Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 27 (11825) | 1982 чылдың февраль 2, вторник | 1925 чылда үнделип эгелээнгеш | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

1981 ЧЫЛДЫҢ ЧЕМПИОННАРЫ

1981 ЧЫЛДА МАЛ БОЛГАШ ЧЕР АЖЫЛЫНГА ЭҢ ЭКИ КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ ЧЕДИП АП, МЕРГЕЖИЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧЕМПИОН АТТЫ АЛГАН МУРНАКЧЫЛАР ЧУРУКТА (солагай талазындан):

Март-оол Кыргысович Күдер-оол, Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү кадарчызы, төрүүр 100 өшкүден 132 анайны камгалап, бир өшкүден-не 1,4 кг дуктуң кыргаан.

Алдын-оол Кыланмаевич Кызыл-оол, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң суггатчызы, бижыглаан шөлүүң гектар бүрүзүнден 24,2 центнер кызылтасты өстүрген. **Таан Дамбалаповна Кара-Сал,** Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң саанчызы, бир ineктен-не 3084 кг. сүттүг сагган. **Георгий Иванович Мацкевич,** Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозунда инек кадарчызы, бир баш санынга онааштыр хонукта ортумак немелде деңзинии 1100 грамм чедир бедиткен. **Намчыл-оол Нүрзатпаевич Монгуш,** Чөөп-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң чылгычызы, 100 беден 100 кулунну камгалап, өстүрген. **Нина Чамаевна Монгуш,** Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунда бызаа ажаакчызы, хонукта ортумак немелде деңзинии 950 грамм чедирип, чаш малды 99 хуу камгалап алган. **Зоя Викторовна Тюлюш:** Кызылдың куш фабриказында куш ажаакчызы, төрүүр бир дагаадан 187 чуургапы алган. **Иван Петрович Сафонов,** Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң хойжузу, 100 хойга опааштыр 125 хураганны алган болгаш дөй бүрүзүнден-не 4,4 кг. дуктуң кыргаан. **Екатерина Васильевна Козорезова,** Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң погаажызы, бижыглаан шөлүүң гектар бүрүзүнден 400 центнер погаадарны өстүргеи.

1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининиң Күрүне планының күүсеттинген түңнелделиринің дугайында

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизинің шиитпирлерин күүсеттишпээн, социалистиг чарыштың калбартын тургаш, он бирги беш чылдың баштайгы чылында шиитилел бүдүрүлгезининиң болгаш ооң ажыктыының улам ыңайгы өзүлдезин, чоннуң чаагай хорууның бедиишкинин хандырган. РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадывында ол дугайында айыткан.

1981 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдези дараазында саннар-биле тодаргайлаттынып турар: хереглелге болгаш чылдага ажыглаан национал орулга 1980 чылга хамаарыштыр 103 хуу: үлетпүрнүң бүгү продукциязы — 103 хуу, ооң иштинде: бүдүрүлгениң чеңсек-херекселдерин бүдүргени—102,8 хуу, хереглелдиң чүүлдерин бүдүргени— 103,5 хуу, көдээ ажыл-агый продукциязы — 95 хуу; пиити ажыглал транспортунуң бүгү хевирлериниң чүк соөртүлгезиниң өзүлдези — 102 хуу; кол фондуларны ажыглалга кииргени —102 хуу; капитал салыышкынары — 104 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны—101,1 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге—102,9 хуу, көдээ ажыл-агыйга (пиитилештирген бүдүргении)—97 хуу, тудугга—102 хуу; улус ажыл-агыйынга немей орулга — 99 хуу; чоннуң кижи бүрүзүнге опааштыр боттуг орулгалар — 103,3 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фондузу—103,5 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумаа-биле акша шалыны—102,4 хуу; колхозчуларның күш-ажылының төлевири — 104 хуу; хереглелдиң пиитилел фондуларындан чоңга төлелгелер болгаш чүгелделер: шуптузу—104,4 хуу, чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр — 103,8 хуу; күрүне болгаш кооператив садыының бараанпарны үүрмектеп саткан саарылгазы—104,4 хуу; чоңга ачыдуза чедирерин боттандырган хемчээли—106,1 хуу; ажыглалга киирген чуртталга бажыңнарының пиити шөлү—100,3 хуу болган.

Эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга шиңгээдип, пептередип келген.

Күштүг каңдаашкын республиканың көдээ ажыл-агыйынга болгаш экономиказынга улуг когаралды пиитиилеп-биле таваръштырган чорук чамдык планның даалганның күүсеттинмезинге чедирген.

Продукцияның пиити хемчээлиниң талазы-биле чыл планы үлетпүрге күүсеттинген. Бүдүрүлгениң немей өзүлдези 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 3 хуу болган. РСФСР-ниң үлетпүрүүнүң чамдык адырларынга бүдүрүлге хемчээлдериниң өзүлдезинин темпилери 1980 чылдаазы-биле деңнээрге мындыг болган: электроэнергетика—103 хуу; одаар чүүлдер үлетпүрү—102: кара болгаш өңнүг металлургия—100,6 хуу; химия болгаш нефть химиязының үлетпүрү — 105 хуу; машина тудуу болгаш металл болбаазырадыр кылгады—105 хуу; ыяш, ыяш болбаазырадын кылыр болгаш пеллюлоза-саазын бүдүрер үлетпүр —102 хуу: тудуг материалдарының үлетпүрү—102 хуу: чиик үлетпүр—101 хуу: азын-чем үлетпүрү—101 хуу.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанпарны бүдүргени 7 хуу көвүдээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,9 хуу бедээн, ооң күсели-биле бүдүрүлгенин немей өзүлдезинің 97 хуузун чедип алган. Немей орулга база көвүдээн.

Автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның хөй пуруузунуң, Москва болгаш Ленинград хоорайларның үлетпүрү продукция хемчээлиниң талазы-биле чыл планын күүсеткен.

Продукция хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң, немей орулга алырының, чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдириниң талазы-биле планнарны чамдык бүдүрүлге каттыжышкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң күүсеттинээнии, чардынган керээлерге болгаш күүседириби-биле үлдээп алдынган парядтарга дүүштүр хереглекчилерге продукцияны чорудуп бээрии долу хемчээлге хандырбаанын РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадывында демделээн.

Чер болгаш мал ажылының продуктуларынга улус ажыл-агыйының хереглелдерин хандырарынче угланган улуг ажылды көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери агаар-бойдустуң кедергей таарымча чок байдалдары турган-даа болза, кылган.

Республикага 16,1 миллион тонна чигир свёклазын (фабрикаңы), 2 миллион тонна тарымал-тоорукту, 32 миллион тонна картофельди, 10,3 миллион тонна погаа аймаан, 2,6 миллион тонна кат-чимисти, 879 мун тонна виноградты ажаап алган.

Мал ажылының продуктуларын 1981 чылда бүдүргеи хемчээлдери мындыг болган: эът (коң эттиң деңзии)—7,6 миллион тонна; сүт—45 миллион тонна; чуурга—41,4 миллиард; дүк (херек кырында деңзии) —222,9 мун тонна.

Күрүнеге саткан мал болгаш күш (дириг деңзии) 7,8 миллион тонна, коң эттиң деңзии—4,9 миллион тонна, сүт—29,1 миллион тонна, чуурга —27,8 миллиард болган. Чуурга садыл алыр план ажыр күүсеттинген, сүттүг, малды болгаш күштү садыл алыр план чедир күүсеттинмээн.

Ажылдарның бүгү комплекизининң талазы-биле көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкынары 20,3 миллиард рубль болган. Бүдүрүлге тудугларын кылырынга 16,5 миллиард рубльди киирген. Кара хөрээнгүр эвес зонанның көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге капитал салыышкынары 7,1 миллиард рубль болган.

Пиити ажыглалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүк соөртүлгези 4,3 триллион тонна-километр болуп, 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 2 хуу өскен.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга пиити өртээ 83,7 миллиард рубль кол фондуларны ажыглалга киирген. Бар бүдүрүлгелерии чаартырып, алгыдарып, техника-биле эде дериирии боттандырып келген. Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының тудуун чедиишкининг үргүлчүлээн.

Акшаландырарының бүгү курлавырларының күсели-биле РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынары 86,5 миллиард рубль азы 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 4 хуу өзүлделиг болган. Доозулбаан тудуглар капитал салыышкынарының чыл хемчээлинге хамаарыштыр элээп кызырылган.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң немей өзүлдезинин кол пуруузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенииң күсели-биле чедип алган.

Ооң-биле чергелештир, ажыглалга киирер тудугларга болгаш объектилерге хөреңгилерии мөөңнээрии хандырбаан, ол тудугларны материал-техниктиг болгаш кижи курлавырлары-биле бүрүн хандырары чедип алдынмаан; кол фондуларны, чамдык бүдүрүлге күүлерии ажыглалга киирериниң, тудугнуң бараанныг продукциязының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн деңиринің планы ооң түңнелинде күүсеттинмээн.

Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр боттуг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу өскен. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 4 хуу көвүдээн. Хереглелдиң пиитилел фондуларындан чоннуң алган төлелгелери болгаш чингелделер 71 миллиард рубль болган азы чыл дургузунда 3 миллиард рубль хемчээлге немей көвүдээн.

Бараанпарны үүрмектеп садыглаарының чыл планы ажыр күүсеттинген. Бараан саарылгазы көвүдээп-даа болза, чамдык бараанпарга чоннуң улам өзүлделиг хереглеп долузу-биле хандыртынмаан.

Күрүнеии, чуртталга-тудуг кооперациязының, колхозтарның болгаш чоннуң хөреңгилерииң күсели-биле чаагайжыдыр кылдынган 1193 мун чаа квартираларны ажыглалга киирген. 5,7 миллион кижи боттарының чуртталга байдалдарын экижиткен.

Бойдус курлавырларын боттуг ажыглаар болгаш бойдустуң камгалаар талазы-биле хемчеглерииң калбак программазын боттандырып келген.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ыңай сайзыраан. Чоннуң эмнелге хандырылгазы болгаш организастыг дыштанылгазы калбарган.

РСФСР-ниң чонунуң саны 1982 чылдың январь 1-де 140 миллион кижи болган.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛДАР

Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедип алган бедик көргүзүглери дээш республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларын Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаар дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Мария Яндаевна Биринней — «Тоора-Хем» совхозтуң саанчызы.

Мянчик Айыр-Санаевна Бораддай-оол — «Хемчик» совхозтуң саанчызы.

Анна Васильевна Бочкарёва — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Оюн Хавынаевич Бугалтай — «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыны.

Дамдын-оол Данилович Дамчай — «Чаа орук» совхозтуң малчыны.

Кара-оол Долаанович Даргын-оол — «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны.

Дукар Назытыевич Даспак — «Ак-Туруг» совхозтуң чылгычызы.

Валентина Санчиевна Донгак — «Искра» совхозтуң саанчызы.

Өлзей Комбуевич Ыргит — «Малчын» совхозтуң сарлыкчызы.

Хертек Успунович Калин-оол — «Кара-Хөл» совхозтуң малчыны.

Галина Ырымаевна Каракыс — «Хадың» совхозтуң саанчызы.

Таан Дамбалановна Кара-Сал —«Большевик» совхозтуң саанчызы.

Доожу Будуевич Карыма — «Ленинчи орук» совхозтуң мал ажаакчызы.

Анисья Семёновна Карпова — «Россия» совхозтуң саанчызы.

Екатерина Васильевна Козорезова — «Революцияның чалбыыжы» совхозта погаа ажаакчызы.

Кыстай-оол Сувакович Кок-оол — «Тес-Хем» совхозтуң бызаа ажаанчызы.

Кутузов Эрелчинович Кыргыс — «О. Шыпаа» совхозтуң малчыны.

Георгий Иванович Мацкевич — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң мал семиртии азыраар пунктуда кадарчы.

Өзер-оол Салчакович Мөңге — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Сүрүн-оол Даржаевич Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны.

Чечекмаа Дажин-ооловна Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң бызаа ажаанчызы.

Нина Чамаевна Монгуш — «УТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Намчал Серенмаевич Монгуш— Карл Маркс аттыг совхозтуң чылгычызы.

Маадыр-оол Иргитович Намзын — «Моген-Бүреп» совхозтуң малчыны.

Иван Сендиевич Сади — «Мөреп» совхозтуң малчыны.

Сарыг-оол Бадынайевич Сарыглар — «Барлык» совхозтуң малчыны.

Суге Сундуевич Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң малчыны.

Иван Пётрович Сафонов — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң малчыны.

Хирлишпен Тюлюшевич Севек-Хурак — «Улуг-Хая» совхозтуң СБФ-ниң эргелекчизи.

Мария Кайниковна Соян— «Чаа орук» совхозтуң малчыны.

Зоя Викторовна Тюлюш — Кызылдың куш фабриказында куш ажаакчызы.

Валентина Степановна Трупп — «Көк-Тей» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

УЛЕТПҮР, ТРАНСПОРТ, ХАРЫЛЗАА, ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Александр Фёдорович Аксёнов — Таңдының чурттал-га-коммунал ажыл-агый будурулге эргелелинде одакчы.

Николай Пяче-оолович Аймаа-оол — Кызыл-Мажалыкта райсельхозтехниканың чолаачызы.

Валентина Николаевна Воронова — хоорайның харылзаа белдиринде телеграфист.

Николай Фёдорович Гаркушев — Кызылдың № 2 АТБ-ниң чолаачызы.

Виктор Григорьевич Гришков — Чадаапа АТБ-ниң чолаачызы.

Виктор Тюлюшевич Дамчан — чуртталга-коммунал ажылагый эргелелиниң чуртталга-ажыглал трезинин бызаңчызы.

Иван Петрович Доровских — Шагаан-Арыг АТБ-ниң слесарь-моторизи.

Геннадий Романович Душинин — «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт пегинин чолаачызы.

Валерий Алексеевич Евстигнеев — Тываның авиабудурулгезинде МИ-8 вертолёттуң командири.

Валентина Николаевна Ермолова — «Сукпак» совхозта почтачы.

Виктор Андреевич Железняков — Туранның райулетпур комбинадынын чолаачызы.

Владимир Фёдорович Иванов — Чадаанаңың районнар аразының сельхозтехника каттыжышкынының автобаазазының чолаачызы.

Елена Курседиевна Кара-Сал — даварапылга фабриказының даварапыкчызы.

Лилия Петровна Киреева— Туранның харылзаа белдиринин улуг телеграфизи.

Николай Алексеевич Коломысов — «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектери кылыр заводунуң рама кылыр бригадазының бригадири.

Эрес-оол Сергеевич Лопсан-Комбу — Шагаан-Арыгның райсельхозтехниказының чодаачызы.

Чыртай Найдыновна Маады — Туранның хлеб заводунуң мастери.

Алексей Николаевич Медведев — Кызылдың ыяш ажылагыйының чолаачызы.

Валентина Калчан-Сююновна Монгуш — Чөөп-Хемчик районнуң Хайыраканда харылзаа салбырының начальныгы.

Хүлер-оол Сүржемчикович Монгуш — Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынын амылчыны.

Александр Родионович Неволин — «Тывгаа» эргелелдиң чолаачызы.

Василий Георгиевич Нелюбов — Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйының чолаачызы.

Михаил Иванович Павлов— Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунда бригадир.

Николай Иванович Панов— «Ангара-20» теплоходтуң капитаны.

Михаил Павлович Поникшин — «Тыва даг-дугу» комбинатта УСК-ның слесарьбригадири.

Виктор Васильевич Росликов — Бии-Хемниң райсельхозтехника салбырының чолаачызы.

Валентин Николаевич Савин — Улуг-Хем үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыны.

Зинаида Григорьевна Сультрекова —Кызыл хоорайның харылзаа белдиринин почтачызы.

Александр Иосифович Сысуев — Тываның электри четкилериниң электромонтёру.

Александр Евгеньевич Слепицин — Таңдының ыяш ажыл-агыйының чолаачызы.

Валерий Владимирович Фельбе — «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт пегинин чолаачызы.

Валерий Николаевич Чашечников — «Тыва кобальт» комбинаттың электроцегизиниң улуг мастери.

Анчимаа Айдыловна Чимба — Барыын-Хемчиктиң чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң ажылчыны.

Лидия Тамчатовна Чимба— Тожу районнуң Сыстыг-Хемде харылзаа сылбырының начальныгы.

Фёдор Максимович Чистагашев — Ак-Довуракта АТБ-ниң чолаачызы.

Владимир Михайлович Шабалов — Шагаан-Арыгның райулетпур комбинадынын токары.

Валентина Петровна Яковлева — Сарыг-Сепкиң харылзаа белдиринин телефонизи.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тамара Кыргысовна Бавуу — «Шагонартяжстрой» трестиң 42 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Александр Владимирович Ельсуков —«Тыва тудуг» трестиң 5 дугаар КМК-да бызаңчы.

Кан-оол Серен-оолович Монгуш — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының 3 дугаар КМК-да бригадир.

Улар-оол Кыргысович Намчилак — «Сибирьтрапеспецстрой» трестиң хоолай салыкчыларының бригадири.

Надежда Николаевна Орпатская —«Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелиниде шеверлекчи.

Херел Хойтап-оолович Сарыглар —«Тыва көдээ тудуг» трестиң 741 дугаар КМК-да бызаңчы-бетонщик.

Владимир Иванович Серебряков —Кызылдың орук-септелге-тудуг эргелелиниң экскаватор машинизи.

Николай Тюлюшевич Сюроол —«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы.

Назар Александрович Чирков —«Тыва септелге тудуг» трестиң Туранда септелге-тудуг участогунуң бызаңчызы.

Василий Павлович Фадеев —«Тыва көдээ тудуг» трестиң 62 дугаар КМК-да бызаңчы-бетонщик.

САДЫГ БОЛГАШ ИШТИНИН ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Августа Ивановна Бойкина —Кызыл хоорайның № 55 магазининиң директору.

Хевер-оол Монгушевич Дондук —Улуг-Хем районозунуң автомагазининиң садыгжызы.

Надежда Григорьевна Ковалёва —Бай-Хаакта № 1 ашчем магазининиң садыгжызы.

Зоя Макаровна Куулар — Тожу районозунуң садыгжызы.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чучай Седеновна Адыгжы— Өвүр районнуң амыдырал хандырылга талазы-биле будурулге эргелелиниң даараныкчызы.

Полина Сагдыновна Бадын—Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга талазы-биле будурулге эргелелиниң даараныкчызы.

Тамара Сергеевна Балбай-оол — Улуг-Хем районнуң амыдырал хандырылга талазы-биле будурулге эргелелиниң бижыкчызы.

Анна Кыргысовна Ерина— «Тувшвейбыт» каттыжышкынының «Чечек» ательезининиң даараныкчызы.

Михаил Захарович Мокшин — «Тувательерадиобыттехника» каттыжызашкынының радиомеханиги.

Анна Дмитриевна Шабанова — Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының ядык кылыкчызы.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 механолонназында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ш. Кужүгетке удуртқан комплекстиг бригада он бирги беш чылдың баштайгы чылында ийи аал ишти чурттаар он бир бажыңны ажыглалда киирген.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр бедиткен хүлээлгени бригаданың кежигүннери алган. Ниитизи-биле 300 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, чаа хевирниң ийи аал ишти чурттаар тос бажыңны ажыглалга киирер. Тудугжулар эртнем чылгы темпини кошкатпайн, баштайгы бажыңнарның тудуун шалыпкын чорудуп турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

УЕНИ МУРНААН

Он бирги беш чылдың бирги чылын «Тыва даг-дугу» комбинаттың руднигиниң дыка хөй ажыл-ишчилери чедиишкинниг дооскаш, 1982 чылды эки көргүзүглерлиг эгелээн. Ю. Брюхачевтиң, В. Вороновтуң удуртқан өрүмнээр бригадалары эртнем чылдың онаалдаларын хуусаа бединдe күүсеткен, амгы үеде олар апрель айның үлүүн күүседип турар. Н. Рудниктиң удуртқан экскаватор бригадазы 1981 чылдың даалгазын нөябрьда күүсеткеш, пландан ажыр 132 муң тонна даг массазын чүдүрүп чоруткан. Бо бригадала экскаватор машинизин Б. Ершов эки ажылдап, ам апрель айның үлүүн күүседип киришкен.

Бистиң корр.

АКШ-тың администрациязының өөскүткени антисоветтиг болгаш Польшага удур кампаниязынга удурланыышкын митингизиниң киржикчилери Новополоцкиниң «Полимер» будурулге каттыжыышкынының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының

МЕДЕГЛЕЛИ

Белорус ССР-ниң 50 чылы аттыг Новополоцкиниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Полимер» будурулге каттыжыышкынының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары бистер Американың Каттыжыкан Штаттарының администрациязының өөскүткенин антисоветтиг болгаш Польшага удур кампаниязынга шыңгы удурланыышкынны бүгү совет кижилер-биле бир дөмей илергейлеп тур бис. Польша Улус Республикада байдал улам-на экижээн тудум-на, Рейганның вашингтон администрациязы Польшага болгаш Совет Эвилелиниге улуг пропагандисчи агрессияны улам калбартын турар-дыр. Бижаныышкынарны, коргудушкунну, Польшада пиитилел-политиктиг байдал дутайында хоозун пүгүлдээшкиннерин өөскүдерин ол кампаниялга ажыглап, а «Польшаның улузу-биле эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү» дээр антикоммунистиг шуугаашкынны декабрь 31-де эрттиргеннер, ол шуугаашкынга кол рольду АКШ-тың президентизи Рейган ойнаан.

Вашингтонның элчелиг ол калчаалыг халыыдаашкыны Польшаның пиитиил хереглеринге америк администрациянның каржы холгаарлаашкынының уламчылаашкынын Польша Улус Республикага байдалды чогумчалыг болдурарынга, хоойлу-дүрүмүү болгаш корум-чүрүмну катап тургузарынга мооңдактаар дээн АКШ-тың администрациязының орлалдажышкынының херечензи болган.

Рейганның агрессчи ол чаа хөделийшкиннери түүде Польша Улус Республикага эвес, харын-даа Совет Эвилелиниге, социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынга, чер ырынга тайбыцга, аас-кежиниге чүткүлдүг бүгү улустарга база удур углавганын билир бис.

Акы-дуңма Польшага хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказын шыңгыы буруу шаап, ол политикага килеңнээшкинивисти илергейлеп тур бис. Мичаарга бижыг пайырал болгаш революстуг эң-сеткил каттыштырылгазы бистерии Польшаның улуу-биле сыый холбаштырын турар. Социалистиг Польшаны, акыдуңма Польшаны аймылга эрттырып каан шылаввес бис, опу базындырбас бис!»

Нацио... Крас... ...ота

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зында хоочун тудугжу Сүүр-оол Ховалыгның бригадазы 1981 чылда трестиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзин.

Мурнакчы бригада бедиткен социалистиг хүлээлгени алган болгаш профзивилелдериниң XVII съездизиниге күш-ажылды чедиишкиннерлиг узуралыр дээш көдүрүлүшкүнүт ажылдан турар.

Бистиң корр.

Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң парткому, кодэ Советтиң күүскому, совхоз дирекциязы хей-ниитти организациялары-биле кады ажылчы чоннарның ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды эжижидер болгаш суурнуң чаагайжыдылгазын үлегерлиг болдурар, чурттанчы чоннуң культуразының деңнелин бедидер хемчеглерни ап турар. Моон адаанда ажыл-ишчилерниң ортузунда масса-политиктиг ажылдың, политиктиг болгаш экономиктиг верелиг-ниң, херээженнер чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында материалдарны парладывыс.

Суур, культура, амыдырал

2. ПАРТИЙЖИ СӨСТҮҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы чурттуң хөгжүдериниң экономиктиг болгаш социал программазының боттандырарынга, совет улустуң коммунистиг кижизидилгезинге идеология ажылы шиктирлиг ролдуң ойнаар. Ону барымдаалаш, Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң парткому идеология ажылының дээштиин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылачы чоннуң политиктиг, шиитпирлиг билиин болгаш ажылынга мергежилдин, амыдыралының деңнелин, культуразын бедидериниң айтырыгларын партком шиитпирлеп турар. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң чогаалдарын, СЭКПниң съездилериниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын мында улуг сонуургал-биле өөренип турар. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идеяларын база шиитпирлерин кижи бүрүзүнге чедир таймылбырлаар, пропагандалаар ажылды чүгүлаан көргеш, удурткучуларны, партия организацияларының секретарьларын, пропагандистерин, лекторларны, илеткелчилерни, политинформаторларны, агитаторларны болгаш өске-даа активтерни калбаз-биле хаара тутнан.

Баштай оларны район төвүнге, совхозка семинарларга өөреткеш, эргежок чүгүла теоретиктиг билиглер, районнуң, совхозтуң он бирги беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сан-чугайгылары-биле чепсеглээн. Олар масса-политиктиг ажылды чорударда ажылчы чоннарның билиин, мергежилин, пазы-харын барымдаалап, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгалары-биле холбап турар. 1982 чаа ажыл-агый чылында салдынган сорулгаларны коллектив бүрүзүнге таныштырган, ажыл-ишчилер бодунуң бо чылын кылыр ажылдарын эки билир. Съездиниң шиитпирлерин чон ортузунга вепteредип тайылбырлаарынга 150 хире кижи киржип келген. Олар партизаның XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле эвээш эвес ажылды чоруткан.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы, экономиктиг политиказының, совет шиитилелдиң социал-политиктиг, утаан-бодал хөгжүдезиниң, партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының, делегей байдалының, кампалга дугайының болгаш өске-даа темаларга лекциялафны номчаан, беседаларны кылган.

Ай санында чаңгыс аай политхүнүң организастыг эртирип турган, оларның кол темалары съездиниң материалдарын пропагандалаарынга, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга тураскаатынган. Совхозтуң удурткучулары, кол специалистер, бригадирлер беседаларны политхүнде кылып, чоннуң салган айтырыгларын, негелдежомудалдарын, саналдарын кичээнгейлиг өөренип көрүп, оларны учёт-данзыга алган, күүседир хемчеглерни ажылдап кылган. Совхоз директору М. С. Ооржак, парткомсекретары К. Х. Адыгбай, кодэ Совет күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол, кол специалистер О. Демик, Х. Аларат, кижи эмчизи А. Сонам болгаш өскелер-даа политхүннерге идепкейлиг киржип келгеннер.

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын тайылбырлаар ажылды совхоз төвүнде, Бай-Тал ортумак школазында, Даштыг-Тейде, Туралыгда хойжу бригадаларда партия организациялары эки чорудун, ону ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулгалары-биле холбап турар, ындыг болганда үстүнде адаан коллективтерниң көргүзүлгери багай эвес, күш-ажылчы темпини эгелээн чаа чылда бичеедаа кошкатпайн уламчылап турар — деп, партком секретары Кызыл-оол Хертекович таныштырды.

ӨӨРЕДИЛГЕ

Партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылында кол түүлдүң бирээн болза марксизм-ленинизмниң өөредии-биле коммунистерни, ажылчы чоннарны чеңселээри болур. Маңаа партия, комсомол өөредилгези улуг роль-ду ойнаар. Бо өөредилге чылында ооң четчелээшкинин, пропагандистер шилип алыры СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ынай сайыраңгайжыдар дугайында доктаалынга дүүштүр чоруткан. Партия өөредилгезинде колдуунда коммунистерни хаара тутнан, оларның каяа өөренир дээш күзелин, эки туразын, билиин барымдаалап хүлээп алган. Ол болза өөредилге программазында айыткан темаларны эки шиитээдин алырынга дузалап турар болду.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң үредүүнделдиин бедидер хемчегдерни партия комитеди, дирекция ап келген. Ону эки организастааны малчыннарның, механизаторларның болгаш совхоз будуүлгезиниң өске-даа адырларының ажылчыннарының чогаадыкчы бүдүүлгези-биле будүрүкчүлүг ажылдаарынга, эки көргүзүглерни чедип алырынга дузалаан. Совхозтуң партия, комсомол, экономиктиг өөредилгезинде шиитизи-биле 298 кижини хаара тутнан, ооң шиитинде 92 коммунист бар.

Малчыннар ортузунда экономиктиг өөредилгени беш кезек чердө организастаан, ооң кичээли ай санында ийи удаа эртер, ол ажиннерде кандыгдаа өске хемчегерни организаставас. Совхозтуң парткому, директориязы, профэвиледдиг ажылчын комитеди экономиктиг өөредилгени организастыг, ажыктыг эрттиреп-биле белеткелди баш бүрүнгаар чорудуп турар. Кичээл хүнүнде малчыннар бригада төвүнге чыглып келир. Оларга пропагандист бистиң чуртувуска, республикага, районга соолгу үеде болган болуушкуннарны, делегей байдалының дугайында политинформацияны баштай кылып бээр, ооң соонда өөренир темазын тайылбырлап бээр. Экономиктиг өөредилгениң дыңнакчылары чазын шыгдыр, материалдарны эки шиңгээдин алганнарының класын бедидер. Бирги класстың хойжужу атты чедип алган кижиниң шалыңынга 20 хуунуг, ийиги класстыңга — 15 хуунуг, үшкү класстыңга — 10 хуунуг немей төлеп бээрин доктаатказ, ынчангаш малчыннар өөредилгеде идепкейлиг киржип, солуургалдыг өөренип турарлар.

— Кичээл эртер хүн санында бригада бүрүзүнге кижи, мал эмчилери, садыгжы, библиотека ажылдакчызы, агиткультбригада чедип келири чаңчыл болуу берген. Аңаа малчыннар шуут өөрени берген, ынчангаш ол хүннүң келирин четтикпейн маназлар—деп, совхоз директору М. С. Ооржак бистерге чугаалап олурду.

Шынап-ла, малчыннарның өөредилгезин мында багай эвес организастаан. Оларның культуруг хандырылгазын эжижидер дээш, болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Ооң түңнелинде чамдык үүлдер кылдынган: эмчи шинчилгезин эрттирип, концертти көрүп, чаа номнарны номчуп, чугула хереглелдиң бараанын садып ап, чагыдып алыр болу берген. Парткомнуң, совхоз директориязының, профэвиледдиң ажылчын комитединиң ап чоруткан тодаргай хемчегерингe харыы кылдыр ажыл-агыйның малчыннары ниитилиг малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш кызымак ажылдан келгеннер. Ынчангаш ажыл-агый эрткен чылын күүрүнеге мал ажылының продуктуларын садарыныңмалдың баш санын өстүрериниң планнарын күүседиккени тавырылга эвес. Төрүүр чүе баш хойга опаалтыр 91—112 хураган алган хойжуларның саны 20 четкен. Даштыг-Тей хойжу бригадазы чүе баштанна 87 хураганны меңги доруктургаш, районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка тиилекчи болуп үнген. Бригаданың малчыннары СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчинир Кызыл түгүн үш чыл улаштыр быжыы-биле турар. Амгы үеде совхозтуң малы хүр. Хой кидин түлүк төрүп турар, ооң чаш толу менди.

— Партком болгаш партия организацияларының масса-политиктиг ажылды чүгле ажылдап турар кижилериниң ортузунга эвес, чоннуң чурттан турар черинин аайы-биле чорудун, шинда өг-бүле эдилерин, пенсионерлерни хаара тутнан. Бай-Тал сумуну 15 агитквартзалда үскен, агитквартирага бүрүзүнде пропагандисти быжыглаан. Олар түскай өөредилге программазын ёзугаар кичээлдерни эрттирип, недеги санында политинформацияны

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Партком-ның удуртулгазы-биле совхозта херээженнер чөвүлели чон ортузунга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын сөолгу үеде идепкейжиктен. Ынчангаш эрткен чылын болган Тываның херээженнеринiң IX съездизинге бо чөвүлелди дээре ажылдыгларның санынга кирген, а чөвүлелдиң даргазы, шында ортумак школаның башкызы Ч. Т. Баавылды Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Суурну он беш агитквартзалда үскен, чон-биле янзы-бүрү солуун ажылдарны чөвүлелдиң кежигүнери, кодэ Советтиң депутаттары, пропагандистер чорудун турар. Ында СЭКПниң XXVI съездизиниң материалдарын, В. И. Ленинниң допчу памдарын өөренип, политинформацияларны эрттирип, бот-тывынгыр уран чүүлдүн, аргып-даараарының болдүмперин организастаан, урутларның өөредилге-кижизидилгезинче, чурттакчыларның дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче, чаа чаңчылдарны, ёзаулалдарны нептередиринче кичээнгейни салган. Арага-дарыже хандыкпмыр, күш-ажылдың сагылга-чурумун, хей-ниитиниң корум-чурумун үрээр, оорлап болгу дег кижидер-биле, урутларның өөредилге-кижизидилгезинче кичээнгей саазбас ада-иелер-биле ажылды күштелдирип, оларны ажылчы чоннуң хураалдарынга тургузуп, чаңгыстан чугаалажып, чогуур хемчегерни ап турар. Малдың кыштаглаашкызының айтырыын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болган улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штабын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Херээженнер чөвүлели хей-ниитти организацияларыбиле демнежип алгаш, он темалыг кежээни, ужуражылгаларны, аргаан-даараан чүүлдерниң, чечектерниң делгелгелерин, диспуттарны болгаш өске-даа хемчегерни план ёзугаар, баш бурунгаар белеткелдиг эртирип келген. Хөлүүлерниң болгаш тывынгырларның клуву «Алдын ходдар» деп кежээни организастаан, ону суурнуң чурттакчылары сонуургаан. Орта киришкен командалар хенти быжарынга, даараарынга, септээрингe, аъш-чем кылырынга маргылдашканы ажыктыг, өөредиглиг болган. Шаг-да мыдыг кежээни Тээли ортумак школазынга организастаан, ол школаның башкылары-биле ужурашкан.

«Спортчу өг-бүле» деп кежээни Культура бажыңынга эртирген. Команданың составы үш кижи: аваазы, ачазы, уруу азы оглу. Маргылдааның программазынга чүгүрери, шой кедурери, янзы-бүрү моондактарны эртери болгаш өске-даа мергежилгелер киргеп. Орта киржир күзелдиг кижилер хөй болган. Маргылдаага бригадир Б. Дмитровтуң өг-бүлезин бирги черни ээлээн. Бо кежээни «Шеңне» агитквартиразы (даргазы Ч. Салчак) эки организастаан эртирген. Моон соңгаар шак ындыг спортка тураскаатканы кежээлерни, ужуражылгаларны, лекция, беседаларны көвүдедирин планнаан турар.

Суурнуң чаагайжыдылгазын эжижидер, чурттакчы чоннуң культуразын бедидер дээш совхозтуң херээженнер чөвүлели, агитквартиралар доктаамал ажылды чорудун, «Арыг-шевер өг-бүле» деп чарышты организастаан, ооң түңнелин чылда ийи удаа үндүрүп, ооң тиилекчилерин шаңнап-мактаары чаңчыл болган. Чорудун келген шудургу ажылдың түңнелинде суурда бажыңнарның болгаш малчын өг-бүлелерниң амыдыралының деңнели, культуразы бедээн. Суурнуң чурттакчыларының 70 хуузу телевизорлуг, 6 чиик машина, 60 ажыг мотоцикл бар, оларның хей-нуруузу соодукчулуг, хеп чуур, даараңыр машиналарлыг болгаш өске-даа амгы үениң бажың дериг-хереңселдери эвээш эвес. Каш чыл мурнунда маңаа картофельдиң эвээш олуртур, ногаа аймаан, чечектерни тарывайн турган. Ам байдал сыр өскерилген. Колдуунда өг-бүле бүрүзү картофельдит, ногааны, чечектерни дыка хей өг-бүле тарып турар, ооң түңнелинде суурнуң төөгүзүүнде бир дүтаар ногаалар болгаш чечектер делгелгезин эрттирген, бажың бүрүзү ногааларның чаагай дүжүдүн өстүрүп ап болурунуң аргалары барын ол көргүскен.

Парткомнуң болгаш херээженнер чөвүлелиниң даалгаларын эки күүседип турар агитквартиралар суурда эвээш эвес. Оларга «Чырык», «Аян», «Найырал», «Хаяа» агитквартиралар (даргадары З. Даржаа, К. Ооржак, Т. Адыг, К. Кандан) болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Суурда херээженнер чөвүлели эрткен чылдагы чамдык чедишкиннерин улам быжыглап, 1982 чылда херээженнерни совхозтуң ажыл-агый болгаш культура туругузуушкунунуң херээнге улам идепкейлиг киириштирер хемчегерни ап турар.

Т. ХЕРТЕК,
К. ЭКЕР-ООЛ,
Чыраның» корр.

ЧУРУКТАРДА: пропагандист М. С. Ооржак; пенсерлекчилер бригадазы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШЫН ЧАРЫГДАЛ, КАДАГАЛАЛ

Амгы үеде бистиң районда мал чемниң азаан күрлавырлары: 7080 тонна сиген, 8110 тонна силос, 1400 тонна саваң бар, сенажты, витаминниг сиген далганын, будуң-бүрүңү база эвээш эвести күрлавырларда тургускан. Ажыл-агыйларның коданнарында мал чемниң кадагалалын, чарыгдалын, малдың кышкы ажаалда-хайгаралын Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди, чер-черде бөлүктери доктаамал хайгаарап турар. Четпестерни баш удур чайладып, мал чемниң чарыгдалының талазы-биле совхозтарның удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемнигдериниң, фермзар эргелекчилериниң отчёттарын ап, рейд, хыналдаларны план ёзугаар организастап келген.

Комитет чоокта чаз бодуңуң штаттан дашкаар инспекторларынга баштадыр 16 активчилерни совхозтарның хойжу бригадаларынче болган сүт-бараан фермаларынче хыналда кылары-биле чоруткан. Совхозтарда бөдүүн мал чемни белеткээр дөрт машина, мал чемни болбаазырадыр беш кухня ажылдап турар. Мал чемниң учёт-отчёду, ону шиитиниң малынга рацион ёзугаар берип турары «Барлык», «Хемчик» совхозтарының хойжу бригадаларында, сүт-бараан фермаларында эки тургустунарын рейд үезинде демдеглээн. Ылаңгыя «Барлык» совхоз эрткен чылын мал чемни четчири-биле белеткеп албышаан, кышкы үеде ооң кадагаладын шыңгыы тургузуун, хүн бүрүңүң контролюн бодтандырып келген. Бо ажылагыйда ам-даа 4800 тонна сиген, 3500 тонна силос, өскеде-даа мал чемниңиң курлавырлары бар. «Барлыктың» Алыр-Мажалык, «Хемчиктиң» Ыйгылак сүт-бараан фермаларында саар инектерни рацион ёзугаар хоолулуг чемнер-биле чемгерип турарындан оларның сүдү кышкы үеде-даа кызырылбайн турар.

Чамдык коданнарда мал чемни кайы хамаан чок чарыгдап, төтчеглээр фактылар бар. Чижээ, «Дөң-Терезин» совхозтуң малчыннарының чүгле 60 хуузу мал чеми салыр шагжалар, суг кудар оңгачалар-биле хандыртынганы илерээн. Инек фермазында мал чемни төтчеглээр, оңгачалар чанында төгүлгей саванны, сигенни удур бөлбес, ону малга саза бастырып турар. Ында мал ажылының тускай эртемнигдериниң хамрысалга чогундан чамдыкта саар инектерниң болгаш бызааларның чемгерилге рационну сагыттынмайн баргылаар. Ындыг четчестер «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында база бар. Бо ажыл-агыйларда база «Шеңнээр» совхозтуң Аянгты салбырында мал чемниң чарыгдалының учёт, отчёду багай тургустунган.

Үстүнде айытканы четчестерни ол ажыл-агыйларның удуртукчуларынга комитет дыңнадып, ону дарый чайладырын негээн. Ындыг турбуже, чамдык четчестер чайлаттынмайн турар.

Кышкы үеде мал чемниң кадагалалын күштелдирер, ооң чарыгдалын шыңгыы хайгаарап сорулга-биле районнуң улусчу контроль комитеди совхозтарда болган сүт-бараан фермаларында 3-5 кижи составтыг постуларны немей тургускан. Олар ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемнигдерине, партия организацияларынга идепкейлиг дузаны чедирип турарлар.

О. МОНГУШ,
Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Кооператорларда

ХАРЫЫ КЫЛДЫР

«Он бирги беш чылда садыгны уламыңай хөгжүдер база чоннуң садыг хандырылгазын эжижидер талазы-биле хемчегер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле Кызыл районнуң холушкак барааннар садыының коллективи танышкан.

Ол доктаалдың улуг ужурдузазының дугайында ажылнычы чугаа ук коллективтиң иштии хуралынга солуң болдуп эрткен. Партия организациязының секретары Дашоол Нарзоев, профэвилел комитединиң даргазы Вера Иконникова, улусчу контролёрлар болуунуң даргазы Евдокия Красникова, товаровед Любовь Сухова болгаш оон-даа өскелер чүве чугаалаан. ол доктаал болза чоннуң чаагай чоруун улам бедидер дугайында биетиң Коммунистиг партиязыстың Совет чазаавыстың доктаамал сагыш салышкынының база бир чаа хереченин болуп турарын чугаалааннар.

Ынчангаш районнуң холушкак барааннар садыының коллективи ол доктаалды амыдырала боттандырар дээш бүгү-ле арга-мергежилин үндүрүп ажылдаар дээр бүзүредип иларетken. Ук коллектив он бирги беш чылдың ийиги чылы 1982 чылда социалистиг хүзээлгелерин алган. Чурттакчы чоңга бараан болуруун эжижидер, садыг ажылдакчыларының ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны сайзырадыр, социалистиг чарышты улам кадбартыр. мурнакчы дуржулганы шиңгээдир. күш-ажылчы эгелээшкиннериниң ажыктыын бедидер дээш чергелиг хемчегерни социалистиг хүзээлгеде бижээн

БИСТИҢ КОРР.

ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР ӨӨРҮҮР

Бүрен-Хемниң кыдыында Авыйган суурда холушкак бараан магазини бар. Ол—Авыйган суурнуң чурттакчы чоңун болгаш «Кызыл Тук» совхозтуң чамдык малчыннарын азыйчем болгаш үлетпүр барааннары-биле хандырып турар. Бажың-интернаттың кырганнары болгаш инвалидтери чамдык хереглээн барааннарын магазинден садып ап турарлар. Магазинниң эргелекчизи Валентина Нефедьевна Босенко 1981 чылды бодуңуң чедишкиннери-биле үдевишаан, 1982 чылды бедик көргүзүглер-биле уткуп турар. 1981 чылдың дургузунда бараан саарылгазының планын ол 110 хуу күүседип, хуучу кежигүнериниң салыышкынын 150 хуу күүседип, кызымаккай ажылдаан.

Ол 24 чыл иштинде Каа-Хем райпозунуң садыг шугумунга ажылдап келген, совет садыгның ёзулуг мергежилдиг, быжыг кадры. Садыг алыкчыларның мурнунга конгуг эвилең-эвилдек, үре-түңнелдиг ажылы дээш ол «Күш-ажылдың хөөчүзү» медаль-биле, «Совет садыгның тергиини» деп демдек-биле шаңнаткан. Садыг ажылынга мергежилдиг болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Кижилериниң хереглээн чагыларын дыңнангыры-биле күүседип турар. В. И. Босенко кооперацияның хөрецизин үнелеп, шын кадагалап билир. Ооң сайаашкыннарынга кандыг-даа кармышкан турбаан.

М. ТОПУЛ.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Вера Каажыкпановна Монгуш «Шамбалыг» совхозка садыгжылап эгелээнден бээр он чыл ажыл турар. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилери садыгжыдын конгуг эки билирлер. Ажыл-ижиниге кызымак садыгжы садып алыкчыларның хүндүткел, бүзүрелин чедип алган.

Вера Каажыкпановна бо хүннерде суурда үлетпүр бараанлар магазининде ажылдап турар. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүн бүрүңүң эргежок чугула барааннарынга негелде-хереглелдерин ол конгуг эки билир болгаш складтан барааннарны ол чагыг ёзугаар экпеп, садып турар.

Ол чүгле хүзээнген ажылынга кызымак эвес, суурнуң хөй-ниитти ажылының идепкейлиг киржикчизи. Депутат хүзээлгезин В. К. Монгуш база чүткүлдүг күүседип келген.

Д. ДОКУЛ-ООЛ.
Кызыл район.

ЭЖИШКИЛЕР

Анай Монгуштуң садыгжы күш-ажылчы базымы Кызыл хоорайның 4-кү микрорайонунда 50 дугаарлыг аъш-чем магазининге эгелээн. Апыяк садыгжы кады ажылдап турар хоочуй эштери Т. Шилова, М. Санникова, Анна Седен оларның арга-сүмезинге өөренмишаан, нарын ажылдың чажыттарын шиңгээдин ап эгелээн.

А. Монгуштуң кады ажылдап турар эжи Ульяна Монгуштуң ажылы макталдыг. Кызылдың кооператив училищезин дооскан соонда, бо коллективке комсомолчу путёвка-биле ол ажылдап кирген, Бичe сеткилдиг, хүндүлээчел, дыңнангыр аныяк уругга кады ажылдап турар эш-өөрүң дораан бүзүрээр апарган.

Кызылдың аъш-чем садыының апыяк садыгжыларының аразынга мергежил талазыбиле конкуретарга У. Монгуш бо-ла киржи бээр. Аңаа ол чаңгыс эвес удаа типлекчи болуп келген.

Ажылынга бердинген эжишкилер кады ажылдап турар эш-өөрүңүң хүндүткелин кызымаа, бичe сеткилдин-биле чедип алганнар.

Х. ОНДАР.

МАЛЧЫННАРГА БОТТУГ ДУЗА

Тожу районнуң кодэ ажыл-агыйының ажылдакчылары, он бирги беш чылдың бирги чылында чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Районнуң совхозтары мал ажылының продуктуларын күүнеге садарының чыл планын сүттү 102,2 хуу, эттти 108,5 хуу, дүктү 110,8 хуу күүседкен. Ооң-биле кады мыйыстыг болза малдың болгаш шээр малдың баш санын өстүрериниң 1981 чылда планнарын база ажыр күүседир аргалыг болган.

1982 чылда районнуң мал ажылдакчыларының мурнунда турар планныг сорулгаларны чедишкиннииг шиитпирлээри бо кыштан малды менди болгаш хүр ажырындан, малдың чаш төлүн чидириг чокка алырындан, кышкы үеде малдың продуктулуг чоруун кудулаттазындан дыка хамаарыжыр. Тожуның малчыннары алдан-маадырыкларының болгаш санчыларның эгелээшкиннерин детквишаан, мал кыштаглаашкының организастыг болгаш эки үре-түңнелдиг эрттирер дээш амгы үеде бүгү күштү салыр ажылдан турар.

Малчыннарның кышкы үеде чымыштыг болгаш берге ажылынга районда улус депутаттарының Советтериниң, хей-ниитти организацияларының болгаш район төвүнде, суурларда күш-ажылчы коллективтериниң чедирип турар боттуг дузазы биче эвес болгаш мактанчыг. Олар малчыннарга чүгле кышкы үеде чогуур дуза чедирип турар эвес, харын кыштаглаашкынга белеткелдерге, мал чемнерни белеткээринге база идепкейлиг киришкеннер. Район төвүнүң будүрүлге, албан организация, школа коллективтериниң, хей-ниитти организацияларының күжү-биле эртken күзүн 309 тонна сигенни, 496 тонна будук-бүрүң совхозтарга белеткеп бергени ону бадыткап турар.

Кыштаглаашкын айтырыы районнуң партия, совет органнарының кол кичээнгейинде турар. Бо дугайын партия райкомунуң бюрозунга база райкүүскомнуң, кодэ Советтериниң күүсекчи комитеттериниң хүралдарынга удаа-дараа чугаалажып, чогуур хемчегерни ап турар. Малдың кыштаглаашкының айтырыын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомагазиннериниң, эмчилериниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедиринiң графигин бадылаан. Неделяның пятницазы хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүшкүнүң организастап турар. Кыштаглаашкының айтырыгларын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомагазиннериниң, эмчилериниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедиринiң графигин бадылаан. Неделяның пятницазы хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүшкүнүң организастап турар. Кыштаглаашкының айтырыгларын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомагазиннериниң, эмчилериниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедиринiң графигин бадылаан. Неделяның пятницазы хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүшкүнүң организастап турар. Кыштаглаашкының айтырыгларын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомагазиннериниң, эмчилериниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедиринiң графигин бадылаан. Неделяның пятницазы хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүшкүнүң организастап турар. Кыштаглаашкының айтырыгларын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомагазиннериниң, эмчилериниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедиринiң графигин бадылаан. Неделяның пятницазы хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүшкүнүң организастап турар. Кыштаглаашкының айтырыгларын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомагазиннериниң, эмчилериниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедиринiң графигин бадылаан. Неделяның пятницазы хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүшкүнүң организастап турар. Кыштаглаашкының айтырыгларын, малдың масседыг оолдан эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди чугаалажып көргеш, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкының башкарын, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга талыыштырып, тускай темадыг политхүннерни эрттирип турар.

УР МАНААР БЕ?

Чеен-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг, Чыргакы салбырларда чунар-бажыңнарның ажылынга хамаарыштыр бижиир бодадым.

Чунар-бажыңнар кайызыдаа 1975 чылда туттунган. Чугула дериг-хереңселдер-биле бүрүн дериттинген ол чунар-бажыңнар ажылдап турда магалыг-ла турган чүве. Кольтьная үреленген дээш чунар-бажыңнар ажылдавостаанындан бээр чыл четкен. Бир чыл маңаа чурттакчыларның «чунар-бажыңнаан болза» дижи бээри чөптүг болбайн аан. Хорум-Даг, Чыргакы кодэ Советтерниң күүсекомнары ол айтырыгга кандыг харыы бээр деп бодап турарыл, чунар-бажыңның ажыттынарын ам чежеге дээр маңаарыл?

О. КАРА-САЛ.

«Шынның» почтазы январьда

ЧАГАА ХӨЙДЕ ШИЛИТТИНГИР

Чылдың баштайгы айы доозулган. «Шынның» почтазыбиле январьда 600 чагаа келген. Ол чагааларның хөй кезии солунга парлаттынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Тэп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң төвгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың кедээ ажылагыйының болгаш үлетпүр бүдүрүлге ажылдакчыларының шудургу ажыл-ижиниң дугайында ол чагааларда бижип турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунуң юбилейин бо чылын демдеглээр. Ол чугула болуушкунга утказыттыр чер-черде кылдынып турар ажылдарны бижээн чагаалар оларның аразында база бар.

Январь — шээр малдың оолдаар айы. Чер-черде ажыл-агыйлар малдың чаш төлүн онча-менди ап турарынга, ол харыысалгалыг иште могаг билбес ажылдап турар хойжуларның, сакманчыларның ажыл-ижинге турасхаатнан чагааларның саны көвүдээн. Оларны солуннуң чер-черде бижикчилериден аңгыда совхозтар директорлары, бригадирлер, хойжулар боттары болгаш мал ажылының специалистери база бижип турар.

Чижээ, Тес-Хем районда «Чодураа» совхозта хойжу И. Ш. Миндиң бригадазының ажыл-ижиниң, садыг хандырылгазының, коданнарже суг совртүлгезиниң дугайында бижээн. Солунга ооң бир-ле дугаар бижээн чагаазы ол. Ирина Шулууевна ышкаш солунга бир дугаар бижип турар 28 авторнуң чагаазын редакция эрткен айда алган.

Эрткен айның почтазы-биле Мөңгүн-Тайганың сарлыкчыларының, Тожунуң ивижиниң дугайында, совхозтарның сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының хөй сүт дээш кирек кызыл демиселиниң дугайында ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш нүжүн, билиин харам чокка берип ажылдап турарының, специалистерниң дугайында чагаалар эвээш эвес келген. Чер-черде партия, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң малды кыштан хүр ажырар дээш ап турар хемчеглерин, чаа чылда социалистиг чарышты канчаар организастап турарының, эрткен чылды түннеп чугаалажып көргенинiң дугайын бижигилээн.

Барыын-Хемчик райондан К. Судактың «Чүге дээш чугул?» деп эгелиг, кижизидилге ажылында үениң негелдезинге дүүшпес чамдык четпестерни илереткен, айтырыг көдүрген чүүлү январь 14-түн солунунга парлаттынган. Бо чүүлдү деткээн чагаалар Каа-Хем, Тес-Хем, Чөвөн-Хемчик районнардан редакцияга келгилээн.

Айның почтазы-биле келген чагааларның чамдыызы ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестерни илереткен. Шүгүмчүлелдиг чагаалар бо удаада 60 болган. Оларның 15-и солун арыннарынга парлаттынган. «Бир чагааның изи-биле» деп рубриканың адаанга материалдар эрткен айда эвээш эвес болган.

Чыл эгезинде солуннуң бирги арнынга «Хүннүң медээлери», «Даштыкыдан медээлер» дээн ышкаш чаа рубрикаларның адаанга чугула допчу медээлерни номчуүчүгга бараалгадып эгелээн.

Солунга чагаалар хөй-ле болза, ооң материалдары байлак, номчуштуг, дээштиг болур. Ынчангаш солуннуң ажылчын болгаш кедээ корреспондентилери, ооң хөй санныг номчукчулары силерден февральда янзы-бүрү темаларга бижиттинген чагааларыгарны манап тур бис.

Эрткен айның почтазы-биле «Шынның» конкурузунга адрестээн чагаалар база келгилээн. Солуннуң үнүп турар туснай арыннарынга, булуңнарында материалдарны ынчалдыр айтып, адрестээш, чорудуп болур силер.

Февраль — часкы ховуажылдарынга белеткелдиң, малдың массалыг оолдаарының адакталырының айы. Ынчангаш чер-черде техника септелгезиниң байдалы кандыгыл, малдың чаш төлүң чидириг чок алыр дээш хойжуларның, сакманчыларның ажыл-ижинге көргускен материалдарны бижиңер. Мал чемин камнап, ону чедиштир чарыгдаар дээш силерниң ажыл-агыйыңарда кандыг хемчегларни ап турарыл? Маңаа хамаарыштыр солуннуң чер-черде бижикчилер бөлүктериниң кады кылган рейд материалдарындан организастап чорудуңар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган ПМА: КЫСКА ДЫННАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың эртем билиглерни шептередир талазы-биле ниитилелиниң бөлүк лекторлары Моолдуң найысылалышдан чурттуң хоорайларынче болгаш аймактарынче чорупкан. Лекторлар Дархан хоорайга болгаш оске-даа черлерге лекцияларны кылыр болгаш аксы-дуңма чурттарның социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннериниң дугайында, Моолдуң Араттың революстут намының XVIII съездизиниң шиитпирлерин республиканың ажылчы чонларының боттандырып турарының дугайында дыңнакчыларга чугаалап бээрдер.

Ниитилелдиң активчилери эрткен чылын улуг ажылды чоруткан. Оларның беседаларының болгаш лекцияларының кол темалары—МАРНың болгаш Моолга улусчу революциянның тиилээлиниң 60 чылы, РСФСР-ниң болгаш МАР-ның аразынга найыралдыг харылзааларны тургускалыының алдарлыг алдан чылының байырлалы болгап.

ССРЭ-ниң «Билиг» ниитилелиниң дуржулгазын Моолдуң лекторлары ажыглавышаан, үлетпүр бүдүрүлге черлерингe, кедээ ажыл-агый каттыжышкыннарынга номчулгаларны, беседаларны, лекцияларны кылган болгаш Моолдуң чедиги беш чыл планының даалгаларын чедиишкиннiг күүседиринге күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң салыышкынының дугайында тодаргай чугаалажышкыннарны организастааннар.

Моол коммунистерниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин тайылбырлаарын уламна калбартыр талазы-биле лекторларның болгаш пропагандистерниң мурнунда чугула сорулга турун турар.

ТЕХНИКТИГ КУЛЬТУРАЛАРНЫҢ ТАРЫЛГАЗЫ КАЛБАРГАН

ХАНОЙ. Техниктиг культураларның тарылга шөлүн калбартыр, оларның дүжүдүн бедидер талазы-биле чугула программа Вьетнам Социалистиг Республикада чедиишкиннiг боттанып турар. Республиканың кедээ ажыл-ишчилери эрткен чылын шайның эң чаагай дүжүдүн остүргеш, ажаап алган. Олар күрүнеге 50 муң тонна шай бүрүзүн дужааганнар. Каучук болгаш кофе чыылдазы база көвүдеп турар.

Шай бүрүзүн бээр мяштарның тарылга шөлү чоокшу чыылдарда 100 муң ажыг гектарга, кофе тарыыр шөлдер—40 муң гектарга немей калбарар. Ынчангаш чиг-эт-биле чүгле ада-чурт үлетпүрүн бүрүн хандырар эвес, харын-даа ол культураларның дүжүдүнден алдынган продукциязы даштыкыже садыглаарын улам көвүдедир сорулга салдынган.

Техниктиг культураларның тарылга шөлдерин калбартыр, оларның дүжүдүн бедидер талазы-биле программаны Вьетнамның тараачынары Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимчезинiң база кады ажылдажылгазының ачызында чедиишкиннiг боттандырып турар. Техниктиг культураларны өстүрер талазы-биле байлак дуржулгалыг специалистерни Экономиктиг Дузалажыгга Чөвүделиниң чурттары Вьетнам Социалистиг Республикаже чорудуп турар.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫГГА

СОФИЯ. Эмвелгеге ажыглаар «Реинмил» болгаш «Оксимил» деп чаа приборларны Болгарияга бүдүрген. Хаяны кылымал арга-биле эргилдиринге болгаш өкпени ажылдадырыгга ол приборларны ажыглаар. Эмнелгеге хереглээр ыдыг аппаратураны Экономиктиг Дузалажыгга Чөвүделиниң кежигүннери чурттарның бүдүрүн турары эмнелге аппаратуразының чаңгыс аай системазынга Болгарияның «Реинмил» болгаш «Оксимил» деп приборларын киирген. «Реинмил»—ол дээрге, кезин эмпээшкиннiг үеинде хан арыглаар херексел, а «Оксимил»—чаңгыс удаа ажыглаар кылымал өкпе-дир.

Кижиниң кылымал органнарын чогаадып кылыры — Экономиктиг Дузалажыгга Чөвүделиниң Болгария Улус Республиканың специализастаашкынының чаа үеланышкыны-дыр. Диш эмнээр болгаш рентген кабинеттериниг ажыгдаар дериг-херекселдерни чурттa база бүдүрүн эгелээн. Эмнер белеткээр аптека приборларын болгаш херекселдерни Болгария хөйү-биле бүдүрген. Ол приборларны болгаш херекселдерни хөй чурттарның медицина албан черлери бедии-биле үнелеп көргеп.

Медицинага ажыглаар чүүлдерни бүдүрер үлетпүрүн продукциязы сөөлгү чылдарда 1,6 катап көвүдээн болгаш ассортиментизи калбарган. Болгария Улус Республиката бүдүрген медицина техникказының 90 хире хүүаун даштыкыже үндүрүп турар. Ол чүүлдерни колдуунда Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар садын ап турар. ССРЭ-зе чыл бүрүде чорудуп берип турар чүгле аптека дериг-херекселдериниң чыл бүрүде өртээ 10 миллион ажыг лев акша четкен.

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ВЬЕНТЬЯН. Кадык камгалалының үегжүлдезинче, чонуң кадыкшылын хандырарынче улуг кичээнгейни Лаос Улус-демократтыг Республикада уландырып турар. Найысылалда «Махасот» деп улуг эмнелге черинiң эртеи чылда ажылынын түңнелдерин үндүрген. Ол эмнелге черин эртеи чылын 190 муң ажыг кижини хүлээп алган, бедик мергежилдиг эмнелге дузаламчызын көргускен, нарын кезии эмпээшкиннерни хөй удаа боттандырган.

Чуртка кадык камгалалының системазын улам ыңай сайзырадыры— Лаостуң Улусчу-революстут партиязының болгаш республиканың чазаанын кол сорулгаларының бирээзи. Чонуң медицина хандырылгазының айтырыгдары партия болгаш чазактың кичээнгейинiң төвүнде доктаамал туруп турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чуртта эмчилерниң саны үш катап, эмнелгелерниң болгаш эмнелге пунктуларының саны ийиден ажыг катап өскен. Медицина албан черлерин көдээ болгаш ырак черлерде дүрген темп-биле тургузуп турар.

Чонуң кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле Лаос Улус-демократтыг Республиканы улуг дузаламчыны Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар чедирип турар. Медицинаның чүс-чүс кадрларын Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының дузазы-биле белеткээн.

УЛАМ КАЛБАРАР

БУДАПЕШТ. Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны улам-на калбартырынга Венгр Улус Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтери төлептиг үлүүн киирип турар. Харылзаа херекселдерин, электронныг саналга машиналарын, химия болгаш азып-чем бүдүрүлгелериниң дериг-херекселдерин, автобустарны, улуг болгаш бичe хемчээлдиг краннарны болгаш өске-даа чүүлдерни Совет Эвилелиниге Венгрия чорудуп берип турар. А ССРЭ бодуүн эдлээнде Венгрияга демир кестирер база чондурар етапоктарны, даг шахтазының дериг-херекселдерин, одаар чүүлдерни, клангыя бензинни, бойдус газын, демир рудазын болгаш өске-даа бараалнарны чорудуп берип турар.

1982 чылда ийи чурттарның аразынга бараан саарылгазының дугайында протоколга чөөкта чаа ат салган. Бо чылын ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның аразынга садыглажылганың хемчээли эрткен чылдаазыдан көвүдээр болгаш ниитизи-биле 7 миллиард рубль хемчээлдиг болур.

(СЭТА).

ХОРУГДАЛДАН ХОСТААН

КАМПАЛА. Уганданың президентиан М. Оботеның айтыышкынын ёзугаар политиктиг удурланыкчыларны таласындан хоругдалга турган 150 ажыг төлээлекчилерни хостаан.

Уганданың чазаанның баштыңының ол шиитпири чурттуң бүгү политиктиг күштерин эптештирер талазы-биле ооң чарлаан угланыышкынын ёзугаар хүлээп алдынган. 35 хоругдаттырганнарны, оларның-биле кады оппозициялыг демократтыг партиядан дөрт парламент кежигүннерни бо чылдың январь эгезинде-ле хостаан турган.

СУДТАП ТУРАР

ТОКИО. Мурнуу Көрейниң чалча эрге-чагыргазы чурттуң амыдыралын демократчыдарының талалакчыларынга удур кадыг-дошкун истеп сүрүшкүнүн кылып турар. Киода Цуеки агентилелдиг дыңнатканы-биле алырга, чазакка удур организациядан 26 кежигүннерни Сеулдуң суду үргүлчүлелдиг хүүсаада карабажынналар деп шииткеп. Ажылчыннар болгаш студентилерниң каттыжып киргени ол организацияга Мурнуу Көрейниң бир ном үндүрер черинге турган болгаш улуска удур эрге-чагырганы дужурериңе кыйгырган номнарны пептередип, студентилер оргтузунга ажыл чорудуп турган. (СЭТА).

БОННГА БОЛГАН ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказынга оолган Францияның премьер-министри П. Моруа болгаш канцлер Г. Шмидт Боннга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан болгаш Барыын чүктө экономиканың кризистиг ойгыдалынче кол кичээнгейни углаңдырганнар.

«АКШ-тың политиказынга, хамыктың мурнунда банк чээлилериниң бедик хуулаарынга хамаарыштыр канцлер-биле бистиң бодалывыс чаңгыс аай болуп турар. Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң чурттарының экономиказынга, Францияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының экономиказынга ындыг политика айыылдыг уржуктарлыг дээрзинге бистиң бодалдарывыс бир дөмей» деп, П. Моруа медеглээн.

Банк чээлизининiң бедик хуулуг политиказы-биле хөлбаштыр Барыын Европаның чурттарының экономиказы бергелерге таваржын турарын АКШ-тың төлээлекчилери-биле ужуражкышкынарының үезинде үргүлчү чугаалаан келген бис деп. П. Моруа айыткан, АКШ-тың ындыг политиказы Францияның болгаш ГФР-ниң экономиказынга кедергей улуг когаралды чедирип турар-дыр деп, ол база катан демдеглээн.

«Банк чээлилериниң бедик хуузу Барыын Европаның бүгү чурттарының экономиказынга эң-не багай уржуктарлыг болун турарын П. Моруаның айытканы черде шын» деп, Г. Шмидт чугаалаан, Банк чээлилериниң хуузун Каттышкан Штаттар кызырзын дээш ГФР болгаш Франция туржун турар деп, Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери онзалап демдеглээн.

Банк чээлилериниң ындыг бедик хуулары өске чурттарның капиталының АКШ-че чайгылып киреринге, америк долларының үнезин редеглей бедидеринге чедирип. Барыын Европаның чурттарының национал экономиказынга улуг когаралды чедирип турар.

Төлевилел чугаалажылгада

КАБУЛ. АДР-ниң Революстуг Чөвүделиниң бүгү улустуң чугаалажыш көрүнге кииргени эрге-чагырганың чер-чер органнарының дугайында Хөөйлу төлевилелиң чурттуң ажылчы чоннарының чугаалажын турары митингилер болгаш хуралдар Афганистанда эртип турар.

Апрель революциязының салган кол-ла сорулгазы — бистиң чуртта феодал-общинга харылзааларын узуткаары, улус массаларынга күрүнениң салым-хүүзүн тодарадырынга шуут киржир эргени тыпсыры болур— деп, эрге-чагырганың чер-чер органнарын удуртурунуң кол эргелелиниң начальныгы Халиль Абави СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.— Бо талазы-биле хөөйлу төлевилелиниң ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг боон турар». Бүгү чуртка хостуг бадылаашкын-биле соңгуур ужурлуг чер-чер чөвүделдерин, азы «джиргилерни» тургузар апаар. Афганистанның 18 хар четкен хамааты бүрүзү соңгулдаларга киржир эргени алыр. «Хөөйлу төлевилелиң парлап үндүрген үеден бээр элээн каш ай эрткен—деп, Х. Абави чугаалаан.— Чер-черден кээп турар медеглелдер чурттуң чону ол документиниң чүүлдүг деп хүлээп ап турарының дугайын чугаалап турар».

Папаиоаннунуң интервьюзу

СОФИЯ. Англияның, АКШ-тың, НАТО-нуң империалистиг политиказын Киприн Чөөн Чер ортузунуң далайының болгаш Чоокчу Чөөн чүктүң девискээрлериниге улуг шериг баазазы кыдыр хуулдурарыынче утланганын Киприң күш-ажылчы улузунуң депшилелиг партиязының (АКЭЛ) чиргиве секретары Э. Папаиоанну «Народна младеж» солуннуң айтырыгларынга харыылаан, чугаалаан.

Каттышкан Штаттар кипр улустуң талазы-биле сулчээлерниң политиказын боттандырып, чуртту НАТО-нуң мурнуу-чөөн талазынга каттыштырарынга кордаан, ону ийи чарарынче үүткүп турар. Чогум-на Төп разведка эргелели 1974 чылдың июнь 15-те фашистиг үймээнин акша-хөреңги-биле хандырып, организастаан.

Кипр улустуң базындырыышкыны, дескен чоп, хан төктүүшкүнү, муң-муң кижилерниң өлгени болгаш кайнаар-даа барганы билдирбейн, читкеги — бо бүгү болза, кипр айтырыын киприот-грекгерниң болгаш киприот-туркгерниң аразында чөрүлдээлерниң түңнели деп көргүзерин орадлажып турар империалистиг күштериң сүлчээзиниң түңнели-дир. Ынчалза-даа оларның ындыг чөрүлдээлери кол үүл болбайн турар. Ооң ёзулуг-ла чылдагааннары Кипр-биле империализмниң аразында боон турар.

Удурланыышкынның чыскаалы

ДУБЛИН. Реаксылыг сальвадоржу хунтага АКШ-тың шериг болгаш экономиктиг дузаламчызынга удурланыышкынны илередириниң массалыг чыскаалы ында америк элчин черинiң бажыңының чанынга болган. Ону Сальвадорнуң улузун деткиир талазы-биле ирланд комитеттиң эгелекчи саналын ёзугаар организастаан.

Чыскаалдың киржикчилери, оларның-биле кады ирланд парламентиниң кежигүннери, профэвилелдериниң, хөй-ниитиниң болгаш хүрээ-хиитиндаа төлээлекчилери элчин черинiң бажыңының баарынга кыпсыл кааи 350 лаалыг крести салганнар. Оларның бирээзи-ле сальвадор хунтаның ханныг холуулаан өлген бир чүс чурттакчыларының дугайын сагындырган дёмдек боон турар.

Ирланд хөй-ниитиниң өмүдээзинден Дублинде америк элчинге 10 муң ажыг кижиниң холуунун үжүүн салган негелде бижикти тывыскан. Ол документинде сальвадор карзы эрге-чагырга шериг болгаш экономиктиг-дузаламчыны соксадырын иеген турар.

Демир-орук харылзаазы үзүлген

ЛОНДОН. Январь чээрби ийиниң хүнүнде Великобританияның элээн каш районнарынга демир-орук шимчээшкиннери база катап үзүлген турган. Демир-орук деподарының болгаш вокзалдарының машинистерининiң, албан-хаакчыларының ажыл соксадыышкынының түңнелинде чурттуң мурнуу кезээнде поездаларын 70 ажыг рейстерин соксаткан. Поезд башкарыкчыларының чаңгыс хүнүг ажыл соксадыышкыны Соңгу Шотландияның болгаш Уэльстин демир оруктарынга шимчээшкинни база үзүктелиишкиннiг болдурган. Ажылчы чонпар ажыл төлевиринiң күүсеглиг шиитпирлээринге хөгжүн орар чурттарга үлегер болуп турда массаларның энтузиазы болгаш идепкейлиг чоруун эгидип ап болуру кайы хире чедиишкиннiг болурундан бир-ле дугаарында чедиишкин хамаарыкыр деп чугаалап болур.

Хамаарыышпас Гананың башгайгы президенттизи К. Нкрума баштаан чазак харын-на чогум өске кожа-хелбоо чурттарга үлегер болуп турганындан даштыкыдан углап башкарын турган империалисчи сүлчээзиниң чижи болган. Гана болуушкунарның амгы үеде хөгжүлдезинге таарарынмас түүлду база-ла ында илергейлеп турар. Массалыг информациянның чамдык чепсектери ук чуртка хамааты дайынны кыпсырыының идеязын өөскүдүп, иептередип турар. Чамдык кижилерге, херек янчап баар болза, черле күзенчиг болур хире. Гананың чаа эрге-чагырганың бойкоттаарынче эфрика күрүнелерин Вашингтон кыйгырып, Ганага нефть бээрин соксатсын деп турар. Аңаа удур шериг хемчеглерин алза үүл дээп чугаалардаа тыптып келген. Ындыг байдал чаа үүве эвес-тир, ынчалза-даа ол айыылдыг түүлдүр дээрэн билдингир.

Тайылбыр булуңу

Ганада национал катап тургузуушкун чорудуп эгелеп турар деп үүве, бүгү демдектерден ойлдинип орар. Аңаа үүле байыр чедирип болур. Бүгү-ле майыралчы чуртгар-биле, оларның политиктиг угланыышкыны хамаан чокка, кады ажылдажыышкынны хөгжүдер бодап турарын ИКТЧ-ның удуртукчулары тодарган медеглээнiнер. Гана каяа-даа каттышпас шимчээшкинге, Африканың чаңгыс-эвээ организациязынга база бодуүн делегей дутуржулгаларынга шынчы боон артар. ИКТЧ-ның чарлаанын ол даштыкы политиказының баштайгы түңнелдерге база кестүп келген. Ливия-биле мурнунда үскен турган дипломаттыг харылаазаларны катап тургускан. А Ливия болза бо чылын Ганага аъшчем-биле дузаламчы көргүскен баштайгы чурт болган.

Ганада эскерилгелер, чаартылгалар шагда-ла белеткеттиниң турган болгаш олар орай, эрте-даа бол. черле кылдынар турган. Бир төө ол үе чедип келген үүве төлээде, делегей ниитижилгезиниң кылын болуру эң-не улуг болгаш чугула үүлү болза, ол дээрге бодуүн хереклерин боттары үштап-баштап алырынга үеин болгаш аргаларны ганажыларга бээри болур.

Юрий КУРИЦЫН,
политиктиг хайгаракчы.
(ПМА).

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

БЕРН. (СЭТА). Швейцарияның Күш-ажыл партиязының органы «Фөрвертс» солуннуң ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн байырлалы тайбың дээш, чепсетлевиишкичин дүжүрер дээш демпеседиң түгүнүү адаа-биле болуп эрткен. Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлдиг кылдыр бүдүрүп эгелээр дээн Рейганның администрациязының шиитпири, ортумак ыракшылдыг америк ракета-ядролуг чаа чепсектерни Барыын Европаның чурттарынга экжеп иептередир дээн НАТО-нуң планнары бүгү кижи төрелгетенге онза айыылдыг болуп турарын байырлал үезинде ооң киржикчилери демдеглээн.

МИЛИТАРИСЧИ ПЛАННАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Рейганның администрациязы бодуүн милитаристиг угланыышкыннарын ёзугаар дайын болу бээр таварылгада дээш үлетпүр чиг-эдиниң эң чугула хевирлериниң стратегтиг курлавырларын улгатты-рарын көрген программаны күүседири дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

«Вашингтон пост» солуннуң дыңнадын турары-биле алырга, «амгы үеде Ак бажыңы стратегтиг материалдарны курлавырлаарын калбартыр» сорулганы салып турар. Ол сорулга-биле ажыктыг казар байлактар чыдар бодуүн-даа чердерни ажыглаарын болгаш даштыкыдан чиг-этти эңдере садып алырын-даа планнап турар.

АКШ хөгжүн эгелеп турар чурттардан «стратегтиг чиг-этти соксаал чокка алырынга» сылдаглаан алган. Бот дугуйнаашкынныг күрүнелерге удур боо-чепсектиг дөрт интервенциялы кылырының планнарын тургузуп турар. Администрацияның бодан турары-биле алырга, мындыг холгаарлаашкын кылырының чепсээ «дүрген хөделиишкининiң күштери» болур ужурлуг. Оларның сорулгазында делегейниң аңгы-аңгы девискээрлериндe чыдар стратегтиг чиг-этти эң-не байлак черлерин эжелеп алыры киирип турар.

Амгы үеде АКШ-тың бүгү девискээрииде тарамык тургускан 104 шигжамырларда мөңүн-суунун, хромнун, кобальтының, марганецтин, алюминийниң, үлетпүр алмазының, титанның, коргулчуның, шиитин, ак-коргулчуның, платинаның болган эмтаңарны болгаш азып-чемнерни сайзаваска дыка хөй ниитизи түүү 12,5 млрд. долларлыг курлавырлары кадагалаттырып чыдар.

ХОРУГДАЛДАН ХОСТААН

КАМПАЛА. Уганданың президентиан М. Оботеның айтыышкынын ёзугаар политиктиг күштерин эптештирер талазы-биле ооң чарлаан угланыышкынын ёзугаар хүлээп алдынган. 35 хоругдаттырганнарны, оларның-биле кады оппозициялыг демократтыг партиядан дөрт парламент кежигүннерни бо чылдың январь эгезинде-ле хостаан турган.

СУДТАП ТУРАР

ТОКИО. Мурнуу Көрейниң чалча эрге-чагыргазы чурттуң амыдыралын демократчыдарының талалакчыларынга удур кадыг-дошкун истеп сүрүшкүнүн кылып турар. Киода Цуеки агентилелдиг дыңнатканы-биле алырга, чазакка удур организациядан 26 кежигүннерни Сеулдуң суду үргүлчүлелдиг хүүсаада карабажынналар деп шииткеп. Ажылчыннар болгаш студентилерниң каттыжып киргени ол организацияга Мурнуу Көрейниң бир ном үндүрер черинге турган болгаш улуска удур эрге-чагырганы дужурериңе кыйгырган номнарны пептередип, студентилер оргтузунга ажыл чорудуп турган. (СЭТА).

ЧУРУКТА: Францияда машина бүдүрүп үндүрер «Шоссон» дээр заводтуң профэвилел организациязы «ажылга хөлезиленип киреринiң талазы-биле бюрону» ускай ажыктан. Ол бюрога ук черде ажыл чок аныяктар кээп аттарын бижидип турар. Ажыл чок кижилерниң даңзызын заводтуң дирекциязынче дамчыттыр. Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының (КБК) активчилери шаг-ла ындыг «хөлезиленип ажылдаарының» бюрозун Парижтиң национал банкызының салбырларының бирээзинде база ажыткан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

К. КУДАЖЫ

БҮГҮДЕГЕ НАЙЫРАЛДЫГ

(Орук демдеглелинден эгелер)

База катап-ла Сандыгаштың хүлүмзүрүү. Ам столду мырыңай ужа-төш дола берген болду. Аяк бүрүзү улайлай долуп-ла турар. Чаңчыл ыдык, куруг сава турбас.

Ужа кезер хүндүлүг даалга баштайгы удаада меңээ онаашкан. Оон эптиг аргабиле ойталаарын оралдашкан мен.

Ынчан Дамдын дарга менден айтырды:

— Даг улуг бе, даай улуг бе?

Херектиң ужурун билген хиремде-ле, өжегерээн мынча дидим:

— Даг улуг.

— Чүге?

— Даг черле кижиден улуг болбайн.

— Ынчаарга дагның кырынче даай үне бээр болгай.

Оон соонда чөрчүжер аргам чок болган, ында тыва чонның хүндүлелин эш-өөрүмге үлештирер ужурга тавырышкан мен. Өске черлерге ындыг хүлээлгелерни кады хораан эптерим база чаңгыс эвес удаа бедик деңнелге күүседкилээн чүве.

Сумунуң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар улуг «үүргелериниң» дугайын Дамдын дарга биске чугаалап берди. Дыка хөй хойжулар төрүүр үүс хойдан үүс ажыг хураганы ап турар болдулар. Мурвакчыларны мотоцикл, эзерлиг аът ышкаш үнелиг түүлдер-биле шаңнап турар.

Дамдын дарга үлегер өскелерге сүрлуг кижи деп, Маскыр дарга ынча дээн чүве. Ол черле ылап болду, аныяк-даа бол, Дамдын дарганың чугаазы улегерлер-биле азыкон долган. Оларның чамдыктары бо:

Маалай-маалай мал болур,
Ыглай-ыглай кижи болур.
Аныында адың камна.
Кыраанында кадың камна.
Чүгенин тудуп үнерге.
Чүгүрүү белеп туразун.
Хөнезин тудуп үнерге,
Хою белеп туразун.

— Менде чүү боор, 93 харлыг Дээктей, онуң 60 харлыг чалыызы (оглу) Ишкиндей суглар шыдалдыг биларлиг улус. Олар-биле домактажыр херек— деп, Дамдын дарга, «хоочулап» орду.

Эртениде сумунуң ортумак школазынга чораан бис. 1200 казах, тыва уруглар өскенин турар. Тыва өөренип чилер —250. Школаның өөредилге кабинеттерин Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң күселибиле дерээн. Бежен ажыг башкыларның — алдызы тыва кижи. Бир өг-бүлениң уругларын бир өрээлге кады чурттаар кылдыр чурумчуткан. Ол чорук чаңгыс өгүңүн уругларының бот-боттарынга дузалажырынга ажыктыг деп санап турар.

Пионерлер өрээлинге биске бичии концерт көргүскен. Орта «Ийи кас» деп орус, «Байла Моол» деп моол, «Мээң аваам» деп казах, «Дээң-дээң» деп тыва ырлар чаңгыланып турду.

Ол аразында Кыс деп фамилиялыг тыва башкы чедип келди. Бичии аараат эмчиге чыткан, бистиң сураавыс эдилеваш дилеп үнүп келген болду.

— Тыва уруглар дылын утпас бе?—деп, Кыс башкыдан айтырган бис.

— Утпас, өлгенинге шуут тывалажыр болгай — деп, Кыс башкы бадыткады. — Тыва помнарны безин тыларлыр помчуп турарлар.

Тыва уруглар бистин-биле шыпап-ла тывалап чугаалажып турдулар.

— Силерге ковчуг-ла ужуражыксадым — деп, Кыс башкы меңээ чугаалады. — Бетиги биле берген тур.

Мээң «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романым дугайын чугаалап турганын билип каан мен.

— 1983 чылда Улан-Баторга хевилептер боор — деп, башкы чугаалады. —Ийи дугаарын улаар бис. Гагаа башкы-биле ийилээ бис. Онуун мыгай Улан-Баторда тыва эштериве база бар. ГДР-де Лейпцигке университет доозкан Калзан суглар.

Өске черге хораап ыдыг чугаа дыңнаарга, автор кижиге кончуг-ла өөрүнчүг боор чораан. Караам чажы изиш кыныырга, өскээр көрүү берген мен...

4. «...УЛУГ ХӨГЖҮЛ БИСТЕ БАР»

Гагаа башкының бажыңынга кире бээривиске, өөнүң ишти дораан-на келди:

— Чештинип ап көрүңер.

Чугаа база-ла аяк-шайдан эгелээн. Өгүңүң херээжен ээзи Дойдан саанчы кижи болду. Ол бисти олуттарже чалай салы-ла чугаалаган тур:

— Шайны бере бердим. Оон менче көрдү. —Дем бээги чогаалчывыс бо мышкажыл, номун хунаажып, оорлажып номчуп тургашывыс. Силер бүгүдениң бистиң өг-бүлевиске кирип келгенивиерге сүрлүг амыран тур бис.

Ынчан база-ла «Уйгу чок Улуг-Хем» дугайында чугаа болу берген чүве. Гагаа башкы база ону очулдуруп турар кижи. ынчангаш оон өг-бүлези уруг-дарымыдан эгелээш номчаан болду.

Дамдын дарга бисти таныштырып олур:

— Дээ кижи эртемден, дээ кижи чурукчу, дээ кижи чогаалчы...

Стол кырында ааржы, быштак, куруттан эгелээш, боова, боорзак, оон соонда эът, мөңчы эндерик чытты. Баян-Өлгий тывалары ак чемни онза хүндүлээр улус чорду, аалчылар аътланыптарга пос аданнарга ылап-ла ораап бээр.

Гагааларның өг-бүлезинге ол тывалардың дылының, аажы-чаңының дугайын шаанга книр чугаалашкан бис. Дыңнаваанывыс тыва сөстерни бижигилеп алдывыс. Каш-ла чижек бо; аныяк эр кижини апаа-ла «чалыы» дээр, херээжен кижини «чүгээр» дээр, сыгыртаа—бортуга, демиргүүн — соо, тос—хадың картыжы. Тыва дылга ажыглаарга эпчок сөстерниң культурлуг аттары бар чорду: инекмыяа — аргазын, хой-мыяа, теве-мыяа-хомулак. Бистер «мячик», «шарик» деп сөстерни хевээр ажылтап турар болгай бис, олар «доңгулак» дээр улус-тур. Бо сөстерни литературлуг тыва дылга ажыглаарын бистиң эртемденгенивис өөренип көөр боор деп идегээр мен.

Аъттанып мурнувуста, чугаа чок-ла, ыр-шоорга келген бис.

Баштай Дойдан:

— Ыр үндүрер улус чок-тур—деп чугаалады.

Ынчалза-даа ол биче сеткилдиң домаа дээрзин дораан билип каан бис. Гагаа башкы баштап алгаш, хоочун тыва ырны узун-суук кылдыр бадырыпты (ырларда сөстерни ол чоннуң капчаар адаарын хевээр бижээн мен):

Харгылап аккан Хараатының хеми,
Каткыржып өскен өөр-черге
Хомналып аккан Хомдуң
хеми,
Хоочулажып өскен өөр-черге.
Турнугуң аккан Тураган
хеми,
Туттунчуп өскен өөр-черге.
Эргилип аккан Ээви хеми,
Эдержип өскен өөр-черге.

Оон соонда Гагаа башкының сески классчы оглу Золбаяр бодувуң тыва дылга бижээн шүлүүн номчуп берди (шүлүктерин ол моол болган казах дылдарда база бижип турар). Золбаярның шүлүүн оон бижээн аайы-биле мында киирдим:

АЧЛЫГ ИЕМ

Лар сөөгүмнү көдүргеш.
Аг сүдүн эмгеш,
Ачлыг ием силерниң
Ачгарны үүнеп чандырар
мен?
Чылыг чамчаг гавыяңга
Чыргадып өскүрген ием
силерге
Ырның алдын сөзүнеп
Ылап байырым туттум.
Адаар адымны аайтып
берген,
Чоруур чүгүмнү көргүзүп
берген
Ием сээн ачыңны
Изиг хүнеп үнелээр мен.

Бо шүлүктүң ёзулуг ураначечиин үнелеп чугаалаары берге ыйнаан, ынчалза-даа чаш кижиниң эннердиг незинге кызыгаар чок изиг ынакшылын илереткенин кижи магадавас, мактавас арга чок. Чоруун чогузуп, Золбаяр! Кажан-бир шагда сээң адың диңмирей бээр боор деп идегээр бис.

Бистерниң «өрелиг» артар аргавыс чок болган. «Тооруктуг долгай-таңдыны» байгы шаавыс-биле ырлап бердивис. Гагаа башкы ону магнитофонга бижип алды. Бистиң үүнүвүсте ёзулуг ыраажы шыпар турбаан болбайн аан. ынчалза-даа сагыш-сеткилвистиң ханызындан ырлап берген бис.

Оон соонда аалдың эзлериниң оске ырлары база уладжын турду. Оларның чамдыктарын бистиң номчукчуларывыс мурнунда-ла билир боорга, борта киирбедим. Ыдыг турбуже, оларның бирээзи биживес аргам чок:

Кадыр дагның кырында
Хартыга кужу элбек бар.
Хамык оранның иштинде
Кайгамчык хөгжүл бисте
бар.
Улуг дагның кырында
Улар кужу элбек бар.
Улус оранның иштинде
Улуг хөгжүл бисте бар.

Моол черге чоруп турган, ында шынап-ла «улуг хөгжүл» барын көрген бис.

Дараазында Мунаук мөгениң аалынга чордувус. Он шаа ак өглер болду. Бригада төвү-дүр.

— Биске дыл айытпаан — дээш, өгүңүң херээжен ээзи мөгүдеп-даа хөлчок. (Дыңнатпаан дээри ол-дур).

Ырак черден төрелдеривис келген дээш, кижилер оонмоон сөктүп кээп-ле турлар. Аъттыг-даа шапкылажып кээрлер. Дажаа-даа сунар кижи бар, хөөрге-даа сунар кижи бар. Шала улгады берген кижилер тыва тоннарлыг, хаптыга бөрттерлиг, аныяк оолдар, кыстар сапожкаларлыг, адаа алгыг чүвүрлерлиг, тыважыдып каан хураган кежи хөректээштерлиг, бистиинде мышкап.

Балмаа биле Калдарак деп ийи кырган энелер келдилер:

— Кырган улус бис, канчап билир. Төрелдеривис көрүп алыр дээш келдивис.

— Далаш улус-тур.

— Хөөрткүйлерни.

— Ур хоочулажыр чай чок.

— Хөөрткүйлерни.

Хойну көрген кырганнар боорга, хоочун ырдап бадырып бээрин дилээн бис. «Хөөрткүйлерни» дишкеш, ырлажып эгелединлер:

Кошкар сыныг хоорнун
Хоярын-даа билбедим.
Кожуун-чурт силерниң
Хоочулажырын-даа
билбедим.
Аргар сыныг аланың
Арарын-даа билбедим.
Арбан-чурт силерниң
Аралажырын-даа билбедим.

Ол кежээ бисти Заксай сумуга манап турган. Ынчангаш далажы бергеп бис. Аал ишти бисти черле чорудар хөнүү чок болду.

— Ооба бир хонуңар. Хойдан союп бээр бис. Заксайда чүү боор, чаңгыс кертик ажар черде. Даарта баар силер.

«Чаңгыс кертик» дээрге чаңгыс баалык, чаңгыс арт дээрни ол боор.

«Хой сойдурарда» чүү боор, ынчалза-даа албан-херек деп «үүрге» бар. Ол кежээ чоруур апарган бис. Ында «чүгээр» чоп оон-моон халчып келгеш, машинавысты ак чем—аажы, курут-биле чүдүүп каапталар. Соовустан сүт чажып турдулар.

Кырган энелерниң чугаазын дыңнап турдум:

— Ак оруктуг болуңар, алдын түректиг болуңар, ажытөлдүг болуңар...

Бай-Тайганың Бай-Тал суурда уруглар садында Ч. Д. Салчак чеди чыл кижизидикчилеп ажылдаан, бичии чаштарны төлептиг аажы-чаңга эки өөредип, кижизидип турар. Херээжеңнер чөвүлелиниң идепкейлиг активчизи, бердинген даалгаларны ол ак сеткилдиг күүседип келген.

ЧУРУКТА: Ч. Д. Салчак уруглар аразында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Орлёнок» телестудиянның концерт залы. 9.25 — «Бистиң үениң маадырлыг». («Бэла»). Уран-чечен фильм. 11.15—Медээлер. 11.20—14.15— Чаңсап. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Сибирьлең база Ыраккы Чөөн үүктеп». Документалдыг фильмнер программазы: «Сээң амыдыралың, сээң чериң», «Цунами». 15.15— Сээң ленинчи библиотекаң. 16.00 — П. И. Чайковский. № 4 симфония. Азербайджанның күрүнелиг симфония оркестри күүседир. 16.45 — Даргa хаактаар спортка делегей чемпионады. Австрияда дамчыдылга. 17.10 — «ПТУ-га үүү чүвеге, канчаар өөредип турарыл». Тудугакунуң мергежилиниң дугайында. 17.40 — «Чүү тараан сен, ону ажаап алыр сен». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Телеөөң».
МОСКВАДАН
19.10 — Москваның күрүнелиг культура институдунуң студентилериниң концерти. 19.50 — «Кежээден дүшке чедир». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Музыка дугайында чугаавысты уламчылаал...» О. Доброхотова эртиирер. 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.30 — 01.00 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов»—«Спартак». 2-ги, 3-кү үелер. «Крылья Советов» Спорт ордузунган дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 — Француз дыл. 12.30 —Төөгү. 5 класс. Афинага аян-чорук. 12.55 — «Саянда ужарлар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.05 — Ботаника. 5-ки класс. Бүрүнү ажык-дузазы. 13.25—14.35 — Ф. М. Достоевский — «Кем-херек үүлгединишкини болган шинтке». 14.35 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар класы. 15.05 — Дайын чылдарының шулуктери болгаш ырлары. 15.50 — Медээлер. 16.00—17.25 — Чаңсап.

КЫЗЫЛДАН
17.25 — Уругларга фильм. «Харжыгаш». Мультфильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45— «Отчугаш». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Телефильм.
МОСКВАДАН
19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». Мультфильм. 20.00 — БАМ-ны тудуп тур бис. Ния суур. 20.45 —Оруе улустуң «Калинка» хөгжүм хереккелдериниң күүселдези. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.55— «Мааар мен». Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кежээден дүшке чедир». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.00 — «Кино аян-чорукгар клубу». 11.00— Медээлер. 11.05— 14.15 — Чаңсап. 14.15— Медээлер. 14.35—ССРЭ биле Румынияның Социалистиг Республиканың арказында пайырал. кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга тугайында Керээге ат салгапының бир чыл болганынга. «Румынияның космосче старты». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.55— Румыния Социалистиг Республиканың улустуг хөгжүм хереккелдериниң күүселдези. 15.25 — «Хоойлу биляр сен бе?» Эрге-чүдээлге дугайында беседа. 16.10 — Чоннуң аялгалары. 16.25 — И. Ильф болгаш Е. Петров. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арынарындан. 17.20 — «Горынстер, харыылаңар!» 18.05 — Дагга хаактаарының спортунга делегей чемпионады. Австрияда дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
19.00 — Ф. Габичвадзе. № 2 симфония. 19.20 — «Эртем дугайында». 19.50 — «Кежээден дүшке чедир». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Фигурлуг чүнгулаашкынга Европа чемпионазы. Эжеш чүнгулаашкын. Кыска программа. Франциядан дамчыдылга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.05— «Орус улустуң аъдыы». Документалдыг фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 —Немец дыл. 12.30 — Төөгү. 9-кү класс. В. И. Ленин — Октябрьниң баштыкызы. 13.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 13.25 —А. Толстой. Чогаалдарының арынарындан. 13.40 — Силерге, ада-иелер. 14.00 — «Бир актёрнуң хуусы». 16.00—17.15 — Чаңсап.

КЫЗЫЛДАН
17.15 — Уругларга фильм. «Серегеш хаанжка хире соктугаш». Телешин. 18.30 — Телемедээлер. 18.40—«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин —амыдралга». 19.05— Киножурнал. 19.15 —Телемедээлер. 19.25 —Чарлалдар.
МОСКВАДАН
19.30 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». Избилиг экран. 19.55 —«Телегей панорамазы» 20.30 —«Тос хүн болгаш бүгү ажыктыгга». Эпидемиолог эмни Л. С. Соболева дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —22.50 — «Ленин базарының булуңу». В. Кочетовтуң романын ёзугаар

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 —Испан дыл. 12.30 — А. М. Горький—«Хартыга дугайында ыр». «Буревестник дугайында ыр». 7-ги класс. 13.00 — «Кичээлге орук». Документалдыг телефильм. 13.30 —Дж. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арынарындан. 14.35 — «Дан аткыжеге чедир чурттаан». Уран-чечен фильм. 15.50— Медээлер. 16.00—18.00 —Чаңсап.

КЫЗЫЛДАН
18.00 —«Хамааты камгалалының биглиглерни — кижи бүрүзүнге». 18.10—«Надя Павлова таңдылаар». Фильм-концерт. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.
МОСКВАДАН
19.00 — «Чоннуң чогаалдыгазы». Теледоңгулал. 19.40 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Избилиг экран. 20.00— «Кино аян-чорукгар клубу». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.15 — «Дэмүүн базарының булуңу». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Горынстер, харыылаңар!» 9.40 — «Кежээден дүшке чедир». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.40 —М. И. Глинканың темазынга вариациязын РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Васильев күүседир. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.15 —Чаңсап. 14.15 —Медээлер. 14.35 — Шри Ланканың национал байырлалы — Хаамарышпас чорук хүнүнге. «Шри Ланка. Океанда ортулук». 15.25—Шри Ланка Республиканың танцының национал ансамблиниң концерти. 15.55 —Шыдыраа школазы. Разрядчылар класы. 16.25 —РСФСР-ниң алдарлыг артиза А. Наседкин (фортепьяно) ойнаар. 16.55 — «Уран холдар». 17.25 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50 — Миллионнарның ленинчи университеди».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 —Телемедээлер. 19.10 —«Чоннуң уран үүлү». Дамчыдылга
МОСКВАДАН
19.40 — Фигурлуг чүнгулаашкынга Европа чемпионазы. Эжеш чүнгулаашкын. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Билдингирдаа бол, элдептиг». Төмгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 —Испан дыл. 12.30 — А. М. Горький—«Хартыга дугайында ыр». «Буревестник дугайында ыр». 7-ги класс. 13.00 — «Кичээлге орук». Документалдыг телефильм. 13.30 —Дж. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арынарындан. 14.35 — «Дан аткыжеге чедир чурттаан». Уран-чечен фильм. 15.50— Медээлер. 16.00—18.00 —Чаңсап.

КЫЗЫЛДАН
18.00 —«Хамааты камгалалының биглиглерни — кижи бүрүзүнге». 18.10—«Надя Павлова таңдылаар». Фильм-концерт. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.
МОСКВАДАН
19.00 — «Чоннуң чогаалдыгазы». Теледоңгулал. 19.40 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Избилиг экран. 20.00— «Кино аян-чорукгар клубу». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.15 — «Дэмүүн базарының булуңу». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

АЖЫК ЧУГААЛАЖЫР

Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролю, оларның харыысалгазының дугайында солуннарга-даа хөй удаа бижиир, радиога чугаалап, телевизорга көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш ада-иелер бистер боттарывыстың талаыстан бо бүгүнү кичээшгей-биле көрүп, башкыларның, арга-мергежилдиг кижилериниң сүмелерин барымдаалап көөр аналар бис. Шынап-ла, уруг-дарыг кижизидилгезинге школа, башкылар-биле харылзашпас болза кайын болур. Бир дем-биле ажылдаарга, чедишкинниг болбайн канчаар.

Чамдыкта ындыг чүүлдерни кижи эскерип болур. Ада-иелер уругларын ырыңай ажеппгирип, оларны дедирлендирип алган болур. Соглээр өскеге ыш херек деп чүве бар болгай. Чугаалаар сөзүн безин хынаттынап, угладылал-биле көөр болза эки болгай. Үстүкү класстылар-биле улуг кижилер дег, ажык чугаалажыры черле чугула. Авазы, ачазы уруу азы оглу-биле ажыт-чажыт чокка чугаалажып чүге болбас деп. Шак ындыг чугаалы чорудары кажан-даа артык эвес.

Ч. МОНГУЛ-ООЛ.
Өвүр район.

ТОДАРАТКАН

Бай-Тайганың культура ажылдакчылары боттарының хуралынга эрткен чылдың түңнелдерин үндүрүп, ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейниңг чылында соруглаларын тодаратkан. Культура албан черлериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка «Кара-Хөл», «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарда Культура бажыңнары эки ажылдыг деп демделеттингеп. Эки ажылдыг болук культура ажылдакчыларын шаңнап, мактаан. 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуралга хүлээп алган.

С. ПРГИТ.

КӨЖҮП ЭГЕЛЭЭР

Көк-Чыраа суурнуң Культура бажыңының залын суурнуң чурттакчы чону долдур олурупкан. Ындыг болбас аргажок. Суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралынга ол хүн чугаалажыр айтырыгында кижи бүрүзүнге дорт хамаажыр. Анаа тодарадыр, билип алыр, кады чугаалажып, шиитпирлежип көөр айтырыглар хөй. Суур бүрүнүбиле кажан көжерил, канчаар көжерил, каяа баарыл?—ол айтырыгны чурттакчылар эки билип алырын күзеп турарлар.

Хурал эгелээн. Хуралдың даргазы хүн айтырыының талазы-биле «Улуг-Хая» совхозта партком секретары, Көк-Чыраа суурну көжүрениин талазы-биле район комиссиязының кежигүнү Ч. С. Сотпага сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга Саян-Шушенск ГЭС-тиң алдыгы гидроагрегадының ажыглалга киргенин, ГЭС-тиң планнаттынганы онгу гидроагрегаттың ажыглалга киреринге чедир ындыг-ла улуг эвес хуусаа артканын, ынчангаш Саян далайның туруттар черинде Көк-Чыраа суурну баш үдур көжүрүп эгелээриниң эргежок чугулазын тайылбырлаан.

Көк-Чыраа көдээ Советиниң девискээринде Көк-Чыраа суурда 115 өреге бар. Оларның 75-и хуузунда бажыңнарда. Суурнуң чурттакчыларының хөй кезии «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннары. Суурну көжүрүп эгелээрге совхозтуң ажылчыныларының Хайыракан, Арыг-Бажы суурларже көжерин, аңаа баар өг-бүлелерге бажыңнарын туттунуп турарын, а өске албан организация черлеринде ажылдап турарлар хамаажыр албан организациязының шугуму-биле Чаа Шагаан-Арыгдан бажың алырының аргазын, азы хуу бажыңын көжүрүп ап болурун сүмелээн.

Чурттакчылар суурну көжүрери-биле холбашкан сонуургаан айтырыгларын салганнар. Суг алыр далай зоназында чурттакчылыг суурну көжүрерин харыылап турар комиссияның төлээзи О. Е. Акуленко, Көк-Чыраа көдээ Советиниң күүском даргазы Ч. К. Сунгаров оларга харыылааннар.

Көк-Чыраа суурнуң чурттакчылары А. Уйнук, О. Барынмаа, М. Анай, Т. Ондар, А. Хууракпан болгаш оон-даа өскелер чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр арга-сүмезин саналынга чугаалааннар.

Санал бергеннер № 3 КМК-ның Хайыракан суурда Көк-Чыраадан көжүп баар ажылчыннарга тудуп турар бажыңнарының тудуу доостурга-за, совхоз директору В. В. Винниковтуң, салбыр эргелекчизиниң чөпшээрели-биле өске кижилерни олуртуп турарынга шыңгыы шүүмүүлел кылган.

Көк-Чыраа суурну көжүрер дугайында чугаа он чыл бурунгаар-ла тургустунган турган. Бо аразында алаан хөй өг-бүле өскээр көшкүлээн. 1974 чылдан бээр Чаа Шагаан-Арыгже 12, Хайыракан суурже 30 ажыг өг-бүле көшкен. Ынчалза-даа суурда чаңгыс-даа бажың хосталбаан. Оларже өске өг-бүлелер кирип турар. Суурну көжүрери нарын айтырыг. Ынчангаш көжеринге таарымчалыг байдалды тургузары-биле Көк-Чыраа көдээ Совети, суурнуң хөрээженнер чөвүлели агитвагитчалар аайы-биле өг-бүле бүрүзүнүң кажан, кайнаар көжерин, хууда бажыңныг болза, ону канчаар көөр деп турарын тодарадып эгелээн. Суурнуң чурттакчыларының суурдан частан эгелеп көжүп эгелээри бөрдүнгеп.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

ДРУЖИННИКТЕР СЛЁДУ

Ак-Тал суурнуң Культура бажыңынга Жданов аттыг совхозтуң улусчу дружинниктериниң слёду эрткен. Хой-ишкининиң корум-чурумун быжыглаарынга совхозтуң дружинниктериниң эрткен чылда ажылының дугайында айтырыгны ацаа чугаалашкан. Дружина штабының командири В. С. Дамдың-оол үстүнде айтырыгга хамаарыштыр дыңнадыг кылган.

Эки тура улусчу дружинада 30 ажыг дружинник бар. Олар совхоз девискээринге быжыг корум-чурум тургузаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар, ылаңгыя оорлаар чоруктар-биле демиселди күштелдирген. Ону дараазында фактылар бадыткаар. Совхоз малы оорлап турган кижилерни дружинниктер чаңгыс эвес удаа илерткен, «УТКА 25 чылы» совхозтан кээп, Жданов аттыг совхозтан инек оорлаан кижини база дружинниктер илерткен, истелге органынче шилчиткен.

Ак-Тал суурда албан организацияның черлеринде улусчу дружиналар график ёзугаар дежурныйлаашкынче доктаамал үнүп турар. Хайгааралдар чорудары-биле чергелештирер. олар хөй-шиитпинниң корум-чурумун хажыдар чоруктарны болдурбазыңнар профилактиктиг хемчеглерни чорудуп турарлар. Совхозтуң дирекциязының, улусчу дружиналарның, хөй-шиити организацияларның талазындан корум-чурум камгалалының талазы-биле алдының турар хемчеглерниң түңнелинде суурда хөй-шиитпинниң корум-чурумун үрээр, хулаапнаар, кем-херек үүлгедир чоруктарның дыка кызырылганын слётка демделээн.

Улусчу дружинниктер М. Агыы, Э. Бегзикей, Д. Маскыров, М. Чимит-оол, Б. Оруспай, Т. Бюрбюстээп оларның иденкейлиг, ак сеткилдиг ажылын слётка мактаан.

Слётка арга-дуржулга солчуушкуну болган. Эки ажылдыг дружинниктерни ацаа шаңнап, мактаан.

Д. ШУЛУУ.
Улуг-Хем район.

Эмчиниң сүмези

ААС ИШТИН АЖААҢАР

Диштерни камгалаарда, бүүлелерни быжыглаарда аас иштин доктаамал ажаар херек. Чамдык сагыза ужурлуг дүрүмнерни сагындыраа эки. Бир-ле дугаарында диш чуур щётка дугайы. Ону чартык чыл болгаш солуур херек. Щётка эмин эрттир улуг азы бичии ийикпе, азы кадыг боорга, бүүлени балыглантып болур. Диштерни чуггап соонда, щётканы экидир саваң-биле чуур. Щётканың хылдыг ужуп өрү көрүндүр, ажык черге тургузар. Микробтар арыг агаарга дүрген өлүр.

Диштерни хүнде ийи катап чуур ужурлуг. Бүүле хаңзырап турар апарганда «Лесная», «Буратино», «Айра» деп пасталарны ажыглаза эки. Паста орнунга дусту азы соданы ажыглап болбас. Оларның кайызы-даа диштериң чайырын чидириптер.

Чемненген санында аас иштин чайып төгер апаар. Эмчиниң сүмезин ёзугаар «Лесной», «Специальный», «Экваднитовый», «Здоровье» деп эликсирлерни ажыглаза эки. Оларда активчи бүдүмелдер бар. Ол ышкаш дегдириишкинперге болгаш бактерияларга удур шынарларлыг. Чамдыкта эмчилер диштерниң болгаш бүүлелериниң байдалын көргеш, янзы-бүрү үнүштүң хандызын аас ишти чайын төгеринге ажыглаарын сүмелээр.

Бүүлени хол-биле шугуурга. быжыгар. Ол хан эргилдезин эжикидер.

Н. ВЫХВАТЕНКО,
эмчи.

Агаар

Республикага көжер булуттаар, быскап хар чзар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—9 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 36—41, чамдык районнарга 26—31, хүндүе 23—28, чамдык районнарга — 13—18 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 37—39, хүндүе 26—28 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрдер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00, **«Кижи болгаш робот»** 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50, **«Сарыг баштыг Майклдың ужуралдары»** 11.00, 15.10, **«Дүвү чок чер»** (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чардаштың тергиин танцычызы» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдының оңгар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Экипаж» (2 сериялыг) 19.30 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут киллдистериниң 2-37-13, пропаганда киллдизиниң 2-31-75, культура киллдизиниң 2-23-54, кадрэ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, үлегүүр киллдизиниң 2-31-75, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 60.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00229.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (11826) | 1982 чылдың февраль 3, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

ПЛАНДАН АЖЫР

«Кызыл тудуг» эргелелинде коммунист Чүлдүм-оол Доңгаттың бригадазы январьда 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону 24 муң рубльге кылып бүдүрген. Мурнакчы бригада чылдың эгезинден-не бот-оруга-чарылгалыг аргаже шилчээн болгаш 150 квартиралыг чурттталга бажыңының тудуунда ажылдап турар.

Хоочун тудугжунуң бригадазы бо чылын 300 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын декабрь 25-ке чедир бүрүн күүседирин шиитпирлээн.

Н. ООРЖАК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозта Мария Дмитриевна Бутонаева дуржулгалыг ногаажылардың бирээзи. Ооң удурткан бригадазы эрткен чылын план ёзугаар 1630 тонна япы-бүрү ногааны өстүрер тургаш, ону херек кырында 1700 тонна чедир күүседеткен.

Ленин орденниг эдилекчизи, коммунист М. Д. Бутонаеваның бригадазы бо чылын оон-даа бедиткен социалистит хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: М. Д. Бутонаева.

«Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Өзер-оол Салчакович Мөңге он бирги беш чылдың баштайгызында 100 хойдан 101 хураганны, хой санындан 1,9 кг дүктү кыргын алган. Бо чылын ооң коданында 300 хойнуң 270-и оолдаан, хурагаштары онча-меңди.

Ө. С. Мөңге ажыл-агыйда социалистиг чарыштың тиилекчизи. Ол улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралының киржикчизи.

ЧУРУКТА: хойжу Ө. С. Мөңге. В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Бөгүн «Шын» солун **Күш-ажылчы алдар тугун Ш. Серенниң** күш-ажылчы чедиишкинниг бараалгадын көдүрдү.

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң хоочун хойжузу Шимит Серенович Серенниң 380 хоюнуң 306-зы төрүпкен, оон чүс башка онааштыр 100 хураган алдынган. Хойжунуң бо чылгы социалистиг хүлээлгезиниң күүсеттинип турары ол.

Хойжулар малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш социалистиг чарышты улам калбартыңар!

Кыштаглааашкын — шалыпчы ажыл-иш

ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Онгу беш чылдыңга деңнээргe, он бирги беш чылдың баштайгы чылында —«Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери элээн эки ажылдаан. Ажыл-агый күрүнеге сүт садарыңың планын 195 хуу, эттиниң —165, дүктүүн —110 хуу күүседеткен. Төрүүр чүс хойга онааштыр 92 хураганны камгалап алган. Комсомолчу-аныяктарның Көк-Чар сүт-бараан фермазы республикада мурнакчы фермаларның санынга киргенил. чамдык саанчыларывыс болгаш хойжуларывыс мурнакчы малчыннарның республика бюзлетениңге ады киргил турар апарганы — бистиң эки көргүзүүвүс болур. Бо бүгү чедиишкиннерде мал ажылында ажыллаң турар коммунистерниң үдүт-хуузу улуг дээрзин совхозтуң партия комитеди демдеглеп турар.

Малдың баш санын өстүрериңе болгаш продуктулуун бедидериңе чедип алдынган түүлдерин быжыглавышаан, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш ажылдаары— совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң, ылаңгыя малчыннарның кол сорулгазы болур. Мал кыштаглаашкының организастыг эрттирер соругга-биле эрткен чылдың декабрьда совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга мал кыштаглаашкының төөрү турар дугайында айтыры чүгээлашкан.

Ынчан район девискээриңе хар улуг дүшпээн, соок дыңзыг эвес турган. Ниитизи-биле алырга, тус-тус кыштагларда байдал багай эвес болган: мал чеми хире-чергези-биле сөөртүнген, (чамдык ыракта орук-чирик берге черлерде сиген арткай турган), кажаалар болгаш малчыннар чурттаар бажыңнар багай эвес, дүвүрээнин болу берги дег кыштаг чок турган. Мал ажылында коммунистер кыштаглаашкының үлегерлиг эртярер дээш кызымак ажылдаарын ол хуралга чүгээлап, саналдарны киирип турганнар.

Оон ынай, оон мурнуу чарында парткомнуң бир хуралынга совхозта мал чеминиң хувааддазының болгаш ооң камналгазының дугайында айтырыгны чүгээлашканы — кыштаглаашкын үеинде малчыннарның ажылга харысалгалының байдалын билип алырынга, мал чеми дээш контрольду күштелдиреринге ажыктыг болган. Ол хуралга улустуң контроль бөлүүнүн даргазы Кол Арбын-оол информация кылган, кыштагларда мал чемин хувааганы малдың баш санының болгаш чүүн аайы-биле алырга тодаргай эвес, чемин чарыгдап турарынга камналга чок чоруктар бар дээрзин айыткан. Мал чемин чарыгдап турарынга хүн бурунун шыңгыы контролюн тургузарын, ол ажылга коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин чедип алырын парткомга даасkан. Совхоз будурулгезиндe ажылдап турар 65 коммунистер (оларның иштинде малчыннар, механизаторлар, тудугжулар) маңаа улуг күш болуру чугаажок дээрзиң ол хуралдарга айыткан турган.

Ам бо хүнүерде совхозта хой оолдашкыны түлүктеп турар. Январьның сөөлгү он хонуунга чедир төрээн 2013 хойдан 2019 хураган камгалап алдынган. Эрткен чылдың бо үеэниңe деңнээрге хураган хой болгаш, хар улгадып, соок дыңзыг турар апарганда, хойжулар болгаш оларның дузалакчылары кызымак ажылдап турарлар. Бистиң хойжуларывыстың барык чартык кезии коммунистер. Олардан аныяк коммунистер Виктор биле Людмила Бичелдейлер төрээн 270 хоюндан 270 хураганны, хоочун коммунист Кыргыс Баныш амдыызында төрээн 127 хоюндан 130 хураганны опча-меңди камгалап алган, сакмапчыларывыс-биле кады кызымак ажылдап турар. Чамдык эске-даа хойжу коммунистер чаш хураганнарны хорамча чок алгылаан. «1981 чылдың тергиин кадарчызы» деп аттыг эдилекчизи, он ажыг чылда ишек кадарын келген Кол Чажыңмай кодан иннээн семис шырак кыш ажырып турар. Үстүнде ады киргеп коммунистериң эрткен чылгы көргүзүглери база эки болган. Олар — малчыннарның мурнуку одуруунда чоруп, кады ажылдап турар ооруңге үлегер-чижээн көргүспүшаан, ажылга эки түңнелдерни чедип алыр дээш чыл-бүрү мергежилин бедидип турар.

Совхозтуң ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылынга кижилерни хүлээп алырда ацаа мергежилдиг, күзел-соңуургалдыг кижилерни шилип ап турар апарган бис. Таварылга болган, мал ажылынга чуду-кара, харысалга чок кижилер база тургулаан. Чижээ, коммунист Мырлаа Дембир төрүүр хой малдан тургаш, ажылга тура чокталып, эрткен чайын малынга сиген белеткээр ажылга кириштейн, адек бөдбейн турган ажылындан үндүрткен. Ындыг чөгенчиг таварылганың дугайында чидиг шүүмүүдел коммунистериниң хуралынга болгулаанын таварылга эвес.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының түскай эртемниглери хой оолдан турар коданнарны доктаамал хайгааралга алган. Кандыгбир таарымча чок байдалды эдер дээш дүрген хемчегин ап турар. Толбулда хойжу аныяк коммунист Олег Шимиттиң коданынга чаш хураганнар хоран эгелей бээрге ынаар харысалгалыг эптерни чоруткан болгаш ол коданга түскай мал эмчизин быжыглаан. Чүгле хойжуларже эвес, а мыйыстыг бода мал кыштагларынче, сүт-бараан фермазынче кичээнгейни кошкатпайн турар.

Партком кежигүннери сес кижинип, мал ажылының түскай эртемниглерин, суурнуң албан организацияларын база агитквартираларны түс-түс малчын аалдарга быжыглаан. Олар харыылаар ужурлуг черлеринче удаа-дараа барып турар. Чижээ, партком кежигүннеринден Коз Арбын-оол Куштуг-Кежиг фермазында, Самбуу Шомбул — Ээр-Хашта, Ак-Сукпакта, Каът-Чазыда хойжуларга, совхоз директору Валентин Куулар — Белдир, Шөл-Бажы, Межелик, Даңмалык дээш черлерде хойжуларга быжыглаттынган. Партийжи ол даалганы эптериң канчаар күүседип турарын, малчыннар-биле харылаазының дугайын партком контролдап, оларның отчёттарын дыңнап турар. Чаа чылдан бээр «Азас» агитбригада малчыннарны кезии чораан ийи удаа ооң-концертти көргүскен. Суурда киномеханик аныяк коммунист Сергей Сотпа малчыннарга үе-үелеп кинолар көргүзериң организастап турар. Малчыннар ортузунга культура-массалыг болгаш организакчы ажылдарны чорударын коммунистер харылап турар.

Малдың чаш төлүн чедиишкиннең чок камгалап алыр, мал бажын хоратнас дээш чүткүлдүг ажылдаары — бистиң коммунист малчыннарывыстың кышкы бо хүнүерде сорулгазы болур.

А. СЕМИС-КӨК,
«Тоора-Хем» совхозтуң партком секретары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Мөңгү-Тайга районнуң амыдырал хандырылга комбинады эрткен чылды эки доозкаш, бо чылдың январь айда чонга ачы-дуза чедиреринiң даалгазын база ажыр күүсеткен. Дуржулгалыг даараныкчылар М. Доңгак, М. Ооң, Д. Шининг-Хоо олар 1981 чылдың чарыжының тиилекчилери

* * *

Ыраккы Тожу районнуң чурттакчыларынга ачы-дуза көргүзериң ында чурттталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң колдективи эки күүседип келген. Чаагайжыылга, капитал септелге ажылдарынга көрдүнген акша-көрөңгинi бүрүү-биле шиңгээткен.

Бистиң хоочунчарывыс А. Соколова, И. Ооң, Н. Мельников олар хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип турарлар. Коллектив районнуң үлетпүр будурулгелериниң аразындан эрткен чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

А. АМБАРЖИ.

ДӨРТЭЭЛЭЭН

Коммунист Хомушку Туран-оол он ажыг чыл дургузунда хойжулап келген. Ол чылдарының чедиши Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырынга эрткен. Мурнакчы малчын деп алдаргадаа маңаа четкен, партия кежигүнүнге-даа маңаа кирген, арга-дуржулгалыг-даа болу берген.

Мурнакчы малчынның аалы ам Кадыр-Ийнинг Калбак-Дашта. Ында үлегерлиг кажаалыг, бажың-балгаттыг улуг кыштаг бар. Ол кыштагда 416 хой Туран-оолдуң ажаалдазында турар. Чайын тайга оъду кескен ук хойнуң денгели эки, ам-даа күскү олчаан.

— Мал чеми четчир. Сиген далганы, будук-бүрү, сиген бар. Бодувус чайын мал чеми белеткээш, ооң ийи машиназын совхозка бердивис — ден, хойжунуң кадайы Көгеймаа чугаалап ор. — Ам харын бичии сула турган болза, Шала часкаар, кыштаглаашкының эң-не берге болгаш малга айылдыг үезинде, хоолулуг чемнер кончуг дузалыг: ырбыска малды дораан-на дамыр киириптер...

Туран-оол биле Көгеймаа Хомушкуларның аалында билези хой эвес, боттары биле кады дерт-ле кижи. Ынчалзажок оларның ажылдап турары, шынаңла, «дөртен кижи херек чөк».

— Хоювус декабрь 25-те төрүп эгеледи. Чаңгыс ол хүн безин, хем-ченертен аан, чээрби тос хой төрүдү. Одарда хойбиле коданда кажаа аразынга ынай-бээр маннажып турза хүнзедивис. Ол хире хой чаш хураганны эмзирер, имнээрдемдектээр деп чүве белен эвес чорду. Ол аразында төрээн хойларның сонгузун хайгааралырынан эгелээш, эске ажыл база хой болгай. Ындыг хүннер чаңгыс эвес, а ай дургузунда уламчылап келди. — Көгеймаанын чугаазынган-на, дөрт кижиниң ажылга кызымаа биздиңе берди. Оларның бирээзи — шеригде дуңмазының кадайы Катя Ондар, өскели — оглу Володя, кайызыдаа күш-ажылчы амыдыралдың чүгле эгезинде, комсомолчулар.

Хомушку Туран-оол онгу беш чылдың планныг онаалдазын болгаш социалистиг хулээлгезин хуусаа бетинде күүседеткен, он бирги беш чылды база чедиишкиниг эгелээн. Ол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны доруктурган болгаш хойдан-на 3,2 килограмм дүктү кыргаан. Бо чылын база-ла бо сан-чурагайлардан, эвээш эвес көргүзүглерни чедип алыр хүлээлгезин алган. Ук хүлээлгениң бо хүннерде күүсеттинип турары бо.

Эзербекте Зоя Монгуштуң бригадирлээн хойжулары «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның республикаңың малчыннарынга үндүрген кыйгырыынга харыы кылыр малды кыштан хүр ажырар, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш, Хомушку Туран-оол ышкаш, шудургу ажылдап турарлар. Оларның аразында хоочуннар Ондар Сайын-Белек, Ооржак Маадыр-оол, Куулар Мөңге болгаш аныяктар Доңдуп Кан-оол, Кушкаштаар Седип-оол оларның коданнарында байдал амгы үеде элээн эки. А Ооң Содуй-оол биле Михаил Ар-Сарыгның хойлары чаа-ла төрүп эгелээн. Ынчалза-даа бригаданың хойжулары бо чылын чедиишкиниг болурунга бүзүреллиг.

К. ЧООДУ.

МАГНИТКАНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

МАГНИТОГОРСК (Челябинск область), февраль 1. (СЭТА). В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының коллективи бодунуң будурулгезиниң тургустунганындан бээр 50 чылын күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле уткаан. Чартык чүс чыл дургузунда ол Төрээн чуртка чүс-чүс миллион тонна шойну, кацыны, прокатты берген. Ол улуг будурулгениң кара металлургиязының хөгжүлдезинге ачы-хавыязы, ооң коллективиниң техника-экономиктиг бедик көргүзүглерин чедип алганы, онгу беш чылда социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедиишкиннери Октябрь Революциязы орденнибиле демдеглеткен.

Ол шаңналады тыпсырынга тураскаакталган хүрээл Магнитогорскиге болган. Чыылганнарның чылыг уткааны СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих аңаа чүве чугаалаан. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаап болгаш орденни диңмиттиг адыш часкаашкыннарының адаа-биле комбинаттың тугунга кадап берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээни бедик санчурагайларны албан азыфарын, он бирги беш чылдың даалгаларын күүседиринге чедиишкиннерни көвүдедириң хүрээлдиң киржикчилери Коммунистиг партияга, Совет чазакка, эп Л. И. Брежневке бүзүреткен.

ЮБИЛЕЙЖИ ЭЗИЛДИРИГ

МАГНИТОГОРСК, февраль 1. (СЭТА-ның корр. Е. Ткаченко). Магнитогорскийниң Ленин аттыг металлургия комбинадының чартык чүс чыл болган юбилейиниң хүнүнде, бөгүн, 50 чыл бурунгаар дегкиңээйгейн № 1 домна суугузу хаарэ туткан. Эртен эрте маңаа юбилейжи эзилдиринге кутка. Юбилейжи шойну эзилдирер эргеени Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Ф. Стоянкиниң бригадазы чаалап алган. Бригада он-он муң магнитогоржуларның киришкеш чарыштың тиилекчизи боолу үнген. Ол хүн шойну комбинаттың бирги домназының бирги говоювюлу И. Я. Овсянников хайылдырган.

Комбинаттың бүгү пехтеринде юбилейжи ээлчеглер ол хүн эрткен. Аңаа Украинаның, Казахстаннның, Липецкиниң, Кузнецкиниң, Нижний Тагилдың элээн хөй боттарының күш-ажылчы намдарын Магнитканга эгелээн металлургтары киришкен.

ДОЛГАН ХАМААРЖЫР

Бистиң «Революциянның чалбыыжы» совхозтуң ажылишчилери эрткен чылын мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, планныг онаалдаларны, алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш боттарындан хамааржыр бүгү-ле үүлдерни кылган. Олар сөглээн сөзүңге ээ болган дээрзин демдеглээри өөрүнүүр. Сүт садарының чыл планы 107,4, эттии — 107,1 хуу күүсеттинген. Ынчалзажок күрүнеге дүк садарының планыңга дөрт центнерни чедирбейн, өреликарганын айтыр херек.

Совхозта хойнуң баш саны мындыг-ла хөй эвес — он бир муңдан бичии-ле ажыл турар. Ынчалзажок ол адыр эвээш эвес орулганы совхозка берип турар. Мен хойжу кижи мен. Ол ажылды бырык-ла бүгү амыдыралым дургузунда кылып келдим. Ынчангаң эвээш эвес аргадуржулга чыгдынган деп болур. Эрткен чылдың кыжы берге-даа болза, ажыл-агыйның хойжулары малды хүрменди камгалап алыр дээш карак кызыл ажылдаан. Оларның шудургу күш-ажылының ачызында совхозка хойнуң өлүп хораары ооң мурнунда чылдыынган 2% хуу кызырылган. Төрүүр 100 хойга онааштыр 88 хураган менди алдынган азы 1980 чылдыынган 22 хураган хөй болган. Бо багай эвес көргүзүг болбайн аан. Ынчалзажок ол кызыгаар эвес-тир. Бисте хой ажылында болдунар аргалар ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. Оны мындыг чижектен көрүп болур. Бисте хоочун хойжу Кунгаа Шавы эрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 111 хураганны менди доруктурган. Мен бодум төрүүр 100 хойга онааштыр 125 хураганны менди доруктурун, хойдан-на 5,7 килограмм дүктү кыргып алдым. Моон кандыг түңнел үндүрүп болуруул? Хой бүрүзүнден-не хураганны ап болурунуң болдупар аргазы барын ол фактылар чугаалап турар. Ийистээн хураганнарны санавайн, хойдан-на чаңгыс хураганны безин менди алган болза, совхоз 100 хойдан-на 12 хураганны немей алыр турган ийик. Бо дээрге бистиң чедир ажыглавайн турар курлавырывыс-тыр.

Мен бодаарымга, хөй чүүлдер хойжунуң бодундан хамаржыр. Чамдык хойжуларда арай азырадыкчы хөөн бар. Бүгү-ле чүвени совхоз кылып бераин деп бодаар-дыр. Күрүне шынаңла малчыннарга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп турарын хүлээп көөр апаар бис. Ол эки-дир, харын. Ындыг болганда, улам-на кызып ажылдаар, бедик көргүзүглерни чедип алыр хүлээлгелиг бис.

Хойжунуң ажылында оңза чажыт чок. Оңу хойжу бүрүзү билир боор. Өдек-кыптаан баш удур септеп алыры, хойну чайын эки семиртири, чогуур үезинде эдержилгеге кипрери, кыжын хынамчалыг ажаан-тежээри, хураганны менди доруктурары-биле кызары — хойжу кижиниң кол хүлээлгези ол-дур. Оон кайы-бирээзин чедир кылбайн баарга, алыс түңнел кудулаар апаар. Хойжу бүрүзү эң-не кызып ажылдаар, олла.

Ам малчыннарда эң-не харысалгалыг үе — кыштаглаашкын чоруп турар. Бистиң ажылывыстың түңнели оон кол хамаржыр. Совхозтуң малчыннары күжениишкиниг ажылдап турар. Хой оолдаашкыны удавас массалыг эгелээр. Аңаа багай эвес белеткенин алдывыс. Он бирги беш чылдың ийиги чылында хой бүрүзүнден хураганны менди алыр сорулгалыг ажылдап турар, мындыг бис.

И. САФОНОВ,
«Революциянның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу.

ДӨРТЭЭЛЭЭН

Туран-оол биле Көгеймаа Хомушкуларның аалында билези хой эвес, боттары биле кады дерт-ле кижи. Ынчалзажок оларның ажылдап турары, шынаңла, «дөртен кижи херек чөк».

— Хоювус декабрь 25-те төрүп эгеледи. Чаңгыс ол хүн безин, хем-ченертен аан, чээрби тос хой төрүдү. Одарда хойбиле коданда кажаа аразынга ынай-бээр маннажып турза хүнзедивис. Ол хире хой чаш хураганны эмзирер, имнээрдемдектээр деп чүве белен эвес чорду. Ол аразында төрээн хойларның сонгузун хайгааралырынан эгелээш, эске ажыл база хой болгай. Ындыг хүннер чаңгыс эвес, а ай дургузунда уламчылап келди. — Көгеймаанын чугаазынган-на, дөрт кижиниң ажылга кызымаа биздиңе берди. Оларның бирээзи — шеригде дуңмазының кадайы Катя Ондар, өскели — оглу Володя, кайызыдаа күш-ажылчы амыдыралдың чүгле эгезинде, комсомолчулар.

Хомушку Туран-оол онгу беш чылдың планныг онаалдазын болгаш социалистиг хулээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен, он бирги беш чылды база чедиишкиниг эгелээн. Ол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны доруктурган болгаш хойдан-на 3,2 килограмм дүктү кыргаан. Бо чылын база-ла бо сан-чурагайлардан, эвээш эвес көргүзүглерни чедип алыр хүлээлгезин алган. Ук хүлээлгениң бо хүннерде күүсеттинип турары бо.

Эзербекте Зоя Монгуштуң бригадирлээн хойжулары «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның республикаңың малчыннарынга үндүрген кыйгырыынга харыы кылыр малды кыштан хүр ажырар, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш, Хомушку Туран-оол ышкаш, шудургу ажылдап турарлар. Оларның аразында хоочуннар Ондар Сайын-Белек, Ооржак Маадыр-оол, Куулар Мөңге болгаш аныяктар Доңдуп Кан-оол, Кушкаштаар Седип-оол оларның коданнарында байдал амгы үеде элээн эки. А Ооң Содуй-оол биле Михаил Ар-Сарыгның хойлары чаа-ла төрүп эгелээн. Ынчалза-даа бригаданың хойжулары бо чылын чедиишкиниг болурунга бүзүреллиг.

К. ЧООДУ.

...Дашпыкыдан сөөлгү медээлер...

П. МОРУАНЫҢ ЧУГААЗЫ

БОНН. (СЭТА) Польшага болгаш ССРЭ-ге удур ылгай көөрүүнүң хемчеглерин чорудар чылдыр Барыын Европаның чурттарын албадаар дээн АКШ-тың ыйышкынынга хамаарыштыр Франциянның премьер-министри П. Моруанын Боннга чугаазаны болза: «Совет Эвилели-биле сагыш харылзаларын үзер дугайында шиитпирни бир эвес хүлээп алыр, болзуусса, ол экономиктиг бүзээлээшкин болур ийик. Ындыг бүзээлээшкин дыка багай уржуктарлыг болур. Делегейниң амгы байдалын барымдаалап көрбүшаан, ындыг хемчеглерни кылбас ужурлуг бис».

ПРОФЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЛАРЫ

ПРАГА (СЭТА). Профэвилелдериниң область конференциялары бүгү чуртка болуп эрткен. Чехословакиянның профэвилелдериниң бо чылдың чазынында болур X съездизинге область конференциялары чугула белеткел болган.

ЧКП-ниң XVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар херекке профэвилелдериниң родзюн бедидер дугайында айтырыгже оңза кичээнгейни конференциялар утландырган.

ДИПЛОМНАРНЫ ТЫВЫСКАН

КАБУЛ. Афганистан Улус-демократтыг Республиканың пайысылалында политехниктиг институттуң хөй белүк доозукчуларынга дипломнарны байырлыг байдалга тывысхан. Чуртта эң улуг дээди өөредилге черии бо чылын 228 студентилер дооскан. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга бөлүп ажылдаар.

Совет Эвилелиниң детким-чеи-биле туттуунган ол институтту ажыктандан бээр ниитизи-биле 1635 кижи дооскан. Олар бедик мергежилдиг инженерлер болган. Улетнүрүүң болгаш кедээ ажылагый бүдүрүлгезиниң бедик мергежилдиг специалистерин белеткээриңе улуг кичээнгейни республиканың партия болгаш чазаа утландырып турар.

Х. И. КЛЕВЕННИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ОСЛО. (СЭТА). Тайбың дээш, чепсегленииишкинни дүжүрер дээш демисел —Норвегияның Компартиязының кол сорулгазы болуп турар деп, НКП-ниң даргазы Х. И. Клевен «Афтенпостен» солунга берген интервьюзунга медеглээн. Европаның сонгу девискээриңе ядролуг чепсек чок зонаны тургузарының эргежок чугулазын ол онаалдан демдеглээн.

Национальная
художественная
отдел

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 1 (115) 1982 чыл, февраль

ТӨРЭЭН ЧУРТУНГА БАРААЛГАЛ

Теп командылал пунктузу. Танкылардың боодалга кылыр шөлүг долузу-биле кеспүп турар кылдыр кылган будун ханазы эдеп турар улуг соңга. Дан ханазының тааланчыг ыяжымы. Даймынчы машиналар «Бурунгаар!» деп команданы мапавышаап, удумзургай чүве дег, бүлүртүң кеспүп турган. Яндц-бүрү угланыышкынарже айбаш-чок сандараан каралар ам-даа будун шакты маиап турган. Операторларның командазы-биле олар шаап халдаан танкистериң оруун моондактаарлар.

Чер кыры чырыры билек, өөредилгеге белеткел эгелээн. Комсомолчу Василий Даңзы-Белек машиназының бүгү хер-херекседелерин ажылагыйжы каракгары-биле хынай кергүлээн. Шүпту чүве мурвукузу дег, туружунда, опча-менди. Бүгү чүве чүгле ооң бодундан хамааржыр, адыгжыдан. Бо даймычы өөредилге Даңзы-Белекке баштайгы кичээл эвес-ле болгай. Ынчалза-даа бөгүнгү өөредилге чиик эвес. Адыгжы чаңгыс эвес, а элээн каш соруланы күүседир хүлээлгелиг. Василийниң сүрээден орары-даа чөп.

Шагаан-Арыгның ортумак школазынга өөренип тургаш-ла Василий техникага хандыкшылдыг тургап. Ада-иезинден эрте чажындан чарылгаш, ол кады терээп улуг ажызы Валерий Даңзы-Белектиң өг-бүлезинге өскен. Шеригже үдеп тура, ажызы танкист болуруп аңаа күзээп чүве-дир.

«Күзелиивис бүттү. Танкист болдум...» деп, ол баштайгы чагаазынга бижээн-даа.

Эге дээреэнде Даңзы-Белекке ковчуг берге турган. Нарын механизмнер, оптиктиг дериглер дээш чүүү чок дээр.

Офицер Герасимов аныяк танкистиң мунчулуп орарын билген ышкаш, бир кичээл үезинде мынча дээн: «Чигаинип олур сен бе? Бодунга, бодунуң күжүнге бүзүрээр херек. Василий. Бижиг тура-соруктуг болур херек. Бүзүреп тур мен. Ёзулуг танкист болур сен...»

Хүн бүрү чүткүлдүг өөренип, командирлериниң болгаш дружкулагыг дайынчыларының практиктиг дузазын ап-тура-тура, Василий Даңзы-Белек шуудай берген. Ам ооң бодунга чигаинин, сүрээден орар үези эрткей деп болгур. Харыдан турар техниказын билирп, дайынчы өөредилгеге белеткели од хире бүдүрелдиг. Ооң хереңнии сеелгү бо эрткен дайынчы өөредилгеге ооң тергиин чедиишкини болур.

— Эр-хей, Даңзы-Белек, эр-хей болдуң, Василий Ондарович, тергиин-дир! — деп, взвод командирин сеелгү кичээлди түүпеп тура, Василийниң холуп тутган.

Бо кичээлге, дайынчылардың тактиктиг кичээлдеринге тураскаатказ дайынчы хуудуста Василий Ондарович Даңзы-Белектиң чедиишкинин мактаан.

Дайынчыларның мурнуңда дайынчы өөредилге кичээлдерин ам-даа хөй. Оларга адыгжы Василий Даңзы-Белек болгаш ооң эш-өөрүнүң чедиишкиннери база көвей болурунга идегел улуг.

А. ГОРЯЧИЙ.
курлавырда полковник.

ЫДЫКТЫГ ХҮЛЭЭЛГЕДЕ

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун механизатору Туран Ооржак шериг албанының аныяк чылдарын адыгжы кезекке эрттирген турган. Ооң оглу Салчак-оол Ооржак эрткен чылдың чазынында шеригже келдирткеш, адазының оруубиле база-ла адыгжы кезекте кедген. Алызындан бүдүштүг, ажылгыр өг-бүлеге өскен болгаш С. Ооржак дайынчы болгаш политиктиг белеткелге кызымаан көргүзүп, солдат амыыралдың баштайгы хүнеринден-не мактады бергеп.

Өөредилге келээнин курсантызы Салчак-оолдуң өөредилгезинден бир хүнүү көрээл-

Күскү бүргет, хаттыг хүн. Танкодром. Дайынчы машинаны башкарарынга чай дургузунда өөренип алган билигмергежилин, эрес-дидимнин, кашпагайын ёзулуг шылгалза бүдүүзүнде хынажып, шенежир дээш механик-башкарыкчы курсаттылар чыгларын келген. Күчүлүг, кан машиналарны өөредилгеге белеткен алырынга ындыг-ла узак уе негеттинмес.

Кызылдың № 1 профессионал-техниктиг училишезинин доозукчузу Салчак-оол, дайынчы эш-өөру-биле бир дөмей, техниказының бүгү механизмнерин хынамчалыг көрүп, эртер ужурлуг оруунда чүү барын, кандыг моондактыг канчаар эртерин эргий бодан турган. Механизатор адазының тракторунга олурупкаш, оон сииреш, күштүг мага-бодун эскерип, аңаа чоргаарлаанмышаан, Бора-Тайганың делгемнерин эргип, кезип чоранының ол бо-ла сактыр. Бо хүнеерде адазы Туран кан аъды — тракторунуң дыыын тудупкан, совхозунуң ажылхерээ дээш чүржүп турда, оглу дайынчы техника — танкының дыыын тудупкан, дайынчы белеткелдиң өөредилгезинде түгүл орар. Ынчаар бодантарга, Салчак-оолга экизи-даа, эргеленчин-даа конучуг болган, арта чиигеш кылынган ышкаш сагындырган.

— Машиналарже! — деэш команда үнери билек, дайынчылар каш-ла минутада олуттарын эдепкен. «Бурунгаар!» деэш эдчеглиг команда-биле, тулчуушкунче чүве дег, танкылар трассаже даашкынмитиг ыдыг-ла бергеп.

Социалистиг Төрээн чурттун камгалалы деэш дайынчы белеткелдин бо өөредилгезинин мурнуку олуругунда Салчак-оолдуң машиназы ыыын орган. Чайгы өөредилге дургузунда ол дайынчы даалгазын үлегерлиг күүседип, мактадып келген болгаш бо өөредилгеде база мурнунче ушта чүткүдүп орары ол. Ооң үлегерин дыка хөй дайынчылар эдерип, соруулгазын часпайн чоруп органнар. Бүгү-ле моондактарны чиигі-биле эртинчаан, Салчак-оол ковуругге чоокшулап келген «Дайзын»-ында мина салып каан чадавас. Чамдык машиналар шала оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оор-

Социалистиг Төрээн чурттун камгалалы деэш дайынчы белеткелдин бо өөредилгезинин мурнуку олуругунда Салчак-оолдуң машиназы ыыын орган. Чайгы өөредилге дургузунда ол дайынчы даалгазын үлегерлиг күүседип, мактадып келген болгаш бо өөредилгеде база мурнунче ушта чүткүдүп орары ол. Ооң үлегерин дыка хөй дайынчылар эдерип, соруулгазын часпайн чоруп органнар. Бүгү-ле моондактарны чиигі-биле эртинчаан, Салчак-оол ковуругге чоокшулап келген «Дайзын»-ында мина салып каан чадавас. Чамдык машиналар шала оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оор-

Салчак-оол Ооржактың шаңналмакталы көвүдеп, дайынчы мергежилин база өзүп орар. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин ындыг белеткелди дайынчы бүгүдезинден негеп турар, а ол негелдени С. Ооржак ак сеткилии-биле күүседип. Төрээн чурттун камгалаар ыдыктыг хүлээлгезин тергиин эки күүседип турар.

В. КАРГАПОЛОВ.
Н көзек.

ХҮНДҮС-ДАА, ДҮНЕ-ДАА

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң күрүне кызыгаарының хайгыылынче үнерин дужаалым — дээш, застава начальниги офицер А. Марсовтуң шиирии, чидиг үнү өрээлге чаңгыланып үнген.

Кызыгаар камгалаарының доскуулунче ефрейтор Марат Султанов баштаан бөлүк чорупкан. Кызыгаажылыры офицер үдеп тура, оларга чоргаарланган, ыыдыг аваңгыр,а эскерингел, тура-соруктуг эрлер турда күрүне кызыгаарын кым-даа үреп шыдавазы билдингир. М. Султанов — СЭКП кежигүнүнге кандидат, партия кежигүнүнге киреринге белеткенип турар. Бо застаага бир чыл ажыг уеде шериг албанын ол эрттиргеш, он хире күрүне кызыгаарының үрекчилерин туткан. Ол чүгле шынчы база ак сеткилдиг шериг албанын эрттирип турар эвес, болуп солуур эштии — ефрейтор Юрий Бесовту белеткеп алган. Ону заставаның комсомол эге организациязының секретарынга сонгаан.

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң күрүне кызыгаарының камгалап турган доскуудар чедип келдинве, эш офицер — деп, Ю. Бесов идеткээн. — Күрүне кызыгаарынга үрээшкиннер болбаан, ынчалза-даа аңдалнии автомашина келгеш, күрүне кызыгаарынче углуг ынай болганнар.

Дүне удуваан-даа болза дүүрээнин бөлүү-биле кады Юрий Бесов автомашиналарның кайнаар барганын, кымнының дээрнин тодарадыры-биле кызыгаарже чоруткан. Ооң келген кызыгаажыларның дайынчы болгаш политиктиг белеткел талазы-биле кичээлинге ол олурупкан. Кызыгаарга шериг албаны эрттирери — хүндүлүг болгаш берге. Кызыгаажылар күрүне кызыгаарын хүндүс-даа, дүнеда, аяс, бүргет-даа дивейн карак огу дег камгалап, ыдыктыг хүлээлгезин төлептин-биле күүседип, совет улустуң революсчу, дайынчы чаңчылдарынга шынчы болуп турардар.

Шериг албанындан хостуг үезин кызыгаажылар ажыктыг эрттирип, эки дыштанып турар. Кино, телевизор көөр, библиотекага баар, концертке, спортчу маргылдааларга кирижиринге белеткенир, ыыдыг-бүрү оюнар ойнаар болгаш оон-даа өске хемчеглерге кирижир.

Застава кызыгаажыларын күрүне кызыгаарын идегелдиг камгалаарынга харыысалгалын бедидип, социалистиг Төрээн чүртүнга бердинген чорукка кижизидип, дайынчы сагылга-чүрүмүг болурунга чаңчыктырып турар.

Амгы үеде заставаның комсомолчуларының ортүүнда ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга, ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Кызыл туктуг Забайкальеның кызыгаар округунуң коллективтериниң аразында чарышка тилекчи болур дээш застава тодаргай хемчегларни ап турар.

ЧУРУКТА: дайынның кызыгаар үрээн черинде дүүрээзин бөлүүн вертолёт-биле эккелгени.

В. ЗИНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Норжуң Балчыр-ооловна Суукай — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Кызыл Армияның дайынчылары болгаш Тыванның эки турачы ооглар, кыстары-биле кады Украинаның хоорайларын, суурларын дайзынның эжелелинден хостаарынга ол киржип, маадырлыг чоруун көргүскен. Дайынчы шылгаралы дээш Норжуң Балчыр-ооловна чазактың медальдары-биле каш удаа шаңнаткан.

Амгы үеде Бай-Хаакта районнуң амыдырал хандырылга комбинадында ол дараанынчылап турар. Социалистиг чарыштың тиилекчизининң хөреи демдээн наш катап алган.

Норжуң Балчыр-ооловна аныяктар, школачылар-биле ужуражып, оларга совет улустуң дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарының дугайында чугаалап берип турар.

ЧУРУКТА: Н. Б. Суунай.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СОЛДАТ ЧАГААНЫҢ ШАГЫ

Невада хоорайның ажылчылары-биле Ленин орденниг Ленинградтың шериг округунуң дайынчылары быжыг чаңгыралчы харылзаалыг. Олар арасында чагаалажып, кежээлерни кады эрттирип, аңаа бөстарының азылыында болган дайынчы өөредилгезинде чедиишкиннерин таныштырып турар.

«Большевичка» даарапылга каттыжыышкынының комсомолчулары-биле тус черниң шериг гарнизонунуң бир кезээниң харылзаачыларының ээлчеглиг ужуражылгазы Ленинградтың маадырлыг камгалакчыларының монументизиниң тураскаадыг залынга болуп эртикеп. Ленинград бүзээлээшкининиң чаза таварышкынының 39 чылынга тураскаатказ «Солдат чагааның шагы» олар эрттирген. Каттыжыышкынның хоочуну Л. Батуева аңаа чүве чугаалаан. Бүзээлеттирген Ленинградтан Челябинскиге турган утбазыынның хей ышкаш сагындырган.

— Машиналарже! — деэш команда үнери билек, дайынчылар каш-ла минутада олуттарын эдепкен. «Бурунгаар!» деэш эдчеглиг команда-биле, тулчуушкунче чүве дег, танкылар трассаже даашкынмитиг ыдыг-ла бергеп.

Социалистиг Төрээн чурттун камгалалы деэш дайынчы белеткелдин бо өөредилгезинин мурнуку олуругунда Салчак-оолдуң машиназы ыыын орган. Чайгы өөредилге дургузунда ол дайынчы даалгазын үлегерлиг күүседип, мактадып келген болгаш бо өөредилгеде база мурнунче ушта чүткүдүп орары ол. Ооң үлегерин дыка хей дайынчылар эдерип, соруулгазын часпайн чоруп органнар. Бүгү-ле моондактарны чиигі-биле эртинчаан, Салчак-оол ковуругге чоокшулап келген «Дайзын»-ында мина салып каан чадавас. Чамдык машиналар шала оожумнаксай-даа бергеп болаа, Салчак-оол «аъдының» дыыын тыртпаан, халыпшыаан келгеш, ковуругнун өске ужунда карааны андара аткаш, оруун бүзүрелиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Оор-

Салчак-оол Ооржактың шаңналмакталы көвүдеп, дайынчы мергежилин база өзүп орар. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин ындыг белеткелди дайынчы бүгүдезинден негеп турар, а ол негелдени С. Ооржак ак сеткилии-биле күүседип. Төрээн чурттун камгалаар ыдыктыг хүлээлгезин тергиин эки күүседип турар.

В. КАРГАПОЛОВ.
Н көзек.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК УТТУНДУРБАС

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр.). Волганың эриктеринге совет дайынчыларның тиилелгезинің бүдүүзүнде областтың школаларында маадырлыг чоруктуң кичээлдери эгелээн.

Краснооктябрьск районнуң № 34 школазының пионер дружиназының хүндүлүг пионерлери —сураглыг 39 дугаар дивизияның хоочуннары өөренникчилерге аалдап келгеннер. Школачылар-биле олардың кайдыг чергелерге эрткен митингилерге ол дугайында чугаалааннар.

Волгоградчылар дайынның хоочуннарындан, олардың аныяк өөнүктеринден дыка хей чагааны алган. Тулчуушкуннар болуп турган трассаларга кайдыг чергелерге эрткен митингилерге ол дугайында чугаалааннар.

ТАЙБЫҢ, ААС-КЕЖИК ДЭЭШ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбыңга ынакшыдыг даштыкы политиканы чорудуп, кижи төрелгетенни ядролуг дайынның халавынга таварыштырбас дээш, империалистерниң кордалынга хензиг-даа бүзүренчиг арга бербес дээш күжениишкинни салып, ажылдап турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде эш Л. И. Брежнев Эн-би-си дээр америк телекомпанияга харыызынга бистиң планетага ядролуг дайынны канчап-даа болдурбас херек дээр дугайында бодалын илередип, бо чылын Женевага боо-чепсекке контроль тургузар кереэни чарар дугуржулганы ыяап-ла чедип алыры-биле Совет Эвилели чүткүл салып турар деп демдеглээн. Совет удуртукчу ол харыыларынга мынча дээн: «...планетанын бүгү кижилеринге кол чүве — тайбың, даартагы хүнүнге бүзүрел херек дээрзин чазактар, күрүне ажылдакчылары эчизинге чедир медереп билген турары чугула».

Моон алгаш көөрге, Леонид Ильич чүгле бодунуң улуг Төрээн чурту дээш эвес, а бүгү-ле Чер кырының салымчалу дээш сагыш салып, ол дээш амыр-дыжын харам чокка бүгү күжүн үндүрүп, демисежин чоруур-дур. Ынчангаш Леонид Ильичиниң бүзүныг, чаагай, маадырлыг хереэн делегейниң дешилгелиг бүгү чону шын билип, чүүлдүгзүнүп деткип турар. Чүге дизе эш Л. И. Брежневтиң чорудуп турар политиказы, ажыл-хереэ кижилерниң келир өйү, аас-кежик-биле, бөдүүн чоннуң үзел-бодалдары-биле тудуш, ында синниккен болгаш чүгле олче угланган.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

СОЛДАТ МЕН, АВАЙ

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Чуртта «Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүү» деп экспедиция чоруп турар. Бо хүнеерде дайынның хоочуннары боттарының сактышкыларындан, сагыш-сеткилдң доюлдуруп келир чечен чугаалаарны бижип турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларын дилеп тывар ажылды журналист С. И. Урланис чорудуп келген. Оларның бирээзининң салым-чолуңуң дугайын, ооң бодунуң чагааларын ажыглап тура, С. Урланис мынчаар чугаалап турар.

1941 чылдың төнчүзүнде Москва **камгалалынга дайынның эртиш чадап кааны бир шугум Тула турган. Даймының баштайгы хүнеринде Тула областа Николай Гаврилович Есиповка удуртканы партизан отряды тургуетуткан. Ол отрядка ооң дерт харлыг Коля Зотов деп оол турган. Коля отрядтың мурнундан элээн каш даалгаларны чедиишкинниг күүсеткен.**

Коля бодунуң уе-черге эш-өөру-биле бир дөмей, фронт баарын, фашистерни сылба шынчыр кылдыр Кызыл Армиже ону чорударын кызымак дилеп турган. Адак соонда ооң күзеди бүткен, Николай Красноармейск хоорайга шериг белеткеди эртип турган.

«Экии, эргим авай, сеңээ бодумнуң кызыл шеригжи байырам чедирдим. Бүгү чүдеге чүгле экии сеңээ күзенишаан, дуңмаларым Катя, дуңмаларының болгаш Анна Логвиновайың кадыкшылымның дугайын сагыш сагыпкан бижээн одуругларыны помчуп ор мен...

«...Украин черде тулчуп тур мен. Мында Ленинградтың тулааларында ышкаш чүве кайда боор. Эвээш бижип тур сеп? —деп, айтырып ор сен. Фронтуга уе эвээш, фашист идегеттерни дүрген үндүр сывырап болгай, ону билир сеп, авай. Сен харыы удаа-дараа бижип тур сеп, ол меңээ хөглүг болур ышкыр. База катаң диледим, мен дээш сагышсырава, авай. Өлүм боду келгиже чедир мээң-биле чүү-даа болбас, Авай, көрдүң бе, каң дег кадык бол! Шупту улуска мендеп байыр. Амдыызында олза. Оглуң Николай».

...Хензиг-ле чай, хос аразында Николай аалынче бөдүүн болгаш хөрек-чүректи доюлдуруптар чагааларны бижип турган.

«Келээмде чаңгыс чер чурттугларым долу, ону дыңнадың каайн. Кончуг эки эрлер. Авай, чагаам моон-биле доостум. Немец артиллериябиле боолай берди. Сеңээ дузалажып турар танывазым база танывазым кыстарга мээң байырым чедир. Оглуң Николай».

«Аалдан чагаа келбеске чалгаарап, сагыш аарый бээр-дир мен. Ынчалза-даа «катюша» медээ бериптерге, биске хөглүг апаар, чурттаага база бир янзы апаар... Ам база танывазым хоорайлар, суурлар — герман ыыгыгаарта чедир ыыдыг-ла ырак эвес. Авай, мени дээш сагыш човава. Сагыш-сеткилиңни оожургалдыг болдуруп көр. Удаас тиилелгелиг хан чана бээр бис, амдыызында байырлыг. Сээң оглуң Николай».

«Экии, эргим төреллер, авай база дуңмаларым! Сеткилдиң арыындан фронтучу байырым чедирдим. Холумче улуг эвес балыгладыпкан дээрден башка эки чурттан чор мен. Холум ам экижин ор. Госпиталь барбадым, кезээмде эмнедип чоруп тур мен. Авай, кадыкшылын кандыг-дыр, ажыл-агыйынар канчан тур, черле кандыг чурттан тур силер, шуптууун бижип көрем. Хол үжүү сээңин эвес-тир, бижиири бергедир бе? Кады чурттан турарың кыстар сеңээ дузалажып турлар бе, ынчаар болап олур мен. Оларга мээң өөрүн четтиргеним илередип, өөрээм хаңызыядан үнген байырым чедирип көрем, авай. Олар база менче чагаалап бижээйлер ам. Олар дээрге тыл улуу-дур, а мен фронт кижизи-дир мен. Дириг артсымза, хан чеде бээр мен, ужуражы бээр бис. Авайым, мен ам бичии Колякжык эвестир мен ийин, улуг эр кижидир мен, Ада-чурттуң Улуг дайынынга каңналган солдат-тыр мен. Кыстар дугайы чугаалап, олар-биле чоокшулаксаан күзелим билип каг-зыыза, элдепсинме, авай. Ынчангаш оларга мээң байырым чедирер сеп. Чагаам доостум. Бүгү-ле чүвеге экини күзедим. Сээң оглуң Николай».

Ползыаны хостап тура, бир тулчуушкунга Николай база катаң аар балыгладыпкан. Ынчалза-даа иезинин — Анна Логвинованың кадыкшылы дээш үрээ аарын, пат чораан.

23. XII — 44 ч. «Фронтудан байыр. Экии, эргим авай! 24. XII. Сээң ийи чагааң алдым, кончуг-ла өөрдүм. Катядан база алдым, аарыл түрлүм дең каап-тыр. Төрүттүнген хүнүм таварыштыр «Москваның камгалалы дээш» деп медаль-биле база тускай шак-биле шаңнаттым. Төрүттүнген хүнүм ынчаар балыралдым. Мени дээш хилең чорба, авай. Казыкшылым экии-дир. Ол-ла, байырлыг. Сээң оглуң И. Зотов».

...24. XII — 44 ч. «Авай, экии! Сеңээ өөрүнчүг дыңнадыглар болгаш байыр. Дүүн, 23. XII, меңээ Алдар орденниң III чергезинн тывысты. Кац кадык чор мен. Шупту улуска байыр. Николай Зотов».

2.1 — 45 ч. «Авай, чагааң келбээнден бээр чедп хонду. Сагыжым саргып тур. Канчап-ла тур ирги силер? Мен эки чор мен, авай. Чаа чылды эки үткүдүм. Авай, мээң байырымны бүгү төрелдерге, танывыр улустарывыска чедирер сеп, оглуң Николай».

«Экии, авай. 31.XII —44 ч. чорүткан чагааң алдым. Харыызын арай саададыптым. Чүге дизе 12.1 — 45 ч. удур шавар халдаашкынга турдувус. Немец-биле сылба тутчур дээш чай-шөлээн албадывыс көрем. Авай, оглуң мен дээш черле дүвүреве. Шупту чүве эки болур. Шупту улуска байыр, оглуң Николай».

Николай улуг Тиилелге хүнүпге чедир чурттан шыдаваан. Аалынче, аваазынче сөөлгү чагаазын ол 1945 чылдың январь 12-де бижээн.

1945 чылдың январь 28-те польша черге ол амы-тынындан маадырлыы-биле чавылган. Николай Сергеевич Зотов Краков воеводствозунуң чөөн округунуң акыдуңма хөөрүнде орнукшуттуган.

ТИИЛЕЛГЕ ДЭЭШ УЖУДУП ЧОРААН

Идегелин хензиг-даа оскунмайн, ооң ада-иезин үжен чедп чыл дургузунда оглуң манап келген. Оглуңуң чедип келириниге идегеп өшпейн чорааш, иезин чоокта чаа мөчүн калган. Адазы чаасканда артеа-даа, маназарын уламчылаан, бажыңда 40 чыл дургузунда кадагалаттынган кара чаңгыс чуруунда дег, командирниң көк формазын чазалдыр кедикен оглуң Вадим хаалганы ажыдын кирип кээр кылдыр сактып орган.

...Жлобин хоогунда Днепрниң тулааланчак эриинден экскаватор бузулган самолёт артынчызы ушта казып экелген... Ужудукчуның кабиназындан кижи соогун болган ооң ок-чемзээнин, документилериниң артынчызын тыпкан. Тулаа иштинде хей чылдарда чыдып келген бодаган документилерден ужудукчуңуң ат-сывын билип алыры ол дээрде болдунмаан.

Криминалистер ол бүгүнү холга алган. Чаа арга-дуржулганы ажыглап турган, кажан-даа эгиттинмес турган одуругларны олар номчуп үндүрген... 16-гы агаар шеринниң 519-ку хыдыкчы авиаполугунуң улуг ужудукчузу, лейтенант Вадим Андреевич Назаренко 1944 чылдың февраль 21-де алганы дайынчы даалгадан ээп келбээн.

Чалгынныг дайынчының адазы Тула хоорайда чурттап турар Андрей Дмитриевич Назаренко оглунуң сөөлгү хүнеринің дугайында медээни ынчаар дыңнаан.

Лейтенант Назаренко эрээдидим, чаныш-сыныш чок кижи чораан. 1942 чылдың октябрьда, он тос харлыг турган, баштайгы агаар тулчуушкунунга киришкеш, дайзының хей ышкыныг дириг күжүп, техниказын узуткаш, самолёдүн дүжүр аттырып, боду аар балыглаткан. Госпитальга дөрт ай эмнеткеш, сегин үнзе-даа, аңаа ужарын шуут хораан турган...

Вадим Назаренко кызымак, түткүдүү-биле ужударын чедип апкаш, бодунуң полугун дилеп чораш, Курск хоогундан тып алган. Аңаа чаа ЯК-7-ни берип каан. Кадыкшылы экижиивээн-даа болза, ол хүнде ийи-үш ужудушкуннарны кылып турган.

...Жлобин хоогунда маадырның чытканы тулаадыг эриккө чарлышкынның сөөлгү салюду үш удаа эткен. Чоок кавы хоорайның, суурларның муң-муң чурттакчылары чыглып кээп, дайынчыны сөөлгү орукче үдээр ёзулалга киришкен. Чурттуң ол-бо булуңнарындан четкилеп келген дайын хоочуннары, дайынчы эжинин кажыдал уранызынче баштарын халайтыпкан тургулаап.

Маадырның хөөрүн долгандыр тараан белорус ваяь дээр аныяк ыыштар бүрүлери оожум сылыран тургулаар.

В. ГОРОДЕЦКИЙ.
Рязань.

Хамааты камгалалы

ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Совет Эвилелиний Коммунистиг партиязыныӈ XXVI съездиӈ чуртка хамааты камгалалын улам сайырадырын, ооӈ бүгү ажыл-чорудулгазын бедик дейиелге тургузарын тодаргай айткан.

Бистиӈ республиканыӈ совет, ажыл-агый органнарыныӈ, өөредилге черлериниӈ удуртукчулары хамааты камгалалыныӈ республика болгаш хоорай штабтары-биле быжыг харылзааны тудуп, ооӈ ажылдакчыларынга практиктиг дузаны чедирип турар.

Республиканыӈ база Кызыл хоорайныӈ улус ажылагый объектилериге, үлетпүр бүдүрүлгелеринге, өөредилге черлеринге 1981 чылда хамааты камгалалыныӈ өөредилгелерин план ёзугаар эртирер. Ол болза командылалштаб, тактиктиг, комплекстиг деп адаар үш аӈгы хевирлиг өөредилге болур.

Ам ол өөредилгелериӈ ужур-дузазыныӈ, сорулгазыныӈ дугайында кысказы-биле таныштырып көрейн. Тактиктиг өөредилгези хамааты камгалалыныӈ шеригжитпээн бөлүктериниӈ бүрүн составтыг киржилгези-биле эртирер. Ооӈ сорулгазы — шеригжитпээн бөлүктериӈ берге байдалдар үезинде билдилиг хөделиргин шеӈээри. Ол өөредилгени планда көрдүнгенин ёзугаар объектиниӈ хамааты камгалалыныӈ начальниги, штаб начальниги азы шеригжитпээн бөлүктериниӈ, ол бөлүктерде кирбейн турар ажылчын, албан-хаакчыларыныӈ киришкен турары болур. Комплекстиг өөредилгени бүдүрүлге азы өөредилге черииӈ ажыл-чорудулгазынга шаптыктавас, харын ажыктыг кылдыр эртирер. Ук өөредилгениӈ өөредилге-материалдыг баазазы болза объектиниӈ боду, ооӈ девискээри, тудуглары, камгалал черлери, электри шугумнары болур.

Комплекстиг, тактиктиг, командылал-штаб өөредилгелериӈ эки шынарлыг белеткээринге организастыг болган методиктиг документилер кол хамаарылгалыг. Ындыг документилерге: өөредилгени белеткээриниӈ календарлыг, организастыг айтышкыцпар, политиктиг ажылдың, өөредилге удуртукчузунуӈ оралакчыларыныӈ база дузалакчыларыныӈ, өөредилгениӈ материал-техниктиг хандырылгазыныӈ, медээ дыӈнадырыныӈ планнары хамаарыжыр, олар бүрүн ажылдан ылдынган болгаш бадылаттыцган турар.

1981 чылдыӈ декабрьниӈ төӈүзүнде Кызыл хоорайныӈ хөгжүм-шинн театрында, «Чечек» даараныла ательеде, садыг-кооператив училищезинге, эът комбинадында, Кедээ ажыл-агый министерстводунуӈ автобаазазында көргүзүлгелер комплекстиг өөредилгелер эрткен. Өөредилге үезинде ооӈ планын ёзугаар садыг-кооператив училищезинге (хамааты камгалалыныӈ начальниги Г. Молодцова) санитар дружиназы радиоактивтиг бүдүмелдериӈ хорааннаар доозунундан тынар организациязынга ажыглап шарыттынар хевеӈмарля херекселдерни канчаар белеткээрин херек кырында көргүскен. Ооӈ соонда чыллаӈнар аӈы-чем продуктуларын канчаар камгалап, кадагалаарыныӈ арганарын, шеригжитпээн бөлүктериниӈ көрүдезин сонуурган көргеӈнер.

Ол ышкаш «Чечек» даараныла ательеге (хамааты камгалалыныӈ начальниги Л. Джевало) хуузунда камгаланырына ажыглап кедер пөс бөрттерни массалыг даарап турарын организастаанын көрүштүг болган. Кедээ ажылагый министерствозунуӈ автобаазазынга ында тургустунган шеригжитпээн бөлүктериӈ өрт өжүреринге билдилиг хөделиӈ, даалгазын күүсеткеӈ, автобаазаакиӈ хамааты камгалалыныӈ начальнигиге көрүскен. Хөгжүмшин театрынга тургустунган хүлээн алырыныӈ инструзуныӈ комиссиязыныӈ кежигүнерн хоорайныӈ чурттакчыларын, оларныӈ өг-булелериниӈ кежигүнерин кедээ черлерже камгаланып көжүреринге хамаарышкан үүлдерни тайылбырлап, ында бичии уругдуг иелерге эмчиниӈ баштайгы дузазын чедирериӈе, дежурныйларга, пинтиниӈ чурумун тударынга тускайлаан өрээлдерин таврыштыр белеткээнин көргүскен.

Хамааты камгалалыныӈ планныг өөредилгелери өске коллективтерге ам-даа уламчылаар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың садыг-кооператив училищезиниӈ директору. ында хамааты камгалалыныӈ начальнигиге Г. Молодцова өөредилгеге белениӈ илеткеп тур; училищениӈ сургуулдары хынында үезинде.

М. ЛОБАНОВТУӇ фотолары.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. Женевага ужуражыышкын

Делегейде херектериӈ байдалы бөгүн шуут удурланышкак ийи угланышкынныӈ демисели-биле тодаргайлаттынын турар. Бар талазында, АКШ-тың болган агрессчи НАТО блоктуӈ Совет Эвилели-биле күүш-түрүшкүнүӈ удурланыштыр туружурунче, дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырарын болдурбазынче, бирги ээлчегде ядроракеталыг боо-чепсектерни ээдере бүдүрериче угланган ужурунда тайбыцның салымчолунга айыылдыг угланышкыны-дыр. Шериг талазы-биле тергиндеӈей чорукту чедип алырын бодаап, АКШ бодунуӈ 600 чыгам чаа ракеталарын Европага экжеп сайгара тургузарын кызыдын турар. Өске талазында, бүгүнниги тайбыцны быжыглаар, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш Совет Эвилелиниӈ болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүпелериниӈ чайгылыш чөк чорудуп турар угланышкыны-дыр. Ядролуг дайынны болдурбазындан, бүгү делегейге быжыг тайбыцны камгалап арттырарындан артык чугула сорулга бөгүн чөк дээрзин СЭКП биле Совет күрүне барымдаалап келген болгаш барымдаалап турар-даа. Алыс сорулгазы — ракета-ядролуг чепсектерни чоорту кызырары, а ооӈ соонда оларны харын бүрүн узуткаары, Вашингтонныӈ албан кижилериниӈ сарыыл чөк политиказының түнелинде дайын тыштып келириниӈ кыжанын чавырылдырары болур тайбың эгелечи сападдарны ССРЭ каш удаа удурүн келгени эки билдингир.

Амгы үениӈ делегей политиказының ол онзагай чорууп СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниӈ даштыны херектер министри А. А. Громыкоуӈ АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле Женевага болган чугаалажыышкынынары база дагын тодаргай көргүскен. Совет-америк харылзаалариың байдалынгадаа, пиитизи-биле делегей байдалынга-даа хамаарышкан дыка хөй айтырыгларны ужуражыышкынга чугаалашкан. Ол айтырыгларны совет болган америк талаларның кайчаар көөрүнде ылгалдарның бары база чугаалажыышкынар үезинде илереэн. Боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектя, эдере бүдүрериӈ сөкедырының айтырыгларынче, ыяангаш тайбыцны быжыгаарының айтырыышче кол киччээнгейни Совет Эвилели угландырган. Совет Эвилели ортумак ыракшыдың ядролуг боо-чепсектерин Европага кызыгаарлаарының айтырыын Европа улустарның хан-дамырындан эрге-ажыктарыга таарыштыр шинтирлээрингe идиг бээр дээш моон сөӈгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр дээран онзалап демделеттинген.

Боо-чепсекти эдере бүдүрерни болдурбазының айтырын кайчаар көөрүнде ылгалдар стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында айтырыгны чугаалажыш турар дүшта база илереэн. Ол айтырыг дугайты чугаалажыышкынарны дагын эгелээрийге ССРЭ-виӈ белен чоруун совет талдан медеглээн. Оны дагын чорударынга чогуур үндезин — стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында айгы керээ бар болгай. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының херээнге улам ынай бурунгаарлаарынга ол идигин бээр. Ындыг турбуже, америк тала ол эӈ чугула айтырыг дугайты чугаалажыышкынарже кирипгеринге кажан белеп болган турарының хуусаазын алдарындан былдаап. Келир сан-хөө чылында америк шериг чарыгдалын АКШ-тың бүгү төөгүзүнде турун көрбээн кедергей удуг тун— 245 миллиард долар кылдыр бадылаап америк администрациязын амгы агрессчи угланышкынынга америк таланың ындыг туружу бүрүн тааржып турар.

Чоокчу Чөөн чүкте, Африканыӈ Мурнуу чүгүнде, Азияда болган делегейниӈ өскедаа чамдык девискээрлеринде дүшкүүрлүг чорукту тайбыңга ондактыг айылдарын чайладырыпың эргежок чугулазын бистин чүртувус Женевага база дагын ондалап демделээн. Бот-эргелиг күрүнениӈ — социалистиг Польшаның иштики херектерин хөлгаарлаар дээр ораддажыышкынарны ол шинтирлиг ойтур шапкан.

Мынчангаш, дүшкүүрелдиг чоруктуӈ чавырылышкынын болгаш тайбынны быжыглаарыпса бүгү-ле чүүлдерни кылырынга белеиин ССРЭ база дагын көргүскен. Ам хамык ужур — Барыын чүкте.

2. Улустарга айыылдыг эвилел

Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының (ААУЭО-нуӈ) кыйгырыын бүгаар эртken неделяны араб улустар-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы кылдыр эртиргеп.

1967 чылда Израиль араб чурттарга удур агрессиязы кылгаш, оларның делгем девискээрлерни эжелеп алганыпдан бээр удавас 15 чыл болур. Чоокчу Чөөн чүк кризизи ооп бээр-ле делегей нинтилежилгезинiӈ кол кичээнгейинде турар. Чоокчу Чөөн чүк айтырыгларынче ышкаш, делегейниӈ өске кандыг-даа ындыг чаӈгыс айтырыынче КНО-нуӈ Айыыл чөк чорук Чөвүлели бодунуӈ догуннап келген бүгү төөгүзүнде мынча хей кичээнгей салып көрбээн боор... Мынчаныыже ол бүгү айтырыглар амдыгаа чедир шинтирлеттинмээн, мынчангаш Чоокчу Чөөн чүктүӈ айыыл-халаптыг кризизи уламчылавышаан.

Ужуру чүа? Израиль ышкаш ындыг улуг эвес күрүнеге бүгү делегейге бодуна удурланыштыр туружуун дилгинп турарының ужуру чүа?

Израиль агрессорнуӈ калчаа-дерээн үүлгединишкинин ооц күүлүг болчуӈчузу, камгалакчызы — АКШ-тың бүгү талалыг деткиишкинииӈ улам ыяидан болдунуп турары шагдан бээр кымга-даа чакыт эвес. Чоокчу Чөөн чүкте бодунуп стратегизин боттандырып чорударда АКШ-ла Израиль дээшпр тенсин болуп берген. Каттыышкан Штаттар бодунуӈ чалчазын боо-чепсек болгаш долларбиле хандырып, кожазында араб чурттарга удур агрессчи дәйнизырак үүлгединишкинерни кызырынче ону сорук киирип болгаш күскүн, адак соонда, Каттыышкан Нацнялар Организациязын ажыглап алгаш, Израильге политиктиг шырнмаланышкынны туружуун берип турар.

АКШ-тың сөөлгү хемчеглерин дээгейинде хей-нинтилежиниӈ милецпээшкинин хайыытырган: удур бадылаш болур эргезин ажыглап алгаш. Сириянӈ чеpи болуру билликтир Голан бедиктерни Израильдиӈ күн-биле эжелеп алганында холбаттыр анза удур дээштиг хемчеглерни ажылаар дугайында Айыыл чөк чорук Чөвүлелиниӈ кап хүннер мурнуу чарыынга шинтирлеттинмээн. мынчангаш Чоокчу Чөөн чүктүӈ айыыл-халаптыг кризизи уламчылавышаан.

Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей педелязының алые сорулгазы чүл дээрге, ол фактыны бүгү нижилевинч медеренде чедирери база америк империализминиӈ болгаш Израиль сионизминиӈ хей-нинтилежиниӈ мооцнээри болгаш.

В. МАТЯШ,
А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыӈнадып тур

ИНДИЯГА УДУР КЫЖАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Пакистаның болгаш Индияның даштыкы херектер министрлериниӈ Делиге болган чугаалажыышкынынарының түнелдерин түс черниӈ парлалгазы тайылбырлап биижээн. Пакистаның камгалалынга херектиг хемчээлден ыракта хей шериг күүзүн ол чурттуӈ эрге-чагыргаларының улгатгырын турарын солуннар демделээн. Амгы үениӈ эӈ-не чаа боо-чепсектерни, шериг техниказын Американың Каттыышкан Штаттарындан Пакистан садыг ап, шериглариниӈ санын көвүдедип турарынга холбаштыр сагыш дүвүрээшкинин Индия чугаалажыышкынынар үезинде Исламабадка илергейлээн.

Пакистаның амгы эрге-чагыргалары дайынга белеткенин, бодунуӈ шеригларин шавар халдаашкынның чепсектери-биле хандырып турар. Индияның айыыл чөк чорууига дөрт кыжанышкын кылдыр Индиа Республиканың удурткучу бөлүктериниде санап турар. Чазак төлээлекчилериге чоок «Пэшил геральд» солуннуӈ биижээнин болза: «Пакистаның дүрген темпилиг дайын белеткелдери Индияның аймыл чөк чорууига болгаш ооц девискээр талазы-биле будун байдалынга улуг кыжанышкын болуптурар». Пакистаның дайын белеткелдери Индия-биле харылзааларны экижидер дугайында Исламабадтың «бадыткалдарынга» көӈгүс дүүшпейн турарын солун демделээн.

АКШ-тың дайынзырак, эжелекпи, улуг күрүпезирек политиказын Пакистаның чагырыкчыларының мугулэй ёзу-биле эдерип турары Индияның болгаш Пакистанның араазында «алдаашпас дугайында» керээни чарарынга, Азияның мурнуу девискээрииге чогумчалыг тайбың байдалды тургузарынга кол мооидак болун турар дең, «Индиан экспресс» солун биижээн.

«Фантом-16» деп хыдыкчы шериг самолёттарын АКШ-тан Пакистан албышаан, бодунуӈ девискээриже америк шериг баазаларын тургузарын чоп-шээрээр бодан турар. Индияның кожазы чурттуӈ — Пакистанның девискээрииге америк шериг баазаларын тургузар дээн план Индияның айыыл чок чорууига кыжанышкынны бүштелдирип, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбың хереэнге улуг когаралды таварыштырып турар-дыр деп, солун демделээн.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Салвадорда кем-буруу чөк кижилериниӈ каны төгүлбүшаан. Америк телекомпаниядарының репортажтарында дыкпадыл турарын ёзугаар алырга, араатанныг, дерзии солдаттар Сан-Сальвадорның чоогунда ажылчынар чурттап турар черлериниӈ бирээзинге базала 27 кижини өлүрген боон турар. Оларның чаӈгызы-даа тура-халыышкынар. б и л е кандыг-даа харылзазазы чок болза-даа, аг-шеригler өлүрткен кижилерни шуптузуун — оларның аразында 14 харлыг уруг база бар — «партизанпар» кылдыр санааннар.

Ол —АКШ-тан барган чөвүлекчилериниӈ улуртулгазы-биле сальвадор хунтаның хүнүнүн-не кылып турар хөй санныг кемниг үүлгединишкинериниӈ бирээзи болган. Чоокта чаа Чөөн талаҥы Морасан департаментинде дөрт суурну чер кырындан шуут арылдыр уязуткан каапкан. Аӈаа араатанзыг ханныг үүлгединишкиниӈ түнелинде хол-даяӈ бир муӈ хире кижилерни: херээженнерни, кыргаанарны, уругларны узуткаан. Ол үүлгединишкинни америкапнарның хуюктадыр өрттедикпени вьетнам Соңгни суурунуӈ таварышканы айыылы-биле деӈнеп болур. Ооц ылгалдыг чүүл чүл дээрге, Соңгниге американнар боттары үүлгедип турган, а Морасанга—америкапнарның өөредип каапы сальвадор шаажылакчылар араатанзын тургаапнар-дыр.

Чүгле чаӈгыс эрткен чылда бээни Сальвадорга 16 муӈ ажыг кижи өлүрткен. Си-Би-Эс-тиӈ корреспондентизиниӈ хереченлеп турары-биле алырга, Вашингтонныӈ камгалап, чепсеглээни хунтаның эрге-чагыргапы холга алганы 1979 чылдың октябрь айындан бээр Сальвадорга 35 муӈ ажыг кижи өлүрткеп.

ЧАА КООПЕРАТИВ

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың Шан национал областының эӈ ырак болгаш берге орүктарлыг районнарының бирээзинде рис өстүрер чаа кооперативти тургускан. Шаанда аиаа чүгле кара-таакпыны бүдүрер үнүштерни өстүрүп турган. Ам ында рис өстүрер 50 гектар суггаттыг шөлдерни ажыглап эгелээн. Үрединнерни, чемнячидилгелерни. кедээ ажыл-агый чепсек-херексслдерни садып алыр кылдыр тарааччынарга чинигелдиг чээлилерни күрүне берип турар.

Агрономия курстарын кооперативтиӈ чанында организастаан. Суггаттыг чер ажылын чорударының аргаларынга тараачыннар өөренип турар.

Кедээ ажыл-агый кооперативтерни чурттуӈ өске-даа ырак черлеринде тургузуп турар. Чүгле ристи эвес, харын кукурузаны болгаш өске-даа культураларны национал райопнарга өстүрер чугула сорулга салдынган.

АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

БРАЗИЛИА. (СЭТА). Рио-де-Жанейроӈун федералдыг университединиӈ экономистериниӈ санаан кергенин ёзугаар алырга, Бразилианың үлетпүрүне ажылдан турган 1 миллион хире кижи эртken чылын ажылын оскунган. Чүртүүн индустриязында ажыл чоктарның саны бө чылын улам көвүдээрин экономистер дыннаткан.

Даштыкы күрүпелериниӈ чуртта ажылдан турар автомобиль будурулгелериниӈ эзлери 28.200 кижини 1981 чылда ажылдан үндүргенин «Жорнал ди Бразилиа» солун биижээн. Мынчангаш автомобиль будурулгелериниӈ бүгү ажылчынарының 20 хуузун ажылдан үндүрген. 1980 чылдазы-биле деӈнээрге ол фирмаларның орулгазы 50 хуу көвүдээӈ болгаш 3,5 миллиард долдар болган.

АКШ. Бир тавак суук муи дээш эзлчегде турар чорук 80 чылдарның Америказының эӈ-не көскү демдээ апар чыдар.

Ол — казак черииниӈ социал хереглелдерииге акша-хереигини кызырар талазы-биле политиказының дөрт салдары боон турар. Бо чылын аиаа чарыгдалдарны барык 40 миллиард долларга кызырган.

ЧУРУКТА: Оклахома-Сити хоорайныи эрге-чагыргаларының организастаапы аргажоктуӈ кырындан дүзе кылдыр берип турары кежээки чеми дээш эзлчег маиаан кижилер.

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

АЛЖИР. (СЭТА). Чурттуӈ электрижидериниӈ планнарын Алжир Улус Демократтыг Республикада чедиишкиниг ботгандырып турар. АПС агенствонуӈ медээзин ёзугаар алырга, Билайе Тизи-Узуда 2 муӈ ажыг бажыӈнарны электри чырыы-биле чоокта чаа хандырган. Бүгү чуртуу электрижидерии 1987 чылга чедир бүрүн дөгзар сорулга салдынган.

ПЕКИНГЕ ХУРАЛ

ПЕКИН. (СЭТА). Кытат бижикти чаартыр айтырыгларны чазак комитединиӈ чыылдырган чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген. Кытат иероглифтерни (дүрүү хевирлиг бижик демдектерин) бодүүнчүдер талазы-биле ажылды моон соцгаар-даа үргүлчүлээрииӈ эргежок чугулазын чөвүлел хуралга демделээн.

Ужуг-бижиктиӈ иероглифтиг системазы чугле өөренирииге авес, харын-даа эртем-техниктиг терминологияны кытат дылга нептерелдирииге улуг бергедээшкиниерни таварыштырып турар. 50 чылдарның ортан үезинде кытат бижик чаартылгазының эдазы-биле иероглифтерии

Космос шинчилелдери

СОВЕТ КОСМОНАВТИКАНЫҢ ЧАА БЕДИКТЕРИ

Бистиң чуртувустуң космос шинчилелдериниң программазы планнаттынганы ёзугаар күүсеттинип турар. Эрткен чыл чаа шеneлделербиле хөлчок бай болган. Совет космодромнардан 120 ажыг космос аппараттарын салып үндүрген. Ол дээрге эртемниң, метеорологияның, харылзааның спутниктери, планеталар аразының автоматтыг станциялары, башкарылгалыг корабльдер-дир. 1981 чылдың кол-ла болуушкуну болза орбитаның «Салют-6» —«Союз» эртем-шинчилел комплекизиинге совет космонавтыларның үр хуусаалыг ужудуушкунарының база «Интеркосмос» программа ёзугаар каттышкан экипажтарның ужудуушкунарының чедиишкинниг доозулганы болур.

1977 чылдың сентябрь 29-та орбитаже салып үндүрген «Салют-6» станцияга беш кол экипаж болгаш чедип баарының 11 экспедициялары ажылдаан. Станцияның башкарылгалыг байдалга ажылдааны 676 хоногуг болган. Башкарылгалыг болгаш автоматтыг космос корабльдерин знаа 35 катап тудуштурган, ажык космосче үш катап үнүүшкүнү оон кылган. Космос ужудуушкупунга кижиниң эң улуг хуусаалыг — 185 хоногуг ужудуушкуну боттанган. Станцияга 27 космонавт, оон иштинде алды кижи ийи удаа ажылдаан.

«Салют-6» станцияны олар түүл-биле, янзы-бүрү материалдар, дериг-херекселдер-биле хандырарының доктаамал шуут чаа системазы бодунуң эки ажыктыын киргүскен. Ол бүгүнү «Прогресс» деп автоматтыг чүк корабльдери-биле чедирген. Ниитизи-биле алырга «Салют-6-га» 20 тонна чүктү чедирген.

Орбита станциязының чамдык борт системаларын болгаш дериглерин катап тургузар, солуур талазы-биле септелге-профилактиканың нарын ажылдары чедиишкинниг кылдынган. «Салют-6»-биле кады ужудуушкунга сайзыраңгайыктаан «Союз-Т» сериянның космос корабльдериниң шеneлделери чедиишкинниг болган. Оларның ажыглалыг космос шинчилелдериниң ажыктыын бедидер.

Экипаждар «Салют-6» станцияга эртемниң бүгү адырларының хөгжүлдезиниң эргеажыктарыга, улус ажылагыйынга практиктиг ажыглаары-биле 1600 хире янзы-бүрү шинчилелдерни болгаш шеneлделерни кылып чоруткан. Черниң бойдус курлавырларын өөренири-биле Совет Эвилелиниң болгаш өске социалистиг чурттарның девискээрлерин фото-чурукка тырттырган. Космос ужудуушкунуның үезинде тускай шынарлыг чаа материалдарны алырының технологиязын ажылдап кылыр талазы-биле элээн дуржулга чедип алдынган. Кылын чоруттунган шинчилелдериң база шеneлделериниң түннелдерин улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының эртем-шинчилел болгаш будуулеге организациялары ажыглап турар.

«Салют-6» станцияның ужудуушкунуның үезинде социалистиг чурттарның эртемденериниң кады ажылдажылгазы улам ынайгы хөгжүлдеп алган. 1978 чылдың марттан 1981 чылдың майга чедир үеде совет «Союз» корабльдерге база «Салют-6» эртем станциязынга каттышкан тос экипажтарның ужудуушкуннары боттанган. Совет космонавтылар-биле кады чер чоогунуң орбитазынга ЧССР-ниң, ПУР-нуң, ГДР-ниң, БУР-нуң, ВУР-нуң, ВСР-ниң, Кубаның, МАР-ның, РСР-ниң хамаатылары барып ажылдаан.

Ниитизи-биле алырга, каттышкан тос экипаж орбитага 60 ажыг хоногуг болган. Ол үениң дургузунда космостан Чер кырының элээн каш мун чуруктарын тырттырган. Оларның барык 90 хире хуузун улус ажыл-агыйының тодаргай сорулгаларын шинчилээринге угландырган. Электроникага, оптикага, медицинага, ылаптыг шын машина тудуунга улуг үнелиг болур 50 ажыг чаа материалдарның хевирлерни алдынган.

Космонавтылар медицинабиологияның он-он шинчилелдерни кылып чоруткан. Оон түннелдерни чаа космос экипажтарын белеткээринге, «чер» медициназынга ажыглаар.

Кол экспедицияларның болгаш чедип баар экипажтарның ужудуушкүннары солчуп турар экипаждар орбита станцияларын шеneээринин чугула үе-чадазын түннеп доозкан. Алдынган түннелдер орбитага доктаамал ажылдаар эртем-шинчилел комплекстерин тургузарыга оруукту ажыдып турар. Ол дээрге совет космонавтиканың хөгжүлдезиниң кол угланышкыны болур.

Амгы үеде «Салют-6» станция «Космос-1267» спутникбиле кады автоматтыг ужудуушкунда чоруп турар. Ол спутник моон сонгааргы ужудуп үндүрүп болур космос аппараттарының системаларын болгаш кезектерин шеneээринге, а ол ышкаш улуг хемчөлдиг болгаш массалыг орбита комплекстерин чыып эптээринин аргаларын ажылдап кылырынга ажыглаттынын турар. Төлевилээн программа ёзугаар комплектиг борт системаларының болгаш дериглериниң үр хуусаалыг ужудуушкун байдалынга шеneлделери эртип турар.

Космос делгемин автоматтыг спутниктерин дузазыбиле шинчилээриниң болгаш шингээдириниң талазы-биле чурттар аразының кады ажылдажылгазы чедиишкинниг чоруп келген. Оон мурнундаазы дет. акы-дуңма социалистиг чурттарның аразында эртем харылзаалары идепкейлиг хөгжүп турган. Чижээ, «Интеркосмос» программага дүүштүр «Интеркосмос Болгария-1300» деп спутникти салган. Аңаа шинти деңзизи 350 килограмм болгар болгаш совет эртем аппараттарын тургускан. Шинчилелдерниң түннелдери чүгле эртем сорулгаларын эвес, а харын чамдык дузалал ажылдарын боттандырарынга чугула салдарлыг болур. «Метеор-природа» деп спутникти салырынга болгар специалистер база киришкеп. Ол спутникте болгар эртем-аппаратуразының комплекизин тургускан.

Черниң бойдус курлавырларын шинчилээринге, делегей океанын өөренирингe социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазы уламчылап келген. Чижээ, 1981 чылдың февраль 6-да «Интеркосмос-21» спутникти ол сорулгаларга дүүштүр салып үндүрген. Спутниктиң эртем аппаратуразын болгаш телеметриктиг системаларны чогаадып тургузарынга ВУРнун, ГДР-ниң, РСР-ниң, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң специалистери киришкен.

ССРЭ-ниң Франция, Индия, Швеция болгаш Австрия-биле космос кады ажылдажылгазы ийи талалыг дургужулгалар ёзугаар хөгжүп турар.

Франция-биле кады ажылдажылганың программазын ёзугаар эртken чылдың сентябрьда «Ореол-3» спутникти салып үндүрген. Ол дээрге барык он чыл уламчылап турар «Аркад» программаның солчеглиг ажылдары-дыр. Ол программа Черниң магнитосферазын, ионосферазын, полярлыг херелденишкиннерин шинчилеп өөренирinче углаган.

Космоска кады ужудуушкуннарга совет-француз экипажтар Звездныйда белеткенип турар. Бирги экипажта Ю. Малышев, А. Иванченков, Жан-Лу Кретьен, ийигизивде —Л. Кизим, В. Соловьев, Патрик Бодри олар кирип турар. Ужудуушкун бо чылдың ортан үезинде планнаттынган.

Индияның эртемденериниң болгаш инженерлериниң чогаадып тургусканы «Бхаскара-2» спутникти эртken чылдың ноябрь 20-де совет космодромдан салып үндүргени ийи чурттарның эртем коллективтериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының көскү херечизин болур. Космостуң чаа аппарадының кол сорулгазы болза телевидение болгаш кыска чалгылыг радиометрлериң дузазыбиле Черниң бойдус курлавырларын шинчилеп өөренири болур.

1981 чылдың октябрь 30-де болгаш ноябрь 4-те Совет Эвилелинден «Венера-13», «Венера-14» автоматтыг станцияларны салып чоруткан. Олар Венера чоогунга бо чылдың мартта чедер. Ужудуушкун үезинде олар космос делгемниң рентген, гамма херелденишкиннерин магниттиг шелдерни, хүн хадының, космос херелдериниң, планеталар аразының плазмазының байлалдарын хемчээр. Ол сорулгаларны шинтирлээринге совет аппаратурадан ангыда француз болгаш австри спецнализтериниң чогаадып кылганы херекселдерни ышда тургускан. Австри херекселди совет космос аппарадынга бир дугаар тургусканың айтыр апаар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң айытканы улус ажыл-агыйының, эртемниң болгаш техниканың эрге-ажыктарынга дүүштүр космос делгемин улам ынай шинчилээр болгаш шингээдириниң оң бирги бетн чылга сорулгаларын шинтирлээринге 1981 чылда чедип алган чаа чедиишкиннер чугула салдынын болур.

Геннадий МАКСИМОВ.
(ПМА).

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

ТЫВАГА ААЛДАП ЧОРААН

Эрткен дыштанар хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга көрүкчүлер хөй чыылган. Олар волейболга бистиң республиканың спортчу шиитилелдериниң командалары-биле акы-дуңма кожавыс Хакас автономнуг областың спортчуларының эң хуузунун ужуражылгаларын сонуурган көргеннер.

Бистиң республиканың «Спартак» эки тура спорт шиитилелиниң чалааның ёзугаар эң хуузунун ужуражылгазынга Черногорскинин автотранспорт будүрүлгезининң «Автомобилист» биле Абаканның эмчи училищезининң уруглар командалары Тывага ааалдап чораан.

Ам бистиң ааалчыларывыс дугайында каш сөс. Черногорскиден келген эр улустуң командазының кежигүннери шупту ол черде автотранспорт будүрүлгезинин ажылчыннары. Оларның аразында будүрүлгенің кол инженери Анатолий Паньков командаының кол халдакчыларының бирээзи, спорттуң бо хевиринге бирги разрядчы. Слесарь Виктор Островский эң эки камгалакчы. А команданың капитаны такси чоланачызы Владимир Медведев чүгле волейболга эвес, а харын спорттуң өске-даа хевирлеринге бедик мергежилдиг спортчу. Ол баг кагарынга Хакас автономнуг областың каш дакпыр чемпиону, спорттуң ол хевириниң ССРЭ-ниң спорт мастерининге кандидат.

Черногорск хоорайның автотранспорт будүрүлгезининң волейболга «Автомобилист» командазы Хакасиянын бирги чери дээш маргылдаага үш чыл улаштыр ийиги черни ап келген. Команданың составында будүрүлгенің мурнакчылары кирген.

Абаканның эмчи училищезининң уруглары эрткен чылын херээжен спортчулар араазынга областың бирги чери дээш маргылдаага түүле педагогика институдунуң студентилериниң уттургаш, ийиги черни ээлээп шыырак командаларның бирээзи.

Олар Тыва черге келгеш, баштайгы хүн геология-шинчилел экспедициязының командазы-биле ойнаашаа, геологтарга 3:0 санга уттурганнар. Оон дараазында хүн бистиң ааалчыларывыс педагогика институдунуң командазы-биле ойнаашаа, студентилерни 3:2 санга тиилээннер.

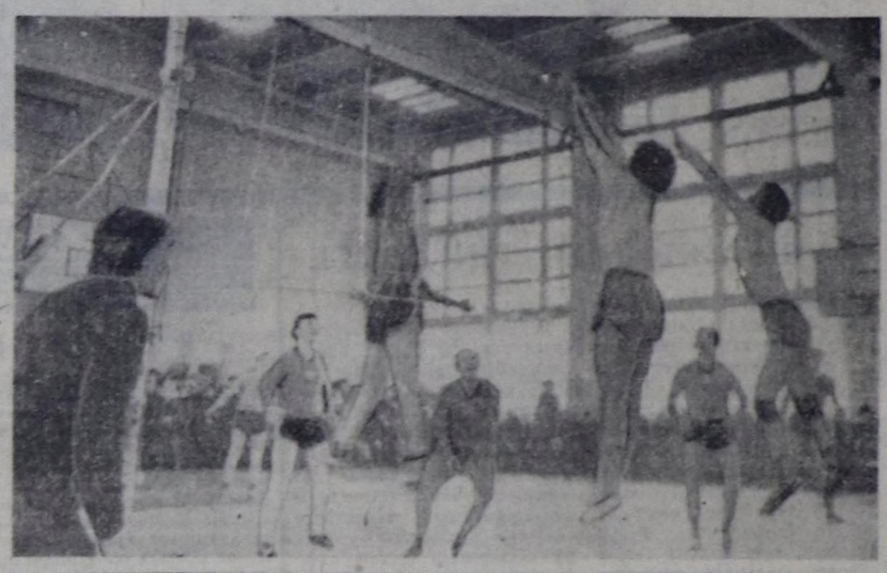
Эр улустуң маргылдаазынга ааалчылар-биле «Урожай», «Спартак» эки тура спорт шиитилелдериниң шилиндек командалары база Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң волейболистери ойнаашнар. Ийи хүн болуп эрткен солуун маргылдаага «Автомобилист» баштайгы ийи командага уттургаш, Жданов аттыг совхозтуң спортчуларын 2:1 санга тиилээннер.

Болуп эрткен маргылдаа бистиң аңы-дуңма кожавыс Хакас автономнуг область биле Тываның спортчуларының аразында найыралының улам быжыгып орарының бир херечизи болган. Олар спортка чедиш алган чедиишкиннери-биле бот-боттарывыңарга-даружулгазын солчуп, найыралдың доңун улам быжыглап, шак ындыг солуун ужуражылгаларны моон соңгаар-даа уламчылаарын дугурушканнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: «Спартак» командазының капитаны С. Манигин ааалчыларның капитаны В. Медведевке турасkаал вымпелди тыпсын турары: маргылдаа үезинде.
Авторнуң фотозары.

Ангаар

Республикага бичe булуттаар, хар чагбас. Соңгу — чөөн углаймышкынныг хатты дүргени 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 38—43, чамдык районнарга 26—31, хүндүс 24—29, чамдык районнарга 15—20 градус соор.

Кызылга бичe булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 41—43, хүндүс 21—29 градус соор.

Янзы-бүрү медээлер

АЖЫКТЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Хамааты камгалалының пропагандистериниң семинары Кызылга болуп эрткен. Тыва АССР-ниң хамааты камгалалының штавының начальныгы В. П. Осенин, хамааты камгалалының курс-тарының начальныгы Л. П. Сергеев, республиканың хамааты камгалал штавының начальныгының пропаганда талазы-биле дузалакчызы А. Т. Сагалаков болгаш өске-лер-даа семинарга иштекелдерни кылган. Олар пропагандистериниң амгы үеде сорулгаларының, эрткен өөредилге чылында кылдынган ажылдарының түңнелдерин, ында чамдык четчеетериниң болган хамаалы камгалалынга хамаарышкан өске-даа айтырыгларының дугайында чугааланнар.

Ч. ДОРЖУ.

СУРГУУЛДАРГА ЛЕКЦИЯ

Найысылалдың администрativtиг органнарының ажылдакчылары хоорайның үлетчүр будүрүлгелеринге, албан организация, өөредилге черлеринге план ёзугаар хоойлу-дүрүм пропагандазын өөлүг үеде идепкейжидин чорутkан. Кызыл хоорайның прокурорунуң дузалакчызы В. К. Савьяк № 4 профтехучилищениң сургуулдарынга лекция иомчаан, совет хамаатыларының эргелериниң болган хүлээлгелеринин дугайында тайылбырлап берген.

Х. ОНДАР.

ОЧУЛДУРГАН КИНО

Свердловск киностудиязының үндүргени, тыва дылче очулдурган «Адазы болган оглу» деп уран-чечен кинону чоокта чаа Мугур-Аксының Культура бажыңынга чон сонуурган көргеп. Кинону очулдурарынга, ында киржип турар хөгжүм-шин театрының артистериниң, очулдурукчунуң болгаш үн операторунуң чедиишкинниг ажылдаанын көрүкчүлер үнелээн.

Кинонуң очулгазы оон утказынга ёзулуг-ла дүүшкек, артык сөс чок, чечен сөстерни ажыглаанны таарымчалыг. Оон ынай онзагай чүүлдерисос бүрүзүнүң тода дыңналыры, кинода ырларны тыва дылга, орус вариантызындан ылгал чок күүседип турарыки.

«Адазы болган оглу» деп фильм республиканың экраннарынга чедиишкинниг үнер-тээрзи билдингир.

В. СЫРГЫМАЙ.

МАССАЛЫГ БОЛУРУН ЧЕДИП АЛЫР

Шыдыраага Кызыл районнуң комадалар болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы Каа-Хем суурга болуп эрткен. Аңаа совхозтардан, суурлардан 6 командалар, шупту 20 эң шыырак шыдыраачылар мергежил талазы-биле разряд чедип алырының маргылдаазынга киришкеннер.

Ук маргылдааны районнуң спорткомитеди биле шыдыраа федерациязы мурнукузундан элээп организастыг эрттиргенин демдеглезе чугула.

Команда бүрүзүнден 2 эр, 1 херээжен киши ойнаан. «Тиилелге» совхозтуң командазы-биле Каа-Хем суурнуң шыдыраачыларының аразынга чидиг демисел болган, ниитизаан 2,5:2,5 кылдыр деңнежип, хайым боон доозулган. Ынчалза-даа «Тиилелгениң» шыырак шыдыраачылары Бичe-оол Седиптиң, Кызыл-оол Калындүүнүң чараш көштер көөнүн тиилелгеже дидим чүткүлү дээш, судыя коллегиязы команда аайы-биле бирги черни «Тиилелге» совхозтуң шыдыраачыларынга, ийиги, үшкү черлерни Каа-Хем суурнуң болгаш «Шамбалыг» совхозтуң командаларынга тывыскан.

Хууда бирги чер дээш чидиг демиселдиң түңнелинде 14 сандан 12 санны алгаш, Каа-Хем суурнуң шыдыраачылары Алдын-оол Допгак биле Владимир Дандар олар бирги, ийиги черлерни үлешкеннер, үшкү, дөртку черлерни К. Калындуу («Тиилелге» совхоз) биле Кара-оол Хертек («Шамбалыг» совхоз) олар үлешкеннер.

Болуп эрткен маргылдаага 8 кижи ийиги разрядтың нормаларын дүжааганнар.

Херээжен шыдыраачылардан З. Бүрүней (Кара-Хаак школазы) — бирги, а ийиги. үшкү черлерни Ирина Тежит («Тиилелге» совхоз). З. Багбыштай («Шамбалыг» совхоз) олар алганнар. Тиилекчилерни дипломнар-биле болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Эң чараш көштерни ажыглаазы дээш Валерий Салчакты болгаш Д. Хомушкуну тускай шаңнаан.

Маргылдаага Баян-Колдуң, Сукпактың, Элегес-Аксының, Тере-Хөлдүң шыдыраачыларының келбээни четпес. Бо талазы-биле ол черлерде спорткомитеттер чогуур хемчегни алза чогуур. Ол ышкаш спорт ажылынче көдээ Советтерниң талазындан кичээнгей салбайн турары хомудавчыг.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ынай хөгжүдер дугайында докгаалын биетин районда кошкак күүседин турарының фактылары бар. Район маргылдааларынга Сукпактың, Тере-Хөлдүң, Элегес-Аксының спортчулары доктаамал киришпейн турары-биле капчап эптежирил. Ол черлерде ажыл-агыйларның парткомнары, директиялары, көдээ Советтер болгаш Каа-Хем суурСоведи боттарының хуралдарынга ол ышкаш Советтериниң сессияларынга бо айтырыгны шоолуг-ла чугаалашпайн келгени четпес. Чаңгыс чижекти көрээлиңер. Сукпак көдээ Совединин 1981 чылдың апрель 26-да эрткен 8-ки сессиязынга совхозта спорт ажылын сайзырадыр дугайында чугаалашкан, а үлээп алган шиитпирнин күүселдези чок артышаан. Ол черде бөгүнге чедир спортчу инструктор чок. Чиик атлетика, бокс, хаак, баг кагарының маргылдаазы болбайн, а чүгле хүреш, шыдыраа, волейбол, баскетбол биле кызыгаарлаттынын турарын киижи кайгаар.

Районнуң школаларында күш-культура кичээлдери чогуур деңнелде эртпейн турарын районо эскерип турар бе?

Спорт эге организацияларында ажыл-херекти экижидери — хүннүң чугула айтырыы.

Д. ЧЫМБА.

ЧАА КОНКУРС

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери болгаш Тыва АССР талазы-биле Күрстрах баштаар чери 1982 чылда республика болгаш районнар солуннарынга, телевидениеге, республика болгаш районнарның радиодамчыдылгазынга страхование органнарының ажылын чыыдар болгаш күрүне страхованиезин пропагандалаарының талазыбиле эки ажыл дээш конкурсту чарлаан.

Солуннарның, телевидениениң, радиодамчыдылганың сорулгазы страхование органнарының болгаш оларның актинчилериниң ажылын калбаа-биле көргүзери, Күрстрахтың инспекция организацияларының, инспекцияларда — бригада бүрүзүнүң, страхование агентизи бүрүзүнүң күрүне планнарын база социалистиг хүлээлгелериниң, а ол ышкаш иштиг квартал планнарың канчаар күүседип турарын чыыдын, оларның чедиишкинниг күүсеттинериңе идиг кылыры болур.

Хоорайларның болгаш районнарның страхование органнарының чедиишкинниг ажылындан дыка хөй ажыктыг чүүлдерни алыры билдингир.

Конкурстуң түңнелдерин 1983 чылдың январь айда тускай жюри үндүрер. Конкурстуң тиилекчилери хүндүлел бижиктер болгаш акша-биле шаңнадыр. Республика солуннарынга, телевидениеге болгаш радиодамчыдылга черлеринге тыпсыр бир бирги чер болгаш 200 рубль түңнүг акша шаңналы, ийи ийиги болгаш кайызы-даа 150 рубль түңнүг акша шаңналы; районнар солуннарынга — 100 рубль түңнүг бир шаңнал; районнарның радиодамчыдылгазынга — 100 рубль түңнүг база бир шаңнал доктаттынган.

Эң эки очерк, рассказ, чуруумал, шүлүк болгаш өске-даа чүүлдер дээш авторларны шаңнаары-биле бир 100 рубль түңнүг шаңналды, 50—50 рубльдиң ийи, 25—25 рубль түңнүг — дөрт үшкү шаңналдарны доктаатkан.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00. **«Кижи болган робот»** 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50. — **«Сарыг баштыг Майкадыңг ужуралдары»** 11.00, 15.10. **«Дүвү чок чер»** (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иезиниң кыстары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ВОСТОК»: «Үшкү октаргайның чажыды» 15.00, 18.40, «Дываажаң оранынче аянчорук» 16.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Рязань областың СЭКП-ниң Скопин райкомунуң бирги секретары В. И. Голованов-биле школачыларның ужуражылгазы. 9.50 — «Маңаар мен». Уран-чечен телефильм. 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Дарый пегеттинип тур». Документалдыг телефильм. 15.00 — «Орус чугаа». 15.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Зименковаңың концерти. 15.55 — Москва чоогунга ужуражылгалар. 16.25 — Аныяк конструкторларның конкурузу. 16.55 — Композитор Т. Хренниковтуң човаалдарын ёзугаар. 17.20 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Эр улус. 30 км. Отепяддан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50 — Музыкалыг композиция.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Февраль». Киноэтюд. 19.10 — Силерниң дилээлер ёзугаар ужуражылга. Котластың целюллоза-саазын комбинадының ажыл-ишчилерибиле ужуражылга. 20.10 — ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 60 чылынга. Орус улустуң Күрүненин М. Пятницкий аттыг академиктиг хорунуң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Фигурулуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Аңгы дыл». 12.30 — Тоогу. 4-кү класс. «Ол хүнде алдар диңмирээр». (Хамааты дайынның маадырлары). 13.00 — География. 5-ки класс. Хемнер болгаш хөлдер. 13.30 — А. Фадеев. — «Чылча шаптырышкын». 14.20 — «Черни улгаттыр көргүзерге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — А. С. Пушкин. «Евгений Онегин», Литературлуг этюдтар. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Уругларга фильм. «Арыгның тоолдары». «Петя койгунуңун хоорай кирип чоранары». 18.15 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Аңгы-аңгы чылдарның ырлары». Фильм-концерт. 19.00 — «Тываның экранында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Юсскенің чеди өңнүү». Мультфильм. 19.45 — «Коллегиум музыкум». (Югославия) ансамбль ойнаар. 20.05 — «Кижи болган далай», «Суг дугайында шүүлгел». Документалдыг телефильмпер. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Баштайгы ынакшыл дугайында чеди бичии рассказ». Уран-чечен телефильм. 22.45 — Делегей конкурстарының лауреады Лео Браузрдиң (Куба) концерти. 23.30 — 00.15— «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячилиг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Сыктывкардан дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзедиңзе». (Күш-культурачуларга сүмелер). 9.00 — Силерге, ада-иелер. 9.30 — «Спортлотонуң 6-гы тиражы. 9.35 — «Номчулга дээрбээ». 10.20 — Спорт программазы: Датта хаактаар спортка ССРЭ кубогу дээш. Херээжеңнер. 5 км. Отепяддан (Эстон ССР) дамчыдылга. 11.25 — Советтер болгаш амыдырал. 11.55 — «Тиилекчилер». 13.25 — Классиктиг хүрешке ССРЭ чемпионады. Запорожьеден дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Лялька, Руслан болгаш оон өңнүү Сапька». 15.35 — Музейлер болгаш делгелге аалдарылап. 16.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.00 — «Оолчугаш чорун орган, үгү ужуп орган». Мультфильм. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.45 — Пермьниң Күрүненин операзының болгаш балеттың академиктиг театрының концерти. 18.25 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — «Экранда шулукчу». «Даңгына болгаш хулиган». В. Маяковскийниң киржилгези-биле уран-чечен фильм. 19.00 — Чылда катап тургускан. 19.30 — Фигурулуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Спорт таңнылары. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Музыкалыг программа. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 —«Музыкалыг киоск». 14.50 — Азербайджан ССРниң телевидение программазы. Литературлуг альманах. 15.50 — Азербайджан ССРниң Күрүненин камерлиг оркестрининг концерти. 16.15 — Ындыг шапкын амыдыралдыр». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.35 — «Кижи. Чер. Онтаргай». 17.20 — «Шүүлтү — пайыралдыг өг-бүле». 17.50 — «Документалдыг экран». 19.00 — Делегей байдалының допчулалы. 19.15 — «Иртыш меридианында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — «Эрмитаж. Англияның уран түүлү». 11-ги фильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Зайпудтиниң кышкы садын». Документалдыг телефильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Химик» (Воскресенск). 2-ги, 3-кү үелер.

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 9.00 — Тюменьниң область филармониязының скрипкажыларының ансамбли ойнаар. 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Көдээден дамчыдылга». 13.15 — «Музыкалыг киоск». Э. Беллева эрттирер. 13.45 — Коньки спортунга делегей чемпионады. Хөй хевир. Голландиядан дамчыдылга. 14.15 — И. С. Тургенев — «Адазы болган оолдары». ССР Эвилелиниң Күрүненин академиктиг театрының фильм-шиизи. 17.00— «Вальс, вальс, вальс...» Киевтен дамчыдылга. 17.45 — Мультфильмлер программазы: «Аңчы дугайында тоол», «Лабиринт». 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — Фигурулуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Херээжеңнер. Хоостуг программа. Франциядан дамчыдылга. Испаниянын уран түүлү. «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Тимка биле Димка». Мультфильм. 19.45 — «Эрмитаж. Испаниянын уран түүлү». 12-ги фильм. 20.30 — «Берлинге селгүүстээшкин». Кинопрограмма (ГДР). 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Чингиз Максимович». (Чингиз Максимович Айтматовтуң «Тамаңа»). Уран-чечен фильм.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты» 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетчүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 61.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00229.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (11827) | 1982 чылдың февраль 4, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

ПЛАННЫГ ДААЛГАЛАРЫВЫСТЫ, СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ АЖЫР КҮҮСЕДИИЛИ!

СССР-60

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Он бирги беш чылда Тожунуң ажыл-ишчилери малдың баш саны өстүрер, ооң продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш шудургу ажылдаан. Ооң мурнунда чылдынга бодаарга бола малдың баш саны 9 хуу, шээр малдың—13,6 хуу өзүледи болган. Район күрүнеге сүт садар планын 162,2 хуу, эттиин—108,5 хуу, дүктүүн—110,8 хуу күүсеткен.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле «Тоора-Хем» совхоз эки көргүзүглерин чедип алган. Ол коллектив бо талазы-биле планныг даалгаларын ажыр күүсеткеш, районга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ынчангаш бо ажыл-агый СЭКП райкомунуң, райкүүсекомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле ю

«Май 1» совхозтуң Ий сүт-бараан фермазы мал бригадаларының база фермаларының аразынга чарышка эң эки көргүзүгүнү чедип алган, чарышка тиилекчи болган. Ол коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомунуң шилчиир вымпелин тывыскан.

Ооң ажыда районда мал ажылының хөй-хөй мурнакчыларынга хүндүлел бижиктерни, акша шаңналдарын тыпсып келген. Чамдык мурнакчы ажыл-ишчилерге тураскаадып район болгаш совхозтар төптеринге Күш-ажылчы алдар туктарын көдүрүп турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде күш-ажылчы коллективтер, тус-тус ажыл-ишчилер оң бирги беш чылдың ийиги чылдында социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларны сөс-биле эвес, а ажыл-херек кылынга боттандырар дээш бо чылдың эгезинден-не ажыл-ишчилер карак кызыл ажылдап эгелээн.

Л. АРАКЧАА.

Хүннүң медээлери

МУРНАКЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Чадаана хоорайның хлеб заводунда мурнакчылар, эки ажылдыг цехтер эвээш эвес. 1981 чылдың түңнели-биле хлеб быжырар цехте Т. Монгуш удурткан дөрт кижилиг ээлчег социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ээлчег чылдың бүдүрүлге планын 105 хуу күүсеткен. Ук коллектив түгле план күүселдээнинге эвес, хлебтиг шыларынче улуг кичээнгейни үглаңдырып турар. Т. Монгуш, Л. Ооржак, Т. Хертек, П. Сат олар бүдүрүлгечи көргүзүглерин быжыглавышаан, бо чылын ооң-даа эки көргүзүглерлиг ажылдаарын хүлээгеннер.

Булочка кылыглары бүдүрер Е. Созыева удурткан цех база бүдүрүлгечи эки көргүзүглерлиг ажылдаан. Чыл планын цех 101 хуу күүсеткеш, 63 тонна булочканы планнан ажыр бүдүргеп. Ук цехтиң ажылчыннары М. Кара-Сал, Т. Ооржак оларның ажылы мактадыг үлегерлиг.

А. ДОҢГАК
Чөөн-Хемчик район.

ШУПТУ МЕНДИ

— Дем чаа сүт сөөртүр машина келгеш барды. Солуннар база эккедип. Бо көрем, сеңээ Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг ат тывыскандыр — деп. Кызылга мурнакчылар хуралынга чораан өөнүң эээнден Каракыс өөрүшкү-биле уткаан.

Кара-кыс биле Дадаа-оол Комбу-Сүрүңнер — «О. Шыпаа» совхозтуң мурнакчы хойжулары. Олар оң бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 106 хураганны доруктурган. Бо хүннерде олардың кодапында төрээн хойларның хураганнары шупту менди, беш хой ийистээн.

Бистиң корр.

КОДАН БҮРҮЗҮ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Ниитиниң малының кыштаглаашкының хүр-чаагай эрттирери бо хүннерде бистиң совхозтуң малчыннарының шалыпчы ажыл-ижи, харыысаалгалыг хөрээ болуп турар. Олар бүгү күжениишкинин малдың баш санын, ооң чаш толуң бүрүн камгалап алырынче, ооң продуктулуун бедидеринче, планныг онаалдаларын күүседиринче угландырган.

Амгы үеде совхозта ниитизи-биле 6 муң ажыг хой хүрчаагай кыштап, коданнарда байдал эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге түгээр болуп турар. Ажыл-агыйда төрүүр 3500 хойнуң 2326-зы оолдашкан, 2340 хураганнар алдынган. Малчын бүрүзү бо кыштың төндүр шудургу иштиң темпизин кошкатпайн ажылдаар болза, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап, өстүрүп алырының аргазы бистең бар.

Бистиң мурнакчы хойжуларывыстың бирээзи Сүге болган Анай-Хаак Саттарның кыштаа Сүүр-Тейде турар. Ам-ында 228 хойдан 240 хураган онча-менди алдынган, эки доругуп турар. Олар малчыннаа-ла чээрби дөрт чыл чедип, чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Оң бирги беш чылдың баштайгы чылында малчын ог-буле төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганны менди ап, доруктурган болгаш бир хойдан 2,4 кг дүктү кыргып алган. Дуржулгалыг малчыннаң кыштаанда мал чеминиң күрлавыры бар. Коданның девискээри арыгсилиг, малга эргежок чугула бүгү үүлдерни белеткеп алган.

Район Совединиң депутады Бадыш-оол Куулардың коданында чоокку хүннерге чедир 261 хой оолдаан, ооң 272 хураган алдынган. Чоокта чаа совхозтуң малчыннары бо мурнакчы хойжунуң аалынга чыглып, ооң ажыл-ижин, кодапының ниити байдалын таныжып, 1981 чылда боттарының ажылдарының түңнелдерин, 1982 чылда сорулгаларын чүгаалашканы апаа тавырылга эвес. Малчыннар Данов Монгуш, Ашак-оол Куулар олар база багай эвес ажылдап, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседиринге бүзүреллдиглер.

Ажыл-агыйның коданнарында төрүүр хойларның ам 65 хуузу оолдаан, чымыштыг ажыл-ишкә түлүктээн. Малчыннарже аътқарган 37 сакманщиктер оларга улуг дузаны чедирип турарлар. Александра Сат, Тамара Күүлар, Тамара Монгуш олар 120—130 чедир хураганнарны доруктурупкызымаккай ажын уламчылавышааннар. Эрткен чылын сакманщиктер аразында чарыштың чемпиону болуп, Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар халас путёвка-биле шаңнаткан Апай-Хаак Сат ам 149 хураганны доруктурупп, шудургу ажылдаан.

Коданнарда бүрүзүнде суг хандырылгазы эки. Сигенни, судаңы чедирип берип турар. Мал чеминиң чарыгдалын шын чорударының, малдың ажаалдачемгерилгезин, хайгааралын шын организастаарының хемчегленрин ап, совхозтуң директсиязы, хөй-ниити организациялары кежээки болгаш орай рейдилерни организастап келгеп. Малчыннарже солун, сеткүүл чедирилгезинде хожудаашкынарны, чамдык коданнарда кажаалар иштиниң ол-шыгын чайладырының хемчегленрин алдынын турар. Кодап бүрүзүнде байдалды кичээнгейге ап, чедир қылза чогуур үүлдерни организастап турар бис.

Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлериби-биле танышкаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш «Искра» совхозтуң хойжуларын социалистиг чарыштың кыйгырган ажылдан турар.

М. ДОЛААН,
Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозунда ажылчын комитединиң даргазы.

ЧАА СОРУЛГАЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Садыгны болгаш ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдүрүнүң аргаларын күрүне садыныңың болгаш хереглел кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң Москвага болуп эрткен IX съездизи чугаалашкап.

Чонга эргежок чутула дыка хөй бараанарны садыглаары эрткен беш чылда дыка калбарган, күрүне болгаш кооператив садыныңың үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы өскен, ооң материал-техниктиг баазазы быжыккан.

Ооң-биле кады садыг хөгжүдээнинң чедип алдынган зөңнели болгаш садыг хандырылгазының шынары чонның улам өзүп орар хереглелдеринден болгаш адырга қылдының турар амгы үениң негелделеринден амдыызында хожудап турар.

Чонның чаагай байдалын бедидер, ооң хереглелдерин улам долу хандырар дугайында партияның, Совет чазактың азыжок улуг сагыш салыышкынының хереглиин «Он бирги беш чылда садыгны улам хөгжүдер болгаш чонның садыг хандырылгазын эжиидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоонта чаагы доктаалы болганын делегаттар чугаалаан. Профэвилел организацияларының хүлээлгези түл дээрге, ол доктаалды чедиишкиннииг күүсеңинче күш-ажылчы коллективтерни мөөнүзөрни болуп деп, съездиге онзалап демделээн.

Чаржың турарларның күженишкиннери аш-чемниң комплекстиг программазын ажылдап қылырыңа болган боттандырарынга идепкейлиг киржиринче, үлетшүр-биле, көдээ ажыл-агый-биле харылзааларны быжыглаарынче, чонның хереглел бараанарын бүдүрериниң планнарын тургузарынга садыг организацияларының ролюн бедидеринче угланган турар ужуруг.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. И. Бодюл, СЭКП ТӨ-ның килдие эргелекчизи Й. И. Кабков, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев, Центросоюзтуң башлаар черинниң даргазы А. А. Смирнов олар съездиниң ажылынга киришкен.

* * *

Күш-ажыл байдалдарын экижидериниң болгаш ажылдың шынарын бедидериниң комплекстиг, программазын боттандырарынга профэвилел организацияларының улуг садыышкынының кирип турар — судно тудуушкун үлетшүрүнүң ажылчыннарының Москвага доозулган X съездизиниң киржикчилери ол дугайын чугаалаан. Шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн улам ыңай бедидериниң, социал программаны амыдыралга боттандырарының ажыктыг аргаларын дилеп тыварынче делегаттар кол кичээнгейни мөөнүзөп.

Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, И. Ф. Дмитриев, ССРЭ-ниң судно тудуушкун министри М. В. Егоров, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилериниң оралакчылары Н. М. Лужин, В. М. Никифоров олар киришкен.

* * *

Үстүнде айыттыган съездилер профэвилелдериниң төп комитеттериниң чаа составтарын, ревизия комиссиларын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге баар делегаттарны соңгаан.

Пленумнар болуп, күрүне садыныңың болгаш хереглел кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга О. Ф. Богачевти, судно тудуушкун үлетшүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга А. Г. Бурмовичиниң соңгаан.

* * *

Белоруссияның ажылчы чоннарының беш ажыг миллион кижилиг отрядының төлээлекчилери республиканың профэвилелдериниң XV съездизинге чыглган. Ооң делегаттары профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң болгаш ревизия комиссиязының отчёттарын чугаалажып, удуртур органнарны болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге баар делегаттарны соңгаан. Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. Я. Киселев киришкен.

(СЭТА).

МУРНУНДА—ЫЯШ ДИЛЕР ЦЕХ

Улут-Хемниң ыяш үлетшүр ажыл-агыйы — пайысылалдың база бир мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи. Ук коллектив бо чылдың баштайгы айың база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан.

Февральдың кыржаң соок хүннериниң бирээзинде аваа чеде бергеш, партбюро секретары Г. Г. Пестерева-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Бистиң коллектив эрткен чылда дилиг материалдарын будүрер болгаш ону сайгарарының даалгазын 102,7 хуу күүсеткен. Ол бүгү чедиишкиннерге социалистиг чарышты эки организастап, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп келгени салдарлыг болганы чугаажок. Амгы үеде тус-тус бригадаларның, пехтериниң аразында ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүр дээш күш-ажылчы маргылдаа калбарып, январьның планныг онаалдазын коллектив 102 хуу күүсеткен—деп, Галина Георгиевна чугаалады.

Кызыл хоорай Совединиң депутады Владимир Клименконуң рамщиктер бригадазы эрткен айның түңнели-биле тиилекчи боон шылгараан. Мурнакчы бригаданың чээрби ажылчыны дүнеки, хүндүскү ээлчеглерде ажылдап, алган хүлээлгезин ажыр күүседип келгеннер.

Бригадир В. Клименко эш-өөрүнүң ажыл-ижиниң дугайында таныштырды:

— Бригадавыс кежигүннери чаңгыс кижи дег, деминг. Бот-боттарывыстың даанган ажылынга база дузалажы бээр чаңчылдыг бис. Аравыста арга-дуржулгалыг-даа, аныяк-даа ажылчыннар хөй. Бүдүрүлгениң шалынчылары —станочниктер Мария Семенюкова, Тамара Михайлова, рамщик Роман Щербинин олар ээлчег үүлүнүң даалгазын ажыр күүседип, аныяк ажылчыннарга үлегерин көргүзүп, дагдыныкчы хүлээлгезин эки күүседип келгеннер. Бо эрткен январьның социалистиг хүлээлгезинден, планныг онаалдазындан 25 кубометр дилиг материалын ажыр дилдиивис.

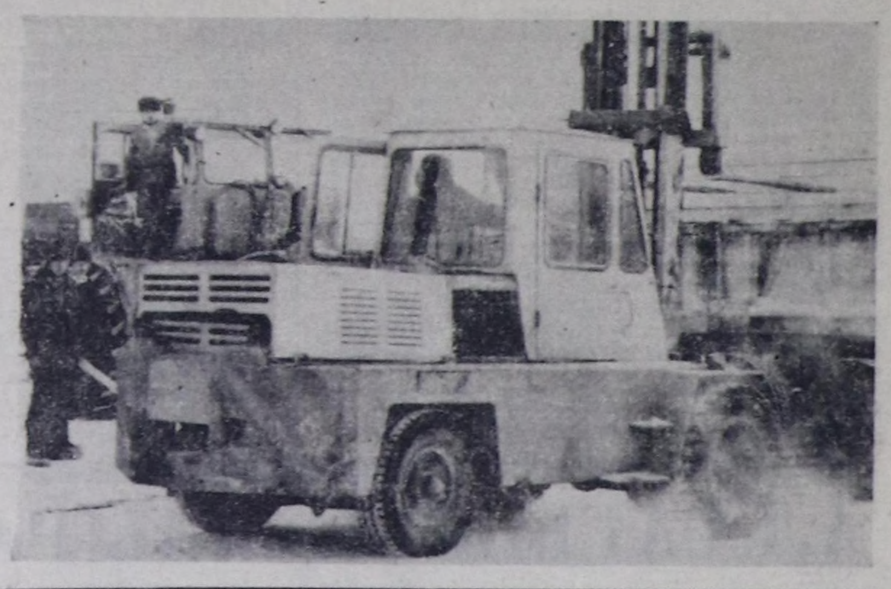
Улут-Хемниң ыяш үлетшүр ажыл-агыйы бо чылдың баштайгы айын куш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскаш, ийиги айның планныг онаалдаларын күүседип эгелээн. Мурнакчы коллективтиң пехтеринде ажыл-иш хайныышкынныг чорун, хүн ээлчээнин даалгазын күүсеткеннериниң санын көвүдеп, планныг онаалдазын долдур күүседиринге магадылал болуп турар.

М. ОҢДАР.

ЧУРУКТАРДА: хоочун будүрүлгечи Г. Терехов дилдинген материаддарны айлай чыын тур; дилиг материалдарын чүдүрүп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШЫЛГАЛДАНЫ ШЫДАП ЭРТЕР

Бүдүн тей ышкаш хая соок-кавыскылыг хат оруун дуй чыдып алган, ооң уламындан кыштагның ишти ыжык. Коданның адаа талазында ак хая ханы бодалче шымны берген тоолчургу күүтеп дег кестүп чыдар. Ынчангаш бо черниң адын чоп Ак-Хая деп адаан. Малды кыш ажырарынга таарымчалыг черниң девискээринде хойлар чаттыла берген оттаң чоруур. Ооң кадарчызы О. Ш. Беган. Оскал-оол Шыырапович СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хоочун малчыны. 21 чыл дургузунда үзүктел чокка шээр мал кадарып келген, онаашкан хөрээнге ооң хамаарылгазы бижыг, эш-өөрүнге дузаргак, күш-ажылчы коллективи дээш ол сагыш-човаачал.

Оскал-оол Беган дузалакчылары, сакманчылары-биле сүмелеткеп, бедиткен социалистиг хүлээлгени бо чылда алган. 1982 чылда, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылыында, төрүүр чүс хойдан-на чүс хураганны өстүрерин, шээр мал санындан-на ортумаа-биле 2,3 килограмм дүктү күрүнеге дужаарын хүлээнген. Соглээн сөс, керткен ыяш деп үлегер домак бар. Хүлээнип алган болганда, даалганы албан күүседир херек. Сөзүнге ээхарыысалга чок улусту чоп кайы-даа шагда хүндүлевейн, ындыгларга идегевейн чораанын малчын билир, бөгүнгү ээ-харыысалга моош мурнундагыындан артык бедик, ооң күүседээн хоойлужуттуңган болуп турар.

Планныг онаалдалар күүсеттинзин дээш совхоз директсиязы хөмүр-дашты, мал чемин, өске-даа херек үүлдерни үзүктелдирбейн турар. Суг сөөртүр машиналар ында барык хүннүң-не келир. Чедиишкин чүгле хойжунуң бодундан хамаарыжыр.

Малчының коданында төрүүр 375 хой бар. 219 хой оолдаан, 219 хураган онча-менди. Ылаңгыя хураган ажаакчылары комсомолчулар Любовь Сат, Любовь Мага-Ширээ кайызы-даа 70 хураганы хүлээп ап, малдың чаш төлүн идегелдиг кадагалалда алган. Бо эрес-кежээ кыстар Оскал-оол Шыыраповичиге ийи чыл улаштыр дузалакчылап, хоочун малчының аргамергежилиң өөренип ап келген.

О. Ш. Беган, коммунист кижи болганда, партийжи хүлээлгелерин сагып, хөй-ниити ажылынга хире-чергези-биле киржип чоруур. Каш чыл улаштыр ол агитаторлаан.

— Хой ажылы моон-даа соңгаар улуг чугула ужур-дузалыг ыш. Мээң шилип алганым бо ижимнип келир үези дээш, богун дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүнден дээре ажылдаары — мээң хүлээлгем — деп, ол биске чугаалаан.

Чылдың эң шиитпирлиг, берге үези малчын кижиге кыштың айтары болуп турар. Мынчаш хой оолдаар, хойжуну хүн бүрү, шак бүрү кыш ыылгаар.

О. АРАПЧОР.

ЯНВАРЬНЫЫ АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың эът комбинадының коллективи ийиги чылды база бедик темп-биле эгелээн. Январьда 650 муң рубльдиг ниити продукция будүрер планын 658 муң рубльге күүсеткен. А продукция сайгарарының планын 80 муң рубльге ажыр боттандырган.

ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш ында цехтер болгаш бригадалар, тустус ажылчыннар аразында калбарган. Чарыштың мурнуку одуруун колбаса қылыглары будүрер цехтиң коллективи ээлээн. Ол январьда планын 104 хуу күүсеткен.

Социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар мурнакчылар комбинатта эвээш эвес. Колбаса цехиниң ажылчыны, будүрүлгениң хоочуну Марфа Егоровна Брейманга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин тывыскан. Комбинаттың хоочун ажылчыны Валентина Малафеевна Пятайкина —Совет Эвилелиниң Маадыры Виктор Талалихин аттыг шаңналдың лауреады болганынга бүгү коллектив чоргаарланыр.

Ленин орденниң эдилекчизи Калдар-оол Ооржакович Менделе, ажылчыннар Б. Д. Ондар, М. И. Рат, Е. П. Кислицына олар эът үлетшүрүнүң Краснояск эрелелиниң хүндүлел бижиктери, ортектиг белектер-биле шаңнатканнар.

Эът комбинадының коллективи бирги кварталдың планын хуусаадан эрте күүседип дээш каш дакпыр күженишкиннег ажылдап турар.

Г. ЛИТВИНЦЕВА,
Кызылдың эът комбинадында парторганизация секретары.

....Дашкыдан соңгу медээлер....

ВЬЕНТЬЯН

Аъш-чем үндүрүүн төлээр болгаш артыкшылдыг риети күрүнеге садар талазы-биле кампанияны лаос улус калбаа-биле деткип турар. Декабрь айда тараа культураларын белеткээр планныг даалга соңгу таланың Сиенкуанг, Хуанхан, Фонгсан можуларга чедиишкиннииг күүсеттинген. Күрүнеге 50 ажыг муң тонна рис дужааттынган.

Күш-ажылчы дузалажылга бөлүктери болгаш кооперативтер республиканың кодээ ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге улуг үлүг киирип турар. Улусчу эрге-чагырганың соксаал чок сагыш салыышкынының ачызында лаос кодээде амыдырал байдалы улам экижип турар.

ЛИМА

Перу коммунистиг партияның ТК-зының бирги пленуму аңаа боон эрткен. ТК-ны ПКП-ның чаа болган VIII съездизинге соңгаан. Пленумга ТК-ның Политкомиссиязын 11 кижи составтыг кылдыр соңгаан.

Пленумга ПКП ТК-ның Чиңгиие секретары Дель Прадо чүве чугаалаан, перу коммунистерниң амыдыралынга чаа болган партийжи чыыштың чугула ужур-дузазын опзалап демделээн.

БРЮССЕЛЬ

Бельгияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму аңаа чыылган, бо чылдың март 26—28-те Брюсельге БКП-ниң XXIV съездизин эрттирер деп шиитпирлээн.

Пленумунуң киржикчилери ам болур съездиниң резолюциязының төлевилелин чугаалажып көргеш, хүлээп алганнар.

ЛИССАБОН

Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму аңаа чыылган, чурттуң иштики политиктиг байдалын чугаалажып көргеш. Польшага удур кампанияның Португалияда иептерен турарын пленум шиитпирлии-биле буруулаан. Ында фашистер, реакцылыг идегеттер болган бүгү хевирлиг оппортунистерни идепкейлиг киржип турарын айыткан. ПКП ТК-ның пленуму ажылчы чоннарның эргелери дээш демиселдин калбаргының айыткаш, февраль 12-де эрттирер дээш бүгү-ниити ажыл соксадыышкынын деткээн.

ПКП-ниң ээлчеглиг X съездизин 1983 чылдың бирги чартыында чыылдырарын пленум доктаатқан.

ПАРИЖ

Чөөн үеллдиг күштериниң чурттуң башкарар талазы-биле дуржулгазы эки түңнелдерин бөрлүп турарын Франциянын премьер-министри Н. Моруа РТЛ радиостанциянын дамчыдылгазынга киришкен, деп-деглээн. Ол дуржулга Франциянын төөгүзүнүге-даа, Европанын, ол хамаан чок бүгү делегейниң-даа хогжулдезинге улуг ужур-дузалыын чугаалаан. Премьер-министр социалистер-биле коммунистерниң дем каткан ажылының дугайында журналистерниң айтырыгларынга харыылаан, ындыг ажылдың «шуут-ла деп байдалдарда боон турарын» демделээн. Чамдык айтырыгларның барының чөптүүн айыткаш, ыначала-даа ооң-биле чазааның эң-сеткил катыштырылгазын илередип, чаңгыс аай политиканы чорудуп турарын чазак баштыны болганымда чугаалап болтурмеп деп, ол айыткан.

ДАМАСК

АКШ-ка удур массалыг чыскаал Сирияның пайысылалынга боон эрткен, ону САР-ның ажылчыннарының Бүтүнийи федерациязы организастаан.

Араб профэвилелдериниң чурттар аразының конфедерациязының кыйгырыынга харылаары-биле кудумчуларже чыскаалдың үнгеш, араб улустарга удур империалистиг-сионисчи реакцылыг сүлчээни болгаш Израильге америк шеригдузаламчызын шиитпирлии-биле буруу шаан турарын Сирияның ажылчыннары илереткен. Вашингтонуң араптарга удур политиказынга удурланыышкынны илереткен болгаш муң-муң сирия ажылчыннарның холуун үзүүн салган медегелдиг. АКШ-тың Дамаскыда эзнин черинден төлээлекчизинге чыскаалгаппар дамчыдып берген.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1982 чылда СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1981 чылда экономиканың болгаш культураның улам ыңайгы хөгжүлдезин хандырып, боттарының күжениишкиннерин улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидеринче, оон эң бүдүрүкчүлүг болурунче угландырган.

1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың энаалдаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, үлетпүрүнүң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының база культураның ажылдакчылары дараазында хүлээлгелерни алган.

ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүдүрүлге күчүлерин долу шингээткенинин, иштики курлавырларны, мурнакчы дүржүлганы ажыглаанының, бүдүрүлгенің техниктиг эде дериглезин боттандырарының, материалдыг, чиг-эт курлавырларының камналгазының, күш-ажылды организастаарын болгаш эргелеп башкарылганы сайзырангайжытканының күсели-биле бүдүрүлгенин ажыктыының болгаш ажылдың шынарының улам бедиирин хандырар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиреринің планныг даалгазың 1 хүү ажыр күүседир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин ачызында бүдүрүүшкүн хемчээлиниң өзүлдезинин 70 хүүдан эвээш эвезин хандырар.

Продукция сайгарарының болгаш кылыгларын хой кезиин бүдүрүп үндүреринің талазы-биле 1982 чылдың күрүне планын декабрь 30-те чедир күүседир. Ындан ажыр 850 мүн рубльдің продукциязын бүдүрүп үндүрер болгаш сайгарар: 55 мүн тонна хөмүр-дашты казып тывар, 1 миллион 500 мүн киловатт-шак электри энергиязын, 4 мүн гигакалорий чылыг энергиязын, 150 мүн тулуг туувбүзүн, 400 тонна сорттуг даг-дүтүн, 620 кубометр эптээр демир-бетонну, 1000 кубометр дилиг материалдарын, 200 тонна долганы, 500 тонна хөлүксээлиг мал чемин, 2 тонна кондитер кылыгларын, 2 тонна саржагны бүдүрер.

Үлетпүр продукциязының бот-үнезин планда көрүнгенинден 425 мүн рубльге чигедирин чедип алыр. Бүдүрүлгенің кол фондуларының ажыглалын экижидер, фонд эгидлгезин 1981 чылда деннеден 1 хүү улгаттырар.

Эртем-техниктиг депшилгенің чедишкиннерин, мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглап киирер. Бедик бүдүрүкчүлүг 185 чаа станоктарны болгаш машиналарны бүдүрүлгеге тургузар база ажыглап киирер. Чаа техниканы ажыглап киирериниң, чаартыкчы саналдарның ачызынга 513 мүн рубль түңнүг экономиктиг ажыктыг алыр.

Бүдүрүп турар продукцияның шынарын улам экижидер бүтүг талалыг хемчеглерни боттанырар. Шынарының дээди категориязының продукциязын бүдүрүп үндүрериниң көвүдедир, 23 кылыгларының күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелээрин чедип алыр, бирги категория-биле үнелээн продукциянын хемчээлин 81 хүү чедирер. Продукцияның болгаш кылыгларының 46 чаа хевирлерин, оон иштинде чоннуң хереглел бараанарының 40 хевирлерин бүдүрүлгеге шингээдир.

Материалдыг болгаш одаар чүүл, энергетика курлавырларын чогумчалыг, камныг чарыгаарының, камналга чүрүмүн күштедиреринин үдезиннире 6 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 3,5 мүн гигакалорий чылыг энергиязын, 6 мүн тонна чижеглээн одаар чүүлдү, 76 тонна кара металлдарны, 500 кубометр ыяш материалдарын камнап алыр.

Массалыг профессияның 1200 ажылчынарын белеткээр, 1250 кижиниң тускай мергежилин бедидер болгаш холушкак мергежилдерге өөредир. Күш-ажыл, бүдүрүлге чүрүмүн быжыглаанының ачызында бир ажылчынга өнааштыр ажыл шагының чидириин 1981 чылга деңнээрге 8 хүү кызырар.

Геология-шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидер. 7 мүн дөрбелчин километр девискээрге дилээшкин тыртырылга ажылдарын бедик шынарлыг чорудар, түүйбү бүдүрүлгезинге ажыглаары-биле дой-довурак тывыштыг үш черлерни шингээдип алыр. Ак-Сугнуң казар байлаанның немей өзүлдезиниң планын 105 хүү күүседир. Улуг Танзектиң казымал байлактыг черинің баштайгы шинчилелин доозар. Республиканың совхозтарынга өрүмнээн 6 кудуктарны ажыглалга бээр.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ажыглалга киирер тудугларга материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын мөөнөн, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдып, тудуг бүдүрүлгезинге мурнакчы арганы ажыглап, тудуг материалдары-биле тудугларны хандырарын экижидип тургаш, дооступнаан тудугларның хемчээлин 1981 чылда турган деңнелиндеи 20 хүү кызырар, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң 1982 чылдың планында көрүнген бүдүрүлге күчүлерин, чуртталга бажыңнарын, социал-культура тудугларын шуптузун ажыглалга киирерин хандырар. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрүнгенинден 0,2 хүү өстүрер. Иштики курлавырларны долу ажыглаанының ачызында керээлиг тудуг ажылдарның планын декабрь 30-де күүседир, түттунган тудугларның 85 хуудан эвээш эвезин «эки» ,«тергинин эки» демдектиг хүлээдир. Кызылга 280 олуттуг уруглар садының, «Бажыңга барааннар» садының, Чаа Шагаан-Арыг хоорайга нинти билиг школазының, Кызылга чылдыгла шугумуның ийиги эдлчээнин, Таңды районга түүйбү бүдүрер цехтиң тудугларын хуусаадан эрте ажыглалга киирер. Көдээ ажыл-агый, тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазының база тудуг материалдарын кылып үндүрер бүдүрүлге черлериниң тудугларын шапкын темп-биле чорудар. Күрүне планында көрүнген чуртталга бажыңнарының, оон иштинде бирги чартык чылда 45 хуудан эвээш эвезин, 1310 олуттуг уруглар албан черлериниң, 3444 өөреникчилерге школаларның, нинти узуну 240 километр электри дамчыдылгазының шугумнарының тудугларын чогуур хуусаазында ажыглалга киирерин хандырар.

Чиг-эт болгаш одалга-энергетика курлавырларын чөп ажыглап, камналганың болгаш хумагалыг чоруктуң чүрүмүн быжыглаары дээш шимчээшкинни калбартпышаан, тудугмонтаж ажылдарының бот-үнезин планда көрүнгенинден 0,1 хүү чигедир, 90 тонна металлды, 500 тонна цементни, 1000 кубометр дилиг материалдарын болгаш 250 мүн киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр.

Тудугларның эптеп-кылыр деңнелин—45 хүү, чер ажылдарын механизастаарын —97 хүү, шеверлел ажылдарын —80 хүү, мадяр ажылдарын механизастаарын —65 хүү чедир бедидер.

Быланын барымдаалап төлевир алыр ажылчыннарның 60-дан эвээш эвес хуузун күш-ажылдың аккорд-шаннал төлевириниң системазынче шилчидерин чедир алыр, тудугмонтаж ажылдарының хемчээлиниң 40-деп эвээш эвес хуузун бригада керээзинин аргазы-биле күүседир. Тудуг профессияларынга 1700 кижини өөредир, 1900-тен эвээш эвес кижиниң мергежилин бедидер. Бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарын, тудуп турар объектилериниң инженерлиг белеткелин экижиткенинин, ажылчыннарының күш-ажылының болгаш амыдырал байдалын таарымчалыг болдурганының, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаанының күсели-биле ажыл шагының чидириин 10 хүү кызырар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Черни ажыглаарын, бүдүрүлге фондуларын, материалдыг, сан-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын дыка экижидеринин, бүдүрүлгени бүгү талалыг интенсификастаарының, эртемнин, мурнакчы дүржүлганың чедишкиннерин шингээдириниң, күш-ажылды организастаарын болгаш бот-орулга-чарылганы шингээдириниң үндезинниге көдээ ажылагыйның бүгү адырларының шапкын хөгжүлдезин болгаш ажыктыг чоруун бедидерин хандырар.

Тараа культураларының гектардан-на ортумаа-биле 11 центнерден, картофельдиң — 83, ногааның — 125, силос культураларының —150 центнерден эвээш эвес дүжүлүн өстүрер. Суттаттыг черлерге гектардан-на 17 центнерден эвээш эвес тарааны, 25 центнерден эвээш эвес хөй чылдыг сигенінерни алыр.

265 мүн тонна органиктиг база 25 мүн тонна минералдыг чемишчидилгелерни, оон иштинде 120 мүн гектар шөлге 6 мүн тонна минералдыг чемишчидилгелерни үрезин-биле кады төгер. Хөрзүнүң аидара кагбас дериг-хереклезидер-биле 385 мүң гектар черни дзы тарылга шөлүнүң 93 хуузун ажылдан кылыр, тарылганы эрозиядан удур сеялкалар-биле 265 мүн гектар шөлге чорудар, ол бүгү часкы чаштырылганың 94 хуузу болур. Тарылга болгаш сигең шөлдерінге 46 мүн гектарга шык сиңирер, часкы суггарылганы база бирги өзүүшкүн суггарылгазын 41 мүн гектарга чорудар.

Совхозтарга тараа бүдүрерин 176 мүн тонна, картофельди—21,2 мүң тонна, ногааны — 9,7 мүн тонна чедирер. Шинтилел секторунга 24,1 мүн тонна эттги, 34,1 мүн тонна суттү, 2054 тонна дуктү (аналар деңзи-биле), 21 млн. чуурганы бүдүрер.

Күрүнеге 35 мүн тонна тарааны, 1,5 мүң тонна ногааны, 24,1 мүн тонна эттги, 27,6 мүн тонна суттү, 2760 тонна дуктү, 17 млн. чуурганы садар, ол дээрге планда көрүнгенинден 5 мүн тонна тараа, 500 тонна ногаа, 100 тонна эт, 100 тонна сүт, 10 тонна дук база 1 млн. чуурга хөй болур.

Мыйыстыг бода малдың (сарлыктардан ангыда) садар ортумак деңзизин 400 кг хөй, өшкүнүүн—42, хаванныңыын 110 кг чедирер.

Нинтининң малынга 230 мүң тонна сигенни, 85 мүн тонна сенажты, 400 мүң тонна силосту, 8 мүң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр.

Мал кыштаглаашкынын организастыг доозар, 1981 чылдың деңнелинге бодаарга мыйыстыг бода малдың баш санын 1,1 хүү, оон иштинде төрүүр инектерниң санын 4,5 хүү, хөй, өшкүнүн—3,7 хүү, хавааның—34,6 хүү, чылгы малдың —9,5 хүү, улуг куштун —3,4 хүү көвүдедир.

Төрүүр чүс баш малдан ортумаа-биле 85-тен эвээш эвес бызааны, 90 анай, хураганы, 80 кулунну, 100 кол кыс хавандан-на 1200 хаван болдарын камгалап алыр. Төрүүр инек бүрүзүнден 1330 кг суттү, хөй бүрүзүнден 2,2 кг дуктү, кыс дагаа бүрүзүнден 177 чуурганы алыр.

1950 механизаторларны, оон иштинде көдээ профессионал-техниктиг училишелерге—800, совхозтарда куртарга—690 трактористерни болгаш комбайнерлерни, 1200 суггатчыларны белеткээр. Мергежил бедидерининң курстарынга 800 механизаторларны өөредир.

Апрель 1-те чедир чазын тарыыр тараа культураларының бүгү бар үрезинниерин чаштырарының бедик кондициязынга чедирер база трактор ларының, автомобильдерінің, бүгү чаштырылга болгаш хөрзүн чымчадыр машиналарның септелгезин доозар. Май 1-те чедир тараа ажаап алыр бүгү комбайнарны септээр.

Машина-трактор парыгының чылда ортумак ажылдап кылымышкының 3 хүү бедидер, доктаатткан нормативке хамаарыштыр алырга кывар-чаар материалдарны 5 хүү камнал алыр, артык кезектерниң болгаш септелге материалдарының чарыгдалып 1,5 хүү, одаар чүүлдү 3 хүү, тудуг материалдарын 0,5 хүү кызырар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның бот-үнезин чигедип, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле шиитпирлиг демисежип, камналганы күштедирип тургаш, совхозтарның планныг карылгазын 10 хуудан эвээш эвес кылдыр кызырарын чедип алыр.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң база «Тыва суг тудуг» трестиң организацияларының коллективтери 930 га шөлге суггаттыг чаа черлерни ажыглалга киирер, ам бар суггарылга системаларынга 1155 гектар шөлдү чаартып эде кылыр, суг чок 50 мүң гектар одарларны суглуг болдурар, мурвунда суглуг болдурган 50,5 мүн гектар шөлде суггарылганың дериг-хереклезин эде кылыр болгаш 1925 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер.

Сельхозтехникүркомнуң бүдүрүлгелериниң коллективтери 1160 тракторларны, оон иштинде К-700 болгаш К-701 хевирниң 280 тракторларының, тараа ажаар 280 болгаш силос ажаар 120 комбайнарның, 500 автомобильдерінің, 409 санныг суггарылга техниказының, инек саалгазының болгаш кормоцехтериниң бүгү бар техниказының ажаалдазын хангырар. 4 мүн баш кирер мыйыстыг бода мал фермаларын комплектиг механизастаар, 2 кормоцехти болгаш витаминниг сиген далганы кылыр 6 агрегатты ажыглалга киирер.

Ыяш ажыл-агый ажылдакчылары 2100 га шөлге ыяш олуртур, шөл камгалаар ыяштыг дилиидектерни 310 гектар шөлге олуртур, республиканың хоорайларын, районнар төвлерин болгаш суурларын ногаанчыларынга 10 мүн ыяштыг өстүрер, 1000 тонна сигенни болгаш 105 тонна витаминниг бүрү далганын белеткээр.

Аныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчылары күрүнеге өлүк болгаш өске-даа чиг-эт дүжаарының планын хуусаа бетинде, бо чылдың декабрь 20-де күүседир, ындан ажыр 3 мүн рубльге өлүктү, 5 мүн рубльге чайгаар үнген мөөгү, кат-тоорук аймаан, 3 мүн рубльге эм-техниктиг чиг-этти сайгарар.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Транспорт херекселдериниң ажыктыын бедидеринің болгаш оларны улам долуу-биле ажыглаарының, аналар турушкунну кызырганының күсели-биле күрүне планын транспорттуң бүгү-ле бүдүрүлгелери хуусаа бетинде күүседир.

Нинти ажыглалдың автомобиль транспортунуң бүдүрүлгелери чүк сөөртүрүнүң болгаш пассажирлер аргыштырарының чыл планын хуусаа бетинде, бо чылдың декабрь 30-де күүседир, ындан ажыр 33 мүн тонна чүктү сөөртүр, 136 мүн пассажирлерни аргыштырар. 1982 чылда планга удур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,2 хүү бедидер. чүк сөөртүрүнүң бот-үнезин 0,2, пассажирлер аргыштырарының—0,1 хүү чигедир. Ындан ажыр 33,7 мүн рубльдің арыг оруглазын алыр. Автобустарның доктаамал чоруурун 95 хуу чедирерин хандырар. Планга удур: чүк автомобильдерінің техниктиг беленіинин коэффициентизин 3 хуу, автобустарының—4, таксомоторларның—2,6 хуу, шугумга оларның үргүлчүледиг ажылзарының коэффициентизин—1 хуу, контейнерлиг, поддонныг болгаш пакеттиг чүк сөөртүлгезиниң хемчээлин—10 хуу бедидер. Чаа техника болгаш мурнакчы технология талазы-биле 130 хемчеглерни нептередиоон ачызында чылда 180 мүн рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алыр.

Обуктарны тударының, септээриниң база эки байдалга тургузарының шынарын экижидер, онза кичээнгейни шимчээшкининг айыыл чок болурун бедидеринче угландырар, 42 километр орукту кылыр.

Хем транспорту-биле чүк сөөртүрүнүң планын бо чылдың октябрь 7-де күүседир, планга немей 2000 тонна улус ажыл-агый чүгүн сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрүнгенинден 0,15 хүү бедидер, сөөртүлгенің бот-үнезин планизанынан 1 хүү чигедир. Судноларны эжиндириишкинге хуусаадан 5 хүн эрте белеткээр.

Агаар транспорту-биле пассажирлер аргыштырарының планын бо чылдың декабрь 25-те күүседир, планга немей 4 мүн пассажирлерни аргыштырар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаанынан 0,3 хүү бедидер, авиасөөртүлгелериниң планнаан бот-үнезин 1 хүү чигедир. Үжүүшкүннарның доктаамал чоруун нормативте айтканындан 1,5 хүү бедидерин хандырар.

Харылзаанын бүгү хевирлериниң орулгаларының чыл планын бо чылдың декабрь 30-де күүседир болгаш ындан ажыр 10 мүн рубльдин ачы-дузазын чонга чедирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 0,5 хүү ажыр күүседир. Декабрь 1-те чедир чурттакчылыг 7 суурларга «Экран» системаның ашпаратуразын тургузар. Улуг-Хем районга теледамчыдылганың ийиги программазын киирер.

Транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелериниң технологиязы чаартып, одалга-энергетика курлавырларын хумагалыг ажыглап, оларның чарыгдалының нормаларын быжыглаар тургаш, бердинген даалгага немей 290 мүн киловатт-шак электроэнергияны, 855 комплект автомобиль дугуйын, 215 тонна бензинни болгаш дизельге одаар чүүлдү камнап алыр. Бүдүрүлгеге экономиктиг ажыктыы 96 мүн рубль болур 260 чаартыкчы саналдарны шингээдип алыр. Массалыг мергежилдин 825 ажылдакчыларын белеткээр, 370 кижиниң мергежилин бедидер.

САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Садыг болгаш ниитининң чемненилге черлерінің ажылдакчылары чоннуң бараанга болгаш өске-даа чүүлдерге негелдерің бүрүнү-биле хандырар, хандырылганың культуразын бедидер.

Үүрмектеп салар бараан саарылгазының күрүне планын бо чылдың декабрь 30-те чедир күүседир, планга немей чонга 1,4 миллион рубльдин бараанын салар. Чоннуң негелде-хереглелиң бүрүнү-биле хандырары-биле 1,7 миллион рубльге бараанның немелде курлавырларын дээп тывар. Камналга чүрүмүн быжыглаар, материалдыг курлавырларны чөп ажыглап тургаш, чарыгдаларны улам эвээжедир, оон түңнелинде планнан ажыр 100 мүн рубльдин орулгазын алыр. 55 мүн киловатт-шак электри энергиязын, 310 тонна чижеглээн одаар чүүлдү, 7 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр. Күрүнеңиң болгаш кооперацияның өнчү-хөрекгизин бүрүн кадагалаарын хандырар дээш дээштиг демиселди чорудар. Кооперацияның, ниитининң чемненилгезинин саарылгазынга бодунун бүдүрүлгезинің продукциязының үлүг-хуузун 72, күрүне садының —81 хуу чедирер.

Күрүне садының бараан саарылгазының 60-дан, кооперация садының 50-деп эвээш эвес хуузун садып алыкчылар бараанны боду шилип алыр арга-биле саарар, 300 санныг садыг-технологтуг дериг-хереклелдерни болгаш механизаторларны шингээдип алыр. Бараан садыглаар 1100 дөрбелчин метр черлерин, 8,5 мүн дөрбелчин метр ниити бараанныр складтарын, 1000 тонн ногаа-чимис кадагалаар шыгжамырларны ажыглалга киирер. Белеткел талазы-биле орулга киирериниң чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир, 200 мүн рубльдин көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чиг-этин планнан ажыр садып алыр. Дүзалал ажыл-агыйларынга арыг деңзи-биле 275 тоннадан эвээш эвес эттги будүрер. Массалыг мергежиллин 700 ажылдакчыларын белеткээр, 380 сөөлүнің мергежилин бедидер.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ БОЛГАШ ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чоннуң амыдырал хандырылгазының чыл планын бо чылдың декабрь 31-те чедир күүседир болгаш чонга планнан ажыр 14,7 мүн рубльге ачы-дуза чедирерин боттандырар. Чоннуң кижи санынга онаштыр ачы-дузаның хемчээлин 1981 чылдыынга деңнээрге 84 көпеекке улгаттырар. Ачы-тузаның 19 чаа хевирлерин шингээдип алыр, 45 чаа дериг-хереклелдерни тургузар. Комплектиг хүлээп алыышкыл пунктуларын көдээ черлерге 4-түү, хоорайга 11-ни немей ажыдар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуу бедидер, планга удур ачы-дузаның бот-үнезин 0,1 хуу чигедир. 40 мүн киловатт-шак электри энергиязын, 50 тонна чижеглээн одаар чүүлдү, 2 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Коммунал хандырылгазының чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле бо чылдың декабрь 30-те чедир күүседир. Планнан ажыр 40 мүн рубльдин коммунал ачы-дуза чедирилгезин боттандырар. Планнан ажыр 20 мүн рубльдин оруглазын алыр. 36,4 мүн рубль түңнүг чиг-этти болгаш материалдарны, 1,7 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 700 гигакалорий чылыг энергиязын, 95 тонна чижеглээн одаар чүүлдү камнап алыр. Чаа техниканы, мурнакчы технологияны болгаш чаартыкчы саналдарны шингээткенинден 37 мүн рубль түңнүг камналганы чедип алыр. Хоорайларга болгаш чурттакчылыг суурларга 40 мүн дөрбелчин метр автоорукту септээр.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйының будүрүлгелериниң болгаш организацияларынга массалыг мергежилдин 430 ажылчынарын белеткээр, 560 кижиниң мергежилин бедидер.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ, КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Школаларга, өөредилге черлерінге болгаш профтехучидищелерге өөредилге-кижизидилгелиг ажылды сайзырангайжыдар, өөренікчилерниң болгаш студентилерниң идей-политиктиг болгаш моо-шынар кижизидилгезинин ажыктыын бедидер, бүгү ниити оргумак өөредилге дугайында хөөлүнүң хажык чок күүседизин хандырар, дээди болгаш орумак эртемниг специалистерниң база массалыг мергежилдиг ажылчынарының белеткелиниң шынарын бедидер.

Чоннуң культурлуг хандырылгазының деңнелин көдүрер. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, оларның угаан-бодал өзүлдезинге болгаш ыыштанылгазын организастаарынга культура болгаш уран чүүл албан черлерінің, чогаалыкчы авиделерниң ролюн бедидер.

Чоннуң медицина хандырылгазының, тускай ажыттынган медицина дузаламчызының хөгжүлдезинин моон сонгаарга экижидилгезин хандырар, херээженнерниң болгаш чаштарның калбаа камгалаарын күштедирер. Аарыы чорукту кызырар талазы-биле профилактиктиг хемчеглерни калбаартыр. Массалыг күш-культураже болгаш спортче, туризмче чонну калбаа-биле хаара тударын чедип алыр, спорт тудугларын болгаш туристи баазаларны улам ажыктыг ажыглаар.

КӨДЭЭГЕ ШЕФ ДУЗАЗЫ

Үлетпүрүң, тудугнуң, транспорттуң, амыдырал болгаш садыг хандырылгазының, коммунал ажыл-агыйның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары мал чемн белеткээр, тараа-культураларын, картофельди болгаш ногааларны ажаар, техника сентээр, көдээ ажыл-агый объектилерин тудар болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле көдээниң ишчилериниге шеф дузазын чедирер.

Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты уламчылаар.

1982 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг күүседиринче бүгү күжүн угландырарын, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн бедик күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурун Төп Комитединге Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бүзүредип тур.

Социалистиг хүлээлгелерни ажылчы чоннар коллективтеринге, министерстволарның, ведомстволарның, хоорайларның болгаш районнарның партия-ажыл-агый активтеринин хуралдарынга база республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларының 1982 чылдың январь 30-де хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

АЛ САГЫЖЫ—АЗЫРААН МАЛЫНДА

— Хураган кажаалында печкаларыы хөлүн эрттир ужуттас силер, хөмүр-дашты бичии-бичиилеп, үзүк чок салып турүңар. От-көс оралдыг, өрт үндүрүнер. Дүне хөй маңаар кижи серемчилелдиг болур ужурлуг. Чүү-даа болза, ажыл-иштиң уг-шиин биле берген улус чаңгыс хонукта азырбас боор силер. Мен даарта дүын үезинде чедип кээр мен. Ам төрүүр хой эвээш, бөгүн дөрт-беш-ле хире хой чемнээн чорду...

Малчын аалыдан чоруурда, сакманчыларынга чагыын чагып пат-ла болду. Даанган ажыл-ижин өске улуска, дуржулгазы бичии кижилерге, бүүрээр деп чүвениң берге болдуру чөп. Ам канчаар, херек болганда, өске арга чок.

— Кызыл эмпелгезинде уруувус бар чүве. Кадайым оон чанында ийи-үш ай чеде берди. Хой төрээш, оларга ужуражыр чай чок болдум. Ам ол бачым үе эрткен, арткан бежен хире хой уруктуурактан төрүп тур. Чайгы хоңдур Кызылдаан келзимде, сакманчылар ажырбас боор. Чогум ажылды дузалакчы кадарчым удуртуп, хоюн кадарып турар дээш чүве— деп, аалдан элээн мрап келгенивисте, хойжувус ам-даа сагыжы саарыкыр чугаалап ор.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң бо хойжузуның кыштаа Ээрбектиң Даш-Кажаада турар. Хойжуну Ооржак Маадыр-оол дээр. Аалда ада-иезиниң дуза чедирипкидег-ле кижи—оглу Сергей. Дузалакчы кадарчызы ол. Оон өске ада-иезе дөмек болгу дег улус—сакманчылар. Ынчалза-даа олар хөй эвес, уруу Марита-биле кады үш-ле кижи. Ол үш эжишкининң ийизи ийи чыл, бирээзи чаа-ла сакманчылап чоруур. Ынчангаш оларның кайызы-даа дурякулга чок, ам-даа эки мергежилээн комсомолчулар. Ынчалзажок бо беш кижи чаңгыс ай дургузунда 340 хойдан 340 хураганны ажаап ап шыдаан. Үш сакманчы кыстарның бирээзинин-не ортумаа-биле 110 ажыг хураганы ажаап алганы ол. Бо дээрге сакманчы кижиниң чылда нормазындан орапчок ажыл турар көргүзүг дээрзи чугаажок.

— Декабрьның таптыг-да ортандан бээр төрээн хой чүве. Түлүк үезинде хонукта үжен-дөртени-биле «төө каап» турду. Черге-даа, коданга-даа. Аттыг чүве боор аңа! Каш хоңдур идик-хеп безин үштүп көрбединис. Чаа чылдың эрте бергени база эскертинмейн барган. Эмчиде ийи иешки аалга турда, шымбай чүве ийин — деп, Маадыр-оол Будукайович эң-не чымыштыг үезинің эрте бергенинге ам-даа бүзүреваэп хевирлиг ор. Шынап-ла, хой төлүн ажаап алыры берге-ле ийин. Аңаа кыдыындан өске кижи көрге безин девиденчиг.

— Боова азы хлеб карты хойлап алырга, шымбай чүве: чай кадында дайнап каап чоруур. Чогум изиг чемге четтигери хаая болдур ийин. А уйгупуң кээрин кайчаар силер, сактырга, ийи кулак дүлейлеп калган ышкаш болур.

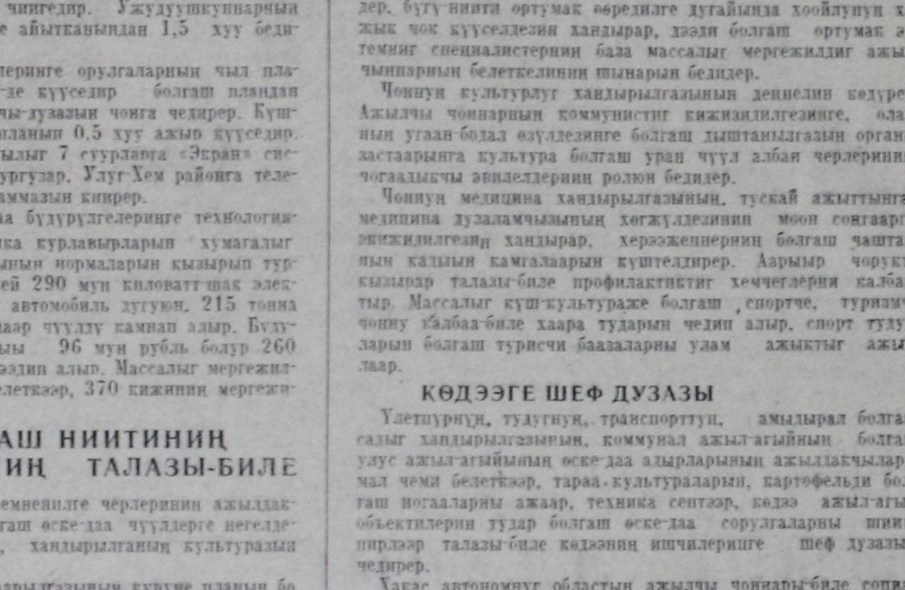
Бо сөстерни сакманчылардан дыңнаан мен. Ынчангаш хой ажылында эң-не, берге үе чогум кол хуусаазы эвээшдээ болза, чаш төл камгалап алыр үе ол дээрзинге бүзүревес арга чок. Зоотехниктиг негелде ёзугаар ол үеин кыска хуусаада бедик деңнелдиг эрттирер дээш, хойнуң боозадылгазын организастыг эрттирериниң, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш хойжуларның боттарының улуг сагыш салып турар ужуру ол. Бо аалды чижек кылдыр алырга, Монгуш Алаш-оол эргелекчилээн Ээрбек салбыры, ылаңгыя бо Маадыр-оол, эрткен чылын үк ажылды багай эвес чорутkан хире.

Ооржак Маадыр-оол бодунуң чээрби ажыг чыл мадчынап келген үезиниң дургузунда үргүлчү эки диртин келген. Оон кыргаан дүгү база эвээш эвес—хойдан-на 3,8 килограмм! Бо хүнперде үк кадарчының байдалы база чүгээр, эрткен чылдагы көргүзүүден орапчок дээре — чүс хойга онаштыр 100 хураган алдынган. Хоюнуң деңгели база шыырак.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: *хоочун хойжу сакманшиктери-биле.*

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Көдээниң чаартылгалары

КОЛЛЕКТИВТИ КЫМ УДУРТУРУЛ?

«Украина» колхозтуң кол инженеринге ажылдаар кижини илереткен конкурска В. Паламарчук тиилеп үнген. Ол албан-дужаалды эдилээр дээн өске кижилерден ооң эки талалары хөй болган.

Аныяк специалистиң кандыг талаларын өренип көргенил? Ол институтту тергиин эки дооскан, улуг ажыл-агыйга инженерлеп ажылдап турган стажы база бар. Ындыгдаа болза делгем билиг чок, ажыл-агыйының ол адырының келир үедеги перспективазын санап билбес турган болза, үстүнде чедиишкиннери ындыг-ла үнелиг эвес турган боор.

— Удуртукчу ажылдакчыларны түгле диплом барымдаалап четчелевейн турар бис —деп, ук колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Стеныгач чугаалаар. —Көдээ ишчилериниң коллективин эртем-билиглиг, сонуургалы хөй талалыг кижилер удуртуп шыдаар дээрзин амыдырал бадыткаан. Тогум инженер, агроном азы зоотехник бүрүзү база ындыг эвес болдур ийин. Түгле дипломнуг болуру эвээш. Удуртукчу кижи бедик культуралуг, коллективтиң хүндүткелин чаалап ап шыдаар, оларның-биле канчаар ажылдаарын билир үжүрлүг. Мынчангаш удуртукчуну шилиирде ол талаларын өренип көөр дээш конкурс эрттирип турар бис. Ооң комиссиязынга Каменец-Подольскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң башкыларын, ылаңгыя ниитилел мергежилиниң факультеттеринде ажылдап турарларны, психолог специалистерни чалап ап турар бис. Удуртукчуга кандидаттар дээш өредилге черлериниң биске ажылдап кылып бергени онаалдаларны күүседирлер.

Бо ажыл-агыйның трактор бригадаларында, септелге бүдүрүлгелеринде, малдың механизастаан комплекстеринде албанында колдуунда ортумак азы тускай ортумак эртемниг аныяктар ажылдап турарлар. Аңаа школа дооскан, колхозунга ажылдап артып каарын күзээн аныяктарга ажыл-агыйга өөн күзээн мергежилиниге өөредип аар. Шериг чораан ооллар безин шупту олче дедир чанып кээп турар. Кажан колхоз кежигүнү ооллар шериг албаны арттырип турда оларның айда ортумак шалыны хевээр артып турар. Хөйнинти бүдүрүлгезинин бүгү-ле участоктарында күш-ажылды механизастаан чорук ыида ажылдап турар кижилерниң чогладыкчы өзүлдезинге база идиглиг турар.

Бо ажыл-агыйның мырыңай чанында хоорай бар. Мынчаза-даа олче көжүп чоруп турар өг-бүлелер чок.

Колхозтарның чурттакчылыг чердериниң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин комплекстиг планын амыдырала боттандырын эгелээн соонда нитининг күселиг-биле ийи-үш катт бажыңнар туттунуп, ажыл-агыйның дузазы-биле чыл санында чээрби-үжен бажыңнар ажыглалга кирип турар. Сүурда газты ажыглап эгелей берген, төпчүткен одалга, телефон харылзаазы бажыңнарже кирген. Кудумчуларда асфальт шыптынган, хүндүскү лампалар хып турар. Культураның болгаш амыдыралдың ачы-дузал чедирилгезиниң чаа объектилери туттунгулаан.

Кижилер дугайында сагыш салышкын ында халас барбайн турар. Көскү чедиишкиннери дээш Ленин орденбиле шаңнаткан «Украинада» агаар-бойдус шаптык болбайн турар.

С. ШУМАХЕР,
СЭТА-ның корр.
Дунаевцы,
Хмельницк область.

МАЛ АЖЫЛЫН ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

Бистиң республиканың ажыд-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдан турар. Мал ажылының продукциязын көвүдедир, малды өстүрериниң чаа аргаларынче шилчирип партияның аграр политиказының кол угланышкынпарының дирээзи болур.

Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында республиканың мал ажылдыглары агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, багай эвес ажылдаан. Чижээлээргe, сүт садарының планы 100,3 хуу күүсеттингеп болгаш 1980 чылдаазынга деңнээргe 478 тонна сүт хөй саттынган. Эътсадарының планы 101,3 хуу, дүктүү 102,5 хуу күүсеттингеп. Бо ажылга Тес-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның, ылаңгыя «О. Шыпаа», «Чаа орук», «Алдан-Маадыр» совхозтарның кинрген үлүг улуг.

Күрүнеге сүт садарының планын түгле Таңды, Кызыл болгаш Бии-Хем районнар күүсетпээн. Сүт бүдүрер бо совхозтуң 42-зи планын күүседип шыдаан. Эът садар планны Улуг-Хем район болгаш алды совхоз, а дүк садарын Барыын-Хемчик район болгаш оң ийи совхоз күүсетпээн.

Республикада мал бажы элээп өскен. 1980 чылга деңнээргe, түс башка онаалтыр 9 быжаа, 17 хураган хөй болган, малдың ниити хорамчалы 24 хуу кызырылган. Күрүнеге сатkан ипектиң деңзизи 6 килограмм, хаванный—3 килограмм немешкеп. Бо көргүзүлгeлeр ылаңгыя Таңды болгаш Бии-Хем районнарга эки болган. Оларның-биле кады Каа-Хем район хойдан-на 3,3 килограмм дүк кыргаан.

Эрткен чылын 77 саанчы инектеп-не 2087 килограммдан хөй сүт сагган. Оларның арazында «Большевик» совхозта Таан Кара-Салдың саггап суду 3084 килограмма четкен. Хойжулардан түс хойга онаалтыр түстен өрү хураган алганнарның саны 125 болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Күдер-оол Март-оол 132 анайны, ол-ла совхозта Валерий Чамбыл-оол 131 анайны, «Революцияның чалбыжы» совхозта Иван Сафонов 125, «Кызыгаар» совхозта Эрендей Дембирел 124 хураганны түс башка онаалтыр дорuктурган. «УТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы Нина Моңгуш бызаадан-на 950 грамм, «Кызыл тараачын» совхозтан Зинаида Үзүйген 730 грамм немелде деңзинин хонук бүрүзүнде ап келген.

Эрткен чылын чамдык коллективтер база элээп бедик көргүзүлгeлeрни чедип алган. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы инектеп-не 2397 килограмм сүттү саггап. «Кызыгаар» совхозтуң Шарашүүр хойжу бригадазы түс хойга онаалтыр 108 хураганны, хойдан-на 2,2 килограмм дүктү алган.

Мал ажылының түсүла үндезини малды өстүрери болур. Ол ажылды канчаар тургускапыпдан мал ажылының продукциязының планнарының күүселдези улуг хамаарылгазыг. Бо талазы-биле ажыл башка онаалтыр дорuктурган. «Чаа орук», «Алдан-Маадыр» совхозтарның кинрген үлүг улуг.

Күрүнеге сүт садарының планын түгле Таңды, Кызыл болгаш Бии-Хем районнар күүсетпээн. Сүт бүдүрер бо совхозтуң 42-зи планын күүседип шыдаан. Эът садар планны Улуг-Хем район болгаш алды совхоз, а дүк садарын Барыын-Хемчик район болгаш оң ийи совхоз күүсетпээн.

Республикада мал бажы элээп өскен. 1980 чылга деңнээргe, түс башка онаалтыр 9 быжаа, 17 хураган хөй болган, малдың ниити хорамчалы 24 хуу кызырылган. Күрүнеге сатkан ипектиң деңзизи 6 килограмм, хаванный—3 килограмм немешкеп. Бо көргүзүлгeлeр ылаңгыя Таңды болгаш Бии-Хем районнарга эки болган. Оларның-биле кады Каа-Хем район хойдан-на 3,3 килограмм дүк кыргаан.

Эрткен чылын 77 саанчы инектеп-не 2087 килограммдан хөй сүт саггап

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Ленинниң амыдыралындан үлегер-чижектер, ооң совет кижилерге чагыглары аныяк эскенни коммунистиг ёзуга кижизидеринге улуг ужур-дузалыг. Ленинчи ёзу-биле өөренип, чурттап, ажылдап, Төрээн чуртунуң херээ дээш демисежип шыдаар кылдыр уругларны кижизидеринге школа, пионер болгаш комсомол организацияларының улуг кичээнгей салыырын партияның болгаш күрүнениң документилеринде айытkан.

Чоннуң ынак башкызы В. И. Ленинниң, ооң үндезилеп тургусканы Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң дугайында эге билиглери-биле өөреникчилерни таныштырарын I-III класстың номчулга программазында айытkан. Программада В. И. Ленинниң дугайында чечен чугааларны, шүлүктерни, сактыышкыннарны өөренип көргөн.

Тываның ном үндүрер чери Владимир Ильичиниң дугайында номчулгаларга болгаш беседаларга ажыглаар кылдыр «Бистиң башкывыс» деп номну үндүрген. Номнуң кол соруглазы — Ленинниң дугайында номчулгаларга болгаш беседаларга ажыглаар немелде материалдар-биле эге класстарның башкыларын хандырары.

Эге класстарның өөреникчилериниң назы-харын барымдаалап тургаш, өөредилге программазыбиле сырый холбашкан В. И. Ленинниң, ооң чоок өөнүү болгаш кадайы Н. Крупскаяның, угбазы А. Ульяновaның, үр үеде кадыы ажылдап келгени В. Бонч-Бруевичиниң сактыышкыннарын номда киирген. Суваглыг совет чогаалчылар З. Воскресенскаяның, А. Кононовтуң Ленин дугайында чечен чугааларын база парлаан. Номда киирген чүүлдерни класстар аайы-биле үш бөлүнке хуваагаан.

1. В. И. Ленинниң чаш болгаш аныяк чорааны. Ооң революстуг ажылының эгелээни.

2. В. И. Ленин — Октябрь революциязының сорук киирикчизи болгаш баштыңчызы, Совет күрүнениң үндезилекчизи.

3. Ленинниң айтып берген оруу-биле чоруп орар бис.

Немелде чүүлдерни кичээлдиң сорулгазын барымдаалап тургаш, чаа теманы эгелээриниң мурнунда тайылбыр үезинде түңнелди үндүрерде ажыглап болур.

Номнуң база бир онзагай чүүлү — тыва чогаалчыларның Ленин дугайында шүлүктери база киргени, оларны класстан дашкаар чыыштарга, утренниктерге ажыглап болур.

В. ОЮН,
республиканың Пушкин аттыг библиотеказының күрүне секторунуң библиогравы.

«МЭЭҢ ИЛБИЛИГ» МИКРОФОНУМ...

Латвя ССР-ниң улустуң артизи, композитор Раймонд Паулстуң бижээн ырылары республикага дыка нептереңгей. Латвияның радиозунуң «Микрофон» деп радиодамчыдылгазының дыңнакчылары делгереңгей апарган ырыларның конкурузун чылдың-на эрттирип турар.

Аңаа он-он муң радиодыңнакчылары киржип, олар радиоже боттарының чагааларынга латвя композиторларның чогаатканы, оларга таарышкан ырыларының дугайын бижип тураргар. Ээ хөй чагааларга мактаан ырыларны ээ-не нептереңгей болгаш эки ыры деп санаар.

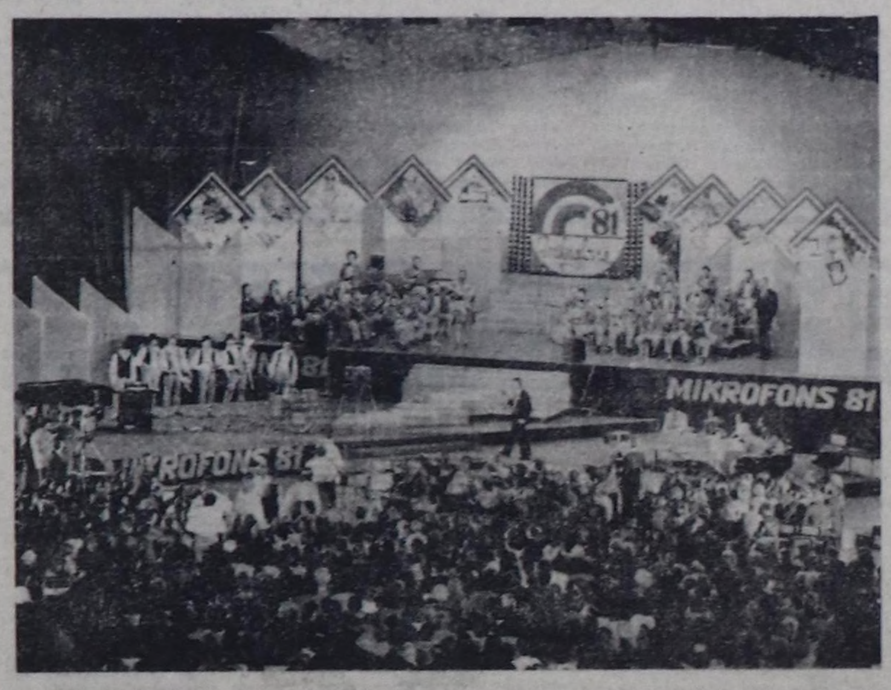
Дыңнакчылар Раймонд Паулстуң ырыларын оң удаа эки деп мактааннар. Ооң сөөлгү ырызын «Марияя белекке берген» деп адаар. Ол лириктиг ыр бодунуң уяранчыг, тааланчыг аялгазы-биле аңгы-аңгы хар-назылыг болгаш мергежилдиг кижилериң сеткилинге дээр.

Латвияның муң-муң көрүкчүлери «Микрофон-81»-ни ак-көк экраннарга көргеннер. Аңаа республиканың ээ шыырак дээш эстрада ансамбльдери болгаш күүседикчилери киришкен. эрткен чылдың алдаржаан ырылары чаңыланган.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда) — Риганың Спорт ордузунга болган «Микрофон» дээр ыры конкурузунуң түңнел концерти; (Үстүнде) — уругларның «Хек» деп ансамблиниң киржикчизи Лига Крейцберга болгаш чурттар аразының конкуретарының лауреады ыраажы Айя Кукуле композитор Раймонд Паулстуң «Марияя белекке берген» деп ырызын күүседип турлар.

В. Семенов биле И. Пределистиң фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«СОВРЕМЕННИККЕ» ҮНЕР

РСФСР-ниң «Современник» деп ээ улуг ном үндүрер чери бо чылын 295 аңгы-аңгы номну парлап үндүрер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 60 чыл болур оюнга турасқаатkан чурттуң алдарлыг төөгүзүн, совет кижилериниң амгы амыдырал-чурттал-газын, коммунистиг тургузуушкунну болгаш хөй нацияулустарының бүзүлбас найыралын көргүскен номнарны парлап үндүргүлээр.

«Современник» мөңге темалар — Ленин болгаш партия дугайында чогаалдарны парлаарын уламчылаар. Сураглыг чогаалчы М. Шагинян Ленин темазынга хөй чогаалдарны бижээн. Ам ооң ол темага тоскү тому үнер, чогаалчының «Ульяновтарның өг-бүлезин» деп ному 1972 чылда Ленинчи шанналга четкен.

«Элээди чылдары» деп бөлүкке беш чүс муң тираж-биле П. Бляхинниң «Аза-бүк оолдары» деп тоожузу, А. Толстойнуң «Инженер Гаринниң гиперболоиди», А. Новиков-Прибойнуң «Дустуг күпель» деп романнары парлаттынып үнер.

Е. Баратынскийниң «Шүлүктер болгаш шүлүглелдер» чыындызы, И. Гончаровтуң «Эл», «Игорьнуң полугунуң дугайында сөс» болгаш өскедаа эрте-бурүңгү орус литератураның өлүм чок кайгамчык чогаалдары «Современниктиң» классиктиг библиотеказынга кирер.

Ол ном үндүрер чер «Кара хөрээнүүг эвес чернии көдээ библиотеказы» деп бөлүкке чаа солуп чогаалдарны парлаар. Оңу баштай Л. Андреевтин «Тоожулар болгаш рассказтар», С. Аксаковтуң «Өгбүле хроникazы. Бачрёвтуң «Аза-бук оолдары», В. Астафьевтин «Хаан-балык», В. Гаршининиң «Тоожулар болгаш рассказтар», Л. Леоновтуң «Орус арга-зээм» деп номнары-биле ажыдар.

А. Ананьевтиң «Бурунгу шынның сагындырыглары», А. Горькийниң «Аныяктар-биле беседалары», Е. Исаевтиң «Сөсте болгаш сөс дээш», А. Фадеевтиң «Литература дугайында» деп түүлдери «Ye-шаг болгаш бодунуң дугайында» деп бөлүкке кирер.

Тыва АССР-ниң чогаалчыларының чогаалдары-биле «Современник» номчукчуларның калбак массазын таныштырар. Бо чылын тыва литератураның тускай онзагай библиотеказы орус дылга С. Токаның сураглыг «Араттың сөзүү» деп трилогиязы-биле ажыттынар. Бүгү-эвилел номчукчулары ол номдан тыва улустуң шаандагы болгаш амгы амыдырал-чурталгазы-биле танышкылаар. С. Токаол чогаалынга тыва чоннуң эрткен оруун, канчап чырык чаагай, аас-кежиктиг амыдыралга чедип келгенин шынныг фактыларга даянып, тодаргай чуруп көргүскен. Тыва чогаалчының чогаалы бистиң хөй националдыг совет литературавыстың улуг күрлавырының бирээзин боон артар. «Россия романының библиотеказы» деп бөлүкке тыва чогаалчы С. Токаның «Араттың сөзүү» деп романны 100 муң экземпляр кылдыр парлаттынып үнер болгаш бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң ном магазиннеринге бо чайын кеступ келгилээр.

Н. КОСЕННОВА.
Москва.

ХАНДЫКШЫЛДЫГЛАРНЫ ЧАЛАП ТУРАР

Москвада чаа улуг өөредилге-кижизидилге болгаш методиктиг төп — профэвиледелериниң эки тура спортчу пиониледелериниң Бүгү-эвилелдиң шыдыраа клуву тыптып келген. Ол Крылатскоеде олимпийжи спорт төвүнде ажыттынган.

Хөй саннып шыдыраа холдерлиг, магниттиг көргүзүг самбыралырлыг делгем, эптиг маргылдаа залдары ында бар. Библиотекага болгаш помчулга залынга өрээлдерни белеткеп турар.

Ат-сураглыг мастерлер болгаш треперлер бурунгу оюнуң чажыттарынга ажылчы чоннарның калбак массаларын хаара тударынга аңаа дузалаар. Уруглар делегейниң бешдакныр чемпиону профессор М. М. Ботвинниктиң тургусканы аныяктарның сурагжаан шыдыраа школазынга барып өөрепир аргалыг апаар. Клуб кежигүннериниң ортузунга шыдыраа билиглерин пропагандалаарынга шыырак дээш шыдыраачыларның киржилгеан-биле эртер маргылдаалар салдарын чедирер.

Чаа шыдыраа клуву (баштаар черинин даргазы делегей чемпиону нораан В. В. Смыслов) 1982 чылда болувун ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 60 чылынга тураскаатkан бүгү-эвилелдиң массалыг маргылаазын организастаары-биле («Социалистическая индустрия» солуунуң редакциязыбиле кады) эгелээр.

Ол маргылдаага киржирибиле мергежилинден хамаарылга чокка шыдыраага ынак 8-тен 80 харга чедир бүгү күзелдиглерни чалап турар! Ооң киржикчилери дыштанып хүннерде болгаш кежээлерде ажылдап, өөренип, чурттап турар черинин аайы-биле «64 каракка» боттарының күжүн шенеп болур. Барык бүдүн чартык чыл уламчылаар бо маргылдаалар чер-черге беш ээлчеглиг эртер. Ээ массалыг бирги ээлчег бо чылдың март 10-дан июнь 30-га чедир болур. Маргылдааның баштайгы ээлчеглери олимпийжи система-биле эртер. Ынчангаш 342 киржикчилерниң түгле чаңгыс шылгараапы маргылдааның ийиги ээлчээнге киржир аргалыг болур. Ийиги ээлчег июль 1-ден октябрь 1-ге, үшкү ээлчег— ноябрь 2-ден 29-ка чедир эртер.

Шыдыраа талазы-биле бо улуг маргылдаанын дөртку ээлчээ 1983 чылдың январь 5-тен 28-ке чедир зоналар аайы-биле тос хоорайларга болур. Маргылдааның түңнел салыгларын март 18-тен апрель 10-га чедир эрттирерин төлевилээн.

Я. РОХЛИН.
ССРЭ-ниң алдарлыг тренери, шыдыраа талазы-биле делегей арбитри.

(СЭТА).

ФЕВРАЛЬДА АГААР

Агаар медээзин ёзугаар алырга, Барыын Сибирьниң көдээ ажыл-агый районнарынга бо чылдың февральда ортумаа-биле 15—23 градус соор. Чөөн Сибирьге—16—33 градус соок болур. Ынчангаш Чөөн Сибирьниң девискээриниң хөй кезинге февральда соок дыңзыг болуру агаар медээзинден биллинип турар.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги суула шимчээшкин. 8.55 —«Горнистер, харыылаңар!» 9.40 — «Кежээден дүшке чедир». Ураң-чечен телефильм. 2-ги серилзы. 10. 45 —М. И. Глинканың темазынга вариациязын РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Васильев күүседир. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.15 —Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 — Шри Ланканың национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге. «Шри Ланка. Океанда ортулук». 15.25—Шри Ланка Республиканың танцының национал ансамблиниң концерти. 15.55—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 16.25 —РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Наседкин (фортепьяно) ойнаар. 16.55 — «Ураң холдар». 17.25 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50 — «Миллионнарның ленинчи университеди».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 —«Чоннуң ураң чүүлү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.40 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Билдингирдаа бол, элдептиг». Төгендe — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.30 — А. М. Горький—«Хартыга дугайында ыр». «Буревестник дугайында ыр». 7-ги класс. 13.00 — «Кичээлче орук». Документалдыг телефильм. 13.30 —Дж. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 14.35 — «Дан аткызыгге чедир чурттаар». Ураң-чечен фильм. 15.50— Медээлер. 16.00—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 18.10—«Надя Павлова танцылаар». Фильм-концерт. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чаңгалдар 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Чоннуң чогаалылгазы». Теледопчулал. 19.40 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Избилиг экран. 20.00— «Кино аян-чоруктар клуву». — 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Дүжүп бадарының белүүн». Ураң-чечен фильм. 2-ги серилзы.

Агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 40—45, чамдык районнарга 30—35, хүндүс 20—25, чамдык районнарга 15—20 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 42—44, хүндүс 21—29 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00 **«Кижи болгаш робот»** 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50, **«Сарыг баштыг Майкылдың ужуралдары»** 11.00, 15.10, **«Дүвү чок чер»** (2 серилзыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Стамбулга кылган операция»** 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Комендант шагы»** 15.00, 20.30 (узаткан) **«Дываажаң орапынче аян-чорук»** 16.50, 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Бистиң кайгамчык чылдарывыс!»** 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры

Математика
Орус дыл болгаш литература

Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы

Биология салбырларының 1-ги курузунга студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Киреринiң шылгалдаларын 1982 чылдың март 23-тен апрель 1-ге чедир чорудар:

«Математика» тускай эртеме — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага —(аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле):

«Орус дыл литература» тускай эртемге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүү (аас-биле), дашпыкы дылга (аас-биле):

«Педагогика болгаш эге өөредилге методиказынга»— орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүү (аас-биле):

«Биологияга»— орус дыл болгаш литературага (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкиннерни март-тың 23-ке чедир даразындa документилер-биле капсырлаптыр хүлээп алыр:

ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), күнизакыл дептериниң хоостагы, эмчи шыпаазы (№ 286 майык), ажылдап турар черинден характеристика, институт ректорунуң адынга билдириишкин, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чуруук.

Документилер чорудар адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, бот-өөредилге салбыры, телефон № 2-20-36.

Хүлээп алышкын комиссиязы.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ХАЛЫГ, ЧАДАГ

БИР КИЖИ хоорайдан хаак тудуп алгаш үнүпкен. Үр-даа болбайн хаак оруунга ол маңнап келген. Сес шак ам-даа четкелек. Хаакчы каттангызын үштүп, хол-хаптарын кедип ап, ийи-үш басказ, сыладыр иттинишкен. Ол арыг болгаш соок агаарны хөрээн долдур мага хандыр тынып чораан, хаак чиги-биле бурунгаарлап орган.

Эртежик хаакчы кым боор бо? Чадаанаңын № 2 ортумак школазының күш-культура болгаш спорт башкызы М. В. Борбай-оол болган. Эртешин-не кайнаар чораанын оон айтырар. болза, башкының аңаа харызы колдуунда чаңгыс: «Он километрни долганын чөрдүм». Бо эртен база-ла суук-суук кулажылап, шала кудургай, чылгыр оруукa даңгыштары-биле дыңзыг-дыңзыг кылдыр иттинип, оруктуу чырыын чоруп орган.

Ооң-биле ужураштывыс. Биске ол школаның спорт дериг-херекселин, өөреникчилериниң гимнастика аалын, хоккей шөлүн көргүскен. Эге-секселивг спорт дериглерин сонуургал-биле кордувус.

— Хаактаашкынны шагдап бээр ада-өгбелериниң калбаабиле ажыглап чораан болгай. Ооң бир чижээ, үжен чылдарның хаактыг агитпоходунуң дугайында «Шынга» В. Тамдын-оолдуң бижээни. Ынчап болук хаакчылар Тожудан Кызыл-Мажалыкче, ооң Кызылга кээп турган — деп. Михаил Васильевич биске чугаалаан чамдык бодалдарын илереткен. Ооң саналларының кол-колун мында киирдим.

Хоорай болгаш, суурларда, район, республика девискээринде лайынның, күш-ажылдың тураскаадлыг черлери хөй. Дыштанып хүннерде хостуг шактарда массалыг хаак похолтарын олче оргазастаар болза солуун. Даартагы хүнүү үнелеп, солуун ажыл-херектерни бүдүрер дизе, киижи бодаарга, сураглыг болуушкуннарның, төөгүлүг херектерниң ис-демээн карак-биле барып көөр, маадырлыг чорукту хол-биле «дээп тударын» чугула. Төөгүлүг черлерже аян-чоруктуң оруунга аныяк кижи Төрээн чурт, хамаатыг кижиниң эргежүзээлгезиниң дугайында боданып апаар.

Эрткен чылын район иштинге чадаг агитмаңнаашкынны эрттирериңге ол киришкен. Ооң киржикчилери чадаг чарышты чон ортузуңга пропагандалаары-биле Чөөн-Хемчиктиң бүгү суурларының аразынга маңнаан. Ниитизи-биле алырга, 268 километр оруктуу олар чадаг маңнап эрткен.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге үткүштүр хаак-биле агитпоходту район иштинге эрттирериңге Михаил Васильевич Борбай-оол организастаар, аңаа киржир бодап, бо талазы-биле белеткелге киржип турар. Чылыг дүжүп кээрге, күш-культура башкызы Тываның девискээринде дайынчы, күш-ажылчы алдарның черлерин тавартыр чадаг агитмаңнаашкынны чорударын саналлаан. Шагаан-Арыгның Даг-Ужун, Чаа Шагаан-Арыгны, Оттүк-Даштың таварын эртер кылыр, ооң түрүүк Мөңгүн-Тайганың Мүгүр-Аксының Кызылга келир кылдыр-даа тургузуп болгай. Мындыг чижектиг агитмаңнаашкын чалыы салгал ортузуңга күш-тамыр киржизидилгезиниге эки салгалдыг болур.

Күш-культура башкылының бодап чоруур чүүлдерин деткимчете албас-арга чок. Хаак оруунче, чадаг чарышче биччи чаштардан эгелээп улуг пазынныларга чедир массазыны-биле үнүп болур болгай. Бо дээрге кадыкшыл быжыглаарының, омак-сергек болуурунуң, бедик мөзү-шынарны хевирлээриниң, күш-ажылын будурукчулуун улгатыдарының ажыктыг бир үчаргогу болуп турар.

— Мээң ажыл шагындан хостуг үеде бир сонуургалыг чүүлүм — туризм —деп, М. В. Борбай-оол Хемчик ол чарыының талазынче холуп айытты. — Чүгле бо районда бээн кандыг көпөлөр, солун-солун черлер чок дээр. Бистиң Сүт-Хөлүвүстү көөр дээш безин албан-биле Омск областтан, өске-даа крайлар, республикалардан Чөөн-Хемчикке кээп чораан туристер турглаан.

ЫНДЫГ-ДААболза, туризмни массалыг дыштанылганың хевири, хостуг үе эртгеринiң чугула кезээ кылыр талазы-биле ажыл районда шоолуг шимчевейн турар.

— Туризмге хамаарыштыр айтырыг-биле районнуң удуртур даргаларынга кирип база турдум. Оларның талазындан безин бо ажылга үе, шүүдел үндүрерин хөрекке аликсавас, бажын согаш кылыр чорук ам-даа бар — деп, күш-культура башкызы биске чугаалады.

Туризмни дыштанылганың чугула хевири кылып алырының бүгү аргазы Чөөн-Хемчикте бар. Хөй-ниити эгелээшкин-биле туризм клувун Чадаалага ажыдарын, оон дериг-херекселин тургузарын, акшаландырарын республиканың туризм төвүлели көргеп. Бо таарымчалыг байдалды ажыглаары чугула.

М. В. Борбай-оолдуң чедүргеп чүүлдери бөгүнгү амыдыралдың чугула айтырыглары болуп турар. Михаил Васильевич күш-дамыр киижизидилгезиниң, күш-культура болгаш спорт талазы-биле хууда чедиишкиннерин каксы-даа болза, демдеглээри солун. Башкының белеткээни хоорайның школачыларының хаак, туризм командалары республика, район маргылдааларынга эң дээре түңнелдерни көргүзүп келген. № 2 школаның доозукчулары ажылдап турар будурүлгелериниң, өөренип турар черлериниң дээре спортчуларыы. Бо хүннерде Сергей Галин, Сергей Донгак, Игорь Тодиков, Ольга Фроленко, Ирина Денисова дээш өскелээ шыырак хаакчы школачыларны күш-культура башкызы белеткеп турар. М. В. Борбай-оол Чөөн-Хемчик районуң үш дакпыр хаак чемпиону, бедик мергежилдиг турист.

А. ОКСУР.

Сонуургактарга

ОРУС ПАТРИОТКА

Иван Сусанинге эң баштай тургускан тураскаадлың чажыдың тывар дээш ээлээш эвес төөгүчүлериниң болгаш чурт шинчилекчилериниң «бажы ышкаң». Ону байырлалдыы-биле ажыткан дугайын «Русский вестник» журналдың 10 дугаарынга (1810 чыл) дыңнаткан турган. Чүрүк база бар болган: тураскаал пирамида хевирлиг, ооң бир эгезинге кадыыр, андазын болгаш тараачын кижиниң өскедаа чепсектерин сиилбип каан.

Ук тураскаалды кады тургускан помещиктериниң болгаш крепостной тараачыннарның «горел-дөргүл дег чоогуна» маңнаан сестерни автор харажнапмаан. Чүгле ооң кайда тургустунганы орта билдинмес: Гормилово суур-ла дээн ол-ла, а чүү губерния, уезд, волость—чаңгыс сөс-даа чок.

Хөй дилээшкиннер түңнел бербээн. Чүгле бистиң үевистиң шинчилекчилери ол бүгү —Грожилово суур-даа, тураскаал-даа, ону ажыткан деп журналче дыңнаткан кижилериниң аттары-даа — журналдың үндүрүкчүзү С. Глинканың даап бодаашкыны деп күвени тобаратkан. Ону «сараалыг чогаалчы» деп адап турган, чүге дээрге ол чүве бижирде хөөредир, будаар, фактыларны даап салыптар кижи чүве-дир.

А херек кырында Иван Сусанинге баштайгы тураскаалды 1851 чылда тургускан, ооң төлевилекчизи, Петербургка кылган Чиңгине штаб арказының автору В. Демут-Малиновский. Ынчалза-даа ол тураскаал ук тараачынгадаа эвес Романовтар династиязының эгелекчизи Михаил хаанга турган, ооң хөрек тураскаалы маны чагыда тургустунган, а чагының адаккы эдээзинде дис кырында тувар Сусанинин сиилбип каан. Ынчангаш Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында ол тураскаалды ап каапкан.

А орус черниң патриодунга төлептиг тураскаалды Костроманың төөгүнде тургускан. Ону И. Лавинскийниң төлевилелиң ёзугаар кылган. Патриоттуң төрээн чери Сусанино суурда тураскаалды ол-ла автор 1970 чылда кылган.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.
Кострома.

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетчүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 62.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00237

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (11828) | 1982 чылдың февраль 5, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Кызылдың чурттарга болгаш уруглар албан черлериниң тудугларынга—бедик темп

«Кызыл хоорайга чурттарга болгаш уруглар албан черлериниң тудугларын дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. 1982-1985 чылдарда чурттарга болгаш уруглар албан черлерин тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле сорулгаларны ында тодараткан.

Кызылдың чурттакчыларын чурттарга бажыңнары болгаш уруглар албан черлери-биле хандырарынга бергелер турза-даа, оларның тудуу хожудаашкынныг чоруп турар дээрзин ук доктаалда айыткан. Онгу беш чылда үндүрген капитал салыышкыны чүгле 69,5 хуу шиңгээдип алдынган. 80 муң дөрбелчин метр чурттарга шөлүг, 840 олуттуг уруглар садтары ажыглалга кирбээн. Ыланғыя чер-чер Советтериниң күселиг-биле тудар тудуглар дыка куду деңнелде болуп турар. «Тыва тудуг» трест—80 болгаш 60 квартиралыг, «Тыва көдээ тудуг» трест—110, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелели—70, автооруктарны тударының болгаш ажыглазарының бүдүрүлге эргелели—18 квартираларлыг бажыңнарны, Селхозтехкүрком — 140 орунлуг уруглар садын ажыглалга киирбээн.

Чурттарга болгаш культура-хандырылганың объектилериниң тудуунуң саадап турар нол чылдагааны —инженерлиг ажылдарның тудуунуң хожудаашкынныг болуп турарында. Кызылда арыглап тудуглары болгаш канализация коллекторлары, чылыг ламчыдылгазының ийиги ээлчээ оожум темпилиг туттунуп турар. Электри четкилериниң эде дериглезиниң даалгазы күүседиттинмейн турар.

Акша-хөреңгини, материал-техниктиг база ажылчын күш курлавырларын чурттарга болгаш уруглар албан черлериниң тудугларынга мөөнүзөр талазы-биле практиктиг хемчеглер алдынмайн турар. Ол объектилериниң комплекстиг тудуу шиңгээдип алдынмайн келген. Чурттарга бажыңнарын болгаш уруглар албан черлерин чедир кылдынмаан турда хүлээп алыр чоруктар ам-даа хевээр артышаан. Чурттарга тудуун чогуур өй-шаанда эвес, чыл төнчүзүнде «штурмнаар» арга-биле дужаан турарындан ооң шынары кудулап, хөй саныг бракты, эде кылыр чүүлдерин болдуруп, аңаа артык чарыгдалдарны үндүрүп турар. Ажыглалга хүлээп алган бажыңнарже чурттакчыларны көжүрүп киирерин саададыр чоруктар база бар.

Чурттарга болгаш культура-хандырылганың объектилериниң тудуунуң саадап турар нол чылдагааны —инженерлиг ажылдарның тудуунуң хожудаашкынныг болуп турарында. Кызылда арыглап тудуглары болгаш канализация коллекторлары, чылыг ламчыдылгазының ийиги ээлчээ оожум темпилиг туттунуп турар. Электри четкилериниң эде дериглезиниң даалгазы күүседиттинмейн турар.

Тудугжу кадрларны белеткээр, оларны бажыглаар болгаш күш-ажылын организастаар талазы-биле тудуг организацияларында четпестер хөй, ооң уламыдан эвээш эвес ажыл шагын уяң турар. Керээ аргазы-биле чурттарга тудуу кылып турар бригадаларның дужулгазы кошкак нептерептиниң, эртем-техниктиг чеднишкиннер чогуур деңнелге четпес шиңгээттиниң турар.

Тудуг ажылдарының темпизин дүргедедиринге материалдар-биле хандырылга улуг идиглиг болгай. «Тудуг кезектери» комбинат делгем панельдиг бажыңнарның бүдүрүлге күчүлерин оожум шиңгээдип ап турар. Демир-бетон, погонаж кылыгларының бүдүрүлгезиниң планын комбинат күүсештейн келген. Делгем панельдиг бажың тудар техтинг тудуун «Тыва тудуг» трест ам-даа шапкынчытплан, гипсолиттиг ханаларның пегин болгаш делгем панельдиг бажыңның панелин шеверлээр шутумну «Тудуг кезектери» комбинат ажыглалга киирериниң хемчеглерин албаан. «Тыва тудуг материалдары» каттыжмышкын тудугну туйбубиле чедир хандырып шыдаваанындан, эки шынарлыг туйбу будүрүлгезин шиңгээдип албаанындан Кызылга чурттарга тудуу саадап турар. Тудуг индустриязының дыка хөй будүрүлгелериниң удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының технологтуг сагыга-чуурумунуң негелдезин кошкатканындан күрүне стандарты болганчок хажыын, продукция бракталтының турар.

Хоорайның чурттакчылыг черлериге тудар бажыңнарның төлевилел-смета документациязын «Красноярскгражданпроект» институттуң Тыва филиалы чогуур үезинде ажылдап кылбас чоруктардан архитектуразы, кат саны, уяң дүрүм болгаш шеверлээри янзы-бүрү бажыңнар кылып талазы-биле эң-не хоочунарның бирээзин. Мурнунда бо бригадага ажылдан турган черниге ужуражы бердивис.

— Тудугга ажылдааш, ам оң ийи чыл чедип тур мен. Баштай-ла Маска-оол Хертектиң бригадазынга ажылдап турган, 1975 чылда аңгы бригада хүлээп алдым. Хоорай адаанда бо кезек бажыңнарны бистиң эргелелдиң тудугжулары кылып эгелээн чүве. Каш чыл иштинде-ле эңдерилеп— ам дөртеп чедип турар бажыңнар бо—деп, ол чугаалай-дыр.

Делгериниң бригадазында колдуу-ла аныяктар, шупту оң бир кижи ажылдап турар. Олар бызаңчы-бетонщиктер бригадазы, ынчалза-даа мында тудугнуң бүгү мергежилдериниң ажылчыннары бар. Бригада пазы-хар талазы-биле эрелеңде эң-не аныяк коллективтериниң бирээзинге сападын турар болза-даа, ажыл стажының талазы-биле эң-не хоочунарның бирээзи. Мурнунда бо бригадага ажылдан турган, шериг херээн тудуг кезээнге эрттиргеш өртекен күзүн халашкаш катап-ла мында ажылдай берген Иван Монгушту санаваска, арткан тудугжуларның колдуу чаңгыс-ла бо коллективке оң чыл чедир ажылдаан хоочун тудугжулар болуп турар.

Эрткен ажыл-агый чылында бистиң бригадавыс тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 25-те-ле бүрүн күүседипкен. Бир ажылчынга хамаарыштыр 1000 ажыг рубльдиң ажылдарын кылдывыс. Ынчангаш бригада кежигүнү бүрүзүнүң ортумак шалыңы 230—250 рубль боон турар. Үр үеде чаңгыс коллективке каны ажылдан келген болгаш бот-боттарывысты кончуг эки билчир болгаш аравыста эң-пайыралдыг бис. Бригадавыстың тудугжуларының кол мергежилери — бызаңчы-бетонщик болуруңдан аңгыда, шилдекчи, чазаныкчы дээш оске-даа холушкак мергежилдерни база шиңгээдип алган. Ынчангаш кижи бүрүзү херек апаргында тудугнуң кандыг-даа ажылдарын кылып болурунуң аргазы бар. Бо бүгү чүүлдер, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, эки ажылдаарының кол үндезини болур — деп, бригадир Хураган Делгер чугаалаан.

Бригаданың хоочун тудугжулары, коммунистер, хоорай Совединиң депутады Кок-оол Хертек, Валерий Сүрүн бот-тарының байлак арга-дужулгазын эң-не өөрүпге күзелдинбиле дамчыдып берип, ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат сеттелге-тудуг эргелелиңде шупту беш бригада бар. Хураган Делгериниң бригадазы эрткен чылдың баштайгы үш кварталында улаштыр социалистиг чарышка тиилекчи болган. Чүгле дөртүү квартална Маска-оол Хертектиң бригадазынга аштырган. ийиги черни ээлээн. Ук коллектив бо чылдың баштайгы кварталында ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирерин хүлээпген. Бригада амгы үеде социалистиг хүлээлгезин чогуур үезинде, эки шынарлыг кылдыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

А. БЕГЗИП-ООЛ.

Социалистиг интернационалдың чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилерин Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

Социалистиг интернационалдың чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилерин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев февраль 3-те, Социалистиг интернационалдың оралакчы даргазы, Социтерниниң чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң даргазы, Финляндияның Социал-демократтыг партиязының даргазы К. Сорса, Консультативтиг чөвүлелдиң секретары, Австрияның Социалистиг партиязының Баштаар черинiң делегей айтырыгларының талазы-биле секретары Хаккер болгаш Японияның Демократтыг социализм партиязының Төп күүскомунуң даштыкы политиктиг комитединиң кежигүнү С. Тагути олар составтыг кылдыр хүлээп алган.

Болган беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Шапошников олар киришкен.

НАТО блоктуң база хамыктың мурнунда ооң кол күжү— АКШ-тың амгы шугумунуң бүгү-ниити тайбыңның хөрээнге чедирип болгу деги айыылдыг уржуктарже Л. И. Брежнев беседалашканынарның, ынчээнгейин уландырган. Делегейниң ийиги дайынының соонда байдал кажан-даа мынчалдыр шыңгыяан көрбээн.

Совет Эвилели болгаш ооң удуртулгазы кадыгыл дээрге, кандыг-даа күрүне бодуңуң политиказын ядролуг дайынга, аңаа тиилээр дээр кордаашкынга таарыштыр тургузар болза,— ол дээрге, угаансарыыл чок чорук-тур, кижи төрелгетеннiң салым-хуузубиле харыысалга чок, авантюристиг ёзу-биле ойнаары-дыр дээрзинге бижыг бүзүредиг бис деп, Л. И. Брежнев онзалап демделгээн. Ам кол чүве — дайын айыылын чайладыры. ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг күжениишкиннери олче утланган.

Дипломатия «доңнаашкыпарны» эвес, харын «чештиниишкиннерни» негеп турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Амгы делегейниң чөрүлдээлиг байдалдарының болгаш маргылдааныг айтырыларының ораажы берген дүргектери кандыг-даа хылыш-биле одура шаптынмас. Кара чаңгыс орук — ол дээрге шидажыышкынныг боттуг чугаалажыышкынпарның, ыдыг болурда, боочепсекти боттуг кызырарын болгаш чок кылырын хандырар чугаалажыышкынпарның орук-дур.

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада чоруп турар совет-америк чугаалажыышкынпарга хамаарыштыр Л. И. Брежнев кайы-даа талага таарышкан үндезинни америк таланың илергей-ле дилеп тывар хөөп чок чоруунуң уламыдан ук чугаалажыышкынпарның эге баштайгы үе-чадазы чогуур оваарымчалыг болурунга бүзүредип турар-дыр деп демделгээн. Вашингтонның кедүргени «нулевой вариант» дижир чүве. Совет Эвилели бодунуң ортумак ыракшылдыг бүгү-ле ракеталарын чаңгыс талалыг чурум-биле чок кылыын деп кордал салын турар болганда, ону мөзүлүг санал кылдыр капчап-даа адап болбас, НАТО-нуң 1979 чылдың декабрьдагы шиитпири-даа, «Рейганның планы-даа» деп эгээнiң болгаш бир домей айыыл чок байдалдыг болурунуң принцииннге шуут удурланыышкак болуп турар. Европада-даа, делегей хемчээлинде-даа шериг талазы-биле амгы дең чорукту олар ССРЭ-ниң болгаш ооң эвилелчилериниң айыыл чок чоруунга каражалыг кылдыр үрээринче углаанган.

Оортан ылгаштыр Совет Эвилели ийи таланың — Чөөн болгаш Барыын чүктериң — ортумак ыракшылдың Европада объектилерже шыгаатыгган боо-чепсээниң бүгү хевирлериниң бүрүн ойталаарының дугайын ам безин дуглуржуп алырынга белеп. Ооң-даа ыңай кылып болур бис: ортумак ыракшылдыг-даа, тактиктиг-даа ядролуг чепсектен Европаны бүрүн адырып ап болурунуң дугайын дугуржуп ап болур бис. Езулуг «нулевой вариант» ол болган турун болур ийик. Бир эвес НАТО чурттары шынаңла ындыг нулевой шиитпирбиле чөпшээрежир болза, Европага (харын-даа бүгү делегейге) тайбыңның хөрээ кажан-даа турун көрбээн бижыг үндезинге тургустунган турун болур.

Ынчаарга бир эвес Барыын чүк боттуг шиитпирлерге амдыызында белеп эвес болза, ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин ийи тала улуубиле кызырарының дугайында эгези кылдыр дугуржуп алырынга чөпшээрежир бис. Кончуг улуг хемчээлдиг—чүс-чүс сапныг кылдыр. Чижээлээрге, тала бүрүзүнүң ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектериниң амгы санын 1990 чылга чедир үш катап азы ооң-даа хөйлү, үе-чадалап ыңайлавышаан: эң чоокку чылдарда талаларның боо-чепсектерин барык үштүң бир кезинге кызырын, а ооң соонда улам ынай кызырып болур ийик. Ооң-биле кады НАТО күрүнелериниң болгаш Совет Эвилелиниң ындыг чепсектериниң ниити санын бүгү үе-чадаларда деп хемчээлге хевээр артырын болур болбайн аан.

Ол ышкаш ССРЭ дугуржуганы чедип алырын чиигдиринче үүткүүшаан, ийи таланың Европада ортумак ыракшылдыг чепсектерин чугаалажыышкыннар үезинде сан болгаш шынар-даа талазы-биле өскертиишкин чок, хевээр арттырарын сүмелээни база эки билдингир. Ооң-биле кады бистер ындыг мораторийниң үезинде ССРЭ-ниң Европа кезээнде боттарывыстың ортумак ыракшылдыг чепсектеривистиң чамдык кезээн чаңгыс талалыг кызырарынга белеп болур ийик бис.

Бир эвес дөңчүзу-биле чугаалаар үүе болза, Европада объектилерже шыгааттынган ядролуг чепсектерни кызырар дугайында айтырыгга бистиң туружувус ындыг-дыр. Бистер ону чогуур дугуржулалар-биле азы ооң эгези кылдыр талаларның ниити принциалдыг медеглелдерингеда боттандырын чорударынга кайы-даа үеде белеп боон, АКШ-тың ону таарымчалыг кылдыр көөрүнге идегээривисти үргүлүлеп турар бис.

Амгы үениң ооп өске база бир эң чугула айтырыын— стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-биле АКШ-тың аразында дугуржулганы чедип алыры ооп эвээш эвес ужур-дузалыг боон турар. АКШ-тың администрациязы кезек болгаш-ла, стратегтиг боо-чепсектерни боттуу-биле кызырарын сонуургап турар ышкаш кылдыр медеглеп каап турар. Ынчалзада-даа Вашингтон ол дээш хөрек кырында чүү-даа кылбайн, янзы-бүрү хөөзүп чылдагаанларга хаккак, чугаалажыышкынныарны катап эгелээринден безин ойталап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодаратканы Совет Эвилелиниң принциппалдыг туружу тайбыңны быжыы-биле камгалаары ол боон турар. Ынчангаш ССРЭ моон-даа соңгаар съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазын дайын кыжаныышкынын кошкадырынче, тайбыңны быжыглап, чавырлыышкынны ханыладырынче үүткүүшаан, чаа-чаа тодаргай саналдар-биле боттандырын чорудар апаар.

Социалистиг интернационалбиле, ында кирип турар болгаш элээн салдарлыг ниитилел-политиктиг күш деп көрүп турары партиялар-биле харылзаалар талазы-биле СЭКПниң XXVI съездизиниң бадыткаан шугумун СЭКП амыдыралга чайтылыг чоокка боттандырын чорудар. Ол дээрге, чугаалажырының болгаш кадыы ажылдажылганың шугумудур. Чавырлыышкынны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселге кады ажылдаарын калбартырынга курлавырлар ам-даа эвээш эвес бар. Бистиң хүнпериистиң эң чугула ниити айтырыы —делегейниң термоядролуг халапче чугулуп киреринi баш удур болдурбазының айтырыы. бүгү-ле башкаланыышкынпар болгаш чөрүлдээлер, бар-даа болза, чаңгыс аай, ниити турушту тыварын, эң ылаңгыяда каттышкан, ниити шиитпирин тыварын негеп турардыр.

К. Сорса делегейниң амгы байдалының эң-не чугула боон турар айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туруштарын тодаргайбиле илередип чугаалааны дээш Л. И. Брежневке өөрүп четтирген. Чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң херээнге идиг кылырынче улгаган ажыл-чорудулгага Л. И. Брежневтиң хүүда салыышкынының үзүрдүзазын ол онзалап демделгээн.

1979 чылда Социтерниниң ажылчын бөлүүнүң Москвага чорааныңыг соонда дораанна делегей болуушкуннарының хөгжүлдезиниң байдалы дорайтай бергенин К. Сорса демделгээн. Социалистиг интернационал болгаш ында кирип турар партиялар ол боолуушкуннар-биле холбаштыр боттарының хаңы сагыш салымышкынын болгаш чугаалажыышкынны үргүлүлээриниң, чавырлыышкынны болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң херээнге күжениишкиннерни кошкатпаанынга шиитпирлиин чаңгыс эвес удаа илередип турган.

Амгы байдалда боо-чепсекти эңдере будүрерин соксаал чоокка күштелдирер чорук бүгү кижи төрелгетенге эң-не улуг айыылдыг боон турарын ол чугаалаан.

Социтерниниң бюрозу эрткен чылдың сентябрьда Консультативтиг чөвүлелдиң кирип келгени боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле резолюцияны хүлээп алган. Социтерниниң Президиумуу 1981 чылдың декабрь айда «Польшада болуушкунну чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекке контрольдуң айтырыгларына күжениишкиннерни кошкадыр чылдагаан кылдыр ажылдавышче ол кымга-ла хамаарыжып турар болдур, оларның шупту-зун кыйырган».

СБК дугайында чугаалажыышкынынарны катап эгелээри, Европада ортумак ыракшылдың ядролуг күштерин боттуу-биле кызырары, нейтроннуг бомбаны хорудаары, Европага боо-чепсекти дүжүрер дугайында конференцияны чыыры, ядролуг чепсек чок зоналарны тургузары, боочепсекти чурттар аразынга садыгларын кызыгаарлаары дээрге боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле практиктиг хемчеглер дугайында санаалдарның эң чугула чүүлдери ол болур деп Социтерниниң бюрозу санап турар.

Беседа эң-пайыралчы, ажылхерекчи ёзу-биле боон эрткен

(СЭТА).

ИЙИ БАЖЫҢНЫ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Шаанда чоннуң Кара-Даш деп адап турганы амгы Ак-Довурак хоорай үш аңгы суурлардан тургустунган. Хоорайның үстүү талазында чанында чүрек ышкаш борбак даглыг бичии суургуган бар. Ону бо черниң чурттакчылары ооң-баштак-биле «өртээл хоорай», «Шаңгыр» дижир. Арыглал фабриказының адаанда сөөлүреди туттунуп эгелээн даады-ла беш каът. туйбу бажыңнар Постоянный суур ол. Ол ийи суурнуң аразында маңаа комбинат чаа-ла ажыттынып турда таваан салган ажылчын суургуганы хоорайның ады-биле Ак-Довурак деп адаар. Ынчангаш Постоянныйдан бо суурже аргышкан чоннуң «Ак-Довурак киирем ол» деп чугаалажыр үзүрү ында.

Ак-Довурак шагда-ла туттунган ыяш баракгар, суурнуң кыдыгларын дургаар плакган куткан хуу бажыңнар колдаан. Соолгу чылдарда ооң адаа талазында «коттеджилер» дижириниг машина тургузар гаражындан бээр бар, чаагайжыды туттунган бажыңнар көвүдээп. Ол бажыңнар бир-ле дугаарында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың сеттелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары кылып эгелээн. Хоорайның «Асбест» стадионунуң дужунда ийи аал ишти чурттаар бажыңнарның тудуунда Ак-Довуракның мурнакчы тудугжу бригадаларының бирээзи аныяк коммунист Хураган Делгериниң бригадазы база ажылдап турар.

Бо кезек бажыңнарны чылдың баштайгы кварталында ажыглалга киирер дээш, ыпчангаш мында ажылдаан кижилер-ле хөй. Чамдыызы чылыг дамчыдар хоорзалар салыр оңгарны каскан, векелери соңгаларны рамалаан, шалалаан — ажыл дээрге бачым. Бригадир, холунда саазын, ручка тудуп алган (кылдыпган ажылдар демделген турган), «Беларусь» тракторнуң чолаачызынга манзаларны каяа дүжүрерин айтып берип турган черинге ужуражы бердивис.

— Тудугга ажылдаан, ам оң ийи чыл чедип тур мен. Баштай-ла Маска-оол Хертектиң бригадазынга ажылдап турган, 1975 чылда аңгы бригада хүлээп алдым. Хоорай адаанда бо кезек бажыңнарны бистиң эргелелдиң тудугжулары кылып эгелээн чүве. Каш чыл иштинде-ле эңдерилеп— ам дөртеп чедип турар бажыңнар бо—деп, ол чугаалай-дыр.

Делгериниң бригадазында колдуу-ла аныяктар, шупту оң бир кижи ажылдап турар. Олар бызаңчы-бетонщиктер бригадазы, ынчалза-даа мында тудугнуң бүгү мергежилдериниң ажылчыннары бар. Бригада пазы-хар талазы-биле эрелеңде эң-не аныяк коллективтериниң бирээзинге сападын турар болза-даа, ажыл стажының талазы-биле эң-не хоочунарның бирээзи. Мурнунда бо бригадага ажылдан турган, шериг херээн тудуг кезээнге эрттиргеш өртекен күзүн халашкаш катап-ла мында ажылдай берген Иван Монгушту санаваска, арткан тудугжуларның колдуу чаңгыс-ла бо коллективке оң чыл чедир ажылдаан хоочун тудугжулар болуп турар.

Эрткен ажыл-агый чылында бистиң бригадавыс тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 25-те-ле бүрүн күүседипкен. Бир ажылчынга хамаарыштыр 1000 ажыг рубльдиң ажылдарын кылдывыс. Ынчангаш бригада кежигүнү бүрүзүнүң ортумак шалыңы 230—250 рубль боон турар. Үр үеде чаңгыс коллективке каны ажылдан келген болгаш бот-боттарывысты кончуг эки билчир болгаш аравыста эң-пайыралдыг бис. Бригадавыстың тудугжуларының кол мергежили — бызаңчы-бетонщик болуруңдан аңгыда, шилдекчи, чазаныкчы дээш оске-даа холушкак мергежилдерни база шиңгээдип алган. Ынчангаш кижи бүрүзү херек апаргында тудугнуң кандыг-даа ажылдарын кылып болурунуң аргазы бар. Бо бүгү чүүлдер, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, эки ажылдаарының кол үндезини болур — деп, бригадир Хураган Делгер чугаалаан.

Бригаданың хоочун тудугжулары, коммунистер, хоорай Совединиң депутады Кок-оол Хертек, Валерий Сүрүн боттарының байлак арга-дужулгазын эң-не өөрүпге күзелдинбиле дамчыдып берип, ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат сеттелге-тудуг эргелелиңде шупту беш бригада бар. Хураган Делгериниң бригадазы эрткен чылдың баштайгы үш кварталында улаштыр социалистиг чарышка тиилекчи болган. Чүгле дөртүү квартална Маска-оол Хертектиң бригадазынга аштырган. ийиги черни ээлээн. Ук коллектив бо чылдың баштайгы кварталында ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирерин хүлээпген. Бригада амгы үеде социалистиг хүлээлгезин чогуур үезинде, эки шынарлыг кылдыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

А. БЕГЗИП-ООЛ.

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң хойжузу Намдал Самлыкчанович Орус биле Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафоновту бистиң республикада эки билир. Оларның кайызының-даа хөрээнде Ленин орденнери болгаш чазактың оске-даа бедик шаңналдары чайнап чоруур.

Эжишкилер чоокта чаа улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралынга киржип, чымыштыг ижиниң дугайында боттарының солуп чүүлдерин, арга-дужулгазын солушканнар. Кайызының-даа кадарган малы хүр кыш ажып, амгы үеде хураганнап эгелээн.

ЧУРУКТА: Н. С. Орус биле И. П. Сафонов.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Чадааннаның райүлетпүр комбинадының чугай өрттедир цехиниң Ламажып Монгушка удурткан бригадазы 1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, 30 рубльдиң акша шаңналын алган.

Он бирги беш чылдың бирги чылында Л. Монгуштуң бригадазы кызымак, демниг ажылдаанындан чылда 750 тонна планныг тургаш, херек кырында 782 тоннаны өрттедип белеткээш, тудуг организацияларынче чүдүрүп чоруткан. Мурнакчы бригада кышкы айларда безин ажылдың темпизин кошкатпаан. Декабрда олар пландан ажыр 15 тонна чугайны белеткээн.

ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга телептиг ужуражыр дээш чарышта киржип турар бригада январьның планын чедиинг-киниг күүседеткеш, бо айда база шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

А. ДОҢГАК.

ФРАНЦУЗ КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корр). Чурттуң ажылчы чоннарының дайынчы авангарды — Француз коммунистиг партиязының үзүлчелиг XXIV съездизи Францияның найысылалының чанында ажылчын Сент-Уэн хоорайның спорт ордузунга февраль 3-те ажыттынган. Францияның бүгү булуңнарындан келген ийи муң чыгам делегаттар ооң ажылында киржип турар. 120 ажыг аңы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, депшилелиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң делегациялары француз коммунистерниң съездизинде барган. СЭКП-ниң делегациязын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко баштап барган.

ФКП-ниң Төп Комитединиң коммунистер чугаалажып көөр кылдыр киргени, XXIV съездиниң резолюциязының төлевилелинге хамаарыштыр калбарган чидиг дискуссияны чурттуң демократтыг хөй-ниитизи улуг кичээнгей-биле хайгаарап турган. Соолгу он чылда партияның ажыл-чорудулгазын ол документтиде тодаргай анализтеп, францияга аңгы демиселиниң дүржулгазының түңнелдерин үндүрүп, демократияның, тайбыңның болгаш социализмниң оруу-биле чурттуң бурупгаар шимчээшкинин дээш демиселдиң перспективаларын толевилеп турар.

Делегей хөгжүлдезинге социалистиг чурттар шиитпирлиг болгаш улам озуп орар рольду ойнап турарын төлевилелдиң делегей бөлүүнде демдеглээн.

Партияның бүгү-ле чер-чер организацияларынга болгаш департамент федерацияларынга болган хуралдарга резолюция төлевилелин чугаалашпышаан, коммунистер чуртта политиктиг байдалды тодаргай анализтээн. 1981 чылдың чазыында төөн үзелдиг күштерниң Францияда эргечагыргада киргенинiң болгаш бодунда коммунистерни киништирген чазак тургускынының түңнелинде тургустунуп келген чаа байдалдарда партияның мурнунда турун кээп турар сорулгаларны олар тодаратkан.

Съездизинге белеткелиниң үезинде француз коммунистер улустарның тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш, боочепсектерни эңдере будүрериң болдурбас дээш, барыын үзелдиг күштерниң чимээнишкиннеринге удур, Францияда кошкавайн турар антикоммунистиг болгаш антисоциалистиг кампанияга удур демиселди калбак нептерединиң эргежок чугулазын айыткан. Вашингтонның улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту чавырыдырарында угланган политиказынга олар шыңгыы удурланган.

XXIV съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга Сент-Уэнниң тергиилекчизи, ФКП ТК-ның кежигүнү П. Фост байыр чедирген.

Партияның ажыл-чорудулгазының болгаш сорулгаларының дугайында ФКП ТК-ның съездиге илеткелин Француз компартиязының Чиңгине секретары М. Марше кылган.

П. КОНОВАЛОВ, О. ШИРОКОВ.

Национальная краеведческая отдел

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЭНЕРГИЯ КУРЛАВЫРЛАРЫНЫҢ КАМНАЛГАЗЫ

Бо айтырыгны Бии-Хем районда канчаар шиитпирлеп турарыл?

Энергияны болгаш оттулар чүүлдү будурерин көскүзүбиле өстүрери планда көрдүнген. Ынчалза-даа чурттуң аңаа хереглели база дүрген өзүп турар. Ынчангаш оттулар чүүлдү болгаш энергияны камнаарынга бүгү-ле бар быраларны болгаш ыдыг берииишкиннерин ажыглаарын планда айтып турар»—деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга айыткан.

Республиканың күш-ажылчы коллективтери, көдээ ажылагый будурүлгелери боттарының 1982 чылда социалистиг хүлээлгелеринге энергия курлавырларын камнаарын кол негееделериниң бирээзин кылдыр айтып, тодаргай сорулгаларны салып турар.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чиг-эт, одаага-энергетиктиг болгаш еске-даа материалдыг курлавырларны камнаарының болгаш таарымчалыг ажыглаарының талазы-биле ажыдыы күштелдирериниң дугайында» доктаалын Бии-Хем районда канчаар күүседип турарынга хамаарыштыр Туран хоорайга болгаш совхоттарга чоокта хынаддаларны кылган. Ол талазы-биле рейд бригадазының материалын моон адаанда парладывыс.

Хынаданың кол-да кылган түнелеринден чүл дээрге, Бии-Хем районнуң совхозтарының болгаш үлетпүр будурүлге черлериниң удуртукчулары эрткен 1981 чылда кылган чаштырыгларын болгаш четпестерин катаптаас дээш бо кышка белеткел үезинде көскү ажылдарны кылбаанын бооп турар. Оон түнелеринде ажыл-агыйларда, оларның салбырларында, фермаларында, а ол шыкаш район төвүнде котёльнаяларның хөй кезии кышкы үеде ажылчаарынга кошкак белеткенген, оттулар чүүл — хөмүр-даштыы ажык дээр адаанда кадагалап турар. Котёльнаяларны, оларның бүс, суг дамчыдар хоолайларын багай сеткен, кылганындан хөй хемчеэлдиг ыяш суг, бүс чидиргилиг бооп турар. Районнуң үлетпүр будурүлге, түдүт организацияларында болгаш кедээ черлеринде электри энеогиязының чидирии дыка хөй, ону камнадгалыг ажыглаваайн турар.

Түс-түс совхозтар болгаш организацияларга кылдыган хынаддаының түнелериндеги үстүнде айыттырган четпестер бадыткаттының турар.

Чижээ, «Хадың» совхозта (директору А. А. Тыхеев, кол инженери В. Н. Херъел) машина-трактор мастерскаязының, бызаа кажаазының, а ол шыкаш клубтуң болгаш чүнар-бажыңның котельнаяларының бүс болгаш суг дамчыдар хоолайларының үредилик, дыдык черлериндеги хөй хемчеэлдиг энергия чидип турар. Шиитизи-биле адырга. «Хадың» совхозтуң үстүнде айыттырган котёльнаяларны одаага сезонунуң эгезинден бооп 80 Гкал хире чылыг энергиязы азы оң беш тонна хире хөмүр-даш чидириглиг болган. Үүле машина-трактор мастерскаязында котёльнаяларның үредилик хоолайларының уржуунда минута санында-ла 1 литр ыяш суг ажыглаттынмайн, халаска чидип турар болган. Ол бүгүнү совхозтуң удуртукчулары биилп тура-ла бо хүнгерге өөлүп кандыг-даа хемнег алдайн турар. «Хадың» совхозтуң 8 котёльнаязының 4-үү, тодаргайларга чүнар-бажыңда, сүт-бараан фермазының мал чемнериниң иегизе, бызаа кажаазының чем белеткээр черинде, хаван фермазында одаага дериг-херексеглерни аварийлиг, үредилик байдалда түрбүшаан. Ол түгайын моон мурнунда-ла районнуң улусчу контроль комитеди илереткеш, сагындырган-даа болза, бо хүнгерге чедир кандыг-даа ажыл кылдынмаанын элдептиг.

Оттулар чүүлдү үнелевес, оон камгалал-кадагалалынче кичээнгей салбас чоруктуң факт-барымдаалары «Хадың-да» хөй. Чижээ, клубтуң котёльнязының хүзүн шуут-ла оттулар хөмүр-даш кырынче төп турар. Оон түнелинде оттулар чүүлдүң шынары кудулаар, орт үйүн болур.

«Шивилиг» совхозта оттулар чүүл, энергия камналгазының байдалы база-ла оон дээредевес. Бо совхозтуң удуртукчулары (директору Н. А. Сафиулин, кол инженери П. С. Тулупов) кышкы байдалга котёльнаяларны, оларның оттулар чүүл кадагалзар черлерин белеткээрине дыка кошкак кичээнгей салганы хынаддадан илереэн. Эрткен чылдың одаага сезонунда айыттынган четпестерин үзүткаар болгаш районнуң үлусчу контроль комитединиң шиитпирии күүседир талазы-биле бо ажыл-агыйга кандыг-даа хемчеглерни алдаан деп чугаалаан болуп. Ында ажыдаан турар алды котёльнаялар шупту-даа авария байдалында. База бир эң-не харысалга чок чоруктуң демдеглээри эргежок чүгула: хынаалда үезинде совхозтуң гаражындан ангыда котельнаяларынга шунтуазунга чаңгыс-даа кочегар азы харыысалгалыг ажыдакчы чок турганы элдептиг! Ол шыкаш котёльнаяларның шупту-зунда базымыкын хынаар, чылыг хемчээр манометрлер, термометрлер чок болгуйаан. Оттулар чүүлдүң чарыгдалын кайда-даа санап, демдеглевейн турар. Котёльнаяларда болгаш дамчыдылга четкидиргиже үредип чердер дыка хөй. Ол бүгүнүң түнелинде доктаатгынган линиядан 663 тонна оттулар чүүл артыкка чарыгдаттынган.

«Бөк» совхозтуң удуртукчулары директор Б. Г. Бессонов, кол инженер Л. Б. Тонкошкуров) болгаш спецыалистери эртиен чылдың бо үезинде кылдынган хынаддадан илереэн четпестерниң катаптавас, котёльнаяларның ажыглалын болгаш оттулар чүүлдүң кадагалалын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорутканың демдеглээр керек. Ынчалза-даа улуг четпестер бар бооп турар. Чижээ, хөмүр-даштыы багай кадагалап турарындан оон чылда чарыгдаган хемчээлиниң 2 чедир хуузу, тодаргайларга, 50 ажыг тонна оттулар чүүл чидириглиг бооп турар. Өске-даа четпестер илереттингеп. Чижээ, Аржаан суурда мал азыраар шөлдүң котёльнаязы одаага сезону эгелээнден бээр 20 Гкал чылыг азы беш хире тонна хөмүр-даштыы чидирген. Чиаловка салбырында котёльнаяның техниктиг байдалының багайындан минута санында-ла 0,5 литр чылыг суг чидирии болуп турар. Бо совхозта лимит-биле көшкээрээн оттулар чүүлүнүң чартымынган хөй кезии бо хүнгерге чедир ажыглап каапкан. А одаага сезону ам-даа чаңгыс эвес эң үргулгүлээр болгай. Оң дээрге, камналга айтырыын бо ажыл-агыйда чогуур эдиелге чедир шиитпирлеевейн турарының чылдагааны-дыр.

«Саян» совхозтуң (директору Ю. А. Чихачёв, кол инженери И. П. Дубровский) чамдык котёльнаяларында ыналда-хемчээшкин приборларын тургузуп, чогуур документацияларны бо чылын четчелеп кылган-даа болза, четпестер ам-даа хөй, чижээ, машина-трактор мастерскаязында, сүт-бараан фермазында, Сушь салбырында, конторада котельнаялар чылыдыга суунуң чидириинден хөй хемчээлдиг оттулар чүүлдү артыкка чарыгдаар ужурга заваржып турар. Чүүле Сушь салбырында безин одаага сезонунуң эгезинден бээр 45 Гкал чылыг азы он хире тонна хөмүр-даш чидириглиг болган. «Кызыл тараачын» совхозта энергия курлавырларын камнаар талазы-биле ажыл районнуң өске ажылагыйларындан дээре бооп турар. Ынчалза-даа шында оттулар чүүлдүң чарыгдалы бааза-ла пландан хөй, чылыг энергиязы улуг чидириглиг бооп турар.

Рейдиниң түнелдери-биле ап көөрге, Бии-Хем районнуң совхозтарының, а ол шыкаш Туран хоорайындаа төп одаага черлери, оларны дорту-биле харылзаа турар албан, организацияларның удуртукчулары СЭКПниң XXVI съездизиниң болган СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң энергия курлавырларын камнаар талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ам-даа чогуур негелеге чедир ажылдавайн турарын көргүзүп турар-дыр. Одаага сезону эгелээнинден бээр эрткен үе иштинде районнуң хынаддага кирген котёльнаязы нормадан ажыр хөй хөмүр-даштыы кывысаан бооп турар. Бир эвес будун сезонуу ажыр болза, дыка хөй оттулар чүүлдү артыкка чарыгдаар ужурга таваржып-дыр. Ол дээрге, одаага сезонунга, кышкы үениң байдалдарынга ажылдаарынга ажыл-агыйларның, үлетпүр будурүлге черлериниң удуртукчуларының түнелеп-дир.

Рейд бригадазының кежигүннери: энергия хайгаарадыры Кызыл участогунуң улуг инспекторлар В. БОЛЬЕВ, энергия хайгаарадының инспекторлары С. ВОЛКОГОНОВ, А. МЕДВЕДЕВ, «Шынның» штаттан дашкаар корр. М. БУРДАКОВ.

ТЕХНИКА АЖЫГЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Коммунистиг партияның аграр политиказын амыдыралга хажык чок боттандырып турарының түнелинде, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы сөөлгү чылдар дургузунда дыка быжыккан. Көдээ ажыл-агыйны техникажиле хандырарының программазы чүгле техниканы чорудуп бээрининг хемчээлин көрүзүдирии эвес, харын машина парыгының структуразынга шыпарның боттуг өскерилгелерин база баш удур көрүп турар. Улуг күүндүр, бедик будурукчулуг, оон-биле чергелештир конструкциязы нарын машиналар совхозтарга хөй-биле кээп турар.

Көдээ ажыл-агыйның кол будурүлге фондуларының 30 хуу хирези техниканың үлүг-хуузунга онаажык турар. Энергиялыг күүлериниң өзүлдези үнүп ажылында кол-кол чорудулгаларны, мал ажылында улуг күш үнер хөй ажылдарны механизастаарының аргазын берген.

Оон-биле чергелештир машиналарны ажыглаарының дүрүмнерин каржызы-биле хажыдып, озал-ондактарны болдуруп, септелгени күдүү пышардыг кылып турарының түнелинде, хөй санныг машиналар элекке-ле ажыглалдан үнүп турар. Машинадарны тоймаглап, өскээр таарты дерип, дыка хөй санныг техниканы кадагазалга тургузарда, күрүне стандартының негелделерин хажыдып турарының хөй-хөй фактылары бар. Ол болза техниканы ажыглаарының хуусаалдарының кызырлып, септелгете база ажаалдага артык кезектер чарыгдалы көүден, машинаның белеп турар үеам кызырлып, машина-трактор парыгын ажаарынга чарыгдалдың өзүп турарының кол чылдагаанарының бирээзи-дир.

Республикада шиитизи-биле чижеелеп алган бир гектарның бот-үнези плавнаттынганындан 10—12 хуу ажын турар. Ынчаарга чаңгыс-ла районнуң ажыл-агыйларында безин ол бот-үне чаңгыс аай эвес. Чижээ, Кызыл районнуң «Тинделге» совхозунга 1980 чылда бир чижек гектарның бот-үнези 4 рубль 56 коп., «Шөмбадыгга» ортумаа-биле— 8 рубль 96 коп., а «Көк-Тейге» — 5 рубль 29 коп. болган.

Бир эвес, 1974 чылда республикага эталон тракторлуң түнде ажылдан кылышкыны 5,7 чижек гектар турган болза, 1981 чылда 5,3 гектар кылдыр кудулаан. Техниканың үрелик болганының ужурупкан аңаа турушкунар эртиен чылын республикага (1823 трактор-хүн болган, ол 1980 чылдыындан 9 муң трактор-хүн хөй.

Специализастаттынган техниктиг ажаалданы шын организастаар чорук, көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалын бедидеринге бирги чергенин ролюн ойнап турар. Эрткен чылын техниканың бедик будурукчулуун ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыжыы», «Хемчик», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Көк-Тей», «Кызыл тараачын» совхозтар болгаш Дуржулга станциязы чедип алган. Бо ажыл-агыйларда техниктиг ажаалданың дыка хөй ажылдары долу хемчээли-биле база шынарлыг кылдыр күүсеттинмес. Ол чорук машинаның дүрген элээринге, хөй үредилишкиннерге болгаш аваа турар чоруктарга чедирер, оон будурукчулуун дыка кудулаар.

Мыдыг турбуже, «Кара-Хаак», «Бурунгаар», «Коммунизмниң черели», «Дээ-Терезин», «Найырал» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарның кол инженерлери ону биилбеин элдептиг. Ол ажыл-агыйларда эдиичи мастерлер шуут чон азы оларны слесарылар кылдыр ажыглап турар. Ынчангаш машина-трактор парыгының будурукчулуу бедидиринге идиг бердинмейн турар. Үстүнде айыткан совхозтарда бир тракторга хүнде ажылдан кылышкын чижегдеп алган 2—3,5 гектардан ашпайн турары таварылга эвес.

Техниканы ажыглаарын экижидер талазы-биле сорулгаңы шиитпирлээрин хамыктың мурнунда кадрларны белеткээрининг деңнелиндеги хамаарыжыр. Бир эвес ажыл-херек дээш сагыш човаар болган бодунга онаагаи хүлээлгени күүсединг шыдаар дуржулгалыг специалистер черчерге чок болуп болза, кайдыг-даа хемчеглерни төлевидээрге, материал-техниктиг баазаны канчаар-даа быжыглаарга, ол чүүлдер чогуур ажыкты берии шыдавас. Бо талазы-биле бисте дыка хөй четпестер бар болуп турар. Республикада шиитизи-биле 1200 ажыг механизатор чедиишпес, а класстыг механизаторларның хуузу барыынын кезик хирези. Оон үрежу-биле совхозтарның хөй пируузунда К-700 тракторлар безин чаңгыс үезчерде ажылдап турар.

Диспетчержидилгени республикада амга чедир-ле шиигзэтпээн. Ону боттандырган болза, будурүлгени дүрген эргелеп башкарарыныы, ховуларда база фермаларда ажылдарны күүседип турарының чорудулгазын чогуур үезинде контрольдаарының, машиналарның база механизмнериң үрелишкинин дораан эдериниң болдунар аргазы тургустунар ийик.

Машина-трактор парыгын ажыглаарын экижидерниге Сельхозтехкүркомнуң будурүлгелери улуг ролюду ойнаар ужурлуг. Сельхозтехниканың күжү-биле база херексеглери-биле машиналарның болгаш дериишкиннерниң ажаалдазын кылыр бо беш чылда улам ыпай хөгжүүр апаар. Бо чылын безин Сельхозтехниканың будурүлгелери техниктиг ажаалда-биле совхозтарның трактолларының 40 хуу хирезин, 280 тараа болгаш 100 силос комбайнын, суггарылга техниказын бүрүү-биле хаара түткан турар. Совхозтарның нефть баазаларының техниктиг ажаалдазын кылыр талазы-биле ажылдарның хемчээли база дыка улгадыр.

Диагностика херекселдерин ажыглаар чорук техниктиг ажаалданың эң-не депшилгелиг аргаларын ажыглаарынче шилчириниң болдупар аргазын бээр.

Бөгүн техниканы билирии дээрге, чүгле трактору башкарарын өөренип алыры эвес, харын бүгү машиналарны дыка эки билирии-дир. Чүгле ыдыг кижи амгы үениң техниказын бедик будурукчулуг дылдыр ажыглап шыдаар.

И. ОЛДЫРЕВ.
Сельхозтехкүркомнуң септелге эргелелиниң начальнигы.

Бир эвес бис ажыл үезиниң минута бүрүзүн, чиг-эттиң болгаш одаар чүүлдүң грамм бүрүзүн, машинаның кезек бүрүзүн, күш-ажылчы көпеек бүрүзүн камнап өөрени бээр болзувусса, бистиң чуртувус улам күштүг болгаш бай, бистиң коммунизмче шимчээшкинивис улам шапкын апаар ийик.
Л. И. БРЕЖНЕВ.

АЖЫЛГА БЫЖЫГЛААРЫ-БИЛЕ

Күш-ажылдың курлавырыбиле республиканың дёвискээринде чамдык ажыл-агыйлар, албан организация, үлетпүр будүүлге колективтери четче-бүрүн хандыртышпаан болуп турар. А бир чамдык районнарда ажылчын кадрларның шинги саны чогуур хемчээлинден хөй, харын-даа артыкшылдыг. Ынчангаш артыкшылдыг курлавырларны чеп ажыглап, ажылчын күжү чедишпейн турар черлерже сонуургалдыг өг-бүлелерни көжүрери көрдүнген. Бо талазы-биле тодаргай ажылдарны бистиң Чөөп-Хемчик районда база кылын чорудун келген. Ажылчын күжү пегеттинин турар ажыл-агыйларже көжүп, аңаа турумчуп ажылдаар. чурттаар күзелдиг ажылчыннарга моральдыг болгаш материалдыг детькимчени көргүзүп турар.

Ону тодаргайларга мындыг. Кайы-бир черже көжер дээш өг-бүленин кежигүннериниң шиитиидеп. 16 хардан өрү пазылыг кижи бүрүзүнге 200 рубльдин база өг-бүленин пазы четпээн уругларынга доктааттынган акша дузаламчызын тыпсыр. Көжүп чеде бергеш, хууда чурттала бажыңын тудуп алыр күзелдиг болза, узун хуусаалыг чээлини бажың ээзинге бээр. Ону төлээриниң хуусазы он беш чыл болгаш оон 35 хуузун күрүне боду төлээр. Көшкен өг-бүделерни чурттаар бажың, погаа өстүрер чер, сиген-шырбыл кезии адыр шол-биле хандырар. Ук коллектив ол өг-бүделерге бажың хөлезинии ийи чыл иштинде төлеттиес болгаш ол-ла үениң дургузунда одаар чүүл-биле халас хандырар. Ол ышкаш көжүртен машиналарның хөлезинин база төлевес. Көжүп турар өг-бүлелер аразында дугуржулга кылгаш, хууда мал-маганын сүрүн чедирип болур. Мал сүрүкчүлериге бээр шүүдел акшаны ажыл-агый боду төлээр.

Бистиң районнуң ажыл-ишчилериниң арасындан механизатор кадрлар, кадарчылар чедишпес чамдык районнуң совхозтарынче көжүп чоруткан, ук ажыл-агыйларда турумчуй берип, эки ажылдап чоруурлар хөй. Ынчаарга Чөөп-Хемчик районну алыр болза, кижи күжүнүң нурлавырларының мөөнеттингени база аңгы-аңгы. Чамдык коллективтерде артыкшыдыг, а өскезинде чогуур нормага ыракта четпес. Чижекке «Тыва кодээ тудуг» трестиң Чадаана хоорайда № 463 КМКзының киирип керээлиңер. Ук коллектив он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларының күүседеэзин үзүп, чамдык объектилерин ажыглалга киирбээн.

Оон чылдагааны чүдел? Будурүлгениң кол даяныр күжү — тудугжу кадрлар чедиишпес. Бар ажылчыннарның мергежили чавыс, ажылдан үнер кижилериниң саны хөй болуп артпышаан. Тудугжулар ортузунга политикижизидилгелиг ажылдарны амыдырал-биле холбаалыг чорудуп, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускаш, оларны коллективке турумчудары дарый шиитпирлээр айтырыгларын бирээзи. Ук коллективке амгы үеде дыка хөй тудугжулар пегеттинип турар. КМК-ны тудугжу кадрлар-биле хандырар хүлээлгезин районнуң совхозтары четпес күүседин белген.

Ол коллектив районнуң дёвискээринге тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар болгайда, олар ыңай-бээр шимчеп, көжүп чоруур. Ынчангаш оон ажылчыннары кылдынган ажылдың толевириниң кырыкта 30 хуу немелде толеврии база алыр. КМК-биле чартынган керээ ёзугаар ажылчыннар бодунуң совхозунга-даа тудуг ажылдарын кылып болур.

Артыкшылдыг курлавырларны сайгарып тургаш, кижи күжүн таарыштыр тургузуп, чамдык коллективтерниң херегелиин хайдырары-биле ажыдчын кадрларны оларга быжыглаары хүннүң чугула айтырыгларының бирээзин. Ынчангаш районнуң ажылнычы коллективтериниң удуртукчулары, хой-иитти организацияларының кадрларны ажылга быжыглаар талазы-биле тодаргай ажылдарны хүн бүрү кылып чорудар ужурлуг.

С. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң район төлээзи.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда)

хуу хөй. Чер-чер Советтериниң күселп-биле чурттала бажыңнарының тудуунга 18,7 миллион рубльди чарыгдаары, 87.700 ажыг дөрбелчин метр чурттала шөлүн ажыглалга киирери көрдүнген. Министерстволарның болгаш ведомстволарның күселп-биле чурттала бажыңнарының тудуунга 18.600 муң рубльди чарыгдаары, ажыглалга 94,200 дөрбелчин метр чурттала шөлүн киирери планнаттынган. Дөрт чыл дургузунда 2.080 олуттуг уруглар албан черий (1978-1980 чылдарга деңнээрге 5,3 катап хөй) тудар, түс чер бюджединден уруглар албан черлериниң тудуунга 1.800 рубль чарыгдаттынар, 1.160 олуттуг уруглар албан черлерин тудар болгаш аңаа 3100 муң рубльди чарыгдаар.

Республиканың чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозу болгаш Министрлер Чөвүлелиниң КТЭ-зи, Тываның электри четкилери, «Тыва тудуг», «Тыва сеңгедге тудуг» трестер, Кызыл ТЭС-зиниң ТЭ-зи 1982—1985 чылдарда Кызылга инженерлиг четкилерниң тудуун дооскаш, ажыглалга киирерин хандырар ужурлуг. 1982—1984 чылдарда чылдың-на шакта 75 тонна бусту бүдүрер бир-бир котёлдарны кылбышаан, Кызыл ТЭС-тиң алгыдыкшыкшынга 5,300 муң рубльди берип турар. Бо чылын чылыг шугумуунуң 6.600 метр узун дурттуг ийиги эзлээзи ажыглалга киирер. Дөрт чыл иштинде 2,9 км. хемчээлдиг тарамык четкилерни кылырын айыткан. Үлетпүр зоналынга котёльнаяны тударынга 2.500 муң рубльди берген болгаш ол 80 гиналорий чылыг энергиязы бээр күүдүг черни 1985 чылда ажыглалга киирер. 1982—1985 чылдарда коллекторлуг каналиазацияны тударынга 1.476 муң рубльди тускайлаан болгаш оон 3 километрни 1984 чылда, 5,4 километрни—1985 чылда ажыглалга киирер. Сметалыг өртээ 1.560 муң рубль бооп турар үшкү эзлегии база кылыр болгаш оон 2 километрни 1982 чылда, 3 километрни—1983, 4,9 километрни — 1985 чылда тудуп дооскаш, ажыглалга киирер.

СЭКП хооркому, хооркүүском, «Тыва тудуг» трест бо чылдан эгелээш, «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелеринии чурттала бажыңнарын болгаш социал-культура тудугларын тудуп, тургузар үлуг кылдыр организастаар ужурлуг. Чурттала бажыңнарын тударында ажылдап турар тудугжуларны бичии механизацияның дериг-херексеглери-биле хандырары, шеверлел ажылдарының механизастаашкынының деңнелии бедидери эргежок чугула.

Республиканың Күрпланы. Министрлер Чөвүлелиниң КТЭ-зи. Чурттала-коммунал ажыл-агыйының министерствозу 1982—1985 чылдарда бүгү хевирлериниң тудугларын телевилээриниге болгаш акшахөреңгиин тускайлаарынга лимиттерни тодаратқан турар ужурлуг.

СЭКП хооркому, хооркүүском, «Тыва тудуг» трест, «Тыва сеңгедге тудуг» комбинат улугулуг панельдерден бажың тударын шалыпкын калбартыр, комбинатты толевилээп күүдүүнге чедирер, чурттала бажыңнарын блок-секциялардан эптеп кылырынга чугула кезээттер комплектилерин кылып үндүрери-биле ону тускай дериг-херексеглер-биле четчелээр, а ол шыкаш бажыңнарны эптеп кылыр үеде хөй күш үнерии кызырар, кезектериниң болгаш конструкциялариның заводка белеткээриниң хемчээлин көвүдедир, шыпарлыг эжижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг. 1982 чылда 80-80 квартиралыг дөрт чурттала бажыңнарының кезектерии будүрүп үндүрерии, 1983 чылдан — алды бажыңнарга кылырын организастаар, ону чедип алыры чугула. Бажың тудар комбинатың тудуун шашкынчыдар болгаш ону 1984 чылда ажыглалга киирер.

Республиканың Оттулар чүүл үлетпүрүнүң министерствозу тудуг ыяжын, ылаңгыяда чымчак породаның ыяштарын ангылай сорттаан, чыл фондуларының хемчээли-биле «Тудуг кезектери» комбинатка чазаглыг кылыглар болгаш шала маплазары будүрери-биле чорудун бээрин хандырар ужурлуг.

СЭКП хооркому, хооркүүском. «Тыва тудуг материалдарының» каттыжышкыны. Оттулар чүүл министерствозу, «Тудуг кезектери» комбинат туүйбу, чугай, дилиг материалдары, демир-бетон болгаш чазаан кылыглар будүрерин көвүдедир дээш эргежок чугула хемчеглерни алыр болгаш оларның-биле Кызылдың тудугларын долдур хандырарын чедип алыр ужурлуг. Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдары кылыр заводка хана даштының тууйбуун кылын үндүрерии организастаар, оон күүдүүн 1983 чылда шиигээдип алырын хандырар. Үстүнде айыттынган организар болгаш коллективтер тудуг-болгаш монтаж кылыр тудугжу кадрларны белеткээрин экижидериниң хемчеглерин ап чорудар. Чылдың-на 4-ку ХПТУ-га 200 ажылчыннарны, «Тыва тудуг» трестиң оөредилге комбинадында — 500 ажылчыннарны белеткеп үндүрер болгаш база-ла ол хире сапныг кижиниң ажылчын мергежилии бедидер керек.

Республиканың Күртудуу, «Красноярскграждан төлевилел» институттуун Тыва салбыры архитектура турғузуунун, каттарының болгаш хемчээлиниң талазы-биле ында-бүрү чаштыг аай база түстүс-даа бажыңнар төлевилелдерии-биле хоорайның микрорайоннарын тударын хандырар. Шидыг бажыңнарның квартираларының хемчээлдерин эптеп кылдыр планнап, оларның иштинги кыпчыдавын экижидер ужурлуг. Амгы үениң хоорай тудуунукчуунун пегеттиниин адыр база түстүс-даа бажыңнар төлевилелдерии-биле хоорайның микрорайоннарын тударын хандырар ужурлуг. Квартиралдарны болгаш микрорайоннарны тудары дооступ турар үеде чоннуң хандырылга албан болгаш будүрүлге черлериниң тудуу база доозулган, инженерлиг дериилелер, девискээрлерни чаагайжыдар болгаш погаанчыдар талазы-биле бүгү ажылдар бүрүн кылдынган турар ужурлуг.

«Красноярскграждан төлевилел» институттуң Тыва салбыры чурттала болгаш социал-культура тудугларының төлевилел-смета документтилерии оларны чогуур хуусаалдарында тудуп эгелээриниге таарымчалыг кылдыр ажылдап кылырын хандырар ужурлуг.

СЭКП хооркому, хооркүүском. Күртудуг, республиканың Күрпланы болгаш Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелели. «Тыва тудуг» трест чурттала болгаш социал-культура тудугларының төлевилел-смета документтилерии оларны чогуур хуусаалдарында тудуп эгелээриниге таарымчалыг кылдыр ажылдап кылырын хандырар ужурлуг.

Омск хоорайның дүрүкулгазын өзүгаар чурттала бажыңнарын болгаш школа залы четпээн уруглар албан черлериниң соксаад чоокка планнаар болгаш улаштыр тудар аргалы 1982—1983 чылдарда ажыглап эгелээриниң хемчеглерин алыр. Ол арга тудугларны ай болгаш кварталдар санында улаштыр-улаштыр ажылдалга киирип, дужаарын хандырар.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелелии Кызыл хоорайга чурттала бажыңнарын болгаш социал-культура тудугларын кызыр талазы-биле чаңгыс аай чагыкчы кылдыр тургузар. Шуштурулга тудуун белеткеп, ону боттандырып чорударынга киирип бүгү организацияларның ажылын угланп баштаары-биле башкарыла-га чөвүлелии тургускан.

Тудугжу кадрларны бижыглаар, доктаамал күш-ажылчы коллективтерин тургузар талазы-биле ажылды СЭКП хооркому, хооркүүском, партия эге болгаш профэвилел организациялары, ажыл-агый удуртукчулары күштедирип чорудар ужурлуг. Бригада керээзи-биле ажылдаар аргаиы ажыглаарын өзүгаар барымдаалап көөр чоруктуң фактыларын шиитпирлии-биле узуткаар, ол арганы будүрүлгенин ажыктыын удаттырарының, планныг, технологтуг болгаш күш-ажылдың сатыгга чурумун быжыглаарының дээштит чүүлү кылдыр көөр керек. Масса-политиктиг ажылды шуут-ла тудугларга, участокторга, бригадаларга чорудары, ажылдакчы бүрүүн бедик мээ-медереддиг болурунга, чоннуң байлаан ажыл-агыйжы, ээ өзүгаар көөрүнге оларны кижизидери чугула. Ол сорулга-биле социалистиг чарыштыг сайзырадырынга, социал болгаш культура айтырыгларын шиитпирээринге идиг кылып турар. Профэвилелдери боттарының ажылын чорударда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын удуртулга болдуруп турар.

ВЦСПС Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязында каттыжып кирген дашткы чурттарның профэвилелдери-биле калбак харылзаалыг.

ЧУРУКТА: ВЦСПС-тиң бажыңы.

В. ЗАВЬЯЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Күш-ажылдың кижизиниң эрге-ажыынга

Совет профэвилелдери боттарының XVII съездизинге белеткенип турар. Профэвилелдери ажылчы чоннарның эргелерин болгаш сонуургалдарын камгалаарының чаагай хөрээн чайгылыш чок, быжыы-биле боттандырып, улустуң чаагай чорууның кол үндезини экономиканың хогжүлдезиниң темпизин шапкынчыдар дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Профэвилел организациялары улетпүрде, тудугларда, көдээ ажыл-агыйда, күрүне албан черлеринде ажылдап турар бүгү кижилерни херек кырында каттыштырып, чурттуң ажыл-агый организациниң бүгү адырларынга ёалдар чедирерииң улуг күжү болбушаан, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, социалистиг чарыштыг сайзырадырынга, социал болгаш культура айтырыгларын шиитпирээринге идиг кылып турар. Профэвилелдери боттарының ажылын чорударда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын удуртулга болдуруп турар.

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БИР ЧЫЛ БУРУНГААР

Кузбасста Карагандыныңкиниң казымал байлактыг черлерин хөмүр-дашчылар үлетпүр аргазы-биле болбаазырадып эгелээн. Кылаштап чоруур экскаваторлар чер иштинден энергетика одаар түүлүн муң-муң тонналы казып тыпканнар. Оон чылда он миллион тонна хөмүр-дашты казып тывар.

Чер адааның бир үнелиг түүлү чүл дээрге, бойдустуң ол байлаа дыка ханы эвес чеорде чыдары болур. Ол чорүп эң ажыктыг—ажың арга-биле казып тывар арганы берген. Төлевилекчилерниң болгаш тудугжуларның кады ажылдажылгазының ачызында казымал байлактыг ол черни үлетпүр аргазы-биле шиңгээдип алырын бир чыл бурунгаар доозынан.

Е. ПАСТУШЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Кемерово.

ЧЫККЫЛАМА СООКТА БЕЗИН

Сибирьниң дошкун соогу чеме-даа хаарып турза, чер казар ажылдарны аңаа кылып болурунуң аргазы выяган. Черниң кырыкы карты доңмазын дээш Иркутскиниң хөвар болгаш өңнүг металлдар эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери оңу хейленчек суг көвүк-биле шыгаазын саналдаанар.

Ол чыпыглаашкынны тускай установка дузазы-биле кысна хуусаада 70 муң дециметр черге кылып турар. Ылангыя ажың арга-биле казымал байлак тывар черни көвүк-биле чылыглаарга дыка ажыктыг болган. Оон дузазы-биле механизмнерниң күш-ажылының будурунчулүү ийиүш катап улгадыр.

Бо кышкы сезонда чамдык алдын казар чеолеони база чылыглап кылган. Эртемденнерниң ол ажылын ССРЭ-ниң УАЧД-ге база чедирип, чонга көргускен. Оон авторларынга делгелгениң шаңналдарын тывыскан.

В. ХОДИЙ,
СЭТА-ның корр.
Иркутск.

ЭКОНОМИКАНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ПРАГА. (СЭТА). 1981 чылда чехословак экономика бурунгаар дешилгелиг хөгжүлдезин уламчылаан деп, 1981 чылда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң болган план күүселдезиниң дугайында Федералдыг статистика эргелелиниң парлалгага берген дыңнадывында чугаалаан.

ЧССР-ниң национал орулгазы 454 миллиард крон акша четкен. Үлетпүр будурүүшкүнүүн хемчээли 2 хуу, а үлетпүрге күш-ажылдың будурүкчүлүү — 1,6 хуу улгаткан. Машина тудуушкуну болган чиик үлетпүр, ылангыя электроникалың, микроэлектроникалың херекселдерни будурер, электротехника үлетпүр, атом күжү-биле ажылдаар электростанциилер дериглери, химия үлетпүрүнүң машиналары болгаш дериглерни кылып үндүрери улам дүрген темпилерлиг хөгжөөн. Чурт 122,8 миллиой тонна хөмүр-дашты болгаш лигнитти, 73,5 миллиард киловатт шак электроэнергияны алган. Агаар-бойдустуң байдалдары, таарымчажок болганыныңыг уламыдаан кедээ ажыл-агыйның пииги продукциязының хемчээли 1980 чылдың деңгелинден 3,4 хуу куду болган.

ЧССР-ниң дашткы садыг саларылгазы 7,5 хуу улгаткан, ССРЭ-биле болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнери өске-даа чурттар-биле Чехословакияның экономиктиг кады ажылдажылгазы улам калбарган. Оларның-биле бараанар солчуру 10,2 хуу, оларның аразында ССРЭ-биле — 16,5 хуу өскен. Чехословакияның бүгү дашткы садыг саарылгазының 71,9 хуузу эрткен чылын социалистиг чурттарның үлүг-хуузуига оңаашкен. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнери чурттар-биле ЧССР-ниң садыглажышкынынга болган экономиктиг кады ажылдажылгазынга хамыктың мурнунда машина тудуушкунунүң болгаш электротехника үлетпүрүнүң талазынга бүдүрүлгечи спецификазастаашкынны болгаш кооперастаашкынны ханылганы чаагай салдарның чедирген. Акыдүмалышкы чурттар-биле ЧССР-ниң эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы калбарын уламчылаан.

Ажылчы чоннарның боттуг орулгалары 2 хуу өскен, 94,1 муң чаа квартираларны тутқан.

Чылдың төнүүзүнде ЧССР-ниң чурттакчы чону 15 миллион 339 муң кижи болган.

КАНАДА: съездиге белеткел

ОТТАВА. (СЭТА-ның корр.). Канаданың Коммунистиг партиязының XXV съездизи чурттуң эң улуг үлетпүр төвү — Торонто хоорайга февраль 13-те бодунуң ажылын эгелээр.

Канада коммунистериниң болгаш Канаданың бүгү дешилгелиг күштериниң амыдыралында кайгамчыктыг болуушкун-биле — канада ажылчы чоннарның маркесчия-ленинчи политиктиг организациязын тургускашындан бээр 60 чылы-биле ол капсырлажып келген. Ынчангаш амгы партийжи шуулган өске бүгү түүлдерден аңгыда, чурттуң коммунистериниң эртken оруун, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары дээш Канаданың ажылчын аңгызының чиик эвес демисели-ниң дуржулгазының түңелдерин үндүрер.

Кол политиктиг резолюцияның төлевилелиң үш ай улаштыр чугаалашкаш дооскан деп, ККП-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш Секретариадының кежигүнү Джон Бидзел СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Съезд мурнунуң партия конференциялары бүгү можуларга болган. Коммунистер съездизинче делегаттарны сонгуп, кол документинниң төлевилелин чугаалашкан.

Ылангыя Торонтода, ол ышкаш Квебек болгаш Альберта можуларда партия хүрээлелиниң вэүлдезиниң конференциялар коргускен.

Польшада болдушкунгарга хамаарыштыр ККП-ниң удурткулгазының туружун партияның бүгү организациялары деткээн. Чуртка байдалды чогумчулар болгаш контрреволюстуг күштерге ойтур шавыышкынны бээр дээш польша чаазактың алган хемчегелерин ККП-ниң удурткулгазы моон мурнунда-да түүлдүг деп көргеш, ПУР-ның ишткиги керектерниге АКШ-тың империализминиң холгаарлаашкының буруу шапкан.

ККП-ниң Чиңгиле секретары У. Каштаның иледкели болгаш съездиниң өске-даа документилери партияның моон сонгаары угланышкының, стратегиязын болгаш тактиказын тодарадыр деп, от демделээн.

ККП-ниң XXV съездиниң шиитпирлеринге тайбының болгаш даянының айтырыглары, ажылчы чоннарның эргежажыктарынче болгаш социал-экономиктиг чаалап алышкынынарынче монополиялардың шавар халдаашкынынчы күштелишкинниң байдалдарында ажылчын шимчээшинниң улам ынай хөгжүдезиниң дыка хөй айтырыгээм илергейлеттинер деп. Дж. Бидзел түңелиниде онзалап демделээн.

А. МЕЛИКЯН.

КОМИТЕТТИҢ СЕССИЯЗЫНДА

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң сессиязы-нда ажыттынган. Боо-чепсектерни эдерер будурерин кызыгаарлаары болгаш чепсегленишкинни дүжүреринiң айтырыы-биле, ол ышкаш боо-чепсектерниң чамдык хевирлерин хоруур хемчегелерни ажылдан кылыры-биле холбаалыг дыка хөй чугула айтырыглар оон хүн айтырыында киргеп.

Делегей байдалы дыка чидигленген, дайын тыптын келирiнiң айылы өскен. Вашингтонуң болгаш НАТО-ның ылаңгыя ядролуг боо-чепсектерни улам-на эдерер будурер дээш угланышкының күштелген байдалда комитет бодунуң ажылын дагыл эгелээн. Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң ажылын идепкейжиде-ри. боо-чепсектi улам эдерер будурерни болдурбас, ядролуг боо-чепсектерни кызырар болгаш сайгарын казбартырын чугула. Социалистиг дем каттыштырылгазының, каяа-даа каттышпас болгаш нейтралдыг чамдык күүпелериниң төлээлекчилери комитет харын ол хемчегелерни боттандырын чорударын чедип алыын дээш туроқун турар.

Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитеттиң түвө чугаалаан. ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. Л. Исраэлян книжи төрелгетенге улуг айыыл болуп турар нейтроннуг чепсектя будурерни болдурбас, ядролуг боо-чепсектерни кызырар болгаш сайгарын казбартырын чугулазының онзалап демделээн. Кандыг-даа хевирниң чепсезин космос делгеминге аппарын тургузарын чоруур дугайында керээни чарар дугайында чугаалажышкынарны комитетке эгелээрiнче ССРЭ-ниң төлээлекчизи база кыйгырган. АКШ-тың шеригүлетпүр комплекизи Онаарлыг чепсекти будурерни калбартын, химиктиг боо-чепсектерни дагыл эдерилдерiнче делегейiң чыгап турар мындыг үеде химиктиг чепсекти чорууруңуң айтырыы онза чугула үзүр-дузалыг болуп бар чылар деп, совет төлээлекчи чугаалаан.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-индий белеткел комиссиязының Делиге болган ийиги хуралының түнели ССРЭ-ниң болгаш Индияның ярашыга ол талазынга харылзаалар-ны улам калбарыр-ны чорудуп-кандар. Канаданың төлээлекчиниң сессиязының хүн чорумун чугаалажып турда. АКШ-тың болгаш өске-даа чамдык барыын талазы чурттарның өнчүзээнiнден үүре чугаалап турган. салдынмайн турар «польша айтырыгын» талазы-биле саналонал бээрiн эгелээрiң комиссиягa албадаарын оралдашкан. Оон мурнунда бадылаан хүн айтырыынга кандыг-даа хамаарылга чок айтырыгны тургузаары-биле сессиiнiң чогумчалыг. ажылхерекчи ёзуазуң үрээри дээш бодунуң кылган оралдажышкынарын агартыры-биле канада делегат Вашингтонуң чоокта чаа кылганы өнчүк-чөңгээчи телевидение «шиңгиндее» ышкаш. Польшага удур чогел төлеген хоозун чулчуруушкуннарны кылып турган.

Ол оралдажышкыннарга Польшаның, Кубаның, ССРЭ-ниң болгаш Белоруссияның төлээлекчилери чогуур ойтур шавышкынны бергеннер. Сессияның киржикчилериниң хөй кезии Польшага удур өнчүк-чөңгээлиг үүлгедишкинниң шиитпирлиг буруу шапкан.

Ол бүгү оралдажышкынарны АКШ-тың делегациязының күткүлү-биле кылганын Нациялар ордузунда чугаалажып турар. АКШ-тың күрсекретарының кижиниң эргелериниң болгаш гуманныг айтырылар талазы-биле дузалакчызы Э. Абрамс аңаа парлалга конференциязы кылгаш.

АКП: экономиктиг программа

ВЕНА. (СЭТА) Чурттуң экономиказын кадыкшадыр, чонну ажыл-биле хандырар болгаш оон амыдыралының байдалдарын экижидер талаа-биле хемчегелериниң программазын Австрияның Коммартиязы ажылдап кылган. Ол программа экономиканың национализастаттынган секторун бүгү хемчег-биле хөгжөөрiн, социалистиг болгаш хөгжүн орар күүпелер-биле экономиктиг харылзаалары калбартырын, делегей монополиялар-ының ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаарын көрүп турар.

Чоннуң амыдырал деңнелин бедидеринiң тодаргай хемчегелерин: чурттакчы чоннуң чедиимес кезектерiнiң эргежажыктарынга таарыштыр үндүрүг системазынга реформа чорударын, ажыл төлевирiнiң бедидерiн болгаш шөлээ үеде ажыл-агыйның планынга ийи чурттуң эртемденнериниң кады ажылдажылгазын ол документтиг дүүштүр калбартыр.

Индий совет эртем-техниктиг кады ажылдажылга хөй чылдар тоогулуг деп, эртем болгаш техника департаментиниң секретары М. Г. К. Менон медеглээн.

Атомнуг энергияны тайбың ажыглаар, азотоптарны калбаа-биле херегленээри, космос делгемин шинчилээри— совет эртемденнериниң кирилгези-биле Индияның эртемденнериниң шиңгээдип алган адырларының үүле чамдык кезээ-дир, Индий улус ону балир болгаш үнелээр-даа.

Өйтур шавышкын

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-ның Кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязының ында эртип турар сессиязынга Барымүүк чурттарының төлээлекчилери Польшага удур диверсия кылырын оралдашкаңнар. Канаданың төлээлекчиниң сессиязының хүн чорумун чугаалажып турда. АКШ-тың болгаш өске-даа чамдык барыын талазы чурттарның өнчүзээнiнден үүре чугаалап турган. салдынмайн турар «польша айтырыгын» талазы-биле саналонал бээрiн эгелээрiң комиссиягa албадаарын оралдашкан. Оон мурнунда бадылаан хүн айтырыынга кандыг-даа хамаарылга чок айтырыгны тургузаары-биле сессиiнiң чогумчалыг. ажылхерекчи ёзуазуң үрээри дээш бодунуң кылган оралдажышкынарын агартыры-биле канада делегат Вашингтонуң чоокта чаа кылганы өнчүк-чөңгээчи телевидение «шиңгиндее» ышкаш. Польшага удур чогел төлеген хоозун чулчуруушкуннарны кылып турган.

Ол оралдажышкыннарга Польшаның, Кубаның, ССРЭ-ниң болгаш Белоруссияның төлээлекчилери чогуур ойтур шавышкынны бергеннер. Сессияның киржикчилериниң хөй кезии Польшага удур өнчүк-чөңгээлиг үүлгедишкинниң шиитпирлиг буруу шапкан.

Ол бүгү оралдажышкынарны АКШ-тың делегациязының күткүлү-биле кылганын Нациялар ордузунда чугаалажып турар. АКШ-тың күрсекретарының кижиниң эргелериниң болгаш гуманныг айтырылар талазы-биле дузалакчызы Э. Абрамс аңаа парлалга конференциязы кылгаш.

КНО-ның Кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязынга «польша айтырыгны» көөр кылдыр албадаар талазы-биле АКШ-тың күзелин мактап тургапын аңаа холбаштыр ында айтып турар.

Израильдиң экелелинде араб девискээрлерде, Мурнуу-Африка Республикада, Чилиде, Сальвадорда, Гватемалада АКШ-тың эң-не калбак детинчезi-биле кижилерiнiң эргелерин эң-не каржы-дошкуну-биле үреп турары ышкаш, ындыг чугула айтырыглардан сессиянын киржикчилериниң кичээнгейин чайладыр дээш Вашингтонуң кылып турар оралдажышкынары-биле холбаштыр АКШ-тың Польшага удур үүлгедишкиниерiн тайылырлап болур.

Г. ДРАГУНОВ.

ВАШИНГТОП. Ядыы-түреңги амыдыралдан арып-бакыраан, туруп шагыраан бо кижилер дистиндир чыскаалыпкан турарлар. Ол кырган болгаш аныяк-даа, негрлер болгаш ак-даа кижилер, боттарының ээлчээн шыдамыккайы-биле маңан турарлар. Оларның алыр аъш-чемни хенизиг-даа болза, бичии-даа када аш ижиниң долдуруп, үргүлчүүнүң ажын ооржуктурар.

«Буянныг дуза чедирериниң хүнiнериниң» ындыг ээлчеглерiн чурттуң бүгү черлеринден көрүп болур. Ак бажыңның дужунда Лафайетт-парктың кежир бо ээлчешкен кижилер-даа база бо аштаң-суксаан американнар-даа Каттышкан Штаттарда «ёзулуг-ла ядылар дугайында садыыт салыышкың» талазы-биле хоозун чулчуруушкуннарның тодаргай херечизи боол турар.

Чазак чери социал программалардан дыка хөй акша-хөреңгиин шериг-үлетпүр концерниериниң хааржактарынче шилчидип, улам-на хөй миллион американнарны аш-чутка таварыштырып турар.

Президент Вашингтонуң болгаш Нью-Йоркуң ядыларының квартаддарынга баргаш, «рейганомика» чогум чүнү болдуруп турарын көөр ужурлуг деп, найысладдың буянныг дуза чедирер организацияларының бирээзиниң төлээлекчизи М. Спайдер медеглээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Юристиң консультациязы

КҮШ-АЖЫЛ МАРГЫЛДААЛАРЫН КӨӨРҮҮ

Районнарның (хоорайларның) улус судтарынга күш-ажыл талазы-биле маргылдааларны көөрүүнүң чурумун ССР Эвилелиниг болгаш эвилелдешкен республикаларның Күш-ажыл дугайында хоойлужудулга Үндезиннери, күш-ажыл талазы-биле маргылдааларны көөрүүнүң чурумукун дугайында Саавыыр болгаш эвилелдешкеп республикаларның күш-ажыл дугайында хоойлулары база хамаатыг херектер чорудулгазының хоойлулары тодарадып турар.

Улус судтары, күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар комиссиялары болгаш профэвилелдериниң фабрика-завод комитеттери ышкаш, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның администрация-биле аразында күш-ажылдың байдалын дүүштүрүп турар эрге нормалдыг ажылгаанының талазы-биле маргылдааларын сэйгарып көөр. Бар турар күш-ажылчы байдалды өскертириниң болгаш чаа байдаалдарны туруузарының дугайында маргылдааларны көөрү улус судтарының эрге-хүлээлгелериниге кирбес.

Улус судтарының шиитпирлеп көөр күш-ажыл маргылдаалары комиссияларының-га болгаш профэвилел комитеттериниңге көөрде эдээн калбак, чүге дээрге администрацииның сапалы-биле ажылдан кижиниң үндүргенiниң болгаш ажылдакчы-тарының будурүлгеге чедирген материалдыг когаралын эгиттирер дугайында херектерни улус судтарынга шуут көөр ужурлуг.

Улус судтары күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар көөрүүнүң үшкү органы болуп турар. Күш-ажыл маргылдаазын судтан дашкаар көөрүүнүң чурумнарын сагывааң таварылгада судья билдиришкинин хүлээп алырындан ойталаар. Бир эвес ындыг байдал судтуң хуралы чоруп турган үеде илерең келир болза, ынчан суд маргылдаану шиитпирлевейн арттырар дугайында коддегиялыг тодарадылганы үндүрөр. Бо ийи таварылганың кайызында-да-даа билдириишкин ээзи оон хомудалын күш-ажыл маргылдаазының комиссиязының азы профэвилел комитединиң көргенiниң соонда судка катап айтырыг тургузар эргелиг.

Ынчангаш ажылга катап тургузар дугаймында иегелденiң суд органнарының эргелүүлгелериниге дүүжүп турарының дугайында айтырыгны шиитпирлээрде, ажылдакчыны ажылдан үндүрериниң хоойлуда доктаатгынган чурумнарын сагып көргенiн барымдаалаар ужурлуг-дур. Чижээлээрге, кандыг-бир ажылдакчыны ажылдан үндүрерде, профэвилел комитединиң чөпшээрелiн алган болза, ол херекти улус судунга көөр. Бир эвес хоойлуда доктаатгынган чурумну сагывааң, месткомнуң чөпшээрелiн албазы болза, а ол ышкаш күш-ажылны харылзаалары профэвилел комитединiң чөпшээрелi чокка (чижээ, керээ ёзугаар дугурушкан хуусаа эртkенде) соскатнан болза, ажылдакчының билдириишкинiн Саавыырда доктаатгынган чурум-биле шиитпирлеп дүүмзүгаар көөр ужурлуг. Чүге дээрге херекти судка көөрүү-биле үүле күш-ажыл маргылдаалар-ының талазы-биле комиссия көргеп соонда, профэвилелдиң фабрика, завод түс чер комитеди доктаал хүлээп аңкап, ынчалза-даа ажылдакчы ол доктаал-биле чөпшээрешпейн, күш-ажыл маргылдаазын шиитпирлеп-дири-биле судка дилег кылган болза, ынчан хүлээп алдынган турүп болур.

Эвээш кижилиг, ынчангаш профэвилел комитедиң эвес, а профорганизатор соңгуттунар бичии бүдүрүлгелерге тургустунуң келген күш-ажыл маргылдааларын ол бүдүрүлгелериниң удурткучузу болгаш профорганизатору состаавтыг комиссия көргеп соонда улус суду ону ийиги орган болуп шиитпирлээр. Бо таварылгада күш-ажыл маргылдаазының херектерiн улус суду түүле ажылчының азы албан-хаакчының билдириишкинiн-биле (администрацияның эвес) көөр. Ынчан олар комиссияның шиитпири-биле чөпшээреш-пээн азы талалар (удурткучу биле профорг) чаңгыс аай маргылдаазының комиссиязының азы профэвилел комитединiң көргенiниң соонда судка катап айтырыг тургузар эргелиг.

Күш-ажыл талазы-биле маргылдаалар комиссиязынга болгаш профэвилел комитединге киирбээн даразында күш-ажыл маргылдааларын түүле судтарга көөр: администрацияның сапалы-биле ажылдан үндүртken ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылга катап тургузар дугаймында азы ажылдан үндүртkенiнiң чылдагаанiларын бижээнiн өскертир дугайында билдириишкиннерiн (бо айтырыгны чагыртканының чурумун ёзугаар шиитпирлээр ажылдакчыларның күш-ажыл талазы-биле маргылдаазы маңаа хамаарышпас); ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның будурүлгеге чедирген когаралын эгиттирер дугайында администрацияның билдириишкинiн көөр.

Администрацияның сапалы-биле ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрериниң үндезинде хоойлужудулгада тодарадыгы-биле сапал айткан. Хоойлу үндезинiнер соонда азы доктааттынган чурумну хажыдын тургаш, ажылдан үндүртken таварылгада суд ажылдакчыны мурнунда турган ажылынга батаң киирер, ол аразында ажыл чок турган үеэнiң ортумак ажыл төлевирiн төлеттирер, ынчалза-даа ол төлевир үш айныыдан аспас ужурлуг.

Суд органнарының шуут эрге-хүлээлгелериниге хамаарыжыр күш-ажыл маргылдаалары-ның комиссияларының, профэвилел комитединiң, профорганизаторларының ажылдакчының азы албан-хаакчының хемчээлiн ёзугаар ацгы-аигы кылдыр доктаатkан. Тариф ставказының (шалыңның) үштүн бириден аппайн турар материалдыг харысалганы судка киирериниң хуусаазы ажылдакчының чедирген когаралын илереткен хүнүнден соңгаар бир айга доктааттынган. Тариф ставказының (шалыңның) үштүн бириден хөй хемчээлдиг когаралды кызыгаарлаттынган материалдыг харысалгалыг турда база материалдыг долу харысалгалыг турда, чедирген когаралды илереткенiнден соңгаар бир чыл хуусаалыг кылдыр доктааткан.

Улус судунга киирериңге доктааттынган хуусааларны ынчаар саналар: ажылдан үндүртkенiниң херектерiн үндүртkенiниң дугаймында дужаалды ажылдакчыга бергенiниң хүнүнүң даразында хүнден эгелеп саналар; будурүлгеге чедирген когаралды чедiрiниң херектерiн когаралды илереткен хүнүнүң даразында хүнден эгелеп саналар. Өөе дугаймында негелдерiн (аванс болгаш өскелээ түүлер) киирериниң хуусазында санажырының хуусазы эрткенден бээр бир чыл хуусаалы ажыглаар.

Моон-биле кады ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар айыттынган хуусаа эрткендеэ күш-ажыл талазы-биле маргылдаа дугайын судка киирiп болур эргелиг дээрiн айтыры чугула. Бо таварылгада олар судка киирер эргезiнi ажыглаар аргаиы болдурбайн барган чөптүг чылдагаанiларын судка бадыткаар барымтаалардыг болур ужурлуг. Ынчан суд айыттынган хуусааны арттырген чөптүг чылдагаанiлардыг деп көргеш, негелде билдириишкинiн бон ынай сайгарып көөрү-биле хүлээп алыр ужурлуг.

Күш-ажыл талазы-биле маргылдааларны чарган судтуң шиитпири он хоңук хуусаа эртеерге күштүг болуп киирер, а бир эвес хомудал киргеп азы прокурорнуң удурлажышкыны киргеп болза, үстүнде турар суд ол херекти көргенiниң соонда хоойлу күштүг боол киирер.

Р. ШУКАНОВА.
Кызыл хоорайның улус судунуң даргазы.

Женевада чугаалажышкыннарда

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Февраль 2-де аңаа Европада ядролуг боо-чепсектi кызыгаарлаао дугайында чугаалажышкыннарга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының пленарлыг хуралы бооп эрткен.

Допчу медээлер

ДЕЛИ

Индиа эрткен чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүргеш, ажаан алганын чурттуң кедээ ажыл-агыйының күүзүне министри Р. В. Сваминаттан дыңнаткан. Ристик, кызыл-тастың болгаш өске-даа тараа культураларының 130 миллион тонна дүжүдүн ажаан алган.

Индияның алдыгы беш чыл планының сөөлгү чылында (1985 ч.) тараа культураларының чыылдазын 150 миллион тонна чедирер сорулгаңы чазап салган.

НЬЮ-ЙОРК

Шериг чарыгдалдарын кедергей көвүдеринге, ядролуг боо-чепсекти эдерер будурериңе үлегер үлегген Рейганның администрациязының айылдыг политиказын америк конгресстиң кезигүүзү петр Г. Сэвидж (Индианойс штаттан демократ) шыңгыы шүүмжүлээн. Боо-чепсектерни эдерер будурериңе кедергей хөй акша-хөреңгилерни АКШ-тың чазаа чарыгдазышаан, штаттарда социал-экономиктиг хереглелдерге чарыгдалдарны үргүлчү кылырып турарын ол демделээн.

ДАР-ЭС-САЛАМ

Танзанияның хамаарышпас хөгжүлдезiнiң чылдарында республикага электроэнергияны будурери барын бөги катап көөрдээн. Чурттуң суг курлавырларының болгаш электростанциязының министрiниң орлакчызы Э. М. Мадюго ол дугайын медеглээн. Чаа электростанциялар тудары, тен электри четкизин калбартырын — республиканың энергетика күүзүн улам ыңай угланышкынарының бирээзи. Мээнге Додома, Шинъянга, Сингида болгаш Табора областарын электроэнергиязы-биле төөнүү үеде бүрүн хандырар сорулга салдынган.

Энергия алыр өске-даа чүүлдерiн, чижээ, хат кружуу ажыглаар сорулганы Танзанияның чааза болдунуң инурчунга салып турарын Э. М. Мадюго демделээн. Хат кружу-биле ажылдаар генераторлар Сингида областа чедiлгишкинниг ажылдан эгелээн.

ТОКИО

Японияның девискээринде АКШ-тың бүгү шериг бөгзаларын бүрүн үзүткээри, Сэнаната ортузуктуң хөй бөлүк эртемденнери болгаш культура ажылдакчыларының өске күүпелериниң дешкээрлериңе ракета-ядролуг чепсектерни пентеридин турузар дээш Пентагонуң айылдыг планнары тайбыңга болган улустарының аймыл чон чоруузунга шыңгыы ыңгайлыышкын болуп турарын япон эртемденнериниң болгаш культура ажылдакчыларының медеглелиңде айыткан.

КУАЛА-ЛУМПУР

Малайзияның бүгү кедээ чонунуң дертен хуузу ядыы байдалдыг чурттан туровын чурттуң статистика албан черлериниң тускай медээлиңде айыткан.

ВЕНА

Арга-ыяш Австрияның бүгү девискээр шөлүүн 44 хуузун ээлеп турар. Арга-ыяш—чурттуң кол национал байлактарының бирээзи. Үлетпүр будурүлгелериниң химиктиг болгу-биле бойдусту хирлендиреринге удур шиитпирлиг хемчегелерни эрге-чагыргалар албас болза, чоокыр чылдарда арга-ыяштарның 132 муң гектар шөлү курган калыр айыл тургустуңуп келгенiн бойдус камгалал ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга чоокта чаа демделээн.

Линитин, Лейпингтин, Рапехофенiниң химия будурүлгелериниң чоогунда 16 муң гектар шөлде ядыы-бүрү ыяштар кургаан болуп турар. Химиянның хоралыг түүлдерiн арыылаар дериг-херекселдерни тударынга акша-хөреңгилерни чарыгдаарын ол будурүлгелериниң ээлери харамнаның келген.

ГАВАНА

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, республиканың Күүпе чөвүлелiниң болгаш Министрлер Чөвүлелiниң Даргазы Фидель Кастро Канаданың парламентилериниң делегациязын хүлээп алган. Кубаның болгаш Канаданың аразынга харылзааларның болгаш делегей байдалының айтырыгларын беседаның үезинде чугаалажып көргеп.

ДЮССЕЛЬДОРФ

«Герман Коммунистиг партиязының неделязы» Германиянның Федератиптиг Республиказында доозулган. Ол неделя ГФР-ниң коммунистериниң күжүнүң көрүлдези болган. Ракета-ядролуг чаа америк боо-чепсекти чурттуң девискээринге экелеп тургузар дээш америк империалистериниң болгаш НАТО-ның хартаачыларының айылдыг планнарынга удур демнеелдi «Герман Компартиязың неделязының» үезинде улам күштелдиргеп.

(СЭТА).

ӨГ-БҮЛЕЗИ, ЭШ-ӨӨРҮ-БИЛЕ

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылдың сентябрьда «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ону Кызыл хоорайга амыдыралга канчаар боттандырып келгенинии дугайында чугаа СЭКП обкомунуң Политиктиг чыры-дышкын бажыңында болган. Аңаа наймыслалдың албан организация, үлетшүр бүдүрүлге черлериниң партия, комсомол организацияларының секретарьлары, профэвилел месткомнарының удуртукчулары, спорт эге организацияларының төлээлери киришкен. Илеткелди улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина кылган.

Партияның болгаш чазактың күш-культураны болгаш спортту улам ыңай көдүрер талазы-биле хүлээп алган чугула документизин улуг ужур-дузалыг дээрзин илеткелчи демдеглээн. Күш-культура болгаш спорт совет кижилериң хостуг үезин эрттиреринге, кижиге өөрүшкүнү болгаш сеткил ханышкыны болдурарынга чугула чүүл болбушаан, чоннуң кадыкшылын камгалаар кол быра болуур.

Бо хүннерде найысылалга сес муң ажыг кижи киришкен бежен хире маргылдаалар болуп эрткен. Республика маргылдаадарынга хоорайның спортчулары шаңналдыг черлерни доктаамал ээлеп келгеннер. Чыл дургузунда хоорайның болгаш республиканың 23 рекорду тургустунган.

Коллективте күш-культура болгаш кадыкшылга ажылын экижидер дээш эвээш эвес ажылды кылып чоруткан бүдүрүлгелериниң чижээнге Тываның электри четкилери хамаржыр. Ында цехтериң болгаш килдистериң аразында сошиалистиг чарыштың нелгедезинде бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле чергелештир күш-культураның болгаш спорттуң байдалын база түңнеп турар. Администрация болгаш ында профэвилел комитеди спорттуң дериг-херекселдерин садарынга, тиилекчи командаларны, тергиин спортчуларны шаңнаарынга көрдүнген акша-төгеринги чөп ажылгап турар. ГТО нормазының дүжаадазынче ында ажылдан турарларның хөй кезиин хаара туткан.

Эки ажылдыг бүдүрүлгелер, өөредилге черлери хоорайда хөй, олардың чамдыкызының илеткелчи доктаап, олардың ажылдарын тодаргай анализтээн.

Ындыг турбуже спорттуң массалыг чоруун чедип алыр, спортчу депнелди бедидер дээш чорудуп турар организакчы ажылдар чогуур негелдеге четпес. Күш-культураның болгаш спорттуң баазазын быжыглаар, разрядчылар белеткээр, тренерлер болгаш күш-культура башкыларын четчелээр ажылдарның депнели куду дээрзин илеткелчи айыткан.

Хоорайның школаларында өөреникчилериң 20 хуузу, сургууулдарның болгаш студентилериң — 39 хуузу, ажылдан турарларның 6 хуузу күш-культура болгаш спортче хаара туттунган. Бо сан-түң чер-черде ажылдың чогуур депнелге четпейн турарын бадыткап турар. Хоорай Советиниң күүскомунуң хуралдарынга бо айтырыгны каш удаа чугаалажын келгенде, оон чогуур түңнел үнмээн. Сөөлгү болган хуралга тудуг, үлетшүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, амыдырал хандырылга черлериниң, школаларның, өөредилге черлериниң удуртукчуларындан коллективтеринде күш-культура болгаш спортче чеже кижи хаара туттунганын, олардың кажы ГТО нормазын дүжаагаңын, кандыг-кандыг секциялар ажылдап турарын айтырарга, аңаа тодаргай харыы бээр кижи тывылбаан.

Хоорайның дыка хөй үлетшүр, бүдүрүлге коллективтеринде күш-культура чөвүлелдери тургустунмаан дээрзин сөөлгү хылапда бадыткаан. Ылаңгыя «Кызыл тудуг», «ЦЭС-тудуг», № 48 ТЭ, «Тыва суг-тудуг» трест, «Тыва септелге тудуг» трест дээш ышкаш хөй ажылдакчылаглыг улуг бүдүрүлгелерде, олардың ведомстволарында коллективтерде күш-культураның болгаш спорттуң эге организацияларының чок болган. Ол чүнү көргүүн турарыл дээрге, чамдык удуртукчуларның күш-культураны болгаш спортту чүгле хостуг үе эртирер, «чалгаа чаазар» чүүл деп санап турарында. Ол дээрге, ажылчыннарның кадыкшылга ажылын экижидер дээш эвээш эвес ажылды кылып чоруткан бүдүрүлгелерниң чижээнге Тываның электри четкилери хамаржыр. Ында цехтериң болгаш килдистериң аразында сошиалистиг чарыштың нелгедезинде бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле чергелештир күш-культураның болгаш спорттуң байдалын база түңнеп турар. Администрация болгаш ында профэвилел комитеди спорттуң дериг-херекселдерин садарынга, тиилекчи командаларны, тергиин спортчуларны шаңнаарынга көрдүнген акша-төгеринги чөп ажылгап турар. ГТО нормазының дүжаадазынче ында ажылдан турарларның хөй кезиин хаара туткан.

Эки ажылдыг бүдүрүлгелер, өөредилге черлери хоорайда хөй, олардың чамдыкызының илеткелчи доктаап, олардың ажылдарын тодаргай анализтээн.

Ындыг турбуже спорттуң массалыг чоруун чедип алыр, спортчу депнелди бедидер дээш чорудуп турар организакчы ажылдар чогуур негелдеге четпес. Күш-культураның болгаш спорттуң баазазын быжыглаар, разрядчылар белеткээр, тренерлер болгаш күш-культура башкыларын четчелээр ажылдарның депнели куду дээрзин илеткелчи айыткан.

Хоорайның школаларында өөреникчилериң 20 хуузу, сургууулдарның болгаш студентилериң — 39 хуузу, ажылдан турарларның 6 хуузу күш-культура болгаш спортче хаара туттунган. Бо сан-түң чер-черде ажылдың чогуур депнелге четпейн турарын бадыткап турар. Хоорай Советиниң күүскомунуң хуралдарынга бо айтырыгны каш удаа чугаалажын келгенде, оон чогуур түңнел үнмээн. Сөөлгү болган хуралга тудуг, үлетшүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, амыдырал хандырылга черлериниң, школаларның, өөредилге черлериниң удуртукчуларындан коллективтеринде күш-культура болгаш спортче чеже кижи хаара туттунганын, олардың кажы ГТО нормазын дүжаагаңын, кандыг-кандыг секциялар ажылдап турарын айтырарга, аңаа тодаргай харыы бээр кижи тывылбаан.

Хоорайның дыка хөй үлетшүр, бүдүрүлге коллективтеринде күш-культура чөвүлелдери тургустунмаан дээрзин сөөлгү хылапда бадыткаан. Ылаңгыя «Кызыл тудуг», «ЦЭС-тудуг», № 48 ТЭ, «Тыва суг-тудуг» трест, «Тыва септелге тудуг» трест дээш ышкаш хөй ажылдакчылаглыг улуг бүдүрүлгелерде, олардың ведомстволарында коллективтерде күш-культураның болгаш спорттуң эге организацияларының чок болган. Ол чүнү көргүүн турарыл дээрге, чамдык удуртукчуларның күш-культураны болгаш спортту чүгле хостуг үе эртирер, «чалгаа чаазар» чүүл деп санап турарында. Ол дээрге, ажылчыннарның кадыкшылга ажылын экижидер дээш эвээш эвес ажылды кылып чоруткан бүдүрүлгелериниң чижээнге Тываның электри четкилери хамаржыр. Ында цехтериң болгаш килдистериң аразында сошиалистиг чарыштың нелгедезинде бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле чергелештир күш-культураның болгаш спорттуң байдалын база түңнеп турар. Администрация болгаш ында профэвилел комитеди спорттуң дериг-херекселдерин садарынга, тиилекчи командаларны, тергиин спортчуларны шаңнаарынга көрдүнген акша-төгеринги чөп ажылгап турар. ГТО нормазының дүжаадазынче ында ажылдан турарларның хөй кезиин хаара туткан.

Спортчу кадрлар база хоорайда өзүп турар. Тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге билиг чедип алган 100 хире специалист бар. Олардың дыка хөйү даанган ажыл-херектеринге ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген. Олардың чижээнге № 1 КПТУ-нуң күш-культура башкызы С. Аракчааны, № 14 школадан — В. Чурутону, дүлей уруглар школазында башкы Е. Манзановту, уруглардың спорт школазында хөй-ниитичи тренерлер В. Оюнну, А. Горшковту, В. Шамонинни илеткелчи адаан.

Спорттуң хоочуннары, хөй-ниитичи тренерлер аныяктарны, ажылчы чоннуң спортче хаара тударынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келгенвер. Олар тус-тус өөредилге черлеринге секцияларны удуртуп, массалыг разрядтыг спортчуларын белеткээринге биче эвес салыышкыны киирип келгеннер. Ындыгларга Владимир Мехоношин, Иван Хураган, Евгений Черногривов, Павел Петров, Иван Корж болгаш Виктор Павлов олар хамаржыр. Ылаңгыя № 4 ХПТУ-нуң директору Виктор Павлович Павлов чежемейниң-даа чай чок ажылдыг болза, ында удуртуп турары волейбол секциязын доктаатkан шагындан үспейн удуртуп келген. Оон өөреникчилери хоорайның бирги черн дээш маргылдааларга тергиин эки киржип турар.

Эрткен чылын найысылалга сес муң ажыг кижи киришкен бежен хире маргылдаалар болуп эрткен. Республика маргылдаадарынга хоорайның спортчулары шаңналдыг черлерни доктаамал ээлеп келгеннер. Чыл дургузунда хоорайның болгаш республиканың 23 рекорду тургустунган.

Коллективте күш-культура болгаш кадыкшылга ажылын экижидер дээш эвээш эвес ажылды кылып чоруткан бүдүрүлгелериниң чижээнге Тываның электри четкилери хамаржыр. Ында цехтериң болгаш килдистериң аразында сошиалистиг чарыштың нелгедезинде бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле чергелештир күш-культураның болгаш спорттуң байдалын база түңнеп турар. Администрация болгаш ында профэвилел комитеди спорттуң дериг-херекселдерин садарынга, тиилекчи командаларны, тергиин спортчуларны шаңнаарынга көрдүнген акша-төгеринги чөп ажылгап турар. ГТО нормазының дүжаадазынче ында ажылдан турарларның хөй кезиин хаара туткан.

Спортчу кадрлар база хоорайда өзүп турар. Тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге билиг чедип алган 100 хире специалист бар. Олардың дыка хөйү даанган ажыл-херектеринге ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген. Олардың чижээнге № 1 КПТУ-нуң күш-культура башкызы С. Аракчааны, № 14 школадан — В. Чурутону, дүлей уруглар школазында башкы Е. Манзановту, уруглардың спорт школазында хөй-ниитичи тренерлер В. Оюнну, А. Горшковту, В. Шамонинни илеткелчи адаан.

Спорттуң хоочуннары, хөй-ниитичи тренерлер аныяктарны, ажылчы чоннуң спортче хаара тударынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келгенвер. Олар тус-тус өөредилге черлеринге секцияларны удуртуп, массалыг разрядтыг спортчуларын белеткээринге биче эвес салыышкыны киирип келгеннер. Ындыгларга Владимир Мехоношин, Иван Хураган, Евгений Черногривов, Павел Петров, Иван Корж болгаш Виктор Павлов олар хамаржыр. Ылаңгыя № 4 ХПТУ-нуң директору Виктор Павлович Павлов чежемейниң-даа чай чок ажылдыг болза, ында удуртуп турары волейбол секциязын доктаатkан шагындан үспейн удуртуп келген. Оон өөреникчилери хоорайның бирги черн дээш маргылдааларга тергиин эки киржип турар.

Эрткен чылын найысылалга сес муң ажыг кижи киришкен бежен хире маргылдаалар болуп эрткен. Республика маргылдаадарынга хоорайның спортчулары шаңналдыг черлерни доктаамал ээлеп келгеннер. Чыл дургузунда хоорайның болгаш республиканың 23 рекорду тургустунган.

Коллективте күш-культура болгаш кадыкшылга ажылын экижидер дээш эвээш эвес ажылды кылып чоруткан бүдүрүлгелериниң чижээнге Тываның электри четкилери хамаржыр. Ында цехтериң болгаш килдистериң аразында сошиалистиг чарыштың нелгедезинде бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле чергелештир күш-культураның болгаш спорттуң байдалын база түңнеп турар. Администрация болгаш ында профэвилел комитеди спорттуң дериг-херекселдерин садарынга, тиилекчи командаларны, тергиин спортчуларны шаңнаарынга көрдүнген акша-төгеринги чөп ажылгап турар. ГТО нормазының дүжаадазынче ында ажылдан турарларның хөй кезиин хаара туткан.

Спортчу кадрлар база хоорайда өзүп турар. Тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге билиг чедип алган 100 хире специалист бар. Олардың дыка хөйү даанган ажыл-херектеринге ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген. Олардың чижээнге № 1 КПТУ-нуң күш-культура башкызы С. Аракчааны, № 14 школадан — В. Чурутону, дүлей уруглар школазында башкы Е. Манзановту, уруглардың спорт школазында хөй-ниитичи тренерлер В. Оюнну, А. Горшковту, В. Шамонинни илеткелчи адаан.

Спорттуң хоочуннары, хөй-ниитичи тренерлер аныяктарны, ажылчы чоннуң спортче хаара тударынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келгенвер. Олар тус-тус өөредилге черлеринге секцияларны удуртуп, массалыг разрядтыг спортчуларын белеткээринге биче эвес салыышкыны киирип келгеннер. Ындыгларга Владимир Мехоношин, Иван Хураган, Евгений Черногривов, Павел Петров, Иван Корж болгаш Виктор Павлов олар хамаржыр. Ылаңгыя № 4 ХПТУ-нуң директору Виктор Павлович Павлов чежемейниң-даа чай чок ажылдыг болза, ында удуртуп турары волейбол секциязын доктаатkан шагындан үспейн удуртуп келген. Оон өөреникчилери хоорайның бирги черн дээш маргылдааларга тергиин эки киржип турар.

МАРГЫЛДААЛАРГА-ШУПТУЗУ

КАСАХ ССР. Чаңчылдар канчаар тыптырыл? Бир-ле дугаарында шупту кижилерниң сеткил-сагыжынга таарыжы бээр чаа өгелээшкинден тыптып болур. Чогум-на ындыг өгелээшкинден Алма-Атаның спортчу өг-бүлелериниң хоорай маргылдаалары өгелээн. Баштай оларны бажың өргелелдериниң аайы-биле, оон соңда хоорайның районнарының аразынга эртирген, а эң соңгүнде түңнел маргылдаа база болган. Аңаа кайы өг-бүле эң-не спортчу бооп турарыл деп айтырыг шиитпирлеттинген.

Демисел чидиг-даа болган. Маргылдааларга кол черни каштаннар — өг-бүлелериниң уруглары өзүлеп турганын айтып болур. Бирги черни Желтоноженконуң өг-бүлези өзүлээн. Кол шаңналдардан аңгыда «Тиилелгеже тура-соруктуг чүткүл дээш», «Идегелдиң шаңналы» дээш оон-даа өске шаңналдарны тургускан турган.

ЧУРУКТА: бирги черниң шаңналын алган Желтоноженконуң (ортузунда), ийигизииниң—Густонашиннерниң (солагай талада), үшкүзүүнүң — Ердебаевтерниң өг-бүлелери.

Е. ШЛЕЙНИК у.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖААП-КАРАКТАП ТУРАР

Бичии Валя улуг делгем Красноярск крайның Бородино суурга шахтёр кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Валя, өске бүгү эштери-биле бир дөмей, ойнаар кыс шарын, ховаган сүрүн, сутта эштэн, элезинге чиңнеттинин, өң чечектер мооңдактап ойнап өскен. Ол уруг эң ылаңгыя «башкы», «эмчи» деп ойнаарынга кончуг ынак, кожазында өрээлинге чааскаан шак-шагы-биле сураг баар турган. Ынчан оон ада-иези: — уруувус башкы азы эмчи болур-дур, кайызы-даа буянныг, чонга хүндүткелдиг мергежилдер-ле-дир, харыысалгазын-на уун шыдаар болза — деп, чугаалажын олурарлар.

Школага өөренип турар чылдарында пионер организациязының бергеи даалгаларын күүседип, хана солун үндүрүп, «кызыл» истекчилеп ажылдаарынга Валя кончуг ынак турган. Доозукчу класска келгеш ол чуртталга деп чүл, оон утка-шынары чүдел, кандыг мергежилди шилип алза экиз? — деп айтырыгларны бодунга салып, аңаа харыыны дилеп, боданып чоруур апарган. Сөөлүнде барып оон эмчи болур күзели улам күштелип, дилээнии тывар, күзээнин дедер дээш ышкаш, ада-иези-биле сүмелешкеш, эмчи училищезинге кирерниң экзаменнеринге белеткенин эгелээн...

1964 чылда Красноярск крайда Рыбинниң медицина училищезиниң фельдшер-лер салбырын өске эштеринбиле кады чедишкинниг дооскаш, ол-ла чылын үделгеёзугаар моок мурнунда көрүп-даа, дыңнап-даа көрбейн чорааны чай-кыш чок харлыг чыдар Саяннар артынче—Тыва чуртунче чоруур апарган.

Тывага келгеш Валентина Анатольевна Кыялдың эң удуг эмнелге черинiң хирургия салбырынга сестралап ажылдай берген. В. А. Яковлева үр чылдар иштинде ажылдан келген үезинде аарыг кижилерни ажаап каракгаарының, оларны күш-ажылче дедир эгидериниң херээнге бодунуң улуг үдүткүүзүн киирип келген. Валентина Анатольевна бодунуң пациентилериниң дугайында кезээде сагыш човаң чоруур, оларның кижи бүрүзүн хүндүлеп билир, оларны чемгерер, харын-даа хевин безин кедирер, эмин ижир-тир — дээш ажыл-ла хөй, ол ажылдарның шуптузун В. А. Яковлева үргүлчү ак сеткилдин-биле кылыр чаңчылдыг.

Эмнелгениң демдеглел депте-ринде эмчи сестразы Валентина Анатольевна Яковлеванын дугайында аарыг кижилериң өөрүп четтиргенин илереткен демдеглелдерни хөйүү домчуп болур. Ында мындыг одуругларны номчукчуга бараалгадыйн: «Мени кезиин эмнээн эмчи Константин Ховалыгович Орусоолдуң алдын холдарының, силериң кижилерге сагыш човангыр, эвилең-сөлдек чоруурарның ачызында аарымдан сегип база катап ынак мергежилимде ажылдап эгелей бердим. Мээң силерге өөрүшкүм кызыгаар чок, Валентина Анатольевна. Мен кестиргеш шимчей албас чыткан мен, силер мени артында көдүрүп тургузуп турдуңар... Силерге кан-кадыкты, аас-кежиин күзедим». Эмчи сестразы Валентина Анатольевна Яковлевага сеткилиниң ханызындан четтиргенин илереткен өөрүшкүнүң демдеглел депгеринде мындыг уткалыг сөстерин хөйүү көрүп болур.

В. А. Яковлева шынап-ла ажылынга бедик харыысалгалыг, аарыг кижилерни ажаап турда кончуг эптиг кижи. Ону коллектив кежигүннери-даа, эмчиде эмнедип турар аарыг кижилер-даа аажок хүндүлээрдер. Оон кажан кезээде чаңгыс күзели— аарыг кижилерниң дүрген сегип үнери. Ынчангаш ол эмчилерден кижилерни эмнээринииң аргаларын үргүлчү айтырып ап, дуржулгазын байыдып келген. Ол эмчилерниң аарыг кижилерге берген сүмелерин ол хевээр күүседирин чедип алыр дээш, эмнээшкиниңиң бүгү дүрүмнерин шын сагыыр дээш күжениишкиниңиг ажылдап турар.

Валентина Анатольевна бодунуң ажылынга хамаарыштыр мынчаар чугаалаар:

— Мен маңаа ажылдап эгелээримниң баштайгы хүннеринде-ле эки кижилерге таваржы берген мен. Республикада сураглыг хирург эмчилер А. И. Канунников, Л. М. Козлова олар мени үргүлчү деткип, меңээ арга-сүмени айтып берип, бүгү талазыбиле дузалажып келгенинге чоргаарланыр болгаш өөрүүр мен. Мээң кадыкшылга ажылдап турар эжим, ажаакчы Евдокия Александровна Юртаева база онза-ла кижи. Ол ам бо эмнелгеде 27 чыл иштинде үзүк чок ажылдап келген. Евдокия Александровна үгбайны ийи чыл бурунгаар дүрүм ёзугаар дыштанылгаже үдээн бис. Ынчалза-даа ол: «Сактырымга мен чогумда аарыг кижилер сегип чадап туруп берген ышкаш болур-дур, амдаа ажылдап көрейн» —дээш, катап ажылдай берген. Мындыг кижилер-биле кады турган канчан хол салдынчан ажылдаар боор. Мен үргүлчү ол эки кижилерден үлегер ап ажылдап турар мен —деп Валентина Анатольевна чугаалап олурду. Аарыг кижилериң база сегип чоруп турар кижилериң бо ак халаттыг кижилерге катап-катап «четтирдим» деп өөрүшкүзүп илередип турары чөп.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

«ТУДУГЖУНУҢ ДЕВИИ»

Тыва национал оюннарның бир хевири, тыва улустуң салгал аайы-биле дамчып келгени тыва хүрешти өөрү улуг, биче кижилерни чайгаавр-ла хаара туда бээр. Улуг-Хемде Хайыракан суурнуң Культура бажыңында № 3 КМК-ның тудуг комитединиң «Тудугжунуң девии» шаңнал дээш маргылдаанны организастааны солун болган. Болуп эртken маргылдаага деңзи аайы-биле болган хүрешке В. Калзан (Баян-Кол), А. Баткар (Ийи-Тал), С. Хоюгбан (Чаа-Хөл), С. Данзырын (Чааты), М. Сарыглар (Чаа Шагаан-Арыг) өдәр чемпион атка төлептиг болганнар.

Ооң соонда шилиндек 16 мөгениң хүрежин көрүкчүлер сонуургап көргеннер. Аңаа Чаа Шагаан-Арыгның тудугжузу Маадыр Сарыглар шүүлген. Шаңналдыг черлерни алган мегелерге № 3 КМК-ның тудуг комитединиң хүндүлел бижиктерин, өртектиг белектерин тывыскан.

С. КОНГАРЖАП.

ЧЕР БОЛГАШ ТАРАА

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунга чоокта чаа чаңчылчаан «Ажык эжиктер хүнүн» эрттирген. Ол хүнүү көредилге черинiң агрономия салбырының сургуулдары организастаан. Бо удаада оларның ажалчылары Кызыл районнуң Көк-Тей орүүмак школазының 8-10 класстарының өөреникчилери болган. Школачылар ол хүн чер болгаш хөрөүн ажылының дугайын өөренир кичээлдерге олурушкан. Техникумнуң хоочуну, дуржулгалыг башкыларының бирээзи Полина Ивановна Павлова ук кичээлдерни солун, билдингир тайылбырлап эрттирген.

Келир үениң агрономнары болур школачылар ол кичээлдерге олурушкам, чер дугайында делгем билигни ап, кижиниң амыдыралынга улуг ужур-дузалыг шинчээткен. Оон соонда доозукчы класстың өөреникчилери лабораториялар болгаш кабинеттер-биле таныжып, сургуулдарның чогаадыкчы ажылдарының делгелгезин көргеннер.

Элээн хүннер эрткенде, агрономия салбырының сургуулдары «Ада-иелерге ажык эжиктер хүнүн» кылган. Аңаа боттарының ада-иелерин олар чалаан. Ада-иелер ол хүнге күзелдин-биле киришкен. Республиканың булуң бүрүүзүндеи олар келген. Ылаңгыя ыраккы Бай-Тайга, Өвүр районнардан безин ада-иелер кээп, ажы-төлүүнүң канчаар өөренип, чурттап турарын сонуургааннар. Ада-иелер класс удуртукчузу башкылар-биле ужуражып, беседалашкан соонда, «Огонек» байырлалынга киришкен. «Тараның үнези» деп кежээни ада-иелерге белеткээн. Аңаа ук өөредилге черинiң доозукчулары сураглыг ажылдакчыларны база чалаан.

Үшкү курстуң сургуулдары хүндүлүг аалчыларга тараяны өстүрүп алырының белен эвезинiң дугайын чугаалап турар үүндүнү бараалгаткан. Чер болгаш тарааны алгаан ыры, шүлүк кежээ дургу уламчылаан. Кежээге башкылар Валентина Николаевна Минина, Ольга Александровна Назын-оол, Антонида Павловна Калабина, сургууулдар Валентина Сарыг, Олег Хомушку болгаш өскелер-даа бот- identкейлиг көргүсенiнер.

В. БАРМИН.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

Тыва АССР-ниң улус чогаалдылгазының болгаш культурачырыдышкын ажылының Эртем-методиктиг төвү бот-тывынгыр шүлүкчүлерниң болгаш композиторларның, драматургтарның болгаш сценарийжилерниң, хореографтарның болгаш балетмейстерлерниң ыры болгаш хор хевирлериниң чаа музыка чогаалдарынга, клубтарга көргүзер театр шиилеринге болгаш сценарийлеринге, танцы миниатюраларынга болгаш хореография сюиталарынга ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскаатkан чогаадыкчы конкурсту чарлап турар.

Ол чогаалдар коммунистиг тургузуушкуннуң хамааты мөзү-шынарларын, совет улустуң хөй националдыг улустарының бузулбас найыралын алгап-йөрээген турар ужурлуг.

Конкурска кирер ажылдарны хүлээп алыр азы чорудар адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда 15 дугаарлыг бажың, 1982 чылдың февраль 25-тен августуң 25-ке чедир.

ОРГКОМИТЕТ.

Агаар

Республикага биче булуттаар. Соңгу-чөөн угланышкынныг хаттың дургени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 40—45, чамдык районнарга 30—35 градус соор.

Кызылга биче булуттаар. Соңгу-чөөн угланышкынныг хаттың дургени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 43—45, хүндүс 27—29 градус соор.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55— Рязань областтың СЭКП-ниң Скопин райкомунуң бирги секретары В. И. Голованов-биле школачыларның ужуражыгластары. 9.50 — «Маңаар мен». Ураң-чечен телефильм. 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 —Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.30 — «Дарый негеттинин тур». Документалдыг телефильм. 15.00 — «Орус чугаа». 15.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Зименковаңың концерти. 15.55 — Москва үоогунга ужуражылгалар. 16.25 — Аныяк конструкторларның конкурузу. 16.55 — Композитор Т. Хренниковтуң чогаалдарын ёзугаар. 17.20 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Эр улус. 30 км. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50— Музыкалыг композиция.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Февраль». Киноэтюд. 19.10 — Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга. Котластың целлюлоза-саазын комбинадының ажыл-ишчилер-биле ужуражылга. 20.10 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Орус улустуң Күүшеңниң М. Пятницкий аттыг академиктиг хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.20 — Фигурлуг чүүгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Англи дыл». 12.30 —Төөгү. 4-кү класс. «Ол хүннерде алдар диңмирээр». (Хамааты дайынның маадырлары). 13.00 — География. 5-ки класс. Хемнер болгаш үзүүлер. 13.30 — А. Фадеев.— «Чылча шапгырыышкын». 14.20 — «Черни улгаттыр көргүзерге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — А. С. Пушкин. «Евгений Онегин». Литературлуг этюдтар. 15.50 — Медээлер 16.00 — 17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Уругларга фильм. «Арыгның тоолдары». «Петя койгунуңуң хоорай кирип чорааны». 18.15 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Аңгы-аңгы чылдарның ырлары». Фильм-конперт. 19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Юссикеның чеди өңнүү». Мультфильм. 19.45 — «Коллегиум музыкум». (Югославия) ансамбль ойнаар. 20.05 — «Кижи болгаш далай». «Суг дугайында шүүглел». Документалдыг телефильмнер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Баштайгы ынакшыл дугайында чеди бичии рассказ». Ураң-чечен телефильм. 22.45— Делегей конкурстарының лауреады Лео Брауэрниң (Куба) конперти. 23.30 — 00.15— «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячилиг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Сыкыгжыкардан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40, 21.00 шактарда; **«Кижи болгаш робот»** 15.30 шакта.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50 шактарда; **«Суургаларда туктар»** 11.00, 15.10 шактарда; **«Дүвү чок чер»** 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мени кады ап ал» 11.50 шакта; **«Кым-даа өлүрүн күзевээн»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «Алдын тамыр» 18.30, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬДЫҢ КИНОЭКРАНЫ

Февральдың киноэкраны солун болгаш аңгы-аңгы жанрлыг фильмнер-биле байлак. Режиссёр Искра Бабичиниң «Мосфильм» киностудиязынга тургускан кинозун «Эрлер» деп адаан. Киноның код маадыры шахтёр Павел Зубовтуң амыдыралынга бир онзагай таварылга болган.

...Ол адазындан дүвүроозининг телеграмма алган, оон беш чыл дургузунда барып көрбээн төрээн суурунга чедип келгеш, ында ооң Полинка деп уруу өзүп олурар дээрзин билип алган. Уругнуң аваазы мөчээн, үш уруу артып калган. Павелдиң адаёзи дүвүрээн, ол боду база кайган калган: чүнү кылыры? Болуушкунларның оон ыңай канчаар болуурун киноны көргеш, билип алыр силер. Бо төөгүде каттырыышчыг-даа, муңгаранчыг-даа чүүлдер кады таваржып турар. Ээлүг эр кижи кандыг болурул дээрзи кинода тоожулаттынган. Павел Зубов өзүлүг эр болган-даа...

Мосфильмчилериң өске бир кипозунуң ады «Гранаталыг ортулуктарда». Чаа өңнүг киноны режиссёр Тамара Лисициан тырттырган. Сценарийин делегей айтырыгларының темаазынга сураглыг публицист Г. Боровик бижээн. Шак-ла ындыг жанрга тургускан «Тегеран-43» деп кино улуг чедишкинниг эрткен болгай. Ынчангаш үстүнде кино база көрүкчүлериң кичээнгейин хаара тудары чугаа чок.

...Алды буржуаз журналист Грапаталыг ортулуктарга чораан үезинде америк десантының ында чеде бергенин көрүп каарлар. Чамдык кижилер ол бүгүнү делегейниң хөй-ниитизинден чажырар соругалгыг. Ону болдурбазыбиле ТРЭ-ниң агентизин журналистерже чорудар. Ол журналистериң мурнунга ийи уткалыг негелдени тургускан: делегейниң хөй-ниитизин биле-тура-ла мегелээр азы... Шак ындыг байдалда олар чүнү кылырын кинода көргүскен. Кинода К. Лавров, Е. Лебедев, Н. Волков, Л. Чурсина олар тырттырганнар.

Сураглыг кино артизи Людмила Чурсинаны бистиң көрүкчүлеривис «Эрткен хүнүң фактылары» деп ийи сериялыг чаа уран-чечен фильмден база көөрдер. Кинода кедүрген тема чаа, чугула, амгы үениң. Хүн бүрү амыдралга таваржыр чүүлдер дугайыны ында чугаалап турар. Чүвениң алыс кедизин бодавас, чүгле думчуун боралаар чоруктарны ында сойгалап турар.

Поляр дээрбээниң ындында руда казып турар «Северный» комбинатта болуушкунларны кинода көргүскен. Комбинаттың директору Михеев (М. Ульянов) биле инженер Кряквин (А. Мартынов) бот-боттарын билчир улус. Удуртулганың стилин өскертир деп чүвени билип турарлар. Ынчалза-даа... Сураглыг кино артистери А. Абдулов, Л. Куравлев, В. Стрижельчик, В. Теличкина олар ында ойнап турар. Кипону «Мосфильмге» тырттырган.

Совет кызыгаарлыларның нарын-берге, айылдыг ажыл-херектериниң дугайында кинолар көрүкчүлерни сонуургадыр турары билдингир, «Боолаар эрге» деп кино база-ла ындыг. Ыраккы Чөөн чүкте далай кызыгаарында болуушкуннар көрүкчүлерни сонуургадыр.

Бистиң чуртувустуң суг девискээринге бир хеме туттурган. Таптыг истеп хынап көөрге бүгү чүве тодаргаттынар. Ооң соо-биле улуг судно база чедип келген. Ооң капитаны чүү кижил дээрзи билдингеп. Кызыгаарны камгалаар дээш чидиг демисел эгелээр.

«Олар артистер чорааннар» деп өңнүг уран-чечен фильмде Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде болуушкуннарны төөгээн. 1941 чылдың ноябрь эгезинде Симферопольду немецтер эжелеп деп фильмден көөр. Ында аныяк эртемденнерниң дугаында чугаалап турар. Олег Даль эптеш чок болгаш чоруу чогувас Свиридовтуң ролюнда ойнаан. Оон өске ролдарда Олег Табаков, Наталья Белохвостикова болгаш оондаа өскелер ойнааннар. Ол киноны бирги көргүзүү «Пионер» деп кинотеатрга болур.

Уругларга болгаш улуг улуска Румыниянның болгаш ГДР-ниң телевиденнези Л. Лондонның «Кызыл Майклдың ужуралдары» деп романынга үндезилээн кинону көөрү солун.

Чаш назынның делегейнин, уругларның күзел бодан билириниң дугайында «Бо уруглар эвес болза...» деп чаа кинону Риганың киностудиязы үндүрген.

ГФР-ниң кинематографистериниң үндүргени «Медовый месяц» - аалчылар бажыңының чажыды» деп фильмде бүгү-ле чүвени акша-көрекгиге солаан, моральдыг принцип чок кижилериң күжениишкини-биле медицинаның чедишкиннери безин кижи төрелтетенге удур ажыглаттынып болур дээрзин сагындырып турар.

Хөгжүм-музыкалыг фильмнерге ынак кижилер «Чажыттыг мыткыыш» деп кинокомедияны көрүп болур. Ында парикмахер Пескарев (ооң ролюн Филозов ойнап турар) боду безин орта эскербейн, ак-сеткилдиг эвес кижилериң алдагдалы-биле ревизор апаргаш, болуушкунчул кол маадыры болу бээр.

Н. БОЛЬШИНИНА.

ТУРУКТА: Мосфильмниң үндүргени «Эрлер!» деп кинодан кадр.

Редакцияның адреги: 667000

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (11829) | 1982 чылдың февраль 6, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 нөп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ-БИЛЕ

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын совет далайжылар бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседипкен. Россияның, Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның хемчилери чүк соөртүрүүң планын боттандырганнар. Суднолар экипажтарының болгаш порттар ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарыш чаа чылды бедик темпилиг эгелээринге улуг идиг болган.

Далай болгаш хем флодунуң ажылчынарының профэвилелиниң XI съездизинге ол дугайында демдеглээн. Ук съезд ажылын февраль 4-те дооскан. Улус ажылагыйының болгаш чоннуң чүгүн соөртүрүн бүрүн боттандырар, транспорт системазының ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң сургуулар мурнунга салган соруглаларын канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны делегаттар чугаалашканнар.

Флотка болгаш кургаг черге бүгү-де курлавырларны дилеп тывар болгаш ажыглаар талазы-биле мурнакчы эгелээшкиннериниң нептерел турарының дугайында профэвилел ТК-ның отчёдунга болгаш саналдарга онзалап демдеглээн.

Социал программаны боттандырарыпта профэвилелдиң киржилгезиниң дугайында тодаргай чугаа съездиге болган. Ол дугайында айтып тура, делегаттар пивтипирлеттинмээн айтырыгларга база доктаганнар.

Дайын айылын чайладыр, тайбыңны бижыглаар дээш демиселге делегейниң эң-сеткил каттыштырылгазын бижыглаарынга флоттуң ажыл-ишчилериниң киржилгезинче база кичээнгей салдынган. Совет далайжыларның болгаш хемчилерниң профэвилели 50 чурттарның профэвилелдери-биле харылзажып турар.

Профэвилел ТК-ның ревизия комиссиязының чаа составын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарын соңгаан.

(СЭТА).

ПРОФЭВИЛЕЛГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Профэвилел организациялары чурттуң амыдыралынга чугула болуушкун — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур кел чоруур. «Партия болза профэвилелдерин массалар ортузунга бодунуң идегелдиг дузалакчызы, демократияны хөгжүдериниң, ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының күчүлүг чепсэк кылдыр көрүп турар» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дээш доктаамал сагыш салыр, социал болгаш культура талазы-биле хөй талалыг сорулгаларны шиитпирлээринге киржир, социалистиг чарышты болгаш чаартыкчыларның, чогаадыкчыларның шимчээшкинин калбартыр ужурлуг.

Боттарының мурнунда салдынган улуг харыысалгалыг сорулгаларны профэвилелдери партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазы база деткимчези-биле чедиишкинниг шиитпирлээр апаар. Бистиң республикада партия комитеттери болгаш эге организациялары чер-черде профэвилел организацияларынга удуртулганы экижидип, партийжи өзекти бызыглаар дээш доктаамал сагыш салып турар. Кылдынган анализтен ап көөрге, эрткен чылын СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш партия райкомнарының бюро хуралдарынга адырлар аайы-биле профэвилел организацияларының ажылының дугайында айтырыгларны чугаалажып, оларның ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чоруткан.

Сөвлгү чылдарда, ылаңгыя профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганы болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунунга оларның ролюн бедидериниң талазы-биле партияның Караганда обкомунуң ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалының сөвлүнде профэвилелдеринге парторганизацияларның кичээнгейи улам улгаткан. Профэвилел комитединиң болгаш месткомнарның ажылының деңнели хамыктың мурнунда оларга соңгуткан кадрларның бедик организанчы, ажыл-херекчи чоруундан хамаарышыр.

Ынчангаш оларны шыырак эртем-билиглиг эштер, коммунистер-биле бызыглаар талазы-биле ажылдарны чорутkан. Амгы үеде бисте профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнарының, райкомнарының болгаш ажылчын комитеттериниң даргаларында дуржулгалыг коммунистерни бызыглаан. Эрткен чылын болуп эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга соңгуткан местком даргаларының 61,5 хуузу СЭКП кежигүннери, 91,1 хуузу ортумак болгаш дээди эртемниг эштер бооп турар. Профэвилел организацияларының соңгулдалыг активинде коммунистерниң хөй нуруузу оларга даандырган ажыл-херекти бедик харыысалга-биле ак сеткилдиг күүседип турар.

Ынчалзажок чамдык партия организациялары профэвилел организацияларын кошкак удуртуп, оларның ажылының стилин болгаш арга-кетодун сайзыраңгайжыдарынче, ажыл-агыйжы болгаш социал культура айтырыгларын шиитпирлээринге оларның ролюн, инициативазын бедиринче, оларга кадрлар шилип алырынче кичээнгей салбайн турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозта парткомнуң, «Шагонартажстрой» трестте партбюронуң кошкак кичээнгей салганындан сөвлгү ийи чылда бо коллективтерниң бирээзинге профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазындан дерт кижи өскезинге тудуг комитединиң даргазындан үш кижи солушкан. Боттарының номенклатуразында турар ындыг кадрларны СЭКП Таңды, Улуг-Хем райкомнары чүге ынчаар багай шилип ап турарыл деп айтырыг маңаа база тургустунуп кээр. Профэвилел ажылынга кадрларның удаа-дараа солчур чоруу ажылга эки салдар чедирбези чугаажок.

Профэвилелдери ажылчы чоннарның бүгү кезектерин хаара тудуп турар зң хөй санныг, массалыг организация болганда, оларның ажыл-чорудулгазы калбак, нарын болгаш хөй талалыг. Олар ажыл-агый болгаш социал программаны шиитпирлээринге, күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаарынга, идей-политиктиг база мөзү-шынар кижизидилгезинге боттарының тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазы-биле күштүг салдарны чедирер ужурлуг болгай. Ынчалзажок оларга эртkилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга адырлар аайы-биле профэвилелиниң, ылаңгыя тудуг олгаш тудуг материалдары үлетпүрүнүң ажылчыннарының, күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының обкомнарының ажылының деңнели чогуур негелдеге четпес дээрзин демдеглээн. Оон аңгыда С. Тока аттыг, «УТКА 25 чылы» совхозтарда ажылчын комитеттериниң болгаш чамдык транспорт бүдүрүлгелеринде, тудугларда месткомнарның идей-кижизидилгелиг ажылы дайынчы, идепкейлиг эвес болгаш ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы база политиктиг идепкейин кодуреринге кошкак салдар чедирип турар дээрзин чидиибиле шүгүмчүлээни таварылга эвес.

Он бирги беш чылдың ийиги чылынче кирипкен бис. Планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер тодаргайлаттынган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы сорулгаларны болгаш планнарны, хүлээлгелерни күүседиринге профэвилелдер организацияларының эң идепкейлиг киржир ужурлуг. Ынчангаш бүдүрүлгениң кайы-даа участогунга, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бедик организастыг, ажыл-херекчи чоруукту, быжыг сагылга-чурумну чедип алыр дээш олар организанчы болгаш идей-кижизидилгелиг бүгү ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузар хүлээлгелиглер.

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республикада «ССРЭ-ниң 60 чылынга — күш-ажылчы шалыпчы 60 неделя» деп девиз-биле база ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге алдар кылдыр калбарган социалистиг чарышты улам дээштиг, үре-түңнелдиг кылдыр организастаар дээш профэвилел организацияларының хүн бүрү тодаргай ажылды чорудар ужурлуг. Профэвилел организациялары боттарының мурнунда салдынган харыысалгалыг улуг сорулгаларны парторганизацияларның удуртулгазы-биле шиитпирлеп турар чүве төлээде, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидериниң, ажылының стилин болгаш методун улам сайзыраңгайжыдарының айтырыглары партия комитеттериниң болгаш эге организацияларның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА— 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

Күш-ажылчы алдарның тугу

«Шын» солуунун Күш-ажылчы алдар тугун бегүн Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Кара-Чыраа салбырында Өдең бригадазының хойжуу Таан-оол Урүлеевич ОНДАРНЫҢ ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүргеп. Ол кадарган хоюн эки кыштадып турар болгаш төрүүр 100 башка онзаштыр 100 хураганны онча-менди камгалап алган.

Хойжулар! Ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, хойданна хураганны менди камгалап, өстүрер дээш мурнакчыларның үлегери-биле кызымакай ажылдаалыңар!

БҮРҮН КАМГАЛААР

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында мал кыштаглаашкыны эки эртип турар. Салбырның 12 коданында 3300 төрүүр хой бар. Оларның 70 хуузу бо хүннерге чедир оолдапкан, хураганнар семис-шыырак өзүп турар.

Коданнарны мал чеми болгаш суг-биле үзүктел чок хандырып турар. Мал чеминиң курлавырларындан 560 тонна сиген, 280 тонна көксула болгаш өске-даа концентраттыг мал чеми ам-даа бар. Төрүүр 12 коданда 30 хире сакманчы бижыглаттынган. Олар малдың чаш төлүн кыштан онча-менди ажыраары-биле шудургу туржуп турарлар. Эрткен чылдарда хөй хураганнарны ажаап ап келген дуржулгалыг сакманчылар Бичии-Уруг Араштап, Минчимаа Сопам, Зоя Кызап бо чылын база-ла кызымак ажылы-биле өскелерден ылгалып, малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарның чымыштыг ажыглаар талазы-биле мурнакчы эгелээшкиннериниң нептерел турарының дугайында профэвилел ТК-ның отчёдунга болгаш саналдарга онзалап демдеглээн.

Социал программаны боттандырарыпта профэвилелдиң киржилгезиниң дугайында тодаргай чугаа съездиге болган. Ол дугайында айтып тура, делегаттар пивтипирлеттинмээн айтырыгларга база доктаганнар.

Дайын айылын чайладыр, тайбыңны бижыглаар дээш демиселге делегейниң эң-сеткил каттыштырылгазын бижыглаарынга флоттуң ажыл-ишчилериниң киржилгезинче база кичээнгей салдынган. Совет далайжыларның болгаш хемчилерниң профэвилели 50 чурттарның профэвилелдери-биле харылзажып турар.

Профэвилел ТК-ның, ревизия комиссиязының чаа составын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарын соңгаан.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ООЖУРГАВАЙН

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи ийиги чылды багай эвес эгелээн. Январьда эргелел 170 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 185,3 муң рубльге күүседкен. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышта эргелелдиң бригадалары бедик көдүрлүүшкүнүүр киржип турар.

Эргелелдиң коллективи, өске-даа күш-ажылчы коллективтер-биле бир дөмей, 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш салдынган сорулгаларны күүседиринче бүгү күштү мөөнүзээн.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планда көрдүнген деңнелден 0,1 хуу чингедир база камналга чурумун сагыырын күштелдериниден 4 муң рубльдиң тудуг материалдарын, ооң иштинде түүйбуну 50 муң кезекти, цементини 10 тоннаны, металлды 10 тоннаны, 30 муң квт.-шак электри энергиязын камнап алырын олар шиитпирлээн.

Январьда эргелелдиң бригадалары тус-тус объектилерге багай эвес ажылдааннар. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу М. Д. Шиповаленконуң бригадазы «Тыва тудуг» трестиң общежитиезининң тудугунга шалыпкын ёзу-биле ажылдап келген. Олар январьда 18 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 21 муң рубльге күүседкеннер. Бригададан В. Михайлов, А. Шаравин, Б. Куулар, Р. Усольцева болгаш оон-даа өскелер улуг-нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.

Аныяк бригадир М. Лаптевтиң бригадазы бо объектиде тур кээп ажылдап турар. № 12 кварталда 9 каът бажың тудуун соок күштелгени-биле чорудар арга чок болганындан М. Лаптевтиң бригадазы бо объектиде келгени ол.

150 квартиралыг чуртталга бажыңының тудуунда Н. А. Панининиң, А. Д. Воронининиң, Ч. Ч. Доңгактың бригадалары ажылдап турар. Ол бригадалар ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар болгаш январьның планын тус-тусунда чедиишкиниг күүседкеннер. Н. Панининиң бригадазындан В. Коспорайтис, Д. Саая, М. Лаптевтиң бригадазындан В. Тарасенко, А. Бокаянов, П. Веретенников, В. Асочаков болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Баштайгы айның түңнели багай эвес болза-даа, аңаа оожургавазы чугула. Бо чылын эргелелдиң мурнунда салдынган сорулгалар белен эвес. Чылдың планныг онаалаларындан аңгыда, эрткен чылдың хожудаашкыннары бар. Доостунмаан тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли нормативтен улуг болуп артышпаан. 1981 чылда ажыглалга киирер ужурлуг объектилер — гостиницаның бир корпузу, хөгжүм-шин театрының дузаалал корпузу, 50 орунгут общежитие, № 3 чуртталга бажың чогуур үезинде доостунмаан болгаш бо чылче ишлээш болгай. Ынчангаш «Кызыл тудуг» эргелелиниң удуртукчулары, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының бригадалар аразында социалистиг чарышты болгаш объект бүрүзүнге күш-ажылды шын организастаарынче кичээнгейни салыры негеттинер. Эрткен чылдың четпестерин катаптавайн, ажылды бүгү талалыг көөр, тудугжу бригадалар долузу-биле ажылдаарынга тудуг материалдары-биле, механизмнер, машина-техника-биле хандырылганы үзүктелдинөөнин чедип алыры чугула болгай.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: М. Лаптевтиң бригадазы (үстүнде) солагай талadan) Д. Аңгырбан, О. Монгуш; (адаанда) В. Асочаков, А. Дутляков, бригадир М. Лаптев, В. Тарасенко олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ВЫМПЕЛ-БИЛЕ

Матвей Фатеевич Дьяков Каа-Хем райпозунда автомагазин садыгжы-чолаачы болуп ажылдаа-ла бен чыл апкан. Ол СЭКП-ниң XXV съездиан аттыг, «Бүрен» совхозтарның малчыннарын садыг-биле хандырып турар.

М. Ф. Дьяков эрткен чылын 107 муң рубльдиң барааның көдээниң ишчилеринге саарган. Ол көргүзүглери дээш Матвей Фатеевич райпозуң садыгжы-чолаачыларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Январьның планныг онаалдазын М. Ф. Дьяков база эки көргүзүглериг күүседкен. Чарыштың тиилекчизи вымпел-биле шаңнаткан.

В. АЛЕКСЕЕВ.

Техника септелгези

ЧАСКА БЕЛЕТКЭЭР

«Барлык» совхозтуң механизаторлары Таңды районнуң ажыл-агыйларының болгаш Дуржулга станциязының механизаторларының часкы хову ажылдарынга киржир машина-техниканы чогуур хуусаазында эки шынарлыг септеп доозар дугайында кыйгырыын ниити хуралга танышкаш, оларның үлегери-биле шалыпчы ажылдаарын хүлээнген.

Бистиң механизаторларывыс график ёзугаар IV кварталда Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалыкта салбырынга янзы-бүрү марканың 15 тракторунуң капитал септелгезин кылыр тургаш, херек кырында 10 тракторну, совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга 8 тракторну септээн. Оон аңгыда 18 автомашинаның, 10 сеялканың, 12 андазының, кожуг машиналарының септелгези бүрүн доозулган. Амгы байдалдап көөрге, бистиң механизаторларывыс боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чогуур хуусаазында күүседип болурунуң бүгү аргалары бар. . .

Совхозтуң дирекциязы техниканы септелгезинче доктаамал кичээнгейни салып, механизаторларның ажылын бедик бүдүрүкчүлүг болдурар дээш бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Септекчи звеноларның ажылын дуржулгалыг эштер удуртуп турар. Бо чылдан эгелеп көдээ ажыл-агый машиналарын маркалар болгаш белдирлер аайы-биле септээр арганы ажыглап эгелээн бис. Ол күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идигни берген.

Септелге мастерскаязында цехтер, звеноолар, түс-түс механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты организастаап болгаш ооң түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар. Кожуг машиналары септеп турар коммунист Чыртаков-оол Маадырның удуртканы дөрт кижи составтыг звено чарышка эки түңнелдерни чедип ап келген. Олар элээн хөй сеялканы, андазыны, культиваторну эки-шынарлыг септээш, түскай комиссияга хүлээткен. Хоочуп механизаторлар, аныяктарның дагдыныкчылары— коммунист Маадыр Сарыглар, Хоптак-оол Салчак, Мадар-оол Хертек, комсомолчу Алексей Хомушку, трактолар септелгезинде Дайынчы Дугуй-Лама, Виктор Күжүгет олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Бистиң совхозта техника септелгези колдуунда график ёзугаар чоруп турза-даа, чамдык четпестерниң барып айтыр аназар. Кызыл-Мажалыктың Сельхозтехника салбырынга септээн тракторларның ыынары багай болганындан, чамдыкта оларны удур эде кылыр ужурга таваржыр-дыр бис, ДТ-75 тракторларның артык кезектери чедиишпезинден септелгениң графиги сагыттынмайн баар таварылгалар база бар. Ынчап ажылдың темпизин оожумнатпас дээш кол күжүвүстү автомашиналарның база кожуг техниказының септелгелинче углап дырын турар бис.

А. МӨӨКТЭЭР.

«Барлык» совхозта МТМ эргелекчизи.

Барыын-Хемчик район.

МУРНАКЧЫЛАРГА ТЫВЫСКАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цехиниң коллективи бо чылдың бирги айында база шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Ылаңгыя В. Овчинниковтуң баштааны № 2 электр өскелерге төлептиг үлегерин көргүспүшаан, электри энергиязын ажылдап кылырының ажылдарынга чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Күш-ажылчы чедиишкиннериниң түңнелин чугаалажып тура, аңаа кижи бүрүзүнүң киирген үлүүн база илереткен. Даанган ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгалыг, бедик бүдүрүлгечи көргүзүглериг, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп келген мурнакчыларга аттарны база тывыскан. «Мурнакчы аныяк ажылчын» деп хүндүлүг атка өрүмпекчи Ю. Брюхачёв, слесарь М. Коронелий, даборант Т. Коболёва олар төлептиг болганнар. Энергия цехиниң монтёру В. Гуляев, дерилгелер машинизи А. Хертек олар «Эң аныяк мурнакчы ажылчын» деп аттыг эдилекчилери болганнар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ДАШТЫКЫДА

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ЧӨРҮШТҮР

Улусчу Польшаның иштики херектеринге дерзин холгаарлаашкынынны АКШ-тың яңзы-бүрү хевирлерге боттандырып турарын, ССРЭ-ге, ПУР-га болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга удур хоп-шүглүдүң чүдек-бужар кампанизазын Вашингтонунуң өөскүде бергенин бүгү делегейде шыңгыы шүгүмчүлеп турар. Социалистиг Польша күрүнеге удур чудуруун чайын, Польшаны Европага дүшкүүрлүг чоруктуң одаа болдурарын кызыттышаан, АКШ Европага оожургалдыг турарының болгаш кады ажылдажылганың кол даяныр дөстерин тура казарын бодап, тайбыңның болгаш дайынның бирги ээлчеглиг айтырыгларындан улустарның кичээнгейин чардыктырарын оралдажып турар-дыр деп, даштыкы пардалга, күрүнелериниң болгаш хой-ниитиниң коскү ажылдакчылары онзалап демдеглеп турар.

А. А. Громыкопуң болгаш А. Гейстиң чөөкта чаагы ужуражышкынының үезинде америк таланың ПУР-да болуп турар чүүлдеринге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыр чүүл болдурар дээш оралдажышкынынарын ойтур шаңнаан. Совет Эвилели бодуңуң принципиалдыг туружун база дагыл бадыткаан деп, **польша «Трибуна люду»** солуп бижээн. Вашингтонуң ол оралдажышкынынары бот-эргелиг күрүнелериниң иштики херектерин холгаарлавазының принцивинге кайчаа-даа таарышпас. Шуут бодуңуң эргелиг болганы-биле польша удуртулганың чорудуп турар ыдыг хемчеглерин холгаарлаар дээр чоруун АКШ соксадыр ужурлуг. Холгаарлавас дээр бодуңуң политиказынга шыңгы Совет Эвилели польша иштики херектерин кымыңбиле-даа, ооң иштинде АКШ-биле-даа кады чугаалажырын бодавайн турар.

АКШ-тың политиказының ёдулуг утказы Ак бажыңның Польшага удур өскүдүн үндүрген кампаниязындан илереглеттинин турар-дыр деп, **ГДР-ниң «Нойес дойчланд»** солуну айыткан. Делегейге харылзажылганың турза чогуур норма-чижектерин хереккевейш, АКШ-тың администрациязы үгле Польшаның шуут бодуңуң иштики херектерин холгаарлаарын оралдажып турар эвес, харын Польшаны Европага дүшкүүрлүг чоруктуң одаа болдурар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Европага күрүнелериниң аразында кайы-даа талага ажыктыг кылдыр оң-оң чылдарда тургустунуп келген садыг, эртем-техниктиг, культура болгаш өске-даа ол яңзылыг харылзааларны үзер, амгы үениң эң чугула айтырыгларын дугайы чүтүлажымыннар болуп турар бүгү-ле черлерге, Женевага, Мадридке азы Венага-даа бол, байдалды хоранаар, шиитпир-биле алырга, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының чылдарында кылдынган эки болгаш үнелиг бүгү-ле чүүлдерни үрегдээрин ажыы-биле оралдажып турар.

Польшага удур АКШ-тың экономиктиг «хемчеглерин» Германияның Социал-демократтыг партиязындан **барыын-герман бундестагтың депутады К. Фойгт** шыңгыы буруу шаңкан. «Турцияда профэвилел ажылдакчыларын хилинчектеп турарын дугайты Барыын чүкте чүүдаа мыттавайн, харын бот-эргелиг Польшага хамаарыштыр хемчеглер алырынче кыйгырып турар ол фактыны бүжар-даа чүве-дир деп, ол адаан. «Дүшкүүрлүг чоруукту чавырылдырарының политиказы, Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында чугаалажылга, бүгү деңнелдерге оларның харылзажылгалары уламчылаан турар ужурлуг» деп, ол медеглээн.

Польшага хамаарыштыр америк администрацияның туруш-бодадын **Киприн Күш-ажылчы улузуның депшилгелиг партиязының чиргине секретары Э. Папаноанну** ийи арынныг болгаш шүүлүү туруш-тур деп адаан.

(СЭТА).

Национальная республиканская библиотека. Кызыл. Тыва.

Партийжи амыдырал

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ АЖЫГЛАВЫШААН...

Үлетпүр бүдүрүлгенин, тудутқун, транспорттун, харылзааның, материал-техниктиг хандырылганын, садыгның болгаш инитинин чемненилгезинин, колхозтарның база совхоттарның болгаш еске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, төлевилел конструктор бюроларының база эртем, өөредилге, культура, эмнелге албан черлериниң партия организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелиг дээрзин СЭКП Уставында айтып турар. Улус ажыл-агыйының бо адырларының коллективтеринде парторганизациялар ол ажылды чорудары-биле партия Уставынга дүүштүр тускай комиссияларны тургузуп турар болгай.

Бистиң «Шекпээр» совхозтуң парткомунда администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар беш кижи составтыг комиссия түскай план ёзугаар ажылдап келген. Оон составында ажыл-херекке идепкейлиг, принципиалдыг коммунистер кирген. Оларның иштинден хоочун коммунист, персоналдыг пенсионер Даржаа Саймы-оолович Слаа, Аянгаты салбырындан электрик Монгуш Бойду ышкаш бо чугула ажыл-херекке ян инициативалыг, принципиалдыг чоруун киргүзүп, экп ажылдап турарлар бар.

Комиссия чоруткан ажылдарының дугайында парткомнуң хуралынга отчёдун берип, моон соңгаар чүүү кылза экил дээрзин чугаалажып, сүмележип ап турар. Комиссия кол кичээнгейни үстүкү партия, совет органнарның директиваларын совхозка боттандырарынга, ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга идигни бээрінче болгаш чугула адырларда четпестерни болдурбас дээш ол дугайын баш удур сагындырып, чайладырынче угландырып турар. Совхозта кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге бир чугула черни машина-техника эдээр болгай. Ажыл-агый оны күрүнеден четчир санныг кылдыр ап турар. Ынчалазжок оларның кадагалалы болгаш ажыглалы чогуур деңнелге четпес. Ынчангаш ажыл-агыйга экономиктиг ужур-дузалыг бо айтырыгны бистиң комиссиявыс холга ап, ону эжиндер талазы-биле элээн хемчеглерни алган. Баш чыл бурунгаар совхозка техниктиг документацияны негедеге дүүшпес кылдыр эрең-күлдүг тургузуп келген, үчёт-отчёду сандыргай турган. Оон түңнелинде машина-техниканың ажыглалы, оларны чоладачыларга, механизаторларга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга быжыглаары база техниктиг кадагалалы чаңгыс аай чурумга дүүшшейн турган.

Бо айтырыгларга холбаштыр комиссия чамдык ажылдарны чоруткан. Оон түңнелинде часкы, күскү хөө ажылдары төнген соонда, күрүне стандарттарының негелдезин ёлугаар техниканы кадагалалга тургузарын чурумчуткан. Машина-техника кадагалалы база автомашиналарның, тракторларның ажаалдатежээлдезин экижиктерин дээш совхоз мурнунда чылдарда шайналдыг черлерни ап келген.

Ынчалза-даа эрткен чылдың соолгу кварталында парткомнуң администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссиязы хыналда чорударга дыка хөй илгирлер, катоктар шолдерде кадынган турган. «Кошкенде теве херек чок» дээнибиле дөмей чамдык кожуг машиналары, комбайннар Бичечей, Аянгаты суурларның кудумчуларында довурак-доозуну-биле хевээр тургудаан. Оларны машина-техника мастерскаязының девискээрінге тургузуп кадагаларын чамдык харымсалга чок механизаторлар «уттункан», а инженер-техниктиг ажылдакчылар олардан негелде кылбаны илерээн.

Оон аңгыда кывар-чаар материалдарның чарыгдалынга хуваалда, контроль база кошкан турган. Чоладачыларның, трактористерин бижиктеринге демдеглевейн, ол бүгүнү оларга кайы хамаан чок берип келген. Эрткен оруктарының километражын чоладачылар боттары демдеглеп, оларның дыка хөйүнүн машиналарының спидометрлери ажылдавае болган.

Комиссияның хынаалдазының түңнелин совхозтуң дирекциязынга чугаалаткан соонда, ол бүгүнү чурумчуткан болгаш бо талазы-биле чоруттунган ажылдарның соонда машина-техника үрээр, харымсалга чок кижилерниң сацы эвээжээн, чоладачыларның болгаш механизаторларның даандырган ажылга харымсалгазы бедээн. Бичечейде О. Белек-оол удурткан хөөү-трактор бригадазында партия эге организациязы оларның ортузунга кижизидилге ажылын багай эвес чорудуп турар. Оон аңгыда эрткен чылдың декабрь эгезинде комиссия малчыннарның амыдырал хандырылгазының байдалын, ылаңгыя оларже суг сеөртүр машиналарның хүнде чеже километрни эртип турарын, малчын коданнарже оруктарның хемчээлин тодаткан. Оон соонда оларже суг чедирилгези экижээн.

Амгы үеде парторганизацияның, администрацияның ажылын контрольдаар комиссиязы кыштаглашкынының чоруп турарын, часкы тарылгага уткуштур техника септелгезинин айтырыгларын кол кичээнгейге алган. Оны баш удур кылган план ёзугаар чорудуп турар. Бо чугула ажылга калбак активти, хайгыылчыларны болгаш өскелерни-даа киприштирип тургаш, ону улам массалыг хевирлиг болдуруп, үре-түнелдинг, ажыктыг кылдыр чорударын оралдажыр бис.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шекпээр» совхозта парторганизацияның администрация ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияның даргазы.

БАМ-ны тудуп тур бис

АМУР ОБЛАСТЬ. «БАМ-ны тудуп тур бис—БАМ бистиң кижизидип тур» дээш сөстер Байкал-Амур магистралының тудугуна чедип келген дыка хөй оолдар, кыстарның салым-хуузунга улуг салдарны чедирген. Оларның бирээзи Владимир Костылёв аңаа 1975 чылда аныяк специалист болуп ажылдап келген, ам № 55 көвүрүг тудар отрядтың көл инженери. Ам ооң-биле кады дүүмалары база ажылдап турарлар. Леонид —бригадир, Сергей—мастер, Александр—чазаныкчы.

Леонид Костылёвтүң удурткаңы комсомолчу-аныяктар бригадазы социалистиг чарышка тиилекчи болуп келген.

ЧУРУКТА: Костылёв алышкылар — Александр, Леонид, Владимир болгаш Сергей олар.

Аныяк оол Сергей Черепанов ийи чыл бурунгаар Совет Армиязының хүрээлеңинге шеряг албаның эрттиргеш, идик септээр болгаш даараар каттыжышкынның Кызылда цехинге вореникчилел кирген. Бо үениң иштинде Сергей идик септээрнинге эң-не сүңдулуун, ажылга кызымаккайын көргүскен.

Ам ол мастер атка четкен. Ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип, 1981 чылдың планын 106,4 хуу күүсеткен болгаш каттыжышкынның хүндүлел бижин-биле шаңнатканын.

Сергей Черепанов ам бо чылдың февральдың үлүүн доозупкан. Аныяк мастер идикти септээри-биле чергелештир идик бижарынга база өөренип турар.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: Сергей Черепанов ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Шынга» харыы

АВТОБУСТУ БЫЖЫГЛААН

Эрткен чылдың ноябрь 18-те солуңга «Автобус бодза»... деп эгелиг материал партыгынган. Таңды районнуң Чал-Кежиг суурдан Элегес школазынга хоорай өөренип турар өөреникчилерниң автобус чогундан суурлар аразынга кылаштажып, кичээл шагы үзүп, доңуп турарын ында бижээн.

С. К. Тока аттыг совхозта партком секретары З. Удерзының редакцияга дыңнатканы:

«Совхозтуң автогаражынга солуңда үнген шүүмүүлелди шын деп чугаалашкан. Совхозтуң дирекциязы Чал-Кежигден эртеп, дүште болгаш кежээ өөреникчилер чедирер тускай автобусту быжыглаан».

КУДУКТУҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

«Тээли» совхозтуң Кызыл-даг салбырында Кудуктуң хойжу бригадазының малчыннары ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чыл оюнга утказутур социалистиг хүлээлгени алган күжениишкинниг ажылдап турар. Чүс баштан бригада 85 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын хойжулар күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелеп турар. Амгы үеде бригадада 3301 төрүүр хойнуң 2321-ри оолдаңкан, 2323 хураган менди доругуп турар. Хой оолдаашкынының үезинде бригадада социалистиг чарыштың түңнелин он хонуктан үндүрүп келген. Социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда аныяк хойжулар Моңгүн-оол Аптыы, Даниял Салчак, хоочуннар Төре Кымзай-оол, Бакчап Салчак олар чоруп турар. Хойжу кодан бүрүзүнде сакманщиктерин быжыглаан болгаш салбырның харыысалгалыг ажылдакчыларының, хөй-ниити организацияларының активчилериниң дежурныйлаашкынын организастаан. Хоочун арга-дүржулгалыг сакманщиктер Бичии-Урут Хертек, Салчак Даныл, Миңгеймаа Сопам олар чаңгыс-даа чаш хураган хоратпаан, 84-тен 90 чедир баш хурагаанарны доруктур азырап алганнар.

Кызыл-Даг салбырының баштаар чери, ында партия организациязы Кудуктуң малчыннарының ортузунга садыг болгаш культура хандырылгазын экижидер дээш чогуур хемчегларин алган. Хой оолдаашкынының түлүк үези чоруп турза-даа, малчыннар лекцияларны дыңнаал, кино, концерттерни көрүп турар.

Б. БАРБА.

ДИДИМ БАЗЫМ-БИЛЕ

Тыва респотребсоюзтуң Кызылда үлетпүр комбинады чоңнуң үлеглеп бараанналарын болгаш садыг ажылдакчыларының магазиннерге, столоваяларга кедер тускай хеңформазын даарап турар. Аъш-чем аймаандан ногаа болгаш кат-чымистен кылган консервааларны кылып турар. Чуруула-бүдүрүлге мастерскаязында хереглеп кооперациязының садыг черлерин, столоваяларын каастап, делгирип, дашпакы каасталгазын кылып, а септелге бригадазы районнарның столоваяларынга, магазиннеринге соодукчуларны, технологтуг дериг-херекселдерин эптеп тургузар болгаш септээр хүлээлгелиг.

Бо удаада хереглеп кооперацизының Кызылда үлетпүр комбинадында даараныкта пегинин быжыглаан, дагдыныкчылар чөвүделин тургускан. Ол чөвүделде дүржулгалыг, ат-сураглыг 64 ажылачын бар. Оларның хөй кезии коммунистер болгаш комсомолчулар.

Коммунистиг күш-ажылдың 44 школазында 1050 ажылчын хаара түттунуп, өөредип турарлар. Олар ам СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип турарлар.

КОМСОМОЛЧУЛАРЫҢ болгаш аныяктарны бүдүрүлге планнарын күүседиринче мобилизастаарынга, оларның профессионал мергежилгин бедидерииге «Эң эки комсомолчу аныяктар коллективи», «Мурнакчы аныяк ажылчын» деп аттар дээш чарыш улуг идиглиг. Чарышты профавиледиң каттышкан комитединиң, парткомнуң, администрацияның болгаш комсомол комитединиң каттышкан хуралынга түңнээр. Ариглал фабриказының эвлелгелериниң аразында күш-ажылчы маргылдаанның түңнелин он хонуктан үндүрерин чурумчуткан.

Бүдүрүлгеге мастерлерниң ролүн бедидер, оларның даанган ажылынга харыысалгаын бедидери-биле «Эң эки мастер» деп ат дээш чарыш база чоруп турар. Фабрикада, рудникте болгаш комбинатта мастерлер чөвүделдерин тургускан, оларның ажылы эки. Ол чөвүделлиг фабрикада директориун бүдүрүлге талазы-биле оралаачызы В. Ф. Воронков баштаан. Инда ажыл план ёзугаар чорун, чарышты түңнеп келген. Оон ачызында 17 мастерниң шалыңынга немелде төлевирин тургускан.

Үш-беш чыл болгаш-ла комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчыларының аразынга аттестациялыг комиссия-эрттирип турар. Тускай эртемниглерниң билигмергежилгиниң, арга-дүржулгазының өзүлдезиниң дециелип тодарадырынга ажок дузалыг.

КОМБИНАТТЫҢ кол-кол салбырларында аныяк тускай эртемниглерниң чөвүделдери тургустунган. Эрткен 1981 чылда инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш аныяк тускай эртемниглерниң ажылынын дугайында айтырыгны коммунистерниң ажык хуралынга чугаалашкан. Оон соонда фабриканың аныяк тускай эртемниглери-биле комбинаттың үдуртукчуларының үзүражылга-семинарын база организастаан. Анаа партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырал боттандырары-биле коллективтиң мурнунда сорулгаларны чугаалашкан.

План ёзугаар даараар кылыглардан аңгыда, цех хереглекчилер эвилелиниң организацияларында чагыг ёзугаар оларның экселген материалдары-биле автомашиналарның олуттарынга чадыгларны, мотор чылыглаар шывыгларны даарап берип турар.

Дүржулгалыг дааранык чы, аныяктарның дагдыныкчызы А. И. Елисеева билинип, дүржулгазын дааранык чыстарга харам чогуу-биле дамчыдып берип чоруур. Ам ооң бригадазында үш аныяк кыс даараныктанып «чажыды-биле» танышып ап ажылдап турар.

— Даараныктың хөй аргаларын өөренип алырынга хөй че, быжыг туруш негеттинер — деп, Агафья Ильинична чугаалап орар. — Ынчангаш аныяк ажылчын-даараныкчыга уран мергежил дораап чедип келбес. Ол дыка узун орук эртер. Хөй кезинде аныяк уруглар даараныш келгенинден эгелээп, үш чыл болганда ёзулуг даараныкчы болу бээр.

Үлетпүр комбинадында профэвилел комитединиң даргазы, аныяктарның дагдыныкчызы, коммунист А. И. Елисеева коллективтиң ажылчынарының ортузунга кижизидилге ажылын билдилинбиле чорудуп келген. Ол республиканың хереглеп кооперациязынга киргеш ажылхерээниң түңнелинде «Онгу беш чылдың шалыңчызы» хөрек демдээ, «Күш ажылчы шилгарал» медаль-биле шаңнаткан.

К. САТ.

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Көскү агитация

Социалистиг хүлээлгелерни, планныг онаалдаларны күүседиринге ажылчынарның хөй-аъдын кедүрериниң көскү агитациянның ролю улуг дээрзин допчулап чугаалавышаан, Кызылдың автосептелге заводунда партия эге организациязының секретары Е. И. Балабанова ол талазы-биле партия организациязының кылып чоруткан чамдык ажылдарынга доктаады.

— Заводта ажылдап турар хоочун бүдүрүлгечилерден эгелээш, аныяк ажылчынарга чедир оларның күш-ажылчы чедиишкиннерин илередиринге көскү агитациянның дээштиин чедип алыр сорулга-биле чамдык ажылдар кылдынган. Тодаргайларга, бүдүрүлгениң мурнакчыларының хөрек чуруктарын, оларның ай болгаш квартал аайы-биле эки түңнелдерин көргүзүр самбыразынга демдеглеп турары биставында чаңчыл апаргап. Бүдүрүлге ажылчынарының 1982 чылда социалистиг чарыжының негелделерин чараштыр дерип кылгаш, көскү черде асканын. Оон ыңай партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле комбинаттың үдуртукчуларының ужуражылга-семинарын база организастаан. Анаа партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырал боттандырары-биле комбинаттың үдуртукчуларының ужуражылга-семинарын база организастаан. Оон соонда фабриканың аныяк тускай эртемниглери

Журналистиң блокнодиндан

Ыраккы Кара-Хөлде

Кара-Хөл. Бо дээрге кожа өөнүктеривис хакастар, алтайлар чери-биле кызыгаарлажып чыдар Тываның ырак булуңдарының бирээзи. Мақаа чорбаан кижи илаңгыя чайып келир болза, оон бойдузуның чараш-каазын магадап ханмас. Дээрже шаштыгып үнүлээп менгилиг тайгалар, бизең-бизең хая-даштыг бедик даглар, каш чүзүп аңнар турлаа аргазымпер, балык-байдан-биле байлак хемнер, хөлдер. Ол черлерни кыжын безин көөрге, каракка өөрүнүг, шилдегер арыг агаарын тыныргга, хөрөк ишти хозап кыпкан сагындырар.

Далай деңгелиндеи түс-түс метр бедикте чыдар бо ширии оранны, тоолчургу бойдусту, боттарынга бараан болдурган ажыл-ишчи кижилер улам каастаан. Бо одуругларның автору чоокта ыпаар чораан, ол эрес-кежээ, хүндүлээчел малчын човуңун хөй-хөй эки кижилери-биле, ажыл-ишти мурнакчылары-биле ,ужуражып, чугаалажыр аргалыг болган.

I. Кол мергежилиг—малчын

«КАРА-ХӨЛ» совхозтуң малының нияти саны ам 16 муң 400 ажыл турар. Оон иштинде шээр мал 14 муң ажыг. Моон безин алгаш көөрге, мал ажылында дыка хөй кижи хаара туттунганы билдингир-дир. Сөөлгү чылдарда совхозта хөй ажылын хөгжүдери-биле чергелештир өшкүнү болгаш сарлыкты эдбедир өстүрериие, ук ажылардан бот-үнезин чиик хөй продукциянны белеткеп, садарыиче улуг киччээнгейни салып келген. Оон түңнелиидe өшкүнүң саны ам беш муң, сарлыктыы ийи муң чоокшулап орар.

Бо кыш ышкаш чымчак, эки агаар-бойдустуг кыш Кара-Хөлге болбаандан бээр үр апарган. Алаш, Даспы хемнериң ол-бо чарыктарында өшкү, те-чуңма одары, чайын дудускек шыпкан турар сүүрсүүр даглар январь айның ортанга чедир-ле кара хевээр тургулаан. Соок база-ла шоолуг эвес. Малчын кижиге оон эки чүве кайдал! Ынчангаш ыыштаглаашкынның багай эвес эртии турарынга улустуң сеткил ханың, улуг, аныяк малын кыштан четпе-бүрүп ажырар, мал продуктуларын бүдүрериң көвүдедир дээш улам тура-соруктуг ажылдап турары илдеп.

— Кыш эки, мал хүр болурга, малчын цийиниң сеткили безин сергек болур болгай—деп, совхозтуң мурнакчы хойжуу Хертек Успуловичи Калин-оол биске чугаалады. Ол эрткен чылдың хар-чамы улуг, берге кыжында безин төрүүр 100 хоюндан 95 хураганы камгалап өстүргеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Бо чылын база-ла кыымаан ажылдан, хой бүрүзүнден-не хураганны алыр дээш туржуп турар.

ЫНЧАП, КАРА-ХӨЛГЕ ЧОРААШ, үениң шала кызы болгаиы-биле шээр мал бригаларының үгле чаңгызынга —Сукпак бригадазынга барып, элээп, каш малчыннарның аалдарынга кирип, ажыл-амыдыралы-биле танышып, негелде-хомудалдарын дыннаан мен. Хойжуларның олут-дыш чок, эң-не чымыштыг ажылыың — хой болдаашкынының түлүктээп үеэи ол чүве. Ынчангаш чоруувустуң аайы-даа, бесседавыстың темазы-даа колдуунда чаңгыс болган: малды кыштан хүр ажырар, оон чаш толуп чидириг чок камгалаар дээш малчыннар, совхозтуң удуртукчулары болгаш түскай эртемнигнерии чүүү кылып, канчаар ажылдап турарыл?

— Малывыс хүр кыштап турар — деп, район Советиниң депутады, хөй чылдарда малчыннаң келген коммунист хойжуу С. Хертек чугаалаш, коданда хоюның чартык кезии оолдагыже чедир сакмапчыдаа, эш кадарчы-даа чок, бергеден турганын дыннатты.— Малчыннаар күзелдиг аныяктар эвээш боор-дур. Оларны мал ажылыиче хаара тударын бисте ам-даа четпес чорудун турар.

— Ийе, херек кырында байдалдың ындызын эки билир малчынның ынчаар чугаалап орары чоп-тур ийин харын—деп, совхозта комсомол комитединиң секретары Р. Хомушку хойжунуң ол сөстерии бадыткады.

Наам-хары дөгүл, пенсияже үнер чоокшулаан малчыннар кайда-даа эвээш эвес. Оларны солуур, чаагай үүле-хөрээн уламчылаар аныяк кижилерни баш бурунгаар белеткээри, ылангыя хой ажылын апыяктарның шалыңчы хөрээ болдурары бирги эолчегде комсомол организацияларының кол сорулгазы дээрзи билдингир. Ынчалза-даа кодээниң сошиал айтырыгларын, оон иштинде малчыннарның амыдырал, культура хандырылгазын бо үеиин негелдезиигe дүүштүр организастаарын, мақаа хамаарыштыр кылып шыдаарывыс түүлдерии боттарывыстың күжүвүс-биле, ботидепкейивис-биле кылырын оралдашпас болзувусса, чежеда лолуннар, чалгыныг сестер октап, аныяктарны мал ажылынче кыйгырган, херек будурүн шыдавас бис. Ол дугайы кымга-даа билдингир. Ыңдыг турбуже, үгле экономика талазы-биле эвес, харын сошиал-политиктиг ужур-утказыг бо чугула айтырыгны болур-чогууру-биле шинтпирлээр. «Аныяктарны мал ажылынче!» деп кыйгырыгның херек кырында боттанган турарын чедип алыр дээш ёзулуг шын сеткили-биле ажылдап, хой күжүн, энергиязын, үешагын аиаа берип чоруур удуртукчуларның, олче опзагай кичээнгей салып турар партия, профэвилел, комсомол организацияларының ам-даа эвээжи хомудаичыг.

Кара-Хөлде бо талазы-биле байдал чамдык оске черлерниңнден улуг онзаланып, ылгалы бербээп. Совхозта 30 хар чедир назылыг аныяк оолдар, кыстар хөй-даа болза, амгы үеде үгле 20 ажыг кижи мал ажылында хаара туттунган. Оларның иштинде 9-ла комсомолчу бар. Комсомол комитеди хой оолдаашкынының бо чымыштыг үезинде дөңгүн-ле 20 ажыг кижини сакманчыладып үндүрген. Совхозта 6 муң хойдан тол камгалап алыр деп эвес ажылга хой күш негеттинип турда; ол дыка эвээш деп чүве билдингир. Угу-ла малчын улустуң —кара-хөлчүлериниң «адазының изин истээр, иезиниг соон салгаар» чаагай чаңчылы кайпаар чидип бар чыдарыл?

ЗООТЕХНИК, МАЛ ЭМЧИЗИ, БРИГАДИР — мал ажылының ёзулуг технологтары болур ужурлуг. Оларның кылып турар ажылынга бедик мергежилдининден, харысалгалыындан, бодунга болгаш малчыннарга шынгыы негелдениидеи хөй түүлдер хамааржыр. Түге дээрге олар хүн бүрүүң үүрмек айтырыгларын шинтпирлээри-биле чергелештир совхозта, районда, харын-даа республикада мал ажылының келир үеде хогжүлдезиниң айтырыгларын шинтпирлеп турар кол кижилер-дир. «Эки специалист дээрге удуртукчу кижиниң оң холу-биле дөмей болдур ийин» — деп, бир совхоз директорунуң чоргаарал-биле чугаалап органын сактыр-дыр мен.

Шынап-ла, совхоз бүрүзүнде специалистер «удуртукчуның оң холу» турган чүве болза, республиканың мал-даа, черлдаа ажылы амгызындан хөлчок экижип, хогжүй бергеи турар ийик. Ынчалзажок херек кырында кандыгыл? «Аът мыяа кевирбейн» аалдарны кезии халдып, кайда-ла оларның дүрген чүзазы херек апарган болдур, ында турар хүлээлгелиг специалистерниң, ылангыя мал эмчилериниң болгаш бригадирлериң кошкак ажылдап турарыига «Кара-Хөл» совхозтуң каш-даа малчыны хомудады.

— Бистиң аалывыска мал эмчилери келбээнден бээр дыка үр апарды. Хураганнарның чамдыктары аарып турар-дыр. Эмчиниң дүрген дузазы херек—деп, М. Иргит чугаалады.

Малчынның ол сөстерин бадыткан турар фактылар эвээш эвес болду. Совхозтуң хою муң ажыр оолдан, чамдык коданнарда чаа төрүттүнген хураганнар аарып эгелээн турда безин, баш бурунгаар шагда-ла белеткээн турар ужурлуг чугула эмнер чок, чаш мал кажааларының профилактиктиг-даа, агар-даа дезинфекцилары кылдынмаан болган. Суурдан мракта, машина оруундан хайыы кыштагларда аалдарга спецнализтерниң хаая баарын чугаалаваска безин ыидыг.

Совхозта ветеринария ажылдакчыларының четпес ажылдан турарын мындыг чижек база херечилеп турар. Сукпак бригадазының мурнакчы хойжузу коммунист М. Хертектиң коданында хоюның күш-деңгели барык күсүү хевээр, мал чеми, суг-биле хандырылга-даа четчир, кажааларының ишти-даа чылыг, делгем турда, төрээп 70 хойның 20-зи ара салган. Ында кандыг-бир чылдагаан бары алы күзүн аарыг кошкар салдынганы караанныыг. Ону дүрген тодарадыры-биле Барыын-Хемчиктиң ветбаклабораториязынче өлүг хураганнарны алгаш баткан эмчи ынчанга чедир чок болган. Малчын боду, хураган камгалаар талазы-биле бедик хүлээлгени алган, аразында чарыш салган эштиг кижи болганда, кымдан артык дүвүреп, ара салган хойларга эрте дээре катап кошкар салырын поезээн. Хойнуң оон элээп чайлыг, машина-техникалыг, ындыг айтырыгларны шинтпирдеп ыыдаптар эргелиг турган болза, 20 хойнуң ара салырын неделя иштинде мапап орбайн, 2—3 хураган өлүг төрүттүперге-ле Барыын-Хемчикче түтсуп бадыкан турар чадавас, ол аразы ыидыг ырак эвес — үр-ле дээрге бир хүн чидирер-ле ыйнаан. Ынчалзажок ол улуг эмчи А. Эрес-оолдуң база ветфельдшер А. Хертектиң хүлээлгези болгаш аажылы болбайн аап...

ХОПУҢ УКСААЗЫН ЭКИжидери-биле чергелештир республиканың районнарынга, ажыл-агыйларынга зоолар аайы-биле райончударын улам хаиыладыры, толгур болгаи дүүкүр продуктулуун бедидери, ыскса хуусаада, эрте оолдаларын сайзырадыры, малдың чем баазазын быжыглаарының айтырыгларын чогумчалыг шинтпирлээри —хой ажылында перспективтиг кол сорулгалар болуп турары биллингир. «Кара-Хөл» совхозтуң хоюнуң үксаазы «хойтакталгандап» бээр хой чылдар эрткеи. Сараджа, меринос, каракуль, кара баштыг ак дээш кандыг хойларны кижи моон кербес дээр! Бо будалгаазындан үштупар, ажыл-агыйның хой малының үксаазын чаңгыс аай болдурар. түс чернинг агаарбойдуус байдалдарынга тааржыр, эжиктиген тыва үксаалыг хойларны көвүдедир өстүрер дээш эвээш эвес хемчетлерии ап чорудун турар. Сөөлгү үеде Мөңгүн-Тайга райондан чаглыг чолдак кудуруктуг кара баштыг ак кошкарларны элээп хөйну садыи экиеп, коданнарга салган. Оон түүиелиидe хойнуң үксаа байдалы экижип, чаңгыс аайланып бар чыдар. Совхозтуң удуртукчуларының болгаи түскай эртемнигнериниң бодап турарындан алырга, салдынган сорулга бо беш чылдың төнчүзүнге чедир колдуунда чедип алдынар болгаи байдал экижнир ужурлуг. Кол-ла чүве селекционер-зоотехниктиг болгаи өске-даа специалистериниң кызымаккай ажылындан хамааржыр.

Х. МОНГУШ.
(Уланчылыг).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДАШТЫКЫДА ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА

РУМЫНИЯДА

Констанца можунуң эртемшинчилел станциязының селекционерлери кукурузаның «КХС-94» дээр эжиктиккен сортун тургускан болгаш оон четчип быжар үезии 100 хоногнуктан ашпас. Ол сорттуң ортумак дүжүдү гектардан 40 центнер болур, а суггаттыг, дуржулга черлериие гектардан-на 80 центнер чедип турар.

Ол-да станцияга гектарданна 70—80 центнер дүжүт бээр тритикалеиниң бир сортун база тургускан.

ГФР-ДЕ

ГФР-де хөмүр-даштан бензин, үе болгаш газ кылып алыр хереклелди тургузуп турар. Хөмүр-даштан бензинии кылып алыры нефтиден алырындан аар ортектиг-даа болза, хөмүр-даштыи бензинден бүдүрүп алыры ГФР-ниң нефтини даштыкыдан алырындан хамаарылгазын звээжедирин ында барымдаалап турар.

ФИНЛЯНДИЯДА

Финляидияда төлевилээп электри станциязы далай чалгынының күжү-биле ажылдаар. Ол электри станциязы боттарының аразында тудуштурган 3 понгоннардан тургустунар болгаш олар далай чалгынынан чайгаммышаан, электри тогу бээр генераторларны тырыкылап, ажылдадыр ергелиг болур.

Станцияның электроннуг саналга машиназы кел чыдар чалгынның хемчээлин баш үдур тодаракгаш, чогуур механизмнерге айтышкынны бээр. Электри станциязының күжү 40 кет. болур.

АКШ-ТА

АКШ-та эң-не аар дээн түүлдерни көдүрериие таарышкан дирижабльди кылып турар. Оон ойээнге дөрт вертолётту быжыглаан турар. Ишкири 30.000 кубометр хос черлиг баштайгы ындыг, 6 тонпаны көдүрер ергелиг дирижабльди ында материалдарын дажыглаарынга ажыглаар деп турар. Вертолёттарның болгаш рамаларның деңзизи дирижабльдиң гелий-биле долдуруп каар унунуң көдүрер күжү-биле деңнежир, а дөрт вертолёттуң хүртүлери анаа сес вертолёттарның көдүрер күжү-биле дөмей деңзилиг чүүкту алыр ергелиг.

Дирижабльдиң чүзк алыр ергезин 100 тонна чедирип болыур.

ШВЕЦИЯДА

Швецияда чиик автомобильдерниң ажылдаарының ортумак хуусаазы 1965 чылда 10 чыл турганындан 1980 чылда 15,5 чыл чедир узаан.

Бир эвес 1965 чылда чиик автомобильдер иштинден 2 хуузу 12 чыл ажыр ажылдаан турган болза, 1980 чылда ыидыг машиналар 20 хуу чеде берген.
(СЭТА).

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫ ТУРГУЗАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

КАБУЛ. (СЭТА). Эрткен үеден афган улуска салгалыи арткан бергелер, империализмниң, пекинчи гегемонистерниң болгаш реакциянның Афганистанга удур чарлавайн воскүдүп үндүрген дайыны турзажок, чаа амыдыралды тургузарының оруу-биле чурт бүүрелдиг чорун орар деп, «Хакикате никилабе саур» солун бижээн.

Республиканың экономиказынга көдээ ажыл-агый секторунуң кол рольдуун барымдаалаш, АДР-ниң удуртулгазы кол кичээнгейии демократтыг аграр реформазын боттандырарынче углаидырып турарын ол солун айытkан. Сөөлгү үш чыл дургузувда суггарылгалыг чер участоктарын 297 муң тараачын өг-бүдө халас ажыглаары-биле алган. Көдээ ажыл-агыйны хогжүдерииң эрге-ажыктарынга таарыштыр өске-даа хемчеглерии ап турар: химиктиг чемиичидилгелерге болгаи техникага ертектерни чингеткен, эки дериттинген машина-трактор станцияларын ажыткан. Тараачын ажыл-агыйларга тывыскан чээлилериниң түңү 722 миллион афгани акша четкен.

Революстуг удуртулганың сагыш салыышкынынга Афганистанның ажылчы чоннары чаа-чаа чедиишкиннери-биле харылзап турар. Март 20-де доостур амгы афган чылда национал орулга 21 миллиард афгани акша ажыл, эрткен чылгы деңиелдеи 27,7 хуу бедик болур,

АДР-ниң чазааның болгаи партизиының ажыл-агыйжы политиказының кол сорулгазы — күш-ажылчы чонның аммадырал деңгелии бедидери болур дээрии бо солун онзалап демдеглээн.

ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛААР

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандиночу фронтузуның болгаи бүгү ниткарагуа улустуң эң чугула сорулгазы — даштыкыдан кыжанышкынның улам улгадып, республиканы делегей ареназынга чаасказанзырадыр болгаи контрреволюстуг идегеттериин талаазындан агрессии үүлгединишкиннерни калбартыр дээр оралдажышкынларының байдалдарында төрээн чурттуң идегелдиг камгалалын хандырары бооп турар. НХСФ-ниң дээди консультативтиг органы —Сандиночу ассамблеязының II сессиязының ында парлаттынган декларациязында ол дугайын чугаалап турар.

Сандиночу улустуң революциянның даштыкы политиктиг угланышкыны кала-даа каттышпазының, бот-боттарын хүндүлээринге болгаи дең эргелиг кады ажылдажылгага үндезилээш, бүгү күрүнелербиле харылзааларны хогжүдерииге белеп болурунуң принципиериие үндезилеттиниң турарын документиде айытkан.

Тайбың херээнге, улустарның бот-башкартынар эргелии хүндүзээриинге болгаиын Сандиночу ассамблея медеглеп, өске чурттарның иштики херектериие холгаарлаарынын кандыг-даа оралдажышкынларын шинтпирлиг буруудадып турарын декларацияда айытkан.

Документиде Вашингтоннуң амгы администрациязының коргудул, нызанышкын кылыр политиказын шыңгыы буруу шаап, Топ Америкага ёзулуг чогумчалыг, дең-дескн байдалды чедип алыр толээде, шыңгыы чугаалажышкынларга белеиин болгаш Никарагуаның революстуг чазааның туружун деткип турарын база илереткеп.

Республиканың экономиказын катап тургузарынга никарагуа улуска харам чок дузаламчыны көргүзүп турар сошиалистиг дем каттыштырылга чурттарынга болгаш делегейниң өске-даа чурттарынга хапыы-биле ооруп четтиринишкинии декларацияда илередип турар.

МӨЛЧҮЛГЕГЕ УДУР

ДЕЛИ. (СЭТА). Даштыкының фармацев (эм кылыр) корпорацияларының Индияда мөлчүкчү хөделиишкиннери-биле холбаштыр ханы киленээшкинии чурттуң хөйиитизи илертейлеп турар. Барыын талакы капиталистиг чурттарның эм кылыр концериниииң мөлчүлгезиниге удур хемчеглериия Нефть, химия үлетпүрүнүң болгаи чеминчидилге будурулгезиниң министерстводузуның консультативтиг комитединиң Делиге болгаи хуралынга чоокта чаа чугаалажып көргеп. Барыын талакы чурттарның эм кылыр фирмалары эм аймаанның өртектерин кедергей улгаттырып тургаш, Индияның кадык камгалал хөгжүлдезиниге болгаш чурттуң чонунга улуг когаралды чедирип турарын хуралдыкка киржинчилери демдеглээн.

Эмнер кылыр даштыкы монополияларның мөлчүкчү хөделиишкиннерии кызыгаарларынче угланган чамдык хемчеглерии Индияның чазааның ап чорутканын нефть, химия үлетпүрүнүң болгаи чеминчидилге будурулгезиниң министри В. П. Шив Шанкар демдеглээн. Даштыкы фирмаларның будурген эмнерииң өртектерии таарыштыр доктаадырынга хамаарышкан тускай хоойлуну 1979 чылда хүлээп алган.

Национал фармацев үлетпүрүн дүрген хөгжүдери барын талакы чурттарның монополияларындан хамаарылганы ажып эртериниң кол аргаазы кылдыр Индияның чаза санап турар. Чээрби чыл бурунгаар Индияга эмнерии барык будурбейн турган. Эмнер кылыр будурулгелериниң четкизи чуртта амгы үеде көвүдээн болгаш улам калбарып турар. Чижээ, 1981 чылдың апрелъден поибрьга чедир безин ол будурулгелер 1,5 миллиард рупий акшаның эмнерии белеткээн.

Совет Эвилелиниң дузазыбиле тутkан будурулгелериниң күрүне сектору чуртта эмнериий дөртен хуузун ам будурүп турар. Индияның сошиал-экономиктиг хогжүлдезиниң алдыгы беш чылында күрүне будурулгелериие эмнерни белеткээрии дөрт катап көвүдедир сорулга салдынган.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

САН-ФРАНЦИСКО. Рейганның администрациязы чоокку үеде бодунуң чөпшээрээзии медээлериниң парлалгага кире бээрин баш удур болдурбазының «чогуур немелде хемчеглерин» алыр деп турарын «Лос-Анджелес таймс» солун дыңнаткан.

Эрткен айның ортан үеинде Ак бажың «парлалганың хостуунун» дутайында маттатынган чугаага чөрүттүр Вашингтонуң албан кижилериниң солуннар төлээлекчилеривиле дугуруштунмаан ужуражыкшынарны кылырын эңне шыңгыызы-биле хорудаан. Ол хорушкуну үрээп кижилерни судка киирериие чедир шыңгыызы-биле буруудадыр ужурлуг.

Аңаа холбаштыр солун, Ак бажыңның ээзиниң америк солуннарга хамаарыштыр хүлээп алыр деп турары каржыдошкун хемчеглериие Рейганның администрациязының кижилериниң бөлии таарыштас чоруу илереп турарын демдеглээн.

КАНБЕРРА. Каттышкан Штаттарның мөөңнеп турары Синайда «хөй националдыг күштергеө» киржириинг дугайында Австралияның чазааның шинтпирии «хөлеге кабинединиң» даштыкы херектер министри Л. Боуэн шинтпирлии-биле буруу шапкап. Чазак чери АКШ-тың мурнуига кул бөзүу-биле мугулай соңгүүшкүнүн көргүскен деп, ол демдеглээн. Ол күштерге киржир чорук Австралияның эрге-ажыктарынга дүүшпес болгаш Чоокку Чөөн чүк айтырымын шинтпирлээриие түнү-даа бербес деп, Л. Боуэн медеглээн.

СОЛСБЕРИ. Европаның экономиктиг интилежилгезиниң каттышкан комитединиң (ЕЭК) болгаш Африканың, Кариб далайның база Оожум океанның чурттарының организациязының (АКТ) хуралы Зимбабвениң пайысылалында ажыттынган. Ында киржип турар 71 чурттуң төлөөлекчилери эквивалентилиг эвес садыг-экономиктиг солчуушкунуң чурттар аразында боон турарының айтырыын колдадыр чугаалажып көөр.

Капиталистиг чурттарның экономиказында кризистиг болуушкуннарның элээп каш аныяк күрүнелериниң национал хөгжүлдезиниге чедирип турар салдарларын ажып эртериниң дугайында чугаа база боон турар.

Ужуражыышкынны ажыдарда Зимбабвениң премьерминистри Р. Мугабе чүве чугаалаан. Африканың хамаарышпас күрүнелериие удур агрессияны кылып, оларның экономиктиг хөгжүлдезиниге шаптыктап турар Преторияның сөөк-язы илгаар эрге-чагыргазынга хамаарыштыр шынгыы хемчеглерии алырынче ол кыйгырып турган.

(СЭТА).

«АРТЫК» КИЖИЛЕР НЕМЕШКЕН

БОНН. ГФР-де ажыл чоктарның саны ийи миллион чурагайга чоокшулап, январьда 1 миллион 950 муң кижи четкенин күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле Федералдыг эргелел дыңнаткан. Бо дээрге, 1955 чылдан бээр эң бедик көргүзүг-дүр.

* * *

ЛОНДОН. Англияда ажыл чоктарның саны январьда 3 миллион кижи ашкан. Ол сан келир дөрт чылдар дургузугда хевээр артар боор деп бодалын Великобританияның ажылчын күжүнүң айтырыгларының талазы-биле комиссиязы илергейдээн.

* * *

ВЕНА. Албанның сан-медээлерии ёзугаар алырга, Австрияның ажылчы чоннарының байдалы улам дорайтап, чуртка ажыл чоктарның саны ам барык 156 муң кижи болуп, ажылдап болур чоннуң 5,4 хуузу четкен.

* * *

БАРЫЫН БЕРЛИН. Бо чылдың баштайгы айында Барыын Берлинде «артык» кижилериң саны дыка өскен. Албанның парлаттынган медээзи-биле алырга, Барыын Берлинге шуут ажыл чоктарның саны январь төнчүзүнде 70 муң кижи чедип, ажыл кылып шыдаар бүгү чоннуң 8,7 хуузу болган.

(СЭТА)

ВАШИНГТОННУҢ ӨМЭЭРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Вашингтонның өмээржилгези-биле Чили-биле Мурнуу-Африка Республика боттарының шериг-политиктиг эвилелин күштелдирип турар. Франс Пресс агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, пиночетчи фашистиг хунта Преторияда дипломаттыг төлөө черииниң ажылдакчыларының санын көвүдедир деп турарын Кейптаунда чарлаан. Чили диктатураның бүрүн эргелиг элчининге бригада генералы Х. Хамирести томуйлаан болгаш информация агентилелдериниң бодап турары-биле алырга, үлуска удур ол ийи корум-чурумнарының кады ажылдажылгазы шериг талазы-биле колдаан турар ужурлуг.

Чилиге болган фашистиг эргилдениң соонда Пиночеттиң диктатуразы-биле Преторияның аразынга эгелээн чоокшулажышкын хөй талааларлыг боон турар. Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчылары сөөлгү ийи чыл иштинде чүгле чес-руда үлетпүрүн калбартырынга безин 15 млн. ажыг долларны фашистиг хунтага берген. Ынчалза-даа шериг талазы-биле ийи таланың харылзаалары дыка дүрген калбарып турар. Преторияның чагырыкчы болуктери Чилини мурнуу-африка шериг үлетпүр комплекизиниң продукциязын, ылангыяда «черагаар» чергениң ракеталарын, самолёттарны болгаш өске-даа шериг техниказын сайгарарының кедилиг чери кылдыр саиап турарлар.

Пиночет бодунуң ээлчээнде сөөк-язы ылгакчыларынга хөзезиленикчилерни берип турар. Ол идегеттер Намибияның патриоттарынга удур шаажылакчы үүлгедиишкиннерге киржип, Анголага болгаш Африканың өске-даа «фронт чоогунуң» күрүнелериие удур агрессчи халдаашкынныарга киржип турар.

Ийи кем-бүрүүлүг эрге-чагыргаларның аразынга шериг делегацияларының солчуушкуну сөөлгү чылларда улам көвүдээн. Чижээ, Чилиниң «Эсмеральда» дээр шериг кораблн болгаш Чилиниң далай шерииии далайжыларының отряды Мурнуу-Африканың Дурбан портунга «Республика хүнүн» — Мурнуу-Африка Республиканың «национал байырлалын» демдеглээриие холбаштырган сөөк-язы ылгакчыларының шериглериниң парадынга киришкен. Мурнуу-Африканың агаар шериниң күштериниң операцияларының командылакчызы бригада генералы Д. Дж. Ирп «Шериг ачы-хавыязы дээш улуг сылдыс» деп чили орден-биле шаңнаткан. Преторияның сөөк-язы ылгаар чазаа карабинерлериниң корпус командылакчызы генерал С. Мендос Дуранның ханныг үүлгедиишкиннерии «Полицияга тергиин албаны дээш» деп медаль-биле демдеглээн.

Мурнуу Атлантика керээзи (САТО) дээр организацияны тургузарынче чүткүп турар Вашингтонуиуң айтыышкынызбиле пиночетчи хунта-биле Мурнуу-Африка Республиканың аразында чоокшулажышкын боон турар.

ГФР. Капиталистерниң «чаартылгазының» соонда ажылдаар чер чок апаар чорукка удур барыын герман металлургтар болгаш оларның ог-бүлөлери хөй санныг чыснаалдарны эрттирип турар. Эссенге болган чыскаалга ийи муң ажыг кижи киришкен.

ЧУРУКТА: удурланыышкын чыснаалы.
АДН — СЭТА-ның фотозу.

БУУРААН ДИВЕРСИЯ

АКШ-тың бодунга болган даштыкыга-даа Польшага удур болгаш антисоветтиг өөредиишкинни келдередиргениниң администрациязының кылган өнчүк-чөңгээлиг диверсиязы сазак көвүү шыкаш, чарлын чаштан берген — Вашингтонуиуң доскут үгааныыг телевшии көргүзүү-биле кылган хоозун чулчуруушкуиуи тайылбыраан онзээн Европа чурттарыкыы солуннарының кол-кол хайгааракчыларының хөрек кырында үндүрген чаңгыс аай түүлели ыидыг болган.

КОПЕНГАГЕН. Данияның эң улуг солуннарының бирээзи «Экстра бладет» солун Рейганның хоозун телешиизи дээрге, «соок даймииың» америк талалакчыларының» «думчуктарынче согушканыбилее демей болгаи деп бижээн. АКШ-тың администрациязының хоозун-мегe сценарииин ёзугаар көргүскеи көргеттиииккн шиилп Каттыкнан Штаттарның бодунга-даа, Барыын Европага-даа телекөрүкчүлерии совуургатпаан, чүге дээрге, ыидыг болгаи чугаалажышкынга белеиин болгаш Никарагуаның революстуг чазааның туружун деткип турарын база илереткеп.

Республиканың экономиказын катап тургузарынга никарагуа улуска харам чок дузаламчыны көргүзүп турар сошиалистиг дем каттыштырылга чурттарынга болгаш делегейниң өске-даа чурттарынга хапыы-биле ооруп четтиринишкинии декларацияда илередип турар.

ЛОНДОН. «Президент Рейганның телешиизи бүгү делегейге долу бууранышкы-биле доозулган» деп, англи «Дейли мейл» солун бижээн. Ол солуннуң чурукчузу аңаа Маргарет Тэтчериың киришкенин чүдек-бужар чорук ыидыр кыжырывышаан, оиу жоиглёрдап турар ыидыр дүрүлеп чуруп каан. Ол үеде оон аңаа телефон дамчыштыр бир-ле кижиге мынча деп чугаалап турар: «бегүн эрегей сайыттың чайы мырыңай чок, аңаа Рейган болгаш Синатра-биле кады телешиниң ийиги иеррэзиин кол ролюн ойнаарын сүмелээп-дир».

ПАРИЖ. Европа чурттарының телекомпанияларының ойтаап каашкаиы америк телешки хөрек кырында хоозмегелиг, хоозун чулчуруушкуиуиг көргүзүүшкүн болганын «Либерасьон» солун бижээн.

«Матэн» солун «Рейганчы-шии көңгүс-ле куруг залдарга боол-өрткөп» деп этелиг чүүлду бижээн. «Америк масслыг информация органнары шуут-ла ыыттавайн турарын «Филадельфия инкуайрер» солунда парлаттынган чагаалдарның бирээзиидe чугаалап турар. Ол чурттарда муң-муң кижилер дыка хөй чылдарның иштиидe куш-биле узуткаттырып, хилиичектээшкиннерге таваржып, кара-базынгага хоругдаттырып турарлар. Оларның кара чаңгыс-ла «бууруузу» польша ажылчыннарның шагда-ла чедип алганы хоегуг эрге-шөлээи ышкап, ыйдыг эргелер дээп демисежип турары болур.

Шүлүк кыдыраажындан

АЙДЫҢ КЕЖЭЭ

Огородтуң кажаазынга чөленипкеш,
Орай каксы сылдыс санап турувуста,
«Кунчуум кадай сагыжымга кирер-дир» — деп,
Кудайдыва шыгаап алгаш, сымырандың.
Айның чаазы, эки хүндүс аалыңарга,
Арның көрүп, сени дилеп четкен аваң,
Орбаң-самдар булуттарын септеп селээн,
Олут орбас айга дөмей болган магат.
«Кызым сеңээ белээм болзун, кедип каг»—дээш,
Кырганывыс сунган белээ — хөректээжин
Аргып каапы ангор өшкү чөвүү ышкаш,
Аккыр хөвең — булуттар сээ көзүлген боор.
Эдир булут өттүр чыраан төгерик ай —
Эртең, кежээ авайымның бисти манап,
Хыраа хээлиг соңга өттүр көстүрү дег,
Кызы сеңээ сагындырган эвес ирги...
Ам-на билдим; чайынныг ай — ие кижи
Ажы-төлү — сылдыстарны бисти эргип,
«Кежик-чолуң хүнүң уткуп чоргар!» — дээнзиг,
Хөрел — сүдүн бисче чажып чорууру ол-дур.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ШЫНЧЫ ЭШТИГ МЕН

Чүс эриң орнун солуп болур.
Чүден артык шынчы эштиг мен:
Хамык өөрүм хая көрүнзе,
Кара чаңгыс ынак кадайым
Караңгылаан сеткил-чүрээмни
Хаяландыр чырыдыптар.
«Чүс эрни кадайынга четпес!» деп
Чүнү ынчап далбырарың ол!
Кадайың сени бир-ле таптыг
Каапкаш баар, тасма дүжер сен!» — деп,
Шүлүүм номчааш, чамдык эрлер кээп,
Шүгүмчүлеп үнзе-даа хөңнү!
Оларже кичээнгей салбас мен,
Орта чуртталга көрбээн улус —
Отка-көске чиртип арттенмээннер
Ол-бо дижип шуугажыр чүве.
Каң ышкаш, ынакшыл база-ла
Кадыг-бергээ кадып бижыгар.
Ынакшылды ыдык сагаанныр
Дээрни шыва алган сылдыс дег,
Дендии көвей — санаттынмас.
Ынак эжиниң дугайында
Олар база мээң бодалымны
Ол-ла хевээр сөглээр эвеспе.

А. ДАРЖАЙ.

Сонуургактарга

АКУЛИНА ШУВАГАНЧЫНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

Назаровтарның каш ада дамчып келген салгалының төлээлери 110 харлаан кырганаавазы Акулина Киприановнаның юбилейинге чыглып келгеннер.

Курганның ол хоочун чурттакчызы 6 уругну божаан болгаш кижизиткен. Ада-чурттуң Улуг даймны эгелей бээрге оон үш оглу Төрээн чуртуң хамгалаары-биле аътланыпканнар. Акулина Киприановна ооларының ийизин оон соонда көрбээн. Лейтенант Афанасий Назаров маадырлыы-биле өлүрткен. Дмитрий аар балыглангнындан мачаан. Чүгле харын хеймер оглу Александр Тиилелге соонда аалынче чанып келген.

Акулина Киприановна улуг өг-бүлениң баштыңы кижидир. Оон уругларының ажы-төлү белик чээрби ажып турар. Назаровтарның өг-бүленинде кымнарны чок бээр! Башкылар-даа бар, механизаторлар-даа арбын, эмчилерда үнгүлээн, ажылчыннар база хөй, инженерлер болгаш студентилер база-бар.

Урал ындында улуг налыглыг кижилер хөй. Ылаңгыя Курганда чүс ажыг харлыг элээн каш кижи бар.

О. ЧЕРЕПАНОВ, СЭГА-ның корр.

Курган.

Төөгүнүң арыннарындан

МИЛЛИОННАРНЫҢ ГИМНИ

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының гимни — «Интернационалдың» сөзүн орус дылче очулдурганындан бээр бо чылын 80 чыл болур. Ол очулга делегейниң дыка хөй дылдарынче ону очулдурганынга үндезин болган. ССРЭ-ниң улустарының 50 дылынче ол ам очулдуртунган. «Интернационал» 75 чыл дургузунда коммунистерниң ленинчи партиязының гимни болуп келген.

Делегейниң ажылчы чоннарының гимни «Интернационал» бөгүн делегейниң улустарының 90 дылдарында чаңгыланып турар.

Чүс чыл мурнунда, 1871 чылдың чайынында, француз революсчу Эжен Потье полицияның истеп-сүрүүшкүнүнден Парижке чаштының турган үезинде пролетар гимнининң өлүм чок одуругларын бижээн. Чоокта чаа болуп арткан тулчуушкуннарның изи Парижтиң күдүмчуларында ынчан балалбаан турган. Ажылчыннар чурттап турган кварталдарга тудуп хөрүглаашкынар болгаш чиндилгелер ынчан уламчылап турган. Париж коммунаны ханга дүлүнген. Делегейге билдингир мынчыл одуруглар ынчан бижиттинген:

Каргыс хинчекке туттурган
Хамык күл чоннар, туруңар!
Өжээн оттуг даг дег хайнып тур.
Өршээл турбас чаага белен бис!

Эжен Потье — Париж коммуназының организакчыларының бирээзи. К. Маркстың сөзүү-биле алырга, Парижтиң баррикадаларында тулушпушаан «дээрни штурмнап» турганнарның база бирээзи. Ол 1816 чылдың октябрь 4-те төрүттүнген, а 14 харлыында «Хосталга делгерезин!» деп баштайгы ырызын бижээн. Хөй чылдарны ол истеп-сүрүүшкүнүүн хилинчээнге эртирген. «Интернационалдың» сөзүн ону чогаатканындан бээр 16 чыл эрткенде, Потьениң мөчээн чылында, алды мун экземпляр хуудустарга парлап үндүрген. 1888 чылда ол шүлүкке аялганы бельгий социалистиг Пьер Дегейтер бижээн.

«Интернационалды» орус дылда 1902 чылда, Лондонга үнүп турган «Жизнь» деп сеткүүлге, эң баштай парлаан. Очулганың автору Аркадий Яковлевич Коц (1872—1943 ч.) болган. Ол очулга ёзугаар ук гимн нептереп калбарган болгаш ам-даа ону күүседип турар.

Ажылчын аңгының, делегейниң бүгү коммунистерининң улуг гимнининң төрүттүнгенининң дугайында кыска төөгү бо. Ол ырының салым-хуузу черле кайгамчык. «Угаан-медерелдиг ажылчын кижи кайы-даа чуртка чеде берзе, салым-хуу ону кайнаар-даа шыва-дапса, Төрээн чуртундан кайы-даа хире черже ырай берген болза, дыл-домак билбес, таныыр кижилери чок болдажок — «Интернационалды» ырлаап, ол эш-өөрүү тып алыр» деп, Ленин Эжен Потьеге тураскаатказ чүүлүнге бижээн. (ЧДЧ. т. 22, арын 273). Ленин Потьени «Ырының эң улуг пропагандистеринин бирээзи» деп адаан. (База ында. 274 арында).

«Интернационалдың» одуруглары янзы-бүрү чуруттарның ажылчы чоннарының, хөй янзы национал болгаш сөөк-язы кижилерниң чүрекterин чүге кыпсыптарыл?

Бирги эдлечеге, ол пролетаржы гимн хосталга, деп эрге, акы-дүмдалышкы чорук, социал чөптүг ниитилел дээш кижилерниң чүс-чүс чылдар дургузунда бодап келген күзелин илередип турарында бооп чадавас.

Дүржок дарлаарлар
делегейин
Дүвүн дүндере үрээр бис.
Бүгү чүвениң, чурттуң ээзи
Бүрүн кежиивис тывар бис.

Кижи төрелгетенниң эң-не угаан-сарыылдыг кижилери социал депшилгенин дээди чадалын күзеп чораан. Ол бедик чадаже үнер орук аар болгаш кадыр. Чүгле чидиг демиселге тиилелгени чедип ап болур.

Хаан, бурган ийикпе,
маадыр
Хамык чонну хостап албас
Күштүг, чаякчы холдарывыс
Хүн дег хосталды тып алыр.

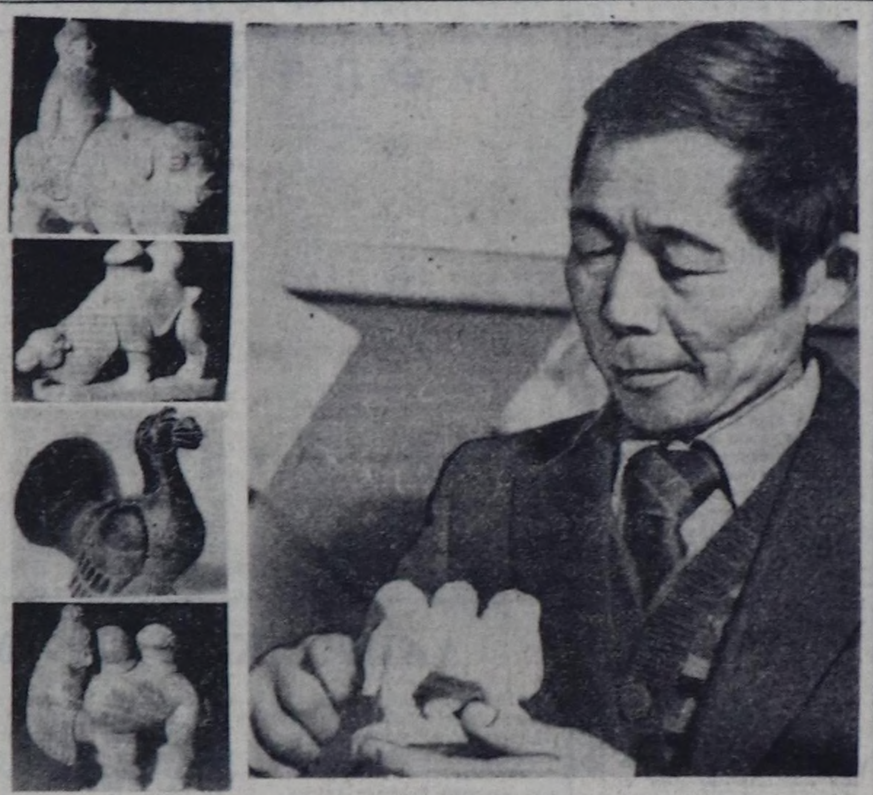
Шүлүкчү-коммунарның сөстериниң шынныын революстуг демиселин төөгүү бадыткаан. Чаа амыдыралдың «Круг чораан кижи бүгү чүвениң ээзи болур» деп идеалын социализм быжыглаан. Чаа социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунуун үезинде дарлакчы ангы эстип читкен, ажылчы чоннарның социал болгаш политиктиг эргелери тургустуунган, социалдаа, национал-даа дең эрге бодараан.

Делегейнин коммунистиг шимчээшкиниң чыл санында-ла улуг салдарлыг күш болуп бар чыдар. Амгы үеде делегейнин 94 чурттарында компартиялар бар. Чүгле Барыын Европага безин сөөлгү он чыл дургузунда оон хүрээлеңинге 800 мун чаа кежигүн кирген. Делегейниң социалистиг эвес кезээнде коммунистерниң нийти саны 4,5 миллион чедип турар. Ол бүгү «Интернационалдың» одуругларында кирген идеяларның чайынанчаг күштүүн бадыткаан.

Эжен Потьениң бижээни депшилгелиг күштернин келир үези дээш демисел бөгүн чамдык чурттарда чиик эвес болгаш айыылдыг херек болуп турар. 22 компартия амгы үеде чажыт байдалда турун турар. Чилинин коммунистеринче халдаан кадыг-дошкун аажылалдан партияның 4 мун кежигүнү өлген. Бругвайга болган аргизде соонда чүс-чүс коммунистер пс чок читкеннер азы өлүрткеннер. Оларның күзел-чүткүлү дээш коммунистерни истеп, сүрүп турар. Ынчалза-даа «Интернационалдың» күүседикчилери дээрге, чоннуң аас-кежии дээш демисежип турарларның гимни болбушаап, ол демиселче чаа-чаа кижилерни кыйгырып турар.

Сергей КОЛЕСНИКОВ.
төөгү эртемнерниң канди-дады.

(ПМА).

САЛЫМ-ЧАЯАННЫГ

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң нежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Бригад Санчыевич Дүпчүрүү бистиң республиканың уран чүүлге, чурулгага сонуургалдыглар билир. Ол амгы үеде Эрзин суурда Культура бажыңының чурукчузу боон ажылдап турар.

Бригад Санчыевичиниң чаңгыс чер чурттуглары улуу-биле хүндүлеп, салым-чаяанныг кижи дээрлер. Ол шынап-ла, ындыг. Оон даштан чазаан ажылдары чүгле Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларынга болгулаан делгелгелеринге эвес, а харын Чехословакияга, Польшага, ГФР-ге, ГДР-ге болгулаан делгелгелерге кирип, көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп, оларның сонуургалын хайныктырган.

Ол чүгле чурукчу, даш чонукчузу эвес, а харын Тыванын билдингир бөт-тывынгыр композиторларының бирээзи. Оон чогаатканн уран, чараш, тааланчыг аялгаларын республиканың булуң бүрүзүнде аныяктар күзелдии-биле ырлап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Б. С. Дүпчүр болгаш оон сөөлгү үеде даштан чазаан ажылдары.

В. ЧАДАМБА.

Хостуг шагында

ИЙИ КӨШТЕН

П. Артамоновтуң теория талазы-биле ындыг аттыг чүүлү ийи көштүг шыдыраа бодалгазынга чаа ажыдыышкын болган. Оон ужур-утказы чогум чүдел? Ону авторнуң тайылбыры-биле моон адаанда парладывыс.

Ийи көштүг бодалга үш көштүң иштинде шиитпирлеттинер деп санап турар. Ак тала — ийи каразы — чаңгыс көш кылыр. Бо хевирниң бодалгаларын тыварда, ол дүрүмнерни хажык чокка сагыыр: ак тала эгелээрге, кара тала харыылаар, а ийиги көш-биле ак тала мат салыр.

Ийи көште ноянны матка олуртурунга шаптыктаар удур көштерге хамаарыштыр канчаар бодаарыл?

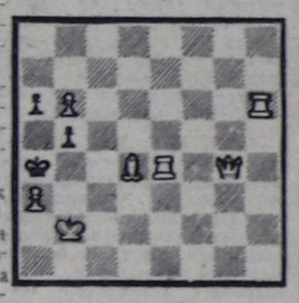
Оон ужуру мындыг янзылыг. Ак таланың ийи дугаар көште мадаар дээнинге кара ноян матка олурбайн; көштүг тып апаар. Ынчангаш узаткан артык көш тывылганындан ийи көштүг бодалгага көштүң саны 3 эвес, а 4 болурдур. Ол болза шыдыраа композициязынга чаа арынны ажыдып, ийи көштүг бодалганы сайзырадырынга хөй аргаларны бээр. Мээң бо бодалымны Риганың «Шахматы» журнал долузу-биле деткээн.

Узаткан буруу шавышкынының ужур-утказын даразында чижекке көрээлинер.

Бир эвес ак тала 1. Фd7? көш-биле бодалганы эгелээрин орлаважыр болза, ол болдунмас. Дараазында 2. Се3х көшкеш, шалаптарга, кара тала оглун буруңгаар бир идип каап, камгаланы бээрге, ноянны матка олуртуруга чедип алдынмас.

1. ...Кра5! 2. Се3+? в4!! Аңаа бодалгаларга шын эвес көштү тыварыгге көштен-не дораан илереп кээр. Бир эвес көштүң шыныын бадыткаарда» амдаа бир көш негеттинер болза, бодалганы бодаары улам солун апаар. Кара бодалар аңаа-ла камгалаттынып турбас, сөөлгү туюлунга чедир демисежир. Узаткан буруу шавышкын көштерин бодалгаларга база ажыглап болур, ынчаза-даа олар аңаа өске ойнаашкынныг. Диаграммада бердинген бодалгага хамаарыштыр ол көштер ноянны матка олуртурукка ажыглаттынар. 1. Ле5! Кра5 2. Се3х и 1. ...в4 2. фd7х.

П. АРТАМОНОВ.

ИЛЧИРБЕЛИГ ПАРОХОДТАР

Төкске хемге баштай чоруп турган пароходтар илчирбеден «туттунар» турган. Белозерскиде хем портунуң токары В. Горик ону ындыг деп тодаратказ, ол архивтен ону бадыткаан материалды тып алган. Черле ынчаш, илчирбе дамчып чоруп турган пароходтар чүгле ол черге турган боор.

Ону ынчаар кылыр турган. Илчирбеки хем дувунге шөйүп каар. Аңаа чеди пароходту, чинчилер ышкаш, дилип каарга, илчирбе көдүрүлүп кээр. Суднога үш караван турган, оларның ийизи—думчукта база ужунда—олар удалакчылар, а ортуундаазы — башкарыкчы азы сөөртүкчү, ол карабанны пароход машиназынга улап каан. А судноның соонга салдар болгаш баржалар коштунар.

1866 чылда кылган ол илчирбе шуудунуң» узуну 422 бырыстаа—Белозерск биле Рыбинск аразының хемчээли ол. Пароходтар коштуг тевелер ышкаш чоруур: баштай бир үүнче, оон соонда шуптузу—дедир. Оларның чоруунуң оожуму хөлчок, колдуунда тергелиг аът ышкаш, оруктуң бир ужунга чедир он дөрт—чээрби хонар.

Судно эдлери ол дээш эвээш эвес чарыгдалды үндүрген. Англиядан садып алганы ол илчирбе дээш белик олар сес чүс мун рубль төлээнер. А оон деңзизи база-ла кайгамчык аар—ийи чүс мун пуд, азы үш мун ажыг тонна!

В. ЖУКОВ, СЭГА-ның корр.

Белозерск, Вологда область.

ЭҢ УЛУГ ШАКТАР ДУГАЙЫНДА

Эң улуг суурга шагым 1404 чылда Москвага тургускан дугаймда бурунгу номнарда бижип каан. Ол суурга шагым чүгле Москвада эвес, бүгү Орус күрүнеде эң улуг шак болуп турган дугаймда база-ында тайылбырлап турар.

Бистиң бо үевисте кайысы-халымыс база шак талазы-биле бирги черни эзелеп турар. Москваның М. В. Ломоносов ада-биле аттыг университединиң кырынга 1953 чылда тургускан шак—чуртта эң-не улуг шак болуп турар. Дорт чүктүң дөртелдирзинден-даа оон цифербладын көрүп болур. Оон чоүм боду Кремльде шактан безин улуг, а мичээнгейниң кырынга согунчугажы Спасск башнязында шактыындан улуун, 4,1 метр болгаш деңзиниң 39 килограмм. Шак согунчугажының узуну—3,8 метр, деңзизи—50 кг. Ол кайгамчык улуг шактың саннарының бедии 70 см.

АШАК БОЛГАШ АЗА

(Орус улустуң тоолу)

Бир суурга ашак чурттап чораан. Ооң кадайы медээжок улуг, чаагай, а боду—ырбыскa. Кадайы ашакты чамдыкта эттей бээр турган. Бир катап кадай ашаан докпак-мяш-биле сога берген, ол ушта халаап, бажының долгандыр маңпаарга, демгизи сүрген. Ам канчаар, чудук адаанче кире халаан. Кадайы тыппайн баргаң. Дыңнап чыдарга, бир чүве союп келген. Суйбанырга, аза болган.

— Кымыл?
— Кижи мен.
— Кымыл?
— Аза мен.
— Кадайдан дестим.
— Мен база.
— Чүнү капчаар бис?
— Мээң мыйызым бирээзин кадайым тура соп кагды, бажыңче барбас мен.
— Кады аян-чоруктап кылылам.

Бир, ийи, үш хүн, неделя дургузунда чоруп келгеннер. Чиир чем чок. Ажылдавайндаа, оорланмайн-даа чораапнар. Аштап ат болгаппнар.

— Сен улустан эмпеп көр, бай помещиктерге, хаанныарга, ноянларга чеде бергеш, олардың иштинче кирип, хинчектеп көрейн. Олар аарый бээр эвеспе, а сен эмне. Ужур аайы-биле бир үведеп сымыранып каар сен, оон мен үнүп кээр мен.

Шак ыпчаар олар дыка хөй акша-мөңгүн чыып алганнар.

— Ам чаныптаалы, акшалыг улусту, бистерни, кадайларывыс амырап хүлээп алырдыр ийин, че, акшавыс үлешкили.

Ашак харамнаны берген.

— Чок, акшаны сеңээ бербес мен, аза.
— Чүге?
— Мен ажылдап алдым.
— Мен эвес болза, чаңгысдаа акша тыппас сен.
— Бербес мен, халып келзиңзе, чаңгыс мыйызың оора долган каар мен.

Аза корткаш, ыглавышаан ескээр чорупкан. Ашак акшаларын кадайынга эккелген. Хөй акша көргеш кадай: «Күжүрүмнү» — дээн. Бирээзин суугу кырынче үпе бергеш, дээвирже сыккыртыныр, хелестеп чыдар болу бергеп. Кадай-даа магалыг апарган, бурганга безин чүдүүрде ашаанның алдар-кадыын дилээр!

Аза ол чоруткаш, аштап өлүр эвес, бир хаанның эң чараш кызының иштинче кире халаан. Аныяк кыс аарып, ыглап туруп берген.

— Ой, ачай, улам бергеделе тур мен.

Докторлар, профессорлар безин урутну эмнеп чадашкан. Бирээзи чугаалаан:

— Дээрги хаан, бир суурда эмнээр ашак бар, ол-ла ыыдаар боор.

Хаан:

— Ой, утказ-дыр мен, кожуглуг үш аътты белеткецер!

— Будуулук ашакка эмпеттнес мен — деп, кыс удурланган.

Ашакты эккелген. Азаның херээ-дир деп, ол эндевээн.

— Үш хонук иштинде мээң уруумну эмнээр ужурлуг сен — деп, хаан айыткан.

— Шыдавазым ажыл-дыр, дээрги хаан.

— Чүү дидир сен! Генералдарны, помещиктерни эмнеп турдуң. Айыткалым күүсетнес болзунза, шорун!

Ашак сирицейпин, сымыранган.

— Акшаның чартыын бээр мен, үнүп көр, аза.

— Үнмес мен.

— Дөгерезин бээр мен, үш чыл хиреде сеңээ халаска ажылдаайн.

— Үнмес мен.

Үш хонуктуң ийи шагы арткан, хаан кирип келген.

— Кандыг тур сен, уруум?

— Хевээр, улам баксыраада олур мен.

Ашак ыглап орун алган, оон бар таа-биле алгырыпкан.

—Ой, аза, кадайың кел чор!

Аза корткаш, үпе халаап, соңганың шилдерин буза тепкеш, үнүп келген.

...Кадайларындан ашактардаа, азалар-даа коргар үе-шаг база турган чүвең иргин ийин.

Редактор В. С. ШАРАПИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чалгаапайга фрак» 10.00, «Эрзер!» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Башня кырында туктар» 10.10, 15.00, «Казактар—дээрбечилер» 12.00, 13.30, «Чалатпаан оңучке» 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Совет Эвилелиниң эдчини» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг суһеанның шилин алган кижизи» 15.00, «Тамы» 17.00, 20.00 шактарда.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болуруң күзезинзе», (Күш-культуруулларга сүмелер). 9.00 — Силерге, ада-иелер. 9.30 — «Спортлотонуң 6-гы тиражы. 9.35— «Номчулга дээрбээ». 10.20 — Спорт программазы: Дагга хаактаар спортка ССРЭ кубогу дээш. Херээжеңнер. 5 км. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 11.25 — Советтер болгаш амыдырал. 11.55 — «Тиилекчилер». 13.25 — Классиктиг хүрешке ССРЭ чемпионады. Запорожьеден дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Ляпька, Руслан болгаш оон өөнүү Санька». 15.35 — Музейлер болгаш делгелге залдарындан. 16.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.00 — «Оолчуган чорүп орган, үгү үжүп орган». Мультфильм. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.45 — Пермьнин Күрүнениң операның болгаш балеттиң академиктиг театрының балет артистериниң концерти. 18.25 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — «Экранда шулүкчү». «Дангына болгаш хулиган». В. Маяковскийнин киржилгези-биле уран-чечен фильм. 19.00 — Чылда катап тургускан. 19.30 —Фигурлуг чүгүлаашкынга Европа чемпионады. Спорт таныларлы. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — Музыкалыг программа. Төптенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыкалыг киоск». 14.50 — Азербайджан ССРниң Күрүнениң камерлиг оркестриниң концерти. 16.15 — «Ындыг шапкын амыдыралдыр». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 17.20 — «Шупту — пайыралдыг өг-бүле». 17.50 — «Документалдыг экран». 19.00 — Делегей байдалының допчулалы. 19.15 — «Иртыш меридианында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.50 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — «Эрмитаж. Англиянын уран чүүлү». 11-ги фильм. 20.15 — «Кадыкпыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Зайнудтинниң кышкы сады». Документалдыг телефильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Химик» (Воскресенск). 2-ги. 3-кү үелер.

Аагаар

Бөгүн республикага шөкар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың нүжү кошкак. Агаарның температуразы 25-30 градус соок болур.

КАДР КИЛДИЗИНИҢ АДРЕЗИ:

Кызыл хоорай, Трусовая кудумчузу, № 43, № 2 автобустуң сөөлгү докулар чери азы Заводская кудумчуда № 24. «Тыва көдээ тудуг» трест, кадрлар килдизи.

Бо чылдың февраль 7-де, 14, шакта, СЭКП обкомунуң Политчырыдыышкын бажыңында «ССРЭ-ниң даштыкы садыы» деп темага лекция болур. ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң экономика эртемнериниң кандидады Александр Александрович Рогожин ону номчуур.

Абонемент ёзугаар кирер. Билеттерни лекция болур хүнде садып турар.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң ДБК заводунга дараазында мергежилдиг кижилерни ажылче чалап турар:

ТХК начальниги, инженер-лаборант, мастерлер, улуг техник, кассир, бухгалтер, секретарь-машинакчы.

Тур ажылга: БТК-га инженер, экономист-претензионист, Ак-Довуран хоорайга шакблок кылыглар цехиниге инженер, диспетчер.

Редакциянын адреги: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-21-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузут киллистеринин 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ишкыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетпүр киллизинин 2-31-75, чагаа киллизинин 2-41-27, информация киллизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче делгаар.

Чагыг № 63.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00246.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (11830) | 1982 чылдың февраль 7, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

МУРНУНДА—КАРА-БУЛУҢЧУЛАР

Совет күрүнениң алдарлыг юбилейин чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы будурүлгелери болган. Олар «ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга—60 шалыпчы неделя» деп кыйгы-биле чарышты калбарткан.

Амгы үеде республиканың күш-ажылчы коллективтери 1982 чылда соруглагларын тодараткаш, оларны боттандырары-биле бүгү күжүн, аргаларывырларын мөөнеп турар. Эрткен чылын республика күрүнеге сүт садар планын 100,3 хуу боттандырып, оон мурнунда чылдаазынга бодаарга, 1,8 хуу көвүдеткен. Бо талазы-биле планныг онаалданы тос район ажыр күүсеткен.

Ынчалзажок чамдык районнар, ажыл-агыйлар сүттү садарын 1980 чылдың деңгээлинден эдээп кудулаткан. Чижээ, республикада эң-не хөй сүт будүрер болгаш садар, сүткүр малдыг Таңды район чыл планынга 3570 центнерин чедир бербейн, күрүне мурнунга орелиг арткан. Оонбиле чергелештир район сүт садарын кудулаткан. Ында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз планныг онаалдазын үгле 76,8 хуу кылдыр боттандырган.

Районнуң ажыл-агыйларының ыңдыг куду түңнелдерлиг болганының чылдагаанын көдээ ажыл-агый эргелединиң зоотехниги Татьяна Исааковна Андроненко мынчаар тайылбырлады:

— Бердинген планга немей бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, ону амыдыралга боттандырарын четпес организастап турарындан соруглага чедип алдынмайн баар-дыр. Ыңдыгларга ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозту хамаарыштырып болур. Оон кадында үк ажыл-агыйның мал ажылдыглары эрткен чылын мал чемнери курлавырлаарының планын күүсетпээнин сүт будүрерин, ону күрүнеге садарын көвүдеринче шаптыктаан. А кол-ла чылдагаан — кыштаглаашкыынче кончуг организас чок, четпес белеткелдиг киргенинде.

Совхозтуң сүт-бараан фермаларынга чоруп турган, зоотехниктиң чугаазының шынныынга бүзүредиивис. Олла чылдагааннарга немеп каар чүве болза, фермаларда кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байлалдарны тургуспааны. Сүт-бараан фермаларында инекти электрилиг аппарат-биле саар-даа болза, хол-биле кылыр ажылдар дыка хөй.

Кара-Булуң фермазының коллективиниң ажыл-ижи-биле танышып көрээлиҗер. Ук коллектив 1981 чылда ажыл-агыйда, районда эки түңнелдиг болуп, фермаларның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган.

— Ферманың эргелекчизи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Фанна Антоновна Родионованы саанчылар, бызаа ажаакчылары, инек кадарчылары улуг чоргаарал-биле адап, оон кижилерге эзелек-эвилеңин, күш-ажылга кызымаан коллективтиң ёзулуг хүндүткелин чедип алганын чугааладылар.

— Бистиң мурнакчы саанчывыс, коммунист Екатерина Делбировна Монгуш эрткен чылын бир инекке онааштыр 2700 килограмм сүт саар тургаш, ону херек кырында 2950 килограмм кылдыр күүсеткен — деп, Фанна Антоновна чугаалады.—Ол районда эң эки көргүзүг болган. Ийиги черни Валентина Степановна Углова алган.

— Саанчы кижи инектеринге эзелек болур үжүрлүг. Ынчан инектиң эдери эки болур. Саалда машиназы-биле саггаш оон соонда массажтап, эминде сөөлгү сүттү шупгузуп саап алыры чугула.

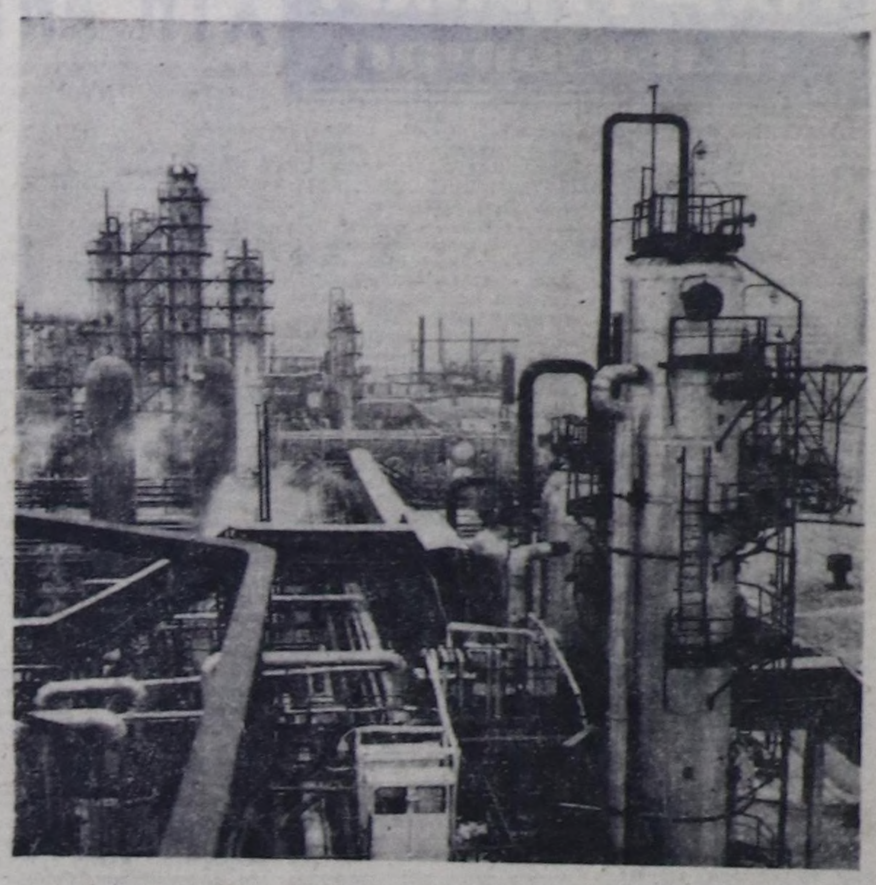
Б. МААДЫ.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГЕ

«Тыва кадаа тудуг» трестиң 463-кү КМК-зы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга алдар болдурган шалыпчы 60 неделяның эзлчээнче кирип, Чеөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунга ийи-ийи аал иштиг чурттаар 2 бажыңны хуусаа бетинде эки шынарлыг тудуп доознан.

К. МААДЫ.

«ПАРЭКС-2» АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

БЕЛОРУС ССР, Мозырның нефть ажылдан кылыр заводунда «Парэкс-2» деп тургузугну хуусаадан эрте ажыглалда киргеп. Ол эң эки шынарлыг дизель кывар чүүлүн будүрүп эгелээр. Оонбиле кады белок-витаминниг будүмелдер кылырынга үнелиг чиг-эт болур суук параффинниери будүрүп үндүрерийн катап көвүдээр.

ГДР-ниң специалистерибиле кады ажылдажылгага үндезилеп тудуп тургуекан «Парэкс-2» тургузугну ажыглалга киргенинден завод будүрүүшкүннүң технологтуг чаа депшилгелиг аргазынче—нефтиин улам эки арыглаарыпкы аргазынче долу шилчээни ол болур.

ЧУРУКТА: «Парэкс-2» тургузуг.

П. ЮДАШТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГА-БИЛЕ

Пассажирлер автотранспорт будүрүлгезинге ажылдың ажыктыг чорүун чедип алырының депшилгелиг аргазынче—бригада керээзинче шилчээнийден баар ийи чыл ашкан. Амгы үеде Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде хоорай иштиниң маршруттарында чамдык бригадалар керээ ёзугаар ажылдап турар.

Күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргазы будүрүлге көргүзүглеринге эки салдарны чедирип турарын түңнелдер көргүскен. Ю. И. Малышевтиң, В. Н. Кудевтиң, В. И. Резановтуң, Г. Ф. Андреевтиң бригадалары чаа аргажё шилчээн, эрткен чылдың планныг онаалдаларын ажыл күүсеткилээн.

«Бир хүнде бир автобус рейсче үнмейн баарга, пассажирлер автотранспорт будүрүлгези хүннүң-не 1500 пассажирлерни чедир сөөртпейн баар, 60 рубль түңнүг орулганы, 5300 пассажир-километрни чидирип турар».

«Хүнде-ле бир чолаачы ажыл шагындан 10 минута озалдаарга, ол будүрүлге чылда 46 ажыл шагын азы бир ажыл неделязын чидирер». (Ол будүрүлгениң көскү агитация булуңунда бижик).

Бригада керээзин ёзугаар ажылды организастаанны коллективте күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынга, техника ажаалдазын эки чорударынга, автобустарның рейсче үнмейн баар чоруун чедип алырынга улуг идигни берип турар. Оон түңнелинде пассажирлерниң хандырылгазының культуразын бедидери, автобустар аргыжарыпкы аразында озалдаар чорууп болдурбазы чедип алдынган. Моон мурнунда чылдарда ол илаңгыя хоорайның дөрт дугаар микрорайонунче чоруп турар № 6, 15 автобустарның шимчээшкиниге хамаарыштыр чондан хөй хомудалдар кээп турган. Ам ыңдыг хомудалдар барык чок.

Эрткен чылдың түңнели-биле эки көргүзүглерин чедип алган бригадаларның болгаш чолаачыларның саны көвүдээн. Чыл түңнелинде № 15 маршрутта ажылдап турар аныяк чолаачы В. И. Пришепа чолаачылар оргузунда чорун турар социалистиг чарыштың бүгү негелдерин күүсеткен. «Дээре мергежилдиг» деп ады бүзүредилин-биле чаалап алган. Чыл планын ол 114,4 хуу күүсеткен, 295 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Мурнакчы чолаачы бо хүннерде март айның үлүүнде ажылдап турар В. И. Пришепа он бирги беш чылдың ийиги чылында чыл планың 106 хуу күүседир, 200 литр кывар-чаар материалды камнап алыр. он бирги беш чылдың ийиги чылының планын октябрь 30-де. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинин тургустуганындан бээр 50 чыл болган оюн таварыштыр күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Ол бодунуң чаңгыс маршрутта кады ажылдап турар ажы Л. Алезаров-биле социалистиг чарыштыг. Л. Алезаров эрткен чылдың түңнели-биле ийиги черже үнген. Олар кайызы-даа алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүселиринге бүзүредиглер.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ПАВИЛЬОННАР— ААЛЧЫЛАРНЫ МАНАП ТУР

Эртемниг болгаш будүрүлгениң чүүл-бүрү талаларынга мурнакчы дурзулга солчуушкунуң калбартырынга, кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг харылзааларны хөгжүдүрүнге делегейниң бистиң чуртувуска чаңчыл болу берген делгелгелери идиг берип турар. Москвага чаа болган парлалга конференциязынга 1982 чылда көрүлделериниң программазын совет болгаш даштыкы журналистерге таныштырган. ССРЭ-ниң Даштыкы харыктер министерствозунуң Парлалга килдиин болгаш ССРЭ-ниң Садыг-үлетүүр палатазының «Экспоцентр» дээр Бүгү-эвилел каттыжышкыны оны организастаан.

Делегейниң 17 көрүлделерин — адырларның үш улуг болгаш специализастаан 14 делгелгелерин чурттуң янзы-бүрү хоорайларынга эрттирерин төлевилээн. Улуг хемчээлдиг делгелгелериниң баштайгызы «Инлегмаш-82» болур. Оны майның төнчүзүнде совет пайысмалдга ажыдар.

Чиик үлетүүр будүрүлгелериниң эң чаа деригнерин тургузарының болгаш ажыглаарының болгаш павильоннарның материалдары чугаалаар. 18 чурттуң фирмалары, организациялары ол көрүлдеге киржир бодалдыг.

«Электро-82» дээр делгелге база Москвага болур. Электротехника деригнери болгаш электроэнергия дамчыдарының чепсектерин тургузарынга улуг чедиишкиннерниң дугайын делгелгениң совет кезээнниң делегттинген чүүлдерин чугаалаар. Делегейниң «Интерэлектро» организациязының ажыл-чорудулгазынга тураскаатказ стендиге чугула черии Экономиктиг Дузалакшыла Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылгазының темазы эглээр.

Делегейниң «Химия-82» дээр делгелгезинге белеткелди бистиң чуртувустуң чүе-чүе будүрүлгелери болгаш организациялары шагда эгелээр. Кол адырларның бирээзиниң чедиишкиннериниң делегей көрүлдеезинге совет болүк эң улуг болур. Ол делгелге сентябрьда Москвага ажыттынар.

Даштыкы чамдык фирмаларның инициативазын ёзугаар организастаар көрүлделериниң программазы база улуг болгаш янзы-бүрү хевирлиг.

Чылдың эң улуг көрүлделериниге белеткелдиң дугайын дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары — делгелгелериниң оргкомитеттеринге удуртукчулары чугаалаанар.

(СЭТА-ның корр.).

Москва.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР ДЭЭШ

Чадаанаңың амыдырал хандырылга будүрүлге эргелели ачы-дуза чедирериниң чыл планың күүсеттиээн. Тодаргайларга, 188 мун рубльдиң ачы-дузазын чонга чедирер планың 88,7 хуу күүсеткен алы 21,1 мун рубльге ачы-дузазын көргүспээн. Оон иштинден көдээниң чурттакчы чонунга 139,1 мун рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Ол дээрге анаа хамаарыштыр планнаттынган ниити онаалданың 87,4 хуузу болур. А онгу беш чылдың сөөлгү чылынга деңнээрге чонга ачы-дуза чедирилгези 1300 рубльге эвээжээн. Коллектив 1981 чылда ачы-дуза чедиришкиниң 10 хевирлерин ажыглаза-даа, социалистиг хүлээлгезин түүе чедир боттандырбаанын? Онгу беш чылдың сөөлгү чылында олгла хевирлериниң ачы-дуза чедирилгезин чедиишкиниг боттандырып турган, он бирги беш чылдың эгезинде түүе хожудан турарларының санынче шилчээнил?

Хожудаашкынарның чылдагаанында чамдык чөптүг чылдагаанар-биле чергелештир четпес ажылдап турарын база хамаарыштыр планнаттынган ниити онаалданың 87,4 хуузу болур. А онгу беш чылдың сөөлгү чылынга деңнээрге чонга ачы-дуза чедирилгези 1300 рубльге эвээжээн. Коллектив 1981 чылда ачы-дуза чедиришкиниң фондузу база четче ажыглаттынмайн келген. Цехтер, бригадалар, чагырлар хүлээп алыр комплекстиг функтулар аразынга социалистиг чарышты организастаанны багай. Көскү агитация кылбайн келген.

Онаашкан үлүг-нормазын ажыр күүседип турар мурнакчы бригадалар, цехтер-даа бар. Оларның арга-дүржүлгазында ажыглаан болур болгай. Амыдыралга ажыглаар нарын техниканы септээр цех чыл планын 132,8 хуу күүсеткен. Ол цехте мастерлер Алексей Алактаев, Алексей Чертыков эки ажылдап турар. Хептиг будуур болгаш химиктиг аргабиле аштаар цехтиң коллективи 7,4 мун рубльдиң ачы-дузазын көргүскен.

Дааранылга черинден даараныкчылар Полина Бара-Сал, Хензиг Ондар олар хууда чыл онаалдаларын ажыр күүсеткен мурнакчылар.

Ынчангаш чонуң амыдырал хандырылгазының Чадаанаңа будүрүлге эргелели он бирги беш чылдың ийиги чылында социалистиг хүлээлгени алган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин, социалистиг чарышты дээштиг организастаарын чедип алган, пландан ажыр 1,2 мун рубльдиң ачы-дузазын чонга чедирери болгаш чонуң чагырларын ой-шаанда күүседип, шынарын экижидерин чедип алырын олар шиитпирлээн. Социалистиг чарышка Улуг-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадын чадаанажылар кыйгырган.

А. МОНГУШ.

ШЕФ ДУЗАЗЫ

Ол шефтээшкиннериниң үезинде малчыннарның кажаалларының көжегин коптарып, чылыглаашкын кылып, кажаалар септеп, малчыннарга концерттер көргүзүп, беседа, лекция номчуп турар бис.

Бо удаада база-ла шеф-тээшкин малчыннарга боттуг дузаны чедирген. Шефилер малчыннар Хоян Саал, Кара-оол Хомушку оларга чедип, кажаалларының көжегин хоорун, ону даштыгаа чыып, демниг ажылдааннар.

Х. САЛЧАК.

Моңгун-Тайга район.

ЧЕДИИШКИННЕР БАР-ДАА БОЛЗА...

Ажылдың ажыктыг болгаш шынары дээш

Ак-Довурак АТБ-зи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын кол көргүзүглер аайы-биле күүсеткен. Улус ажыл-агыйынга чүк сөөртүр планын коллектив 103,8 хуу, пассажирлер дажыглаарын 111,6 хуу күүсеткен. 1980 чылга деңнээрге чүк сөөртүрүнүң ниити хемчээли 20,4 хуу өскен.

Автобудурулгеде чүк сөөртүлгезиниң деңшилгелиг аргаларын ажыглап турар апарган. Эрткен ажыл-агый чылында коштелгелер-биле 6,8 мун тонна чүктү дажыглаан болгаш 2144,1 мун тонна-километр ажылдарны кылган. АТБ-ге «Тайфун» агрегатты, ЗИЛ-130 маркалың автомашиналарының моторунуң ажылдаарын хынаар дерилгеши болгаш өске-даа техниктиг чаа дериг-херекселдерни ажыглазга киирген. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының чогаадыкчы бот-идепкейин кадырер дээш автобудурулгениң администрациязы, партия, профэвилел организациялары элээп ажылдарны кылган. Коллектив кежигүнериниң чыл дургузунда үш чогаадыкчы саналдарны киирген. Оларны будурулгеге ажыглаанындан 2,2 мун рубльдиң кампалгазы алдынган.

Сөөлгү үеде автобудурулгеде кампалга айтырыынче улуг кичээнгейин салып турар. Администрацияның, партия, профэвилел организацияларының хуралдарында бо ажылды чаңгыс эвес удаа чугаалажып, кампалганы херек кырында чедип ап турар ажылчыннарга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени доктаамал көргүзүп келген. Оон түңнелинде байдал экижээн. Эрткен ажыл-агый чылында коллектив 1982 киловатт-шак электри энергиязын: 104,7 гигакалорий чылыг энергиязын, 19,05 тонна чижеглеп санаа одаар түүлдү, 4,3 мун литр кывар материалды, 19,2 мун литр бензинни кампаң алган, АТБ орулга киирип алырының чыл планын 100,4 хуу күүсеткен.

Автобудурулгениң бригадаларының болгаш түс-түс ажылчыннарының оргузунда социалистиг чарыш база экономиктиг организастаттынган. Коллектив кежигүнериниң чыл дургузунда үш чогаадыкчы саналдарны киирген. Олардың будурулгези хүннүң-не 1500 пассажирлерни чедир сөөртпейн баар, 60 рубль түңнүг орулганы, 5300 пассажир-километрни чидирип турар».

«Хүнде-ле бир чолаачы ажыл шагындан 10 минута озалдаарга, ол будурулге чылда 46 ажыл шагын азы бир ажыл неделязын чидирер». (Ол будурулгениң көскү агитация булуңунда бижик).

Бригада керээзин ёзугаар ажылды организастаанны коллективте күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынга, техника ажаалдазын эки чорударынга, автобустарның рейсче үнмейн баар чорууп чедип алырынга улуг идигни берип турар. Оон түңнелинде пассажирлерниң хандырылгазының культуразын бедидери, автобустар аргыжарыпкы аразында озалдаар чорууп болдурбазы чедип алдынган. Моон мурнунда чылдарда Кызыл-Мажалык —Барлык аразынга доктаамал эвес-даа болза, хоорай иштиниң маршрудунун автобусу чорун турган. Оон соонда Барлыкче автобус чорбастай

Ак-Довуракчы автобудурулгезиниң ажылында шиитпирлеттинмээн айтырылар база бар. Ол чүл дээрге, пассажирлер дажыглаар автобустарның чедишпейн турары. Хоорай аразыпкы маршрудунга план ёзугаар 13 автобус херек болза, амгы үеде ында чүгле 8 автобус бар. Оларның чамдыкызы болганчок-ла үреливишкиннерге таваржыр болгаш рейстерже четче үнмее таваржылгалар хөй. Сумуларже баар автобустар график үезинде чорун туруп-даа, Ак-Довурак— Кызыл-Мажалык аразының маршрудунда автобустар доктаамал чорбайн турар. Оны маңаай чурттакчылар автобус доктаар черлерге кызып соокта шак-шагы-биле маңаар ужурга таваржып, чамдыкта чадаг-даа кылаштажып турар. Ол айтырыгны хуралдарга, Ак-Довурак хоорай Совединиң сессиязынга чугаалажып келгеп-даа болза, ам-даа шиитпирлеттинмээн. Мурнунда чылдарда Кызыл-Мажалык —Барлык аразынга доктаамал эвес-даа болза, хоорай иштиниң маршрудунун автобусу чорун турган. Оон соонда Барлыкче автобус чорбастай берген. Суурнуң чурттакчылары оон дугайында айтырыг тургузарга, ол аразында орукту кылган соонда маршрутту ажыдар деп харыы берген. Ол орукту эрткен чылын ажылдалга киирген хиреде бо суурже мынчага дээр автобус маршрудун ажыттынаан. Барлыктың чурттакчылары район төвү-биле дүне, хүндүс чадаг аргышпышаан. Эрткен чылын автобудурулгениң администрациязы чаа чылдың бирги кварталында автобустарны немей алыр бис, ынчан аргыжылга ыңжыгыр деп аазаапкын кылган. Оон начальнигни А. Кувшиновтуң амгы үеде таймылбыры-биле алырга, ук автобустарның бо кварталда кээри база-ла төгенгиг анаргаан. Республиканың транспорт эргелели бо айтырыгны кампаңар шиитпирлеп турары билдинмес. Ак-Довуракчы АТБ-зинниң администрациязы автобустарның немежирин-маңаан орбайн, бап автобустарның техниктиг байдалын эки-зидин оларның шимчээшкинграфигин чурумчудуп, тодаргай хемчегларни алырын үе негеп келген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

«Шынның» тускай корр.

ДАШТЫКЫДА

ФКП-НИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корр.). Эрткен чылдың чазында соңгулдаларга чөөн үеэлдиг күштериниң тиилээнниң болгаш коммунист-министрлер кирээлгелиг чазакты тургускааның түңнелинде тургуступган чаа байдалдарда партияның ажылчорудулгазының түңнелдерииниң болгаш соруглаларының дугайында санаал берипшкиннери Француз компартияның XXIV съездизинде уламчылавышаан.

Чуртта амгы үеде политиктиг болгаш экономиктиг байдалды, ФКП-ниң ажыл-чорудулгазының, оон хүрээлениң болгаш ажылчы чоннар ортузунга партияның салдарын калбартырының перспективаларын делегаттар аналиэтен турар.

Тайбың дээш, дайын кызаныын болдурбас дээш, империалистиг бөлүктерниң шериг талазы-биле артык күштүг турарын чедип алыр, делегейде чуртарын деңнигүүрүп боттарынга ажыктыг кылдыр өскертир дээр оралдажышкынарын үе шавар дээш демиселиш үнүшкүннерин идепкейжиринин айтырылгарыпче улуг кичээнгейни салып турар. Чер кырынга тайбыңны камгалаар, бызыглаар дээш демиселге социалистиг чурттарның бирги мергелиг салышкынының, ол эң чугула керекке Франциянның, өске-даа чурттарның коммунистерийнің, бүгү деңшилгелиг хөй-ниитизиниң көскү салышкынын саналдааннар онзалап демдеглеп турар.

Экономиктиг хаңы кризистеп чуртту үндүрериниге эргежок чугула чаартылгаларның айтырыгларын ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, күрүне министри, транспорт министри Ш. Фитерман колдады чугаалаан. Чаартылгалар чорударының углаңышкыпкынга барын үзелдиг күштер удурлалын, ону амыдыралга боттандырарын моондактаар сорулгалыг түүлбүрү кажарлаашкыннарны ажыглап турар.

Чазакта кирген министр-коммунистер эрткен чазын француз соңгукчуларның чугаалаанын ёзугаар төлевилеттинген чаартылгаларны боттандырар дээш бүгү күжүн салырын съездиниң делегаттарынга оратор бүзүредип чугаалаан.

Францияда политиктиг болгаш экономиктиг оскерлиишкиннерниң чугулазын, адгы демиселиниң чидиңгенгенин ФКП-ниң Париж федерациязының секретары А. Мальберг чугаалаан. Францияга социализмни тургузар дээш демиселге херээженнериниң ролүүне Уаза департаментиниң коммунистериниң делегады Р. Наварро оныа кичээнгейни углаңдырган. Эсеп департаментиде ФКП-ниң федерациязының төлээлекчизи Р. Мартелли, Корсиканың коммунистериниң төлээлекчизи Э. Феррер олар база саналбергеп.

П. КОНОВАЛОВ, О. ШИРОКОВ.

Национальная краеведческая библиотека

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Партийжи амыдырал

ХҮН АЙТЫРЫЫ — ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз чер ажылының культураларының талазы-даа планныг онаалдаларының чангызын-даа күүсетпээни, оон механизаторларының, тараажыларының мурнуда шиитпирлезе чогуур улуг ажылдың барын бадыткан турар. Хамык ужур чүгле агаар-бойдустуң кандаашкынныг берге байдалында эвези билдингир. Планныг онаалдаларны күүсетиишиниң кол чылдагаавы черни шын эвес ажыглап, ону болбаазырадырының технологизизи хажыдым, агротехниктиг хемчегларни сагывайн турарында. Ол ышкаш ажыл-агый куду шынарлыг үрезин-биле хандырттының, чер ажылының культуразын бедидер болгаш мурнакчы арга-дүржулганы өөренип, пептередир талазы-биле сурулгаларны чугаалашкынар. Аңаа плеткелчи — агроном Галина Сат чамдык түңнелдерни көргүскен. Эртиен чылын совхоз көдээ ажылдагый культураларын 4416 гектарга, оон иштинде тараа культураларын 3000 гектарга, мал чеми культураларын 1356 гектарга тараан. Кандаашкынның үрүүнүдан суггаттыг черден алыр дүүжүт планы безин күүсеттинмээн. Чайгы үеде дүнеки суггатты организастаза-даа аңаа машинистер турган механизаторлар Т. Сат, О. Сат, Р. Сат олар болгаш өскелер-даа суггарылганы шынар чок чоруткан. Суггат машиналарының үрелиишкиниери тургулаан. Ону ой-шаанда эдери-биле аңаа харысалгалыг кылдыр хуваатгынган эдикчи-мастер О. Монгуш үрелиишкиниерни болдурбас дээш хемчегларни ап, ажылын харысалгазыны бедидерге берген. Ышкаша-даа бижылаан техниканы дөрт харыылаң турган эштер: МТМ эргелекчизи К. Ондар, кол инженер Э. Понуу олар хову-шөлдерже ында-хаая үнүп, негелде чок ажылдаан. Бо эштерниң кошкак ажылының түңнелинде сепеттиниген машина-трактороның шынары дыка куду болуп, күзүн мал чеминиң погаан массазының ажаалдазы, кезилдеэн уламдыгын турган. Мындыг бергедээшкиннер чайгы, күскү чер ажарылгазын, болбаазырадылгазын планда көрдүнгенин өзүлеар чогуур дең-нелге чорударынга шаптыгтыг. Мындыг четпестерниң үржуунган совхоз күзүн 2300 гектар черни аңдарар планныг турган, 950 гектарны аңдарган. Оон аңгыда хөрөүн камгалаар системага ажыглаар бүгү техниканың четчелээшкини болгаш техниктиг хандырылгазы совхозта эң куду деңгелде. Кол инженерниң, МТМ эргелекчизиниң негелде, харысалга чогундан техника четче алдынмайн турар. Чижээ, чайын-па КПШ-9 деп хөрөүн болбаазырадыр агрегатты совхоз алган. Бир эвес ону бүрүн шелектери-биле хүлээп алган болза, чайгы, күскү чер аңдарылгазынга ажыглап, улуг ажыл бүдер турган.

Совхозта техника сепгелгезиниң эмгы байдалын алгаш көөрге, графикти шыгтыы сагывайн, сепгелгенин шынарын бедитпейн турар. Чижы тарылгага киирер 9 ДТ-75 тракторунуң 5-и, 8 МТЗ тракторунуң 6-зы, 120 плиирнин 80 хирези, 7 аңдазын, 10 плоскорезтер сепгеттиниген. Сепгелгеде үш эвего ажылаан турар.

Часкы тарылганы чедиишкиниң, агротехниктиг кыска хүүсаазал чорудары чүгүлә кампаниягa ажыл-агыйжы дүү-биле белеткеңирииден, үжидер-биле ажылдаан улуг-биле хамаажыр. Мичаалаа-даа бо ажылга чедир шыпа чогуур чүүлдериниң болгаш четпестерниң хөйүн шиити ажылга хуваатгыган коммунистерниң харысалгазыны бедидер дугайында шыгтыы чугаазы ол хурадга кылганы таварылга эвес.

Чижээ, совхозтуң суггаттыг черлериниге хуваатгынган № 2 бригаданы коммунист Валерий Дамбар удуртуп, бо ажылга контрольду кошкак тургускаңындан суггаттыг черден алыр дүүжүт планы безин күүсеттинмээн. Чайгы үеде дүнеки суггатты организастаза-даа аңаа машинистер тургап механизаторлар Т. Сат, О. Сат, Р. Сат олар болгаш өскелер-даа суггарылганы шынар чок чоруткан. Суггат машиналарының үрелиишкиниери тургулаан. Ону ой-шаанда эдери-биле аңаа харысалгалыг кылдыр хуваатгынган эдикчи-мастер О. Монгуш үрелиишкиниерни болдурбас дээш хемчегларни ап, ажылын харысалгазыны бедидерге берген. Ышкаша-даа бижылаан техниканы дөрт харыылаң турган эштер: МТМ эргелекчизи К. Ондар, кол инженер Э. Понуу олар хову-шөлдерже ында-хаая үнүп, негелде чок ажылдаан. Бо эштерниң кошкак ажылының түңнелинде сепеттиниген машина-трактороның шынары дыка куду болуп, күзүн мал чеминиң погаан массазының ажаалдазы, кезилдеэн уламдыгын турган. Мындыг бергедээшкиннер чайгы, күскү чер аңдарылгазын, болбаазырадылгазын планда көрдүнгенин өзүлеар чогуур чүүлдериниң болгаш четпестерниң хөйүн шиити ажылга хуваатгын

Журналистиң блокнодундан

Ыраккы Кара-Хөлде

ТЫВА ХОЙНУҢ дүкүр продуктулуу республиканың тоң зоналының ажыл-агыйларында өстүрүп турар чарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларнывыңга четпес дээрги билдингир. Ынчангаш дүк садарывың күрүне планын күүседирде, иштики бар-ла курлавырларны долу ажыглаары негеттинер апаар. Ыйдыг курлавырларның бирээзи — «кажаа дүгүн» азы кажаата-даа, чергеда дүшкеп дүктү чыып, дужары. Бо ажылды «Кара-Хөл» совхозта эки түргуснан. Малчың бүрүзүнүң кажаазында шоодайны аскан. Эртен хою үвдүргеш-ле, кажаа иштээде дүшкеп дүктү чыып, силгээш, демги шоодайже суп турар. Кезек болганда, бригадирлер боттары түскай савалыг келгеш, болүп алыр. Кымның чеже дүк дужаганвыя демдеглеп турар. Ол малчыга-даа, ажыл-агыйга-даа эптиг.

Оон-биле чергелештир бо чылын сарлык дүгүн база кыргып, дужаагаш, планга киришкирериң совхозтуң удуртукчулары бодап турар. Ол база-ла мооң мурнунда ажыглаттынмайн турган курлавыр-дыр.

Кара-Хөлдүң бо даг-даштыг оранынга база бир тааржыр малдар—сарлык биле ошкү. Оларны өстүрериңге, хойга болгаш инекке ышкаш, хөй чем хереглеттинмес болганда, үк адырлар чиик бот-үнелиг хөй продукцияны—этти, дүктү, а оон-биле кады хөй орулганы берип турар.

Совхозтуң сарлыы ам 1718, а ошкүү 4989 баш чедир өзе берген. Сарлыкты чоокку чылдарда 2 муң чедир өстүрер соруга салдынган. Оон-биле чергелештир кара-хөлчүлер сарлыкты уксаалыг мал кылдыр өске совхозтарга садыш турар. Соолгу ийи чылда 100 ажыг башты Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйларынга саткан болгаш оон дыка хөй орулганы алган.

— Келир үеде ол ажыктыг чүүлдү улам сайзырадып, харын-даа өске республикалар, крайлар болгаш областар-биле садыглажырын бодап турар бис—деп, «Кара-Хөл» совхозтуң директору Д. Хертек чугаалады. Шынап-ла чүүлдүг херек-тир, эки малды садыш ап, бодукүүнга ковүдедир өстүрериден кым ойталаар деп! Анчы-анчы чылдарда Кабардия-Балкар болгаш Чечен-Ингуш автономнуг республикаларже саттынган 400 ажыг сарлыктың аразында Кара-Хөлдүң бедик сыннарын тептурганнар-даа бар магат чок...

Совхозтуң сарлыын моон мурнунда сагбайн турган. Бо чылдан эгелеп элээн каш сарлыкты саап өөредир болгаш бичежек фермалы түргузар соруга салдынган. Инек сүүдүнден хөй катап үскүр, эки шынарлыг ол сүттең алган саржагны совхозтуң сүт планынга киириштир дужаар апаар. Мурнунда ажыглаттынмайн турган бо курлавырны долу ажыглап, ажыл-херекти шуудалып алыр болза, ол үүле орулгалыг болуру чугаажок.

Тайганың ам-мени дег ажылыг бо дошкун малды өстүрериңге боттарының хой күжүн үндүрүп чоруур мунакчыларның ажыл-иштиң чедиишкиннеринге чаңгыс чер чүрттүлары чаптут чоргаарланыр. Сарлычы Күжүгет Күдер-оол эртжен чылын 100 сарлыкка онаалтыр 82 бызаачы камгалап, өстүрген. Бо чылын база-ла шэлыпчы ажылдаарын хүлээниң турар. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи хөөчүк малчын Иргит Балдандович Балчый, оон оглу Александр Балчый олар сарлык малды өстүрериңге боттарының төлөптиг үлүүн киирип чоруулар.

СОВХОЗТУҢ ДЕЛЕГ-ХӨЛ БРИГАДАЗЫНДА коллуунда ошкү коданарын мооңнээн. Өшкү — кара-хөлчүлериниң шаандан бээр өстүрүп чаңчыккан ыпак малы. Оларны ол чемгерип, хепкерип-даа келген. Онгу беш чылда совхозка дүкүр уксаалыг азы ангор ошкүнү ковүдедир өстүрериңге үлүг кичээнгейни угландырган болгаш ол талазы-биле хөскү чедиишкиннер чедип алдынган. Үк адырны моон соңгаар-даа улам сайзырадыр, млаңгыя ошкү малчыларының амыдырал хандырылгазын экижидер дээш эвээш эвес ажыларны кылып чорудуп турар.

Боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле чыл бүрүде эки коргүүглерни чедип ап турар дуржулгалыг кадарчылар бо бригадада база-ла хөй. Оларның бирээзи хөөчүк малчын Сүдер-оол Күжүгет малчыннарның социалистиг чарыжында каш удаа тиилекчи болуп келген болгаш совхозунга кодан-кодан ошкүнү өстүрүп берип чоруур.

СОВХОЗ БО ЧЫЛЫН 25 тоына сүттү күрүнеге садар планныг. Ынчалзажок бо хүннерге чедир чаңгыс-даа тонна дужаваан. Чүге дээрге сүт-бараан фермазында эм бар 60 инектиң чангызы-даа төрүвээн. Чүгле бо айда ийилеп-чангыстап төрүп эгелээр. Инек хөй, сүт чок. Бо база-ла мал ажылының специалистериниң четпес ажылын хереглеп турар болбайн аан...

КАРА-ХӨЛЧҮЛЕР бо чылын төрүүр 100 баш малга онаалтыр 80 бызаалы болгаш кулунну, 90 анай, хураганны камгалап алырын хүлээнген. Ону чедиишкиннер боттандырарда, малды кыштап хүр ажырар, чаш толүн хоратпас дээш демисежири—үениң эң чүгүлә соруглазы ол. Малчынларның амыдырал, культурга, садыг хандырылгазын доктаамал кичээнгейге тудары, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты дээштиг организастаары совхозтуң удуртулгазының, партия, профоюлел, комсомол организацияларының ажылының ыңай-ла утланыышкыны бындыг болуур ужурлуг.

Малдарга чоруп, малчыннар-биле чугаалажырга, үстүнде айыттынган ажылдарның ам-даа чедир кылдынмайн турары ёскерттинер-дир. Малчынарда демдеглел дептерлери (кадырааштары) четче кылдынмаан. Тайгылбырны бижээш, адын салып каап бижимел документ чокта, кандыг-бир валта удуртукчулардан азы специалистерден кымның кажан чорааның, кандыг дуза чедиргенин, кодавга кандыг бергедээшкиннер турганын, оны эдер дээш чүнү кылганын, сүт соөртүр чоланың малынын чугаалаш, түсүй кадарчыларга кадартарыг. Ол дугайын кыш келирге-ле чугаалажып эрттирип каарын сөөгатказ, херек кырында ынчаар органнзастаары, хүүда малды аңгы чем, сүт-биле хандырары, аңаа чемнерни түскай белеткээриниң аргаларын дилээри негеттинип турар.

(Улаштырыг)

Х-К. МОНГУШ.

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУН АЛДАРЖЫДЫ

Шериг чүрүкчуларның Греков аттыг студиязының авторлар коллективинин кылып доозуп турар панорамазы Сталинград дээш тулчуушкуннуң маадырларының тиилелгезинге тураскаатгынган.

1943 чылдың январьда болган кадыг-дошкун тулчуушкуннуң дугайын ол кайгамчык ажыл биске таныштырар. Ол панорамаже мени ССРЭ-нин улустуң чүрүкчүзү П. Мальцев биле РСФСР-нин үран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ф. Усыпенко олар үдеп чорааннар.

Тулчуушкуннуң эң бедик точказы — Мамаев базырыындан панорамаже орук эгелээр. Фашист араатаннарны ширбий шапшыпаан 21 болгаш 62 дугаар армияларның дайынчылары анаа ужуражы бергеннер. Январь 26-да болган ол тулчуушкун — композицияның төвү апарган. Ол кышкы хүнде болган тулчуушкуннуң канчаар болуп эрткенин базырык кырындан көрүп тур бис. Болушкуннуң канчаар болганын панорамаңың чыруткызы улам тода көргүзер. Оңгулар, бичии шивээлер кара хевээр. Ак-боо, холалар, солдаттарның эт-херексели болгаш өске-даа чүүлдерни күрүнеин. Волгоградта камгалал музейи чүрүчуларга берген.

Баштайгы совет панорамаңы кылып эгелээр мурнунда гвардеецтер Гуля Королева бадыткаптур. Ол хоорайны камгалаар дээш ополченнер-биле кады эң бир дугаарында тулчуушкунче кирген кыс-тыр.

Аңа-чүрттүң Улуг дайынының чылдарында чонуң кылган маадырлыг чоруун эң-не бодүүңү-биле көргүзер сорулганы салган бис. Ол панорамаңы кылып турган үеде бистин сагыш-сеткилинде ажок хайныкаан чүве, а көрүкчүлер бистин ажылывысты сонуургап турда база чүректери хөлзей бээр болза деп дыка күүзеп бис. Бо ажыл барык доостун түр, оон көд утказы — Төрээн чүрттүнүң хосталгазы дээш, Чер кырынга тайбын дээш кылган маадырлыг чоруктун гимни-дир. Шаап халдаан совет дайынчыларның соо-биле чырык хүнүнүң хереглери аттыгып турарын панорамада көргүскен.

— Мурнувуста ажыл амзаа нарын—деп, П. Мальцев уламчылады. — Улуг ажылывыс доостур чоокшулап ор. Бистин кылып турарывыс бо панорама тайбынны кайы хире аар өртек-биле чаалап ап турарывысты, ону келир үеним салгалынга тургузар дээш демисеэ кижи төрелгенге эң чугула үүл болур дээрнин көргүзер.

И. БИРЮКОВА,
СЭТА-ның корр.

Волгоград.

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Тыва АССР-ниң Иштики хереглер министерствозунуң эрткен чылда ажылының түңнелдерин үндүрүп, 1982 чылда сорулгаларын чугаалашкан хуралы Кызылга болган. Хуралга партия, совет органнарның удуртукчулары, райкүүскомнарның иштики херектер килдистеринің начальниктери, иштики херектер органнарының ажылдакчылары киришкен. Үстүнде айтырыг талазы-биле иелткелди республиканың иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал кылган. Республиканың иштики херектер органнарының социалистиг хөөлөү-дүрүмүү, хөй-иннитиниң корум-чүрүмүн быжыглавр талазы-биле ажыл-чорудулгазынга ханы анализти иелткелчи кылып, адырның ажылдакчыларының мурнунда салдынган чугула сорулгаларга доктаалган.

Улуг-Хем, Тес-Хем райкүүскомнарының иштики херектер килдистериниң начальниктери С. С. Сотнам, А. М. Машнаадай, Кызыл хоорайкүүскомнуң иштики херектер килдизининг

ЛЕНИННИҢ СИБИРЬДЕ МУЗЕЙИ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ныҢ корр. В. Васильев). В. И. Ленинниң Төп музейиниҢ Красноярск филиалы делегей пролетариадыныҢ баштыҢчызыныҢ амыдыралыныҢ хой-хой арыннарын плередип көргүзер аҢаар. ФилиалдыҢ тудуу крайныҢ товүнде эгелээн.

Шөлүлге черинче — Шушенскоеже чорударын манап турган Ильич Енисейде ол хоорайга чай чок бачым чогаадыкчы ажыл-биле долдунган барык бүдүн ийи айны эрттирген. СибирьниҢ кыдыкызыгаарында суурже Ленинни алташ чоруткан «Ыдыктыг Николай» пароходтуҢ чорушкан черинден ырак эвеске шилден, бетондан болгаш тус черниҢ каасталга даштарындан бүдер архитектурлуг ансамбль бедип үнер.

Музей филиалыныҢ тудуу чап-чаа эгелээн-даа бол, аҢаа салыр ховар дээн хөй санныг документтилер-биле ам безин таныжып болур. Фондуларны ам-на белеткеп эгелээн. СолунналарныҢ, номнарныҢ, чагааларныҢ, сактыышкынарныҢ элээн каш муҢ экземплярлары чыгдыыган. МузейниҢ делгиирлериге СибирьниҢ бо хүнгү амыдыралын көргүскен кезек база турар.

ААЛЧЫЛАРЫ—МООЛ АРТИСТЕР

УЛАН-УДЭ. (СЭТА-ныҢ корр.). БурятиянныҢ академиктиг шин театрында моол артистерниҢ гастрольдары эгелээн. Моол драматург Ч. ЧимидажтыҢ «Буурал аба» («Кырган-ача») деп шинизин үндүреринге аалчылар киришкен. Бурят пайысылалдыҢ чурттакчылары МАР-ныҢ артистерин «Оптимистиг трагедияга» база көөр.

— Моол өҢүктер-биле бистиҢ чаҢчыл болган харылзаалаарывыс улам быжыглып, хаылап турар — деп, бурят театрныҢ директору Ц. Балбаров чугаалаан. — Акы-дуҢма Моолга бис дөрт катап аалдап четтивис. ОоҢ кадында бис боттарывыстыҢ сценавыска моол өҢүктерни чаҢгыс эвес удаа хүлээп ап, моол драматургтарныҢ беш шинилерин боттарывыстыҢ күжүвүс-биле тургустувус. Театрывыс МАР-ныҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Хүндүлел бижик-биле каш катап • шаҢнаткан. «Найрамдал» («Найырал») медаль-биле демдеглеткен.

Бурят артистер амгы үеде харыы аалдаашкынга белеткенип турар.

БистиҢ календарывыс

Л. П. ОРЛОВА

Шылгарангай совет театр болгаш кино артизи — ССРЭ-ниҢ улустуң артизи, ССРЭ-ниҢ Күрүне шаҢналдарыныҢ лауреады Любовь Петровна ОрлованыҢ (1902—1975) торуттунген хүнүнден бээр бүгүн 80 чыл болур.

Л. П. ОрлованыҢ ады чүгле бистиҢ чуртувуста эвес, а харын оон дашкаар-даа эки билдингир.

Л. П. Орлова амыдыралыныҢ совлгү хүнеринге чедир Москванып Моссовет аттыг үлегерлиг театрынга ажылдап чораан. Ол аҢаа классиктиг, совет болгаш даштыкы драматургиялыҢ чогаалдарыныҢ уттундурбас артып кадыр овур-хевирлерин тургускан.

Л. П. ОрлованыҢ кинога ойнаан рольдары совет улустуң ынакшылын болгаш бедик хүлээп көрүшкүнүн аҢаа чаалап берген. АртистиҢ садымчаяны, талантызы «Хоглуг оолдар», «Цирк», «Волга-Волга», «Чае» деп фильмнерге оныа тода илерээп. Бодунуң уран чүүлү-биле Л. П. Орлова чаа ниитилелдиҢ идепкейлиг тургузукчулары совет хөрөженнериҢ угаан-бодал байлаан, мөзү-шынар талазыбиле чаражын бадыткап чораан.

ЧУРУКТА: Л. П. Орлова. СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

«ТЫВА—ЧАҢГЫС ААЙ ӨГ-БҮЛЕДЕ»

1982 чыл — ССРЭ-ниҢ тургустунганыныҢ бээр 60 чылы. Ол болуушкунга тураскаатkан — «Тыва — чаҢгыс аай өг-бүледе» деп ыяшгырыгныҢ адаа-биле хандыкшылдыгларныҢ кинофильмин болгаш фото-чуруктарыныҢ телеконкурузуун ТываныҢ профобласчөвүлели болгаш Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Тыва АССР-ниҢ күрүне комитеди бо чылдың февраль 1-деп эгелээн.

Конкурстуң киржикчилери кино болгаш фото уран чүүлүнүң херексели-биле республиканыҢ хөй талазлыг амыдыралын. Совет эрге-чагырганыҢ чылдарынга ТываныҢ экономиказыныҢ болгаш культураазыныҢ хөгжүлдезиа көргүзерлер. Конкурска киргеи кинофильмнериҢ болгаш фото-чуруктарыҢ кол темазы — ССРЭ-ниҢ улустарыныҢ найыралы. СЭКП-ниҢ XXVI съездизиниҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турары, он бирги беш чылдың ийиги чылыныҢ планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш республиканыҢ ишчилериниҢ ажылагыйы, амыдыралдыҢ совет хевири.

ЭҢ эки кинофильм дээш тиилекчилерге дараазында шаҢналдарны тыпсырып көргеи:

биргизи — 75 рубль;
ийигизи — 50 рубль;

ЭҢ эки фото-чурук дээш тиилекчилерге үш шаҢналды көргеи:

биргизи — 50 рубль;
ийигизи — 40 рубль;
үшкүзү —30 рубль;

«Тыва —чаҢгыс аай өг-бүледе» деп конкурска республиканыҢ кино, фото-чурук заатгыларыга хандыкшылдыг бүгү кижилери киржип болур. Олар кай-даа фильмни, фото-чурукту конкурска эккеп болур.

Фото-чуруктар өҢ чок, кылагар эвес саазынга 18х24 сантиметр хемчөлдиг кылдыр парлаттынган турар. Конкурска фотонегативтерииидаа хүлээп ап болур.

Конкурска эки деп үнелеткен кинофильмнерни болгаш фото-чуруктарны телевидениениҢ информастыг болгаш тускай программаларынга үндүрер болгаш бедиткен говорар-акшаны төлээр.

Ажылдарны киирериниҢ совлгү хуусаазы — декабрь 20. Конкурстуң түҢнелии декабрь 30-де, ССРЭ-ниҢ 60 чылынга уткуштур үндүрер.

Кинофильмнерни болгаш фото-чуруктарны (негативтерни) дараазында адресээ чорудар: 667003, Кызыл хоорай, Горная кудумчузу, 20, телестудия. «Тыва — чаҢгыс аай өг-бүледе» деп кинофото-конкурска.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25-30 градус соок болур.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче чыскаалыдар!» 9.00 — ТюменьниҢ область филармониязыныҢ скрипкажыларыныҢ ансамбли ойнаар. 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Көдээден дамчыдылга». 13.45 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер. 13.45 — Коньки спортунга делегей чемпионады. Хөй хевир. Голландиядан дамчыдылга. 14.15 — И. С. Тургенев — «Адалары болгаи оолдары». ССР ЭвилелиниҢ КүрүнеииҢ академиктиг театрыныҢ фильм-шизи. 17.00— «Вальс, вальс, вальс...». Киевтен дамчыдылга. 17.45 — Мультфильмнер программазы: «АҢчы дугайында тоол», «Лабиринт». 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — Фигурлуг чуҢгулаашкынга Европа чемпионады. Хереэжеппер. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 20.00 — «Кинооан-чуруктар кузуу». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — В. Ковтун (аккордеон) ойнаар. 21.50—23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Тонгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кино көрүкчүүнүң демделели». 15.05 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 16.10 — «Июльда ужуражылга». Уран-чечен фильм. (ЧССР). 17.20 — БистиҢ корреспонденталривис чугаалап турлар. ДоҢчулал: 17.50 — Улуг ОктябрьниҢ 65 чылыныга. «БистиҢ доҢчу намдарывыс». 5-ки фильм. —«1921 чыл». 19.05 — И. Христова ырлаар. (Болгария). 19.30 — «Тамчыктыг удуҢар, чаштар!» «Тимка биле Димка». Мультфильм. 19.45 — «Эрмитаж. Испаниянның уран чүүлү». 12-ги фильм. 20.30 — «Берлинге селгүүстээшкин». Киноконцерт (ГДР). 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «БистиҢ үениҢ маадыры». («Максим Максимович». «Тамань»). Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ажыл-албан аайы-биле ынакшыл». Ураи-чечен фильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Аныяк антифашист маадырныҢ хүҢүнге. Документалдыг фильмнер программазы. 16.25 — «Аваныың школазы». 15.55 — В. Шекспир. 16.40 — И. Гайди. Фортепиано биле оркестрге концерт. 17.00 — «Бүгүдеге стадион».

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Лариса Шиянко биле Мурат Мусабаев ырлаар». 17.50 — Киножурнал. 18.00 — «Спорт». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «СЭКП-ниҢ XXVI съездизиниҢ шиитпирлерин амыдыралга». «Сибирь черде. Ямалдың газы». 19.15 — Магадан областың уран чүүл коллективтериниҢ концерти. 19.45 — Фигурлуг чуҢгулаашкынга Европа чемпионады. Көргүзүг • мергежилгелер. Франциядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Көргүзүг мергежилгелериҢ улаштызы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.15 — Коньки спортунга делегей чемпионады. Хөй хевирге маргылдаа. Голландиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Оруг чугаа». 12.30 — Физика. 7 класс. Электрия четкилерин чыыры. 13.00 — Ботаника. 6 класс. Чечектиг үҢгүттер. 13.20 — «Дээрге-даа, черге-даа». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.40 — ССРЭ-ниҢ тургустунганыныҢ 60 чылыныга. Бис — совет улус бис. ССРЭ-ниҢ ЭА-ныҢ ССРЭ төвүгүүнүң институдунуң директору, төвүгү эртемнериниҢ доктору С. С. Хромовтуң эге сөзү-биле. 14.30 — «Эртем амыдыралы». 15.50 — А. Гайдар. «Школа». 15.30 — «Шакпас чылан». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.45 — Чапсар. 17.45 — «Аныяктарның адрестери». 18.50 — Хостуг хүрепке делегей ужуражылшкыны. ССРЭ биле АКШ-тың шилиидек командаларыныҢ хүрээи. «Измайловo» Спорт ордузундан дамчыдылга. 19.30 — «Тамчыктыг удуҢар, чаштар!» «Бажың пиринг».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер. 20.00 — «КАИ экраны». 20.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.30 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Алексей Саврасов», «Москвага чураан чуруктар». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Ужудукчулар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КАИ экраны

БистиҢ солун «КАИ экраны» деп булуҢну ажыдып, аҢаа озал-ондак кылбайн, орук шимчээшкиннериниҢ чурумнарын шын сагырыныҢ талазы-биле эки ажылдыг коллективтериниҢ, үр чылдарда чолаачылаан келгеш, авария кылбаан бедик мергежилдиг чолаачыларыҢ арга-дуржулгазын көргүскен материалдарны бээр. База ол ышкаш тускай көрүдле айларыныҢ чорун турарын болгаш ол үеде кылган рейдилериҢ түҢнелдерин аналиэтеп чыыдар.

Ол ышкаш кудумчу чурумун үреп, арага-дары ижип алгаш, руль артынга олурун алгаш, озал-ондак кылган чолаачыларны сойгалап, машина-техниказыныҢ камныг, эки кижилериҢ дугайында үүлдерни бо булуҢга чыыдар.

ЭҢ ылаҢгыя көдээ черлерде трактористериҢ, комбайнерлериҢ техниказыныҢ ажаалда-кадагалалын канчаар чорудуп турарын, озал-ондак чок болурун чедип алыр дээш кандыг-кандыг хемчегларин ап чорудуп турарын чыыдар. КАИ-ниҢ хөй-ниитивии инспекторларыныҢ ажылын база солуннуҢ номчукчуларынга таныштырар.

Эргим номчукчулар! Бо булуҢга хамаарыштыр корреспонденцияларыҢарны бисче чорударыҢарны манап артывыс.

ТУМАННЫГДА КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУҢАР

Кыштың соогунда дүшхүннүҢ карааҢгызы—бүлүртүң турары узап турар, оон аҢгыда туман база немежиш көөр, мичангаш чолаачылар ажыл хүнүнүң хөй кезиин кылымал чырык-биле азы машина фаразының чырыыбиле ажыглап чоруур ужурга таваржып турар. Шак мындыг байдалда транспорттуң чырыткы приборлары үреник, ажылдавас, азы чырыткы приборларының ажыглаар дүрүмүн сагыбаанында, айыылдыг озал-ондак туманныгда бооп болур.

Автооруктарга болгулаар транспорттуң озал-ондактарының 15 хуузу туманныгда багай көстүрүнден болуп турар. Чолаачылар оске машинаның кырынче оваарымча чогу-биле чоруда бээр болгаш уткуштур шимчеп кел чораан машинаже база мурнында бар чораан ийикпе, турган машинаның кырынче чоруда бээр таварылгалар тургулаар. Бир чижек: 1982 чылдың январь 27-де кежээкиниҢ 6 шакта Боом чанынга 18 километрге орук кыдынга турган МТЗ-50 деп тракторну. Госкомсельхозтехниканың ЗИЛ-130 маркалы № 06-02 ТВЕ машинаның чолзачызы Чугур-оол эзирик башкарып чораш, туманныгда ол тракторну оваарбайн үстүрген. Оон ыцай база бир чижек, январь 22-де кежээкиниҢ 8 шак ажып турда, Кызыл — Чадаана оруунуҢ 271 километрге, Каа-Хем разреазиниҢ Чадаана, участогунуҢ улуг инженериниҢ оралакчызы А. С. Серишев «Москвич-412» № 89-23 ТВЕ машинаны эзирик башкарып чораш, орук кыдынга турган МАЗ-530 машинаны кежээки туманныгда эскерип кэрбээпиннерии бо транспортта хөй-биле, база эзириктиҢ хайыбиле көрбейн үстүрген. Ооц түҢнелинде чолаачының (Серишевтиң) оҢ талакы дөҢмээ сынган, а олурукчулары: Кондратьев эмчээ келгеш өлген, Козлов янзы-бүрү кемдээшкинге таварышкан.

Чамдыкта чергелештир чораан хөй машиналар, чырыткылыг медээлээшкинниҢ демейлешкек байдалының четпезиниҢ үндезининден туманныг үеде озал-ондакка таваржып болур. Хүндүс безин автооруктарга хеп-хенертен чүвелериҢ көстүрү баксыраш, бүлүртүниеи бээр болгулаар. Машиналарга туманныгда айыыл чок шимчээшкин-биле чоруурунга таарымчалыг байдалды чедирбейин турар. МаҢаа хамаарыштыр чижек, январь 25-те хүндүс 12 шак 15 минутада Кызылдың Магистральпан биле Заречная кудумчуларыныҢ белдирии эртедө «Тувинсельстрой» трестиҢ чолаачызы А. А. Вишневский ЗИЛ-130 машинаны башкарып чораш, туманныгда машиназын эмин эрттир дүргедеткенинден УАЗ-469 № 35-33 ТВЕ машинаны үрей үстүрген.

Туманныг хүннерде фараларның чырыы уткуштур кел чоразн ийикпе, азы соондан чоруп орар транспорттуң чолаачыларынга тода көзүбейн барып болур. Мындыг таварылгалардан база транспорт озал-ондаа болуп болур. Автотранспорттуң озал-ондаан болдурбас соруга-биле чолаачыларның талазындан кичээнгейлиг болуру чугула. Туманныгда чүвениҢ көстүрү 300-400 метр чедир кызырлыр. Чамдык чолаачылар оны биле тура, оваарымча чок болгулаар.

Ацаа хамаарыштыр чижек, январьның 23-те хүндүс, Шагаан-Арыг чоогунга автоорукка Крас деп чүүк машиназы мурнында чоруп орган машинаны чедип эртер дээш, уткуштур кел чораан ГАЗ-53 № 18-30 машинаны үстүрерге, ол ГАЗ-53 үшкү машинаны МАЗ деп автобус. ту үстүрген, түҢнелинде аскежик бооп аймылдыг озал-ондак болбаан, үүле Шагаан-Арыг АТБ-ниҢге материалдыг когарал чедирген.

Туманныгда фаралары канчаар ажыглазарыл? Туманга удур фараларны азы чоокку чырыкты кыпсып алган транспорт 120-130 метр хемчөлдиг черден көстүр. Туманныгда эҢ-не айыыл чок чоруурунуң байдалы ыракны чырык-биле чоруурү болуп турар. Ынчан 200 метрден-не чоруп орган транспорттту эскерип, көрүп каан болур. Ол үеде каректиҢ чылчырыктаарындан сеанген херээ чок. Ыяап-ла машина фаразының ырак чырыы улуг туманныгда уткуштур келгеи машинаның айыыл чок чоруун болдурар.

Туманныгда, хар үаап турар үеде ажыглаары-биле машинаның соонга туманга удур тускай фонарьларны, база мурнында солагай талакы кыдынга чаҢгыс фонарьны дерип кылып алыры чугула. Бир эвес машинаның мурнында фонарьны ийнии дерип тургузуп алыр болза, ооц чырыының көстүрүнүң күжү машинаның габарит оттарындан каш катан эки болгаш, ооц медээ оттары, удур кел чыдар транспорттуң чолаачыларынга улам тода көстүр. Ол фонарьларны машинага шын дерип тургузары онза чугула.

Ынчанмыже, туманныгда чолаачы машиназының шимчээшкининиҢ дүргенин шын шилип өөренип албас болза, кандыг-даа фаралар болгаш фонарьлар айыыл чок болуушкунну чедип азырынга дузалавас. Январь 20-де дүнекиниҢ 3 шакта, Бай-Хаак биле Балгазын аразында орукка Сельхозтехника эргелелиниҢ чолаачылары Бобровский, Бушин олар ГАЗ-53 № 56-66 ТВЕ база ГАЗ-53 № 56-69 ТВЕ машиналарны башкарбышаан, ийилээ сүрүттүр чоруп орган, ийи чолаачы кайызы-даа эзирик. дүнеки туманда мурнунда чоруп орган эжиниҢ машиназын Бушин үстүрген. Ол чүнү хереченер турарыл дээрге машинаның сонгу фонарын туманга удур фонарьбиле дерип кылып албаанын көргүзүп турары ол-дур.

ТүҢнелинде элээн каш сүмелер. Туманныгда машинаның дүргенин шакта 30-40 километр чедир оожумнадырын утпацар. Ынчан ыракны, чоокку фараларны ыяапла ажыглаңар. Туман дүн келген үеде, орукка шимчээшкинни кончуг оваарымчалыг хайгаарап билип алырынга боттарыҢарны чаҢчыктырыҢар. ШимчээшкининиҢ уун туманныгда часнаа дизе, аргалыг-ла болза оруктуң кыдыын көрүп, ону кичээнгейден салбазы чугула.

Үстүнде бөдүүн сүмелерни херек кырында ажыглаанындан орук шимчээшкининиҢ айыыл чок чоруун хандырын болур дээрзин утнаңар.

О. ОТТУК-ООЛ,
Тыва АССР-ниҢ ИХМ-ниҢ Куравтоинспекция кидизиниҢ начальнигиниҢ оралакчызы.

КАДАГАЛАЛЫ ЭКИ

«Шасси-16 М» деп маркалыг кызыл-хүрең өҢүг бичии трактор эртең гаражтан үнгеш Кунгуртуг суурнуң ыржымын бир-ле дугаар үрептер. Ону хүлүмзүрээн хүреңкызыл шырайлыг аныяк кыс Юля Бавуу-Доржу башкарып чоруурүн бо-аа көрүп болур. Ол Кызылдың № 1 көдээ профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, ажылдан келген чылдарының дургузунда ол ай, квартал планнарын доктаамал ажыр бүүседип, чаҢгыс чер чурттугларынга мактадып келген.

ОҢ бирги беш чылдың бирги чылында механизаторлар аразында албарган социалистиг чарышка ол тиилекчи болган. Ол тонна-километр талазы-биле чыл планын 115 хуузга боттандырып, хөй кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Юля башкарып чоруур техниказынга кончуг ынак. Техниктиг ажаалдазын чогуур өйшаанда кылып алырынга чаҢчыгга берген.

— Машина-техника эдилээн кижи аҢаа бүгү сеткил-сагыжындан бердинген болур ужурлуг. Мен тракторумнуң кандыг бир кезээнге эң чок чүве дыцналы берзе, дораан эдип алыр мен. Сөөлүнде дээш ажылдап чоруур болза, биче чалгаа улуг чалгаага чедип, септелгени үезинде кылбаанындан аварияга чедирип болур. База ол ышкаш тракторлуң артыкы болган мурнуку фараларын, фонарларын үргүлүү кампан чоруурмен. Чамдык трактор башкарыкчыларын көөрге, оларның тракторларының фаралары шагда-ла буступ калган боор чорду. Ону өй-шаанда кылып алыры ооц айыыл чок болурунга ажыктыг. Ол кижиниҢ бодунга-даа, совхозунга-даа ажык чок каражалыг болур — деп, Юля Бавуу-Доржу чугаалаар.

«Тере-Хөл» совхозтуң ажылгынчылерн бодүүн, ажыл-ишчи трактористиҢ кымыжакай ажылын бедии-биле үнелээрлер. Юля Филимоновна Бавуу-Доржуну Шыпаа көдээ СоветиниҢ депутадынга соңгааны болгаш совхозтуң коммунистери партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алганы улуг идегел болур.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Юля Бавуу-Доржу эдээчилиг рейече белеткенип тур.
А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

ЧОЛААЧЫ—АВТОМОБИЛЬ—ОРУК

Амгы ниитилелдиҢ амыдырал-чуртталгазын автомобиль чокка бодаары берге. ДелегейниҢ оруктарында ам бо хүннерде барык 300 млн. автомобильдер шимчеп чоруп турар, а 2000 чылда олардың саны 500 млн. ажар деп санап турар. Автомобиль чүк сөөртүүнүн, шимчээшкининиҢ хемчээли улгаткан тудум транспорт озал-ондаанын саны база өзүп орар. Тускай эртемниглерниҢ саналары-биле алырга, делегейниҢ автооруктарынга транспорт озал-ондаандан чылдың-на млн. кижи кемдээшкинге таваржып, 200 муң кижи амытынындан чарлыш турар.

БистиҢ республиканың улус ажылгагыйынга автомобиль транспорту бирги чергениҢ ужур-дузалыг болуп турар. Онгу беш чылда республика хөй чүк сөөртүр чүгле «КамАЗ» деп маркалыг 700 чаа автомобильдерни алган. Ынчангаш автомобиль транспорту чүгле саны өзүп орар эвес, ооц дургени улгадын, чолаачыга ажылдарынга таарымчалыы экижип, техниктиг депшилгениҢ сөөлгү чедиишкиннерии бо транспортта хөй-биле ажылаан турар болганда, чолаачыдан хөй билигни, арга-дуржулганы, быжыг чүрүмну негеп турар. Ам бо хүннерде республиканың автооруктарында янзы-бүрү марканың хөй мун автомобильдери шимчеп ажылдан чоруп турар.

Мичангаш шимчээшкиниҢ айыыл чок чоруун чурттар аразының конгрессгери, конференцияларынга Делегей океанын шингээдип алыр болгаш долгандыр турар бойдусту камгалады-биле деңнешкен делегей ужур-дузалыг айтырыг кыдыыр көрүп турары таварылга эвес. Бо айтырыгны кысказы-биле ВАД (водитель — автомобиль — дорога) деп адап турар. Оон кол авеноzу — чолаачы. Оон мергежил талазы-биле белеткелиниден, арга-дуржулгазындан, харыысалгазын медерел билириниден чүгле чолаачының чаҢгыс бодуун эвес, а хөй-хөй кижилерниң амытыны, айыыл чок чоруу, ветектиг чүүлдерниҢ кадагалалы улуг хамаарылгалыг. Бо бүгү чүгле профессионал чолаачыларга эвес, а харын чолаачы — сонуургактарга (хуу машина эелериниге) дорт хамаарыжыр. А сөөлгү үеде чолаачы — сонуургак деп терминниң шуут ажыглаваастаан болгаш ындыг шынзылганы тывыспас апарган. Чүге дээрге сонуургактарга тускай оруктар, орук болгаш кудумчу бедирии кылып кагбаанна болгай. Орук-озал-ондактарын сайгарып тура кандыгдаа категорияларның чолаачыларының аразында хөөйлу ылгал кылбазы билдингир.

Б. СААЯ.
МөҢгүн-Тайга район.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чалгаанайга фрак» 10.00, «Эрлер!». 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суургаларда туктар» 10.10, 15.00, «Казактар —дээрбечилер» 12.00, 13.30, «Чалатпаан өҢүк» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мени кады ап аал» 11.00, «Бошивурнуң чүрээ» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг сүнезиниҢ шилип алган кижизи» 10.30, 12.20, «Тамы» (2 сериялыг) 14.10, 17.00, 19.50 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Эрткен хүнеринiҢ фактылары» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, «МенделеевтиҢ сактыышкыпары» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол уруг турбаан болза» 9.50, 11.00, 13.50, 15.10, «Эрлер!» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Тываның күрүне филармониязы «Саян» болгаш «Алгаа» ансамбльдерге хүлээп алыры-биле ыраажылаар конкурузун 1982 чылдың февраль 15-тен 20-ге чедир эртирер. Конкурсту филармония бажыныига 10 шактан эгелеп чорудар.

Адрези: Кызыл хоорай, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 58. Филармония.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет тургузуг киллдистериниҢ 2-37-13, пропаганда киллдизиниҢ 2-31-75, культура киллдизиниҢ 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллдизиниҢ 2-21-47, үлегүр киллдизиниҢ 2-31-75, чагаа киллдизиниҢ 2-41-27 информация киллдизиниҢ 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниҢ 2-12-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче делгаар.

Чагыг № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниҢ талазы-биле эргелелиниҢ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00246.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (11831) | 1982 чылдың февраль 9, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

ЛЕНИНГРАД ОБЛАСТЬ. Эстонияның «Ахтме» шахтазы биле Сланцы хоорайның «Ленинградская» шахтазының дагжыларын бижиг пайырал доңнаштырган. Ол коллективтерниң аразынга социалистиг чарыштың керээзин чарганындан бээр оң чыл эрткен. Өцүктер бот-боттарының чедиишкиннерин сонуургажып, арга-дуржулгазын солчуп, эш хуу дузалам-чызын чедиржип турарлар. Бистиң Ада-чуртувустуң бүдүргени 1 ГШ-68С деп чаа комбайнны болгаш эстон инженерлериниң кылганы боттары шимчеп чоруур чаа вагонпарны сланцыжылар ажыглап турарлар. Кохтл-Ярвтың будурулгелери Сланцыга шелелде эрткен системаны алгаанар.

Шахтёрлар коллективтериниң чарыжын «Эстонсланец» болгаш «ленинградсланец» каттыжыышкыннарының телээлери кирген тускай чөвүлел удуртуп турар.

ЧУРУКТА: «Ленинград» шахтаның дагжыларынга Эстония өцүктериниң четкилеп келгени.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-60

ПЛАННЫГ ДААЛГАЛАРЫВЫСТЫ, ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ АЖЫР КҮҮСЕДИИЛИ!

Ажылчынга сөс

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ САЛЫЫШКЫНЫНДАН

Улуг-даа, бичии-даа коллективтиң ажылынга чедиишкин ажыл-ишчи бүрүзүнүң киирген үлүүнден тургустунар болгай. Бистиң «Коммунизминиң херели» совхозту ап коор болза, мынча эрес-кежээ, мурнакчы кижилер аваан эвес. Ылангыя хойжулар Антон Оюнну, Хунан-Бора Ооржакты, Бугалдай Оюнну, механизаторлар Владимир Оюнну, Эртине Барсыганы, Александр Соктайны, саанчылар Дадар Кууларны, Дадар Кечил-оолду, Шивитмаа Дагбаны, чолаачылар Сергей Оюнну, Сергей Монгушту, Мамай-оол Кууларны, Михаил Доржуну болгаш өскелерниң-даа биеге чоргаарал-биле адаа турар.

Иниитизи-биле совхозтуң ангы-аңгы адырларында янзы-бүрү мергежилдиг кижилерниң шулургу ажылының түңнелинде он бирги беш чылдың башгайы чылында ажылагчы чамдык коргузүглерни чедип алган. Сүттү, дүктү бүдүрериниң база күрүнеге садарының чыл планын күүсеткен.

Мен саанчы кижи болганымда бистиң сүтбараан фермаларывыс ажылдактыяларының эвес, өске-даа малчыннарның колкичээнгейин база-ла кыштаглаашкынны хүр чаагай эрттиреринче углаңдырып турар. Чүге дээрге, мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедири оон үлүү-биле хамаарыжыр болгай. Амгы үеде бистиң совхозта хой оолдаашкыны массалыг эгелээн. Февраль эгезинге чедир үш мун ажыг хой төрээн. Хойжуларның, сакманныктериниң эрес-кежээ ажылындан төрээн хойларның хураганы онча-менди алдынган. Одарларны далбыылаар ужурлуг механизаторлар чамдыкта чогуур өйүнде ажылга үнмейин, оңу багай чорудун келген фактылар турган. Дирекция чери хемчег алган соонда ол четпестерни чайлаткан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүрүнга, бо чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседиринге долу шиитпирлиглер.

Д. ОЮН,
«Коммунизминиң херели» совхозтуң саанчызы.

АЖЫР КҮҮСЕДИР БИС

Кызылдың сүт заводу ССРЭ-ниң 60 чыл ооңуң чылы—1982 чылды бедик темп-биле эгелээн. Продукцияны бүдүрериниң-даа, сайгарарының-даа планныг онаалдаларын завод чедиишкинниг күүсеткен. Пландан ажыр 6 мун рубльдиг продукциязын бүдүрген болгаш 13 мун рубльдиг бараанныг продукциязын сайгарган.

Бистиң заводтуң коллективи ийиги чылды база күжениишкинниг ажыл-ижи-биле эгелээн. Боттарывыстың бар арга-курлавырларывысты санап көргеш, заводтуң коллективи планда көрдүнгенинге немей продукция бүдүрерин хүлээп ап, бедиткен социалистиг хүлээлгени коллективтиң шиитпирлиинга хүлээп алган.

1982 чылдың планын декабрь 25-ке чедир күүседир болгаш пландан ажыр 40 мун рубльдиг продукциязын бүдүрер база 40 мун рубльдиг продукциязын сайгарарын, оон иштинде сүт аймаанын продуктуларын пландан ажыр 200 тоннаны садып сайгарарын хүлээнген.

Чиг-этти болган артычыл продуктуларны чоп ажылдаашындан продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир. Арыг орулганы пландан ажыр 10 мун рубльди алыр.

«Бутерброд» саржаг деп чаа хевириниң продукциязын бүдүрерин шиңгээдир.

2 тонна бензинини, 20 мун квт-шак электри энергиязын кампан алыр.

Социалистиг хүлээлгелерде мындыг пуктуларны киирген. Оон күүседезин чедип алырда, цех бүрүзүнге ажылды шын организастаары, ажылчын бүрүзүнүң бот-харыысалгазын улаттырары негеттинер болгай. Заводта социалистиг чарыны организастааны батай эвес, түңнелди ай сайында үндүрүп, мурнакчыларны демдеглеп турары ажылга эки салларны чедирип турары чугаажок.

Январьда чарыштың түңнели-биле аппарат цеги бирги черни ээлээп. Ол цехтиң ажылчыннары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Захаровна Блохина, бүдүрүлгениң хоочуну, коммунист Раиса Ивановна Солодянкина болгаш хөреңги белеткекчизи Раиса Тимофеевна Киселёва болгаш оон-даа өскелер үлүг-нормалын ажыр күүседип, эки ажылдан турарлар. Январьда завод пландан ажыр саржагны 6 тоннаны, чалаң сүт аймаанын кылыгларын 92 тоннаны кылып бүдүргеп.

А. КУРАГИНА,
Тываның сүт комбинадының план килдизиниң начальныгы.

МАРТТЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың күш-ажылчы эдлчегларииң аразындан планныг онаалдаларын долдур күүседекш, үеин мурнап турар коллективтер хөй. Оларның бирээзинге энергия цегиниң улуг мастери В. Овсянникованың эдлчээ хамааржыр. Бедик арга-дуржулгалыг мастериң баштаан эдлчээ эрткен айның даалгадын чедиишкиннг боттандырган, бо чылдың март айның үлүүнге киириштир ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

ИЙИГИ КАЪДЫ ДООЗУЛГАН

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Күжүгет Алдын-ооллуң удурткан бригадазы он бирги беш чылдың бирги чылында алдан аал иштин чүрттаар чуртталга бажыңын тудуп, багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Чаа чылдан бээр «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилерииге 32 аал иштин чурттаар бажыңны тудуп турар. Бажыңның ийиги каъдының ханазының тудуун дооскан, дээвирип, чадаларын эптеп салган.

Бригаданың кежигүннери бажыңның тудуун майга чедир дооскан, шеверлекчилерге хүлээдир сорулгалыг шалыпчы ажылдан турарлар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ЧАА ШКОЛА

Шамбалыг суурнуң механизаторларының, хойжуларының, өске-даа ажыл-ишчилериниң уруг-дарыынга спорт залдыг, делгем вестюбильдерлиг, кабинет системазы-биле кичээлдер эрттиреринге таарыштыр кылдынган ийи каът чаа школа ажыглалга киргеп.

Оон ажыттынганыңга тураскаатказ шугум чыскаалынга өөренүкчилер тудугжуларга өөрүн четтиргенин илередипшаан, класстарның дериг-херекселдеринге камныг болуурун хүлээнген. Аңаа районо эргелекчизи О. Чывырал, совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы В. Монгуш, башкы О. Сарыглар, оңгу классчы Р. Ооржак болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан.

Школаның спортзалынга чаа школаның ажыттынганынга тураскаатказ волейбол маргылдаазы эрткен.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

Хүннүң медээлери

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва септелге тудуг» трестиң мурнакчы бригадазын Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи А. Черных баштап келген. Ук коллектив дең-дески ажылдааш, бо чылдың январьның үлүүн хуусазындан дөрт хонук эрте дооскан. Мурнакчы коллективте күш-ажылды эки организастаанындан чылдагаан чонка ажыл шагы үзеп кижи чок.

Бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап келгөн бригадага аныяктар күзелдии-биле түүмчүп ажылдап турао. Хоочун ажылчыннар К. Ефистратова, В. Жариков, Н. Хвастунова болгаш оон-даа өскелер аныяктарның идегелдиг дагдыныкчылалы.

В. БАРМИН.

КАЛЕНДАРЬДА АПРЕЛЬ

Республиканың автоорук эргелелиниң Кызылда орун-септелге участогунда Н. П. Ильченконуң комплекстиг бригадазы бо чылдың апрельдиң үлүүнге киириштир ажылдап турар. Үени мурнаан коллективтив орук кылыр болгаш септээр ажылдарны чогуур үезинде эки шынарлыг кылып келген. Ында ажылчын бүрүзү үш-дөрт мергежилди шиңгээдип алганындан күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедик. Мурнакчы бригаданың кежигүннери бригаданың керээлиг аргазы-биле сес чыл дургузунда ажылдап келген.

В. АЛЕКСЕЕВ.

КАМНАЛГАДА—30 ТОННА

Авиабүдүрүлгениң коллективинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен мурнакчылар хөй. Вертолёт экипажтарының аразындан ужудучу Валерий Алексеевич Евстигнеев баштаан экипаж 1981 чылдың чарыжынга тиилээн. Найыралдыг экипажтың кежигүннери 30 тонна кывар-чаар чүүлдү камнап алган.

Н. ООРЖАК.

МИРНЫЙ. (Якут АССР). Ирелях-кининиң газын Мирный хоорайже дамчыдар хоолайның **баштайгы километрлерин тудуп эгелээн.** Алмаз байлактыг крайның пайысылалынга бойдус газын бо чылын киирер сорулга салдынган. Хоорайның энергетиктиг балансызын экижидер будүрүлге черлерин болгаш чурттал-га бажыңнарын газ-биле хандырар чугула сорулганы күүседир дээш тудугжулар ортузунда социалистиг чарыш амгы үеде улам калбарган.

Газ дамчыдар хоолай тудуунда чаа техниканы бедик будүрүкчүлүг ажылдап, тудугжуларның ажылдарынга, чурттаарынга, оларның культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны хандырып турар.

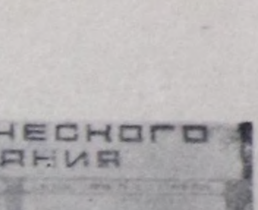
АШХАБАД. Чарджоу областа СЭКП-ниң XX съездиин аттыг колхозка химизация пунктузун тударынга болгаш дериириие үндүрген чарыгдал үгле ийи чылдың дургузунда дедир эгиттинген. Ол чарыгдалдарны дөрт чыл дургузунда дедир эгидерни планнаттынган турган. Немелде продукцияны алганының күсели-биле дедир эгидилее хандыртынган. Чеминчидилгелерни эки ажылдаанының, оларны хөрээнге киирериниң норма-чижектерии шыңгыы сагып келгенинің түңнелинде хөвеңниң бир гектардан-на немелде дүжүдү 6 центнер четкен. Химизацияның 200 ажыг пунктулары амгы үеде республикада ажылдап турар.

Чер ажылының продукциязын будүрериң улам-на ковүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш шимчээшкин Туркменияның кедээ ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир республиканың бүгү колхозтарынга болгаш совхозтарынга химизация пунктулары бар болур.

ЖИТОМИР. «Кодээ ажылагый химизациязы» районнар каттыжыышкыннарының дүжүт бедидер отрядтарының составынга **колхозтарның болгаш совхозтарның специалистери кирген.** Ол отрядтар шелдерии чеминчидилге-биле хандырарын, мал одарларын болгаш сиген шелдерии сайырадырын боттандырып турар. Чеминчидилгелерни, хамыктың мурнунда минералдыг чеминчидилгелерни шын ажыглаар талазы-биле специалистер бүгү механизаторларга практиктиг дузаны чедирип, чеминчидилгелерниң грамм бүрүзүн камныг кадагалаарын, шын ажылаарын хандырып турар. Шелдериң дүжүдүн бедидер орулгалыг 200 отрядтар болгаш звеноларажылдап турар.

Областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга дүжүт бедидер комплекстиг отрядтарны тургускаш, оларның составынга специалистерни киирген чорук чер ажылының культуразын бедидеринге, шелдерии химижидеринге улуг рольдуг болган. Чеминчидилгелерни шын ажыглаан колхозтар болгаш совхозтар эрткен чылын гектардан 5,5 центнер чедир немелде дүжүттү алган.

ВОЛГОГРАД. Городищенск районда 62-ги армия аттыг күш фермазы ажылдап турар. Эмелге черлерииге хереглээр

күш эъдии арбыдадыр будүреринге боттуг үлүүн ол коллектив киирип турар. Күш фермазын чаарткан түңнелинде ооң күчүзү будүн чартык катап бедээн. Ферма ам 12 корпустар бар. Оператор бүрүзү 50 мун күшту азырап турар.

ЛЫСЬВА. (Пермь область). Түс черде металлургия заводунуң мартен суугулары **беш мун кижи чурттакчылыг микрорайонну** чылыдылга-биле хандырып эгелээн. Заводтуң суугуларындан үнген газты чылыг бус кыдыр хуулдурар күчүлүг херексел ажылдап турар. Ол чайгыс-ла шактың дургузунда безин үш тонна чылыг бустуг чуртталга бажыңнарынга берип турар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир ындыг херекселдерни заводтуң бүгү мартен суугуларынга дедир сорулга салдынган.

ТБИЛИСИ. Алгетаның сүт шыгжамырының тудуу — **амгы беш чылдың эң улуг тудугларының бирээзи.** 25 миллион кубометр сүт шыгжаар ооң баштайгы эзлүүзү бо чылдың февральдың эгезинде ажыглалга киргеп. Алгета хемниң сүү-биле республиканың хөй ажыл-агыйларының тарылга шөлдерии хандырар сорулга салдынган. Он бирги беш чылда Грузиниг суттагытыг үүс мун гектар шөлдерии немей шиңгээдип алыры көрдүнген.

Сүт шыгжамырының тудугларынга чарыгдаан хөреңгилерии амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир дедир эгидип алыр сорулганы хандырарының бүгү аргалары бар.

Сүт ажыл-агыйының талазы-биле байлак дуржулганы республиканың мелиораторлары чедип алган. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының ССРЭ-де өөренип турар студентилер организациязарының активиниң семинары чоокта чаа Тбилиси хоорайга болуп эрткен. Семинарның киржикчилери чер ажылының культуразын бедидеринии, шөлдерии суттат-биле хандырарының дуржулгазын өөренгеннер.

ШИМАНОВСК. (Амур область). Электри шугумнарынга ажыглаар демир-бетон чагыларны будүрер **заводтуң тудуу Шимановскиде эгелээн.** Демир-бетон ол чагыларны колдуунда Байлак-Амур магистралын электрижидеринге ажыглаар. Чаа заводтуң тудуун үеэ-дүргеп, шынарлыг болган камналгалыг чорудар дээш социалистиг чарыш тудугжуларның ортузунда калбарган.

Чаа заводтуң тудугжуларының чурттаарынга, ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны хандырарынче улуг кичээнгейии угландырып турар.

(СЭТА).

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕДЕ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында «О. Шынаа» совхозтуң ишчилери багай эвес ажылдаан. Агаар-бойдус таарымча чок турган-даа болза, совхоз мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүзүн аайы-биле күүседип шыдаан. Оон ыңай күрүнеге дүк садары 104 хуу, эът садары 103 хуу күүсеттингеп. Төрүүр 100 башка онааштыр 92 хураган. 87 бызаа алдынган. Бо кышка белеткел база организастыг эрткен. Ылангыя 2500 тонна мал чемп белеткээр турган. 3380 тоннаны белеткээн. Кыштаг бүрүзүнде 10 тоннадан эвээш эвес сиген дүжүттүнген.

Совхозтуң бүгү ажылчыннары кыштаглаашкынны «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажылчыннарының кыйгынын ёзугаар эртип турар. Оон уламындан малда хорамча чок. малдың чаш толу менди. Харыысалгалыг ажылдакчыларны кодан бүрүзүнде бижиглаан. Ол эштер бо хүннерге чедир барык-ла чөзүн хире кыштагга шеф ажылдарын организастаан. Ылангыя гараж эргелекчизи Сайчат Баймыроол. МТМ эргелекчизи Чоогу Сюрюн. школа директору Тумендей Баяндай малчыннарга

Малдың чаш төлүн бүрүн *ажаан алыр талазы-биле улуг* **хемчегler алдынып турар. Суурнуң будүрүлге болгаш албан организацияларындан алдан ажыг кижини сакманчыладып чоруткан. Оларның аразында дуржулгалыг улуг эвээш эвес: ялдиден көдээ Совет депутады Санчат Сайынкыс, школадан Ирина Цыртык-оол, пекарнядан Раиса Балчыр, садыгжы Рита Коштай-оол, Культуба бажыңындан Татьяна Мурзунай үлегерлиг ажылдап турар. Бо сакманчылар он үш мун ажыг хойнуң хураганын өстүржүр.**

Хойга немелде чемперии берип турар. Хойларның ижер суун үргүлүү чылыдын берип турар. Шалык Бүрүп-Чыргал, Бюро Базыр-оол, Василий Авакчаа, Давыл-оол Чамзырай оларның хоюнун төрүүру адактадып турар. Чаш малды чидириг чог ажаан алыр ажыл ыланғыя Хоолу-Бажыңың Болат-оол Натшит-оол удурткан бригазазында элээн тогумчалыг. Ук бригаданың байдалын совхозта партком секретары Тонгак Селин-оол хайгаарап, тогуур дузаны чедирип турар.

С. АРТЫНА.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ШЫНАРЖЕ

1982 чылдың күш-ажылчы календары шагда-ла эгелей берген. Республиканың чамдык будүрүлгелери эрткен чылда продукция будүрериниң даалгаларын күүсеткен, күш-ажылдың будүрүкчүлүү база бедээн. Белен продукцияның шынары эки болза, ооң ажыглаалы ажыктыг болур. Будүрүп келген продукцияның шынарын экижидер дээш бистиң будүрүлгелеривистиң ап чоруткан хемчегларын коор болза, кылза чогуур ажылдаам-даа хөй. Эрткен чылдың дургузунда дээди категорияның кылыгларын Кызылдың даараныкта фабриказы будүрүп келген. Ук коллективтиң даараан продукциязының чамдыызы хүндүлүг бешбулүңчүк-биле үнелеттингеп. Дөртку квартарда будүрүлге чорудулгазынга хамаарыжыкшын болганындан Шынар демдекти эдилээп кылыгларның планын ук коллектив чедип күүсетиээн. 700 мун рубльдиг продукцияны будүрер турган, оңу 597 мун рубльге чедирген.

Республиканың будүрүлгелериндө бараанныг продукцияның дээди категорияның кылыгларының чүгле 0,54 хуу. Ол көргүзүг бүгү чүрттө 16 хуу чедип турар. Шынар демдээп эдилээп продукцияны эвээштп будүрүп турарывыс моон илдеп.

Төнчү продукцияның шынарын экижидип, ажылдың ажыктыын улгаттырып келген коллективтер эвээш эвес. «Тыва кобальт» комбинаттың будүрүп турар продукциязының шынары чылдан чылче экижип орар. Шууштурулга аргаазы-биле ажылдаар салбырларның аразында харылзаазын бижиктырып, технологтуг дерилгелерге туруушкунарны болдурбайн келгени — дең-дески ажылдаан, бедик сорттуг продукцияны алырынга бижиг магадылалды тургускан.

Ажылдың ажыктыг чоруун, ооң шынарын бедидеринге хамаарышкан хемчегларын «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде база ап чорудун келген. Хомүр-даштың хүлдениринің планныг көргүзүглерин эвээжедип, кудулатканындан, хереглекчилерже чүдүрер хөмүр-даштың шынарын экижиткен болгаш 45 мун рубльдиг арыг орулгазын олар алган.

Үрей кылдынган кылыглар, оңу будүргеп ээлерии каражка-когаралга таварыштырар. Ооң тодаргай чижээн «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкыныың будүрүлгелериндеп көрүп болур. 1981 чылда брак продукция будүргеш, олар 120 мун рубльди пландан ажыр чарыгдаапнар. Ол түңүн хөй ченни Кызылдың түүйбу заводунга онаажыр. Ук будүрүлге 70 мун ажыг рубльдиг продукциязын үреэлдир будүргенинден тудуг объектилериниге 2 миллион туүйбуну чедир бербээн.

«Тудуг кезектерии» комбинаттың кылыгларының шынары база багай. Ылаңгыя чазаныр кылыглар чедир кургатымайн, шык материалдар-биле кылдынып турар. Оларны кургадырынга, катап эде кыйырынга хөй чарыгдалдар үнер. Комбинаттың үрей кылган продукциязын катап эде кылырынга «Кызыл тудуг». № 48 тудуг эргелелдери 25,3 болгаш 19 мун рубльдерии чарыгдаан. Ооң иштинде 18 мун дөрбелчин метр шаланы, тургаш, оларны кургаткан, маназлар ол болгашындан катап шывар ужурга таварышкан.

Хүн бүрүүнүң хереглеп баразинары — хлеб-булочка, сүттеп кылган продуктулар, идик-хеп, мебель аймаанын чамдыктарының шынары чогуур пегелдеге дүүшпес. Чамдык будүрүлгелеп продукцияның шынарын 1980 чылдың деңнелиниден кудулаткан. Чижээ. Кызылдың алгы заводунуң будүрүп турар кидне идиктериниң шынары багай. Үрей кылдынгаш, брак болган кидне идиктер 50 хуу чедип турар.

Чогуур стандартка дүүшпес продукция үүге будүртүүнүң турарыл? Чамдык будүрүлгелериниң удуртукчулары, специалистери, хөй-ниитп организацияларының аразында харылзаазын бижиктырып, технологтуг дерилгелерге туруушкунарны болдурбайн келгени — дең-дески ажылдаан, бедик сорттуг продукцияны алырынга бижиг магадылалды тургускан.

Ажылдың ажыктыг чоруун, ооң шынарын бедидеринге хамаарышкан хемчегларын «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде база ап чорудун келген. Хомүр-даштың хүлдениринің планныг көргүзүглерин эвээжедип, кудулатканындан, хереглекчилерже чүдүрер хөмүр-даштың шынарын экижиткен болгаш 45 мун рубльдиг арыг орулгазын олар алган.

Үрей кылдынган кылыглар, оңу будүрген ээлерии каражка-когаралга таварыштырар. Ооң тодаргай чижээн «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкыныың будүрүлгелеп-

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң хуралы болган. Польшада социал-политиктиг болгаш экономиктиг байдалды аңаа чугаалажып көргеп. Экономиктиг реформаны боттандырарынче оныа кичээнгейии угландырган.

Заводтарда болгаш ведомстволарда партия организацияларының ажылын улам-на экижидериниң эргежок чугулазын хуралга айыткан ПУРпуң сеймиииң чоокта чаа болган сессиязынга В. Ярузельскийиниң чугаазынга дүүштүр партия организацияларының сорулгаларын ПКАП ТК-ның Политбюрозу тодаргайлаан болгаш хөмүрдаш тывызын көвүдеткен чурттуң шахтёрларынга өөрүн четтиргенин илергейлээн.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

ПАРИЖ. Францияның Коммунистиг партиязының XXIV съездизи бодунуң ажылын дооскан. Ооң ажылынга ийи мун ажыг делегаттар киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко баштаан СЭКП-ниң делегапиязы, коммунистиг болгаш ажылчын хөй партияларның, демшилгелиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериң төлээлекчилери съездиге олурушкан.

ФКП-ниң XXIV съездизи чогуур резолюцияны хүлээп алган болгаш партияның удуртукчу органнарының чаа составын соңгаан. Францияның Коммунистиг Партиязының Чиңгине секретары Ж. Марше съездиниң түңнел хуралынга чүве чугаалаан. Бистиң күзел турарывыс социалистиг пинтилел — ол дээрге, чөптүг чоруктун, экономиктиг чаа өзүлдениң, хосталганың, бүгү-ниитп тайбыңның пинтилели дээрин француз коммунистер база катап медеглеп тур деп, ол айыткан.

ФКП ТК-ның пленуму ФКП-ниң Политбюрозун, ТК-ның секретариадын, Политиктиг контрольдуң Төп комиссиязын соңгаан. ФКПниң Чиңгине секретарына Ж. Марше база катап соңгуткан. ФКП ТК-ның секретарьларына М. Гремец, А. Лажуани, П. Лоран, Ж. Моро, Г. Плиссонье, Ш. Фитерман оларны пленум соңгаан.

ГКП-НИҢ БАШТААР ЧЕРИНИҢ ПЛЕНУМУ

БОНН. Герман Коммунистиг партиязының баштаар черииің пленуму Дюссельдорф хоорайга болуп эрткен. Герман Компартиязының Даргазы Г. Мис пленумга иледкел кылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң эрткен чылдың ноябрьда ГФР-ге аян-чоруунуң, ГФРниң канцлери Г. Шмидт-биле ооң чугаалажыышкынарының, а ол ышкаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүпе Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле ужуражыышкынының чугула ужурдуазын иледкелчи ошаалан демдеглээн.

Удур туржуушкун эвес, боо-чепсекти эдерее будүрери эвес, а ажыл-ишчи чугаалажыышкыннар, сарыылдыг

Национальная краеведческая библиотека

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ 1982 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле, ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур, 1982 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышта иденкейлиг киржип турар.

Социалистиг чарыштың бүгү киржикчилери — ажылчы чоннарының коллективтери, ажылчынар болгаш албан-хаакчылар:

— күрүне планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерин чыап-ла долдур болгаш ажыр күүсеттинери;

— бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидери, эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдары;

— бүдүрүлгениң көл фондуларын улам долдур болгаш ажык-дузалыг кылдыр ажыглаары;

— бүдүрүн үндүрер продукцияның болгаш кылдынар ажылдарның шынарының экижирин, бот-үнезин чигедири;

— каналлардың болгаш хумгалалдың чүрүмүн шыгыы сагыры, чиг-этти, материалдарны, оттулар түүдүрни, электри энергизын, акша-хөреңгинни чогумчалыг ажыглазары, социалистиг өнүү-хөреңгиниң онча-четче болурун хандырары;

— эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин, бүдүрүлгенин мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дуржулгазын шингедири;

— бүдүрүлгениң болгаш экономиканың бедик түннелдерни чедип алыр сорулга-биле эргелеп-башкарылганы болгаш планизашкынны сайыраңгайжылары;

— бүдүрүлге культураның бедидери, күш-ажылды камгаларының болгаш айыыл чок болур чоруктун арга-техниканың төлээ-биле комплекстиг планнарны күүседири;

— идей-политиктиг ажылды экижидеринге, күш-ажылдың, бүдүрүлгениң болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чүрүмүн быжыглаарынга күш-ажылчы коллективтиң ролүн бедидери;

— кадрларны белеткээрин экижидери болгаш арга-мергежилин бедидери, күш-ажылчы ден-дески коллективтерни турүзары, аныяк кижи бүрүзүнге өртүмек билигни чедип алырына эргежөк чүгүлә таарымчалыг байдалдарны түргүзары, дагдыныкчыларның шимчээшкинин калбартыры күш-ажылы коммунистиг ёду-биле көөрү дээш демисежир үжүрлүг.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ТОДАРАДЫРЫ

Үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг, коммунал-амыдырал хандырылгазы

Ээн эки көргүзүглерни чедип алган болгаш планнарның база социалистиг хүлээлгелерниң чедишкинниг долдур болгаш ажыр күүсеттинерни хандырган районнарны, хоорайларны, бүдүрүлге болгаш организация черлериниң коллективтерин **социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар.**

ҮЛЕТПҮРГЕ — продукцияны доктаатkан номенклатура ёзугаар бедик шынарлыг кылдыр бүдүрген болгаш сайгарган хемчээлиниң, ооң бот-үнезин чигедирнини, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң, чаа кылыгларны бүдүрерниң, кол бүдүрүлге фондуларын ажыглазарын экижиткенинин, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны ажыглаарының, ажыл шагының чидирнин кызырарының, материалдыг, чиг-эт болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларны камназарының, кадрларны белеткээрин экижидерниң болгаш мергежилин бедидерниң талазы-биле.

ТУДУГГА — тудугларны доктаатkан хуусаалдарда ажыглалга киирерини, доостунмаан тудугларның, тудугнуң базаанның продукциязының хемчээлин кызырарының, тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш механизастаашкынның хемчээлиниң бедидерниң, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чигедирнинң болгаш шынарын экижидерниң, тудуг материалдарыч болгаш электри энергизының камнаарының, депшилгелиг конструкцияларны болгаш материалдарны шингээдириниң, күш-ажылды организастаарының мурнакчы дуржулгазың ажыглазарының, ажыл шагының чидирнин болгаш кадрларныч ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарының талазы-биле.

ТРАНСПОРТКА БОЛГАШ ХАРЫЛЗААГА — чүүк сөөртүлгезиниң хемчээлиниң болгаш саарылгазының, пассажирлер аргыштырарының болгаш сайгарарының, орулгаларның, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, автомобильдерниң техниктиг белеп чоруун болгаш орукче үнерниң коэффициентизин бедидерниң, озарның куруг маннарын, чүгүтү чүдүрер-дужүрер үеле ажыл шагының чидирнин кызырар, транспорттуң чүүк алыр аргазын долузу-биле ажыглаар материалдыг болган одалга-энергетиктиг курлавырларны камнарының, транспорттуң орукка ондактыг таварылгаларын дээжедирнинң, чонга ачы-дуза чедиреринің культуразын болгаш шынарын бедидерниң талазы-биле.

САДЫГГА — үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң хемчээлиниң, бодунуң продукциязын кылып үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ачы-дуза чедиреринің культуразын бедидер, арыг орулга, күрүне болгаш кооперация ончуҳөреңгизиниң онча-четче болурун хандырар, садыгның дешилгелиг хевирлерин ажыглазарының, колээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чиг-этти белеткээрин көвүдедир, садыгның болгаш ниитиниң чемненилге чердериниң четкилерин калбартыр, магазинерниң аңаа турар чоруун кызырар, оларның техниктиг дериглезин экижидер, саарылга чарыгдалын эвээжедир талазы-биле.

КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА — коммунал-амыдыралдың ачы-дузазының хемчээлиниң, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидер, арыг орулга алыр, чиг-эт, материалдар болгаш электри энергизының камнаарының, ачы-дузазының чаа хевирлерин болгаш ажылдың дешилгелиг хевирлерин, хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни чагагайжылы тудар, чурттала фондузун, культура-амыдыралдың болгаш коммунал черлериниң тудуларының капитал болгаш агар септелгезиниң талазы-биле.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТУС-ТУС ТИИЛЕКЧИЛЕРИ КЫЛДЫР үлетпүрүңь тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның, коммунал-амыдырал хандырылгазының планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге ээн бедик түннелдерни чедип алган ажылдакчыларын санаар.

Көдээ ажыл-агый

Социалистиг чарыштың тиилекчилерни көдээ ажыл-агыйының адырлар айы-биле **төп** (Кызыл, Танды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Тожу районнар), **барыын** (Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнар) база **мурнуу** (Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Монгун-Тайга районнар) үш зона аайы-биле тодаралыр.

ЧЕР АЖЫЛЫНГА:

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидеринге, тарза, картофель болгаш ногаалар бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдеринге планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге ээн эки көргүзүглерни чедип алган **районнарны, совхозтарны;**

бедик шынарлыг мал чемнери белеткээр талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге **районнарны, совхозтарны;**

быжыглаан шөлүнден тараа культураларының ээн бедик дүжүдүн өстүрген болгаш тараанның ниити чыылдазынга даалгаларын болгаш хүлээлгелерин күүседиринге **хову бригадаларын;**

мал чемнерин (хевир айы-биле) белеткээрингe даалгаларын күүседиринге ээн бедик түннелдерни чедип алган, **мал чеми белетизээр комплекстиг бригадаларны;**

картофельдиң бедик дүжүдүн алган болгаш ону бүдүрерингe планныг даалгаларын база хүлээлгелерин күүседиринге **картофель өстүрер бригадаларны;**

ногааларның ээн бедик дүжүдүн алган болгаш оларны бүдүрерийге база күрүнеге садарынга планныг даалгаларын болгаш хүлээлгелерин күүседиринге **ногаа өстүрер бригадаларны (звеноларны);**

көдээ ажыл-агый культураларының ээн бедик дүжүдүн өстүрген болгаш оларны бүдүрерингe планныг даалгаларын база хүлээлгелерин күүседиринге, **суггаттыг чер ажылының бригадаларын (звеноларын);**

витаминниг сиген далганы белеткээрингe сезонда агрегатка ээн бедик ажылган кылыышкынны чедип алган, **АВМ операторларының звеноларын** социалистиг чарыштың тиилекчизи кылдыр санаар.

Бир трактора (марка аайы-биле) хамзарыштыр ээн бедик ажылдан кылыышкынны чедип алган **тракторист-машинистерни;**

бир комбайн-биле ээн хөй тараа бастырган болгаш ээн бедик ажылдан кылыышкынны чедип алган **комбайнерлерни;**

быжыглаан шөлден тарып өстүрүн түрар культураларның бедик дүжүдүн чедип алган **суггатчыларны** түс-тус кижилер аразында чарышка тиилекчи кылдыр санаар.

МАЛ АЖЫЛЫНГА:

эт, сүт, дүк, чүүрга дээш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир, оларның шынарын экижидер, малды, ооң чаш төлүн камгалаар, баш санын өстүрер талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүсеткен **районнарны, совхозтарны;**

төрүүр чүс хойга онаалтыр ээн-не хөй хураган доруктурган, дүк бүдүрерининг даалгазын болгаш социалистиг хүлээлгезин күүсеткен болгаш хойнуң баш санын менди камгалаан **хойжу бригадаларны;**

чүс инекке болгаш хуналжынга онаалтыр ээн хөй быжаа доруктурган, сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге, инектернин продуктулуун бедиткен болгаш малдың баш санын менди камгалаан **сүт-бараан фермаларын;**

ниитя болгаш хонукта ортумак деңгэ алырынга база малды күрүнеге садарынга бедик көргүзүглерни чедип алган, **мыйыстыг бода мал болгаш хөй семиртир бригадаларны;**

төрүүр бир хавандан хөй тел доруктурган, төрүүр-бир дагаадан хөй чүүрга алган, эът болгаш чүүрга бүдүрерининг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге, хаванның болгаш куштуң баш санын менди камгалаан **хаван болгаш куш азыраар фермаларны;**

төрүүр чүс башка онаалтыр хөй тел доруктурган, эът бүдүрерининг даалгаларын күүседиринге болгаш малдың баш санын менди камгалаан **чылгы мал, иви болгаш теве фермаларын** социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар.

Төрүүр 100 хой, ошкүге онаалтыр хөй хураган болгаш анай доруктурган ээн хөй дүк кыргаан, бедик дужаалда деңзинин чедип алган болгаш малдың баш санын менди камгалаан **кадарчыларны;**

бир инектен сүт саарының, 100 инекке онаалтыр быжаа доруктурарының, малны бүрүн камгалап албышаан, немелде деңзи алырының талазы-биле бедик көргүзүглүг болган **саанчыларны болгаш инек кадарчыларын;**

хонукта ээн бедик немелде деңзи болгаш дужаалда деңзи чедип алган **семиртир азыраар малдың база одарладыр малдың кадарчыларын;**

ээн хөй чаш малды доруктурган, малдың бедик продуктулуун база баш санын бүрүн калгаларын чедип алган **хаван, куш ажаакчыларын, чылгычыларны, ивижилерни, тевежилерни;**

төрүүр 100 баш малга онаалтыр ээн-не хөй чаш төл алырын хандырган тарын боозадыр техниктерни түс-тус кижилер аразында чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар.

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИ

Үлетпүргe, тудугга, транспортка болгаш харылзаага, садыгга, коммунал-амыдырал хандырылгазынга социалистиг чарыштың түннелдерин: районнар болгаш хоорайлар, а ол ышкаш бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң аразынга — квартал санында (IV кварталдан ангыда) болгаш немежин турар түннелди-биле чылда үндүрер. Ол адырларның ажылдакчыларының ортузунга — 1982 чылда хары угда үндүрер.

Көдээ ажыл-агыйга социалистиг чарыштың түннелдерин мынчаар үндүрер:

Чер ажылының талазы-биле:

районнарның болгаш совхозтарның аразынга көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидериниң, тарааларны болгаш ногааларны бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседкени дээш чылда хары угда, 1982 чылдың ноябрь 1-де;

районнарның аразынга бедик шынарлыг мал чемнерин бүдүрер база белеткээр талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседкени дээш — он хонук санында (массалыг белеткел эгелээнден бээр);

районнарның, совхозтарның аразынга сөөлгү түннелди — 1982 чылдың ноябрь 1-де;

совхозтарның бүдүрүлге кезектериниң болгаш чер ажылының база мал чеми белеткээриниң ажылдакчыларының аразынга чылда хары угда, 1982 чылдың ноябрь 1-де.

Мал ажылынга:

районнарның, совхозтарның аразынга мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир болгаш малдың баш санын камгалап алганы дээш — апрельдин 1-де, июль 1-де, октябрь 1-де болгаш чылда түннелди барымдаалап, 1983 чылдың январь 1-де өзүлде-биле өгүгаар;

бригадалар болгаш фермалар коллективтериниң, а ол ышкаш мал ажылының ажылдакчыларының оргузунга чыл түннели-биле — 1983 чылдың январь 1-де.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНААРЫ

ҮЛЕТПҮР, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА, САДЫГ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Квартал түннели-биле социалистиг чарышка тиилекчи болган район азы хоорай, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтери (ниитизи-биле 5 коллектив) СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктар болгаш акша-биле шаннадыр. Квартал түннели-биле тиилекчи болган районга азы хоорайга акша шанналының түңү — 500 рубль, бүдүрүлге болгаш организация коллективинге — 300 рубль. Чыл түннели-биле тиилекчи болганнарны шилчиир Кызыл туктар болгаш дипломнар-биле шаннадыр. Чыл түннели-биле тиилекчи болган районга азы хоорайга акша шанналыны — 1000 рубль, бүдүрүлге болгаш организация коллективтеринге — 500-500 рубльдер.

Тиилекчи болган комсомолчу-аныяктарның беш коллективтеринге квартал санында ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыспышаан, 100-100 рубль-биле шаннаар.

Бүдүрүлге болгаш организация коллективтери (ниитизи-биле 5 коллектив) социалистиг чарышка квартал түннели-биле ийиги черни алганда СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир выпмелдери-биле шаннадыр.

Квартал түннели-биле ийиги черни алган комсомолчу-аныяктарның беш коллективтеринге ВЛКСМ обкомунуң шилчиир выпмелдерин тыпсыр.

Социалистиг чарышка чыл түннели-биле тиилекчи болган комсомолчу-аныяктарның алды бригадаларынга ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыспышаан, 200-200 рубль түңнүг акша-биле шаннаар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

ЧЕР АЖЫЛЫ:

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер, күрүнеге тараа болгаш ногаа садар база ону бүдүрер талазы-биле социалистиг чарышка чыл түннели-биле тиилекчи болган **районнар, совхозтар** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле дипломнары-биле, район — 500, совхоз — 400 рубль-биле шаннадыр.

Бедик шынарлыг мал чемнин бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка чыл түннели-биле тиилекчи болган **районнар** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле болгаш 200-200 рубль-биле шаннадыр. А чыл түннели-биле тиилекчи болган районнар болгаш совхозтар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле шаннадыр, акша шанналы районнарга — 500 рубль, совхозтарга — 400 рубль.

Социалистиг чарышка чыл түннели-биле тиилекчи болган **хову бригадалары, мал чеми белетизээр комплекстиг бригадалар** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары болгаш 300-300 рубль түңнүг акша-биле шаннадыр;

Социалистиг чарышка чыл түннели-биле тиилекчи болган **картофель болгаш ногаа ажаар бригадалар, суггаттыг черлерниң бригадалары (звеноларын), АВМ операторларының звеноларын** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле болгаш 200-200 рубль түңнүг акша-биле шаннадыр.

МАЛ АЖЫЛЫ:

Мал продуктуларын бүдүрер болгаш садар, малдың баш санын өстүрер болгаш ооң баш санын менди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарышка квартал түннели-биле тиилекчи болган **районнар, совхозтар** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле болгаш тиилекчи болган совхоз 150 рубль-биле, а район — 300 рубль-биле шаннадыр. Чыл түннели-биле олгаа көргүзүлер дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле, тиилекчи болган районга акша шаннады — 1000 рубль, совхозка — 500 рубль;

социалистиг чарышка чыл түннели-биле тиилекчи болган **бригадалар болгаш фермалар** коллективтеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле шаннавышаан, хөй бригадаларынга болгаш сүт-бараан фермаларынга акша шаннады — 300—300 рубль, мыйыстыг бода мал семиртир бригадаларга болгаш хөй, хаван, чылгы, куш, иви болгаш теве фермаларынга—200—200 рубль бээр.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ БОЛГАН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ, ҮЛЕТПҮРНҮҢ, ТУДУГНУҢ, ТРАНСПОРТТУҢ БОЛГАШ ХАРЫЛЗААНЫҢ, САДЫГНЫҢ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

Чыл түннели-биле мергежилиниң талазы-биле чемпионнарны тодарадыр, оларга «1982 чылдың чемпиону» атты тыпсыр. Чемпионнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары, өртектиг белектери-биле кады чемпионнарның ленталын тыпсыр.

Бүдүрүлгелерниң планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чыл түннели-биле ээн бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларны СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаннаар, республиканың Хүндүлел самбырызынга оларны киирер, «Ол бирги бет чылдың бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары» деп көрек демдээ-биле шаннаар. УДЧД-же, дыштанылга бажыннарынче путёвкалар-биле, ССРЭ-нин хоорайларынче чоруур туристчи путёвкалар-биле ол ышкаш өртектиг белектер-биле шаннаар.

Бирги чартык чылда социалистиг чарышка тиилекчи болганнарның чүрүүн «Бүдүрүлгениң мурнакчыларының алдеазынга» азар.

Аныяк ажылчынарның аразындан социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнарга Социалистиг Күш-ажылдың Маалырларының аттары-биле адаан шанналарны, дипломнар болгаш чемпион ленталарын, ВЛКСМ ТК-ниң демделерин тыпсыр, делегейнин аныяктар лагерьлеринче болгаш дыштанылга бажыннарынче баар туристчи путёвкалар-биле шаннаар.

Социалистиг чарыштың негелделерин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профобл-чөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1982 чылдың январь 25-те бадылаан.

Беш чылдың кижилери

БИР-ЛЕ ЭРТЕН

Кыстай-оол Сувакович Көк-оол (ЧУРУКТА) «Тес-Хем» совхозтуң Өртец сүт-бараан фермазынга бызаа ажаакчыдан ажылдан эгелээпден бээр 17 чыл эрткен. Ол үенин дургузунда ажылынга эрес-кежээ, харыысалгалыг чоруу-биле кады ажылдан турары эш-өөрүнүң коллективинин хүндүткелин чаалап алган төлептиг шинчини совхоз дирекциязы каш удаа шаңналмактарга киирген.

— Ажаан турарым бызаларның хонукта немелде деңзизин 550 грамм чедирер хүлээгемнин 750 грамм кылдыр күүсеттим. ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн демдеглээривис бо чылын улам кызыкак ажылларымны хүлээндим — деп, Кыстай-оол Сувакович чугаалады.

Мурнакчы бызаа ажаакчызы СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижии-биле чоокта чаа шаңнаткан.

М. КАЛЧАН.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Соок дыцаып көөрге, Тес-Хем уну черле мыдыг, куу шаң тырткаш туруп бээр. Хүн өрүлеп, хана бажы, а чамдыкта мырыңай чыышкын кыры чеңниже ынчалыг. Шаң арлырга эртенги чыварның намдаапы ол. Тарбык оңу эки билир. Ынчангаш эртен чыварның эртерин мааны, таваар ажылдап турар.

Эртенгинин бо шактарында ээ-не бачым ажыл —хураган ыдары. Кажаа эжиңи ажыдыптарга-ла, хураганнарның болгаш оларның иелериниң үнү чыр-шоң: бо-ла кижиниң кулаа уюктадып каар, харыы-даа дүвүренүг. Чамдык хураганнарны иелериңге тывыштырып каарга-даа, өске хойларже азып чоруп бээр, ооң кедерезе оларга үстүртүр. А чогум ээп турар хураганнарның чаптанчыын кацчаар, чүгле кудуруктары ходуңнажыр. Нургулайында каш хона берген хураганнар мыдыг, а чаштарын эмзирерп белеп эвес. Таня дем-не ыдып берген хураганының хырның тударга, аш хевээр болган. Топтап көөрге, иезиниң эмини тыпнайн, дүтүн соруп каапкан болган. Дораан-на хачы-биле ол узун дуктерин кыргын каапкарга, хураган ам-на иезиниң эмини тып алган.

Кажаның бир уязундан узун-узун чиңге үн бирде бедип, бирде чоорту чавызап, ыяңгылыг дыцанып тур. Ооң «холба-холба!» дээрдээ. Бичии болганда оң-ла үн «аза-ай, авай! Меңээ ам база бичии дүстан эккеп берем» дидир. Сааранын хойта хураган алзып орары ол. Сааранын хой тотпалаар мергежилге Наталья өөреткен.

Ам бо улусту таныштырып көрейн. Олар шупту — Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң бир хойжу кодаының эдлери-дир. Тарбык Сады — улуг кадарчы, коммунист. Ооң кадайы Ягаан Сады — сакманчык. Өг-бүленин улуг уруу Саара Сады — дузалаачы кадарчы, комсомолчу. База бир уруу Таня — сакманчы, комсомолчу. А Наталья Орус-Хоо — бо уругларның кырган-аваазы, хоочун сакманчы. Бо беш кижи совхозтуң деп чүс ажыг хөнүн малдан, ооң чаш төлүн ажаап, дорукгурун турар. Биригээр чугаалаарга, чаңгыс өг-бүленин иштин, үш салгалдың улузу, ынаыралдыг болгаш күш-ажылчы коллектив.

Тарбык Шагдырович Сады 1966 чылдан бээр хөй малдан белгеп. Ол дээрге үш беш чылдан хөй үе-дир. Ук беш чылдарны ол чедишкинниг дооскулаан. Совхозка оңгу беш чылды хуусаадан арте дооскан малчыннарның бирээзи ол. А оң бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 93 хураганы доруктурган болгаш 4,7 килограмм дүктү кыргын алган. Ынчангаш база катап совхозтуң мурнакчыларының бирээзи болган.

Иштин-Хавак — Садыларның кыштаа. Инда хой, хураган турар өрээлдерлиг делгем кажаа, кажаанын мурнуу талазын дургаар улуг сери чоруткан. Ситеннинг шагжа, суглуг оцгача, дүс иодында белеп. Эрткен чайын Николай Дандаанын удуртканы бо № 1 бригадада ээ-не хөй сиген белеткээн малчын Тарбык болган. Ол боду 14 топиланы белеткеп алган, Өдек база кыштадыр четчир. Көрженин база кажаа артында чурумнуг оваалап каан. Ыяш, хөмүр-даш-биле чергелештир одаар үүлү ол. Кажаа септелгезинден эгелээш, кыштаглаашкынга белеткенгени эки.

Улуг ак өг. Иштинин деягеми болгаш арыгсилии аажок. Хана базында чулар, ыяаа артында кижен кестүп тур. Чыышкын баарында эзер кырында кургадыр чада салып каан чонак чыдар. Үгулзалардыг аптаралар, улгүүрге. Оң-бо талаларда — демир-оруннар, дөрде ширтек кырында — беле каап каан кажык. Черле ынчаш, өг иштинин аянпы-даа, чыпы-даа ажок.

— Көжүп-дужүп чопуп улуска шымбай чүве. Чай дужеге-де септеп-селип турар бис — деп, малчын чугаалап ор.

— Чайлаар черивер кайдал? — деп айтырдым.

— Чайлаам ады Чайлаг-Кара-Суг. Магалыг чер боор, шыпап-ла, эдерге — хек, баларга — көк. Тайга чер-ле болгай. Аңаа чайлаан, ооң оъдуп кескен мал кандыгдаа кыштыл, барыктыг-ла болза, тоор эвес — деп, хамык-ла чедишкинниң үндезини ында дээпзиг, чайлаан мактап ор.

Садыларның уруглары алды. Оларның ийиги ада-иезиниң мергежилин шиңгээдип турар. Зоязы Ак-Эрик суурда почта салбырының эргелекчизи. Толязы совхозта [illegible] лаачы. Сергей биле Чечен школада өөренип турар. Оларның кайызы-даа күш-ажылга ынак.

Мурнакчы хойжунуң ажылзи-биле болгаш аймдыралчурттагазы-биле бир-ле эртен шак ынчаар таныштым.

К. ЧООДУ.

Журналистиң блокнодундан

Ыраккы Кара-Хөлде

2. Хандырылга эки болза

ШЫПАП-ЛА, МАЛЧЫННАРНЫҢ садыг, медицина, культура хандырылгазы эки болза, оларның ажылы будуңгур болуру чугаажок.

Ажыл-амыдыралының айы-билле малчын улустуң хереглээр бараанчары-ла хей. Аътчеминден, ижер-тыртарындан эгелээш, кыжын кедер чылыг идик-хем, чайын чаъска кедер плащтар, куртка-лар, ээвер-чүгей, ог кидизи, брезент, бот-таңнан чайлаглаарда алыр майгыннар дээш черле кайы-ыын ол дээр. Кара-Хөлдүң садыг болуу малчыннарның бо бүгү негелде-хереглеэрин күүседир дээш элээн ажылдарны кылып чорудуп турар. Совхозтуң чүүк машиназын таарыштыр дерээш, бригадалар төптеринге айда ийи катап эртер өөредилге хүннеринде чугула хереглелдиң бараанарын сөөртүп чедирип, садыглаашкынны организастап турар. Ооң кадында, райпонуң автолавказы айда бир катап кээп, аалдарывң шуптузунга четпес-даа болза, чамдыктарын кезип, ынаы-бүрү бараанчарны садыглаап, бадып турар. Айда үш удаа үнүшкүнүң барымдаалап көөр чүве болза, малчыннарның садыг хандырылгазы багай эвес-тир.

Кадарыларның хүүда чагыгларын өөренип коргеш, млаңгыы улуг, бичии кижилерге хеп аймаан, уктап кедер чымчак идиктерин садарын сөөлүг чылдарда элээн көвүдеткен. Ол ышкаш кидис, брезент даэн ышкаш чугула херек чүүлдерин чагыдып эккеп, садарын организастап турар. Эртken чылын бир малчынга-ла 80 метрден тургаш, 846 метр брезентинни сатkан. Чагыл турар улустуң хөйүн барымдаалаш, 60 чылын 1000 метрни хуваап бээрин райподан дилеп киирген.

Ооң-биле чергелештир чамдык чагырларның күүсеттинмейн турарын айтыр аналр. Чылыг тоннар, хөл хаптарын, аът дериг-херекселдерин эвээш кээр, хереглүүн кижилерге чедишпейн турар. Ол ышкаш ийи, дөрт кижиге өйлей кылган майгыннар ам ийи чыл хиреде келбээн.

— Район төвүнден бараан сөөртүп алырынга дыка бергедээр-дир бис — деп, садыг болуүнүң даргазы С. Саая чугаалады. — Райпонуң маншалары бирде үреликк боор, бирде эскээр чоруткан дижир, черле орта таварыншпас. Ыран черниң улузун машина-техниказ-биле биргн ээлчегде хандырар дээш негелде түрбүже, бараанчарда-ла совхозтан машина дилеп, ангы ажылдыг улусту чардыктырып турарывыс коңчуг эвчок.

Районуң улуттулгазы болган райпо баштаан чеги (даргазы К. Чамбай-оол) Кара-Хөлдүң садыг ажылдакчыларынга ынаыг хамаарыллалын өскертип, олаңның негеллеэнин хандырарын негеттирип турар эвес бе?

ӨӨНИҢ КАТЫҢ — ИШТИЛЕЛДИҢ БАЙДАА. Кара-Хөлдүң участок эмнелгезинин ажылдакчылары келээнин ажыл-ишчилеринге катыңы дээш аътkулуг демнеэнин, бөттарынның профессионал хүлээлээш багай эвес күүседип турарлар. Дапсы-Аксы суурда 10 орунныг бичежек эмнелгенин 1976 чылда ажыглалга киирсеп. Ында шупту 17 кижи, ооң иштинде дээди эртеминг бир, ортуман тускай эртеминг беш специалист ажылдап турар. Ам-даа ийи эмчи — амбулаториига фельдшер болгаш уругларга тарылга кылыр эмчи чедишпейн турар.

— Бээр эмчилер чорудар дугайында айтырыгны республиканың Кадык камгалал министерствозунга чедир каш удаа тургускап бис — деп, участок эмнелгезинин улут эмчизи Б. Оңгай-оол чугаалады. — Ынчалзажок чурттаар ораа-сава безин чок, өске ырак-узак черже ким чорун орар деп бодаар силер!

Шыпап-ла, төп черлерден хөлчок озалаан, ыракта турар суурнуң эмнелгезинге эмчилер четчелеп алыры — ийиги чергенин айтырыны эвес-тир. Ындыг болганда, эмчилер чурттаар тускай базыдыны Дапсы-Аксы суурга чоокку үеде тудары база-ла негеттинин турар апаргап.

Ооң-биле чергелештир эмчилер бөттарының талазынган малчыннарның медицина хандырылгазын ам-даа экижидерн, ылаңгыы профилактика чорудар үнүшкүнүнерни оонда ковүдедирн чугула. Чүге дээрге кижи эмчилериниң аалдарга хаая кээп турарынга чамдык малчыннар амдыгыында хомудап турар-дыр.

КӨДЭЭ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ культуразын бодидери — чугула соругалар-ның бирээзи. Ону боттандырарынга суурда хереэжеңнер ковүлели (даргазы Б. Хертек), малчын аалдарга быжыглаттынган агитквартиралар чурттакчылары төлептиг үлүүн киирип турар. Олар шефке алган малчыларывче үнүшкүнерни кылып, ажылынга боттуг дузалы чедирериниден аңсыда, мал ажылында хереэжен улус ортузунга сурташал ажылын чорудуп. Культурлуг амыдыраары дең чул, ону чедип алырда, чүнү кылза чогуурул дээр дугайында беседаларны кылып, малчынарның чурттаң турарының ары-шевер байдалын хынаарынга, ында эскертинген четпестерни дүрген эдеринге чедир хомчелерни ап турар. Кышкы бо чымыштыг үеде малчыннарның бичии уруглары дүн-хүн чок ажылдаар садикке тургузарының хемчегларни ап, хөй чаштарны ында тургускан-даа. Ол базала чаагай үүле-дир, чүге дээрге бо черде хөй уруг-дарыглыг иелер эвээш эвес. Мээдирелер бешин 16 кижи.

Ол ышкаш суур чурттакчыларының амыдыралының культуразын бедидера-биле хөй янзы ажылдарны хереэжеңнер ковүлели, агитквартираллар чорудуп турар. Ооң түңелинде амгы үеде 170 ажыг ереге телевизорлуг көрүп турар апарган болгаш бөө садып алыр күзедиглерни саны улам-на ковүдеп турар.

Эртken чылын 143 ог-буле янзы-бүрү чечелерни болгаш погаа аймаан, 30 ореге картофельди бир-ле дугаар тараан. Ооң дүжүүр эки болгаш. Бо чылын 100 ажыг ог-буле картофельди, ореге буюзу погаалары, чечектерни тараан туларын чедип алыр сорулга салдынган. Азы ескээр чугаалаарга, «Өреге бүрүзүнге — огород!» деп чугула дозуңнуң бо даглыг оранда боттанып, чоннуң дузалал ажыл-агыйының бир кол адыры шапкын хөгжүп эгелээнин ол. Ону мактап, детквейн, чүнү деткиир боор! Сорулга болза ол чаагай хереги кезек үениң кампаниязы кылдыр чоруткаш, ара соксап калбайн, чыл бүрүнүң доктаамал ажылы болдуруп, эчизинге чедирери-дир. Кедээниң чурттакчы чонунуң амыдыралын, культуразын бедидер дээш хөй янзы ажылдарны чорудуп, эң эки агитквартира, культурлуг эң эки ог-буле дээш чарыны организастап, тинлекчилерни Шушенское, Ак-Довурак, Хову-Аксы дээш шыкаш көрүүтүг черлерже экскурсияладып, Москвада Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинче баар халас путёвка-биле шаңнаарын планнап турза-даа, культура хандырылгазы четпес дээрзин дорт айтыр херек. «Алаш» агитбригаданың концерттерин малчынар шагда-да көрбээн, кожер киноның бригадаларга кажан чорааны уттундурган. Дорт чугаалаарга, бо ажылдың сулазы элдең.

СУУРДА «САЙЛЫК» ДЕП УРУГЛАР САДЫНДА 3 харган 6 харга чедир 50 уруг бар. Оларның 25-и малчыннар уруглары, Аалында чай-шөлээн чок ажылдыг ада-иелери-биле кады турар уруглар бодаарга, оларның мында амыдыралы черле эки. Аътчеминден аштатпас, идик-хевинден доңурбас кижизидикчи башкылар, дүнекы ажаакчылар оларны үргүлүү хайгаарал, каракпас турардыр.

Ынчалзажок мында база-ла шинтпирлээрн негеттинин турар айтырыглар бар. Амгы садыктың бажыңы эргижирээн, тәр, 50 орунга эвес, а чүгле 25 орунга санаттынган. Ынчангаш уругларның удуурлыдар-даа, ойнаар-даа өрээлдери эвээш, дыкшыл, ооң уламынган уругларны паазыхар аайыл-биле бөлүктерге чарары берге. Бо бүгүнү өөренип көргеш, 50 орунныг чаа ясли-садикти бо чылын тудуп эгелээри көрдүнген. Ол ажыглалга киирерге, байдал эки-жирр ужурлуг. Оон ашгыда 25 орунныг «Алёнушка» деп ясли-садикте суур улузунуң 1—2 харлыг уруглары бар.

Бичии чаштарга, ылаңгыя садикте доктаамал чурттаң турарларга бир чүгула херек чүве — янзы-бүрү чараш ойнаарактар. Ынчалзажок садиктериниң кайгымында-даа ойнаарактар эвээш. уругларның хары угла, ойнаарынга чедишпес. Районнуң улус өөредилге киллизинин чылда үндүрүп берип турары 50—60 рубль чүге-даа чедишпес. Оон кадында, магазинте эки. чараш ойнаарактар ховар кээр. Бо айтырыгны кандыг-бир янзы шинтпирлээрин өөренип көөр черле артык эвес ышкаш. Чараш ойнаарак дээрге чаштың оорушкаш-дур. Уругларының оорушкулуг, омак-хевлүг болурун кым күзевес деп!

Ч.-К. МОНГУШ.

(Эгези № 31, 32 «Шында»).

Эртежниң болгаш техниканың чедишкиннери

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭЛЕКТРОМОБИЛЬДЕРИ

Бистиң чуртувуста амгы үеде беш аңгы марканың электромобильдери бүдүрүп үдүрүп турар. Ульяновскиниң автозаводунуң электромобили (УАЗ-451-МИ) доктаамал эвес ток-биле ажылдаары-биле болгаш октаг кылыр тускай хереклелди ында кылганы-биле өске хевирлерден ылгалып турар. Ол чорук аккумуляторларның батареяларын коорайның электрга четкизинден-не октап алыр арганы берип турар. Чиик, эвээш дескинишкин-биле ажылдаар шимчедикчилерден октап алыр ыңдыг тургузугну мида кылган. Ол марканың машиналарын Москваның магазинперинче болгаш школа буфеттеринче продуктулар дажыглаарында ажыглап турар.

Өске марка-рның машиналары доктаамал ток-биле ажылдап турар. Ереванның автозаводунуң электробилин (ЕРАЗ-3734) болгаш Риганың автозаводунуң электробузун (РАФ-2210) Москвага Олимпиада-80-ниң үезинде ажыглап турган. Чайыр-ак-демирбиле кылган аккумуляторларны ында тургускан. Олар корғулчун-кислоталыг аккумуляторлардан энергия ажыгладының талазы-биле ийи катап ажып турар-даа болза, өртээ аар.

Автомобиль транспортунуң эртем-шинчилел институдунга чогаадып кылган электромобильдериниң бүдүрүлге-шенелдези Подольскиге болган. Олар база-ла доктаамал ток-биле ажылдаар, ынчалзажок Ереванның болгаш Риганың электромобильдериндеп ылгалы — коргулчун-кислота аккумуляторларлыг. Оон өскеда онзагай талаларлыг. Бирээде, чорук чораан келирге, күжү кошкай берген батареяларны автомобильге октавас, а октаглыг чаа аккумуляторлар-биле солуп алыр. (аккумуляторларны октап турган үезинде хоралыг чүүлдер бусталып үнер, ынчангаш ол ажылды тускайлаан өрээлге кылыр). Ол электромобильниң механизмнериниң конструкциялының болгаш кузовунуң чимги-биле база ылгалдыг. Аккумуляторларның аар деңзизи оон-биле солуттупары чугаажок.

Ол электромобильдин онзагай чүүлдериниң бирээзи—толаачының кабиназы — чаңгыс олуттуг, экспедиторнуң хүлээлгезин күүседирнге эктинг болгаш айыыл чок болуру-биле, чүүктү үдүрер болгаш-дүжүрер үеде эктинг болуру-биле толаачының ажылдаар өлүду — оң талада кылдыгыган. Мурнунда турган чүүлдерни болгаш машиналарны эртерде көрдүнүк ажыглаар.

Автотранспортту электрнбиле ажылдаарынче бүрүн шилчидери чоокку үеде болдунмазы биилдингир: батареялар октаары-биле эвээш эвес электри энергизы апаа негеттинер, оларны кылып белеткээринге үнелиг материалдар база херек, бүгү инфраструктураны (бензин кудар станцияларны...) эде дериир болгай. Ынчалза-даа, мзангыя улуг хоорайларда — автотранспортту электри-биле ажылдаар кылыр эде турузары бистиң долгандыр турар бойдусту камгалаарынга улуг дузалыг болуру чугаажок.

Юрий ДОЛМАТОВСКИЙ,
техниктиг эртемнерниң чидидазы.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫЫШКЫННЫ ЧОК КЫЛЫР

Ядролуг дайынны болдурбазының, оон кыжанын чайладырының, боо-чепсекти эндере будурерни соксадырының айтырыглары кижи төрелгетеннин хөй санныг сагыш човаашкыннарының болган сорулгаларының аразында төп черни аалеп турарын эрткен неделяның болуушкуннары база дагын көргүскен. Бир талазында, Каттышкан Штаттардан соок хат шуурганга ойлаттырган кара булуттар хөй-хөй чурттарның болгаш улустарның кырында база дагын диргелип орар. Вашингтон болза болдунун политиктиг сорулгаларының чепсээ кылдыр күшке идегел салып, делегейге шериг талазы-биле тергинденгей байдалды чедип алыр бодалдыының дугайын чарлап турар. Шериг чарыгладарын ээлчеглиг бектиккенинин дугайын — 1983 сан-хөө чылынга кедергей улуг түң — 255 миллиард доллар чедиргенин америк найыылалда чарлаан.

Өске талазында, кижи төрелгетенни ядролуг халаптың тамызынче кирр чыгаар дээр Пентагоннуң угаан-сарыыл чок планнарынга удур хелеишкин бүгү делегейге улам өзүп орар. Ажылчы чонларның улам-на чаа-чаа отрядтары, янзы-бүрү хөй-нинти, политиктиг, шажыныы агымнарны болгаш угланышкыннарны төлөөлээн чаагай тура-соруктун бүгүле кижилери тайбын дээш дэмисел-чилерниң хүрээленнеринче кирип турар. Каттышкан Штаттарның дайынга материалдыг белеткенин, оларның ядролуг болгаш аңаа нүргулай чепсектерни аразында кызыгаарны чок кылырынче, ядролуг чепсекти ажыглаарының оруунда мораль-политиктиг чүрүмүнүн моонактарын чайлазырынче, оон түржүк, «баштайгы согуушкунну» таварышпырларынга ону ажыглаарын болдурун будурун үндезилээринче угланган үзел-бодалдарын тайбын дээш дэмисел-чидер шинтпиолиг бүрүн шаан турар.

2. САЛЬВАДОР СОНГМИ

Өлүрүп кырар, өрттедип, хүүктаар чоруктун кем-бүрүүлүг политиказының үзүн даңазызында морасан дээр база бир ат немешкен. Ол —Сальвадорнун чөөн талазы депаментизин-дир. Дерт суурну оларның бүгү чуртакчылары-биле кады Чер кырындан арылдырышканы чап-чаа дынналып келген. Ханныг өлүрүүшкүнүн түңелинде холдаан мун чыгаң кижилер: хереэжеңнер, кырганнар, чаш уруглар уэуткаттынган. Делегейнин ийиги дайынының чылдарында чурттакчыларыбиле кады гитлержилерге уэуткаттырган Француз Орадурнун болгаш чехословак Лидицениң таварышкан салым-хүүзу ыетнам Сонгми суурга таваржы баэрге бүгү делегейнин депшилгелиг кижилеринин эзээ-кежи соолаш кынныш, киленнир кылы хайнығын үнген. Фашистиг өлүрүкчүлерниң Сонгмиге ыетнамнарны уэуткалынын америк салгакчылары ам бодуюн моонга удур дайын чорудуп турар реакциыыг хүнтаның чөвүлекчилери болган инструкторлары болур рельду Сальвадорда күүсеттип турар. Америк шажылакчыларының өлүрүкчү демээ ынчангаш харын Мораганда она иле көстүп турары ол.

Хүнтаның дерзин идегеттеринин өлүрүкчү үүлгединишкиннеринден дириг арткан херечилерниң бирээзинин чугаалааны мындыг: «Кырганнарны, хереэжеңнерни, чаштарны-даа кэргевейн, хоолаан кижилерни олар шуугла хөме боолап турганнар. Дезип үнүп четтиккен кижилерни америк вертолёттар-биле барып четкеш, пулеметтар-биле хөме боолап турганнар. Черлик өлүрүкчү үүлгединишкин дүне база уламчылаан. Кижи уну бичии-ле ыыналган черже улаштыр-улаштыр хөме боолап турган».

Америкаңзырак хүнтаның 1979 чылдың октябрьдан бээр эрге-чагыргага турун келген бүгү үезинин дургузунда Сальвадорга 35 мун ажыг кижини аралтан ёзубиле уэуткаан. Хүнтаның чүдек-бүжар кеминг үүлгединишильдин күш-биле болдунга каттыштырын алырынын мырынай мүрнүу чарыынга Каттышкан Штаттар «стратегтиг кадыг ажылдажылга дугайында бижик» деп ат-биле сураглаан бижикке Израиль-биле ат салган ол бараңза устунде ол чүүлүүн дугайын тодаргай чугаалап турар. Израиль агрессорларга ол даэрге улам ыыдайы үүлгединишкиннер кылырынче кыйгырыг кыдыр чангыланып дыңналган. Чогум уткаы-биле алырга, Голан бедиктерни күш-биле болдунга каттыштырын алырынын ораалжыышкынын кылырынче Израильди АКШ кутказан.

Израиль шинтпирге хамаарыштыр Вашингтоннун шырнмаланган «алдепсинниишкин», кымны-даа, аладактырын ыыдаваан, а оон алыс үнези аймыл чок чорук Чөвүделинге израиль агрессорларга удур дэштиг хемчегларни алыр дугайында айтырыг кедүүлүн келири билек-ле бүгү делегейге биллингир апарган. АКШ улуг балыглаар өргезинн дораан ажыглаан - болгаш делегей нинтилежилгезинин аажок хөй нуруузунуң иеген турганы ындыг шинтпирни хүлээп алырын болдурбаан.

Ам ол айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза түскай сессиязы көрүп турар. Агрессор болгаш оон камгалакчызы каргыштыг адаатта чыпшыр кыстыра берген.

Агрессорга хамаарыштыр дэштиг хемчегер көрдүнген резолюция төлевилелин Ассамблея көөр кылдыр калаза каттышпас күрүнелерниң төлөөлекчилериниң түскай бөлүүнүн инициативазын ёзугаар кинрген. Тель-Авивке удур ынаң-ла боттанырар хемчегер дугайында шинтпирни Айыыл чок чорук Чөвүделинге хүлээп алырын болдурбаан АКШ-тың туружун база АКШ-тың Израильге удам-на өстүрүп берип турар политиктиг, экономиктиг, сан, шериг болгаш технологтуг дузалажызын ол резолюция төлевилелинде шынгыы буруу шапкан. Израиль агрессор-биле бүгү-ле харылзааларын үзеринче КНО кежигүннери бүгү күрүнелерни ол документизе кыйгырган.

Сессияза чорун турар саналдаашкыннарын бүгү бйдалы агрессор болгаш оон камгаланыкчызы шуут-ла чадаканзырады кыстыра бергенинин дугайын хереглеп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

3. АГРЕССОР БОЛГАШ ООҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ АДАГАШКА АСТЫНЗЫН

Сирияның Голан бедиктерин Израильдин бодунга күшбиле каттыштырып алганының дугайында айтырыг каттышкан Нацинзар Организациязының хүн чүрүмүндан барык ийи ай иштинде дүшпейн келген. Тель-Авивтин ол сеолгу агрессчи үүлгединишкини Чөвүкү Чөөн чүкте дүшкүүредлиг чоруктуу улам чидигледирген болгаш делегейниң калбак хөй-нинтизиниц ханы киленнээшкинин болдурган.

Бодунун дүрүм чок шинтпириниң дугайын израиль чарлаптарга, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүделн ол кембүрүүлүг үүлгединишкинни шинтпирлиг бүрүү шапкан. Израиль дайынзырактарны болгаш оон эжелекчи тогуунүүшкүнарын херек кырында чогум-на харын Вашингтон детқин болгаш камгалал, куткуп келгени мырыңай нлдең. Голан бедиктерни Израильдин күш-биле болдунга каттыштырын алырынын мырынай мүрнүу чарыынга Каттышкан Штаттар «стратегтиг кадыг ажылдажылга дугайында бижик» деп ат-биле сураглаан бижикке Израиль-биле ат салган ол бараңза устунде ол чүүлүүн дугайын тодаргай чугаалап турар. Израиль агрессорларга ол даэрге улам ыыдайы үүлгединишкиннер кылырынче кыйгырыг кыдыр чангыланып дыңналган. Чогум уткаы-биле алырга, Голан бедиктерни күш-биле болдунга каттыштырын алырынын ораалжыышкынын кылырынче Израильди АКШ кутказан.

Израиль шинтпирге хамаарыштыр Вашингтоннун шырнмаланган «алдепсинниишкин», кымны-даа, аладактырын ыыдаваан, а оон алыс үнези аймыл чок чорук Чөвүделинге израиль агрессорларга удур дэштиг хемчегларни алыр дугайында айтырыг кедүүлүн келири билек-ле бүгү делегейге биллингир апарган. АКШ улуг балыглаар өргезинн дораан ажыглаан - болгаш делегей нинтилежилгезинин аажок хөй нуруузунуң иеген турганы ындыг шинтпирни хүлээп алырын болдурбаан.

Ам ол айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза түскай сессиязы көрүп турар. Агрессор болгаш оон камгалакчызы каргыштыг адаатта чыпшыр кыстыра берген.

Агрессорга хамаарыштыр дэштиг хемчегер көрдүнген резолюция төлевилелин Ассамблея көөр кылдыр калаза каттышпас күрүнелерниң төлөөлекчилериниң түскай бөлүүнүн инициативазын ёзугаар кинрген. Тель-Авивке удур ынаң-ла боттанырар хемчегер дугайында шинтпирни Айыыл чок чорук Чөвүделинге хүлээп алырын болдурбаан АКШ-тың туружун база АКШ-тың Израильге удам-на өстүрүп берип турар политиктиг, экономиктиг, сан, шериг болгаш технологтуг дузалажызын ол резолюция төлевилелинде шынгыы буруу шапкан. Израиль агрессор-биле бүгү-ле харылзааларын үзеринче КНО кежигүннери бүгү күрүнелерни ол документизе кыйгырган.

Сессияза чорун турар саналдаашкыннарын бүгү бйдалы агрессор болгаш оон камгаланыкчызы шуут-ла чадаканзырады кыстыра бергенинин дугайын хереглеп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГДА—ДЕМНИГ

Тываның аңгы-аңгы районнарынган келген. Кызылдың кооператив училищезининг сургуулдары — үе-черге оолдар, кыстар чаңгыс өг-буленин уруглары дег чурттан, өөрешин турар бис. Училище садыгжы, повар, хлеб бижырар ортумак тускай эртеминг кижилерни белеткеп турар. Ооң доозукчуларга бо хүннерде республиканың од-бо булуңнарында садыг шугумунда ажылдап турарлар.

Сургуулдарның өөренип, чурттаарынга училищеде таарымчалыг бүгү-ле чүве бар. Өөредилгеден хостуг үеевстё спорт секцияларынга, янзы-бүрү болгумнерге киржин турар бис.

Училищеде болуктер аразында эки өөредилге, бижыг сагылга-чурум дээш социалистиг чарышка мээң өөренин турарын дертку болуктүң сургуулдары идепкейлиг киржин келген. Болдүвүсте 30 оолдар, кыстар өөренип турар. Өөредилге чылының эгезинде болуувус училищеге өөредилге талазы-биле чеди дугаар черге турган. Ниити хураадарга ол дугайын бо-ла чугаалажы бээр турдувус. Өөредилгениң шынарын экижидерин шупту дугурушкапывыс соонда, болук училищеде өөредилге талазы-биле эң эки хапа солуп дээш конкурска бистиң болдувус тинлээн.

С. КҮЖҮГЕТ,
сургуул.

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүделинин хуралы Б. Ярузельскийнин даргалаашкыны-биле Варшавага болуп, оон ажылынга көдээ хөй-нинти төлөөлекчилери киришкен, аңаа хуу ажылдыг тараачынар, күражыл-агыйларның, көдээ ажыл-агый кооперативтериниң болгаш көдээ ажылагый белгумнериниң ажылдакчылары турган. Оларның аразында ПКАП-тың, Каттышкан тараачын партиязының, аныяктар организацияларының кежигүнери, партия кежигүнү ивестер турган.

Чуртка байдалды, Польша шеригинин болгаш күрүве эргечагыргаларының ажыл-чорудулгазын Шериг чөвүделинин кежигүнерн чыылгаларга таныштырган. Кризисти ажып өртер талазы-биле амгы үеде Польшаның бүгү патриотчу күштерининг мурнунда турар сорулгаларны бала оларга тайылбырлап берген. Чоңну ажыл-чем-биле хандырарывыс болгаш көдээни улам ыңай хөгжүдерининг айтырыгларынче онза кичээнгейни салган.

Шериг чөвүделинин чуртка пинтилел-политиктиг байдалды чогумчударынче угланган хемчеглерин бүрүн деткип турар чорукту хуралга чугаалажылга тодаргай көргүскен. Моонбиле холбаштыр польша көдээ ажыл-агыйның мурнунда турар рольдуң болгаш сорулгаларның дугайында, хамыктың мурнунда часкы ажылларны оперативтиг чорудар, көдээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүн остүрер, агротехниктиг культураны бедидер дугайында база чугаа болган.

Шериг чөвүделинин даргазы В. Ярузельский хуралга чүве чугаалаан.

Чуртка контрреволюцияны сый шавар, байдалды чогумчудар талазы-биле хемчегларни делегейге калбак-биле деткип турарын ПУР-нуң парламентиниң хөй санныг медегледлер болгаш чагаалар сөөлгү неделяларда Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зынга келген, олар ПКАП-тың хемчегларин бир дөмей деткип турар болган.

Хөй-хөй чурттарның коммунистери ПКАП-биле эң-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, империалистиг күштерниң Польшага удур өөскүткен кампаниязын бүрүү шаан турар. Польшаның пинтики херектеринге АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының холгаарлаашкыны-биле холбаштыр олар удурланышкынын илергейлээн.

Польшада будурулге ажылчурудулгазының болгаш пинтилел амыдыралының улам чогумчуп орарының чаа фактыларының дугайын ПУР-нуң радиозу, телевиденези, парлалга органнары дыңналып турар. Польша университетгериниң бүгү курстарында кичээлдер февраль сесте дагын эгелээнин база дыңнаткан.

Португалия. Тайбыңның массалыг марыжы (чурукта) Лиссабонга болган. Ооң 200 мун ажыг киржикчилери — аңгы-аңгы назы-харлыг, тускай эртем-билигліг, политиктиг угланышкынгыг кижилер улустар аразының тайбың болгаш найыралынга, национал айыыл чок чоруунга болгаш бот догуңнаашкынга бодунун туружур тураскоруун бүгү португал улустуң өмүнээзинден илерет-кеннер. Чурттун төөгүзүнде дайынга удур эң улуг ол манифестациянын киржикчилери тайбыңга ынак бүгү кижилерни тайбың дээш демиселче кыйгырган документинн хүлээп алган.

С. Стародельскийнин телефотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОСААФ — эрес-дидим чоруктуң школазы

КҮШ-АЖЫЛГА БОЛГАШ КАМГАЛАЛГА БЕЛЕН БОЛ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы совет ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал программазында амыдыралдың совет хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезинниерин бижыглаарынче, аныяктар кижизидилгезинче, чаа хевириниң кижизин хевирлээринге оныа улуг кичээнгейни углавдырган. Ол программаның амыдыралга боттанымышкыны ДОСААФ-тың — ССРЭ хамаатыларын социалистиг тургузугну камгалаарынга белеткээринге, аныяктарның болгаш ажылчы чоннарның шериг-патриотчу болгаш күш-дамыр кижизидилгезинге хөй аргаларлыг бүгү-эвилел ниитилелиниң ажыл-чорудулгазын улам экижидерин көрүп турар. Ниитилелдиң хүрээлеңинде амгы үеде 346,5 мүң эге организацияларда хаара туттунган 100 миллион хире кижи бактаан киргеп. ДОСААФ организацияларының мурнунда туруп турар соруглалар дугайында чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизин ДОСААФ ТК-ның даргазының оралакчызы генерал-лейтенант Владимир Васильевич Мосяйкинден дилээн.

— Партия болгаш чазак өзүп орар салгал дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ол сагыш салыышкынының бир тодаргай херечизи болза СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «Күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыын улам ыяш көдүрер дугайында» доктаалы болур. Ол доктаал шеригге келдиртир болгаш келдирер иазы четпээн аныяктар ортузунга күш-дамыр белеткелин, шериг-патриотчу кижизидилгезин, оларның ортузунга техниктиг болгаш шериг дузаалап спортун хөгжүдерин күштелдиреринге неген турар.

Бүгү-нинти шериг хүлээлгезиниң дугайында Хоойлу өзүгаар аныяк оолдарның эге шериг өредилгезин эртирер талазы-биле ДОСААФ-тың ажылы база чугула черни эзлеп турар. Шеригге болгаш флотка специалистер белеткелин ниитилел бодунуң техниктиг школаларынга болгаш клубтарынга чорудуп турар. Бистиң кижизиткенивис техниктиг мергежилдерниң специалистериниң кол өзээ болуп турар деп хөөредиг чокка чугаалап болур.

Күрүне ужур-дузалыг ол соруглаларны шиитпирлээринге ДОСААФ партия организацияларының удуртукчу күжүнге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтериниң, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң деткимчезинге доктаамал даянып турар. Амгы үениң шериг техниказының хөгжүлдезиниң деңнели, ону ажыглаарының арга-шинээзин кижилерниң мага-бот дадыгышкынындан улуу-биле хамаарыжыр. Чижээлээрге, амгы үениң самолёттарының ужарының дүргени, суг адаанга чоруур хемелериң далай дүвүнче хаиылап кирери болгаш мотоадмгжы шериглерниң хөй-хөй километр черлерже ыраш чоруп каары кижи бүрүзүнден улуг күжениишкинни негээр апаар. Ынчангаш ДОСААФ-тың школалары аныяк оолдарны чүгле техника башкарып билиринге, часпас боолзарынга база черниң уг-шинин чалыг чок тып алырынга өөредириндеп аңгыда оларны күшыдалдыг, быжыг тура-соруктуг кылдыр кижизадеринче улуг кичээнгейни салып турар.

ДОСААФ бодунуң ажыл-чорудулгазын камгалап болгаш улус ажыл-агыйының соруглаларынга дүүштүр шиитпирлээрин удуртулга болдуруп турар. Ниитилелдиң организацияларының чурттуң улус ажыл-агыйынга ийзы-бүрү мергежилдиң механизаторларын хөй-биле белеткеп турар. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда ооң школалары, клубтары болгаш курстары техниктиг мергежилге миллион-миллион кижилерни белеткээн. Олар улус ажыл-агыйының бүгү адырларында, Байкал-Амур магистралында ажылдап турарлар.

ДОСААФ-тың дыка хөй организацияларының ажыл-чорудулгазы күш-ажылчы коллективтерниң ниитилел-политиктиг амыдыралының чарылбас кезээ апарган. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринииң 64 чылынга тураскады эгелээн айның дургузунда байырлыг кежээлер, маргылдаалар, шериг-житкен походтар, эстафеталар, дайынның оолгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражыышкыннар эртер.

Ниитилелдиң материал-техниктиг ооазазы улам быжыглып орар. Эрткен беш чылда республика, область база крайларның 38 ДОСААФ башкыларын ажыглаалга киргеп. Оларның чамдыызын хөй-ниитиниң күселиг-биле тутkан.

Ниитилел партия, совет органнарның удуртулгазынга даянып алгаш, комсомол, профэвилел организацияларыбиле кады техниктиг база шериг эртеминиң талазыбиле элээн чедиишкиннерни чедип ап турар. Амгы үеде спорттуң ол хевирлеринге 30 млн. ажыг ДОСААФ кежигүннери өөренип турар. Эрткен беш чылда ниитилелдиң кежигүннеринден 7 мүң кижи спорт мастерлеры болган, 18 млн. кижи спортчу разрядты дужааган. Бистиң мотоболисчилеривис Европа кубогун 7 удаа чаалап алган, ДОСААФ-тың авиаторлары 1981 чылда 115, ооң ниитинде делегейниң 89 рекордун тургускан. Судомоделистер делегей маргылдаазындан 7 алдын медальды эккелген.

Ниитилелдиң спортчуларының чедип ап турар чедиишкиннери моон-даа хөй. Ынчангаш бо заводтан шериг албанынга барган оолдарның дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери бооп турары таварылга эвес.

Чер-черде ДОСААФ организацияларының боттарының ажылының арга-хевирлерин сайгарыгайгыдыр тургаш, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип, Төрээн чурттуң идегелдиг камгалакчыларын белеткээр ужурлуг.

Кызыл хоорайның ажылчыларын боттарының ажылдан дашкаар хөстуг шактарын солун болгаш хөгжүг эрттирериие чаңчыкканнар. 48-ки тудуг эргелелинде танцыга, ырга, уран помчулгага сундулуг аныяктар эвээш эвес. Олар хоорайның уран чүүл көрүлделериие доктаамал киржип, утка-шынар талазы-биле солун концерттерни чонга бараалгадып, көрүкчүлериниң совуургалын чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: ыры бөлүү күрселде үеинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КАМГАЛАЛ-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң тургустунганындан бээр 64 чыл болган оюнга тураскаатkан камгалаал-массалыг ажылдың айын январь 23-тен февраль 23-ке чедир профоблчевулел, ВЛКСМ обкому, ДОСААФ обкому чарлаан. Бо камгалаал-массалыг ай ССРЭ-ниң ДОСААФ ниитилелиниң 55 чыл ою-биле база каттызга бергени-биле онзагай. ССРЭниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар шериг-патриоттуг кижизидилгениң бо чугула шимчээшкинии чер-черге организастап чорударыиға хамаарышкан хемчеглерии профэвилел, комсомол, ДОСААФ организациялары кылып эгелээн.

ДОСААФ обкомунуң хуралдаар залынга Кызыл хоорайның партия, совет, комсомол организацияның, аныяктарның, ажыл-агыйларның, шериг комиссариадының, хамааты камгаланың, ниити билиг школаларының, профтехучилищелериниң төвээлери чоокта чаа чыылган. Аңаа ДОСААФ обкомунуң даргазы Ю. М. Камышев камгалаал-массалыг ажылдың айында кылып чорудар ажылдарның дугайында илеткел кылган. Совет Эвилелиниң Маадыры Н. Н. Макаренко база чүве чугаалаан. В. И. Ленин Төрээн чуртту каракка огу дег камгаларыи биске чагаан, башкылыының чагыынга шынчы болуп, аныяк кижи бүрүзү шериг-техниктиг белеткелдиг, мөзүк-шынар талазы-биле бедик, тура-соруктуг бодур ужурлуг дең, Совет Эвилелиниң Маадыры Н. Н. Макаренко чугулалап демдегээн.

ДОСААФ-тың Кызылда каттыышкан техниктиг школазының амгы доозукчузу Юрий Ооржак шериг албанынче аттанныптарынга белеңин чугаалап, техниктиг билиглер-биле сургуулдарны чепсегген турар автошкола башкылары Г. Ж. Ааидуевке, В. И. Ковалевка, А. П. Бергке, А. М. Абрамешкога, К. А. Байкарага база өске-даа башкыларга өөрүп четтиргении илереткеп. Чыылганнар ДОСААФ-тың өредилге база спорт организацияларының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ДОСААФ-тың VIII съездизиниң камгалаал-массалыг ажылга хамаарышкан доктаалдарын күүседип турарының дугайында хроникадокументалдыг кинофильмнерни көргүскен. Оон соонда ДОСААФ-тың каттыышкан техниктиг школазының өредилге классгарын Кызылдың школаларының профтехучилищелериниң өреникилери, сургуулдары соңуургал-биле көргеп.

Кызыл хоорайның (даргазы А. Г. Ефимов), Таңдының (даргазы В. В. Домарев), Улуг-Хемниң (даргазы У. К. Дагба) ДОСААФ комитеттери эрткен чылын камгалаал-массалыг ажылдың айын эки эрттирген. Ылаңгыя СЭКП Таңды райкому, райкүүскому, ДОСААФ активи ол үеде автоколонна-биле хандырып, ажылдың ажыктыын бедидеринге улуг дузаны киирген. Амгы камгалаалмассалыг ажылдың айында мооң мурнунда дурзулгага даянып ажылдаары чугула.

Камгалаал-массалыг ажылдың айында кандыг ажылдарны чорутса чугулал? СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң дугайында аңаа тайылбырларны бирги эзлегде кылыр ужурлуг. Дайынның күш-ажылдың хоочуннарыбиле ужуражылгалар, кинофестивальдар, камгалаал-массалыг темага кежээлер, помчулга конференциялары, хаактыг агитпоходтар, кросстар, боодалгалар, шериг-патриоттуг ырылар конкурузу, Совет Эвилелиниң Маадырларының ады-биле адаан кудумчуларның байырладарын болгаш өске-даа хөй-хөй чүүлдерни эрттирери аңаа негеттинер.

ДОСААФ эге организацияларының дайынчы арга-шинээн бедидери-биле чамдык ажылдарны чорудар херек. Кежигүне аныяктарны массалыы-биле хүлээп алыры — чугула ажыл. Ынчангаш камгалаал-массалыг ажылдың айында ДОСААФ активи парторганизацияларга даяныл, ажылдың ажыктыын, шынарын бедидер ужурлуг.

М. ӨШКҮЛҮГ.

ДОСААФ обкомунуң организас-массалыг ажылдар чорудар кылдызының улуг инспектору.

ШЕРИГГЕ—ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛДЫ

Бистиң районда ДОСААФ комитеди республиканда база эки ажылдыг черлериий бирээзи. Оон даргазынга Н. О. Ондун хөй чылда эки ажылдап келген. Ол шыырак спорчуларның бирээзи. Шеригге турган, Бираккы Төвей чүктүң хостуг хүрешке шеригжөрүгүнүң чемпиону болуп шыларан, хөй удаа шаңнаткан. Оон аңгыда хоккейге, тыва хүрешке база кирижип келген. Эки ажылы дээш ДОСААФ обкомунуң, шериг кезектериниң командылал черлериниң шаңналмакталдарын ол хөй удаа алгылаан.

Районга ДОСААФ комитедии 1970 чылда тургускан. Оон тургустунганы комсомолчулар, аныяктар ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилгении күштелдиреринге, шеригжиткен спорчу оюннарны чорударынга контуг таарымчалыг болу бергеп. Эрткен чылдарның дургузунда ДОСААФ шугумубиле чамдык дээштиг ажылдарны кылып чорутkан. Ылаңгыя шериг назылыгларының хүнериң, кежээлерин, оларның спартакиадаларын эрттиргилээп. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, будүрүлгениң мурпакчылары-биле ужуражылгаларны, шеригже үделгелерни организастап, школачыларның болгаш аныяктарның ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын сөөлгү чылдарда идепкейжиткен.

Төрээн чурт камгалалынга белең болурунга, чоланачылар курстарынга өөредир хемчегларни сөөлгү чылдарда багай эвес чорудуп келген. 1981 чылда ДОСААФ шугумуу-биле 30 кижи үшкү класстың чоланачыларын белеткеп, чоланачыларының билиин бир, ийи дугаар классче бедидип келген. Ол ышкаш ДОСААФ лотереязын тарадырынга идепкейлиг. Маңаа башкы Аракчаа Күжүгет эң идепкейлиг чорууп көргүскен. «Бай-Тал» совхозтуң ДОСААФ эге организациязының ажылы база эки. Оон ажылынга улуг дузаны кедээ Совет даргазы Авыр-оол Хирлиг-оол чедирип турар. Бо ийи ажыл-агый, ында ДОСААФ организацияларын шеригге албан эрттирер оолдар-биле кижизидилге ажылын эки тургускан.

Амгы үеде районнуң ДОСААФ комитединиң мурнунда салдынган соруглаар хөй. Районнуң шериг комиссариадының, ДОСААФ комитединиң, районнуң база школаларда шериг өредилгезиниң башкыларының кирижилгези-биле шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын улам экижидер талазы-биле тускай семинарны эрттирдивис. Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 база ДОСААФ организациязының 55 чыл оюнга тураскаатkан ай чорун турар. Оон түңнелии февраль 25-те үндүрер.

Районнуң эге организацияларының шериг-патриоттуг темага тураскаатkан булуңнарны чаартып, эде дериң кылыр. Ол үеде шериг-патриоттуг темаларга кинолларны чонга көргүзүп, лекция-бесседаларны чер-черлерге чорудар. Ада-чурттуң Улуг дайынының, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны эрттирер.

«Мурнакчы» совхозта моторшил башкарыкчыларының курстарын ажыдарын база планнап турар бис. Черле ынчаш районга шериг-техниктиг спортту сайзырадыры чугула болуп турар. Тээи ортумак школага шериг-техниктиг спорттуң секцияларын ажыдары-биле аңаа ийи картенгиин садын алыры ДОСААФ обкому чөпшээрээн. Ам ону районо садын бээр болгаш.

П. СЕДИП-ООЛ.

ГТО ДЕМДЕКТИГ ООЛ

Биче сержант Александр Кууларга ол хүн мурнукулары дег ылгал чок болган. Суг оруунда шериг кезээниң шлюпкалар, салдар-биле чорун турганын ол кичээнгейлиг хайгааран турган. Дайынчыларның сөөлгү хемези эрте берген, сугнуң бырлаңнашкан чалгыларын ээп калган. Бодунуң майгын тургузун каан черинче чоруурунче белеткеиип, хөлдүң кырын база катап эргий көрген.

Хатка чалгылар бот-боттарын чергелештир сүржүп, көвүктелип каан чыткан. Ээп сугда хол-биле кылган резина хемелиг үш бичии оолдарны Александр көрүп каан. Дайынчы оларже сезиг-биле көрген. Оолдарны каантар болза, олар озал-ондакка таваржы берип болурун ол билген. Чиик хемени сугнуң күчүлүг күжү чалгыдап чалгыгже улай-улай октагылаан. Бир ыйлыг дизе-ле хеме аңдарлы берген, оолдар сугже дүже бергеннер. Александр боданыр безин чай алынмаан, ол дош дег соок сугже шурай берген, хемежилерге дузалажыры-биле эштин чорун каан. Оолдарның ийнзи эриже үглай эштин органын ол көрүп каанн, артканынче далаш-биле карбап чоруткан. Ур-даа болбаан, дайынчының мөге холдары сугже дүшкен оолактың читкезинде барган. Эрик кырынче бичии кижини үндүр сөөртүп эккелгеш, башгайы дузаны ол чедирген.

Болган таварылгадан корткан балдыр-бөөжектер, эжи оңгарлын кээри билек, оозун эдерткеш ыңай болганнар.

Элээн шактар эрткен. Солдаттың майгынынга херээжеи кижи чедип келген. Аңаа турган солдаттарга яблоктарын, бодунуң быжырып алганы пирожкилерии ол берген. Александрны көргеш, оглун камгалаан дайынчы боорга, херээжеи кижи өөрээниидеи ыглап турган. Совет Армияның бичe сержантызы А. Куулар не кижиниң өөрээниниң карааның чажын кээргел-биле көрген.

Одесса хоорай биле Солчур суурнуң аразы ырак. Александр бо хоорайга чедир каш хонуп келген, оруктуң херинзинге шылагаиның чораан. Соок кыштыг Тыва биле Кара-Далай кавызында Одесеса ылгалдыг болбайнаан. Ынчалза-даа ие кижилер кайда-даа дөмей. Мээң авам база ындыг-ла болгай, оглу" дээш үргүлүү сагыш аарып чоруур деп, Александр боданган. Хүннер эртип турган, албан эрттиреринииң хуусаазы кызырлып орган, каш ай болгаш чапарынга өөрүп, ам-даа бир онзагай кылдыр шериг албанын эрттиреринии биче сержант иштинде күзен чораан.

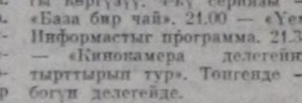
— Шөлээ шаңнал-биле!— деп, Александрга комсоругу байыр чедирген.

— Дораан халажыр кижи шөлээни канчаар мен оны — деп, ол эш-өөрүнге чугаалаиган.

— Ол канчап турарың ол, Александр— деп, оолдуң өөрү аңаа сос-даа чугаалатпайн барган. — Шаңналды хүлээп алыр херек, бичии оолдарның амы-тынын камгалап каарыңга, командылал черн сээң бо чоруунуу үнелээнин олдув.

Александр шөлээлеп чанып бар чораан. Чадаана гостиницазынга хонган, ооң хөрээнде Совет Армияның тергиинии, ийиги класстың дайынчы специализи деп база ГТО демдээн көрдүм, биче сержант-биле чугаалаштым-даа.

А. ОКСУР.

ФЕВРАЛЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Уран холдар». 9.25 — «Кино аянчоруктарының клуву». 10.25 — «Күзелдер боттанганда». Фильм-концерт. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 —Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — ССРЭ-ниң улустарының музыка аас чогаалы. 15.50 — «Хөгжүг маргылдаалар». 16.35 — 17.10— Чапсар. 17.10 — ССРЭ биле Испанияның аразында дипломаттыг харылзаларны тургускаңының хүнүнге. «Пиринейлерниң ыдында — Испания» деп документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —Телемедээлер. 18.15 — «Культура болгаш амыдырал».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Теле-чараа-чечен (февраль 2-деги дамчыдылганы катаптаары).

МОСКВАДАН

19.15 — «Чүрүкчү Илья Глазунов». Документалдыг фильм. 19.55 — «Кижи кежин солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүзү. Б. Ясенскийниң ындыг аттыг романы дээгаар». 1-ги сериязы— «Чай». 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кижи кежин солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы — «Күс». 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.25 — Балет артистериниң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Физика. 10 класс. Электромагниттиг хереледиишкин спектри. 13.00 — «Шыдыраа школазы». 13.30 —Физика. 8 класс. Дензи чок байдал болгаш зартаашкынар. 14.00 — Ниити биология. 9 класс. Органиктиг амыдыралдың хөгжүдезиниң шынзыдыглары. 14.30 — Лев Толстойнуң хүнү. (Л. Н. Толстойнуң чогаадылгазының дугайында). 15.30 —Ботаника. 6 класс. Үнүп аймаанның хөгжөөни. 15.50 —Медээлер. 16.00 — 18.00 —Чапсар. 18.00 — Совет ырлар концерти. 18.30 — «Чүрүк бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Сээң мергежилиң». Телефильм. 19.15— Телемедээлер. 19.25 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Удува кырган-ава» Мультфильм. 19.45— Спортчу неделя. 20.15 —«Өңнүктериниң арыннары». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Ф. К. Душек. «Прага музыказы» деп камерлиг оркестриниң күүселдезинде ре мажор симфония. 21.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. Горькийден дамчыдылга. 00.00 — 2-ги Бүгүэвилел конкурузунуң лауреады И. Ерохин (домра) ойнаар. 00.15 — 01.00 —«Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячилиг хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ биле Швецияның шилиидек командаларының оюну. 2-ги үези. Сыктывкардан дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —И. И. Чайковский. № 1 квартет. 9.25 — «Кижи кежин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы — Чай»; 2-ги сериязы — «Күс». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Дазылады ужулгаиы». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 15.55 — Д. Фурманов. «Чапаев». 16.40 — «Булуттар адаанда ивилер». Документалдыг телефильм. 16.50 — «Салют, пионерия!»

КЫЗЫЛДАН

17.50 — «Аныяк ленинчилер». 18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Харьковтуң күрүне университединиң скрипачылар концерти. Харьковтан дамчыдылга. 19.20 — Академик В. Н. Ремесло. 19.50 — «Кижи кежин солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы — «Час». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чүү? Каяа? Кажан?» Телевикторина. 22.55 — 23.10 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Астрономия. 10 класс. Хүн. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Ниитилел эртеми. 13.30 — Чурулга уран түүлүнде төөгү-революсчу тема. 14.00 — «Эльдорадону дилевишаан». Эдгар Поның чогаалдарының арыннарындан. 14.45 — «Ада-иелер, силерге». 15.20 — В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5 класс. 15.20 — Медээлер. 16.00 — 18.05 — Чапсар. 18.05 — «Алкоголизм». Эмчиниң беседазы. 18.35 — «Падылаашпай — меңээргекпей». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Мультфильм. 18.55 — Чарлаалдар. 19.00 — Кызыл болгаш кызылчылар».

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Аныяк чурукчулар». Документалдыг фильм. 20.45 — Амгы үениң беш хевирге маргылдаазы. Чемпионнар турнири. «Битпаз» спорткомплексте дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Борскиниң кызында булуттар». Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 9.25 — «Кижи кежин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы — «Час». 10.35 — Үзбек телевидениинiң болгаш радионуң дудуристер ансамблиниң концерти. 11.05 — Будүрүлге гимнастиказы. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Аэрофлот хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы. 15.30—«Шыдыраа школазы». 16.00—Биатлонга делегей чемпионады. 20 км. Раубичиден дамчыдылга. 17.10 —Чогаалчы Николай Бирюков. Төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаарынга. 17.40 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Күш-ажыл — ниитилел — кижи».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Киножурнал. 18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

19.30 — «Эрги дээрбеңнiң аялгалары» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 19.50 — «Кижи кежин солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү сериязы — «База бир чай». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кинокамера делегейни тыртырын тур». Төнгенде — богун делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — Испан дыл. 12.30 — Физика 6 класс. Атмосфера базынынкыны. 12.55 — «Аванның школазы». 13.25 — В. Розовтуң шин чогаалы. 14.10 — «Петерс». Уран-чечен фильм. 15.50 — 16.00 — Чапсар. 18.25 — «Кораблик», «Удавты канчаар эмнээрил». Мультфильмнер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Эң хүндүткелдиг», Мультфильм. 18.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Амыдыл-чурттадганың сорулгазы». Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакыыр Маадыры кол конструктор А. С. Яковлев дугайында документалдыг фильм. 20.45— Улустуң аялгалары. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мээң кудумчум». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эрткен хүнүң фактылары» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, **«Менделеевти сагыымышаан»** 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол уруг турбаан болза» 9.30, 11.00, 13.40, 15.10, **«Эрлер!»** 16.40, 18.40, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалатпаан өңнүк» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан), **«Салгакчыларның намдары»** 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ойнаашкынга частырыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дываажаң ораныиче аян-чорук» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Ааар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас, хаттың күжү кошкак, агаарның температуразы дүне 35—40, чамдык районнарга 25—30, хүндүе 22—27, чамдык районнарга 12—17 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 36—38, хүндүе 22—24 градус соор.

Тываның күрүне филармониязы «Саян» болгаш «Аялга» ансамбльдерге хүлээп алыры-биле ыраажылар конкурузун 1982 чылдың февраль 15-тен 20-ге чедир эрттирер. Конкурсту филармония бажыңынга 10 шактан эгелеп чорудар.

Адреси: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 58. Филармония.**

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия-болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00445

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (11832) | 1982 чылдың февраль 10, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дугайында Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң хойжуларының инициативазын Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму чүүлдүгзүнүп деткээн.

Бо совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, он бирги беш чылдың бирги чылын чедиишкинниг доозкан. Күрүнеге ээт база дук садарының планнарын 103 хуу, сүттүүн— 136 хуу күүседкен. ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар кылдыр бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкишаан, совхозтуң малчынары он бирги беш чылдың ийиги чылының планын хуусал бетинде күүседирин хүлээнген. Ону боттандырарының чугула үе-чадазы болза, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге алдар кылдыр хүлээлгелерни алгаш, ону боттандырары болур. Ынчангаш ажыл-агыйның хойжулары боттарының аргаларын санап көргеш, кыштаглаашкынның үезинде хойларының баш санын 95 хуудан эвээш эвести камгалап алырын, съездиниң ажыттынар хүнү— март 16-га чедир төрүүр үүс хойга онаалтыр 95-тен eру хураганы онча-менди алырын шиитпирлээн.

Ол бүгүнү хамыктың мурнунда организакчы ажылдың деңгелин бедидип, зоотехниктиг болгаш ветеринария-профилактиктиг хемчеглерни боттандырбышаан база малдың ажаалда-тежээдезинге кошкаш дивес кичээнгейни салып турган чедип ап болуруп малчыннар бедик харыысалга-биле билип турар. Малдың бар чемнерин хумагалыг чөп ажыглаары болган оларны доктаамал чылыг суг-биле суттарары болган кышкы үеде далбыйлаан одарларны улам ажыктыг кылдыр ажыглаары хойжуларның хүлээлгезинде кирген.

Совхозтуң бүгү хойжулары түс-түзүнде чарыштыг боттаган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган, амгы үеде оларны чедиишкинниг күүседир дээш олар шудургу ажылды чорудуп турарлар. Экономиктиг өөредилгениң школазынга олар камналгалыг болгаш хумагалыг ажылдарының дугайын, мурнакчы хойжуларның дуржулгазын өренип база ооң аңгыда зооветеринариялыг билиглерин шингээдип ап турарлар. Ол бүгү болза хойжуларның улам үре-түнелдиг ажылдарынга дээштиг салдарны чедирип келген. Совхозтуң хойжулары соглаан созуп практиктиг ажыл-херекке быжыглап, алган хүлээлгезин күүседиринге долу шиитпирлиглер.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге аддарыткан «Чаа орук» совхозтуң хойжуларының инициативазын Эрзинниң өске, ажылагыйларының малчынары мүүлдүзүнүң деткээн болгаш малдың бан санын болгаш чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап турган ол съездиниң төлептиг уткуурун шиитпирлээнинер.

Тываның малчыннарының кол соруглазы—кыштаглаашкынны шалыпчы доозары

«Шын» солуннуң **Күш-ажылчы алдар тугун** бөгүн Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң Чодарда № 2 хойжу бригадазының аныяк малчыны **Валерий Комбуй-оолович ХОВАЛЫГНЫҢ** чедиишкиннеригже турасказадып көдүрген.

Комсомолчу хойжунуң коданында 300 хойнуң 280-и ооддакан болгаш ынча-санныг хураганнар онча-менди алдынган. В. Ховалыгның кадарган хоюнуң күш-денгели эки, мал чеми кыштаанда четчири-биле бар.

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

Он бирги беш чылдың ийиги чылында «Барлык» совхозтуң хойжулары ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чорууп бедидер талазы-биле планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү-ле күжүн, аргаларын үндүрүп, кызымак ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйда ниитизи-биле 6412 хой төрээн, ооң 6446 хураган онча-менди доругуп турар. Амдыгында төрүүр үүс башка онаалтыр 70 хураган алдынган. Эртken чылдың бо үезинден көргүзүг эки. Бижиктиг-Хая салбырының малчынары социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун орар. Ында 2550 хой ооддаан, оларның 2581 хураганы мендиөзүп турар.

Совхозтуң дирекциязы, парткому, профэвилелдиң ажылчын болгаш комсомол комитеттери малды кыштап хүр ажырар дээш болдунарла хемчеглерни ап келген. Коданбүргүзүнде совхозтуң удуртукчуларын, партком кежигүнерин, специалистерни бижыглаан. Олар мал кыштаглаашкынының байдалын, кадарчыларның, сакманчыларның амыдыралын хүн бүрү хайгаарап көрүп, практиктиг дузалы, чедирин келген. Ам чорудуун дээш дың ачызында коданда саныңда-ла сиген, көк-сула, витаминниг сиген далганы, дус четчир. Сакманчыларның чаш хураганнар азыраар, ажаар талазы-биле ажылын коданнарда багай эвес организастаан, ынчангаш хураганнар менди доругуп турар.

Ажыл-агыйның кодан бүргүзүнде малдың чаш төлү менди алдынын турар. Ол болза ажыл-ынчылерниң онаашкан херээнге ээ-харыысалгалыышын, алган хүлээлгелерин күүседир дээш шудургу ажылдап турарының хереҗизи болур. Бо хүнге чедир эң эки көргүзүглерни хойжулар СЭКП обкомунуң кежигүнү Сарыглар Сарыг-оол, Саая Шактар, Содунам Даңаачы, Болат Хомушку, Базе Куулар болгаш өскелер-даа чедип алган. Нина Саая Александра Хомушку, Лора Сарыглар, Лиза Шыырып, Куулар Бадыг-Сереп, Саая Калчап-кыс болгаш өске-даа сакманчыларның көрүүлерин.

Т. ХЕРТЕК.

Хүннүң медээлери

ТАРЫМЧАЛЫГ

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыннары ССРЭ-ниң 60 чыл ооюн төлептиг белек-биле уткуур дээш бо хүннерде эрес-шудургу ажылдап турар.

Совхозта хой ооддаашкының чаа эгелээн. Төрүүр хойлуг коданнарга чем курлавырын баш удур чедиргилээн, хойжуларга дузалажыр сакманчыларны чоруткап.. Догаанның хойжу бригадазында ам 600 ажыг хой ооддаан, оларның хураганнары онча-менди. Хойжу Борис Допгактың коданынга ооддаашкының баштайгы хүннеринде 90 хой төрээн.

А. ЧООДУ.

БИЧЕ-ТЕЙ БРИГАДАЗЫНДА

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозунуң Бичe-Тей бригадазының төрүүр хою 13 коданда турар. Амга чедир 2600 хой ооддаан, хураганнары менди.

Бо кыжын агаар-бойдустуң байдалы малды хүр-менди ажырарынга таарымчалыг боон турар. Ынчангаш мал арын бакыраваан, күш-денгели эки. Хойжулар Окта Монгуш, Базыр-оол Ооржак, Николай Доржу болгаш Ооржак Кайгал-оол оларның коданнарында 216—260 чедир хой ооддаан. Чаш мал бүрүн менди. Чоокта чаа бригаданың малчынарының хуралы болган. Кыштаглаашкынның эки эртинрин турар хойжуларны ацаа шацнап мактаан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ХЫНАМЧАЛЫГ

«Ак-Туруг» совхозтуң төвүнде хойжу бригадала 17 кодан бар. Ооң чеди коданында төрүүр хой 2524.

Хойжулар кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген. Ынчангаш амгы үеде кыштаглаашкын эки эртин турар. Хой ооддаашкыны кидин-түлүктээн. Бо хүннерге чедир 1473 хой төрээн, чаш хураганнары онча-менди. Малчыннар Машнак Дедаа-оол 339, Аяпоол Опай 238, Монгуш Хураган-оол —342 хойнуң хураганын менди алганнар.

А. СОТНАМ.

Амгы үениң шылгараңгай ажылдакчызы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң 75 харлаанынга турасказаткан материалдарны «Ленинниң улуг херээниң шынчы уламчыланчызы» деп эгелиг ном кылдыр парлаан.

Эш Л. И. Брежневке СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырын номнуң эгезинде парлаан.

Партияның болгаш чоннуң шынчы оглунга, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунга, амгы үениң шылгараңгай политиктиг ажылдакчызынга Төрээн чурттуң дээди шаңналын — Ленин орденни болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдыс» медальды эш Л. И. Брежневке социалистиг чурттарның шаңналдарын болгаш Афганистанның дээди шаңналын тывыскан дугайында, ооң 75 харлаанын-биле хөлбаштыр Кремльге болган хүлээп алыышкын дугайында материалдар номда кирген.

Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне органнарындан, хей-ниити организацияларындан, даштыны чурттардан Л. И. Брежневке байыр чедирген чагааларны номда база киирген.

Номну хөй тиражтыг кылдыр парлаан.

(СЗТА).

МОСКВА. Нефть болгаш газ будурулгелериниң тударының тодаргай соруглаларын ССРЭ-ниң Нефть болгаш газ улетпүрүнүң будурулгелериниң тудуг министерствозунуң коллегиязының калбак хуралынга чугаалажып көргеш. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планы чедиишкинниг күүсеттингеш хуралга демдеглээн. Газ дамчыдар 14 муң километр узун дурттуг хоолайлар ажыглалга киргеш, хөй компрессор болгаш насос станциялары дерээн. Мубаректиң газ болбаазырадын кылыр заводунуң тудуу хуусаз бетинде доозулган.

Ажылды сайыраңгайжыдарының немелде курлавырларын тывары болгаш бүрүн ажыглаары он бирги беш чылда улус ажыл-агыйының одаар чүүлдер хереглелин долуулу-биле хандырарынга улуг идиглиг болуруп хуралга онаалан демдеглээн.

ДОНДА - РОСТОВ. Көдээ ажыл-агый машиналарын будурерине металл чарыгдаын кызырар дээш шинчээшкинии «Ростсельмаш» будурулге каттыжыышкынының коллективи улам калбартын турар. Металл камналгазын чедип алыр дээш шинчээшкиниге Ростов институттарының эртемденнери база идепкейлиг киржип келген. Ажылчын коллективтиң болгаш эртемденнериң дем каттыштырган күжениишкиннери чагаг түңнелди берген: бир комбайнны будурериниң 812 килограмм металл камналгазы чедип алдынган.

КРАСНОЯРСК. Амгы беш чылда Сибирниң хоорайлары болгаш суурлары улам-на чагайжып сайыраар. Көдээ черлерге бажың тудар Красноярскиниң чаа заводу бодунуң баштайгы продукциязын берген. Красноярскиниң колхозтар чөвүлели көдээ суурларга тудугнуң беш чыл программазын ажыдап кылган.

ЧЕРНЯХОВСК. (Калининград область). Тус черниң алгы заводу хөмден-нарын савыяны будурүп эгелээн. Ол материяды хром саныктар болгаш алгы тоннаж будурериниг ажыглаар. Заводтуң коллективи бо чылын 200 муң дөрбелчин дециметр савыяны, чурттуң хей даапаар будурулгелериниг чорууп бээр.

ХАБАРОВСК. Сибирьниң Барнаул болгаш Омск хоорайларының база Хабаровскиниң аразынга автоматтыг телефон харылзаазы тургустунган. Ам Хабаровскиниң чурттакчылары телефон станцияларының дежурный-зарының дузазы чокка Сибирьниң хоорайлары-биле автоматтыг телефон харылзаазын алыр чугаалажып болур.

(СЭТА).

Улусчу контрольдуң, «Шын», «Ленинчи орук» солуннарның каттышкан рейдизи

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГЛЕР ХЕРЕК

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш «Хөндергей» совхозтарда мал кыштаглаашкынының чорун турарының байдалын улусчу контрольдуң, «Шын», «Ленинчи орук» солуннарның каттышкан рейд бригадазы хынап көргеш.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта 6 муң ажыг хой 20 коданнарда кыштап турар. Ооң иштинде 3500 ажыг төрүүр хой 12 коданнарда хуваатгынган. Хойнуң массалыг ооддаашкыны январьның башгайгы хүннеринден эгелээн. Ам бо хүннерде 2363 хой ооддаан болгаш ооң 2392 хураган камгалап алдынган.

Совхозтуң кодан бүргүзүнде мал чемниң курлавырлары —сиген, саваң дужүртүнгеш. Амгы үеде совхозта ниитизи-биле 851 тонна сиген, 100 тонна саваң, 200 тонна силос, 22 тонна дус бар. Мал чемниге немей комбикорм, сулаңы күрүнеден, витаминниг сиген далганы «Искра» совхозтан садып алырын планнап турар. Малчың кодан санында суг кудар цистерналар чылыглаттынган болгаш одаар чүүлдер дужүртүнгеш. Сугну суг сөөртүр автомашиналар доктаамал сөөртүп турар.

Ында-даа болза, айыттынган чедиишкиннерден аңгыда, совхозтуң хойжуларында амдаа чедир кылдынмаан ажылдар хой. Төрүүр коданнарда сакманчылар чедишпес. Александр Саттың хураган кажаазында ийи печка бар. Оларны септеп кылбаапындан одавайн турар болгаш иштии соок. Ол коданда болгаш ооң кожазы Досумаа Куулардың болгаш өске-даа коданнарда малга чем каап бээр шагжалар, суг кудар оңгачалар чедишпес, чүгле 2—2 оңгачалар бар. Ол совхозтуң төрүүр коданнарындан 56 хой ара салган. Малчын өг бүргүзүнде малчынналының социалистиг хүлээлгелерин кылып аскап, а тускай демдеглел дептерлерин кылбаан. Ай саныңда мал саналдыкының кылып турза-даа, мал шимчээшкиниң көрүскен дептерни долдурбайн турар. Малчыннардан өрелиг улус хой.

Совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы —районда мурнакчы ажыл-агыйлыг коллектив. Амгы үеде фермада 600 ажыг бода мал бар. Оларның кыштап турар байдалында четпестер хой. Ишектериң чамдыктарының күжү арган. Кажаа иштии чамдыкта аптавайн, арыглавайн турар. Ишектерге берип турар сигенниң шыпары багай. Ында чамдык ишектер аарыг турар. Совхозта аарыг малдарны эмнээр тускай эмчилиг пункт ажылдап турар болзажок, ацаа ишектерни тускайлан эмнээр ажылды чедир организаставаан.

Фермада мал чемин кампалгалыг чарыгдаар ажылды четпес организастаан. Ында дүшкен сигенүн чайын сараатаан турган. Председтээн саванны эмгелеп сараатгаваан. Ол мал чемнерин кадарчылар-саанчылар, былаа ажаакчылары кайы хамаан чок, таварышкан черинден ап турарыбиле турум-чыскаал чок. Ол талазы-биле хыналда-контрольду четпес тургускан. Бызаа кажаазының иштии арыгсилиг, чылыг. Ында иштиниби-биле 130 ажыг бызаалар бар. Ындыг-даа болза, чамдык бызаа ажаакчылары клетказында бызааларның адаанда чатканын саваңны солувайн турарындан ол. Децизгеген кошкак бызаалар бары илерээн.

Совхозтуң хаван фермазында байдал дувуренчиг. Ында 64 хаван бар. Оларның ажаалда-чемгералгезинче кичээнгейни кошкак салганындан байдал багай. Хаван кажаазының иштии соок. Одалга системазы үредип турары-биле иштии чылынайн турар. Клетказарның иштии аштап, арыглавайн турар. Комбикорм» соок далганы бар. Саржаг заводунга тыртkан сүттү хаванга бээр-биле 2-3 хойгаан соортун турар. Ону даштын тускай цистернага кудуп, тускай одаар черни кылын каан хирезинде, ону доктаамал одавайн турарындан доцун калган. Совхозтуң удуртукчуларының талазындан сүт-бараан болган хаван фермазының ажылынче кичээнгей салбас, хайгаарал чок болуп турары рейдиден илерээн.

«Хөндергей» совхозтуң шээр малы 20 ажыг, бода малы 2 коданда кыштап турар. Хой ооддаашкыны кидин-түлүк. Хой кодаларында байдал амгы үеде түгээр. Автомагазин хүн бүрүнүң чугула хереглелдиң барааннарын чедирип турар. Малчыннарның коданларында мал чемниң курлавыры бар. 15—20 тонна сиген болгаш саваң дужүртүнгеш. Төрүүр хойлуг малчыннарның көргүзүглери багай эвес.

Ынчалза-даа чамдык хой коданнарында байдал таарымча чок. Очур-оол Саттың коданында сакманчылар чедиишпезинин хараазы-биле хураганнарны четче, тоттур эмнерин шыдавайн турар. Ооң чылдагаанындан хойнуң одаржe дүшкe чедир үндүрбейн турар. Шак ынчыдыг байдал Кавакай Моңгуштуң коданында база бар. Медикей Моңгуштуң коданында чаш хураганнар хорамчалыг. Төрүүр коданнарга ам-даа 20 сакманчылар пегеттинип турар. Совхозта комсомол болгаш хой-ниити организацияларды ажыктарны сакманчыладыш чорудары-биле кошкак хемчеглерни ап келген.

Совхозтуң мал ажылының тускай эртемнигдери чаа төрүттүнген хураганнарны ойшаанда дугаарлап четтиктейн турар. Коданда бүргүүде хураганнарның чүгле 30 хире хуусу дугаарлаттынган.

Кыштагларда сүт кудар доскаарларның одалгазы багай. Чамдык коданнарда одаар чүүлдер чедир дужүртүнмээн. Ооң уламыдан хойну соок сүт-биле суттарын, харын-даа чамдык малчыннар хойну четче суттарбайн турар. Ооң чижээн Донур-оол Моңгуштуң коданындан көрүп болур. Ооң малга сүт кудун бээр оңгачаларында сүт дошталы доңа берген. Ниитизи-биле малга сүт кудун бээр оңгачалар чедиишпезинден суттарылганы четпес организастап турары хыналдадап илерээн. Коданнарда шагжалар бар, оларны ажыглавайн турар. Ол шынаан хойнуң ара салыр чорук-тур. Шактыг Медикей Моңгуштуң коданында 18 хой, Дөгүс Ондардан 7 хой, Ойлаа Саттан 20 хой ара салган.

Эң-не дувуренчиг байдал мыйыстыг бода малдың кыштагларында. Сүт-бараан фермазында малга четчир сиген, саваңның курлавыры бар. Инек кажаалары четчир. Мында ажылдан турар кижилерниң болгаш мал ажылының тускай эртемнигдериниг, кол зоотехник Ширнин Моңгуштуң кошкак ажылындан байдал дувуренчиг. Инек кажаазының иштии үр үеде аптаваашыдан доцун калган. Кургаг одекти четчир-биле белеткээн-даа болза, ону инек кажаазында топ албаан. Төрээн инектерни тускайлан чемгербейн турар. Фермада учет болгаш контроль тургустунмаанындан, саан турар 30 инектен хүнде чүгле 30 кг. сүт саан ап турар. Инектерни чылыг сүт-биле суттарбастаан.

Чигир-оол Моңгуштуң коданында инек кажаазының иштии доцган. Кадарчы суурдан шефчилер чедип кээрин маңан орар. Сүт кудар доскаарын чылыглаан албаан. Оңгачалар чок. Хойжуларның хөй кезии бажыңнарда чурттавайн турарлар. Чаңгыс-даа коданда чунар-бажың чок. Малчыннар ортузунда зооветеоредилге организаставаан. Чаңгыс-даа малчын 1982 чылдың социалистиг хүлээлгезин албаан. Оларның ортузунда социалистиг чарышты организастаанны эрецгей. Мал ажылының мурнакчыларын өйшаанда илередип, оларның арга-дурукулгазын пентередир ажылды организаставаан. Суурда хой-ниити активтиг малчыннарже үүүшүүнерни хонар кылып турар.

Айыттынган четпестерин эдер талазы-биле хамаарышкан совхозтарның удуртукчулары дарый болгаш дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Рейд бригадазының кежигүнерн:

С. К. ОНДАР. районнуң улусчу-контроль комитединиң даргазы;

А. Ч. ОНДАР. «Ленинчи орук» солуннуң корреспондентизи;

И. ДАЖИПМАЙ. «Шын» солуннуң корреспондентизи.

Каа-Хем районда мал семиртир «Совет Тыва» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг доозар, ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 60 чылдың төлептиг уткуур дээш бо хүннерде сорук киришкиниг ажылдап, малды кыштан хорамча чок ажырарынче, чаш төлдү менди камгалап алырынче бүгү күжениишкиннерин угландырып турар.

Чеден чылдарның эгезинден бээр бо ажыл-агыйга малчынналының, хой малды ажаап-тежээринниң, чаш малды камгалап алырының талазы-биле аргадуржулгалыг Өктек-оол Сүүроолович Кууларның коданынан 650 төрүүр хойнуң аразындан 250-и бо хүннерде хураганнанкан, оларны менди доруктуруп турар. Ук коданда малга четчир бодүүн болгаш хоолулуг чемнерни белеткээн.

Кадарчылар, дузалакчылар, сакманчылар хостуг шактарында телевизорну көрүп, радиоприёмниктерни дыцпап, чаа солуннарны, журналдарны номчуп турарлар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА (үстүнде): улус кадарчы Ө. С. Кууларның чаа төрүттүнген хураганны сакманчы Алексей Бүрүлчаага хүлээдип берип турары; (адаанда) солагай талазындан — сакманчиктер Көк Куулар, Соңгузда Моңгуш, комсомолчу Бежендей Моңгуш.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ МОГАГШЫЛАГ ЧОК ДЕМИСЕЛЧИ

...Дашкыдан, Соңгу медээлер

Социалистиг Интернационалдың чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилери-биле эш Л. И. Брежневтиң беседазының түңнелдери бүгү делегейге калбак үнелээшкинни болдуруп турар. Дашкыныңың информация органнары, сураглыг политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары совет тайбың чаа инициативаларны ССРЭ-ниң тайбың дээш соксаал чок-демиселиниң, дайын кыжанымшкының уэуткаарынче, тайбыңны быжыглаарынче, бүгү кижи төрелгетениң эргежыынга дүүштүр чавырлыышкынны ханыладырынче ооң ак сеткилдиг чүткүлүнүң хереҗизи кылдыр санап турар.

Совет удуртукчуның чаа инициативаларын Польша бүрүү-биле деткип турар деп. Польшаның «Трибуна людуэ» солун бижээн. Чаңгыс-даа чөрүлдээнге күштүг дузалыбиле ам шиитпирлеп болбас дугайында чугаа болуп турар. Боо-чепсектериң кедергей хөй кылдыр мөөңнелген курлавырларын тодаргай кызырарынга болгаш уэуткаарынга шыдамыккай чугаалажыышкынныр эргежок чугула. Ядролуг дайынга тиилелгени чедип алырын кордаан политика — ол дээрге, сарыыл чок мугулай чорук-тур деп. Л. И. Брежнев айыткан.

Эң-не чагаг сеткилдиг тодаргай тайбың саналдарны Москва Барыын чүк чурттарынга база катап кылгандыр деп, Болгарияның «Работническо дело» солун демдеглээн. Европага ортуман ыракшылдың боо-чепсээнин бүгү хевирлериниден ийи талалар бүрүн ойталаар дугайында дугуржуп алырынга беленнин Совет Эвилели илертейлеп турар. Бүгү кижи төрелгетениң дүвүредип турар үндезин айтырыгларына чөгумчалыг кылдыр шиитпирлөрүнче угланган ССРЭ-ниң тайбың политиказы, Л. И. Брежневтиң тайбың инициативалары чаа дайынны болдурбазынче бүрүн угланган деп, солун бижээн.

Ядролуг дайынны болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры эргежок чугула. Ынчангаш Л. И. Брежневтиң тодаргай тайбың саналдарын бүрүү-биле деткип турар мен деп, Югославияның сураглыг эртемденн И. Савич медеглээн.

Европада ядролуг боо-чепсектиг кызыгаарлаар дугайында Женевага чугаалажыышкынарны ылаптыг чорударынга АКШ-тың хөй-ниити Совет Эвилели шыгыыжыгүүмчүлээн болгаш дөрт орутчас ыракшылдың ядролуг боо-чепсээн ийи талалар 1990 чылга чедир үш катап кызырарын совет удуртукчу саналдаан-дыр деп, АКШ-тың «Лос-Анджелес таймс» солун бижээн.

Национальный краеведческий отдел

Партийжи амыдырал

«...ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ДИЛЕП ТУР МЕН»

Бодувуң ажыл-амыдыралын, салым-чолуң партиялбиле тудуш холбаштырар күзелдиг кижилер «Мен Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүге хүлээп алырын дилеп тур мен...» деп сөстерлиг билдиришкиннери-биле парторганизацияларга бол-а' келгилээр. Ол черле ындыг болурдаа ужуралут.

Партия организация бүрүлүүң авангардчы чорууда, дайынчы эрга-шинээзи оон хүрээленииниң өзүлдезинден, ынчар соңгавыдан улуг-биле хамаарыжыр. СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң шиитпирлеринде база «Партияга хүлээп алыышкынның болган СЭКП кежигүнүге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП Тэп Комитединиң доктаалында до айтырыгже база улуг кижизигей салдынган. Ол бүгүнү удуртулга болдурган, бистин совхозта партком болган партия эге организацияларын ол чугула айтырыга холбаштыр чамдык ажылдарны ковуткан.

СЭКП Уставчыл негелдеринге дүүштүр сөөлгү ийи чылда партияга хүлээп алыышкынның айтырыгларын ап кичээнгейлиг көрүп, аңаа кирип турарларның политиктиг, күш-ажылчы база мөзүшынар талазы-биле байлаларын бүгү талаалыг сайгарып, олардан болган чаа киреер эштерге рекомендация берген коммунистерден негелдеп күштелдирген. Эртиен отчёттуг үеде СЭКП-ге хүлээп алдынганнарның 66,6 хуузу ажылчыннар, 61,9 хуузу комсомолду дамчыштыр кирген. Олар дээрге бүдүүлгеге-даа, хөй-нитти амыдыралыга-даа ап идепкейлиг болган ажыктан талазы-биле тедиктиг кижилер. Маңаа чамдык чижектерни көрөөл. Механизатор А. С. Беган комсомол организациязының секретарылавышаан, К-701 трактордуң бөлүүг хумагалыг бөлүг-биле өзүлеп, эрткен чылын 2297 эталон гектарны ажылдап кылган, а ам 1983 чылдың планында 786 та недирген, а амгы үеде Ак-Чыраала хынытының белеткээр черде берге үрестокта ажылдап турар.

Партияга чугле ажылчыннарны эвес, интеллигенцияның эң эки төлээлекчилерин база тускээп ап турар бис. Олар боттарының идепкейлиг хөй-ниттичи ажызы-биле коммунистерниң изегелиг үлегерлиг турар. Башты Ш. К. Навачыгаа Булун-Тергн ортумак школазында партия эге организациязының секретары болган пропагандист. Аныяк коммунист К. Л. Кыргыс Кызыл-Дагда херээженнер чөвүлелиниң даргазы, ол дээрге районда эң эки ажылдыг чөвүлелдерниң бирээзи.

СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алдыганнарның, аразында бодувуң ажыл-херээнге бердинген, төлептиг мөзү-шынарлыг кижилер база эвээш эвес. Оларга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады О. М. Седнинн хамаарыштырып болур. Ол эрткен чылын бир хойдан-на 2,8 кг дуктуг кыргын алган, өг-бүлези-биле 21 тонна сигенни белеткээш, амгы үеде кыптаглаашкынны хүр-чаагай эрттирип турар. Январь төлчүзүнге чедир оон коданывда 230 ажыг хой төрээн, оларның хураганы ончаменди. Ол ышкаш Чаш-Тал фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи Л. М. Маадыр-оол болган дузалакчы кадарчы болбушаан, амгы 87 хураганы доруктуруп өстүрген болган малчының мергежилин билдиглиг шинээдип ап турар Р. Д. Лопсан олар ышкаш кандидат стажты бүзүреглиг эртип турарлар база бар. Үстүнде дег өске-даа чижектерни көргүзүп болур.

Партияга чаа хүлээп алдынганнар-биле, ылаңгыя СЭКП кежигүнүнге кандидаттар-биле ажыл парын, хөй талалыг болгай. Оларга рекомендация берген коммунистер ол аныяк кижилер кандидат стажын эртирип турар үеде оларны партияга киреринге белеткээр хүлээлгедиг. Ынчангаш ындыг коммунистерниң харыысалгазын бедидер сорулга-биле партком болгаш партия эге организацияларының доктаамал практикалап турар апарган. Ол ышкаш партияга чаа киреглер-биле эш хуузунуң беседаларын кылып, оларның бүдүүлгечи болгаш хөй-нитичи ажылдорудулгазын, амыдыралчуртталгазының байзалын сайгарып, кандыг бергелер барын, дуза херек бе деэрээн тодарадып, эргежок чугула саналдарны, «сүмелерни берип турар бис.

Оон аңгыда аныяк коммунистерниң болган СЭКП кежигүнүнге кандидаттарның теоретиктиг практиктиг бедидер сорулга-биле бисте оларның 2 чыл хуусаалыг школазы ажылдап турар. Оларда бөвүн-ла 40 хире кижи хаара туттунган. Өөредилгениң кичээлдерин түскай программа бөвүгаар эртирип турар. «Сайзыраңгай социализмниң үезинде партияның удуртукчу ролюнүн улам ыңай өскени», «Чаа хевирииң партиязының дугайында ленинчи өөредиг», «Партийжи амыдыралның нормаларын амыдыралга бот-тандырары» деп болган өске-даа темаларга кичээлдерни эрттирген.

Оларны совхозтуң амыдыралындан чижектер-биле сырый холбаштырып, эрткен-даа база амгы-даа үелер-биле деңнеп, байлак чижектерлиг кылдыр эрттиргилээн. Чамдык темаларның кичээлдеринге партия эге организацияларының секретарылары, оларның оралакчыларын болгаш партком кежигүнүнерин чалап олуруштуруп, оларның чугааларын, сүмелерин дыңнаарын база практикалап келген.

Аныяк коммунистер школазынга теоретиктиг айтырыглардан аңгыда коммунистерниң Устав негелделарын, партийжи даалгаларын күүседип турарының, СЭКП кежигүнүнге кандидаттар ол стажты эртирип турарының дугайында информацияларны база дыңназа кандыгыл деп чамдык эштер саналдап турар. Оңу өөрүнү көөрү чугула деп бодап турар бис.

СЭКП-ге хүлээп алыышкынның болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар-биле бистин ажылывыста эки талалар бар-даа болза, четпестер амдаа хөй. Ылаңгыя партияга кирип турарларның аразында малчыннарның саны эвээш, комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажыл кошкак тургустунган. Ак-Туругда № 1 хойку бригадада, № 7 көзээ профтехучилищеде партия эге организацияларының (секретарзары Ч. М. Кенеп, С. М. Сүгежик) сөөлгү чылдарда барык-ла өзүлде чок болган.

Оон аңгыда чамдык партия эге организацияларының аныяк коммунистер-биле кижизидилге ажылын кошкак тургускан. Чижээ, Ак-Туруг көдээ Советте, машина-трактор мастерскаязында партия эге организацияларының (секретарылары Я. М. Сагаан, Л. М. Дорта) аныяк коммунистерге болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарга партийжи даалгаларны берип тураа-даа, оон канчаар күүсединнин турарын чогуур өй-шаанда контрольдавайн, оларга практиктиг дузаны четпес көргүзүп келген. Оон аңгыда бо партия организацияларында кандидаттарга рекомендация берген коммунистерден негелде база кошкан.

СЭКП-ге хүлээп алыышкынның болгаш аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыгларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтырыгынарынга дүүштүр тургузуп, эң телептиглерни партияга шилип, ылаңгыя совхоз будуулгезинде кол мергежилдиг кижилерни болдавы хүлээп алыры-биле бо чугула ажыл-херекке кичээнгейни үлам күштелдирери парткомуң болгаш партия эге организацияларының бир чугула сорулгазы болур.

Р. ХҮНАЙ-ООЛ.
«Ак-Туруг» совхозта партком секретары.

КҮЖҮВҮС - НАЙЫРАЛДА

ЧАҢГЫС ИЕ ТӨЛДЕРИ ДЕГ

Улустарның бузулбас чаңгыс эвин болгаш бижыг найыралын Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели амыдырал кырында бадыткап турар. Найырал дээрге социализмниң тиилелгеан, совет шиитвелдиң күүлүг шимчедикчи күжү, бүгү-ле нацияларның болгаш улустарның коммунизмниң хөрээ дээш чогаадыкчы күш-ажылының үндезини.

Бо булунда республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хөй национадыг өг-бүлезиниң ажыл-ижин чырыткан.

Ак-Довурак. Дүн, хүн-даа чок, дааш-шимээн дыңмиренле турар. Ажылчын хоорайның ажыл-ишчилери СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырапга боттандырыышаан, он бирги бешчылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш ажылдап турары ол.

Эртиен чылдың түңнелдериле дыка хөй бүдүүлге коллективтери тиилекчилер болган. Оларга үш дугаар орун тудуут участогу, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиинде Алдыоол Күжүгеттиң, Кара-оол Салчактың дашчылар бригадалары, сеңгелге-механика пезинің ийиги эзлээ, комбинаттың тудуг-сеңгелге эргелиинде коммунист Делгер Хураганга удуртқан быланчылар бригадазы, 4, 5, 11, 15 дугаарлыг садыг коллективтери, рудниктиң өрүмнээр участогунуң ийиги, сескн станоктары, № 2 база 7 экскаваторлар экипаждары, АТБ-де Шахур Шахмуратовтың удуртқан КамАЗ чолаачыларының болгаш өскедаа бүдүүлгелер коллективтери хамааржыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт пезинде 27 чолаачы эртиен чылдың планын чеднишкиниг күүсеткеш, бо хүнгерде 1982 чылдың апрелиймай айларының үлүүнде ажылдап турар. Ылаңгыя БелАЗ чолаачылары А. Яковлев, В. Штыгашев, Н. Михайлов, Г. Карпов, Л. Волковский олар социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүсеткеш, үениң мурнап турарлар.

Бүдүүлгениң коллективтериниң киирген күш-ажылчы чеднишкиннериниң түңнелинде Ак-Довурак хоорай 19,5 млн. рубльдиң барааныг продукциязын, бир миллион тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүүрген. Улус ажыл-агыйының 1460 мүң тонна чүүктерин соөрткеп, чурттакчы чоңга 144 мүң рубльдиң ачы-дузазын чедирген.

Бо бүгү чедип алдынган чеднишкиннер улуг бүдүүлгеде ажылдап турар хөй янзы нацыя чоннуң пайыралдыг, дениг күш-ажылының түңнелидир. Ак-Довуракты интернационалчы хоорай деп адап турары чөптүг. Ында хөй-ле нацияларның төлээлери — орустар, тывалар, украиннер, белорустар, татарлар, чуваштар, хакастар, грузиннер дээш кымнарны чок дээр. Шуптуу дөртен хире нацияның төлээлери бир деминг, эң-найыралдыг, чаңгызы хөйүү дээш, хөйү чаңгызы дээш чурттап, ажылдап турар.

Бүдүүлгениң ажылынга кызымак, хөй-нитичи, шалыпчыларны чорташаарал-биле адап болур. Оларга үүрмекчеп-сорттаар комплексте электрик-слесарь латыш Антон Феликсандрович Валентинас, оператор хакас Музалия Хостаминовна Кутусова, бөдүүн руда үүрмектээр пехте механик украин Владимир Мирошович Чичикевич, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады тыва Уйнукпан Түлүшевна Монгуш, транспорт пезинде БелАЗ чолаачылары: башкир Радик Камилович Хасанов, молдав Алексей Антонович Плачента, кабардин-балкар Хүсейн Джамбо Урусов болгаш бүдүүлгениң өске-даа оң-оң мурнакчылары хамааржыр.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга белеткел ажылы Ак-Довурак хоорайда кижи-түлүк эгелээн. Ажылчы чонну, ылаңгыя аныяк өскенни интернационалчы үзүгэ кижизидер талазы-биле ажылдыг партия комитеди, комсомол болгаш профэвилел организациялары, Советтер органнары чер сайын каастаптаан. Кижизидилге ажылдарының планнарын тургускан. Хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болгаш оон чер-черде организациялары чол ортузунга найыралдың, совет патриотизмниң, Л. И. Брежневтиң чогаалдарының болгаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга оон чугаазының дугайында тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар.

Хоорайның Культура ордузунга янзы-бүрү темаларга интернационалчы кежээлерни, помчулга конференцияларын, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражыышкынпарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин эрттирерия чаңчыл болган. Библиотекаларда «ССРЭ-ниң 60 чылы», «Партия — чоннуң чаагай-амыдыралы дээш», «Интернационалчы будуң» деп делгелгелерни организастаан. Библиотека ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Номчулга конференцияларын, кижизидилге темазынга лекцияларны, «Совет кижиниң моөу-шынары» деп диспуттарны эрттиргени солуп. Совет чонуң революстуң, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын доктаамал пропагандалап турар.

ВЛКСМ комитеди, ДОСААФ, Культура ордузу болгаш педколлективтер шинти күш-биле аныяктарны шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы үзүгэ кижизидери-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довуракчы № 2 школада хөй национадыг уруглар өөредип турар. Бо школада «Найырал» деп клуб бар. Олар чүгле Совет Эвилелиниң ажылчы чонуң, ылаңгыя аныяк өскенни интернационалчы үзүгэ кижизидер талазы-биле ажылдыг партия комитеди, комсомол болгаш профэвилел организациялары, Советтер органнары чер сайын каастаптаан. Кижизидилге ажылдарының планнарын тургускан. Хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болгаш оон чер-черде организациялары чол ортузунга найыралдың, совет патриотизмниң, Л. И. Брежневтиң чогаалдарының болгаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга оон чугаазының дугайында тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар.

Хоорайның Культура ордузунга янзы-бүрү темаларга интернационалчы кежээлерни, помчулга конференцияларын, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражыышкынпарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин эрттиреря чаңчыл болган. Библиотекаларда «ССРЭ-ниң 60 чылы», «Партия — чоннуң чаагай-амыдыралы дээш», «Интернационалчы будуң» деп делгелгелерни организастаан. Библиотека ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Номчулга конференцияларын, кижизидилге темазынга лекцияларны, «Совет кижиниң моөу-шынары» деп диспуттарны эрттиргени солуп. Совет чонуң революстуң, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын доктаамал пропагандалап турар.

ВЛКСМ комитеди, ДОСААФ, Культура ордузу болгаш педколлективтер шинти күш-биле аныяктарны шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы үзүгэ кижизидери-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довуракчы № 2 школада хөй национадыг уруглар өөредип турар. Бо школада «Найырал» деп клуб бар. Олар чүгле Совет Эвилелиниң ажылчы чонуң, ылаңгыя аныяк өскенни интернационалчы үзүгэ кижизидер талазы-биле ажылдыг партия комитеди, комсомол болгаш профэвилел организациялары, Советтер органнары чер сайын каастаптаан. Кижизидилге ажылдарының планнарын тургускан. Хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болгаш оон чер-черде организациялары чол ортузунга найыралдың, совет патриотизмниң, Л. И. Брежневтиң чогаалдарының болгаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга оон чугаазының дугайында тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар.

Хоорайның Культура ордузунга янзы-бүрү темаларга интернационалчы кежээлерни, помчулга конференциялаларын, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражыышкынпарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин эрттиреря чаңчыл болган. Библиотекаларда «ССРЭ-ниң 60 чылы», «Партия — чоннуң чаагай-амыдыралы дээш», «Интернационалчы будуң» деп делгелгелерни организастаан. Библиотека ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Номчулга конференцияларын, кижизидилге темазынга лекцияларны, «Совет кижиниң моөу-шынары» деп диспуттарны эрттиргени солуп. Совет чонуң революстуң, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын доктаамал пропагандалап турар.

ВЛКСМ комитеди, ДОСААФ, Культура ордузу болгаш педколлективтер шинти күш-биле аныяктарны шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы үзүгэ кижизидери-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довуракчы № 2 школада хөй национадыг уруглар өөредип турар. Бо школада «Найырал» деп клуб бар. Олар чүгле Совет Эвилелиниң ажылчы чонуң, ылаңгыя аныяк өскенни интернационалчы үзүгэ кижизидер талазы-биле ажылдыг партия комитеди, комсомол болгаш профэвилел организациялары, Советтер органнары чер сайын каастаптаан. Кижизидилге ажылдарының планнарын тургускан. Хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болгаш оон чер-черде организациялары чол ортузунга найыралдың, совет патриотизмниң, Л. И. Брежневтиң чогаалдарының болгаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга оон чугаазының дугайында тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар.

Хоорайның Культура ордузунга янзы-бүрү темаларга интернационалчы кежээлерни, помчулга конференциялаларын, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражыышкынпарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин эрттиреря чаңчыл болган. Библиотекаларда «ССРЭ-ниң 60 чылы», «Партия — чоннуң чаагай-амыдыралы дээш», «Интернационалчы будуң» деп делгелгелерни организастаан. Библиотека ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Номчулга конференцияларын, кижизидилге темазынга лекцияларны, «Совет кижиниң моөу-шынары» деп диспуттарны эрттиргени солуп. Совет чонуң революстуң, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын доктаамал пропагандалап турар.

ВЛКСМ комитеди, ДОСААФ, Культура ордузу болгаш педколлективтер шинти күш-биле аныяктарны шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы үзүгэ кижизидери-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довуракчы № 2 школада хөй национадыг уруглар өөредип турар. Бо школада «Найырал» деп клуб

Хоорайның чамдык үлетпүр будуүлге черлеринде интернационалчы кижизидилге ажылы багай эвес тургустунган. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп будуүлге лабораториязында А. Ч. Сенгеловага удуртқан профэвилел организациязының ажылы солуп. Янзы-бүрү фото-чуруктар көшкурузуп, альбомнар делгизирип, национал аъш-чем делгелгезин доктрамал организастап эрттирип турар. Коллектив кежигүннериниң бо ажылга «идепкейи улуг. Чоокта чаа аңаа «Улустарның пайыралы» деп кежээ болган. Аңаа эзлчег бүрүзү национал хеп, аъш-чем, ыры, шүүлүк, таңцы белетеген алган. Орус, узбек, украин, тыва хепшерниң, национал аъш-чем делгелгези болган. Биштиң кадбак, делгем чуртувустуң хөй национал улустарының дылдарында ырытоов куттулуп, шүүлүктер орайга дээр ол кежээге чаңгыланган.

Чамдык будуүлге, албан организацияларының черлеринде интернационалчы кижизидилге ажылы ам-даа чедир тургустунмаан. Аңаа ярыглал фабриказының, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиинин чамдык коллективтери хамааржыр. Тус черлерде партия, комсомол, профэвилел организацияларының бо айтырыгны чугуланып көөр үе келген.

Ө. МОНГУШ.

МИЛЛИОН ТОННАНЫ

Даг-дүгү — ховар болгаш амгы эртем-техниктиг революциянын шапкын хөгжүдезининң үезинде үнелиг казар байлактарның бирээзи. Ону амгы үеним нарын машинатехниказының кезектеринден эгелээш, космос ракеталарына чедир ажыглавайн турар будуүлге чери чок деп болур. Ынчангаш казыл, тын турарывыс даг-дүгүнүң Төрээн чуртка чугуласкын ажылчын бүрүзү эки билир.

Бо чылдың январь эгезинде комбинаттың интернационалчы коллективи комбинатты ажыглалга киирген хүнүнден бээр бир миллион тонна бедик шынарлыг даг-дүгүн Төрээн чуртка берген. Ол дээрге чүгле бистиң эзлчегиң эвес, комбинаттың бүгү ажылчынпарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының күш-ажылчы тиилелгези болган өөрүшкүзүг-дүр.

Күш-ажылчы чеднишкиннерге үлам сорук киирген бистиң бешки эзлчегиниң ажылчынары чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеп, бистиң чурттуң улустарының пайыралының болгаш аңы-дуңмалышкы чоруунуң байырлалы болур ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунга боттарының бижыг тура-соруктуун илередип турар.

В. ЛИПАТОВА.
бешки эзлчегниң начальнигги.

ЧУРУКТА: комбинаттың арыглал фабриказының бешки эзлчээниң бөлүк мурнакчылары. Бирги одуругда (солагай таладан): регулировщик Кара-кыс Даажы-Сегбе, мастер Арадилия Сарыглар, оператор Алия Сатмухамедова, машинист Римма Хомушку; ийиги одуругда (солагай таладан): регулировщик Владимир Дойтак, эзлчег начальнигги Валентина Липатова, мастер Пётр Дорин.

К. ООРЖАКТЫҢ фотозу.

БИСТИҢ ЭЭЛЧЭЭВИСТЕ

Бистиң бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегивисте янзы-бүрү нацияларның төлээлери ажылдап турар. Ынчангаш бистиң интернационалчы коллектив дээр.

Мээң удуртуп турарым үшкү эзлчегде орустар, тывалар, хакастар, казахтар дээш оон-даа өске нацияның оолдары, кыстары чаңгыс өг-бүленииң кежигүннери дег эптиг, пайыралдыг коллектив болуп ажылдап, бүдүүлге планнарын доктаамал ажыр күүседип турар. Коллективтиң кежигүннеринде онаашкан ажылынга кызымак, хөй-нитичи, эш-өөрүнге үлегерлиг аныяк ажылчыннар хөй. Чижээлээрге, машинистер З. Порядковапы, Б. Делгерни, слесарь В. Ханжигановту көрээл. Олар үлүг-нормазын доктаамал ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчилери боон келди. Ындыгларны эзлчегден оон-даа хөй-ну адап болур.

Бистиң эзлчегниң ажылчынары он бирги беш чылдың бирги чылын түңнеп тура, оон ийиги чылында будуүлгенниң ажыктыын бедидип, продукциянын шынарын экижидип тургаш, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 50 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бээр деп бедитпеп хүлээлгени алган шудургу ажылдап турар.

А. МАНЧЫН-ООЛ,
ярыглал фабриказының үшкү эзлчээниң начальнигги.

БАЖЫҢНАР КӨВҮДЭЭР

Удавас, ийи-де хире чыл болгаш, найыралдың, акы-дуңмалышкының хоорайы Ак-Довурак бодувуң чазарын чыл оюн демдеглеп эрттирер. Бо үеним дургузунда хоорай таныттынмас кылдыр өскерилген. Черден чеден метр бедик-че кодурлуг үне берген комбинаттың ярыглал фабриказындан аңгыда албан организацияларның, будуүлге черлеринің тудуглары, хөй каът чуртталга бажыңнары, амгы үеним дериг-херекселдери-биле чепсегленген эмнелгелер, школалар, библиотекалар, Культура ордузу, магазиннер дээш өске-даа оң-оң амыдырал хандырылга черлериниң тудугларын айтып болур. Ак-Довуракчыларның бо чедиишкиннери Коммунистиг партияның, Совет Эвилелиниң хөй национал улустарының бүгү талалыг акы-дуңмалышкы деткимчезиниң ачызында чедип алдынган.

Найыралдың, акы-дуңмалышкы чоруктуң бир кол хереечизи — тудугнуң нарын мергежилдеринге национал кадрларны белеткээри болур. Чоокта чедир тудуг талазы-биле кандыг-даа мергежил чок чораан тыва оолдар, кыстар ам тудугжуның янзы-бүрү мергежилин шинээдип алган, бедик мергежилдиг тудугжулар апарган. Моөң тозаргай чижээге «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Алдын-оол Сюрюнович Күжүгеттиң бригадазын айтып болур. Бо бригада он беш чыл бурунгаар тургустунган. Бо үеним дургузунда бригаданың тудугжуларының ооң-биле организастаан. Аныяк чонну, ылаңгыя аныяк өскенни интернационалчы үзүгэ кижизидер талазы-биле ажылдыг партия комитеди, комсомол болгаш профэвилел организациялары, Советтер органнары чер сайын каастаптаан. Кижизидилге ажылдарының планнарын тургускан. Хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болгаш оон чер-черде организациялары чол ортузунга найыралдың, совет патриотизмниң, Л. И. Брежневтиң чогаалдарының болгаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга оон чугаазының дугайында тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар.

Хоорайның Культура ордузунга янзы-бүрү темаларга интернационалчы кежээлерни, помчулга конференциялаларын, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражыышкынпарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин эрттиреря чаңчыл болган. Библиотекаларда «ССРЭ-ниң 60 чылы», «Партия — чоннуң чаагай-амыдыралы дээш», «Интернационалчы будуң» деп делгелгелерни организастаан. Библиотека ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Номчулга конференцияларын, кижизидилге темазынга лекцияларны, «Совет кижиниң моөу-шынары» деп диспуттарны эрттиргени солуп. Совет чонуң революстуң, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын доктаамал пропагандалап турар.

ВЛКСМ комитеди, ДОСААФ, Культура ордузу болгаш педколлективтер шинти күш-биле аныяктарны шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы үзүгэ кижизидери-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довуракчы № 2 школада хөй национадыг уруглар өөредип турар. Бо школада «Найырал» деп клуб бар. Олар чүгле Совет Эвилелиниң ажылчы чонуң, ылаңгыя аныяк өскенни интернационалчы үзүгэ кижизидер талазы-биле ажылдыг партия комитеди, комсомол болгаш профэвилел организациялары, Советтер органнары чер сайын каастаптаан. Кижизидилге ажылдарының планнарын тургускан. Хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери болгаш оон чер-черде организациялары чол ортузунга найыралдың, совет патриотизмниң, Л. И. Брежневтиң чогаалдарының болгаш СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга оон чугаазының дугайында тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар.

Хоорайның Культура ордузунга янзы-бүрү темаларга интернационалчы кежээлерни, помчулга конференциялаларын, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражыышкынпарны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин эрттиреря чаңчыл болган. Библиотекаларда «ССРЭ-ниң 60 чылы», «Партия — чоннуң чаагай-амыдыралы дээш», «Интернационалчы будуң» деп делгелгелерни организастаан. Библиотека ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Номчулга конференцияларын, кижизидилге темазынга лекцияларны, «Совет кижиниң моөу-шынары» деп диспуттарны эрттиргени солуп. Совет чонуң революстуң, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын доктаамал пропагандалап турар.

ВЛКСМ комитеди, ДОСААФ, Культура ордузу болгаш педколлективтер шинти күш-биле аныяктарны шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы үзүгэ кижизидери-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довуракчы № 2 школада хөй национадыг уруглар өөредип турар. Бо школада «Найырал» деп клуб

Ак-Довуракчы хөй национадыг чурттакчылары болгаш тудугжулары төрээн хоорайын үлегерлиг хоорай болдурар дээш оон чаагайжыдылгазынче доктаамал кичээнгейни садып, чаа-чаа тудугларны ажыглалга киирип, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнун байырлалын бүгү талазы-биле төлептиг үүкүүр дээш ажылдап турар.

К. ООРЖАК.

ТӨӨГҮНҮҢ АРЫННАРЫНДАН

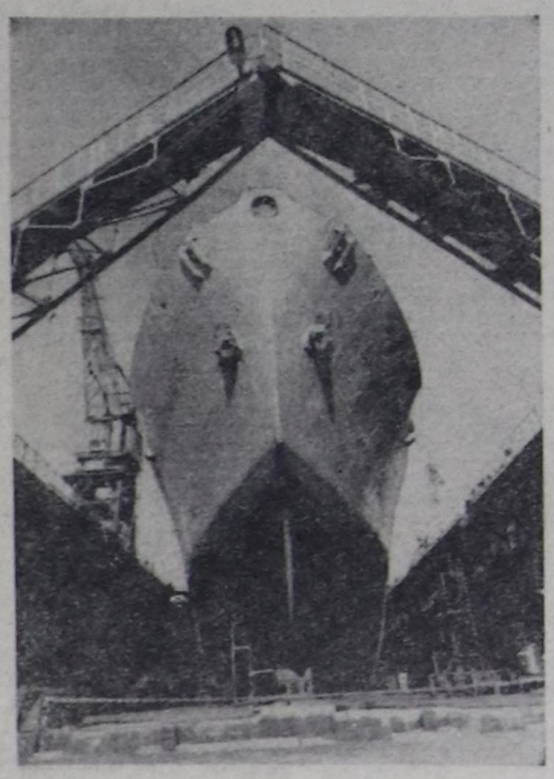
⊙ **1959 чыл.** Даг-дүгү арыглаар түр тургузуг чогааткаш, ажыглалга киирген. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эзлчээ ажыглалга киргиже чедир чурттуң заводтарынче бедик сорттуг даг-дүгүн ол арыглап, чорудуп турган.

⊙ **1961 чыл.** ТЭЦ-тиң таваан салырынга баштайгы кубометр бетонну кутқан. Ак-Довурак — Абаза оруунуң тудуун эгелээн.

⊙ **1964 чыл.** Апрельде Ак-Довурак ажылчын суурну хоорай кылдыр эде организастаан, хоорай Советин тургускан.

⊙ **1976 чыл.** Тываның даг-дүгү арыглаар «Тыва даг-дүгү» комбинадынга В. И. Ленинниң адын тывыскан.

СОВЕТ ГАВАНЬНЫҢ СУДНО СЕПТЕКЧИЛЕРИНДЕ

ХАБАРОВСК КРАЙ. Совет Гаваньда судно септээр заводтуң септекчилери ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартканнар. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаапнар. Олар чыл планын хуусаадан эрте, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы 270 саналдарны шинээдип ап тургаш, күүседирин хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: судно септелгезинииң үезинде.
В. ТАРАБАШУКТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП Бай-Тайга райкому партия-ажыл-агый активиниң болгаш пропагандистериниң ээлчеглиг семинарын организастап эрттирген.

Аңаа «Улус ажыл-агыйынга удуртулганың ленинчи принциптериниң боттанышкынын», «Социалистиг чарыш — бүгүнниитиниң херээ» деп лекцияларны СЭКП райкомунуң ийиги секретары М. Х. Сарыглар, районнуң көдээ ажыл-агый будуүлге эргелиинин үлуг зоотехниги К. Б. Салчак одар кылганнар.

«Тээли» совхозтуң улуг бухгалтери К. Ч. Хертек «Совхозта учёт болгаш отчёттуң байдалынын дугайында» деп темага холбаштыр ажылынын дуржулгазын чугаалап, кампалгалыг болурун чедип алырының аргаларынга делгереңгей доктааган.

Семинарның түңнелинде түс-түс адырлар аайы-биле арга-дуржулга соөлчулгазы болган.

Б. БАРБА.

ТУСКАЙЖЫТТЫНГАН БРИГАДАЛАР

Белоруссияның хөй-хөй ажыл-агыйлары бо чылын тускайжыттынган бригадаларны тургускан. Ындыг коллективтериниң ажылының түңнелин оларның ажаан алган дүжүүт-биле сапап үндүрер.

Ындыг ажылдың ажыктынынга эрткен чылын-на олар бүзүрээн. «Коммунизмче орук» колхозтуң чээрби механизаторунга эрткен чылын муң чыгыы гектар тарылга шөлүн быжыглаан. Ол чыл кандаашкынныг болза-даа, гектар бүрүзүнден олар ортумаа-биле 35 центнер тарааны, 200 центнер картофельди, 573 центнер даавыл чеминтерни, кукурузалың 523 центнер погаан масазының ажаан алганнар. Ол продукцияны күрүөге сатканындан ажыл-агый чартык миллион рубльдиң орулгазын алган. А оон мурнунда кандаашкынныг чылдарда ажылагый карылгалыг болуп турган.

— Звено системазы-биле ажылдап турувуста ындыг бедик көргүзүглерни чүгле чамдык механизаторлар чедип ап турган болгай. Ол бээнин чыл бүрүүнде-ле чедип алдынмас турган— деп, ол колхозка он ажыг чыл дургузунда агрономнап ажылдап турган болгаш ийи чыл мурнунда —опу даргалап эгелээн И. Болотников чугаалады.— Черниң ээзи кылдыр ижи шуут чанчыгып калыр болгай.

Бригада дээрге шуут ашы болгай. Оон ажылын агроном эртемниг дуржулгалыг кижи удуртур. Ону механик содуп болур. Ажыл бүрүүн агротехниктиг бедик деңнелге болгаш чогуур хуусаада кылын болур ажыл-бүрү машиналарбиле бригаданың механизаторлары хандыртынган. Ында тускай сеңгелге албанын база тургузуп алган. Ажылының бедик бүдүүлчүлүг болурунга кижи бүрүүн соөуургалдыг болур, чүге дээрге кижи бүрүзүнүң киирген үлүг-хуузунган оларның алыр шалыңы хамааржыр болгай.

Чаа коллективтиң ат-алдары дораан-на көдүүлүп келген. Черни кереэлиг арга-биле ажылдап кылын эгелээнден бээр чүгле бир чыл эртсе-даа, ажыл-агыйжы чоруктуң культуразы дыка эңнеэн. Шөлдер десилеттинген, хөй-хөй орунтарлыг черлерни чардырып каапкан. Ында улуг ажыл кылдыымаан-даа болза, комбайнерлер оон ачылында эң чавыс сыптарда тараанны кестирер аргалыг болуп, төпчатоона тараанны немей ажаан алган. Келир чылдың дүүжүдүнге белеткенин турда, кожаларынындан дыка хөй органиктиг чемиштидилгелерни олар шөлдерже төккен болгаш оларның үрезининиң шынары бедик болган.

Бригадада ажылдап турарларның күш-ажылының төлевири оларның кайы хире дүжүт алганындан хамаарыкыр. Механизаторлар чыл дургузунда аванс кылдыр алганы рубль бүрүүнден — продукцияны сайгарганының түңнелинде ам-даа бир рубль 20 копеекти немей алган.

Белоруссияның Көдээ ажылагый министерствозу Гомель областың ажыл-агыйларының ол эгелээшкиннерин деткээн болгаш республика семинарын аңаа эрттирген.

П. ПОБОКО.
СЭТА-ның корр.

БҮДҮРҮП ЭГЕЛЭЭН

**110 тонна

Журналистиң блокнодиндан

Ыраккы Кара-Хөлде

3. Черден алырын дээрден манаар

— ЧЕР АЖЫЛЫ мында мал ажылының бир чугула кезээ. 500 гектар тарылга шөлүнге чылдың-па кок-суланы тарып турар. Ынчалзажок часкы хар суу-биле бичии шыгыдып алыр 42 гектардан оске сугаттыг черлер чок болганда, Кара-Хөлге чер ажылын чорудары дээрге колдуунда магадылал чок херек. Чүге дээрге бүтүү-де чүве агаар-бойдустуң хайырлалындан хамаарыжыр. Чаъс чагбаска-да, дүжүт чок болур. «Черден алырывысты дээрден манаар улус-ла болгай бис — деп, ук адырны харылап турар специалист А. Салчак чугаалады. — Эрткең чылын түгле күсүү чаъстың ачызы-биле харын 700 ажыг тонна көк-суланы алыр аргалыг болган бис».

Чер ажылынның культуразы хожудаңгай, хөрээнүң бичиндада дыштандырбайн, чалгынныг апдазыннар-биле чылдынна чара тырттырып, тарып турарындан Туралыгның, Кожээлиг-Ховуның шөлдери кыраан, үнүш-дүжүткүрү кудулаан, кырында чеминиг каъды хаттаң, хар, чаъс суундан үрелип чыдар. Оон кадында, ол шөлдерге органиктиг болгай минералдыг чеминчидилгелерни кажап-даа төп көрбээн. Бо чылын, харын 40 тонна иринди өдекти хөрүнге төгерип планнаан.

Хөрүнүң болбазырадыр ажылдан кылырының аргаларын, шөлдерни ажыглаарын үндезинин-биле оскертпес болза, олар сөөлүнде барып түгдал үнмес көк сай болуп, кагдынары чигинниг чок. Ол дээрге хөй-хөй совхозтарның дуржуңгазынга бадыткаттынган маргыш чок чүүл-дүр. Ынчангаш, эрте дээре, бистиң республиканың чер ажылында салдынган эң чугула сорулгага дүүштүр, чер ажылының хөрүн камгалаар аргазынче шилчинри — хүнүң негелделиг кол соруглазы болу берген-дир. Оны боттандырарда, эрозияга удур техниканы тыптынып, ону билдилиг ажыглаарын чедип алырыбиле чергелештир, органиктиг болгай минералдыг чемишчидилгелерни Тываның Кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының ажылдап кылган сүмелерин ёзугаар ажыглаары чугула.

Чоокку чылдарда чедип алыр ужурлуг база бир чугула сорулга — совхозга хову бригадазының төвүн кылыры. Ол дугайында айтырыг чаңгыс эвес удаа тургустунуп келзе-даа, амга чедир шинтпирлеттинмээн. Ынчангаш үзамдыгар соок частыг, эрте дүжер соок күстүг Кара-Хөлдүң механизаторлары чер чардырып, үрезин чаштырарда, дорт талазындан хатка кактырган ажык шөлге одаглап-мышаан...

СОВХОЗТА ЧЕР БОЛГАШ МАЛ АЖЫЛЫН чогуур деңнелге тударынга шамчедикчи, хандырыкчы кол күш — машина-техника болуп турар. Амгы үеде ажыл-агыйның техника-биле чепсегленгени шыырак: 39 автомашина, оон иштинде кадыр-бертке тура дүшпес ГАЗ-66-лар, дугуйлуг болгаш илчирбелиг 8 трактор, кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналары бар. Кыштаглаашкының амгы чымыштыг үезинде малчыннарга мал чеми, суг, дус, одаар ыяш дээш өске-даа түүлдерни соөртүп чедирип, хандырылганың бүгү-ле айтырыгларын шинтпирлеңирге төлептиг үлүүн киирип турар чолаачылар, трактористер совхозта хөй. Оларның чижээнге суг сөөртүр машиналар чолаачылары Ш. Күжүгет, А. Салчак, ЗИЛ-153 чолаачызы Д. Хертек, трактористер А. Хертек, Д. Салчак болгаш өскелерни-даа адап болур.

Ынчалза-даа совхозта бар техниканың ажыглалы чогуур негелдеге ыракта дүүшнес. Чамдык чолаачылар хүн дургузунда кызын дээш ажылын чедир кылбайн, малчыннарже ийи-бир рейс кылгаш, суурже эрте-ле халдын кирип кээр таварылгалар хөй. Оон улам-мындан, машиналарның саны хөй-даа болза, олар долу күш-биле ажыглаттынмайн турарының бир чылдагааны-даа ында, ажылга харыысалга чок чорукта. Ынчангаш айтыгаан четчестерни чайладым, ажыл-агыйда машина-техниканың ажыглалын үндезинии-биле экижидери пегеттинип турар.

Хан-дамыр аарыгларын эмнээринче онза кичээнгейни амгы үеде угландырып турар. Хан-дамыр аарыглыг кижилерни эмнээр черлерни чурттуң бүгү можуларынга 1985 чылга чедир тудар болгаш ажылдадын эгелээр соруглагы Кубаның кардиологтарының бо чылдың январьда Гаванага болган III конгрезинге айытткан. «Дүрген дуза чедирер» албанның калбак четкизин тургузарынче, амгы үеның медицина техниказы-биле хандырарынче онза кичээнгейни угландырып турар.

(ПМА).

2000 ЧЫЛДЫҢ ДЕҢНЕЛИНГЕ

ГАВАНА. Эмчилер-биле чопшу хандырар херекке Куба Республика эң бедик түңнелдерни чедип алган болгаш Кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязының планнаану 2000 чылдың деңнелинге ам безин чеде берер.

Чуртта кадык камгаладының шапкын хөгжүлдезинин, чоңнуң бүгү-нинти халае эмнелгезин организастаашының түңнелинде полиомиелит, калчаладлар аарыг, малярия, дифтерия, өспа шыкаш халдавырлыг болгаш айылдыг аарыгларның когун үзе, бүрүн узуткаан. Революцияга чедир ол аарыглардан муң-муң кижилер Кубага өлүп турган. Ынчларда бүгү чоңнуң чүгле 8 хуузу эмнелге дузаламчызын алыр аргалыг турган.

Эмнелге албан черлерниң четкизин улам калбартырын 1985 чылга чедир көрдүнген национал кадык камгалал хөгжүлдезинин планында айытткан. 30 чаа эмнелгеин 85 поликлиникаларны, 13 диш эмнелгезин болгаш медицинаның өске-даа хөй албан черлерин туткаш, ажыглалга киирер.

Хан-дамыр аарыгларын эмнээринче онза кичээнгейни амгы үеде угландырып турар. Хан-дамыр аарыглыг кижилерни эмнээр черлерни чурттуң бүгү можуларынга 1985 чылга чедир тудар болгаш ажылдадын эгелээр соруглагы Кубаның кардиологтарының бо чылдың январьда Гаванага болган III конгрезинге айытткан. «Дүрген дуза чедирер» албанның калбак четкизин тургузарынче, амгы үеның медицина техниказы-биле хандырарынче онза кичээнгейни угландырып турар.

(ПМА).

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Шалыпчы фронт

УЛАН-БАТОР. Моолдуң малчыннары эң-ле харыысалгалыг ажыл-херекти амгы үеде шинтпирлеп турар: мал кыштаглаашкыны — оларның шалыпчы фронтузу. Малдың чаш төлүн хүлээп алырынга болгаш менди доруктурарынга хынамчалыг белеткел күражыл-агыйларның болгаш көдээ ажыл-агый каттыжышкынныларының бригадаларында, фермаларында колдуунда доозулган.

Мурнакчы малчыннарның хуралдары, ужуражышкыннары, семинарлары Моол Арат Республиканың бүгү-ле көдээ черлеринде эртип турар. Мал кыштаглаашкының үлегерлиг чорудар, чаш төл алыр эң харыысалгалыг болгаш чугула кампанияны организастыг эртирер дугайында тодаргай соруглаларны чугаалажып турар. Малдың чаш төлүн алыр кампанияның үезинде дойжуларга, ферма ажылдакчыларынга практиктиг дуза чедирер талазы-биле тускай штабтарны күражыл-агыйларда болгаш көдээ ажыл-агый каттыжышкынныларында тургускан. Чижээ, малдың чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле чүгле Төп аймакта бешн төптүктен чээрби базаларны организастаан.

Чыл бүрүде 9,2 миллионнан эвээш эвес хураганнарны, анайларны, бызааларны, кулуннарны, бодаганнарны өстүрер соруглагы МАР-ның Улуг Хуралының чоокта чаа сессиязынга бадылаан планда айытткан.

Бимшонда завод

ХАНОЙ. Бимшонда цемент заводунуң тудуу доостур чыгаан. Ол чаа завод — социалистиг Вьетнамның эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи болур. Оон түңгле баштайгы ээлчээ безин чылда 600 муң тонна продукцияны бүдүрер күүлүг. Цемент заводу Вьетнам Социалистиг Республиканың тудуг индустриязын улам мынай хөгжүдеринге шинтпирлиг ужур-дузалыг болур. Амгы үеде бүгү Вьетнамда чылда 1220 муңдан бичии-ле хөй цементини бүдүрүп турар.

Бимшонда цемент заводун совет специалистерниң детки-чези-биле 1978 чылда тудуп эгелээн. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съезди-зинге алдар болдурган интернационалдыг социалистиг ажылдың тудуг черинде кадбартан болгаш тулугжулар эң-ле бедик темпилиг ажылдап турар.

Бедик дүжүт бээр үрезиннер

БУДАПЕШТ. Үрезиннерни хайнакташтырып турган, бедик дүжүт бээр сорттарны өстүрери — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүзелиниң акыдунма чуруттары-биле Венгрияның экономиктиг кады ажылдажылгазының эң чугула угланыышкынныларының бирээзи. Чижээ, Венгр Улус Республиканың болган Герман Демократтыг Республиканың эртемденнери демнежип алган, кукуруузаның бедик дүжүт бээр үрезиннерин өстүрген. Ол үрезиннерни Совет Эвилелинге болгаш Чехословакияга чорудуп берип турар. ВУР-ның даштыкы чуруттарга садыглап турар үрезиннериниң аразында кызыл перецтиң үрезиннери база бар. Ол үрезиннерни Румыния Социалистиг Республика, Чехословакия Социалистиг Республика, а согуна үрезиннерни — Герман Демократтыг Республика, ССРЭ, помидорлар үрезиннерни — ЧССР болгаш ГДР ап турар.

Социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелери боттарының эдлүзинде бедик дүжүттүг үрезиннерни Венгрияга берип турар. Чижээ, чазын чажар арбай үрезинни Чехословакия, тарымал-тооруктуң, ристиң, күзүн чажар кызылтасғың үрезиннерни — Совет Эвилели, капустаның болгаш почам-тараа үрезиннерни — Герман Демократтыг Республика Венгрияга садыглап турар.

Пөс-таавы бүдүрүлгези хөгжээн

БЕЛГРАД. Югославияның пөс-таавы үлетпүрү сөөлгү чылдарда шапкын сайгыраан. Ол чуруттуң трикотажы, даараныга кылыглары делегейниң хөй күрүнелеринде сураглаан. Республиканың пөс-таавы үлетпүрүнүң бүдүрген продукциязының ортаа кезинниден хөй нуруузуну даштыкы чуруттарга садыглап турар.

Даштыкы чуруттарга бедик шыпаралыг бараанналары садылаар төлээде, пөс-таавы бүдүрүлгелерин амгы үениң сайгыраңгай техниказы-биле дериярı, продукциязының шырарын доктаамал бедидери эргежок чугула. Бо соруглаганы Югославияның пөс-таавы бүдүрүлгелериниң коллективтери чедишкиниг шинтпирлеп турар. Чижээ, «Прва октобар», «Продлетар», Май 1 аттыг пөс-таавы каттыжышкынныларының даараныкчыларын эң бедик шыпаралыг кылыгларны бүдүрүп турар.

«КРИСТАЛЛ» ЗАВОД

СОФИЯ. Болгарияның Велиңград хоорайында «Кристалл» завод — кылымал канифоль (дүнзаа кылырынга ажыглаар чүл) бүдүрер Европада кара чаңгыс установка болуп турар. Ол бүдүрүлге черинең продукциязын чүгле Болгарияга ажыглап турар эвес, харын-даа ССРЭ-же, Германияның Федеративтиг Республиказынче, Австрияже, Иранче болгаш делегейниң өске-даа күрүнелеринче үндүр садыглап турар. Резина үлетпүрүнге эргежок чугула пролен деп продукцияны завод база бүдүрүп эгелээн. Аар химия институдунуң коллективи-биле заводтуң специалистери демнежип алган, фуран чүгүн бүдүрелериниң технологиязын ийи чыл бурунгаар шинтээдип алган. Фуран чүгүн металлургия бүдүрүлгелериниң калбаа-биле ажыглап турар.

Эрткен беш чылда «Кристалл» продукция бүдүрген хемчээлиниң ийи катап көвүдээни оон бедик бүдүрүмтүлүг ажылдаар аргалыының дугайында хөречилеп турар. Күш-ажылды эки организастаанының, оон бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин, чаа техниканы шинтээдип алганының ачызында продукция бүдүрери көвүдээн, шыпары экижээн.

ХҮЛЭЭП АЛГАН

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүзелиниң болгаш Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы Фидель Кастро Социалистиг интернационалдың даргазының оралакчызы, Чилиниң Радикалдыг партиязының даргазы Анселъмо Судени хүлээп алган.

Латин Американың болгаш Кариб далай бассейниниң айтырыгларын, чижээ, Чилиде байдалды, од ышкаш делегей байдалының ында-бүрү айтырыгларын беседа үезинде чугаалашкан.

ЕВРОПАДА БИРГИ ЧЕРДЕ

МАДРИД. (СЭТА). Барыын Европа күрүнелериниң бүгү армияларының аразында шериг албанында турар улуг дужаалдыг офицерлериниң санының талазы-биле бирги чер Испанияга онаажыры маргыш чок. Оон шеригленде 3885 генералдар, полковниктер болган подполковниктер санаттыныр турар. «Камбио 16» дээр журналдың бижээнин ёзугаар алырга, олар хамааты дайынның үезинде франкизмниң талазында турганнар. Оларга бире дужаалдыг ажок хөй офицерлерни: 3740 майорларны, 7190 капитаннарны, 6200 лейтенантларны база немей санаар херек. Шеригниң саны 350 муң кижиден аштайн турар армияга бо дээрге кезергей улуг сан-дыр. Моон алгаш көөрге, он чеди солдат бурузүнге-де генералдарны киириштир алырга, бир офицер онаажыр ышкажыл.

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының сессиязы болуп эрткен. 1981 чылда республиканың хөгжүлдезинин түңнелдерин болгаш 1982 чылда Кампучияның хөгжүлдезининг планын депутаттар чугаалажып көргеп.

Пол Поттуң дерзии бөлүүнүң кулданыышкынындан чурттуң хостаан сөөлүнде эрткен чылдарда республиканың ажылчы чоннары экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге боттуг чедишкиннерлиг болганын депутаттар демдеглээн. Ол үениң дургузунда чуртка рис бүдүрери үш катап көвүдээн. Аъш-чемниң эң чугула ол культуразының чылдазын бо чылын 1,7 миллион тонна чедирер соруглага салдынган.

Мал ажылының талазы-биле тодаргай деңнилге база чедип алдыган. 1980 чылдазы-биле деңнээрге хавынарның баш саны ийи катап, а мыйыстыг бода малдың — 10 хуу көвүдээн.

ПЛАННЫ БАДЫЛААН

Сөөлгү чылдарда Кампучия Улус Республикага үлетпүрүнүң 54 бүдүрүлгелерин катап тургускан, олар амгы үеде продукция бүдүрерин улам көвүдеп турар. Улуг эвес фабрикаларның болгаш мастерскаяларның саны база өскен. Электроэнергияны ажыллап үндурериниче, көдээ ажыл-агыйның чепсек-хереклеерин, а ол ышкаш чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдиринче бо чылын онза кичээнгейни угландырып турар.

Улус өөредилгезининң, калык камгалалының, культураның талазы-биле улуг соруглаларны планда айытткан. Национал хуралдың сессиязынга бадылаан планны амыралга боттандырар дээш шимчээшкин республиканың ажыл-ишчилериниң оргуузунда калбарган.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйында хөй чылдарда ак сетказдыг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөнүүзаанынга шаңнаары болза:

ҚЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Зоя Михайловна Анан-оол — туйбу заводунда ТХК-ниң начальныгы.

Лина Алексеевна Васильева — республиканың хөгжүм-шиин театрының гример-пастижёру.

Елена Михайловна Винокурова — республика эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Галина Васильевна Виняева — ЦЭС-те кадыкшыдылга пунктузунуң эргелекчизи.

Федосья Димофеевна Гладышева — пенсионер.

Анисья Калиновна Евдокимова — республика эмнелгезиниң санитарказы.

Анастасия Григорьевна Епифанова — районнар аразының Кызылда «Сельхозхимия» бүдүрүлге каттыжышкынының ажылчыны.

Парасковья Антоновна Жмак — чумага удур станцияның лабораториязының ажылдакчызы.

Николай Сергеевич Кирюшкин — «Тувакоммунэнергонуң» сентелге-механика цехиниң дарганы.

Екатерина Ивановна Киселова — № 16 ясли-садтың эмчи сестразы.

Анастасия Ивановна Ковалёва— пенсионер.

Анна Корниловна Колегова — пенсионер.

Василий Иванович Королёв — Садыг министерствозунуң сентелге-монтаж комбинадының одакчызы.

Николай Иванович Крайнов — Кызылдың үлетпүр баразынар садыының бызаңчызы.

Анна Васильевна Лебедкова — республика эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Антонина Алексеевна Лопатина — Күрстрах эргелезиниң техажыктыкчызы.

Клавдия Афанасьевна Лупинова — Кызылдың тараа продуктулар сангарар оазазының ажылчыны.

Степанида Васильевна Маслова — «Тувинская правда» солунуң редакциязының улуг машинакчызы.

Анастасия Галактионовна Мильниченко — тараа продуктулар сайгарар базазының машиниязы.

Мария Ивановна Некрасова — № 14 ортумак школаның башкызы.

Мария Петровна Першина — пенсионер.

Елена Касьяновна Плутаева — респотребсоюзтуң кол бухгалтери.

Галина Ефимовна Почекутова — пенсионер.

Мария Александровна Решеткикова — хоорайның хаылаза белдириниң телефонизи.

Ефросинья Мартемьяновна Сенкевич — ном садының республика конторазының склад эргелекчизи.

Анастасия Михайловна Стяжкина — пенсионер.

Екатерина Андреевна Черторыжская— республика эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Прасковья Ивановна Шиляева — столоваялар болгаш рестораннар трезининң пекары.

Геннадий Дмитриевич Яковлев — «Ремсельбурвод» трестиң Тывада туснайжыттыгаан КМК-зының өрүмпекчизи.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Ольга Ефимовна Глушкова — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң кадр кылдызының улуг инспектору.

Сарыглар Доткан-оолович Дагба-Доржу — пенсионер.

Андрей Дмитриевич Клещенев — Ак-Довуратқың брук-сеотелге-тудуг эргелелиндэ электри станциязының машиниязы.

Нина Степановна Клещеева — № 15 магазинниң улуг садыгжызы.

Екатерина Леонидовна Кошкарова — районнуң төп эмнелгезиниң лаборантызы.

Билчий Бегзин-ооловна Күжүгет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Дуктуг-Ары Көковна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Эртине Манчынович Монгуш — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кенден Хожулаевич Ооржак — «Барлык» совхозтуң хойжузу.

Куус Хирбээевна Ооржак— «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Санчы Кочилович Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Александра Седиповна Салчак — «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Сергиштей Дамбый-оолович Сарыглар — «Барлык» совхозтуң малчыны.

Серештей Монгушовна Сарыглар — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Шодук-оолович Серин-оол — Ак-Довуратқың орук-сентелге-тудуг эргелелиниң № 1 участогунуң прорабы.

Аъттыг-оол Саны-Шириевич Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Долзаң Седиповна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ВЕНГРИЯ. Семьёда (Сабольч-Сатмар область) «Нагаан шөл» деп көдээ ажылагый бүдүрүлге каттыжышкыны үезинде кадрларны ажылбиле хандырар айтырыгны чедишкинниг шинтпирлээн. Күскү хову ажылдары доозулган сөөлүнде ол бүдүрүлге каттыжышкынның кежигүнери чүс хире херээженнер үлетпүр цегинге ажылдап эгелээн. Олар телефон дериг-хереклерин болгаш чырыдылга приборларын элтээр черде ажылдап турар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттыжкан Нашиялар Организациязының Кол Ассамблеязы АКШ-тың кыжаныышкынныларын, коргудушкунун болгаш Израильдиң эжелекчи политиказын шыңгыы буруу шапкан.

Сирияның Голан бедиктерин Израильдиң эжелеп алганының дугайында айтырыны араб күрүнелериниң негелделзин ёзугаар КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай онза сессиязы чугаалажып көрген болгаш Израильге кандыг-даа черескти бээрипден ойталаарынче Каттыжкан Нашиялар Организациязының кежигүнери бүгү чуруттарны кыйыргган резолюцияны бадылаашкынныарының хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Израиль-биле экономиктиг, сан-хээ болгаш техниктиг кады ажылдажылганы соксадырынче, оон-биле дипломаттыг, садыг болгаш культура харылзаалары үезинче КНО-нуң бүгү кежигүннерин ол резолюцияда кыйырган.

Араб чуруттарга удур Израильдиң дайынзырак, «эжелекчи үүлгедиглериниг хамаарыштыр дээштиг хемчегларни алырынга хөй удаа моондактан келген АКШ-тың хеделиишкиннерин документтиде база шыңгыы буруу шапкан турар. КНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүзелиниге кажан Израильди буруу шапкан резолюцияны киирип көөрге, АКШ-тың төлээлекчизи үргүлчү удур бадылап турган.

Сирианың Голан бедиктерин дурум чок ёзу-биле эжелеп алган Израильди буруу шапкан резолюция дээш КНО-нуң 86 кежигүнерни бадылаан. Резолюцияга удур АКШ-тың төлээлекчизи болгаш Вашингтонуң талалакчыларны үүле 10 күрүнелер бадылаан.

Израильди буруу шапкан резолюциядан ойталаар кылдыр Каттыжкан Нашиялар Организациязынга болгаш оон түс-түс кежигүнерине дерзин ыйыышкынынга Американың Каттыжкан Штаттары кылган. АКШ-тың ыйыышкын кылыр дээш оралдажышкынныларны КНО-да дипломаттыг норма-чижектен кедергей ойталаашкың болган деп, «Нью-Йорк таймс» солун безин демдеглээр ужурга таварышкан.

АКШ-тың делегациязының баштыңы Дж. Киркпатриктиң сессияга чугаазы база дыка дериң болган. Израильдиң делегейге кам-буруулуг үүлгедиглерин болгаш ук үүлгедиглерге АКШ-тың киржилгезин агартыр дээш араб чуруттарга каржы кыжаныышкыларны, оларның адрезинге хөөзуп шүүлдээшкиннерни ол кылган. «Израиль-биле найырадыг» АКШ үзер деп бодавайн турар, Израильдиң сионистерин деткиринден Вашингтон кажан-даа ойталавас деп, Дж. Киркпатрик медеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязы доозулган соонда парлалга конференциязынга АКШ-тың делегациязының баштыңы «Вашингтонның КНО-да идегелдиг өңнүктери чок-тур» деп медеглээр ужурга таварышкан.

Сирияның даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам база медеглел кылган болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының шинтпирлеп тайбың болгаш хосталга күштериниң улуг тиилелгези кылыдыр санап көргеп. Сессияның ол резолюциязы гегемонизмниң күштеринин, америк империалистиг политиказының аштырышкыны-дыр деп, министр чугаалаан.

КОРНУЭЛЛГЕ БОЛГАН ОЗАЛ-ОНДАК

Англияның мурнуу эриинде турар балыкчылар суурларының бирээзинге болган озал-ондакты чугаалаарга безин кударанчыг. Ындыг таварылгалар биетиң чуртувуска үргүлчү болур болганындан ону чугаалаш, биетиң амыдыралывыстың дугайында элээн боданза артык эвес.

Великобританияның мурнуу-барыын эриктериниге (Корнуэлл графствозу) кыш ортузунда далай зажок чалгыыр чүве. Ындыг өйде далайга чораан судноларга дыка озалдыг. Чыл санында дыка хөй корабльдер озалондакка таварышч турар. Бистиң эки турачы камгалакчыларывыс аңаа хайгаарадыг доктаамал чорудуп, башкартынмас апарган судноларның далайжыларын айылдан камгалап ап келген.

Эрткен чылдың сөөлгү хонуктарында далай зажок чалгып турар үеде балыкчыларның Маусхоул деп суурундан сес киижи составтыг камгалакчы команда аяк шлюпкага олурупкаш океанче үнүшкен. Башкартынмас апарган бир судноже ол дээмпер чорупканнар. Балыкчы суурнуң чуруттакчылары оларны сөөлгү дүне көргеш ол болган. Камгалал шлюпканың тогланчылары эртениинде эрикке салдап чедип келген. Оң ийи чаш киижи ада чок артканнар.

Корнуэллге болган од озалондак чөптүг эвес чоруктуң хереченээ апарган. Англи хөөйлу ёзугаар эки турачы камгалакчыларның өг-бүлелериниге дузаламчы чедирбес. Ынчангаш округтуң бүян чедирер комитединде аңаа тургускан. Ук комитет суута алыскан далайжыларның өг-бүлезиниге дуза көргүзеринче бүгү англичаннарны кыйгырган. Ол дилегге бүгү чурт харыылаан. Бөдүүн англичаннар ийи миллион фунт стерлинг-ашаны чыганнар.

Бүгү чуртту хөлзеткен ол озал-ондактың дугайында кугзаңы маңаа доозуп каан болур-ла харын. Ынчалзада-даа болган аймыл-халапты элээн хапызы-биле сайгарар ужурлуг бис.

Эки турачы камгалакчылардың албаны Англияның бүгү девискээрин дургаар калбаткан. Агларының кандыг-даа берге үезинде, олар айылга таварышкан судноларга дуза көргүзери-биле дүн-хүн дивейн чоруп турар. Далайга камгалал албаның 1824 чылдала турускан, ол үеден бээр британ чазак аңаа толээри-биле чаңгыс-даа пекс үндурбээн. Ол албанны организастазырынга боллгаш хандырарынга херек акша-хөреңгини англичаннар боттары чыып турар. Ол эрткен бүдүн чартык чүс чыл дургузунда 106 муң кижиниң амы-тыны алдынган. Чүгле дайын чылдарында безин, дайынның октарыныр адаа-биле алды муң ажыг кижини камгалаан. Корабль аңдарлыышкынындан эрткен чылын 900 кижи амы-тынындан чарлыр часкан, ук албанның төлээлери камгалап калыпар.

Далайга кижилериниң амытының алыр ажыл бо кижилериниң кол мергежили эвес дээрвин үтпаза чогуур. Олар — эки турачылар-дыр, акша шалыпны өске ажылдан турар черлеринден ап турардар. Олар — механиктер, балыкчылар, автобус чолаачылары, буфетчиктер, фермерлер, почтачылар, клерктер, садыг фирмаларның ажылдакчызы болгаш өске-даа кижилер-дир.

Декабрь төнүгүүзүнде болган озал-ондак дугайында ам база чугаалажып көрээлиңер. Ынчан камгалакчылар амгы үениң чаа «Юнион стар» деп суднозунга дуза көргүзери-биле орадлашканнар. Ол Голландиядан Ирландияже баштайгы рейизин күүседип бар чораан. Шуурган үезинде кол шимчедикчизи ажылдавайн барган. Үреленген суднону хат халлаже чыгап аппар чораан. Кандыг-даа арга чок апарганын билген капитан камгалал албанындан дуза диледээн.

Ол үеде чалгыглар ийи метр чедир бедидир недурлуг, хаттың дүргени шакта 220 километр чедип турган. Ындыг турбуже камгалакчы шлюпка далайже үнүшкен. Далайжылар судногa четкеш, ол дугайында радио дамчыштыр дыңнадып четтикпеннер. Оон соонда харылзаа үзүлген. Камгалакчылар дедир чаныл келбейн барганнар.

«Юнион стар» аңдарлы берген. Эртениинде улус камгалакчы шлюпканың бузулдуганын далайдан тып алганнар. Корабль оңу чүүра базып каапкан хире болган...

Айымлга таварышкан, элген дайынчыларның өг-бүлеларынге бээри-биле чыгдынган акшаны кайчарыл? Оңу ажылдап шыдаар-шыдавас киижилериң айны-биле таварыштыр үлеп бээр ышкаш. А херек кырында ыыдыг эвес болган. Хоойлу ёзугаар олар үүле «ажыктыг чарыгдалдарга деңгүп четчир» акша алыр болганнар. Азы өскээр чугаалаарга, хоойлу өлген далайжыларның өг-бүлелерин ажыл чок киижилерниң өг-бүлелеринге дәмейлей көөр болган. Үүле ол эвес, оларга бээр дээш чыгаан ол акшаны безин элырда амытының оскүнгай камгалакчыларның өг-бүлелери ялы-бүрү албан биижктери долдуруп, шынап-ла чедиимес деп чүвени бадыткаар ужурлуглар.

Оон аңгыда оларның алган од дузаламчызындан үндүрүг база тыртар, а дузаламчы кыядыр бердинмейн артканакшаны (чыгдынган акшаның барык хөй кезии чөрле үлеттинмейн артып каар) өске чүүлдерже шилчидиннеп болур.

Бо азаккылаашкын Маусхоуладуң чуруттакчыларын кивлеңеткен. Эки-турачыларның чаа командазы удурлажышкын үндүрген болгаш сугга барган далайжылардың өг-бүлеларынге эргежок чугула. Бо соруглаганы Югославияның пөс-таавы бүдүрүлгелериниң коллективтери чедишкиниг шинтпирлеп турар. Чижээ, «Прва октобар», «Продлетар», Май 1 аттыг пөс-таавы каттыжышкынныларының даараныкчыларын эң бедик шыпаралыг кылыгларны бүдүрүп турар.

«КРИСТАЛЛ» ЗАВОД

СОФИЯ. Болгарияның Велиңград хоорайында «Кристалл» завод — кылымал канифоль (дүнзаа кылырынга ажыглаар чүл) бүдүрер Европада кара чаңгыс установка болуп турар. Ол бүдүрүлге черинең продукциязын чүгле Болгарияга ажыглап турар эвес, харын-даа ССРЭ-же, Германияның Федеративтиг Республиказынче, Австрияже, Иранче болгаш делегейниң өске-даа күрүнелеринче үндүр садыглап турар. Резина үлетпүрүнге эргежок чугула пролен деп продукцияны завод база бүдүрүп эгелээн. Аар химия институдунуң коллективи-биле заводтуң специалистери демнежип алган, фуран чүгүн бүдүрелериниң технологиязын ийи чыл бурунгаар шинтээдип алган. Фуран чүгүн металлургия бүдүрүлгелериниң калбаа-биле ажыглап турар.

Эрткен беш чылда «Кристалл» продукция бүдүрген хемчээлиниң ийи катап көвүдээни оон бедик бүдүрүмтүлүг ажылдаар аргалыының дугайында хөречилеп турар. Күш-ажылды эки организастаанының, оон бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин, чаа техниканы шинтээдип алганының ачызында продукция бүдүрери көвүдээн, шыпары экижээн.

Кызыл-бурун МЕДЭЭЛЕР

АКТИВТЕР-БИЛЕ ХАРЫЛЗАЖЫЛЫГ

Суг-Бажы суурда кодээ клубтуң ажылын херээженнер чөвүлели өске активтер-биле демнежип кылып турар. С. К. Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 чыл оюнга уткуштур агитквартаддар аразынга концерт болган. Ол көрүлдеге шылгараанныр Сарыг-Сепке чарлаан бот-тывынгыр уран чүүлге киришкеп, бирги черни эзлээн.

Ол хүн районнуң херээженнер чөвүлели семинар чыгган, дуржулга солушкан. Ол-ла семинарның киржикчилери Мерген сут-бараан фермазынга база чорааннар. Ферманы С. К. Тока аттыг школаның коллективи шефке ап турар.

Клубка болган ужуражылгага улуг, бичии чон хөй чыылган. Көрүлде үезинде зал шыпшың, программада киргеп номерлерни сонуургап көргеп. Мерген кедээ Совет күүскомунуң даргазы В. Х. Кара-оол С. К. Токаның дугайында чүүлдерни чугаалап, солуп бееданы кылган. Шынап-ла, оон чаш чылдарының дугайында сактыышкынар сеткил-сагышты кударадыптар. Аңаа Сүрүңмаанаң уруу Чашпай карактарының чажын чодуп орду. Шиидеп үзүндүну база көргүскеп. «Шаагайны» ойнап турда, көрүкчүлерниң сеткилдери кыптыккан. Токаның ролюн бирги классчы Айдың Хорлуг-оол чечен, чараш ойнаан.

Амгы үеде суурда бүгү коллективтер аразында бот-тывыңгыр уран чүүл көрүдээш кидин-түлүк. Херээженнер чөвүлели биле башкылар коллективи чон ортузунга хөй-нинити ажылын идепкейкидери-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Дүжүт ажаарынга башкылар дыштанып хүн дивейн киржип турган. Аңаа лекцияларны номчуп, бееседаларны кылып, концерт көргүзүп, агитхуудустарны үндүрүлээн. Чөвүлел ажилды чорударда совхозтуң директизязы болгаш өске-даа активтер-биле харылзажырывыс чаңчыл болу берген.

Чаа чылда организацияларга ёлка база организастаан. Чон, ылаңгыя аныяктар ортузунга чорудуп турар хемчеглериивис үре-түңнелдинг болуп кел чыдарын анализтээш, моон соцгаар мораль-даа, амыдырал-даа талазы-биле оларны деткип, ажылдың шыларын, дээштинин улам ыңай күштелдирип, бир демнег ажылдаарывысты шиитпирелдивис. Суурда хөй-нинити организацияларының удуртукчулары кижизидилгени комплекстиг арга-биле чорударынче угланган ажылдарны кылып турар.

А. ЧАШ-ООЛ,
башкы.

Каа-Хем район.

БИЧИИ ЫРААЖЫЛАР

Хөгжүм-шиин театрынга республиканың уран чүүл школазының өөреникчилериниң концерти болуп эрткен.

Оларның солун номерлерин, ырларын, танцыларын көрүкчүлер чылчы-биле уткаан. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Т. А. Леонтьеваның удуртулгазы-биле «Ленин, партия», «Койгун-Хаан» болгаш өске-даа шиити ыраларның күүселдеш солун болган.

В. МӨЧЕК.

БИЖИТТИНМЭЭН ОПЕРА

Композиторнуң биживээн операзын дыңнап болур бе? Болур. Чүгле баштай Молдавияның опера болгаш балет театрының «Виват; маэстро!» деп шиизин көөр херек.

Г. Доницеттиниң чогаалдарының аразында ындыг аттыг чогаал чок. Ол хирезинде ында оон музыказы чаңгыланып турар. Итали композиторнуң барык уттундурган азы хөвар күүсеттинин чораан аялгаларынга кирген.

Ол шиинии тургузарынга молдав өөрүнге ленинградчылар — либретто автору, драматург Ю. Димитрин биле Киров аттыг опера болгаш балет театрының режиссеру Ю. Александров олар дузалашкандар. Кишинёвтуң болгаш Ленинградтың чогаадыкчы ажылдакчыларының мурнунда улуг-улуг сорулгалар салдынган: олар Молдавияның опера болгаш балет театрынга Л. Минкустуң «Баядерка» деп балетин тургузарлар.

В. МАЛИКОВА,
СЭТА-ның корр.

Кишинев.

ЭРТЕМДЕННЕР БЕШ ЧЫЛГА

Латви ССР-ниң ЭА-зының Органиктиг синтез институдунда Латви ССР-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү, профессор, ол институттуң директору Г. И. Чипенестиң удуртулгазы-биле биорегуляторлар болур пептид бүдүмелдерниң кылып бүдүрериниң технологтуг аргаларын чогаадып тургузар талазы-биле ССРЭ-де кол төптериниң бирээзи ажылдап турар. Биорегуляторлар болур бүдүмелдер кижиниң организминге колкол биохимиктиг болгаш физиологтуг чорудулгаларны таарыштырып турар. Ол талазы-биле шинчилелдер дээш институттуң бөлүк эртемденериниң 1981 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: институттуң директору Г. Чипене, лаборатория эргелекчизи В. Клуша, цех начальниги А. Паваре, эртем ажылдакчызы Ф. Мутулис, улуг инженер-технолог А. Шталберга.

И ПРЕДЛИСТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КРАСНОЯРСКИГЕ ХҮРЕЖИРЛЕР

«Трудовые резервы» эки тура спорт шиитилели бистиң республикага чоокта чаа тургустунган. Ол дээрге келир үениң бедик мергежилдиг ажылчыннарын белеткеп турар профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының, ацаа хамаарышкан коллективтериниң шиитилели. Ынчангаш опу «Ажылчын курлавырлар» деп адааны-даа тавырылга эвес.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агыйыыш механизаторларын, трактористерин, кадрчыларын база тудугчун прорабтарын, бригадирлерин, канцакчыларын, шеверлекчилерин, бызаңчыларын, дашчыларын болгаш оон-даа өске ажылчын мергежилдерге аныктарны өөредип турар профессионал-техниктиг училищелериниң саны чылдан чылче улам көвүдеп кел чыдар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында база бир училище ажыттынган. Ол болза Улуг-Хем районда Ак-Туругнуң кедээ профессионал-техниктиг училищези. Ынчангаш амгы үеде Тывада бедик мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээр алды училище бар.

Ол училищелерниң шупту-зунда күш-культураны болгаш спортту чугула кичээнгейге алган. Чүге дээрге, келир үениң ажылчыннары мөге-шыырак, кан-кадык оссүн дээш шаар улуг кичээнгейни салганы ол. Училищелерде спорттуң янзы-бүрү хевирлериниде оп-оп секциялар доктаамал ажылдан турар.

Хостуг хүрешке ол шиитилелдиң команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштанып хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Аңаа 6 командадан шиитизи-биле 100 ажыг мөгелер хүрешкеп. Спорттуң бо хевири профессионал-техниктиг училищелерде сөөлгү чылдарда элээн сайзырадды ап бар чыдарын болуп эрткен маргылдаа бадыткаан.

Эң ылаңгыя Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезинде бо талазы-биле элээн ажылдар кылдыныңаын болуп эрткен маргылдаа бадыткаан. Бо училищениң оолдары эрткен чылгы чемпион адын база катап бадыткап, шилчиир кубокту бо удаада боттарында арттырганнар. Хостуг хүрештиң секциязын ол училищениң башкызы ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Моңгуш чорудун, бедик мергежилдиг мөгелерни кыска үениң дургузунда белеткээн.

Ооң өөреникчилериниң аразындан 56 килограммга хүрешкен Мөңгүн-оол Чуланың хевис кырынга үнүп келгеш, ажыглап турган аваангыр-каппагай аргаларын залга олурганнар улуг сонуургалбиле көргеппер. Ол ССРЭ-ниң спорт мастерине кандидат, өзүп орар талантылыг мөгелерниң бирээзи. Мөңгүн-оол эрткен чылдың төнүзүнде Ерофей Хабаровтуң шаңналы дээш Хабаровскиге болган Бүгү-эвилел маргылдаазынга чедиишкинниг киржип, нийги черни алган.

Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Ооржактың белеткээн спортчуларының нийги, а Ак-Довуракты № 3 профессионал-техниктиг училищениң тренери хостуг хүрешке мастерге кандидат Олег Саттың өөреникчилери—үшкү черлерни эзлээннер.

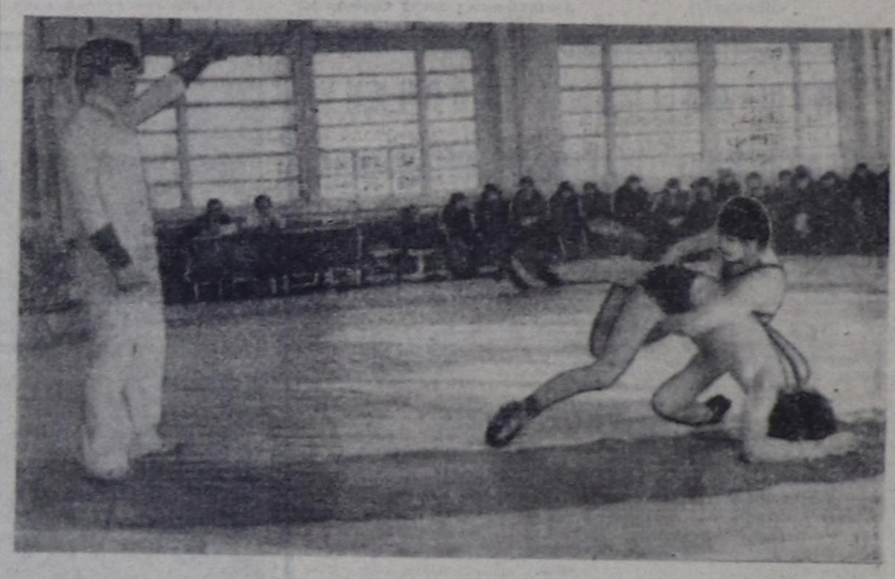
Болуп эрткен маргылдааның түңелинде шилиндек команданың составын тургускан. Олар февральдың 21-ден 24-ке чедир Красноярск хоорайга болур «Трудовые резервы» эки тура спорт шиитилелиниң Россия төп чөвүлелиниң чемпионадынга киреширлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң шилиндек командазы: маргылдаа үезинде.

Авторнуң фотолары.

ЭРЕҢГЕЙЛЭЭР ЧОРУКТАН

Бо чылдың январь 14-те «Шынга» «Номчукчунуң бодалы» деп рубриканың адаанга парлаттынган «Чүге дээш чогул?» деп үүлүнде Ак-Довурак хоорайдан ажылчын корреспондент К. Судак корум-чурум үрээшкини, кем-херек үүлгедишкиннериниң болу бээр чамдык чылдагааннарын, кижизидилге ажылының чамдык четпес талаларын илередип, чугула айтырыгны көдүргеп. Аңаа хамаарышкан ийи чагааны парладывыс.

Шынап-ла, ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чорукка удур кандыг-даа хемчеглерни алырывыска ол үүге читпейн турарыл? Бо айтырыгга хамаарыштыр мен база бодумнуң бодалымны бижикседим. 1981 чылда Самагалдай ортумак школазының 10 классын дооскан О. Мартай-оол биле А. Арапов олар кана-даа ажылдавайн, Берт-Даг, Самагалдай суурлар аразынга улчуп чоруп турганнар. Назы четкен совет хамаатызы кижиниң Төрээн чуртун камгалаар ыдыктыг хүлээлгези ёзугаар Совет Армиянның күрээленинге албан эрттирер үеын кээрге, байырлажып алыр бис деп чылдак-биле олар чаңгыс классчыларын чыып алгаш, арагалап эгелээннер. Оон соонда олар шош-содаа үндүргеш, кем-херек үүлгедип, амыдыралдың дорт оруундан азып, өске орукче киргеннер.

Бо таварылга үүнү көргүзүп турарыл? Бистиң районда база-ла кем-херек үүлгедишкиннериниге, оорлаар, арагалаар чорукка удур ниитизи-биле ажыл чоруп-ла турар, а ол хирезинде кем-херек үүлгедир чорук ам-даа хевээр артышпаан. Оон чылдагааны чүдел, азы чүге дээш чогул? Мен бодап көөрүмге, кижизидилге ажылының четпезинде, оон эреңгей чоруп турарында. Чижээ, Самагалдайда улусчу дружинниктериниң даңзызы тургустунган, хүннер аайы-биле хуваттынган, бөлүктериниң удуртукчулары база бар, ол дамчыдылга. 14.20 — Сээң дениичи библиотекам. «Коммунизмде «чоонээриниң» уруглар аарыы». 14.50 — Я. Купаланың шүлүк чогаалы. 15.25—«Брантель ортулуунда». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сылдысчыгаш».

МОСКВАДАН

18.30—«Мал ажылы—шалыпчы фронт». Днепропетровск областың ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Тыва артистер кинода». Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи А. С. Тавакайның чогаадыкчы ажылы. 19.15—Телемедээлер. 19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлерин — амыдыралга». Аэрофлот хүнүнге.

МОСКВАДАН

20.15 — «Скульптор Манизер» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Уткуштур базым». Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болурун күзедиңер» (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «Өткөн үнер» деп ургуларның ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. 9.10 — «АБВГД-лээр». 9.40 — «Адаиелер, силерге». 10.10 — «Кижи кежин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «База бир күс». 11.15 — «Эки бараанарны хөйүү. 11.45 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 11.50 — «ССРЭ-ниң проф-хирезинде дружинниктер дежурныйлаар хүнүнде үнмейн баар, азы долу эвес составбиле үнер чорук-бо-ла таварышкылаар. Чок болза, олар баштай көстүп кааш, дораан чаңгылай бээр. Дежурныйлаашкынче үнген хүнүнде дружинниктер «берге» кижизидилгелиг элээди уругларның өг-бүлелерин, чүрүм үреп, оор кылып болгу дег азы арагага хандыкшылдыг кижилерниң өг-бүлелерин кезип, оларның-биле хүн бүрүнүң кижизидилге ажылын баш удур планнап алгаш чорудар болза чогумчалыг. А бисте дружинниктер чүгле кол кудумчудар, магазиннер кезиириңге өйлежип турар.

Чыргаланды, Кызыл-Чыраа, Шуурмак суурларда профилактика чөвүлелдери чон ортузунда дээштиг ажыл чорутпайн турар, ол суурларның кайызынга-даа сөөлгү ийи чылда эш хуу судтары болбаан. арагалаан, ниитилелге удур чүрүм үрээшкиннери кылган кижилерни чон мурнунга тургузуп, бүдүрүлге хуралдарыкга хемчээп ап чугаалашпаан. Кижизидилге ажылында мындыг чижектиг эреңгейлээр чоруктуң уржуундан бистиң кылып чоруп турар ажылывыс дээш чок боон турар. Хөй кижи чыылган хуралдар, чыыштар бо-ла болу бээр. Ындыг хуралдарга чүве чугаалаан партия, совет удуртукчуларын, ажыл-агый, профэвилел органнарының ажылдакчыларын дыңнаарга, бүдүрүлге планнарының, оон күүселдезининң дугайында, ажыл-агый дугаймында хөйүү чугаалаан, кижизидилге ажылының талазы-биле уттуп турар деп, К. Судактың бижин турарынга мен база каттыжар мен. Бисте база ындыг эреңгейлээшкиннер бар. Чогум-на оон чылдагааны-биле кижизидилге ажылы эки түңнел бербейн турар деп бодаар мен.

Ч. ДАЖЫВАА.

Тес-Хем район.

САДАРЫН ЭВЭЭЖЕТСЕ

Хөй чылдарда аныяктарның дагдыныкчызы болуп ажылдап келген К. Судактың «Шын» солуннуң арныга кижизидилге ажылында бар чамдык четпестерни шүүмүүлеп бижип турар сана-лынга каттыжар мен. Мен бодаарымга, бүгү-ле бак чүвелериң үнер дөзү —арагада. Чоокта чаа «Сельская новь» деп журналда Ставрополь крайда бир суурнуң чурттакчы чону шупту сөөлгү үш чылда арагадан ойталаан, оон түңнелинде ажыл шагы үзер чорук шуут читкен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгаткан, кижилерниң шош-содаа кылыры, өг-бүлезинден чарлыр чоруу болбастаан деп бижип каанын помчудум. Бистиң черге ынчаар тургузуп болбас бе? Кижиниң угаанындан мерген чүве чок болгай. Арага баш мээзин хораннаптар, азырык кижиниң угаан-медерели шын эвес ажылдай бээр. ынчангаш ол кезек када туразы улуг, тоор-херексээр чүвези чок апаар азы кортук, чашпаз, кедергей экиргек, дузаргак-даа апаар. Чок болза чиик, сергек ажык, чугаакыр апаар. Арага ишкен кижи ажыл кылыр арга-шинээзин чидирер, угаан-бодалыдың ажылдаары мырыңай сураан баксыраар болгай. Бистерге, совет кижилерге, араганың хереэ бар бе? Кижи көрүп, билип чоруурга, чошнуң-даа чугаалажып турары оорлаар, хулганнаар, кем-херек үүлгедир, эң ылаңгыя айыылдыг, дерзин кем-херек үүлгедир чоруктуң үнер дөзү чүгле арагада болуп турар.

Чамдык садыгжы эштериниң чугаалап турары-биле алырга, арага сатпаска орулга кирбес дээр, орулга киришин алыр дээш араганы садарга, оон ниитилелге хоразы оон артык эвес бе?

Моон мурнунда база хурал-суглаага-даа, солуннар арныга-даа араганы шуут хорун болур бе деп чугаалар тургулаан болгай. «Сельская новь» журналда бижип турар ол дружулганы помчуп көөрге, ол чүгле ажыктыг боордан башка кандыг-даа хора чок болур чорду. Араганы садарын янзы-бүрү хемчеглерни ап тургаш, эжээжетсе эки деп саналдыг мен.

Б. ӨРТЕНЕЙ.

Каа-Хем район.

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕН 14-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Бичилерниң чогаадылгазы. 9.25— «Кижи кежин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы — «База бир чай». 10.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». 11.35— Медээлер. 11.40 — 14.15— Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35— «Сибирьде болгаш Ыраккы Чоон чүктө». 15.05 — М. Глинка. Улуг сектет. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — «Москва болгаш москвачылар». 16.30 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу В. А. Затворницкий-биле школачыларның ужуражышкыны.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — Телефильм.

МОСКВАДАН

17.30 — «Тоол аалдан келди». «Хүрүмнеткен оол». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.000 — «Ольстериң чалбыжы» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Уткуштур базым». Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болурун күзедиңае» (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «Өткөн үнер» деп ургуларның ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. 9.10 — «АБВГД-лээр». 9.40 — «Адаиелер, силерге». 10.10 — «Кижи кежин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «База бир күс». 11.15 — «Эки бараанарны хөйүү. 11.45 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 11.50 — «ССРЭ-ниң проф-эвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур». 12.20 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң танцыларының ансамбльдериниң болгаш ыры болгаш танцы ансамбльдериниң концерти. 13.30 — «Моңу шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Фильмнерни — уругларга. «Алеша Птицын бодунуң мөзүүн дадыктырып тур». 15.40 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.40 — Политиктиг тайылбырланчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.10—«Чараш хүн, үнүп кел» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Ф. И. Шаляпинниң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Кады ажылдажылга». 18.45 — «Эрги казак арга-биле» Москванын Н. В. Гоголь аттыг театрының фильм-шиизининң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Эвилелдер бажыцының Колоналыг залынга уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.55 — 23.35 —Даг хаагынга делегей кубогу. ГФР-ден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Литва бөгүн». Информастыг үндүрүлге. 14.30 — «Вильнюс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.55 — «Желягис» деп үлегерлиг хореография ансамблиниң концерти. 15.10 —«Литва литературная» деп журналда. 15.30 — «Найыралдың кожалаңы». Улустуң хөгжүм концерти. 16.00 — ССРЭ-ниң чиик атлетика кубогу. 16.25 —С. Соловейчик — «Чылыг олут». Телешиин. 18.00 — «Кадыкшыл». 18.45 — Делегейде болуушкуннар тайылбыры». 19.00 — «Хөгжүмүг киоск». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Биатлонга делегей чемпионадының чагааларынарны ёзугаар. Аэрофлот хүнүнге хөгжүмүг программа. 16.45 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.45 — «Орук тоолуг» деп мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 17.55 —18.10 — Чапсар. 18.10 — Делегей панорамазы. 18.55 — Даг хаагынга делегей кубогу. ГФР-ден дамчыдылга. 19.25 — «Кинопанорама». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Джаз хөөннери». Фильм-концерт. 22.20 — «Ветлуга». Документалдыг телефильм. 22.30 — «Руде право» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. ЧССР-ден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Арга хөлүүң чаныңга». Документалдыг телефильм. 14.30 — Бистиң корреспондентивиссе чугаалап тур. Дончулал. 15.00 — Концерт. 15.55 — «Тоол алдан келди». «Хүрүмнеткен оол». Мультфильм. 16.55 — Чиик атлетикага ССРЭ-ниң кубогу. Түңнел маргылдаалар. «Крылатское» спорт комплексинден дамчыдылга. 17.25 — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң намдарывыс». 6-гы фильм — «1922 чыл». 18.25 — «Строготтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң ындыг аттыг романын ёзугаар. 1-ги сериязы. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Биатлонга делегей чемпионады. Эстафета 4х7,5 км. Раубичиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж. Италияның 17—18 үүс чылдардагы уран чурулгазы». 14-кү фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Дан» тыны фильмнер экраны». «Чүгле чаңгыс телефон медээзи». (Венгрия).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге бичезе хар чаар. Агаарның температуразы хүндүс 17—22, чамдык районнарга 8—13 градус сөөк болур.

Кызылга хар чагбас. Агаар дүне 34—36, хүндүс 19—21 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Экипаж» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, **«Менделеевти сагынмышаан»** 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бо уруг турбаан болза» 9.30, 11.00, 13.40, 15.10, **«Эрлер!»** — 16.40, 18.40, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалатпаан оңнүк» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан), **«Салгакчыларның намдары»** 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүлээлгезин күүседип чораан, өлүрткен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң шуут өөренир салбырларынга курсантылар хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу чарлап тур.

Дээди школаларга өөренир хуусаазы —дөрт чыл, ортумактарынга — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юрист болгаш ортумак специалистерни школалар белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир пазылыг, Совет Армияга шериг хүлээлгезин эрттирген азы эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Киреринин экзаменнерин чедиишкинниг дужаараан болгаш ол школаларга дыңнакчы кылдыр дажылаткаанны шериг хүлээлгезин эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскиниң дээди школаларынга, ол ышкаш Новосибирскиниң, Орёлдуң, Воронежтиң, Калининградтың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга шериг албанын эрттирген, ортумак эртемниг, кадыының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга өөренирин күзээнner дараазында эртемнерге конкурс экзаменнерин дужаар: орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларның), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге киреринге кандидаттар ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математиканы (аас-биле) экзамен дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге киреринге күзээнner апрель 30-ге, ортумак өөредилге черлеринге киреринге күзээнner май 30-ге чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинге келир болгаш эмчи комиссиязын эртери-биле дараазында документилерни экспедиңер: кадыының дугаймында эмчи шыпызылгазы (286 майык ёзугаар), ортумак эртеминиң дугайында аттестат (бодун), шериг биледи азы кинр бижидилге хереченлери, сөөлгү ажылдан азы өөренип турганы черинден будурулге болгаш партия-комсомол характеристиказы, бөрт чокка тыртырганы 3х4 хемчээлдиг 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ райкомундан өөредип чоруткамының дугайында бижик.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинден экзамен дужаан, өөренип чоруурубиле бижик алганнарга Кызыл хоорайдан, ол өөредилге черинниң турар черинге недир болгаш дедир келиишиниң орук хөлөзиниң төлеп бээр.

Конкурс эрткен кандидаттарны дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас чем-биле, хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Оон ангыда, айда 40 рубль стипендия бээр, а ниитиктиг херектер органнарынга 6 ай болгаш оон-даа хөй чыл ажылдаанар сөөлгү ажылдан турганы шаңналын алыр.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизин, 204 дугаар кабинет. Телефоннар: 2-110-71, 99-23-88.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийзин аймыдыраа болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче аслгаар.

Чагыг № 65

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00448

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (11833) | 1982 чылдың февраль 11, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ЧОННУҢ ХЕРЭЭ ДЭЭШ

Чоннуң хөрээ дээш чурттаары, ажылдаары, демисежири, коммунистиг тургузуушкуунуң идепкейлиг киржикчилери болуру — культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының бедик хүлээлгези. Культура ажылдакчыларының профсоюзунуң Москвага доозулган X съездизиниң делегаттары бо дугайында медеглээннер.

Совет нитилелдиң угаанбодал амыдыралының улам ыңай көдүрлүүшкүнүнге чугула чаа базым эрткен беш чылда кылдынган. Бистиң чөнүвустуң чаагай ажыл-чаң, мөөң-шынарларының өзүлдезинге идиглиг болган литератураның болгаш уран чүүлдүң кайгамчыктыг чаа зогаалдары бижиттинген. Эп Л. И. Брежневтиң «бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер», «Сактышкыннар» деп номнары шылгараңгай черни эдеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның Пленумнарының материалдарын пропагандалаар талазы-биле чугула ажылдарны культураның албан черлериниде чорудуп турарын съезд демдеглээн болгаш моон соңгаарлы сорулгаларны тодаргайлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. Н. Макеев киришкен.

Хүннүң медээлери

Улам чаагайжыыр

Металлургтарның сууру Хөвү-Аксы чылдан чылче улам чаагайжып, аян кирип кел чыдар. «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарының барык хөй кезии чаа туттунган чырык, чылыг, делгем өрээлдеряиг бажыңнарда чурттап турарлар. Оларның ажы-төлүнге база таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ясли-садты база тудуп берген. Ол ясли-садта республикада баштайгы эштир бассейн безин бары хөйну чугаалап турар.

Хөвү-Аксыга он бирги беш чылдың ийиги чылында база улуг тудугларны чорудары планнаттынган. Бо чылдың төнчүзүнге чедир 12 аал иштн чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирерн база 784 олуттуг чаа школаның тудуун доозары көрдүнген.

Үстүнде адаттынган тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш Хөвү-Аксының тудугжулары бо хүннерде бедик нөдүрлүүшкүнүнүг ажылдап турарлар. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Анатолий Петрович Глуховтуң удуртқан тудугжулары чоруп турар.

(БИСТИҢ КОРР).

80 тоннаны

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш нөдээ Совет малдың нөдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин нөвүдедир база ооң шынарынче кол кичүзэнгейни салып турар. Амгы үеде бөдүүн мал чеми белетизэрин совхоз уламчылап, Ак-Чыраажө январь айның эгезинде 9 кижи составтыг сиген белетизээр звенону чоруткан.

Ук звенону совхозтуң хөвү бригадири коммунист Конгар-оол Саая удуртуп, 80 тонна хыырғышты белетизэннер. Мал чеми белетизэринге хол кадыгы-биле Хурал Шоожу, Хүлер-оол Чамбал, Конгар-оол Саая, трактурист Чүргүй-оол Хертек олар хүн нормазын ажырып, идепкейлиг ажылдап турарлар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

БОТТУГ ХЕМЧЕГЛЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, малдың баш санын кыштан менди ажырып, ооң чаш төлүн хорамча чок өстүрер дээш «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының малчыннары 1981-1982 чылдың кыштаглаашкынын организастыг эрттирип турар.

Кара-Чыраа салбырында 3800 ажыг шээр мал бар. Ооң иштинде төрүүр хой 12 коданда кыштап турар. Бо ай эгезинде байдал-биле алырга, төрүүр хойнуң 60 ажыг хуузу оолдапкан. Хой оолдаашкынының түлүк үезинде түстүс коданнарже 20 ажыг аныяктарны сакманчыладып аткарган. Малчыннарның ниити хуралын ийи кезек черге кылган.

Өлең болгаш Кызыл-Тайгада хойжу коданнарга рейдилерни организастаан. Мал ажылының тускай эртемнигдери болгаш лекторлар, пропагандистер, кижи эмчилери малчыннарже үнүүшкүнүнерни кылып турар. Ол ышкаш аал бүрүзүнге солуп-сеткүүлдер чедирилгезин үзүктеллирбес дээш дөштинг хемчеглерни ап турар.

Совхозтуң малчыннарын хүн бүрүнүң хереглел базаннарны-биле хандырар садыгны организастаан. Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының автомагазинин ангы-аңгы девискээрлерде аалдарны доктаамал эргип чоруп турар. Автомагазин таңгыс болганындан күш четпейн турарын айытса чогуур.

Шээр мал бригадири Дажы Ондар Өлең болгаш Кызыл-Тайгада хойжу бригадаларны доктаамал эргип, малдың отчёт-үчёдүн ёй-шаанда кылып, чаш мал төлүн менди алыр дээш контрольду бедиткеп. Бо хүнперде Өленде Таан-оол Ондарның коданында 249 хойдан ыпча хураган менди камгалап алдынган. Ам төрүүр 19 хой арткан. Хөөкүй-оол Куларның коданында 224 хойнуң 224 хураганы менди алдынган. Ооң коданында хураган хүн бүрү немежил турар. Ол ышкаш Александр Монгуштуң коданында 250 хойнуң хураганы менди.

Хар чуга, кыш хүр-даа болза, сөөлгү хүнперде соок күштелген. Салбырның малчын бүрүзү үзам харыысалгалыг, холу дыңзыг ажылдаары чугула. Мал чеми болган сүт-биле хандырылга багай эвес. Тускай эртемнигларнің саналыы-биле алырга, шээр мал бригадаларында саван болган сиген четчир.

С. ХОВАЛЫГ.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының эргелекчизи.

5-КИ МИКРОРАЙОН, № 3 БАЖЫҢДА

Т. В. Хертектиң удуртканы шеверлекчилер бригадазы эрткен айның шеверлел ажылдарының планныг онаалдазын долдур күүседткеш, № 48 тудуг эргелелиниң мурнакчы бригадаларының санында кирген. Амгы үеде олар пайысылалдың бешки микрорайонунда калбак панельден туттунган № 3 чуртталга бажыңында шеверлел ажылдарын кылып турар. Шеверлекчи кыстарның ажылдан турар объектизинге чеде бээрвинске участоктуң мастери Ирина Лубошникова биле бригадир Тамара Хертек ажыл-ишиниң дугайында чугаалашпышаан, аныяктарга чагыг-сүмезин чай чок кадында берген турлар.

Мурнакчы бригадада он чеди шеверлекчи бар. Аразында пайыралдыг, бот-боттарынга дузалажып ажылдап келгеш, ээлчег-үлүүнде ажылчын бүрүзү 30 дөрбелчин метрни будуп, чугайлаар хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырып келген.

Шеверлекчилериң бригадири Тамара Викторовна чугаакыр, чазык-чаагай кижи болду. Бригадириң хүлээлгезин күүседип эгелээниңден бээр бир чыл болган. Бо талазы-биле дуржулгазы эвээш-даа бол, дагдыныкчы-бригадири — РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. И. Ельшованың байлак дуржулгазын, ооң чаагай чаңчылдарын өөренип четтигинкен. Августа Ивановна пенсияже үнзе-даа, ооң изин истээн, соон салгаан өөренкчилери күш-ажылчы чедишкиннерин уламчылап, чаагай чаңчылдарып ам-даа салбаан.

— Кодээ школаларның доозукчулары тудугжуулуп мергежилгеге өөренип алыр дээш бистиң бригадада ажылдан турарынга ажок өөрүүр-дүр бис — дээш, Тамара Хертек чугаазын уламчылады:— Эрткен чылын биске районнардан келгилээп алды кижи немешкен. Олар чыл дургузунда кызымаккай ажылдааш, ийи-ги разрядты чоокта чаа дужаан алдылар. Комсомолчу кыстар күзелин чедип, соругдалын тып алгаш, хоочун дагдыныкчыларындан чыда калбайн ажылдап турар апарганнар.

Шеверлекчилер ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, хууда даалгазын ажыр күүседир дээш бот-боттары аразында күш-ажылчы маргылдааны чарып алганнар. Коллективтиң хоочунчары коммунист Мээ Ондар, Татьяна Чүдүм, комсомолчу аныяктар Кара-кыс Сотпа, Чечена Доңгак олар эрес-шалын ажылдааш, өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Т. Хертектиң бригадазының белүк шеверлекчилери кылган ажылының шынарын хынап турарлар (үстүнде): комсомолчу аныяктар (солагай таладан) Ч. Доңгак, С. Доңгак ажыл үезинде; калбак панельден туттунган № 3 бажыңының пиити хевири.

М. ОНДАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШАГЖАЛАР ЧОК

Ак-Довуракта Абазаже углаан чазаглыг оруктуң Алаш хемче кирген черинің үстүү талазында куржаақгы хаяларлыг бедик дагларны Тулаан-Кара дээр.

Үстүү Тулаан-Караның Кудукта бо чылып «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының база бир мурнакчы хойжузу Чамзырын Хомушку кыштаан. Мал ажылынга 20 ажыг чыл болган хоочун малчын эрткен чылын төрүүр 100 хойдан-на 93 хураганы, хой бүрүзүнден-не 1,9 кг дүктү кыргын, күрүнеге дужаагаш, чыл түңнели-биле немелде төлевирин алган.

Районнуң улуг мал эмчизи Николай Васильевич Гөндин-биле малчынның кыштаанга биче дүүш ажа дүжүп турда келдивис. Кадарчы бодуу баштаан кезек кижи хураганнарга сиген каап берип турлар.

— Сөөлгү каш хонуктарда соон келген дээрден башка, магалыг-ла кыш болуп тур. Мал-маган-даа хүр, эки-ле турар чүве-дир. Бо эрте төрээн хураганнарны ам-даа одарладып болур апарган, шымбайын көрбес силер бе? — дээш, малчын каттырглап, көк бажын суйбагылады.

Назы-хар аайы-биле үзүп каан хураганнарның, шынапла, силиг, шыраа каракка илдең болду. Хой-даа, хураган-даа кажаларының ишти чылыг, чаа одек төп каан, кургаа магалыг.

— Бо кыжын мээң кодымда шупту 343 төрүүр хой бар. Ам 230 хирези оолдапкан, хураганнары шупту менди. Эвээш-биче-даа болза, дус база бар. Чарбаны эккеп турган улус, ам харын төнүп тур. Сиген далганы херек. Чылыг сугну машина-биле үзүктел чок эккеп турар. Чаш хураганнарга кара шай хайындырын берип тур бис. Сакманчыларывыс Вика Күжүгет, Кара-кыс Хертек, Чулапча Күжүгет кызымаккай ажылдап турар. Автолавка мүн-пе кээп турар. Чүгле хлеб, кагжыргай ышкаш белең чемпер эккелбес боорлур. Мал түлүктеп оолдай бээрге, далган безин быжырып чиир чай турар эвес. Ооң еске улуг негелде, хомудалым-даа чок ийин—деп, кадарлы чугаалады.

Малчынның бажыңынга база кирдивис. Үчёт-отчёду эңме-сескелиг болду. Бо чылгы социалистиг хүлээлгезин парлаткаш, кадыг саазынга чыпшыргаш, көскү черде азып каап. 100 хойдан-на 100 хураганны менди камгалап алырын, хой бүрүзүнден-не 1,8 кг дүктү кыргаш күрүнеге дужаарын, 11 тонна сигенни, сес төпла одекти белеткеп алырын, үүрмек септелгени май айда кылырын ында бижээн. Социалистиг чарышче бо салбырның база бир хоочун хойжузу Бичеоол Соянны кыйгырган.

— Бо хире хүр кыжын хураган бажы хоратпайн, шупгузун менди камгалап аптар боор мен. Ынчалза-даа кыш чаа-ла орту кирип турар болгай. Ооң соонда часкы көтүрүм кандыг ийин? Опу уттуп болбас. Сагыш оожургап олурар чай кайда боор, амдаа кылыр ажыл эңдерик — дээш, кадарчы бистин-биле байырлашты.

Дараазында бо-ла салбырның ангор өшкүлерин кадарып турар Чудурук Ооржактың Кызыл-Дашта кыштаанга келдивис. Кадарчы бистиң машинавыстың бараанын көргеш, өшкүлерин дозун каап, төрепчилерин далдырадыр тепсенмишаан, өдекче шошкудуп кирип келди.

— Бо сөөлгү он беш чылда даады-ла төрүүр өшкү кадарып келдим. Эрткен чылын 100 өшкүден-не 75 анай, өшкү саныдан-на 700 грамм дүк алган, мындыг мен. Бо чылын 100-тен 90-ны, өшкү санывдан 900 грамм дүктү алыр деп хүлээпдим. Мурнуда чылдарның дуржулгазындан алгаш көөрге, өшкүнү эмин эрттир орай оолдадырга анайлары ижин аарыынга алыскаш, хоралар хире. Ынчангаш бо чылын эрте оолдатса дээш боозадылгазын эрте чоруткан чүве. Ам оолдап эгелей берген, үжеп ажып түр. Апайлар турар кажаа белең эвес, өгде тудуп тур бис — деп, малчын чугаалады.

Шынап-ла, өгде үжеп апайны бичии клетказында бастыкташтыр кажаалап каан. Апайлар кажаазын чаа тудуп доозкан, ам печказы чок. Печка кылыр кижи мынчага чедир келбээн. Ол кажаанны дарый чылыглап, печказын нылдырбас болза, ам төрүттүнер апайларны тудар чер чок. Ооң аңгыда малчынның сеткилин дүвүредип турар бир үүл бар: эрткен чылын дунгужун төрээн өшкүлерге түгле ийи сакманчы берип каарга, олар апайларны ажаан четтикпейн элээп чидиргге таварышкан. Бо чылын мында Мөңгүн-оол Сарыглар сакманчылап турар. Ооң өөнүң ишти чаш үргүлүг болгаш кадарчыларга улугла дуза чедириптер аргазы чок. Ынчангаш оларга дарый немей сакманчылар херек. Кыштагда шагжалар база чок, ынчангаш сигенни малга аңаа-ла чер кырынга төп берип турар. Мал ону саза базып, кырлап каптарга, хамык-ла сүүзүнүүг чери хар, довуракка холужуп каар.

Хөнделең салбырының өске-даа малчынларының аалдарынга баарга, пинтизи-биле кыштаглаашкын багай эвес. Салбырдан бо хүнперге чедир оолдаан 2670 хире хойнуң оолдары шупту опчаменди. Чылыг сугну доктаамал чедирип турар, ындакаал үзүктели бээр шивп будуун, чарбаны санаваска, мал чеми аңдыызында четчир. Ынчалаа-даа каракка дораан-на илдигин кээр четпес түүлдер база бар. Салбырда мал чеми каар шагжалар чедишпес. Шолук-Ойда аныяк хойжу Валентин Хомушкунуң, Алдыы-Хөвүдә Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Ууртак Хомушкунуң кыштагларында шагжалар чок, сигенни хойга даштыгаа төп берип турар. «Барлык» совхоз эрткен күзүн мал чеми белеткээр талазы-биле планын ажыр күүседкенин билир бис. Ынчалза-даа камналга чок ажыглап турар. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы, салбырның баштаар чери мал чеми каналгалыг ажыглаары-биле кадарчыларны шагжалар-биле хандырар үжурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозу он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың барлын зоназының совхозтарының социалистиг чарышының типлекчизи болуп, СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Республиканың бедик шаңналын совхозтуң ажыл-ишчилеринге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы М. Е. Абрамов байырлыг байдалга тывыскан.

А. КАНЧЫЫР.

АДА-ИЕЗИН САЛГААН

1979 чылдың күзүү. «Коммунизмче орук» совхозтуң малчыннары И. Монгуш биле А. Доңгактың өг-бүлезинге ажыл-агыйжы чугаа болган.

— Пенсияже үнер хуусаавыс-даа эртип бар чор. Совхозтуң малын 1951 чылдан бээр кадарып келдивис. Ам сеңээ хүлээдип бereэли — деп, уруу Күнзеңмаага сүмелээннеп.

Ол бичии боданып ора мынча дээн:

— Шын-дыр, харын. Сиңтерниң ажылынарны салган, малчынналарын шагда-ла шиитпирлеп алган мен. Совхоз дирекциязынга ол дугайында дилег-билдириишкинни кады киирер бис—деп, уруу дораан чөпшээрешкен.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди тускай эртемниг, аныяк коммунистиң күзелин бир демниг үүлдүгүнүң детпээн. Күнзеңмаа Монгуш 1980 чылда Улаатай хойжу бригаданың бригадиринден малчынче шилчээн. Ол ажылдаан үезинден бээр эрес-кежээ диртип, мактадын келген. Эрткен онгу беш чылда чүс хойга опаалтыр 90 чедир хураганны ап, түс чернин бодүүн дүктүг, тывa уксаанның хөөндан-на 1,5 кг дүктү кыргын алган. Ынчангаш совхозтуң мурнакчыларының санында кирген.

Амгы хүнперде ооң кадарган 343 хөөнүң 292-ин төрээн. Ооң 295 хураганны дорукгурун турар. Артканнары улаштыр төрүвүшаан хевээр. Малчын кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген. Хойларының күш-дең-гели шыырак. Мал чеми четчир белеткеттинген. Кыштан орар байдалы эки.

— Күш-ажылчы чедишкиннеримде ада-иемниң киирип турар дузазы биче эвес. Олардан арга-сүмени ап, байлак дуржулгазын өөренип турар мен — деп, аныяк малчын чоргаарал-биле чугаалап орар.

Шынап-ла хоочун малчынларның уруунга дузазы улуг. Ынай, бээр чорук-херээн будурер дээш малчын кижи олут орбас болгай. Ада-иезин орнун солуп артып ааларлар. К. Монгуш Солчур көдээ Совединиң депутады, СЭКП райкомунуң кежигүнү. Бригаданың малчынарынга таймылбыр-массалыг база кижизидилге ажылдарын чорударынга ол идепкейлиг киржип турар.

Күнзеңмаа Намбар-ооловна ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл ооң төлептиг уткугун соругалыг ажылдап турар. 1982 чылда чүс баштап-на 100 хураганны алыр, бир хойдан 1,7 кг дүктү кыргыыр, бодунуң күжү-биле 10 топна эки шынарлыг нотаан сигенни белеткээр бедиткеп социалистиг хүлээлгени алган. Ынчангаш социалистиг чарышче «Торгалыг» совхозтуң Чоза бригадазының малчыны Бады-Суур Доңгакты кыйгырган. Мурнакчы малчын аазаан сөзүн амыдыралга чедишкиннинг боттандырары чугаажок.

Э. МОНГУШ.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта тудугжулар бригадазында 45 кижи бар. Оларны ажылының аайы-биле 4 звенога үскен.

Тудугжуларның мурнунда бо чылын эвээш эвес сорулгалар салдынган. 200 баш ниек, 1000 баш хой киреп кажаалэрны база малчыннар чурттаар ийи бажыңны, чазаныр цехти, ыяш дилер пилорамаңың шөлүн олар тудуп, 1982 чылда ажыглалга киирери планда көрдүнген. Анза белеткел ажылдарынче тудугжулар чыл эгезинде киришкен. Чаа-Хөл бажының Кожай сыныың эзимниде К. Намдакка удуртқан 8 кижилиг звено бо хүнперде 473 кубометр тудуг ыяжын белеткээн. Моторлуг хирээ-биле ыяш ужуруп турар Кызыл-оол Седен-Хуурак, Кызыл-оол Намдак, тракторист Билдин-оол Кечил-оол олар эки ажылдап, нормазын үргүлүү 130-150 хуу чедир күүседип, шалыпкын ажылдап турарлар. Тайгадан ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы Октябрь Ортуң-оолдуң ажылы база макталдыг. Ол багай оруктуг чер-биле хүнде ийи рейсти доктаамал кылып турар.

Хоочун рамщик Тактар-оол Кененниң удуртқаны 6 кижилиг ыяш дилер звеноның ажылы база-ла шуудаашкыныг чорун турар. Пилорамаңың ажылчыннары Шойдан Дүвендей, Кечил-оол Суйдуй олар хүн нормазын 110-120 хуу күүседип келгеш, мурнакчыларның одуруунда киргеннер. Хоочун тудугжу Карбы Иргитович Сундактың звеноң кижилиг наймралдыг коллективин мактаваа арга чок. Олар эрткен чылдың планныг онаалдазын 180 хуу күүседип, кызымак ажылдаан. Ооң звенозунда тудугжулар Михаил Дорта, Соцгукчу Шожап, Михаил Сержит, печниктер Дырзын-оол Шынарап, Дысшай-оол Ыдамчап олар нормазын үргүлүү ажырып келгеннер. Ук звено бо хүнперде Ак-Туруг суурда ийи аал ишти чурттаар бажыңның септелгезин доозар чоокчулаан.

Пушкин Күнганың звенозу амдыызында малчынларның чагыын күүседип. Чаш-Тал алаагының арызында теректен доошпалар белеткеп турарлар.

С. СОТНАМ.

Фиптерден медээлер

СОЦИАЛИСТИГ ЧААРТЫЛГАЛАР

ХОШИМИН. Вьетнамның мурнуу түңүңүң көдээ ажылагыйында социалистиг чаартылгалар чедишкинниг чорун турар. ВСР-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, Вьетнамның мурнуу кезээнде амгы үеде көдээ ажыл-агыйының 176 кооперативтери, барык 34 мун бүдүрүлге бригадалары бар. Ынчангаш тараачыннарның хөй нуруузу коллективтиг күш-ажылга киржин турар.

Игнабинь можунуң тараачыларының кооперация шимчээшкинин хамыкты мурнай эгелээн болгаш кооперастаашкын херек кырында доозулган. Тараачыи өг-бүлелериниң 98 хуузу коллективтиг ажыл-агыйларда каттышкан. Можунуң бүгү тарылга шөлүнүң 90 хуузу кооперативтерниң болуп турар.

АВТОМАТЧЫТКАН СИСТЕМА

ПРАГА. Чехословакияның Кладно хоорайында металлургия комбинадында будуруге чорудулгаларын башкарарының автоматчытқан системазын тургузарын амгы үеде дүрген темпилиг чорудуп турар. Башкарылганың автоматтыг чаа системазын ССРЭ-ниң электроннуг саналга машиназы-биле, Венгрияның башкарылга техниказы болгаш Чехословакияның информация системазы-биле дөрээн.

Автоматчытқан система Кладнонуң металлургтарының идегелдиг дузалакчызы болуур, оларның күш-ажылын улам чиигедир болгаш продукция будуреринң нөвүдедир, чымарын экижидер арганы бээр.

ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫ

КУВЕЙТ. Перси мугулдурунуң араб чурттарының кады ажылдажылгазының талазы-биле чөвүлелдиң кежигүнери күрүнелериниң даштыкы херектер министрлеринің дүрген чыылдырган чөвүлел хуралы Бахрейнниң пайысылалы Манама хоорайга болган. Катарның, Кувейтиниң, Бахрейниниң, Каттышкан араб эмираттарының, Сауд Аравияның болгаш Оманның министрлери ол хуралга киришкен.

Чөвүлелдиң кежигүшери күрүнелериниң айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле хеделиишкиннерин дем каттыштырарының айтырыгларын чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген.

ИТАЛИЯДА АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

РИМ. Статистиканың төп институдунуң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, Италияның 1 миллион 913 мун хамаатылары эрткен чылын ажыл чок болган. Ол дээрге — күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чонуңуң 8,4 хуузу-дур.

ЭФИОПИЯДА МАССАЛЫГ МИТИНГИЛЕР

АДДИС-АБЕБА. Эфиопияның Эритрея можузунга тайбыңны болгаш чогумчалыг байдалды дүрген катап тургузарынче, ооң экономиказын быжыглаарынче углаттырган Администратиглиг Түр шериг чөвүлелиниң хемчеглерни деткээн митингилер болгаш массалыг чыскаалдар бүгү чуртта болуп турар.

Эритрея можунуң чурттакчыларынга дөштинг дузаны чедирерин митингиниң болгаш чыскаалдарның киржикчилери медеглээн.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОН ХОНУУ

ССРЭ биле Индияның арасынга найыралдың чылдан чылче улам быжыглып орарын Индияның национал байырлалы — Республика хүнүдүге тураскаатқан совет-индий найыралдың бистиң чуртувуска доозулган он хонуу бадыткаан.

Митингилер, кежээлер болгаш хөй-ниитиниң хуралдары Москвага, Минскиге, Ташкентиге болгаш өске-даа хоорайларга болгулаан. Совет-индий үре-түңнедиг кады ажылдажылга тайбыңга болгаш делегейниң айыыл чок чоруунга баразан болуп, ийи чурттуң улустарының ханы сонуургалынга дүгжүп турар дээрзин совет улус демдеглээн.

Он хонукта ажылдан турган хөй санныг делгелгелер Индияның бөгүнгү амыдыралын болгаш ооң төөгүзүн совет хөй-ниитиге калбаа-биле таныштырган. Индий болгаш совет-индий кады кылган уран-чечен фильмнериниң неделязы улуг чедишкиниг эрткен.

Ол он хонуктуң доозулганынга тураскаатқан хөй-ниитиниң хуралы Москвага болган. Совет-индий харылзаларны моон соңгаар быжыглазарынга көл үдезин — ийи чурттуң аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ болур дээрзин санал бергеннер демдеглээннер. Деңшилгениң болгаш чаартылганың чаа-чаа чедишкиннерин найыралдыг индий чонга оратерлер күзээн.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыныары кыштаглаашкыны чедиишкиниг эрттирер сорулга-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, республиканың бүгү малчыныарыга кыйгырыгны үвдүргеш, кыштаглаашкынга бедеткел ажылдарын кыска хуусаада доозкан турган. Алдан-Маадыр кодээ Советиниң девискээриниде 2 салбырда шээр мал 64 кодайда, бода мал 2 кодайда кыштап турар. Оон иштинде төрүүр хой 33 кодайда. Амгы үеде бүгү төрүүр кодайнарда хой массалыы-биле ооздап эгелээн. Малдарның иштии байдалы, бо чылын хар чуга болгаш соок чок болганындан эки. Совхозтуң төрүүр 11680 хөөнүнден ам бо хүнүерде 7012 хой төрээн болган оон 6865 хураган камгалап алдынган.

Малдың чаш төлүн менди камгалап ап турар мурнакчы малчыныарга депутаттар Чурум Ооржак, Өктек-оол Монгуш, Дажы-Намчал Ооржак, Ирина Монгуш болган хойжулар Маадыр-оол Ооржак, Саая Донгак, Куртугбай Ондар, Эрес-оол Ондар, Мендиг-Байыр Ондар, Шолбан-оол Ооржак болган оон-даа ескелерни хөйү-биле хамаарыштырып болур. Иштизи-биле кодан бүрүзүнде хойлар 60—73 хуу чедир оолдашкан.

Сүт-бараан фермаларында мал чеми болбаазырадыр мехanизм ажылдап, савайны хээндектеп, илбыладып, аңаа янзы-бүрү бүдүмелдерни холуп берип турар. Ам бо хүнүерде совхоз 200 шиктен хүнде 1075 кг сүттү саан, оон 977 кг-ны күрүнеге дужаап турар. Совхозта иштизи-биле 44 шиек төрээн болгаш оон 41 бызааны камгалап алган.

Ак-Даш сүт-бараан фермазында бода малдың иштии байдалы чүүзүр. Ында инектиң контроль саалдазын кылып, чаш бызааларны мөңги доруктурар сорулга-биле хайгаарал, кормошехтиң ажылын көдээ Советтиң ол фермада депутаттар бөлүү — депутаттар Шогжап Чаймаа, Татьяна Монгуш оларның киржилгези-биле доктаамал хайгаарал турарлар.

Кылдынган ажылдар бардаа болза, мал төлү камгалап алырынга хамаарыштыр четпестер турган. Шээр-даа, бода-даа малдың чаш төлү чамдык коданнарда хорап турар фактылар бар. Ак-Даш фермазының кажаазы сыңыппас, эргижирээн. Сарыг-Бүдүңда инек кажаазы хөй чылдарда чедир кыдынмайн келгеш, ам ара кагдынган. Совхозта АВМ чок.

Чодураалыг-Сайырның хойжу бригадазында кудук чок, Оргу-Шөлде кудук үрелген. Айыттынган четпестерни эдер талазы-биле база кыштаглаашкынны чедиишкиниг доозар дээш боттуг хемчеглерни ап ажылдаары көдээ Советтиң күүскомунган негеттинип турар.

А. ООРЖАК.
Алдан-Маадыр көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

Садыг: чарыш оду

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Районнуң хереглекчилер иштилелиниң коллективи республиканың кооператорларының арасында социалистиг чарышка киржип, 1981 чылдың планныг оваалдаларын эки көргүзүглериг күүсеткен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планы 100,7, хой-иштии чемненилгеннии—108,9, районнуң белеткел конторазы чыл планын 134,7 хуу боттандырган. Үстүнде көргүзүглер дээш чыл түңнели-биле коллектив Роспотребсоюзтуң болгаш күүрне база кооперация садыының ажылдакчыларының профэйделиниң ТК-зының шилчиир Кызыл тугу-биле шаңпаткан.

534 кежигүнүг улуг коллективтиң дей-дески ажылдаарынга чүү идиглиг болганыл?

Райно баштаар чери, партия, профэйвидел организациялары кооператорларның социалистиг чарыжын дээш-тиг организастаарыиче, ооң хевирлерин улам саймыранайгыдарынче, кижизидикчи салдарын бедидеринче улуг кичээнгейни үгландырган. Коллективтиң кежигүнерни барык шупту социалистиг чарышта киржип турар. Күнажылчы маргылдаа «Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган.

Сөөлгү үеде мергежил талазы-биле чарыштыг организастап, кадрларның билиин, профессионал мергежилин бедидерин онзалап турар бис. Чарыштың бо хевирииң дээштиин чедип алыры-биле «мергежилиниң тергиинии» конкурстарны, көрүлделерни эрттирери чаңчыл болу бергеи. Ында конкурстарның эки түңнелдерлиг болуп турары чугаажок. Чүге дээрге мергежил талазы-биле ол конкурстарга аңыяктар киржип, мергежилии бедидип, өскелериң арга-дүржүлгазын ооренир арганыг. Ында конкурстарны күш-ажылдың мурнакчы дүржүлгазын болгаш технологиязын пеитередириниң чугула хевири кылдыр көрүп турар бис. 1981 чылдың үшкү кварталында аныяк повварның, кондитерлериң республика конкурсуунга райноңуң кондитер иегииниң аныяк кондитерлери национал аъш-чем белеткээринге бирги черии эзлээн.

Кооператорларның, магазиннериниң, бригадаларның социалистиг чарыжының түңнелдерии ай, квартал саныида үндүрүп, ооң түңнелдерии иштии бүдүрүлге хуралыига чугаалашкаш, тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарындан аңгыда, оларның ажылының арга-дүржүлгазын өскелерге тарадыр арганы калбаа-биле ажыглап турар бис.

Коллективте кооперация шүүмүнүң хоочуннары — мурнакчылар, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турар шалыпчылар эвээш эвес. Чогум-на олар коллективтиң кол өөлээн тургузуп турарлар. Хоочун эш-өөрү-биле эгин кожа туруп, садыг ажылынче эге базымнарны кылып чоруур аныяктар хөй. Районнуң бүгү кооператорларының 462-ги комсомолчулар, аныяктар. Мынчаңгаш аныяк кадрларны ажылга турумчудуп быжыглаарынче улуг кичээнгейни үглавдырган. Аныяк специалистер чавуделинден айтыла, дагдыныкчылар чавуделии районда тургускан. Бет чылдан өрү ажыл стажтыг 21 дагдыныкчыны аныяктарда быжыглаан. Хоочун кооператорларның арасында аныяк эш-оорүүге үлегерлиглер хөй. Чижээ, № 1 столоваяның повары коммунист М. Кулешова, коммунист Б. Монгуш, К. Кара-Хуна, М. Мельникова болган оон-даа ескелер аныяк эш-өөрүн мергежилиниң чажыттарынга күзелдин-биле өөредип турарлар.

Хожудаашкын чок ажылдаары кадрлар-биле кижизидилге ажылын шын тургускаңындан, дагдыныкчыларның көскү ажылындан, ажылдакчыларның өөредилгезин кандыг деңнелде организастаанындан кол хамаарыжыр болганда, ол айтырыгже улуг кичээнгей угланган. Районда экономиктиг өөредилгениң үш бөлгүмү ажылдан турар. Хөй-иштии организацияларның киржилгези-биле кооперацияның хоочуннары-биле, мурнакчылар-биле ужуражылгаларны организастаары чаңчыл апарган.

Ажылды коллективте мындыг янзылыг тургусканы бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алырынга идиглиг болуп турар. Мурнакчыларның саны өскен. Чыл түңнели-биле Чадаана хоорайда В. Князева эргелекчилээн төп хеп магазини, Т. Саттың удуртканы «Турист», Н. Бабич эргелекчилээн галантерея болгаш оон-даа өскө магазиннер бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Хайыракан суурда У. Сат эргелекчилээн холушкак барааннар, Чыргакыда, Иймеде (эргелекчилери А. Түлүш, Р. Ондар) үлетүр барааннар магазиннери 1981 чылда алган социалистиг хүлээлелерии чедиишкиниг күүсёдии, мурнакчыларның одуруунче киргеи. Автомагазин чоллаачы-садыгжыларның арамында чарышка В. Ростовцев, М. Чимит-Доржу, Е. Куулар, И. Куулар болган оон-даа өскелер эки көргүзүглериг болган.

Райноңуң иштии чемненилге саттыжышкыны, белеткел конторазы эрткен чылын база эки ажылдаан. Кондитер иегииниң бүдүргеи продукциязы садыи алыкчыларның бедик үнелелии алган. № 1, 2 столоваяларның ажылы элээн экижээн. Столоваяларның ажылдарынга хамаарыштыр хомудалдар тургулаан, оиу чайладырынче улуг кичээнгей угланган. Райно

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Тоҥчуу. Эгези № 34 «Шында»).

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ «ТЫВА ДАГ-ДҮҮГҮ» КОМБИНАТТАН

Надежда Ивановна **Бойко** — план кылдыаның начальныгы.

Елена Ивановна **Дьяконова** — септелге-тудуг цехиниң техажылчыны.

Вера Ивановна **Еремеева** — кран машинизи.

Любовь Калистратовна **Козлова** — общежитиениң дежурныйы.

Иван Романович **Кочухов** — савалаар машиналар машинизи.

Валентина Васильевна **Лешкова** — энергоцехтиң аккумуляторщиги.

Екатерина Сергеевна **Молина** — энергоцехтиң машинизи.

Серемаа Чуптуповна **Ногаан-оол** — септелге-механика цехиниң техажылчыны.

Вера Тихоновна **Пахова** — эргелелдиң ажыл-агый эргелекчизи.

Клавдия Ивановна **Плотникова** — фабриканың дерилгелер машинизи.

Анна Фёдоровна **Пиёва** — материалдыг болуктүр кол бухгалтери.

Прасковья Тихоновна **Протопопова** — ажылчын хандырылга кылдызының ажылчыны.

Вера Петровна **Фоменко** — үүрмектеп-сорттаар механизмнериниң машинизи.

Нина Михайловна **Чукурова** — харылзаа албаныың монтёру.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Василий Данилович **Александров** — Тываның оруксептелге-тудуг эргелелиниң одакчызы.

Анна Васильевна **Архипова** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Аниська Милептьевна **Байкалова** — «Саян» совхозтуң кладовщиги.

Таисья Тимофеевна **Богатова** — чурттарга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Мария Гавриловна **Бызова** — СЭПП райкомунуң техажылчыны.

Иван Григорьевич **Ефименко** — райпода чолаачы.

Вера Григорьевна **Татаркина** — «Өөк» совхозта ажылчын кооперацияның магазин эргелекчизи.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Александра Яковлевна **Бойко** — райкүүскомуның культура кылдыаның техажылчыны.

Татьяна Александровна **Вдовина** — С. К. Тока аттыг совхозта ажылчын кооперацияның техажылчыны.

Александр Антонович **Горобенко** — Балгазыг ортумак школазының башкызы.

Полина Петровна **Жукова** — пенсионер.

Алексей Петрович **Карасёв** — «Россия» совхозтуң шаи эргелекчизи.

Хавронья Никифоровна **Копылова** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Иван Иванович **Кудрявцев** — пенсионер.

Дүзенмаа Сандый-ооловна **Куулар** — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Ефросинья Трофимовна **Меркушева** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Маидываа Сайыновна **Монгуш** — Элегес ортумак школазының техажылчыны.

Аппа Трофимовна **Наумова** — Балгазың сельпозуның техажылчыны.

Суванмаа Ланзыевна **Оюн** — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Герасимовна **Полунина** — райкүүскомуның кедэз ажыл-агый эргелелиниң юрисконсультантызы.

Анна Максимовна **Романенко** — райэмнелгениң эмчизи.

«ТЫВА КОБАЛЬТ» КОМБИНАТТАН

Анатолий Иванович **Алабужев** — рудниктиң кол механиги.

Митрофан Иосифович **Балахчин** — дерилгелер септээр слесарь.

Васса Львовна **Гераськина** — бүдүрүлге ёроолдериниң техажылчыны.

Мария Дмитриевна **Голышева** — профилактория ажылчыны.

Васса Климентьевна **Гурьева** — электроцехтиң мотористи.

Надежда Андреевна **Данилова** — даг цехиниң машинизи.

Ондар Серенович **Доржу** — гидрометаллургия цехиниң дарганы.

Елена Ивановна **Кукишева** — төп лабораторияның лаборантызы.

Лия Михайловна **Малютина** — теплица ажылчыны.

Валентина Ефимовна **Мартынова** — профилактория санитарказы.

Николай Павлович **Медведь** — даг ажылчыны.

Седен-оол Эргил-оолович **Оюн** — өрүмнекчи.

Мария Дмитриевна **Сабанова** — аппаратчик-гидрометаллург.

Николай Дмитриевич **Сафронов** — чер адаанның ажылдарының ажылчыны.

Петр Филиппович **Сергиенко** — гидрометаллургия цехиниң слесары.

Прасковья Трофимовна **Степанова** — аппаратчик-гидрометаллург.

Василий Антонович **Тараюк** — септелге-механика цехиниң слесары.

Кыс-оол Ширямзевич **Хурума** — чер адаанның даг ажылдарының быжыглачызы.

Николай Константинович **Чебодаев** — чер адаанның ажылдарының ажылчыны.

Петр Николаевич **Чебоксинов** — капитал тудуг участогунуң омаанчы-сетоцизи.

Мзрия Владимировна **Четвероусова** — гидрометаллургия цехиниң техажылчыны.

Анатолий Иванович **Шихов** — чер адаанның даг ажылдарының өрүмнекчизи.

Маргарита Афанасьевна **Шишкина** — аппаратчик-гидрометаллург.

Елизавета Федоровна **Яштрикова** — компрессор станциязының машинизи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Татьяна Фёдоровна **Дорофеева** — чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң бухгалтери.

Ефим Иванович **Кудрявцев** — Шагаан-Арыгда орт кезээниң улуг инспектору.

Бадыл Калзановна **Монгуш** — Арыскан сес чыл школазының техажылчыны.

Николай Илларионович **Морозов** — Шагаан-Арыгда орт цезовниц хайгаарал начальныгы.

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТАН

Суктермаа Шивилековна **Балган** — ажылчын.

Ыналдай Ивановна **Даваа** — пенсионер.

Анай-оол Кыргысовна **Даваакай** — пенсионер.

Эник-кыс Кыргысовна **Дугар** — саанчы.

Үйнүк-Кара Мандырмаевна **Маспык-оол** — саанчы.

Тюлюш Чолдак-ооловна **Сүрүң-оол** — малчын.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» СОВХОЗТАН

Иван Александрович **Андреев** — бызаачы.

Елена Яковлевна **Габайдулина** — ажылчын.

Павел Иванович **Станиславенко** — ажылчын.

Монгуш Баин-ооловна **Суван** — саанчы.

Сат Найдановна **Уванчла** — ажылчын.

«УТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗТАН

Комбу Сендиевич **Байкара** — пенсионер.

Валентина Даниловна **Онопко** — уруглар садының повары.

Барымаа Дамбыйжаковна **Сержикпей** — пенсионер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың январь 29.

Бомбүрүзектиң судалы

СЭТА-ның корреспонденгилери дыңнадып тур

ТБЧ-ниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Мадридте катап эгелээн ужуражышкын-биле холбаштыр Тайбынның Бүгү-делегей чөвүлели медеглел кылган. Европага айыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелериң төлээлекчилериниң Мадридте ужуражышкынының чедиишкининг доостуру Европада болган бүгү делегейде байдалга таарымчалыг салдарны чодирер ийик деп медегледдө айтыкан.

Мадридте ужуражышкындан чаагай түңнелдерни делегейниң улустары мактап турар. Термоядролуг дайынның кажангызындан-даа артык кылдыр амгы үеде дыргедип келген кыжалышкының узуткаары эң чугула сорулга болуп турар. Ракетаядролуг чаа чепсектерни Европага пештередирин моондактаарынга, бар боо-чепсекти узуткаарынга бүрүн шинтиргинин Европаның улустары бадыткап боргүскен. Европага шериг чамырлышкының болган чепсегленишкинин дужуренирин талазы-биле конференцияны чылдырар дугайында дүгүлгээны чедип алырын Мадридте чугаалажыышкыннарның киржикчилеринден тайбынның күштерни неген турар.

Данияның туружу

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Сальвадорга, Польшага болган Совет Эвилелиниң хамаарыштыр Рейганның администрациязының хөделиишкинниери АКШ-тың болган Барыын Европаның аразында кады ажылдажылганы божаңнадып турар-дыр деп, Данияның премьер-министри А. Йоргенсен даштыкы журналистерге медеглээн. Сальвадорда болуушкуннарга хамаарыштыр Вашингтонуун хоггаарлавышкыныыт хөделиишкиннерин «айылдыг болган сарыыл чок базымдыр» деп ол адаан.

Бодунуң эвилелчилериниң сапаз-оналың Рейганның администрациязының херекке албайн турар чорук Барыын чук чуттарының аразында кады ажылдажылгага моондак болуп турар деп, премьер-министр чугаалаан.

Европага айыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелериң төлээлекчилериниң Мадридте ужуражышкынынга Польшада болуушкуннарны чугаалажырын, анаа маргылдааны болдыраарын Данния күзевейн турар деп, Данияның чазаанын башкыңы медеглээн.

СОКСАДЫР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). «Рейганның шерег машиназын доктаадыр!» деп лозунгуң адаа-биле америк хейнитиниң төлээлекчилериниң массалыг митингизин болган чыскаалы болган. Бор-чепсекти Каттыскан Штаттарның эдерее бүдүрүп турарынга удурланышкынызыны чыскаалдың болган митингиниң киржикчилери илерейдээн. Муң ажыг чыскаалганнар хоорайның тёп шөлүнге чыылган болгаш Ак бажыңның аймылдыг политиказый доп-дораан соксадырын шыңгыыр негээнер.

Чыскаалдың киржикчилери Ак бажыңның адресиниге чагаа чоруткан болгаш айылдыг политиказын обүзааларынче, Совет Эвилели-биле чугумчалыг чугаалажышкынының эгезээринге АКШ-тың администрациязын кыйгырган.

ВАШИНГТОННУҢ МИЛИТАРИСЧИ БЮДЖЕДИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Социал-экономиктиг программага чарыгдалдардан 27 миллиард долларны кымарарын, шерег чарыгдалдарыга 43 миллиард долларны немээрин АКШ-тың даражыында санхөө чылында федерадлыг бюджединиң төлевилелинде айыткан. АКШ-тың шеригүлешүр комплекизиниң хартаачылары ол төлевилеге сеткил хапышкынын илерейлеп турар.

АКШ-тың хамгалал министри К. Уайнбергер шериг чарыгдалдарын көндедиргеге кол рольду ойнаанын тус черинин парлалгазы ажыы-биле бижин турар. Парлалга конференциязынга ол мынча деп медеглээн: «АКШ-ты эйдере чепсегляэриниң программазы Р. Рейганның администрациязының эң чугула сорулгазы болуп турар».

Чаа сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдары пиатнин-биле 263 миллиард доллар чедер деп турар. Американың Каттыскан Штаттарының шериг чарыгдалдары тайбың үеде кажандаа ол хире хей турбаан деп, Эн-би-си дээр телекомпания демделээн.

КОНГРЕССКЕ ЧУГААЛАЖЫР

ПРАГА. (СЭТА). Тайбың дөш демнелге тиилелгени чедип алырынга чөтчиң күштер тайбың талаларчыларында болгаш делегейниң профэвилел шимчээшкининде бар деп, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының чингине секретарының хүлээлгези күүседип турар Ибрагим Закария журналистерге медеглээн. Ынчангаш кижиниң кол эргелиниң — дириг чурттаар эргелиниң дутаймында айтырыг Гаванага болур профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрессиниң кол айтырыы болур. Боо-чепсекти эдерее будүреринге удур, данын айылдың узуткаарынче, чавырылышкынны быжыглаарынче угланган бүгү чурттарның ажылчы чоннарының болгаш профэвилел организацияларының шимчээшкинин соолгу үеде улам калбаргын. Ам болур конгресстиң сорулгазы — ол демнелди улам бедик чадаже көдүрери, бүгү профэвилел организацияларын тайбың дээш шимчээшкинче эвилелдээри болур.

Капиталлизминиң ниити кризизиниң уразуктарын азып эртер талазы-биле ажылчы чоннарның демнелиниң чаңгыс эвин быжыглаарынче угланган тодаргай шинтирилерни Гаванага болур шуузаган хүлээп алыр деп, ол дыйнаткан. Капиталлизминиң ядаа-буру чурттарында ажыл чоктарының саны амгы үеде 24 миллион кижи четкен болган удам ковудеп турар. Кризистиң ажыы эртер талазы-биле АКШ-тың президентиниң Р. Рейганның болган Англияның премьер-министри М. Тэтчерниң шинтирилери болган хөделиишкиннери ажыл чоктарының санының келергей өөрүнге, ажылчы чоннарының амыдырал денгелиниң кудуваарынга деңнээри. Капиталлизминиң кризизинге удур олардың хемчеглери — инфляция, социал хандырылгазынга акша тарыгдалдарын кызырары, үндүрүглерни өстүрери болуп турар.

Ажылчы чоннар болган олардың профэвилелдери ыдыг политиканы хүлээвейн, буруу шаан турар. Ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкынын демнелиниң болган социалимниң өске-даа чурттарының коммунистери болган ажылчы чоннары-биле наймыл, эң-сеткил каттыштырылгазындан өйталаарының туружун хүлээп неорүүге олардың чыгаар сорулгалыг болуп турар.

1981 чылдың төнчүүнде болган 1982 чылдың эгезинде Италияның компартиязының хүлээп алган документизи болаа, оон удуртукчулары ам бүгү эрткен үеден чүүлдеринден, тайбың болган социализм дээш делегейниң барык 90 чурттарында мурнакы демнелелгилер-биле бо хүннерге чедир оларны холбаштырын келген түүлдерден, XX чүс чылдарда делегейниң социал деңнелгеэнииң бо хүннерги эң дээди, мурнакы ниитилел бодалдары деп хүлээп көрүп турары бүгү түүлдерден ажыы-биле өйтаан турары ол-дур.

Бо бүгү чүүл көргүүп турарыл? Анчы талазы-биле кымның эрге-ажыынга бараан болуп турарыл? **Ол дээрге социализмниң кошкаарын, оон божаңнаарын, оон идеология таалазы-биле сандараарын оон-оон чылдарда оралдажып келген империализмге, антикоммунизмге дорт дузалаанын, социал деңнелгениң хереэзе ожөөнинг бүгү күштерге дузалаанын ол-дур.**

ИКП-ниң амгы удуртукчуларының эдээп туружу Италияның компартиязының бодунга сөөгүнү чедирер дээргин маңаа немеежейн барын болбас. Италияда коммунизмниң удураажыкчылары ИКП-ниң аңгы талазы-биле пролетаржы оруктан таңмыяндырып, ону коммунистиг шимчээшкининден, боттуг социализмден чарарын хей чылдар дургузунда орадажып келгени хымга-даа чажыт эвес болгай. Олар ону алызында барын италь коммунистер-биле эрге-чагыргаыы үлежир дээш эвес, харын партияны узуткаарын, италь черже коммунизмни үндезинибиле чок кылырын чедип алыр дээш кылып турар-ла болгай. Чогум-на ынчангаш Италияның бодунда-даа, Каттыскан Штаттарда-даа, НАТО-да-даа аңгы талазы-биле дайгыынар ИКП-ниң амгы удуртулгазының туружун ажык мактап турарын таварылга деп саналбас болбас. НАТО-ның чаңгыне секретары дээргей Луис ол партияны бүрүвал хаажактарга үлегер-чижек кылдыр адаан. Коммунизмге хамаарыштыр чигаанчит-ле мактаашкын-дыр эвесле!

Италияның компартиязы удуртукчуларының эдээп туружу Италияның компартиязының бодунга сөөгүнү чедирер дээргин маңаа немеежейн барын болбас. Италияда коммунизмниң удураажыкчылары ИКП-ниң аңгы талазы-биле пролетаржы оруктан таңмыяндырып, ону коммунистиг шимчээшкининден, боттуг социализмден чарарын хей чылдар дургузунда орадажып келгени хымга-даа чажыт эвес болгай. Олар ону алызында барын италь коммунистер-биле эрге-чагыргаыы үлежир дээш эвес, харын партияны узуткаарын, италь черже коммунизмни үндезинибиле чок кылырын чедип алыр дээш кылып турар-ла болгай. Чогум-на ынчангаш Италияның бодунда-даа, Каттыскан Штаттарда-даа, НАТО-да-даа аңгы талазы-биле дайгыынар ИКП-ниң амгы удуртулгазының туружун ажык мактап турарын таварылга деп саналбас болбас. НАТО-ның чаңгыне секретары дээргей Луис ол партияны бүрүвал хаажактарга үлегер-чижек кылдыр адаан. Коммунизмге хамаарыштыр чигаанчит-ле мактаашкын-дыр эвесле!

Италияның компартиязы удуртукчуларының эдээп туружу Италияның компартиязының бодунга сөөгүнү чедирер дээргин маңаа немеежейн барын болбас. Италияда коммунизмниң удураажыкчылары ИКП-ниң аңгы талазы-биле пролетаржы оруктан таңмыяндырып, ону коммунистиг шимчээшкининден, боттуг социализмден чарарын хей чылдар дургузунда орадажып келгени хымга-даа чажыт эвес болгай. Олар ону алызында барын италь коммунистер-биле эрге-чагыргаыы үлежир дээш эвес, харын партияны узуткаарын, италь черже коммунизмни үндезинибиле чок кылырын чедип алыр дээш кылып турар-ла болгай. Чогум-на ынчангаш Италияның бодунда-даа, Каттыскан Штаттарда-даа, НАТО-да-даа аңгы талазы-биле дайгыынар ИКП-ниң амгы удуртулгазының туружун ажык мактап турарын таварылга деп саналбас болбас. НАТО-ның чаңгыне секретары дээргей Луис ол партияны бүрүвал хаажактарга үлегер-чижек кылдыр адаан. Коммунизмге хамаарыштыр чигаанчит-ле мактаашкын-дыр эвесле!

АФГАНИСТАН. Джангалактың автомобиль септээр заводу тургустунгандан бээр чээрби чыл ашкан. Ону Совет Эвилелиниң техниктиг дузалаамчызы-биле туткан. Ол ам аныяк республиканың мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи. Ында кандыг-даа хевирииң автомобильдерин септеп, артык кезектерни, кузоктарны кылып турар.

ЧУРУКТА: заводтуң дениекээринде.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

МУБАРАКТЫҢ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ

БОНН. (СЭТА). Египеттиң президентиниң М. Х. Мубарактың ГФР-ге албаныың аянчоруу доозулган. ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле болган күрүне база политиктиг амыдаачылары-биле ол ужуранган.

Чөөкку болган Ортаакы Чөөн чуктуң политиктиг айтырыгларыы база делегейниң политиктиг болган экономиктиг байдалын чугаалажып көргенин парлалга конференциязынга М. Х. Мубарак болган Г. Шмидт дыңнаткан.

Египеттиң президентиниң Боннга Венаже чорупкан.

ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ЧӨРҮШТҮР

ажылгазының чурттарында ам хөлөүдүңгай кыдыг-кызыгаар черлер, түргелдиг районнар чок. Бо бүгү чаартылгалар италь тараачыларга, ылаңгыя Мурнуу чүктүң ажылчы чоннарынга чугула эвес бе? Бичии уруглар ажылдаарыпче чыгаттырган болгаш өөренир аргалыг кылыктан дээр дугайында италь парлалга удаа-дараа дыңнадып турар болгай. Ол херээжениериң деп эрге чогуунуң дугайын, назылап кыраашнарның түрелгээ амыдыралының дугайын бижин турар. Ол бүгү овөгайнардан шагда-ла чарылган боттуг социализмниң чурттарында боттуг байдал Италияның хамаатыларынга солуң эвес бе? Италияның мурнуу талазынга чер шимчээшкини болгандан бээр эвээш эвес үе эрте берген, а италь парлалга бажың чоктарның дугайын, кырында үтээ чок, ону тударынга акша-херегзизин кассө оорларынга болгаш шупаңдарга алынган кижилериң дугайын дыңнадырын үргүлүлеп турар. Харын-даа хамааты бүрүзүнүң чурттарга ораң-бажыңнарга эргелиң үгле чарлаан эвес, харын боттуу-биле магадылаан, 5—6 чыл бүрүзүиде-ле бүгү италь чуртталыларны киирер болза четтир хире саннаг чурттарга бажыңнарын тудуп турар социализмниң, Совет Эвилелиниң чедиишкиннери Барыын таланың ажылчы чоннарынга ужур-дузазын чидирген дээр дугайын кандыг-бир кижи чугаалап болур ышкажыл!

ИКП-ниң удуртукчуларының боттарының документилеринде социалистиг демократияның четпестериниң дугайын (харын мырыңай өскээшинибиле, кайы чылдар дургузунда болганчок-ла аңгы талазы-биле удурлашкылыларның арсепалдарындан үлегерлеп алган хевирлериниг) чугаалап турар. Социализм чурттарында кым-дыр идеалды чедип анкан бие деп сававайн турар. ССРЭ Конституциязында бистиң чуртувуска социалистиг демократияны улам ыңай сайзырангайжыдарының оруктарын айыткан түскай үүлү безин бар. Ынчалза-даа факт факт болуп артар: харын социализм чурттарында мөлчүгделди узуткаан болгаш оон-биле өзулуг демократияга, өскээр чугаалаарга, өзулуг улустуң эрге-чагыргага кара чаңгыс идегелдиг үндезинни тургускан.

Харын боттуг социализм улустуң болгаш улуска боттуг демократияның хевирлерин болгаш методтарын доктаамал сайзырангайжыдарын хандырган, оон утка-шынарлыг түңнелдерни болгаш методтарын доктаамал сайзырангайжыдарын хандырган, оон утка-шынарлыг түңнелдерни болгаш күрүне хереглерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның удам-на калбаа-биле киржири болуп турар. А ынчаш кыжилге — боттуг үүлү дээр дугайын бодүүн болгаш билдингир фактылар чугаалап турар. Чижээлээрге, ССРЭ-де Советтер системазында 2,3 миллион депутаттар (оларның $^2/_3$ кезээ хоорайда болган көдээде, будүрүлгеде шуут ажылдап турар) болган 30 миллион активтилер ажылдап турар; будүрүлгени эргелеп башкарарында доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының 5,0 миллион кежигүннери (оларның 65 хуузу—ажылчыннар) болган 14,5 миллион профэвилел активтери киржип турар; социалистиг хөөйлу-дүрүмну хажыдып турар, даптыкыдан дуза-замчыны ажылган турар; социалистиг тургузугну буза тепсирин оралдажып турар ыңдыг кижилериң холун сула саазырып бодап турар. Боттуг социализм чурттарында ыңдыг кижилер шынап-ла ыңдыг хостала чок болуп турар. Бир эвес оны оларга бээр дээр болза, чаа социалистиг тургузугнуң үндезинниң быжыглааны эвес, а түрүлдүргээны ол болур ийик.

Социалистиг делегей амгы үеде үре-түңнелдиг, солуң болгаш оон-биле кады бөдүүн эвес үеэн чурттан эртип турар. «Экономикаңы интенсивтиг хөгжүлдезинче, социал улуг программаларны боттандырарынче, коммунистиг медерелди хевирлээринче шилчилге — бо бүгү дораан болдува бербес, маңаа үе-даа, могаг чок чогаадыкчы дүзээшкиннер-даа херек» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан.

Сөөлгү ийи чылда социалистиг дем каттыжылга чурттарының барык бүгү экыдүмалыкны партиларының съездилери болуп эртипкээн. Оларның ажылы социализмни чедиишкиниг хөгжүдеринге эргежок чугула ол чогаадыкчы дүзээшкинни чоруп турар. Кижи бүрүзүиң бүгү ниитилелдиң амыдыралынга улам долу киржилгээни кижилериниң чаа угаан-бодал, культура деңнелии-даа, оларның чаа петелдерин болгаш чаа аргаларын-даа барымдаалап тургаш, хандырып турар. Ол негелдерге болгаш аргаларга идеологтуг амыдыралды дүүштүр тургузуп турар. Ээулуг-ла бүгү улустуу апарган социалистиг культура чаа туруштарже үнүп турар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, амыдырал ылдык чокка, хайныштыкының чорун турар. Ол чаңгыс-даа чаа айтырыгны, ужуражыр келир чаңгыс-даа бергени азы парын сорулганы оюн эртпейн турар—оларны ол ниитилелдиң болгаш хамаатыларның эрге-ажыынга шинтирилеп турар.

Ынчаарга ол бүгүнү еске кым-даа эвес, а кижилериң боттары, социалистиг ниитилелдиң ажылчы чоннары, хамаатылары кылып турар. Сайыраткан социализмни тургузар талазы-биле бо бүгү ажок улуг тургузукчу ажылдың бажында коммунистер—чонуң авангарды, оон эң-эң ынакчы кезээ чорун орар.

Бистиң чуртувуска социализм тургузушкунувуның алдарлыг үеэнинң дүгайын чугаалап тура, Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге түңнел чугаазынга мынча дээн: «Ол үе иштикле чайлаан чок бууразыныыны биске ээже катап баш удур каргаваан дээр. Сеңээ алган сорулгаыетап бисти ойталаарынче албадаарын ээже катап орадаштаан дээр. Мынаарга чүү болгандыр ие? Ол кижилериң хей чүруузу шагда-ла уттундурган. А социализм чурттап турар! Ол хөгжүп турар. Ол бүрүүгаар чайгылыш чок чорун орарь.

Социализм делегейн боттарының шимчедикки күштерин төндурген болгаш перспективазын оскунган дээрзинин дугайында ИКП-ниң удуртукчуларының бадыткалы кижи бодаар-даа аргажок чүве-дир! Ындыг бодаалы бодаар чорук перспективаны оскунары, оон турүүк карап шоюун чидирери ол болур ийик!

ИКП-ниң ТК-ның пленумунга хүлээп алган ИКП-ниң амгы документилеринде кинрген үзел-бодалдарның алыс утказы, терминологизы 1982 чылдың январь 12-де Брюсельде парлалга төвүнге А. Хейтин «совет тургузугнуң кризизи» дээр чүүлчуруушкуннары-биле дыка демейлежии, харын шуут дүүжүп турар.

Азы ескээр чугаалаарга, ИКП-ниң удуртулгазы совет улустуң болгаш СЭКП-ниң төөгүдүг болгаш тиилелгелиг улуг орууң херекке албайн, нүүдээни ол-дур, бүгү улустарга дарлал болгаш молчугделдиг тургузугдан кижи төрелгетейни хостаар дээш, делегей дайынын чайладыр дээш ойларны демиселиве Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыжылгазының улуг ролюн чөптүү-биле үнелеп көрүп турар коммунистиг болгаш өзөлчүн партизаннарның туружун херекке албайн, нүүдээни ол-дур.

Боттуг социализмче хөме халдавышаан, Италияның коммунистиг партизаның удуртукчулары оон-биле чергелештир марксизм-ленинизмни бодуңун үениң чүртаан эртеш эргижирээн дажып турарлар. Азы ескээр чугаалаарга, бүгү делегейге социализм болгаш демократтыг дээш демиселиве ам бүдүн чартык чүс чыл хире үеде сорук кирип келген болгаш сорук кирип турар ол революссучу теорияны үзүр-утка чок деп чарлаан. Херек кырында ол теориялың азылыла Италияның коммунистери база демиселиве, бодуңун партизаның түрүп келгени алдан азыг чылдар иштинде чедиишкиннерни чедип алаа турган болгай.

Кайгамчык болуушкун. Азы делегейде марксизм-ленинизм улам чаа-чаа дүүштерны чаалап албышаан, оон салдары улам-на калбарып турар. Чаа коммунистиг партияларның тургустунуп турары оон ылгээшкини ол. Национал-хоталгалыг шимчээшкинден төрүттүнген революссучу-демократтыг партияларның эртемниг социализмче улам сундугун, а оларның чамдыкы марксизм-ленинизмни бодуңун ажыл-чорудулгазының теоретиктиг үндезинни деп чарлаары оон ылгээшкини ол. Ленинниң чогаалдары даштыкы дылдарже оңулдүртүнгенинден талазыбиле хей-хей чылдар иштинде бирги черни эзлевишаан турары—В. И. Ленинниң чогаалдарынга сонуургал өнпейн, а улам-на калбарып турары оон ылгээшкини болуп турар.

Бо хире үеде италь коммунистериң удуртукчулары ол өндүр улуг революссучу өөредиглер боттарын ойталаар чорукка четкиннер. Олар амгы үеде эрги хевириниң коммунистиг партизаларындан ойталаан-бис дингилеп, ойлу аваң-медеглел турарлар. Олар боттарының туружун камгалаарын орадажып, «чаңгыс доктуг коммунистиг шимчээшкин» — ол категория ам эргижирээн дээр боттарының узуткакчы утка-шынарлыг идеязын ядап үндүргиннер. А оон-биле кады олар моон соңгаар коммунистиг партизандар-биле харылзааны «социалистиг, революстуг болгаш деңнелдиг кандыгда күш-биле бир дөмей» — идеологтуг, политиктиг ийиш-ие өске-даа язылыыг кандыгдаа хүлээлгелер чокка турдар бис деп медеглеп турарлар. Бо дээрге чонуун олуг кампалакчыларын, ядыктерин —коммунистерни, социализмче шилчилгеге кандыгдаа үлүг-хуулуун киргиштирбейн келген болгаш капиталистерни кампалап турар киижилер-биле холуштурар дээш орадаажымышкын-дыр.

Италияның компартиязының удуртулгазы сөөгүү чылдарда делегей байдалының чамдык айтырыгларының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң стратегиязының болгаш тактиказының, делегейде социализмниң дужуудугазының талазы-биле боттарының онзагай туруштарының дугайын чаңгыс эвес удаа медеглеп бейген. Ол туруштарның ядыс утказы ам ядереп көөр, марксизм-ленинчи революссучу платформадан чоорту хоорлуун удуушкун болуп, турар. Бо бүгүден алгаш көөрге, оон төлээлекчилериниң ажыглап келгени кажар теоретиктиг болгаш политиктиг «чаа түүлдери» дээрге («үшкү оруктар», «еврокоммунизм», «еврочөөнер эвилели», «үшкү үе-чада», өске-даа) боттарының ойталаашкынын чаап чажырар дээш, оон утказын чурттуң ажылчын ады-чыдын-биле холуштурар дээш оралаажымышкын-дыр.

Италияның компартиязының удуртулгазы ИКП-ниң амгы талазы-биле пролетаржы оруктан таңмыяндырып, ону коммунистиг шимчээшкининден, боттуг социализмден чарарын хей чылдар дургузунда орадажып келгени хымга-даа чажыт эвес болгай. Олар ону алызында барын италь коммунистер-биле эрге-чагыргаыы үлежир дээш эвес, харын партияны узуткаарын, италь черже коммунизмни үндезинибиле чок кылырын чедип алыр дээш кылып турар-ла болгай. Чогум-на ынчангаш Италияның бодунда-даа, Каттыскан Штаттарда-даа, НАТО-да-даа аңгы талазы-биле дайгыынар ИКП-ниң амгы удуртулгазының туружун ажык мактап турарын таварылга деп саналбас болбас. НАТО-ның чаңгыне секретары дээргей Луис ол партияны бүрүвал хаажактарга үлегер-чижек кылдыр адаан. Коммунизмге хамаарыштыр чигаанчит-ле мактаашкын-дыр эвесле!

Италияның компартиязы удуртукчуларының эдээп туружу Италияның компартиязының бодунга сөөгүнү чедирер дээргин маңаа немеежейн барын болбас. Италияда коммунизмниң удураажыкчылары ИКП-ниң аң

Школа болгаш амыдырал

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КЛУБ

Туранның № 1 школазында Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде араатанзыг ёзу-биле хилинчектеп өлүрткен Ханса болгаш Софьи Шолл деп антифашис немец студентилериниң адыбиле адаан «Найырал» клуву тургустунганындан бээр он чыл ашкан. Ол клубтуң ажылы солун болгаш янзы-бүрү чаламыг. Оны школада немец дыл башкызы Нина Ефимовна Доржу эгезинден тура удуртуп келген.

Ол үениң иштинде клубтуң кылып келген ажылы школачыларга чараш ажыл-чаңны, эки мозу-шынарны, интернационалчы найыралды кижизидеринге база бир кол черни эдеп келген.

Туранның № 2 школазыбиле янзы-бүрү темага кады эрттирген темалыг кежээлери, байырлыг шугум чыскаалдары, ырак, чоок черлерже кады походтар, спортчу маргылдаалар, хоорай чагайжыдылгазының, чайгы дыштанылгалар үезинде ховутөдеерге күш-ажылчы дыштанылгалар азы аңаа найырал кежээлери ол ийи школаның бижыг найыралдыг болурунуң үндезинин тургузуп келген. Ол ийи школа кады чурттар аразының СИМЕА организациязының (тайбың камгалалының талалакчылары) тургустунган хүнүн демдеглеп эрттиреринге белеткенип турар. Аңаа школаларның класс бүрүзү киржир. Ол кежээни эрттиреринге кайы-даа школаның интернационалчы найырал клубтары барык бир ай белеткенип келген.

Кежээни эрттиреринің программазында найырал дугайында ырлар, дайынны киленээн шулуктер конкурузу, тайбың темазынга плакаттар, чуруктар конкурузу, аңгы-аңгы чурттарның ойнаар-кыстар делгелгези, ийи школаның каттышкан хөйүн ыры, маадырлыг фильмнер көрүлдези кирип турар. Кежээни школалар класс бүрүзүнге лозунгнар, плакаттар, дайын кыпсыкчылармыңа үдурланыышкынның килениин көргүскен марш-биле болгаш Американың Каттышкан Штаттарының Ак бажыңынче чагаа-биле төндүрериң планнап турар.

Чоокта чаа № 1 школаның дружина чөвүлели «15 республикалар — 15 үгбашкылар» деп кежээни солун уткашынарлыг эрттирген. Кежээниң киржикчилери-даа, келген аалчылар-даа сагыш-сеткили өөрүшкүлүг, эвилелдешкен аңы-дуңма республикаларның социал-экономиктиг хөгжүдезинден, аңгы-аңгы национал чаңчылдарындан кижи бүрүзү бир-ле солун, ажыктыг түүлду аңаа чаңгыланган ыры, шулуктерден, танцы, кыска шиилер, кожамыктардан, көргүскен кинофильмнерден, салган делгелгелерден көрүп, дыңнап алгаш чоруткан.

Ол-ла школаның интернационалчы найырал клувунуң кежигүннери Герман Демократтыг Республиканың Бернао районунуң Бернао хоорайда бир школазының пионерлери-биле үр чылдарда чагаалажып, найыралдажып, интернационалчы дыл-биле чугаалажып келгеннер. Ол школаның пионерлери боттарының пионер организациязының тугун, барабанын, горнун, дыка хөй фото-чуруктарын белекке берген. школаның комсомол, пионер организациязының ажыл-чорудулгазын бижип чоруткан.

Февраль айда ол клуб № 2 школа-биле кады эге класстарның өөреникчилериниң киржилгези-биле «Отряд, оруктче белеткен!», «Оран-чуртун өөрен!» деп дружина чыжын эрттиреринге белеткел ажылын чорудуп эгелээн. Аңаа аңгы-аңгы чурттарның, аңгы-аңгы республикаларның уруглар оюннарын өөренип алырын көрүп турарлар. Ону солун болгаш шынарлыг эрттирерде база-ла хөй номну ажары, өске чурттарның, найыралдашкан республикаларның пионер, комсомол организациялары-биле чагаалажыры албан апаар. Школалар ол операцияны кылып эгелээн.

№ 1 школаның интернационалчы «Найырал» клуву Финляндияның № 78, МАРның № 104 школалары-биле найыралдыг харылзааны түзүп, чагаалажып, аразында номнар, фото-чуруктар, альбомнар, солуннар, белектер тураскаалга берип, бот-боттарының кылып чорудуп турар ажылының дүржүлгазын солчуп турарлар. Ооң хереҥизи — школада чараштыр каастап кылган «Совет-моол найырал» деп улуг стенд. Чылдың-на совет-моол найырал айы ол школага солун эртип турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатка «15 республикалар — 15 үгбашкылар» деп операция ам-даа уламчылап турар. Ханса болгаш Софьи Шолл аттыг интернационалчы найырал клувунуң кежигүннери класс бүрүзүнге эвилелдешкен республикаларның түгүнүн, сүлде демдээнин, пионер, комсомол организациязының, түдүг-суурнун, коммунизм тургузуушкунунда чаагай ажыл-херектериниң дугайында материалдарны чыыр кылдыр даалганы берген. «15 республикалар — 15 үгбашкылар» деп операцияның кылган ажылын ССРЭ-ниң 60 чылында түңнеп чугаалажыр.

Ол школада немец дыл башкызы, интернационалчы найырал клувунуң удуртукчузу Нина Ефимовна Доржу мынчаар чугаалады:

— Мен Туланың педагогика институдунуң даштыкы дылдар факульдединиң 1968 чылда дооскаш, маңа кээп немец дыл башкылай берген мен. Бистиң школаның башкылар коллективи кончуг найыралдыг улус. Интернационалчы клубтуң ажылын удуртуру менээ солун болгаш мээн башкылаашкын ажылымга улуг дузаны чедирип турар. Бис ГДР-ниң Бернао деп хоорайда орус дыл башкызы Граудель Бурбс-биле 1970 чылдан бээр бижыг найыралдыг, бот-боттарывыска алдажып-даа турар бис. Мен ол башкының ажылдап турар школазынга барып чедип, кичээлинге олуржуп, хөй үүлдерни көрүп, билип ап, бодумнуң эки билир үүлдеримни эжимге айтып берип, дүржүргавыс солчуп турар бис. Ооң соонда Москвага база ужурашкан бис. Көргүзүг материалдарын ажыглап тургаш, ол бүгүнү уругларга чугаалап бээрге, оларның немец дылга сонуургалы көскүзүбиле улгадыр боор чүве-дир.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Суур. Культура. Амыдырал

ЫРЛЫГ СУУР

«Шынның» арыннарынга культура амыдыралының дугайында материалдарны чырыдып турары бо-ла көстүп кээр. Чамдык черлерде чонуң хостуг үезин, дыштанылга кежээлерин солун, ханы уткалыг эрттирип турарын номчуурга өөрүнүүр.

А чамдык суурларда культура албан черлериниң үргүлүү хагдынчак, ишти-дашты көрүш чок, соок, оларның сеткелгезинче сагыш салбас, ажылдакчылары чүгле дүлгүүрлер «ээлери» болганын солундан база номчуур биё. Ол чүл дээрге, ук черлериниң удуртур ажылдакчыларының культура албан черлеринге тоомча чогундан база чурттакчыларының бот-идепкей чогундан болуп турар-дыр.

Каа-Хем районнуң Суг-Бажы суурунда культура албан черинде солун, амгы үениң негелдезинге дээштинг ажылдарны кылып турарын бижикседим.

Мында даргалар — шупту талантылыглар

Күзүн совхозтуң хойжуларының хуралы болуп турда райком секретары М. Б. Сымчан чугаазының түңнелин мынчаар доозкан: «Силерде бо чылын удуртур ажылдакчыларыңар чаа эштер.

Бо суурда сөөлгү үеде культура амыдыралында, ажылагайның адырларында көскү чедиишкиннер көстүп келгенин.

Күүскомнуң көдээ Совет даргазы В. Х. Кара-оол, оон кадайы, суурда херээженнер төвүлелиниң даргазы А. Б. Кара-оол — олар тыва улустуң ырларын сценага бо-ла ырлай берген турармар. Совхозтуң директору С. Д. Седен-оол боду талантылыг, баянга ойнаар, шулүктер бижир кижи. Школа директору К. К. Иргит тыва композиторларның ырларын ырлаарынга ынак. Совхозтуң партком секретары С. О. Пельчир-оол база талантызын чонга бараалгадып чоруур.

Ынчангаш суурда албан черлериниң удуртукчулары культура амыдыралынга боттары-ла киржип, дыштанылга кежээлерин канчаар эрттирип турарын контролька ап чорудуп турары өөрүнүүр.

Күш-ажылчы рапорттар

Совхозтуң директору С. Д. Седен-оолдуң инициативазыбиле совхозтуң бригадалары болгаш суурда организациялар суббота санында-ла күш-ажылчы рапорттар бээр.

Рапорттар бээрининг кол утказы мындыг: күш-ажылчы бригадалар совхозтуң директориязының мурнунга күш-ажылга чедер-четпес үүлдерин чугаалаап, моон соңгаар кандыг ажылдар чорударын рапорттаар.

Ооң соонда концерт, янзы-бүрү оюннар организастап эрттирер. Күш-ажылчы рапорттарны контора ажылдакчылары, совхозтуң чолаачылары бергеннер. Чолаачылар кежээге рапорт берген соонда солун концертти бараалгадып, оюннарны организастап эрттирген. Кежээге хоочун чолаачылар Сүүр-оол, Мунзок Черлик-оол, Александр Сендажы, Самбуу олар эки киришкеннер. Дараазында адырлар аайы-биле тускай күш-ажылчы рапорттар бээри уламчылаар.

Анай Балчыровна

Кезээде чазык шырайлыг, хөглүг баштак — бо кижиниң суурнуң чурттакчылары хүндүзээрлер. Анай Балчыровна школада өөредилге эргелекчин болгаш суурда херээженнер төвүлелиниң даргазы. Ооң ажыл-херээ чай чонда-даа болза, ол суурнуң культура амыдыралын хөгжүдеринге үлүг-хуузун иниришти-рип турар. Анай Балчыровна конпертке боду дорт киржип, канчаар ырлаарынга, танцыдаарынга арга-сүмезин бо-ла бере берген турар. Суг-Бажында херээженнер ортузунга ажыл дыка солун тургустунган. Ол бо суурга үр болбаан-даа болза, хүндүткелди чедип алган. Суурнуң херээженнери Анай Балчыровнага чоргаарланырлар.

Ооң удуртканы херээженнер төвүлели районда эң-не дээре черде турун турар.

Композитор-биле ужуражылга

«Бөгүн, кежээ 6 шакта клубка композитор С. Бюрбээ-биле ужуражылга кежээни болур» — мындыг чарлалды помчаашаа, чон клубка чыглып келген.

Республиканың ыраажылар ниитилелиниң даргазы, композитор Саая Бюрбээ ол хүн чедип келгеш, совхоз директорунуң өрээлинге келгеп. Ол өйде директор С. Д. Седен-оолдуң удуртулгазы-биле конперт белеткели чорун турган. Композитор оларга бодунуң арга-дүржүлгазын дамчыдып, сүмезин бергеш, школага келген.

Школага келирге башкылар, ажылчыннар кожазы Бүрен-Хемче концерттиг аалдан баары-биле белеткенип турганнар.

— Каяа-даа баарга ыр-ла, ыр, Суг-Бажы суурну ырлыг суур дээр болза хөөредиг чок боор — деп, Саая Мыңмырович чугаалаан.

Биске ынчаар кылза...

«Шынның» арыннарындан чамдык районнарда культура бажыннарының четпестерин номчаш, бисте база ындыг-ла болгай, ам чүнү канчаарыл деп айтырыг тургустунуп келир.

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү Суг-Аксы суурда Культура бажыңының ажылы база дүвүренчиг байдалда.

Культура бажыңында амгы үеде кандыг-даа бөлүмнер ажылдавайн турар. Ойнаар херекселдер, концертке кедер хептер чок.

Сөөлгү 2-3 чылдарда чон ортузунга культура-массалыг ажылдар кошкаан, чүгле ында-хаая темалыг кежээлер болгулаар. Чон-биле ай, кварталл аайы-биле ажылдар чоруттайн турар. Кино көргүзүү кончуг багай. Чамдыкта үнү чок болур, бир чамдыкта хөй удаа үзүктелиишкиннер болгулаар. Оон-на киномеханиктериң канчаар ажылдап турары билдине бээр.

Суг-Аксы суурнуң Культура бажыңының чаа директору орта чүнү-даа хүлээп албаан. Ооң чижээ, чаңгыс баллының кайдазын-даа ол билбес. Культура бажыңының директорунга культура талазы-биле тускай эртемниг И. Сундуй турган. Ол культура бажыңының чайгы септелгезинде-даа кылдырып кагбайн, а харын ажылын-даа хүлээдип бербейн өске ажылда ажылдай берген. Культура ажылдакчылары тускай мергежээн талантылыг кижилер болур. Ындыг кижилерге совхозтуң директориязынган болгаш кодээ Советтиң талазындан дуза чедирип, оларның негелде, айтырыгына кичээнгей салбайн келгенинден ажылдап турганнар чорүй баар, оон ужурунда культура ажылының талазы-биле тускай эртем, мергежил чок кижилерни киирип ап, оларның солуун турары-биле мурнунда көскү ажылдар ам чоорту кудулап турарының база бир чылдагааны болур.

Чаа чыл мурнунда Культура бажыңының чылыдылга системазы доңган. Чаа чылда аныяктар школаның коридорунга бал-маскарад кылган. Ол арай таарымча чок бадай байдалга эрткен.

Бистиң суурда «Механизатор» деп клуб база бар. Аңаа сөөлгү чылдарда чурттакчы чонга чаңгыс-даа темалыг кежээлер, механизатордар-биле ужуражылгалар дээн чижектиг массалыг ажылдар шуут читкей. Аңаа механизаторларның культурлуг дыштанылга кежээлерин организастап, мурнакчылар-биле ужуражылгаларны эрттирип чүге болбас деп. Ол клубтуң эргелекчизи Э. Ондар үүгле шалын алырынга өйлешкен. Инда кино механиги Ч. Ондар өске черде монтажник болуп дакпырлап ажылдап турар.

Чөөн-Хемчик районда Суг-Аксы хөй чурттакчылыг улуг суурларның бирээзи. Ол хиреде инда Культура бажыңының ажылы шынап-ла дүвүренчиг байдалда.

Б. ХОМУШКУ,
А. ОНДАР.

Мурнакчыларга концерт

Мал ажылының продуктуларың бүдүрериң болгаш садарын ковүдедир, малдың баш санын база ооң төлүн четче бүрүн камгалаары дээш 1981 чылда социалистиг чарышка Мөңгүн-Тайга районнуң (мурнуу зонаның районнарындан) тиилекчи болганы дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчүүр Кызыл тугун тывыскан байырлыг хурал болган. Аңаа районнуң ажыл-агыйларының мурнакчылары кириишкеннер.

Ол хуралга «Малчын» совхозтуң хойжузу К. Бораргап, «Мөген-Бүрен» совхозта партком секретары Ө. Ооржак, зоотехник Д. Доскаар болгаш өскелер-даа чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглап, 1982 чылда планныг онаалдаларны долдур болгаш ажыр күүседирии саналдап, хүлээлге алган.

Ол хуралдың соонда районнуң Культура бажыңының «Ламырак» агиткультбригадазының концерти болган. Аңаа мурнакчыларга тураскаатка шулук, ырыларында, уран чараш танцыларны, ханы ужур-уткалыг номерлерни көрүкчүлер сонуургааннар. Ылаңгыя интермедия чугаалаарынга Ч. Артай-оолдуң мергежилдиин, ол ышкаш хоочун ыраажыларның бирээзи Иргит Барыңмаанын күүсеткен ырларын чон магалап сонуургаан. Сөөлгү үеде ол агиткультбригадада аныяктар хөйүү-биле киржип турар.

Амгы үеде мөңгүн-тайгажылар ССРЭ-ниң 60 чыл ююнга тураскаатка көрүлдеге белеткенип турарлар.

Э. ХОМУШКУ.

Фишер маргылдааларга ойнаар бе?

Канар архипелагтарының составында кирип турар Тенерифе дээр испан ортулуктуң шыдыраа федерациязы шыдыраага моон мурнунда делегей чемпиону чораан америк шыдыраачы Роберт Фишериң моон соңгаар шыдыраа маргылдааларынга киржип эгелээриниге чөпшээрелин чедип алыр сорулга-биле харылзаа тудуп эгелээн. Экс-чемпион Фишериң адын рекламага ажыглаары-биле чурта эң улуг садыг компаниязы ук шыдыраа федерациязын күткүп турар.

Ол «сагыш салыышкынның» эгелекчилери Р. Фишериң ол чуртче чеде бээриниң чүгле орук хөлезиниге безин баштайгы удаада 60 млн. песет акшаны үндүрерин аазап турар. Мындааглар бодунуң чөпшээрелин берип турар деп чугаа база дыңналып турар апарган. Ол чаңгыс кижиге удур ойнаар бе азы даштыкы чурттарның мастерлери киришкен маргылдаа болур бе деп чүве амдыызында билдинмее. Ужуражыышкынны чайын, ук ортулукка туристер чыглып келирге эрттиреринден көрүп турар.

ЧҮРЭЭҢЕРНИ КАМНАҢАР

Эмчиниң сүмези

Арын-шырайы ак тос-ла, эриннери көгергилей берген, соок дери төгүлген, шаг-шинээ чок кижи кабинетке кирип келген. Бөлүк эмчилер ол кижиге шалыпкын хыналда чоруттувус. Хан базыышкыны куду, чүрээниң согары дүрген, тыныштаары-ла аажок. Кислород тындырып, хан эргилдезин экижидер өске-даа эмнээшкин хемчегларни кылган соонда, ооң арны өң кирип келди. Эмчилериниң чоруткан хыналда шинчилгези чүректиң инфаркт деп аарыынга ол кижиниң хепертен таварышканын тодаткан. Ол аарыг кижи үр үеде чыда эмнеткеш сегзээн. Таакпылаар, арагалаар чоруун каттаан.

Үстүнде таварылганы сактып, инфарктан камгаланырынга арга-сүмени номчукчулар-биле үлежикседим. Аарыгның тыптыр чылдагаанын, илгавыр демдектерин, бирги дузаны чедирерин кижилер билзе эки. Хан эргилдезин, кислород болгаш чеминиг бүдүмелдерин хан-биле бүгү органнарже дамчыдарынга кол рольду чүрек, хан дамырлары ойнап турар. Ынчангаш чүрек кижиниң бүгү амыдыралында улуг үүлени бүдүрүп чоруур. Чүгле минутада безин ол дерт, беш литр ханны бодундан дамырлар дамчыштыр бүгү мага-ботче тарадыр.

Чүректиң насос хевирлиг доктаамал херлиң, чыырлыр ажылы топ перви системазындан, өөрүшкү, муңгарал, коргуушкун байдалындан, кылып турар ажылындан, бойдустуң өскерлиишкиннеринден, аажы-чаңдан, аъш-чемден-даа хамаарылгалыг болур. Чижээ, хепертен өөрээнде, кортканда «Чүрээм дикгейни берди» дижир бис. Чүректиң куржалган хан-дамырларының кандыг-бир адыры чыырлып, дуглалганда, ооң шыңганнарынче кислород биле чеминиг бүдүмездер дамчываанындан тывылган чүрек шынган эттериниң өлүгленгенин — чүректиң инфаркт деп аарыы дижир. Ындыг чер тывылганда чүрек ханны чедир тарадып шыдаавас, аарыыр апаар. Ол кижиниң тынынга-даа чедип болур.

Чүрекке тывылган ол өлүглениишкиниң хемчээлинден аарыгның бергези дорт хамаарылгалыг. Бо аарыгта шаанда улуг назылыг кижилер таваржыр турган болаа, а амгы үеде аныяк кижилер безин бо-ла аарый бээр. Эр кижилер херээженнерге бодаарга, чүрек инфарыгынга хөй таваржып турар. Олар колдуунда арагага, таакпыга сундулуг кижилер болур. Ындыглар хан дамырларыдуглалыр атеросклероз деп аарыгга эрте таваржып, ооң чоорту инфарктан бо-ла аарый бээрлер.

Харыысалгалыг угаан ажылын кылып тура, күш-культура-биле ыяап-ла холбаар ужурлуг. Күш-ажыл-биле холбавас, шүшпең, олутпай амыдыралдыг болза, болгапчок-ла инфарктан аарый бээрин медицина эртеми тодаткан. Ол ышкаш чаглыг ъттиң болгаш өске-даа үс аймаанын химиктиг элементилери көвүдээрге хан дамырлары тарлап турарын эртем илереткен. Бо бүгү чүректиң дамырларын дуглап, ооң шыңганнарынга хан эргилдезин соксадып, инфаркт аарыгга таварыштырар.

Хан базыышкыны ой-йёде улгадып чоруур кижилерге инфаркт бо-ла таваржыр. Чигир аарыы, ёйүн эрттир семириири база-ла ипфаркка чедирер. Ылаңгыя үргүлүү арагалаашкын перви системазының чүрекке, хан-дамырларга башкарыкчы салдарын хажыдар. Хоорай чурттакчыларының болгаш бачым угаан ажылының кижилери кедээпиң ажыл-ишчилеринге бодаарга, инфаркка хөй таваржыр. Чүрек аарыы тывылганда эмчи хынадазын эртиринер.

Инфарктың кол-ла ылгавыр демдээ: чүрек дужу саргыыр, чыырлыр аарыыр демдектер тыптыры болур. Ол бүгү аар ажыл кылганда эскертинер. Аарыг ханыңаанда чүрек аарыы соксаал чок болуп куштелир. Валидол, валокордин, нитроглицерин деп эмнерни берип, эмнелге черинге хынадыр херек. Ёй-шаанда эмнелгеге чыттырбас болза, инфарктан каданнаашкынналыр тыптып, кижи угаан-медерелин мышкынып, чүрээ чарлып болур. Бо таварылгада аарыг кижини кылаштадып болбас.

Чамдыкта тыныштап чодурер, ижип-шөйүдү аарыыр, белеп тодараттынмас хевирлери база турар. Инфаркт аарыы тывылганда ыяап-ла чыттырар херек. Аарыг кижилер мал үзүнден бүткен чүүлдерни ажыглаарын шегдеп, кат-чимис, погаа, үнүштер үзүп, сүт аймаандан кылган чемнерни чиирп чугулла. Чүрээнде өскерлиишкиннер тодараан кижилер чурттап турар черинин эмнелгезинге үчётка кирип, ой-йёде хынадып, эмчиниң сүмезин алыр ужурлуг. Чүрек дамырлары, шынганнары аараан кижиге ооң кадынга таарымчалыг ажылды эмчи сүмези-биле организация черлери тып бээр хүлээглелиг. Инфаркты болдурбазынга дыштаныр хүнеринге арыг агаарга эрттирери, чурттун санаторий, курорттарынга дыштаныры улуг салдарлыг.

О. МАРТАН-ООЛ,
терапевт.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, ыйгыта харыылаңар!» 9.25 — «Кижи кежин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы — «Час». 10.35 — Үзбек телевидениениң болгаш радионуң дударистер ансамбліниң концерти. 11.05 — Будүрүлге гимнастикалы. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чаңсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Аэрофлот хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы. 15.30—«Шыдыраа школазы». 16.00—Биатлонга делегей чемпионады. 20 км. Раубичиден дамчыдылга. 17.10 —Чогаалчы Николай Бирюков. Төрүттүнген хүнүлдеп бээр 70 харлаарынга. 17.40 — Миллионнарныц ленинчи университединиң. «Күш-ажыл — ниитилел — кижи».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Киножурнал. 18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

19.30 — «Эрги дээрбениң аялгалары» деп фильм-конперттиң баштайгы көргүзүү. 19.50 — «Кижи кежин солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү сериязы — «База бир чай». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинокамера делегейни тырттырын тур». Төнгенде — богун делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — Испан дыл. 12.30 — Физика 6 класс. Атмосфера базыышкыны. 12.55 — «Аванның школазы». 13.25 — В. Розовтуң шин чогаалы. 14.10 — «Петерс». Уран-чечен фильм. 15.50 — 16.00 — Чаңсар. 18.25 — «Кораблик», «Удавты канчаар эмнээрил». Мультфильмнер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Эң хүндүткелдиг». Мультфильм. 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Амыдыл-чуртталганың сорулгазы». Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры кол конструктор А. С. Яковлев дугайында документалдыг фильм. 20.45— Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мээң кудумчум». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Республикага көжер будуттаар, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 17—22, чамдык районнарга 9—15 градус соор.

Кызылга көжер будуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 19—20 градус соок болур.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Граната ортулуктарыңга» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бо уруг турбаан болза» 9.30, 11.00, «Солун үүлдер делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Эрлер!» 16.50, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Суургалар крында туктар» 15.00, «Адазы болгаш оглу» (2 сериалыг) 16.40, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өжээн негэшкини» (2 сериалыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүвү чок чер» (2 сериалыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Тыванның күрүне филармониязы «Саян» болгаш «Аялга» ансамбльдерге хүлээп алыры-биле ыраажылар конкурузун 1982 чылдың февраль 15-тен 20-ге чедир эрттирер. Конкурсту филармония бажыңында 10 шактан эгелеп чорудар.

Адрези: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 58. Филармония.**

Чагыг № 66.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Редакциянның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет хургузут киндистериниң 2-37-13, пропаганда киндизиниң 2-31-75, культура киндизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киндизиниң 2-21-47, үлетпүр киндизиниң 2-31-75, чагаа киндизиниң 2-41-27 информапия киндизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун неделяда бараңда 2-32-75 телефонче делгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00451

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 36 (11834) | 1982 чылдың февраль 12, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Тиилекчилерни шаңнаан. ● Үлетпүр допчулалы. ● Ийи фермада байдал. ● ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизинге уткуштур. ● Хүлээлге деп чүл? ● Бригада керээзи.

ФЛОТТУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Чурттуң далай болгаш хемниң садыг флодунуң өзүлдезинге, ооң техниктиг хөгжүлдезинге харыысалгалыг болгаш улуг рольду Бүгү-эвилелдиң «Судоимпорт» деп даштыкы садыг каттыжышкынын ойнап турар. Ол бирги беш чыл планының баштайгы чылында ооң ажылының түңнелдеринге тураскаатқан парлалга конференциязы февраль 10-да Москвага болган.

Даштыкы чурттар-биле бот-боттарынга ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалаарын бүгү талалыг калбартыр дугайында партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Бүгү-эвилелдиң даштыкы садыг каттыжышкынының специалистери күш-ажылдың делегей хувааллдазының курлавырларын ажыглаарынга идепкейлиг идиг берипшкинин хандырып турар.

Каттыжышкынның специалистериниң күжениишкиннери эки түңнелдерин берген: чурттуң далай болгаш хемниң садыг флодунуң күчүзүн өстүрериңге 170 судноларны он бирги беш чылдың баштайгы чылында даштыкы чурттардан садып алган. Даштыкы чурттарның судно будурүлгелеринге чагыгларны кылырын, чаа ол судноларны садып алырын каттыжышкынның специалистери боттандырган.

ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар даштыкы чурттарга будурген судноларның хөй күрүзүн аар болгаш хөй чүктерни сөөртүрүнге, балык тудуушкунунга, нефтиин болгаш газты далайлардан шинчилеп тыварынга ажыглап турар. Совет Эвилелиниң садыг флодун хөгжүдер дугайында еруларганы каттыжышкын боттандырбышаан, делегей рыногунга биетиң чуртунусту база төлөөлеп турар. Совет судноларны болгаш дериг-херекселдерни даштыкы чурттарга садыглаарының хүзөлгедин каттыжышкын күүседип турар. Хөй чүүк сөөртүр тос судноларны он бирги беш чылдың баштайгы чылында даштыкы чурттар Совет Эвилелиндеп садып алган.

«Судоимпорт» каттыжышкынынны дамчыштыр даштыкы чурттарга ССРЭ-ниң садыглаан ол судноларының аразында руда сөөртүкчүлери, танкерлер, аар чүктер дажыглаар төлөходтар бар. Эң улуг ол тос суднолардан ангыда техниктиг флотка ажыглаар элээн каш чүе судноларны, катерлерни, сутта чоруур чалгыныг судноларны даштыкы чурттарга садыглаан.

«Судоимпорт» делегей ярмаркаларынга болгаш делгелгелеринге идепкейлиг киржип келген.

(СЭТА-ның корр.).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының суур болгаш көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының 1981 чылда түңнелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели үндүрүп көргеш, суур болгаш көдээ Советтериниң хей пуруузу социалистиг чарыштың негелделерин күүседир талазы-биле чамдык эки көргүзүглерни чедип алганын демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база Тыва АССР-ниң Конституциязын болгаш суур болгаш көдээ Совет дугайында Хоойлуну удуртулга болдурбушаан, улус депутаттарының Аксы-Барлык көдээ, Хову-Аксы суур, Бай-Тал көдээ Советтери он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын күүседиринге боттарының чогуур салыышкынарын киргеп.

Аксы-Барлык көдээ Совединиң ажылчы чоннары мал ажылының продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, малдың баш санын өстүрерин болгаш ооң менди турарын хандырган, ногаалларны пландан дыка ажыр өстүргеп. Бай-Тал көдээ Советтиң девискээринде көдээ ажыл-ишчилер эът болгаш картофель будүрер, мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсеткен, мыйыстыг бода малдың баш санын көвүдеткен.

Улус депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң девискээринде бүгү үлетпүр будүрүлгелери продукция сайгарарының болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын чедиишкиниг күүсеткен, 1358 тонна одаар чүүлдү, 13908 Гкал чылыг энергиязын камнап алган. Советтиң девискээринде 2878 дөрбелчин метр чурттарга шөлүп, 2 км суг дамчыдар четкиң ажыглалга киирген. Чурттарга фондузунуң капитал септелгезиниң планын 128,5 хуу, үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткилээн.

Үстүнде адаан Советтериниң күүскомнары ажылчы чоннарының ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарыңче, чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын организастаарынче чогуур кичээнгейни салып турар. Оларның девискээрлеринде чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, чоннуң садыг болгаш амыдырал хандырылгазын экижидер ажылдарны чоруткан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели суур болгаш көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Мөңгүн-Тайга районнуң **Каргы көдээ Соведин (күүсеком даргазы О. Ч. Очур-оол)** Бүгү-россияның социалистиг чарыжында ооң эдлээр черин тодарадыры-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге киирер дээнин дыңнадып турар.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының суур болгаш көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының тиилекчилерин деп дараазында Советтери санаан болгаш шаңналдыг черлерни тывыскан:

бирги черни улус депутаттарының **Аксы-Барлык көдээ Соведи (күүсеком даргазы П. К.-Т. Хомушку)** эдлээн деп санаан, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профоблчөвүлелдиң шилгиир Кызыл тугун тывыспышаан, бир муң рубль-биле шаңнаар;

ийиги черни улус депутаттарының **Хову-Аксы суур Соведи (күүсеком даргазы А. И. Иванов)** эдлээн деп санаан, Хүндүлел бижик болгаш 500 рубль-биле шаңнаар;

үшкү черни улус депутаттарының **Бай-Тал көдээ Соведи (күүсеком даргазы Х. С. Авыр-оол)** эдлээн деп санаан, Диплом тывыспышаан, 300 рубль-биле шаңнаар.

Улус депутаттарының Азас, Шеми, Ильинка, Торгалыг, Эрзин болгаш Дүрген көдээ Советтериниң 1981 чылдың социалистиг чарыжының негелделерин күүседир талазы-биле эки ажылдаанын доктаалда демделеп турар.

Болат Хомушку биле Бизлет Ооржак Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң дуржулгалыг хойжулары. Он бирги беш чылдың бирги чылында хойжу өг-бүле төрүүр чүс баш хойга онаашгыр 109 хураганны менди доруктургаш, бир баштан-на 2,8 килограмм дүктү кыргып алгаш, районнуң болгаш совхозтуң хойжуларының аразында социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Болат Чыргаловичиге «1981 чылдың район чемпиону» атты тывыскан.

Бизлет Дамдыновна чылдың-на сакманчылап келген. Ынчангаш чаш хураганнарны ажаап-азыраар талазы-биле ооң мергежили бедик. Мурнакчы малчын арга-дуржулгазын аныяк сакманчыларга күзелдии-биле дамчыдып берип, оларның ажылын шын организастап келген. Ооң түңнелинде хойжу өг-бүле чылдың-на эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Дуржулгалыг хойжулар хоюн кыштан хүр ажырар дээш кададын, суггадын шын таарыштырып, ажаалдазын, чемгерилгезин улам экижиткен. Амгы үеде хой кидин түлүк төрүп турар. 324 хойдан 280 хой төрээн, ооң төлүн менди алган. Чаш хураганнарны Бизлет Ооржактың удуртулгазы-биле бөлүк сакманчылар эки ажаап, азырап турар. Малчының коданында төрээн хойларга, чаш хураганнарга бээр сиген, көк-сула, витаминниг сиген далганы, дус. суг четчири-биле бар.

Бизлет Дамдыновна Ооржактың эрткен ажылагый чылында чаш хураганнарны ажаап, өстүрер талазы-биле чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көргеш, совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди чоокта чаа 200 рубль-биле шаңнаан. Аңаа сорук кирген төлептиг ишчи улам эки ажылдаарын хүлээнгеп.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: сакманчы Б. Д. Ооржак. Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

КАДЫК КАМГАЛАЛ ИНДУСТРИЯЗЫ

Амгы беш чылда улуг сорулгалар химия-фармацевт үлетпүрүнүң ажылдакчыларының мурнунга садыынган. Эмнелгеге ажыглаар продукцияны улам-на көвүдедири негеттинип турар. Бо сорулганы чедишкиниг күүседиринге даштыкы чурттарның будүрүлгелери болгаш фирмалары-биле эртем-техниктиг база экономиктиг кады ажылдажылга чугула рольду ойнап турар.

Февраль 10-да Москванын «Сокольники» парыында ажыттынган «Фарминдустрия-82» деп делегей делгелгеэн эм будүрериниң чепсек-херекселдерни кылыр талазы-биле делегейде эң чаа чедиишкиннерни совет кижилерге көргүзүп эгелээн.

Кадык камгалал индустриязының чедиишкиниериниң баштайгы делгелгезин Москвага мооң мурнунда база организастаан турган. Ол делгелгеге киирген чүүлдерден ыракта хойну амгы делгелгеге эккеп салганын специалистер демделеп турар.

Эмнер кылыр дериг-херекселдерни будүрер талазы-биле боттарының чедиишкиниерин делегейниң он дөрт чурттары «Сокольникиде» чаа ажыттынган делгелгеде көргүзүп турар. Ылаңгыя Герман Демократтыг Республиканың делгелгеге эккелген чүүлдери дыка солун болган. Австрияның, Великобританияның, Италияның, Францияның, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш өске-даа элээн каш чурттарның фирмаларының эккелген чүүлдери көрүкчүлерге болгаш специалистерге база сонуургавчыг болуп турар.

(СЭТА).

Совет делегациянын баштыңының медеглели

МАДРИД. Мадрид ужуражышкынында совет делегациянын баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев парлалга конференциязын кылган болгаш АКШ-тың база НАТО-ның өске-даа чамдык чурттарының ол ужуражышкынында хөделиишкиннерге хамаарышыр тайылбыр кылган.

Польша Улус Республиканың шуут иштики херээ болуп турар Польшада байдалды чугаалажып көөрүн албадаар сорулга-биле Каттышкан Штаттар политиктиг база бир ышгаашкыны Мадридке кылыр бодаан-дыр деп, ол онаалан айыткан. Мадрид ужуражышкынын Соңгу Атлантика блогунуң салбыры болдурар дээш АКШ-тың оралдажышкыннарына шыңгыы удурланышкынны совет делегация илергейлеп тур деп, ооң удуртукчузу медеглээн. Мадрид ужуражышкыны — ол дээрге бүрүн эргелиг күүсеткедериниң түскайлаң шуулганы болганда, ооң киржикчилери чүүү кылыын оларга албадап черле болбас. Ужуражышкында киржип турар бүгү чурттар — улуг-даа, биче-даа чурттар —деп эргелиг болгаш бир дөмей хүлээлгелерлиг.

Л. Ф. Ильичев журналистериниң айтырыгларынга чугуур харыларын берген болгаш АКШ база НАТО-ның чамдык чурттары Польша Улус Республиканың иштики херектериниге холгаарлап киржип турарын дээш оларны совет делегация бурууладып турар деп медеглээн. Польшаны экономика талазы-биле боой тудар дээш оралдажышкыннары дээш НАТО-ну бурууладып турар бис деп, ол чугаалаан.

Ужуражышкынга чогумчалыг болгаш ажыл-ишчи байгалды хандырар, таарымчалыг түңнелдерни — нейтральыг болгаш каяа-даа каттышпас чурттарның саналдаанын түңнел документиниң төлевилелин хүлээп алыр соруланы чедип алыр дээш бүгү күжениишкиннерни совет делегация кылыр дээрзин ССРЭ-ниң төлөөлекчизи медеглээн.

Сессиялар болган

ГАВАНА. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының (ПБФ-ниң) Бюрозунуң сессиязы Кубаның пэйысылалынга болган. Проф. эвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрезиниң хүн айтырыгларын сессиянның киржикчилери чүүлдүг деп санаан болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып көргеп.

Бюронуң составышка ийи чаа кежигүнерни — Вьетнамның болгаш Антоланың профэвилел каттыжышкынының керектер бөлүктериниң башкылары киргеп.

ПАП агентилелдиң дыннадыы

ВАРШАВА. Польша Улус Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң ажылдакчызы турган Б. Валевскийниң херээнин талазы-биле суд чорудулгазы Варшаваның шериг округунуң шериг трибуналында эгелээнин ПАП агентилел дыңнаткан. Америк разведкага ажыктыг кылдыр шпион херээн үүлеткенин дээш ону буруудадып турар.

Б. Валевский даштыкы чуртта дипломаттыг албанга турда, АКШ-тың төп разведка эргелели ону бодунуң талазынга киирип алган. Ооң соонда Польшаның болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының дугайында чажыт медээлерни АКШ-тың шпион черлериниге Б. Валевский дамчыдып берип келген. Ооң шпиончу үүлгедиглери Польша Улус Республиканың айыыл чок чоруунга болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарынга когаралды чедирген болганда, ону төрээн чуртунга өскерликчи кылдыр санап турар.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннар

БЕЙРУТ. Ираның болгаш Иракты аразынга шыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Бостаның районунга ирак шериглериниң шавар халдаашкынын соксадырын ираң шериглериниң оралдатканын Иракның кол шериг командылалы дыңнаткан.

Ираның чепсектиг күштериниң каттыжкан штабының медээзин ёзугаар алырга, Тапгенин районунга болган тулчуушкуннарның үезинде ирак шериглер хөй кижизин өлүрткен болгаш дайынчы техниказын узуткаттырган. Диэфульдун районунда артиллерия-биле аткылажымышкыннар үргүлчүлеп турар. Ооң түңнелинде хоорайда хөй бажыңнар үрелеп болгаш өртенген. Тайбың чурттакчыларның аразында өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар болган.

(СЭТА).

Үлетпүр допчулалы

ЯНВАРЬДА — ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың үлетпүр ажылдакчылары он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш шудургу ажылдаан. Түс-түс ажылчын туруштарда күш-ажылды организастаарын экижидип, ооң будүрүкчүлүүн бедидип келгенинден чамдык коллективтер күш-ажылчы чедиишкиннерни эрткен айда чедип алган.

Совет күрүнениң алдарлыг юбилейинге тураскаттынган «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга — 60 шалычы неделя» деп кыйгыры-биле калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеп Тываның электри четкилери, «Тыва кобальт» комбинат, Турашның хлеб заводу, Тожунуң, Тее-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы, Сарыг-Сепкиң үлетпүр комбинады дең-десқи ажылдаап, шалыпчыларның одуруунга кирип, эрткен айның социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын колкол көргүзүгге талазы-биле бүрүн күүсеткеннер.

Боттарында бар арга-курлавырларны чогумчалыг ажыглап, бүгү күштү план күүселдезинче мөөнчеп келгеш, республиканың 54 будүрүлгези продукция сайгарарының даалгазын эки күүсеткен. Ооң түңнелинде январьда 312 муң рубль түңүг продукция пландан ажыр сайгартынган. Ооң-биле кады бараанныг продукция будүрериниң планы база ажыр күүсеттинген. Ону тодаргайлаарга мындыг. Эрткен айның дургузунда пландан ажыр 5 муң тонна хөмүр-дашты, 2 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 2 тонна шуткаан шойну, 4 тонна колбаса кылыгларын, 12 тонна мал үзүн, 45 тонна чалап сүт продукциязын, 580 тонна болбаазыраткан мал чемнин, 9 тонна кондитер кылыгларын будүрүп үндүрген. Адаттынган продукцияны будүрүп турар будүрүлгелериниң удуртукчулары, хой-иишти организациялары, специалистери планныг даалгаларның күүселдезинче ажылчын бүрүзүн хаара тудуп, оларның ажылын билдилиг башкарып, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенинден планга немештир продукция алдынган.

Будүрүлгеге бүрүзү күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаарының, ажылдың ажыктыын, ооң будүрүкчүлүүн бедиперинин, курлавырларны долу ажыглаарының, камналга-хумагалал айтырыынче хүн бүрүнүң кичээнгейин угландырган болза, чамдык будүрүлгелериниң күш-ажылчы көргүзүглери бедик болур турган. Будүрүлге чорудулгазын ала-чайгаарлаашкынның агымынче киирип, ында дериглерни, механизмнерни чаартып деривес, ажыл шагы үзер, прогулдаар база ажылга эз-харыылалга чок кижилер-биле дээштиг ажылдарны чорутпайн келгенинден чамдык коллективтер эрткен айның планныг онаалдаларын кол көргүзүглер талазы-биле чедир күүсеттнээн. Ооң түңнелинде 11 будүрүлге будүрген продукцияны сайгарарының планы үскен болгаш 19 будүрүлге бараанныг продукция будүрериниң даалгазын күүсеттээн. 22 будүрүлге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден кудуларган.

Чамдык күш-ажылчы коллективтериниң дең-десқи эвес ажылындан республика бараанныг продукция будүрериниң болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң талазы-биле январьның планын күүсеттнейн барган. Алган хүлээлгелерин күүсеттнейн барган будүрүлгелериниң буруузу-биле 608 муң туулбуну, 0,5 муң кубометр чыып-эптээр демир-бетонну, 5 муң эжеш кидис ндикти, 300 эжеш хом ндикти база 4,9 муң рубль түңүг культура-амыдырал хереглелиниң барааннарын чедир бербээн.

Хожудан турар коллективтерге «Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Ак-Довуракты үлетпүр будүрүлге комбинады, Чадаананың хлеб заводу, Кызылдың алгы заводу, «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводу болгаш ооң-даа өске будүрүлгелер хамаарыр. Үк будүрүлгелерде күш-ажылды багай организастаааш, иштики арга-курлавырларны чоп ажыглавайн, мурнакчыларның дуржулгазын пеитертеиен келгенинден планныг даалгаларның долу күүселдези чедип алдынмаан. Эрткен айның хожудаашкынындан ушгунгаш, бо чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелерин долдур күүседиринге бижыг магадылалды тургузары ол будүрүлгелериниң удуртукчуларындан негеттинип келген.

Р. ЕЛИЗАРОВА, республиканың Статистика эргелелиниң үлетпүр килдизиниң начальныгы.

Чаржып турар фермаларда

АРАЛАЖЫП ТУРАРЫ ЧЕТПЕС

Тожу районнуң ийи сүт-бараан фермазы—«Май 1» совхозтуң Ий, «Тоора-Хем» совхозтуң Көк-Чар фермалары аразында чарыштыг. Кварталдар түңнелиниле СЭКП райкомунуң болгаш райсүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун хой пуруузунда көк-чаржылар чедип ап турган. Бо удаада ол тук—Ий фермазында. Чарыштыг фермаларның ажылын маңаа деңнештирип көрээлиңер.

Ий фермазының аныяк саапчызы, ында комсорг Екатерина Кол мынча диди:

— Бистиң кончаар ажылдап турарывыс моон-на билдине бээр, көрүңер даан.

Ооң саапчы кызыл-булуңнуң ханаларынче айытты.

Шыпап-ла оон хойну билип ап болур. «Бо ферманың улузу боттарының хүн бүрү ажылының дугайын үргүлчү демделеп, деңнеп, кызыл-булуңун эки дөрин турардыр» деп кижи аңаа эскерип каар. Коллективтиң эрткен чылдагы түңнелдерин, бо чылдагы планныг онаалдаларын, саапчылардың түс-туста алган социалистиг хүлээлгелерин, сүт саалдазының хүн бүрү демделелин, кымның мурнап, кымның соңнап турарын билиээш аскан. Ферма саапчыларын эки ажылдаарынче кыйгырыглар, хана солун, үе-үелеп чаартып турар монтажтар база-ла кыжикилер бар: Көк-Чарда — Мария Бириңней, Бараан Дундума, Раиса Шой-Сүүп, Ийде — Кол Чашпаяк, Ак Бичеп. Көк-Чар фермазында ол хоочунар аныяк кыстарцы инек саарынга, малын ажаап чемгереринге, черле ынчаш, фермага кедилиг ажылдакчы болурунга кызымак белеткеп, өөредип турар. Дагдыпыкчы хоочунар хүлээнип алганы уруглар инек саап орда азы малын чемгерип, кажаа иштин аштап, арыглап турда чеде бергеш, оларның ажылдап турарын сонуургап, ол-ла черге аргасүмезин бээри чаңчыл апарган. Ажылдан хостуг үеде хоочун, аныяк ийи саапчының бажыңнарынга киржип, ажылының арга-дуржулгазының дугайын база чугаалажы бээрлер. Аныяк саапчының өзүлдезиниң дугайында чугаа фермада партия болгаш комсомол болуктериниң хуралдарынга удаа-дараа боон турар. Районнуң мурнакчы саапчыларының бирээзи чораан, Күш-ажылдың Кызыл-Тук орденниг Ажыма Кол чамдыкта фермага келгеш, бодунуң саапчылап чораанының дугайын сеткил өөрүп-чүг кылдыр чугаалап бергеш чоруур.

Ий фермазында дагдыпыкчылар болгаш аныяктар базала бот-боттарын эки билчир, арга-сүмезин солчур дээш оралдажып турар. Ынчалаадаа дагдыпар ажылга хамаарыштыр ажыл-херекчи чугаа мында хаал болуп турар. Аныяк саапчының өзүлдезиниң дугайын фермаңың хуралдарынга тоолуг чугаалаштайн баар. Бо фермада аныяктар хөй. Ынчангаш ону комсомолчу-аныяктарнын деп адаан болур.

Бо хүннерде мал чемперинің эвээжи, чемпи бар хиреэзи-биле рашион ёзугаар бербейн турары, бодүүн чемперни хайындырын болбаазыраадыр чем пехтериниң чогу, фермада бүгү-ле ажылды холбиле кылып турары хөй сүт дээш чарышка кайы-даа фермаңың ажылын соңгаар тыртып турар. Хөй-хөй ажылдакчылар (саапчылар, кадарчылар, бызаа ажаачылары) ак сеткилдиг, чүүлдүг ажылдавышаан, фермазынга чаа, эки чүүлдер көстүп кээрин кончуг күзеп турар. А ындыг бе дээрге, чыл келген тудум барык-ла эрги хевээр болурга, канчап хомудаңчыг эвес боор!

— Моон соңгаар ийи ферма эки чаржыр, бедик көргүзүглерни чедип алыр ужурлуг. Фермаларны экижиткен тудум, чарыш улам-на солун, бедик түңнелдиг болуру чугаажок. Мээң фермам улузу база ынчаар бодап турар — деп, Ий сүт-бараан фермазының эргелекчизи, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Кол Байыр чугаалап турар.

Көк-Чар фермазында быжыглаттынган бүгү мыйыстыг бода малдың, ооң иштинде саар инектериниң саны Ий фермазынындан дыка хөй. Инек бүргүзүнден саап ап турар сүт талазы-биле көргүзүү база бедик. Эрткен чылын Көк-Чар фермазы күрүнеге 419 тонна сүт садар тургаш, 192 тоннаны сатнаан. Бо чылын садар планы 200 тонна. Ынчаарга Ий фермазы чылда 54 тонна сүт садар планын 83,7 тонна кылдыр күүсеткен. Бо чылын 100 тоннаны күрүнеге садарын хүлээнгеп. Моон алгаш көөрге, фермаларның планныг опаалдазы элээн ылгалдыг, а план күүселдези кайызынын-даа чедиишкиниг болган-дыр. Моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглүг ажылдап болуруп ук түңнелдер, бедиткен хүлээлгелер тодаргай хереченип турар. Маңаа түңүп-даа мурнунда социалистиг чарыштың ажыл-херекке дээштиг, идиглиг болуруп ферма коллективтериниң үнелеп билип турар анарганы ажыктыг болганы чугаажок. Республиканың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң 1981 чылда социалистиг чарыжында тиилекчи болган Көк-Чар сүт-бараан фермазының ажылхерээ аңаа үлегер-чижек болур.

Чарыш салган ийи ферма бот-бодунуң ажылын, аргадуржулгазын билчир ужурлуг. Ындыг турбуже, бирээзиниң ажыл-херээ өскезиниге шоолуг билдинмейн артып, түңнелдерин болгаш көргүзүглерин ында-хаая соңуургажын, ооң-коншерттиг азы дуржулга солчуушкуннуг ховар аалдажын турар. Соруга болза бо фермаларның чарыжын бүгү талалыг, билдилиг организастаарын чедип алыры болур.

А. ПУГУУРАК.

Национальная краеведческая библиотека отдел

ЧАРЫШ-

чедиишкиниң бызазы, кижизидикки күни

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ-КОЛ ҮНДЕЗИН

ССРЭ-нин профэвилелдеринин XVII съездизин төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуулунар!

1982

ийнги чыл

февраль

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ профэвилел организациялары улам болгаш организас талазы-биле улам быжыкпышаан, бо чылдың мартта болур ССРЭ-ниң профэвилелдеринің XVII съездизинге уткуулуг ботта-рының организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнелии бедидеринче кичээнгейлии мөөнден турар. Олар бот-тарының хүрээленииде ам 112 муң ажыг ажылчыннар-ны, албан-хаакчыларны хаара тутказ. Олар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде ажыл-дан, кижилерни идейлиг ту-рушка болгаш бедик мөзуу-шпыларга кижизидиргие хүн бүрүүн организакчы ажылы-биле салдар чедирии турар.

Күш-ажылчы коллективте-рде аргаларны, курлавырларны ажыглаарынче угланган эки эгелээшкин бүрүзү профэви-лелдериниң деткимчезин ап, чарышка улуг идигни бериг турар. «Хожудап турарлар чок ажылдаар», эвээш состав-биле планнарны күүседир, озал-ондак чокка ажылдаар чижектиг эгелээшкиннер аңаа хамаарыжыр. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериге дүүштүр Бүгү-эвилел социа-листиг чарыжының дугайын-да доктаалга хамаарыштыр «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар» деп лозун-биле социалистиг чарышты проф-эвилел организациялары улам калбартып турар.

Он бирги беш чылдың ийи-ги чылының бирги кварталы-ның планын ССРЭ-ниң проф-эвилелдериниң XVII съезди-зиниң ажыттынар хүнүнге че-дир күүседир дээш ажылдап турар коллективтериниң, мур-пакчыларының эгелээшкинне-ри калбак деткимчеии алган. Ол съездиниң делегады Кы-зылда № 48 тудуг эргелелин-де Е. С. Биязева удуртkан штукатурлар бригадазы. Ми-нусчиен АТБ-зинде септекчи-лериниң болгаш чолаачылар-ның он ажыг бригадазы, 170 ажыг мурнакчылар, «Во-доканал» эргелели болгаш өскелер-даа 1982 чылдың бирги кварталының планын съезди-ниң ажыттынар хүнү—март 16-да күүседирии хүлээнген. Ол шынаан Эрзиниин «Чаа орук» совхозтуң хойжулары чугула инициативаны үндүрге-пиин солуннарга парлаан болгай.

Социалистиг чарышка эң эки түңнелдерии чедип ап турар коллективтер, тус-тус ажыл-ишчилер эвээш эвес. Олардан өскелер үлегер ап келген болгаш алыр-даа ужуулуг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ экономи-каазының бир кол алыры—мал-ажылдың бежии 77 саанчы бир инектен-не 2000—3000 кг чедир сүттүг сагган. Ылаң-гыя «Большевик» совхозта Т. Д. Кара-Сал 3084 кг, «Кы-зыл тараачын» совхозта К. М. Кыргыс 2956 кг сүттүг бир саар инекке онаштыр алган. Чүс ажыг хойжулар, ошкү кадарчылары төрүүр чүс хой, ешкуден-не 100—131 анай, хураганы менди ап, остүр-ген. «Күш-ажылдың хөстүү» совхозта К. Күдер-оол 132, В. Чамбыл-оол 131, «Револю-циянын чалбыжыкы», «Сут-Хөл» совхозтарда И. Сафонов, Н. Сат олар түс-туста 125 анай, хураганы менди ап өстүр-ген. Мал болгаш чер ажы-лынга оңза шылтараап белүк мурнакчыларга «1981 чылдың чемпиону» атты тывыскан. Хой-хой мурнакчыларны шаңнап-мактаан.

«Тыва даг-дүгү» комбинатың рудниктинде Брюхачев удуртkан чер орумнеп-тепсир бригада болгаш Вороновтың бригадазы ам бо чылдың марттың үлүүнде ажылдап тур-рар. Эрзин райпозунуң улет-түр барааннар садыында са-дыгжылар З. Бүдү, М. Севек-мит, И. Бөөдей олар база марттың үлүүнде киргеннер. Кызылдың даарапылга фаб-риказында М. Потылицынга удуртkан комсомолчу-ажыкы-лар бригадазы. Улуг-Хем рай-үлетпүр комбинады. Кызыл районнуң холушкан садыы, Хову-Аксында № 2 столовая, өске-даа коллективтер он бир-ги беш чылдың ийиги чылын эки эгелээн.

Профэвилел организациялары бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш шынарын бедидерин-че, каминалга айтырыглар-че, күш-ажылчы коллектив-терге ажылдың дең-деңги бо-дурунче, сагылга-чурумну бы-жыглаарынче кичээнгейии мөөнден турар.

БЫНЧАЛЗА-ДАА республи-каның улуг ажыл-агыйының чамдык адырларында бүдү-рүлгенин ажыктыын болгаш цыпарын бедидер талазы-биле ажылда четпестер хөй. Оон түңнелиниде коллективтерниң 16-зы продукция бүдүрери-ниң 12-зи ону садарының, 15-и күш-ажылдың бүдүрүк-чүлүүн бедидериниң планнарын күүсетиизээн. Оларның иштинде Тес-Хемниң мын ажылчы-агыйы. Чадаананың, Бай-Хаактың хлеб заводтары, «Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш өске-даа коллективтер бар. Оларда профэвилел организа-циялары чарыш киржикчилери-ниң кичээнгейии ол чүгүлә айтырыгларже кошкан үгле-лалдының турар. Ол мынаан кол фондуну шиитпээнин алы-рының планын 55,3 хүү, чурт-талга объектилериниң түүүн —66 хүү-ла күүсеткеии дыка четпес.

Кодээ ажыл-агыйда улуг четпестер бар. Совхозтарда чер ажылының культуразы чавыс, тарылга шелдериниң структу-разын оожум шиңээдип ап, чемпичидилгелерии, сүттатыг черлерни чеп ажыглавайн турар. Оон түкпелинде дүжүт куду болуп артпышаан. Маздың баш санын өстүрериин, оон продуктууүн бедидерииң бар-аргаларын, мурнакчы дуржулганы чедир ажылаа-ваийындан төрүүр чүс инек-тен-не 58 бызаа алдынган. Өске-даа четпестерии түңнелдер көргүскен.

Ынчангаш профэвилел орга-низациялары бүдүрүлгеде бол-гаш кижизидилге ажылында четпестер база сагылга-чурум чок, ажыл-агыйжы эвес чо-руктар-биле шиитпирлиг де-мисежир, массаның инициа-тивазын, чогаадыкчы чоруун улам калбартып сорулгалыг.

Бо ажыл-агый чылында алган социалистиг үлүзэлгеле-рии күүседириие таарымчал-ыг байлаларны тургузуп, профэвилелдериниң съезди-зиниг уткуштүр коллектив бүрүзүнде калбарган социа-листиг чарыштың дээштиин болгаш үре-түңнелдиин бедидери эргежок чугула.

Ч. МОНГУШ,
профобласновылелдиң секретары.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: боттаныышкыны кандыгыл?

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелели бо чылдың баштайгы айы-ның тудуг-монтаж ажылдарының планын 109 хүү күүсеткен. Ол коллективтиң алды бригадаларының аразында А. Воронин, А. Пашков оларның бригадалары керээ аргазы-биле ажылдап келгеш, эргелелдиң күш-ажылчы чедиишкиннерииге эвээш эвес үлүүн киирген.

1. Кезек дадагалзааш...

1974 чыл. Ол үеде А. Д. Воронин өөрү-биле кады эмчилер общежитиезиниң турушка ажылдап турган. Чаңгыс бригаданың оолдарының сеткил-сагыжын бригаданың керээ-лиг ажылдаар аргазы аажок сонуургадып, дүвүреткен. Чаа арганың ажыктыг талаларын-ың дугайында дыңнадыгларны кончуг кичээнгейлии-биле олар радиодан дыңнап, солуннардан помчуп шаг болгаш-нар. Оон дугайында мар-гылдаалыг чугаалар бачым иштин кыска чаңсарында, ажыл шагының соонда бол-за өөскүй бээр апаргаи.

— Канчаар-даа черзилеп бодаарга, чаа арга черле ажыктыг болгаш турар-дыр. Чүртүүн улуг-улуг хоорайлар-ның, иланның Москвазын, Ленинградтың мурнакчы ту-дугжу бригадалары керээ ча-рын алган ажылдаазы, хөйүү кылын, күш-ажылдың бүдү-рүкчүлүүн каш катап улгат-тырын турар-дыр, оолдар. Бис база диттиг-ин чадап, дала-галзап турбайн, эдериписивис-се чүл?!—деп, бирээн-ле чу-гаалаттынып-тарга, оон-на маргылдаалыг чугаа өнемчий бээр.

— Ойт, улуг хоорайларның тудугжулары-биле бисти деңнеп! Ында дээрге бүгү-ле ажылдар механизастаттынган, оон кадында тудуг материал-дары бир-ле үүже чүве ыйнаан—дээн харыы дыңнадыр.

— Бистинде кандыг-дыр, кызыл тургаш эккелдирип ал-ганывыс тудуг материалдары хүнүүн ээлчээнге деңгүү-даңгыл үе чедер, чамдыкта хүн чартыы бээн чедип четпес, төпе бээр. Керээ чаргаш бот-баш-карны бээр болзувусса, хан-дырылгавыс улам дорайтаи, аңаа олуруп бербес бис бе?

Бригаданың ээлчеглиг бир хуралында керээлиг арганың дугайында изиг-изиг чугаа болган. Чаа арганы деткиир-дер-даа, аңаа удурланыр-лар-даа бар болган. Ол-даа чеп болбайн аан. Тудугжулар черле ындыг чанчылдыг. Чу-гаалаар сөзүп-даа, кызыр үү-гадирииң болгаш оон өөрүүн сагыш-сеткилин дүвүредип, оларниң деп-дескн ажылдаа-рынга шаптыктаашкыннарны таварыштырып келген ажыл-агыйжы чамдык айтырыглар ам-даа үзе шиитпирзеттинмээн. «Тыва тудуг» трест «Кы-зыл тудуг» эргелелди тудуг материалдары, транспорт-биле үзүктелишкинниг хандырып келгенинден база чамдык кер-ээлиг организациялардың хө-кудаашкыннары, кошкак ажы-лы, деригелериин, механизм-перииң чедиишпээн керээ ча-рын алган ажылдан келген бригадаиың деп-дескн ажыл-даарынга бергедээшкиннерии таварыштырган. Оон түңне-линде А. Воронииниң брига-дазының тудуг-монтаж ажыл-дарын кылып чорудуп турга-ны чамдык объектилери — № 10 бажың, № 3 школа ком-плексиан үр үениң иштинде туттунуп келгеш, ажыглалга кирген. Үк бригада үүрлүг мастерскаазының тудуунга ажылдап турда, оларның чамдыызын № 3 школа ком-плексизиниң тудуунче чорут-кан. Ажылчын күштү бидаа-ратканындан үүрлүг мастер-скаазының дээшнири шып-тыымаан барып, тудуг ажыл-дарының план-графигиниң хуусаазын бригада үзадып, үскен. Ол тудуг кышкы үеде ажыл чорударынга белеп эвес болган. Ынчангаш аңаа ажылдаар ужуулуг оскө ке-рээлиг организация ол объек-тинге баар арга чок болган.

«Кызыл тудуг» эргелели Анатолий Дмитриевичиниң бригадазын тудуг материала-ры-биле четче-бүрүн хандыра-рын дугуржулга-керээниң бир пунктузунда айытнан. Оон күүселдеан кандыгыл?

Кызылдың, Элегес-Аксының түүйбу заводтарындан, «Ту-дуг көзектери» комбинаттан чагыг бүгүлар кээп турар түүйбуиун, демир-бетон кы-ыгларның чамдыктарының шынары чогуур ставдартка дүүшпес. Оларны эде кылы-рынга үе-шак, ажылчын күжү чарыгдаттынар.

— Чамдык таварылгада дешиилгедаг аргаже шил-чидге үезинде-даа, оон-биле ажылдап келгенде-даа бри-гадирииң чугаалады.— Керээнии чарган соонда бригада чүгле тудуг объектизинге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр үлүзэлеглиг болгай. Деп-дескн эвес хандырылганың уржуундан ажылчын күштү быдарадып, аар-саар ажылдар кылыр таварылгалар бо-ла тургустуиуп келир.

Хүнде кылыш чорудар тудуг ажылдарының хемчээлии санап көрүп, неделя дургу-зунда хереглеттинер тудуг ма-териалдарынга чагыны бри-гада эргелелче киирер. Ол ча-гыг чамдыкта четче-бүрүн күүсеттинмейн баар ийикпе, азы оон хемчээлии бичелеп-кеш, хереглеле четпес санныг тудуг-материалдарын бригада-дага берип келгеп. Оон түң-нелиниде тудуг объектилери-ге дүжүрүүнеп материалдар эзлчег үлүүнге доңгүн-даңгыл четсе чедер.

Тудуг дээрге тудуг-ла болгай. Тудугчуң «хлевиң» бүдү-рүп турар-даа, өске керээлиг организацияларның бүдүрүлге чорудулгазы кандыг-бир чыл-дагаапларның үржуундан ту-рушкунга таварыжын болур. Чогум-на ынчангаш түс-түс тудуг объектилериие оода-неделя хире үениң дургузун-да четчир хемчээлдиг тудуг материалдары курлавыр шыгжамырынга чыдар ужуг-луг. Тудуг-монтаж ажылда-рынга ындыг хемчээлдиг курлавырны тургузары—«Кы-зыл тудуг» эргелелдиң тудуг-жуларының үүлге кузээ-чүт-күзү боон артпышаан. Хан-дырылганы экижидер болза, керээлиг аргаже шилчээн бри-гада социалистиг хүлээлгеии ажыр күүсетпишаан, хөй кам-наалгалыг болуруп А. Воро-ниниң бригадазының үетии-де чедиишкиннери бүрүн ба-дыткан турар.

М. ОНДАР,
«Шынның» корр.

2. Чедиишкиннер болгаш шаптыктар

А. Д. Воронииниң бригада-зы керээлиг арга-биле ажыл-даанган бээр чеди чылдың иүүрүн көрө берген.

— Бо үениң дургузунда бистиң ажылывыска чедиишки-киннер-даа, четпестер-даа тур-гулаан — деп, бригадир үү-гаалады.— Керээ-дугуржулга-ны чарып алган, чамдык объектилерни чагыгчыларга хүлээдип-даа келдиивис, а бир чамдыктарының ажыглалга кирер хуусаазын үзадып, ко-гуур үезинде дужаан шыда-вайн баар таварылгалар база тургулаан. Бо бүгү четпестер колдуунда-ла эргелел бистн тудуг материалдары-биле үзүктелишкиниит хандырып, ол талазы-биле дугуржулга-ның үзүп келгенинден тыпты бээр.

Анатолий Дмитриевичиниң комплекстиг бригадазы «Кы-зыл тудуг» эргелелдиң мур-накчы бригадаларының бирээ-зи. Кылып турар ажылынга ээ-ёзулуг, ажыл-агыйжы ха-маарылга—найыралдыг кол-лективтиң бир оңагай шынар-ы. Аңаа хамаарыштыр чап-тые чижектеп керээлиер. Найысылалда № 13 бажыңга тудуг-монтаж ажылдарын кы-лыры-биле керээни чарып ал-гаш, олар кылыр үжурлуг ажылдарын хүүсаадын эрте, эки шынарлыг кылгаш, чагы-чылырга хүлээткеш, тудуг ма-териалдарын база шампан ал-ганнар. Оон түңнелиниде бри-гаданың тудугжулары адап-тынган көргүүлер айны-биле хой түңүг акша шаңналын шалыныига пемеитир алган-нар. Чүгле чогуур хүүсаадан беш хонук эрте күүсеткеии дээш 9,1 муң рубль түңүг экономиктиг камнаалгалыг болганнар. Бо чедиишкиннер болза күш-ажылды болгаш будурүлге чорудулгазын эки организастаанындан, мурнак-чы арга-дурүлганы чогаа-дыкчы ёзу-биле пептеретке-ниидеи база тудугжу бүрүзү-үн бедик будурүкчүлүг ажы-лындан чедип алдынган.

Дешилгедаг аргаже шил-чидге үезинде-даа, оон-биле ажылдап келгенде-даа бри-гадирииң болгаш оон өөрүүн сагыш-сеткилин дүвүредип, оларниң деп-дескн ажылдаа-рынга шаптыктаашкыннарны таварыштырып келген ажыл-агыйжы чамдык айтырыглар ам-даа үзе шиитпирзеттинмээн. «Тыва тудуг» трест «Кы-зыл тудуг» эргелелдя тудуг материалдары, транспорт-биле үзүктелишкиниит хандырып келгенинден база чамдык кер-ээлиг организациялардың хө-кудаашкыннары, кошкак ажы-лы, деригелериин, механизм-перииң чедиишпээн керээ ча-рын алган ажылдан келген бригаданың деп-дескн ажыл-даарынга бергедээшкиннерии таварыштырган. Оон түңне-линде А. Воронииниң брига-дазының тудуг-монтаж ажыл-дарын кылып чорудуп турга-ны чамдык объектилери — № 10 бажың, № 3 школа ком-плексиан үр үениң иштинде туттунуп келгеш, ажыглалга кирген. Үк бригада үүрлүг мастерскаазының тудуунга ажылдап турда, оларның чамдыызын № 3 школа ком-плексизиниң тудуунче чорут-кан. Ажылчын күштү бидаа-ратканындан үүрлүг мастер-скаазының дээшнири шып-тыымаан барып, тудуг ажыл-дарының план-графигиниң хүүсаазын бригада үзадып, үскен. Ол тудуг кышкы үеде ажыл чорударынга белеп эвес болган. Ынчангаш аңаа ажылдаар ужуулуг оскө ке-рээлиг организация ол объек-тинге баар арга чок болган.

«Кызыл тудуг» эргелели Анатолий Дмитриевичиниң бригадазын тудуг материала-ры-биле четче-бүрүн хандыра-рын дугуржулга-керээниң бир пунктузунда айытнан. Оон күүселдеан кандыгыл?

Кызылдың, Элегес-Аксының түүйбу заводтарындан, «Ту-дуг көзектери» комбинаттан чагыг бүгүлар кээп турар түүйбуиун, демир-бетон кы-ыгларның чамдыктарының шынары чогуур ставдартка дүүшпес. Оларны эде кылы-рынга үе-шак, ажылчын күжү чарыгдаттынар.

— Чамдык таварылгада

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

• *«Совет Тыва» совхозтуң ме-ханизаторлары, чурттуң кодээ ажыл-агыйының бүгү шинчи-лери-биле бир деңгей, он бир-ги беш чылдың ийиги чылын-ың часкы хөөү ажылдарын агротехниктиг чогуур деңнеп-ле шалыпкын ортпирер дээш совхуче ээ болуп, бо хүн-нерде тарылганың: ажыл-буруу техниказының септелгеин шалыпкын чорудуп турар.*

Совхозтуң бодунуң машина-трактор мастерскаазында ме-ханизаторлар Сельхозтехкүр-коммуң районнар аразының каттыжышкынында бергеи септекчилер-биле кады бо хүнге чедир үш К-700-ту, дөрт ДТ-75-ти, МТЗ-50 деп 4 трактор-ну, 11 сеялканы болгаш дыка хөй кожуг херекселдерии септеэш, ажылдап киришперинге белеп кылдыр тургускан.

Ажыл-буруу марканың ам-даа 8 тракторун, элээн каш сеялка-ларны, культиваторларны септээри артkан. Оларның болгаш тарылганың өске-даа техни-казының септелгезин чоокку үеде доозар дээш чарыш ме-ханизаторларның аразында улам күштелип орар. Оларның аразындан Анык Чагар-оол, Коней Намчак-оол, Орлан Би-чекей, Мөңүр-оол Хоөөлмыт, Мөңүр-оол Саая, Дээскин Көк-кыс болгаш оон-даа өскелер шалыпкын, шыкаралыг ажылдап, чаржикчыларның мурнуу одуруунда чорун тур-рар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: солагай тала-ындан механизаторлар — М. Сөөй, Д. Көк-кыс, К. Шимит-оол, В. Дамбыл, слесарь А. Бичекей.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

«Өөк» совхозтуң хоочун хойжузу Монгуш Балчыевич Настак-Доржу-биле Өөк шы-наазында кыштаанга ужу-раштывыс. Ол хой малдаа-рынга 26 чыл болган. Бедик күш-ажылчы көргүүлгери дээш Монгуш Балчыевич «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп бедик атты чедип алган.

Хойжуиуң нажаазынче кирип көрдүвүс. Ооң ишти чы-лыг, өдээ кургаг болду. Төрүүр хойлар турар керии үзүктеп каан. Ында элээн-наш үзүктээштерде чаш хура-ганныг хойлар турлар.

— Хой оолдаашкыны эгелээп ышкажыл?

— Чаа-ла эгеледи — деп, хойжу чугаалай-дыр. — Февральдың ортанда түңүктээр ужурлуг. Амдыызында 50 ажыг хой оолдаан, хураган-нары менди доругуп тур. Чаш хураганнар турар черии чылдыын, одан тур бис.

Арган-дорган элээп наш хойга даштың чадагай нажаада-да сиген каап берген. Өдекте курлавырлап дүжүрген сиген арбын. Оон малчын бисти бажыңынче чалады.

Ол аразында хойжуиуң нөжазы, чарыштыг эжи Сат Долчуновна Опан-оол база аңаа кирип келди. Ол база хой кадарарынга эвээш эвес стажтыг — он үш чыл болган.

— Хоочун контут, хола каъктыг диижир чүве болгай— деп, Сат Опан-оол хөөрей-дир. — Ынчангаш бо хоочун хойжу-биле кожа хонуп ал-ган кижи мен. Мооң арга-дурүжулгазын ажылап, өөреп-ним ол. Көрүп турарымга, хой-ле солуп чүве бар-дыр.

Монгуш Настак-Доржуда 540 хой, а Сат Опан-оолда — 450 ажыг хой бар. Кайызын-да-даа төрүүр коданнар. Сов-хоз бо малчыннарны мал че-ми-биле четчир кылдыр хан-дырган. Өдек-кыштагның сеп-телгези-даа эки кылдыгган.

— Хойлар амдыызында то-рүвээн болгаш, чер отташ тур — деп, Сат Долчуновна чугаазын уламчылады. — Ке-дээр дагларже-даа кадарын болур. Одарны шала часкаар ажыглаары-биле курлаи тур бис. Хойлар бо шыиаадан оттаап тур. Өлеп-даа амыр-дыр. Хой чаңгыс каскан че-ринден-не тоттур оттаап алыр чыгыы.

Чугаавые чоорту-ла чарыш, хүлээлге дугайынче цилчи-ди.

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойга онаштыр 80 хура-ган, хойдан-на 3,5 кг дук ал-дым — деп, хоочун хойжу чугаалады.

— А бо чылгы хүлээлгенер кандыгыл? — деп, оон со-нуургап айтырдым.

— Харын бо чылын оон беш хураганны хөйүү, а дүк-түү — хойдан 3 кг-ны алыр-ын хүлээнген мен — деп, Монгуш Настак-Доржу ха-рылады.

«Өскээр дыңнаптарым ол бе?» деп, малчыннын чугаа-зынга ырай бүзүревейн, ыыт чок олурумда, оон эжи Сат Опан-оол улаштырды:

— Бо шыырак малчын ол хире хүлээлгеии чайлыг күү-седир болгаиын. Мен ырай хи-религ кижи болгаш, түске онаштыр 75 хураган алырын хүлээнген мен.

Мооң чиганнииишкиниим ам-на арлы берди. Ынчангаш эл-денсиинин, мынчаар айтыр-дым:

— Силерниң оонар социа-листиг хүлээлге эвес, а ха-рын-даа кудуку көргүүт ыш-кажыл! Хойжуларның кол-дуг хей ыруузу хойдан-на хураган алыр дээш демисе-ген 85 хураган алыры чүвле чиик эвес херек. Оиу хойжу-лар билир боор...

— Мен-не хууда 75 хура-ганнан хөйиу антар деп мегеделеес мен! Чүвеиниң шыны хе-рек—деп, Сат Опан-оол үзе шаптыы.

Бо малчыннарны бүзүредип ыыдаваан ышкаш болдум. Олар боттарының бодалы-биле хевээр артылар. Мооң бү-зуретккенимнин ажыы-даа чок боор деп бодадым. Ол дээрге «Өөк» совхозтуң дирекциязы-на, парткомуна болгаш ажылчын комитединге ха-маажыр айтырыг-дыр. Ыпдыг болзажок, ыыдыг чүүлдү чугаалап каргза артык эвес: бо үстүвде айткан ийи мал-чыг ышкаш, ыыдыг куду хү-лээлге алырының орнуига, албаиы дээре-дир.

Черле ынчаш, социалистиг чарышка хамаарыштыр хү-лээлгелер алырының дугай-ында айтырыгны тодарадып көөрү чугула. Ийи малчын-ның бо чылын алган социа-листиг хүлээлгезин киирип тургаш, тодаргай чижекти көргүстүм. Социалистиг хү-лээлге дээрге улуг күжене-ишкинии үндүрүп, бүгү болдунар аргаларны, курла-вырларны ажыглап, чогаа-дыкчы ёзу-биле ажылдап тургаш, чедип алыр апаар бедик көргүүг болур. Чам-дык хойжулар хой бүрүзүиде-не хураганны, а өскелери — 100-ке онаштыр 110 хураганны алырын хүлээнип турар. Бо дээрге ёзулуг хү-лээлге-дир. Хүлээлге канчаар-га-даа күрүне планныиан ку-дулавас болуру албан. Оон кудулаар болза хүлээлге эвес, аиаа ёзу барымдаалаан чорук ышкажыл! Социалис-тиг хүлээлге дээрге-ле үткүп-түр план деп болүр. Ыиыг болганда, ол бедик болур ужурлуг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» түскай корр.

Хей ургулгарлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Соведиглиг Президиумунуң өмүзээниден шаңнаары болза:

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди ургулгу божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Седеева Маадыевна **Базан** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургулгу божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Майя Танзы-Белековна **Монгуш** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Евдокия Петровна **Мартынова** — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

Сара Доржуевна **Ондар** — «Хадын» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Сес ургулгу божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Тамара Тажи-Самбуевна **Чульдум** — Тывада күргенниң кодээ ажыл-агый дружулга станциязының ажылдакчызы.

Алды ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Михайловна **Продова** — «Россия» совхозтуң ургулар садының няйзы.

Клара Андреевна **Монгуш** — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.

Ак-кыс Кардиевна **Оюн** — «Россия» совхозтуң саанчызы.

Кара-кыс Соколовна **Сульдум-оол** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Евдокия Петровна **Мартынова** — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

Сара Доржуевна **Ондар** — «Хадын» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Сес ургулгу божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Тамара Тажи-Самбуевна **Чульдум** — Тывада күргенниң кодээ ажыл-агый дружулга станциязының ажылдакчызы.

Алды ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Михайловна **Продова** — «Россия» совхозтуң ургулар садының няйзы.

Клара Андреевна **Монгуш** — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.

Ак-кыс Кардиевна **Оюн** — «Россия» совхозтуң саанчызы.

Кара-кыс Соколовна **Сульдум-оол** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Евдокия Петровна **Мартынова** — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

Сара Доржуевна **Ондар** — «Хадын» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сандараа Дажыевна **Бады** — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Раиса Шогжаповна **Дамба** — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Зоник-кыс Кыргысовна **Серен** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Любовь Тюлюшевна **Агбаан** — «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының садыгжызы.

Серенмаа Монгушевна **Дөппе** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы.

Александра Сатовна **Сенчин** — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Вера Дулушевна **Чалзан** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Беш ургулгу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мария Монгушевна **Кыртынмай** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының хлеб бижырыкчызы.

Херел Бүрбүевна **Мижит** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Лина Допгановна **Сүрүнмаа** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың январь 29.

БӨЛҮКБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СӨТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧАА СУДНО АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН

СОФИЯ. Варнада судно тудуунуң Г. Димитров аттыг комбинады 38 муң тонна чүүк сөөртүр чаа суднону бүдүргеш, сугже эвилдирни чорутқан. Варнаның эртемшинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң специалистериниң төлевилээни ол суднону апатит, фосфат, руда, хөмүр-даш, тараа сөөртүрүнге ажыттлаар. Суднону радио аппаратуразы-биле дерээн. Черинң кылымал эдериичизиниң дузазы-биле судноуң кайда, кандыг чоруурун дораан-на тодаргайлап болур.

Суднону башкарарының бүгү чорудулгазын бүрүн механизаастаан болгаш автоматчыткан чорук экипажтың ажылдаарынга, дыштанырынга дыка таарымчалыг болуп турар. Чаа судно — Болгарияның судно тудуунуң хөгжүдевиниң бедик деңгелиниң тодаргай хереченгизи-дир.

КӨДЭЭ РАЙОННАРДА БУДУРҮЛГЕЛЕР

БУДАПЕШТ. Ногааларыңкат-чимисти, эттти болбаазырадыл кылыр 50 хире будурулге черлерин Венгрияның көдээ районнарынга эрткен чылын ажыглалга киирген. Ында бүдүрүлгелерни тутканы хөй айтырыгларны шинтпирлээр арганы көдээ ажыл-агый кооперативтериге болгаш күражыл-агыйларга берген. Чижээ, көдээ ажыл-агый продуктуларын хоорайларда будүрүлгелерге болбаазырадырыбиле чорударын эм соксаткан, ногааны, эттти, тараапы, еске-даа продуктуларны кадагалаарынга чарыгдалдар кылырлган, болбаазыраткан продукцияның шынары бедээн.

Чурттуң кооперативтеринде болгаш күражыл-агыйларында амгы үеде ийи мун хире ыңдыг будүрүлгелер бар. Республиканың бүгү будүрүлгелериниге кылып турар ногаа, нат-чимис консервилевинин 30 хуузун ам көдээ районнарда будүрүлгелерде болбаазырадыл турар апаргаң. Районнар будүрүлгелеринге кылган колбасаның хемчээли база көвүдээн. Катчимисти, ногааларны болгаш эттти болбаазырадып турар будүрүлгелерни көдээ черлерге тударын үргүлчүлеп турар.

50-ГИ МИЛЛИОН ТОННА КАҢ

БУХАРЕСТ. Румыниянын Галап хоорайында металлургия комбинады бодунуң баштайгы продукциязын 1968 чылда берген. Оон ажылчыннары 50-ги миллион тонна эң бедик шынарлыг каңны бо чылдың эгезинде эвилдирген.

Будүрүлге черин Совет Эвилелинден алган бедик будүрүкчүлүг техника-биле дерээн. Дериг-херекселдерни эптээриге ССРЭ-ниң специалистери идепкейлиг киришкеп. Комбинат амгы үеде 300 хевирииң янзы-бүрү каңын эвилдирип, үлетпүр будүрүлгезиниң бүгү адырларын хандырып турар.

ЧААГАЙ ТҮННЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БЕЛГРАД. Нефть болбаазырадып кылыр үлетпүрге ажыглаар кан арматураны Югославияның «Энергоинвест» будүрүлге каттыжышкыны Совет Эвилелиниң чагыып өзугаар будүрүп эгелээн.

Будүрүлге каттыжышкыны садыг-экономиктиг харылзаалары ССРЭ-ниң дашткы садыг организацияларыбиле хөй чылдарның дургузунда боттандырып келген болгаш амгы үеде улам кадбартып турар. Кооперастаашкын дугаймында ийи таланың дугуржулгазынга дүүштүр атомнуг электростанцияларта хереглээр эң нарын дериг-херекселди будүрерин ол коллектив Югославияда хамыкты мурнай шинтээдин алган.

Ийи талага ажыктыг чаагай кады ажылдажылга «Энергоинвестиң» будүрүлге күүдерин өстүрериге, цехтерни чаартырыгга улуг рольду ойнап турар. Совет Эвилелиниң эртем-техниктиг деткимчези-биле «Бирач» деп улуг комплекти будүрүлге каттыжышкынында тутқан. Ол комплектиң продукциязын Совет Эвилелиниге садыглап турар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

ХАНОЙ. Чылыдылга-биле ажыдаар «Фалай» деп электростанцияның тудуунда ажылдар кидян түлүк чоруп турар. Вьетнамда ол улуг электростанцияның тудуун Совет Эвилелиниң эртем-техниктиг дузаламчызыбиле боттандырып турар. Оон тудуунда совет специалистер болгаш бедик мергежилдиг тудугжулар база бар. Вьетнамның коммунистеринин V съездизинге аллар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни интернационалчы коллектив алган болгаш хөй хемчээлдиг ажылдарны дүрген, шынарлыг болгаш камгалалыг кылып турар.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы До Мыой станция тудуунга чоокта чаа барып чораан болгаш оон тудугжуларының ажылын бедик-биле үнелээн. Бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирер ужурлуг станцияның баштайгы турбиналыг дүрген эптээрииче ногаа кичээнгейни ол угландырган.

БАШТАЙГЫ ПРОДУКЦИЯНЫ ДАШТЫКЫЖЕ САДЫГЛААН

ПНОМПЕНЬ. Чурттуң найысылалының чоогунда дүгүй азводу бодунуң баштайгы продукциязын дашткы чурттарже үндүр садыглаан.

Кампучияның эң улуг будүрүлгелериниң бирээзи —ол заводту Пол Поттуң араатанзыг эрге-чагыргазының чылдарында бүрүн үрегдээн турган. Техниктиг специалистерни болгаш инженерлерни полпотчуларның шажылап өлүргени, бүгү ажылчыннарны көдээ черлерже тарадыр сывыртааны тодаргай илереэн.

Катап тургускан ол будүрүлге продукция кылырын амгы үеде улам көвүдеп турар. Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакиниң специалистериниң дузазыбиле бедик мергежилдиг ажылчыннаавы болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны белетээн. амгы үениң болбаазырангай техниказы-биле заводту эдептеэн.

(СӨТА).

МАРТИН ЛЮТЕР КИНГТИҢ ОРУУ-БИЛЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СӨТА). Негрлериниң хамааты эргелери дээш арес-маадырлыг демиселчилериниң хөй кижи киржикчилиг чыскаалы 250 километр узун дурттуг орук-биле Монтгомери хоорайже (АКШ-тың Алабама штадының административтиг төвү) үглай бар чоруур. Америк негрлериң хамааты эргелери, тайбың дээш шылгарангай демиселчи Мартин Лютер Кинг баштаан чадаг негрлериң чыскаалган кылажы 1965 чылда чогум-на ол оруктап чораан.

Эрткен сөөлгү ийи он чыл дургузунда АКШ-та хөй чүүлдер чаартынган, өскерилген. Ынчалзажок АКШ-тың өске хамаатыларыныы-биле бир дәмей дең эргени негрлерге тыпсыр дугайында оларның чөптүг негелдези амга чедир күүсеттинмээн.

ЛАОСТУҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМЫ

ВЬЕНТЬЯН. (СӨТА). Чурттуң массалыг хөй-чиитичи политиктиг организациязыныҢ — Лаостуң Национал тургузуушкун фронтузуунуң ТК-зының үзелчиглиг пленуму бодунуң ажылын доозкан. Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чинсине секретары, Лаос Улус-демократтыг Республиканың премьер-министри Кейсон Фомвихан, ЛУРП-ниң Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ЛУДР-ниң президентизи Суфанувонг болгаш республиканың өске-даа удурткулары пленумнуң ажылында киришкеп. Чурттуң 1981 чылда хөгжүлдезиниң түңнелдериниң болгаш 1982 чылда социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланышкынналарының дугайында чазактың илеткелии пленумнуң киржикчилери бир үн-биле чүүлдүг деп көргеп.

Беш чыл планының баштайгы чылы —эрткен чылдың планның даалгаларын күүселдир талазы-биле лаос улус улуг чедишкиннерлиг болган. Тараа болгаш бобы культураларның тарылга төлүү 25 хуу калбарган. Малдың баш саны база өскен. Республиканың үлетпүр продукциязының хемчээли 1980 чылдаазы-биле дөнээрге эрткен чылын 13,2 хуу көвүдээн. Энергетика эң-не дүрген темпилиг хөгжөөн. Чырыдышкын болгаш кадык камгалал талазы-биле чедишкиннер база бар.

Чоокку үеде чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланышкынналарын пленумга тодаргайлаан. Бирги төлчегде чурттуң айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле оон камгалалыр аргазын бижыглаарыпче, үлетпүрну болгаш көдээ ажылагыйны дүрген хөгжүдеринче, улус ажыл-агыйының социалистиг чаартылгазын чедишкиннииг уламчылаарынга эргежок чугула экономиктиг баазаны тургузарыпче онза кичээнгейни угландырып турар.

Лаос Улус-демократтыг Республиканың президентиниң Суфанувонг пленумга чүве чугаалаан болгаш Совет Эвилелиниң, социалистиг өскедаа чурттарның күүзүнүн өскенин, делегей ареназынга оларның авторитединиң бедээнин онзалап демдеглээн. Социализмниң аксы-дыңма улустары-биле демнежин алгап, лаос улус аас-кежиктиг чаа амыдыралды тургузар болгаш тайбының база деп-шилгенин хереэнге бүгү күжүн бээр деп, ол айыткан.

ПРОФЭВИЛЕЛИНГЕ УДУР АНГЛИ ЧАЗАКТЫҢ ХООЙЛУЗУ

ЛОНДОН. (СӨТА). Ажылчын болгаш профэвилел шимчээшкиннинге удур чаа хоойлуну Англияның парламентиниң бадылаан. М. Тэтчериниң чазаанының чогаатканы ол хоойлуну будүрүлге эзлерге ажылчыннарга болгаш профэвилелдерге удур ажыглаар бодап турар. Ажыл соксадыышкынынга киришкен дээш ажылчыннарны чылдың кайы-даа үеинде ажылдан үндүр сывырар эргени будүрүлге эзлериге ол хоойлу тыпсын турар.

Ажылчыннарга болгаш профэвилелдериге удур дерзээ, химия дайынынга белеткелдиң чарыгдалдарынга амгы сан-хөө чылында 532 миллион, а 1983 сан-хөө чылында — 705 миллион долларны үндүрерии планнаан турар.

Химия дайынын чорударының айыылдыг чепсектерин эдлере будүрер сорулга-биле Пайн-Блафф чоогунда заводту дүрген темпилиг чаартып эгелээн. «Бинар» деп эң хорадлыг болгаш кижилерни масс салыы-биле өлүрер айыылдыг чепсекти ол заводка будүрерии планнап алган. Ынчаргга Эй-би-си телекомпаниядың замчыткан медээлээ баугаар алырга, химиктиг чепсектин 700 мун снарядтары болгаш бомбалары америк чепсектиг күштериин складтарында моецнеттинген.

НАЦИОНАЛ ФРОНТУНУ ТУРГУСКАН

САН-ХОСЕ. (СӨТА). Гватемаланың дөрт шериг-политиктиг каттыжылгалары— Чонуң чепсектиг организациязы, Ядымларның партизан шериги, Тура халыышкынының чепсектиг күштери болгаш Гватемаланың күш-ажыл партиязының революсчу чепсектиг күштери Патриотчу чаңгыс эштиң национал фронтузуун тургускан дугайын чарлаан.

Чепсектиг демиселге күжениишкиннерин каттыштырарының эргежок чугулазы Төп Америкада, оон иштинде Гватемалада байдалдың чиңгиленгени-биле холбаштыр тургустунган деп, оларның кадыат салганы болгаш радио дамчыштыр чарлааны коммюникеэзинде демдеглээн.

Рейганчы эрге-чагырга ол девискээрге янзы-бүрү шериг болуглежиишкиннерин база политиктиг эвилелдерни тургузарын кызыдып, патриотчу күштерге удур сулчээлерин кылып, харын мырыцай чепсектиг холгаарлаашкынарның планнарын чорударынче семеп турар. Диктатураның ханныг камгалалының чажыды-биле тудуп хоруудааны болгаш узуткап чок кылганы он-он муң гватемалачыларның амы-тыны дээш харымсалганы чүктээр ужурлуг Гватемаланың Лусак Гарсиа баштаан реаксылыг чагыргазынга бүгү талалыг деткимчени Каттыжылган Штаттар көргүзүп турар. Массалыг узуткаашкынга таварышканарының аразында тайбың таарачыннар, оон иштинде уруглар, хөрээженнер болгаш кырганнар бар. Чалча чагырганың хол саадывганын ажыглап, чурттуу даштыкы, бир-ле дугаарында америк, монополиялар хоозурады үптеп турар.

Ында байдалдарда чоннуң чепсектиг организациялары каттыжар, хоталга, демократия болгаш социал дешилге дээш демиселиниң арга-лараын сайгыргайыкшыдар ужурлуг деп, документтиде айыткан. Ол сорулгаларны чоннуң күзел-соруглаларының баулуг илередикчизи болур чаа тургустунган Фронт шинтпирээр хүлээлгелиг. Бодунуң кол сорулгалары кылдыр ол кижи көөр хөөн чок чалча чагырганы дүжүрери, национал улуг буржуазияның болгаш даштыкы монополияларның эргелерин казыары, революсчу, патриотчу, улусчу болгаш демократтыг чазакты тургузары дег санап турар.

Тургустунар чазактың программазы болза бүгү улустуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар дешилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны амыдыралга боттандырары, кижиниң эргелерин хүндүлеп көөрү, сөөк-нзы ылгаар чорукту узуткаары, чурттуң политиктиг болгаш хөй-иитии амыдыралынга киржирипченну хаара тударын, бүгү күрүнелер-биле бот-боттарынга ажыктыг деп эргелиг харылзаалларны хөгжүдерии болур деп коммюникеде база айыткан.

Конгресс ажыттынган

ГАВАНА. (СӨТА). Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгреси Кубадың найысылалынга байырлыг байдалга ажыттынган. Барык 140 чурттарның ажылчы чоннарының төлөлекчилери оон ажылынга киржип турар. «Профэвилелдери болгаш 80 чылдарның сорулгалары» деп темага доклад конгрессиниң ажылынга киргизилген.

Делегей байдалының нарын үезинде конгрессиниң чыылганын профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының даргазы Ш. Гаспар болуунуң эге сөзүнге демдеглээн.

АЙЫЫЛДЫГ ЧЕПСЕКТИ БҮДҮРҮП ЭГЕЛЭЭР ДЭЭН

ВАШИНГТОН. (СӨТА). Айыылдыг дерзии чепсекти — химиктиг чепсектин чаа хевирин Американың Каттыжкан Штаттары будүрүп эгелээр деп турар. Төлөлекчилер палатазының даргазынга президент Рейган чагаа чорутқан болгаш химиктиг чепсекти будүрери АКШ-тың «национал эргежыктарынга эң-не чугула» болуп турар деп бүтүткээн.

Американың Каттыжкан Штаттарында химиктиг чепсектин хөй курлавырлары бар. Ында турбүже. Рейганның администрациязы эргечагырга киргеп соолуже химиктиг чепсекти эдлере будүрериже АКШ чүткүп, химия дайынынга эң-не изиг-кейлиг белеткенип турар. Чижээ, химия дайынынга белеткелдиң чарыгдалдарынга амгы сан-хөө чылында 532 миллион, а 1983 сан-хөө чылында — 705 миллион долларны үндүрерии планнаан турар.

Химия дайынын чорударының айыылдыг чепсектерин эдлере будүрер сорулга-биле Пайн-Блафф чоогунда заводту дүрген темпилиг чаартып эгелээн. «Бинар» деп эң хорадлыг болгаш кижилерни масс салыы-биле өлүрер айыылдыг чепсекти ол заводка будүрерии планнап алган. Ынчаргга Эй-би-си телекомпаниядың замчыткан медээлээ баугаар алырга, химиктиг чепсектин 700 мун снарядтары болгаш бомбалары америк чепсектиг күштериин складтарында моецнеттинген.

ДАЙЫНЗЫРАК ПОЛИТИКАГА УДУР

АКШ. Президент Рейганның дайынзырак, милитаристи политиказынга удурланыышкынның массалыг чыскаалы Нью-Йоркка болган. «Уолдорф-Астория» деп гостиницаның чанынга чыскаалганнар чыглып келгеш, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга чоруктур шериг чарыгдалдарын көвүдеприн сонгадырып, америк чазактан шыңгыы негээн болгаш берге курүнелериниң иштики херектеринге АКШ-тың администрациязының холгаардан киржиишкинин буруу шапкан. Президент Рейган ол үеде гостиницага чыылган АКШ-тың хөрөнгүтей болуктериниң йүрүүнга чүве чугаалап турган.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилери. ЮПИ—СӨТА-ның телефотозу.

Кооператорларда

МУРНАКЧЫЛАР ХӨЙ

Эрзин районнуң хереглекчилер иинтилелиниң коллективиниң 1982 чылда алган социалистиг хүлээлгелеринде оң бирги беш чылдың ийигизиниң планныг онаалдазын декабрь 28-те күүседип, плайдан ажыр 50 муң рубльдин бараанын саарары көрдүнген. Райпонуң белеткел конторазы чурттакчы чоңдан көдээ ажыл-агый продуктулары садыш алырының чыл планын декабрь 25-те күүседип, плайдан ажыр 10 муң рубльдин продукциязын садыш алыр. Райпонуң кооператорлары кожазы Тес-Хем районнуң кооператорларын социалистиг чарышка кыйгырган.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадыг алган хүлээлгелерин бүрүн күүседиптеринге кооператорлар улуг бүүрелдиг. Коллективте мурнакчылар, ажыл-херээнге бердингеп кижилер хөй. Ында кижилер турда кандыг-даа ажыл бүдүнгүр. Чижээ, райпонуң садыгжыларының аразында чарышка эрткен чылдың түңнели-биле Эрзин суурда раймагтың № 1 киллизи (садыгжылары С. Дажымба, В. Шомбун) тиилекчи болган. Л. Бирилей эргелекчилээн пом. Нарын суурда үлетпүр бараанныг магазининери (эргелекчизин Н. Чооду) шаңналдыг черлерни алгылаан. Автомагазинниер садыгжы-чолаачылыларының аразында калбарган чарышка А. Уржук бирги черни эзлээн. Чарыштың ийигизин — райпонуң хоочун садыгжызы Б. Нураат алган.

Садыгжылар З. Буду, Н. Бөөдей, М Севекмит, В. Лахова, Т. Севил, Х. Монгушоол, С. Комбу болгаш оон-даа өскелериниң ажылы макталдыг.

Райпонуң белеткел конторазының ажылдакчылары эрткен чылда ажылының бедик темпизин копкатнаан. Эрткен чылдың дөртку кварталында чурттакчы чоңдан эът, сүт, дүк садыл алырының планын коллектив бедик көргүзүтлерлиг күүсеткеп.

Коллективтин үстүнде мурнакчылары эрткен чылда көргүзүглерин быжыглап. январьда планныг онаалдаларын чедишкиннииг боттандырганнар. Чыл төнчүзүнге чедир ажылдың темпизин кошпатпазын кооператорлар дугуруушкан.

Я. СОЯН-ООЛ.

КОЖАЗЫН КЫЙГЫРГАН

Бора-Тайга суурда көдээ магазинниң садыгжызы Борбак-оол Сюр-оолович Куулар-ның ажылы Сүт-Хөл ажылчын кооперациязында мактадыг. Оон чуруу ында хүндүлел самбыразында.

Б. С. Куулар садыг шугумунда он чеди чылдың түүрүнде ажылдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы садыгжының хөрээп «Совет садыгның тергинии» хөрек демдээпиң каастап турары-даа таварылга эвес.

Борбак-оол Сюр-ооловичиниң эргелекчилээн магазинге келир болзуңараа, делгиирлерде барааннарны чурум-чыскаалдыг делгээпин эскерер силер. Садыл алыкчыларның барааннарга шегелде-херегледдерин Б. С. Куулар эки хандырып турар. Бараанналарның магазинниде элбек болурунуң ужуру-даа ында. Суурнуң чурттакчы чоңунга садыглаарындан ангыда ырак-узак коданнарда малчыннарга ол бо-ла чеде бээр. Үнүшкүнүүр садыг-биле машина белеп четпес Чечектиг, Хөлчүктүг, Чушкут, Дөлт-Бажы деп черлерже аттыг чедип турар.

Мурнакчы садыгжы эрткен 1981 чылды будүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг дооскан болгаш үүрмектеп садар баланнар болгай. Тоора-Хемниң магазиннеринде үнүп турар бараанналар бистиңге чүге көзүлбезил? Райпонуң садыг киллизиниң талазындан бараанналарны садыг четкилеринче таарыштыр хуваарын чедир шинтпирлеп көрбейн турары мындыг таарымча чок байдалды тургузуп турар эвес ирги бе?

Д. АЙР-САНАА.
Тожу район.

БИРЭЭЗИ ХАГДЫНГАН СООНДА

«Май 1» совхозтуң төвү Ий суурга моон мурнунда аъш-чем магазинин ийи турган. Садыл алыкчыларга ол кончуг эптиг турганы билдингир. Ийи магазинниң бирээзин 1979 чылда хаггаш, чаңгыс магазин кылдыр тургускан. Оон соонда таарымча чогу кончуг апарган. Продукт садыл алыр дээш эзлээге кирээн шаг-ла болур, үе-шак чидарери хөй. Оон-биле кады суурнуң магазиңнеринде аъш-чем, үлетпүр, бараанналарының ассортиментизи эвээш. Ылаңгыя ажыл-агый барааннары — кидис, кадат, соңга шили, будуктар, электри-биле ажылдаар плита дээш чижектиг барааннар садыывыска келбес. Ол бараанналарны Ийнин чурттакчылары түгле Тоора-Хемниң ажыл-агый бараанналарының магазиннеринден садып ап турар.

Өске суурларның магазиннеринге бараан арбын болгулаар болгай. Тоора-Хемниң магазиннеринде үнүп турар бараанналар бистиңге чүге көзүлбезил? Райпонуң садыг киллизиниң талазындан бараанналарны садыг четкилеринче таарыштыр хуваарын чедир шинтпирлеп көрбейн турары мындыг таарымча чок байдалды тургузуп турар эвес ирги бе?

Д. АЙР-САНАА.
Тожу район.

КНО-нуң КОМИССИЯЗЫНДА

ЖЕНЕВА. КПО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязы «Эртем-техниктиг дешилге болгаш кижиниң эргелери» деп айтырыгны чугаалажырын эгелээн.

ССРЭ-ниң төлөзээ В. А. Зорин эртемниң болгаш техниканың кайгамчык улуг чедиишкиннерии база оларның кижилерге чедирин турар ачызын айыткаш, эртем-техниктиг дешилгелиг шериг соруглаларынга ажыглаарының айыылынче, ядролуг дайын болур болза кижи торелгетенниң узуткаттыларының кыжанынче кичээнгейни ол угландырган.

Боо-чепсектерни эдлере будурери Барыын чүктүг чамдык чурттарының талазындан улустар аразынга бүзүрешпее чорукту күштелдирери-биле, шериг талазы-биле артык күштүг болурунче, өске чурттарның иштики херектеринче холгаарлаар, оларга боттарының күзеэдерин дөгээр чүткүл-биле холбашкан деп, оратор демдеглээн.

Боо-чепсектерни эдлере будурери кызыгаарлаарынче болгаш ядролуг халанты чайладырынче угланган Совет Эвилелиниң инициативаларын ол еагындыргаш, олар дээрге СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыгга ынакшылдыг даштыкы политиктиг угланышкынының шериг соруглаларынга ажыглаарының айыылынче, эң экономиктиг хожудашкынны, бижин билбес чорукту узуткаарынга, кадык камгалалын болгаш культурааны көдүрериңе ажыглаттынган турарын саналданнаар.

(СӨТА).

Компартияның негелдези

ЛИССАБОН. Амгы чазакты дүжүрериң, республиканың национал хуралын тарадырын болгаш парламент соңгулдаларын хуусаадан эрте чорударын Португалияның Компартиязы негеп турар. Ол дугайын ПКП-ниң чиңгиче секретары А. Куньял медеглээн. Барыын үеелдиг партиялардың кабинеди чуртта политиктиг, экономиктиг болгаш социал байдалды чидиглендирген деп, национал телевиденнеге чүве чугаалап тура, ол демдеглээн. Конституциязы эде көөр дугайында, реакцияның планнары херек кырында күрүпе эргилдезин кылырының семээшкини болуп.

Февраль 12-де эрттирер дээш иинти-национал забастовканы коммунистер деткип турар деп, А. Куньял медеглээн.

Белеткенип турар

ЙЬЮ-ЙОРК. (СӨТА). Эңби-си телекомпаниязының дамчыткаңын дөзугаар алырга, Ливанче чепсектиг дайын халдаашкынын Израильдиң эжеленчи чагырыкчылары белеткеп турар. Сириянын Голан бедиктерин «бодунуң» девискээри кылдыр Израильдиң парламентиниң «дүрүмчүдүп» чарлаан соонда дайын белеткелин сионистерниң генералдары белеткеп эгелээн болгаш израиль шериглер Ливанче халдаарынга ам бүрүн белеп болуп турарын телекомпаниянның дыңнадымында айыткан.

Ливанче халдаашкынны эгелээр соруга-биле Израиль бодунуң хөй танк шериглерин Мурнуу Ливанның Ат-Тейбе суурунуң чоогунда амгы үеде мөөңнеп алган турупта турар.

ЧАА-ЧАА АРГАЛАРНЫ ТЫП ТУРГАШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш партия, совет органнарның удуртулгазы-биле Тожу районнуң культура албан черлери 1981 чылда болгаш бо чаа чылда элээн боттуг ажылдарны чорудуп, көдээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин ажылчы чоннарга чедиишкинниг пропагандалаары-биле районнуң культура бажыңнарында, библиотекаларда, кызыл-булуңнарда «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп темалыг көскү агитация кол черни эөлеп, оларны үениң ажыл-агый соруглаларынга дүүштүр чаартып, бо талазы-биле темалыг кежээлерни, аас журналдарын, номчулга конференцияларын болгаш өске-даа массалыг хемчеглерни чорудуп турар, ол хемчеглерге комсомол организациялары, клуб, библиотека болгаш хөрөэженнер чөвүлелдери, агитквартиралар чогумчалыг чүгула роль ойнап, чон иштинге чорудар ажылдың чаа-чаа арга-хевирин тып, ону солуп утка-шынарлыг кылдыр эрттирип турар.

Район төвүнде Культура бажыңы, кодээниң дөрт культура бажыңнары, ийи көдө клуб, янзы-бүрү албан организацияның черлериниң болгаш совхозтарда он ажыг кызыл-булуңнар, 5 агиткультбригада ажылчы чонуң культурлуг хандырылгазынга бараан болуп ажылдап турар. Ол ышкаш районнуң төнчүткен библиотекалары чурттакчылыг суур бүрүзүнде салбырларлыг, олар эртем-билиглиг кадрлар-биле хандыртынган, ном фондузу-биле четчелеттинген.

Чурттакчылыг суур санында доктаамал ажылдаар киноустановкалар-биле фермаларга, бригаладаларга, ыяш белеткечилеринге, аңчыларга болгаш балыкчыларга кино көргүзер тускай машиналыг кежер кино чедип турар. Ол ышкаш район төвүнде автоклуб, совхозтарның «Алас» болгаш «Чойган» деп агитбригадалары малчынналарның күзенчиг аалчылары апарган. Ыраккы ивн фермазында ажыл-ишчилериниң культура негелдезин хандырар ийи кызыл-ог бала ажылдап турар. Чылдар эрткен дудум, чонуң культурлуг деңнели өзүп турар.

Эрткен чылын районнуң клубтарынга, культура бажыңнарынга 114 оюн-концертти 13452 кижиге көргүскен, оон аңгыда чонуң чурттап турар черинге зайы-биле агиткварталдарга, школаларга, клубтарга, культура бажыңнарынга, бригадалар, фермаларга 323 удаа янзы-бүрү темаларлыг лекция, беседаларны кылып чоруткан. Чон иштинге культура-массалыг ажылдарны организастаарынга Азас ортумак школазының «Чалбыыш», районнуң музыка школазының «Дамырак» агитколлективтери эң-не идепкейлиг киржип турар.

Сууғ. культура-амыдырал

Эрткен 1981 чылдың түнелеп-биле районга бүгү библиотекалар 3334 номчукчуга шупту 65875 номнарны берген. Ол болаа чурттакчы чонның 70 хуузу номчукчу дээрзин илередип турар, азы эрткен чылга дегизерге 500 номну хөйнү берген. Чонның библиотека хандырылгазын экижидер херекке Ырбанда Надежда Лашкович эргелекчилээн филиал бүгү талазы-биле эң эки көргүзүүнү чедип алган, тиилекчи болган.

Ажылчы чонның коммунистиг кижизидилгезинге кино көргүзүү чугула черни эөлеп турар. Районнуң кино четкизи эртнең чылын пинтизи-биле 2925 сеансыларны 192 мун көрүкчүге көргүскеш, планның 103 хуу күүсеткен. Сыстыг-Хемде киномеханик Иван Бяков, Атыр-Кежигде киномеханик Сергей Сотпа планныг онаалаларын тус-тузунда 109, 126 хуу чедир күүсеткенгер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң негелдерлерине дүүштүр культура албан черлериниң материалдыг базазын быжыктырып, чонның хостуг үеэзин чөп ажыглаарын, культурлуг дыштанылгазын хандырып, мөзү-шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге культура ажылының дээштиг уран-чечен деңнелин бедидер дээш партия райкому база районнуң күүсекчи комитеди чогуур кичээнгейни салып турар. Чоокта чаа районнуң культура ажылдакчыларының хуралынга чыл түңелин үндүрүп, 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин албыпаан, чамдык соруглаарны салган, ылаңгыя кедээниң ажылчы чоннарының культура хандырылгазын онзалап айытkан.

Район тускай эртемниг культура ажылдакчыларыбиле долу хандыртынмаан, ынчалза-даа ук ажылга сөпүргалдыг, чогаадыкчы дүүбиле ажылдап болуур идепкейлиг кижилерни хаара тудуп турар.

Районнуң культура албан черлериниң шугумунда хөй чылда ажылдан келген —Ий сүүрда кедээ культура бажыңының директору Раиса Байгыжык; уран чүүл удуртукчузу Төлек-оол Байгыжык оларның удуртканы ол Культура бажыңының уран чүүл коллективи республика көрүүлдезинге шаңналдыг черни чедип ап, диплом болгаш эртектиг чүүл-биле шаңнаткан.

Кылдынган чамдык эки ажыллар-биле кады культура албан черлериниң ажылында ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Ол чүл дээрге, ыяш малчыннары-биле доктаамал хамыдаа айтырыг, ылаңгыя транспорт мынчага чедир логумчалыг-биле шиитпирлеттинмээн. Районнуң кол чурттакчылыг суурлары, фермалар, бригадалар колдуунга сүт оруунда мөөнешкени-биле чайгы үеде моторлуг хемелер-биле культура албан черлерин хандырар айтырыгны шиитпиилээр үе келген.

Ам соруглга болза, СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң негелдезинге үндезилээп, районнуң культура-чырыдыышкын черлериниң ажылын чаа бедик негелделерге таарыштыр тургузар, ол бүгү ажылды совет улустуң улуг байырлалы—СССРниң 60 чыл оюнга уткуштур удам-на калбартыр болгаш районнуң культура ажылдакчыларының 1982 чылда хүзээп алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаары негеттинип турар.

А. ШИРАП.
СЭКП Тожу райкомуның секретары.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Совет Литвага ССРэ-ниң 60 чыл болуур юбилейинге тураскаатkан неделя болуп эрткен. Чер бүгүдеге автономнуг республикалар, облаетар, округтар дугайында тайылбыр ажылдарын чоруткан, литератураны делгээн.

Тыва дугайында хөй-хөй очерктерни, информацияларны, фото-чуруктарны солуннарга парлаан, телевидениеге Тываның күш-ажылчы кижилериниң, культуразының, бойдузуның дугайында дамчыдылгалар болгулаан.

К. МААДЫ.

Бөгүн—Волочаевка чоогунга ак гвардейжилерни чылча шапканының 60 чылы

Волочаевка чоогунга (Хабаровскиден ырак эвесте Амурнуң демир-орук станциязы) ак гвардейжилерни чылча шапкандан бээр бөгүн 60 чыл болган..

Хамааты дайынның балыгларын бистин Төрээн чуртувустуң дыка хөй кезиниге экиртип эгелеп турган-даа болза, Ыраккы Чөөн чүкке пролетаржы революциязының тиилелгези дээш демисел үргүлчүлевишаан турган. Бодунуң шериглерин аңаа тудуп турган Япония-биле шериг чөрүлдээзин болдурбас дээш чурттар аразында күүне — Ыраккы Чөөн чүк республиканы тургускан.

1921 чылдың майда японнарның деткимчези-биле ак гвардейжилер Владивостокка эргилде кылган, Ыраккы Чөөн чүк республикаже халдаан. Ону Хабаровскиниң барыын талазында Волочаевка станциязынга доктаатkан. Ак гвардейжилер аңаа улуг быжыглалды кылып, ам база катап халдазынга белеткеп берген. Ыраккы Чөөн чүк республиканың Улусчу-революстуг шерии В. К. Блюхерниң улуртулгазы-биле Волочаевкаже халдаашкын операциязын тергин эки белеткээн болган кайгамчыктыгыбиле боттандырган. Дөртен градус сөөк турза-даа чоңнуң шериглери болган кызыл партизаннар саарлыг турган өктүн аңаа-биле дайынче коргуш чокка халдаан. 1922 чылдың февраль 12-де Волочаевканы эөлеп алганнар, а ийи хонганда Хабаровскинни хостаан. Волочаевкага чедип алдынган тиилелге Ыраккы Чөөн чүкке демиселдиң шиитпирлиг кезээ болган.

ЧУРУКТА: Волочаевка дээш штурмнуң киржикчилери (солагай талазындан): Волочаевканың Кызыл Тук орденниг полугунуң салбыр командири А. Л. Анойкин, Волочаевканың Кызыл Тук орденниг полугунуң чадаг хайгыылчылар командири К. Т. Морозов, Троицко-Савскиниң Кызыл туктуг полугунуң улуг хайгыылчызы П. И. Золотухин олар.

В. Тарабащун биле А. Ткачуктуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Коммунист Сырга Күдерек Бай-Тайганың Кара-Хол ортумак школазында тыва дыл, төөгү башкылап турар. Бо өредилге чылының эрткен ийи улдуңында бодунуң эртеминге чүс хуу өредилгени чедип алган.

Сырга Назындаевна совхозта партком кежигүнү. Хей-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, совхозтуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планныг онаалдаларын күүседиринге телептиг үлүүн киирип чоруур.

ЧУРУКТА: башны С. Н. Күдерек.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ЫРЫНЫ КАНЧААР ЧОГААДЫП ТУРГАНЫЛ

Үжен чылдарда дыка сураглыг турган «Бисти трактору»ңа ушкарып көр, Петруша!» деп ыры ам ийиги удаа төрүттүнген. Ону областың Чырыдыышкын бажыңының хоочуннар хору боттарының репертуарынга киирип алганнар. Ол бот-тывынгыр коллектив ук ырыны дүш болуп шилип албаан: ол бежен чыл мурнунда, аңаа Ивановонуң черинге, бир дугаар чаңгыланган.

— Менээ, ол шүлүктүң авторунга, чогаалткан сөстерим ыры болуп хүүла бергени чүве кайгамчык болган—деп, совет шүлүкчүлерниң хоочуннарының бирээзи Иван Молчанов чугаалаар.—Ынчан 1929 чыл турган чүве. Кодээ суурлар чаа-ла сайзырап чоруп орган. Байларның ыйдыышкынын шиитпирлиг-биле ажыл артып турган үе ол. Сибирьниң баштайгы коммуналарының бирээзинге бандиттер трактористер Петр Дьяковту сылба эттээш, ону керосин-биле орттедикен дугайында түүлду «Комсомольская правда» солунга ынчан номчаан кижи мен. Ол таварылгадан сагыышыраан, кодээ маадырга тураскаатkан шүлүглелди бижээн мен. Удаланда, Переяславль—Залесск чоогунда пионер лагеринге мээң ол сөстеримге бижээн ырыны дыннаан кагдым.

Ол ыры Иваново-Вознесенскиге, аныяктарның «Пролеткудьт» театрынга төрүттүнген. Кажан түе черинге «Рабочий край» солуну мээң ол шүлүглелимни парлаан соонда, комсомолчулар ону сценажыдын алганнар. Бөлүктүң кежигүнү Илья Горин аңаа аялга бижип каан болган. Ол бөдүүн аялга маадырның үе-чергезиниң сегкилдеринге дыка хандыр деген. Ластан аас дамчып чораан, ол ыр удаазында коммунарның төрээн чери — Тюменьге чеде берген.

Трактористиң чангыс чер чурттуглары ону ырлажып тургаш, трактористиң өлүрткенининң дугайында күплетти ооң-даа клаптар турганнар. Петр Дьяков чартык чыл дургузунда эмнелгеге чыткаш, оон эттинип сегий берген дээрзин олардан өске кым билир боор ийик. Ол төрээн суурунга ээп келгеш, катап-ла тракторуна муна берген чораан. Оон соонда Петр сураглыг Магнитканы тудушкан. Дөртен бир чылда эки тура-биле фронтуже чоруй барган. Дайынны Ыраккы Чөөн чүкке дооскан. Оон соонда база-ла чер ангырып, тараа тарып чораан. Дайынчы шаңналдарынга Ленин орден немешкен, чоокта чаа ол Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан.

Иваново-Вознесенскиге ол ыры төрүттүнген соонда, дөрт чыл эрткенде, композитор Владимир Захаров чаа аялганы аңаа чогааткан, М. Пятницкий аттыг хор ол ырыны бүгү чуртка тараткан. Ынчалза-даа Ивановонуң черинге тывылган баштайгы аялганын дугайында чырык тураскаал ам-даа уттундурбаан.

А. ФРАНКОВСКИЙ, СЭТА-ның корр.
Москва—Иваново.

ОЙНААРАКТАРНЫҢ АРЫГ-ШЕВЕРИН САГЫҢАР

Ойнаарак — бичии чаштарга долгандыр турар түүлдерни билип адырынга ужурдуулалыг, өөрүшкүнү болдурар. Оон дузазы-биле бойдуста дириг амытаннарны танып, ада-иезиниң ажыл-ижин чоорту билип эгелээр.

Үрелик ойнаарактарны уругга тутсуру ажыылдыг. Оон-биле ойнап ораш, эът-кежин шыйбактап болур, ол хуулгаш, улуг балыгга чедирип болур. Бир холдан өскеээинче дамчаан ойнаарак халдавырлыг аарыгны тывылдырып чадавас. Химиктиг азы будуктардан кылган ойнаарактар бичии кижини хорааннаны бээрингe-даа чедирзе хөнүү. Ынчангаш уругларның ойнаарактарынга арыг-шеверни сагыыры кончуг чугула.

Бөлүк бүрүзү аңгы-аңгы ойнаарактарлыг болза эки. Ялиин-ташты, изиг суг-биле саваңнап чуурунга эптиг болур ужурлуг. Ынзы-бүрү кемдээшкиннерни болдурбазыбиле ойнаарактарның дашты кертик, чирик чер чок, хоюг болза эки. Уруглар ясли-садтарынга эрин-биле ойнаар гармошкаларны болгаш өске-даа үүрмек ойнаарактарны садыл алыры хоруглуг. Ясли назылыглар ойнаарактарны болганчок-ла аксыпче сугар. Ынчангаш оларга резинадан, целлюлозадан кылган ойнаарактар кончуг эптиг. Чүге дээрге оларны чуп, арыглаарда база таарымчалыг. Элээди уругларга дүктүг материалдан азы торгу, хилинден кылган ойнаарактарны берип болур. Олар хирлеви бээрге чуурга эптиг.

Бөлүк бүрүзү аңгы-аңгы ойнаарактарлыг болза эки. Ялиин-ташты, изиг суг-биле саваңнап чуурунга эптиг болур ужурлуг. Ынзы-бүрү кемдээшкиннерни болдурбазыбиле ойнаарактарның дашты кертик, чирик чер чок, хоюг болза эки. Уруглар ясли-садтарынга эрин-биле ойнаар гармошкаларны болгаш өске-даа үүрмек ойнаарактарны садыл алыры хоруглуг. Ясли назылыглар ойнаарактарны болганчок-ла аксыпче сугар. Ынчангаш оларга резинадан, целлюлозадан кылган ойнаарактар кончуг эптиг. Чүге дээрге оларны чуп, арыглаарда база таарымчалыг. Элээди уругларга дүктүг материалдан азы торгу, хилинден кылган ойнаарактарны берип болур. Олар хирлеви бээрге чуурга эптиг.

Уруглар албан черлеринге саазындан кылган ойнаарактарны чөпшээреп болур. Оларның боттарынга саазындан янзы-бүрү ойнаарактар кылып өөренирингe эптиг. Бир эвес халдавырлыг аарыглар тыпты берзе, саазындан кылган ойнаарактарны узуткаар херек.

З. ТЫРТЫК-ООЛ,
Санитар-чырыдыышкын бажыңының инструктору.

ЧАЛГААРАНЧЫГ СУУР

Балгазының үстүү талазында он хире километр черде Кызыл-Арыг суур бар. Суурнуң чурттакчыларының саны эвээш, ийи школалыг.

Суурда ийи школаның кайызының-даа септелгези сагышка четпес. Ишти соок, санитарлыг байдалы негелдеге ыракта дүүшпес, ханаларынга чугай дегбээнинден бээр безин үр-ле болу берген хирелиг. Суурга чугай келбээнинден бээр чыл четкен дижип чугаалажыр болдулар. А уруглар садында байдал база оон дээредевес. Хөмүр-дээжи тонген, ону бо хүннерде школадан чээп одап турар.

Ол чоруп чораан, чурттакчылардан, «суурувустуң эөнзиргей, чалгааранчыы кончугла болгай» дижирин дыннаш, бодум ону бүзүрел кордүм. Суурнуң чурттакчылары лекция, бееда дынналанындан, концерт көрбээнинден бээр үр-ле болган.

Суурнуң чурттакчыларының хөй кезии башкылар. Оларның аразында ортумакдаа, дээди-даа эртемниг кижилер бар. Суурнуң чурттакчыларының ортузунга масса-политиктиг ажылды олар чүге организаставайн, холга албайн турарыл? Ында кол күш ол болгу дег. Суурда аныяк ооллар, кыстар база бар. Олар чүнү кылып турарыл?

Суурнуң чаагайжыдылгазы, иштии арыг-шевери негелдеге дүүшпес. Чурттакга базыңнарының девискээринде каракка көскү чүве чок.

Балгазын көдээ Соведи үстүнде айтырыгларга хамаарыштыр чүнү бодап турар ирги.

Ш. САРЫГЛАР.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

МЕРАНО СООНДА БИР ДУГААР

ПАРИЖ. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегейниң үш дакпыр чемпиону А. Карпов тун ЮНЕСКО-нуң штаб-квартиразынга ооң чиңгине директору Л. М. Боунуң чалзаныбиле февраль эгезинде барып четкени француз хөй-иниинин кичээнгейин хаара туткан. А. Карповка аңаа бурунгу шагның алдарлыг эртемденфилософу Авиценнаның чуруун сиилбээн ЮНЕСКО-нуң медалын тывыскан.

Делегей чемпионну 15 хөлехары угда ойнаарының сеансының эрттирген, шыдыраа төөгүзүнүң дугайында, ооң СССРде хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан, хөй саннаг айтырыглар харыылаан.

Делегейнин бирги чери дээш маргылдаа ооң киржикчизинден чогаадыкчы болгаш мага-боттуң шыдамның, негээр, хөй күштү үндүрер деп.

* * *

БУЗНОС-АЙРЕС. (СЭТА). «Кларан» солуннуң шаңналы дээш аргентин хоорай Мардель-Платада эгелээн делегейниң улуг маргылдаазының байырлыг ажыдыышкынынга делегей чемпиону Анатолий Карповту «Эрмитаже» отельге чыылганнар диимиттинг алыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Маргылдаанын баштайгы кежүү Карпов биле Иеер Сейраванның (АКШ) салыынга чаңчылчаанын өнүгаар Карповтуң айтыкаы-биле Мараль маргылдаалардың амгы хевири эң тааримчалыын ол айытkан.

Ооң дараалындагы маргылдаага удурланыкчызы ким апаарын дөрт чугаалары өөрте, янчалзажок ол элээн каш гроссмейстерлерни удурланыкчы боон болуруун адаан. Оларның аразында совет шыдыраачылар Спасский, Полугаевский, Таль, Балашов, Псахис, Каспаров база даштыкыдан Портиш, Рибли, Андерссон болгаш өскелерни-даа ол адаан.

Бо чылын делегейниң дөрт маргылдаазынга киржирин, ооң аңгыда чылдың эң харыысалгалыг маргылдаазы болур Швейцарияга эртер делегейниң шыдыраа олимпиадазынга совет команданы баштап челерин А. Карпов дыннаткан.

* * *

дель-Плата хоорайның мери Луис Фабрисио кылган. Агыбиле ойнаан делегей чемпионну Меранога маргылдаа соонда бир дугаар оюнун 44-кү көшке сонгаарлаткан.

Ол маргылдаанның баштайгы салыгларының бирээзинге совет гроссмейстер Лев Полугаевский аргентин шыдыраачы Оскар Панно-биле каразы-биле ойнаан, удуп алган. Маргылдаада сее чурттардан 14 шыдыраачы киржип турар.

СОВЕТ КОМАНДАНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СЫКТЫВКАР. (СЭТА-ның тускай корр.). Мячлиг хоккейге «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш делегейниң алдыгы маргылдаазының сөөлгү оюнугa СССРниң шилиидек командазы делегей чемпионнарын — Швецияның хоккейжилерин 4:1 санга утkаш, ол маргылдаалардың бешки удаа тиилекчизи болган.

Красноярскиниң «Енисей» командазының кежигүнү амгы бо маргылдаанның тергинин эки ойнакчызы диргген Сергей Ломанов оюнуун үшкү минуталында-ла санны ажыктkан. Маргылдаанның бүгү дургузунда бистиң спортчуларывыс удурланыкчыларын дүргенинин-даа, авангтыр-мергенинин-даа талазы-биле ажып, халдаашкыннарны чедишкининг доозун турган.

Ийиги черни Швецияның командазы, үшкүзүн — Финляндияның командазы эзелеп.

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОН

РАУБИЧИ, (СЭТА-ның тускай корр.). Белоруссияның найысылалының чөгүнда эгелээн биатлонга делегей чемпионадынга бирги алдын медальны Свердловск чурттуг 18 харлыг студент Юрий Кошкаров чаалап алган. Ол 15 километрге үш черге кара бөөлаар хаактыг чарышка аныяктар аразынга бирги черни эзелеп. Оон үези—52 минута 35,9 секунда (1 минута штраф үези).

Раубичи чоогунда агаарның температуразы 15 градус сөөк, аяс. Ынзы байдалда 15 чурттарның 52 хаакчылары бөөларын чүктегизепкен халчып үнген.

КЫЛАҢ ДОШКА

Чалзаана хемниң кылаң дожунга мячлиг хоккей мартылдаазы болуп эрткен. Шыырак белеткелдиниң коргүүн, «Алдан-Маадыр» совхозтуң шилиидек командазы бирги черни аңаа алган. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң төлөдери ийиги, районо командазы үшкү черни эзелеп.

О. ШУҢНЕЙ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Граната ортулуктарында» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, 14.00. **«Бо уруг турбаан болза»** 11.00, 12.30, 15.30, **«Эрткен хүнүүң фактылары»** (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрлер!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даарта баар сең бе?» 13.50. **«Кеземчезин хүлээгең»** 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүвү чок чер» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртеңги гимнастика. 8.55— Бичиилерниң чогаадылгазы. 9.25— «Кижи кежиин солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы — «База бир чай». 10.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». 11.35— Медээлер. 11.40 — 14.15— Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Сибирьде» болгаш Ыраккы Чөөн чүктө». 15.05 — М. Глинка. Улуг сектет. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — «Москва болгаш москвачылар». 16.30 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң алдарлыг жудугжузу В. А. Затворницкий-биле школачыларның узуражыышкыны.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — Телефильм.

МОСКВАДАН

17.30 — «Тоол аалдан келди». «Хүрүмнеткен оол». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.000 — «Ольстерниң чалбыкы» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүү. Автору— политиктиг таайылырлакчы Б. А. Каллягин. 19.55 — «Кижи кежиин солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүү. 5-ки сериязы— «База бир күс». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң улустуң артизи Эдита Пьеханың концерти. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 —23.45 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— География. 8 класс. Урал девискээри. 13.00 — Төөгү. 7 класс. Степан Разинниң баштагызы-биле тараачын дайыны. 13.30 — «Билии ал, кылын биле». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 14.20 — Сээн ленинчи библиотекан. «Коммунизмге «чөпшээриинин» уруглар аарыы». 14.50 — Я. Купаланың шүлүк чогаалы. 15.25— «Врангель ортулуунда». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сылдысчыгаш».

МОСКВАДАН

18.30—«Мал ажыды—шалынчы фронт». Днепропетровск областың ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынының дутаймында.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Тыва артистер кинода». Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи А. С. Тавакайның чогаадыкчы ажылы. 19.15—Телемедээлер. 19.25—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Аэрофлот хүнүнге.

МОСКВАДАН

20.15 — «Скульптор Манизер» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүү. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Уткуштур базым». Уран-чечен фильм.

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозта партбюро, дирекция, Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, хоочун коммунист, кодээ Советтиниң депутады, улус өредилгезиниң тергинин

Бадалин Чадамбаевич БАДАРЧИНИҢ

элекке мочээнин дыннаттыышаан, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илерхейлеп тур.

Чагыг № 67.

Редакциянның адреези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-22-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гургузуг киллистерлериң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлегшүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче делгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00454

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (11835) | 1982 чылдың февраль 13, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

СОВЕТТЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Республикада **мал кыштаглаашкыны** эрткен кыштың бо үезинге бодаарга, черле чүгээр деп чугаалап болур. Бо болза мал кыштаглаашкынынга белеткелдерни эрзинчилерниң кыйгырыы-биле чер-черге баш удур багай эвес чоруткаының болгаш «Алдан-Маадыр», «Саян» совхозтарның малчыннарының эгелээшкиннерин республиканың мал ажылдакчыларының калбаа-биле деткээнинден мал кыштаглаашкынынче ажыл-агыйларның элээн организастыг киргенииниң болгаш амга чедир ону багай эвес чорудуп келгенииниң түңнели болган.

Ниитиниң малының хүр болгаш менди кыш ажарын, мал ажылының продуктулуун кудулатпазын хандырар дээш партия, ажыл-агый органнары-биле кады республиканың чер-чер Советтери чогуур ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Районнар, көдээ Советтер болгаш оларның күүскомнары мал кыштаглаашкынының байдалын доктаамал кичээнгейге тургузуп, оларның хөй нуруузу бо чугула кампанияны билдиліг, оперативтиг удуртуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр көдээ Совединиң күүскому бо айтырыгже үргүлчү кичээнгей салып, күүском, доктаамал комиссиялар хуралдарынга сайгарып көрүп турар. Совхозтуң бригадаларында болгаш фермаларында депутаттар бөлүктери болгаш постулары хыналдаларны чорудуп, илерээн четпестерни дораан чайладырын чедип ап турар. Бай-Тайга районнуң Шуй, Мөнгүн-Тайганың Каргы, Бии-Хемниң Өөк, Тожуның Азас, Каа-Хемниң Ильинка, Тес-Хемниң О. Шынаа болгаш өскедаа көдээ Советтер, оларның күүскомнары мал кыштаглаашкынын доктаамал хайгааралга тудуп, фермаларга, кыштагларга күүском кежигүннерин, активчилерин, суурларда организацияларны, агитквартираларны быжыглап, оларны дамчыштыр малчыннарның ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга боттуг дузаны чедирип турар.

Мооң-биле чергелештир чамдык көдээ Советтер мал кыштаглаашкынынче эки-ле ханылап кирбейн, ажыл-агый удуртукчуларындан болгаш специалистерден негелдени кошкадып, кыштаглаашкында, малчыннарның амыдырал байдалында бар болуп турар четпестерни чайладыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни албайн турарын шыңгыы демдеглээр херек. Элегес көдээ Совединиң күүскому совхозтуң фермазында күш-ажылдың чуруму кошкак, кажаалар өдээ аштаттынмайн, мал чеми эвээжээн турдала, оларны эдер дээш чогуур хемчеглер албайн турган. Барыын-Хемчиктиң Ак көдээ Соведи коданнарда мал чемнери каап бээр савалар чогундан, ол төтчеглеттинип турда, районнуң улусчу контролю хынааже чедир херекке албайн келген. «Кызыл тук» совхозтуң хаван фермазында ажаалда-чемгерилге ажылдарын хол-биле кылып турар, чамдык дериг-херекселдер үрелген, а Бурен-Аксы көдээ Совет, ооң күүскому, доктаамал комиссиялары ол бүгүнү эскербейн эрттирген.

Малчыннарның амыдырал-чуртталга байдалын экижидеринде садыг, эмнелге болгаш культура талазы-биле хандырылгазын организастап турарында четпестер эвээш эвес болуп турар. «Хадың» совхозтуң Суглуг-Хемде хөйжуларының амыдырал хандырылгазы дыка багай. Оларга автомагазин, эмчилер, харын-даа совхозтуң, Суглуг-Хем көдээ Совет күүскомунуң удуртукчулары безин ховар келир. Олар кино, концертти ай-айы-биле көрбейн турар. Каа-Хем районда Мерген сүт-бараан фермазында чунар-бажың ажылдавайн турар. Ол дугайында парлалгага шүгүмчүлеткен хиревинде, Бояровка көдээ Советтиң күүскому кандыг-даа хемчег албайн турар.

Мал кыштаглаашкынының байдалында болгаш малчыннарның амыдырал-хандырылгазында үстүнде демдеглээни ышкаш четпестер болгаш чедир кылдынмайн турар чүүлдер, кижи тоомча чок эртирер арга чок амыдыралчы чугула айтырыглар өске-даа черлерде хөй болуп турар. Бо бүгү дээрге улус депутаттарының Советтериниң, оларның күүскомнарының дорт харыылаар ажылы-дыр. Кыштаглаашкында үүрмек айтырыглар азы четпестер чок. Ынчангаш оларны чер-чер Советтери шалыпкын болгаш билдиліг шиитпирлээр ужурлуг.

Кыштаглаашкын шалыпчы фронт болуп үргүлчүлевишаан. Ол моон соңгаар харын улам шыңгыраар. Мал чемнериниң курлавырлары эвээжээр, мал төлү улам көвүдээр, арган-дорган малдарның саны немежир. Час дүжүп, өл- шык, хат-когурум болуру-биле холбаштыр малга аарыглар тыптып болур. Харын-даа кыштаглаашкынның ол үезинде малдың хөй чидириглериниң болуп турарын мурнуку чылдарның түңнелдери көргүзүп турар.

Мал кыштаглаашкынының арткан үези ону организастыг эрттирер, тодаргай удуртур талазы-биле көдээ болгаш район Советтериниң ролюн болгаш харыысалгазын улам бедидерин негеп турар. Мооң ужурунда Совет бүрүзү активтериниң, депутаттарының, доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының база шефчи организацияларның күжүн бо чугула кампанияже улам сырый мөөнүзээр ужурлуг. Фермаларда, бригадаларда депутаттар бөлүктери, доктаамал комиссиялар үргүлчү ажылдаан, улусчу контролёрлар-биле кады рейдилерни кылган турары, оларның түңнелдерин күүскомга сайгарып, илерээн четпестерни дораан чайладырын чедип алыры кыштаглаашкынны организастыг эрттирериниң магадылалы болуруи барымдаалаар херек.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

УЗУН ОРУКТА

Чолаачы Н. И. Кудрявцев Шуурмак лесничествозунуң шалыпчы ишчизи. Онгу беш чылдың планын ол чедишкинниг күүсеткен, 1981 чылда база эки көргүзүглерлиг болган. Чолаачы январьда, февральдың баштайгы он хонуунда шалыпчы темпизин кошкатпаан.

Узун орук чүк автомашиназының чолаачызынга кандыг бергелерни таварыштырбас дээр. Ол ону ажып эртип чаңчыккан. Н. И. Кудрявцев эдилээн техниказынга камналгалыг, эш-өөрүнге биче сеткилдиг. Шалыпчы ишчи 1982 чылда алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүседир соруlга-биле ажылдап турар.

Т. КУНГА.

Тес-Хем район.

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Үрбүнде Бел бригадазының хойжузу **Дагба-Лама Тырын-оолдуң** ажылишчи чедишкиннеринге тураскаадып көдүргеи. Ол төрүүр 281 хоюндан 276 хураганны бо хүннерге чедир алган. Малдың чаш төлүнүң күш-шыдалы эки, онча-менди өзүпдоругуп турар.

Малчыниың коданында хой оолдаашкыны уламчылап турар.

САГЫШ ООЖУРГАП ОЛУРБАЙН...

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң мал ажылдыглары бо чылын 200 тонна эттн, 150 тонна сүттү болгаш 22 тонна дүкту күрүнеге садар планныг. А бирги кварталда эттн 35 тоннаны, сүттү 33 тоннаны садар ужурлуг.

Бо беден эвес соруlганың чедишкинниг күүселдези бир-ле дугаарында мал кыштаглаашкынын организастыг, эки эрттиреринден кол хамаажыры билдингир. Ынчангаш амгы үеде хөй күштү олче салып турар. Мурнуку чылдарныңга деңнээрге, кыштаглаашкынының ниити байдалы эки. Хар чуга, соок база-ла хирезинде.

Ынчалзажок совхозтуң удуртулгазы, тускай эртемниглер болгаш малчыннар аңаа сагыш оожурган олурбайн, малдың кышкы ажаалда-чемгерилгезинче, суггарылгазынче кичээнгейни кошкатпайн келген. Бодүүн чемперниң курлавыры ам-даа хөй. Ооң кадында, совхозтуң механизастаттынган звенозу Ак-Чыраадан хыргыыш белеткээрин уламчылап турар. Үк звено (удуртукчузу Х. Монгуш) 187 тонна мал чемин белеткээш, оон 120 тоннаны совхозтуң фермазында сөөртүп эккеп алган. Хыргыыш кезип, пресстээр талазы-биле бердинген даалгапы бо айда бүрүн күүседир болган ооң сөөртүлгезин кыска хуусада доозар соруlга салдыпган.

Бодүүн чемперни малга чүгле болбаазыраткаш, микроэлементилер-биле холуп бээри — кыштаглаашкында кол негелделериниң бирээзи. Ынчангаш хыргыышты совхозтуң сүт-бараан фермазында машинага хээндектээш, чем цегинге чымчадыр хайындырган, инвектерге берип турар. Ынчалза-даа четпес чүве чүл дээрге, чем цеги орта ажылдавас, удаа-дараа үрелир, аңаа турары хөй. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары ооң хүн бүрүде ажылдаарын хандырар, үрели берген таварылгада дүргеи эдил-септээриниң хемчеглерин ап чорудары чугула. Сүт саалдазын көвүдедири малды хоолулуг чемнер-биле эки чемгерериндеи дорт хамаажыр болганда, фермаңың кол-ла техниктиг күчүзү — чем цеги туруушкун чок ажылдаар ужурлуг.

Ооң-биле чергелештир саардаа, семиртир-даа малды чылыг суг-биле доктаамал хандырып, суггарары — чугула соруlга. Кызыл-Чыраа фермазында ол ажылды багай эвес организастап турар.

Сүт саалдазын декада зайы-биле улам-на көвүдедир соруlга салдыпган болганда, саанчылар, кадарчылар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг болдурарыңче улуг кичээнгейни угландырган. Ону бөш хонуктан түңнеп, сүт саалдазынга оозулдени чедип алган саанчыларны азы ол үеде эки ажылдаан кижилерни материалдыг, моральдыг шаңнап-мактап турар. Анай Нова, Чечек Ондар дээш өске-даа саанчылар чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар.

Шээр мал бригадаларында төрүүр хойнуң чартык кезиинден хөйү оолдапкан. Хураганнары шупту камгалаттынган, эки өзүп турар. Моңгуш Шуңнак, Моңгуш Опанай, Ховалыг Сандан дээш мыкаш хөйжулар кадарган малының 100 бажыңга онаалтыр 81—90 чедир хураганнарны камгалап алганнар. Малдарда сакманчылар четчелеттинген, малдың чаш төлүн бүрүн намгалап, өстүрер харыысалгалыг ажылга боттарының үлүүн киирип, малчыннарга улуг дузаны чедирип турарлар.

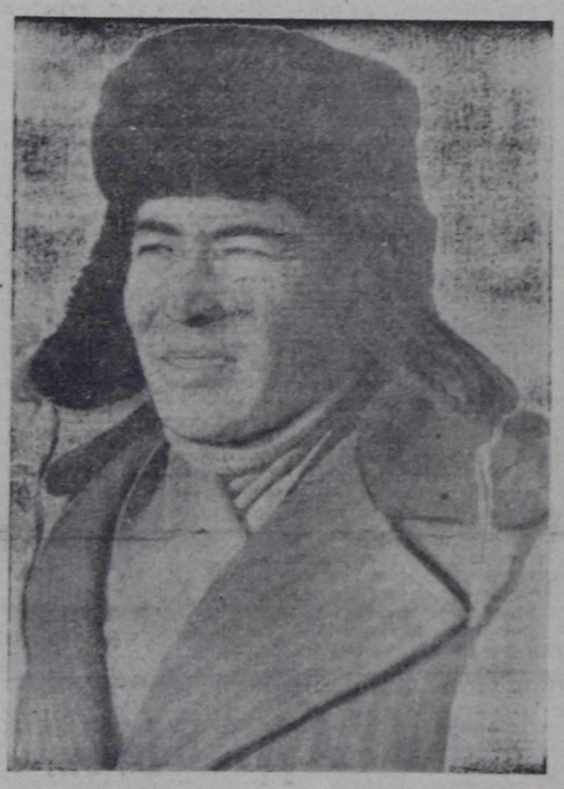
Советтеде чудуктуун болган суг сөөртүр бир машинаның септелгезин кылып турганыбиле шээр мал коданнарын суг-биле хандырарынга элээн бергедээшкиннер турган. Ам олардың кайызы-даа ажылдай берген, сугну малчыннарга үзүктел чок чедирип турар.

Дарый шиитпирлээри негеттинип турар бир айтырыг болза, чаш хураганнарга чиртир сула-биле төрүүр хой коданнарын четчир кылдыр хандырары. Амгы үеде элээн каш малчыннарда сула үзүктелип турарын аңаа чорааш көрдүвүс.

Мал ажылының тускай эртемниглери чаш мал аарыгларынга удур профилактиканы чорудары-биле баш бурулгаар сыкыртыышкынарны кылып, төрүттүнген хураганнарны удур-ла дандылап, дугаарлап, кыштаглаашкында оске-даа ажылдарны башкарбышаан, коданнарны үргүлчү кезип чоруп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын төрүүр үүс малга онаалтыр 90 анай, хураганны, 85 бызаа, кулунну алыр соруlганы салган. Ону ынапла күүседир, кыштаглаашкынны хүр эрттирер дээш бо хүннерде кызымаккай ажылдап турарлар.

Х.-К. МОНГУШ.

Ол-ла совхозтуң малчыны Алексей Шимет районнуң аныяк малчыннарының аразында социалистиг чарышка эки түңнелдерлиг болуп, төрүүр 100 хөйдан 106 хураганны доруктурган. Аныяк малчын 1982 чылды база эки көргүзүглерлиг эгелээн. Ооң кадарган хоюнуң барык шупту зузу оолдапкан. Оон чаңгыс-даа хураган чидириг чок.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

Эрзин районнуң төвүнге партия-ажыл-агый активиниң семинар-хуралы болуп эрткен. Аңаа совхозтар директорлары, парткомнар секретарьлары, ажылчын комитеттер даргалары, ажыл-агыйларның кол специалистери, албан организация черлериниң партия организацияларының секретарьлары олурушкан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин партия, совет, ажыл-агый органнары каттаар күүседип турарының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров кылган.

Февраль 19-та эртер политхүнүнүң темазы «Чоннуң хууда ажыл-агыйын хөгжүдери». Бо темага холбаштыр «Чонну аъш-чем-биле хандырар дугайында» деп лекцияны СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитацин килдизиниң эргелекчизи Д. К. Натсак номчаан.

Бистиң корр.

Г. Ч. ШИРШИН-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин-биле «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы, Хөр-Тайга суурларынга февраль 10-11-де ужурашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырып турарының, он бирги беш чылдың бирги чылында Тыванның улус ажылагый болгаш культура хөгжүдезиниң түңнелдериниң дугайын, ССРЭ-ниң 60 чыл ойында уткуштур республиканың ажылчы чоннарының бедик көдүрүлүшкүнүнүң дугайын эш Г. Ч. Ширшин ужуражыышкыл үезинде чугаалап берген.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнуда турар соруlгаларга, ылангыя мал кыштаглаашкынын хүр чаагай эрттиреринин, часкы хову ажылынга белеткелдин, совхоз будүрүлгезиниң ажыктыын бедиреринин соруlгаларынга ол тодаргай доктааган. Социал болган культура хөгжүдезиниң айтырыларынче болгаш аныяктарның идей-политиктиг, мөзүг-шынар кижизидилгезин экижидеринче кичээнгейни угландырган.

Суг-Аксыңа ужуражыышкынга «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары Ч. Д. Монгуш, Сүт-Хөл эмнелгезиниң кол эмчизи О. Ш. Ондар, совхозтуң электросварщиги Б. Т. Сат, «Сүт-Хөл» совхозтуң директору К. К. Куулар чүве чугаалаанар. Хөр-Тайгага болган ужуражыышкыңга Ишкин көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Тюлюш, совхозтуң Ишкин салбырының хойжузу Ч. К. Монгуш, ол-ла салбырының мал эмчизи А. Т. Монгуш, ортумак школаның директору Л. Ч. Ооржак чүве чугаалаанар.

Ужуражыышкынга чүве чугаалаан эштер он бирги беш чылдың ийиги чылында совхозтуң ажылчы чоннары алган социалистиг хүлээлгезин кайчаар күүседип турарының дугайын чугаалаан болгаш ажыл-агый коллективиниң мурнуда салдыпган соруlгаларны чедиишкиниг күүседир дээш бүгү күштерин олар бээр дээрзин бүзүреткеннер.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

ЧУГУЛА ШИИТПИРЛЕР

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республикаңың Национал хуралының сессиязы бодунуң ажылын дооскан. Эртикен чылдың түңнелдерин сессияга үндүрген болгаш 1982 чылда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүдезиниң планын бадылаан. Национал хуралдың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, суд болгаш прокуратура органнарының организастыг тургузуун болгаш ажыл-чорудулгазын сайзырангайдырынче угланган элээн каш хөойлуларны сессия база хүлээп алган.

Улусчу эрге-чагыргашкы чылдарында чуртка чедип алдынган эки түңнелдер Совет Эвилелиниң, Вьетнамның, Лаостуң болгаш аңы-дуңма социалистиг өске-даа чурттарның дээштиг дузалажылыбиле сырый хөлбаалыг деп. Кампучияның Национал хуралының даргазы Чеа Сим сессияның түңпел хуралынга **онзалап** демделээн.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. Америк боо-чепсектерни Пакистанга берип турары-биле холбаштыр сагыштеткилдиң шыңгыы дувүрээшкинин Индияның премьер-министри Индира Ганди илерегйлээн. Швецияның премьер-министри Т. Фельдиниң Индияга албаннып аян-чоруубиле холбаштыр тургускан дүштеки шайлаалгага И. Ганди чүве чугаалаан болгаш Пакистанның чепсегленишкинин Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны база айыыл чок чорукту быжыглаарыпа идиглиг болбайн турар деп медеглээн. Индияның болгаш Пакистанның аразында айтырыларны тайбың чугаалажышкынарның аргазыбиле шиитпирлээри чугула деп. премьер-министр демделээн.

СИРИЯНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ДАМАСК. Сирияның түңнел төлээлекчизи Хама хоорайда байдалга хамаарыштыр дыңнадыг кылган. АКШ-тың күрдепартаментизиниң төлээлекчизи ол хоорайда байдалга хамаарыштыр мөге медээлерни шептереткен болгаш Сирияның ишкин херектеринге холгаарлаш киржирип ораладышкан.

«Мусульманчы алышкылар» дээр чепсектиг дээрбечилериниң чажырган боо-чепсектерин, чажыт бажыңнарын илередир талазы-биле чогуур хемчеглерни Сирияның эргечагыргалары херек кырында чоруткан турган. Ол хемчеглерни боттандырган үеде түс ажыг бооларны хавырган болгаш суд истелгезинден чаштынган элээн каш дээрбечилерни тудуп хоргудаан.

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсектерни соксаал чокка эдерер будүрүп турары бүгү делегейге шыңгыы сагыш дувүрээшкинин болдурган деп, КНО-ның Чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр медеглээн. Кижилерни массалыг-биле узутказарының чепсээ күрүнеерин холуна кажан бар турда, ол чепсек кижи төрөлгетеңге удур ажыглаттынмас дээрзинге будурел болдунмас деп, ол демделээн.

Чепсегленишкинин дужурери — ол дээрге, хоозун бодал эвес-тир. Чепсегленишкинин дужурери — быжыг тайбыңга эргежок чугула деп, КНО-ның Чиңгине секретары айыткан.

АЯТОЛЛА ХОМЕЙНИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ТЕГЕРАН. Иран революциянның 3 чыл болганы-биле холбаштыр чурттуң удуртукчузу аятолла Хомейни чоңга кыйгырыг үндүрген болгаш Ирапга удур америк империализмниң өөрөтен хөделинишкиперин буруу шаңнап.

Революциянның байырлалыбиле холбаштыр Тегеранга шериг парады болган. Чепсектиг күштериниң болгаш «Ислам революциязының камгалакчыларының» корпузунуң төлээлекчи отрядтары парадка киргишкен.

ТУРЦИЯДА СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

СТАМБУЛ. Чурттуң ажылчыннарының революстуг профэвилелдериниң конфедерациязының удуртулгазының 52 кежигүннерин болгаш активчилерин шиидер суд чорудулгазы ыыда катап эгелээн. Оларның шупту зузун шаңнап өлүрер кылдыр шиидерин прокурор иегээн.

(СЭТА).

Национальная краеведческая библиотека им. С. Пушкина

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи С. Соян он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип ап, төрүүр 100 хойдан 121 хураганны онча-менди камгалап алган.

Шак ындыг күш-ажылчы чедиишкини дээш база мал ажылынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Суван Сойсунович Соян чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Хуннуң медээлери

Бедик темп

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң механизаторлары 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белетиелди шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Септелгеде кирген 46 тракторнуң 32-си септелгеден үнген, бо хүннерде белениниң шугумында. Тараа кестирер СКД-5 деп марклыг 45 комбайниниң 21-и септеттинген. 49 кедээ ажылгагый машиналары часкы хову ажылдарынга белен. Артыкан техниканы февраль 25-ке чедир септеп доозарын совхозтуң механизаторлары хүлээгеи.

Септелгеде ажылдап турар механизаторларның аразында социалистиг чарыштың мурнуку олурууп Ч. Куулар, Б. Чолаа, А. Ондар, Х. Куулар, В. Алдын-Херел баштап турарлар. Үстүнде мурнакчылар хүн нормазын доктаамал 110-дан 120 хүү күүседип турар.

Д. ДОКУЛ-ООЛ.

Үени мурнаан

Гульсария Плащенконуң күш-ажылчы будүрүлге каленьдарында — 1982 чылдың май. А ооң чаңгыс бригадада ажылдап турар аштери Татьяна Трущева биле Ольга Жилинская олар база-ла үени мурнап турарлар. Олар кайызы-даа бо чылдың март айның үлүүнге киириштир ажылдап турар. Үстүнде мурнакчылар түгле үени мурнап турары-биле эвес, эки шыпаралыг, бедик будүрүкчүлүг ажылы-биле макталдыг. Оларның күш-ажылчы адрези: Кызылдың даараныла фабриказының Хову-Аксында салбыры.

В. КУУЛАР.

Пландан ажыр

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының комсомолчу-аныктар коллективи эрткен ажыл-агый чылында будүрүлгечи эки көргүзүглери дээш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаткан. Шаңналга төлептиг болган коллектив сүт будүреринең январьда планын хуусаадан эрте күүседип, күрүнеге 10 тонна сүт дужаарының планын — 12 тонна кылдыр боттандырган.

Бистиң корр.

Сакманчылап

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң Саргал болгаш Хайырлыгның кыштагларында хой оолдаашкынны кидин түлүк. Лама Моңгелдейниң коданында 160 хой төрөзин, 162 хураган менди алдынган. Хойжуның дузалакчызы Алексей Ооржак кызымак ажылдап, мактадып турар.

База ол ышкаш Балчыр-оол Баданның коданында 127 хой оолдаан. Комсомолчу Марина Бадан мында ийин дугаар чыл сакманчылап, бо хой оолдаашкынының үезинде түс хураганны доруктур остүргеп, улуг хойжуга хүлээдип бээр деп социалистиг хүлээлгени алган. Аныяк сакманчының ажаалаган хураганнары ам 70 ашкан.

А. ХОМУШКУ.

„ЧАА ОРУК“ СОВХОЗ

Эрзин районда «Чаа орук» совхоздуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында эки көргүзүглерни чедип алгаш, оң ийиги чылын база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээннер.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш совхоздуң хөйжулары чаа инициативаны идип үндүргеннер. Олар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир кыштаглаашкынның үезинде хөйларның баш санын онча-менди камгалап алырын, съездиниң ажыттынар хүнү — март 16-га чедир төрүүр 100 хөйга оналштыр 95-тен өрү хураганны камгалап алырын шиитпиргээннер.

Ол совхоздуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннериниң болгаш келир үеде сорулгаларының дугайында материалдарны мооң адаанда парладывыс.

Профэвилелдерниң XVII съездизинге уткуштур

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Бистиң Эрзин районуң «Чаа орук» совхоздуң ажыл-ишчилери, специалистери, СӨКП-ниң XXVI съездизиниң төвүлүг шиитпирзерин амыдыралга боттандырбышаан, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртпирер, мал ажылының продукциязын бүдүрериң болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Бүгүзэвилелдиң социалистиг чарызынга киришкеш, багай эвес көргүзүглерни чедип алган.

Совхоз эртken чылын күрүнеге 382,1 тонна эттi дужаагаш, планны 103,3 хуузга, сүттүүн—126,7 хуузга база 52 тонна эки шыпарлыг дүктү дужаагаш, планның оналдазын 103,3 хуузга күүсеткилээн. Бо көргүзүглер талазы-биле эртken чылдың планын бүрүү-биле күүсеткенин тос айда-ла СӨКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапортадывыс.

Чылдың төнчүзүнде мал-базы камгалап ап, өстүрер талазы-биле хүлээлгевис чылгыдан өскези шупту күүсеттинген. Төрүүр 100 малга оналштыр шиитпир-биле 92 хураганы, 24 анайны, төрүүр ужурлуг 32 эңгинден ынча бодаганы камгалап алган.

Малдың чаш толуп менди камгалап алыр чымыштыг инээ совхоздуң № 4 хөйжу бригадазы (бригадири Б. Ч. Севилмаа) багай эвес көргүзүглерни чедип ап, төрүүр 100 хойдан 99 хураганны камгалап алган. Бригаданың хөйжулары бир хойдан-на ортумаа-биле 2 килограмм ажыг дүктү кыргаан. Ол социалистиг хүлээлгеде кердүнгенидеп бедик.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхоздуң малчыннар ортузунга чарлаттынган социалистиг чарызынга Маруся Соян эки көргүзүгүң чедип ап, төрүүр 100 хойдан 109 хураганны база бир хойдан-на 2400 грамм дүктү кыргыш алгаш, тиилекчи болган. Ол шыкаш хөйжулар Анай Севилмаа 100-тен 106 хураганны, Даш-ool Седип, Маажылар Чамзын-ool, Спартак Сидоо, Мандал Байыр, Акмаа Дамчай болгаш Сергей Дирчинай олар төрүүр 100 хойдан 100—103 хураганнарны дорукторуп, өстүргеннер.

Чаа төрүттүнген малдың чаш толуп онча-менди дорукторуп алыр херекке сакманчыларның кирип келген үлүг-хуузу эвээш эвес. Оларның дугайында чугаалавайн барып болбас. Эң ылаңгыяда чылдан чылче эки көргүзүглерия чедип ап тураларга Ч. Севил, Т. Балдан болгаш өскелерни-даа адап болур.

Кочетов аттыг сүт-бараан фермазының саанчылары 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин 8 айларда бүрүүбиле күүсеткеннер. Аңаа саанчылар С. Салчак, Б. Дандаа, Ш. Ямбаа оларның кирген үлүг биче эвес. Сүт планы күүсеттинип турар-даа болза, ол талазы-биле бар аргалар ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. Саалдаң хол-биле чорудун турарывыс бо үениң доцелаңге, негелдеңге дүүшпейн турар. Ынчангаш бо чылын сүт бүдүрелгезин көвүдедип, саанчыларның ажылын чингедирибиле электралыг саалданы кылып алырын планывыста киирген бис.

Малдың продуктулуг чорууң чедип алырда оон чыдың 4 үезинде сүттарылгазы кол хамаарылгалыг. Бо чугула ажылда бригада сапай чоланчыларны бымыладып. Сүт соорткан машина чоланчылары Николай Мандаа, Дамба Сандүү, мал чеми сөөртүүрлеп кыш, чай чок дивейн, экии ажылдан туран чоланчылар Андрей Кыр, Михаил Дамба ай. квартал планнарын 105—110 хуу чедир үргүлүү ажыр күүседип келгеннер.

Совхоздуң ажыл-ишчилери кандаашкынның берге уржуктары тураа-даа, мал чеми белеткээрин эге хүнперден бедик темп-биле чоруткан. Үенин берге байдалын кижи бүрүзүү угаап билип, мал чеминиң белеткелинге массалыбиле киришкеш түңнелинде, 3210 тонна бедүүн мал чеми белеткээр планывыста 106 хуу күүсеткен бис.

Чайгы, күскү семиртилгеже кол кичээнгей салганывыстан бо хүнперде кыштаглаашкын, бистиң девискээрде хар улугдаа болза, экии эртип турар. Ам бо хүнперде кол сорулга мал кыштаглаашкының чедиишкиннг эртпирер, бар бүгү аргаларны, курлавырларны чоп ажыглап туруун, чаш төл камгалап алырын чедиишкиннг чорудары болур. Эрткен чылгы чедиишкиннеривис бар-даа болза, чедир ажыглаттынмаан курлавырлар база ээ харысалга чок чоруткун ужурундан чедир кылдынмаан ажылдарывыс барын чугаалаар апаар. Ынчангаш ол четпестерин бо чылын катаптаар дээш оон чогуур түңнелдерни үндүрүп. чаа чылдың сорулгаларын боттарывыстың мурнувуста салып алган ажылдан турар бис.

«Чаа орук» совхоздуң мал ажылының специалистери болгаш ажылданчылары боттарывыстың арга-курлавырларывысты санаар база ССРЭниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуп, сүт садарының социалистиг хүлээлгелерин үшүү квартал-да бүрүүбиле күүсеттинген сорулганы боттарывыстың мурнувуста салган ажылдан турар бис. Чыл төнчүзүнге чедир малдың бүгү чүүлүнериниң баш санының планнарывыс күүселдээнин чедип алыр. Бистиң сорулгаларывыс бедик харысалганы совхоздуң удуртулгазындан ажылчынга, малчынга, механизаторга чедир күжениишкиннг негээр, ынчалзакок боттанып аргалыг. Ынчангаш оларны чедиишкиннг күүседиринге бүзүрелдиг бис.

Д.-Б. ЧОПУЙ,
«Чаа орук» совхоздуң директору.

Эрткен чылын совхоздуң малчыннар эразынга калбарган социалистиг чарызынга эң экии көргүзүгнү Маруся Соян чедип алган. Ол төрүүр 100 хойдан-на 109 хураганны онча-менди камгалап алган.

ЧУРУКТА: М. Соян өөнүң ишти, совхоздуң № 1 хойжу бригадазының бригадири А. Соян-биле.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СҮТ БҮДҮРЕРИ КӨВҮДЭЭР

Кочетов аттыг сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери совхоздуң мал ажылында өске ажылдакчылары-биле бир демей, он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр болгаш доддур күүседир дээш 1981 чылда улуг күжениишкиннг ажылдаан бис.

1981 чылда ферма сүттү бүдүрерин 118,2 хуузга күүсеткен, а 1980 чыл-биле децизээрге 10,6 хуузга көвүдеткен. Күрүнеге 91 тонна сүт садар планын 124 тоннага чедирип, планын 136,7 хуузга күүсеткен болгаш 1980 чылдан 25 тонна сүт хөйжу саткан. Фермаңың коллективи ажылдың шынарынче кол кичээнгейни салып келген, сүттүң 98 хуузун бирги сорттуу кылдыр саткан.

Бистиң фермавыс эрткен ажыл-агый чылында районуң сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка киржип, үргүлүү бирги черни ап, районнуңда, совхозтуң-даа шаңналманталдарын удаа-дараа ап келген. Фермаңың саанчыларының эразында социалистиг чарызынга түңнелин 7 хонуктан үндүрүп турар.

Мурнакчы саанчылар 1981 чылда боттарынга хувааттынган инек бүрүзүнден мындыг көргүзүглерни чедип алган. Саны-Маадыр Салчак — 1511 кг, Дандаа Бады-Хөө — 1379 кг, Ямбаа Шаравин—1096 кг, Лиза Кан-ool — 1062 килограмм.

Бо бүгү чедиишкиннер болгаш экии көргүзүглерни чедип алганывыс коллективтиң чаңгыс кижи дег демнеп күш-ажылы, социалистиг чарышты кижи бүрүзүүге чедиргени, оон күүселдеди—дээштиг болгаш организастыг ажылды чорутканывыста.

1981 чылда кожавыс Тес-Хем районда «Чодураа» совхоздуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының мурнакчы дуржулгазын өөредип чораанывыс база чазын районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң, совхоздуң парткомунуң, дирекция болгаш ажылчын комитединиң бистиң фермаңың базазаашыга районнуң бүгү саанчыларының слеэдүн органнзастаанны, аңаа мурнакчы арга-дуржулгавысты солушканывыс биске кончуг ажыктыг болган.

Фермада партия, комсомол организациялары болгаш улустуң контроль постузу ферманың ажыл-агыйын хүн бүрүде контролдап, коллектив кежигүннери-биле боттускайлаң ажылды чорудун турарындан корум-чурум үрдүр, ажыл шагы үзер чоруктар шуут чок.

Фермаңың коллективи маадыг ажаалда-тежээзинче кол кичээнгейни салып, ферма кормоцех турум ажылдан турары-биле малга бедүүн чемнерни болбазырадын берип, чылыг сүт-биле суггарып турар. Фермада арыг-силигни тудуп, эшталганы хүннүн-не чорудун турар. Амгы үеде ферма кыштаглаашкын эки, сүт саалдазы кудулаайн турар.

«Чаа орук» совхоздуң директинизы фермаңың келир үеде социал айтырыгларын шиитпирдээрин көрүп турар. Чурттапга бажыңнарывыс эрги. Оон орнуңга чаа бажыңнарны тудары көрдүнген. Ол ышкаш малдың уксажылыга ажылынче кол кичээнгейни салып турар. Эрткен чылын совхоз 100 симменталь хунажынарны, 2 бугаларны садып алган. Мыйыстыг бодаг мал бо беш чылда колдуу симменталь уксаже шилчинир болгаш сүт бүдүрери көвүдээр, оон-биле ферманы бүрүн механизацияже шилчидер-арга бар. Бо чүүдерни биске кылып бээрге ажылдаарывыска дыка чиик апаар.

Кочетов аттыг сүт-бараан фермазының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткеп социалистиг хүлээлгени алгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдан турарлар.

Б. АЗЫРАА,
ферманың үеткиги.

ЧУРУКТА: Саны-Маадыр Салчак, Римма Чурук.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: боттаныышкыны кандыгыл?

(Төнчүзү. Эгези № 36 «Шында»).

3. Башкарылганың төвү

Керээлиг аргаже шилчээн бригаданың кол шимчедикчизи — бригадир болгаш бригада чөвүлели. Оларның чогавдыкчы дилээшкинниден, негелделиг чоруундан бригадаың күш-ажылчы чедиишкиннери хамаарыжыр. Бригадир—харысалгалыг болгаш чымыштыг хүлээлге. Ону күүседип турарлар бедик мергежилдиг, инженерлиг саналгаларны, төлевилел-смета документациязын, экономиканы эки билир ужурлуг. Оон-биле кады бүдүрүлге чорудулгазын эки организаставышаан, кижизидикчиниң ролюн база күүседир. Ол бүгү хүлээлгелерни Анатолий Дмитриевич багай эвес күүседип келген болгаш тудугжу көрүүнүң хүндүткелин чаалап алган. Ол тудуг-монтаж ажылдарынга дорт киришпишаан, чаа келгенкерге чагыг-сүме берип, байлак арга-дужулгазын оларга үзелдин-биле дамчыдып турар.

Бригаданың шиити хураганга А. Воронин башкадыр арга-дужулгалыг, негелделиг үш тудугжулу бригада чөвүлелинин кежигүннериниң чыл хүүсээлиг сойгуп келген. Олар көргүскен идегелдиг ажыл-ишчи мөзүү-биле, бодунга болгаш көрүнге негелделин-биле күүседип, бригаданы билдилиг баштап келгенивиден сөөлүг чылдарның планын бригада бүрүн боттандырган. Чаңгыс чижек, 1980 чылдың түңнели-биле ук коллектив бригадалар арызында чарыштың тиилекчизи боон шылгараан. Эргелелдин удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының тудугжуларының шудургу ажылын үнелээш, ийи квартиралыг бир чуртталга бажыңнын ооруг чоокка бригадага берген. Аныы тудугжу А. Салчактың өгбүлеи ында чурттап орар.

Бригадир болгаш бригада чөвүлели күш-ажылчы болгаш технологтуг сагылга-чурумну быжыглаар, тудуг материалдарының, дериглелеринин ажыгладып экижиктер талазыбиле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Шлаңгыя кадрларны коллективке бижыглаарынче кичээнгейни угландырган, күш-ажылдың чурумун хажыда бээр ийи-чаңгыс таварылгаларны оюн эртпейн, оон чылдагаанны тодаратканнар, хемчегларин ап чорудар чанчылдыг.

Эрткен чылын бригадага бир чаа ажылчын келген. Оон-биле чогуур чугаашы кылгаш, бригада кежигүнүнге хүлээп алырын эргелелдин удуртукчуларынга дыңнадыргага, олар тудугжуларның күзелин хандырган. Чаа келген ажылчын бодунуң сөзүнге, ээ болуп шыдавайн, арага-дарыже хандыгын. хөй прогул кылгаш, бригададан боду-ла чорүй барган. Бригаданың ажыл-ишчизи, кижи бүрүзүнүң даагнаан ажылынга кызымма — чылдагаан чок черге ажылдан саалдаар, прогулдаар кижилерге тоарымча чок байдалдарны чайгаар-ла тургуза бээр. Ажыл шаты үзер, прогулдаар кижи ук коллективке ижикпес ужуру-даа ыпда.

Эдилелиг объектиге тудугмонтаж ажылдарын кылырыбиле эргелел биле бригадаының аразында чардынган дугуржулга-керээни ажыл-хөреекке боттандырар дээш бригада чөвүлели тодаргай хемчегларни, шудургу ажылдарны кылып чорудун турар.

4. Мергежилдиң бедиинче базым

Комплекстиг бригаданың ажылдыкшылары ацгы-ацгы мергежилди шиитгээдип алган турар. Чүге дээрге бирээзин оскеан солуптарга бүдүрүге чорудуушкунуунга туруушкун болбайн, ажылдың темпизи суларавас. А. Воронининиң удуртканы комплекстиг бригадада он тос ажылчын бар. Ында кижи бүрүзү профессионал мергежилин бедиттиишаан, ийи-бир чаа мергежилни база шиитгээдип ап турар. Оон түңнелинде бригаданың ажылчыннарының разрядының орту-мак деңнели — 3,6 Участоктуң мастери В. Зверьев, бригада чөвүлели тудугжу кадрларын билиг-мергежилин бедидеринге хамаарышкан теоретиктиг болгаш практиктиг хичээлдерин ажыл-ишчи-биле сырый холбап турган, неделяда ийи удаа эрттирип турар. Өөредилгебудургее комбинадының төлээлери эрткен чылын бригадаларга сул

Беш чылдың шалыпчылары

МАСТЕР

Чолдакемма аргасының ыныл, ычаллажок мөгешыыраадаштыдан-на илдеңэрулуструушыкшап деллем эгинерлиг, мөге холдарлыг. Чавык хүдүмзүрүгчайнаанчазагай арын-шырайлыг, хүргүл характарында отугаштарыкыптыкан, калбаксымаарында секиладерорыу бар.

Назынын алыр болза, чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур хире. Екатерина Васильевна Козорезова ыдыг. Ону уктуг тараачын деп хөөрем чок чугаалап болур. Ол чүвени билип кээрде-ле ачазы черден чарылбас тараачын кижи турган. Ада-иезиниң тараачын чанчылы, черте ынакшылы уругга салгалболуп артып калган. Хол иин бут чаңдыр баспас дижири ышкап, Екатерина Васильевна база черден салдыкпайн барган. Тараачын үчүн дээн.

«Революцияның чалбымы» совхозтуң төп шаңынга үрезин тараа арыглап турда. Екатерина Васильевна Козорезова-биле ужуражы бердивис.

— Чогум кышкы үеде бистиң авенозуна кезек кала хостуг үе бар апаар —деп, чугаалай-дыр. — Ынчан-даа ана орбас бис. Ам мында совхозтуң үрезин тараазын аштап арыглаарынга дузалажып турарывыс бо-дур.

— А силерниң ногаа авенозуңуң ажылы чогум пайы үеден эгелээрил? Шуут-ла частың келирин манап олурбас-ла ыйнаан, але? — дидим.

— Оо, час кээрин манап орар ужур кайда боор! — деп, Екатерина Васильевна харыылады. — Баш удур ыяк белеткенил алыр. Оон башка чаагай дүжүт өстүрүп алыры берге.

Екатерина Васильевна 1967 чылдан бээр «Революцияның чалбыжы» совхозтуң ногаа авенозунга ажылдап келген. Сөөлгү алды чылда совхозтуң ногаажылар авенозун удуртуп турар. Оон авенозу бижыглаан участоктуң гектар бүрүзүнден ногаанның чаагай дүжүдүн чылдынга өстүрүп ап келген. Чижээ, 1980 чылда Е. В. Козорезованың авенозу гектардан-на напустаның 500 центнер, а он бирги беш чылдың баштайгы чылында агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок, кааң болза-даа гектардан 400 ажыг центнер дүжүдүн ажаан алган.

Ол хире бедик дүжүттү алырда, эвээш эвес күжеништикиниң үндүрер, агрономняда чаа чүүл бүрүзүн, мурнакчы арга-дүржулганы ажыглаар апаар. Екатерина Васильевна Козорезованың авенозунуң капуста өстүрер технологиязын, дүржулгазын маңза кысказы-биле-даа болза, бижип көрээли.

— Авеновуска ажыл апрельдиң ийиги чартыында хайнығыш үнер — деп, Екатерина Васильевна чугаалады. — Авенода шупту 7 кижи бис. Ажылдап турарывыс чаңгыс кижи дег, бир демниг. Звено парник кылыр рамаларны апрель 16-да-ла септеп эгелей бээр.

Мында ажыл чиик эвес дээрзин демделеге чогуур. 180 раманы пленка-биле хере тыртып турган. кагар. Рамаларны кылган, парниктерни тургузупкан соонда, одуг кээрер өдек дажыглаан киирер. Бежеп ажыг тонна өдекти парниктерге хол-биле кедүрүп урар. Иээрер өдекти дажыглаан урган соонда, оон кырындан кара өдекти 20 тонна хирени тонненп, 10—15 сантиметр кылын кылдыр дескилээр. Чүгле ынчап чемиштиг кара хөрүүнү 5-7 см. кылдыр урар. Парникти ногаа үрезинин тарыырынга белеткээр чымыттыг иштин башгайгы үе-чадазының доозулганы ол.

Дараазында суг киидер болгаш оок-биле парниктерде белеткээн черлерни бүдүрүүн суггарар. Довурак шыгаат, адаанда өдек изиңирге, майның баштайгы он хонуунда капуста үрезинин үш сантиметр хаңы хөмер. Олче дораан суг кутпас, үлерин көрүп тургаш суггарар. Чашкан үрезин дөрт хонгайда-ла көстүп үнүп көзер. Оон-на капуста өзүмнерин өстүр азырап, суггарып эгелээр. Ол парникке элээн мандыл өзүп үнер апаар.

Ынчан база бир харыысалгалыг ажыл эгелээр. Ол дээрге ногаа тарыыр шелге хоралакчыларны — ачелерни, күскелерни хорапнап узуткаары-дыр. Ногаа шелүүге чаңгыс-даа өрге артпас кылдыр, шак ынчаар узуткаарын чедип алыр керек. Ол-ла үеде ногаа суггарар бүгү, арыйты база аштап белеткээр болгаш черни ангаарып болбаазырадыр.

Июньүң ортанда-ла капуста өзүмнерин шелге апарып олуртуп эгелээр. Бо үлүг күш үнер ажыл. Дөс бүрүзүүн аразын 50 см. кылдыр чаңгыстап олуртур. Гектар черге ийи муң хире дөстү ынчаар тарып олуртуру чиик эвес. Ону кыска хуусаада чорудары чугула. Екатерина Васильевнаның авенозунуң капустаны шелге олуртурунга Балгазың школазының үстүкү класстарының ееренекчилери шеф дузазын көргүзүп турар. Олар ногаа өстүрериниң мастерлеринниң удуртулгазы-биле ажылдавышаан, тараажының белең эвес мергежилиниң ут-шиин билип, аңаа чаңчыгымышкынны ап турары ажыктыг.

Авенога капуста олуртулгазы колдуунда-ла чаңгыс неделя шитинде доосту бээр. Олуруткаш, баштай суггарар тускай сава-биле сугну оожум кудар. Сөөлүнде олуртканөзүм черже дазылдынып, быжыга бээрге, буга суун арык-биле бадырган, хереглеттинериниң чергези-биле суггарып турар.

Чайгы үеде авенога ажыл база-ла эңдерек болур: үүн эгелээнинии хире-шпа-биле бок үнүштерни чудуп аштаар, бар апарган хоралакчыларны узуткаар, суггарылганы чорудар, немелде чемгерилгени кылыр.

Августүң 15-тен соңгаар капустаны чемге хереглеп эгелей бээр. Мурнакчы ногаажының авенозунуң ажылдап турары ыдыг-дыр.

Екатерина Васильевна Козорезованың удуртқан авенозу 1976 чылдан эгелээш-ле чыл бүрүде республиканың ногаанны бригадаларының социалистиг чарыжынга доктаамал тиилеп, 1 чергениң диплому-биле шаңнадып келген. Звеночу боду 1979 чылдан бээр «эң эки ногаажы» деп хүндүлүг атты эдилеп турар. Эрткен чылдың түңнели-биле Екатерина Васильевна Козорезова ногаанан чаагай дүжүт алырынга республика чемпиону болуп, Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

Оң бирги беш чылдың ийиги чылынга хамаарыштыр, ногаа өстүрериниң мастери мынча диди:

— Беш чылдың ийиги чылында база-ла бистиң авеновустүң мурнунда улуг ажыл херектер турун турар. Ажылагый бо чылын ногаа шөлүн калбартырыы шиитпирлээнин. Ындыг болганда, оон алыр орулга база улгадыр апаар. А ылыыр ажыл мурнунга депшээр үжүр чок! Гектардан капустаның 500 центнер чедир дүжүдүн алыр соруглаганы салган бис. Ол чиик эвээн билир бис. Ынчалзажок ону боттандырып болур. Арга-дүржулга бисте бар. Чүгле кежээ, кызымак ажылдаарындан хамаарыжыр.

К. АРАКЧАА.

Таңды район.

ЧУРУКТА: авено удуртукчузу Е. В. Козорезова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СОЙГАЛААШКЫН

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.). «Лайынчы хорааннар бүдүмелдерин массалыы-биле бүдүрериниң талазы-биле Рейганның чарлаан программазы болган АКШ-тың эрге-чагыргаларының ол соруглаларга 1983 сан-хөө чылында 810 миллион доллары үндүрер деп болазы массалыг уругкаашкынның чепсектеринин чаа хевирлерин бүдүрерин улам күштелдирер дээни ол болуур — деп, сураглыг англи эртемден профессор Стивен Роуз медеглээн. Британ парламентиге парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, ол ындыг чепсекти ажыглаар болза, «Чер кырынга дириг амыдыралды уэуткаар кыжанылыг агитпимее биохимиктиг чорудуглар эгелээр» деп, ол демделеэн.

«Химиктиг чепсектерге удур Расселдиң комитединиң» даар-организациязының белеткээни «Химиктиг чепсектиң айбылы» деп брошюраның чырыкче үнгенинге тураскаатқан парлалга конференциязынга англи сураглыг эртемденнер, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары чүве чугаалаан. Химиктиг чепсекти ажыглаар болза, ол Европаның база бүгү делегейниң чурттакчы чонунга кайы хире айыылдыг болурунче олурушканнарның кичээнгейин олар углаан.

Лейбористиг партиязын обшиналар палатазының кежигүнү Ф. Оллаун бодунуң партиязының национал күүскомунун делегей комитединиң мурнунан чүве чугаалаан, америк администрациязың айыылдыг планнарын шиитпирлиг буруу шаңкап. Ол Великобританияның чазаандан чурттун девискээринче америк химиктиг чепсектериң складтарын тургузарынга чөпшээрежиринден ойталаарын негээн.

Чаа хоран бүдүмелдер АКШ-тың девискээринче болуп бөлгү дег химиктиг халдаашкынны белдурбазының эргежок хемчээ кылыр бүдүрүнер деп Вашингтонуңун хоозун балыкалдарын парлалга конференциязынга таныштырган брошюра долузу-биле ойтур шаап турар. «Ол недегледер кандыг-даа үилезин чок» деп, номнун авторлары айыткан болгаш ийи ангы дээштиг ол химиктиг спарядтар далганныг база «Першинг-2» деп ракеталарга, а ол шыкаш «Ф-111» деп бомбалакчы-хылыкчы самолеттарга тургузарынга хереглеттинер деп медеглээн. «Ындыг хевирниң боо-чепсектери халдакчы чепсектер болур» — деп, номда демделеэн.

Брошюраның авторлары — Европага химиктиг дайынның кандыг салдарлыг болурун чарт медереп билип турар сураглыг британ эмчилер, химиктер, биологтар — Пентагоннуң амгы белеткелдериниң «камгалал хевирлиг», ол дээрге ССРЭ-нин хөделиишкиннерине «харыы» болур деп Вашингтонуңун хоозун балыткалдарының негезин долузу-биле илередип көргүскен. Совет Эвилели химиктиг чепсектерни бүдүрер, коонизер байтык, каттышкан Штаттарның ат салып күштүг болдурарынга барык 50 чыл негеттингени «Дайынга харлыктырар, хораннаар болгаш өскелээ ол чижектиг галтарны болгаш бактериологтуг чепсекхерекселдерни ажыглаарын хоруур дугайында» Женева протоколунга эң бир дугаар ат салганнарның бирээзи болуур деп, номда демделеэн.

А. ФЕДЯШИН.

Профэвилелдерниң бүгү делегей конгрезинде

ГАВАНА. (СЭТА). Профэвилелдерниң X Бүгү-делегей конгрези делегейниң профэвилел шимчээшкиниң сырый каттыжышкынын улам ынай быжыглаарының, тайбың, социал депшилге болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, империализмге удур демисселге алыпчы чонпарның чаңгыс аай хөделиишкиннериниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның Чаңгиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын конгресстиң киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Банырлыг чагаада чаагай состеря дээш Л. И. Брежневке чүреткиң хаңыжыдан өөрүп четтириишкинни профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының даргазының оралакчызы Карел Гофман бүгү делегаттарның өөрүнээзинден илергейлээн болгаш бүгү-иниги тайбың херээнге бараан кылдыр оон могаглылаг чок ажыл-чорудулгазынга чедиишкиннерни совет удуртукчуга күзээн.

Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро конгресске чүве чугаалаан. Ажылгы чонпарның болгаш улустарның эрге-ажыктарын амгы байдалдарда камгалаары — ол дээрге оларның амыдыран, тайбың чурттаар, ажылдаар, хлеб алыр эрелерин камгалаары-дыр деп, ол онзалап демделеэн. Тайбың дээш, кижи төрелтегенин ядролуг халапчак камгалаар дээш демисселден артык чугула сорулга амгы үеде чок деп, Кубаның удуртукчузу медеглээн. Тайбың болгаш чавырлыышкыны дээш демисселге ажылчы чонпарның ханы сонуургалдыг. Ынчангаш тайбың дээш демисселдиң болгаш ажылчы чонпарның амыдыралчы негелделерин хандырар дээш демисселдиң туктары кожа кипскиир ужурлуг. Тайбың дээш демисселди улам-на күштелдирер база ажылчы чонпарның социал-экономиктиг эрелери дээш демисселди хары угда идепкейжидери эргежок чугула дээрзинге бүзүрээн бис.

Делегейниң ийиги дайынының үелериннен бээр эң-не айыылдыг үеде кижи төрелтеген ам чурттан турар-дыр. Термоядролуг дайынның кыжанышкыны улам-на күштелип турар. Политика талазы-биле харыысалга чок чамдык кижилер, хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттарның чагырыкчылары дайын айыылын күштелдирип турар-дыр деп, оратор демделеэн.

Делегей байдалының чидиглеңгенинниң харыысалгазы АКШ-тың амгы администрациязынга болгаш оон чамдык эвилелчилеринге бүрүн онаажып турар деп, Ф. Кастро медеглээн. Удур туржушкунуң болгаш «соок дайынның» угланышкыныбиле чавырлыышкынны солуурун оралдашкан АКШ-тың удуртукчуларының сарыыл чок хөделиишкиннери дайын кыжанышкынны кедергей күштелдиргең дээрзи бүгүдеге эки билдингир.

«Коммунистиг агрессия дуганы» даар хоозун чулчуруушкунуң дузазы-биле ядролуг ракеталарның чаа системазын Барыын Европага албадап пенгередирин АКШ-тың чагырыкчылары оралдажып, стратегтиг дең бандалды үрээринче чүткүп, делегейниң ол районуна дүшкүүрүг чорукту дыка чидиглендирип турар. АКШ-тың амгы администрациязының кедергең реаксылыг политиказы бүгү делегейде чоңга удур эң-не дерзин болгаш шажылакчы өзу-чурумнарны оок деткин турарында илереттиниң турарын Кубаның удуртукчузу айыткан. Оок түңнелинде дүшкүүрүг чоруктуң чаа одаглары кыптыгын келген.

Боо-чепсектерни эңдере бүдүрери дээш харыысалгазы социалистиг дем каттыжылга чурттарынче чуүй каар дээш семээшкиннер кандыг-даа эрге-хоойлуга дүүшпес деп, Ф. Кастро чугаалаан.

Чиг-эт курлавырларын чаалап алыр, рынокторны хунаажыр, ееке улустарның күш-амылын болгаш курлавырларын дарлаарынче угланган түткүлдер чаа хевирниң социал системазы болуур социализмге каячан-даа түүлдешпес. Империалистиг политиказа оортан эң-не качыгдап турар миллион-миллион ажылчы чонпар удур туржуп турар.

Социал айтырыглар шиитпирлеттинип болуур деп быжыы-биле бүзүреп турар бис, ол демисселге кол рольду ажылчы чонпар эзлеп турар. Фидель Кастро конгресске чүве чугаалаан. Ажылгы чонпарның болгаш улустарның эрге-ажыктарын амгы байдалдарда камгалаары — ол дээрге оларның амыдыран, тайбың чурттаар, ажылдаар, хлеб алыр эрелерин камгалаары-дыр деп, ол онзалап демделеэн. Тайбың дээш, кижи төрелтегенин ядролуг халапчак камгалаар дээш демисселден артык чугула сорулга амгы үеде чок деп, Кубаның удуртукчузу медеглээн. Тайбың болгаш чавырлыышкын дээш демисселге ажылчы чонпарның ханы сонуургалдыг. Ынчангаш тайбың дээш демисселдиң болгаш ажылчы чонпарның амыдыралчы негелделерин хандырар дээш демисселдиң туктары кожа кипскиир ужурлуг. Тайбың дээш демисселди улам-на күштелдирер база ажылчы чонпарның социал-экономиктиг эрелери дээш демисселди хары угда идепкейжидери эргежок чугула дээрзинге бүзүрээн бис.

Делегейниң ийиги дайынының үелериннен бээр эң-не айыылдыг үеде кижи төрелтеген ам чурттан турар-дыр. Термоядролуг дайынның кыжанышкыны улам-на күштелип турар. Политика талазы-биле харыысалга чок чамдык кижилер, хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттарның чагырыкчылары дайын айыылын күштелдирип турар-дыр деп, оратор демделеэн.

Делегей байдалының чидиглеңгенинниң харыысалгазы АКШ-тың амгы администрациязынга болгаш оон чамдык эвилелчилеринге бүрүн онаажып турар деп, Ф. Кастро медеглээн. Удур туржушкунуң болгаш «соок дайынның» угланышкыныбиле чавырлыышкынны солуурун оралдашкан АКШ-тың удуртукчуларының сарыыл чок хөделиишкиннери дайын кыжанышкынны кедергей күштелдиргең дээрзи бүгүдеге эки билдингир.

«Коммунистиг агрессия дуганы» даар хоозун чулчуруушкунуң дузазы-биле ядролуг ракеталарның чаа системазын Барыын Европага албадап пенгередирин АКШ-тың чагырыкчылары оралдажып, стратегтиг дең бандалды үрээринче чүткүп, делегейниң ол районуна дүшкүүрүг чорукту дыка чидиглендирип турар. АКШ-тың амгы администрациязының кедергең реаксылыг политиказы бүгү делегейде чоңга удур эң-не дерзин болгаш шажылакчы өзу-чурумнарны оок деткин турарында илереттиниң чөптүг эвес тургузуун өскертир соруглага туруп турар.

Социалистиг нитилелге профэвилелдериниң чугула ужур-дузазын Ф. Кастро демделеэн. Кубаның адресинге хамаарыштыр база катап кыжанышкынарны былып турар америк администрациязының дайынзырак чиңгеңиишкиннерин ол сойгалаан. Бис кандыг-даа кыжанышкынга, шугуле болгаш ультиматумнарга алыспас бис деп эң шиитпирлиишкиннерге сагындырып турар ойс деп, оратор демделеэн.

Тайбың бе азы дайын бе? деп айтырыг бистиң бо амгы хүнпериште бөмбүрзектиң кижи бүрүзүнге кол теп айтырыг болур деп, ВЦСПС-тин даргазы чугаалаан.

ССРЭ, социалистиг дем каттыжылгазының чурттары Чер кырында тайбының кажангызындан-даа артык күчүлүг далганыжы болуп турарынга бүгү диптериниң улустары ылаптыг бүзүрөн корген деп, совет делегациязының удуртукчузу медеглээн.

Ол хире бедик дүжүттү алырда, эвээш эвес күжеништикиниң үндүрер, агрономняда чаа чүүл бүрүзүн, мурнакчы арга-дүржулганы ажыглаар апаар. Екатерина Васильевна Козорезованың авенозунуң капуста өстүрер технологиязын, дүржулгазын маңза кысказы-биле-даа болза, бижип көрээли.

— Авеновуска ажыл апрельдиң ийиги чартыында хайнығыш үнер — деп, Екатерина Васильевна чугаалады. — Авенода шупту 7 кижи бис. Ажылдап турарывыс чаңгыс кижи дег, бир демниг. Звено парник кылыр рамаларны апрель 16-да-ла септеп эгелей бээр.

Мында ажыл чиик эвес дээрзин демделеэн. Ол-ла үеде ногаа суггарар. 180 раманы пленка-биле хере тыртып турган. кагар. Рамаларны кылган, парниктерни тургузупкан соонда, одуг кээрер өдек дажыглаан киирер. Бежеп ажыг тонна өдекти парниктерге хол-биле кедүрүп урар. Иээрер өдекти дажыглаан урган соонда, оон кырындан кара өдекти 20 тонна хирени тонненп, 10—15 сантиметр кылын кылдыр дескилээр. Чүгле ынчап чемиштиг кара хөрүүнү 5-7 см. кылдыр урар. Парникти ногаа үрезинин тарыырынга белеткээр чымыттыг иштин

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Транспорт башкарылгазыны электроника бодунга алыр — бо беш чылда Болгарияның национал транспорт комплексиниң хөгжүлде программазының үндезини мындыг, ол ам амыдыралда боттанып эгелээн.

Комплекстиг автоматтизациялаан механизациялаан ажыглаары транспортту башкарарының чаңгыс аай автоматчыткан системазын тургузаар арганы бээр. Чижээ, демиргоруктарда составтарны четчелеп турар кол-кол станцияларга маршрут-релелиг техниканы ажыглаары диспетчерлериң болгаш стрелочниктерниң ажылын дыка чиңгедир арганы бээр. София — Пловдив участогунга позедилер шимчээшкинин башкарары бүрүнү-биле автоматчыттынар. Автомобиль транспортунга электроннуг санажылга машиналарны каш-ла секунда иштинде чүүк сөөртүлгелериниң эң ажыктыг графигин тургуза каапгар. Ол бүгүнүң түңнелинде транспорт херекселдерин эдилээриниң ажыктыг өзер, куруг чоруур рейстер болбас. Автоматчыттынган системалар ол ышнаң автобустар шимчээшкинин болгаш чурттар аразынга авточүк сөөртүлгезин база болдунга алыр.

Чер болганга автоматчыткан системаларны транспортка ажыглаары транспорт будүрүлгелериниң ажылын ылап шын организастаар, кожуг составтарын ажыктыг ажыглаар болгаш эң түлүктүг магистральдарга шимчээшкинин чиңгедил, деска сайгарар арганы бээр. София — Пловдив участогунга позедилер шимчээшкинин башкарары бүрүнү-биле автоматчыттынар. Автомобиль транспортунга электроннуг санажылга машиналарны каш-ла секунда иштинде чүүк сөөртүлгелериниң эң

БУДАПЕШТ. Венгрияның көдээ районнарынга тудуг ажылдарының хемчээли бо чылын барык 15 хуу өзер. Борлод областының көдээ суурларынга амгы үениң универматтары, Пешт болгаш Саболг-Сатмар областарының кооперативтеринге болгаш күражыл-агыйларынга — мал ажылынын улуг фермаларга ажыглалга кирер. Көдээге тудуг ажылын калбартырынга улам улуг роль ду специализастаттынган тудуг каттыжышкынарын ойнап турар.

Бо хүннерде республикада 40 ажыг ындыг улуг каттыжышкынар бар, оларда 300 хире янзы-бүрү тудуг кооперативтери болгаш будүрүлгелери кирип турар. Сөөлгү чылдарда көдээ суурларның шаңкын хөгжүлдезин, көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң калбарганы оларның мурнунга специализацияны улам хамыладыр сорулганы

УЛАН-БАТОР. Мында бир чылда 3,5 муң тонна чүүл удаазыннар кылыр күүдүүл фабрикаңың ажыглалга киреври күүне комиссиязы бадыткаан. Оон продукциязы янзы-бүрү дүктен кылган нөстерик, хевистерни, трикотаж кылыларны будүрериннге хереглеттинер. Совет болгаш Польша эң чаа машиналар-биле, ол ышкаш «ГДР-ге кылган» деп маркалыг агрегаттар-биле дериттинген ол чаа будүрүлге чүүтүн дүк сайзырадыл кылыр үлетүрүүнүң бараан үндүрүлгезинийн катап көвүдедир арганы бээр.

БЕРЛИН. ГДР-де эң улуг «Карл Цейс Йена» даар оптика-механиктиг комбинаттың бо чылгы программазынга немешкен чаа болбаазыраттынган кылымалдар микроэлектроника баазазынга шиңгээдип алдынган. Оларның иштинде контроль-хемчээшкин болгаш астрономия приборлары, нарын оптика системалары бар, ук будүрүлгеде оларның үндүрүлгези социалистиг чурттар аразында иүш-ажыл хуваалдазының системазынга эгелээн.

Микроэлектрониканы болгаш саналга техниказын шиңгээдип ажыглаары — бо беш чылда 45 муң кижилиг күш-ажылтыг коллективтиң кол ёорулгаларының бирээзи. Амгы үеде бисте 80 ажыг шуут чаа болгаш сайзырангайжыттынган приборларны интегралдыг схемаларны ажыглап турган ажылдап турар. Комбинаттың будүрүлгезинин иштин хемчээлинге ындыг кылымалдарның улуг-хуузу бо беш чылдың төнүзүүнде 45 хуу чедир көвүдөөр.

(ПМА).

ССРЭ чугаалажыышкыннарга бүрүн сонуургалдыг

ВЕНА. (СЭТА). Делегей байдалының баксыраанынга шериг хемчеглери-биле харылаар дээн Совет Эвилелиниң бодавайн турарынга бүзүрээнивис — Москвага бистиң бесседаларывыстың эң чугула түңнели болган. Харыында чугаалажыышкыннарны кылырынга, чепсегленниишкинин контрольдаарынга болган кызытаардааарынга ССРЭ мурнуку хевээр хаңы сонуургалдыг болуп турар деп. Социалистиг интернационалдың чепсегленниишкинги дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң секретары, Австрияның Социалистиг партиязының баштаар черинин делегей айтырыгларының талазы-биле секретары В. Хаккер «Зоциалистише корреспонденц» бюллетеньге берген интервьюзунга медеглээн. Консультативтиг чөвүлелдиң төлээлекчилериниң бирээзи болуп, он Москвага кээп чораан. Чөвүлелдиң төлээлекчилерин СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев хүлээп алган.

Женевага чугаалажыышкынларга киирери-биле чугула саналдарны Москва белеткээн-дир деп, В. Хаккер демделеэн. Рейганның ап чорутканы «хемчеглерни» совет талапыгыышкын чокка көрүп турар, а ееке чурттарның дузазы-биле ол «хемчеглерни» АКШ-тың администрациязы ам улам калбартыр бодап турар. Ынчаарга Вашингтоннан ылгалдыг кылдыр ядролуг чепсекти ажыглап болур дугайында Москвада кым-даа чугаалавайн турары — онза чугула-дыр. Атомнуг чепсек — ол дээрге, камгаланырының эвес, а узутпаарының чепсээ дээрзин Барыын Европада улам-на хөй кижилер Совет Эвилели-биле бир дөмей билип турар.

Социалистиг интернационалдың болгаш адаа киргең партиларның ужур-дузазын Совет Эвилели амгы үеде президент Рейгандан артык шын үнелеп турар-дыр деп, В. Хаккер онзалап демделеэн. Москва-биле, а ол ышкаш Вашингтон-биле, Каттышкан Штаттарның чагырыкчылары орадажып, стратегтиг дең бандалды үрээринче чүткүп, делегейниң ол районуна дүшкүүрүг чорукту дыка чидиглендирип турар. АКШ-тың амгы администрациязының кедергең реаксылыг политиказы бүгү делегейде чоңга удур эң-не дерзин болгаш шажылакчы өзу-чурумнарны оок деткин турарында илереттиниң чөптүг эвес тургузуун өскертир соруглага туруп турар.

Социалистиг нитилелге профэвилелдериниң чугула ужур-дузазын Ф. Кастро демделеэн. Кубаның адресинге хамаарыштыр база катап кыжанышкынарны былып турар америк администрациязының дайынзырак чиңгеңиишкиннерин ол сойгалаан. Бис кандыг-даа кыжанышкынга, шугуле болгаш ультиматумнарга алыспас бис деп эң шиитпирлиишкиннерге сагындырып турар ойс деп, оратор демделеэн.

Тайбың бе азы дайын бе? деп айтырыг бистиң бо амгы хүнпериште бөмбүрзектиң кижи бүрүзүнге кол теп айтырыг болур деп, ВЦСПС-тин даргазы чугаалаан.

ССРЭ, социалистиг дем каттыжылгазының чурттары Чер кырында тайбының кажангызындан-даа артык күчүлүг далганыжы болуп турарынга бүгү диптериниң улустары ылаптыг бүзүрөн корген деп, совет делегациязының удуртукчузу медеглээн.

МАРН ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның ээлчеглиг пленуму болган. «МАРН-ның XVIII съездизиниң чер ажылын хогжүдер талазы-биле айыткан соруглаларын күүсендир талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында» айтырыгны пленумга чугаалаткан.

МАРН ТК-ның Чиңгиве секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал пленумга чүве чугаалаан. Делегей байдалының айтырыгларынга ол доктаалаган болгаш Социалистиг интернационалдың чепсегленниишкинин дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилери-биле чоокта чаа Москвага болган үжуражыышкынының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев дайын аймылын узутказарынче угланган эң чугула чаа саналдарны кедүргенин демделеэн.

Европада объектилерже угланган ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээнниң бүгү хевирлериниң ийи тала бүрүн ойталаар дугайында дугуржуп алыр, харый-даа ортумак ыракшылдың болгаш тактиктиг ядролуг чепсектен Европа диптя бүрүн хостаар дугайында, а ол ышкаш ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектерни ийи талаар үе-чадалар аайы-биле улуг хемчээлге кызырар дугайында эң Л. И. Брежневтиң саналдары болгаш еске-даа инициативалары дайын халаавының кыжанышкынынган кижи төрелтегенин херек кырында хостаарынга Совет Эвилелиниң белегинниң дугайын тодаргай хереглеп турар-дыр деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

Боо-чепсектерни боттуг кызырарын болгаш узутказарын хандырар чүгле шыдамыктай болгаш чогумчалыг чугаалажыышкынынар делегейниң амгы маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээринин кара чаңгыс шын арганы болуп турар дугайында Совет Эвилелиниң туружу-биле Моолдун Араттың революстуг намы болгаш Моолдун чазаа бүрүн чөпшээрежин турар деп, оратор онзалап демделеэн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы Тайбының программазын амыдырарга боттандырарының оруунга улуг базым болган эң Л. И. Брежневтиң чаа саналдарынга МАР-ның коммунистери, бүгү ажылчы чонпарны ийиг байырны чедирбишаан, ол саналдарны бүрүн деткин турар.

Бистиң партиявыс болгаш МАР-ның чазаа Совет Эвилели-биле болгаш аңы-дуңма социалистиг оске-даа чурттар-биле демнежин алган, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, боо-чепсектиң эңдере бүдүрерин ыңчыктырбас дээш, чаа дайын кыжанышкынынга удур моон соңгаар-даа улам шиитпирлиг демисселжир.

Пленумга тургускан айтырыгга хамаарыштыр Ю. Цеденбалдың демделээнин болза: көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазын чайгылып чок хөгжүдеринче доктаамал кичээнгейин партия болгаш чазак угландырып турар. Амгы беш чылда көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкынынары эрткен беш чылдазы-биле деңнээрге 37,8 хуу өзер. Ынчаарга мал болгаш чер ажылының продуктулуун чайгылып чок бедидери — партия, күрүне, көдээ ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларының кол соруглазы. Чаа техниканы камналгалыг, бедик будүрүкчүлүг, ажыл-агыйжы өзу-биле ажыглаары, эртеминг болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннерин будүрүлгеге шиитпирлиг шиңгээдири — көдээ ажыл-агыйның шаңнын хөгжүлдезин чедип алырының эң чугула негелдээн болуп турар.

Ийи чыл иштинде 30 муң ажыг кижини узуткан чөк кылган сальвадор хүнта эрге-чагыргада чүгле Каттышкан Штаттарның бүгү талалыг детхимчезиниң дузазы-биле ылыртыныр турар. Вашингтон анаа янзы-бүрү шериг техниказын болгаш боо-чепсектерни халаска берип, америк шериг «чөвүлекчилери» партизаннарга болгаш тайбың чурттакчыларга ужур шалжылакчы операциялаарны дорт ажылтап кылып, удуртуп турар.

(Солуннардан).

Ханныг үүлгезинчи болгаш оон акыргеч амзаржыкчызы.

Кубаның «Гранма» солундан чурук.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ийи шүлүк

ХҮНДҮЛЕЛ

Каш үелерин эртип келген,
Кадыг-бергелерин тиилеп келген,
Буурул баштыг кырганнарның
Буянныг оруу хүндүлелде.

Ажы-төлдерин өстүрген,
Аныяктарны йөреэп аътказган
Ачы-буянныг кырганнарны
Ада-не ышкаш хүндүлеңер!
Аныях назының алдарын,
Алдын эртинеге деңнеңер,
Ажыл-ишке кежээ кижи
Амыдыралдың чаражы боор.

ЧАГЫГ

Ак-буурул иредерден
Аныяк өскенге чагыг:
«Арага-дарыга хандыкпаңар.
Аас-дыңды үндүрбеңер!

Тенек болуп тоныаңар!»— деп,
Чаагай сеткил-биле
Чагыгын кырганнар берип
чораан.

Аас-кежиин чедип аарда
Ада-нең созуп дыңна,
Буянныгны кылырында
Буруңгулар сөзүп дыңна.
«Дедирзеңер будузбаңар;

Сезен харны харлаза-даа
Сеткил-сагыш аныяк
болуп—
Уругларым бүгүдеге
Угаан-сарыыл чагыгым
бердим.

Седип-оол ТАНОВ.

АЛТАЙ УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

1. Ийи кыстың чажы чиңге,
Ийи ооздуң чажы чоол,
Ийи кыс чажыт,
Ийи оол чажыт.

Ийи оол ийи кысты тудар
дээш
Чүгүрзе-чүгүрзе четпээн,
Сүрзе-сүрзе ам-даа четпээн.
(Бажыызы эт-херекселде).

2. Тайга үзүе турбас
аъдым,
Далган берзе чивес аъдым,
Өзеп кирзе өлбес аъдым,
Өзеп берзе чивес аъдым.
(Бажыызы эт-херекселде).

3. Хар алдында
Хайныг чайзаң чыдыр.
Чер алдында
Четкериг чайзаң чыдыр.
(Бажыызы эт-херекселде).

4. Элик бе дээрге
Элик эвес,
Эжеп кудаа деп эвес.
Койгун бе дээрге
Койгун эвес,
Кожа кудаа деп эвес.
(Бажыызы эдилелде).

5. Ай-Хаанның оглу
Алдын чымчак берттүг.
Хүн-Хаанның оглу
Хүмүн чымчак берттүг.
(Бажыызы үнүште).

6. Боду тыныш чок
хирезинде
Борбайтыр шагар.
(Бажыызы үнүште).

Очулдурган Д. ОНДАР.

ПАРТИЗАННЫҢ УРУУ

Чылдар болгаш кижилер

Оон адазы Иван Пахомов чонуун хосталгазы, аас-кежии, келир үеан дээш идеонкейлиг демисежип турган, Тарлашкын тулчуушкунунга маадырлыы-биле өлген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чаңныктыг чылдарының эгезинде-ле партизанның уруу, ынчангы комсомолчу Настя Пахомованың сагыжы дестүнмейн, немец-фашизмге удур демиселдиң мурнуку одуруунга туржуру дээш, Тывадан фронтуже аъттанып-кан. Куйбышев хоорайга ол медицина сестраларының алды ай хуусаалыг курузун доозкан.

1941 чылдың декабрь. Арын-башты ажыңнадып турар соок. Настя Волхов фронтузунга кежүп чоруур хову госпиталынга ажылдап эгелээн. Чогум-на аңаа комсомолчу «дайынчы сагыл четтириишкинин» алган.

Ам персоналдыг пенсионер Анастасия Ивановна Пахомова эртжен дайынчы оруктарының дугайын бо-ла сактып кээр:

— Дайынның өртүн, ыысы, өлүм-чидимин, ажыг-шүжүгүң шуут-ла караа-биле көрүп чораан кижиге ол бүгү кажан-даа уттундурбас. Фашист ужудукчулар чер кырында чүү-ле кестүр болдур, олче бомбаларны төп, кайдала кижилер кестүр-дүр оларны пулеметтар-биле бүдүрүттүп турганнар. Бистиң ажылдап турганывыс госпитальга аар балыгланган дайынчылар, командирлерни хөй-биле эжеп турган. Оларга дуза көргүзүп, эмнээр дээш бичии-даа чай-шөлээн чок, дүпхүн дивейн ажылдап турдувус. Ынчан турувуста, фашистер бистиң госпиталывысты бомбалаан. Өлүм-чидим-даа, бертик-бежел кижилер-даа хөй болган. Оларның аразында эмнелге ажылдакчылары база бар. Куйбышевтен мээң-биле кады келген хирург эмчи Нина Васильева база ийи сестра болгаш эскелер-даа аңаа бажын салганнар. Эштеривистиң болгаш өңнүктеривистиң өлгени килеңивисти улам хайныктырган.

Анастасия Ивановнаның амыдыралында 1942 чыл кажан-даа уттундурбас. Ол чылдың февральда ооң ажылдап турган госпиталы Волхов хеминиң эриинче көже берген. Ынчан оңу Коммунистиг партияның кежигүнүнге хүлээп алган. Партбилетти алырыбиле политкилдисче базар апарган. Ол аразы үжеи километр. Оларның ажылдап турганы госпиталы тулчуушкун шөлүнден чеди-сес километр хире черге турган. Ынчангаш оларның политкилдисче бар чораан машиназын дайзынпар самолёттардан бомбалаан, черден үгер-бообиле боолаан шоолут чер алыспас болган. Аңаа чедир аймылдыг берге оруккa кан удаа доктаап чораан, үжеи километр черге бир хүнүүң дургузунда чоруп келген.

— Политкилдис начальниги эш Л. Начичико (сөөлүнде ол мазадырлыы-биле өлген) меңээ партбилетти тыпсып турда, мырыңай чаа эрткеним өлүмүүт орук дугайы үттүнгүдүрган. Дайын шелүнге өлүдаа бээр болзумза, коммунист болуп артар-дыр мен дээрзин бодап турган мен. Ол бүгү мени улам сорук киирген — деп, А. Пахомова сактып чугаалаар.

1943 чылдың чазынында Настяның ажылдап турган госпиталы фронтудан ырак эвесте арга иштинге келген. Бир палатага аар балыгланган он тос харлыг танкист Алёша Песчинскийни чыттырып каан. Ооң оң талазы буду хуулуп ириңнээш бергедээн. Бутту камгалап алыры-биле нарын кезиишкин кылган. Дайынчы медерелин оскунган. Аңаа өлүм кыжаныр келген.

— Чаңгыс-ла арга—балыг буттуң дөзүнден кедер ужурлуг-дур — деп, хирург эмчилер сүмелешкеш, ону ынчаар кылган. Эртенинде Алёша миниип келгеш:

— Мээң будумну кеспээн боор аа? —деп, Настядан дүвүрээзин-биле айтырган.

Оозу баштай чүү-даа чугаалаар аайын тыпшаан. Настя ооң чанынга олуруп алган, бажын эвилеп-биле сүйбагылаан:

— Кижи черле чурттаксаар-ла болгай, Алёша. Бут чонка-даа чурттап чораан аас-кежиктиг амыдыралды тып алыр сен, ажырбас, муңгаравa — деп оожукпургаан.

Сөөлзүреди ол шору сегий бээрге, ону тылче чорудупкан, удаваапда Свердловскиден Настяга ол чагаа биижээн: «Байдалым экк-дир, будумда протез кылып каан. Шуут-ла ёзулуг кижи болдум, берге үеде дузалааныңар дээш өөрүп четтирдим».

ГЕРМАНИЯДАН ырак эвес Фалькенберг деп хоорайжыгашка концлагерьге хоругдадып, хилинчектеттирген француздарга, голландыларга, италиялерге болгаш өске-даа чурттарның кижилеринге ооң ажылдап турган госпиталы дузалажып турган.

— Ол үеде госпитальдың партия организациязының секретары турдум. Бир-ле катап, хоругдал үезинде аарып, бакыраап, балыгланган кижилерниң казармазынга госпитальдың политкилдизиниң начальниги Шаплюк-биле кады В. И. Ленинниң портредин ап алгаш чеде бердивис — деп, ол сактып чугаалап олурар.

— Бо дээрге Ленин-дир — деп, олар алгыржы берген.

Бир француз солдат тура халаап бодунуң дылының кыырында «Интернационалды» ырлап эгелээн. Ооң соонда өскелери аңгы-аңгы дылдарга ону бир демнит ырлажы бээрге, ыры сүр-күштүг чаңгыланып турган. Фашистиг концлагерьге хилинчектеттирген аңгы-аңгы националдыг кижилерге Анастасия Ивановна Пахомова болгаш шериг госпиталының өске-даа медицина ажылдакчылары боттарының чылыг холуң сунуп, бүгү таланың дузазын көргускеннер.

ДАЙЫННЫҢ чалбыыштыг чылдарында тулчуушкун шөлүнден аар балыгланган он-он дайынчыларны үндүржүп, оларны госпитальдарга экирти эмнеп, эолдек сеткили, изиг үүрээ-биле Пахомованың көргүскен кайгамчык дузазының дугайын шериг солуннарынга «Бистиң эргивис», «Комсомолчу Настя Пахомованың дайынчы ажыл-херектери» деп болгаш өске-даа очерктерге, корреспонденцияларга хөй удаа бижип турган.

* * *

КЫЗЫЛ партизанның уруу, партияга дөртен чыл болган хоочун коммунистиң — Анастасия Ивановна Пахомованың эрткен оруу Тыва-биле шуут холбашкан. Ол революция мурнунда, Алтайга Сенгілек деп суурга төрүттүнгеш, түгле ийи харлыг турда, ооң адаиези Тываже көжүп чедип келген. Тывага улусчу революцияның соонда ол школага өөренип, ооң соонда 30 чылдарның ортаа үезинден эгелээш республика типографиязынга өрукчүлеп ажылдап турган, фронтуже чоруп каан ол.

Дайын сөөлүнде чылдарда ооң амыдырал партия ажылы-биле холбашкан. Баштай СЭКП обкомунуң аппарадынга, ооң соонда партияның Чаа-Хөл райкомунуң секретарынга ажылдап чораан. Сөөлзүреди ол СЭКП Кызыл хооркомунуң аппарадынга ажылдап турган, Анастасия Ивановна персоналдыг пенсияже үнген.

Хоочун коммунистиң тайбың-даа, дайын-даа чылдарында арткан алдарлыг оруун, эрес-шудургу ажыл-ижиин бедии-биле үнелээн. Ооң хөрээп дайынчы болгаш күш-ажылчы хөй-хөй медальдар, каастаар. Чонга хүндүлүг кижилериниң бирээзи ол.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ТЫВА ААС ЧОГААЛ БАСНЯЛАРЫ

1. КЫРГЫТКАН ХОЙ

Хой кыргын билбес кижи ону хачы-биле кыргаш, кежии оя кезиптерге: «Мээң дүгүм кыргын алыксазында аңаа кыргын ал. Кыргын билбес болзуңза, менң мынчап хилинчектеве. Эъдим чиксезиңзе, аңаа өлүрүп чи, корт; пас мен»— деп, хой мынча дээр чүве дижик.

Бо басня кылып билбези чымыжын сегирип алгаш, үреп каар кижилерге хамаарыштыр чугаалаттынган.

2. САВААШ ТУТКАН ООЛ

Савааштар тудуп алгаш, дүк каккан улус оттүүнүп чер кагар бичии оолдарны улуг улус: «Чер какпас чоор. Адазының бажың какканы ол ышкаш боор чүве-дир»— дижир.

Ынчанмас деп чүве чугаалаарга, ону тоомчага албас улуска хамаарышкан басня-дыр.

3. ӨӨК БИЛЕ ДИШ

Хевинге илип каан өөгүн мызырып пактаар бичии уруглардың улус: «Өөгүн мызырбас чоор, аваазы чок апаарга»— дижир.

Бо басня арыг-шевер сагыбас, кандыг-даа хирлиг чүвени пактаптар уруг-дарыгга хамаарышкан.

4. БИЖЕК, БОО, ДЫЛ

Бижек-биле эът кезип чигген ийикпе, аны аңаада-даа бижек тудуп алганда ооң бизин дылы-биле чылгаар улусту: «Бижек бизин дыл-биле чылгавас чоор. Ынчанмас чүве-дир. Ол ышкаш боо аксын база чылгавас. Чыгаанга киргенде херектээп кижи ынчаар чүве-дир»—дижир.

Бистиг демиргиң, октуг боону оваарымча чок коор кижилерни угаадып турар уткалыг басня-дыр.

О. ДАРЫМА.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ НЕПТЕРЕДИКЧИЛЕРИ

Кыа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажыл-ишчилериниң ортузунга тайлыг-массалыг ажылдарны чорударынга, уран чүүлдү сонуургадып, нептередиринге Суг-Бажы ортумак школазының башкылары улуг күш болуп берген. Башкыларның боттывынгыр уран чүүл коллективи суурнуң агитквартиралар аразының уран чүүл көрүүлелеринге киржиринден аңгыда, ооң чурттакчы чонунга, совхоз бүдүүлгезиниң түс-түс алырларының ажыл-ишчилеринге концертерин бо-ла көргүскен турар.

Башкылар коллективиниң литература-музыкалыг композициязын, орус болгаш тыва ыылдарга күүсеткен ырларын, ойнаан танцыларын көрүкчүлер аажок сонуургаар. Олар кожазында «Бурунгаар» совхозтуң төвү—Бүрен-Хем суурга болгаш Мергенниң ажыл-ишчилеринге аалдап барып, уран мергежилин сонуургатканнар. Ам Кызыл районнуң «Тиилелге» болгаш «Х Улуг хурал» совхозтарының төптеринге барып концерт көргүзеринге бот-тывынгыр артист башкылар ыяк белеткени берген.

Башкылар коллективинге бот-тывынгыр уран чүүлдү нептередиринге, олче оларны хандыкшыдарынга школаның өөредилге эргелекчизи Д. Б. Кара-оол улуг рольдуг болуп, бо талазы-биле хууда үлегерчиизэн көргүзүп турары өөрүнчүг. Үжеи хире чыл башкы стажтыг болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмининиң ажылынга база ол хире үениң дургузунда киржип келген хоочун башкы Судак Начыновна Лагба концерттерге белеткелдерден болгаш көрүлделерден черле чыда калбас, кезээде эң идепкейлиг кирижир. Ол—ооң амыдыралының чарылбас кезээ апарган. Моон алгаш көөрге, Суг-Бажы ортумак школазының башкыларының тускай башкы мергежилдери бот-тывынгыр уран чүүл-биле быжыг эвилелдиг апарган-дыр. Олар—пропагандистер, агитаторлар, уран чүүлдүң нептередиректилери-дир.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чылын төлептиг үткүүр дээш олар амдан эгелээш уран чүүл көрүүлезиниң улуг болгаш солун программазын көргүзеринге белеткенип турардар. Коммунистиг тургузуушкунга чурттуң өндур улуг чедиишкиннерин, хөй националдыг совет улустарының бүзүлбас найыралын олар көргүзүп, алган бүрээлер.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: башкы С. Н. Лагба «Кожай биле Торгалыг» деп ырыны ырлап тур; үделгеде А. Лопсан.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Б. ООРЖАКТЫҢ «Ортаа Саянда Чырык-Хөл» деп чуруу.

ЧИТКЕН ХӨЛ

АКШ-тың Луизиана штатка чоокка чедир-ле Пегпер деп хөл турган. Ол хөл ам чок, чиде берген.

Пегпер хөл терең эвес турган — ханызы метр четпес. Ынчалза-даа шөлү кончуг улуг— 500 дөрбелчин километр. Аңаа балыктар болгаш ракгар хөй, хөлдүң кыдыын дескиндир чайлаг суурлар, янзы-бүрү үнүштүг улуг сад турган.

1980 чылда америк нефть компанияларының бирээзи нефть дилеп, хөл кыдыын, баш удур ол черниң байдалын болгаш тургузуун шинчилеп албайн, казып, өрүмнеп эгелээн. Сөөлүнде хөлдүң адаанда чер иштинге хөй дус турганы илереэн. Хөлдүң суу үттээн черни дамчыштыр дуска четкеш, дусту эвилдиринкен. Дус турган хос черже элээн каш суур, хөй үнүштерлиг сад дүжүп бада берген. Чаяан болуп, кижилер шуутту дириг артказын. Бо халаптың чедирген коргаралы беш миллион доллар болган дээрзин Болгарияның «Природа» журналы дыңнаткан.

ЭЛДЕП ЧАҢЧЫЛ

Гвиана индейлериниң эр улузу кандыг-бир байыр-найыр хүнеринде чыылган чонун хөгледирде, күжүн шенежип маргыжар чаңчылдыг.

Ыяштан өруп каан камгалалдарын тудуп алгаш, чыылган чон ортузунга үнүп келгеш, ужуражып, күжүн шенежирлер. Удурланыкчылар камгалалдары-биле үскүлежип, бот-боттарын черже ужур идерин кызып, янзы-бүрү аргаларын ажыглаар.

А кажан кайы-бирээзи шыдаашпайн кээп ужарга, ужур идип шыдаан кижи кээп душкеининиң кырынга бодунуң камгалалы-биле эжин тиилеп албаанда турбас. Ооң соонда тиилекчи эжин эвилеп-эвилдек четкеш, чыылган чонунуң адыш часкаашкынының адаабиле тыкпадан кылган суксушпу ижип тура, тиилелгезин демдеглээр.

Сонуургактарга

ХЛЕБТИГ ЫЯШ

Чер-делегейде кайгамчык үнүштер өзүп турар байлак ортулуктар тургулаар. Мурнуу Африканың Оожум океан эриктериниң бир ортулуунда будуктарында хлеб үнүп турар ыяштар бар. Ук ортулуктуң чурттакчылары чер аңдарып, тараа тарып, ону суггарып, дүжүт ажаан-даа турбас, түгле чиг дээрден башка, аңаа хлебти ыяштар будуктарындан дүжүрүп ап тураралар. Ол хлевип изиг дашка быжырып алырлар.

Хлебтиг ыяштың чимистери ананастыы ышкаш чаңгыс чимис кылдыр тутчу берген, а ооң чымчак черинде чигир эвес, крахмал чыылган болур. Будуктарда өзүп турар ол хлеб чимистериниң өзээн кежилдир кылыны 30 см чеде бээр. Оларның даштыкы хевири борбак азы шейбек болгулаар. Бышпаан чимистер погаан, а бышканнары сарыг азы хүрең оңнуг. Ындыг хлебтиң даштыкы карты ары өөнге дөмей болур. Күскү сарыг хлебтериң чыды быжырып каан картошкага азы арбай хлевинге дөмей болур.

Хлебтиг ыяш чимистерин ноябрьдан июлька чедир үзүктел чок берип келир. А ооң соонда ыяштың бүрүлери дүже бээр болгаш үш ай иштинде чанагаш турар. Ынчангаш ол үеде чиирп-биле ол черниң чурттакчылары —полинезийжилер боттарының ол онзагай хлевин эртеден-не белеткеп алырлар. Ол хлебчимистерниң чымчак черин согаашка соктантарга, нугуп каан далган ышкаш апаар. Ындыг далганны быжырсаш, ол-ла ыяштың калбак бүрүлеринге ораагаш, аңмаларга шыгнап алырлар. Ол хлебчимистен пальма үнүштүң судуне кадык база хайындырып болур.

Хлебтиг ыяш 70—75 чыл иштинде чимизин берип кээр, а ооң соонда чоорту кургаар, ынчангаш улус эрте-ле чаа үнүштерни тарып эгелээр. Хлебтиг ыяштың карты-даа, бүрүлери-даа, чимизи-даа, кургап калган ыяш боду-даа халас барбас, ыяштан хемелер болгаш маңзаларны, чуга дилиндектеринден хеп аймаан, бүрүлериден чиңгирлыызыл шокарларлыг кончуг чараш шляпаларны кылып алыр. Ол ыяштың чугу-биле хеме хырбалаарга черле суг етпес болур.

Шаанда түгле Оожум океанның эриктеринге үнүп турган бо хлебтиг ыяш амгы үеде тропиктиг чурттарның барык шупгузунда тарай берген. Бо ыяштан аңгыда будуктарындан хлеб үнүп турар база ийи ыяш бар. Олар Африкада болгаш Индияда өзүп турар. Индий хлебтиг ыяштың чимизи эң-не улуг—узуну 1 метр чедип турар. Будуктар ыядыг улуг чимисти уп шыдавас болганындан, олар шуут-ла ыяштың унында үнгеннер. Ол ыяштың унындан үнген бир хлеб-чимистиң деңзизи 14—16 кг чеде бээр.

СҮТТҮГ ЫЯШ

Шаанда испан колонизаторлар бодунуң чуртунче аддынбиле кады Бразилияның болгаш Венесуэланың аргаларында үнүп турар сүттүг ыяш дугайында кайгамчыктыг төөгү чугааларны чедирип эккеп турар апарганнар.

Инек-ыяшты азы ук чернии-биле сорвейраны (эмискикти) ботаниктер эртем ёзугаар ажыктыг каллофора деп адап турарлар. Ол кайгамчык ыяштың картын бичии чара кезиптерге-ле ооп сүт ага бээр. Ыяштың ол сүт чулуу өңү-биле-даа, амданы-биледаа инек сүдүнден ылгал чок. Ону чем кылдыр ажыглаарда, сүтта холаап хайындырып алыр. Амазонка чавыраажыының аргаларында миллион-миллиону-биле үнүп турар ыядыг сүттүг ыяштар бир «саалда» үезинде чаңгызы-ла 3—4 литр чедир сүттү бээр.

Чоокта чаа Мурнуу Американың эртемденнери сүттүг ыяшты чер болганга нептередир талазы-биле санал үндүргеннер.

Венесуэланың аргаларында чулуунуң амданы сорвейрашыындан артык галактодендрон дээр сүттүг ыяштың база бир хевири өзүп турар. Ооң судун хайындырбайн ол хевээр чемге ажыглап болур.

Мурнуу Америкада бровимум (инек-ыяш) дээр база бир сүттүг ыяш бар. Ооң судун Александр Гумбольдт (төөгүлүг маадыр) безин таарзының ижер чораан. Ооң суду хоюг болгаш чаагай чыттыг. Ук черниң чурттакчылары ол сүтке хлеб холуп чиирипге кончуг ынактар. Бровимумнуң суду инек сүдү ышкаш бичии тургузуптарга ыры сарыгымаар чуга өреме-биле шыптына бээр. 2—3 так иштинде бо ыяш 7—8 литр чедир сүттү бээр.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болуруң күзээңдээ» (Күш-культурчуларга сүмелер). 9.00 — «Өткир үниер» деп ургуларның ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. 9.10 — «АБВГД-лээр». 9.40 — «Адаиелер, силерге». 10.10 — «Кыжи кежии солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «Баа бир күс». 11.15 — «Эки бараанпарны хөйлеу. 11.45 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 11.50 — «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездаинге уткуштур». 12.20 — ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң танцыларының ансамбльдериниң болгаш ыры болгаш танцы ансамбльдериниң концерти. 13.30 — «Моңу шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Фильмнерни — ургуларга. «Алеша Птицын бодунуң мөзүүн дадыктырыңар, тур». 15.40 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.10— «Чараш хүн, үнүп кел» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүү. Ф. И. Шаляпиниң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Кады ажылдажылга». 18.45 — «Эрги казак арга-биле» Москваның Н. В. Гоголь аттыг театрының фильм-пиназиниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — Эвилелдер бажының Колониалдыг залынга уран түүл мастерлериниң конперти. 22.55 — 23.35 —Даг хаатынга дедегей кубогу. ГФР-деп дамчыдылга. Төнгеде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — «Литва бөгүн». Информастыг үндүрүлге. 14.30 — «Вильнюс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүү. 14.55 — «Желягис» деп үлегерлиг хореография ансамблиниң концерти. 15.10 —«Литва литературнай» деп журналда. 15.30 — «Найыралдың кожаланы». Улустуң хогжум концерти. 16.00 — ССРЭниң чиик атлетика кубогу. 16.25 —С. Соловейчик — «Чылыг олут». Телешин. 18.00 — «Кадыкшыл». 18.45 — Делегейде болуушкуннар тайылбыры». 19.00 — «Хөгжүмнүг киоск». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Биатлонга делегей чемпионады. 20.30 — «Эрмитаж. Тускай шыгжамыры». 13-ку фильм. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Чайны гастрольдар». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр. Агаарның температуразы 16—21 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 17—19 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпус шерии» 9.30, «Граната ортулуктарда» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, 14.00, «Бо уруг турбаан болза» 11.00, 12.30, 15.30, «Эрткен хүннүң фактылары» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрлер!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

СЭКП Бай-Тайга райкому, район Советиниң күүскому, «Кара-Хөл» совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш ажылчын комитези 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны

Сенденмаа Намчыловна ИРГИТТИҢ

хенертен мөчээнин дыңнаттынываан, ооң төрелдеринге болгаш чөөк кижилеринге ханы кажыдалын илертейлеп тур.

Редакцияның адреси

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-21, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмдирал болгаш совет тургузуут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 68.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00458.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (11836) | 1982 чылдың февраль 14, воскресенье | 1925 чылда үдезилеттивгев | Өртээ 3 көп.

КАДРЛАР АЙТЫРЫЫНЧЕ

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ

Партияның салган чаа-чаа сорулгаларының күүселдезин хандырып шыдаар арга-дуржулгалыг, шыырак билиглиг, организанчы аргалыг ажылдакчылар-биле шиитпирлиг участоктарны быжыглаарының, кадрларны шилиириниң, таарыштыр тургузарының болгаш кижизидериниң айтырыглары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия комитеттериниң организас-политиктиг хемчеглеринге кол черни эвлээр. Маңаа холбашкан айтырыгларны партия комитеттериниң пленумнарынга, бюроларынга болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар апаргаш.

Кадрларны шилип ал, таарыштыр тургузарынга негелдени бедиткен. СЭКП Кызыл хооркому болгаш райкомнары партия, совет, ажыл-агый болгаш өске-даа органнарны удуртур ажылче дуржулгалыг, инициативалыг болгаш шыырак эртем-билиглиг эштерни депшидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Оон аңгыда оларның өөредилгези болгаш кижизидилгези, практиктиг мергежилин бедидери—чугула эйтырыг. Ол сорулга-биле партия Кызыл хооркомунуң база райкомнарының чанында теоретиктиг семинарларны, партия-ажыл-агый активиниң школаларын тургускулаан, а ол ышкаш хөй-хөй партийжи актив, ажыл-агыйжы удуртукчулар СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединде өөренип турар. Чурттуң төп хоорайларында билиг бедиденiң курстарынга өөредилгени эртип турарлар база эвээш эвес.

Сөөлгү чылдарда партияның хоорай болгаш район комитеттери удуртур ажылдарже политика талазы-биле бышкан, кижилер-биле ажылга дуржулгалыг улус-ажыл-агыйының специалистерин депшидерин калбаа-биле практикалап келген. Чижээ, амгы үеде партия комитеттериниң бирги, ийиги секретарьлары шупту зу дээди эртемниг эштер. оларның 49,1 хуузу инженер-техниктиг ажылдакчылар, көдээ ажыл-агый специалистери. Удуртур ажылда эштернiң араазында боттарының күш-ажылчы намдарын ажылчындан болгаш колхозчудан эгелээннер база эвээш эвес. Чижээ, бисте хоорай-райкүүсkом даргаларының болгаш оларның орлунчуларының 50 ажыг хуузу ындыг эштер бооп турар. Ол ышкаш профэвилел, комсомол кадрларының шынар составы экижип, оларда партийжи өзек быжыкпан.

Партия комитеттери кадрларның бижыг курлавырын тургузуп алыр талазы-биле ажылче чогуур кичээнгейни салып турар. Оларны шилип алырда база депшидерде партийжи органнар сөөлгү үеде партия эге организациялары-ның, күш-ажылчы коллективтерниң, санал-оналын барымдаалап тураралар. Ол бүгү болза удуртур кадрларны үнделзин чок черге солуур чорукту эвээжедиринге, оларны бадылаарда чазыглардан чайлаарынга, турумчуруп ажылдарын хандырарынга эргежок чугула байдалды тургузар. СЭКП Кызыл хоорkомунуң база Бай-Тайга, Бии-Хем райкомнарының кадрлар-биле ажылында ындыг партийжи принциптиг бадытжаттынганын демдеглеп болур.

Күүсенчи, ажыл-херекчи чорук, бижыг сагыйга-чурум, бедик организастыг чорук ажылга чедиишкинниң үндезини дээрзин СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 чыл) Пленумунга демдеглээн болгай. Бо чугула айтыышкыннар кандыг-даа албан-хүлээлгеде кадрларга шуут хамаарышкыр апаар. Ынчангаш республиканың чер-черлеринде партия организациялары олар партийжи амыдыралдың, коммунистиг моральдың нормаларын каяа-даа шыңгыы сагып, даандырган ажыл-херекти база хөй-ниитичи хүлээлгелерни бедик харыысалга-биле күүсеткен турзун дээш кадрларның харыысалгазын бедидеринче доктаамал кичээнгейни салыр апаар.

Ооң-биле чергелештир чамдык партия комитеттериниң кадрлар-биле ажылында система чок, олче кичээнгей ам-даа кошкак, депшидер кадрларның курлавырын тургузарының чугулазын чедир үнелевейн турар. Ындыг четпестерни партияның Таңды, Каа-Хем райкомнарының ажыл-чорудулгазынга хамаарыштырып болур. Бо районнарда чамдык улуг-улуг совхозтар директорлары сөөлгү чылдарда удаа-дараа солушкулаан. Оон аңгыда, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш «Скотопром» трест чамдыкта бир черге ажыл-херекти сандараткан азы сагыйга-чурум үрээн кижилерни өскезинче чорудар шын эвес практика база бар.

Чижээ, «Коммунизмниң херели» совхозтуң директору турган М. Хапаев дээрзи аңаа ниитининг малын кайы хамаан чок төтчеглеп, чамдыызын бодунга шиңгээдип ап, ажыл-херекти сандараткаш, ажылдан үндүрткен турган. А Көдээ ажыл-агый министерствозу ону Бии-Хемде «Саян» совхозтуң кол зоотехнигинге чоруткан, ол аңаа база-ла ниитининг малын самчыгдап, будагдап туруп ббзрге, ону Бии-Хемниң улусчу контроль комитеди ажылындан дүжүрген. Ол ышкаш мурнунда «Тере-Хөл», «Кара-Хаак», «Кызыгаар», «Совет Тыва» совхозтарның директорлары турган Н. Доржу, В. Бутенко, М. Сарыглар, П. Кончаров олар боттарының ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрбейн, инициативазы кошкак, сагыйга-чурум чок чорукту болдуруп турганы дээш ажылындан дүжүрткеннер. Ындыг таварылгалар чүгле ол эвес-ле болгай. Ынчангаш бо чугула айтырыгже партия райкомнары, Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест эң шыңгыы кичээнгейни салыр ужурлуг.

Ажыл-агыйжы эвес, бодунуң эрге-дужаалын соора ажыглаар, сагыйга-чурум чок чоруктарның чаңгыс-даа фактызы партийжи шыңгыы буруу шавыышкын чокка артпас ужурлуг. Ылаңгыя удуртур ажылга тургаш, ажыл-херекти сандараткан, ат-алдарын баксыраткан кижилерни принципиалдыг ёзу-биле көрбес чоруктар-биле партия организациялары, коммунистер эптеш чокка, идепкейлиг демисежир херек.

Удуртур ажылче депшиттирген эштер чоннуң калбак массаларының ортузунга ажылдаар болгаш оларның канчаар чурттап турарын, амыдыралын, чүнү хереглеп, чүнү сонуургап турарын чүгле бижип каан документилерден эвес, а харын боттарының дуржулгазындан билген турар ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн. «Депшидеринге курлавыр кылдыр санап турарывыс коммунистер ындыг школаны, амыдыралдың школазын, массаже ажылдың практиктиг школазын эрткен турарын чедип алыры чугула. Кадрларның идегелдиг курлавырларын тургузары чугула сорулга бооп келген болгаш бооп артар-даа» деп, аңаа онзалап айыткан. Партияның кадр политиказының талазы-биле СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ниң Пленумнарының шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарында айтыышкыннарны хажык чокка боттандырар дээш доктаамал, шудургу ажылды чорудары партия комитеттериниң база эге организацияларының эң чугула сорулгазы болур.

ССРЭ-ниң 60 чылынга~ 60 шалыпчы неделя

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозунуң № 4 бригадазының хойжузу **Анчымаа Самбыр-ооловна Донгак** болгаш № 1 бригадазының хойжузу **Борис Дамдынович Тейнин** оларның ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүргеп. А. Донгактың кодаңында 305 хойнуң 270-ин, Б. Тейнинниң кадарган 341 хоюнуң 290-ы оолдаан, хураганнары шупту онча-менди өзүп турар. Хойжуларның кайызы-даа мал кыштаглаашкынын эки эрттирер, хой бүргүзүпдене хураганны камгалап алыр дээш эрескызымак ажылдап турар.

Совхозта кыштаглаашкынның байдалы багай эвес. Кодаңнар мал чеми, дус, суг-биле четчир кылдыр хандыртынып турар.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге

План-даалгага немей

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуруу-биле республикада мурнакчы бүдүүлгелерниң, ажыл-агыйларның инициативазын деткивишаан. Кызылдың Төп электри станциязының коллективи он бирги беш чылдың нийги чылының бирги кварталында электри энергиязы ажылдан үндүрер планын хуусаадан 3 хонук эрте күүседирип хүлээлгеп. Бо чылдың январының болгаш февральдың баштайгы он хонуунуң түңнелдеринден алырга, энергетиктер сөөлүн эвлеп шыдаарын көргүскен. Ол-ла үеде республиканың улус ажыл-агыйы план-даалгага немей түс-муң ажыг электри энергиязын алган.

Алган хүлээлгени күүседиринге А. В. Лавейкин удуртукан № 1 эвлүчег болгаш котёл салбырында улуг машинист Г. Ф. Иванов, А. Д. Тутаков, котёл машинистери О. В. Вотилов, Н. И. Максименко, Г. Н. Попов, хоорай арылакчылары П. В. Дятлов, В. Н. Крылов мурнап турарлар.

Чаартыкчылар чарыжынга

Бүгү-эвилелдиң чаартыкчылар, чогаддыкчылар болгаш эртем-техниктиг шиитпирлеринiң область төвүлелдери эрткен чылын электри болгаш чылыдылга энергиязын камнап алыр талазы-биле эң эки чаартыкчы саналдарының конкурузунуң түңнелин үндүрген. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехиниң чаартыкчылары В. Г. Лапин биле В. И. Лавров өскерге бинги чергенiң шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Оларның саналын үзүлгаар технологтуг бусту катап ажыглаанындан электри чыдылгазының төвү 400 муң гигакалорий чылыгны камнап алган.

Ийиги черни ол-ла бүдүүлгениң иегинде чаартыкчылар С. С. Казаннев, А. А. Устюгов чедип алган. Оларның саналы-биле хүл арыглап үндүрери сайзырацпайзыткаңындан 350 муң киловатт-сак экономияны кампанг-алыр даргалыг болган.

В. ЖУРАВСКИЙ.

АРАЗЫНДА

«Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажы хойжу бригадазының малчыннары Тюлюш Дөрбет-оол биле Алексей Шивит-Доржу аразында чарыштыг. Дөрбет-оол төрүүр 100 хойдан 91 хураганны алыр, бир хойдан 2,2 кг дүк кыргыыр дээн хүлээлгезинi эде көрүп, 95 хураганны камгалап, 2,6 кг дүктү кыргыырын хүлээнген. Хоочун малчын хойнуң келир чайгы семиртилгезин эки чорударын аазаан. Ам оон коданында хоюнун оолдаашкыны адактаап турар, хураганнары шупту четче-менди.

ЧАРЫШТЫГ

Хойжунуң чарыштыг эжи Алексей Шивит-Доржу бо чылын төрүүр хоюнуң 100 бажынга онааштыр 95 хураганны камгалап алырын хүлээнген. Амга чедир төрүттүнген хураганнарның күш-денгилдезин эки, онча-менди өзүп турарлар.

Кайы-даа хойжунуң кадарган коданының байдалы эки. Мал чеми четчир. Суг-биле хандырылга багай эвес. Олар ам ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш эрестиг ажылдап турарлар.

П. ДАМДЫН.
Өвүр район.

МАЛЧЫННАР-ДАА, САКМАНЧЫЛАР-ДАА

Ленин аттыг совхозтуң малчыннарында хой оолдаашкыны массалыы-биле чорун турар. Совхозта төрээн хойларның хураганнары шупту онча-менди.

Бирги хойжу бригаданың мурнакчы малчыны Шавы Балдар-оол өскен чылын чүс хойдан-на 108 хураганны камгалап ап, тыва хойларның бир бажынга онааштыр 2 кг дүктү кыргаап, чарышка тинлекчи болган. Ам оон коданында төрээн 155 хоюнуң хураганнары онча-менди. Ында сакманчылар Анна Кендеп биле Кунзенмаа Хорбаа олар эки ажылдан, кайызы-даа 150-150 хураганны ажаап, лоруктурар сорулганы салганнар.

Ол ышкаш бригаданың дуржулгалыг малчыны Доржу Соянның коданында хой оолдаашкыны уламчылап турар. Бодунга быжыгаатыпган 350 баш дүнгүн хоюндан ынча хураганны камгалап, бир хойга онааштыр 2 кг дүктү кыргыы алыр деп бедиткен хүлээлгени ол алган.

Р. МАГЫБАЛ,
зоотехник.
Эрзин район.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадары, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме Кызыл районнуң Баян-Кол суурунга соңгукчулар-биле ужурашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы болгаш ийиги чылдарының планнарын республиканың ажылчы чоннарының күүсеткенiнiң болгаш күүседип турарының дугайында «Х Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ол чугаалап берген. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган тодаргай сорулгаларга М. К. Мендуме доктааган болгаш мал кыштаглаашкының чедиишкиннiг чорударынче, часкы хову ажылдарынга белеткелди хынамчалыг хандырарынче онза кичээнгейни угландырган.

Кызыл —Баян-Кол аразынга автобус аргыжарын организастаар, суг хандырылгазының болгаш школаның тудутларын дүргедедир дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге идегии бээрин депутаттан соңгукчулар дилээн болгаш өскедаа чагыгларны аңаа берген.

Ынзы-бүрү айтырыглар талазы-биле ажылчы чоннарны М. К. Мендуме ужуражыышкынның бүдүүзүнде хүлээп алган. «Маадыр-иес» орденни совхозтуң хойжузу С. Б. Кара-Салга ол тывыскан.

(Бистиң корр.).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр ыяш белеткээр үлетпүрнүң ажылын экижидеринге, улус ажыл-агыйын ыяш материалдары-биле доктаамал хандырарынга холбашкан айтырыгларны СЭКП Төп Комитединге февраль 12-де болган чөвүлел хуралга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш секретарьлары А. П. Кириленко, М. С. Горбачев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаңчылары Н. К. Байбаков, К. Ф. Катушев, Н. В. Мартычев, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киидистер эгелекчилери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң ССРЭ-ниң Күрпланының, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының, ССРЭ-ниң Улус-чу Контроль комитединиң харыысалгалыг ажылдакчылары, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының, ТК-ларының, партияның крайкомнарының, обкомнарының, райкомнарының чамдык будуулгелеөре партия эге организацияларының секретарьлары, министерстволарның, ведомстволарның, ыяш үлетпүр каттыжыышкыннарының, демир-оруктарның, хем транспортунуң удуртукчулары, ыяш үлетпүр ажыл-агыйларының директорлары, будуулгениң мастерлери болгаш мурнакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Ыяш белеткээр үлетпүүде ажыл-херектиң байдалының дугайында ССРЭ-ниң Ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүрүнүң министри С. А. Шалаев дыңнадыг кылган.

Ыяш белеткээр үлетпүрнүң ажылын экижидер талазы-биле айтырыгларны чугаалажып көөрүнге СЭКП обкомнарының, райкомнарының, партия эге организацияларының секретарьлары, министерстволарның болгаш ведомстволарның, ыяш белеткелиниң болгаш транспорт каттыжыышкыннарының, ыяш ажыл-агыйларының удуртукчулары, ыяш ажыл-агый чергелериниң бригадирлери киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЧАЛГЫННАРЫ

Миллион-миллион кижилер Аэрофлот хүнүн боттарының база байырлалы деп санаар. Ол эң дүрген транспорттуң ачы-дузазын ажыглаваан чаңгыс-даа кижи, чаңгыс-даа өг-бүле чок болгай.

Чурттуң эң ырак болгаш чедери берге районнарынче, беш чылдың эң чугула тудуглырынче дыка хөй далаштыг чүүтерни авиаторлар чедирип турарлар. Электри шүүгүмарын шөөрүнге, дүжүттү ажаап алырынга, аргаарыгда өрттерни өөрүрүнге, айылга таварышкан кижилерниң амы-тынын алырынга олар дузалажып турарлар.

Адырның беш чылда ажылынын, ооң ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедидер дээш ишчилериң күженишкиннериниң дугайында Аэрофлот хүнүнге тураскаатказан байырлыг хуралдың киржикилери чугаалашканнар. Ук хурал февраль 12-де Москвага болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлак-чылары Н. В. Смирнов, Н. Е. Талызин, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, ужар үүл техниказының тургузуучулары, социалистиг чарыштың мурнакчылары, пайысылалдың хөй-ниитизининг төлээлери президиумга олурганнар.

Хамааты ужар үүл министри Б. П. Бугаев илеткел кылган.

Беш чылдың харыысалгалыг болгаш күженишкининг даалгаларын чедиишкининг күүседир дээш бүгү нүжүн мөөңнээрин авиаторлар хүлээгеннер.

АК-КӨК ДЭЭРНИҢ ЭЭЛЕРИ

Дүндүүштелдир бедип-бедип, талыгырже кылыпты үжудуттарга магалыг-ла... Үдеп келген кижилер ыраң бар чораан самолёттуң үзүнче дээр айтай аарак үр-де көрүп турүлаар. Самолёттарывыс тергини ынаныштыг болгаш кайгамчык дүрген үжудар. Бодаарга, харын-даа, хуулгаазын күүт-күштүг ышкаш сагындырар. Улуг дезгем Төрээн чуртувустуң кайы-даа кыдыг-кыдыгаарынче хүн дурту бедип четпейн, каш шак иштинде-ле чедеп-бээр апарган бис.

Бо берге-даа, солун-даа ажыл-иштиң кижилери боттарының амыдыралын авиация-биле холбаан. Үжудукчу деп сөстү бистер сеткилиисте сонуургал, хүндүткелбиле чугаалаар бис. А стюардессаны чамдыкта ыыттавайн бвар болгай бис. Шынында, самолётка кирип келириивиске-ле, ол бисти эптиг-ээлдек хүлээп алыр, үжудуушкун таарымчалыг, эки болуруп биске күзээр...

Тумаанныг, соок эртен. Кызыл аэропортуна ол хүн башгайы келген рейсте хоочун үжудукчу Владимир Петрович Клюевтиң ЯК-40 самолёдүнүң экипажы болду. Оларның экипажында стюардесса комсомолчу Лариса Аңчы-биле үжуражы бердивис.

— Дүүн кежээликтей Кызылдан үжудуп үштеш. Барнаул четкеш, Красноярскиге кээп хондувус. Бо эртен 7 шакта бээр дедир үнүпкенивис ол. Мээң ажылым сеткилимге кончуг таарышкан. Чаңгыс хүн дургузунда бешин 2—3 хоорайларга чедип кааштар. Черни, дагларны, хемнерни бедиктеп кайган көрүп чоруурга чаражы деңгидир-ле, оон кижи кажан-даа эриннес. Харын-даа, дүүн көрүп эртекен черивисти богун көөрге бир өске өңүүр-даа болур, кайгамчык чараш...— деп, Лариса чугаалады.

Парторганизация секретары В. Г. Музалёв мынчаар тайылбырлады:

— Бистиң авиабудууледе 20 бортпроводница бар. Пассажирлерни культурлуг хандырары, оруккa оларга таарымчалыг байдалды кылырыга олар эвээш эвести кылып турар. Лариса Аңчы «Мергежилдиг тергиин» деп конкурстуун каш-даа удаа тинлекчизи болуп келген.

Надя Тулап, Альбина Боргояпова, Наташа Кузепеова, Оля Ненашева олар ам 7 чыл ажыг авиадан келгеннер, чоокта чаа ажылдаан Лариса Зайцева база ажылга кызымак. Бортпроводницаларывыс шупту-ла эки ажылдан турарлар.

АН-2 самолёттуң рейсче белеткен турду. Бензин кудар машина самолёт-биле коска турупкан. Оон экипажының командири Михаил Оруспай ийиги үжудукчу Петр Кожемяченко-биле тапыштывыс.

— Бөгүн Тожуже, Тере-Хөлче үжудар бис. Ынаар янзы-бүрү чүүктер: аъш-чем продуктулары, үлетпүр баранналары дээш чонга, ында ажыл-агыйларга херектиг кандыг-даа баранналарны чедирип турар. Шаанда ол ырак черлерже аъттыг-хөлдүг кашчеже холуп чедип турган болза, ам АН-2 самолёт чүгле 1 шак 15—20 минүта болгаш-ла чеде бээр-дир. Чоннуң аргыжаркыра-даа магалыг болган... — деп, Михаил Оруспай чугаалады. Тоңуже бвар самолётче пассажирлерни чалай берген. Үжудукчулар боттарының ажылчын турүкүн эзелекпеш, эдээгейлиг рейсче бедеткени бердилер.

Аэропортуң удуртукчуларыда-даа, кады ажылдан турар үштери-даа үжудукчу М. М. Оруспайның дугайында чылыг сөстерни чугаалаар болду. Ол партбүрүнүң болгаш авиаажылдакчыларның профэвилелиниң девискээр комитединиң кежигүнү, идепкейлиг хөй-ниитичи.

Агзар шимчээшкинин башкарар албанның өрээлп. Мында дуржулгалыг диспетчерлер самолёттар-биле харыылааны тудуп, хүнүнүң-не 3 эдээр-биле ажылдан турарлар.

Ак-көк дээрниң эдээри, чаагай иштиң кижилери стюардессалар, үжудукчулар, бортмеханиктер, бортинженерлер боттарының эдээгейлиг ажыл хүнүн бирээзин доозуп турда, оскеди эгелеп турар. Олар хүн бүрүде ажыл-ижи-биле чонунга бараан болуп, пассажирлерниң «четтирдиривс» дээш чылыг сөстерин хөйү-биле дыңнаадылар.

П. ООРЖАК,

ЧУРУКТАРДА: (адаанда, солагай талаадан) ийиги үжудукчу А. Конончук, экипаждың командири В. И. Клюев, бортмеханик, И. Өлзей. Хондурарының диспетчери А. Маслов ажыл үезинде. (үстүнде).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Фиптерден МЕДЭЭЛЕР

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИНДЕ

ГАВАНА. Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгреси ажыл-ишчи байдалдың бзузубиле эртип турар. Ооң делегаттары — бүгү делегейниң 260 миллион ажыг ажылчы чоннарын төлээлээн. Делегейниң профэвилел шимчээшкининиң сырый каттыжышкынының улам ыңай быжыглаарының, боттарының эртелери, тайбың болгаш социал деп-шилге дээш, империализмге удур демисеглге ажылчы чоннарның чаңгыс аай хөделиишкиннериниң чугула айтырыгларын олар чугаалажып көрүп турар.

Делегейниң 40 ажыг чурттарының ажылчы чоннарының төлээлекчилери шуулганга сапал берген. Тайбыңның салым-чолу, кижи төрелгетениң айыл чок чоруу дээш сагыш-сеткилдиң ханы дүвүрээшкинин олар илергейлээн болгаш термоядролуг халаптың кыжаныышкынын узуткаар дээш демиселди улам-па калбартырынче тайбыңга ынак бүгү кижилерни кыйгырган.

Профэвилел шуулганының хүн чурумунга дүүштүр тайбыңныг, чеңеегленишкинин дүжүрериниң, социал хандырылга хартиязының төлевилиниң болгаш өске-даа чугула чүүлдериниң талазы-биле айтырыгларны комиссиялаының хуралдарында чугаалажып турар.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. Европага айыл-чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле човүлел хуралдың киржикчилери күрүпелериниң төлээлекчилериниң ужуражыышкынының таарымчалыг ажылдаарынга моопдактаар турушту АКШ-тың делегациязы ээлеп турар. Мадрид ужуражыышкынын үзеринге Польшада болуушкуннарны ажыглаарын, бүрүн эргелиг ол күрүпениң иштинги херектериниге холгаарлап кирижирий АКШ-тың делегациязы ораллаңнаан.

НАЙЫРАЛДЫГ ЧАРЫЛЗААЛАРНЫҢ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

ДЕЛИ. Индияның даштыкы херектер министри Нарасимха Рао найыралдың аянчоруун кылып, Вьетнамда чедеберген. Вьетнам Социалистиг Республиканың дашпыкы херектер министри Нгуен Ко Тхать болгаш албанның өске-даа кижилери алчызын Ханойнуң аэродромунга уткуп алган.

ДЕМОКРАТТЫГ КҮШТЕРНИҢ ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПАРИЖ. Национализацияны үгаймда доойлу төлевилелии Франциянып парламентиниң күштүг болдуруп бадылааны болгаш аңаа республиканың президентизи Ф. Миттеранның ат салганы—чурттуң демократтыг күштеринiң чугула тиилелгези болган. Национализацияны дүгайында хоойлу күштүг болган француз хөреңгитевериниң хууда өңүүзүн күрүпении болдурары, оларга эгилелеп төлээри удавас эскелээн тур.

ГФР-ниҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИ

БОНН. Амгы сагыш-ны лында Германияның Федеративтиг Республикалыының күрүне бюджедин барыылаан парламентиниң үстүнгү палатазы — бундесрат чүүлдүг деп көрген. Күрүне бюджединиң чарыгдалдарынга хөй нуруузу шерег чарыгдалдарынга көрүүшенин түс черинiң парталгазы ажыл-биле бижээн.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал: коммунистиң бедик ады

КОММУНИСТИҢ АРЫН-НҮҮРҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

«Ажылга-даа, ниитилел амыдыралынга-даа — коммунист кижи кажан кезээде, каяа-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партилывыстың кежигүнүүң бедик адын төлептин-биле эдилээр ужурлуг»— деп, СЭКП ТК-ның Чаңгыне секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Леонид Ильичиниң бо кайгамчык сестери сагыжымдан черле ыравас. Коммунистиң мөзү-шынары, арын-нүүрү кандыг болур ужурлугул дээрзин ыңда чиге-де чугаалаан-дыр. Коммунист каяа-даа, кандыг-даа үеде, ол бедик атка төлептиг мен бе дээрзин кезээде шүгдүмүн көөр ужурлуг деп бодаар мен. Ынчангаш бо талазы-биле чамдык бодалдарымны коммунистер-биле үлежип көрейн.

СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү болганымда, районда байдал меңээ эки билдингир. Маңаа районнуң-даа, совхозумнуң-даа парторганизацияларының амыдыралындан чамдык чижектерни чугаалап болур мен.

Бодунуң партийжи хүлээлгезин бедик-биле медерел бижип, бүгүдеге үлегер-чижээн көргүзүп чоруур, ажыл-херээнге бердинген, чонунга хүндүткелдиг коммунистер бистиң районда хөй. Сураглыг малчыннарывыс М. Д. Чолбуң, О. Ч. Даҗы-Намчалдың хөреткериниде. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырыпың Алдын Сылдысы чайнап чоруурун көөрге, кымга-даа чорбааранчыг. Сураглыг саанчы Т. Д. Кара-Салды ам шөлүүрем. Ол—Ленин болган Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң эдилекчизи. Ону СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүүре соңгааны таварылга үзеес. Ол бирги беш чылдың бирги чылын хоочун саанчы бедик көргүзүглерни доозуп, бир инектен-не 5084 кг сүттү сагган—республикада бирги черде!

Ажыл-иштиңге чоргаарланырывыс, ескелер оларга дөңнежирин улуг күзел-биле орадажып чоруур киңзит коммунистиниң аттарын мээң амыдыл турарым совхозтанда адап болур. Бистиң Дөрүн СБФ-зиниң коммунистери Дуктуг Дөңеп-ооловна Ондарга онза чоргаарланыр. Ону ыңда партбөлүктүң организавкызынга кай чылдар улай соңгуп келген. Оон ат-алдары бүгүдеге билдингир: Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, район Советиниң депутады, Фермага 1966 чылдан бээр ажылдап, ажылдың дөңгилгелиг аргазы — электри-биле ийнек саарының мергежилин баштайла шиңгээдип адгаңнарның бирээзи. Эвээш эвес аныяктарны саанчының мергежилинге ол өөреткен. Социалистиг чарыштың чаңгыс эвес удаа тиилекчизи Дуктуг Дөңеп-ооловна эрткен чылын бир инектен-не 2676 кг сүттү сагган.

Коллективте бүгү түве дээш харысалгалыг, ажылынга бедик мергежилдиг, бодундан болгаш ескелерден негелделиг, идепкейлиг хөй-ниитичи Дуктуг Дөңеп-ооловнадан ферманың аныяктары үлегер ап турар. Ол Маадыр-ие. Оон уругларының база ада-иезиниң утуун уктаан — телептилер. Эң улуу—Зинаида, даараныктыы. Кларазы — совхозтуң кадрлар шилдизинде, ийи оглуу — чолаачылар.

Коммунистиң бодунуң ажылы, амыдырал-чуртталгазы, хөй-ниитиниң хөрээ дээш бедик харысалгалыг бозурунуң ыңдыг чижектерин бистиң комсомолчу-аныяктар коллективинден оон-даа ыңай чугаалап болуур мен. СЭКП кежигүнүнге кандидаттар Е. Сат, Т. Сат, аныяк коммунист Д. Монгуш, хоочун коммунист Ш. Куулар олар эрткен чылын социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн. Олар бүдүрүлгениң сорулгаларын шиитпирлээриниге идепкейлиин, принципиалдыын коргүзүп келген. Ыңдыг кижилер-биле ажылдаарга, кижиниң сагыш-сеткили көдүрлүүшкүнүүг-даа болур-дур. Коллективтиң бир демнеп чоруу планныг опаалдаларны күүседириниге идиглиг берип турар. Сүт бүдүрериниң эрткен чылгы планын 101 хуу, ону күрүнеге садарын—102,3 хуу күүсеттивис. Сүттүң 98,8 хуузу бирги, ийнги класстың. Үскүрү 4 хуу четкен. Күш-ажылчы чедиишкиннериниге дээш фермавыс коллективи чыл түнелиинде 3 муң рубльбиле шаңналткан. Мурнакыларны база шаңнап-мактаан.

Бо бүгүнү апаа мактаныр эвес, а СЭКП кежигүнү кижи күш-ажылчы коллективтиң авангардынга чоруп, кылдыын турар бүгү түүлдер дээш харысалгалыг, үлегер-чижектиг болур, бо дээрге ёзулуттала коммунистер-дир, деп кижи бүргүзү ынчаар чугаалаар кылдыр ажылдаар ужурлуг бис деп бодалымны илергейлээрим ол. Коммунистер—бисте күш-ажылчы коллективтиң дайынчы ээзэ болуп турар.

Бедик харысалгалыг, медерелдиг сагылга-чурумнуг кижилерни кижизидеринче бистиң совхозта парткомнуң, партия эге организацияларының, партбөлүктериң ажылы угланган. Партия хуралдарынга коммунистерниң ажылын сайгара чугаалажып, эң түгүла айтырыглааны шиитпирлеп турар. СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчёттарын, дыңнаныгларын ап, оларның чүгле бүдүрүге ажылының эвес, а амыдырал - чуртталгазының, өөредилгениниң болгаш мөзүшынарының бүгү талааларын сайгарып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниде партийжи амыдыралдың нормаларының кандыг-даа хажыдыышкынарыңга удур партия организациялары, коммунист бүргүзү эмтеп чок, идепкейлиг демиселди чорударының чугуладып айтыкан болгай. Ажылагыйын эвес, сагылга-чурум чок, мөзү-шынар талазы-биле будалчак чоруктарының факт бүргүзүп коммунистер шыңгыы бүргүү шавыышкыл-биле көөрүнге партия бисти өөредип-турар.

Коммунист бүргүзүнге ийнги чергениң ажыл-херээ турбас, кандыг-даа таварылгада оон туружу партийжи болур болгай. Ыңдыг турбүже, ону хажыдып чоруур, боттарының ат-алдарын бодавас ийи-чаңгыс кижилериң бисте барын хараадаачыыр.

Оон чамдык чижектери бо.

РЕДАКЦИЯДАН: Коммунистиң ат-алдарының, арын-нүүрүнүң дугайында Чоон-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң эдилекчизи Алдын-ныс Монгуштуң көдүрген бо айтырыын чугаалажып көөрү-биле коммунистерни ажык чугааже редакция, чалап тур.

Бөгүн—Аэрофлот хүнү

ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛ-ИШТЕ

Тыва авиабүдүрүлгениң коллективи боттарының байырлалын Аэрофлоттуң хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Он бирги беш чылдың бирги чылында пассажир аргыштырылгазы болгаш авиацияны улус ажыл-агыйынга ажыглаар талазы-биле көргүзүглер ажыр күүсеттиинген болгаш ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш чарыштыг республиканың авиаторлары бедик көдүрлүүшкүнүүг киржип турар. Бистиң корреспондентивис авиабүдүрүлгениң командири Анатолий Васильевич Марцеха-биле ужурашкан, коллективтиң ажыл-херээниң болгаш моон соцгаарты сорулгаларының дугайында бистиң номчукчуларывыска сонуургадырын дилээн. Моон адаанда А. В. МАРЦЕХАЙҢ харыызын парладывыс.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бистиң авиабүдүрүлгениң коллективи чогаадыкчы ажыл-ишти хаара тутунган.

Эрткен чылын бистиң коллектив күжениишкинниг ажылдаан, планныг опаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткинин демделээрин оорунуг. Ынчангаш ийнги чылды база эң төмен-биле эгелевишаан. Аэрофлот хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр аргалыг болганывыс ол.

Он бирги беш чылдың башгайы чылында авиабүдүрүлгениң коллективинге-даа республикавыс чүрттакчы чоңунга-даа оорунуг болушкун—Л-410 УВП марканың самолётчуун республика иштиниң трассаларынга шинээдип алганы болур. Ынчангаш коллектив ужудукчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны ол самолётчуга ажылдаарынга өөредир болгаш районнарда аэропорттарны белеткээр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорутканың демделээр апаар. Ук самолётчу ажыглап эгелээри май-июньда көрүнгеп турган-даа болза, ону февральдала пассажир аргыштырылгазынга докгаамал ужудуп эгелединнис. Ол самолётка башгайы рейсти Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Л-410 самолётчуга звено командири Мерген Максимович Мунаук кылган. Пассажирлерге таарымчалыг ол самолётту чон ажоок таарыштыр, үүлээп алган. Л-410-ну эм Кызыл-Мажалыкка, Мугур-Аксыга, Саглыга, Хандагайтыга, Кунгуртугга, Тожуга хүн бүрү көрүп болур. Ынчангаш бо долу эвес чыл дургузунда Л-410-нар 28300 пассажирни аргыштырган.

Чоңнуң болгаш улус ажылагыйының хереглелиин долузубиле хандырар соруулга-биле чаа авиашугумнарны ажыттынан. Ол дээрге Кызыл—Абакан—Семипалатинск, Алма-Ата—Фрунзе аразында узун хемчээлдиг чаа трасса-дыр. Кызыл—Иркутск — Улан-Удэ аразында дорт трасса ажыттынганы-биле Красноярск тарбастаанындан пассажирлерниң орукка чоруур үеэзи дыка кызырылган.

Чиг-этти, одаар чүүлдү, энергия күрзавырларын, ыяк-чаар материалдарны камнаар ажыглаарынга дугайында СЭКП Төп Комитединиң докгаалын бистиң бүдүрүлгеңиң коллективи чүүлдүгүнүүн хүлээп алган, ону амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ап, ажылдан келген. Ужудукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, диспетчерлериң, ажылчыпарның дорт киржилгээ-биле авиатехниканы билдилиг, чөп ажыглаанындан, коллективтиң мурнунда салдынган күрүне планны чедиишкиниг күүсеттишаан, ыяк-чаар материалдарны камнап алыр арганы болган.

Чаартыкчыларның, чогаадыкчыларның киргени 50 чаартыкчы саналдарны ажыглаанындан 60 муң рубльдиң кампалгазы алдынган.

1981 чылда алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин, планнарын чедиишкиниг күүсеткеннерге МИ-8 вертолёттуң экипажынга—командири В. С. Белекпен, ийнги ужудукчузу Н. П. Кучеров; Л-410-нуң экипажынга — командири Ю. С. Какаулия, АН-2 самолётчуң экипажынга — командири М. М. Оруспай, ЯК-40-ниң экипажынга —командири В. С. Гридин «Үлегерлиг экипаж» деп атты тывыскан.

Бүдүрүлгениң 200 ажыг мурнакыларынга «коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары атты тывыскан. Чарыштың тиилекчилерин болгаш боттарының мергежилиниң тергиини специалистерин, хоочуннарны болгаш оон-даа оскө эки кижилерни хөйү-биле алап болур.

1982 чылда пассажирлерни хандырарының культуразын, самолёттарның ужударының үргүлүлүүнүн бедидер талазы-биле бүдүрүлгениң мурнунда эвээш эвес сорулгалар салдынын турар.

Кызыл—Москва аразында ТУ-154 самолёттуң рейстерин көвүдеткен: кыштың үеде неделяда—3, чайын—неделяда 4 удаа ужудар апаргап.

Республиканың районнарында аэропорттарны алгадын кылганындан Л-410 самолёт барык шупту районнарга чедип турар апаар.

Красноярскиже, Кызыл-Мажалыкче, Тожуже, Мугур-Аксыңче рейстер саны көвүдээн.

Красноярскиниң төп агентвозу-биле ажыл-агыйны харылдаа улам быжыкпан. Бо чылдың бирги кварталында Абакан агентвозу-биле ыңдыг харылзаа база тургустунар. Ынчангаш кажан бай бурунгаар билет садын алырда бронынуг каш хөндүр маңавас, харылзын дораан-на алыр арганы болуур.

Кызылдың аэропортунга чаа аэровокзал тудуун бо чылын эгелээр болгаш Кызыл-Мажалыкта ыңдыг аэровокзалдың тудуу чоруун турар.

Бистиң коллективтиң мурнунда чаа сорулгалар, шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар ам-даа хөй. Республиканың авиаторлары улус ажыл-агыйының планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү билиг-мергежилин салып ажылдаарлар.

Аэрофлоттуң трассалары бистиң делегем Төрээн чуртувустуң эң-не ырак булуңнарынга чедир шөйүлгеп. Чурттуң 3600 ажыг хоорайлары, суурлары агаар оруу-биле тудушкан. Пассажир аргыжылгазының хемчээлиниң талазы-биле Аэрофлот делегей авиакомпанияларының аразындан бирги черни бижыы-биле эзелеп турар: Аэрофлоттуң самолёттары чылдың-на чүс миллион ажыг пассажирни аргыштырып келген.

Аэрофлоттуң күчүүлүг чалгыннары улус ажыл-агыйында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Самолёттарның, вертолёттарның дузазы-биле казымал бай-лактарны шинчилеп, нефть дамчыдар хоолайларны селып, электрон удазынарын шөйүп, заводтар корпустарын, ГЭС-териниң паотиналарын тудуп турар.

Бөгүн бистиң чуртувус Аэрофлот хүнүн демделеп турар. Авиаторларның бедең эвес ажыл-херээник эң эки ужудукчуларның дугайында СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап турар.

УЖУДУУШКУН ЧЕРДЕН ЭГЕЛЭЭР

Самолёттар ужудар-хондурар дилиндектер диңмирен-де туру. Ону он-оң машиналар аштап-арыглап турар. «КРАЗ»-тарда быжыглаан авиашимчедикчилер-даа мөөрээр, кызыл от фонтаннар бетон кырында доңгу арыды чылгапла тур. «Домодедово» аэропорт хаглыңгандан бээр кашдаа шак болган: ужудар-хондурар дилиндектерни чуга доп шыва алы берген.

— Доңгалы берген бетонга самолёттуң дутуйлары быжырганын шыдавас. Лайнер кээп хонуптарда шакта 300-400 километр дүргедээшкинниг болур. Ынчангаш ол черден быжыы-биле туттунуптар ужурлуг — деп, «КРАЗ»-тың чолаачызы СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Портта байдалды ам дээреде дөңдин берге деп болбас. Маңаар залдарда сандайлар пассажирлерге четпир, уругдарлыг херээженнер тускай өрөөлдерде.

Агаар шимчээшкинниниң диспетчерлеринин инструктажынга дыңнатканы: будуттарның бедик 30 метр, чүве бөстүрү —800, хаттың күжү секундада 15 метр. Ужудар-хондурар дилиндек бөлеп. Ам диспетчерлерниң профессионал мергежилинден дыка хөй чүве хамаарыжыр: аэропорт ажыттырганының, баштайгы шактарында ажыл хөй-де.

Пассажирлерге байдалды өй-шагында шын таныштырап боорі чугула. Ынчангаш аэропорттуң эзелчег начальниги А. Щеников радио дамчыштыр пассажирлерге агаар байдалының дугайын аэропорттуң ажылдаарыңга белеткеттингениниң дугайында дыңнадыр. Чамдык рейстерни чоокшуледе чорудуп шыдаваын ол айытkан: ескө хоорайларда агаар бакшыраң турар.

Эзелчег начальниниң кабинединге Новосибирскиден пассажир кириш келген:

— Бистиң самолёдувусту чүге тудуп турар силер? Бажыкымче телефонладым, ында хүннеп турар-дыр.

— Аэродром хоорайдан дыка ырак, ынчангаш мында агаар ескө, туман, күштүг хат..

Справка бээр албанның ажылдакчылары бир эзелчег дургузунда муң ажыг айтырыгларга харылзылар. Бис база-ла ыдаштайн. айтырыг салдывыс. пассажирлерден кымнар эң-не негелделигин?

— Колдуунда-ла командировкалаанар. Залда телевизорга солуп кино үнүп турар болза, айтырар кижилер эвээжээр.

Маңаар залда пассажирлер эвээжээн. Ийи-үш минута салында-ла шүүлүг машиналар ужудуп үнүп азы хонуп турар. Агаар баксыраашкының үржуун дургени-биле чайладыр дээш, аэропорт бүгү хемчеглерни алган. Порттуң ажылы чаңчыккан өйүде чоруп эгелээн.

А. ИГНАТЬЕВ.
О. КАПУСТИН.

Бортпроводница Лариса Аңчы эм 4 чыл ажыг ажылдап келген. Ол үениң дургузунда комсомолчу Лариса хөй санныг пассажирлерден өөрүп четтиргенниниң чылыг сестерин дыңнап, будуурүлгениң удуртулгазындан шаңнал-макталды наш удаа алган.

АН-2 самолёттуң коммунист Михаил Оруспай баштаан экипажы «Үлегерлиг экипаж» деп атты чаалап алган. М. Оруспай 1971 чылда Бугурусланның хамаатыы ужар түүл училищезин дооскаш. Кызылдың авиабүдүрүлгезинде ажылдап эгелээн. Дуржулгалыг дагдыныңчылар В. Лихачёв, В. Бабкин, В. Калугин, П. Ёлкин болгаш оон-даа өскө эштерниң арга-сүмезин ап, Михаил Оруспай, аныяк специалистер-биле бир дөмей, кызымак ажылдап келген. 1981 чылда оларның экипажы плантан ажыр 168 шакты ужутнан болгаш күш-ажылдың будуурукчуүүн 105 хуу күүсеткен база 2,8 тонна бензинни камнап алган.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) ийиги ужудукчу П. Ф. Кожемяченко, экипажтың командири М. М. Оруспай, бортпроводница Лариса Аңчы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

АНЫЯКТАРГА ДУЗАЛАП...

Авиабүдүрүлгениң хоочуннарының бирээзи, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, ЯК-40 самолёттуң экипажының командири коммунист Владимир Петрович Клюев бодунуң ажыл-ажыынын дугайында мынчаар чугаалаан:

Бистиң авиабүдүрүлге — меңээ ёзулуг чоок, ийнги бажыным болган. Күш-ажылчы амыдыралымның баштайгы базымын моон эгелээш-ле амгы үеге чедир ажылдап келген мен.

1965 чылда Бугуруслан ужар түүл училищезин дооскаш-ла Тывага ажылдап келген мен. Ынчан Тываның баштайгы ужудукчуларының бирээзи Ховалыг Хопуяның экипажынга ийнги ужудукчу болуп ажылдап турдум.

Ол үеге бодаарга, авиабүдүрүлге өзуп, быжыккан. Машина-техника көвүдээп, күүчүлүг агаар судноларын бистинде хөй-биле немешкен. Улуг хоорайлар Улан-Удэ, Новосибирск, Томск, Фрунзе, Алма-Атаже докгаанал ужудуп турар. Москваже безин дорт рейс тургустуунган.

Ужар түүл училищезин дооскан аныяк тыяа ужудукчулар, бортмеханиктер, бортинженерлер, авиатехниктер бүдүрүлгениң коллективинде-чылдың-на немежип турар.

Бистиң авиабүдүрүлгеге ажылдап келген аныяктарны «экипаждарның дүржүлгалыг командирлеринге быжыглаар. Ынчангаш аныяк специалистер дагдыныңчыларының дузазы-биле деткимчеп ап, ажылдаары чанчыл болган.

Бо үениң дургузунда чеже замнык ужудукчуларны өөредип, арга-сүмейн кадып келбедим дээр. Амгы үеде бистиң экипажывыста бортмеханик Николай Өлзей, ийнги ужудукчу Александр Конончук олар база чоокта чаа дооскулаан аныяктар.

Мээң хөй чылда ажылымны Коммунистиг партия, Совёт күүрне бедик-биле үнелеп, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, Ленинчи юбилей медаль-биле шаңнаанывыңа чорташарлыг мен.

⊙ Делегейниң чурттар аразында баштайгы ужудуушкуннарны В. И. Ленинниң дорт айтыышкыны-биле чорудуп турган, 1919 чылда совёт ужудукчулар Проскуров хоорайдан Будапештиге чедир агаар харылзаазын тургускан.

⊙ Советтер чуртунуң Аэрофлот эмблемалыг агаар корабльдеря делегейниң 80 чурттарының аэродромнарынга чедип турар болган ужудар трассаазының узуну 450 муң километр ажыг.

⊙ 1956 чылда ТУ—104 марканың турбореактивтиг самолёт трассаже үнгени — пассажир авиааргыштырылгазынга эң дүрген ужударының эразын ажыткан.

КОЛЛЕКТИВТИҢ АЧЫЗЫНДА

Алексей Чимий-оол Кызылдың № 2 бригумак школазынга өөренип турган. «Тывада ужудукчу кадрлар чедиишпес, ужудукчу болуруң күзээн аныяктарны хамаатыы ужар түүл училищелеринге өөредип чорудуп турар» деп медээни таварылга боон дыңнап каапп, ужудукчу болуруң шиитпирлеп алган. Ол 1950 чылда школазын дооскаш, Рязань областың Сасово хоорайының хамаатыы ужар түүл училищезинге кирип алган. Сургуул чылдар дыка дүрген билдиртпейн эрте берген.

1952 чылда Алексей Чимий-оол төрээн Тывазынга ээп чедип келгеш, Кызылдың аэропортунга дораан-на ажылдай бергеп. Ол үеден эгелээш төрээн Тывазының делгемперин та чеже катап эргий ужутпады дээр. Ынчан Тывага «ПО-2» биле «АН-2» деп самолёттар турган.

Бежеп чылдарның эгезинде бир-де катап чайын «АН-2» самолёт Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксыга ужудуп чедө бергеш, суур чаңында оргушелге хонунган. Кызыл баар пассажирлер шагда-ла маңап турганнар. Оларның аразында аныяктар-даа, кырганнардаа бар болган.

— Кызыл баар кижилер, кирии моорлацар!—деп, Алексей Чимий-оол кабинадан дуже халаап эзидек чугаалаан.

— Ойт, тыва кижи-дир, аде, уруглар?!—деп, бир улгады берген херээжен кижи белиңневишаан, чугаалаан.

— Чалгынгарын чайбас хиреэинде, ужуп чоруур, элдептиин аа—деп, ашак чугаага улашкан.

— Кызылче ужар деп бодап тур силер бе, кырган-авай? —деп, Алексей белиңнеп турган кырганга чоокшулап чедип келгеш, айтырган.

— Аа, чок, оглум! Мен хөөрүй ужудур... Бо уругларывысты Кызылче өөредип чорудар дээш, удеп чедип келдинис ийин. Боттарывыс суурда эвес, а тайгада хөй кадарын турар бис. Чайлаавыс мында. Адырам, орустан түү дээр ийик моонар, самбайлоот дээр ийикпе, ону көөр дээш албан-биле чедип келгенивис бо. Көрүп көрбээн улус бис—деп, үгбай хөөрээн.

— Чоокшулап чедө бергеш, таптыг көрүүлер харын. Самолёт деп чүве ол-дур. Тывалаарга — ужар-хеме дижир ийикпе—деп, Алексей чугаалаан, кырганга самолёдуп соңуургады берген.

Туңган кижилер дөгерези самолётка чоокшулап чедө бергеннер. Кырганнар самолёттуң ыяы-бетин сүйбап, долганнар ыланштажып, хөлчок магадааннар.

— Ийтинче киргеш, көрүүлер даан—деп, ужудукчу чалаан.

— Бо сандайларга кезек када дыштанып олурунар—дээш, Чимий-оол ээн олуттарже айтынан.

— Кайы чер чурттуг сен, оглум? Адыш-шолаң кымма? —деп, кырган чугаа-соот эрен айтырган.

— Адымны Алексей Чимий-оол дээр. Сут-Хөлге төрүттүнген мен —деп, ол чугаалаан. Шак ыңдыг ыяылыг, таакпы тыртым хире үе иштинде хөөрешкеннер.

— Байырлыг уругларым! Менди-чаагай эки чедип алыр силер—деп, ашак-кадай дүжүп чыда чугааланнар.

Чимий-оол моторун хөделдиргеп. Хүртү долганы бергеп соонда, самолёт көскенип-хөректенип чоруй, эмдик ат лег, довураан буруладыр ыңай болгаш, оргу шөлдү бир долгандыр маңнаан, черден оожум адырлы бергеп. Суур чоорту бичелеп, чалгынгарын хөрүп алган самолёт улам бедиктеп-ширеп, ыяы-бетин көрбес болган.

Ол үеден бээр 30 чыл дургузунда Алексей Чимий-оол Кызылдың авиабүдүрүлгезинде ажылдап, ажылдың дөңгилгелиг аргазы — электри-биле ийнек саарының мергежилин баштайла шиңгээдип адгаңнарның бирээзи. Эвээш эвес аныяктарны саанчының мергежилинге ол өөреткен. Социалистиг чарыштың чаңгыс эвес удаа тиилекчизи Дуктуг Дөңеп-ооловна эрткен чылын бир инектен-не 2676 кг сүттү сагган.

Коллективте бүгү түве дээш харысалгалыг, ажылынга бедик мергежилдиг, бодундан болгаш ескелерден негелделиг, идепкейлиг хөй-ниитичи Дуктуг Дөңеп-ооловнадан ферманың аныяктары үлегер ап турар. Ол Маадыр-ие. Оон уругларының база ада-иезиниң утуун уктаан — телептилер. Эң улуу—Зинаида, даараныктыы. Кларазы — совхозтуң кадрлар шилдизинде, ийи оглуу — чолаачылар.

Коммунистиң бодунуң ажылы, амыдырал-чуртталгазы, хөй-ниитиниң хөрээ дээш бедик харысалгалыг бозурунуң ыңдыг чижектерин бистиң комсомолчу-аныяктар коллективинден оон-даа ыңай чугаалап болуур мен. СЭКП кежигүнүнге кандидаттар Е. Сат, Т. Сат, аныяк коммунист Д. Монгуш, хоочун коммунист Ш. Куулар олар эрткен чылын социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн. Олар бүдүрүлгениң сорулгаларын шиитпирлээриниге идепкейлиин, принципиалдыын коргүзүп келген. Ыңдыг кижилер-биле ажылдаарга, кижиниң сагыш-сеткили көдүрлүүшкүнүүг-даа болур-дур. Коллективтиң бир демнеп чоруу планныг опаалдаларны күүседириниге идиглиг берип турар. Сүт бүдүрериниң эрткен чылгы планын 101 хуу, ону күрүнеге садарын—102,3 хуу күүсеттивис. Сүттүң 98,8 хуузу бирги, ийнги класстың. Үскүрү 4 хуу четкен. Күш-ажылчы чедиишкиннериниге дээш фермавыс коллективи чыл түнелиинде 3 муң рубльбиле шаңналткан. Мурнакыларны база шаңнап-мактаан.

Бо бүгүнү апаа мактаныр эвес, а СЭКП кежигүнү кижи күш-ажылчы коллективтиң авангардынга чоруп, кылдыын турар бүгү түүлдер дээш харысалгалыг, үлегер-чижектиг болур, бо дээрге ёзулуттала коммунистер-дир, деп кижи бүргүзү ынчаар чугаалаар кылдыр ажылдаар ужурлуг бис деп бодалымны илергейлээрим ол. Коммунистер—бисте күш-ажылчы коллективтиң дайынчы ээзэ болуп турар.

Бедик харысалгалыг, медерелдиг сагылга-чурумнуг кижилерни кижизидеринче бистиң совхозта парткомнуң, партия эге организацияларының, партбөлүктериң ажылы угланган. Партия хуралдарынга коммунистерниң ажылын сайгара чугаалажып, эң түгүла айтырыглааны шиитпирлеп турар. СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчёттарын, дыңнаныгларын ап, оларның чүгле бүдүрүге ажылының эвес, а амыдырал - чуртталгазының, өөредилгениниң болгаш мөзүшынарының бүгү талааларын сайгарып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниде партийжи амыдыралдың нормаларының кандыг-даа хажыдыышкынарыңга удур партия организациялары, коммунист бүргүзү эмтеп чок, идепкейлиг демиселди чорударының чугуладып айтыкан болгай. Ажылагыйын эвес, сагылга-чурум чок, мөзү-шынар талазы-биле будалчак чоруктарының факт бүргүзүп коммунистер шыңгыы бүргүү шавыышкыл-биле көөрүнге партия бисти өөредип-турар.

Коммунист бүргүзүнге ийнги чергениң ажыл-херээ турбас, кандыг-даа таварылгада оон туружу партийжи болур болгай. Ыңдыг турбүже, ону хажыдып чоруур, боттарының ат-алдарын бодавас ийи-чаңгыс кижилериң бисте барын хараадаачыыр.

Оон чамдык чижектери бо.

РЕДАКЦИЯДАН: Коммунистиң ат-алдарының, арын-нүүрүнүң дугайында Чоон-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң эдилекчизи Алдын-ныс Монгуштуң көдүрген бо айтырыын чугаалажып көөрү-биле коммунистерни ажык чугааже редакция, чалап тур.

Лекция пропагандазы

УТКА-ШЫНАРЫ БЕДИК

Мөңгүн-Тайга районнуң «Билиг» ниитилел организациязының конференциязы болуп эрткен. Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының отчёттуг үениң дургузунда кылын чоруткан ажылының дугайында илеткелди СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары Ш.-К. С. Кочага кылган.

Мөңгүн-тайгажылар — чаңгыс сестүг ажыл-ишчи чон. Оларның сөглээн сөзүү ажыл-херээнден карышпайн турар. Он бирги беш чылдың бирги чылында олар база эрестиг ажылдаан. Күрүне мурнуунга алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн.

Бо чаагай ажыл-херекти будуреринге лекторлар эвээш эвес улуг-хуузун киирештирген. Отчёттуг үениң дургузунда янзы-бүрү темага 1462 лекция 61 муң хире кижиге номчуттунган. Олардың 358-и кедээ ажыл-агыйның ишчилериниң күш-ажылынга тураскаттынган. Районнуң лекторлары эрге-хөөлүү, корум-чурум быжыглаарынга 60, кижизидилге темазынга 100 ажыг лекцияларны номчаан. Ол ышкаш конференциялар, айтырыг-харыы кежээлерге эрткилээн.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чери, оон президиумуу, түс-түс секторлар СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазы улам «күштелдирер» база «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыяшай экижидер дугайында» докгаалдарын удуртулга болдурган, партия райкомунуң докгаамал деткимче-дузазын хүн бүрүде албышаан, лекция пропагандазының массалыг, бедик идей-кижизидилгелиг, дээштиг чоруун бедидер талазы-биле чамдык эки түүнелдерни чедип алган.

«Мөген-Бүрен», «Малчын» совхозтарда, Мугур-Аксы ортумак школада «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылын экижиткен. Олар хуралдарын устав ёзугаар эрттирип, чон ортузунга лекция пропагандазын калдыртыр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин кижи бүргүзүнүң үгаан-медерелиниге чедирер дээш ажылдарны кылып чоруткан.

Хөй-ниитиң даалгазынга ак сетказидинип көргүзүп, көдээниң ажыл-ишчилериниң бедик хүндүткелин чедип алган лекторлар районда хөй. Оларга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы М. Ондар, Д. Идам-Сүрүн, К. Чыдын-оол, О. Салчак, А. Хертек, Б. Салчак болгаш өскелер-даа хамаарыр. Бо лекторларның арга-мергежилди-даа, дуржулгазы-даа улуг. Оларның делегей байдалынга, хөөлүү-дүрүмге, СЭКП-ниң экономиктиг болгаш аграр политиказынга, кижизидилгеге, мөзүшынарга болгаш өскө-даа темаларга номчаан лекцияларының утка-шыйары бедик.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин ажылында чамдык четпестерни конференциянын делегаттары шыңгыы шүгүмчүлээн. «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чери болгаш оон президиуму чамдык эге организацияларга практиктиг болгаш методиктиг сүмелерни чогуур үезинде бербейн келген. Барык лектор бүргүү лекция үезинде техниктиг херекселдер ажыглавайн турар. Лекциуттар, кинолекторийлер, айтырыг-харыы кежээлери эвээш эрткен.

Конференциянын делегаттары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар дээш ажылдаар ужурлуг деп саналдарынга айыткан.

Х. ОҢДАН-ООЛ.
Х. ЧҮЛЬДҮМ.

Кол угланыышкыннардан

АРГА ЭЭЗИНГЕ БАЙЛААН БЭЭР

Арга-арыгны аъш-чем комплексиге киирип болур. Дыка хөй ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының бүзүреевйн турганы бо чүүлду Горький областың Затонда дуржулга-шепелде ыяш ажыл-агыының коллективи амыдыралга бадыткап көргүскен. Бо ажыл-агый эрткен чылын хөй-нийтиниң чемненилге бүдүүлгелериниче үш чартык тонна эътти, бир тонна ары чигирин берген, бо-ла бүгүге ажыыр тывыкшын киирип-тирбээн.

Арганың бир гектарындан чүү ап болуруз? Ол ыяшты, дилиг материалдарын, тудугта хереглээр ыяшты ажыл-агыйжы езу-биле ажыглаар болза, чонуң хереглел баазанарын кызып ап болур, кескиндилерни база бээр. Аргаы ажыглап турар үлетүр ыяш ажыл-агыйларының, ооң кадагалакчылары — ыяш ажыл-агыйларының бөгүнгү планнары тудугга ажыглаар ыяш бүдүрери-биле холбаалыг, чамдыктары ыяшты белеткээр, ескелери оңу өстүрүп кадагалаар сорулгалыг. Ооң-биле катай арга дээргечүгле улуг, чадаң ыяштар эвес, черлик амытаннар, куштар, балыктар чурттаар чер, кат, моөгү, эм кылыр үнүштерни белеткеп алыр бойдустуң коңчуг улуг шыгжамарыдыр. Аңныг организацияларга план ёзугаар аннаашкынны чорудуп, хереглекчилер кооперациязы кат, моөгү эм белеткээр чиг-этти моон белеткеп ап турар.

Горький область бо бүгүнү чаңгыс черде —арга ээзининң холунда мөөнүзээп. Чугула улуг шеледелэн чорудары-биле Нижегородтуң Заволжье аргазын шилип алган. Дуржулга — көргүзүг ыяш ажыл-агыйын тургузуп турар үеде мында аргазы кезии-хыдыы каапкан, өрттенген турган. Бо черниң бойдузун өөренип, шинчилээри-биле чурттуң 15 эртем-шинчилел институттары, төлевилел организациялары хаара туттунган. Оларның дузазы-биле 58 муң гектар девискээрниң диригамытаннарын болгаш үнүшбойдузун чөп аажылап, камгалап өстүрериниң тодаргай программазын ажылдап кылган. Бүгү-ле чүвени арганың чаагайжыдылгазындан эгелээн. Ыяштарның чамдыызын тудугга, өскелерин тургуступар эриктерни бижыглаарынга, а чамдыызын аңнар, куштарның чем базазын тургузарынга ажыглаар. Ол ышкаш хөй мөөгү, каттар үнер черлерни тыпкан. Программаның түнели мындыг: ыяш ажыл-агый черниң коллективи арганы кадагалап база ооң тудуг материалдары, одаар ыяш белеткээр кол хүлээлгелиивден аңгыда, аргаңын бир гектарындан-на килограмм эътти, сугнуң гадаи 30 пентнер балыкты, бүгү девискээрден беш тонна эм кылыр курраг үнүштерни, 15 тонна ары-читирип, 45 тонна моөгүнү, 700 тонна каттыг ажаан ап турар.

Арга ажыл-агыйының бо төлевилелии амыдыралга ботгандырып болуруун бөгүнгү түңнелдер бадыткан турар. Арга-арыгны эртемге үндезилеп ажыглаан чорук бо чыдын тудугга хереглээр ыяш белеткелии 46 муң кубометр чедирген. Аннаарыш чурумчудун, аңныг черлерни камгалап келгениниден черлик амытаннарның бәш саны дүргеи өскен. Чижээ, бо үеде сыынарының баш саны үш катаи, ак койгунпарның — ийи катаи өскеи, бөбрлар, ондатралар аннырып-тывыштыг аңнар болу берген, кара-куштарның саны үш катаи өскеи, моои мурнында маңаа көзүлбес турган дуруялар болгаш өскеда куштар чедип келген. Ажыл-агый Россияда бәштайгы ары фермалыг турган. Ам 160 муң баш куш турар өдүрек фермазын тудары көрдүнген.

— Оң бирги беш чылда оиу ажыглалга киргеш, аъшчем айтырыгларының күүселдезиие боттарывыстыц улугхуувусту, салыышкынывысты киириштирер бис —деп, ыяш ажыл-агыйның директору Г. Шурыгин чугаалаан. — Ол ышкаш 11 гектарда тарып каанывыс клюквааның дужудун база ап эгелээр бис. Ол хиреде мөөгүнүң база каттарның байлак дужудун ажаан алыр айтырыг чедир шинчилеттинмээн. Ынчалза-даа маңаа школачыларның дуглазынга ыпаиып турар бис. Оиу боттандырары-биле Затон аргазында школачыларга күш-ажылдың болгаи дыштанылганың лзгерии тудуп турар бис—деп, ол уламчылаан.

В. ИВАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Горький область, Бор.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

РКП ТК-ның пленуму

БУХАРЕСТ. Румыния Социалистиг Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Дээди чөвүлели-биле кады Румынияның Компартиязының ТК-зының калбак пленуму болган.

Аджерпресс агентилелдиң дыңнатканын дузугаар алырга, 1981 чылда чурттуң социал-экопомиктиг хөгжүлдезиниң планының кадчаар күүсеттингенииң дугаймында плетхелди база кедээ ажыл-агый продукциязынга өртектерни эде көөр болгаш аъш-чем бараанарынга өртектерни биче бедидер дугайында плетхелди пленум чугаалаапкан.

РКП-ниң Чиңгине секретары Н. Чаушеску пленумга чүве чугаалаан.

Семинар доозулган

БУДАПЕШТ. КНО-нуң Секретариады социалистиг чурттарның массалыг информация чепсектериниң төдээлекчилериниң семинарын Будапештиге организастап эрттирген. Болгарияның, Венгрияның, Моолдуң, Румынияның, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, Белорусь болгаш Украин ССР-лериниң делегациялары ацаа киришкеп.

Тайбың дээш, чепсегленишкинии дужүрер дээш демиселге, политиктиг болгаш экономиктиг өске-даа чугула айтырыгларны шинтирлээрииге КНО-нуң ролюнга хамаарышкап айтырыгларны семинарга чугаалашкап.

Профэвилел путёвкалары-биле

БЕРЛИН. Тюрингияның, Гарштың чурумайдыг даглыг черлериие, рудаларлыг даглага ГДР-ниң дыка хөй ажылчы чонпары боттарынга кышкы дыштанылгазын эрттирип турар. Хостуг немец профэвилелдер каттыжышкынының пансионаттарынга болгаш туристи баазаларынга профэвилелдериниң чиигелделиг путёвкаларын алгаш, школачыларның кышкы каникулдары чедип келиргө хөй-хөй кижилер урутларыбиле кады ацаа барып дыштанып алыр.

Республиканың мурнуу түгүнге муң-муң өг-бүлелер баар. Ында бойдус чараш, ыржым, дыштанырынга таарышкап бүгү-ле байдалдар чайгаар бүткеп. Чүгле Зуль округта безин дыштанылганың барык 150 базыңнары, турбаазалар бар, оларга кышкы айларда чүс муң кижи дыштанып. Ажылчы чонпарның дыштанылгазынче ГДР-ниң профэвилелдери узуг кичээнгейии салып турар. Профэвилелдериниң чиигелделиг путёвкалары-биле чыл бүрү чурттуң 4 ажыг миллион чурттакчылары кадык-шылын бызыглап ап турар. Республикага түгле соолгу чылдарда безин дыштанылганың 17 муң орунпуг 78 таа базыңнарын ажыткап.

Бедик үнелел

ХАНОЙ. Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Фам Вап Донг чурттуң балыкчыларының хайнывшкынының ажыл-ижиниң түңнелдерии белии-биле үнелээп. Вьетнамиың балык ажыл-агый ажылдакчыларының Ханойга болган республика конференциязының киржикчилериниң мурнунга ол түве чугаалаан. Эртеи чылын адырның ажыл-ишчилери далайның болгаш хөмеринң 600 муң тонна балыын туткан. Ол — 1980 чылдың деңгелиинден барык 20 хуу ажыл турар.

Бүгү-округтарга

СОФИЯ. Профэвилелдериниң отчёт-соңгулдалыг конференциялары бүгү Болгарияда эртип турар. Русен округтуң отчёт-соңгулдалыг профэвилел конференциязы чаа болуп эрткеп. БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Болгар профэвилелдериниң Төп чөвүделиниң даргазы Петр Дюлгеров ооң ажылынга киришкеп.

Русепчилер чедиги беш чыл планының чылдарында эки ажылдап, ону хуусаазында 20 хонук муриады дооскан. Олар 1981 чылдың планның онаалдазын база хуусаа бетинде күүсеткеп.

(СЭТА).

Хоойлу күштүг болган

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциияның чазаның экономиктиг программазының үндезини болур национализация дугайында дугайында хоойлу күштүг болган.

Национализация дугайында чазактың киирген хоойлу төлевилелиниң чамдык үүлдери «конституцияга дүүшпес» деп чылдак-биле ол төлевилелди күштүг болдурарын Конституция чөвүдели январь 16-да соңгаарлаткан турган. Ынчалзажок хоойлу төлевилелин Конституция чөвүдели үүлдүг деп санаар ужурга таварышкан.

Конституция чөвүделиниң шинтирлериниң сөөлүнде президент Ф. Миттеран болгаш премьер-министр П. Моруа хоойлуга ат салганнар.

Иран-ирак фронтуда

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иран-ирак фронтуда дайын чорудулгалары сөөлгү хүнерде күштелии турар. Бостан хоорайның районунга шавар халдаашкынарны ирак шериглер сөолгү ийи хүн дургузуида үргүлчүлээнин, Ирактың кол шериг командылалының дыцнадымда айыткан. Ирактың шериг самолёттары иран шериглериң туруштарын бомбалаанын, ракеталар-биле боолаарын үүле февраль 7—11 хүнеринде безин боттан. дырган түңнелинде иран армиязың 3 муң ажыг солдаттары болгаш офицерлери өлүрткении шериг командылалы дыцнаткан.

Бостан хоорайның чоогунга ирак шериглериниң шавар халдаашкынарын ойтур шанкаиын Иранның чеңсектиг күштериниң каттышкан штавы дыцнаткан. Иран шериглер удур шавар халдаашкынче шилчээн болгаш дайзынның 40 танкыларын узуткаанын, 350 солдаттарын өлүргенин, 700 ирак шериг албанныгларны балыглаапын штабтың дыцнадымда айытган.

Ахваз хоорайның кырынга агаар тулчуушкунунуң үезинде Ирактың ийи самолёдун дүжүр аткаиын, а Ираның болгаш Ирактың араазынга дайын чорудулгалары эгелээнден бээр Ирактың 182 самолёттарын узуткаанын каттышкан штабтың медээзинде демгеглээп.

Сорулгаларны чугаалажыр

ЛУАНДА. (СЭТА). Африканың мурнуу түгүнүң хамаарышпас чурттарының экономиктиг хөгжүлдезин холбаштырар талазы-биле конференциияның киржикчилери күрүнелериниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Анголаның пайысыллалынга ажыттынган.

Анголаның, Мозамбиктин, Ботеванаиың, Зимбабвеиин, Замбияның болгаш Малаваның төлээлекчилери боттарының чурттарының чаңгыс ай энергетика политиказының сорулгаларын чугаалажып көрүп турар.

ИЙИ ЧУРТТУҢ ТУРУЖУ

ДЕЛИ. Делегейниң дүшкүүрлүг чорүүн көшкөдүр, чепсегленишкинии дужүрер дээш, шериг блоктарынга киржиринге үдүр Индияның болгаш Швецияның шинтирлиг демисежин турарын Индияның премьер-министри И. Ганди болгаш Швецияның Делиге чеде берген премьер-министри Т. Фельдин медеглээп.

Делегей байдалының чидиглеңенииң болгаш боочепсектерни эңдере бүдүрүп турарының үезинде тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциви бүгү күрүнелерге опза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, И. Ганди айыткан. Тайбыңга мнак дашпыкы политиканы Индия чайгылыш чокка чорудуп турар. Мурнуу Азияга быжыг тайбыңны хандырарынче, чүүлелер аралыңга кады ажылдажылганы болгаш идегежир чорукту күштелдиреринче угланган базымнарны Индияның чаваа кылып турар.

БИРМА НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫН ДЕМДЕГЛЭЭН

РАНГУН, февраль 12. (СЭТА-ның корр). Бирманың чоңу боттарының чаа баймрлалы — Эвилел хүнүң 35-ки удаа демдеглээп. 1947 чылдың февраль 12-де Бирманың колкол улустарының төлээлери пинти күрүненің чаңгыс ай үндезинии тургускан Бирма эвилелиниң дугуракулгазынга ат салганнар.

Республиканың күрүне тугига байырлыг өзулаашкыныбиле байырлал эгелээп. Байырлал хүнүнүң будүүзүиде Бирманың улустарының дең эргезии болгаш чаңгыс эптиин көргүскеп кызыл-көк өңнүг, он дөрт сылдыс чурааг туктү бүгү-ле округтарны болгаш национал областарны таварты эрттирген болгаш оиу Рангуниуң Чайкасан шөлүиге байырдыг байдалга асқан. Бирманың социалистиг программаның башкарыкчы партиязының (БСПП-ниң) болгаш күрүненің удуртукчулары, пайысылалдың ажыл-ишчилери, бүгү-ле нациналарның болгаш биче улустарының төлээлери — 100 муң кижи киришкеп митинг база аңаа болган.

Чурттуң хамаарышпас чорууига болгаш девискээрнии будуи-бүрүи турарынга айыылды диргеддирип турар үймээнчилерге шинчыы согугну таварыштырар дээш бүгү улусту организастаары — республиканың мурнуида туруп турар кол сорулгаларның бирээзи болур дээрзин митингиге чүве чугаалаапнардаа, ол байырлалга уткуштур БСПП-ниң үндүрген кыйгырыгларында-даа айыткап.

Пекиниин удуртулгазын ёзугаар «Ак тук» деп маоистчи организация болгаш оон үргедекчи белүктери база феодалдыг реакциияның бандазы чамдык чурттакчылыг черлерже халдаашкыннар кылып, тайбың чурттакчыларны дээрбедеп, орунтарга болгаш үзетпур бүдүүлгелеринге диверсияларны организастап турарлар. Оларны детклир дээш Пекин кандыгдаа акша-төгеригти, дериг-херекселдерни харамнаимайн турар. Кыдатиан үймээнчилерже ок-чемзек, эт-херексел моөңү-биле кээп турар. Мурнуу-Кыдаттың Юньнань деп провинциязының девискээринде турар тускай лагерьлерде оларның базазындары, диверсия белеткели чорудар тускай төптери тургустунгая. Пекин гегемонистерниң нүзел-түткүзү алдең: Бирма күрүненің хамаарышпас чорууиуң кошкадыр, ону иштиңден сандарадыр, ону бодуиуң холугна алыр.

Ындыг-даа болза, Пекиниң стратегтериниң ол планнары буурап турар. Удурланышкынның чалгыы бүгү республикада көдүрлүп, Пекиниң күткээн үймээнчилерии чыгча шавырыига белеиии бадыткан турар. Сөөлгү будун чартык айкың дургузунда бирма шериг чонпуң милициязы-биле демпежии алгаш, маөмү бандыларны Шан болгаш Качин национал областарга чыгча шапшыпаан, оларның арттынчыларын Кыдат кызыгаарынче дезии кирип, боттарының күүкүчүлеринден чаглак дилээр кылдыр албадаикап.

А. АНДРЕЕВ.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

ЖЕНЕВА, февраль 12. (СЭТА). Боттарының ажеден алган девискээрлеринге араб чонну каржызы-биле дарлап, кижиниң эрге-ажыктарын кызыгаарлап, куду көруп турар Израильдиң политиказың шыңгыызы-биле бүрүү шапкан үш резолюцияны КНО-нуң кижиниң эрге-ажыынын талазы-биле комиссиязы чүүлдүг деп хүлээп алган.

Сириияның Голан бедиктерии ажелеп алыр дээп Израильдиң шинтирии «Хоойлуга дүүшпес болгаш үргедекчи акт» болгаш кандыг-даа юридиктиг күш чок деп доктаамал өөренгеиіе. марксизчи номнар-биле танышканы база анархизмге болгаш оппортунизмге удур марксизчилерниң ынчаардагы демиселя Фарабундо Мартиниң амыдыралыига чугула үе-чада болган. Амыдыразы, болуушкуннарны аныяк Мартиниң шүгүмүделчи ёзу-биле аналиэтеп көргеии түс черниң байларынга болгаш империализмге удур үзел-бодалдар ооң медереливе сиңиигии киреринге, быжыглаттынарынга идиглиг болган.

Сальвадорнуң соңгу талаҳы кожазы — Америкаиың Каттышкан Штаттары ол чылдарда Төп Америка чурттарының байлактарын бодуиуң холугна киирип ап эгелээп. Сальвадорнуң кофезин даштыныже садыылаарынга бүрүн контрольду АКШ-тың монополиалары ынчаарда тургускап. Бичии чурттуң чопун чагырарынга, дыцнаңгыр болдурарынга чалчаны америки империалистер тып алган. Меленделстиң диктаторжу эрге-чагыргазы АКШ-тың чалчазы болган. Ажылчыннарга, тараачыннарга, демократтыг кижилерге удур ханныг шажылалдарны Меленлес ол чылдарда кедергей күштелдиргей.

ЧУРТКА аңгы демисели, америки күүзээшкиниге болгаи ооң чалчазы Меленделстиң эрге-чагыргазыига удуур шинчээшкин кыптыгын читеп. Патриотчу үзелдиг студеитилер ол демиселге идеиейлиг киириикеп. Чээрби чедн харлыг Фарабундо Марти болгаш ооң эйтерии 1920 чылда студеитилериң чыскаалын Сан-Сальвадор хоорайга организастаан. Оларның тайбың чыскаалынга удур полиция халдаан болгаш Фарабундо Мартини, ооң эйтерии тудуп хоруглаан. Ооң соонда ону Гватемалаже үндүр шелүпкеп.

Чээрби чылдарның эгезинде Сальвадорга ажылчын шимчээшкини кодүрүлеп болгаш чурттуң профэвилелдерэ Сальвадорнуң ажылчы чоиларының федерациязы кыдыр 1924 чылда каттышкап. Ажылчын ангының төөгүлүг хүлээлгези, өйээтеи дайзынга—америк империализмге болгаш тус черде ооң чалчазынга—национал буржуазиига удур демиселдиң, ооң ылаигын чепсектиг демиселдиң эргежок чугулазын Фарабундо Марти ханызы-биле медереп билген. Коммунистиг үзелбодалдар ооң медереливе шак ынчаар сиңиикеп. Ол бызыг бүзүредлиг интернационалист болган. Төп Американың Коммунистиг партиязын Фарабундо Марти 1925 чылда Гватемала хоорайга организастаап.

Төрээн чуртунга ол ээп чанын белеп, ажылчыннарның экономиктиг негелделериң хандырар дээш демиселя калбартын эгелээп. Үлетүргө сес шактыг ажыл хүнүн доктаадыр ыздыр эрге-чагыргаларны ол демисел албадапкап. Тараачыннарның хостатагже чүткүдүг шинчээшкини ынчаарда база калбартан.

Лугусто Сесар Сандиноның маадырлыг шериниң хүрээлеииие Фарабундо Марти кирип алган. америк интервепталерге удур будун чартык чылдың дургузунда эрседилям чаалашкан

Сальвадорга дедир чедип келгеш, ол аңгы дөрселин баштаң турган. Фарабундо Марти болгаш ооң эйтерии 1930 чылда Сальвадорнуң Коммунистиг партиязын тургускан. Ажылчынарның тараачынарның ортузунга политиктиг аныыды партия чорутқан, болгаш мөлүүгүлерге база америк империалистерге удур демиселге оларны кодүргеи.

АКШ-ка саттынган диктаторжу генерал Мартинестиң эрге-чагыргазына удур чепсектиг тура халыышкын 1932 чылдың январьда чуртка кыптыгын үзеп. Ынчалзажок күштериниң деңгиүүр байдалдары кедергей деп эвес болган. Ооң түңнелинде чоиуң тура халыышкыны бастырган. Чепсектиг демиселдиң барык бүгү удуртукчулары, оларның араазында Фарабундо Марти өлүрткеп.

Чалбыыштыг патриотчу, шынчы интернационалист Фарабундо Мартиии генерал Мартинестиң ханныг диктатуразының шаажылап өлүргенинден бээр бо чылдың февральда 50 чыл болган. Ооң маадырлыг демисслиииң хөрээ дириг болгаш ону Сальвадорнуң патриоттары база маадырлыы-биле үргулчүлеп, тиилелгенің түгү төрээн чуртунуң бүгү девискээрииге киижий бээр дээрзиие бүрүя бүзүредлиг.

А. ЛОБАНОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

УЛУС ТӨЛӨӨЛЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЛАРЫ

РСФСР-ниң Дээди Соведииия Президиумунуң 1981 чылдың ноябрь 24-те хүлээп алганы «РСФСР-ниң райоинар (хоорайлар) улус судтарыига улус төлөөлериниң эзлчеглиг соңгулдаларының дугайында» Чарлыига үидезилээп база «РСФСР-ниң райоинар (хоорайлар) улус судтарыига соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузуиуң 56 чүүлүиге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Соведииия Президиуму РСФСР-ниң райоинар, (хоорайлар) судтарыига улус төлөөлериниң соңгулдаларын Тыва АССР-ниң девискээриге 1982 чылдың апрель 1-ден май 15-ке чедир хуусаада чорудар дугайында доктаалалды хүлээп алган болгай.

Улус төлөөлериниң соңгулдалары — чугула политиктиг кампания. Оларны бедик деңгелге эрттирип турары суд органнарын тургузарының принципгериниң демократчызын, шын шиидилгени чорударыига совет хамаатыларының киржир калбак эргелериниң дугайын херечилеп турар. Улус төлөөлериниң соңгулдаларын эрттиреринии чурумун эииледдешкеи республика бүрүзүнүң районнар (хоорайлар) улус судтарыига соңгулдалар дугайында дурумнери доктаадып турар. Улус судтарыига улус төлөөлерии ийи чыл чартык хуусаада ажык бадылаашкынбиле соңгуур.

ССРЭ-де шын шиидилге болза совет суд органнарының ажылыига чоииуң уламна калбак болгаш идеиейлиг киржилгезиигe үидезилеп, ёзулуг демократтыг эгелерге тургустуиуп турар. Ажылчы чоиларны шын шиидилгени боттандырарынга киириштиреринии хевирлери хөй янзы. Оларның араазында кол черии кеземче болгаш хамааты хереглеер сайгарын көөрүнге дорт киржии турар улуг төлөөлери аэлеп турар. «Хамаатылар судка болгаш чурттуу эргелеи бүткеи киржир ужурлугго деп, Ленин чугаалаан. Ону Ленин масселарны кижизидериинии аргалабының бирээзи, шын шиитпирлерии хүлээп алырының магадылалы кылдыр көрүп чораан.

Республиканың улус судтарының улус төлөөлери бүгү талалыг амыдыралчы дуржүлгалыг, делгем биликлиг кижилер болуп турар. Олар хөөйлу-дүрүмну болгаш эргечүрүмну быжыглаларына, кем-херек үүлгедир чорукка удур демиселдии чугула сорулгаларың шинтирлээрииге эвээш эвес үлүүи киирген. Моон-биле кады улус судтарының ажылынга оларның киржилгези күрүнеии эргелеп башкарарының школазы база болуп турар.

Улус төлөөлери кеземче болгаш хамааты хереглериии сайгарып көөрүнге киржириидеи ангыда, чон өртүзүига эрге-хоойлу тайылбырлаар ажылды чорудуп турар. Оларның хөй нуруузу совет хоойлуларның идеиейлиг пропагандистери болуп, чон мурнунга илеткедерии, лекцияларны, беседаларны кылып, соңгукчуларының мурнунга отчёттарын берип келген. Олар суд шинтирлерии күүседириигe, ылаигыя күрүнеиии когаралга таварышкап өнчү-хөреигилерии эгидериигe, судтарның тускай тодарадылгаларын күүсеттиреринге хөй чүүлдерни кылган.

Улус төлөөлери соңгукчуларыбиле сырый харылзаалыг, түс черниң амыдыралын эки билир. Ынчангаш олар налы четпээинер-биле, дагдылгага алдыиган болгаш эде кижизидилгеге киирген кижилер-биле үре-түнеидиг ажылдаар аргалыглар. Улус төлөөлериниң идеиейии болгаш инициативазын бедиреринге улус судтарының чаныида улус төлөөлериниң чөвүделериниң ажылы идигии берип турар.

Улус төлөөзиигe ССРЭ-ниң соңгуур эргелиг болгаш соңгулдалар хүиүнге чедир 25 хар четкеи хамааты бүрүзү соңгудуп болур. Олар боттарының хууда моөзүг-биле, моральдыг болгаш политиктиг шынары-биле төлептиг кижилер болур дээрзи чугаажок. 1979 чылда болган соңгулдаларның түнели-биле алырга, республиканың ажылчы чоилары улус төлөөлериигe безик негелделиг болуп, төлептиглериии соңгаан болуп турар. Ынчан улус төлөөлериигe 1655 ажылчынарны болгаш албан-хажакчыларны соңгаан. Оларның чартыынган хөйү киитилел өдүрүлгезиниде ажылдап турар. Улус төлөөлериниң 58 хуузу херээженнер, 40,7 хуузу СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, 40,9 хуузу ВЛКСМ кежигүнпери. Соңгуткан улус төлөөлериниң аразында эң идеиейлиглер эвээш эвес. Оларга хамыктың мурнунда Улуг-Хем районнуң улус судунлан К. А. Самгузаны, А. И. Пуй-ю-сеннии, Тандының улус судунлан Н. С. Маадыр-оолду, А. В. Голубевти, А. С. Воробьеваны, Кызылдың хоорай улус судунлан Л. Б. Чаламбаны, Б. С. Ховалыгны, В. М. Смиркинии, Л. П. Мишинаиы, Ю. С. Капустиини, А. Д. Баталованы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Улус судтары бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле хөөйлу-дүрүмну болгаш эрге-чүрүмну, күрүне болгаш күшажыл чүрүмүн быжыглазырыга, социалистиг өнчү-хөреигини камгаларынга бүгү хемчег-биле идиг берип турар. Оларның бир чүгула сорулгазы хамаатыларның ССРЭ Конституциязында чарлаан болгаш магадылаан эргелерин болгаш хөстүг чорууи, аң-алдарын болгаш телептиг чорууи, амы-тыныи болгаш калыкшылын камгалаары, оларны коммунистиг мөзүг-шынарга кижизидери болур.

Районнар (хоорайлар) улус судтарыига улус төлөөлериниң ам болур эзлчеглиг соңгулдалары ажылчы чоиларның шын шиидилге чорудулгазыига калбаа-биле киржир эргезии хандырып турарының чаз иперээшкиии болуп турар. Соңгуллаларны бедик деңгелге эрттирерии хандырар төлээде, ажылчы чоинар ортузунга социалистиг демократизмиң утка-шынарын, совет тургузугиун принциперии тайылбырлаары, шын шиидилгеге хөй-нийтиниң киржилгезин көргүзери, эргехөөйлу билиглерии пропагандалларын калбартыры эргежок чугула.

В. ПЛОТНИКОВ.
Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы.

Сянзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

УДУР-ДЕДИР

ААЛДАЖЫРЛАР

Красноярскиниң опера болгаш балет театрының тургусканы «Князь Игорь» шизинде Владимириниң партилазын Күүгүнениң үлегерлиг Улуг театрының солизи, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Майборода күүседкен. Улуг театрның чурттуң эң аныяк опера коллективинге дузаалажыр эгелээни ол.

Красноярскылар биле москвачы мастерлер бижиг пайыралдыг. Сибирь чурттакчылары Минкустуң «Доп Кихот» балединиг бедии-биле үнелээн, ону ук черниң сценазынга улуг театрның солизи Т. Вартамова тургускан. РСФСР-ниң улустуң чүрүкчүзу В. Левенталь, РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүзу Л. Солодовников, дирижёр В. Вайс Енисейде хоорайга үре-түңнелдиг ажылдаан.

Хей-хой шиилерге Улуг театрның артистериниң киришкени улуг сонуургалды болдурган. Бодунуң чаңгыс чер чүрттүү — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Пьявкону сибиржилер онза чылны-биле хүлээп алган.

Беш чылдың чогаадыкчы планын дузаалаар ийи коллективтиң кады ажылдажыргазы удам калбарар. Найысылалдан Красноярскиге шин туразар бүдүп-бүдүп болуктер кээр. Сибирьде бо театрның артистериниң баштайгы болүү удавас Москваже стажировкалап баар. Чогаадыкчы беш чылдың төнчүзүнде Красноярскиниң опера болгаш балет театры Москвага гастрольдап баар. А 1984 чылда пайысылалдың мастерлери Сибирьде эңнүктериниге чедер.

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

ОЙНАП АЛГАННАР

Күрүпениң үш хуулуг ойнаашкыннар чээлизиниң облигацилазының 124-ку тиражы 1981 чылдың декабрь 30-де Москвага үнген.

Ол ёзугаар ажаалга кассалары Кызылдың чурттакчыларынга чедиг мун ажыг рубльди төлеп берген. «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының ажылдакчызы А. А. Лихицкий 500 рубльди. Кызыл хооркүүскомунуң иштики хелектер килдизиниң таңныл албаныңың ажылдакчызы И. А. Шоев 1000 рубльди ойнадып алган.

Г. БАРАНОВА.

МАКТАЛДЫГ

«Хадың» совхозтуң чолаачызы Петр Дуюн эки ажылдыг чолаачыларның бирээзи. Ол ам беш чыл дургузунда малчыныарже суг соортүп турар. Кышкы-даа, чайгы-даа үеде суг соортүлгезин озалдадып көрбээн.

Чолаачы эдилээн машиназынга камналгалыг, ооң туруушкунун беш чыл иштинде чаңгыс-даа катап болдурбаан. Петр Дуюн кол ажылы-биле чергелештир солун-сеткүүлдү малчыныарже чедирип турар. Ынчангаш ол чонга мактадыг.

С. ДАНГАА.
Улуг-Хем район.

ЧААРЫНЧЕ «АЛБАДАПТАР»

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Дээрде булуттар бүдүн далай суун шыгжап алган турар. Ону чер ажылынга ажыглаарының аргаларын гидрометеорологияның Закавказ эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери тып турар.

Чаъсты чердеп күш-биле чагдырар талазы-биле ажылдарны олар барык-ла бир муң кире дербелчин километр девискээрде чорудуп турар. Ол девискээрниң кырынга кара булут көстүп кээрге, «Азимут»-240, көдүрүлүр булуңу — 55 градус, «От!» дээн команда дыңналыр. Чалбыш кызаш дээш соонда, ракеталар дээрже ужуп үнүттер. Ооң ыракта частыышкынар дыңналыр. Булуттарже химнитиг бүдүмелдер киирер ракеталарның частын турары ол.

Частыышкындан үнген азарганчыг ынай хей бүдүмелдер булуттарның температуразын карак чивеш аразында өскертиттер, а ол болуушкун булутту сугже шилчидиттер. Он-оң беш минута эрткенде, чаъс чаан эгелей бээр.

Дилээшкиннер, тывыышкыннар

ПУШКИНИҢ УРУУ

1918 чыл. Чырыдыышкынның улус комиссары Анатолий Васильевич Луначарскийге бажы агара берген, узун херээжен кижи чедип келген. Аажок чай чок турза-даа, ол опу-дораан хүлээп алган. Ону А. С. Пушкинниң уруу Мария Александровна Гартунгтур деп, бодунуң ажылдакчылары-биле таныштырган.

...Ол болза Пушкинниң баштайгы уруу-дур. Ынчангаш оозу төрүттүнгенинге улуг чогаалчы аажок өөрүп, чаш төлдү азырап өстүрериниң харыысалгазын онза чүгула деп медерел билип турган. Маңнаның дугайында сеткил ханызындан сагыш салган чагааны ол кадайынга бижээн. Ол аажок сагыш човаш, ооң диптеринден үнүп келген бе, ооң уруу шимчеп-гир бе дээрзин сонуурган турган. Чогаалчы уруунга ынак, чоргаарланыр чораан.

Бодунуң кат-иезин Н. И. Гончаровага: «Маша атпаңнадыбазып турар апарган, өзүп турары аажок. Кедизинде копчуг душтук болур-да боор» деп база бижээн. Ол одуругларыны уруу бир хар чартык турда чогаалчы бижээн, Машаның душтуун адазы көрбээн.

...1837 чылдың январь 27-де (февраль 8). Маша беш харлыг тургаш, адазы чок өскүс арткан. Амы-тынындан чарылган, арны агара берген адазын кижилер көдүрүп алган, чаданы өрү өскеп олурда, чаш уруг ыглап бадырыпкан, аязының ажыг-шүжүүн база эскерип каап. Ол коргунчуг үе, иезинин ыы-сыызы ооң бүгү амыдыралынга үттүнүдүрбаан. Ол дугайын Пушкинниң ажы-төлүүнүң уругларының уруглары Татьяна Николаевна Галина биле Наталья Сергеевна Шепелова олар боттарының эдези Анна Александровна Пушкинадан көй сагыш-сеткилин муңгараш турар апарганынга Мария Александровна дүвүрен эгелээн. Садыгжы кижиден көй акша чээп алганын, удаваанда ол садыгжы өлген соонда, ооң угун салгаар кижилери-биле хорадашкан генералды кандыг-ла-бир вексельди (доктааткан хуусаада өре төлээр дугайында керээ бижик) үзүткан каашкан деп, ону шүгүлдеп судка киирген.

...Ол шериг хеви-биле судтадыр кижиниң столунга олурган. Кажан ону бурууданткан докталды помчуп турда безин генерал хүлүмзүрей берген, оожум хевээр болган. Суд шиитпир үндүрер өске өрээлче чорупкан, генерал шииттирер кижилер өрээлинге барган соонда хенертен боо эткен. Аңаа олурган улус олче маңнажып чеде бээрге, чүгле тыныг чыткан. Удаваанда генерал олген. Ол мындыг состерни бижип четтиргикен болган: «Бурганга даңгыраглаайын, чүү-даа оорлавааи мен. «Мээң дайзынпарымга каргыш»...

А. Пушкинниң улуг уруунуң дугайында материалдарны дилеп тывар дээш хамыктың мурнунда Л. Н. Толстойнуң музейинде шыгжаттынган, И. К. Макаровтуң чураапы Мария Александровнаның портрединиң төөгүзү-биле таныжып эгелээн мен. Ол портретти 1933 чылда Евгения Степановна Макаренкодан бо музейге эккелген болду. Удаваанда ону сураглап чораап, ооң-биле ужуражып турган. Ол ам тозап харлыг. Ынчалзажок хей чүүлдерни сактып чугаалаан.

«Пушкинниң улуг уруу-биле 1900 чылда таныжкан мен. Ынчан Мария Александровна Арбат кудумчузунда Никола-Песковск переулокка (Вахтангов кудумчузу) чурттап турду. Бистер өг-бүлем: ээзибиле № 11 бажыңга, а ол бис-биле кожа 12-ги бажыңга чурттап турдувус. Бо-ла ужуражып чугаалажы бээр бис. Ооң бажыңынга улус, ылаңгыя аныяктар эңмежок боор чүве.

Мария Александровнаның угаангыр, сагыңгырыңга болган хандыкшылдыг чугаалаарынга, ооң шевергин байдалынга аажок таарыжыр турган мен. Ол дээрге копчуг аяпшинчилиг кылдыр, шевергин кеттиңер, хилиң кара платьелиг, француз эзенгиг туфлю кедер турган. Мария Александровна-биле шүүт ойнуктежи берген бис. Ам музейде делгээн бодунуң портретчуруун, аваазы Наталья Николаевнадан алганы суй-белекти база меңээ белекке берген...»

Мария Александровнаның дугайын Пушкиниң уругларының уругларының бирээзи Наталья Сергеевна Шепелева улам тодаргайы-биле чугаалап турар. Аар-бөрге, ам диргелген 1918 чылда Луначарскийни дамчыштыр улуг чогаалчының уруу Совет чазактан дилег кылып турган дээрзи ооп билдинип турган. Ооп ында ооң чугаалааны:

«Революция тиилээп соонда баштайгы үеде Мария Александровнаның амыдыралы, өске бүгү кижилериниң ышкаш, кончуг берге болган. Эгезинде оске кижи бажыңынга чурттап, сөөлзүредир ол Донской кудумчузуунда бодунуң өңүктеринче-көже берген. Луначарскийге Мария Александровна чораап соонда, аңаа Совет чазак улуг хемчээлдиг пенсияны берген. 1919 чылдың март 7-де, 87 харлыг турганы, ол мөчээп. Ынчан 14 харлыг турган мен. Бодумнуң чаш элээди чылдарым аарберге эрткен. Мария Александровна мөчээп соонда ооң дүмазы Александр Александровичиден дамчып келген эң үнелиг үүл—А. С. Пушкинниң демдеглелдери артып калган, сөөлүнде ол демдеглелди Румянцевск музейинге дамчыткан, а амгы үеде ол Пушкин бажыңында кадагаламчыгаштыг берген чүве. Мария Александровна мөчүүр дей бергеш, салаазында билээзи ужулгаш, ону ажаап-тежээп турган Анна Александровна Пушкинаның салаазынга кедирип берген. Аңаа помнарны база арттырып каан. Ынчаарга Анна Александровна мөчээп соонда ол билзек болгаш помнар—словарылар, даштыкы дылдарда шулуктер помнары меңээ дамчып келген. Сөөлүнде ол бүгү үүлдер Бүгү-эвилелдиң Пушкин музейинде шыгжап кадагаламчыгаш...»

Пушкина бодунуң бүгү амыдыралының дургузунда адазының дугайын сеткилдиң саргыышкыны-биле бодап чораан. Шоолуг чүве ыыттавас, часкаанзыргай ол хереэжен кижи Тверской бульварда бодунуң адазының турасказының чанынга бо-ла кээп олурун алыр чораан. Бажының үүгү агара берген, кара хеп кеткен бо хереэжен кижиниң чаны-биле далаштыг эрткен кижилер олче сагыш-даа салбас турган. Ол дээрге Александр Сергеевич Пушкинниң уруу-дур дээрзин олар базала эскербейн чораапнар.

С. ЭНГЕЛЬ.
(«Труд» солундан).

ЧУРУКТА: А. С. Пушкинниң Михайловскиде бажыны. Ю. Белинскийниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

РОССИЯНЫҢ ХААК БАЙЫРЛАЛЫ

Партия болган Совет чазак күш-культура болгаш спортту совет улустуң хүн бүрү амыдыралынга кирген турарын чедип алыр дээш ынаар улуг кичээнгейни салган. Бо талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ыңай көдүрер дугайында» докталды база үнген.

Ол чугула докталды амыдыралга бот-тандырар талазы-биле улуг ажылдар чоруттунуп, планнаттының турар. Эң ылангыя спортче чонну массалыы-биле хаара тудар талазы-биле ажыддар кылдыңып эгелээн. Кышкы спортчу сезонда эң-не чугула кичээнгейни хаак спортунче угландырган. Шынап-ла, спорттуң бо хевири масса чонга кончуг-ла чедиңгир арганыг. Чүге дээрге ажылчыннар дыштанар хүннеринде арыг агаарже үнүп, хаактыг селгүүстеп алырга безин чүү хире ажыктыг ийик. Ийи талазында, спорттуң бо хевириңге миллион-миллион кижилерни хаара тудуп болур.

Ынчангаш ВЛКСМ Төп Комитединиң секретариады, РСФСР-ниң Спорткомитединиң болгаш профэвилелдериниң эки тура спорт ниитилелиниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң президиуму Бүгү-эвилел хемчээлиг «Лыжня России» деп хаак маргылдаазын Россияның бүгү будунларынга бо чылдың февральдың 27—28-те арттырер талазы-биле тускай докталды хүлээп алган.

Ол хүннерде бистиң калбак-делгем Тераэн, чуртувустуң бүгү будунларындан миллион-миллион спортчулар хаак оруунче үнүп, массалыг старттарга киржирлер. Олар ГТО нормаларын дужаап, кадыкшылдыга походтарын арыг агаарга кылып, улуг-улуг спортчу маргылдааларга хаара туттунарлар.

Россияның улуг хаак байырлалынга иденкейлиг киржир дээш бистиң республиканың чер-чергерде спортчу удуртукчулары, партия, совет, комсомол ажылдакчылары ол массалыг старттарга бүгү ажылчы чоннарны, школачыларны, сургууларны, студентилерни, пенсионерлерни хөйү-биле хаара тудар дээш аңаа белеткед ажыддарын амыгаштан тура чорудуп эгелээри чугула.

Республиканың бүгү хоорай, суурларынга февральдың хүнеринде болур массалыг хаак маргылдааларының эрттирер черлерин аман эгелээш белеткеп, ол талазы-биле организакчы комитеттерин тургузуп, ынаар ажыл-агыйның мурнакчыларын, республиканың аттаарлыг кижилерин, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерин, спорттуң хөөчүннарын хөйү-биле хаара тудары күзенчиг.

Республика найысылалының хаакчылары ол хүннерде «Тайга» станциязынга болгаш Хербис даанга болур массалыг старттарга киржирлер. Маргылдаалар 3, 5, 10, 15 километрлерге болур. Ынчангаш ол хемчээлдерге кижи бүрүзү хырлазының аайы-биле будунуң күзелинбиле каш-даа километрниң чарыжынга киржип болур.

Ол хүннерде болур массалыг старттарны Совет Тываның ажыл-ишчилери Краснояркиге болур ССРЭ-ниң улустарының V кышкы Спартакиадазының ажыдыышкынынга турасказының эрттирерлер.

Ынчангаш февральдың 27—28-те бистиң республиканың бүгү хоорай, суурларынга болур хаак спортунуң массалыг старттарынга иденкейлиг киржириңерни күзедивис.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Кызылдың Культураның болгаш дыштанығының Гастелло аттыг парыгынга республика найысылалының школачыларының ам удавас болур массалыг старттарга амдыгаштан эгелеп белеткенип турары.

АВТОРНУҢ фотозу.

ӨГ-БҮЛЕЛЕР ЧАРЫЖЫ

«Авам, ачам база мен—спортчу өг-бүле бис» деп маргылдаа Бай-Тайга районунуң Шуй-Аксы кадыкшыдылга школазынга эрткен. Маргылдааның түңнелинде М. Күдүрукпайларның, Д. Кеж-оолдарның, Д. Чошкактарның, М. Мартай-оолдарның, Х. Түменоолдарның, Д. Чашпайларның, Д. Чашпайларның оолдарының, Д. Чашпайларның өг-бүлези эки кирээп, ортенниг барааннар-биле шаннаткан. Судьялар Ч. Допгак, Э. Иргит маргылдааны эки организастаан.

А. ИРГИТ.

ШЫДЫРАА МАРГЫЛДААЗЫ

Чөөп-Хемчик районуңуң башкыларының хууда бирги черн дээш шыдыраа маргылдаазы болуп эрткен. Эр улустан 17 кижи ойнаан. Алза чогуур 16 сандан 13-ту алган. Хөндергейде дузалал школазының директору Виктор Сат тиилелгени чедип алган. Ийиги черни хоорайның № 3 школазының күш-дамыр кижизидаанының түңнелинде М. Күдүрукпайларның, Д. Кеж-оолдарның, Д. Чошкактарның, М. Мартай-оолдарның, Х. Түменоолдарның, Д. Чашпайларның оолдарының, Д. Чашпайларның өг-бүлези эки кирээп, ортенниг барааннар-биле шаннаткан. Судьялар Ч. Допгак, Э. Иргит маргылдааны эки организастаан.

А. ИРГИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

СОЛДАТ КЕЗЭЭДЕ СОЛДАТ

Михаил ДУДИН.

Трептов-парк сесерлиинде
Ыржым-шыпшың чевеглер бар,
Тиилелгениң чырыы, өңү—
Ында чечек чүзүн-баазын.

* * *

Александр ПРОКОФЬЕВ.

Солдаттар, солдаттар,
Оңгуларыңар оргуланып,
Ът-сиген дүй үнүп,
Чоорту чидип дуглалы бээр.
Солдаттар, солдаттар,
Артыңарда Төрээн чурт,
Ада-чурт, ынак чурт
Сорук киирип, идеген тур.
Солдаттар, солдаттар,
Чоокта чаа-ла черивис,
Бичии уруг кужактапкан
Орус солдат ында турар,
Бүгү чер дээш дүвүренсеп,
Ону эргий көрүп турар.
Ол боду кайын чүве ийин.

* * *

Ханныг шөл бооп чытчык—
Кажан-даа утпаңар ону.
Солдаттар, солдаттар,
Россияны камнаңар,
Россия ынакшыл чокта
Чолдуг чурттап шыдаваc!
Бедиктерже ушкан чуртувус
Бергелерни ажып, шыдажыр,
Хайыралыг эргим черивис,
Орёлдан бе, Вяткадан бе,
Орус ие ону манаан,
А ол чанмас—дужаал күштүг.

* * *

Кажан шагда ынак бис сеңээ.
Солдаттар, солдаттар,
Россияда бис хөй бис,
Россияда бис хөй бис,
Чогум ол боду—
чаасказн болгай!

ДЕМБИРЕЛЬ,
очулдурган.

Сонуургактарга

Эрткени — ийи миллион километр

Бир эвес автомобильдериң аразынга кайызы эң-не тр эдилеттинген эвес деп конкурс чарлаан болза Железноводскиниң автотранспорт будурулгезинге хамаарыр самосвал тиилекчи болуп үнер ийик.

Ону Москваның автомобиль заводунга Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда чыып кылган, ол үеден бээр экидээ, багай-даа оруктарга маңнап, ишитизи-биле 2.000.000 километр орукту эрткен. Бүдүн колоннаның безин кылып күш четпези ажыды ук машина куусеткен.

Амгы үеде транспортчулар чаа-чаа, күчүлүг машиналарны ап турар үеде ол эрги техника кара металлдар аразынче октаттына бербээн.

Хоочун чолаачыларның саналы-биле ону ук будурулгениң эжишиниң акезынга тургузуп каан. Ол дээрге, Ада-чурттуң үр хуусаалыг машиналар кылып шыдаар мастерзейлери, театрлары, сонуургактарның киностудиялары, школа назыны четпээн уруглар албан черлери кожуп киргилээн.

Чаар-ынчыларның дузазыбиле чүгле келек-кезек черлер эвес, а будун-будун тудугларын белип чаартып турар. Бурунгу Гянджиниң кудумчуларында ам-даа селгүүстеп болур. (Кировобадты шаанда ынчаар адап турган).

Республиканың төөгүнүң болгаш архитектураның үш муң ажыг тураскаалдарын камгалаар бижиктерни республикада тургускан.

(СЭТА-ның корр.).
Кировобад,
Азербайджан ССР

Үнелел

Бернард Шоу аныяанда рецензиялар бижип турган. Эмчилер ниитилелиниң музыка белгумүүнүң киржикчилериниң көнцертиниң соонда ол ийи домактан тургустунган рецензия бижээн: «Дүүн Лондоннуң эмчилери ырлаштыы. Олар мергежил ёзугаар үүлээлгези — чажыт тарадып, ыыттаазының утпааннар болза деп сагындырыксадым».

аграар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүкче угланышкынныг хаттың дургени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга 5—10 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 31—33, хүндүс 18—20 градус соор.

Автооруктарга чүвениң көстүрү эки болур.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.35 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 8.55 — «Удмурт АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң» болгаш коллективтериниң концерти. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелиниң бараан болуп тур мен!» 11.10 — «Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Хөгжүмүнүг программа. 12.25 — «Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларының көргенин-биле». 12.40 — «Көдээжиң күш-ажылчы шагы». 13.40 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.10 — А. Пинчук — «Дээр-Чер». Күрүпениң Моссовет аттыг улегерлиг театрының концерти. 16.00 — Бөгүн — Аэрофлот хүнү. 16.15 — «Силерниң чагааларыңарны ёзугаар». Аэрофлот хүнүнге хөгжүмнүг программа. 16.45 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.45 — «Орук тоолуг» деп мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 17.55 —18.10 — Чаңсар. 18.10 — Делегей панорамазы. 18.55 — Даг хаагынга делегей кубогу. ГФР-деп дамчыдылга. 19.25 — «Кинопанорама». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Джаз хоошпери». Фильм-концерт. 22.20 — «Ветлуга». Документалдыг телефильм. 22.30 — «Руде право» солунуң шаңналы дээш хоккейге челегей маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. ЧССР-деп дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Арга хөлүүк чашыга». Документалдыг телефильм. 14.30 — Бистиң корреспондентивиске чугаалап тур. Дончулал. 15.00 — Концерт. 15.55 — «Тоол алдан келди». «Хүрүмнеткен оол». Мультфильм. 16.55 — Чиик атлетика ССРЭ-ниң кубогу. Түңнел маргылдаалар. «Крылатское» спорт комплекизиндеп дамчыдылга. 17.25 — Улуг Октябрьның 65 чыл ооңга уткуштур. «Бистиң памдарывыс». 6-гы фильм — «1922 чыл». 18.25 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң ыыдыг аттыг романыңың ёзугаар. 1-ги сериязы. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Биатлонга делегей чемпионады. Эстафета 4х7,5 км. Раубичиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж. Италияның 17—18 үе чылдардагы уран чурулгазы». 14-ку фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Даштыкы фильмнер экраны». «Чүгле чаңгыс телефон медээзи». (Венгрия).

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Шуптузу билдингир-даа бол...» Документалдыг фильм. 18.20 — «Чогаалчы болгаш үе». Чогаалчы В. Эренчиниң төрүттүнгенинден бээр 70 чылынга. 18.40— Телемедээлер. 18.55 — «Хөйнинти амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.25 — Телемедээлер. 19.35 — Чарлалдар. 19.40 — «Хуу айтырыглар талазы-биле хүлээп алышкын хүнү». Уран-чечен фильм. 21.10 — А. Вампилов — «Алды айның чаазында». Тываның хөгжүмнүг театрының шизи.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпус шерии» 9.30, **«Гранат ортулуктарында»** 11.20, 13.20, 15.20, 17.40 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, 14.00, **«Бо уруг турбаан болза»** 11.00, 12.30, 15.30, **«Эрткен хүнүң фактылары»** (2 сериялыг) 17.00, 20.00, **«Москва карак чажыңга бүзүревес»** (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сарыг баштыг Майкддың ужуралдары» 10.20, **«Эрлер!»** 12.00, 13.50, 15.50 (узаткан), 18.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Космонавтиле кады ужудуушкун» 11.00, **«Кажан эр кижи-биле кады чорда»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трагогузаканың шерии» 15.00, **«Чалаттаан оңнук»** 17.00, 19.00 (узаткан) шактарда.

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал: боодан болбас!» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аңаа дайынчы Александр Матросов» 9.30, 11.20, 13.40, 15.00, **«Гранат ортулуктарында»** 16.50, 18.50, 20.50 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орай бышкан кат» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрткен хүнүң фактылары» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улуг Сүнезиниң шилип алган кижизин» 18.30 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орулакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретараттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуут килзистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информацил килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 69.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—00561.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 (11837) | 1982 чылдың февраль 16, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШКОЛА ДИРЕКТОРУ

Партияның XXVI съездизи совет школаның мурнунга чаа бедик негелделерни салган. Школага өөредилгениң, күш-ажыл болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң шынарын бедидери, өөредилгениң амыдырал-биле холбаазын херек кырында боттандырары, ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылырынга өөреникчилерни белетизэрин эжижидери башкыларның болгаш өөреникчилерниң ажыл-ижиниң түңнелдерин ёзу барымдаалап үнелээрин болдурбазы — бөгүн улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунда чугула айтырыглар болур.

Бо сорулгаларны шиитпирлээринге чыдыдыышынның бүгү ажылдакчылары киржип турар, оларның иштинде школа директорларының ролю онза бедик. Директорнуң ажылы нарын, чогаадыкчы болгаш хөй талалыг. Башкы бодунуң дорт удуртукчузун кижизиг, эвилең эзлдең, кижи бүрүзүнге бир дески кичээнгейлиг болурун күзээр. Башкылар-биле кады школа директору школачы бүрүзүнүң салым-чолу дээш, ол бир дугаар класстан эгелээш оннуң доозуп эртем чедип, амыдыралче үнгүже чедир харыысалгазын кажан-даа кошкатпас.

Бистиң республикавыста 1981—1982 өөредилге чылында 156 школа бар. Оларның иштинде 101 ортумак, 31 сес чыл школазы кирип турар. Бүгү школалар чогуур эртемниг болгаш ажыл стажтыг удуртукчулар-биле хандыртынган. Оларның аразында үр чылдарда ажылдап, аныяк өскенни өөредир болгаш кижизидер ажылга багай эвес түңнелдерни чедип ап турарлар хөй. Кызылдың № 14 школазының директору Л. А. Галактионов чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, школа коллективин хөй чыл иштинде удуртуп келген. Директорнуң болгаш оон оралакчыларының аразында ажыл кончуг тода хуваатты нган. Ындыг чорук школаның иштики хыналдазын чедиишкинниг боттандырарынга таарымчалыг. Коллективте чаңгыс демниг, ажылгыр, бот-боттарын хүндүлежир болгаш билчир байдалды тургускаңы, оларның эки түңнелдиг ажылдап турарының база бир чажыды. Школаның башкылары болгаш ажылчыннары Леонид Александровичиниң чүгле удуртукчузу эвес, чогуур үезинде ажыктыг арга-сүмени бээр, четпестерни болгаш частырыгларны кады чайладыр чоок өңнүү кылдыр санап турарлар.

Ук директор боду башкылап турар эртемин ханы билир, оон кичээлдери өскелерге неззэде ажыы. Оон ажылынга харыысалгазы болгаш ажылдаарының байдалы башкыларга үлегер боп турар. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың материалдыг баазазын эжижидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар болгаш 34 өөредилге кабинеди чогуур деңнелде дериттинген. Школа кабинет системазы-биле өөренип турар. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының арга-дүржулгазы-биле республиканың башкылар билии бедидер институдунга келген башкылар болгаш школалар удуртукчулары күзелдии-биле таныжып турарлар.

Өвүрде Зинаида Байыровна Донгактың удурткан Солчур ортумак школазының коллективи хөй-ниити-биле кады өөреникчилерни күш-ажылга болгаш аажы-чаңга кижизидеринге база ида-ие ортузунга башкылал суртаалын чедимчелиг чорудуп турары-биле ылгалып турар. Школада адаиелерге лекторий доктаамал ажылдап, аңаа өөреникчилерни ег-бүлеге шын кижизидериниң дугайында солун лекцияларны башкылар болгаш өске-даа чалаттырганнар номчуп турар. Школаның башкылар коллективи кеҗээ Совет, совхоттуң парткому болгаш дирекциязы-биле кады холбаалыг ажылдап, уруг-дарыының кижизидилгезинче кичээнгей салбас ег-бүлелерни болгаш корум-чурум үрээринге сундулуг хире элээди уругларны кичээнгейге ап, оларның-биле ажылды чорудуп турарлар. Бо бүгү хемчеглер өөреникчилерниң корум-чурум үрээр чоруун болдурбайн турар.

Үстүнде адаан эштер ышнаш, чедиишкинниг ажылдап турар өске-даа школа удуртукчулары республиканың школаларында хөй. Оларга Улуг-Хемде Ийи-Тал 8 чыл школазында Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы В. О. Павуу-Сүрүнү, Кызылдың № 2 ортумак школазында РСФСР-ниң алдарлыг башкызы З. С. Куулары, Каа-Хемде С. К. Тока аттыг Сарыг-Сеп № 2 ортумак школазында Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи С. М. Достайны, Барыын-Хемчикте Ак-Довурак № 2 ортумак школазында П. Д. Сундукованы болгаш өскелерни-даа хөй-биле адаап болуо.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга Л. И. Брежневтиң ажыл-агыйга удуртулганың стилин болгаш методун сайзырадыр дугайында негелдези чырыдыышкын ажылдакчыларынга оон иштинде школа директорунга долуу-биле хамаажыр. Оон мурнакчы дуржулга, амгы педагогика эртеми, коллективтиң ажыл-чорудулгазын организастаары болгаш эртемниг аналиэтиң методтары-биле чогуур деңнелге чедир чепсегленген болур ужурлуг.

Школа директорунга Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун», «Кур чер», «Сактыышкыннар» деп номнарында удуртулганың стилиниң дугайында болгаш частырыг чок шиитпирлер, түңнелдер хүлээп алырда улус чон-биле сүмележириниң ажыктыының дугайында бодалдары онза үнелиг. Ылаңгыя башкылар, уруглар, ада-иелер болгаш хөй-ниити-биле ажылы холбашкан удуртукчуга далаш, чиг түңнелдер болгаш үнелел кылыры онза айыылдыг.

Бистиң үевис удуртулганың эртемге үндезилеттинген деңнелин бедидерин негеп турар. Бо сорулганы шиитпирлевишаан, директор коллективтиң бүгү кежигүннеринге хүлээлгезин шын хуваар ужурлуг, школаның өөредилге-материалдыг баазазын эң-не ажыктыг ажыглаар дээш сагыш салыо. Директорнуң ажылында соңгаарладып болбас ажыл-херектер-ле хөй. Ынчалза-даа ол хүн бүрүнүң хөй оонак айтырыгларынга алыспайн, башкылар, өөреникчилер коллективи-биле, ниитизи-биле школаның ажылында перспективаларны кажан-даа утпаза чугула.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга толептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты Бии-Хем районнуң күш-ажылчы коллективтери калбарткан. Оон түңнелинде район бараанныг продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының оңаалдалын январьда ажыр күүсеткен.

Туранның хлеб заводунуң коллективи эки ажылдаан. Январьда 140 тонна хлеб-булка кылыглары бүдүрер турган, 27 тоннаны хереглекчилерге ажыр берген. Ол болза өрткен чылдың ол үезинде деңнелиндеп 22 хуу хөй.

Бүдүрүгеде хожудап турар бригада чок. Ч. Маадының, М. Лихачёваның удурткан бригадалары күш-ажылчы чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орар.

Бистиң корр.

ССРЭ-ниң 60 чылынга— 60 шалыпчы неделя

Хүлээлге күүсөлдезин хынап тур бис

КЫЗЫЛ ТУККА ТӨЛЕПТИГ

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг дооскан. Алдан-маадыржылар күрүнеге сүт садар планын 107,6, эттиг 101,3, дүктү 100,7 хуу күүсеткен.

Чер ажылының талазы-биле тараанның шинти чыылдазын 2128 тонна чедирген, бир гектарга опааштыр ортумаа-биле 10,4 центнер дүжүттү ажаан алган. Торүүр 100 баш хой, ошкүге опааштыр 97 хураган, аңайны доруктурган. Оргу-Шөл, Чечектиг хойжу бригадалары түс-түзүнде 100 баштан 102 болган 106 хураганны алгылаан. 12 малчын 100—116 чедир аңай, хураганы менди өстүрген.

Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырар сорулга-биле эрткен чайын социалистиг чарыштың сигенчилер ортузунга дээштин-биле организастап турган. 3416 тонна сигенни кескен. Омск областан 400 тонна, совхоттуң бодунуң шөлдевиндеп 1496 тонна саванны белеткээн. Будукбүрүнү 325 тоннаны кылып, силосту 2151 тоннаны, сенажты 684 тоннаны салган.

Совхозта чурнакчыларның саны көвүдеп турар. Оларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу Д-Н. И. Ооржак, суттаачылар А. К. Кызыл-оол, Д. Т. Ондар, И. С. Монгуш, хойжулар Сүрүң-оол Монгуш, Сөкен-оол Ондар, Шолбан-оол Ооржак, Маадыр-оол Ооржак, саанчылар Алефтина Ондар, Сереш Донгак, Чокпак Сарыглар, Очур Ооржак, механизаторлар Эрес-оол Монгуш, Хопуй-оол Ондар, Маадыр-оол Ховалыг болган оскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Сөөлгү чылдарда совхоттуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери суттаттыг черниң дүжүдүп бедидеринче, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннериниң тарылгазынче кол кичээнгейни салып, мал чеминиң курлавырын тургузар дээш ажылдап келген. Гектар - бүрүзүндеп бедик дүжүттү алыр дизе, чайгы суттатты шын организастарыы чугула. Келир чылдың дүжүдүн магадылаар дээш, хөй чылдыг сигеннериниң күскү суттадын бүгү шөлдүн 60—70 хуузунга эки чорудуп турары-биле бедик дүжүттү ап турар.

Чайгаар үнген сиген шөлдерин албан организацияларга болгаш малчын бүрүзүнге түс-түзүнде быжыглаан турган. Олар ол черлерниң суттарылгазын болгаш апталгазын боттары чорудуп келген. Оон түңелинде бедик дүжүттү алган.

Белеткээн сигеннинг шинаарын эрткен чылын онза кичээнгейни салган, эки түңнелди совхоз чедип алган. Анализке дужаттыпган бүгү сиген шуптузу классты болган. Ынчангаш 10703 рубльди сигенчилерге немей төлеп берген.

Республиканың бүгү малчыннарынга «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары 1981—1982 чылда кыштаглаашкынны организастыг эртирип, малдан алыр продукцияны көвүдедир болган күрүне планнарын күүседир талазы-биле кыйгырыгны үндүрүп, бедитиген хүлээлгелерни алган. Оңу херек кырында боттандырар дээш, бүгү фермаларга, хойжу бригадаларга болгаш күш-ажылчы коллективтерге кыштаглаашкынның эгезинден тайылбыр-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп турар.

Малчын коданнарга, фермаларга чурттакчылыг суурларның агитквартираларын болгаш албан организацияларга черлерин быжыглаан. Олар хамаарышкан черлеринге шеф дузалын чедирип турар. Хойжу бригадаларга, фермаларга ай саныда малчыннарның хүралдарын эрттирип турары чаячыл апарган. Малчыннарның культурлуг болган амыдыралчы негелделерин хандырып, эмчи дузалын чедирип, садыг, кино, концерт дээш шыкаш түүлдерни комплекстиг чорудуп турар.

Бо хүннерде мал чеминиң камналгазынче онза кичээнгей салган. Ону ыны чарыгдаарының айтырыын шыңгыы контролькга тургускан. Бригаладарда, фермаларда улусчу контроль постулары ажылдап турар.

Мал чемин зоотехниктиг рацион барымдаалап, малчыннарга тускай акт ёзугаар берип турарын организастаары эки. Сүт-бараан фермаларында мал чемин болбаазырадып бээр механизмнер ажылдап, саваңны хээндектээш, ылбырадып, янзы-бүрү минералдыг бүдүмелдерни холуп берип турары-биле оон хоолулуг чоруу бедээн.

Хойну чылыг суг-биле сугтарар айтырыг шиитпирлеттинген. Зоотехниктиг норма ёзугаар 190 сакманчы херек, ам бо хүннерде 169 сакманчы ажылдап турар.

1981 чылда алдан-маадыржылар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү кергүзүглер аайы-биле чедиишкинниг күүсеткен, совхозтар аразынга организастаан социалистиг чарышка тилекчи болуп үнгеш. СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң, райүүскомунуң, кеҗээ ажылдакчы профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчинир Кызыл тугу-биле шаңналган.

Ынчангаш он бирги беш чылдың ийиги чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оонга күш-ажылчы-ледиишкинни ужуражыр дээш, алдан-маадыржылар күжениишкинни ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Репортаж

КЫШТАГДА ЧЫМЫШ

Кышкы эртен. Ак-Кара-Сугнуң унун куду сырын хат чывардаан. Хой кажаазының хоолай дүндүктеринден үнген бүс ырактан-на көстүп келир.

Эрес-оол Ховалыг дан карацгызында-ла бажыңындан үнгеш, хой, хураган кажаазының чанынга барып, дынаалагылаан. Ында хойларның думчуктары шүжүлеп, кегженирп дыңналган. «Хүнзедир хар эшкеннеп, чер өттээр күжүрлер удуп алзын» деп, малчын иштинде бодангаш, эртен, кежээ электри чырыы кыпсып ажылладыр моторжугажынче углай кылаштапкан. Дузалакчы малчын Монгуш Сотпа оон чанынга бо келген.

— Аа, сен база туруп келдиң бе, эр-хей! Бо дүнеки дежурный сен болгай сен. Олча бар болду бе? Чаш хураганнарывысты хайгаарадыр ыйнаан?—деп. Эрес-оол Опанооловичи демгизинден айтырган.

— Үш хой торуду. Хураганнарын иелерине кургаттыр чылгадып, аа сүдүн эмзиргеп, чаш хураганнар турар черде ашпарып кагдым. Мал ажылының мындыг чымыштыг үезинде уйгу-даа келбес чүведир — деэш, Сотпа бажыңынче углай кылаштапкан.

Мотор ажылдай берген. Кажаалларда, бажыңнарда электри лампалары чырый берген. Кыштагда эртенги чымыш хайнығып эгелээн.

Хүн даг бажындан көдүрүлүн чорда, Монгуш Сотпа интеезин дергилээп, хойларны одарже үндүрүп, аттанып кан...

Бо беш чылдың ийиги чыдында эки үре-түңнелдиг ажылдаар. ССРЭ-ниң 60 чыл төлептиг уткуур дээш берген сөзүнге ээ болуп. «Большевик» совхозтуң малчыны Эрес-оол Ховалыг кызыммаккай ажылдап турган. Ол торүүр 100 хойдан 100 хураганны камгалап, хой бүрүзүнден 2,5 килограмм дүктү кыр[illegible]

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

«Торгалыг» совхозта төрүүр 14450 хой бар, шээр малдың оолдаашкыны үргүлчүлевишаан Чозада хойжу бригаданың төрүүр хөөнүн 17 хуузу оолдапкан. Балдан Кировтун, Ортун-оол Куулардың, Виктор Билчээкейниң кыштагларында түс-түс аайы-биле алырга 210—227 хой төрээн. Дэрбет-оол Тулуштуң коданында 278 хой оолдаан.

Сакманчылар Зоя Беган, Зоя Санчат-оол, Лариса Болат-оол, Дина Сандың, Дарынчык Дадар, Валентина Маадыр-оол болгаш өскелер-даа кызымак ажылдан, түс-түзүнде 60—80 хураганны доруктурун өстүрүп турар.

Сөөлгү үеде Торгалыгның девискээринде улуг хар чаган, орук харылзаазы үстүн турар. Ынчангаш МТМ-ниң машина техниказы кыштагларже орук үндүрериниче, одарларны дамбыйлаарыныче углаан. Чамдык малчыннарга немелде күштү катказын, сакманчыларны четчелээн. Торгалыг ортумак школазының башкылары, өөреникчилери кыштагларга улуг дузаны чедирип турар. Олар Кунгаа Болат-оолдуң, Кончук Дашоолдуң, Мария Куулардың, Зоя Бадыраанның хой, хураган кажааларының көрженин хоорун берген.

Ниитиниң малының чаш төлүн онча-менди камгалап алырының шалыпчы күш-ажылы уламчылавышаан.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.

Өвүр район.

Фермада кыштаглаашкында

АЖААЛДА ЧОКТА

«Торгалыг» совхоз—республикада улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Мында сүт-бараан фермазы бар. Ында 130 ажыг инекти саан, чылда 40—50 тонна сүттү күрүнеге садып турар. Ынчалзажок коллектив чыл планы күүседирде, бо-ла бергедей бээр болгаш совхоттуң удуртукчулары чайгы, күскү үелерде чондан саржаг садып, чедир албаан сүдүнүң орнунга дужаары чаңчыл болган. Мынчап турган, чыл планын молдук-калдык күүседип алыр.

Оон бир кол чылдагааны саар инектериниң үнсаазының база ону эжижидер ажылдың багайында. Оон аңгыда, малхың ажаалда-чемгерилгезин багай организастап турарында. Фермада бодүүн чемнер илбырадыр нех бо хүннерге чедир кылдыпмаан. Райониүң-даа харыысалгалыг ажылдакчылары, совхоттуң-даа удуртукчулары ону кылдыртыр дугайында айтырыгны шиитпирлевейн келген. Ынчангаш кургаг кулузун, сигенин инекке үндүр октап бээр азы ховаже сүрүптер бо-ла. Кежээ кээрге, оларның эмнин чеже-даа шейбелээрге, түү үпер боор!

Ол ышкаш бода мал бригадирлери, инек кадарчылары күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, отчёт-учётту сапдараткан. Чамдык кадарчылар хөй өре-самчыгдал-даа кылгылаан боон турар.

Амгы үеде фермада 130 ажыг улуг инек, 90 ажыг молдурга, эрткен чылдың 90 ажыг бызаалары кыштап турар. Оларның байдалы база-ла шоолуг эвес. Өлүп хорап-даа турарлары бар. Ынчангаш фермаже кичээнгейни күштелдирип, ажыл-херекти эжижидерниң хемчегерин соңгаарлаттынайн ап сорулары негеттинип турар.

Ол ышкаш ферма ажылдап турар ажылчыннарның, кадарчыларның амыдырал хандырылгазын, эжижидеринче кичээнгейни салыры совхоттуң директорнязындан, парткомудан, ажылчын комитеттен негеттинип турар.

К. ДОНГАК.

Өвүр район.

...Дашкыдан соолгу медээлер...

ИЙИ ЧУРТТУГ ТУРУЖУ

ВАРШАВА. Венгр Улус Республиканың дашкыы херектер министри Ф. Пуйяның Польша Улус Республикага албанныг аян-чоруу доозулган. ССРЭ-те, Польшага болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур президент Рейганның болгаш барыын талакы чамдык күрүнелериниң өөскүткен өжээтей кампаниязын кады кылган дыңнадыгда шыңгыы буруу шапкан.

Тайбыңны камгалаар чавырдыышкыны ханыладыр, чепсегленишкинни дүжүрер херекке доктаамал күзенишкиннери дээш Совет Эвилелиниг өөрүп четтиришкинни ПУР-нуң дашкыы херектер министри Ю. Чиректиң, ВУР-нуң дашкыы херектер министри Ф. Пуйяның ат салганы дыңнадыгда илергейдээн.

БУРУУ ШААП ТУРАР

ХЕЛЬСИНКИ. Тайбың айтырыгларын өөренип көөр талазы-биле Финляндияның институдунуң директорунуң оралакчызы профессор Р. Вяюрнен медеглел кылган болгаш химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин будүрүп эгелээр дээн АКШ-тың планнарын шыңгыы буруу шапкан. Химиктиг чепсектиң эң чаа болгаш кедергей айыылдыг хевирлерин будүрүп эгелээр дутайында Рейганның администрациязының шиитпири—халанче эдлчеглиг базым-дыр деп, профессор чугаалаан.

АКШ-ТЫҢ АЙЫЫЛДЫГ ПЛАНЫН КЫҢЧЫКТЫРБАС

ХАНОЙ. АКШ-тың амгы президентизи Р. Рейган эргелагырга кирген дораан-на химиктиг дайынга белеткенип эгелээн деп, ВИА агентствозу демдеглээн. Совет Эвилели болгаш Вьетнам химиктиг чепсекти «ажыглаар» турар деп хоозун шүүлдээшкинни АКШ-тың президентизи кызыышаан, сөөлгү үеде химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин массалыг-биле будүрерин планнаан. Эртемденнер-ниң саналы көргенин ёзугаар алырга, химиктиг чепсектиң «Бинар» деп чаа хевирлерин амы-тынына нейтронныг чепсектен дудак чок айыылдыг. АКШ-тың дерии планын кынчыгтырбас дээш америк империалистерниң хайныырак хөделиишкиннеринде удур шимчээшкинни бүгү чурттарга калбартырыы эргежок чүүлда деп, агентство демдеглээн.

Ю. МЕЛЛЕМАННЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. Германияның Христиан демократтыг партиязының бүндестагта бөлүүнүң төлээлекизи Ю. Меллеман медеглел кылган болгаш химиктиг чепсекти-эңдере будүрериче угланган АКШ-тың планнарын шыңгыы шүүмжүлээн. «Кызыгаарлаттынган» химиктиг дайынны Европага чорудуп болур дутайында америк президентиниң дайынзырак медеглели Барыын Европаның улустарының үндезин эрге-аймактарынга өөрүшпек болуп турар-дыр деп деятат чугаалаан.

СОЛУН СОЙГАЛАП ИЛЕРЕТКЕН

ПАРИЖ. АКШ-тың президентизи Р. Рейганның бол-

Национальная краеведческая отдел

Хүннүң медээлери

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВТЕ

«Билир болзунза, өскелерни өөрет» деп девиз-биле Кызыладдың даараныла фабриказы ажылдап турар. Оон 100 ажыг ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты эдилеп чоруур. Будурүлгениң шалыпчылары А. Хольшина, Л. Дартан-оол, Э. Монгуш, З. Сарыглар, В. Шемек олар бо чылдың ийиги чартыының үлүүнге киприштир ажылдан турар.

Найыралыг коллектив бирги кварталдың планындан ажыр 3000 рубльтүн продукциязын будүргеп, 2000 киловатт-шак электри энергиязын камнап алырын хүлээлгезинге алган.

В. БАРМИН.

ШАЛЫПЧЫЛАР

ССРЭ-ниң алдан чылын төлептиг уткуур дээш «Мурнакчы» совхозтуң сарлык кадарчылары коммунист К. Хертек, С. Хертек, А. Салчак, К. Ооржак, А. Оолак олар эрткен чылда төрүүр түс башка опааштыр 86—89 бызаалы онча-менди доруктуруп өстүргеп, социалистиг чарыштың тилекчилери болганнар.

Бо кыштыы олар база хүрчаагай эрттирип, түс баштанна 82 бызаалы, бир сарлыктан-на 155 грамм дүктү алырын база кижи бүрүзү 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээгеннер.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНДА

Часкы хөөү ажылдарынга техника септелгези Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында чоруп турар. Түе-түе ажылдагылаларның аразында чарыштың мурнуку одуруунда — «Искра» совхоз. Ында техника септелгези шалыпкын чоруп, часкы кампанияга үлүүн киприп техниканың 89 хуузу септеттинип ажыл-агый бо үеде планның даалгазын ажыр күүсеткен.

Септелгеде хаара туттунган механизаторлар күчүлүг «Кировецтениң» шуптузун белеңниң шугумунга тургускаш, аптазыларны, сеялкаларны болгаш кеҗээ ажыл-агыйын өске-даа машиналарын бүрүн септеп доозкан.

Н. ОЛДЫРЕВ.

ЯХРОМА

Москва областың «Хүндүледдиң Демдээ» орденниг Яхроманың совхоз-техникумун чоокта чаа 500 ажыг апаяктар өөренип доозкан.

Яхроманың совхоз-техникуму — кеҗээ ажыл-агыйның чуртта эң улуг ортумак өөредилге черн. Техник-механиктерни, техник-электромеханиктерни, гидротехниктерни, зоотехниктерни, агрономнарны ол техникум белеткеп турар.

Агропомнияның чаагайжыдыр туттунган хоорайында амгы үеде ийи муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар. Оон 600-өөредилгиг салбырында 400 кижи бар. Совхоз-техникум чүгле өөредилге черн эвес, харын-даа бедик оруглалыг улуг ажылагый болуп турар. Оон бригадалары, мастерскаалары — практика-биле сырый холбаалыг лабораторинлар-дыр.

Студентилер чүгле өөренип, ажылдап турар эвес, спорт хемчегеринге база идепкейлиг киржин келген. Спорттуң 16 секциялары. Культура бажыңының чанында бот-тывыштыр уран чүүлдүн хөй белүүмнери ажылдап турар.

ЧЕБОКСАРЫ. Чуваштыяның колхозтарының болгаш совхозтарының төптеринде амыдырал хандырылгазының будурулгелерин улам хогжудуп турар. Соодукчуларны болгаш хеп чуур машиналарны септээр черни «Гигант» совхозтуң төвүнге ажыктап. Амгы үеде автопомнуг республикада сервис кылыр 320 будурулгелер ажылдап турар. Ындыг будурулгелерни он бирги беш чылда бүгү ажыл-агыйларның төптеринге тургузар-соруулга салдынган.

ЦЕЛИНОГРАД. ССРЭ-ниң тургуступганындан бээр 60 чыл болурунга тураскаатказын комфестиваль область төвүнде эгелээн. «Черде» деп документалдыг кинону фестивальдың ажыдыышкынынга көргүскен. Киподокументтиниң маадыры — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. М. Картаузов.

«Родина» совхозтуң тараажылары бодунуң чаңгыс чер чурттуун Казахстанның Мареньеви деп адан турар. Фашизмге удур тулчуушкунга Л. М. Картаузов ийи будун өскүнган. Ынчалзажок маадырлыг дайынчы тайбың күш-ажылдың хүннеринде тракторну болгаш комбайнны башкарып. Төрээн чуртка хөй тараанны өстүрүп берип турар. Оон дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырдыг чоруу аныяктарга чаагай үлегер болуп турар.

(СЭТА).

ШИЛЧИНИР ЧУРТТУВУСТА

ССРЭ

ЯХРОМА

Москва областың «Хүндүледдиң Демдээ» орденниг Яхроманың совхоз-техникумун чоокта чаа 500 ажыг апаяктар өөренип доозкан.

Яхроманың совхоз-техникуму — кеҗээ ажыл-агыйның чуртта эң улуг ортумак өөредилге черн. Техник-механиктерни, техник-электромеханиктерни, гидротехниктерни, зоотехниктерни, агрономнарны ол техникум белеткеп турар.

Агропомнияның чаагайжыдыр туттунган хоорайында амгы үеде ийи муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар. Оон 600-өөредилгиг салбырында 400 кижи бар. Совхоз-техникум чүгле өөредилге черн эвес, харын-даа бедик оруглалыг улуг ажылагый болуп турар. Оон бригадалары, мастерскаалары — практика-биле сырый холбаалыг лабораторинлар-дыр.

Студентилер чүгле өөренип, ажылдап турар эвес, спорт хемчегеринге база идепкейлиг киржин келген. Спорттуң 16 секциялары. Культура бажыңының чанында бот-тывыштыр уран чүүлдүн хөй белүүмнери ажылдап турар.

ЧЕБОКСАРЫ. Чуваштыяның колхозтарының болгаш совхозтарының төптеринде амыдырал хандырылгазының будурулгелерин улам хогжудуп турар. Соодукчуларны болгаш хеп чуур машиналарны септээр черни «Гигант» совхозтуң төвүнге ажыктап. Амгы үеде автопомнуг республикада сервис кылыр 320 будурулгелер ажылдап турар. Ындыг будурулгелерни он бирги беш чылда бүгү ажыл-агыйларның төптеринге тургузар-соруулга салдынган.

ЦЕЛИНОГРАД. ССРЭ-ниң тургуступганындан бээр 60 чыл болурунга тураскаатказын комфестиваль область төвүнде эгелээн. «Черде» деп документалдыг кинону фестивальдың ажыдыышкынынга көргүскен. Киподокументтиниң маадыры — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. М. Картаузов.

«Родина» совхозтуң тараажылары бодунуң чаңгыс чер чурттуун Казахстанның Мареньеви деп адан турар. Фашизмге удур тулчуушкунга Л. М. Картаузов ийи будун өскүнган. Ынчалзажок маадырлыг дайынчы тайбың күш-ажылдың хүннеринде тракторну болгаш комбайнны башкарып. Төрээн чуртка хөй тараанны өстүрүп берип турар. Оон дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырдыг чоруу аныяктарга чаагай үлегер болуп турар.

(СЭТА).

Депутат БУЛУҢУ

ЭЛБЕК СҮТТҮҢ ЭЭЗИ

Шаанда Кызыл-Тайганың Делег-Хөл, Ире-Ой, Чолалыт-Ховузу ынчаар чурттап чораан хөй уруглардыг Сарыглар Шожал деп ирей бар. Кады-кожа аалдары ооң уругларының ажылга кежээзин кайгаар чүве.

— Хамык ужур ашактың бодунда болбас ийикпе. Тостостуң соогунда безин уругларын куш дыңында тургузар ирей-ле болгай. Ажы-төлду чажыдан-на ажылга кежээ кылдыр өөредип алырга, соңгуунде барып боттарынга-ла эки болур чүве-дир ийин — дижин, ооң кожалары бо-ла чугаалашкан олурар.

Хуу ажылдыг көшкүн араттар мал-маганын кадып, коллективтиг ажыл-агыйны Шожал ирейниң уругларының ортуну. Ол чажыдан тура-ла улуг акылары — Бора, Сүге суглармы эдерип, Шивилигниң тайгаларындан сыралаар ужуруп, Шыдаактың, Корганның сынпарыгга өшкү, хой кадарып өскен болган кадыг-бергеге бичиинден-ле дадыккын. Кушкаш сес класс дооскан соонда ада-немге дузалажып, оларның кадарган малын көржүр кижи мен дээш ажылдап эгелээн.

Кушкаштың аймдыралыңга уттуңдурбас үе — 1958 чыл болган. «Кижи өзер, кидис шөйлүр» деп чонуң чугаалажыры ыңнаш, аныяк кыс ол чылын ада-иезинден ангыланып, түскайлаң өг-бүдени тудуп, чурттай берген.

— Ооң бөөр ам 20 ажыг чылдар эртикен-дир. Өглеңгеи соонда Барлык суурга бир чыл чурттаан бис. Аар-саар ажылдар-ла кылып турган мен. Мал-маган аразында өөренип калган кижиге ындазында сагышка бир-ле чүве четпес, чөктанчыы-ла кончуг боор чүве чораан. Кадыоолдуң ачазы ыңчан Бижиктиг-Хая фермазынга үчөткинзеп турган чүве, Мээң сагыш сааргык турарымны улуг кижи кайын эндүр, фермага саанчылап көрбес сен бе, уруум, Кан-оол-даа эр кижи кайын тоор, трактор-даа башкаргай-ла дээрге, амырай-ла берген мен. Ол-ла хевээр чаңгыс-ла бо фермага ам 20 чыл болганым ол ышкажыл — дең, Кушкаш Сарыгларовна чугаалай-дыр.

Ооң баштайгы башкылары, бо Бижиктиг-Хая фермазының тургустунганындан бөөр ажылдап келген саанчылар — Ленин орденниң эдилекчизи Хажыт Самбуевна Куулар, Александра Седиповна Хертек ам кайызы-даа пенсиядa. Ынчан чаа-ла 20 хар чедип чоруур, бичежек мага боттуг ол аныяк уругнуң ажылга кежээзин, туруп-могаваc ыдамының хоочуг саанчылар магадап-ла хаммааннар. Ынчан Бижиктиг-Хаяга чаңгыс-ла ферма бар, инектерни ход-биле саар, олардың өдээн ходбиле аштаар, чемин база боттары дажыглаар — кылыр ажыл-ла эңдерик. Кушкаш ол бүгү аар ажылга өөрле ундаравас болган.

— Ажылга-даа кончуг-ла адымныг уруг-дур. Көргейдээ силер, аймдыра барып бо ферманың кырынга үнер саанчы бо эвеспе — деп, Кушкаштың чыыт, кадан магабодун Хажыт Самбуевна ынакшылдыг көрүп, чугаалап олургулаар турган.

Хоочуң саанчы кайын эндээр, Кушкаштың сагган суду чылдың-ла ессе-ессе, сөөлгү үеде ол мурнунче кижи кирбестеэн. Чүгле эрткен чылын безин Кушкаш Сарыгларовна Кан-оол бодунга бызыглаан 20 инектеден 4200 кг сүттү саап, турган, херек кырында 42270 кг-ны саап алган. Бир инекке онаалтыр алырга, ол дээрге 2113 кг болур-дур. Бистиң районда Кушкаш Сарыгларовнадан бедик көргүзүглүг чүгле ийи саанчы бар. Ол дээрге «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак фермазында бир инектен-ге 2253 кг сүт сагган Б. Иинчик биле «Шекпээрниң» Суг-Кажаа фермазында 2122 кг-ны сагган Р. Куулар олар-дыр.

Ажыл-агый аймы-биле Бижиктиг-Хая салбырынга чораан, Кушкаш Сарыгларовнаның бажыңынга кирип, изиг шайын ижип, хөрештивис. Саанчының ажы-төлү база көвүдээн — шүүтү 8 кижи. Улуу Татьяна Кызылдың эмчи училищелиниде өөренип турар, Ол — суурда херээженер чөвүлелиниң кежигүнү.

— Бо чылын бир инектен-ге ортумаа-биле 2000 кг сүттү саап алыр деп хүлээнгеш, социалистиг чарышче Тамара Салчакты кыйгырдым. Ам кол сорулгам болза ол хүлээлгемни чогуур хуусаазында күүседип, ССРЭ-ниң 60 чыл. оюн төлептиг үткүүр дээш ажылдаарым болур — деп, Кушкаш Сарыгларовна чугаалады.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ДЕПУТАТТАРГА ДУЗА

ТАТАР АССР. Нефтехимиктерниң аныяк хоорайы Нижнекамскиде хооркүүскомпуң чанында совет ажылдың кабинедин тургускан. Ооң ажылын хоорай Советиниң күүскомунуң инструктору Р. Х. Гайнсева удуртуп турар.

Кабинет техниктиг пропагандаңың дериг-херекселдеригбиле четче хандыртынган.

ЧУРУКТА: улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүнерп Нижнекамскиде совет ажылдың кабинединде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЦЕХТЕ

Депутатка сөс

Чөөн-Хемчик районуң аймдырал хандырылга бүдүрүге эргелеливиң дааранылга цегиниң даараныкчызы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Б.-К. А. Ооржак цегиниң ажылынга, ында социалистиг чарышты организастаанынга хамаарыштыр даразында чүүлду чугаалаан. Оңу моон адаанда парладывыс.

Аймдырал хандырылга бүдүрүге эргелели Чадаана хоорайда улуг колхозтарның бирээзи. Р. С. Байыр удурткан даараныла цеги эргелелде хөй кижилиг коллектив. Цехте дөрт бригада бар. Цехтиң онзагай талазы—ында ажылдап турар кижилер—шүүтү хөрээженнер. Чугаамны оларның ажыл-ижинден, хун бүрү бүдүрүн турары чаагай үүле-хөрээзинден эгелээйн.

Цехте шевер, уран холдуг мастерлер эвээш эвес, оларның ажылы макталдыг, өскелерге үлегерлиг. «Уран кыс удазынга ораашпас» дижир болгай. Оларның кайызын чүве ол дээр боор. Чижээ, цехтиң даараныкчызы Хензиг Ондар он бирги бең чылдың баштайы чылында социалистиг хүлээлгелер күүседээнинге чедип алган юскуу чөпшиккиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Коммунистер Светлана Монгуш, Полина Кара-Сал, Хүрең Доңгак болгаш ооң-даа өскелериниң ажылы макталдыг. Даараан хептиң шынары бижыкчы кижиниң кайы хире мергежилдиниден, ону кайчаар бызып каанындан кончуг хамаарыкыр. Цехтиң бижыкчылары Урана Ооржак биле Клара Доңгак олар аныяк-даа болза ажылынга мергежилдиглер.

Цехтиң чиик хен даараар бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы аттыг эдилекчизи. С. Бай-Кара удурткан даштыкы хеп даараар бригада ол бедик ат дээш турачуп турар. Цехте хууда социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип тураралар база бар.

Бригада бүргүүнде коммунистерни бижыглаан. Ол участокта ажыл дээш оларның харысаалгазы бедик.

Даараныргга сундулуг аныяктарны цехке өөреникчилеп хүлээп ап, өөредип турарывыс чаагай чаңчыл. Бо хүнерде аныяк ийи уругну даараныргның арга-мергежилинге бригадалар өөредип турар. Хөй-даа эвес үе эртерге, олар бистиң-биле дең, эгин кожа ажылдап киришкилер, оларның орнунга база чаа өөреникчилер келирлер.

Социалистиг чарышта кижи бүрү хаара туттунган. Күш-ажылчы маргылдаалың түңнелиг ай, квартал саныда үндүрүп турар. Эрткен чылдың түңнели-биле хууда социалистиг хүлээлгеэн чедишкинниг күүсеткен даараныкчылар бар. Ындыг болза-даа даараныла пеги эрткен чылда продукция бүдүрериниң чыл планын чедир күүсетпээн. Оңу чүүң-биле тайылбырлаарыл? Продукцияның чедир бердимейи баргаының бир кол чылдагааны—чагыкчылар-биле ажылдың кошкаанда. Ооң түңнелинде чагыларның кирип турары дең-дескн эвес. Ындыг болганда чамдык айларда чагылар удаа-дараа кирип турун бээр, а чамдыкта—цехке ажыл үүнтелп-даа бергилээр. Ийинде, чагыкчыларны чугула хереглээри материалдар-биле хандырылга багай.

Социалистиг чарышка киржилгевистиң дугайын үстүнде база чугаалаан болгай мен. Ындыг-даа болза аңаа катап доктаап корейн. Оңу организастаанында четпестер чок дең чугаалаар болза, шын эвес апаар. Бо чугула айтырыгны бисте тургускапында чамдык четпестер, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Чижээ, профессионал мергежилди, хүлээнген ажылынга кижилериниң харысаалгазын бедидеринге ооң дээштии ам-даа чавыс. Шак мындыг айтырыгларның чедир тургустунмаанны бригадаларның дең-дескн ажылын хандырбаан.

Эрткен чылдың сөөлгү айларында ажылдыыстан түңнел үндүрүп, оңу моон соңгаар катаптаваанның арга-хевирлерин чугаалашкан бис. Ынчангаш чагыкчылар-биле ажылче улуг кичээнгей угландырары көрдүнген. Ажылдың шыпарыш экижидер сорулга-биле бригада бүргүүнүң ол хун кылган ажылын ажыл шагының соонда түңнел чугаалажырын дугуруштувус. Үстүнде четпестерни чайладырының хемчеглерни бо чылдың этезинден эгелеп, ап чорудун эгелединис. Ажылды шын тургускан, планда көрүнген продукцияны бүрүн бээрип хандырарын чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс. Цехтиң ажылынган бүдүн бүдүрүлге черинниң ажылы улуг хамаарыкыр болганда ажылга бедик харысаалга кол чүүл дээрзин цехте кижи бүрүзү кончуг эки билир. Ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлежиринге депутат кижилиниң киржилгези улуг. Ынчангаш депутат кижи болганымда аңаа мээң кииришкирер үлүүм бичө эвес болур ужуражыг.

ТЕХНИКА КОМАНДИРИ

«Тес-Хем» совхозтуң кол инженери, коммунист Маадыр-оол Сайын-Белекович Аранчор ажылга, билигге сундулуг чоруу-биле трактористер-кол инженер чедир деңнээн. Элээн каш чылдар мурнунда ук совхоз машина-техниканы эдилээр талазыбиле багай көргүзүглүг турган, республиканың Үзүсчү контроль комитединге ынчыгы чугаалар болуп-дал турган. Ам машина-техниканы камнаг эдилээр талазы-биле Тывада безин билдингир апарган. Конкурстарга каш удаа киржип, дээрге черлерни эзлеп турар. Ол дээрге техниканың эзэн—кол инженерниң хун бүрүде кылып келген дөштиг ажылының түңнели-дир.

Маадыр-оол Сайын-Белекович 1960 чылдан бөөр техника-биле холбашкан. Ол үениң дүргүзунда хөйүү көрүп, билип алган. Хамык ужур техниканы эки билиринде, ону үргүлүү хынамчалыг хайгаарап чоруурунда-дыр деп чүвеге ол ыяк бүзүрөөн. Ажылдың эге хемчөлинден, бичезинден эгелээп болгаш, ооң арга-дүржулгазы улуг. Ол билиг бедидер курстардан, техниктиг номнардан хөйүү билиш алган.

Кижилер-биле ажыл кол чүве-дир дээрзин кол инженер апарган, эки билген болгаш олче чогуур кичээнгейни салып келген. Ол стол артынга олурупкаш, саазын көрүп, кижилер келдиртиринге ынак эвес. Дүлүүрүнү тутканда, халат кеткен чоланачылар, механизаторлар, септекчилер аразында турар. Олар иазы-хар, сонуургал, мергежил-дээ талазы-биле аңгыаңгы, ажыл-чаңы-дээ бот-боңунга демейлешпес. Ынчангаш олар-биле чугаалажырда база аңгы-аңгы аргалыг. Сагыла-чурум дээш зажок-ла сагыш салган. Ол халас барбаан. Чоланачылардан Шалык белеп алдыртпас, эм ишпес мен дээш-ле, эжиктен үнгеп, ол сөзүн үттүп алыр. бир өөрге-ле «чымчай» берген хөөр, ол хире-зинде-ле машиназын мунуп алган болур. Ооң-биле сетки-лдиң хамызындан ак-кара чокка чугаалашканына, ону чагыл турарынга Шалык бүүрөөн, багай оруудан чайлай базып чоруур апарган.

Араганы бо-ла «ооглаг каптар» чаңчылыдан чамдык механизаторлар, чоланачылар-даа белең үштүна бербөөн. Оларның-биле ай, квартал дургузунда ажыл негеттинген. Маадыр-оол Сайын-Белекович ол-ла чылын гараж эргелекизинге эжыдап кирип турда, хүнде он ажыг трактор аңаа турар туруун болза, ам шаңдыг-бир чылдагаан-биле аңаа турар техника барык чок болган.

Ам совхозта бирги класстың чөөрби трактор-машинизи, бирги класстың он чеди чоланачылары ажылдап турар. Билиг бедидери чыл бүрү үргүлүүлевишаан. Совхозтуң ног инженериниң кылып келген ажылының түңнелин улам бадыткаары-биле дараазында чижектерни база кирип болур. Чүл дизе совхозта 9 кижи составтыг эки турачы автоинспекторлар бар. Олар эдилет ёзугаар дежурныйлаар. Маршрут үрээр, эзирик чораан техника башкарар чоруктарның саны амдыкка кызырылган. Чүрүм үрээн таварылгада чоланачыны, трактористи-даа коллективтиг мурнунга тургузуптар, немелде шакнал-телевизрни казырын, эвээжедирин профзвилел кежигүннериниң хуралынга шиитпирлептер.

Кижиниң кандызын-даа чоп билир, «чону чоорган, хөйү хөлеп» деп үлегер чугаа чеп. Эки кижиниң чону деткинир. Маадыр-оол Сайын-Белекович ам Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Депутат кижиниң кылыр ажылы, даазлагы-ла хөй. Сонгукчуларның чагыларын күүседири, олар-биле ужуражыры — депутаттың ажылчорудулгазында кол черни эдеп турар. Үшаа салбырынга магазинни. Берт-Даг суурда башкылар бажыңын аңаа кирген чагылар ёзугаар тудуп, ажылгалга кирген дээш ооң-даа ёскө. Чагылар талазы-биле шиитпирлээр айтырыглар-ла хөй. Оңу чангыс, ийи чыл иштинде шиитпирлээри болдунмас-ла болгай. Чижээ, Өртең фермазынга чаа кажаны тударын сонгукчулар дилээн. Бир-тээ инженер кижи, ийи талазында депутат болганда Маадыр-оол Сайын-Белекович ол ферманың баазазын улам экижидер, механизастаттынган кажаны кылдырар дээш сагыш аарып чоруурун чугаажок.

Маадыр-оол Аранчор техникага, ажылынга ынак. Ол талазы-биле хөйүү билиш ап чоруур. Бир катап мындыг таварылга болган. Трактористен эгелээнин баштайгы чылының бирээзи. Тракторкуң тергезин долдур чүдүрген сөөлгенниң чамдызының фермага дүжүргеш, артканын хойжулар коданынга чедирер даазлганы алган. Хойжуларга чорда орайтаан. Ынчалза-даа Берт-Дагже углапкан. Дүнеки соок салгын соңгаларга сыгырып кээп турган. Чер ортузу эртип келгенде мотору чоорту хөөлүледир «чедүрүп» чораан, оон шуут сокпаан. Дүже халаан,» ол-бо көргүзээн. эзрилдерни, кезектерни шенегилээн. Кайын кестүр, чүү билдинер боор. Даарта кээп кылып алгай зап кылдыр бодаан, суурже базыпкан. Ол чоруп орда, чогум чүге ынчан барганын' деп айтырыг ону өрүмнеп-ле чораан. Даарта оолдар келгеш, үрелген хензиг чүүлду дораан тып алаа, меңээ ыяшчыг, чөгейчиниин дээр. Оңу машина-техниканга өөреткен дагдыныкчызы Сюров Чоодунуң айтып берип турган сүмелери сагышка кирген. Кижиниң ылаажы дыртылып, аткаар көргүзээн. Чо-ок! Даарта көрге, трактор аргажоп доң болгур. Оң дээш машина-техника база айтырар, күш үнүрер аваар. Улут тыгнан. «Чок, черле дедир барып көөр-дур, дорт улантар деп механик чоп ынча дээр кижи ийик!».

Тракторунче эзптерин ооң сагыш-сеткиля албаданкан. Чоруп орда ооң сагыжы ажыл келген ышкаш сагындырган. Дорт улантар чоор деп сес ёзугаар Маадыр-оол шынаңда ынчанган. Мотор чоорту ажылдай берген. Өөрүшкүнү үү дээр, бизбезин билип. тиилелгени чедип алган. Хөрээ хөзай берген. Суурга дүн ортузу дыка ашканда келген. Хоржок-ла дээш хол дегбеске, септеттинер эвес. Болал хөрек, өөренир херек. Ынчангаш ол хамык өөрүн—нолачыларны, трактористерни өөредип, билиг-мергежилин бедидеринге кол кичээнгейни салып чоруур.

К. ХЕРТЕК.

БОТТАРЫНЫҢ ХОЛУ-БИЛЕ

Дуржулга

Одесса областың Иванов районунда Петровск суур Советиниң девискээринде үжеп беш кудумчу комитеттери ажылдан турар. Олар суур чаагайжыдар ажылга Советтиң күскомунга биче эвес дузаны чедирип, культура-чырыдыышкын болган садыг албан чөрлериниң ажылын эжиждер дээш чоруур сагыш салып, суурга циитиниң корум-чурумун быжыглазырынга улуг дузаны чедирип турар.

Суурнуң Совет Армия кудумчузунуң хөй-ниитичи комитединиң ажылында эки үүлдер хөй. Ол комитетти хөй чылдар дургузунда депутат П. Кержик баштап келген. Мурнунда ол кудумчу көрүш чок-ла турган: оңгуз-чигилерлиг, чазын болган күзүн малгаш-шалбалыг — кижи арай деп-ле ыыланнаар. Бо дугайында чугаа суур Советиниң сессиязырынга, күүскөм журалдарынга кап-даа удаа болуп турган. Адактың соонда бо херекче хөй-ниитиниң кириштирер деп шиитпирлээп, Кудумчу комитединиң инициативазы-биле ооң чурттакчыларының ниити хуралын чыылдырган. Аңаа кудумчу чаагайжыдылгазының дугайында калбак чугаа болган. Ынчангаш кудумчуга байдалды боттарының күзүү-биле экижидер деп дугурушкан.

Ол ажылдарны багай эвес күүседип алган соонда, кудумчунуң чурттакчылары суг дамчыдылгазын кылырынче кирипкен. Боттарының күзүү-биле 650 метр траншеяны каскаш, суг хуваар колонкаларны тургузуп алган. Бир эвес мурнунда сугну кижилер кочалдар-биле ырактан узуп ап турган болза, ам мырнай амыр болган—баштың чанында колонкадан аксы дыртып алыр.

Суурнуң Совет Армия кудумчузунда кылдынган эки үүлдер ооң чурттакчыларының боттарының күзүү-биле кылдынган, оңу кудумчу комитеди ушпан башкарган.

Ю. НИКОЛАЕВ.

(«Улус депутаттарының Советтери» журналдан).

Идеология фронтузунуң дайынчызы

КҮЗЕЛИ, ЧҮТКҮЛҮ

Ханды Чаячыковна Кара-оол пропагандистен келген чылдарында марксизм-ленинизмниң үндезиниерин өөренир школага пропагандистен, башкыларның ортузунга теоретиктиг семйларны удуртуп, партийжи даалганы күүседир дээш кызымак ажылдан, теоретиктиг билиин болгаш башкылаар мергежилин доктаамал бедидип келген. Ооң ачызында багай эвес түңнелдерни чедип ап, эки пропагандистерниң санынга кирген. Амгы үеде Кызыл районнуң Кур-Чер ортумак школазында тыва дыл, литература башкылап, совхозтуң уруглар ясли-садында пропагандистен турар. «СЭКП-ниң иштинги болгаш даштыкы политиказы» деп курстуң политшколазында 35 дыңнакчы хаара туттунган. Бо өөредилге чылында дыңнакчыларның четчелээшкинниг СЭКП-ниң XXVI съеадизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайгырақгайгыдар дугайында партия Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр чоруткан. Ол шыкаш өөредилгени ооң негелделерин ёзугаар пропагандист чорудун турар.

Баштайгы кичээлге «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп теманы пропагандист солун кылдыр эрттирип, чижектерни республиканың, совхозтуң амыдыралындан көргүскеп. Партия биле совет улустуң чаңгыс эвинип үндезин дёстерип, ону улам ыңай быжыглаарының чүгүлазын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң дугайында дыңнакчылар улам хандыр билип алганнар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерии, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын политшколага өөренген. Ылаңгыя көдээниң ажыл-ишчилериниң мүрнунда он бирги бең чылда салдынган сорулгаларны пропагандист тодаргай чугаалап бергеп. Ам-чем программазын тайылбырлап тура, ону боттандырары «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилериндей база хамаарыкырын айтыкан. Олардан малдың баш саның өстүрер, продуктулуун бедидер, тараа болгаш мал чемин культуралардың чаагай дүжүдүн өстүрери пететтинип турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак делер болгаш чаштар дугайында канчаар-даа ажоок улуг киҥээтейин салып турарын Ханды Чаячыковна чугаалап тура, ол ада сагыш салдынганынга харын кылдыр эки ажылдаарынче ясли-садтың ажылдакчыларын кыйгырган. Чүл дээрге, уругларны толептиг ажыл-чаңга кижилерге амгы үеде чугула айтырыгларның бирээзи, олар күүдевелиг, кижизит ажыл-ишчилериниң келир үезе долу эргелиг ээлери болгай. Ындыг болганда кижи бүрүзү онаашкап ажылынга сеткилиндеп бердинген, ээ-харымсалгалыг болуп, уругларның бүгү талалыг кижизидилгезинче сагыш салырын айтыкан.

Ханды Чаячыковнаның эртиргеи кичээлдери идей-теоретиктиг деңнели бедик, тайылбырлаан материалдары билдингир, дылы чечен, коллективтиг, совхозтуң, районнуң, республиканың амыдыралы, ажыл-ишчилиле сырый холбаштырган болур. Ооң кол-ла үндезиниң пропагандист кичээл эртиргеринге бап бурунгаар хынамчалыг белеткениш турарында болур. Херектиг литератураларны, съеадилер, пленумнар материалдарын, партия болгаш чазактың удуртукчуларының ажылдарын, чугааларын домчуур, конспектилээр. Ооң аңгыда солунчарны, журналдарны домчуур, телевизорда, радиода медээлерни, дамчыдылгаларны дыңнаар, кыска демдеглелдер кылыр болгаш ооң-даа ёскө.

Политшколаның дыңнакчыларынга чурт иштинде болган дашкыкыда болуушкунар дугайында политинформашины кичээл этелээриниң мурнунда кылын турарын чурумчуткан. Ону дыңнакчылар эзлечет ёзугаар чорударын доктаткан. Шак мынчаар тургускапы оларны политиктиг болуушкунарны хуй бүрү хайгаарап, дыңнаарынга, чоп мурнунга чүве тургаалаарынга чаңчыктырып, өөредип турар.

Дыңнакчылар кичээлдерге күзелдин-биле кедир, ооң ажылынга идепкейлиг киржирлер. Монгуш Анчымаа, Түлүш Билчиңмаа, Валентина Ондар, Александра Бичин-Уруг болгаш өскелер-даа пропагандистиң берген онаалтарын доктаамал эки күүседип, мактадын турарлар.

Совхозтуң уруглар ясли-садында политшколаның өөредилгезин чоогур деңнелге пропагандист Х. Ч. Кара-оолдуң чорудун турары ооң кижизидилчилериниң болгаш өске-даа ажылдакчыларының харымсалгазын бедитиен, эки ажылдаарынга дузалаан, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижиткен.

Т. ХЕРТЕК.

Кызыл район.

Өөрүнден медээлер

САРЫЛЫКЧЫ

Бистиң «Кызыл тук» совхозта 2646 сарлык бар. Ол ам 18 коданда кыштап турар. Бир кодан сарлыкты аныяк малчын Александр Куулар кадарып турар.

А. Куулар 1976 чылда ачазы Хомушку Балдай-оолга дузалакчы кадарчылап ажылдап эгелээн. Ол ынчан-на кызымаккай, эрее-шудургузун көргүскен. Ооң ядазы 24 чыл иштинде сарлык кадарып, малдың баш санын өстүрериге, ооң продуктулуун бедидериге элээп эрее удургхуузун киирип, районнуң кап удаа чемпиону болуп, шаңнадып, мактадын келген. Ол бодунуң дургузгазын оглуга дамчыдып, 1978 чылда сарлыын аңаа хүлээткен. Аныяк сарлыкчы чылдан чылче мергежилин бедидип, эки көргүзүглерни чедип ап, совхозтуң мурнакчыларының аразында кирген.

Ол бирги бең чылдың баштайгы чылында Александр Куулар төрүүр 100 сарлыкка опаштыр 95 бызааны камгалап алган, районнуң эң тергиин сарлыкчызы деп бедик атты чаалап албышаан, өртектиг белектер-биле шаңнаткан. Ол ам 150 сарлыкты кадарып турар.

Мурнакчы сарлыкчы А. Куулар бо чылын төрүүр 100 малдан 98 бызааны камгалап алырын хүлээткен. Ону боттандырар дээш күженишкинниг ажылдан турар.

А. КУУЛАР,
мал эмчизи.

КӨК-САЙЫРДА

Көк-Сайыр-Аксының оң-солагай талаларында кодан хой чаттыдын оттаан зор. Урдаа болбаанда кыштатта чеде бердивис. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Севил Дагаевна Доңгак сакманчылар Мария Шойдак, Доңгак Кара олар-биле кажаада чаш хураганнар ажаатан тур.

Севил Дагаевна бистиң-биле мендп солушкаш, хураганпаже көрүп, чугаалай-дыр:— Бистиянде чымыштыг иш — хөй оолдаашкыны удамчылап турар. Ажаалзыраң-ла тур бис. Хойну эрте, декабрь-февраль, айларда төрүүр кылдыр кошкарларны салган улус бис. Ам хөй оолдаашкыны колдуунда алактаттаан. Хураганнар шүүтү онча-менди доруглуг турар-дыр.

— Малынарның ниити байдалы кандыгыл? Боттарынар кандыг чурттан, аксылдан тур силер? Ажыл-амыдыралынарга хамаарыштыр негелделер бар бе?—деп, малчындан айтырдывыс.

— Ажыл-амыдыралывыс эки. Кыштагда электрә чырыны киирген, магалыг чүве-дир. Радиону база доктаамал дыңнап, солун-сеткүүдү үргүлүү ыомчун турар бис. Мал чеми четчир, дус болгаш холуксалыг чемнер, ылаңгыя чаш малга чиртир эки пынарлыг сиген бар. Суг сөөртүр машина үзүүтел чок кээп турардыр—деп, Севил Дагаевна чугаалады.

Депутат малчын бо чылын 100 хойга опаштыр 95 хураганны камгалап алырын, хой бүрүзүнден 1,6 килограмм дүктү кыргызырын, 10 тонна сиген, 5 тонна кок-суланы, 10 тонна өдекти белеткээрин, кыштаның сентелгезин чаазын бүрүнү-биле сентеп доозарын хүлээнгеп.

К. ХОВАЛЫГ.

«Коммунизмче орук» совхоз.

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРГЕН

Республиканың күш-ажылчы чедишкиннерин, мурнакчы арга-дүржулганы чоңга чедирип, пропагандалап турар кодээ бижикчилер бисте хөй. Оларның ханы утка сиңдиккен материалдары-биле танышып, олардан үлегер ап чоруур кижи мен. Кижиниң хөй-ажын кедүрүп кээр чүүлдер, корреспонденциялар, рейдилер, рассказтар кайы хөйдүр. Партийжи чечен сөстүг замчыдыкчыларының агитпропаганда ажылынга үлүгхуузу улуг.

Партия Тыва обномунуң марксизм-ленинизм университединиң журналистика факультединче (бот-өөредилгебиле) бо чылын үжен кижи өөренип кирген бис. Дыңнакчыларның эртем-билиин, тускай мергежилин аңгы-аңгы. Ынчалзажок оларны чаңгыс черге бээп тудун, сонуургалды хевирлээн чүве—журналистиканың чажыды. Оларның мурнунда журналистиң үран мергежилинге өөренип алыр чугула сорулга салдынган. Дыңнакчыларның өөрениринге таарымчалыг байдалды тургузуп бергенинге шупту өөрүп турар бис.

Факультеттиң дыңнакчылары баштайгы семинардан чоокта чаа эвээ чаңа бергеннер. Солуннар аранына оларның ажылдары бир янзы чаа утка-шынарлыг костүп кээрин чазадаас.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

МАЛЧЫН ИЕШКИЛЕР

Дүкүлдей Куулар уруу Попаан Ондар-биле төрүүр хой хүлээп алган, кадарып турарлар. Оларның кодаңында төрүүр 344 хойнуң 112-зи хураганнаан болгаш төлү онча-менди.

Дүкүлдей Куулар тос урунын безп. Ол уругларының келир үезп, өөредилгези, кижизит ажыл-чаңы дээш бүгү сеткил-сагыжын салып, бодубиле хөй чылдарда малчыннап, үлегерин күш-ажылгө көргүзүп келген.

Ооң уругларының хой кезии удаткан, ёзугдуг кижилер болган. Улуг оглу Кежоол—мал эмчизи. Светлана—культура ажылдакчызы. Александр — комсомол ажылында. Олар шупту дээди эртемни чедип алганнар. База бир уруу Попаан Ондар Хүндүлелдиң Демдээ орден-биле шаңнаткан. Амгы үеде кезиби-ле кадарчылап турар кижи ол. Ол кезиниң изи-биле мурнакчы малчын болурундан ангыла хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип. Торгалыг коданын Советиниң депутады хүлээлгезин эки күүседип турар. Ында херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Малчын иешкилер ССРЭниң 60 чыл оюнга төлептиг ужураашыр дээш төрүүр чүе хойдан 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,1 кг дүктү кыргын алырын хүлээнгеп ажылдан турарлар.

Н. ДАМДЫН.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

«МАЛЧЫННАР УНИВЕРСИТЕДИ»

Калмыкияның барын дүктүг хөй ажыл-агыйының мастерлериниң ат-алдарын Приютненск районунуң Киров атыг колхозундан адазы болгаш огду — Годинниер улам алгытқан. Хову-шөлдерлиг ол чернин эң дээре бригадаларының санында оларның удуртқан бригадалары киргеп. Республиканың шилчип чоруур шаңналын Михаил Ивановичиге үш удаа, а оон оглу Владимирге — эң дээре аныяк хөйжунуң ак-көк кожаазын тыскан.

Автономнуг республиканың алдарлыг малчыны М. Годин төрээн ажыл-агыйынга он-он чылдарда ажылдап келген. Оон бригадазы төрүүр хөй бүрүзүнден-не 150 хураганы чеңди камгалап ап, он кг чедир дүктүг кыргып ап турар.

Республиканың хөйжуладырының оон түрлааңда тургустуганы инколазынга ол аргасүмезин чугаалап берип, өскелерде хөйжулар-биле дуржулгазын солчуп турар. Адазының тургусканы «хөйжунуң университединге» Владимир база башкылап эгелээн. Оон удуртканы комсомолчу-аныяктарның хөйжу бригазазы — адазының удуртканы коллективке кол көргүзүглер талазы-биле шуут чоокшулап келген. Аныяк удуртукчу, коммунист Владимир Годин Ленинчи комсомол шаңналыйның лауреадының хүндүлүг адын чаалап алган.

Автономнуг республиканың хөй ажылдыг коллективтери мурнакчыларның аргадуржулгазынга адынып турар.

П. ШАМРАЕВ.
Приютное.
Калмык АССР.

ООҢ ӨӨРЕНИКЧИЛЕРИ

Чебоксарының электроаппаратура заводунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры фрезеровщик Н. Королёвтуң өөреникчилериниң саны ыяштың хөй-хөй адыр дазылдарышкаш кылдыр улам көвүдеп өскен. Бүдүрүлгете элээн каш он чылдар дургузунда ол ажылдаш, бедик мергежилдиг ажылчыннарының каш-даа салгалын кижизиткен.

Завод — Чувашияның улуг индустриязының баштайгы-дайгы үезинде көжүрген элээн каш цехтер дайынның баштайгы күзүнде-ле тургустунган. Өске-даа ажылчыннардыр тургускан. Республикада бар ном бүрүзүн-не номчукчузар ажыглап болур.

Совет эрге-чагырганың мурнунда чурттакчы чону ноччуп, бижиг безин бидбес чоралп ол чернин культура талазы-биле чедишкиннери каракка көскү. Түгле эрткен чылын безин ында он библиотека ажыттынган. Ам хоорайларда болгаш суурларда оларның саны мун чоокшулаан.

В. РАТЕНКОВ.
Махачкала.

БЫЖЫГ ЧЕМ БААЗАЗЫ

Мыйыстыг бода малды семиртириниң талазы-биле Черкассы область ың бедик көргүзүглерни Звенигород районунуң Ольховецки бүдүрүлгезиниң мал ажылдыглары чедип алган. Ында мал бүрүзүнүң хонукта немелде дединзи 1200 грамм ажыл турар.

Амгы кыштаглаашкыныңың берге байдалдарында ол чедишкин түгле быжыг чем баазазын тургузуп алганынан чедип алдынган. Мал семиниң кол хевири жом болган, ол ажыл-агыйда чемни кадагалдары-биле түскай шыгжаарларны кылган. Чигир будүрүлгезиниң артынчыларын чогумчалыг ажыглаарының аргаларын ол берген.

Мал чеминиң оон-даа өске хевирлерин ында ажыглап турар. Чайгы болгаш күскү үелерде хөй санныг савадыны, сигенни механизастаттынган звеноларга белеткеп алыр болгаш, малга бээр муруунда оларны хээндектээп, микро — болгаш макроэлементилер-биле хоглап, белеткээр. Оон түпелинде, мал бүрүзүнге хонукта-ла чогуур нормадан 10-15 кг-ны эвээшти чарыгдап турар. А камнап алдынган чемнер-биле түе баш малды немей чемгерери көрдүнген.

(СЭТА-ның корр).
Черкассы.

НОМЧУКЧУЛАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ

Номчукчуларның чагыын — үлүс ажыл-агыйының яңы-бүрү адырларының түскай эртемнигленирин чагыын — республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының Махачкалада ажыттынган филиалы хандырып турар. Чаа ажыттынган ол бажыңның залдары техниктиг болгаш көдээ ажыл-агый литературазының чыгган черлери апарган.

Ол библиотека төвүнге 300 мүң том номнарны дамчыдып берген. Ында бүгү ажылды номчукчуларга тааржыр кылдыр тургускан. Республикада бар ном бүрүзүн-не номчукчузар ажыглап болур.

Совет эрге-чагырганың мурнунда чурттакчы чону ноччуп, бижиг безин бидбес чоралп ол чернин культура талазы-биле чедишкиннерни каракка көскү. Түгле эрткен чылын безин ында он библиотека ажыттынган. Ам хоорайларда болгаш суурларда оларның саны мун чоокшулаан.

В. РАТЕНКОВ.
Махачкала.

АГРОНОМИЯНЫҢ БҮГҮ-НИИТИ АЙТЫРЫЫ

Күштүг шуурганнар болган дүвүлеңдир чаап турар хар, хөртүктер болгаш дүжүмнер кедээниң хөй-хөй оруктарын өртүп шыдавас кылдыр бектеп алганындан шөлдерже чемишчидилгелер сөөртүп чедирери бергедеп турар.

Бистиң бойдузувус, бистиң ыяшывыс черле ындыг—өске янзылыг болуп шыдавас. Бойдустуң ындыг дүшкүүрелиниге удур хөделирииден өске арга чок. Хөрээш чемишчидилгелери сөөртүр оруктуг улуг хар таварты оюп үндурер апаар. Ынчанмас болза, чернин чемиштиг чүүлдер баланемзын тургузуп алырынга дуза алап шыдавас бис, чаагай дүжүт өстүрүп алыр аргавыс чок.

Шөлдериниң үнүш-дүжүткүр чоруунуң дутайында сагыш-салыышкынны Бүгү-эвилелдиң агрономия чөвүдел хураалынга (1980 ч.) агрономиялың бүгү-ниити айтырыы деп адаан. Аъш-чем программазының чедишкинниг күүселдези хамыктың мурнунда оон хамааржыр.

Хөрээшүнүң бүгү-ле үнүштерге амыдыралды берип турар наъдың бойдус мүң-мүн чылдарның дургузунда тургузуп келген. Хире-таарны дүжүттер-биле тарылга шөлдерниң чүүлдерни бойдус чайгаар катап тургузуп алтар үелер тургулаан. Күжениишкиниң чер ажылының хөгжүлдезинде чергелештир бойдус бодуунуң чидирип турар чемиштиг чүүлдерин бүрүнү-биле катап тургузуп ап шыдаваста-ан, бистиң өөрүн орар хереглелдериивис-биле бырашпастаан.

Амгы үеде делегейниң чону бүгү аъш-чемнин дөрттүн бир кезиниң минералдыг чемишчидилгелерин ажыглаанының ачызында ап турар. Ындыг чемишчидилгелерни бистән чуртувус дыка бедик темпилер-биле бүдүрүп турар. Чижээ, 1985 чылда көдээ ажылагый 115 миллион тонна туктарны — 1980 чылдаазындан 40 хуу хөйнү — алыр.

Химижидилге — дүжүттерни бүдүрелиниң күүлүг көрлавыры. Ындыг-даа болза ол «индустриалдыг күүг» чежеменнең-даа улуг болза, хөрээшүнүң үнүш-дүжүткүр чоруунуң алыс дээш бүрүнү-биле солун шыдавас. Аваа башгайы үндезин— гумус— чок таваларылгада туктар-даа дуза болбас: киирип турар чемиштиг чүүлдерни хөрээш дорттадып-даа, шиңгээдип ап-даа шыдавас, биологтуг эргилдиг ажыл-агыйы шыңгыы күжениишкин-биле хөгжүп турар чурттарда хөрээнче киирип турар чемиштиг чүүлдериниң үштүң бириндең эвээш кезии «органиктерниң» үлүүнге онаажыр дээрзин бистер ол шуулганга билип алган бис.

Ындыг хамаарылга түгле «гумустуң ажыктыы-биле тайылбырлаттынмайн турар. Туктар-биле кады хөрээнче деңгүп-ле он шаа химиктиг элементилер киирткинин турары билдингир болгай, а мынаарга үнүштерде оларның саны 60-70 хире (болур дооста , түүл-бүрү каттыжыышкынарлыг). Янзы-бүрү өдек, торф композтары дыка хөй чүүлүл элементилер холушкан чемишчидилгелерниң кайгамчык үнелиг комплекстери болуп турар.

Ада-чурт агрохимизының үндезилекчизи академик Д. Н. Прянишниковтуң: «чемишчидилге азодунуң айтырыын түгле минералдыг туктар-биле шиитпирлептер деп болдаан-даа херээ чок» деп бадыткалын сагынмайн барып болбас. Хөрээнге азот балансыының үштүң ийи кезии органиктиг азотка онаашнап турар үжүрлүг, а бистиң дыка хөй черлеривисте үштүң бирииге безин четпейн турар.

Чер-чернииң органиктиг чемишчидилгелерин чыын белеткээри хөй-ле чылдагаанкыр-биле чер ажылын химижидиринии чемишиидеп турган боор-дур. Дыка хөй районнарга туктарны хөрээнче киирер хемчээлди элээн каш катап улгаттырып турган-даа болза, алыр деп бодааның ёзугаар дүжүт бедивейн турган.

Органиктиг чемишчидилгелерни хөрээнче четчиир-биле киирбейн турары гумустуң эвээжээр чоруунга саддарлыг болуп турар. Чижээ, сөөгүү он чылдарда РСФСР-ниң Кара хөрээнүүр эвес зоназының хөрээнериинде гумус чартык хуу эвээжээн. А ында оон эге курлавыры черле шоодуг эвес.

Хөрээнүүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң бүгү үнер дестерии холуштур ажыглаанының айтырыын минералдыг чемишчидилгелер талазы-биле делегей конгреэи (Москва, 1976 ч.) «бүгү кижи терелгетеннин ниити хөрээ» деп чертенин сагындырары солуп. Көдээ ажыл-агыйы шыңгыы күжениишкин-биле хөгжүп турар үе-биле оларның ыяшывыс черлерде чок, оларның чугдуңуп үне бээрин чүү-даа камгалап шыдавас.

Хөрээш дээрге бүдүн дириг организм, оон иштинде гумус болза организакчы эге болуп турар дээрии мурнунда чогууру-биле үнелеттинмейн

БИЛИИН, МЕРГЕЖИЛИН БАРААЛГАТКАН

Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазынга Татьяна Фёдоровна Куулар чээрби че-

дир, кыстарны школаны доостуруп, амыдыралдың делегем оруунче кирген. Дуржулгалыг башкы өөреникчилерге бижыг билигни бээр дээш демисежип келген. Оон уламыдан совлгу тое чылда башкылап турар эртеминге чүс хуу өөредилгени ол чедип алган.

Татьяна Фёдоровна школаның өөредилге-кижизидилге ажылын экижидер дээш үргүлчү сагыш салып чоруур. Оон удуртканы дыл башкыларының методиктиг каттыжышкыны дээре ажылдыгларның бирээзинге хамаарыжыр. Олар дуржулгалыг башкыларның кичээлдериге олуржуп, арга-дуржулгазының дугайында илеткелдерни дыңнап, сайгарып турар. Апыяк башкыларга дузалаарынче кичээнгейни салган.

Школаның болгаш суурнуң хөй-шиити ажылдарынга Т. Ф. Куулар идепкейлиг киржип турар. Ленинчи темага лекцияларны ажылчы чоннарга, школачыларга доктаамал помчуп келген болгаш оларның хүтүткелин чаалап ажыг. Школада ленинчи комнатаны, лекторлар бөлүүн ол организастаан. Ленинчи комнатага В. И. Ленинниң оон соратниктериниң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының, ленинчи чагыгларның амыдыралга боттанып турарынып, бистиң партияның, чоңукыстуң эрткен революсчу. дайынчы, күш-ажылчы оруунуң, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарының дугайында болгаш өскедал темаларга кичээлдер эртип турар. Комнатаның ханаларында аскан чуруктар, материалдар ёзугаар экскурсияларны чорудуп келген. Ленинчи комнатага өске школаларның өөреникчилери, башкылары, пионер вожатыйлары кээп, оон ажылының дуржулгазын таныжып турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: башкы Т. Ф. Куулар кичээл үезинде.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

УЖУРАЖЫШКЫН

Алдан-Маадыр суурнуң Самбажык аттыг Культура бажыңы. Маңаа чогаалчы Екатерина Тапованың «Илбилиг согун» деп шинзиниң көрүлдези доозулган соонда, көрүкчүлер биле артистерниң аразынга ужуражыышкын болуп эрткен.

— Бо кежээ «Илбилиг согун» деп шиниң киржикчилери, бистиң хүндүлүг артистеривис-биле ужуражылга эрттирип турар-дыр, эштер!— деп, Монгуш Ак-кысович Семдер-оолдуң чугаазы-биле ужуражылга кежээни ажыттырган. Чаа шиниң дургайында ол дараазында сөстерни чугаалаан:

— Шиниң автору—ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү баштайгы тыва херээжен чогаалчывыс Екатерина Тапова болур. Ол кидиптүлүк бодунуң чогаадыкчы чечектелишкинниң үезинде бо шиниң бижээн-дир. Шиниң бодум хуумда онза сонуургадым. Тыва сценада бо фантастиктиг тыва шиниң көстүп келгени ажакон өөрүнчүт-дүр. Шин улуг-даа, биичин-даа көрүкчүлерге таарыжыр. Ылаңгыя өөреникчилерге онза өөредиглиг, солуп. Бир янзы онзагай бижиттинген шин болуп турар.

Дараазында сес ап чүве чугаалаары-биле башкы Оондар Оюп-оол туруп келген.— Бо көстүп келген фантастиктиг шин, тыва чогаалдың хөгжүлдезинде база бир базымдыр. Шинде болуп турар болуушкуннар-биле хөгжүм болгаш чурук кааспалгазы аразында тааржып турар. Шинде артистерниң ойнап турары бир янзылыг, ылаңгыя кол рольдарда артистер Аңзат Куулар биле Александр Шеминиң ойнап турары көнчүг бүзүренчиг. Ындыгдаа болза эрткен үеде хайыраатының ырлап орар ырызы меңээ арай-ла таарыышпады. Ол Бээжинден чиңнеп чораан кижиниң ырызын ырлап орар-дыр. Ырны өскертип болбас бе? Оон ыңай шинда бичии кадарчының «Үйгу эмі» деп турар сөстери бар. Эрги шагда ону өскээр адап турган эвес деп бе? Келир үени автор тывызык көргүскен. Чүгле Мерген биле кадарчының аразында чугаалаарын бичии үзадыкпан болза эки-даа ышкаш. «Эки кызын өөренир херек! Келир үеде чүгле угаан-медерелдиң дузазы улуг» дээн чижектиг байдалга ийи кижиниң аразында чугаазын шемей бижээн болза деп саналдыг мен. Бо шиниң бижинир дээш автор улуг чогаадыкчы күштү үндүргени маргыш чок. Шинде эрткен үени көрүп орарга бүзүренчиг. Эрги Тываның амыдыралын бичии-ле көргүзүгде шын илереткенин айтыр апаар.

Эртем-техниканың бурунгаар хөгжүлдезин, оон депшилгезин, ол үеде кижилерниң угаан-медерелиниң канчаар сайзырай бээрин, шиниң ийиги кезээ—келир үе көргүзүп турар.

Бистиң суурнуң культура амыдыралында четпес талавыс — чогаал ажылы. Солунларга материал безин бижинтер кижилер тывылбас болгай. Бо шиниң көрдүвүс, бо талазы-биле ажылды сайзырадып көрээлиңер, эштер!

Шиниң утказын башкы Маадыр Саал мынчаар чугаалаан: Эрткен үеден эгелээш, келир үеге чедир экономиканың канчаар сайзырап кээрин автор шинде бижээн. Шиниң маадырларының холдарында туттунуп келир илбилиг согун— ол дээрге эртем болгаш кижиниң утааны-дыр. Өөреникчидер кончуг кичээнгейлиг көрген болза, келир үе сценазында астыынган борбак бомбуктен чедиг чүзүп чөлээш оңу зал иштинге чырып чорун турду. Бо болза, чогаалчының физика эртемин ажыглаарын хереченип турары ол. Черле мынчаң шинде төөгү, астрономия, физика эртемнерин элээп ажыглаан боон тур.

Шинде четпес түүл —маадырларның чугааларында гиперболаны эвээш ажыглаан. Хөөреди аарак чугаалаан сөстер эвээш деп турарым олдур ийин. Оон ыңай ийи чаңгыс чедир билдинмес сөстер бар. Чижээ: «Видеотелефон». Улуг класстарның өөреникчилери бо сөсту шору билирлер болгай, а бичиилер түү деп сес дээрзин орта билбес болур ийин. Ынчангында бо сөсту көрүкчүлерге тайылбырлап чедирзе эки болгу дег. Оон утказын тыва дылга ханы илередир.

Бо шиниң оон-даа ыңай сайгарып, көрүкчүлерниң берген санал-оналыгга даянып алгаш, катап бижинир болза, моон эки дээш шин үнүп болур. Ужуражышкынга ук шиниң автору, төөгү эртемнерниң кандидады, ССРЭ-ниң чогаалчылар болгаш журналистер эвилелдериниң кежигүнү, республиканың хөгжүм-шин театрының директору Екатерина Дүктүгооловна Тапова база киришкен. Ол чылганнарга өөрүп четтиргенин илереткеш, бодунуң чогаадыкчы планнарын таныштырган.

А. ШОЮН.

МААДЫРЫ – БО ҮЕНИҢ КИЖИЗИ

Россияның профессионал сценазының Фёдор Волковтан бистиң үеге чедир төөгүзүү «Юбилей, азы театрның тургустунганындан бээр 225 чыл эрткенде ол канчан барганыл» деп шинде, тода көстүп турар. Совет уран түүлдү хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш Октябрь Революциязы орденбиле шаңнаткан. Драманың А. С. Пушкин аттыг үлегерлиг театры оон баштайгы көргүзүүнче көрүкчүлерин чаазаан.

Чонга бараан болуру театрның ажыл-чорудулгазының кол мөзүзү болуп келген. Оон сценазынга ада-чурт уран түүлүнүң эң улуг мастерлери—В. Давыдов, М. Савина, В. Комиссаржевская, Е. Корчагина-Александровская, П. Черкасов, Н. Симонов, Ю. Толубеев ойнап чорааннар. «Ревизорну» болгаш «Угаандан човалаңны» аңаа эң баштай тургускан. Орус культурага ук театрның ужур-дузазын В. Белинский Москва университединиң база Эртемнер академиязын тургусканы-биле деңнээн. Театр дугайында ол болгаш өске-даа хөй үнелээпкиннер, кинохрониканың ховар кадрларын шиңде кирген, ук шин боду алдарлыг артистериниң чаңчылдарынга пушкинчилерниң шынчызын база катап көргүскен.

Бо үениң кижизи —юбилияр театрның хөй-хөй шиилериниң кол маадыры, театрга Улуг Октябрьның соонда совет драматургия бижыгып, хамаатыартист хевирлеттинген. ССРЭниң улустуң артизи И. Горбачёв удуртуп турар коллектив көрүкчүлер-биле сырый харылзаалыг. Артистер БАМга болгаш «Атоммашка» чедип, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн түктүң хоорайларынга гастрольдап барып, бодунуң уран түүлүн эвилелдешкен республикаларга көргүскен. Олар ам Томскиге чогаадыкчы отчёт кылып баарлар.

Театрның оңнүктериниң бирээзи «Электросила» каттыжышкынның ажыл-шынчылери, артистер олар-биле кады ажылдажыгга дугайында кереэни он чыл бурунгаар чарган.

— Бистиң хүннерниң маадырын, бодунуң соонган осказерни эдертип турар маадырның өвүр-хевирин сценага тургузуп турары дээш Пушкин театрынга өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис—деп, каттыжышкында бригадир, театрның уран түүл чөвүделинин кежигүнү Ю. Сидоров чугаалады.— Мен бодаарымга, театрның сцена мастерлериниң бедик хүлээлгези чогум-на харын ол деп бодаар мен.

СЭТА-ның корр. Ленинград.

МОСКВА ТЕЛЕФОНУ: дүүн, бөгүн, даарта

Москва хоорайның телефон четкизиниң улуг почтазында байыр чедирген муң-муң открыткалар (ажык чагаалар). Оларда «1982» база «100» деп саннарны бижээн. Бо чыл пайысылалдың харылзаачыларының юбилейлиг чылы: үүс чыл бурунгаар Москваны телефончудары эгелээн турган.

Ынчангаш СЭТА-ның корреспондентизи Москва хоорайның телефон станциязының начальныгы В. Ф. Васильев-биле интервьюзун байыр чедирген ажык чагаалар-биле эгелээн.

«Үүс чылдар бурунгаар Москва-биле чергелештир телефон четкизиниң хөгжүлдези Петербургка, Одессага, Ригага база эгелээн турган. Ынчангаш он бирги бөш чылдың ийиги чылын бистиң чуртта телефон юбилейиниң чылы деп санап болур»— деп, Виктор Фадеевич чугаалаан.

Кузнецк көвүрүүнге холбиле ажылдадыр баштайгы телефон станциязы 1882 чылда 26 абоненттиг бараан болуп турган. Ол даңзыда чаңгыс-даа ат айытпаан, бодап көөрге, ынчап телефонну чүгле улуг чагырыкчылар, байлар, садыгжылар ажыглап турган хевирлиг.

Ам Москваның телефон четкизи ийи миллион чеди үүс муң номерлерлиг. Телефон харылзаазы совет эрге-чагырганың чылдарында улуг хөгжүлдени алган. 1917 чылга чедир Москва хоорайга номерлериниң саны алдан муң хире турган.

Найысылалдың иштики харылзаазының төөгүзү солуп, ол дээрге баштайгы бөш чыл планнарының күш-ажылчы эзлчеглери, телефон четкизин катап тургузуп, чаартканы, ону чаа техника-биле чепсегләэни, баштайгы АТС-терниң тудуу болгаш оон-даа өске.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында найысылалдың телефон четкизиниң ажылдакчылары маадырлыг чоруктуң үлегерин көргүскенер. 1941 чылда хоорайның харылзаазы үзүктелишкин чок ажылдап турган. Хүрээлөөшкө харылзаа специалистери тулчуп турган сентекчилерниң түскай ротазы дайынның эң-не берге үеэвинде бизин харылзааның үзүктел чок, тода ажылдаарын хандырып турган.

Ам Москваның үүс чуртталга бажыңының 70-и-ле телефоннуг, кудумчуларда тургустунган 28 муң телефоннар келээде далажып чоруур чурттакчыларга, хоорайның хөй санныг аалчыларынга бараан болуп турар. Бо бөш чылда хоорай четкизиниң күүзүүн 650 муң номерге улгаттырары көрдүнген.

Эрткен чылын дыка хөй москвачылар бажыңнарынга телефон тургустуруп ап, телефон тургузарының чагыы бир дугаар элээп эвээжээн. Оң бирги бөш чылдың төнүзүнге чедир бажыңга телефон тургузарының чагыын бир чыл хире хуусаада күүседири чедип алдынар.

— Найысылалды телефончударында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар—деп, чугаалаан, Виктор Фадеевич уламчылаан... «Главмострой» тудуг эргелели телефон станцияларының инженер дериг-херекселин тургузар бажыңнарның тудуун контуг оожум чорудуп, бо чылын 3 муң номерлериң дериг-херекселин тургузар үзүктел чедип бажыңның дөртүн тудугжулар ам-даа ажыглалга киирбээн.

Ам найысылалдың телефон станциязында 20 муң кижи ажылдап турар. Оларның улуг нуруузу кызымак, болдунуң херээн билир иппчилер. Харылзаачыларның ажыл-чымыжы нарын берге, будун хонукта ажылдап турарлар. Олар станцияларны, харылзааның улуг шугум ажылагыйларын хайгаарап, аппараттарны септеп, чер адаанда кабельдерни кожуп, найысылалда он миллион номерлериң үзүктел чок ажылдаарын хандырып турарлар.

Моон соңгаар телефон дамчыштыр чугаалажыр үени эвээжедир сорулга салдынган. Телефон-биле чүгле кыска медээлерни дамчыдар деп чүвени уттуп болбас. Электрнин камнаар дугайында кыйгырыгны телефон харылзаазынга база хамаарыштырары чугула. Телефон-биле чугаалашкан үени барымдаалап төлевирни доктаадыр төлевилеп ам бар. Чамдык хоорайларга кылган пемелде счётчиктерни ажыглаарга чугаалар эвээжеп, элээп чүрүмчаан. Шидыг хемчегларни Москвага ажыглаарлы база көрдүнген.

Б. ГРИЩЕНКО.

ШООЧАЛЫГ КЛУБ

Эргим редакция!

Биеке, «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа суурда чурттакчыларынга дуза кадарыңарны дилеп бижип ор бис.

Клубувусту көөр болзуңарза, үргүлчү-ле эжиинде кара шооча аетына берген турар. Оон эргелекчизи Валентина Силиг-оол та чүнү бодап турар кижи? Бистиң бодалывые хүннүң эвее-даа болза, дыштанып хүннерде кежээлер ужуражылгалар эрттирери улуг берге эвее болгу дег.

Кино ында-хаая болгулаар. Ынчаарга клубту Намчал үгбай чылыды одап-ла турар. Чылыг-даа болза эзи бажыңга кымнар кээрил? Оон херээ чүл, ана-ла оттулар чүүл төндүрер дээн-даа ышкаш.

Суурда культура-массалыг ажылдар чоруттунмайын турарындан арагалаашкын, чурум үрээшкиннери-дээ болгулаан.

База бир четпес чүве суурда бичии садыгның ыңдыг-ла эки ажылдавайн турары. Аъш-чем садар дээш суурдан үш километр Суг-Аксыынче кылаштаар апаар. Бистиң суурнуң садыы ийи чыл бурунгаар орттенген соонда, чаа магазин туттунмаан.

Суурнуң культурлуг амыдралынче кичээнгей салыр үе келген боор.

Д. КАРА-КЫС,
С. ХҮРЕҢ
болгаш өске-даа чурттакчылар.

Аагаар

Республикага көжер бүүттээр, хар чагбас. Мурнуубарыын углашыышкынныг хаттың дүргени секүндада 2—7 метр, чедер. Агаарның температуразы дүне 31—36 градус соор.

Кызылга көжер бүүттээр, хар чагбас. Агаарын температуразы дүне 34—36, хүндүс 17—19 градус соор.

ФЕВРАЛЬ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Композитор Г. Хренниковтуң чогаалдарындан концерт. 9.20 — «Тоол аалдан келди». «Хүрумпеткен оол». 10.20—«Бардаа болза, бүзүренчиг эвес». 11.20 —Медээлер. 11.25—14.15 —Чапсар. 14.16 — Медээлер. Совет Арминиың болгаш Шериг-Далай Флодуңуң хүнүнге документалдыг фильмнер программазы. «Балтий далайның Бирги флоду». (Хроника болгаш сактыышкыннар). «Солдат мен, авай». 15.20 — «Аваңның школазы». 15.50 — «Салют, пионерия!» Тбилисиниң Пионерлер бажыңының уругларның уран түүл коллективтериниң концерти. 16.50 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 17.20 — Шупту кижилерге стадион. 17.50 — «Пластилин чараа-чечен». Мультфильм. 18.00 — «СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии —эмыдыралга».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.10 —Телемедээлер. 19.20 — Телелекторий, «СЭКП-ниң экономиктиг политиказы амгы үе-чадазы».

МОСКВАДАН

19.20 —«Чайка» деп балетфильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Аныяктарның адрестери». 22.40—01.00 — «Руде право» солуунуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. Чапсарда —бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Франйуз дыл. 12.30 — Төөгү. 5 класс. Бурунгу Грецияның театры. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Чырыктың чалгыгланчак болгаш квант шынарлары. 13.30 — Совет күрүне болгаш эрге-хөөлүү үидезиннери» 8 класс. Колхоз эрге-дүрүмнери. 14.00 —«Шыдыраа школазы». 14.30 — Бойдус эртеми. Арга-арыг куржаның бойдузу. 14.50 — Амгы совет шин чогаалынга күш-ажыл кижизи. 15.50 — Медээлер. 16.00—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Чоннуң уран түүлү». 18.30 — «Чуртталга тудуунга-бедик темп».

МОСКВАДАН

19.00 — «Сальвадорнуң ажыг-шүжүү болгаш киленги». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Бо кандай Королев». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!», «Хуулгаазың экран».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 күш-ажылчы неделя».

МОСКВАДАН

20.15— «Делегей панорамазы». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.35— «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңчылы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Кышкы аялгалар». Делгеректей классиктиг музыканың концерти. 9.30 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңчылы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аян-чоруктарының клубу». 11.30 —Медээлер. 11.34 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Тургузукчуларның одуруунда» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.35 —«Орус чүгаа». 16.05 — «Буратино делгедгеш». 16.35 — «Берге километрлер». Документалдыг телефильм. 16.50—ССРЭ биле Нигериң арагазында дипломаттыг харылзааларны тургускаанының 10 чылынга. Нигер республикаңың аас чогаал ансамблиниң концерти. 17.15 — «Горцистер, кыйгыга, харыылаңар!» 18.00 — «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 —Экономика камналгалыг болур ужурлуг». «Соңгу түкке чылыг болзуң дээш». 19.20 —«Эрги болгаш чаа ырлар». 20.00 —Экраның үнгенинең 40 чылынга. «Немец-фашистиг ажелекчилерни Москва чоогунга чылча шапканы» деп документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Мээң амыдыралым —опера». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богаҗёва-ның чогаадыкчы ажылының тутайында фильм-концерт. 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50 —Документалдыг фильм. 23.00 —23.45 —Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Зоркий» — «Вымпел». 2-ги үези. Красногорскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30— География. 7 класс. Карпаттар. Крым. Кавказ. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Ниити-лел эртеми. СЭКП—ажылчын эгиниң, бүгү совет улустуң партизаң. 13.30 —Ниити биология. 9 класс. Органиктиг эмыдыралдың хөгжүлдезиниң шынзыдыглары. 14.00 — «Мээң эргим Сашам...» Александр Одоевскийге тураскаатказан. 14.55 — Тиилелгениң хол үжүктери. 15.40 —«Ужар түүлде дефектоскопия». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 —Медээлер. 16.00—17.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 —«Горизонт». Кинокальманах. 17.40 —«Шуургаңнап турда». Документалдыг фильм. 18.00 — Тыва АССРниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Янтарь». Документалдыг фильм. 18.55 — «Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвиинде». Кызыл хоорайның № 10 школазының башкыларының бот-тывынгыр уран түүл коллективиниң литература-хөгжүмнүг композициязы. 19.20 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Каарганның үүлгедиглери». 19.45—«Бодунга шиитпирлээр». 1-ги дамчыдылга — «Кижилерге дээш эргелерни калбарткан». Курск областың партия организациязының ажылчы чоннарының чагаалары болгаш саналдары-биле ажылының дуржулгазындан. 20.30 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңчылы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 18-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горцистер, кыйгыга харыылаңар!» 9.40 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңчылы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.45 —Москваның күрүнениң культура институдуңуң студентилериниң концерти. 11.30 — Медээлер. 11.35 —14.15 — Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 — «Өөңүктериниң экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнер программазы: «Бир хоорайның овур-хевири» (МАР), «Чаңчылдар болгаш уран кылыглар» (БУР). «Татры» (ЧССР) 15.15 —«Элээдилерге музыка программазы». Ф. Листтиң чогаалдары. 17.00— ССРЭ биле Үстүкү Вольтаның арагазында дипломаттыг харылзааларны тургускаанының 15 чылынга. Кинопрограмма. 17.20 —«Миллионнарның ленинчи университеди». «Кижиниң иштики сагыш-сеткилиниң дугайында».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Паша+Ира». Документалдыг телефильм. «Өгбүде амыдыралымдан» деп бөлүктер. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Өөңүктериниң арыннары». 22.20 — «Бөгүн делегейде». 22.35—23.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң эстрада-симфония оркестриниң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.30 — Ниити биология. 10-гу класс. 13.00 —«Авазының школазы». 13.30 — Физика. 9-ку класс. Газта болгаш вакуумда электрилиг ток. 14.00 — А. Прокофьевтиң поэзиязы. 14.30 — «Гобелен». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.40 — «Порт». Уран-чечен фильм. 15.50—Медээлер. 16.00 —17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Елена Образцова ырлаар». Фильм-конперт. 17.30 — Уругларга фильм. «Иракта ортулуктуң чажыды».

МОСКВАДАН

18.00 — Тюмень областың уран-чүүл коллективтериниң күүселдээзи.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45 — «Киев. Төөгүнүң тывызыктарын ажыттышаан». Документалдыг фильм. 19.00 —Телемедээлер. 19.10 — Чарлаалдар. 19.15 — «Тиилелгете чедир 19. ай артканда». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Каарганның хуулгаазыннары». 19.45 — «Ол чериге шиитпирлээр». 2-ги дамчыдылга. —20.30 — Концерт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Мээң эргимперим». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал: **боолап болбас!»** 10.00, 12.00, 16.00, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР: «Аңаа дайынчы **Александр Матросов»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Гранат ортулуктарында» 16.50, 18.50, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрткен хүннүң фактылары», (2 сериязы) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пятницкая кудумчуда трактир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улуг сүнезиниң шилип алган кижизи» 18.30 (узаткан), 20.30 (узаткан).

СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ

МАСТЕР ТИИЛЭЭН

Биатлонга Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт шиитилелиниң ажык бирги чери дээш маргылдаазы эрткен дыштанып хүннерде «Тайга» станциязынга болган. Аңаа республиканың эң шыырак дээш биатлонистери кирижикен.

Маргылдаанның баштайгы хүнүнде улуг улус 20 километрге, а элээди оолдар 15 километрге күжүн шепешкеннер. Спорттуң бо хевири хаак спортунга бодаарга бир янзы. Маңаа 3-4 килограмм аар боо чүктеп алгаш, хаак оруунга чүгле дүрген маңнаары эвес, а харын кара адарының талазы-биле база бедик мергежил херек.

Биатлон маргылдаазының дүрүмүн ёзугаар 20 километрниң чарыжынга баштай 4 километрни эрткеш, чыдып алган 5 караны чыча ок-биле адар ужурлуг, а бир эвес спортчу оон шуптузун часпайн адыптар болза ол чаңгыс-даа минута шиитккел чок хаак оруун уламчылаар. Беш октан чеже караны адып шыдавайн барган хаакчыга бир караны адып шыдаваны дүүн-ле 1 минутаны оон 20 километрни эрткен үезинге немээр. Адып чадан каан караның саны немешкен тудум оон айытkан хемчээли эрткен үезинге шиитккел минуталары база немежири чугаажок.

20 километриң хаак оруунга биатлонистер баштай 4 километрни эрткеш, чыдып алгаш, оон соонда база 4 километриң соонда туруп алгаш, а оон соонда ол-ла мергежилгелерни 4-4 километрлерни эрткеш катаптаар. Ынчангаш 20 километриң чарыжынга олар ниитизи-биле 20 катап кара адырлар. Аңаа частырган каранық саны хөй болган тудум, шиитккел минуталары улам көвүдээр.

Биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери, Красноярскиниң политехниктиг институдуңуң Кызылда филиалының студентизи Сергей Бабкин хаак оруунче ийи дүгаарында үнген. Ынчангаш оон соонда үнген шыырак спортчулар Владимир Чуруто, Сергей Астраханцев оларга көнчүг таарымчалыг болган. Чүге дээрге олар оон соонда үнген болгаш оон канчаар кара адын чоруп турарын база билип ап чоруур.

Сергей баштайгы 4 километрни эрткеш, чыдып алгаш аткаш беш ок-биле 5 караны ары аткаш, боозун чүктээш улаптыр маңнап чорупкан. Спорттуң бо хевириңге Тываның баштайгы спорт мастери Сергей Бабкин 20 километрни 54 минута 55 секундада эрткеш, шиитизи-биле 5 караны часкаш, 5 шиитккел минуталарын алган. Ынчангаш оон ам шинти үези 59 минута 55 секунда апарган. Оон эки үени көргүзүптер спортчу чок болган. Сергей ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик адын бадыткаан. Ийиги черни эдээн хоочун хаакчы Владимир Чуруто тиилекчиге 13 минутаны ойнаткан. Ол дээрге хаак оруунга халыыр болза 3-4 километрни эртип болур үедир. Таңдынын спортчузу Сергей Астраханцев үшкү черни эдээн.

Элээди оолдарның 15 километрге чарыжынга Бай-Хаактан келген Олег Надин бирги черни эдээн. Ол айытkан хемчээлди шиитизи-биле 51 минута 28 секунда эрткен. Оон командада эки Олег Лошев — ийиги. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Леонид Оруспай —үшкү черлерни алганнар.

Биатлон маргылдаазының 10 километрге чарыжынга оон дүрүмүн ёзугаар баштай чыдып алгаш, оон соонда 8 километрни эрткен соонда туруп алгаш кара бооллаар. Бир эвес маңаа 5 караның бирээзин-не чазар болза ол спортчу ам штраф кылдыр артык 150 метрни халып эртер. Аттынмаан караларның саны хөй болган тудум хаакчының артыкка халып эртер хемчээли улам ковудээр. Ынчангаш биатлон спортунга чүгле дүрген маңнаарынче кичээнгей салыр эвес, а харын караны часпас адар дээш бүгү талалыг белеткенири чугула.

Бистиң республиканың биатлонистери дона маргылдааларынга киришкен, хаак оруун кончуг дүрген эрткеш, кара адарынга хөй үнелиг минуталарны чидирип турарлар. Ынчангаш республиканың шилиндек командазының биатлонистери белеткел үезинде кара адарынче чугула кичээнгейни салыры күзенчиг.

Болуп эрткен маргылдаанның киржикчилери март айның эгезинде болур республика маргылдаазынга белеткенин эгелээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: чемпионнар Сергей Бабкин биле Олег Надин.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторвун 2-24-63, редакторчун оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетнүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче делгаар.

Чагыг № 70.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00255

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чевулелиниң органы

№ 40 (11838) | 1982 чылдың февраль 17, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Бригадирге сөс

ЧАСТЫҢ ТЫНЫЖЫ ЧООКШУЛААНДА...

Кезек-кезек бүүрелчиннерлиг тейлерни ажыр чаттылган, карак четпес ховуларга үнген күскү дүжүттүң ажаалдазын Сосновка суурда Дуржулга станциязының механизаторлары дооскаш, аңаа киржин турган техникавысты септелге мастерскаязының девискээринге мөөнцеп тургустувус. Келир чылдың эдлетлиг сезонунуң часкы хову ажылдарынга киржир техниканы үезинде септеп-селип алыры албан. Ынчангаш оларның септелгезин күскү сезон доостуру билек чорударынга бистиң № 3 трактор-хову бригадазының механизаторлары чанчыга берген.

Чылдың часкы, чайгы, күскү сезоннарынга киржир, көдээ ажыл-агый техниказының түс-түс хевирлериңге септелге ажылдарын чорудар бригадаларны эрткен чылда ангылап тургускан. Аңаа киржир механизатор кадрларның ажылының будурукчулүүн бедидер база септелгениң шыпарын экижидер, оон темпизин шапкынчыдары-биле социалистиг чарышты чарлаап, оон негелделерин ажылдап кылгаш, түс-түс техтерде аскан.

Мээң бригадам база тараа культураларының ажаалдазынга киришкинивистиң соонда көдээ ажыл-агый техниказының септелгезинче кирген. Септелге ажылдарынга хөй чылдарның дургузунда киржип келген болгаш бистиң бригаданың кежигүннериниң арга-дружулгазы улуг. Ынчангаш оларның септеп кылган дериглелериниң шыпары багай эвес болуп келгенин сезоннуң чымыштыг үезинде көрген бис. Кижи бүрүзүнүң мергежилиниң, сонуургалының аайынга таарыштыр септээр ужуглуг техниканы хуваадывыс.

Часкы хову ажылдарынга киржир ужуглуг 60 сеңнаны план ёзугаар септээр тургаш, ам бо хүннерге чедир оон 54-үн база 10 катокту, 25 лущильникти бүрүн септеп доостувус. Чамдык артык кезектерни, ылаңгыя поднижникти улут-биле хевирлери-биле хандырыла үзүктелгенинден септелгенин шуудаашкынныг чорудулгазынга саадаашкыннар тургустунуп турар. Ынчалза-даа дружулгалыг слесарылар Юрий Егоров, Владимир Филимонов, Алексей Чурков ышкаш хоочунпарның кызымаккай ажылгакының түнелинде дыка хөй дериглер бүрүп, четче септоттинип, белениниң шугумунда кирген.

Септелгеде хаара туттунган механизаторларның бедик будурукчулүүн ажылдаарынга социалистиг чарыш идилиг. Оон негелделериниң механизаторлар ажыл-агый техниказының септелгезинче кирген. Септелге ажылдарынга хөй чылдарның дургузунда кириж

Чарыш — чедиишкиннің бызазы

КАЛБАА-БИЛЕ КИИРИШТИРЕР

1981 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң докладалын күүседир дээш, СЭКП Тожу райкому, партия организациялары өрткен ажылагый чылында элээн хемчегларни ап чоруткан. Күш-ажылчы коллектив бүрүзү боттарының бар аргаларын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Оон-биле чергелештир социалистиг чарыштың негелделерин, шаннап-мактаарының хемчегларын ажылдап кылгаш, ону ажыл-ишчилерге таныштырган. Оон соонда районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының хуралынга чыл түннелин үндүргеш, социалистиг хүлээлгелерин бадылаан. Эрткен чылын районга киитизин-биле күш-ажылчы чарышка 1600 хире кижи хаара түттунган.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы доозулган. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң кежигүннери бердинген планныг онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсаа бетинде доллур база ажыр күүседир дээш кызымак ажылдаанар. Оон түннелинде район күрүнеге сүт садарының чыл планын 162,2 хүү, эртти — 108,5 хүү, дүктү —110,8 хүү күүседип, мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүүлүн зайы-биле ажыр күүсеткен.

Малдан алыр продуктуларны бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле база мал чемин белеткээринге «Малчын» совхоз эки көргүзүглерни чедип алган. Үк ажыл-агый планныг даалгаларын ажыр күүсеткеш районнуң совхозтарының аразында социалистиг чарышка тинлекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

Хойжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаага ол-ла совхозтуң Кара-Ховуда № 3 бригадазы (бригадири Александр Кара-оол) 100 төрүүр хойдан 94 хураганны менди камгалап ап, улуг малдың кадагаларын 98 хүү боттандырган, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир вымпелин чаалап алган.

1981 чылдың кыжы районга берге эртсе-даа, 34 малчын 100 төрүүр хойга онаалдыр 90-120 баш хураганны онча-менди доруктурган. Оларга «Мөген-Бүрен» совхозтан Хүлер-оол Ымы, «Малчын» совхозтан Игорь Дагба, Владимир Комбуй-оол, Өшкү-Саар Хомушку, Багай-оол Хертек болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Мал ажылының дыка хөй мурнакчылары хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле база шаннатканнар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде совхозтарның бригадалары, түс-түс малчыннар 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин алгылаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою телептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка киришкиннаан, районнуң чаалап алганы шилчиир Кызыл тугун алыспас дээш олар улам шудургу ажылдан турардар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Он бирги беш чылдың бирги чылында Мөнгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери малдың баш санын өстүрер, оон продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле мурнуу зонаның районнарындан бирги черни ап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, профобличөвүдедиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле 1000 рубль-биле шаннаткан. Район күрүнеге эът садар планын 116,3 хүү, дүктүүн — 103,8 хүү, сүттүүн —100,8 хүү күүседип, мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүүлүн зайы-биле ажыр күүсеткен.

Малдан алыр продуктуларны бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле база мал чемин белеткээринге «Малчын» совхоз эки көргүзүглерни чедип алган. Үк ажыл-агый планныг даалгаларын ажыр күүсеткеш районнуң совхозтарының аразында социалистиг чарышка тинлекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле болгаш 200 рубль-биле шаннаткан.

Хойжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаага ол-ла совхозтуң Кара-Ховуда № 3 бригадазы (бригадири Александр Кара-оол) 100 төрүүр хойдан 94 хураганны менди камгалап ап, улуг малдың кадагаларын 98 хүү боттандырган, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир вымпелин чаалап алган.

1981 чылдың кыжы районга берге эртсе-даа, 34 малчын 100 төрүүр хойга онаалдыр 90-120 баш хураганны онча-менди доруктурган. Оларга «Мөген-Бүрен» совхозтан Хүлер-оол Ымы, «Малчын» совхозтан Игорь Дагба, Владимир Комбуй-оол, Өшкү-Саар Хомушку, Багай-оол Хертек болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Мал ажылының дыка хөй мурнакчылары хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле база шаннатканнар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде совхозтарның бригадалары, түс-түс малчыннар 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин алгылаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою телептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка киришкиннаан, районнуң чаалап алганы шилчиир Кызыл тугун алыспас дээш олар улам шудургу ажылдан турардар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ХОЙЖУ-БИЛЕ ЧУГАА

Өртең-Тей дээрге шоолугла бедик эвес тейжигеш, оон баарын дургаар Барлыктың делгем шөлү чаттыла берген чыдар, я кедезинде Шыра-Булактың шаттарлыг делгемнери шала дежелдир тайгажө үне берген. Бора-бора талдарлыг буганы кежип келириве-ске, Барлык ховузунуң чурумалдыг бир булуңу көстүп келди: кайнаар-даа көөрге-ле сараат-ла, сараат, оларның ол-бо талаларында кодан-кодан хойлар чаттыла берген оттап чоруур...

Кодан хойнуң бирээзиниң кадарчызынга ужуражырыбиле чоокшулап келдивис. Доруг аттыг, кара додарлыг тыва тоонуг, кызыл курлуг дертен хар хире пазылыг кижи биске уткуштур чортуп келди.

— Сарыг-оол Баганаевич Сарыглар шыкалыл, районнуң мурнакчы хойжуузу, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү кижи—деп, бистиң кадычораан эжиивис чугаалады.

Бистиң чугаавис малчының амыдырал-чуртталгазынган эгелээш, ажыл-ишче чоорту шилчий берген.

—Хар чуга, оок чок кыштың, мал хур-дур, хойнуң хей нуруузу төрүшкен, телу менди — деп чугаалаан, малчын кадарган хооюче көрүп тургаш:— Каттыжа бээрийже боларың — деп, ол ыяктыр эвес чугаалады. Оон узуурун билбейн, өске кодан-кодан хою келген деп болаан бис. Ынчалдыр эвес, төрүүр болгаш эрте төрөөн хойларны ийи аңчы кадарар, кажаалаар улус болган-дыр. Оон ажыктыын хойнуң хей чыл ишкинде ажылдап келген дургажындан билген. Чаш хураганнарны келеринге ыдарынга, тударынга, төрүүр хойларны хайгаарап көөрүнге, төлүн алырынга, ажаарынга, чемгererинге, суггарарынга ол таарымчалыг.

Сарыг-оол Баганаевич 1965 чылдан бээр ниитиниң малын маллап келген, дуржулгалыг хойжу. Чылдың-на чаш хураган доруктуруп өстүрер, дүк кыргын алырының талазыбиле бердинген онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин колдуунда ажыр күүседип келген. Он бирги беш чылдың бирги чылында төрүүр чүс баш хойга онаалдыр 107 хураганны доруктурган, бир баштан-на 2,4 килограмм дүктү кыргын алган, районнуң хойжуларының ортузунда социалистиг чарышка ийиги черни эзээн. Кынтаглаашкынга хынамчалыг белеткеген, бодунуң күжү-биле 16 тонна сигенни кескеш, сөөртүп алган.

Хойжу кижиниң харысаалгалыг, чымыштыг болгаш хүндүлүг ажыл-ишчиниң дугайында бистиң салган айтырыгларывыска Сарыг-оол Баганаевич бирден бирээ чокка харылаан, бодунуң байлак арга-дуржулгазы-биле таныштырды. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш хүн бүрү сагыш салып чоруур ажыл-ишчи, кежээ кижилериниң бирээзи бо-дур дээрзинге бүүрединдивис. Хойларны, чаш хураганнарны ажаарын, чемгererин, одарын, суггадын, семиртилгезин, эдерзингени организастаарын болган өске-даа малды ажаап-тежээринге хамаарышкан ажылдарны зооветеринарлыг негелделер ёзугаар кылып турарын бистерге тайылбырлаан. Шак мындыг хынамчалыг кушажылдың ачызында эки көргүзүглерни ол чедип ап келген.

Чаш хураганнарны хүлээп алыр, ажаар, чемгерер талазы-биле хойжунуң кадайы Докпак-кыс Батыевна Сарыглар районда мергежилдиг сакманчыларга хамааржырын дыннаан бис. Ынчангаш малчының Өртең-Тей кырында кыштаанга чеде бергеш, оон ажыл-ижи-биле база таныштывыс.

Хойжунуң кажаазы эргижирей берген, ынчалза-даа таарымчалыг кылдыр дерип алган. Хураган кажаазы ары, чылыг, чырык, аңгыагы көзенектерде үскеп, ында хураганнарны төрээн хуусаазының аайы-биле кажаалаан. Оттка киргеннери көк сигенни, витаминниг сиген далганында холаан суланы чип турлар. Хураганнар тодуг-тогаа, семис, шырак.

Кодында 325 төрүүр хой бар, оон 260-ы доллаан, телу менди алдынган. Оларны дерт сакманчы ажаап, өстүрүп турар.

— Бистер, сакманчылар чаш хураганнарны онча-менди доруктурып алыр дээш дүн-даа, хүн-даа дивейн ажылдап тур бис. Оон уламындан көргүзүг багай эвес. Мээң өөрүм комсомолчу кыстар Лиза Шыырап, Лора Сарыглар, Саая Калчан-кыс кончуг нежээ, ажыл-ишчи улус-тур, хураган бүрүзүн камгалап алыр сорулгалыг бис — деп, сакманчыларны удуртуп турар дуржулгалыг хойжу Докпак-кыс Батыевна тайылбырлады.

Сакманчылар сөгээп сөөн амыдырагга боттандырар дээш шудургу ажылдан турарын бүүреп көрдүвүс.

Дуржулгалыг хойжу Сарыг-оол Баганаевич хоюнуң кышкы одарын, чемгererгенин шын таарыштырып турар. Хой төрүп турар үеде кадарары-биле кодан чоогунуң одарын курлап алган, хойларга, немелде чемперни берип, чылыг сүт-биле суггарып турар. Эки ажаалдының ачызында оон хойларны күскү хевээр деп хөөрем оок-ка чугаалап болур. Малчыпла чаш хураганнарга, хойларга чидиртир чем куплырлары четирип-биле бар.

СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү С. Б. Сарыглар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы белеткеглиг үткүүру-биле социалистиг хүлээлгелерни бо чылын алган. Төрүүр чүс баш хойдан чүс хураганны өстүрерин, бир баштан-на үш кг дүктү кыргын алырын, 20 тонна сигенни белеткээрин аазаан. Сөгээп сөс-биле ажыл-херек карышпас дээрзин мурнакчы хойжу бүүредип чугаалап олурлу.

Т. ХЕРТЕК.

Барыын-Хемчик район, «Барлык» совхоз.

ЭРЕС, КЕЖЭЭКИЖИЛЕР

«Тере-Хөл» совхозтуң ивижилериниң социалистиг чарыжынга Сарыг-оол биле Чысмаа Колдар 1981 чылда тинлекчи боон шылгараан. Олар төрөөн 100 ивиден 103 анайны онча-менди өстүрүп доруктурганнар. Коданнан чаңгыс-даа баш мал хорааан. Ивижилер амгы үеде Даажын тайгазының Үттүг-Даштa кыштап орар. Коданда 307 иви бар. Олардан 100 иви төрүүр.

— Бо кыш ивижилерге хөлчок таарымчалыг. Чүге дээрге хар улуг дүшкен. Ынчангаш ивилер ынай-бээр маңнаппас. Бир черниң оъду тенгүже оттаап туруп бээр. Хар чуга болурга, ивилер маңнажыр. Хар-чам улгаткан тулум, ивиниң семириири дам баар чүве. Ам оларның күшденгели шыырак, магалыг ийин — деп, Чысмаа Чамбаловна чугаалап орар.

— Ивини кадарып, кадагалары ындыг-ла белен эвес. Одарладып барган черге улуг дизе-ле 25-30 хонар. Хүннүнге бөле хавырып турбаска, үзүлгеш чиде маңнажы бээрлер. Удавас Кара-Хөл тайгазынче баар бис. Ында ивилер оларны эдбек чер. Анаа баргаш бир черге 10-15 хонуп турган. ивилеривисти кыштан менди ажырар бис. Олар апрель эгезинден оолдап эзээр. Ол дээрге өң-не харыысалгалыг үе. Анайларны баглап алгаш, иелерине өй-шаанда әмзирер. Ивилер төрүп турар үеде бичии-даа олардан чарлып болбас. Аныяк ивилер черге төрүп болур. Олар оолдарын черге кааптыштары база турар. Анайларны баг күжү-биле доруктурар. Кажан олар оттка киргеш соонда, азырал чок боор чүве — деп, Сарыг-оол Допулаңович уругларының иезиниң чугаазынга немеп кагды.

Өг-бүле Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозка сес чыл малчыннаан. Бо үениң иштинде күрүнеге хөй ивини өстүрүп берген. Шынап-ла ивижидер дээрге, кыштың соогунга төрүлбас, эрес, кежээ кижилер-дир. Олар демир суугулуг ыяш чадырларда чурттап, ажыллап, чонунга телептиг бараан боон чоруурлар.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: ивижи Чысмаа Кол.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Таңды районда № 7 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның пехтери, бригадалары он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг үткүүр дээш тура-соруктуг ажылдап турар. Планныг даалгазын ажыр боттандырып келген коллективтериниң санынга ыяш дилер пехте В. М. Усковтуң бригадазын киирип болур. Владимир Михайловичиниң бригадазында бедик мергежилдиг сес ажылчын бар. Олар эзэлчег санында 12 кубометр дилиг материалын дилер платын ажыл-херекке боттандырып келгеш, бо чылдың январьның онаалдазын 127 хуу күүсеткен.

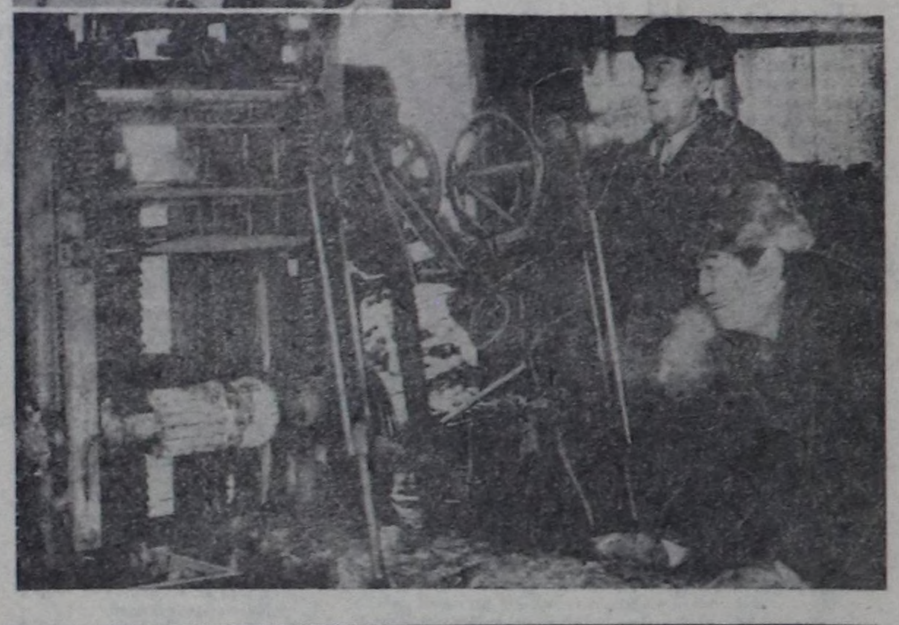
КМК-ниң ыяш дилер пехи ийи чыл бурунгаар тургустунган. Ынчалза-даа ында ажылдап турар ажылчыннар боттарының мергежилинге соңуургалдыг болганындан оларның ажылының будүрүкчүлүү бедик болуп, тудуг ажылдарынга хөрек тудуг материалдары хөёу-биле бүдүртүнүп келген. Дуржулгалыг рамщик Василий Голосов, ажылчыннар Владимир Трояков, Алексей Сырат ышкаш аргадуржулгалыг хоочуннар пехте бар. Олар ССРЭ-ниң профэвиледдериниң XVII съездизин бедик будүрүкчүдүг күш-ажыл-биле үткүүр дээш калбарган чарышка идепкейлиг кириштинээн, бо чылдың бирги кварталының даалгазын хуусадан эрте күүседир сорулганы салгаш, кызымакай ажылдан турар.

М. ОҢДАР.

ЧУРУКТАРДА: мрак-узак тайгага белеткеттинген чүдүктарны автомашиналарга сөөртүп эккелгеш, ыяш дилер пехтиң чанынга дүжүрер. Чодур чоон чүдүктар пилорамаңы дамчып эрткеш, узун калбак маназалар боон хуула бээр.

Бригаданың ажылчыннары В. Трояков (үстүнде) А. Сырат, В. Голосов, бригадир В. Усков (солагай таладан) олар эзэлчеглиг чүдүкту дилдирип турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

«ОРУК-СУУР МЕНДИ-ЧААГАЙ!...»

Эзэлчеглиг рейс автобузу Сарыг-Сепкиң автостанциязының чанынга келгеш туруп алды. Найысылал Кызымче аттанар дээш пассажирлер оон чанынга уурук-суурук чедип кээп турлар. Ортумак сыныг, эвилең-ээлдек хөрээжен кижи чорук кижилеринбиле чугаалаңнышаан, оларга үдеттирип алгаш чедип келгеш, пассажирлерни автобусче киирип эгелей берди...

— Орук-суур менди-чаагай чоруурунарны күзедим. Байырлыг! — деп чагыып бергеш, каштагайы кончуг автобустан дүже берди. Автостанцияның улуг кассири А. Н. Чепкасова дээрэн чанымда турган кыргандан билип алдым.

— Эрткен-дүшкен чонгадаа, чаңгыс чер чурттугларынга-даа чазык-чаагайы кончуг. Оон хорадап-ажыныл турганын кижи корбээн чүве-дир. Ажылынга кызымаа мырнай хөлчок — деп, кырган чугаалангаш, автостанцияже углай кылаштанкан кассирниң соонче эргелелдин-биле көрүп тур.

Александра Наумовна улуг кассирниң хүлээлгезин күүседип эгелээнден бээр мугур үш чыл каржыл-солчуп эрте берген. Оон ажылынга сонуургалы, ажылдан эгелээнинiң баштайгы хүннеринде ышкаш, ам-даа хевээр. Эжи В. Харитонова-биле чорук чораан кижилерге эвилең-ээлдек болбушаан, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш кызымаккай ажылдан турар. Автостанцияның ишти, даштың арыг-сиңиг. Оон кваставга, шимелдеан база көрүптүг. Пассажирлерге сумелерни, автобустар аргыжылгазының расписаниезин чараштыр, кескудылдыр бижээш ханаларда аскан. «Горизонт-407» маркалың телевизорун ханада эптеп тургускан.

Соңгаларда чечектер, амыгда тарымал үнүп дыштанырга залып аян киирип, келген кижилериң сеткил-сагыжын чайгаар-ла сергедип келир. Ханалар дүргаар салдыңган чымчак узун сандайларга олуларга эптиг, таарымчалыг. Автостанцииның ээлери ажылынга ынак, аңаа хамызыбиле бердинген кижилер-дир дээрэн илдең.

— Маңаа ажылдаар дээш келиримге, ынчангы улуг кассир Елена Викуловна Чернousова өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ол мени эрткен-дүшкен чонга ээлдек болурунга база бодунуң мергежилиниң чажыттарынга өөредип эгелээн. Баштайгы үеде ажылым чамдыкта чалгаараачыг апаар ышкаш сагындыра бээр турду. Дүймеп турар пассажирлер үүктели бергенде шип-ле шимээн. Кылыр чүве тывылбастай берген ышкаш апаар. Дуржулга чок болгаш, кылыр ажылым келген кижилерге билет садары-биле кызыгаарланып каар деп соора үгаан турганым ол-дур ийин — деп, Александра Наумовна чугаалады.

Оон оозу чоп. Ажылга дадыгары, аңаа чаңчыгары белен эвес. Шынап-ла, кассир кижи билет садарындан өске чүүү кылыр боор диген тайыс бодал баштайгы үеде кире дүжер. Ол ыңдыг эвес. Автостанцииның ажыды чымыштыг. Кодан, девискээрни погаанчыдар, өрээлдеринiң иштин аштап, чуур. Келген чонның дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш кылыр-ла ажыл хөй.

Ийи кижилиг бо бичии коллектив Бай-Хаактың автостанциязы-биле чарыннып. Олар аравында күш-ажылчы маргылдааны бо чылын база уламчылап турар. Эрткен чылда эки ажылдаап, автотранспорт ажылдакчыларының күнүң таварыштыр Тываның автотранспорт эргелелинiң шаннаны хүндүлел бижиктi чоргаарал-биле А. Чепкасова көргүстү.

Улуг кассир Александра Наумовна ам дагдыпыкчы апарган. Бодунуң ынак мергежилиңге Валентина Харитонованы өөредип турар. Ол ажылдаа-ла чаа чыл чедип чорга-даа, ажылынга кызымаан, аңаа төлептиин көргүзе берген. Ынчангаш олар хүлээлгеин ак сеткилиг күүседип келгеш, чаңгыс чер чурттугларының хүндүтелии чаалап алганнар.

Кассирниң ажылдаар өрээли. Оон ханазында коллективтиң социалистиг хүлээлгезиниң негелделерин аскан.

Пассажирлерге эвилең-ээлдек болуп, оларның дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар;

Автостанцияның ишти, даштыкы девискээрин арыгсилиг болдурар.

Бай-Хаактың автостанция коллективиниң чарыннче кыйгырар дээш одуруглар ында база бижиттинген.

— Олурар автобузуңар кежээкиниң 17 шакта моон үнер. Аңаа чедир дыштанып ап болур уе бар-дыр.

— Улуу-биле четтирдим!

— Сиңер кайнаар углаарынар ол? — дээш үн улаштыр дыңналды.

Улуг кассир бодунуң хүлээлгезин күүседип, келген кижилерге автобус биледин садып эгелей бергени ол.

О. МИННИ-ООЛ.

ХАРЫЛЗАА ЧОГУНДАН

Улегерлиг корум-чурум дээш

Чурттакчылыг черлерге хөй-ниитиниң быжыг корум-чурумун тургузар дерекке эки тура улусчу дружиналарның киржилгези улуг.

Самагалдай суурда албан организация, будүрүлге черлеринде улусчу дружиналар төрээн суурун үлегерлиг корум-чурумнуг болдурар дээш тодаргай хемчегларни ап чорудуп турар. Суурнуң улусчу дружина штавында, коллективтерде дружинниктериниң хайгаарал-арже үнер хүшериниң графигин тургускан. Олар демүрилдээшкинче ол ёзугаар үнүп турарлар. Суурнуң кудумчуларында, албан организация чөлериниң девискээринге хөй-ниитиниң корум-чурумун хайгааралыдан аңгыда, олар берге кижизидилгелиг деп санадын турар уругларның ог-бүлелеринге барып, ында ниити байдалды көрөөнип көрүп, беседалажып, сүмезекшин турарлар. Чижээ, орук-тудуг участогунуң, ыяш ажыл-агый черинiң болгаш оон-даа өске коллективтерниң дружинниктери хөй-ниити ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Үк будүрүлге черлерниң удуртукчулары улусчу дружиналарның ажылынга таарымчалыг байдалды тургузарынче чогуур кичээнгейин үглаңдырып келгенинден ол черлерде дружинниктериниң ажызы эки. Чамдык удуртукчулар улусчу дружиналарның ажылын ийиги чергении кылдыр корүп турары канчап-даа таарышпас. График бүгээр хайгааралче үнер хүнү турдала, «чайывыс чок» деп харылай тыртып хаар удуртукчулар бар. Чамдык коллективтерниң дружинниктериниң талазындан хайгааралче үнери-биле ийи-бир кижи медип келгеш, чүгле демдеглеп алгаш, тарай бээр чоруктар бар. Мындыг харыысалга чок чоруктарның болуп турарының чылдагааны — эки тура улусчу дружина штавының талазындан чамдык чугула айтырыгларже кичээнгейин кошкаткаңында. Чижээ, ол хүн суурга хайгааралдар кылып үнер дружинниктер милиция ажылдакчыларындан суурнуң ниити корум-чурумунга хамаарыштыр дыңнадыг, даалга албайн турар. Чамдыкта харын каяа хайгааралдар чорудары безин билдинмейн баар. Кодээ Советтиң күүскомунуң, улусчу дружина штавының, профилактика төвүделиниң, милиция ажылдакчыларының харылзаа чок ажыдындан, дружинниктериниң ажылы негелдеге дүүштүр организастаттынмайн турар.

Ч. СУНДУЙ.

Тес-Хем район.

СПОРТЧЕ—СУРГУУЛ БҮРҮЗҮН

«Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң IV конференциязы болуп эрткен. Профессионал-техниктиг училищелерниң сургууддарының күш-дамыр кижизидилгезиниң, оларның ортузунга күш-культура болгаш спортту улам массалыг болдурарының дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан.

Конференцияга иделкел кылган «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң даргалыының оралакчызы С. Ы. Ооржак база санал бергеннер күш-дамыр кижизидилгезин, күш-культура болгаш спорттуң ажык-дузазын онзалап демдеглеевишлал- оон материалдыг базазын быжыглаарын, дериг-херекселдерни доузу-биле четчелээрин, күш-дамыр кижизидилгезиниң кичээлдериниң, спорт секцияларының ажыктыын, шынарын бедидериниң айтырыгларынга докталаган.

№ 4 ПТУ-нуң, № 1 кедээ ПТУ-нуң база аске-даа училищелериниң спорт базазы сайзырап, дериг-херексели немежип турар. Найысылалдың профессионал-техниктиг училищелериниң спортзалдарында баскетбол, волейбол, аске-даа спорт секциялары болуп турар. Ылангыда № 1 кедээ ПТУ-нуң күш-культура коллективиниң ажылы макталдыг (директору А. М. Куртаков, күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы С. Х. Аракчаа).

Күш-культура болгаш спорттуң массалыг болурунче кол кичээнгейни мында салып турар, күш-дамыр кижизидилгезинден хоорук, кичээл үзер чангыс-даа сургуул чок. Сургуулдарның спортка солуургалың бедидериниң аргаларын күш-дамыр кижизидилгезиниң башкылары чедимчелиг ажыглап турар. Эң идепкейлиг спортчулар боттарының шилип алган спортчу хевирингге мергежилиң бедидер дээш кышкы каникулдар үезинде бээри тренировказын үспейн келген.

Спорт активиниң мында калбарып турары, хөй-ниити судьяларның, тренерлериниң өзүп олурары таварылга эвес. Күш-дамыр кижизидикчилери күш-культуржу кижи бүрүзүн инициативтиг чорукка өөредип турар. Чижээ, кедээ профтехучилищиниң сургуулдары «Тайга» станциязының өзулуг эдлери апарганнар. Олар анаа баргаш, хоорайның хлак базазының спорт дериг-херексел-дерин делезилеп-даа, чылыг бажыңынга хеп солуттунуп кедип-даа турбастар. Түге дээрге училище ында хлакчының бажының белеткеп алган.

Түүн-даа чүвени боттары кылыр, аян черге чурттап, хлак оруунга хандыкшыырга солун-даа, берге-даа бодбайн канчаар. Маңаа бот-боттарынга дузалажыры, эң-найыралдыг болуру чугула. Чалыысалгалды күш-ажылга, кижизиг мөзүг-шынарга хевирлээрин күш-дамыр кижизидилгезиниң башкылары чедимчелиг ажыглап турар. Эң идепкейлиг спортчулар боттарының шилип алган спортчу хевирингге мергежилиң бедидер дээш кышкы каникулдар үезинде бээри тренировказын үспейн келген.

Спорт активиниң мында калбарып турары, хөй-ниити судьяларның, тренерлериниң өзүп олурары таварылга эвес. Күш-дамыр кижизидикчилери күш-культуржу кижи бүрүзүн инициативтиг чорукка өөредип турар. Чижээ, кедээ профтехучилищиниң сургуулдары «Тайга» станциязының өзулуг эдлери апарганнар. Олар анаа баргаш, хоорайның хлак базазының спорт дериг-херексел-дерин делезилеп-даа, чылыг бажыңынга хеп солуттунуп кедип-даа турбастар. Түге дээрге училище ында хлакчының бажының белеткеп алган.

Түүн-даа чүвени боттары кылыр, аян черге чурттап, хлак оруунга хандыкшыырга солун-даа, берге-даа бодбайн канчаар. Маңаа бот-боттарынга дузалажыры, эң-найыралдыг болуру чугула. Чалыысалгалды күш-ажылга, кижизиг мөзүг-шынарга хевирлээрин күш-дамыр кижизидилгезиниң башкылары чедимчелиг ажыглап турар. Эң идепкейлиг спортчулар боттарының шилип алган спортчу хевирингге мергежилиң бедидер дээш кышкы каникулдар үезинде бээри тренировказын үспейн келген.

Спорт активиниң мында калбарып турары, хөй-ниити судьяларның, тренерлериниң өзүп олурары таварылга эвес. Күш-дамыр кижизидикчилери күш-культуржу кижи бүрүзүн инициативтиг чорукка өөредип турар. Чижээ, кедээ профтехучилищиниң сургуулдары «Тайга» станциязының өзулуг эдлери апарганнар. Олар анаа баргаш, хоорайның хлак базазының спорт дериг-херексел-дерин делезилеп-даа, чылыг бажыңынга хеп солуттунуп кедип-даа турбастар. Түге дээрге училище ында хлакчының бажының белеткеп алган.

Түүн-даа чүвени боттары кылыр, аян черге чурттап, хлак оруунга хандыкшыырга солун-даа, берге-даа бодбайн канчаар. Маңаа бот-боттарынга дузалажыры, эң-найыралдыг болуру чугула. Чалыысалгалды күш-ажылга, кижизиг мөзүг-шынарга хевирлээрин күш-дамыр кижизидилге-зиниң, күш-культура болгаш спорттуң ажык-дузазын онзалап демдеглээн. Ам-даа чедир ажылдавайн келген. ПТУ-нуң 1980 чылда доозукчуларының 33, 1981 чылда доозукчуларының 28 хуузу ГТО нормативин дузаавайн күш-ажылчы коллективтерже аъттанган. Массалыг спорт разрядтарының нормаларын түгле 65 доозукчу дужаган. Күш-культура болгаш спорттуң бүгү хевирлериниң, ылангыда чиик атлетиканың, чадаг чарыштың, туризмниң кижиге бүгү талалыг, хостуг үе эртгеринин аргазы болур ажыктыг шынарларын профтехучилищелериниң күш-культура коллективтери долузу-биле ажыглавазын. Хүн чурумунуң чугула кезээнге күш-культура-калыкшыл хемчеглери, бүдүрүлге гимнастикалары, күш-культура паузалары доктаамал кылдыр ам-даа киргээн.

А. ОКСУР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбың саналдарының кайгамчык улуг ужуруузазын Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер партияның район комитеттериниң бирги секретарлары-биле чөвүлел хуралга онзалап демдеглээн. Амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирлээринге — тайбыңны хандырарынга болдунар-да бүгү чүүлдерни Совет Эвилели кылып келген болгаш кылыпдаа турар деп, ол медеглээн.

Боттуг социализм амгы үеде тайбыңның, депшилгениң эңне күчүлүг камгалакчызы болуп турар. Национал болгаш социал хосталга дээш улустарның чептүг демиселин Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттары кезээде чайгылыш чокка деткип келген. Боттуг социализм бодунуң тиилелеглиг базымын бүзүредиг үргүлүлеп турарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл ойнуң болгаш Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 33 чыл ойнуң чылында бүрүн үндезин-биле чугаалаар эргелиг бис деп, Э. Хонеккер демдеглээн.

Империализмниң эң-не дайынзырак күштери, хамыктың мурнунда АКШ-тың амгы чагырыкчы бөлүктери нүгүлдээшкинни, коргудушкунну, "кыжаныышкынны өөскүтүүшаан, боо-чепсекти өндере бүдүрүп, чаа дайынга белеткенип, делегей байдалын улам чидиглендирип турар. Оргумак ыракшыдың ракета-ядролуг америк чаа боо-чепсээн, нейтроннуг болгаш химиктиг чепсекти Барыын Европага эккеп нептередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң айыылдыг планнарынга удур демиселче Европа диптиң улустарын эвилелдээриниң эргежок чугулазын ол онзалап айыткан.

ВЬЕТНАМНЫҢ ХӨМҮР-ДАЖЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бодидери, эртем болгаш техниктиг депшилгениң чедимкиннерин калбаа-биле шингээдип нептередири — чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының амгы үеде көл сорулгазы болуп турар.

1981 чылда республикага хөмүр-даш тывыжы көвүдээн болгаш 5,7 миллион тонна болган. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты шахтёрлар улам-на калбартпышаан, 1982 чылда хөмүр-даш тывыжы 6,3 миллион тонна чедирер деп турар.

А. ТИНОРГАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОМЕ. (СЭТА). Ганага болган революциянын сорулгазы — ниитилелдиң социал-экономиктиг тургузуун үндезинибиле чаартыры болур деп, Национал камгалалдың Түр чөвүлелиниң (НКТЧ) секретары А. Тиноргa медеглээн.

Ажылчы чоннарның амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле программаның тодаргай болгаш боттуг хемчеглерин Национал камгалалдың Түр чөвүлелиниң ажылдап кылып турарын область төвү Болгатанга хоорайга албан болгаш будурулге черлериниң улуртукчуларының мурнунга чугаазынга ол айыткан. Чурттуң төлелге балансызын экижидер, инфляция-биле демселди күштелдирер сорулгалы сүмелерни ажылдап белеткээр түскай комитет амгы үеде Ганада тургустунган. Улусчу эргежагырганың чер-чер органнары болган революция камгалалының комитеттеринге даянып ажылдаарынче областың харыысалгалыг ажылдакчыларын А. Тиноргa кыйгырган.

Революцияның херээнге хөра чедирер дээн оралдажымышкынарны сый шавары, хээде алыр, саттынымчы үүлгедиглерге болгаш курүне өнчүүн самчыгдаар, оорлаар хелелиишкиннерге улур шиитпирлиг демисежири — революция камгалаар комитеттерниң чугула хулээдгези болуп турар.

НАЙЫРАЛДЫГ ХАРЫЛЗААЛАР

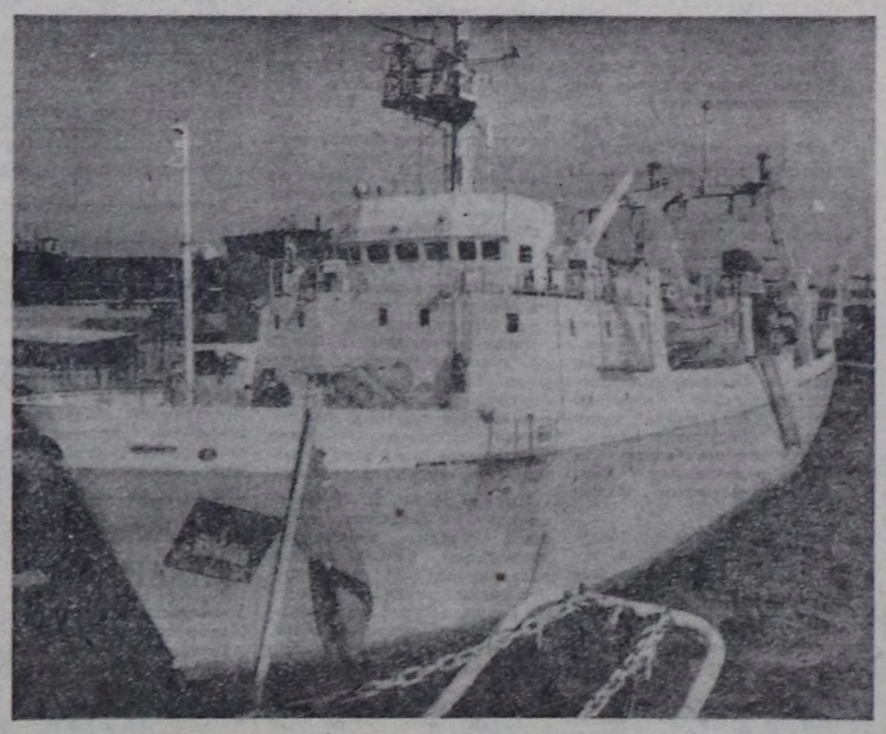
КУВЕЙТ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Араб Республиканың аразынга кады ажылдажылга болгаш найыралдыг харылзаалар улам калбарып турар деп, ЙАР-ның президентизи Али Абдалла Салех Кувейттиң «Аль-ватан» солунунга берген интервьюзунга медеглээн.

Найыралдың болгаш боттарын хүндүлежириниң принциптеринге үндезилеттинген ол харылзаалар бүгү делегейге тайбының херээнге бараан болуп турар деп, ол айыткан.

МОЗАМБИКТЕ СОВЕТ ТЕХНИКА

МАПУТУ. (СЭТА). Совет кидээ ажыл-агый техниказын Мозамбик Улус Республикада бедии-биле үнелеп турар. Минскиниң заводунга бүдүрген 500 ажыг тракторларны амгы үеде республиканың тарылга шөлдеринде ажыглап турар.

Совет заводтарның төлээлекчилери кедээ ажыл-агый машиналарын ажыглаар, септээр талазы-биле Мозамбиктиң тараачыннарынга дузалап, национал кадрларны белеткээринге идепкейлиг киржип турар.

ГДР. «Атлантик-333» хевирниң доңурар баштайгы траулерин Совет Эвилелинге бээри-биле «Фольксверфт» судно верфинге түдүп тургускан. Штральзундунуң корабль тудукчулары 1985 чылга чедир совет чагыглар-биле 100 ыңдыг судноларны бээр.

Чаа хевирниң траулерлери балык тударының, ажылдап кылырының болгаш доңурарының амгы үенин чаа дериг-херекселдери-биле дериттинген. Оон мурнундаларындан ол далай эриктеринге чоок, сыык черлерге балыкты түдүп болуру-биле ылгалып турар. Баштайгы суднонуң турар чери Калининград хоорай.

АДН —СЭТА-ның фотозу.

КАНАДА КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

ТОРОНТО. (СЭТА-ның корр. А. Меликян). Канаданың Коммунистиг партиязының XXV съездизи үш хүн дургузунда хуралдаан, бодунуң ажылын доозуп, бөгүн чурттуң ажылчын ангызының болгаш оон авангарды — канада коммунистерниң мурнунда турар эң чугула сорулгаларны чугаалашкан. Канаданың Компартиязының Чиңгине секретары У. Каштаныи илеткелинде тайылырлаттынган, партияның удуртулгазының политиктиг шугумун съездиниң делегаттары чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүг деп көрген.

Маркснам-ленинизмге, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге канада коммунистериң шынчызын съезд көргүскен. Империализмниң делегейниң дүшкүүрзүг чоруунуң чавырымышкынын болдурбас, делегей ареназынга социализмниң турушгарын кошкадыр, термоядролуг дайынның тамызынче делегейни кият идер дээр оралдажымышкынарынга күштелиишкинни барымдаалаш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин сырый каттыжышкынынга бүгү хемчег-биле идиг бээринге боттарының белеңнин дугайын съездиниң киржикчилери медеглээн.

Иштики политиктиг айтырыгларны чугаалажып тура, съездиниң киржикчилери партияның хүрээлеңни калбартырынче, партияга аныяктарны хандыкшыдарынче, кадрларның идеологтуг дадгыышкынынче, партия парлалгазын быжыглаарынче онза кичээнгейни салган.

Политиктиг кол документини — «Канадага чаа углаышкын» деп эгелиг резолюцияны съезд үүлдүг деп көрген. Келир чылдарда партияның сорулгалары, канада ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш, тайбының болгаш социал депшилгенин херээ дээш партияның демиселиниң стратегиязы болгаш тактиказы ында тодаргайлаттынган. Тайбын дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырыылдырарын уламчылаар болгаш чепсегленишкинни дужүрер дээш Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының аске-даа чурттарының принципиалдыг, чайгылыш чок демиселинге, СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң кедүрген чаа тайбың инициативаларынга ол документиде бедик үнелээшкинни берген.

Чурттуң бот-тускайлаң даштыкы политиктиг углаышкыны дээш, америк транснационал корпорацияларның күчү-дүрүшкүнүнге улур. Канаданың хамзарышпас чоруу дээш демиселдиң делегерегей программазы, ол ышкаш капиталдың шавар халдаашкынындан ажылчы чоннарның социал болгаш экономиктиг чаалап алышкынарын камгалаарының программазы ол документиде киргеп.

Съездиниң түүнел хуралыңга Канаданың Коммунистиг партиязының Төп Комитеди соңгаан.

КАРЖЫ ЫЙЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелинге болгаш Польша Улус Республикага удур политиказын эдерер кылдыр Вашингтон Барыын Европада эвилелчилерин албадап чалаан болгаш ам оларга удур каржы ыйыышкынны кылып эгелээн. Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны үзер кылдыр Барыын Европа чурттарын АКШ дыка албадаан.

Совет Эвилелиниден бойдус газын алыр дугайында дутуужулгаларга Франциянын болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының ат салганы-биле холбаштыр «харыы хемчеглер» дугайында айтырыгны АКШ-тың администрациязының «өөренип» эгелээнии Франциянын «Матан» солуну бижээн. ССРЭ-деп Барыын Европаже газ дамчыдар хоолайның түлүүнга киржир дээн Барыын Европа чурттарының компанияларынга удур хемчеглерни алыр дугайында АКШ-тың чаза чоокку үеде «чогуур» шиитпирни хүлээп алыр апаар деп, АКШ-тың садыг министриниң оралакчызы Л. Олмер кыжанып чугаалаан.

Болунуң политиказын эдерер кылдыр Барыын Европада эвилелчилерни албадаар, оларга удур «хемчеглер» алыр дээн Вашингтониуң каржы ыйыышкыны АКШ-тың болгаш «Ниити рынок» чурттарының аразында харылзааларны улам чидиглендирген. «Ниити рынок» чурттарының болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң чоокта чаа Вашингтонга болган чугаалажыышкыннары бүрүн буурап дүшкен.

КОММУНИСТ СОҢГУТКАН

АФИНЫ. (СЭТА). Салоники—Грецияның эң улуг хоорайларының бирээзи. Ол хоорайның төөгүзүнде бир-ле дугаарында бо чылын оон мөрингге коммунист кижи соңгуткан. Грецияның Коммунистиг партиязының төлээлекчизи Фанасис Янусис чоокта чаа болган немелде соңгуулдаларга тиилелгени чедип алган.

Ону чугле Салоники хоорайда эвес, харын-даа бүгү Грецияда эки билир. Фанасис Янусис кажан студент чорааннаан, күш-культура болгаш спорттуң ажык-дузазын онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Социалистиг интернационалдың чылдарында гитлержи фашистерге удур демиселге маалыгылы-биле киришкен. Фашистиг ажеелекчилер ону шлажылап өлүрер кылдыр шиитпирлээн.

Ол соолгу үеге чедир Салоники хоорайның муниципалитет төвүлелиниң даргазынга ажылдаан. Ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыы, тайбың дээш моғагшылаг чок демиселди ол чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг боо-чепсекти улам ынай эңдере будурер деп АКШ-тың администрациязының кыжаныышкынын дугайты дувураазын илергейлеттинген кыйгырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының чиңгине секретарынче чоруткан. Англияның массалыг хөй-ниити организацияларының болгаш профэвилелдериниң «Чепсегленишкинни дужүрери болгаш хөгжүлде дээш» деп лозун-биле эрттирген конференциязы ону хүлээп алган.

Тайбыңның херээнге салыышкын киирер, англи болгаш делегей хөй-ниитизин улам дувуредип турар айтырыгларны чугаалажыр. Барыын чүктүп, илангыя АКШ-тың администрациязының, боо-чепсекти база дагын айыылдыг ёзу-биле өндере будурерин делегейниң улустарынга дөңнаштырар дээр оралдажымышкынарынга удурланыышкының илергейлээр деп чаңгыс сорулга-биле каттышкан башкылар, журналистер, эмчилер, эртемденнер, ураң чүүл болгаш культура ажылдакчылары Лондоннуң «Империал колледжа» залынга чыылган.

Вашингтоннуң болгаш консерваторлар чазааның дайынзырак угланыышкының Англияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи" көскү ажылдакчызы, Нобел шанналының лауреады лорд Нодль-Бэйкер конференцияга шынгыы шүгүмүлээн. Ядролуг чепсектиң күчүзүн өстүрериче Вашингтоннуң угланыышкыны ядролуг халаптың тыптып келиринин айыылын бодунга шиитгээдип, боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче угланган күженишкиннерни моондактап турар деп, ол чугаалаан.

Тайбыны камгалаар, чепсегленишкинни дужүрер дугайында негелделерни деткээн кампанияны калбартырыче Англияның башкыларының национал профэвилелиниң президентизи Дж. Чамберс кыйгырган. Боо-чепсекти өндере будурерин болдурбазының херээнге калбак хөй-ниитизиниң ойнаар ужуруг ролюнүн чугулазын ол онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Социалистиг интернационалдың конференциязынга чугаалашкан.

Айтырыңар, харыылап берээл

ИЕЛЕРГЕ НЕМЕЛДЕ ТӨЛЕВИРЛЕР

«Хову-Аксының дааранылга фабриказында ажылдап турар мен. Ийи уруглуг мен. Ийи дугаар уруумну 1981 чылдың сентябрь айда бөжаан мен.

1981 чылдың ноябрьда үнген хөйлу ёзугаар ажылдаан шалыңның 50 хуузун төлел бээр деп бижээн-болгай. Ол шалыңны каш уруглуг иелерге төлээр ирги?» деп, Ольга Доржу редакциядан айтырган. Оң айтырыынга профобличөвүлелдиң юристконсультантызы Анай-оол Ховалыгович Ажиниң харыызын мөөң адаанда парладывыс.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бадылаан социал программага дүүштүр СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС уругларлыг ог-бүлелерге күрүне дузаламчызын көвүдүр талазы-биле хемчеглерни боттандырар чурумунуң болгаш хуусаазының дугайында 1981 чылдың сентябрь 2-де шиитпир хүлээп алган. Ол шиитпирни ёзугаар уругларлыг болгаш ниити күш-ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес ажылдап турар иелерге, а ол ышкаш бүдүрүлгеден дашкаар өөренип турар хереженнерге күш-ажыл стажы бар, чогу хамаарылга чокка бээр. Чамдыызын төлээр шөлээни ажылдап турар уругларлыг иелер уруун хар чедир азыраары-биле шөлээ алыр күзелин илереткенде, а өөренип турар иелер — академиктиг шөлээни бергенде ап болур.

Уругларлыг хереженге кижи чамдыызын төлээр шөлээни алыр, албазының дугайында база кайы үеге чедир төлээринин айтырыын месткомнарның социал камгалалыгазының комиссиялары шиитпирлээр ужуралуг. Мындыг комиссиялар чок болза, месткомнар боттары шиитпирлээр. Ол шөлээни алыры-биле месткомга киирер чугула документилер: а). Уругнуң төрүттүнгенининиң тугайында хереченидиниң хоолгазы. б). Албан, будурулге, организация черинин хереженге кижиге уруун ажаары-биле шөлээ бергенининиң дужаалы. Администрацияның үйдүрген дужаалынга кадрлар киллизининиң харыысалгалыг ажылдакчызы иенин ыңдыг шөлээни алырынга күш-ажыл стажы четчиринин дугайында демдеглелди кылып, ат салыр болгаш таңма-биле бадыткаар. Месткомнуң социал камгалалыгазының комиссиязы азы местком бо документилерге үндезилеп, хереженге кижиге уруу бир хар четкижеге чамдыызын төлээр шөлээни бээр шиитпирни хүлээп алыр. Протоколлуң бир хоолгазын албан, будурулге, организация азы өөредилге черлериниң бухгалтериязынга күүседирибиле бээр. Ол шөлээ акшазын айның ийиги чартыында, шалын үнер хүнде, а будурулгеден дашкаар өөренип турар иелер стипендия-биле алыр.

Үстүнде айтыкланын ёзугаар чамдыызын төлээр шөлээ акшазын иелерге 1981 чылдың ноябрь 1-ден берип эгелээн. Од-ла чылдың ноябрь бирээнин мурнунда айларның дузаламчызын төлевес. Чижээ, уруг 1981 чылдың май бирээде төрүттүнген. Уругну азыраары-биле ие 1981 чылдың май 1-ден 1982 чылдың майга чедир уруун ажаары-биле төлевир чок шөлээни алган. Чаа үнген дүрүм ёзугаар ол иеге 1981 чылдың май 1-ден ноябрь 1-те чедир өртken айларның дузаламчы акшазын төлевес. Үстүнде 1981 чылдың ноябрьдан 1982 чылдың майга чедир уруг хар четкижеге артkан айларның шөлээ акшазын төлээр.

Ие кижи уруу бир хар четкен соонда, улаштыр 6 ай хуусаалыг төлевир чок немелде шөлээни база ап болур. Бо шөлээлер үезин ниитп, үзүктел чок болгаш түскай артемининин лайы-биле ажылдаан күш-ажыл стажынга киир санаар.

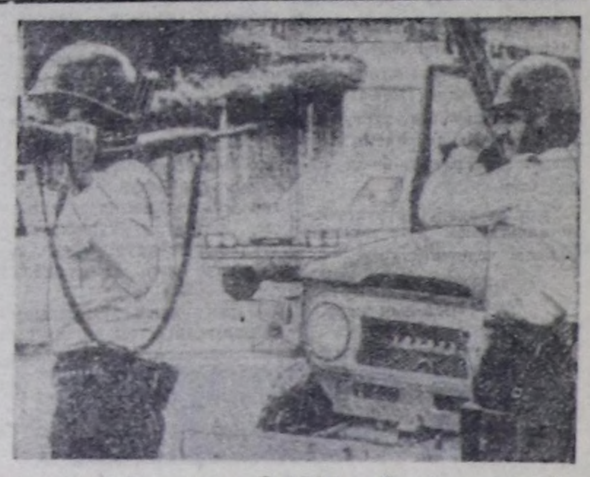
Ынчангаш силер 1981 чылдың сентябрьда уруунарны божаан, төлевир чок шөлээде турар болзунараа, чамдыызын төлээр шөлээ акшазын 1981 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш, уруунар хар четкиже айда-ла 50 рубль хемчээлдиг дузаламчыны алыр эргелиг силер. Уруунар хар четкен соонда 6 ай хуусаалыг төлевир чок немелде шөлээни база ажыглап болур.

Рейганның администрациязы Сальвадорда эрге-чагырганың удурланыкчыларын каржызы-биле кыргып-хыдып турарын бүгү талалыг деткип турар. 1981 чылда Вашингтон сальвадор хунтага шериг-экономиктиг дузаламчы кылдыр 200 миллион долларны берген, хөй санныг америк шериг «чөвүлекчилерин» чоруткан. Оларның аразында «хүнөкталган чер» деп тактиказа өөредир «нагаан береттер» деп адаткан инструкторлар база бар.

Америк болгаш делегей хөй-ниитизиниң кызбак бөлүктериниң негелдези турза-даа, Сальвадорнуң ниитики хереклеринче холгадарлаашкының Каттышкан Штаттар соңсазыр хөөн чок. Харын мырыңай, ол төп америк күрүнеде чөрүлээни «вашингтончу арга-биле шиитпирлээринче» угланышкынны олар алган.

ЧУРУКТА: чазак шериглериниң шаажылакчылары. Америк инструкторларның өөреткени. Вашингтоннуң чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилерин хүлээп ап тура үндүрген чаа тайбың саналдарының боттуг будуштуун Англияның тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң иленкейлиг киржикчизи лорд Брокуэй онзалап демдеглээн. Совет удуртукчуунуң медеглелдери Вашингтоннуң дайынзырак чулчуруушкуннарындан үндезинии-биле ылгалып турардыр деп ол чугаалаан.

Химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин будурерин эгелээр, нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будуруп киргиптер дээн америк администрациянын болалынга удур демиселдин тодаргай айтырыгларын конференцияга чугаалашкан.

Пресса — Латина—СЭТА-ның фотозу.

«ВИШНЯЛЫГ САД»— БИЧЕ ТЕАТРДА

СССР Эвилелиниң күрүнеши академиктиг Бичe театрынга А. П. Чеховтуң «Вишнялыг сад» деп шинзиниң баштайгы көргүзүү болган.

Шиянин ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинскиий тургускан, ол ында Фирстиң ролюн база ойнаан. Режиссёру — В. Мартенс, чурукчузу — В. Клотц, композитору—В. Мороз.

ЧУРУКТА: шинден көргүзүг.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЗАВОД БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ

Ленинградтың Металл заводунга чурулга этюдниги туткан кижини бо-ла көруп болур. Маңаа бүдүрүлге чуруктарын, ажылчынарның портреттерин хөй-хөй ленинградчы чурукчулар эгелеп чуруур. Бүдүрүлгеге чурукчуларың болган графиктериң чогаалдарының делгелгелерин доктаамал эрттирип турар. Чурукчуларның ачызында завод девискээриниң иниги хевири, цехтериң каасталгашмелдези көскүзү-биле экижээн. Ол дээрге ажылчын коллективтиң болгаш уран чүүл мастерлериниң кады ажылдажылгазының чамдык түңнелдеря-дир.

— Делгелге залдарывга, цехтерге-даа ажылчынар-биле ужуражыышкынар, бистиң чуруктарывыс дугайында оларның үнелелдери чогаадыкчы ажыл-чорудулгага эки салдарлыг, чурукчуның бодуун үе-чергелериниң дугайында билиишкинин байыдар. Ол аралажылга чурукчуга будуктары дег херектиг — деп, ССРЭ-ниң Чурулга уран чүүлүнүң академизиның чиңгине кежигүнү, Чурукчулар эвилелиниң Ленинград организациязының даргазы Юрий Лоховинин чугаалаан.

Металл заводунуң коллективин хоорайның ийи театрыбиле, «Ленаучфильм» киностудия-биле чогаадыкчы харылзаа талазы-биле керээлешкен. Хөй талалыг ол кадыг ажылдажылгада ажылчынарга концерт болгаш театр баар абонементилер, шиилерии, делгелгелерии, фильмиерии кады сайгарары, уран чүүл дугайында лекциялар бөлүү, уран чүүл ажылдакчыларының заводтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтиринге шеф дузазы көрдүнген, бот-таның турар.

Уран чүүл интеллигенциязы-биле бүдүрүлге коллективтериниң аразында чогаадыкчы харылзаалар Ленинградка чаа-ла эгелеп турда, ол кадыг ажылдажылгага уран чүүлдү сонуургап турар ажылчынар болгаш инженерлер хаара туттунган турган. Ам болза сонуургал масселыг апарган, а кады ажылдажылганың байдалы завод коллективтериниң мозу-шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге, а ол ышкаш уран чүүл ажылдакчыларының амгы үеге хамаарыжыр чугула темаларга чогаалдарыны тургузарынга, чогаадылга дээш харыысалгаавы бедиңеринге салдарлыг болуп турар.

Ам бөгүн ажылчын кижиниң театрның азы киностудиязының уран чүүл чөвүлелиниң кежигүнү болуп турарын көрүп болур. Чаа шиниң түңнел белеткелинче болгаш баштайгы көргүзүүнче артистер боттарының заводта оңнуктерин чалап турар. А мынаарга, Ленинградтың судно верфинден чаа корабльди сугже киирериниң байырлыг хүнүнде артистер азы чурукчулар аңаа албан келир. Завод клубтарының бот-тывынгыр сценаларынга тургускан шиилерге Ленинградтың сураглыг актёрлары бо-ла ойнай бээр.

Уран чүүлдүң бүдүрүлге-биле харылзаазы бүгү талалыг ажыкты чедирип турар.

Юрий ШИТНИКОВ,
ПМА-ның корр.
Ленинград.

ЧҮҮДЕН-ДАА ҮНЕЛИГ

Армян ССР-ниң улустуң артизи Ю. Ерзиниян «Арменфильм» киностудияда ийи кезектиг «Сегиржип алыышкын» деп кинону тырттырарын доозуп турар. Оң сценарийин З. Балаян бижээн. Кинонуң көл рольдарынга бирээзин РСФСР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук ойнап турар.

Кинону тырттырып турар үеде ажылдап турда, оларга ужуражы бердивис. Режиссёр биле оператор тундра дег делгем, далай дег эдептиг, харыы шөл тып алган. Ол хүн аңаа, аас-кежик боор, ёзулуг-ла соңгу чүктүү дег шуурган хадаан.

— Он сес номну бижип каапкан армян чогаалчыга Камчаткада болуушкуннарының дугайында сценарий бижиир бодал канчап тыптып келди? —деп, кинодраматургтан айтырдым.

— Мээң сагыш-сеткилимниң чамдыызы ол ырак черде ийнин. Рязаньның медицина институдун доозкан соонда, Камчаткага элээн ажылдаан мен — деп, Балаян чугаалап ор. — Ынчан чоруум, шынапда, чогушкан: бөлүк эмчилер-биле кады ортулукту одурту кезээн мен. Солун түүлдер хөй-ле болган, ынчангаш оларны демдеглеп аң чоруур апарган мен. Чурукчу Мартирос Сарьян мээң ол демдеглелдеримнин үзүндүлерии солундан номчаш, чагыг берген чүве: «Камчатка дугайында рассказ, тоожу азы романдан чогаадып көрүнер. Ол чер силерге кайгамчык-ла таарышкан-дыр». Ынчан, харын, «Сегиржин алыышкын» деп рассказ бижиттинген чүве. Оон соонда «Кижи болгаш Тундра» деп тема «Боруузуг амыдырал» деп новеллаларга чыыттынган, «Ажрышкы» деп романга тодаргай бижиттинген. Ереванда болзумза-даа, Камчаткаңы бижиксээр мен, а бистин Арарадывыс бодунун хевир-дүрүзүү-биле Авачин вулканны — ырак болгаш эргим черимниң үзедизи сагындырар.

Ук фильмниң кол рольдарының бирээзинде киржип турар Армен Джигарханян бистин чугаавыска киржип берди:

— Зорий Гайкович, силер моңа хөлүң эрттир чогаадыкчан-дыр силер. Үнтекчи Крючок ынчаар черле чугаалап шыдавас, ону өскертсе эки боор.

— Ынчалзажок бедеткел үезинде ол эки турду.

— Ынчан ындыг болуру чөп. Ам мээң ажым Максим Мунзук кижиге бичии-даа хоомай чүве кылдыртпас ойнаар кижи-дир. Бодаң көөрүнерии диледим...

РСФСР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук А. Курасавашын «Дерсу Узала» дээр кинозунун соонда, сураглыг апарган:

— Фильмни тургускан улус Соңгу чүктүң улузунуң сагыш-сеткилин эки билирлер, иевижи кырган коякты аажы-чаңы меңээ база чоок. Коякчарның амыдыралын шын болгаш ажыт-чажыт чок көргүзер төлээде, оларның амыдыралын чыл-чылы-биле өөренип келдим.

— Багай кижилериниң рольдарын дыка-ла хөйнү ойнап келдим — деп, Джигарханян чугаалай-дыр. —А, бо оор Крючок хөлүн эрттир саңчок тур. Ону маңаа киирерде, чаңгыс талалыг эвес кылганы солун. Драматург оон бодүжүндеп, хандамырынган үнтекчиниң болу безин бидбес кижизиг шынарларын тыварын албалап турар. Кижиге кижизиг шынар чүден-даа артык үнелиг — кинонуң үткази ол.

... Балаян өскерткен чугаазы сүмеледи.

— Ам экижир. Ынчалза-даа Мунзукту көрбээн шаамда, «болду» деп шыдавас мен — дээш, Джигарханян кино тырттырып турган черже далажыпты.

«Сегиржип алыышкын» шак ынчаар кылдыныр турар.

А. АНДРЕЕВ.

ТӨРЭЭН ЧЕРИНИҢ ЫРААЖЫЗЫ

Тыва литератураның хөөчүннарының бирээзи Василий Людупович Эренчин бодунуң чонунга, аныяк салгалынга солун болган уттундурбас чогаалдарны арттырып каан чогаадчы. Ол 1912 чылдың февраль 17-де Каа-Хем районунуң Бүрен-Хем бажында Хады хемге аңчы араттың өг-бүлезинге төрүттүнген. Ол харлыңдан эгелеп байларга хөлечиктеп, амыдыралдың кадыг-берге оруктарынга изин арттырган. Ону бистер авторнуң «Шөөң ирей» деп шүлүүдэн белеви-биле билип алыр бис. Ылаңгыя амыдыралдың түрүүн, «аъттар кежи шывыгларлыг, адакызы хыралгылаан, чадагай от кыдыгларың чазап кылган эриктер дег» өгде байдалды мынчаар чуруп көргүскен:

«Эктин шывар хөйлеңи чок,
Эргектери хорлай берген.
Оолдар ында отче сыңып,
Ойнап, чыныш орар болган.
Чассыг төлүн көөргөн ава
Чаржынганзыг улуг тынган...»

1930 чылда тыва бижик чогааттының келири-биле В. Л. Эренчин ликпункт бөлгүмүнге бижикке өөреник алгаш, сумуга бижик башкылап турган. Ол-ла чылдан эгелээш, 1933 чылга чедир Даг-Алтай автономнуг областың Ойрат-Тура (амгы Горно-Алтайск) хоорайга башкы техникумупга өөренип турган. Ону доозкаш, 1933 чылда Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайга башкылап ажылдай берген. 1953 чылга чедир Василий Людупович партия, совет органнарга болгаш солуннар редакциязынга ажыл-бүрү ажылдарны кылып чораан.

Хып дээн аныяк эр, бодунуң үе-чергелери ышкаш, күжүн шүлүк чогаалынга шенеп, өөредилгенин-даа, ажылдың-даа хостуг шактарынга карандаш биле саазын туткаш, болганчок-да бодангаш, олуруптар турган. Ону ынчан «Чүнү бижиирил?», «Канчаар бижиирил?» деп айтырыглар дүвүредип турган. Чүү, кандыг-даа болза, эки билири — бодунуң амыдыралын үлегерлеп бижиири-биле шенеп киришкен. Түңнелинде, «Ындыг чораан, мындыг болдум» деп шүлүк төрүттүнген. Ол авторнуң делгереңгей тайылбырлалы-биле «Шын» солунга парлаттынган. Аңаа сорук кирип, оон соон дарый «Араткорнуң ыры» деп шүлүктү чогаатқан. Оон эгелээш-ле ол тыва литературага бодунуң үлүүн киирип эгелээн.

Оон чогаалдарын чон «Шын», «Хостуг арат» солуннардан, «Революстуг арат» болгаш «Революстуң херели» сеткүүлдерден удаа-дараа номчуп турар апарган. Ол болза тыва литератураның баштайгы чогаалдары — А. Темирвин (А. Пальмбахтың) «Колхозта херээжен», С. К. Токанын «Херээжен», «Узуп-Кара, Семис-Кара», В. Кок-оолдуң «Чутту утпаалыңар», «Чалым-Хая» деп шиилери, С. Сарыг-оолдуң, С. Пюрбюнүң, Б. Хөвеңмейниң шүлүктери солуннар болгаш сеткүүлдер арыннарынга көстүп, клубтарга ойнап эгелей берген үе турган. Ынчангы чогаалдарын чогаалчы баштайгы теңелделер деп адаан.

Шынап-ла, авторнуң шынчыыш, оон бодунга кайы хире шынгыы негелделиг чораанын сөөлүнде барып, кажан оон «Чырык орук» деп чыындызын белеткээри-биле аалынга барып ажылдап, архивтерии чиңчерлеп турган, бүзүреп көрген болгаш билген мен. Ында дыка хөй парлаттынмаан шүлүктер, чечен чугаалар, очерктер болгаш тыва литературага дугайында түүлдер бар болган. Ынчангаш оларны ам бир ном кылдыр үндүрери болуп турар.

Аныяк шүлүкчүнүң ат-сураа оон «Дөнен-Шилгим» деп шүлүүн бижээн сөөлүнде, ону бүгү Тывага ырлажы бергенде, билдингир апарган. Ол ыры уругларның-даа, улугларның ынак ырызы болуп, бо хүнперге чедир артыышаан. Ында тывз кижиниң бодунуң чарылбас өңнүү — арт ажарда чалгыны, хем кежерде чакпазы — аъдын уран-чечени-биле, изиг ынакшыл-биле чуруп көргүскен.

Чылдар эртип, В. Л. Эренчиниң чогаадыкчы мергежили бедип, амыдыралче дуржулгазы байып, хайгаараалдары көвүдээп тудум, шүлүктериниң темазы янзы-бүрү болуп, географтыг хемчээли улгадып, утка-шынар-даа, уран-чечен-даа талазы-биле улам солун, хандыкшылдыг болуп келген. Ылаңгыя оон баштайгы шүлүктериниң бирээзи «Кадарчы уруг» улуг цептерелди болгаш бедик үнелелди алган. Ол — тыва шүлүк чогаалының эки дээш-перииң санында кирип, оон алдын фондузун долдуруп турар.

В. Л. Эренчин бодунуң чогаалдарында чүгле тыва литератураның эвес, бүгү хөй национал совет литератураның көл темазы болур —Ленин, партия, Төрээн чурт дугайын база улуг орус улустуң биче улустарга ачы-дузазының дугайын оюн эртиээн болгаш делгереңгей-биле ажыглаан. Оларга «Ленин-Партия», «Москваның үнү», «Чырык орук», «Шөөң ирей», «Совет Тыва» болгаш оон-даа өске шүлүктер хамаарыжыр.

«...Төдүп болбас океан дег,
Төрээн чурттуу, совет чонуу
Дөтерезин Ленин-Партия
Терел кылдыр каттыштырган».
(«Ленин-Партия»).

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында В. Л. Эренчиниң шүлүк чогаалдары, өске чогаадчыларыңы ышкаш, совет улуска тыва улустуң сеткил-сагыш каттыжыышкынынче, оларга бүгү талалыг дузалажыышкыны көргүзеринче, дайзынны чылча шаварывче угланган турган. Оон чонуң интернационалчы болгаш патриотчу чоруун көргүскен шүлүктери акыдүнмалышкы чоруккa шынчызы-биле, пайыралга бердингени-биле, дайзынны көөр хөөн чок чоруктуң килеңнибиле долдунган болгаш чылбыта дег фашизмни чылча базып, тиилээрии, сеткил хайыышкын-биле илереткен.

«Эргелеткен эргим совет
чону-биле
Эгүүрерде тыны тудуш
бистин Тыва.
Эктивистеп туттунчыкаш,
эрее тулчуп.
Эмин эрткен фашистерии
сөгүртүр бис.
(«Аъттанныты»).

В. Л. Эренчин 1942 чылда чаа тургустунган ТАР-ның Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге киргеш, а 1945 чылдан ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.

Оон баштайгы ному — «Шүүлүктер» 1955 чылда, иниги ному — «Чаартылгалар чурумалы» 1961 чылда, үшкү ному — «Чырык орук» 1977 чылда (мөчээн сөөлүнде) парлаттынып үнген. Чогаалчының чамдык шүлүктериниң очулгазыны «Огонёк», «Дружба народов», «Сибирские огни» журналдарга, «Енисей», «Улуг-Хем» альманахтарга база «Поэты Тувы» деп чыындыг номнарга парлап үнүдүргүлээн.

В. Л. Эренчиниң шүлүктери Тываның Совет Эвилелиниге каттышканының сөөлүнде болгулаан улуг чаартылгалар-биле бүрүн холбашкан. Ол Төрээн дериниң өзулуг патриотчу ыраажызы болуп артыышаан, чонуң амыдыралынга болган кайгамчык улуг өскерлиишкиниериң: көшкүн амыдыралдан сууржулгаже киргенин, хоорай, суурларывың сайзыраанын, тараа-бидаанның далайлаттыр чалгын чыдар апаргаңын, хоор малдың кодан сыңмас болу бергенин, арат-тарның өг-бүлезинде — базык-балгадында Ильичиниң лампочкаларының мөңгезиниң чырый бергенин улуг өөрүшкү-биле, сеткил хайыышкын-биле бижип чораан.

Өөрүшкүлүг күзел-чүткүл,
сеткил ханар
Өскен черде чаартылганың
чурулгазы,
Социалистиг чаа суурда
бажыңнарның
Соңгалары хүнче көрген
чайыннап тур»

Шыван-ла, бистер, В. Л. Эренчиниң помнарын ажыл олура, олардан бедүүн кижизер: хойжулар, чылгычылар, саанчылар, кадарчылар, тудугжулар, аңчылар, тараажылар дугайын ол ышкаш амыдыралдың хелегезинде бар четпестерии сойгалаан шоодугларын болгаш дузаашкынынарны улуг сонуургалбиле номчуур бис. Оон-биле чергелештир бичиилерге таарышкан хөктүг, каттырыңчыг, чаптанчыг, тывызыксыг шүлүктерии, басняларын бижип, чаагай сактыышкынын арттырган.

В. Л. Эренчин 1953 чылдың төнчүзүнде аар аарыгга тутуругаш, үр үениң иштинде качыгдап чораа-даа, бодунуң чогаал ажылын нызымнаккай үргүлүлеп чораан. 1961 чылдың июнь 21-де айыыл-оңдакка таварышкаш, чогаал ажылдының чечектелиишкинии кидиң түүлүк турда мөчээн.

Амыдыралдың сөөлгү чылдарында В. Л. Эренчин улуг хемчээлдиг чогаалдар бижииринче хандыкшын, мында «Тере-Хөл» деп тоолду. «Өңнүктер» деп шүлүүлерди бедик утка-шынарлыг, уран-чечен кылдыр солуп арга-биле чогаатқан. Ол ышкаш «Октябрьның хөрел чыры базымчадан бисти хостаан» деп ийи кезектен тургустуган улуг хемчээлдиг шүлүглелди бижип доозкан. Чогаалчының амыдыралга ынакшылыл чонунга шынчы бараан боол чораанын бо бүгү тодаргай көрүнелеп турар.

В. Л. Эренчиниң 70 харлаанын демдеглеп тура, оон чогаалдары хөй чылдарда аныяк өскенниң кижизидилгезинге бодунуң ролюн ойнаар доозунде бедүүрен турар бис.

О. СУВАКПИТ.

Василий ЭРЕНЧИН

КАДАРЧЫ УРУГ

Казылганныг кара хая
Кадыр шораан эктин шыва
Айырааннаан өшкү, хойлар
Аландыда оттаан чорду.

Кедээзинде кожагарда
Хеден чүктээн дээңгиыштыг
Кадарчы кыс харап алган
Кыңгырткайындыр бадырып
тур.

Долбаналган кызыл чаактыг,
Довуразактыг, хүрең тонуут,
Каттырымзаан чаңы таптыг,
Кайгазымаар уруг болду.
Чүүгүн көргеш
сөңүүргаштың:
— Чүүктеп алган чүңеril?—
— деп
Айтыргаштың билбээчиеңеп
Арнындыва көре бердим.

— Канчап билбес кижи
силер,
Карааларың хиреливин аа,
Кадарчының олчазы—дээп.
Кара анай көргүзе-дир.

Элээп кезек болган соонда
(Эгелинде уткан чордум).
— Эргим дуңмам, эки бе?
— деп
Эгенмишаан мендилештим.

— Чүнү бодаан силер, акым,
Чүрээңер-дээ орта бе? —
дээш,
Чиктп куду көрүп алган
Чиктип сүргей каттыра-дыр.
1940 ч.

ДӨНЕН-ШИЛГИ

Шулу бодун, дөлем сынын
Шуткун куткан дериг
шыпкан,
Дөскел-ле чок дээп турар
Дөнен-Шилгим таан-даа
чарап.

Казырга дег челиин келгеш
Кастай тырткан, багдап
каарга,
Хала чокка саван турар
Хартыга дег кадчан шилгим.

Арадчалаан челин-челин
Аскым сад дээр
Дөнен-Шилгим.
Алдыы, үстүү шынааларны
Артаан ышкаш челер шилгим.

Дыка-дыка чеизинтерге
Дынзым сад дээр
Дөнен-Шилгим,
Ары-Өвүр артын-сынын
Амыр бодап ажар шилгим.
1938 ч.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

КЫЗЫЛ-ДАГЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

Эрткен дыштанар хүннерде районнуң бирги чери дээш мячилиг хоккей маргылдаазы Тээли суурнуң чанында хөлге, боду бүткен чүүгүга, болуп эрткен. Хөй киржикчилерлиг база көрүкчүлерлиг бо маргылдаа үлегерлиг болгаш организастыг эрткен.

Маргылдаага сес команда киришкен. Ыраккы «Кара-Хөл» совхозтуң хоккейжилери моон мурнунда район масштабтыг маргылдааларга шуут киришпес, киришсе-даа кошкак белеткелдиг турган. Ам олар багай эвес ойнаапнар.

Ийи хүн үргүлчүлээн чиглг демиселдин түңнелинде «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының командазы кымга-даа уттурбайн, район чемпиону атты чаалап алган. Бо хоккейжилерни башкы К. Салчак белеткээн. Команданың кежигүннери Күдер-оол Салчак, халдакчылар Сергей Чылбак-оол, Михаил Денек-оол болгаш өскелер-даа кончуг эки ойнап, бедик мергежилдиин көргүскен. «Бай-Тал» совхозтуң командазы — ийиги, Шуйнуң кадыкшылыг хоккейжилери — үшкү черни эзлээн. «Эң чараш ойнаан ойнакчы» деп шаңналды Шуй ортумак школазының онгу классчызы Анчы Иргитке тывыскан. «Эң дээре халдакчы» Күдер-оол Салчак. «Эң дээре камгалакчы» «Бай-Тал» совхозтуң чаалачызы Виктор Чамбый болганын судыя коллегиязы чарлаан, оларга база тускай шаңналды тывыскан.

И. СЕДИП-ООЛ.

ШЫДЫРАА

Спорттуң бо хевириңге республика пайысылалыныи шыдыраа клубунуң бирги черн дээш маргылдаазы Кызылдың шыдыраа клубунда эгелээн. Маргылдаа швейцар система-биле эртип, анда 7 тур ойнаттынар.

Шыдыраа клубунуң шаңналы дээш маргылдаада 18 спортчулар киржип турар. Оларның аразында республика чемпиону чораан Ч. Оюн бирги разрядчылар С. Донгак, Ю. Быков, Д. Монгуш болгаш өскелер-даа бар.

Маргылдааның бирги салымында эң солун оюн хоочун шыдыраачы Ю. Быков биле Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи У. Иргит оларның аразында болган. Аныяк шыдыраачы дидим, чараш көштерни кылып тургаш, оюнуң түңнелинде удурланыкчызын удар деп бааргa ол дужүп берген. Ол ышкаш С. Донгак, Ч. Оюн, Ю. Шестов олар база аштырыышкын чок чоруп турар-лар.

Маргылдаа уламчылап турар.

Н. ШИШИГИН,
маргылдааның ИОЛ судьязы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынынг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 16—21 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынынг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус соок.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Кышкы аялгалар». Делгереңгей классиктиг музыкантың концерти. 9.30 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңнары». Уран-чечен телефильм. 1-ги серилзы. 10.30 — «Кино аян-чоруктарының клубу». 11.30 —Медээлер. 11.35 — 11.45 — Чапсар. 11.45 — Медээлер. 11.55 — «Тургузукчуларның одуруунда» деп телефильмниң башгайы көргүзүү. 15.35 —«Оруе чугаа». 16.05 — «Буратино делгегеш». 16.35 — «Берге километрлер». Документалдыг телефильм. 16.50—ССРЭ биле Нигерии аразында дипломаттыг харылзааларны тургускаңының 10 чылынга. Нигер республиканың азс чогаал ансамблиниң концерти. 17.15 — «Горнистер, кыйгыта, харыылаңар!» 18.00 — «Кижи болгаш хөөлду».

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн. делгегейде. 19.05 —Экономика камналгалыг болур ужурлуг». «Соңгу чүкке чылыг болзун дээш». 19.20 —«Эрги болгаш чаа ырлар». 20.00 —Экранче үнтелиниң 40 чылынга. «Немец-фашистиг ажелекчилерии Москва чоогунга чылча шаңнаны» деп документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Мээң амыдыралым —опера». ССРЭ-ниң удустуң артизи И. Богачёваның чогаадыкчы ажылының дугайында фильм-концерт. 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50 —Документалдыг фильм. 23.00 —23.45 —Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионазы. «Зоркий» — «Вымпел». 2-ги үези. Красногорскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30—География. 7 класс. Карпаттар. Крым. Кавказ. 13.00 — НТУ сургуулдарынга. Иниитидел эртеми. СЭКП—аажылчын ангының, бүгү-совет улустуң партиязы. 13.30 —Иниити биология. 9 класс. Организмнит амыдыралдың хөгжүлдезиниң шынадыглары. 14.00 — «Мээң эргим Сашам...» Александр Одоевскийге тураскаатқан. 14.55 — Тиилелгениң хол үжүктери. 15.40 —«Ужар үүлде дефектоскопия». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 —Медээлер. 16.00—17.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 —«Горизонт». Кинальманах. 17.40 —«Шуургаңнан турда». Документалдыг фильм. 18.00 — Тыва АССРниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүпе комитединиң симфония оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Янтарь». Документалдыг фильм. 18.55 — «Чонуң күжү — партия-биле чаңгыс эвилде». Кызыл хоорайның № 10 школазының башкыларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң литература-хөгжүмнүг композициязы. 19.20 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удугар, чаптар!» «Каарганның үдегедиглери». 19.45—«Бодуңга шинтпиралээр». 1-ги дамчыдылга — «Кижилерге дээш эргелерни калбартқан». Курск областың партия организациязының ажылчы чоннарының чагаалары болгаш саналдары-биле ажылының дүрзүлгазындан. 20.20 — «Дөм каттыжылгазы». Тележурнал. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50— «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңнары». Уран-чечен телефильм.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал: боолап болбас!» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (үзаткан) 21.00 шактарда.

«ШЮПЕР»: «Аңаа дайынчы Александр Матросов» 9.30, 11.20, 13.00, «Боолаар эргеш» 15.00, «Граната ортулуктарында» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өжүк, негэшкини» 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дагны болган куда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалдыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут салгалтерияның 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, колдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче дозгаар.

Чагыг № 71.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00624

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (11839) | 1982 чылдың февраль 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеннең | Өртээ 3 коп.

ЧАҢГЫС ААЙ ПОЛИТХҮН

Массаларның билиг-медерелдии-биле күрүне күштүг деп В. И. Ленинниң өттүр көрген мерген сестери сайзырангай социализм үезинде кажангызындан-даа артык ужур-дузазы улгаткан. Баштыңчының ол айтыышкыны, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин областтың партия организациязы удуртулга болдургаш, идеология ажылының чаа хевирлерин, аргаларын сайзырангайжыдарынче, ажыктың бедидеринче, амгы үеде совет улустуң негелделеринге ол дүүшкен турзун дээш кичээнгейни салып турар.

Шак ындыг хевирлериң бирээзи болза политхүннер болур. Чаңгыс хары угда бүгү партийжи актив аңаа киришкеш, чурттакчы чоннуң эң-не калбак массаларынга политиктиг салдарны чедирип турар политхүннерге СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалы бедик үнелелди берген.

Республикага ай санында эрткен политхүн бүрүзүнге ортумаа-биле бир мун дөрт чүс ажыг ужуражылганы, лекцияны, илеткелди, беседаны, кежээни болгаш өске-даа хемчеглерни организастаан. Партия, совет, профэвилел, комсомол, ажылагый органнарының удуртукчулары, специалистери аңаа идепкейлиг киришкен. Политхүн бүрүзүнге бежен алды мун ажыг кижи киржип турар.

Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның, «Тыва кобальт» комбинаттың болгаш өске-даа партия комитеттери чаңгыс аай политхүннерни чогаадыкчы ёзу-биле эрттирип тураарлар. Ол хүн социалистиг чарыштың тинлекчилеринге, дайынның, күш-ажылдың хоочуннарынга тураскааткан ужуражылгалар, айтыыргылар болгаш харыылар кежээзи болгаш өске-даа хемчеглерни чорудуп келген. Ажылдың хевирлери янзы-бүрү-даа болза, оон сорулгазы чаңгыс негелдеге дүүшкен турар ужурлуг. Хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралы, ажылижи-биле сырый холбаар, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чарышты улам калбартыр, ажылдың ажыктыын база шынарын бедидеринче угландырар херек.

«Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп темага политхүн республикага организастыг эрткен. Аңаа белеткелди баш бурунгаар чоруткан. Камналга талазы-биле рейдилерни, хыналдаларны чоруткаш, оон түнелдерин чугаалашкаш, илереттинген четпестерни чайладырының хемчеглерин ажыллап кылган, ону күүседириниң хуусаазын айыткан. Оон уламындан политхүн ажыктыг, дээштиг болган. Ынчангаш политхүннерни баш бурунгаар белеткелдиг эрттирери эки түнелдерни бээри чугаажок.

Политиктиг аас агитациязының дээштиг хевириниң бирээзи — чаңгыс аай политхүннер ажылчы чоннарның ортузунга удуртукчу ажылдакчыларның кижизидилге ажылын чорударынга таарымчалыг болган. Партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары чыылганнарга хүннүң чугула айтырыгларының дугайында чугаалап бербишаан, оларның ажылынга, амыдыралынга хамаарыштыр салган айтырыгларынга харыыларны берип, берген саналдарны, шүгүмчүлелдерни күүседир дээш тодаргай хемчеглерни ап келгени районнуң, хоорайның, суурнуң, бүдүрүлгениң, совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турар. СЭКП Эрзин, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик райкомнарының бирги секретарьлары А. Монгуш, Д. Данзын-оол, О. Шагдыр-оол, И. Сувандии, Барыын-Хемчик райкүскомунуң даргазы Ш. Ооржак болгаш өске-даа районнарның партия, совет ажыл-агый органнарының удуртукчулары политхүннерге идепкейлиг киришкен.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, специалистер чай чогунга сылдап алгаш, коллективтин ажыл-ишчилери-биле ужурашпас, лекция, беседа номчувас таварылгалар ам-даа уламчылавышаан. Ол ышкаш лекцияларның, беседаларның шынарын экижидеринче партия организациялары кичээнгей салыр, үүге дээрге материалдарны амыдырал-биле, ылаңгыя тус черниң чижектери, сорулгалары-биле холбаваас, дыңнакчыларның айтырыгларын, негелделерин кошкак билир лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар, агитаторлар бар. Корумчурумну быжыглаарынче, садыг, коммунал хандырылгазын экижидеринче угланган болгаш ажылчы чоннарның өске-даа санал-оналдарынче кичээнгей салбас, ону күүседир тодаргай хемчеглерни албас чоруктар чамдык коллективтерниң удуртукчуларында, партия комитеттеринде барын улус хомудап турар.

Үстүнде айытқан болгаш өске-даа четпестерни чогуур үезинде чайлаткаш, чаңгыс аай политхүннерниң идейлиг деңнелин бедидер хемчеглерни партия организациялары алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, партия ТК-ның доктаалдарынга дүүштүр совет улустуң политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезин комплекстиг шиитпирлээринге политхүннер биче эвес рольдуг. Ынчангаш партия организациялары политхүннериниң ажыктыын доктаамал бедидер, ол болза идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер чугула хемчеглерниң бирээзи болур.

ССРЭ-ниң 60 чылынга~ 60 шалыпчы неделя

Репортаж

КЕЗЕКТЕРНИ ЭПТЕП, СОЛУП...

Районнар аразының Сельхозтехника каттыжышкынының Туранда септелге мастерскаязынга ол хүн база-ла ажыл бачым тургап. Мастерская эргелекчизи Иван Миронович Герасимов эртен келгеш, бригада, цех, кижи бүрүзүнүң ажылын тодараткан.

Мастерскаяда ажыл шагы эгелээн, кижи бүрүзү бодунуң ажылдаар черин эдепкен. Тырың мага-боттуг, моченмөчек шынганнарлыг аныяк эр дөзүү кырында кызыдып каан демирни херлин-херлип түтсүп тур.

— Бо бистиң дарганыывыс Валентин Жернов-тур, ажылдай бергенде кижи-биле-даа чугаалашпас, ары-сарыг хүппү бадыр кыңгырткайның, кызыдып каан демир-биле «чугаалажып» тура хүнээр эр-ле болгай, ажыл нормазын үрүдүү күүседир. Чүүл кижи — дээш, Иван Миронович олче айытты.

Кожазында электриктер пегиге келдивис. Олар база-ла кыйыг-чангар чок ажылдаап турдар. Оларның бирээзи Виктор Шеленпков ГАЗ-53 маркалыг машинаның динамизин үштүп, чазып алган. ай-дедир долган, оон чаңчылза эжин кыйгырып алган:

— Мында катушка эрттенген-дир, «диагноз» тургустунгаш — эмнээри белен — дээш катушказын чаңында турган баартак кырынга салып каап, мондирка түдүп алган, ол-ла машинаның дүгүүнүн колодказын ажи-биле кады демнеп үштү бердилер.

Чаңында эжиктеп үне бараривиске, улуг залда үш аныяк кижи — Сергей Баранов, Болат Маадыр, Артур Иванов олар комбайнның хамык артык кезектерин баартак кырында чыскаап алган, аразында бир-ле чүвени дугуржуп чугаалашкан, харыы-даа маргыжар чыгыы апарган турдар. Иван Мироновичиниң көрүп каап, олар барык деңге боттарының маргыжын турган айтырыын салып эгелединер.

Өрээл бүрүзүнде, цех бүрүзүнде станоктарның, аппараттарның шилээп даашкымээнин, демир-дестин кыскыраан, таккылаан даажы бир түскай аялгалар кылдыр тыңналып турду.

Мотор пеги. Бо цехте стеллаж кырында чыскаай салгылап каан моторлар-ла хөй. Цехтиң ээзи мергежилдиг моторист Владимир Востриков эжи Александр Пашкин-биле комбайн моторунуң блогун чедир эптеп салган, хөй-ле эзрилдер эрген, кайызы-даа дериде берген ажылдап турлар. Владимир Востриков мастерская эргелекчизин көрүп каап:

— Хүн нормазын түшке чедир күүседир бис. Иван Мироновичи — деп плеткеди. Бо өөлдар макталдыг ажылдап турар, январьның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен улус болду.

Мастерская январьда 4 комбайн, 45 автомашина, Т-50 болгаш Т-240 «деп 33 шимчедикчи, 18 дизельдер шимчедикчилерин сеткээн планныг онаалдазын ажыр күүсеткеш, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг темп-биле эгелээнинер. Мастерскаяның сеткекчилериниң ынчан бүрүзү шүүлүгү ажылдап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Тыва АССР-ниң Министрлеб

Чөвүлелинде

АКША-БАРААН ЛОТЕРЕЯЗЫ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда акша-бараан лотереязын чорудар дугайында» 1981 чылдың декабрь 28-те хүлээп алган доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республика девискээринге акша-бараан лотереязын чорудар дугайында докталт хүлээп алган, 1982 чылда акша-бараан лотереязын тарадырының планын Кызыл хоорай болгаш районнар аайы-биле бадылаан.

Лотерея билеттерин сайгарар талазы-биле ажылды идепкейжидерин болгаш оларны бүрүнү-биле садарын чедип алырын Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунга, Респотребсоюзка, Кинофикация эргелелинге, Харылзааның будурулге-техниктиг эргелелинге, Тыванын каттышкан авиаотрядынга, улус депутаттарының районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринге дагзын турар.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу. Респотребсоюз районнар төптеринге, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга бараанныг ойнап алышкынарга көрдүнген бараанныарның делгелгелерин организастаар болгаш 1982 чылдың акша-бараан лотереязын тайылбырлаар талазы-биле агитасрекламалыг хемчеглерни ап чорудар.

Хүннүң медээлери

КАЛЕНДАРЬДА— АПРЕЛЬ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш социалистиг чарышты бригадалар, түстүе тудугжулар аразында малбаткан.

Дуржулгалыг тудугжу А. С. Куккеттиң удуртканы дашчылар бригадазы ажылдың темпизин дүргедиин, бичиндээ халас ус эрттинбейн уретүннелдинг ажылдаап, амгы үеде өске бригадаларга ботгарының үлегерин көргүзүп турар. Олар апрель айның үлүүнге киришпитир ажылдап эгелээннер. Бо үеде А. С. Куккеттиң бригадазы 30 ааң эгелүде чүүттаар бажының тудуун кылып, оон ийиги калының ханаларын салып доозкан. Бригаданың ажыктүннери ол бажыңны май 1-ге чедир тудуп доозкаш, шеверленчилерге хүлээнип деп белиткен социалистиг хүлээлгезин алган.

(Бистиң көрү)

ШАҢНАЛГА ЧЕТКЕННЕР

Жданов аттыг совхозта хөй оолдаашкыны кидиң түлүк. Бо хүннерде ажылагыйда 5082 хөй төрээн, ол хире хураган онча-менди алдынган.

Малчын коданнарда сакманчылар четпир. Олар малдың чаш төлүн кыштан оңча-менди ажырары-биле шудургу ажылдап турардар. Эрткен чылда хөй хураганнарны ажаап ап келген дурзулгалыг сакманчылар Борбак Балдан-оол, Александра Серен, Татьяна Көк-оол бо чылын база-ла 80-деп 90 чедир хураганнарны доруктурүп, кыымак ажылы-биле өскелерден ылгалын, малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчынналрын чымыштыг ижинин баулуг дузалакчылары болуп, бедик харыысалгалыг ажылдап турардар.

Аныяк сакманчылар Людмила Мартыкмаа, Наташа Серен, Людмила Сенгүй олар түс-түзүлүнүң 70-деп 100 хураганнарны доруктурарын хүлээлгеш, ол сеткүл белеп, социалистиг чарыштың тинлекчилери боон, шаңнал макталта четкеннер.

Л. ПАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ДЕМНИГДЕ БҮДҮНГҮР

Бай-Хаактың хлеб заводу. Бо ажыл-ишчи коллектив он бирги беш чылдың ийиги чылын эки эгелээн. Январьда хлеб болгаш булочка кылыларын быжырар база оларны сайгарарының даалгазын күүсеткеш, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш кал-барган чарышка идепкейлиг киришпишаан, бирги кварталдың социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарышты организастап, күш-ажылдың сагылгачүрүмүн экижиткеш, будурүлге чорудулгазының үезинде дериглелерниң үрелир чоруун болдурбайн келген.

Шилип алган мергежилинге үр чылдарда бараан боон келгеш, байлак арга-дуржулгалыг апарганнар коллективте эвээш эвес. Оон чижээге бригадир Д. Л. Ооржакты хамаарыштырып болур. Дүктүг Агбаановна чээрби ажыт чылдарның дургузунда хлеб, булочка аймаан, быжырып келген. Ол үенин иштинде Чадаананың, Кызылдың хлеб заводтарынга ажылдааш, эвээш эвес дуржулганы чыып алган. Будурүлгенин мурнакчызы болурундан аңгыда, эштактарның дагдыныкчызы болуп, дыка хөй ажылчыларны мергежилинге хандыкчыдып, көретken.

Заводтуң директорү А. П. Горновых бистин-биле ужурашкан:

— Капитал септелгенин үр үеде чорутпаабындан чамдык дериглелер үрелиишкинге таварып турганындан артыкаа чылда хлеб, булочка быжырар даалгавысты үзүп, чурттакчы чоннуң багай хандырын кедгенивистен чогуур түшелди үндүрген, хлеб быжырар ийи сүүтүга капитал септелгени чоруттувус. Булочка, хлеб быжырар сүүгүларны чаартканындан будурген продукциявыстың шынары база экижээн. Совет күрүнениң алдарлыг юбилейиниң чылында чоннуң хандырылгазын улам экижидер дээш кызымаккай ажылдаарын коллектив бежингүннери хүлээнгендеп чугаалаан, хлеб быжырыкчыларының ажылын сонуургап көөрүнче бисти чалады.

Цехтиң эжини ажыдыптар билек-ле чаагай чыт думчукка келди. Бригадир Д. Ооржак, эштактың эдээ чаа эстинген хлебтерни чыскаалдыр тургуска шагааларда делгей салган турлар. Бо бичии коллективте үш кижи бар. Олар эрткен анда 63,5 тонна хлеб быжырар онаалдазын 44,3 тоннага күүсеткен. Дүктүг Агбаановнаның ийи дузалакчызы аныяктар. Оларның кайызы-даа хлеб быжырыкчызының мергежилин чаа шингээдип чоруур. Комсомолчу ool Алексей Ооржак бир чыл болган, аныяк кыс Галина Даухина чаа-ла бир ай ажыл чоруур. Оларның арга-дуржулгалы эвээш, мынчангаш дагдыныкчы-бригадир көрүнүү ажылын доктаамал хайгаралга ап, мергежилдин часкытгарынга оларны өөредип турар. Найыралдыг, деминде ажыл-үүле будүүгүр. Ынчангаш коллектив аныяк-даа болза, алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар ужуру ында.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: чаа эстинген хлебти Г. Даухинаның чыскаай салып турары (оң талазында); мурнакчы ажылчын, комсомолчу А. Ооржак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ— КОЛ АЙТЫРЫГ

Республиканың тудугжулары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн толептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кызымак ажылдан турарлар. Олар колдуунда-ла бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг тудугларның тудуун чедир кылып, оларны бүрүн доозар дээш ажылдаарлар. Ынчангаш, капитал салыышкынныарының хөй кезии аңаа чарыгдаттынар. Амгы үеде тудуг организациляларында ол талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган, тудуг ажылдарын хуусаа бетинде күүседирининг дугайында социалистиг хүлээлгелер алдынган.

Эрткен январь айда республиканың тудугжулары чамдык эки түнелдерни чедип алгаппар. Күрүне болган хереглекчилер кооперациязының акша-хөрөнгизиниң күсели-биле эрткен чылдың январь айның-биле деңнээрге 4,9 катап хөй кол фондулар шингээдип алдынган.

Бо чылдың январьда 4221 дөрбелчин метр ниити чурталга шөлү ажыглалга киргеп. Бо көргүүр эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелиндеп элээп эки болуп турар. Керээлиг тудуг организациялары эрткен чылдың январь айнынга деңнээрге, бо чылын оон эки ажылдап турарлар. Олар боттарының күжүбиле кылыр керээлиг ажылдарының хемчээлин 3,3 хуу улгаттырган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги «бында «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг», «Тыва сентелге тудуг» трестериниң, «Кызылпос тудуг» эргелелиниң, «Кодээ электри тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниң, Республиканың тудуг шөлдеринде күш-ажылды организастаан турарында ам-даа четпестер бар. Ол дугайын даараазында сан-чыгаалдар бадыткан турар. Республиканың керээлиг тудуг организацияларында эрткен чылын күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидеринең планын 96,5 хуу күүсеткен. Оон түнелиниде 5 миллион ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары ының хемчээлин элээп калбарткаинар.

Ындыг болза-даа январь айның түнелдери капитал тудугда ам-даа узуг четпестер барын база көргүзүп турар. Ол айда капитал салыышкынныарының чүгле 57, а тудуг-монтаж ажылдарының —75,5 хуу ажыглаттынган болуп турар. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң квартал планын 28,2, а будурүлге объектилерин доозуп хүлээдириниң планы 10,1 хуу күүсеттинген.

Объектилерин ажыглалга киирерде «штурмнаар» чорук эрткен чылдарда турган. Ындыг практика тудуг ажылдарын чоруларынга багай салдарлыг болуп турар. Ооң капында акша-хөрөнгизин ай, квартал аайы-биле шиңгээдип алырын планнап турарында чаңгыс аай эвес чүүлдер бар.

Ындыг чоруктар тудуг ажылдарының темпизин ала чайгаар-ла кудуладып турар. Чижээ, ам чырыдыышкынның, культураның, чонга ачы-дуза чедиреринең объектилериниң тудуу ооҗумнаан, оларның темпизи чавызаан. Бо дээрге, керээлиг тудуг организацияларының четпес ажылдап турарының түнелиндир. Ооң уламындан январь айның планын «Шагонартяжстрой» трест, Тываның автотранспорт эргелелиниң КМК-зы, Сельхозтехкүркомунуң сентелге-тудуг эргелели, ИХМ-ниң капитал тудуг кылдазының сентелге-тудуг конторазы, Садыг министерствозунуң сентелге-тудуг эргелели, Тыва автоорук эргелелиниң тудуг участогу күүседип шыдаваапнар.

Республиканың тудуг шөлдеринде күш-ажылды организастаан турарында ам-даа четпестер бар. Ол дугайын даараазында сан-чыгаалдар бадыткан турар. Республиканың керээлиг тудуг организацияларында эрткен чылын күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидеринең планын 96,5 хуу күүсеткен. Оон түнелиниде 5 миллион ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары шиңгээдип алдынмаан. 1980 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын 19 тудуг организациязы күш-ажылдың будурүкчүлүүн кудулаткан. Республиканың тудугларында тудуг будурүлгезиниң мурнакчы хевири — бригада керээзи ковчуг кошкак, пептеретпиин турар. 1980 чылдың төнчүзүнде республикага 91 бригада ол чаа арга ёзугаар ажылдап турган. Ол дээрге, бригадаларның чүгле 30 хуузу-дур. Ол бригадалар тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң 40 хуузу хире ажылдарны кылган. Ол деңнелелиг арганы «Шагонартяжстрой» трест, «Абаканэнергопромстройнуң», Тываның автотранспорт эргелелиниң КМК-лары болгаш өске-даа коллективтер кошкак шиңгээдип, ону херекке албайн турар.

Эрткен чылдарныыпга деңнээрге элээп кызырыла-даа берген болза, ажыл шагының чидиригдери ам-даа бар болуп артпышаан. «Тыва кодээ тудуг», «Шагонартяжстрой» трестериниң салбырларына, «Кызылпос тудуг» эргелелиниге база өске-даа коллективтерге ажыл шагының чидиригдери хөй болгулаан.

Дыка хөй тудуг организациялары карылгалыг ажылдап турарлар. Маңаа чижек кылдыр кол-кол тудуг трестерин чугаалаарга-ла четпир. Оларга «Абаканэнергопромстройнуң» КМК-зы, № 14 механизация эргелели хамаарыжыр.

Тудугжуларның күш-ажылын эки организастаарыл, мурнакчы дыкузуганы шиңгээдип пептередири, планныг онаалдаларны күүседири дээш хүн бүрү демнеглеп—он бирги беш чылдың ийиги чылында капитал тудугнуң программазын чедиишкинниг күүседириниң үндезини болур.

Т. МЕЛЬНИКОВА.
Статистика эргелелиниң капитал тудуг кылдазының эргелекчизи.

ЧУГУЛА ШИИТПИРЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ДАШТЫКЫДА

ГАВАНА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Гаванага доозулган X Бүгү-делегей конгрезинге каш-даа чугула документилерни болгаш резолюцияларны хүлээп алган. Улустар аразында дүшкүүрелдиг чорук делегейде улам күштелип, а боо-чепсекти эдере бүдүрер чорук улам кыжаныкчы будүштүг болуп бар чыдар деп, «80 чылдарда профэвилелдери болгаш сорулгалар» дээр кол документиде демделгээн. Октаргайда миллион-миллион кижилерни санныг секундалар иштинде чок кылыптар арга-шинеттиг аажок улуг үрегдекчи күштүг чепсектиң мөөнцнеттингенинин уламындан мынды улуг айылды кижи төрелгетен кажан-даа көрбээн.

Боо-чепсекти эдере бүдүрериниче империализмниң алыс агрессчи бүдүжү, капитализмниң амгы ханылаашкынының кризиази болгаш транснационал корпорацияларның политиказы чыгап турар.

Делегейде дүшкүүрелдиг чоруктуң чидигленишкинин дээш онза харыысалга хамыктың мурнунда америк империализмге болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилерине онаажыр деп, документиде онзалап демделгээн.

Конгресстиң киржикчилери тайбыңны камгалаар деминелди күштелдирери дээш шиитпирлиниң чугаалаан. Бүгү-чүүлдээлерни политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээрин база күштү ажыглаар чоруктан ойталаарын, дайын одагларын өөкүрерин, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырымышкынын, тайбың-ынакхолбоо догуиназашкынны быжыглаарын, делегейге кады ажылдажылганы болгаш улустар аразынга бүзүрежилгени хөгжүдерин олар деткип чугаалаан. Ядролуг, бактериологтуг, химиктиг, ол ышкаш массалыг уязуткаш. кыының чепсээнин өске-даа бүгү хевирлерин доп-дорзан хоруурун, боо-чепсекти эдере бүдүрерин шеглээрин, шеңги чарыгдаалдарын эрээжелиринн, идролуг чепсээ чон зоналарны болгаш тайбың. ның зоналарын тургузарын база калбартырын конгресс шенээн.

Делегейде болуп турар хамы чаартылгаларга социалистиг системаның улуг салдарының документизде онзалап демделгээн. Империализм камгаланырынче шилчиир ужурга таварышкан деп ында чугаалаан.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга болгаш профэвилелдериниге Кыйгырыгны конгресстиң киржикчилерин хүлээп алган. Чер кырынга тайбыңны камгалаң арттырар, империализмниң болгаш делегей реакциязының агрессчи чүткүлдерин кинчыктырбас дээш улустарның демиселин күштелдирериң документ кыйгырган.

Колониализмге, расизмге, апшизмге болгаш апартеидке, фашистиг шериг диктатураларга удур, өске чурттарның иштики херектеринге империалистиг холгаардаашкынга удур, национал хамаарыышпас чорук дээш, улустар аразында экономиктиг чөптүг харылзалар дээш демиселни турар улустар-биле делегейге эвестиг каттыштырылгазын күштелдирериниче база делегаттар кыйгырган.

Национал хамаарыышпас чорук, демократтыг хоталгалар, профэвилел эргелери болгаш социал деңнелге дээш ажылчы чоннарның база улустарның демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазының Декларациязын конгресс хүлээп алган. Төп Американың болгаш Карыб бассейниниң улустары-биле, бирги ээлчегде Сальвадорнуң, Кубаның, Никарагуаның болгаш Гренаданың улустары-биле эң-сеткил каттыштырылгазын конгресс күштелдээн.

Социал айтырыглар дугайты Хартияны конгресс хүлээп алган. Социал хандырылга ажылчы чоннарның кол эрегелериниң бирээзи болур болгаш хөөйлу-биле магадылатынган турар ужурлуг деп ында онзалап демделгээн.

Социалистиг чурттарда социал хандырылганың системалары сорук кирликти үлегер чижек болуп, капиталдың күчү түрүшкүнүнге улур, амыдыралдың болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер дээш капиталистиг база хөгжүп орар чурттарның ажылчы чоннарының демисселин хөтжүдеринге идиг берип турар деп, ол документиде чугаалаан.

Дем каттыштырган хөделиишкиннериниң түнелиниде ажылчы чоннар амыдырал деңнелин бедидерин болгаш социал хандырылгазын экижидерин чедип ап шилдээр дээринге бүзүрелиг ужурлуг-дур, делегаттарны илереттеэн.

ПБФ-ниң удуртур органдарының соңгулдазары төгресске болгаш. ПБФ-ниң хөй-газынга база катап Шведия Гапарны (Венгрия), ПБФ-ниң чиңгиие секретарынга чиңгиие секретарьның хүлээтелиин күүседип турган Ибрагим Заһариянны (Судан) соңгаан.

Национально-краеведческий отдел

Партийжи амыдырал

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЭЭР БИС

БИСТИҢ совхозтуң ажылчылери боттарывыстың ажылхерээн СӘКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң неделелери-биле шүүштүрүп, ону анализтеп, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринде чедип алырыпче кичээнгейни угландырып турар. Оон экономиказының бир кол адыры — мал ажылы. Малчыннар оң бирги беш чылдың бирги чылында күженишкиннинг эжилдээн. Ынчангаш күрүнеге эът садарының планын 101,3 хуу, сүттү — 107,6 дүктү —100,7 хуу күүсеткен. Совхоз төрүүр чүс башка онаштыр 97 ашай, хураганны, а Оргу-Шөлдүң, Чечектигниң хойжу бригадазы тус-туста 100-тен 103 болгаш 106 хураганы меңги ап, өстүрген. Ажыл-агыйның 17 малчыннары чүс башка онаштыр 85-116 чедир чаш төлдү камгалап алган.

Совхозтуң директзиязы, партком ажыл-агыйның чугула участоктарынга, ылаңгыя мал ажылынга коммунистерни таарыштыр хуваан, оларның харыысалгазын бедидеринің айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургускан. Олар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде дайынчы езек болуп, ажыл-иштинг мурнуку одуругларында чорүп турарлар. Совхозтуң мал ажылында 32 коммунист бар. Зоотехниктиг негелде ёзугаар төрүүр хой коданнарында малдың ажаалда-хайгаралын күштелдирип, 169 сакманчыларны малчыннарже аъткарган. Оларның хөй кезии комсомолчу путёвка-биле бо чугула адырда ажылдан барган аныяктар болур.

Коммунистерниң эгелээшкини-биле бистиң совхозтуң малчыннары арга-курлавырларны санап көргеш, кыштагдаашкыны хүр-чаагай эрттирер, малдан алыр продуктуларны көвүдедир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни ап, республиканың бүгү малчынзарынга кыйгырыг үндүрген. Амгы үеде бо чугула ажылче бүгү күштү мобилизастап, малчыннар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан.

ПАРТКОМ түс-түе коммунистериниң алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын партияның ажык хуралынга дыңнап келген. Ылаңгыя Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында (партбөлүктүң организакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Дажы-Намчал), Бора-Тайга салбырында партбюронуң социалистиг хүлээлгелер күүселдезин организастап турарында эки түүлдер эвээш эвес. Ол бригадаларда партийжи организастыг, политмассалыг ажылды идепкейлиг чорудуп, аныяк малчыннарны - хоочунларга хуваап, дагдыныышкынны чугулаган көрүп турар. Хожудан турар малчыннарның отчёттарын партбөлүктерниң, бригадаларның малчыннарының хуралдарынга дыңнап, негелдеңня күштелдиргеп.

Бо бүгүнүң түнелинде үстүнде бригадаларда чылдан чылче эки көргүүглерни чедип ап келген малчыннар хөй. Оларның аразында Оргу-Шөлдүң бригадазында О. Ч. Дажы-Намчал, М. Отук, О. Шолбан-оол, О. Данза, О. Маадыр-оол, М. Кадбак, Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазында М. Сүрүн-оол, О. Сөкен-оол, О. Авык-кыс олар болгаш ескедаа малчыннар чарыштың мурнуку одуругларында чорүп турарлар. Совхозтуң малчыннарының үндүрген кыйгырыын ажыл-херекке боттандырарын хандырарынче угланган бүгү хемчегларни ап турар бис. Малчын коданнарга, фермаларга парткомнуң, кедээ Совет күскомунуң кежигүннерин, мал ажылынын специалистерин, албан организацияларны, агитквартадарны хувааган. Түскай план болгаш график ёзугаар шеф дузазын чедирер ажылды организастап келген. Кыштагларже комплекстиг үнүүшкүннерни ай сайында чорудуп, экономиктиг болгаш зооветеврединлегелерни эрттирип, түрттүн иштинде база даштыкыда болуушкынарга хамаарыштыр лекция, беседаларны организастап турар бис.

Кышкы үеде мал чемни камналгалыг, шын чарыгдаар талазы-биле ажылды күштелдирип, шыңгыы контрольду тургускан. Бо ажылга чер-черде улусчу контрольностулары идепкейлиг дузалажып келгенер. Оларның ажылын партком кежигүнү, совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы М. С. Ондар удуртуп. Элээн ажылды чоруткан. Мал чемин рацион ёзугаар чарыгдаарын, ону малчыннарга түскай (партбөлүктүң организакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Дажы-Намчал), Бора-Тайга салбырында партбюронуң социалистиг хүлээлгелер күүселдезин организастап турарында эки түүлдер эвээш эвес. Ол бригадаларда партийжи организастыг, политмассалыг ажылды идепкейлиг чорудуп, аныяк малчыннарны - хоочунларга хуваап, дагдыныышкынны чугулаган көрүп турар. Хожудан турар малчыннарның отчёттарын партбөлүктерниң, бригадаларның малчыннарының хуралдарынга дыңнап, негелдеңня күштелдиргеп.

Бо бүгүнүң түнелинде үстүнде бригадаларда чылдан чылче эки көргүүглерни чедип ап келген малчыннар хөй. Оларның аразында Оргу-Шөлдүң, Чечектигниң хойжу бригадазы тус-туста 100-тен 103 болгаш 106 хураганы меңги ап, өстүрген. Ажыл-агыйның 17 малчыннары чүс башка онаштыр 85-116 чедир чаш төлдү камгалап алган.

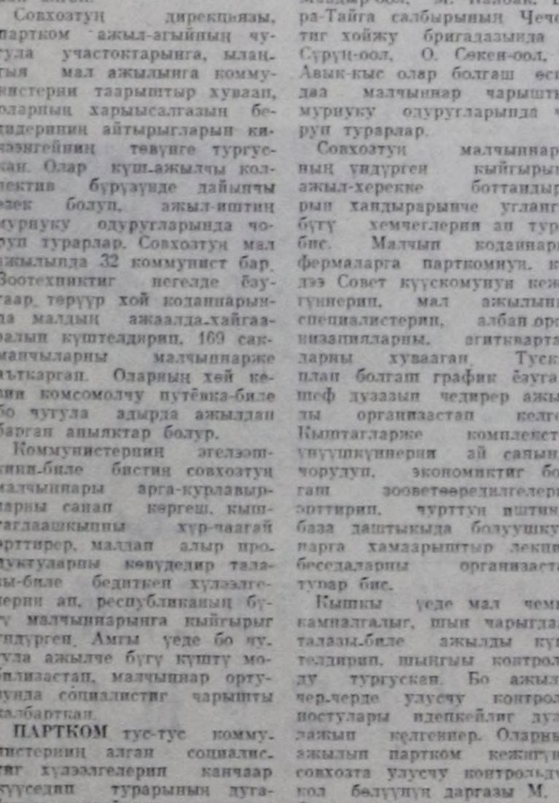
Совхозтуң директзиязы, партком ажыл-агыйның чугула участоктарынга, ылаңгыя мал ажылынга коммунистерни таарыштыр хуваап, оларның харыысалгазын бедидеринің айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургускан. Олар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде дайынчы езек болуп, ажыл-иштинг мурнуку одуругларында чорүп турарлар. Совхозтуң мал ажылында 32 коммунист бар. Зоотехниктиг негелде ёзугаар төрүүр хой коданнарында малдың ажаалда-хайгаралын күштелдирип, 169 сакманчыларны малчыннарже аъткарган. Оларның хөй кезии комсомолчу путёвка-биле бо чугула адырда ажылдан барган аныяктар болур.

Коммунистерниң эгелээшкини-биле бистиң совхозтуң малчыннары арга-курлавырларны санап көргеш, кыштагдаашкыны хүр-чаагай эрттирер, малдан алыр продуктуларны көвүдедир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни ап, республиканың бүгү малчынзарынга кыйгырыг үндүрген. Амгы үеде бо чугула ажылче бүгү күштү мобилизастап, малчыннар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан.

ПАРТКОМ түс-түе коммунистериниң алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын партияның ажык хуралынга дыңнап келген. Оларның ажылын партком кежигүнү, совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы М. С. Ондар удуртуп. Элээн ажылды чоруткан. Мал чемин рацион ёзугаар чарыгдаарын, ону малчыннарга түскай

Д. Б. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда партком секретары.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, он бирги беш чылдың баштайгы чылын бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг доосканнар эвээш эвес. Оларның бирээзинге дуржулгалыг саанчы Екатерина Делбировна Монгуш хамааржыр.

Коммунист саанчы бо фермада ам тос чыл ажылдап, аныяк саанчыларга арга-дуржулгазын күзелдин-биле дамчыдып чоруурларның бирээзи. Екатерина Делбировна эрткен чылын саар инек бүрүзүнге онааштыр 2942 литр сүттү саап алгаш, республиканың мурнакчы саанчыларының одуруунга кирген.

— Бистиң сүт-бараан фермавыстың ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында чамдык чедиишкиннерни чедип ап, сүт саалдазын көвүдедир дээш багай эвес ажылдааннар. Коллективке хөй чылдарда ажылдаан мурнакчы саанчылар хөй. Оларга Екатерина Делбировнаны база Валентина Сергеевна Углованы болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ол ышкаш инекчилер Борис Петренко, Николай Балчыр, Мөңгүн-оол Саая. Маадыр-оол Ооржак оларның кызымак ажылы бисте макталдыг — деп, сүт-бараан ферказының бригадири Ф. А. Родионова чугаалады.

ЧУРУКТА: саанчы Е. Д. Монгуш.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотозу.

Чагаа парлаттынмаза-даа

САДАРЫН ЧУРУМЧУТКАН

Кызыл-Мажалык суурнуң аъш-чем садыгларында, столоваязарында арагаяы кайдыг-даа үе-шак барымдаалавайн садып турарының дугайында чагаа редакциязга келген. Пиво садар черниң ажылында четтестерни, ак, кызыл арагаларны аар өртекке садып турарын чагаада илереткен.

Улуг депутаттарының Кызыл-Мажалык суур Совединиң күскомунуң даргазы Н. ШАЛГИНОВ ол чагааның талазы-биле дараазында хемчегларни алганын дыңнаткан:

Авторлуң бижип турар фактылары хыналдадан бадыткаттынган. Суурга арагаяы кайы хамаан чок садып турганы шын. Суур Совединиң күскомунуң хуралынга райпо баштаар черниң даргазының оралакчызы Г. А. Мельникованың райпонуң чонга арага садып турарының талазы-биле илеткелин дыңнаан.

Амгы үеде пиво садар черде пиво, шиштээн ээттеп өске янзы-бүрү арага сатпастаан.

Суурлуң № 1, 2 столоваларга болгаш «Колос», «Продукт» магазиннерге арага садарын соксаткан.

Күскомунуң хуралынга М. Дмитриковту, М. Соколовту болгаш М. Карагусовту сайгарып көргеш, аар өртекке арага садып турганы дээш оларны торгаан.

КАМНАП ӨӨРЕНИР

Камналга дугайын тен-даа, түс чернин-даа содуннарында хөйү-биле парлап турарын бо-ла соңуургап номчуур мен. Ылаңгыя одаар чүүлдерин, электри болгаш чылыг энергиязын камнаар дугайында номчукчулар боттарының саналдарын киргинлээп боор-дур. Бо бүгү курлавырларны камнаарының чурумуп сагыырын чаа бөш чыл планында база көргеп болгай.

Чамдык черлер болгаш ийи-чаңгыс кижилер электрин шын эвес чарыгдап турарын бистиң Улуг-Хем районда «Ак-Тургуг» совхозтан көрүп болур. Чижээ, ында ортумак школа, № 7, 8, 9 садыглар болгаш Культура бажыңы дүне, хүндүс-даа сайгылгаанын кыпсын алгаш турарын келген кижи эскерип каар. Электри чарыгдалын шын саналарда бажың бүрүзү счётчиктиг тургу дег. А бистиң суурнуң дең кезиниде ол херексел чок.

Суурда чолаачыларның аразында эзирип алгаш, машина башкарар эштерни чок деп болбас. Эрткен чылдың декабрь 21-22-де бир механизатор электри дамчыдылгазының удаазынарынче дыт ужурупкан. Оон түнелинде элээн хөй санаар херексел үрелген болган. Оон соонда ол бүгүңү катап тургускан.

Механизатор аныяктарның болгаш элээдилерниң ортузунда кижизидилге ажылы чогуур негелдезинге ам-даа четпес. Элээди оолдар электри удазынарынче артылдыр сывырган демирлер октагылап каапкан боор. Совхозта Советская, Мир, Ленин, Тей-Адаа кудумчуларында база Чаш-Тал сүт-бараан фермазында электри чагыларын эзирик чолаачыларның машина-биле устургенинден үрелген шүгүмнарны катап эде тургускан. Үстүнде фактылар электри саналар херекселдин шын ажылдазарынга шаптыктап, күүневиске хөй түүнүг чамыгаалды болдурун турар. Моон соңгаар кижи бүрүзү кампалга айтырыынче онза сагыштыг салып, күүне өнчүүнге хумагалыг болурунуң хемчегларни алыр ужурдуг.

К. ДЕМБИРЕЛ,
электрик.

БОТТАРЫВЫСТАН ХАМААРЖЫР

Үш бүүде садып ап турарывыс хлебти ак, кара, чиг, бышкан деп турбайн, чөп ажыглаары хереглекчилерден, бистиниң боттарывыстан хамаржыр. Бажыңга хлеб артыш, кадыкай берее, азы арай сагыышка четпес, чиганмээр болза, ону октап, ыт, хаванга каап бербейн, суханай кылып ап болгай.

«Тываның аныяктары» солуун бо чылдың январь 5-те үнген номеринде «Тараа байлавыс» деп бүдүн арынны номчуныгга бараалгаткан. Ында Л. И. Брежневтиң «Күр чер» деп номуктан тараа дугайында одурулгаяры, шаг-шаандан тараяны үпедеп, тараажыны хүндүлеп чораанывыын, хлебти кампаярының дугайында номчукчуга чедингир материалдарны парлаан. Аныяктар солуунуң редакциязының чыл эгезинде чугула ужур-дузалыг, эки теманы шилип парлаанын үпелеп номчудум.

Шынап-ла, тараа — бистиң байлавыс. Бистиң улуг Төрээн чуртувус, тараалап, тараа продуктулары-биле элбек байлактыын билир бис. Коммунистиг партия, Совет чазак тараяны чап ажыглаар, ону төтчеглевээнин талазы-биле чаңгыс эвес удаа хемчегларни ап келген. Хоорайларда, районнар төптеринде, столоваяларда, уруглар албан черлериниң чоогунда дузалаяд ажыл-агыйларны тургуузуп, оон үнген артыкшылды ол черлерде ажыглап турар.

Эрткен чылын Үш-Белдир курортунга барып дыштанып чордум. Ында дузалаал ажыл-агыйы чок болганындан 300 ажыг чеменевичилерниң чеминиң артыын доскаарларга куткаш, трактор-биле сөөртүп аппарын черге төп турганын ам-даа хараадап, чаржыныы, бодаяр-дыр мен. «Үш-Белдир» курорт дээрге бистиң суурларывыс araзы дег чоок эвес, орук-харыяаадан ыракта чер-дир. Ындыг ырак черге азып-чем-даа чедирип алыры берге болгай. Маңаа мал түпнайн, хаван азыравайн турары экономикага камнаяга чок чоруктур.

Келир дыштаныяга сезонунуң бетинде курорттуң дирекциязы дузалал ажыл-агыйының дугайында удуртур баштаар черлер-биле сүмележип, эрткен чылдарда дег чем артыы төкпес боор деп идегелдиг мен.

В. УЙНУКАЙ,
Каа-Хем район.

КАЖАН НОМЧУУРУЛ?

Суурувус Чадаана хоорайдан 12 километр черле турар. Чүрттакчылар арбын. Солуп, сетküүлдерни олар чылдың-ны күзелдин-биле чагыдын алырлар. Өске суурлар-биле бир дөмей, почта хүнүү-не келги дег. Шынаяажок биске почта саадан келир-дир.

Келирде чыгыы берген боор. Оларны малчыннар, саапчылар кажан номчуп четтигерил? Амгы үеде солуп, сетküүлдүң үнезин билбес кижи кайда боор. Ол чокта дүмбей карагыы-биле дөмей болгай. «Советский Союз» журналдың сөөлгү номерин амыгаа дээр албадывыс.

Эрткен чылдың август 20-де Кызылдан чагаа чоруткаш, 28-те суурумга чаныш келдим. Ук чагааны улузум албаан болду. Сентябрь эгезинде Кызылче чоруур деп турумда демги чагаа бо келди. Чүгле Кызыл — «Искра» совхозтуң аразынга он хонган болган. Дылдыг болза каяа, каш хонук чытканың айтырар ийик. Моон соңгаар почта саадавас кеэр боор дээрзинге номчукчулар бүзүрел артывыс.

Э. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик район.

КИРЖИЛГЕЗИ УЛУГ

Делгер-оол школачы чылдарында-ла класстар аразынга болур уран чүүл көрүүдезинге идепкейлиг киржин келген. Ол ырлаярынга, таныласларынга ынак. Музыкага дыка хандыкшыдыг. Торгалыг ортумак школазының муонундан, районнуң, республиканың школачылырының бот-тывынгыр уран чүүл көрүүделеринге каш удаа киржип, бирги черни эдеп келген.

Кызылдың уран чүүл училищеин ол чедиишкининг дооскаш, Чаа-Суурга келирге, Культура бажының эргедекчилээрин сүмелээн. Салбыр баштаар черинин сүмезин күзелдин-биле хүлээп алгаш ажылдап киргикеп. Оон удуртулгазы-биле ыры, таныш болгаш уран номчулганың конкурстары бо-ла болгулаар. Янзы-бүрү темалыг кежээлер удаа-дараа эртип келгилээн. Бот-тывынгыр уран чүүл концерттерни чонга эвээш эвес бараалгаткан.

Чүрттакчылар хостуг үеэзин культура одаазынга эрттирип, оюн-тоглаваларга боттарыла киржип турар апарган. Арага-дарыга хандыыр, шоп-содаа үйдүрер төлеп чок кижилерниң саны кызырылган. Д. Төлюштүң саналы-биле 1978 чылда «Аян» агитқультбригаданы авилелдээн. Ону Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүүге үткүштүр аныяктар тургускан. «Аян» баштайгы концерттерин хойжу бригаделарга, Хандагайтыга, Саглыга, Солчурга, Торгалытга, Тее-Хем районнуң «О. Шынаа», «Кызыгаар» совхозтарынга көргүскүлээн. Районга болгулаан уран чүүл көрүүделеринге киржип, шаналдарны алгылаан. Оларның концерт программазының идейлиг утказы шынарлыг, байлак.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң хоочун киржикчилери Долба Кызыл-оолдуң шүүктээрии, Зоя Тас-оолдуң ырлаарын чок таалап дыңнаар.

Делгер-оол Төлюш хөй-нитичи, аныяк коммунист. Чаа-Суур кедээ Совединиң депутады. Суурда ортумак школада музыка башкылап, оолдар, уруглармы олче хаара туткан. Культура шүүлмунга оон үре-түнелдиг ажылын үнезеп көргеш, ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

САНАЛЫМНЫ КИИРДИМ

Республика солуннарынга аъттың ужур-дузазын номчунчулар хөйү-биле бижип турар. Оларның бодаларын детквивишаан, саналымны киирикседим.

Бистиң республикада чылгы мал хөй. Шаанда тывалардың мунар хөлгези аът чораан. Ынчангаш аътка дыка ынак, оон өң-чүзүнүн, овур-хевир аайы-биле ылгап, чыраалаар, саяктаар болгаш чүгүрүк аъттарны улуг байырлалдарга ажыглап келген.

Амгы үеде техника сайзыраан. Оон-биле чергелештир аъттың ужур-дузазын херекке албас апарганы хомудавчыг. Машина-техниканың чорүп болбас оруктарынга аътты ажыглап болгай. Малчын бүрүзүнге аът улуг рольдуг. Ылаңгыя тыва уксаанның аъттары соокка шыдамык, узун оруктарга могавас болур. Ынчангаш чылгының баш санын өстүрери чүгүла айтырыгларның бирээзи.

Бистиң Тес-Хем районда совхоз бүрүзүнге мурнунда чылгы өстүрүп турган. Оон соонда чангыс совхозка мөөнээн. Сөөлгү чылдарда оларны катап совхозтарже тараткан. Чангыс черге мөөнээн чоруктун уламыдан оон өзүлдези чогуур деннелге четпес болган. Ам совхоз бүрүзүнде катап тускайлаан чүве болганда, баш санын өстүрер хемчегларни алыры чүгүла. Чылгычыларның харыысалгазын бедидер, малды одарларын, ажаалдазын чөп чорудар ужурлуг. Оорладырын, самчыгдаарын болдурбазы бирги чергенин айтырыы.

Аът спортун сайзыралыры күзенчиг. 1981 чылда «О. Шынаа» совхозка Май бирииң байырлалынга аът чарыштырган. Ук маргылдааны улуг, бичии чон магадап көрген. Ынчаланаа ол ажылгыр кижи деп чүвени база билдим. Ындыг кижилер чугаакыр эвес, болунуң ажыл-амыдыралының дугайын төөгүүрүнче шоолуг ынак эвес болурун билгеш, ырааазында чугаалажырынга белеткел кылдыр элээн чүүлдерни баш бурунгаар магадылап билип алдым.

Ч. К. Бумба болунуң совхозунга 21 чыл иштинде трактористеп ажылдап келген. Ангы-аңгы чылларда оон кызымаккай ажылын партия, чаазак бедии-биле үнелеңчаңгыс эвес удаа шаңнаан, мактаан болду. «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медаль, Күш-ажылчы алдар орденнин III чергези ам оон хөрээн каастап чоруур. Мурнакчы тракторист Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге база чораан.

Чалчык Кара-Салович 1961 чылда Кызылдың механизация училищезин эки доосказ, трактерга ажылдап эгелээн. Малчын улустуң оглу шак ынчаар механизатор мергежилди чедип ап, чер ажылдыг кижи апарган. Ынчангаш оон бөөр-ле болунуң төрээн совхозунга ажылдап, тараалап Тандының делген шөлдерин андырып, болбаазырадып, чаагай дүжүт дээш чыл бүрүле туржуп келген. Бышкы үеле ол мал чемни болгаш малчыннарга өске-даа чүгүла херек чүүлдерни сөөртүп чедирип, кыштаглаашкынны эки эрттирериңе болунуң үлүүн киирип турар. Хөөчун механизатор чоокта чаа районуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слёдунга киржип, «келер-биле арга-дуржулгазында солушкан.

Чалчык Кара-Салович Бумба он бирги беш чылдың ийиги чылында болунга алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн күш-ажылчы төлептиг белектер-биле уткуур дээш холу дынзыг, сетkили сергек ажылдап турар.

А. АЖИ.

Таңды район.

ПЕНСИОНЕРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

«Большевик» совхозтуң төвү — Шеми суурда бүгү пенсионерлер боттарының хуралынга чыылган. Олар пенсионерлер чөвүлелин тургузар талазы-биле көдүрүлген идеяны чүүлдүгүнүп, чөвүледи Х. Д. Седен-оолду баштаан тос кижи составтыг тургузуп алганнар.

Хуралдың шиитпирин совхозтуң директзиязы, партия, профзавилеа организацияларының изии-биле өткүп турар.

Совхозта пенсионерлер отрядын чон оргузунга хүндүтгелдиг. Олар совхоз бүдүрүлгезиниң эрткен ажыл-агый чылында түңнелдерин, шиитпирлеге чогуур айтырыгларны, социалистиг хөөлүү-дүрүмнүү, хөй-ниитиниң корумчуруун камгалаар талазы-биле соруглаарны аңаа сайгарып көргеннер.

Пенсионерлер чөвүлели аныяктарның күш-ажылчы, политиктиг болгаш моозу-шынар кижилидилгезинге идиглиг ажылдарны кылып чорудар. Ылаңгыя аныяктарны дагдынып, оларны чоннуң чаагай чаңчылдарынга кижизидер талазы-биле улуг ажылды пенсионерлер кылып болурун, боттарының кылып шыдаар-ла ажылдарынга киржип, төрээн совхозунуң экономикаазын көдүрериңе үлүүн киириштирер изиг күүседим ол хуралга санал берген пенсионерлер илергейлээннер.

Н. ЛОПСАН.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Николай Чанчып ниитизи-биле 15 чыл чолаачылаан. Ооң иштинде «Тере-Хөл» совхозка чеди чыл машина башкарган. Ол эрткен чылын беш чылдың шалыпчыларының одуруунче кирген. Ажыл-агыйда чолаачылар араазынга калбарган социлистиг чарышка ол тиилекчи болган.

Дөрт тонна чүүк чүдүрер «ЗИЛ-157»» деп күчүлүг автомашинаны башкарып, кадыр-берт оруктуг малчыннар коданнарынче сиген сөөртүп, дүн-хүн дивейн шалыпкын ажылдап келген. Шынаның малчыннарында мал одарларын далбыйлап турар механизаторларга кывар-чаар материалдарны ол доктаамал чедирер. Кызыл — Күңгуртуг аразының оруу ажыттынарын манап, аңаа машиназын хынамчалыг белеткеп эгелээн, удаваас кывар-чаар материалдарны сөөртүп киришпейн, чайын, күзүн ол Эрзинниң Нарын таварты Кызыл кирип, совхозка чугула чүүлтерни сөөртүп эккеп турган.

Мурнакчы чолаачы ажылынга сетkилинден бердинген. Машиназынга кончуг камныг. Оозун чогуур ёй-шаанда септеп-селип чаңчыккан. Орукка чорааш безин доктаяган черинге машиназын хынап, эпчокталы берген черлерин эдип ап чоруур. Он бирги беш чылдың бирги чылының шалыпчызы ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур байырлалын төлептиг уткуурун шиитпирлээн ажылдап турар. Ол улуг байырлалга уткуштур бедитиен социалистиг хүлээлгезин ап, чыл планын ол хүннүү таварыштыр күүседирин даанган.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: чолаачы Николай Чанчып.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

Совет кедээниң кижилери

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ, СЕТКИЛИ СЕРГЕК

Бир-ле катап «Революциянның чалбыыжы» совхозтуң кол агроному А. Зайцевтен 1981 чылдың хову ажылдарының шалыпчы кижилериниң бирээзи-биле мени таныштырарын диледим. Ол үр бодаймайн, карманындан блокнодун уштуп эккелгеш, ону ажып, номчугулаан соонда, мынчаар чугаалады: «Николай Бутин — СК-5 комбайнга ажылдап тура, сезонда ийи бүдүн чартык норманы күүсеткен. Чалчык Бумба — күскү чер анарылгазынга бодунуң планын 220 хуу күүсеткен, азы 665 гектарны андарар тургаш. МТЗ-8 трактору-биле 1469 гектар тараа шөлүн белеткээн. Оон-даа өске эки механизаторлар бистиң совхозувуста бар».

Ол өйде биече трактор кел чоруурун эскерип каапп. «Мурнакчыларының бирээзи бо-ла болгай» дээш, ону-кый депти. Чалчык Кара-Салович Бумба-биле бир-ле дугаар таныышканым ол чүве. Ол мынчаң совхозтуң фермазынче мал чеми сөөртүп турган. Күскү соок дүжүп келген үе чүве, мынчангаш Бумба далажы берген. Чугаавысты сөөлүнде уламчыласын бис.

Баштайгы ужуражылгада Чалчык Кара-Салович бодүүн, харын-даа пөрүк кижи ышкаш сагындырган. Мынчалаа ол ажылгыр кижи деп чүвени база билдим. Ындыг кижилер чугаакыр эвес, болунуң ажыл-амыдыралының дугайын төөгүүрүнче шоолуг ынак эвес болурун билгеш, ырааазында чугаалажырынга белеткел кылдыр элээн чүүлдерни баш бурунгаар магадылап билип алдым.

Ч. К. Бумба бодунуң совхозунга 21 чыл иштинде трактористеп ажылдап келген. Ангы-аңгы чылларда оон кызымаккай ажылын партия, чаазак бедии-биле үнелеңчаңгыс эвес удаа шаңнаан, мактаан болду. «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медаль, Күш-ажылчы алдар орденнин III чергези ам оон хөрээн каастап чоруур. Мурнакчы тракторист Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге база чораан.

Чалчык Кара-Салович 1961 чылда Кызылдың механизация училищезин эки доосказ, трактерга ажылдап эгелээн. Малчын улустуң оглу шак ынчаар механизатор мергежилди чедип ап, чер ажылдыг кижи апарган. Ынчангаш оон бөөр-ле бодунуң төрээн совхозунга ажылдап, тараалап Тандының делген шөлдерин андырып, болбаазырадып, чаагай дүжүт дээш чыл бүрүле туржуп келген. Бышкы үеле ол мал чеми болгаш малчыннарга өске-даа чүгүла херек чүүлдерни сөөртүп чедирип, кыштаглаашкынны эки эрттирериңе болунуң үлүүн киирип турар. Хөөчун механизатор чоокта чаа районуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слёдунга киржип, «келер-биле арга-дуржулгазында солушкан.

Чалчык Кара-Салович Бумба он бирги беш чылдың ийиги чылында болунга алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн күш-ажылчы төлептиг белектер-биле уткуур дээш холу дынзыг, сетkили сергек ажылдап турар.

А. АЖИ.

Таңды район.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

Хөй каът бажыңнар көвүдээр

Йошкар-Олада чаа туттунуп эгелээн «Ленинский» микрорайонуң түлүү доостурга Марий АССР-ниң найысилалының эрик чоогунда кезээ дыка өскерлир. Анаа удавас көстүп келир хөй каът бажыңнар хоорайны улам хевир киирер.

Йошкар-Оланың чаны-биле агып бадып чыдар Кокшага хеминиң эрии чоокта чаа-ла тулаалыг чер турган. Бо хүннерде ында «Сомбатхея» болгаш «Центральный» районнарның чуртталга корпустары бедип үнгүлээн.

Хоорайның ол кезээн тударда төлевилекчилер бергедээшкиннерге база таваржып турганнар. Адаанда суглуг тулаа черге бажыңнар тударын элээн парын болган. Ынчангаш, черниң кырында картын элээн каш метрге бедидер үжүрга таварышканнар. Чангыс аай бодазы-биле бажыңнарны хөй каът кылдыр тударын шиитпирлээнер.

Чүс муң чурттакчылыг болур чаа район хоорайның эң чараш черлериниң бирээзи болур деп архитекторлар саналаннар. Бажыңнарны чараштыр каастааны, эрик кырыы чазагайжыткаңы — улам хевир киирер.

Бажыңнарны улам бедидер туткаңындан Марий республика чаартынар. Чуртталга тудуунуң темпизи шапкынчыл орар.

Л. КОНОРЕВ,
СЭТА-ның корр.
Йошкар-Ола.

Кавказ сынын ажылдыр

Кавказтың автомобиль оруун тудуп турар үеде моонцеттинген дүржулганы специалистер Закавказьеның эң кыска демир-оруун тударынга ажыглаар деп шиитпирлээннер.

Даглар кежир шөйлүр 180 километр дурттуг орук Соңгу Осетияның Беслан деп белдирлешкек станциязындан эгелээр. Оон Чечен-Ингушетияже углап, мырыңай булут ышкында бажы көстүр бедик дагже «эштип» кире бергеш, Кавказ сынында 20 километр дурттуг тоннельди таварыыр. Грузияже баар орук-биле Закавказьениң ол оруу каттыжар.

Закавказьеге автооруктарны баштай кылып турган төлевилел-биле амгы бо дагларның берге байдалдарының үезинде кыдыңып турар оруктарны база дөмей. «Кавгипротранс» институттуң шинчилекчилеринге ол эрги төлевилелдер база улуг дузаны көргүскен. Орук отрядтарында ажылдап турар альпинистер болгаш бедик чадымнарже үнер кижилер геодезия аппаратураларын чедери берге черлерже чедирип берип, топографчы чүрүк тырттырышкынынга киришкеннер. Демир-орук эртер даглыг черлерниң дыка хөй кезиин вертолеттан шинчилээн.

Амгы үеде «Кавгипротранстың» специалистери. Транскавказтың демир-оруунуң техника-экономиктиг үндезинин белеткеп доозуп турарлар. Соңгу Осетияда болгаш Чечен-Ингушетияда шинчилел ажылдары доостур четкен. Ол чорук Грузияның болгаш ийи автономнуг республикаларның дыка хөй районнарының ажыл-агыйының сайзыралынга улуг идиглиг болбушаан, чурттуң мурнуу чүгүнүң казымал байлактарын калбаа-биле ажыглаар арганы бээр.

В. ШАНАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Орджоникидзе.

Хемнер камгалалы

Карелияның бичии хемчээлдиг хемнеринге дугайында сагыш салышкынның база бир бадыткалы — оларның паспортташкынын улус депутаттарының Советтеринин контролюн ёзугаар республикада боттандырып турары болур.

Береть, Лососинка, Колежма, Сума, Неглинка, Вербинка деп бичии хемнер Карелияның бойдузун кааставышаан, улуска боттарының байлактарын харам чокка өргүп турар.

— Эртемденнерниң, ажылагый удуртукчуларының болгаш хөй-ниитиг организацияларның күжениишкиннерин каттыштырып шыдаан депутаттарның ажыл-ижинин ачызында ол хемнерниң камгалалы сөөлгү үеде экижаан—деп, Карел АССР-ниң Дээди Соведиинң доктаамал комиссиязының даргазы Ф. Трофимов чугаалады.— Ол ажыл элээн идепкейлиг чоруп турар. Хемнер уннарында бок апаргаң ыяштарны арыглаан, балыктарның үүргенелээринге дузаны чедирип турар. Хемнин аксындан эгелээш ужунга чедир сугнуң камгалал зоназы шейлүп чоруткан.

Кижинин сагыш салыышкынынга хемнер база харыылап турарлар. Чижээ, семга деп балык немешкен. Лосось база балыктарынга хандыкшылдыгларның сыырткыжынга бо-ла кире бээр апаргаң.

Карелияда элээн каш муң хемнериниң шинчилели улам ында хөгжүүр, оны он бирги беш чылдың планынче база киирген.

Н. МИЛОВ.
Петрозаводск.
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

М. Вильнериң чугаазы

РИМ. (СЭТА). Мында келип турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-ының Чингине секретары М. Вильнер израиль кнессетке (парламентиге) чүве чугаалап тура, Сириянын Голан бедиктерии Израильдиң бодунга күш-биле дүрүм чокка каттыштырып алганын буруу шапкан КНО-ның Кол Ассамблеязының она түскай сессиязының резолюциязын калчаалыг ёзу-биле хүлээп албаан Бегининиң чазаанын медеглелин шыңгыы буруу шапкан.

Голанны күш-биле каттыштырып алганының дугайында хөөйлүну күш чок болдурар угайында шиитпирни үндүреринче кнессети ол кыйгырган, ындыг шиитпир Израильдиң болгаш тайбын хераанин эрге-ажыктарынга таарышкан болур, ийик деп, ол чугаалаан. Израиль «тайбынга хандыкшылдыг КНО кежигүнү күрүне болбайн турар» деп КНО-ның Кол Ассамблеязының резолюциязының ынчалдыр чугаалап турап кеэзинге хамаарыштыр ИКП ТК-ның Чингине секретары мынча деп чугаалаан: ол бодалдың дүрүм ёзугаары араб девискеэрлерни эжелеп уламчылавышаан база Голан бедиктерин бодунга күш-биле дүрүм чокка каттыштырып алган Тель-Авивтиң талазындан Чоокку Чөөн чүкте тайбынга дайынзырак доктаамал кыжаныышкын-биле бадыткаттының турар.

Голан бедиктерин күш-биле бодунга каттыштырып алырынга бүрүн чепшээрешкен болгаш Израильди буруу шапкан резолюция төлевилелии КНО-ның Айыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырын болдурбаан Рейганның администрациязынга кол харыысалга — Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның айыылдыг калбарыышкыны дээш харыысалга онаажыр апаар деп, М. Вильнер демглээп.

Палестин коммунистерниң медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Ас-Сафир», «Ан-Нида» болгаш өске-даа солуннар медеглел партиан. Иордан коммунистиг партияның даштыкы организациаларының кежигүннери — палестин коммунистерниң-биле чөпшээрешкенин база ол партияның чөпшээрешкенин ёзугаар, ол ышкаш чогуур организастыг хемчеглерни алганының соонда палестин коммунистер Палестин коммунистиг партияны тургусканының дугайын чарлаарын шиитпирлээн деп ол дыннадыгла чугаалаан. Израильге эжелеттирген Иордан хемнин баярын талакы эриинии болгаш Газа секторунуң коммунистери. Иордан коммунистиг партияның Иорданиядан дашкаар чурттап турар кежигүннери палестиннер, ол ышкаш Ливанда Палестин коммунистиг партияның кежигүннери. Палестинаның Компартиязының (ПКП-ниң) составынга бактаан кирер.

Болуушкуннарның объективтиг хөгжүлдезинге, дүүштүр база Палестинаның араб улузунуң бодунуң хамаарышпас күрүнезинин тургузар, оны дедип алыр дээш палестин улустуң чаңгыс эвин быжыктырар кол национал алыс сорулгазын онзалап демглээринин эргежок чугулазы-биле палестин коммунистер ындыг базымны кылган, ол чорук палестиннерниң дүрүм ёзугаар эргелери дээш демиселиин делегейге деткиирип калбартырының эрге-ажыктарынга база таварып турар.

Палестин коммунистер боттарының хамаарышпас партиязын тургузарының дугайын чарлавышаан, реакциягa болгаш сионизмге удур демиселге чедип алган дайынчы улуг дүржулгазынга даянгаш, национал аңгы демиселиниң ареназынче үүп турары ол дээш парын болган. Ынчангаш, черниң кырында картын элээн каш метрге бедидер үжүрга таварышканнар. Чангыс аай бодазы-биле бажыңнарны хөй каът кылдыр тударын шиитпирлээн.

Амгы үеде «Кавгипротранстың» специалистери. Транскавказтың демир-оруунуң техника-экономиктиг үндезинин белеткеп доозуп турарлар. Соңгу Осетияда болгаш Чечен-Ингушетияда шинчилел ажылдары доостур четкен. Ол чорук Грузияның болгаш ийи автономнуг республикаларның дыка хөй районнарының ажыл-агыйының сайзыралынга улуг идиглиг болбушаан, чурттуң мурнуу чүгүнүң казымал байлактарын калбаа-биле ажыглаар арганы бээр.

В. ШАНАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Орджоникидзе.

Шуут удурланышкак

ЛОНДОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медеглелдери болгаш ажыл-чорудулгазы АКШ-тың президентизи Рейганның дайынзырак чүткүлдеринге шуут удурланышкак деп, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Г. Макленнан «Морнинг стар» солунга бижээн.

Европага ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин хоруурунче, чүс-чүс единицаларны ооң санындан кызырарын дугуржуп алырынче совет президент чоокта чаа база дагын кыйгырган деп, ол айыткан. Совет удуртукчуңун ол кыйгырыынга харыы бээрин боттарының чазаандан миллион-миллион америкаңар негеп турар. Чепсегленишкинии дүжүрерин боттарының келир үеде догуиаашкыныңың үнделзини кылдыр эки билип турар Европада миллион-миллион кижилер база аиаа мырынай тодаргай харыыны бээр.

Совет удуртукчуңун болгаш Рейганның хемчеглериниң болгаш чугааларының аразында ылгал ядролуг дайынның тыптып кээп болурунуң айыылының өзүлези дээш «кедергей улуг ийи күрүненин кайызының-даа харыысалгалыг» болурунуң теориязы дижир чүвенин шуут-ла хоозун-мегезии коргузуп турар деп, Г. Макленнан демглээн. Ол теория чүгле хоозун-мегечи эвес, харын кедергей айыылдыг, чүге дээрге, ол теория боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң уламчылап турарының кол чылдагааннарын хажылдар сорулганы салып турар, ынчангаш аңаа удур кампаниа чорударын бергедеп турар.

Голан чурттакчыларының бүгүү-ниити ажыл соксадыышкыны

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң эжелекчи политиказы эжелеттирген араб девискээрлериниң үндезини чурттакчыларының талазындан улам өзүлдеглиг удурланышкынга таварыш турар. Сириянын Израильге эжелеттирген Голан бедиктериниң райоңунуң чурттакчылары бүгүүниити ажыл соксадыышкынын чорудуп турар. Голанның үндезини чурттакчы чонунуң хөй дезии болур друзтар общиназының удуртукчулары ажыл соксадыышкынының дугайында шиитпирии каш хүннер мурнуу чарыында хүлээп ап, ол девискээрни Израильге күшбиле каттыштырып алганының дугайында хөөйлүзүп күш чок болдурарын болгаш түттүнган арабтарны хостап үндүрерии друзтар негеп турар.

Израильдиң ол девискээрни ындыг базымны кылыр аңаарии ынчан израиль премьер Бегинге сагындырганнар. Ынчалза-даа израиль эрге-чагыргалар ол сагындырыышкынны хереселээн болгаш харын харыы базым кылдыр друзтар общиназының кёскү дөрт ажылдакчызын түдүп хоргудаан. Дериилээшкиннер ажыл соксадыышкынын дүргедиипкен. Голанның чурттакчылыг бүгү чөрлериниде школалар хагдынган, магазиннер ажылдавастаан, 2.500 ажылчыннар ажылын соксаткан.

Голан бедиктерин күш-биле эжелеп алганының дугайында израиль хөөйлүну күш чок болдурарын болгаш түттүнган арабтарны хостап үндүрерии друзтар негеп турар.

Революциянық чаалап алыышкыннарын камгалап

ГАВАНА. (СЭТА). Афганиетанның ажылчын аңгызы революциянық чаалап алыышкынарын бижыы-биле камгалап турар деп, Афганистанның профэвилелдериниң Төп чөвүделиниң даргазы Абдул Саттар Нурдели журналистер-биле Гаванага болган ужуражышкынга медеглээн. Дашткыдан башкарылгалыг болгаш акша-хөреңги ап турар контрреволюциянық бүгү-ле чимзениишкиннерин бүгү чон-биле кады ажылчыннар үзүп турарлар, дээрбечилериң артында АКШ биле Кытат турар деп ол чугаалаан.

Хамаарышпас Афганистанның иштики хереткерге холгаарлазын дээш Вашингтон биле Пекин басмачыларга-дээрбечилерге өөредилге-белеткелдин 80 ажыг лагерин Пакистанның девискээринде организастаан болгаш, ол чуртту боттарының чүдек-бүжар сорулгаларын боттандырын чорударда тепкиш чер ап болгай. Ам оон чарлап турары-биле алырга, сөөлгү үш чылда федералдыг бюджеттин өрези сөөлгү дөрт администрациянық өрези-биле катай алырга безин оон хөй болур дээнин канчаар билдэе чогуурул?

Харыы: Ол дээрге бөдүүн айтырыг-дыр. Чурттуң экономика талазы-биле бергедээшкиннери демократтыг партиязын болдурганы частырыгларындан үнгени чугаажок. Демократтар частырыгларны кылып каарга, ону эдс кылырынга хөй үе республиканчыларга негеттинер апаар чүведир ийин.

Айтырыг: А ону кандыг арга-биле чедип алыр бодадыг силер?

Харыы: Ону чүгле шериг күчүзүн катап тургузары-биле чедип ап болур. Ынчангаш шериг бюджедин 33 млрд. долларга немей өстүрери болгаш херек чок иштики чарыгалдарны 16 хуу кызырары чугула. Ол чарыгдалдарга — ядыыларга аъш-чем талонниры бээринии, өөредилгенин, ажыл чөктарга дуза чедиринии болгаш оон-даа өске чарыгалдар хамаарыжыр болгай. Ам оон чарлап турары-биле алырга, сөөлгү үш чылда федералдыг бюджеттин өрези сөөлгү дөрт администрациянық өрези-биле катай алырга безин оон хөй болур дээнин канчаар билдэе чогуурул?

Харыы: Ол дээрге бөдүүн айтырыг-дыр. Чурттуң экономика талазы-биле бергедээшкиннери демократтыг партиязын болдурганы частырыгларындан үнгени чугаажок. Демократтар частырыгларны кылып каарга, ону эдс кылырынга хөй үе республиканчыларга негеттинер апаар чүведир ийин.

Айтырыг: А ону кандыг арга-биле чедип алыр бодадыг силер?

Харыы: Ону чүгле шериг күчүзүн катап тургузары-биле чедип ап болур. Ынчангаш шериг бюджедин 33 млрд. долларга немей өстүрери болгаш херек чок иштики чарыгалдарны 16 хуу кызырары чугула. Ол чарыгдалдарга — ядыыларга аъш-чем талонниры бээринии, өөредилгенин, ажыл чөктарга дуза чедиринии болгаш оон-даа өске чарыгалдар хамаарыжыр болгай.

Айтырыг: Чаа бюджет чүгле байларга ажыктыг, а ядыыларга дыка бергедээшкиннерни таварыштырып турар дугайында бурууда дыышкын чүү болганыл?

Харыы: Ол — либералдарның хоозун чүлчуруушкуну-дур.

Айтырыг: Ындыг-дыр. Ынчалза-даа силерниң ол бүгү бодалдарынар шупту шын эвес деп бичe када бодап алыыл: социал херегледерге чарыгдаар акшаны үргүлчү-ле кызырып, шеригге чарыгдалдарны доктаамал өстүрүп, тайбын үеде бюджет өрезиниң болгаш ажыл чок чоруктуң көргүзүглериниң талазы-биле делегейде бирги чөрии эзлеп турары бергедаа болгай. Ынчан чүнү кылып болур силер?

Харыы: Бо-ла бүгү бурууну демократтарның кырынче чүүй каар болгаш Рейганның экономиктиг политиказын боттандырарынга шаптыкпан туурар-дыр силер деп оларга чугаалаар бис.

Айтырыг: Дайынга силерниң бо бүгү улуг белеткелдеринерни даштыкыга үнделевейн барза канчаар силер?

Харыы: Президентини деткиээнии дээш олга бүгү бурууну эвилелчилеривистиң кырынче чүүй каалтар бис.

Айтырыг: Бир эвес ол бүгү кажарлаашкыннар түннел чок доостур болза, Рейган политиказын эде көөр боор деп бодап болур бе?

Харыы: Ынчанмайн канчаар. Президент Рейган чүнү күзей-дир, ону кылып болур кижи. Оон даарта чүнү кыла бээрин эң чоок өөнүктери безин бөгүн билбес болгай. Сагынмазы чок президент болдур ийин. Ол чеже-даа чымчак сеткилдиг болза, боду безин билбейн, эң каржы чорукту кылып болур кижи. Ядыыларга удур хемчеглер алганын чижек кылдыр көргүзүп болур.

Айтырыг: Ядыыларны ынчаар бастып, дорамчылап болур бе ынчаш?

Харыы: Болбас болбайн канчаар. Амыдырал даярге арт ажары эвес-ле болгай даярзын. Кеннеди-даа чугаалаан, Рейган-даа ону катаптап чоруур-дур.

Күчүлүг согуушкун

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал ажылчы чоннарының каң хүн мурнуу чарында болган ниити национал ажыл соксадыышкыны реакцияның күштеринге база бир күчүлүг соғуушкуину таварыштырган деп, Португал компартиязың Чингине секретары А. Куньял медеглээн.

Алкошет хоорайга болган митингиге чүве чугаалап тураажыл соксадыышкынынга массалыг киржилге амгы чазактың улус массаларның әрге-ажыктарынга каржалыг кылдыр чорудуп турар политиказынга хөөн чок чоруктуң улам өзүп орарын бадыткаан деп, ол онзалап демглээн. Португал ажылчы чоннарның бүгү-ниити конференциязының — Национал интерсиндикалдың баштазы профэвилел шимчээшкиннинин күчүзүи болган салдарлың ажыл соксадыышкынны көргүскеп.

«САГЫНМАЗЫ ЧОК» ПРЕЗИДЕНТ

Фельетон

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк Таймс» солун сураглыг америки хайгаарачы Дж. Рестониң фельетонун парлаан. Рейганның администрациязының чаа федералдыг бюджединиң чонның эрге-ажыынга удур болганын ында сойгалап илереткен. Ол фельетон Ак Бажыңның төлөзээ-биле интервью хевирлиг кылдыр бижиттинген.

Айтырыг: Президент Рейган бир чыл мурнунда-ла федералдыг бюджеттиң таарыштыр көөр талазы-биле азаазаи болгай. Ам оон чарлап турары-биле алырга, сөөлгү үш чылда федералдыг бюджеттин өрези сөөлгү дөрт администрациянық өрези-биле катай алырга безин оон хөй болур дээнин канчаар билдэе чогуурул?

Харыы: Ол дээрге бөдүүн айтырыг-дыр. Чурттуң экономика талазы-биле бергедээшкиннери демократтыг партиязын болдурганы частырыгларындан үнгени чугаажок. Демократтар частырыгларны кылып каарга, ону эдс кылырынга хөй үе республиканчыларга негеттинер апаар чүведир ийин.

Айтырыг: А ону кандыг арга-биле чедип алыр бодадыг силер?

Харыы: Ону чүгле шериг күчүзүн катап тургузары-биле чедип ап болур. Ынчангаш шериг бюджедин 33 млрд. долларга немей өстүрери болгаш херек чок иштики чарыгалдарны 16 хуу кызырары чугула. Ол чарыгдалдарга — ядыыларга аъш-чем талонниры бээринии, өөредилгенин, ажыл чөктарга дуза чедиринии болгаш оон-даа өске чарыгалдар хамаарыжыр болгай.

Айтырыг: Чаа бюджет чүгле байларга ажыктыг, а ядыыларга дыка бергедээшкиннерни таварыштырып турар дугайында бурууда дыышкын чүү болганыл?

Харыы: Ол — либералдарның хоозун чүлчуруушкуну-дур.

Айтырыг: Ындыг-дыр. Ынчалза-даа силерниң ол бүгү бодалдарынар шупту шын эвес деп бичe када бодап алыыл: социал херегледерге чарыгдаар акшаны үргүлчү-ле кызырып, шеригге чарыгдалдарны доктаамал өстүрүп, тайбын үеде бюджет өрезиниң болгаш ажыл чок чоруктуң көргүзүглериниң талазы-биле делегейде бирги чөрии эзлеп турары бергедаа болгай. Ынчан чүнү кылып болур силер?

Харыы: Бо-ла бүгү бурууну демократтарның кырынче чүүй каар болгаш Рейганның экономиктиг политиказын боттандырарынга шаптыкпан туурар-дыр силер деп оларга чугаалаар бис.

Айтырыг: Дайынга силерниң бо бүгү улуг белеткелдеринерни даштыкыга үнделевейн барза канчаар силер?

Харыы: Президентини деткиээнии дээш олга бүгү бурууну эвилелчилеривистиң кырынче чүүй каалтар бис.

Айтырыг: Бир эвес ол бүгү кажарлаашкыннар түннел чок доостур болза, Рейган политиказын эде көөр боор деп бодап болур бе?

Харыы: Ынчанмайн канчаар. Президент Рейган чүнү күзей-дир, ону кылып болур кижи. Оон даарта чүнү кыла бээрин эң чоок өөнүктери безин бөгүн билбес болгай. Сагынмазы чок президент болдур ийин. Ол чеже-даа чымчак сеткилдиг болза, боду безин билбейн, эң каржы чорукту кылып болур кижи. Ядыыларга удур хемчеглер алганын чижек кылдыр көргүзүп болур.

Айтырыг: Ядыыларны ынчаар бастып, дорамчылап болур бе ынчаш?

Харыы: Болбас болбайн канчаар. Амыдырал даярге арт ажары эвес-ле болгай даярзын. Кеннеди-даа чугаалаан, Рейган-даа ону катаптап чоруур-дур.

Хандырылганар кандыгыл?

ЧЫЛ ЭГЕЗИНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

Чөөн-Хемчик районуңун чурттакчы чонунга эрткен чылын 188 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер тургаш, херек кырында 21,1 муң рубльдиин чедир бербээн. Ынчангаш чоогга амыдырал хандырылгазының ачы-дуза чедирилгези онгу беш чылдың сөөлгү чылынга децизээргe, эрткен чылын бо бүдүрүлге черинде 4300 рубльге эвээжээн.

Коллектив районуң чурттакчы чонунга амыдырал хандырылга ачы-дузазының он янзы хевирлерин чедирип турар. Бүдүрүлге эрткен чылын идикти даараарының база септээриниң, телеаппаратуралар, шак септээриниң, хеп даараарының ачы-дуза чедирилгезинең планын чедир боттандырбаан. Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң 1981 чылда бүдүрүлгечи чамдык көргүзүглери ыңдыг.

Он бирги беш чылдың ийиги чылы эгелээн, баштайгы айы төнген. Ажыадың кайы-даа участогунда январьның күш-ажылчы эзлээниң түңнелдерин үндүрген. Үетүнде бүдүрүлге коллективи 1982 чылдың баштайгы айының планнаг онаалдазын канчаар боттандырганыл? Районуң чурттакчыларына амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедиреринии январьда планнаг онаалдазын бүдүрүлге эргелели үгле 86 хуу үүсеткен. Коллектив үгле хожудаанын? Ол айтырыгга доктаар бетинде хөй кижилиг бүдүрүлгениң ниити ажылының, оон мурнакчыларының ажылижиниң дугайын чугаалаайн.

Коллектив бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, бүдүрген продукциязының шыварывың талазы-биле оске өөрүн мурнап турар кижилерлиг болур. Мында база мурнакчылар, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турарлар хөй. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турар. Эрткен чылдыы-биле көөр болза, чижээ, амыдыралдың парын дериг-херекселдерии септээр, демир кылыглар, хепти химиктиг арга-биле аштап арыглаарының цехтери эки көргүзүглерлиг ажылдаан, чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Даараныла пеги —бүдүрүлге эргелелинде хөй кижилиг коллектив. Р. С. Байыр удуртқан бо пех эрткен чылдың планнаг онаалдазын чедир боттандырбаан. Цехте 4 бригада бар. Бригадалар боттары мурнакчылыглыг. Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутады Б-К. К. Ооржак бригадирлээн платье даараар бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы аттыг эдялекчиин. С. Бай-Кара удуртқан даштыны хөп даараар бригада ол атка төлептиг болур сорулгалыг. Хууда социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниг күүседип турарлар база бар. Чижээ, даараныкчы Х. К-Х. Ондар он бирги беш чылдың баштайгы чылында социалистиг хүлээлгелер күүсёлдезиигe чедип алган коскү чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шапаткан.

Чонның чагыгларын комплекстиг хүлээп алыр пунктулар районуң ажыл-агыйларында бар. «Сүт-Хөл», «Искра», «Чыраа-Бажы» совхозтарда пунктуларның ажылы эки.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде мурнакчылар, эки ажылдыг бригадалар бар-дыр. Хожудаашкын чүүдеи үнгенил? Ол айтырыгны районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң начальныгы Халит Тауканович Ураскуловка салырымга, кол көргүзүг — чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедиреринии январьның планының күүсеттинмейн барганын даралазында чылдагаанар-биле тайылбырлады. Эрткен чылдың сентябрь айлап эгелеп, материалдар-биле хандырылга баксыраны бүдүрүкчүлүг, деп-дески ажылды хандырбаан. Ол-ла чылдагаан бо чылдың эгезинче база шилчип келгеин ол. Оон-биле кады чагыкчылар-биле ажыл, ыдаңгыя көдээ черлерде чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктуларны дамчыштыр тайылбыр ажылы кошкак. Ону чаңгыс даараныла петиниң ажылындан көрүп болур. Даараныкчылар-биле чугаалажырымга, чагыгларның кирип турарының дөндеекн эвези, сезон айлы-биле кирбейн турары план күүселдезинге шаптараазынарны болдура бээрин тайылбырладылар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели дөрт машиналыг, ындыг-даа болза оларның үгле чагыгны ажыглалда. База-ла артык кезектер чогу-биле ону тайылбырлаар.

Бүдүрген продукциянын шыпарынче мында киҥээнгей багай эвес. Бүдүрүлге эргелелинде тургустунган шынар комиссиязы адырлар айлы-биле хыналдаларны чорудуп турар. Ындыг-даа болза контроль-санаашкынны тургусканы негелдеге дүүшпес.

Социалистиг чарыштың түңнелин айлап, кварталдан үндүрүп турар. Күш-ажылчы маргылдааның дээштинин чедии алырының хемчеглери алдынып турза-даа, ол амлаа негелдеге дүүшпес. Кескү агитацияны чөп ажыглавайн турар. База бир чугула айтырыг — мурнакчы дурыулганы нептередип, кижи бүрүзүнге чедиреринче киҥээнгей кошкак. Ажыл-агыйның түңнелиниң оон база кол хамаарыжыры билдингир, а кижизидикчи салдары — улут.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели чылды мынчаар эгелээниинден, бөгүнгү ажылындан түңнел үндүрүп, чамдык айтырыгларже шыгыны киҥээнгей угландырып, хожудаашкындан үштүнүп, хандырылганың бедик культуразын чедип алырын соңгаарадып болбас айтырыг кылдыр көрүп турар.

В. КУУЛАР.

Шыы

Кады ажылдажылганы калбартыр дээш

ХАНОЙ. (СЭТА). Ийи таланың болгаш делегейниң эң чугула хөй айтырыгларының талазы-биле найыралдың болган бот-боттарын билчиринии ёзугунга болуп эрткен вьетнам-индий чугаалажышкынар ийи чурттарның аразында бүгү талаалыг кады ажылдажылганың харылзаалары калбартырында. Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны бөзө чогумчалыг байдалды тургузарында чугула чаа базым болган. Индияның даштыкы хереткер министри Нараеимха Раонуң Вьетнам Социалистиг Республикага албанның найыралдыг алы-чоруунуң түңнелдериниң дугайында кады кылган медеглелде он дугайтыр онзалап демдеглээн.

Делегей тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун чедип алырынын болдунар кара чаңгыс оруу болур тайбың кожа-хелбөө догуиаашкынының болгаш кала-даа каттышпазының принциптеринге бижыы-биле шынчызын талаалар бадыткаан. Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чоруктуу кошкадыр, делегейниң ол дивизде күрүнелер аразында харылзааларны экижидер талазы-биле күжениишкиннерни үргүлчүзээринге шиитпирлиин олар илергейлээн.

Маргылдаалыг бүгү айтырыгларны соңуургалдыг талалар деп эргеге, бот-боттарын хүндүлежиринге, боттарының иштики хереткерине холгаарлап киришпезинге үндезилээн, тайбың чугаалажышкынынарның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг деп, документтиде онзалап демдеглээн.

Ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга делегей тайбыңының, чечектелиишкиниң болгаш дешпилгениң хөрээнге баралын кылдыр экономиктиг, эртем-техниктиг чаагай кады ажылдажылганы Вьетнам болгаш Индия моон соңгаар-даа үргүлчүлээр болгаш калбартыр болдп турар. Ол сорулга-биле делегей амыралының болган ийи таланың харылзааларның чугула айтырыгларына хамаарышкан албанның вьетнам-индий үжүражышкынынарын чыл бүрүзе чорударын шиитпирлээнии медеглелде демдеглээн.

Аш-түреңги чорук, базындырып-дорамчылаашкын — америк негрлериниң бөгүнгү амыдыралы ол. Эң-не бай дирткен капиталистиг күрүнениң пайыемлалы Вашингтонуңуң база бир «байлаа»—хоюшулхөреңги чок кижилер болуп турар.

Ол кудумчуже үндүр октадыкан кижилер чер кезип, колданып-дилеиип, хоорайның скверлериие хонуп-дүжүп турарлар. Эрткен-дүшкен улуе-даа, полицейжилер-даа оларже сагыш салбастаан, хоорайның эрге-чагырга черлерии ол ааскежик чөктарга дузалаптар чүвеин дөмей-де чок болгай.

Ол ядыы-түреңги амыдыралдың бир кол үндезини—чуртта сөөк-язы ылгаар чоруктуң нептерээни болур. Негр чоннуң болгаш өске-даа биче нацияларның төлөзлери аар-берге амыдыралдан 65 харга чедир чурттавайн турарлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

МОСКВА. Бистиң Төрээн чуртувустуң кыдыг-кызыгаары калбак, делгем. Янзы-бүрү нацияларның кижилери ооң ол-бо чүктеринде чурттап база ажылдап турар.

Бо хүннерде ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдези чоруп турар. Балыкчыларның, аңчыларның кайгамчыктыг ырлары, танцылары москвачыларның, ооң аалчыларының сонуургалын хайныктырган. Ооң эң тергиин номерлери Төп телевидениениң программазында бижиттинген. Ону миллион-миллион көрүкчүлер көөлер.

ЧУРУКТА: Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезиниң ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынып турар үези.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Силер-биле кожа, кады

ЧОНУНГА БАРААН БОЛУРГА

ЧОН-БИЛЕ амыдыралы тудуш, кижи-ле бүрүзүнге эки-ни күзээр ак сеткилдиг, буянныг кижилер бистиң аравыста хөй. Ындыгларга чон чоргаарланыр, идегээр, өөрүүр. Мен чонга чогумчалыг ажыл-херектерни кылып чоруур, шын дээш бүгү амыдыралын чонга төлептиг бараалгадып келген, коммунист Василий Сендиевич Дамдын-оолдуң дугайында бижикеседим.

Бодундан болгаш эш-өөрүнден негелделиг, Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал салбырының эргедекчизи, алдан хар чоокшулаан бо кижи суурда дружинниктерни баштаар ажылга чээрби сес чыл үзүктел чок ажылдаан. Василий Сендиевич бодунуң дайынчы дузалакчылары-биле дыка хөй чаагай ажыл-херектерни кылган. Дуржулгалыг, ак сеткилдиг коммунисти чүгле совхозтуң ажыл-ишчилери эвес, харын районнуң партия, совет органнары хүндүлээр. Ол болза ооң могат чок, идепкейлиг ажылының түңнели-дир.

Василий Сендиевичиниң хөрээн «Кур болгаш куруккан чердерни шинчээдин алганы дээш», В. И. Ленинниң 100 чыл юбилейинде турааскаатканы медальдар база «Эң эки дружинник» деп хөрек демдээ каастап чоруур. Ол ышкаш хөй санныг мактал болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. Мактаарга чамдык кижилер бодун тогдунар, улуургак-өзуургак чоруктарга чедер. В. С. Дамдын-оолда ындыг сеткил чок, чонунуң чоон орүү-биле бурунгаарлап орар кижилериң бирээзи. В. С. Дамдын-оол дуржулгалыг дагдыныкчы, ол аныяктарны патриотчу өзугга кижизидериниге биче эвес үлүүн киргеп.

— Районда эң эки дружинниктер эвээш эвес, оларның бирээзи В. С. Дамдын-оол— деп, районда улусчу дружина штабының командири, улус депутаттарының район Советиниң күскомунун даргазының оралакчызы К. Т. Куулар чоргаарал-биле чугаалап орары кончуг шын. В. С. Дамдын-оол «Улуг-Хем» солунга корум-чурум, оор-суук, арага-хымыс дугайында хөй үүлдерни бижип, ону болдурбазы-биле ажыктыг саналдарны киирип келген хоочун бижикчи. Ооң бижээнин ажык чагаалары, көдүрген айтырыглары чеже кижини боданырган, чеже кижини кижизитпээн дээр... Оларның аразындан «Оглум — чоргаарадым», «Ынчаар чурттап болур бе?», «Оор эът — чем болбас, оглаа аът мал болбас» деп ажык чагаалары, көдүрген ажыктыг айтырыглары, чаңгыс кожегелиг шоодуглуг «Бистиң суурга куда» деп сценажыдыгазы чамдык маңгысталчак чуртталгалыгларның, оорларның, арагачыларның аршын кызыдын, ыяштырганы чугаа чок.

Соңгу үш чылда Хендергеде кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылган, маңаа В. С. Дамдын-оолдуң киирген үүлү биче эвес. Аныяктар М. Хууран, М. Чимит-оол, А. Агыы, Б. Дугаржап, С. Ажы, Э. Лопсан олар В. С. Дамдын-оолдан үзегер ап, идепкейлиг дружинниктер апаргаш. Шагениң аайы ыңдыг турган: В. С. Дамдын-оол бичиизинде школага өөренмейн, хенче чажындан-на мал-маган-биле халбактанчын келген. Ол совхозтуң чылгычызы, тудугжузу, бригадири-даа чораан, ажылын кажан-даа хоомай деп демдеглеттирбээн. Бир эвес кижи бүрүзү медерел билир болза, Дамдын-оолдуң удуртулгазы-биле, ооң-биле кады ажылдаарга чиик ажыктыг-даа. Ам Василий Сендиевичиниң киржилгези-биле болган чонга мактанчыг үүлдерни демдеглеексеп.

Аът кулаа козулбес каранғы дүпе, артында чаап турда, В. С. Дамдын-оол мени база ийи дружинникти оорлар эртер орук — арт кырынга хондурду, чүү-даа чок... Ол дүпе өске арт кырынга хонган М. Агым, Ш. Шинит, Х. Ыдам-оол суглар оорлар түткан. «УТКА 25 чылы» совхозтан М. Монгуш, Х. Аракчаа он шаа инектерни Хөлчүктен сүрүп алган. Элегес-Бажы-биле ажып чыда тутпаган. Онтуг-боолуг маңгыстар дезе бээрин болаан, боолап, дезиш шаг болганнар. Ынчалза-даа хөй шүүлдет чокка туттургаш, шагдаа черинге чедирткеннер.

Ак-Тал суурдан ырак эвесте, бистиң совхозтуң салбыры Хөлчүк суурдан телефонга хөрээжеп кижиниң үнүү: —Билдинмес кижилер суурнуң кудумчуларында аъттарлыг халдып, улус кымчылап, хулиганнап туруп берди, дузадан көргүзүп көрүңер! — дээн. Херек парын. В. С. Дамдын-оол суурда эң эки дружинниктерни эвилелдеп алгаш, Хөлчүкче машиналыг хаҥкан. Машинаны даг артында тургускаш, дружинниктер эзирик улус оттуңун чоруурга, ийи кижи аъттар маңы-биле келген-не. Боомончулуг ийи хулиган аъттар кырындан черге кээп дүшкеннер. Дружинниктер чогуур хемчээн аңнаны ол. Демгилери Улуг-Хем районнуң Торгалыг суур чурттуг Максим Артаа, Радик Дамдын-оол болган. Ынчан-на Хөлчүк суурнуң клуб эжиин дружинниктер дуй турушкан. Ол-ла суурдан бижектерлиг элээди оолдар туттурдулар. Урангай Дажы, ол кежээ дружинниктерниң негелделиг айтырыгга харыылап тура, ийи хаван, бажың ишти, ялги-сад оорлааның чугаалап берген. Когараан эзлер — К. Шожаноол ийи хаванны, башкы Э. Куулар бажың ишти, ялиг-сад эргелекчизи Чыртак-оол 20 кг печенье, беш хлебти буруулуглардан эгидип алыр аргалыг болган.

Торгалыг биле Хөлчүк арасы барык-ла 70 километр ажыг. Үш-Моорук тайгалың база ажар. 15—16 харлыг оолдары ок-бижек тудуп алгаш, ырак-узак чер чоруп, арт-сын ажып чорда эскербес, херекселвес ада-иезинииндаа чөгенчинин. Школаның башкыларының харысалга чогуп. Мындыг элдептиг таварылга Торгалыг колээ Советиниг күүскомунга-даа дүвүренчиг болгу дег.

Торгалыг суур В. С. Дамдын-оолга хамаарылга чокдаа болза, ооң сагыш-сеткили кожазында суурда корум-чурумнуң байдалы дээш базала дүвүрен чоруурун торгалыгжылар билген болза.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ДЕЛГЕМ ӨРЭЭЛ БОЛЗА

Кызылда күрүнениң педагогика институтунуң филология факультединиң бешки курузунда өөренип турар бис. Институтка өөренип киргеш, дыка хөй чаа, солуп үүлдерни билип алдывыс.

Башкыларывыс Ш. Ч. Сат, К. Б. Март-оол билиг чедип алырывыска күжүп, билиин харампанмайн, эртемче эге базымнарны ажыдып бергеннер. Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказында чурт шинчилел килдизинге дыл болгаш төөгү талазы-биле айтырыглардыг болза чеде бээр бис. Бистиң республиканың төөгүзүнүң, ооң сайзыралының база дыл, төөгү талазы-биле тураскаалдарының, тыва чогаалчыларның болган орус, совет чогаалчыларның тыва дылче очулдуртунган номнарын ол килдистен ап номчуп болур.

Килдистиң ажылдакчылары студентилерни эвилеп, эдилек хүлээп алгаш, херээжээн үүлдеривисти тып берип, сонуургаан айтырыгларывысты кузедиин-биле тайылбырлап, дузалажып бээрлер. Тоолдарны, тоолчургу чугаалардыг-даа моон тып номчуур-дур бис. Ынчангаш библиотекада база бир солун ажыктыг килдис бо.

Мында берге чүве — ооң өрээлиниң 17-ле квадрат метр тар, кызыызы-дыр. Номчукчуларга чүгле 2 стол бар, тон уштуп, азар чери база чедиишпес. Ооң уламыдан 4—5 хире номчукчу келгеже олурар чер чедиишпес. Ынчангаш килдистиң ажылдакчылары боттарының олурган черинден туруп берип-даа туралар-дыр.

Килдистиң ном фондузу бо чылдың эгезинде 5617 экземплярдан тургай. Ол сан үүн тудум ооң орар болгай. Библиотекада бо килдисти делгем өрээл-биле хандырарын күзеп турар бис.

Л. ДУЛУШ.

«Шынга» хабыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Эрткен чылдың төнчүзүнде Бай-Тайга райондан редакцияга чагаа келген. Район эмнелгезиниң чыттырып эмнээр салбырының аъш-чемининг шынарының багайын ол чагаада хомудап бижээн.

Район эмнелгезиниң будуруге хуралынга тус чагааны сайгарып чугаалашкан. Аарыг уругларын хайгаарап турган нелерге чамдыкта чем четпейн баар ийикпе эмчилерниң диэт ёзугаар белеткезинин дээш чемперя кылдынмайн баар таварылгалар турган. Эмнелгениң бүгү кухняларынга саналдар болгаш хомудалдар дептерин тургузар дугайында диэт-сестраларга, поварларга болгаш ажаакчыларга кол эмчи дааскан.

Чемни үлээриниң мурнунда дежурный эмчилер албан хыпаар, каңчаар кылдынганын чурумчуткан дугайын районнуң кол эмчизи О. Б. Саая редакцияга дыңнаткан.

Бодунуң кезээниң чедиишкиннерииниң дугайын волковник генералга илеткеп турган. Ол жынчаар дооскан:

— Корум-чурум тударыңда эң-не ёзи чедиишкин болза, сэр..

Хенертен эжик ажыттынган соонда, бир-ле солдаттың бажы коступ келген:

— Эй, оңнук, машинаны ап алыйн аа?

Полковник генералче өөрүп көрүнген:

— Корбес силер бе, сэр! А чыл журнунда болза, ол жеңден айтырбас-даа турган-дыр чийин!

* * *

Бир-ле катап сураглыг Каруза бажыңын септедип алыр ёзээ, ажылынаар телезилеп алган. Каш тонгаңда, анаа мастер чедип кээп-тир:

— Синьор, бис ажылды дуррушкан хуусаада доозарывысты кузеп тур силер бе?

— Чугаажок, — деп, ыраажы тавыылаан.

— Ындыг болза бажыңнарга ирлаарын сокседыңар. Силер ырлай бээринерге ажылыннар анаа дыңнап турун аарлар-дыр.

Эмчиниң сумези

БЕС ТУБЕРКУЛЁЗУ

Чамдыкта аарыг мага-боттуң кандыг-даа кезектеринге дээштер, ол кай-даа хевирлиг болур. Ооң чылдагаанын кижиниң мага-бодунга туберкулёз бактериязы киргенде, кажан аарыг кижи аарыг мал-биле чоок турганының түңнелинде ук аарыг тыптыр. Кижиниң мага-бодунга туберкулёзтуң микробактерияларының кирзе-даа, ол аарыгдан аарывайн база барып болур. Ынчангаш туберкулёз бактериялары кижиниң мага-бодунга үй еде артып каар таварылгалар турар. Организм коңкаанда туберкулёз өскүдүктүзүү мага-ботка дораан пептерээр.

Чурттакчы чонуң аразында туберкулёз чүгле кижиниң өкпезинге дээр деп бодаарларыр бар. Өкпе туберкулёзундан оске хевирлерин тодарадырының база эмнээрииниң аргалары сөөлгү чылдарда чедиишкиннии-биле сайзыраан. Бестерниң, карак, сөөк туберкулёзу даштыңы хевирге хамаарыжыр. Баштың картарының, херээжениерииң уруг савазының, ижин-шөйүдүүн, сидик үндүрер оруктарының, кара бүүректериң, баарның болгаш чавапаның талазындаазы иштики туберкулёзка хамаарыжыр. Бо бүгү хевирлериң аразында эң-не пептерецгейи — моюнуң колдук адаанын, бут достериниң бестерииң туберкулёзтары болур.

Бо аарыг дүргей-даа, хоочураан-даа хевирлиг эгелеп болур. Чамдыкта аарыг кижи өкпе туберкулёзуун эрттирген соонда-даа, өске хевирлерине таварыжып турар. Мындыг таварылгада бестер улгадып, аразында тутчуп, борбак-борбак апаар. Кеш кызын, борбак черлер изиг-даа болгулаар. Оон олар принцелип, чымчаан кежи чугалааш чарылгылай бээр. Ур үелерде ол экирбестеп, прин токтур оолганнар тыптып кээр. Оолганнар чок таварылгада бажыңдан барып эмнедип боор. Ийи-үш ай эмнээшкиниң түңнелинде, борбак бестерии кезип эмнеп турар.

Халдавыр аас, боостал таварын кирер болганда, моюн бестерииң туберкулёзу болганчок таварыжып. Аарыг өөскээп үеде кижи сүлааар, эдин ишкир, дервдер болганы хаңның составы өскерлир. Кешке хынаада тарышкын чорударга 95 хуу ыжык, сугланғылыг-даа боор. Арай билдинмес болганда, бести кезип коорү чүгүла. Бес туберкулёзун эмнээрде, аарыг кижиниң бүгү байдалын хынаар үзүрлүг. Оон эмнээшкин 7—9 ай дургузунда үргүлчүлээр. 2—4 ай эмнээн соонда, чедиишкинии чорудары конгыг чүгүла. Бестерии ток кужу-биле чиңнеп эмнеп база болур. Чогуур ой шаанда тодаратынган аарыгны чедиишкиниг, үре-түңнелдиг эмнеп болур.

В. ДОРЖУКАЙ.
бес туберкулёзуның эмчизи. Кызыл хоорай.

СОНУУРГАКТАРГА

Россияга метеорологтуг станциялар XVIII чүс чылдала турган. Эң баштайгы орус метеоролог — улус эртемден М. В. Ломоносов.

* * *

В. Беринг ийиги Камчатка экспедициязының үезинде Петропавловск - Камчатский хоорайны үндезилээн. Экспедиция ийи суднолуг турган — «Ыдыктыг Пётр» биле «Ыдыктыг Павел». Хоорайны оларның аттарын кадык турган адаан.

* * *

Россияга бир дугаар автомобильди Русско-Балтийск заводка 1908 чылда бүдүрүп үндүрген.

* * *

Сураглыг композитор Александр Александрович Алябьев — 1812 чыдын Ада-чурт дайының жаадыры. Ооң фронтчу намдары Денис Давыдов-биле сырый холбаалыг.

Агаар

Бүгүн республикага кезүүрүтурар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын түкче угланыыр кыынныг хаттың дүргени сегүндада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 19—24, чамдык районнарга 9—14 градус сооп болур.

Кызылга онзагай өскерчиниин болбас. Хаттың күзү коншак. Агаар дүне 30—32, хүндүс 18—20 градус соор.

ФЕВРАЛЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чаптарга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Үнүп келем, кызыл хүнүм». Ф. И. Шаляпиниин дугайында документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.25 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55 — «Белорус чуруктар». Минскиден концерт-дамчыдылга. 16.25 — «Совет Эвилелиден» Киножурнал. 16.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 17.10 — ССРЭ биле Шри Ланка республикаларының аразында дипломаттыг харылзааларны тургускан хүнүнге. «Шри Ланка — кайгамчыктыг ортулук» Кинопрограмма. 17.35 — Маргылдаа клуву.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бүгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Өөредир база кижилер».

МОСКВАДАН
19.30 — И. Брамс. Гайдниң темазынга вариациялар. Венгр радионуң концерти. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинониң концерт студиязынга Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржилгези-биле аныяктар кескээн. 23.20 — Бүгүн делегейде. 23.35 — 00.20 — Хазак спортунга делегей чемпионады. Хөрээжелер. 10 км. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММ
МОСКВАДАН
12.00 — Англи дыл. 12.30 — Музыка. 5-ки класс. 13.00 — ПТУ сургуулдарыга. Ниити биология. Үнүштериниң селекциязы. 13.30 — В. И. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5-ки класс. 14.00 «Флот дугайында бижии чор мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арынарындан. 14.50 — Монументалдыг болгаш портреттиг совет скульптура. 15.20 — Бойдус. Сугну ажыглаары болгаш ону камгалаары. 15.40 — «Соңгу үүкте карарышкыны». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.20 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН
17.20 — «Кино аян-чоруктар альманагы». 17.40 — Уругларга фильм. «Электри кайының кээп турарыл». 18.00 — «Тываның экраннарында». 18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлаадар. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Юный медик» клуб. Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН
19.00 — «Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». «Кварганың хуулгаазынналры». 19.45 — «Ол черинге шинтпирлээр». 3-кү дамчыдылга. 20.30 — «Комсомольская правда» солунның шаңналы дээш сугже шуралрының Бүгү-эвилел маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Композитор Глинка». Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болуруи күзедиңер». (Күш-культурачуларга сүме). 9.00 — Аныяктарның чогаалдылгазы. 9.30 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Силерге, ада-иелер!» 11.10 — «Спортлотонүү» 8-ки тиражы. 11.15 — «Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.45 — «Шуургаңныг черинң оглуу». Эстониянның Улустуң чогаалчызы Ю. Смууле дугайында. 12.30 — ССРЭ-ниң туругстуунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң таңпы ансамбльдериниң болгаш ырының ансамбльдериниң концерти. 13.40 — Чаа мультфильмнер программазы. 14.15 — Бүгүн делегейде. 14.30 — «Хүнүң шыгажамыры». 15.15 — Уругларга фильм. «Кышкы эртем». Уран-чечен фильм. 16.40 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.10 — «Дириг амытаннар дугайында». 18.10 — УССР-ниң улустуң артизи Ю. Богатиков ыртаар. 19.00 — 19.15 — Чаңсар. 19.15 — «Кижи. Чер дээш октагайны хамчалап чаар». Документалдыг фильм. 19.45 — «Кызыл шөл». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. — «Комиссар Амелин». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кызыл шөл». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. — «Начдив Кутасов». 22.45 — Хазак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 30 км. Норвегиядан дамчыдылга. 23.20 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол» — «Спартак». Киевтен дамчыдылга. 2-ги, 3-кү үелер. Чаңсарда болгаш тонгенде — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
14.20 — «Хөлүг челээш». Уругларга фильм-концерт. 14.50 — «Бистиң секретарывыс». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Эстрадаңың янзы-бүрү өңнерии». 15.50 — «Үүлер болгаш кан». Кургаг чер шериглериниң дугайында документалдыг телефильм. 16.50 — Хазак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевирлер. Трамплинден халыш. Норвегиядан дамчыдылга. 17.20 — «Ольстериң чалбыыжы». Документалдыг телефильм. 18.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 18.55 — Делегей байдалының допчузалы. 19.10 — «Ваҳх болгаш Ариадна» деп балетке А. Русселдиң музыказы. 19.30 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». «Кварганың хуулгаазынналры». 19.45 — «Музыкалыг киоск». 20.15 — «Эрмитаж. Германияның уран үүлү». 15-ки фильм. 20.45 — «Чонуң аялгалары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хазак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевирлер. 15 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 22.15 — 23.30 — «Бо таварылга Нарв станциязының ындыгга болган». Мультфильмнер.

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыкар!» 8.55 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага конперт. 9.10 — «Будильник». 9.40 — «Совет Эвилелиңге бараан болуп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». 11.45 — «Келээден дамчыдылга». 12.45 — «Музыкалыг киоск». 13.15 — «Таллиниңң бөмбүү» деп фехтованиеге делегей маргылдаазы. 13.45 — «Даалга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп болуктен. 14.10 — М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шин. 16.45 — «Ниити аян-чоруктар клуву». 17.45 — «Топыжка». Мультфильм. 17.55 — «Делегей панорамазы». 18.40 — 18.55 — Чаңсар. 18.55 — «Зариновтар — джигиттер». Фильм-концерт. 19.20 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Сыгыр дан бажындан пара дүнге чедир». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Силерге, недээниң ишчилер!». Музыкалыг программа. 22.25 — Конькиге маңнаар спортка делегей чемпионады. Эр улус. 22.55 — 23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — «Динамо» (Москва). 3-кү үе.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
14.20 — «Хөл дугайында чугаа». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.35 — «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 15.20 — «Вашингтонның карак чаар чоруу». Социалистиг чурттарның корреспондентилериниң беседазы. 15.50 — Истра хоорайның шеригже аъттанып турарлары биле Кызыл туктуг адыгжы тоску гвардейжи дивизиязының хоочуннарының үзүгражылгазы. Останкинониң концерт студиязы. 17.25 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доочу намдарывыс». 7-ги фильм. — «1923 чыл». 19.20 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!» 19.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 20.15 — Е. Сорокина биле делегей конкурстарының лауреады А. Бахчиевтиң күүседлези. 20.30 — «Эрмитаж. Франциязының XVII чүс чылда уран үүлү». 16-гы фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Белая кырында таңныкы». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал: боолан болбас!» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Боолаар эргем» 9.30, 11.20, 13.00, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан), «Амыдыралга бодуңну билип ал» деп киноклуб 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Граната ортулуктарында» 14.50, 16.40, 18.30, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эрлер!» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты» 2-23-35, партийжи эмдыралы болгаш совет тургузар киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпур киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информанил киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 72.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1).

ТС—00638

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (11840) | 1982 чылдың февраль 19, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Мария Соянның чедиишкининге алдар болдуруп көдүрдү.

Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң хойжузу Мария Кайныковна Соянның коданында төрээн 310 хойдан 318 хураган менди доругуп турар. Мурнакчы малчын эрткен чылын чус хойга онааштыр 109 хураганны алгаш, чоокта чаз СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчевүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Мурнакчылардан үлегер алыңар!

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР, ЧАСКА ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЕНИР

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНЧЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары часкы хөвү ажылдарынга белеткелди бо хүннерде багай эвес чорудуп турар. Олар илчирбе дугуйлуг 17 тракторнуң 12-зин, дугуйлуг 23 тракторнуң 11-ин септеп дооскан. Ол ышкаш кожуг машиналарының чартык кезии септеттинген.

Ажылдаарынга белеп болган техниканың септеттинг-ининиң шынарын совхозта түскай комиссия болгаш талаан улусчу контроль бөлүү (удурткучузу Б. Сат) доктаамал хынап, илереттинген чамдык четпестерин дүрген чайладыр-ының хемчеглерин ап турар.

Техника сепселгезинде ийи звено ажылдап турар. Оларда Л. Ондар, В. Монгуш, М. Баян, Л. Куулар, О. Ондар болгаш эске-даа механизаторлар эки ажылдап, коллективинге мактадып турарлар.

Септелгени дүрген, шынарлыг чорудуп, часка белеткелди шалыпкын доозары-биле механизаторлар ортүүнда социалистиг чарышты организастазын. Оны бештен хопуктап түнүпен, тиилекчилерниң материалдыг, моральдыг шаңнап, мактап турар.

Совхозта ам ажылдап турар механизаторларның, МТМ ажылдакчыларының мергежилин, класын бедидери-биле чергелештир, апаак кадрларны өөредип белеткээринче чугула киирээшкей салдынган. Кызылдың көдээ профессионал-техниктиг училишезинин салбырын ажыл-агыйның Кызыл-Тайга салбырында организастап тургускан болгаш амгы үеде анда 30 кижи өөренип турар.

С. ОНДАР.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — МАЛЧЫННАРНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНЧЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери шиитиниң малын кыштап хүр ажырар, малдың чаш төлүп » бүрүүшбиле камгалап алыр дээш кыымакчай ажылдап турарлар. Коданнарда мал чеминиң курлавыры амдыызында четчирибиле бар. Суг хандырылгазы эки. Чаш хураганнарга терек шандазын болгаш шивн будуунуң бүрүүн белеткеп бээрин организастаан.

Автомагазиннер малчыннарга чугула хереглелдиң бараанарын чедирип, садыглап турар. Малчыннар чагыткан солун-сеткүүлүн чоокшулаар ийи-шаалда ап турар.

Совхозтуң үш салбырының төптеринде албан организацияларны болгаш агитквартираларны малчын кодан бүрүүнге шеф дузазын көргүзери-биле быжыглаан. Олар малчыннарга улуг дузаны көргүзүп турар.

Совхозтуң девискээринде хар чуга дүшкен. Төрүүр хой коданнарындан ам бо хүннерде 8273 хой оолдаан, хураганнары шупту камгалап алдынган. Хойжулар Сонай-оол Сарыглар, Александр Сарыглар, Очур-оол Монгуш, Борис Монгуш оларның коданнарында эң хөй хой төрээн болгаш чаш хураганнары онча-менди. Төрүүр коданнарда шиитиин-биле 168 сакманчы ажылдап турар. Сакманчылар Неля Куулар, Кек Сарыглар, Хуна Куулар, Вера Сарыглар, Чечекмаа Куулар, Стура Монгуш чаш хураганнарны хүлээп ап, өстүрериңе кыымакчай чорууп көргүзүп, эки ажылдап турарлар.

Ынды-даа болза, совхозтуң төрүүр коданнарындан 240 хой ара салганы дувуренчиг. Оларның чогум кандыг чылдагааннардан ара салып турары ам-даа тодараттынмаан. Хою ара салып турар коданнарда өлүг хураганнарны шыгжаар түскай харжактар болгаш эске-даа хереклелдер кылдынмааны четпес.

Совхозтуң бода малы база багай эвес кыштап турар. Шык-Бажы сүт-бараан ферма-зында инекперниң күш-денгели эки. Ында чем пеги доктаамал ажылдап турар. Ынчалзажок фермада одаар чүүл сөөртүлгеш үзүктелип турары-биле төрүүр инектер болгаш быжаа кажаалыының ишти чедир одаттынмайн турар, соок.

Ферманың саачылары саалда аппаратарын эки чуг-байн турар. Оон түнелинде бо чылдың январь айның ийиги партыында ферманың күрүпеге саткан судунуң шынары куду болуп, чүгле 2,3 сортка дужаттынган. Ферманың девискээрин үргүлүү аштап, арыглавайн турарындан мында инек өдээ хорумналган. Ферма эргелекинин, мал эмчизи, эске-даа спецнализтер санитардыг арыг-шөвер айтырыларын кичээнгейге алыры чугула.

Ол ышкаш совхозта аарыг малдар эмнээр түскай эмнелге пунктузу ажылдап турар. Ынчалзажок оон ишти соок, харын аарыг хамаан чок, малык мал тургузаарыга безин таарымча чок.

Малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле суртаал ажылы болгаш боттуг дуза четпес. Чадаанапың үлетпүр комбинадында малчыннарга тааржыр стол-сандайларны кылып түрар. Оны амыдырал хандырылга комбинады көдээже сөөртүп чедирип, садарын организастап турары багай.

Совхозтуң удуртукчулары айтыттынган четпестерни эдерталазы-биле дарый хемчеглерни алыры чугула.

Н. ДАЖИНМАЙ.
Чоон-Хемчик район.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

1982 чылдың часкы хөвү ажылдарынга техниканы чогуур үезинде бедик шынарлыг септеп алыр талазы-биле боттарының кожалары — Дуржулга станциязының механизаторларының эгелээшкинин деткивишаан. Таңды районнуң «Революцияның чылбыжы» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының ажылчынары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

Септелге ажылында чээрби хире кижи бар. Оларны үш бөлүкке үскен. Олар техниканы марка аайы-биле септеп турар. Септекчилерниң аразында коммунист Николай Никитин кызымак ажылы-биле мактадыг. Ол К-700 маркалыг тракторну септеп турар.

А. Виктор Балабаев септелге мастерскаязынга ажылдаала чаа-ла бир чыл болган. Оон мурнунда ол ийиги өрүктүдүг участогунга бульдозерист болуп ажылдап турган. Аныяк механизаторнуң К-700 маркалыг трактору септелге мастерскаязынга үр болбаан. Шоолуг эвес үрелиишкиннерин кылгаш, ол трактору беленниң шугумунда тургузуп каан.

Ажыл-агыйның механизаторлары ийи комбайнны, 7 тракторну, бир силос комбайнын ам септеп доозар деп турар.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНЕР

Ак-Чыраада хыргыыш белеткеп бо хүннерде уламчылавышаан, ажыл хайнышкынныг.

«Искра» совхозтан мында хыргыыш белеткээри-биле келген бригаданың планныг онаалдазы —400 тонна хырыштыг мал чеминге немей белеткээн. Артканын март 1-ге чедир күүседирип олар дугурушканнар. Ынчангаш бүгү күш план күүселдеанниче углаган.

Д. ХОВАЛЫГ.

ЧУРУКТАРДА: механизатор-лар Н. П. Никитин биле В. Р. Балабаев техника септелгезиниң үезинде.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң

«Асахи» солуннуң (Япония) редакциязының айтырыгларынга харыылары

Айтырыг: Совет Эвилелиниң экономиктиг байдалын канчаар үнелеп турар Силер, Силерниң чурттуларның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары кандыгыл? Ам совет улустуң шиитпирлеп турары кол экономиктиг айтырыгларның дугайында түңү чугаалап болур Силер?

Харыы: Совет экономиканың байдалынга болгаш 1990 чылга чедир оон хөгжүлдезиниң перспективаларынга тодаргай аналнзти болгаш үнелээшкинни СЭКП-ниң XXVI съездиниң берген, ССРЭ-де нинтилел будуруглеанның хөгжүлдезиниң чүгле эң чугула талаларының дугайын чугаалап, бистиң экономикавыста ажыл-херектерниң байдалының дугайын кижи бүрүүзү тода билип алыр арганы бээр чурагайларны адаарын күзээн ийик мен.

80 чылдарже Совет Эвилели нүүлүг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күш-шыдалдыг кирижкен. Чурт болза ам, 2,9 триллион ажыг рубль ыылдыр үнелеттинер кайгамчык улуг национал байлактарлыг. Улус ажыл-агыйының кол фондулары 1 триллион 854 миллиард рубль четкен. 1971—1980 чылларда национал орулганың немей өзүлдези 55 хуу болган. ол үениң дургузунда үлетпүр продукциязын будүрери 78 хуу нөвүдээн. Чурттуң экономиктиг күчүзүнүн өзүлдезиниң үндезилээш, совет кижилериниң амыдырал деңнели пайгылыш чок бедин орар. Бистиң күрүневис чурттарга түүдүнүн аажок улуг программазын күүсеткен. оон түнелинде 107 миллион ажыг кижи чаа бажыңнарже көжүп кирген, боттарының чурттарга байлалдарын эки-жидип алган, а бир эвес бо чылды база киириштир алыр болза, чаа бажыңнар алганларының шиити саны Японияның бүгү чурттакты чонунуң санынга барык дең болур.

Беш чылдың баштайгы чылының план күүселдезиниң түнелдерин чоокта чаа үнүрген бис. Чурттуң көдээ ажыл-агыйының болгаш оон-биле холбаалыг адырларның хөгжүлдезинге бак салдарын тедирген күштүг кандаашкын болган-даа бол, база реакцыныг, империалистиг күштерниң бүрүзүү-биле делегей байдалы чидиглениң тураажок, совет экономика шапкын хөгжээн болгаш бурунгаарлаан дээрзин чугаалаар ужурлуг мен.

1981 чылдың парын байдалдарында безин Совет Эвилели нинтилел-биле экономиктиг бедик түңнелдерни чедип алганы, ол дээрге барымдаа ышкажыл. Үлетпүр продукциязын будүрери 3,4 хуу немей өскеп. Сайзырангай капиталистиг чурттарга эрткен чылын үлетпүр будүрүүшкүнүнүң хемчээли нинтилел-биле чүгле 0,8 хуу өскенин, а оон-биле кады Великобританияга ол 6 хуу, Францияга —5, Италияга — 2 хуу кудулаанын деңнештирилге кылдыр айтып каалы.

Бодунуң он бирги беш чылының баштайгы чылында Совет Эвилели социал сорулгаларны шиитпирлээринге ылыг улуг чаа базымны кылган. Чонунуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу немей өскен. Ажылдакчылардың элээн хөй категорияларының күш-ажыл төлевиири бедээн, барык 14 миллион пенсионерлерниң материалдыг байдалы экижээн. уругларлыг ог-бүлелерге күрүне дузалам-чыны күштелген, нинти эртем школаларының өөреникчилерин өөредилге номнары-биле чалаа хандырарын күштүг болдуруп чорударын уламчылаан. Кадык камгалалының, культураның материалдыг базазы быжыккан.

Ынчалзажок үстүнде сагындырганым чылдагааннарның ужурундан аъш-чемниң эътсүт продуктулары-биле болгаш ур ажыглалдың чамдык бараанары-биле чонну хандырып турарында бергедээшкиннер бар болбайн. Четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерни күрүне ап турар.

Ам совет экономиканың хөгжүлдезиниң чамдык углаңышкынныларының болгаш кол айтырыгларының дугайында.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери, курлавырларның бүгү хевирлерин, турүстүнган будүрүлге күүсүн, тодаргайдаарга, улус ажыл-агыйының ажыктыын тодаргадып турар бүгү чүүлдерни оон ажыглаары чергелиг ыңдыг чугула сорулгаңы шиитпирлээрин оңаа ужур-дүшүлүг ыылдыр көрүп турар бис. Бистиң кодээ ажыл-агыйывыс болгаш оон-биле холбаалыг адырларның хөгжүлдезинге бак салдарын тедирген күштүг кандаашкын болган-даа бол, база реакцыныг, империалистиг күштерниң бүрүзүү-биле делегей байдалы чидиглениң тураажок, совет экономика шапкын хөгжээн болгаш бурунгаарлаан дээрзин чугаалаар ужурлуг мен.

1981 чылдың парын байдалдарында безин Совет Эвилелиниң нинтилел-биле экономиктиг бедик түңнелдерни чедип алганы, ол дээрге барымдаа ышкажыл. Үлетпүр продукциязын будүрери 3,4 хуу немей өскеп. Сайзырангай капиталистиг чурттарга эрткен чылын үлетпүр будүрүүшкүнүнүң хемчээли нинтилел-биле чүгле 0,8 хуу өскенин, а оон-биле кады Великобританияга ол 6 хуу, Францияга —5, Италияга — 2 хуу кудулаанын деңнештирилге кылдыр айтып каалы.

Бодунуң он бирги беш чылының баштайгы чылында Совет Эвилелиниң социал сорулгаларны шиитпирлээринге ылыг улуг чаа базымны кылган. Чонунуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу немей өскен. Ажылдакчылардың элээн хөй категорияларының күш-ажыл төлевиири бедээн, барык 14 миллион пенсионерлерниң материалдыг байдалы экижээн. уругларлыг ог-бүлелерге күрүне дузаламчыны күштелген, нинти эртем школаларының өөреникчилерин өөредилге номнары-биле чалаа хандырарын күштүг болдуруп чорударын уламчылаан. Кадык камгалалының, культураның материалдыг базазы быжыккан.

Ынчалзажок үстүнде сагындырганым чылдагааннарның ужурундан аъш-чемниң эътсүт продуктулары-биле болгаш ур ажыглалдың чамдык бараанары-биле чонну хандырып турарында бергедээшкиннер бар болбайн. Четпестерни дүрген чайладырының хемчеглерни күрүне ап турар.

Ам совет экономиканың хөгжүлдезиниң чамдык углаңышкынныларының болгаш кол айтырыгларының дугайында.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери, курлавырларның бүгү хевирлерин, турүстүнган будүрүлге күүсүн, тодаргайдаарга, улус ажыл-агыйының ажыктыын тодаргадып турар бүгү чүүлдерни оон ажыглаары чергелиг ыңдыг чугула сорулгаңы шиитпирлээринге оңаа ужур-дүшүлүг ыылдыр көрүп турар бис. Бистиң кодээ ажыл-агыйывыс болгаш оон-биле холбаалыг адырларның хөгжүлдезинге бак салдарын тедирген күштүг кандаашкын болган-даа бол, база реакцыныг, империалистиг күштерниң бүрүзүү-биле делегей

те экономиканы интенсификастаары алызындан бүгү чоннуң хөрээ болуп бар чыдар.

ССРЭ-ниң энергетика программазы таа үлетпүрүн дүрген хөгжүдерин, ол ышкаш атом күжү-биле ажылдаар болгаш чиик ортек-үнелиг хомүр-даштарның, энергиязын ажыглаар одалга-биле ажылдаар электростанцияларга электроэнергия будүрерин калбартырын, энергиянның таа үнер дөстерин дилеп тывар ажылдарны улам калбак чорударын көрүп турар.

Аъш-чем айтырыы он бирги беш чылда кол айтырыг болур. Аъш-чемниң ажылдап кылдының турар программазы агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларын хаара тудар. Адырларның бүгү комплекизиниң талазы-биле кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бо беш чылда барык 190 миллиард рубльди, алы бүгү капитал салыышкынынарның 27 хуузун түскайлап берген бис. Өске-даа адырларда ышкаш, күштү, салдынган акша-хөрөнгилерден бериилделерни улаттырарынче, черни, минералдыг чемнигчидилелерни, техниканы болгаш эске-даа курлавырларны чөп ажылдаарынче салып турар.

Айтырыг: Делегей байдалынга хамаарыышкан каш-даа айтырыгларны салыры күзенчиг-дир. Хамыштың мурнунда, совет-америк харылзаалараның байдалының дугайында Силерниң бодалыңар түл база нулевой шиитпирге Совет Эвилели херек кырында белеп бе?

Харыы: Мында чүвениң ужуру эки угланыышкынче эглип бар чыдар ис-демдектерниң амдыызында көзүлбейн турарында. Оон түрүк, америк администрацияның эң сөөлүндеги хемчеглери ол орукка немелде моондактарны тургузуп турар.

Ынчаарга бүгүде, база бирги эвечгде АКШ-тың удурткулары, дүшкүүрлүг чорукту үлам ылай чидиглеприринче, делегей керектерниң удурланыштыр туружуруның элементилерин киирериниче угландыр оларның чорудуп турар шугуму дайын айыылын күштелиприринден, кайы-даа талага ажыктыг ыылдыр тургустунуп келген

(Уланчызы 3-ку арында).

УЛУГ ПОЛКОВОДЧУНУ АЛДАРЖЫДЫП

Москвада, Коммуна шөлүнде А. В. Суворовка тураскаалды февраль 17-де ажыткан.

Аңаа тураскаатказ митингиге эштер В. В. Гришин, Д. Ф. Устинов, сураглыг совет шериг начальниктери, пайысылалдың партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлери, ажылчы чоннары киришкен.

Митингиге чүве чугаалаанар Александр Васильевич Суворов делегей төөгүзүнге шылгарандгай полководчу болгаш улуг бодалчы боон киргеп деп демдеглээн. Ол хөй санныг шериг-теоретиктиг болгаш практиктиг түүлдерни арттырган, шериг херээнин бүгү адырларын чаа түнелдер болгаш түүлдер-биле байыткан.

Төрээн чуртунуң мурнунга полководчунуң ачы-хавыяазы чугле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинден соонда үнелелип алган деп демдеглээн. А. В. Суворовтуң шериг талазы-биле арттырган түүлдери совет шериг ураң аргазының тургустунарынга улуг салдарлыг болган.

Шывыг кылган ак пестүү бадыыттарга гранит бедигээн кырында тургускан хүлерден шуткаан тураскаал чылганарның мурнунга костүп келген. Оон авторлары — РСФСР-ниң улустуң чурукчузу О. Комов биле РСФСР-ниң алдарлыг архитектору В. Нестеров.

Найысылал гарнизонунуң дайынчылары, суворовчулар алдарлыг орус полководчуга дайынчы бөлүүл кылып, «Байырлыг чысқаал-биле эрткен.

(СӨТА).

СЭКП ОБКОМУНГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Дүүн партия обкомунга СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшининиң МАРН ТК-ның кежигүннери, МАРН Завхан аймак комитединиң бирги секретары Б. Бегзсурэн, МАРН Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары Г. Бизья олар-биле ужуражыышкыны болган. Тыва АССР биле МАРН-ның Завхан база Убса-Нур аймактарының аразында байыралчы харылзаалараны улам ыңай хөгжүдерининң айтырыгларын ужуражыышкынына чугаалашкан. Тываның болгаш МАР-ның поэка аймактарының ажылчы чоннарының аку-дүшпа найыралы чылдан чылче быжыглап, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ажылдың дуржулга солчулгазы улам хөй талаалыг база үре-түңнелиг болуп турарын демдеглээн. Ужуражыышкын үезинде Тыва АССР биле МАР-ның Завхан, Убса-Нур аймактарының аразында 1982—1983 чылдарда байыралчы харылзаалараның планнарынга ат салган. СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери ужуражыышкынына киришкен.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чеднишкинниг эгелээн. Январьда тудуг-монтаж ажылдарының планын керээлиг ажылдар талазы-биле 108 хуу, боттуң күжү-биле 151 хуу күүсеткен. Эргелелдиң 4 тудуг участоктары онаашкан планнарын күүсединкеп.

Улангыя Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар № 18 чурттарга бажыңныын болгаш эмнелге комплекизиниң дузалал объектилериниң тудуун кылып турар А. Е. Списинниң № 3, тудугжуларга тудуп-турар 32-квартира-

КЫШТЫ ӨТТҮР—АЙЫЫР СИГЕН

— Чаа төрээн, төрүүр чыдаан болгаш оътка четпес апарган бир чүс хойну ситеңшедин тур бис. Ам сигеним төңүн тур, бо хойларны даарта одарже үндүреринден эске арга чок ийин—деп, кадарчым арай муңгарап ор. Оон коданынга кыштаглаашкын эгелээнден бээр эвээш сигеп, чартык машина сула, он беш шоодай сиген далганы дүшкен. Ол-ла. А хойнуң төрүүрү түлүктээн. 416 хойнуң 220-зи төрээн. Бо үеде мал чеминиң чүгүлазы кажапгы-зыпдан-даа артык деп чүве кымга-даа билдинигир.

Хойжуның адын Биче-оол Чамлы дээр болду. Бии-Хемде «Хадың» совхозтуң Суглуг-Хем хойжу бригадазының малчыны. Оон дузаланчы кадарчызы — пенсионер Кыртыс Маадыр-оол. Сакманчылары — кадайы Нацзалмаа биле Леонид Дундуй-оол. Олар шупту февраль ортан үезинге чалыр кызымак ажылдап келгеннер. Оны ажаап алган хураганы-даа (шупту менди), ажааган малының деңгели-даа (ам-даа шыырак) бадыткап турар. Биче-оол Оюповичиниң бо чылын чүс хойга онааштыр 90 хураган алыр социалистиг хүлээлгезинден он хураган ажа берген. Моон соңгааргы байдал, Сояк-Аксының одар-белчиири эки-даа болза, мал чеминиң чедер-четпезинден улуг хамаарыжыр.

Кадыр-Орук-Аксында коммунист Биче-оол биле Вера Шавылар 370 тогду кадарын орар. Оларның бежени азырапда турар. Азырапда малдың моон соңгаар улам ковудээри чугаажок. Ынды тур бүүже, ында сиген база эвээш. чүгле ийи-үш хүнге четчир хире. Үк малчын ол тоңүн турар сигенинден эске кадыг-даа мал чеми совхозтан ап көрбээн.

Суглуг-Хемде мал чеминиң эвээжкин малчыннар шупгузу билир, ынчангаш малга хөйнү бербес, камнаар. Мал чеми четчир турган болза, азыраар малды коданга ковудедир артырып, азы чаш хураганның хойларның одарже үндүрбес үезин элээн узадып-даа болгай. Ынды турбуже совхоз төвүнден мал чеми, мында курлавыр мырыңай үзүлгүже сөөртүнмейн турар.

Кадыр-Бедикте Шавылдай Коңзап-оолдуң коданында 340 хой бар. Оон дең кезии төрээн, төлү шупту менди. Коңзап-оол Оюпович дузалакчы кадарчы Борис, сакманчылар Тюба, Римма, Роза болган Сазыг-кыс, Сазыг-оол Шавыт хойлар эки ажылдап турар. Ынчалзажок бо коданда чаш-гыс хүнге безин четчири дегей сиген арткан болду. Суглуг-Хем бригадазы эрткен чайын 75 тонна сиген белеткээн. Ол хире сигеннин үзүн кыш дургузунда малга чедиишпези билдингир. Үк сигеннн бригаданың сес кодазынга үлээрге, бирээзинге-ле ортумаа-биле 10 тонна безин четпес, а бригаданың бүгү 3800 хоюнуң бирээзинге-ле 19-ла килограмм онаажыр. Бо чылдың 2 муң ажыг хураганын, малчыннарның аът малын, сигеннің төктүр-чайлырын сапаваска безин ыңдыг. Үк сигеннн оскээртен келген улус оорлап турган таварыл-га база бар. Ынчан кээрге, чазы-биле чугаалаар чүве болза, хой бүрүзүнге чаңгыс айыыр безин орта четпес сиген онаажыр-дыр. Хоокүй хойнуң, чаңгыс-ла хойнуң кышты өттүр чиир чүвези ол.

Февральдың 12-де, бригадир Сергей Балчырның чугаазындан алырга, 18-ле тонна сиген арткан. Мындыг байдалды «Хадың» совхозтуң директору Афанасий Тыхеев биле кол зоотехник Иван Петкевич билип тура-ла, бо бригадаже мал чеми сөөртпейн турар. Кышты кыштадыр чаңгыс машина комбикорм, дөрт машина сула, алдан шоодай сиген далганы келген. Ол-ла. Ону коданынга үзүлгүже, хой бүрүзүнге хуваары безин берге. Ынчангаш чамдык коданнарда даваны тастаан азы күжү бакселраан иттерни болгаш төрээн хойларны малчыннар одарже үндүрер ужурга таварыкшы турар. Мындыг малды кыш ажырып алырга-даа, күрүпеге садар шынарынга чедирип алыры белеп эвес. Моон хой ажылының экономиказы камналгалыг болуп шыдавас.

К. ЧООДУ.

Тувинская республиканская ботека
Национальная краеведческая отдел

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

СОВЕТТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Ниитиниң малын кыштан хүр ажырары—хүнүң чугула айтырыы. Бо ажылче Советтерниң канчаар кичээнгей салыш турары оон эки үреттүнделдиг эртериңе чугула рольдуг болуру билдингир. Чеөи-Хемчик районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң хөй нуруузу бо талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны организастап чорудуп турары малчыннарның бо чымыштыг ажылыңа улуг идиглиг болуп турар.

Районнуң мал ажылдакчылары, СЭКП ТК-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерни удуртулга болдурбушаан, ниитиниң малын кыштан хүр, менди ажыргаш, оон-биле 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириңге үндезинин тургузар дээш кызымак ажылдан турар. Малды кыштан менди ажырар, кышкы үеде мал продуктуларын бүдүрериң эвээжетпес талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыларының эгелээшкинин районнуң малчыннары бүрүн деткээш, кыштаглаашкыче чүгээр организастыг кирген.

Амгы үеде районнуң совхозтарында 163620 ажыг шээр мал 355 кыштагларда, 10480 ажыг бода мал 39 коданда база 1600 ажыг чыагы мал, 750 ажыг хаван кыштап турар. Ол малдарның кол нуруузунуң кышкы байдалы чүгээр болуп тураа-даа, чер болганда дески эвес дээрниң баш удур демдеглээр херек.

Эрткен чай кандаашкынның болганы-биле ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузуп алырынга берге байдалдарны тургускан болгай. Совхозтар бар аргаларны ажыглап турлаш, элээн мал чемнерни белеткээн, оон ниитинде 4000 тонна саваңны Омск областан белеткээн. Ол мал чемнериниң элээн хөй чарыгдаттынган, артканы кыш төнчүүнге четпейн барып болур. Моңу барымдаашаан, районнуң 6 совхозу Өвүрүнүң Ак-Чыраадан хынртының белеткээрин чорудуп турар.

Кыштың эгелээнин район девискээрниңе чаңгыс ай эвес болган — чамдык черлерге улуг хар күскээр кыжын-на чаашкан, кыштаглаашкынга варын байдалды тургускан. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының девискээрниңе кыш эгезинде-ле улуг хар чаттанындан 14 коданг шээр малды Ишкиннер баштарындан шынааже кожуруп киирер ужурга таварышкан. Совхозтуң удуртулгаашыл, специалистериниң, организастыг ажылды шалып чоруткаындан ол шүүттүг ажыл кыска хуусаада бүдүрүлгеп.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттирер талазы-биле кадаа Советтерниниң болгаш ажыл-агыйларының сорулгаларын район Советиниң сессиязынга чугаалашкан. Анаа кыштаглаашкын ажылдарын оперативтиг шиитпирлээр талазы-биле район штабын райкүүском дараазы Д. С. Күүларны баштаар тургускан. Сессия соонда штаб болгаш кадаа Советтер бо чугула кампанияны шиитпирлээр талазы-биле чамдык ажылдарны кылган.

Улус депутаттарының Алдан-Маадыр болгаш Бора-Тайга кадаа Советтери боттарының девискээрлериниде «Алдан-Маадыр» совхозтуң шээр болгаш бода малдарының кыштаглаашкынын доктаамал хайгаралда тудуп турар. Бо Советтер малчын коданнарда депутаттар бөлүктерин, постуларын тургускулаан. Суурларда коллективтерни, агитквартилдарны коданнарга болгаш фермаларга быжыглаан. Олар малчыннарга практиктиг дузаны үргүлчү чедирип турар. Чижээ, кадаа Советтерниң девискээрниде суурларда агитквартиралар боттарынга быжыглаан кыштагларының кажаалаларының ондо-биле тургаларын дооскан, ам ийиги удаазынче кирген.

Алдан-Маадыр кадаа Советтиң хойжу бригадаларында депутаттар Д.-Н. Ч. Ооржак биле О. Д. Монгуш оларның удуртканы депутаттар болүктери ай санында кыштагларга ийи хыналдаларны кылып, илерээн четпестерни дүрген чайладырын чедип ап, эки дуржулганы шептередир ажылды чорудуп турар. Чижээ, депутаттар болүү кышкы одарларны камнап, чөп ажыглаар дээш малды күзеглерге үр тургузарының, харын-даа ботчанган одарладырының талазы-биле хойжу О. Монгуштуң дуржулгазын малчыннарга тайылбырлаан. Оон түңнелинде элээн хөй кыштагларның кышкы одарлары камнап алдынган.

Кадаа Советтериниң ап чорудуп турар бо болгаш өскедаа хемчегларниң түңнелинде совхозтуң төрээн 9 мун ажыг хонуң хураганнары менди доругуп турар. Ол болза төрүүр 100 хойга онааштыр ам бээн 78 хураган алдынганы ол болур. Совхозтуң бода малының фермаларында болгаш коданнарында малдың ниити байдалы база багай эвес болуп турар. Ол кышкан Чыраа-Бажы, Чыргакы, Шеми, Хайыракан кадаа Советтер мал кыштаглаашкынын үргүлчү кичээнгээ ап, малчыннарга дуза көргүзер талазы-биле боттуг ажылдарны организастап келген. Ылаңгыя малдың чаш төлүүге эргежок чугула витаминниг чем болур шиви будуу, терек шаңдазы белеткээрни бо Советтер эки организастаап, баштай белеткеттингенгерни кыштагларда бүрүнүбиле чедирген.

Үстүнде демдеглеттингеп чамдык эки түүлдер-биле чергелештир мал кыштаглаашкының организастыг болгаш эки түңнелдиг эрттирерни хандырар талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар Советтер база бар. Оларга Хорум-Даг, Баян-Тала, Ишкин болгаш Хөндергей кадаа Советтерни хамаарыштырып болур. Бо кадаа Советтер мал кыштаглаашкынының дугайын хуралдарга чугаалажып, янзы-бүрү доктаалдыштырларни хүлээп ап тураа-даа, оларны ажыл-херек кырынга четпес боттандырып келген. Малчын бригадаларда, фермаларда депутаттар болүктериниң, доктаамал комиссияларның ажылын дээштиг кылдыр организастап шыдавайн, кыштаглаашкының хүн бүрүде байдалын кошкак контролдап турар.

1980-81 чылдарның мал кыштаглаашкынында төрүүр коданнарны сакманчылар-биле хандырарын чугулаган кергеш, ону эки шиитпирлээн турган. Харын оон ачызында район эртнеп чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 84 хураганны камгалап алыр аргалыг болган. Бо чылын бо айтырыгны СЭКП райкому, райкүүском чидин-биле тургусса-даа, малчын коданнар сакманчылар-биле чедир хандыртынмаан. Ылаңгыя «Октябрь-30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Хөндергей» совхозтарга 18-тен 42 чедир сакманчылар четпейн турган. Бо чылдагаашның үржүүдан чамдык малчыннарның коданнарында малдан чаш төлүү хорамчага таварышканы илерээн. Бо дээрге кадаа Советтер күүскомнарының шиитпирлежир ужурлуг айтырыы-дыр.

СЭКП райкомунуң болгаш кыштаглаашкын талазы-биле штабтың шиитпирин ёзугаар неделяда ийи катаң малчынларже үнүүшкүннерни кылып турар. Аңаа райкомнуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, кадаа ажылагый спецвалистери, эмнелге, садыг, амыдырал хандырылга организацияларының төлээлери киржип турар. Ол болза кыштаглаашкынының чугула болгаш далаштыг айтырыгларын шалыпкын шиитпирлээрниге идиглиг. Ыядыг үнүүшкүннерни сөөлгү үеде «Хөндергей», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтарга кылган.

Районда ниитизи-биле мал чемнери элээн бар-даа болза, оон курлавырлары четчир деп болбас. Ынчангаш аңаа немелде кылдыр хынргышты, шиви будуун, шаңданы белеткеп турар. Ол ажылды улам күштелдирер апаар. Ынчангаш мал чемнерни камналгалыг болгаш чөп ажыглаарын дээш ажылды чорудары, контрольду күштелдирери кадаа Советтериниң, оларның күүскомнарының, доктаамал комиссияларының болгаш депутаттар болүктериниң, улус депутаттарының болгаш улусчу контролёрларының амгы үеде чугула сорулгаларының бирээзин болдур.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирерин ханыпрары-биле чергелештир, бирги кварталда мал продуктуларын күрүнеге садарының планын күүседирип чугула сорулга болуп турар. Район бирги кварталда 730 тонна сүттүү-370 тонна эттиг күрүнеге садар. Бо талазы-биле даалгаларын ажыл-агый бүрүзү күүседип турарыпче кадаа Советтер чогуур киирээнгейни салган турары эргежок чугула.

Д. КАРА-САЛ.

райкүүском даргазының оралакчызы, кадаа ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальныгы.

Барыын-Хемчик район.

ҮЛЕГЕРЛИГ

Идеология ажылының дуржулгазындан

Таңдының хереглекчилер ниитилелиниг коллективиниң мурааунда районнуң ажылчы чонун садыг-биле хандырарын улам экижидер сорулга салдынган. Райпо баштаар черн (даргазы М. С. Коломысова), партия организациязы (секретары Г. Е. Шамонина), профсөвилел комитеди (даргазы В. Е. Подольская) кооператорлар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың дээштиг болуруниче, оон киженидикчи салдарын улам бедидеринче кичээнгейни шыгты тургускан. Оон түңнелинде коллективтиң кежигүннериниң чарыштың мурнуку одуруунче үнүп туралрының саны көвүдээн. Бо чылдың январь айның түңнели-биле район төвү Бай-Хаак суурда идик садыы (эргелекчизи И. Кудрявцева), ном садыы (эргелекчизи Т. Разумова), Кочетово суурда аъш-чем садыы (эргелекчизи М. Таль), № 2 болгаш 5 автомагазиннер (эргелекчилери Н. Шуров, Н. Горячев) оларның чарыштың тинлекчилери болганнар.

Магазиннериниң, кооператорларның социалистиг чарыжын ниити, будуруге хүралынга чугаалашкап, ай, квартал аайы-биле түңнеп, тинлекчилерни шаңнал-мактал-га киирери эки чанчыл апарган.

Кадрларның билиин, профессионал мергежилин бедидеринге политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң районда тургустунары дөрт школазы улуг рольдуг. Школаларның пропагандистери «Пропагандистиң билиин, идейлиг бүдүрелин болгаш организакчы талаитызын бек чылдың улуунге» деп принцип-биле ажылдап, бо хүнгерде школаларның 113 дынакчылары «Марксизм-ленинизминиң үндезиннери», «СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказы», «Камналга, хумагалал дугайында» курстарны өөредип турар. Тодаргайларга, политэкономиктиг билиг бедидеринин школазының пропагандизи И. К. Булатова 23, ниитинин чемнемилге черлериниң ажылдакчыларының экономиктиг билиг школазының пропагандизи З. С. Тас-оол 26, садыг ажылдакчыларының ортуман звеноунуң экономиктиг билиин бедидер школазының пропагандизи Л. Е. Голубева 53, комсомол өөредилгезиниң пропагандизи В. К. Ооржак 11 дынакчыларынга өөредилге чылының үезинден бо хүнгерге чедир дерттен эвээш эвес кижиэлдерни үүктел чок эрттирип келген. Программада көрдүнген кол темалар-биле чергелештир күш-ажыллын мурнакчы дуржулгазын болгаш технологиязын нептередир сорулга пропагандист бүрүзүнүң мурнунда салдынган. Үстүнде көргенивис пропагандистерниң пропагандист стажы үш чылдан ашпайн турар. Чүге дээ олар дагдынычылардың оруун солаан, коллективте дагдынычылар үевүделиниң кижизиткенгери-дир. Ам оларның ийизи-биле какпы таныжыптаал.

Владимир Кожай-оолович Ооржак, Комсомолчу. Аныяк пропагандист. Ол пропагандист деп харыысалгалыг даалганы бир дугаар чыл күүседип эгелезе-даа, аңаа ак сеткилдии, кызымаан көргүзүп, коллективтиң бүзүреливе төлептиг болуп, идепкейлиг ажылдап турар. Ол Красноярскиниң кооперативтив техникумуун 1981 чылда дооскан, бо коллективке организас-массалыг ажылдар инструктору боон ажылдап кирген. СЭКП райкомунуң политиктиг чырыдыышкын кабинединден ажыктыг сумелерни ап, библиотекалардан литературалар номчуп турган, кичээлдерге ыяк белеткенип, техниктиг херекселдерни ажыглап, диаграмма, плакат чижектиг көргүзүг материалдарны ажыктыын билип, ажылынга элээн шуудан бар чыдар. Пропагандист мергежилге ажылдаарының моон сонгаарты план-сорулгазы ында улуг. Владимир коллективинде идепкейлиг хөй-ниитичи.

Пропагандист Зоя Сергильдеровна Тас-оол. Аныяк коммунист. 3. Тас-оолдуң пропагандист стажы ийи чыл. Онаашкан ажылынга харыысалгалыг, биче сеткилдиг, бодунга болгаш эш-өөрүнге негеледелиг боорга. Зоя Сергильдеровнаны коллективи хүндүлээр, ону мактаар. Ол кичээлдерге чүгле бодуу чааскаан лекция номчуп турбас. Идепкейлиг дынакчыларының күжүнге даянып ажылдаары — пропагандистиң арга-дуржулгазының бир эки талазы ол. Кассир Л. Кулумаева, повар О. Чистобаева, чем үлекчизи У. Чашоол, төп столовая эргелекчизи М. Пашкевич болгаш ескелерни-даа ол идепкейлиг дынакчыларының санынга адап, билиг-мергежилге сундулгаларга ол чоргаарланып турар. Зоя Тас-оол Красноярскиниң кооператив техникумун 1974 чылда дооскан. Бо коллективте 1977 чылдан эгелеп күш-ажыл төлевириниң талазы-биле экономист болуп ажылдап келген. Ол ам СЭКП райкомунуң чанында ажыттынган аныяк коммунистерниң школазында өөренип турар. Билиг-мергежилин бедидер дээш шудургу демисежин чоруур аныяк коммунист Зоя Сергизьдеровна Тас-оол пропагандистерниң район болгаш республика масштабтыг семинарларындан черле чыда калбас.

Райпо коллективинде дагдыныкчылар, аныяк специалистер, хереженнер, профилактика төвүлелдери болгаш эш хуу суду, партия, профсөвилел, комсомол организацияларының-биле кады ажыл-агый, кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турар. Кадрлар ортузунга кижизидилге ажылын шын тургусканы-биле, дагдыныкчыларның кеску ажылы болгаш политэкономиктиг өөрелилгениң белин деңнелде чоруп турарыы-биле бо коллективтиң районда бүгү талабиле эки диртин турары таварылга эвес.

Көскү агитациязы кандыгыл? Ол кооператорларның социалистиг чарыжының канчаар чорун турарын тайылбыр чокка-ла төөгүп, коллективтиң ажыл-ажыдырын бүгү тала-биле чырыдып турар. Конторанын коридорунда, кызыл-булуңда дерээн «Күш-ажылдың хөөчүнүүлери», «Олар Төрээн чүртүн камгалап тораан», «Бистиң дагдыныкчыларывыс», «Конституция — Үндезиин Хөөлүү» болгаш ооң-даа өске стендилерден, көргүзүг, социалистиг хүлээлгелер самбыраларыкдан коллективтиң эрткен бүдэ амгы үеде күш-ажылчы төөгүзүн кижи билип алыр.

Көскү агитациянын кижизидикчи ролюн чедир үнелеп, ону мындыг бедик деңнелге чедир тудуп турары ында партия организациязының хүн бүрүде кызымак, төлергай сорулгалыг, идеозогтуг, политмассалыг болгаш кижизидикчи ажылының түңнели болур. Ынчалза-даа чамдык партийжи-политиктиг айтырыглар талазы-биле көскү агитацияның бедик идейлиг, үран-чечен деңнелин, оперативтиин бала дээштиин чедип алыры амдаа четпейн турар. Оны ажыл-херек кырынга боттандырары сонгаарладып болбас кол сорулга дээрээн партия организациязының секретары Г. Е. Шамонина, чүрүүчү-шимекчиниң хүлээлгеин күүседип турар. В. К. Ооржак мииндп чугаалап турар.

В. САТ.

КАЖАН АЖЫЛДААРЫЛ?

«Хемчик» совхозта хойжу ийи бригада бар. Бир дугаар бригаданың 3680 хонуун 2277-зи ооддапкан болгаш 2265 хураганны, а ийиги бригадала шупту 3759 хойнуң 2282-зи төрээн, оон 2282 хураганы малчыннар камгалап алган. Хомушку Базыр, Бора-оол Саая, Андрей Донгак дээш өске-даа хойжуларының коданнарында мал ооласшкыны дооступ турар, хураганнары шупту четче-менди камгалаттынган.

Аалдарда мал чеми бар, сугбиле хандырылга багай эвес.

Ынчалзажок совхозтуң девискээринде бар беш кулуктуң кайызы-даа ажылдавас, үреликк. Суг сөөртүр чоласпыларының ажылын ол дыка арталып турар.

Ажыл-агыйның удуртукчулары (директору О. Сарыглар, партком секретары У. Монгуш) кулуктарны дарый септедип, ажылдадыр талазы-биле хемчеглерни кажан ап чоруларыл?

А. ЕВРОП.

ДООСТУР ЧӨТКЕН

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырында мурнакчы хойжуларның бирээзи Туран-оол Хомушкуунун коданында хой ооддаашкыны доостурунга чоокшулаан. Ында 416 хойдан 380 хураган онча-менди алдынган болгаш оларның ажаалдазы эки дениелде.

Аныяк коммунист эрткен чылын 100 хойдан ынча хураганны, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргын алган.

Ол бо чылын ССРЭ-ниң тургустугаынындан бээр 60 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: (ортузунда) бригадир З. Монгуш малчын өг-бүлениң кежигүннери Көвеймаа болгаш Туран-оол Хомушкулар-биле чугаалажып тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Партия организацияларында

КАМНАЛГАКИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкыйы планнан ажыр генератор бүдүреринге артык металл чарыгдаваан. Ооң дугайында бүдүрүлгеде партком секретары А. Янков мынчаар чугаалаан:

— Мурнунда алганы прокадынга немей металл албайн продукцияның озулдезин чедип алырын бо беш чылда бистиң коллектививис хүлээнгеп. Металлдың болгаш ескедаа материалдарның камналгалыг чарыгдалының талазыбиле бүдүрүлгениң инженерлериниң ажылдап кылган калбак программазын партиом өөренип көрген болгаш бадылаан. Ооң түңнелдерин коммунистерниң ажык хүралдарынга үргүлчү чугаалажып турар бис.

Конструкторларның ажылдап кылган түүлдериниң ажыытыг болурунче кол кичээнгей салдынган. Лабораторияларда ажылдап турар конструкторлар кылыгларның материал чарыгдалын кызырар айтырыгларны шиитпирлеп турар болгай. Курлавырларны хумагалыг ажыглаан дээш шаңнап мактаар системаны базэ көрген. Коллективтиң дилел тывыышкыннары эки түңнелдерни берип турар. Чижээ, Саян-Шушенск ГЭС-ке чүдүрүп чорудупканывыс генераторну белеткээрингге дашгыкы фирмаларның ындыг машиналар кылып турар материалдарындан ийи катап эвээшти чарыгдаан бис.

«Ажылчын эстафетаның» принцивин ёзугаар чарыштыг дээштиг болдурганы улуг идиглиг болган. Ооң негелделерин ёзугаар адырлар ажылдың бүгү чорудулгазының дургузунда эң-не эвээш материалды чарыгдаар деп күлээлгени алганнар. Чаңгыс наряд-биле ажылдап турар коллективтер дыка камналгалыг ажылдап турар дээрзин парткомнуң кылган аналиги бадыткаан. Ынчангаш күш-ажылдың бригада аргазынче шилчиир дээш ораларамыышкынны кылган.

Партиом секретарының столунуң кырында «Техниктиг депшилге. Доктаамал контрольга алыр» деп бижиктиг папка чыдар. Ол дээрге бүдүрүлгениң камналга дээш демисселиниң программазыдыр. Оларның бо беш чылда камнап алыр металлындан күчүлүг 50 генератоону кылып болур.

Л. ПОЛИЩУК,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

ЧЕМПИОН

Совет көдээниң кижилери

Эшкен-Чер аксында кыштатта 170 баш инекти Фатей Хомяков биле Вячеслав Долзат ийилээ азырап турганнар. Кыш берге болган. Аргаи-дорган чүве көвүдээп. Ынчангаш хөй инекти азырап ажаарынга ийи-ле кижи кайын четтигер. Коданның кол кадарчызы Фатей Алексеевич Хомяков кол зоотехниктен каш-даа катап негээп.

— Хамык инектер ат болду, Анастасия Владимировна! Ийи кижи кеңгүс четтикпейн тур бис. Азыраар, көдүрер чүвелер эндерилген. Ажылчын күжү херек. Күстеп эгелеп аазап келдиңер, ам черже кажаң күүсеттиңер чүвел? Бир эвес немей кижи бербес чүве болза, мал өлзе харыылавас бис. Ол силерниң эктинерге салдынар апаар.

Анастасия Владимировна Морозова малчының чоптуг неделдезин чүрээниң ханыындан билип, сагыш човаң орза-даа, мынча деп ужурчовун чугаалаар:

— Фатей Алексеевич, сиэрни эки билип тур мен. Дузалажыр кижи херек дээрицер-де чөп. Таптыг таарыжыр, ынаар кижи тывылбас чүве-дир ийин. Ынавас улустуң күш-биле албадап эккээр эвес. Кызып шыдажып көрүңер. Таап-даа тыпты бээр ыйнаан.

...Кышкы кыржың хүнгерниң бирээзинде Анастасия Владимировна Морозова бо халдын келген. Оон долбанныг кызыл чаактарында, дозураш карактарында өөрүшкү илден. Ол машиназындан дүже сал-ла, кадарчылар-биле мендилешкеш, чанында турган аныяк эрже айыткаш, чугаалаан:

— Аазаан чүвеш үш чыл маңнаар дижир болгай. Мен азазашкымымы ол хире-даа чедирбейн күүсеттим. Силерге дузалажыр, инектер азыраар кижи бо.

Кол зоотехник ынча дээш, эдертин эккелгеш Георгий Мацкевичиниң кадарчылар-биле таныштырган. Чогдурлапчак сегел салдыг Фатей Хомяков ашак хын дээп аныяк эрни черзилээп хевирлиг, будундан бажынга чедир эргий коргеш, хыраалай берген салын суйбавышаан, мынча диген:

— Бистиң бо ажылывыска арай-ла көк-кажык-тыр ийин. Ынчалзажок «сагыш четтиртир» апаар-дыр бис. Чүл, Гоша, күзелиң-биле келдиң бе? Азы даргалар дужаанты бе?

Гошазы окпан-чикпеп, тывызык ашакче көргеш, чазык хулумзуревишаан, шыпна сеткили-биле сөглээн:

— Барын инектең азыражып көр деп дилээрге келдим. Ойталаарга эпчок ыйнаан. А ажыы-биле чугаалаарга, мал азыраң, ажаан чорбаан кижи мен ийин.

— А мурнунда чүнү кылып чораан сен? — деп, Фатей Алексеевич демгизинче кажаршыргыы көргеш, айтырган.

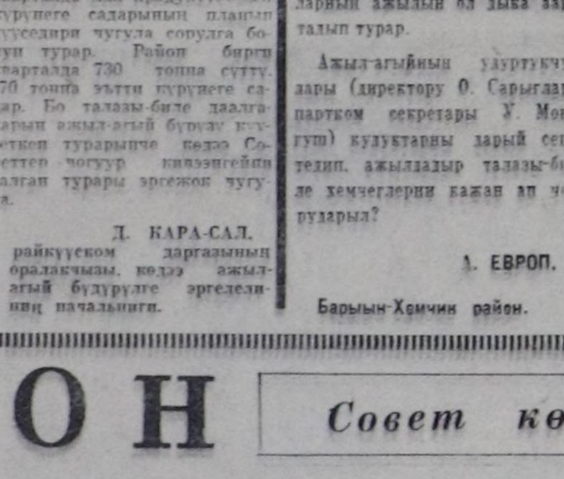
— Тудугга ажылдап чораан мен.

Георгий Мацкевич Ильинкага күдээ болуп, Саян артындан үр эвесте чедип келгенин сактып каап, Фатей Алексеевич ойнай-сылдай хөөрээн:

— Хүрек-дайның маңнакоор, хүреген оолдуң күжүн көөр чүве болгай, Гоша. Сээң күжүңүн көөр апарган-дыр бис. Күзел турда, күүсеттинмес ажыл кайда боор! Малчын-даа боон шыдаар.

Георгий Иванович Мацкевич 1973 чылда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка мынчаар малчыннай берген.

Ол 1972 чылда харлыг баштыг Саяи ындында кожавыс Хакас автономнуг областың Даштың районундан Каз-Хемниң Илынка суурда кадайының төрелдеринге аалдап келгеш, ол-ла хевээр аңаа, Таңды-Уулаңың эдээнде каасчараш бойдус-чурумалдыг черге таарыжып чүртүп берген. Бодунуң баштайгы тудугжу мергежилдин малчынның амыр эвес, чымыштыг ажыбиле солаап, чаа чүрттаан черинге алдар-атка-даа четкен.

...Неделя хире үе эрткенделе ажылдың аар-бергези Гошага билдинде берген. Ынчан кыжың инек ажаан азыраарынга кандыг-даа механизация чок: бүгү ажылды холбиле кылыр. Оон туражук мал чеми сигенни бээри кадарчылар боттарын аът-биле шанактаң сөөртүр.

— Че, Гоша, кашпагай, шалып кижи шанактангаш, кагар-да! — деп. Фатей Алексеевич чарлык болур. Ынчан коданның бол даамалы ол. Өске кадарчылар оон сөзүн дыңнаар, айтыышкыны-биле ажылдаар.

Ырак черден чаңгыс шанак-биле сөөртөп сиген хөй инекке чим четпейн баргылаар. Ынчан кээрде, четчир курлавыр тургузуп алырыбиле Гоша ийи аътты шанактааш, дүне безин хаан эвес сиген сөөртүп чоруп турган.

Оон Георгий үжүй берген чаагың үлдүргей хар-биле шаанга киир өгеп тургаш, ирей боорда эргиин алгылаар. Баштай кээрде кыстарныы дег, кызыл долбаңныг турган оон чаактары кышкы соокка донуп үжээниидеп шала часкаар артында каррыгылай бергилээн.

Хире-хиреде Гошазы дедирлеп-даа бергилээр:

— Ядараан, трактор безин чорутпас, чоонган колхоз боор. Аът-биле чеже-ле мынчан түрээр! Соксаайн дээш...

Ынчан чогдур салдыг Фатей Алексеевич оозуңуң эктиниден, адыгнымы дег улуг холуңуң хаваргаш шат-ла хөмнелип калган адыжы-биле часкагылаап, көгүткүлээр:

— Гоша, бис чүгле сенден туттунуп тур бис. Оон башка ат боор ийик! Сен ам кээп «соксаайн» дээриңге кайын тааржыр. Ушкарганнай чедирер деп чүве бар. Демешкенней туюлунга чедирер херек.

Малчыннаан баштайгы кыжы ажыңнады хаарган соогубиле, хар-дүвүзү-биле Гошага уттундурбайн артып калган. Чаа мергежилди шингээдип, алырыпче оон оруу чиик эвес болган. Ынчалзажок кежээ, кызымак, тура-соруктуг эр ийи хөөчүн малчын — Фатей Хомяков болгаш Вячеслав Долзат оларның деткимче-дузазы-биле бергелерни ажыл эрткен...

Ильинка суурдан ырак эвесте, Сой хемниң оң талакы эриниин кырында, кара шивилер-биле хаажылаттынган ажыкта, мал турлаажыга кышкы хүн Таңды-Уула бажынга саадапканда, бардывыс. Совхозта семиртир мал азыраар мастерлериниң бирээзи — Машкевич ында ажылдап турар болду.

— Оон бээр ам тос чыл гулаан. Тос-тостуң соогу ажыңнады хаарып турда, шанакка сигенни долдур салып алыры ындыг амыр бе!

Георгий чамдыкта мырыңай кышкы узун дүн орту чеде бергейде, сиген сөөртүлгезинден ээп кээрге, Фатей ашак алгыра бергилээр:

— Гоша, чазгын шак доца берип-тир! Ана ак тос-ла. Дүргеи хар-биле дүрбү!

Георгий чамдыкта мырыңай кышкы узун дүн орту чеде бергейде, сиген сөөртүлгезинден ээп кээрге, Фатей ашак алгыра бергилээр:

— Гоша, чазгын шак доца берип-тир! Ана ак тос-ла. Дүргеи хар-биле дүрбү!

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ Н. А. ТИХОНОВТУҢ

„Асахи“ солуннуң (Япония) редакциязынын айтырыгларынга харыылары

(Төнчүзү. Эгезэ 1-гэ арыда).

садыг-экономиктиг болгаш өске-даа харылзааларны үрээриниден өске чүү-даа берип шыдаваан боттарынга билип алыры эргежок чугула.

Совет-америк харылзаалар күүгүргек дипломатиига хандыкпылдын изиниге алыпкан кеди чок политиктиг ойнунуң объектизи болу берген турарынга удур бис. АКШ-биле бир дөмей, доктаамал туруштуг харылзааларлыг болур дээш бис. Ынчаарга кандыг-бир маргылдааглыг айтырыглар тыптып келзе, ындыг айтырыглардан чайлаарының аргазы чок болгай, оларны кыжаныышкынзарже болгаш ыйдар оралдажыышкынзарже суидукпайн, харын чугаалажыышкынар столунга олурупкаш, санал-опалдарны солчурунуң, чугаалажырының аргазы-биле шиитиирлезе чогуур. Ол хамыктың мурнунда дайынның болгаш тайбынның айтырыынга шуут „харыыларын болуп шыдавас дээрзи болуп шыдавас дээш, бодунуң эвилелчилерин харын ол орукче кирп чыгап турарыбиле байдал ханылап бар чыдар.

Делегейде шериг күжүнүң талазы-биле дең кылдыр тургустуунуң келген байдалды бодунга ажыктыг кылдыр үрээр дээр Каттышкан Штаттарның оралдажыышкынарында перспективалар чок дээрзин моон-биле хөлбашмыр опталап демделээрзи күзенчиг-дир. Күштүң болгаш албадашкынның дылын дипломаттыг харылзажылгаларга иептередир дээр чүүл база, Вашингтонга чүүдаа бербес. Оны эрте-дегийт медерел билип алыр болза, ол чорук бүүдеге, оларның аразында АКШ-тың бодунга-даа, удам эки болур ийик.

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында Женевада чорун турар чугаалажыышкынарга чогуур боттуг шиитиирлер чедип алдынган турарын Совет Эвилели чугула ужурдуалыг кылдыр көрүн турар. Ынчалзакок чугаалажыышкынар-биле хөлбаштыр АКШ-тың туружуунда кижи сеткилин кодуруулдуушку дег чүве амдыызында чок. АКШтың администрациязының көдүрүү турары «нулевой» вариант дээр чүве, чүгле ады ындыг чүве-дир ийин. Херек кырында ол дээрге, бир-ле болза, «чедир чепсегленир» дижир чүвезиниң дугайында НАТО-нуң планын боттандырарынга, чок-ла болза. Совет Эвилели чепсегленишкинин чайгыс талаглыг дүжүрүүн дээр бодалга кордаттынган чүве-дир — ол чогум утказыбиле алырга, бир дөмей-дир — Европада шериг күжүнүн талазы-биле дең кылдыр тургустуун келген байдалды уроор, харын-даа улам улуг хемчээлге, күш талазы-биле ажыын турар чорукту АКШ-ка хандырар оралдажыышкын кылыр сорулгалыг чүве-дир.

Ындыг хевирлиг туруш кайы-кайызынга таарыжып болур хире дугуржулгага үнделзин болуп шыдавас дээрзи Европада ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының, бот-догуиаан Польша Улус Республикаже карзы ыйдыышкын. Польшага шериг байдалын тургусканың ук чурттарда Европага болгаш бүгү делегейге аймылдыг чүве-дир дижин турар. А тайбыцга херек кырында кыжаныышкын-биле хөлбаштыр АКШ-тың туружуунда кижи сеткилин кодуруулдуушку дег чүве амдыызында чок. АКШтың администрациязының көдүрүү турары «нулевой» вариант дээр чүве, чүгле ады ындыг чүве-дир ийин. Херек кырында ол дээрге, бир-ле болза, «чедир чепсегленир» дижир чүвезиниң дугайында НАТО-нуң планын боттандырарынга, чок-ла болза. Совет Эвилели чепсегленишкинин чайгыс талаглыг дүжүрүүн дээр бодалга кордаттынган чүве-дир — ол чогум утказыбиле алырга, бир дөмей-дир — Европада шериг күжүнүн талазы-биле дең кылдыр тургустуун келген байдалды бодунга ажыктыг кылдыр үрээр дээр Каттышкан Штаттарның оралдажыышкынарында перспективалар чок дээрзин моон-биле хөлбашмыр опталап демделээрзи күзенчиг-дир. Күштүң болгаш албадашкынның дылын дипломаттыг харылзажылгаларга иептередир дээр чүүл база, Вашингтонга чүүдаа бербес. Оны эрте-дегийт медерел билип алыр болза, ол чорук бүүдеге, оларның аразында АКШ-тың бодунга-даа, удам эки болур ийик.

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында Женевада чорун турар чугаалажыышкынарга чогуур боттуг шиитиирлер чедип алдынган турарын Совет Эвилели чугула ужурдуалыг кылдыр көрүн турар. Ынчалзакок чугаалажыышкынар

ЫРААЖЫЛАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң эртем-методиктиг конференциязы бистиң республикавыска бир дугаар болуп эрткен. Анаа республиканың музыка школаларының болгаш ниити билиг школаларының ыры башкылары киришкен. Баштайгы хүнде Кызыл хоорайның № 1 музыка школазының концерт залынга чалатканнар долдур олурупкан. Телевидениениң болгаш радионуң специалистери келген.

Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң баштаар черииң харысалгалыг секретары С. М. Бюрбе үк ниитилелдиң сорулгазының болгаш кылган ажылының дугайында илеткелди кылган.

Дараазында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Тамара Алексеевна Леонтьева эге класстарның өөреникчилеринге үнүү канчаар тургузарының дугайында илеткелди кылгаш, чижек кылдыр районнардан келген музыка школаларының профессионал башкылары 10 кижиниң нота-биле күүседкени уруглар цикли 9 ырны хөй үнге күүседиринге башкы бүрүзү бир ырны дирижёрлап эрттиргени улуг өөредиглиг болган болгаш чалатканнар онза сонуургал-биле дыннап, байыр чедирген.

Дараазында «Ургларның үн өскерлиишкинине чедирыры сайзыралының эртемниң дугайында» илеткелди ыры дирижёру А. С. Капуров, «Ниити школаларга ыры кичээли эрттиреринин спецификазының дугайында» илеткелди № 3 школаның ыры башкызы Г. Г. Коржавина кылган. Ол хүнүң түнелиниде № 7 школаның Малышок аттыг ыры-хөгжүм ансамбliниң концерти болган. Оон удуртукчузу талантылыг хөгжүмчү болгаш физика башкызы А. М. Фирсов.

Бичии В. Симчиттиң өгүү, арыг үнү-биле орус, тыва ырларны күүседкенин, уруглар ансамбли О. Кара-Каттың «Койгун-Хам» деп ырызын уран күүседкенин болгаш өске-даа номерлерни семинарның киржикчилери магадап дыннап, көргеннер.

Дараазында хүн уран түүл школазының сольфеджио башкызы З. К. Казанцеваның ажык кичээлинге олурушкан. Зинаида Константиновна бичии уруглarга сольфеджио эртемин канчаар дамчыдарының аргаларын практика кырынга билдилиг көргүскени чалатканнарга өөредиглиг болган. Оон соонда сайгарылга кылгаш башкы бүрүзү хөйнү билип алганын чугаалап, өөрүп четтиргенин илереткен.

Кызылдың башкы институнуң музыка башкызы В. Г. Ондарның уруглarга музыканың эстетиктиг кижизидилгезиниң дугайында илеткелиниң соонда башкылар бот-боттарының арга-дүржүлгазын солушканнар.

Түнелиниде Кызылдың уран түүл школазының бежен ажыг кижи киржикчилиг хөйнүң ыры коллективи Т. А. Леонтьеваның удуртулгазы-биле концертти көргүскен.

Б. САЯНОВ.

АГИТАТОРЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП Мөнгүн-Тайга райкому агитаторларның болгаш политинформаторларның семинарын эрттиргең. Оон киржикчилери чон ортузунга чорудар беседаларынга ажыглаар эргежок чугула материалдарны, сан-чурагайларны алганнар. Оон ангыда методиктиг сүмелерни оларга бертап. СЭКП райкомунуң ийнги секретары Ш. Кочега семинарга районнуң ажыл-ишчилериниң 1982 чылда сорулгаларының дугайында илеткелди кылган.

Х. ЧҮЛДҮМ.

ДӨРТЕН ЧЫЛ ЭРТКЕН

ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ладынина биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, хаван ажаакчызы А. В. Лазикова олар «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» ужурашканнар. Чоокта чаа олар база катап ужуражы бергеннер.

Москва чоогунда «Галдом» совхоз — алдарлыг ажылагый. Хаван азыраарының арга-дүржүлгазын өөренип алыры-биле дыка хөй улус маңаа кээп турар. Совхозтуң сураг-жаан улустарының дугайын совхозтуң директору Л. И. Вагинов чугаалап тура, чамдыкта мынча дей каапкар:

— Бистиң хоочунарывыстың бирээзи Александра Нефедовна Лазикова чүгле бодуңуң херээжиң мастери эвес, харын, артист-даа деп болур нижи. «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» деп кинону сакты-дыр силер бе?

Ийе, улустуң чүректерин кыйбыңнаткан кайгамчыктыг кино үнүп эгелээнден бээр дөртен чыл эрткен. Чоокта чаа опу телевидение дамчыштыр база катап көргүстү. Миллион-миллион көрүкчүлер база катап-ла оон хөктүг болуушкунарын чаптап, оон маадыры-биле кады оларның амыдыралын бичии када чурттап эрткен.

Кинону Александра Нефедовна база көрген болгаш ол үени сактып орган:

— Ынчан көңгүс бичии мен, чаа-ла хаван ажаан эгелеп турганым ол. Оон мени кино тырттырар улус дузалажырын дилээн. Артист Марина Алексеевна Ладынина-биле таныжып алдым. Ол хаван ажаанчызы Глаша Новиковаңы ойнап турган, а мен оң бир дугаар дузалакчызы апарган мен. Көңгүс чаа торуттүнген хаван оглун кинога улгаттыр көргүскенин сактып тур силер бе? Ол хаван оглун эң баштай мен холга алдым. Азы мындыг таварылга: хаван оолдарының эмисиктерге халчын келири. Кинода ол чер каш-ла секунда дургузунда карап кыпыр. А аңаа белеткел үр болган, харан оолдарын эмисиктерге өөредир үжурлуг турган. Кинога тырттырар будүүзүнде, күжүрлерин бичии ашладыр дээш, чемгербээн. Ынчан оларның алгы-кыжыгы-

Бай-Тайганың Бай-Тал суурда «Алёнушка» уруглар садының кижизидикчилери, ажаакчылары бичии чаштарны төлептиг аажы-чаңга өөредип, кижизидер дээш ажылдап турар. Оон-биле чергелештир олар суурнуң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер. Ылаңгыя бот-тывынгыр уран үүүл бөлгүмүнге доктаамал киржип, талантызын чонга бараалгадып турар.

ЧУРУКТА: садиктиң кижизидикчилери Раиса Дмитриева биле Тамара Кечил-оолдуң хомустап турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Чагааның изи-биле

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

«Шынга» келген бир чагааның авторунуң бижээни болза, арагалаар, шиитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле ажылды СЭКП-ниң XXII съездизи атты совхозтуң парткому, ында кедээ Совет, профэвилел болгаш ВЛКСМ комитеттери чогуур деңнелде тургуспаан дээн. Шүгүмүүледиг фактыларның чамдыызы бадыткаттынган.

«Олег Сат дээрэн Культура бажыңынга оолдар-биле чогушкаш, боо чаза тудупкан, ок кымга-даа дегбейн баргаңы чаяан болган.. ВЛКСМ кежигүнү Валерий Монгуш арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп турган» деп, автор биске дыңнаткан.

Совхоз төвүнге чедип, корум-чурум үрээшкиниериниң өске-даа таварылгаларының барын билип алдывыс. Ажыл-агыйның удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының активчилери, Хайыраканның ажыл-ишчилери арагалаар, чурум үрээр чоруктар-биле демиседи чорудуп келген. Ынчалза-даа оон дээштин ам-даа чедип алдынмаан деп, олар демдеглеп, кижизидилге ажылының бо чугула участогунче моон-даа соңгаар кичээнгейни угландырар бис деп чугаалап турдулар.

Шынап-ла, эштежир арга чок ийи-чаңгыс чүүлдер суурда бар-дыр. Аңаа, бирги ээлчегде. Олег Саттың үүлгедиң база ол мыкаш арагалап алгаш ок-бижек тудар өске-даа чоруктар хамаарыжыр. Дружина кежигүнериниң дежурныйлаашкын үезинде дүржоктаның турганнардан хунаап алдынган «чепсектерин» база көрдүвүс. Оларның «төөгүзүүн» дружина штабының начальныгы, совхоз директору Х. С. Дамба-Даржаа биске чугаалады.

— Мал чемин сөөртүп эккелди, ону каяа дүжүрерил? — деп, үжен хар иштинде ажылчын совхоз директоруна кире дүшкеп.

— Фермага баарывыска, ону хүлээп алыр кижи чогулу, мал чемин аңаа-ла төптер эвес.

— Шын-на чугааладың. Маңаар ашарган-дыр сен ийин — деп Хүлер-оол Салчакович ажылчынче хүлүмзүүргүг-биле көрдү.

— Маңаа бичe саадай каавыт, дүнмам.

Үжелээ олур бис. Директор боданып олур, оон каттыра каапты.

— Кончуг-ла турган сен аа? Арага садып ижери-биле комбикорм часкап чыткан аңаамына туттурган, чокшуп база турган. Адаазы дилээрге, оон шиитке тавармышпайн барган.

— Оон соонда боданган мен, түнел үндүрген. Оон бээр арага ишпестедим. Ижин билбес чеминге деттеп хереэ чок — деп, демгизи чугааны деткиди. — Эрткен оруумдур ийин. Коллективтиң үнүн херекке албаска, адаценин чагыыл дыңнаваска, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, харыысалганы ышкынарга, корум-чурум үрээшкиниери болур.

Ада-иезиниң, өг-бүлеэниң кежигүнериниң, күш-ажылчы коллективиниң дузазы-биле багай чаныя каап, амыдыралының ак оруун тып алганнар совхозта бар. Ынчалза-даа корум-чурум үрээшкиниери ам-даа бар болуп артпышаан.

Олег Сат ышкаш кеземче херээнге онаашканнар база бар. Бо аныяк кижи-биле кижизидилге ажылын дээштаг чорутпаан. Оон чурумун эдип алыр талазы-биле чугааны будүрүлге, хөй-ниити хуралдарыңга, эш хуу судугга айтырыгны көдүрбээн. «КЛ» штабының база өске-даа хөй-ниити организацияларының хана парлалгазы бо кижиниң корум-чурум үрээшкиниерин шүгүмүүлевейн турган.

Арагалаарга-даа, корум-чурум үрээрге-даа аңаа эрте бээр деп, ол бодаан чадавас. Ындыг чүве каяа турар. Олег Сат үүлгеткен хөрээ дээш хоргудалга кирер. Кемхерек үүлгеткеш, хоргудал аданга чүрттаары берге. Мында кандыг-даа «маадырлыг» чорук чок. Будүүлүк, сарыыл чоп, чүве билбес хайның уржуундан «кончуг кижи мен, херек адаанга чораан мен» дээр хөөнүүлер база бар. Амыдыралчы дуржулге чогундан ындыгларның «үлегерин» чамдык оолдар кончуг чүве кылдыр билип турар.

Ынчангаш эрге-хөөлүү пропагандазын Культура бажының, лекторийлер, агитквартиралар болгаш өске-даа черлер дамчыштыр чорудары чугула. Херек кырында алырга, бо талазы-биле партком, кедээ Советтиң ажылдап турары эрең гей. Маңаа аныяктарның сонуургалын хаара тудуп келир солуң хемчегларни чорудары амдаа көрдүнмээн. Чижээ, аас журналдары, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери, өг-бүлелерниң, агитквартираларның отчёттары дээш оон-даа өске. Суурнуң амыдыралында болуп турар улуг-даа, бичии-даа болуушкуннарга тайылбырны пропагандэ болгаш агитациялың шыңгаттынган бо аргаларын ажыглаан чорударга дээштит болуру бадыткаттынган болгай.

Профэвилел, комсомол организацияларының, улусчу дружина штавы, эш хуу суду, профилактика чөвүлели кижи бүрүзүнге чедир ам-даа ажылдавайн турар. Бир эвес, чижээ, ВЛКСМ кежигүнү Валерий Монгушка комсомолчу даалгаларны берип, оон күүседзенин контрольдап, аныяк кижи-биле беседалажып, отчёдун комсомол хуралдарынга ап турган болза, байдал бир янзы болур иймек.

Бо удазаа чүвениң хөлү эртип келгенде, чурум үрээшкиниинин соонда, комсомолчу Валерий Монгушбиле чугаа болган. Ниитиниң корум-чурумун үрээни дээш оон хууда хереэн көргең. Оон түнелиниде Валерий Монгушка шыңгыы сагындырыгны берген. Корум-чурумун эдип алырын ол хүлээнген.

Корум-чурум үрээшкиниерин болдурбазының дагдыныышкын шимчээшкинин ролю авааш эвес. Бо домакты бадыткаш турар чижектер совхозта бар. Дагдыныкчы хойжу С. С. Сат аныяктарны деткип, оларны күш-ажылга быжыглап, эки мөзүшнарлыг чорукка дадыктырып турар. Хоочун малчының өг-бүлезиң тос оол, кыстыг. Оларның улуглары совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү участокторында ажылдап чоруур. Оңгу классты эрткен чылын дооскан Валентиназы ам сакманчылап, малдың чаш төлүн доруктырарынга эрес-шудургу чоруун көргүзүп турар.

Сүте Сундуйевичиге Александр Сат каш чыл улаштыр дузалакчылап келген. Малчының чанынга ажылдаң өскен оол хойжунуң ёзулуг школазын эрткен, харын-даа ол мергежилиниң талазы-биле дагдыныкчызын ашкан.

Хоочунуун үлегерин эдерерге, оларның иегелдезин хажын чок күүседирге, ындыг болур-дур, күш-ажылга аас-кежиин тып алыр. Совхозта С. С. Сат ышкаш дружылгалыгларны көвей. Оларны дагдыныкчы шимчээшкинче хаара тудар болза, корум-чурум үрээшкиниери оранчок кызырлыр.

Түнелиниде дараазында чүүлдерже кичээнгейни углаксадывыс. Совхозтуң парткому, ында кедээ Совет корум-чурумну быжыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ынчалза-даа профэвилел болгаш комсомол организацияларының, эш хуу судугунуң, профилактика чөвүлелиниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын партком, кедээ Совет ам-даа кедүрер ужурлуг.

Редакциядан келген чагааны парткомнуң, кедээ Советтиң активиниң каттышкан хуралынга сайгарып чугаалашкан. Корум-чурумну быжыглаарының, кем-черек үүлгедиишкинниң болдурбазының, харыысалганы күштелиреринин талазы-биле толаргай хемчегларни аңаа ажылдап кылган.

А. ОКСУР.

Новгородтуң «Комплекс» будүрүлге каттыжыышкыны ап чоруур «Электроника-591-видео» деп өңнүг видеомагнитофонну будүрүп үндүрерин шиңгээдип алган.

Ол электри четнизинден аңгыда автомашинаның аккумуляторундан, тускай батареядан база ажылдаар болгаш чиик. Магниттиг лентаның шала сөөмүм шимчээри чаңгыс кассетага 110 минута дургузунда бижидилгени ылыр арганы бээр. Оон аңгыда телевизордан өңнүг дамчыдылгаларны ол олчаан бижидип ап болур. Өңнүг видеомагнитофон бо чылын садыгларга кирер.

ЧУРУКТА: чыыкчы А. Л. Кузьмина чаа өңнүг видеомагнитофонну көргүзүп ор.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-НИҢ ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерстводунуң алган медээлерин ёзугаар алырга, контейнерлер дажыыр «Механик Тарасов» деп совет судно Канаданың Квебек порттан Ленинградче оруккa күштүг шуурган зонаазынга таварышкаш, Ньюфаулеңд чоогунга сугже дүшкен.

Ол девискээрде чоруттунуп турар камгалал ажылдары ам-даа үргүлчүлевишаан, шуурганның уржуундан кончуг шаптараазының байдалда. Амы-тыныдан когараан кижилер бар.

(СЭТА).

БҮҮРЕК ДЕГДИРИИШКИНИ

Эмчиниң сүмези

Пиелонефрит — (бүүрек дегдириишкини) уругларның бүүректер аарыының база бир неперецгей хевири. Ол дегдириишкин янзы-бүрү микроорганизмнериниң, ылаңгыя стафилакок, ижин-шөйүңдү бактериялары-биле өөскүүр. Ол бактерия кижиниң шөйүндүзүнге чурттап чоруур. Аңаа чурттап тура үк бактерия мага-боттуң янзы-бүрү будүмелдерин шиңгээдиринге база дузаны чедирип турар.

Бир эвес ол бактерия суук албан ылгалдырар черже кирер болза, сыңыйга, бүүрек хининге, сыный кулактарынга болгаш бүүректериң бодунга-даа дегдириишкинни болдура бээр. Аарыг тарадыр микробтар бүүректерже үш орук-биле шуртуп кирер: а) хан-биле (гемотогенниг орук-биле халдаары) б) сыңый дамчыштыр бүүректерге баары. в) лимфа бестерин дамчыштыр.

Хандан бүүректериниң тканьнарынче ханылаан микробтар хөй кезиинде грипптиң нарыыдаанындан, пиевмония болгаш тонзилиттиң каданнаанындан тыштыр. Бир эвес уругнуң сыңыйы дегдирип аарыыр болза, олче микробтар чайлыг кирип болур. Кадык бүүрекке халдавырдыг аарыг турумчуваас болгаш дегдириишкинниң болдурбас. Чамдыкта аарыг төрүмелинден ийикпе азы бүүректерге өскерлиишкиннер болганда тыптып кээр. Чижээ, сыңый кулактарынга азы бүүректер шын эвес чыдыныг апарганда, инфекция оларга турумчуур болгаш аарыг өөскүп эгелээр. Өске таварылгада ижин-шөйүндү аарыының катаптаанындан, бүүректерге дегдириишкин болуруң ханыладыр.

— Пиелонефрит канчап тыптын кээрил? — деп, дыка хөй ада-иелер айтырарлар.

Бо аарыг янзы-бүрү чылдагаанардан тыптыр. Чамдыкта хенертен уругнуң эъди ышкы, температуразы көдүрүлүр. 40 градус чеде бергилээр, дидиреэр, ижинде азы курлактан пуду аартып болур. Лабораторлуг анализ чокка-ла сидиктиң өңү боралгак, чамдыкта хаңныг өңнүг апарганы - тодарадыптар. Пиелонефриттиң бо хевири кончуг аар эртер. Ада-ие эмчини дораан чалап көргүзер ужурлуг. Ынчангаш уругну эмчиге ыпап-ла чыттырып эмнедир.

Чамдык таварылгада пиелонефрит билдинмес аарып эгелээр. Кичээнгейлиг ада-иелер уругнуң ажыңчак апарганын, чемге хөөн чогун, ыглаавалын болгаш арының куурара бергенин эскерип каар, температуразы 37-37,5 чедип турар апаар. Билдинмес аарып турган үелерде, ада-иелериниң чамдыктары херекке албайн баары база турар. Олар эмин эрттир моган турупкаңындан, ынчан барган-дыр деп бодаар. Кажан уругну эмчиге көргүзүп хөй чүүл шинчилгени эрткен соонда, бүүректерде дегдириишкин эгелээни ам-па тодараар. Уругларның сидиннде өскерилгелер болганын кажан ясли-сад, школаже белеткел үезинде таварылга боон билип каарлары база турар. Ол ышкаш тыныш оруунуң аарыын эрттиргенниң соон дарый эскерип каарлар.

Пиелонефрит — айылдың аарыгларның бирээзи. Диагнозун шын тодарадып, эмнелгезин чеже-даа чурум ёзугаар чорударга, аарыг долузу-биле эмнеттинмейн баар. Аарыгның шынарлары шуут көзүлбейн, уруг аарыпдаа турарын хомудавас, сидиктиң анализи база аңаа, кадык апарган ышкаш сагындырар. Ынчалзажок элээн үелер эрткенде, сидиктиң өңү катап-ла өскерли берген боор. Шак мындыг чалгыг ышкаш шынарын пиелонефриттиң тодаргай хевири дээр. Ада-иелер мындыг чедe аарыгны кайчаар эмнээнии, кайы хире ур уламчыдаарын айтырарлар.

Кажан эмчи пиелонефрит деп диагнозту илереткенде, аарыгны эмнээргe дыка хөй ye негеттинер. Эмнелгеден үндүр бижиткен хоруглуг. Чүге дээрге аарыгны катап-ла өскүдүп чадавас. Бир-ле дугаарында уруда өске инфекциялар бар, чогун эки хайгаараары дузалыг. Чижээ, тифтер аарыы, аденоид, каданнаан тонзилит дээш ышкаш аарыгларны баш бурунгаар болдурбазы кузенчиг. Халдавырлыг аарыгларда уругну камгалаар аңаар. Грипптен, уругнуң доңуп, чамдыкта изиргенин дериденриден чайладынар. Ол бүгү пиелонефриттi чидигленди-риптер.

Пиелонефрит шыңгыы аарыг болзажок, эмнеттинe бээр дээрэни утпаңар. Бир эвес аарыгны эгезинден эки эмнээр болза, кадык кылдыр эмнеп болур. Чүге маңаа эмчиниң шыңгыы сүмелерин сагыыры негеттинер. Ындыг аарыгдан аараан уругларга санаторий-лыштанылга черлериниe эмненнинiң сүмелеп турар. Чижээ, Железноводск, Трускавец дээш ышкаш хоорайларже барып болур.

Э. ГРИГОРЬЕВА, нефролог эмчи.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастың программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Үнүп келем, кызыл хүнүм». Ф. И. Шаляпиниң дугайында документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.25 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55 — «Белорус туруктар». Минскиден концерт-дамчыдылга. 16.25 — «Совет Эвилелиле». Киножурнал. 16.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. 17.10 — ССРЭ биле Шри Ланка Республиканың аразында дипломаттыг харылзаалларны тургускан хүнүнге. «Шри Ланка — кайгамчыктыг ортулук» Кинопрограмма. 17.35 — Маргылдаа клуву.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөредир база, кижизидер».

МОСКВАДАН

19.30 — И. Брамс. Гайдының темазынга вариациллар. Венгр радионуң концерти. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00— «Ye». Информастың программа. 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржиргези-биле аныяктар кежээн. 23.20— Бөгүн делегейде. 23.35—00.20— Хаак спортунга делегей чемпионады. Хөрээженнер. 10 км. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Музыка. 5-ки класс. 13.00 — ПТУ сургууддарынга. Ниити биология. Уңуттериниң селекциязы. 13.30—В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5-ки класс. 14.00—«Флот дугайында бижип чор мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арынарындан. 14.50— Монументалдыг болгаш портреттиг совет скульптура. 15.20 —Бойдус. Сутпу ажылдаары болгаш ону камгалаары. 15.40 — «Сонгу түкте карарымпкыы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50— Медээлер. 16.00 —17.20 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Кино аян-чоруктар альманагы». 17.40—Уругларга фильм. «Электри каймын кээп турарыл». 18.00— «Тываның экранчарында». 18.15— Телемедээлер. 18.25— Чарлалдар. 18.30—Телемедээлер. 18.45— «Юный медик» клуб. Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштарл». «Каарганың хуулгаазының». 19.45 — «Ол терииңе шиитпирлээр». 3-кү дамчыдылга. 20.30— «Комсомольская правда» солуунуң шаңналы дээш сугже шураарының Бүгү-эвилел маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыр программа. 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржиргези-биле аныяктар кежээн. 23.20— «Композитор Глинка». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, хар бичe чаар. Мурнуу-барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 9—15, чамдык районнарга 1—6 градус соок болур.

Кызылга көжүп турар булуттаар, хар бичe чаар. Агаарның температуразы дүне 19—23, хүндүс 13—15 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Олар актёрлар болуп чораан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыңды 9.30 **«Боозаар эрге»** 10.50, 12.40, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Гранат ортулуктарда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыамгуурган куу куштар» 13.50, **«Мээң төлүм оорлавацар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эрлер!» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адреези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет туругуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-17, үлегүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыт № 73.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00641

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (11841) | 1982 чылдың февраль 20, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

ССРЭ-ниң Кат-чимис, ногаа ажыл-агый министерствозунуң эң тергиин коллективтериниң Ю. А. Гагарин аттыг сылдыстыг вымпелдер-биле шаңнаткан мурнакчыларының төлээлери ССРЭ-ниң УАЧД-зинге чыглып келген. Февраль 18-те аңаа садтарның болгаш огородтарның продукциязын бүдүрер, белеткээр болгаш болбаазырадыр талазы-биле дуржулга солчуушкуну болган.

Мурнакчыларның чедишкини дээрге совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелери база организациялары аъш-чем программазын чедишкинниг боттандырарынга эвээш эвес арга-курлавырлар дээрзин бадыткаан. (СЭТА-ның корр.).

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ СЪЕЗДИЛЕРИНДЕ

Электростанциялар болгаш электротехниктиг үлетүрүүн ажылчыннарының профэвилелиниң XI съездизин бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шыпарын улам ыңай бедидеринниң программазын ажылдан кылган. Ук съезд ажылын февраль 18-те Москвага доозкан.

Эрткен беш чылда электроэнергия бүдүрүлгези дыка өскен, дыка хөй гидростанцияларда кайгамчыктыг гидроагрегаттар ажыглалга киргеннери дугайында аңаа демделээн. Электротехниктиг үлетүрүүн кылыгларының барык чартык кезиниге күрүвениң Шыпар демдээн гывыскан. Улус ажыл-агыйының чугула сорулгаларын шинтирлээринге профэвилелдиң ролю улгатканын.

Ооң-биле чергелештир планнаашкынны эңнидер, ажыл-агый механизмнин сайзыратгайгыдар, социалистиг чарыштың дээштинин бедидер талазы-биле боттарының эргелерин профэвилел организациязы чедир ажыглавайн турар дээрзин делегаттар айтыкканнар.

Адырның бо беш чылда перспективаларының, профэвилел организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидер дугайында тодаргай чугаа съездиге болган. Сибирьге, Ыраакы Чөөн чүкке, Ортаакы Азияга күүлүг электростанцияларны турар, чылымдыга электростанцияларын шапкын темп-биле ажыглалга киирер, атомнуг энергетиканы хөгжүдер сорулгалар база бар. Ону боттандырары чүрттүң улус ажыл-агыйының электри хандырылгазының маадырларын бедидер.

• • •

Бо чылдың бааз нигги беш чылдың планныг даалгаларын күүседир болган ажыр күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерин мобилизастаарынга шинтирлиниң радиоэлектроннуг үлетүрүүн ажылчыннарының профэвилелиниң V съездизинин делегаттары илергейлээннер. Ол ажылын февраль 18-те Москвага доозкан.

Социалистиг чарыштың организастаарынга, социал программаны боттандырарынга профэвилелдерниң ролюнуң дугайында тодаргай анализти илеткелге-даа, сапал бергенер-даа кылганнар. Адырга калбарын, пептерээн патриоттуг эгелээшкиннер деткимчелиг ап, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алырынче угланган дээрзин демделээн.

Шинтирлеттинмээн айтырыгларже, бүдүрүлгениң ажыктыынче делегаттар коо кичээнгейин угландырганнар.

• • •

Профэвилелдерниң төп комитеттеринин, ревизия комиссиязының чаа составын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинин делегаттарын сонгаан.

Электри станцияларның болгаш электротехниктиг үлетүрүүн ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга П. П. Симончатов, радиоэлектроннуг үлетүлетүрүүн ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга В. И. Иванов олар пленумнарга сонгутканнар.

(СЭТА).

Хүннүң медээлери

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхоз бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде пиитизи-биле 490 гектар арбай, 200 гектар сула, 500 гектар чиге-тараа тарыыр планныг. Ол ышкаш 10 гектар картофель, 3 гектар ногааларны база олуртур. Амгы үеде шөлдерге чажар болгаш олуртур үрезиннерни четчири-биле белеткен ургаш, ооң бирги арыглаашкыны доозкан.

Тодаргайлааргa, 70 топпа арбайның бирги арыглаашкыны доозкан. 40 топпа сула, 12 топпа чиге-тараа, үрезиннерниң бирги арыглаашкыны «СМ-4» деп марталыг тараа арыглаар ийи машиналар-биле арыглап, эгелей берген. Оларның арыглаашкыны удавас доостур. Ол ышкаш 71 топпа картофельдың бирги арыглаашкыны чоруткан болгаш ооң кадагалалы экн.

Үрезин арыглаашкыныга шаң ажылчыннары Зоя Аспан-оол, Вера Монгуш, Чолдакмай Намдак, Зоя Ооң олар эки ажылдан, хүн үлүү үргүлүү 110—120 хуу чедир күүсетчи турааннар.

Шанда ажыл-ин хайныышкыннар.

С. СОТНАМ.

АПРЕЛЬ 1-ЛЕ ДООЗАР

Таңды районда «Россия» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында ажылдың хайныышкыннар. Ында септекчилерниң социалистиг хүлээлгезинде көдээ ажыл-агый машиналарының, трактордарның септелгезин апрель 1-де бүргү доозарын көргеш.

Бо чылдың бирги кварталында септээр ужурлуг 26 тракторнуң хөй кезии белеңниң шугумунда. Машина-трактор мастерскаязының септекчилери часкы хову ажылдарынга ажыглаар андыынарны, плиирлерни бүргү септеп доозкан. Ынчангаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин апрель 1-де доозар дээш созугже септекчилер бүдүрелдиг.

Бистиң корр.

ПАРТИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

СЭКП обкомунга партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарның организастыг кылдыстеринниң эргелекчилериниң семинары болуп эрткен.

СЭКП-ниң XXVI съездизинниң шинтирлериниг дүштүр партийжи-организастыг ажылдың улам сайзырангайгыдарының айтырыгларынга хамаарыжкан илеткелди СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар кылдызының эргелекчизи В. П. Суров кылган. Коммунистиниң хүү херектерни көөрүүнүң практиказыныг, партия талазыбиле хемчег алыскан коммунистер-биле ажыл дугайында СЭКП обкомунуң партия комиссиязының даргазы И. П. Федоров чугаалаан.

Партия документилерин доллурарының, партия комитединиң ажылын планнаарының, кадрлар-биле ажылдың болгаш өске-даа айтырыгларга хамаарыжкан илеткелдерин семинарның киржикчилери дыңнаан.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин семинарга чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинниң шинтирлериниң негелделеринге дүштүр партийжи-организастыг ажылды сайзырангайгыдар, ооң ажыктыын бедидеринниң сорулгаларынга ол дугаанын. Партияның хүрээлеңин быжыглаарынче, СЭКП-ге хүлээп алышкынының эңнидеринче, партия организацияларының дайынчы арга-шинээн, партия хурадарының ролюн, коммунистерниң даандырган ажыл-херек дээш харысалгазын бедидеринче кол кичээнгейни угландырган. Хүннүң чугула ажыл-агый айтырыгларынга ол база доктаагаан.

Партия комитеттериниң организастыг кылдыстеринниң эргелекчилери ажылының дуржулгазын солушкан.

ХУУЧУЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Хереглекчилер шинтилелиниң Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Советиниң девискээринде чурттап турар хуучу кежигүннериниң хуралы болган. Чадаана участогунуң кооператорлары аъш-чем хандырылгазының айтырынга боттарының үлүүн киирери-биле 1982 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алгаш, республиканың кооперациязының хуучу кежигүннериң оларның үлегерин эдергеш, боттарының хуузунда дузалал ажыл-агыйынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң элбеткеш, хереглекчилер кооперациязынга садарынче кыйгырып турар.

1982 чылда боттарының хууда дузалал ажыл-агыйынга 3 тонна эттиг, 100 кг саржагны бүдүргеш, кооперация садының белеткел чөрлеринге садарын болгаш 500 кг эки шынарлыг катты, 500 кг мөөгүнү белеткээрин хүлээнген.

Хуучу кежигүн бүрүзү бо чылын дузалал ажыл-агыйынга мыйыстыг бода малды, хаванны, кушту азыраар болгаш картофельды, ногааларны, өстүрүп алгаш, ол продуктуларбиле боттарының хереглелдерин бүрүн хандырар.

Чагаа изи-биле

ХАМЫК УЖУР ЫРААНДА ЭВЕС

— Транспорт чедишпес. Мал чемя база үстүп тур. Суг сөөртүр чаңгыс машинавыс дүүн туруп алды. Дарый дуза чедирерин дилеп, совхоз төвүнче телеграмма чоруттум— деп, бригадир Сергей Балчыр чугаалап ор.— Та кажан-чежең дуза келир түве. Чамдыкта машина келзе-даа, түгле алган айтышкынын күүсеткеш, бригаданың өске дилеглерин херекке албайн, халдын чаңа бээр боор түве-дир.

Бригадирниң бо чугаазын совхозтуң директизязы ооренип көөр ужурлуг. Бис аңаа чорун турувыста, суг сөөртүр машинаның артык кезээн бир машина чедирип келген болду. Ол машинага алгы-кеш чүдүрер дээрге, чолаачызы ынаваан деп, бригадир хомудан ор.

Суглуг-Хемниң хойжу бригадазы Улуг-Хемниң оң талазында, Баян-Кол биле Эрбектиң аразында турар. Шаанда хөмүр-даш казар Кызыл-Хавактың чиге дужунда. Улуг оруктан, шынап-ла хайыы чер. «Хадың» совхозтуң төвүнден ыпаар Тураашаат, Эрбектээш, а кыжын Элегес-Акъы таварып чедер. Ынчаар чоруурун эпчок-ла харып, ынчалзажок орукка ийи-үш шактан хой үе чарыгдаттынмас. Ындыг болганда, бригадирниң бодунуп-даа, совхозтуң удуртукчуларының-даа чамдык четпестерни оруктуң узунунче чуул каггап хөрээ чок.

Бригаданың суг сөөртүр машиназын мурнакчы хойжу Аякпан Долак-оол мунуп турар. Аалдар аразы чоок болганындан, ук малчын бо ийиги даалгазын база багай эвес күүседип келген. Бригадада хойжулар-биле катай оң үүле орете бар, оларда чолаачылапкы дег хостуг болган чолаачылаар эргелиг кижи чок болганындан, бо малчын артык ажыл түүктээр ужурлуг таварышкан. Аңаа совхозтуң директизязы—четтирбезин дивес арга чок. Ынчалза-даа хенертен хойжуңуң малынга озалдап, директор Афанасий Абогоевич Тыхеев кымдан иегээрил?

Бригадада суг сөөртүр машинадан өске түүрүк хөлге чок. Чолаачы кыштаанга хоюн ажаап, ынаар чардыгын турбаан болза, өске улус эмелге чедип, магазин барып, аар-саар хөрээн-даа бүдүрүп ап болгай-ла. Почтаның озалдаар чылдагаанны база бо машинада. Түскай чолаачылыг болза, Суглуг-Хем биле Эрбек аразы ырак эвес. Ылаңгыя бригадир боду машинаны мунар турган болза, дыкала таарымчалыг хире.

Бригаданың малчыннарынга Бии-Хем райпозунуң автомагазини вторник санында кээр. Совхоз төвү чедер азы эмелеп баар дээн кижи оң-биле түге чоруп болбас деп? Ынчалзажок садыгжы Иван Чеботарёв чугула бараанчар экелбес. Райподан чүдүрген барааннарын орук ара садын каапкаптар. Чамдыкта таакпы бээп чок келир, үе ап чорбас. Хлебти бештен бээр, ону бир ог-бүле саңманчылар-биле кады кампан чиирге бээп ийи хүнден эртпес төвүп каар.

— Бо удаада шымбай болду, пряник ап чор—деп, мурнакчы хойжу Шавы Бичеоолдуң кадайы Вера бисти шайладып, ооруп тур. А Бичеоол боду ажылдан кедер түүр садып алыр дээш, чагыын малап чадап каап. Кадарты Бай-Кара Даваа бродни идикти Иван Антиповичиге ийи чыл дургузунда та чеже катап чагаап, ам-даа чок. Эмчи база Чыдыг, чидип-чидип кээрде, четчир эм ап чорбас. Бир тээ автомагазин неделя санында кээр болганда, эмчи ооң-биле база неделя азы ийи неделя болган-ла бо малчыннарны кезип болбас бе?

— Мээң кадарган хоюмда ам-демдек чок прттер база бар — деп, Бай-Кара Давааның сагындырды. Ол ирттерни ылап-ла «Хадың» совхозтуң деп чүүң-биле шыңыдарын? А Чамзы Биче-оол бо кыжын зоотехниктиг маңан чадап каап, Эрбектен бир үүс хой дугаарлары дилеп алдым деп орду. Моон ап көөрге, мында зоотехниктиг ажылдар шуут сандаргай. Чаңгыс аай хойлуг кодан чаңгыс-даа чок: хар-назыны, эр-кызы, аргаы болгаш шыырааа шупту холушкан. Ирттерлиг коданнарда чаш хурагаанар-даа бар. Эвээш хойну мынчаар «хойт-пактап» алырга, оларны ажаары безип берге. Тарып боозадылга, уксаа экижидилгези чижектиг ажылдарны хойну үспейн канчап чорударыл? Бо дээрге кол зоотехник Иван Петкевичиниң буруузу-дур. Зоотехниктиг ажыл мынчаар турар болза, хой ажылынын продукциязын болгаш орулгазын бедидери берге.

Суглуг-Хемде Аякпан Долак-оолдуң кыштаа түгээр, экелерин келир лайын улуг септелгеге киирери, каказалар эжиниге серилер кызыры чугула. Ылаңгыя Чамзы Биче-оолдуң кажаазынын оргазын солууру пегеттинип турар.

Б. ЧООДУ,
«Шыптың» түскай корр.

РЕДАКЦИЯДАН: «Хадың» совхозтуң бо хойжу бригадазындан келген бир хомудал чагаа биетиң солунга январьда парлаттынган. Ону райкүүком даргазы М. К. Дэмчайже чоруткан, харыы ам-даа ыорат. Суглуг-Хемден база бир чагаа кээрге, редакция ынзар бир корреспондент чоруткан. Ооң бөгүнгү бо түүлүн болгаш январь 23-теги «Малчыннарның хомудалы», февраль 19-тагы «Кыпты оттур—айыыр сиген» деп материалдарны райкүүком, совхозтуң директизязы чугаазажын көргеш, түңнелин дарый дыңнадыр дээрзинге редакция идеген тур.

МЕДЭЭЛЕР

ВЬЕНТЬЯН. Лаостуң, Вьетнамның, Кампучияның даштыкы хереглер министрлериниң бешки конференциязы ажылын лаос пайысылалда доозкан. АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң болгаш некичи гегемонистериниң агрессчи политиказы бүгү делегейге тайбыңга кыжаныышкынының ол-дуу болуп турар дээн, конференцияның түңнелдериниң дугайында хүлээп алдынган кады кылган дыңнадыгда чугаалаан.

Пекинниң агрессчи политиказынга удур демиселди уламчылаар дээн Лаостуң, Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарының быжыг шинтирлиг чоруу документиде илергейлеттинген. Ооң-биле кады Кыдат-биле чогучалыг харылзаларны катап тургузар, ол ышкаш Таиландбиле пайыралдыг, кожа-хелбээ догуннаашкынның харылзаларын тургузар дээн, акыйымалышкы үш күрүпеннин чүүлүү илергейлеттинген.

* * *

РИМ. «Дүрген хемчег алдының америк күштерин» туар шериг базаларын чурттаан девискээринге тургузарын Италияда улуг чөвүрөлдүнүң хайныктырган. Ооң-биле хозяйствыо камгалал министри Л. Лагорионга салган айтырыгларын политиктиг чыл хөй партияларның эргелекчилери парламентиге киирген. Чижээ, Италияның девискээринге чаа америк базалар ооң айыыл чок турарына немелде кыжаныышкынны тургузар, түге дээрге, чепсектиг месилдеженишкиннер болган таварылгада ол базалар харыы согуушкунга кол черлер болуп деп, депутаттар палатазының камгалал айтырыгларының комиссиязының кежигүнү сонналист Ф. Аккаме айтыкан. Итали девискээрге «дүрген «хемчег алырының күштерин» тургузары Чер ортузу далайның девискээрлеринге болган Чоокку Чөөн түкке АКШ-тың дайынзырак үүлгединиңгиннеринче чүртту киир тыртарынга идиг бээр деп, өске партиялардан депутаттар база онзалап демделдэн.

* * *

САН-ХОСЕ. Сальвадорнуң патриоттарының «Вепсеремос» дээр радиостанциязы хунтаның чаа хаңныг өлүрүшкүнүн — Сан-Сальвадордан мурнуу-чөөн талаже 115 километрде Хукуаран суурнуң 400 чурттакчыларын дерзиделекчилериң чок кылын каапканын чакыырар дээн оралдажымышкының сойгалын үндүрген. Америк «ногаан берттүглериниң» овреднн каазы солдаттар Усулутан департаментиге дерзин хемчегларинниң буурап дүшкенинге өөзүнин хамааты чондан иеген ап турганы оз-дур.

Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң командылал чери развога берген медээзинге турза халыышкаларын эрткен айда ходелиишкиннериниң түңнелдерин үндүрген.

Январьда фронтузунуң дайынчылары дайзынның 370 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин сындан үндүрүп, хөй бөө-чепсектиг болгаш ок-чемнекти хуһаап алган деп мида айыткан. Шериг-агаар күштериниң пайысылал чоогунда Илопанго бааззынга хунтаның ужар түүлүүнүң барык 70 хуузун чок кылганы эң улуг чедишкиниг халдаамгын болган.

* * *

ВАШИНГТОН. 1983 сан-хөө чылыпга Р. Рейганның администрациязының федералдыг бюджединиң төлевилелиг көңгресске эң чидиг шүүмүүлелге болган бүүү шавышкынга таварышкан. Шеригге дээвилел берииткиннериниң кажан-даа түүп көрбээн аважок улуг хемчээлдери болган бюджеттиң чарыгдалларының оң орулгазырындан кедергей ажыл турары хоюду үндүрүкчүлериниң оңза килеңнээшкинин хайныктырган. Бюджет төлевилелиниң ындыг байдалы америк экономиказың бүүрап бадыын. кының үлам хаңылады болур деп бодалын олар айыткан.

* * *

Нацонально-краеведческий отдел

Афанасий Поломошнов — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Ол тайбың күш-ажылга төлептиг үлүүн база киирип чоруур .Амгы үеде райпонуң хлеб сөөртүр автомашиназын башкарбышаан, Таңды районнуң чурттакчылыг суурларын эргип-кезип; оларга хлеб, булочка кылыгларын сөөртүп чедирер даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген.

Афанасий Сергеевич хлеб сөөртүр машиназын дөрт чыл эдилеп турар. Ооң арга-дуржулгазы байлак, чүге дээрге ынак мергежилинге он сес чылдың дургузунда бараан боон келген. Үүрмек септелгени боду кылыр чаңчылдыг. Рейсче үнериниң мурнунда машиназының ниити байдалын үргүлчү хынап алыр. Ынчангаш ооң эдилээн техниказы белен-селен үреливишкинге таварышпас, сөөртикен чем аймаа эзлеринге үезинде чедер.

Райпонуң чолаачыларының аразында чарышка киржип келгеш, шалыпчылардың санынга кирип, шаңнал-мактаалга төлептиг боон келген. Эрткен айның даалгазын ол база ажыр күүсеткен. Шалыпчы чолаачы беш чылдың ийиги чылының социалистиг хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш кызымаккай ажылдап турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТА: райпонуң шалыпчы чолаачызы А. Поломошнов.

В. КАРА-САЯДЫҢ фотозу.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл февраль № 2 (96)

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ЦЕХТЕРИНДЕ

Тываның электри четкилеринде улусчу контролдуун кол бөлүү 16 кижи составтыг. Оон ажылын квартал санында тургузар ажыл планын ёзугаар чорудуп, эрткен чылдан бөөр бүдүрүлгениң кол айтырыгларынга хамаарышкан хынаалдарны хөй удаа чоруткан.

Чижээ, ТЭС-тиң чурттала фондузунуң одалга сезонунга белеткелиниң, электри станциязын кышкы үеде ажылдарынга белеткээнинин талазы-биле хынаалдаларны чайгы, күскү үелерде чоруткан. Коллективте профилактика чөвүлели болгаш «комсомолчу прожектор»-биле күш-ажылдың сагылга-чурумун хайгаарап, рейдини кылган. Ол ышкаш оттулар түүл бөөр салбырның ажылын, капитал тудуг киллизинин складында энергетика дериптикинин кадагалалын, ТЭС-те электри энергиязының камналгазын, ажылдаар чер бүргүүнде күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айнал чок чоруунун байдалын, ТЭС-те кывар-чаар материалдарның кадагалалын болгаш ажыглалын хайгылычылар хынаан.

Ол хынаалдаларны чорударынга В. Г. Каблуков, З. В. Шашинова, З. Е. Радыгина, В. М. Махова, В. А. Шапочкин олар болгаш еске-даа контролёрлар идепкейлиг киржип, ажылишке-даа боттарының үеге-рин көргүзүп келгеннер.

Рейд, хынаалдаларның түңнелдериниң хөй кезии чогуур хемчээн алыры-биле администрацияже кирип турар бис. А кол бөлүктүн бөрозунга азы ишти хуралга ону чугаалажып турарывыс арай эвээш. Бо чорук бистиң ажылывыстың бир четпес талазы дээрзин миннип, чогуур түңнелдерни үндурдүвүс. Ынды четпестерниң түңнелинде улусчу контролёрларның чамдызы хынаалдалар түңнеддерин чугаалажырынга, саналгоналдар киперириге, оон күүселдезиин контрольдаарынга киришпейн баргылаар түүлдер бисте бар. Оон аңгыда контрольду хөйге калбаа-биле көскү, билдингир бөлдүрер талазы-биле ажылывысты ам-даа экижидери негеттинип турар.

Бисте улусчу контролдуун кол бөлүүнден аңгыда цехтерде бөлүктер база бар. Электростанцияда бөлүктү С. Е. Санников, РРС-1-де бөлүктү В. М. Грудинин, транспорт участогунда бөлүктү Мүнзүк олар удуртуп турар. Электри станциязында бөлүк хынаалдаларны элээн хөй удаа чорудуп, түңнелдерин чугаалашкан. А оскелери цехтерде ажыл-херекче шоолуг хаанылавайн, рейд, хынаалдаларны эвээш чорутканнар. Ынчангаш оларның ажылын идепкейжидер дээш боттуг дузаны чедирер апаар бис.

Г. ПАШНЕВ,
Тываның электри четкиверинде улусчу контролдуун кол бөлүүнүң даргазы.

ТҮҢНЕЛДЕРИН АНАЛИЗТЕВИШААН

Республиканың улусчу контроль органнары ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче кол киэзингей салбышаан, штатттан дашкаар активтиң, бөлүктерниң болгаш постуларның идепкейни улам бедидеринің хемчегерин ап, эрткен чылын элээн ажылды кылган.

Республиканың улусчу хынаалдаларны чоруткаш, оон 531-ин комитеттиң хуралынга сайгарган. Планныг онаалдаар күүселдезин, продукцияның шынарын, иштики курлавырларны ажыглаарыңче күштү мобилизастаары чергелиг чугула айтырыглар ажылдың кол углавышкыны болуп турар. Улусчу контрольдуң хоорай болгаш район комитеттери хынаалдаларга бөлүктерни, постуларны кадбаа-биле киниритиреринче кичээнгейни күштелдирген. Тудугда материалдыг курлавырларны: оттулар чүүлду, энергияны, ажыглалга киргизер дериглерни чөп ажыглаар талазы-биле рейдилерге олар массалыы-биле киришкен. Олар мал чемининиң белеткелин, оон ажыглалын, малга чем белеткээр күхняларның, кормопехтерниң ажылын доктаамал хайгаарап келген.

Күш-ажылчы коллективтерде улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары боттарының ажылын идепкейжиткен. Олар курлавырларны чүгле илередирип эвес, харын долузу-биле ажыглаарын чедип ап турар. Чижээ, «Саян» совхозта улусчу контроль бөлүү күүрүнеге эът садар планга метелеп немей бижилге кылганының фактыларын, коданнар тургузарда отчёттуг хажыткының илереткен. Бо хажыдыышкыныарның түңнелинде күүрүнеге чедирген когарал эвээш эвес болган. Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди бо айтырыгны шыңгыы көрүп, немей бижилге кылганы дээш бууруудуг колзоотехник Ханаевга ажылындан дүжүрген.

Сельхозтехкүркомнуң Кызылда райондар аразының каттыжыштынында улусчу контроль бөлүү (даргазы Н. М. Элыгостев) элээп идепкейлиг ажылдаан. Ол бөлүк рейд, хынаалдаларны доктаамал чорудуп, контролёр бүрүзүн аңаа киириптиреринче чедип алган. Чаа техниканы пентередири, продукциның шынары, социалистиг өнүчүпүң камгалалы, күш-ажылга болгаш амыдырал-чурттаалгага таарымчалыг байдалдарны тургускыны чергелиг айтырыглар талазы-биле хынаалдаларны чоруткан. Улусчу контроль бөлүү бус ажылдан үндүрер хереклерни тойманаалының илереткеш, хынаалдавың материалды хоорайның улусчу контроль комитединче шилчиткен.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуда магадылаан эргелерни бөлүктер улам калбаа-биле ажыглап, четпестерни чайладыр талазы-биле айтырыгларны колективтер мурнунга тургузуп турар. 178 херекти эш хуузунуң судтарынче шилчиткен. Бөлүктериниң киргеп материалдарын ёзугаар 864 ажылдакчыга администрацияның болгаш хөй-ишти организацияларының талазыдан хемчегләр хүлээткен. Бөлүктериниң саналын ёзугаар 56 хыналаның түңнелдерин комитеттериң хуралдарынга чугаалашкан. Хамаатыларның билдиришкинперин болгаш чагаа-хомудаларын сайгарып көрүнүң талазы-биле ажылды, оларны хүлээп алырын чер-черде организастаанын база доктаамал контрольдаан. Бо талазы-биле хынаалдаларны 953 бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга чоруткан, элээп хөй чагааларны сайгаргылаан, хамаатыларны хүлээп алгылаан, чамдык билдиришкинперни комитеттериң хуралдарынга сайгарып көргеп.

А. ХРИПУНОВ,
республиканың Улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи.

⊙ ⊙

Кызылдың куш фабриказының улусчу контроль бөлүүнде 15 хайгыылчы кирип турар. Олар колдуунда-ла бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг эштер. Хайгыылчылар фабриканың бүдүрүп турар продукциязының шынарын, даргаларны ажаап-тежээп турарын, оларга бөөр чемнерниң рационун база операторларның ажылының байдалын болгаш еске айтырыгларны доктаамал контрольга алган.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан) куш фабриказында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы В. М. Гаврилова, идепкейлиг хайгыылчы, мурнакчы ажылчын М. Г. Рукосуева олар хереглекчилерже чоруур продукциниң шынарын хынап туралы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

⊙ ⊙

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЧИДИРИГЛЕРНИ БОЛДУРБАС

Ажыл-агыйжы эвес болуп, камналганың чурумун сагываанындан бистиң Респотребсоюзтуң шугумунда, оон садыг баазаларында болгаш хереглекчилер иниилелдеринде чидиригилер бар боон турары кончуг хомудаачыг. Кызылдың садыг баазазындан Эрзин райнозунга келген бараанның четче бүрүн, орукка үрелбейн, бодунуң шынарын чидирбейн кээп турарын хынап, аналиэтеп көөрге, үрелгени, шынары баксыраны, ирээни, донганы, шил савалыг бараанның бузулганы хөй боон турар.

Ногаа-чимис аймаа, шил саваларга кээп турар бараанар хөй үрелии турарындан садыг улуг когаралдарга, чидириглерге таваржып турар. Ону мындыг чижектербиле бадыткап болур. 1981 чылдың август 13-те № 26-172 фактура ёзугаар Кызылдың садыг баазазындан Эрзин райнозуйга келген яблокту хүлээп ап турда 376 кг яблок баштайгы шынарын чидирип. ирий берген болган, оон өртээ 451 рубль. Ол дээрге райнога, садыг баазазынга улуг когаралдыр. 1981 чылдың июнь 24-те № 12-1539 фактура ёзугаар Кызылдың садыг баазазындан келген помидорларны хынап, хүлээп ап турда 397 кг помидор баштайгы шынарын чидирип, үрелип баксыраан болган, оон өртээ 714 рубль 60 көпеек, 1981 чылдың август 25-те садыг баазазындан виноград келген, оон иштинден 411,2 кг үрелип, ирий берген, оон өртээ 411 рубль 20 көпеек.

Кызылдың садыг баазазындан мындыг янзылыг баштайгы шынарын чидирген, үрелип баксыраан, ирээп яблокту, помидорну, виноградты чүгле Эрзинче эвес, а республиканың еске-даа районнарынче машиналарга чүдүрүп чоруткузаан болгай.

Баштайгы шынарын чидиртеп ногаа-чимис аймаа хөй боон турар. Оларны Тываже чорудуп турар берикебизерден оон чидирини эвээжедир, алызында барын, үрелиишкинперни, чидириглерни шуут болдурбас хемчегерниң шынгыы алырын Кызылдың садыг баазазының ажылдакчылары пегээр болза эки. Складтарга ногааларны, фруктуларны берикчилерден негелде ёзугаар шын хүлээп алган, складтарга дораан эки, багайын илгааш, актызын тургускаш, складка үр чыттырбайн, рационнарже үндүрүп турар болза, чидириг эвээп болур үжурлуг.

Шил саваларга кээп турар бараанарның чидирии базала улуг. 1981 чылдың январь 24-де № 29-194 фактура-биле Кызылдың садыг баазазындан Эрзин райнозунга келген араганың иштинден 15 шпд водла базук болган, оон өртээ 69 рубль 34 көпеек, май 28-те келген кызыл арагадан 33 шпд арага базук болган, оон өртээ 67 рубль 47 көпеек болган. Шил саваларга кээп турар соктар, минераддыг, газтыг суглар, борщтар, щилер огурецтер, помидорлар, компоттар, заправкалар орукка бузулганындан улуг чидиригилиг боон турар.

Шил саваларга кээп турар бараанарның бүетүп турар чылдагааны — колдуунда хаажактарны шын эвес чүдүргенинде. Кызылдың садыг баазазының чүдүрүкчүлери хаажактарны будка иштинге тырый чүдүрбес, хаажактарның аразында хос чөрлериг кылдыр чүдүргенинден база үстүнде салдынган хаажакбиле адаанда салдынган хаажактың азыглары бот-боттарынга дээшпес, дески эвес чүдүргенинден машина чоруургa, хаажактар тургай черинден шимчеп, адаанда шилдерни басканындан саваларга буступ турар.

Совлгу үеде чолаачылар шил савалыг бараанны капчаар чүдүргенин шуут хынавайн турар. Чедирер черинге чедир будканың эжинде пломбазы үрелик эвес, будун болур болза-ла чолаачы хүлээлгем күүсеттим, оон ыңай бараанның үрелгени, төгүлгени, баксыраны мөңээ хамаанчок деп билип турар. Киижи бодаарга, ол шын эвес. Бараанны машинага чүдүрүп турар үеде чолаачы чүлүү шын чүдүргенин хынап, хүлээп алыры чугула. Ынчангаш ылаңгыя шил саваның буузулганындан үрелген бараанарны баазалар-биле чүүлү сөөрткен организацияларга патай салып, чедирген когаралды деңге төлеттирери чугула.

Чамдыкта база эргелекчилерининң, ында ажылдап турар товароведтериниң харыысалга чогуудап, фактурада бижиттиген бараанны машинага чедир чүдүрбейн баар, четпес бараан чорудар таварызгалар бар. 1981 чылдың январь 8-те садыг баазазы № 22-358 фактура-биле райпоже чүдүрүп чоруткан лапшазын хынап, хүлээп ап турда 60 кг лапша четпес болган, ону сөөртүп эккелген автофургонның эжинде пломбалары үрелбээн, будун. Четпес лапшаның өртээ 20 рубль 35 көпеек. Сөөлүүде четпес лапшага хамаарыштыр негелде бижиктэ райпо баштаар чери арбитраж ёрвинче илиргe, садыг баазазындан төлеттирген. 1980 чылдың декабрь 27-де райпозе садыг баазазы эът чоруткан, ол эъттеи 54,5 кг четпес болган. Будканың эжинде пломбазы будун, эъттиң четпестээн чылдагааны соодуп, бузуп үндүрбээн, доңмаан ишкаан эъттн чүдүргеп чорудуптарга, оруккa дойуп, бусталып үнгенинден ында хөй эът четпес болган. Ону арбитраж чери база-ла садыг баазазындан төлеттиргеп.

Бот-орулга-чарылганы бижыглаар, кампалга чурумун күштелдирер, социалистиг ончуюн бүрүн-бүдүн турарын хандырар, садыгга чидиригин кызырар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарында айтыышкынларны боттандыдырарынга холбашкан хемчегерни ажылдан кылырынче хамаарышкан организациялар кичээнгейни салза чогуур. Ынчангаш Кызылдың садыг баазалары, Тываже погааларны, автотранспорт будүрүлгелерге боон турар чидиригилерни эвээжедиринге хамаарышкан тускай хемчегерни ажылдан кылган, ону амыдыралга боттандырып, моон соңгаар бараанарны нормадан ажыр улуг түңнерге үндүр бижинир чорукту соксадыры чугула. Үстүнде четпестерни чайладырынга улусчу контролёрлар база идепкейни көргүзер ужурлуг.

Я. СОЯН-ООЛ,
юрист.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозта үнелиг тудуг материалдары: цемент, шифер болгаш тудуг ыяжы, дилиг материалдарының чамдыктары үрелип, кайы хамаан чок төтчеглеттинип турарын хайгылычылар илереткеш, ону дораан эдерип эрткен чылын совхозтуң дирекциязындан, прораб Б. Х. Апактан шыңгыы негээп турган. Ынчалазаок ол негелдеге холбаштыр кандыг-даа хемчег алдынмаан. Ынчангаш бо чылдың январь төнчүзүнде катап хынапа кылырга 1665 рубльдиң тудуг материалдары үрелип, төтчеглеттинген болган.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга бо дугайында айтырыгны бүгү талазыг сайгарып чугаалашкан. Хайгылычыларның негелде, сагындырыгларынга холбаштыр чогуур үезинде хемчег албааны база тудуг материалдарын багай кадагалап, төтчеглеп турганы дээш совхоз директору Б. М. Кара-Салды, прораб Б. Х. Апактыы доңгуткан. Күрүнеге когаралдың чамдыызын эгидери-биле Б. Х. Сарыглар биле К. Б. Монгуштуң бир-бир айда, а Д-Д. Ы. Монгуштуң ийи айда шалыңын тыртарын шинтирлээн.

ЧАДААНА

«Октябрь 30 чылы» совхозта картофель үрезинин чыл бүрү багай кадагалап келгенин бодгаш мал чеми белеткээр үеде хөй акша-хөреңгинин чарыгдап турган, Улуг-Хем районнуң девискээринге белеткээн будук-бүрүнү ол-ла черинге каапкан дугайында четпестерни Баян-Тала көдээ Советиниң чанында улусчу контроль бөлүү илереткеп. 1980 чылда үрезинге урган 100 тонна картофельдиң 70 тонназы, эрткен чылын үрезинге белеткээн 220 тонналың 100 тонназы үрелген, а бо чылдың үрезинин 185 тонна картофельдиң 71 тонназын арыглап аштаарга 19 тонназы үрелген болган. 71 тонна картофельди арыглаан киижилерге чогуур расценкадан ажыр 600 рубльди толээн.

Эрткен чайын мал чемин белеткеп турган, немей бижилге кылып, ону кылган киижилерге артык хөй акшаны база толээни илерээн. Улуг-Хем районнуң девискээринге белеткээп, соөртүп албайн каапкан будук-бүрүнү кылырынга 8300 рубльди чарыгдаан.

Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга до дугайында айтырыгны чугаалашкап, буруулуг киижилерге шыңгыы хемчегерни хүлээткен. Совхоз директору К. Б. Сарыгларны, кол экономист К. Б. Монгуштуу, директорнуң мал чеми будурер база белеткээр талазыбиле оралакчызы Д-Д. Ы. Монгуштуу комитет шыңгыы доңгуткан. Күрүнеге чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле К. Б. Сарыглар биле К. Б. Монгуштуң бир-бир айда, а Д-Д. Ы. Монгуштуң ийи айда шалыңын тыртарын шинтирлээн.

ТУРАН

«Шивилиг» совхозтуң удуртукчудары электри энергиязын чарыгдаарынга кампалга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурганын хайгылычыларның хынаалдазы илереткеп. Эрткен чылын ажыл-агый пинтизи-биле 128,4 муң квт-шак электри энергиязын нормадан ажыр чарыгдаан. Ол дээш 23650 рубльди төлеп, эвээш эвес каражага таварышкан. Совхоз будүрүлгеаинин ацгы-ацгы адырдарынга электри ажыглалынга кандыг-даа контрольду тургуспаан, тус-тус объектилериниң иштинде-даа, даштында-даа улуг күштүг лампаларны хүндүс-даа өөрүбейн турган.

Ажыл-агыйга электроэнергия ажыглалынга шыңгыы контрольду тургуспаанны база ону кайы хамаан чок чарыгдаанны дээш совхозтуң кол инженери П. С. Тулуповту Бии-Хеминиң улусчу контроль комитеди шыңгыы доңгуткан болгаш күрүнеге чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле оон ийи айда шалыңын тыртар деп шинтирлээн.

БАЙ-ХААК

Балгазында санаторийниң кол эмчизиниң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы С. А. Мирошников эрге-дужаалын соора ажыглап, материалдыг чүүлдерни, акша-хөреңгини бодунга шиңгээдип ап келген. Санаторийде хайгылычыларның оон ол четпестерине холбаштыр аңаа кылган сагындырыгларын тоомчага албаан, оон чогуур түңнел кылбаан.

Эрткен чыл'дың күзүнүнде санаторийге быжыглаан трактор-биле боду хуузында сиген кестирип алган, трактористе албан черинге ажылдаан кылдыр табель кылган, оон төлевирии күрүне күсели-биле толедип берген. Санаторийниң садыл алганы чаа электри станциязының «М-21» маркалыг шимчедикчизин адырган, бодунга ажыглаанны хынаалдаан илерээн. Оон аңгыда маңаа келген тудуг ыяжын, маңзаларны, чөңгудан кылган плиталарны бодунуң бажыңының чанынче дажыглаап, шиңгээдип келген. Үш дүрүг линолеумну оон база бодунга ажыглаанны бадыткаттынган. Ол ышкаш элээн кан аймакта өске киижилерниң адынга табель кылган артык шалыңны ол ап турган.

Таңды районнуң улусчу комитединиң хуралынга С. А. Мирошниковтуң эрге-дужаалын соора ажыглап, күрүнелиг өөрүзүн болган акша-хөреңгизин бодунга шиңгээдип турганының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ону шыңгыы доңгуткан.

БРАК ИДИКТЕР

Сөөлгу үеде Кызылдың алгы заводунуң коллективи продукцияның шынарын дыка кудулаткан. Ынчангаш кидис идиктерни катап эде кылыр ужурга таваржып турар. Оон түңнелинде ол бүдүрүлге январь айның планын күүсетпейн барган. Харын-даа кидис идиктер бүдүрелиниң хемчээли эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден база кудулаан.

Тываның стандарттар болган хемчээр техника талазыбиле күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары Кызылдың алгы заводунуң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязын сөөлгу ийи чыл дургузуунда элээн каш катап хынап келгеннер. 1979 чыл да хыналарга кирген продукцияның 21,7, 1980 чылда— 20,3, а эрткен чылын 48 хуузу брак болган. Шынары багай продукцияның саны ийи катап улгады берген-дир. Ол дээрге күрүне стандартынга дүүшпес мун-мун эжеш идиктер-дир. Оларны катап кылыр кылдыр эгиткен. Болап-даа көрүнер. Баштайгы удаа оларны бүдүрерде хөй электри болгаш чылыг энергиязы, чиг-эт, материалдар үнген болгай. Ынчангаш мун-мун рубль аңаа хилис барган ышкажыл. Чүгле эрткен чылдың чидиригилериң санап көөрге безин 14 муң рубль болган.

Үрей кылган идиктерни катап кылырынче күрүне чеже акша-хөреңги үндүргенин сактырылган.

Элээн каш айлар эрткен соонда продукцияның шынарын хынап, контрольдаарын база кошкаткан. Эрткен чылдын төнчүзүнде магазинперге шынары куду идиктер база катап көстүп келгилээн. Чүгле «Детский мир» магазининге кирген идиктериниң 55, а Респотребсоюзтуң магазинперинге кирген идиктериниң 69,5 хуузу күрүне стандартынга дүүшпес болган. Оон соонда-даа продукцияга брак болдурар чоруктар соксаваан. Бир хынапа соонда күрсадыг инспекциязының ажылдакчылары заводтуң бодунга үруглар идиктериниң 32 хуузун бракгаан.

Заводта тургустунуп келген байдалдың бир чылдагаанын бар. Ол болза завод директору А. Ф. Жароэтүп, техниктиг контроль албанының ажылдакчызы мастер М. А. Фрузановаңың продукциянын шынары дээш харыысалга чок чоруу-дур. Ажылдың технологтуг чорудулгазының чурумун сагывайн, аңаа хынапаны чоруткайн турар. Лабораторния ажылдавайн турарындан чиг-эттин болгаш белен продукцияның шынарын анализтеп көрбейн турар. Технологтуг чорудулганың ажылдакчылары

УТКА-ШЫНАРЫН ХАНЫЛАДЫР

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ниң «Идеологтуг, политика-кижилдилгелиг ажылды улам экижилдер дугайында» доктаалынга дүүштүр аныяктарны В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының чижээнге, совет улустуң революсчуг, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарынга кижилдер дээш Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкылар коллективи элээн ажылдарны сөөлгү үеде чоруткан.

Бисте идей-политиктиг ажылдың төвү ленинчи комната болуп турар. В. И. Ленинниң болгаш оон соратниктериниң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының, партияның болгаш совет улустуң дайынчы оруктарының, эш Л. И. Брежневтиң чогаалдарының, партияның болгаш чазактың документтериниң дугайында кичээлдер ында эртип келгеп. Ленинчи комнатаның ханаларында чуруктарны, фотоларны аскан. Ында бистиң партиябыстың, чонувустуң 1917 чылдан эгелээн бо хүнгере чедир маадырлыг төөгүзүн көргускен. Ол ёзугаар экскурсияны чорудуп турар. Ленинчи комнатага эртикен чылын ашгыжыгты школалардан 564 өөреникчи, 79 башкы, 15 пионер вожатыйы, дыка хөй ада-иелер чораан. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның школаларының директорлары оон ажылын танышкын көргеп.

Ленинчи комнатаның чанында 23 кижи составтыг лектор бөлүүн тургускан. Олар класстарга 102 лекция номчаан, беседаны эрттиргеп.

Лекция пропагандазы

Аныяк лекторлар чүгле школага эвес, күш-ажылчы коллективтерге лекцияларны номчуп турар болзу берген. Харылзаа бедидиинең, ушвермастың ажыл-ишчилери «Ульяновтарның от-бүдези» деп лекцияны сонуургап дыңнаан.

Ленинчи комнатага эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Кур чер», деп помнарынга конференцияларны, «Уран чүүлде В. И. Ленинниң овур-хевири» деп байырлалды, революсчуг ырларның конкурзуун, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга, делегейге быжыг тайбың дээш демиселге В. И. Ленинниң болгаш СЭКП-ниң ролюн көргүзүп турар база политиктиг плакаттарның делгелгелерин организастаан.

Ленинчи комната өөреникчилер ортузунга эвээш эвес ажылды чорудуп турар, баштайгы базымнарны быжыглап тургаш, ажылдың утка-шынарын бедидер, яштыг-бүрү болдуварын школаның башкылар коллективи планнап турар.

Школада «Билиг» иитилелиниң кежигүнү башкылар чүгле үстүкү классчарның өөреникчилеринге, ада-иелеринге эвес, күш-ажылчы коллективтерге лекцияларны номчуп, өске-даа хемчеглерге идепкейлиг киржип келгенер. Оларга Т. С. Кыргыс, О. Д. Монгуш, В. К. Монгуш, Т. М. Тужикова болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының байырлалы болуур. Ленинчи национал политиканың, хөй националдыг совет улустарның чедиишкиннериниң, кадыг ажылдажылгазының, пайыралының болгаш орта хамаарышкан өске-даа темаларга лекциялар номчуурун планда көрүүнеп. Бо ажылдарны чорударынга идепкейлиг киржир мен.

Т. КУУЛАР,
Кызыл-Мажалыктың № 1 школаның башкыаы, лектор.

ТУДУГЖУЛАР—МАЛЧЫННАРГА

«Хемчик» совхозтуң тудуг бригадазы үш звенодан турустунган. Олар арааныда социалистиг чарыштыг. Ылаңгыя Доңдук Доңгактың звенозу багай эвес ажылдыг. Эпнайыралдыг бо коллектив тайгадан ыяш материалдарын сөөртүп, өске-даа ажылдарны кылып турар. Оон кежигүннери чаа кыштагның базыдын, хөй кажаалын эрткен айда тудуп дооскан. Өттекоол Ооржак, Серге Доңгак, Оолак Иргит, Михаил Доңгак, Иван Хомушку болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап турар.

Тудугжуларның бригадазы январь, февральда 62 шагжаны, 62 оңгачаны кылган. Мал чеминге херек дериг-херекселдерни коданаржже чедирип үидүрген. Ону кылып белеткээринге хоочун тудугжу Хажытпаа Саая, Кара-оол Саая, Михаил Хомушку эң идепкейлиг киришкен.

Ам сорулга болза, сес чунар-бажыны, үш чуртталга базыдын, ийи чаа кажаалы болгаш хой чүүр пунктуну тудары. Бо объектилерге херегледиттинер материалдарны белеткеп бригада чоруда берген.

А. ЕВРОП,
Барыын-Хемчик.

Кооператорларда

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Чөөн-Хемчик районнуң хереглекчилер киитилелиниң «Искра» совхозта хуучу кежигүннериниң хуралынга районнуң кооператорларының эрткен чылда ажылынның түңнезderип, он бирги беш чылдың ийи-гилявде оларның мурнуунда салдынган сорулгаларын чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле плетколда райпо баштаар черинниң дараазының оралакчызы А. С. ОЧУР кылган.

Илеткедчи болгаш хуралга санал бергеннер кооператорларның 1981 чылда ажылынга түс-түс доктааганнар.

Совхозта хүн бүрүүң хереглеп барааннарын садар магазинниң садыгжызы Роза Кара-Сал коллективиниң эрткен чылын канчаар ажылдаанын чугаалаан, сорулгаларга доктаагаан. Магазинниң садыгжылары 1981 чылдың планнаң онаалдазын хүүсээ бетинде күүседкеш, пландан ажыр 25 мун рубльдиң бараанын саарган. Клара Бартыпаевна Оон эргелекчилээн бо магазинде бригадирден ашгыда ийи аныяк садыгжы бар. Роза Кара-Сал биле Зоя Сат олар дагдынып-чыгыпын арга-сүмезинден өөренишаан, садыглаарының нарын аргаларын тиилгээдип алганнар. Олар совхозтуң ажылдың ишчилериниң бараанга иеледе-хереглелдерин долу хандырарынче, эргежок чугула барааннарны четчелээрынче улуг кичээнгейни үглаидырган. Садыңң алыкчыларның иеледе-хереглелдерин өөренип көрүп турарлыг эки. Мында ажылдан турар кижилерниң ажылынга хамаарылгазы магазинниң пинти шимеледелерилгезинден, арыг-шеверилден безин илдең. Ажылынга харылсаалгалыг, чонунга эвилең-эвилдек садытжыларның ажылын совхозтуң ажыл-ишчилериниң мактап турары таварылга эвес.

«Искра» совхозтуң директизызы (директор Ө. А. Куулар) садыг ажылын ажылагийнын өске айтырыгларыбиле дешке көрүп турар. Ыланғыя транспорт-биле хандырып турары эки, дилег кылырта дыңнанагыр. Совхозтуң директизызынга хамаарыштыр садыгжыларның талазындан чызыг сөстерни хуралга чугаалап турганы таварылга эвес.

Магазинниң ажылынга кооператив контроль комиссиязының дузазы улуг. Совхозтуң бухгалтери Ч. К. Ондар удуртказ бо комиссия садыг чурумунга хажыдыышкыннар болдурбазы-биле бараанчарның өртен-үнезиниң турганын, магазинниң санитарлыг байдалын хынап турар. Мындыг харылзаалыг ажыл совет садыга хажыдыышкыннарны болдурар чоруктарны баа удур тайлаларны идиг болуп турарын хуралга демдеглээн. Оон түңнелинде садыг чурумунга хажыдыышкыннар бо магазинниң талазындан болбайн турар. А ол магазинниң иитти ажылынга улуг идиглиг дээрэ билдингир.

Партияның XXVI съездиниң үилүргени аъш-чем программазын амыдырапга бодтандырарынга харыы кылдыр районнуң белеткел конторазы белеткел ажылдарының чыл планның эки көргүзүүлеринге күүседкенин В. М. Соскут хуралдың киржикчилерине дыңнаткан. Чурттавчы чоннан 108 тонна эт садып алыр план—135 тонна, 28,7 тонна сүт планы—36,2 тонна кылдыр күүсеттинген. Кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын, мөөгү, кат садып алырының планын база ажыр күүседкен.

«Искра» совхозтуң магазинниң садыгжылары чурттакчы чонну кодээ ажылагый продуктулары-биле долу хандырар сорулга-биле бар арга-курлавырларны долу ажыглап, 1982 чылда дараазында социалистиг үлүүлгелерни алган. Ында дузалал ажыл-агыйын сайзыралдыр айтырыгны чугулалап турар. Дузалал ажыл-агыйынга 3 тонна эт, 100 килограмм ус, 500-500 килограмм нат, мөөгү белеткээр. Дузалал ажыл-агыйын сайзыралын турган. Кодээ ажыл-агый продуктуларыбиле боттары бүрүн хандырымпарын чедип алырын хүлээнген.

Хуучулар хуралынга совхозта магазинниерин ажылынга хамаарыштыр чоптуг шүүмүүлелдер болган. Чижээ, Л. Монгуш эргелекчидээн аъш-чем магазинин эрткен чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын чедир боттандырбаан. Магазинге хлеб садарын үүктелдире бээр таварылгалар база бар. Хлебтиң шынарынга хомудалдар эвээш эвес, райпозуң складында бар барааннарны магазинче четче сөөртүп албайн турарындан аъш-чем бараанларының ассортиментин кызыы. Ажыл-агый, канцелярия барааннары-биле садып алыкчыларны хандырып турары негелдеге дүүшпес. Шиитпирлеве чогуур мындыг янзылыг айтырыглар ында эвээш эвес. Хуучулардың хуралга киирген санал-оналын райпо баштаар черинниң талазындан шыңгыы киччээнгейге алыры чугула.

Хандырылганы эниктер сорулга-биле бот-боттарынга кичээнгейлиг дузалазын. Демниг ажылдаарын хуралдың киржикчилери дүтүрүннеп.

И. СЕРЕБРЕННИКОВ.
Респотребсоюзтуң оргмассыг ажыл-таллаы-биле килдизиниң начальныгы.

Болуушкуннар болгаш хүннер

УРУГВАЙ КОММУНИСТЕРНИҢ СОЛУНУ 25 ХАРЛААН

1957 чылдың февральда тургустунган «Популар» солун уругвай улустуң реакциялыг күштерге удур демисели организастаар болгаш хейаът кирер талазы-биле коммунистерниң шынчы дузалакчызы болуп келген.

Ол солун партияның парлалга талазы-биле органы, улусчу массаларның демисели углап баштаар, ажылчыннарның болгаш тараачыларын эрге-ажыын камгалаар, студентилерниң, интеллигенциязың, пенсионерлериң — чоннуң янзы-бүрү айтырыгларынга харыларын бээр ужурлуг.

Забастовкаларны, фабрикаларны эжелеп ап турарының, удурланыышкынның чурттуң оруктарында эртип турар маршгарының, митингилериниң болгаш улусчу хуралдарының дугайын ол солун бажын келген. А херек апаргап үелерде — солунның журналистери болгаш фоторепортёрлары реакциянын огунуң аланга безин ажылдап турган. Солунның ат-алдары мынаар тургустунуп, хөгжөн эгелээн. Марксизм-ленинизмниң принциптерин камгалап, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг демократтыкка чурттарының төөгүлүг чаалап алымшылыкларын пропагандалап, революсчуг Куба-биле болгаш маадырлыг Вьетнам-биле эп-сеткил паттыштырылгазы дээш ажыл-чорудулгазыбиле ол солунга хүндүтпеп үлем үлгаткал.

Коммунистиг партияны болгаш өске-даа төөгүлүг үелелдиг организацияларны 1973 чылдың ноябрьда хоойлудан ашпаар деп чаалаан соонда, шериг эрге-чагыргалар «Популар» солунунуң үнерин хоруудаан. Ол солунунуң эдээн турганы бажыңын, оон дериг-херекселдерни эжелеп алганнар. Ынчалза-даа партияның үүрүн сөөкедып пыдаваннар.

Эң бергее, туттуруп, бажыңналып болзур үеде уругвай коммунистер ажылдап, ынчаттырга улуг демисселер болуу хей-аът кирер талазы-биле

КОММУНИСТ ДУГАЙЫНДА СӨС

Эчис чолдуң тугу киискээн
Эң-не мурнуу одургда,
Хостуг ишти баштап алган
Хоочун коммунист базып ор сеп.

Ынак Ада-чуртувустуң
Ыдык, шыышың кызыгаарын
Сорук куштуг камгалашкан
Солдат болуп база чордуң.
Калчаа дайзын чоңгээ кыпсып,
Кара сеткин кедеп кээрге,
Шоглап диттип албас

кылдыр.
Согуг берип шыдаан-даа сеп.
Өттүр көрүп бадылап каан
Өндүр беш чыл план онаап
Шалып ажыр күүсеткен
Шактар саны оорушкун.
Кошкаш кымпас шыдамыккай
Коммунист сээң тура-соруун
Бедик чаагай идеалга
Бердингенин сөглеп чору.

М. БОЛАТ.

С Ы Г Ы Т

Айдың кежээ ырак-узак чорук кылып,
Арттар ажыр, хемнер кежир аъттанып кааш,
Сыгытчының сеткил-хөөнге тааланчыг
Сырынналган сергек үнүн дыңнап көр даан.
Суглук, дээрбек кыңгыраажы хөөн киирип,
Шулурашкан дамырактар үнүн кадып,
Чыраа, саяк оглаа-дайлар сорук кирген
Чындыңнады эстеди каап орар-дыр бе!
Даглар, шөлдер, шынааларны сактырыңга
Тамчын удуп таалаан дег, ыржым-дыр бе!
Кежээки ай булут ойбаан бакылай каап,
Хензиг-даа бол, дыңназа дээн ышкаш-тыр бе!
Хову, шөлдүң салгын-хадын чалгыннагаш,
Хостуг шөлээн ужупканзыг боор-дур бе!
Чалымнарга, туругларга чаңгылангаш,
Чамбы-дипти эргээн ышкаш эвес-тир бе!

Ч. ЧАП.

С. СҮРҮН-ООЛ.

КИЖИНИҢ НАМДАРЫ

(Тоожудан үзүндү)

Колхозуның ады Калинин. Чаа тургустунган колхоз. Акка тургустунган колхозтардан ылгалыр чүвези чок. Чүгле район төвү-биле аргыжарда, оруу ак, арт-сын ашпас, оозу-ла эки. Дажы-Намчал Ооржактың кадайы Хуна алыс Хөлчүктүг чурттуг, оон дөргүл-төрели колдуу ында чүве болганда, ынаар тыртнайн канчаар. Чоорту Көшпесче көжүп алган. Ажы-төл база эңдерлиг туруп берген. Өглеңгенииң амдыы чылында оол уруг костүп келген. Ону Серов деп адап алганнар. Дараазында чылын база бир оол пемешкен. Оозу Хереловл деп атка чединген. Ынчап чорүй кыс уруг өөн каастай берген. Ону Зоя деп адап алганнар.

Баштайгы чылдарда Дажы-Намчал доктаамал ажылга чединмээн: даргалар, чарыча аът дег, ынай-бээр октап-ла турганнар. Оон үжүн боттанпап ажылдап турган. Эң-не баштай Доора-Даг баарында тараа суггарар суггатчылар бригадири кылып каан. Суггат херек чок апарганда, тараа шыгжаар склад чок дээш, Кара-Аргаже октапкан. Дөрт ай иштинде ыяш ужуруп, чудук чонуп, ыяш дилип, чадыр иштинге чурттап келгеннер. Оон улаштыр кышты өттүр бажыңнар тудар чудук кезип кыштаапнар. Оон хосталбаанда-ла, мал бригадири чедип келгеш:

— Сени шевер кижи дээр чүве-дир. Бызаңнаар апаардыр сен, колхоз даргазы чөпшээрешти. Суур товүнче дораан көш деп мыпдыг. Дажы-Намчал чөпшүл кижи болгаш, маргышпаан...

Шыпын алыр болза, Дажы-Намчалда тудуг талазы-биле тускай эртеми-даа чок. Ынчалза-даа төрүмелиңден шевер кижи болган. Бажың тутчуп, маңза чонуп тургулаан. Оон шевери Арыскаппыг-Арыгга школа тутчуп турда көвүлген. Ону ашактар эскерген. Ол дугайын олар-ла колхоз даргаларының кулаанга чедирген болур үжүрлүг. А конторага келирге, тудугжулар бригадири болур сеп деп дужаан каан. Бригадир болган соонда, боду база-ла холу-биле киржи бээр. Баштай-ла школаның стол, сандайларын кылганнар. Оон соонда, ясли тудуп киргикен. Хлеб чок, ол багай, тараапы удур хооруп чиригиниң шүүттүү кончуг. Үүгле оларга эвес, бүгү чурттакчыларга, ылаңгыя школага хлеб эргежок чугула. Тудугжуларның араазында Сендажы деп эр турган.

— Чаа, бригадир, сеп бо бисти ажыл дээш кыңчыктырбас кижи-дир сеп. Чангаш келийн дээрге безин чөпшээревес — дээш, айтырган: — Ол хиреде бистиң хырывыс бодавас кижи боор сеп бе?

— Оон артык канчаар чемгерерил? Далган-тараа үспейн тур ышкажыңар чүл — деп. Дажы-Намчал баштай херекке алыксаваан. Оон сагыш анаын келгеш, демгизиндеп удур айтырган. — Азы хлеб чикеп тур сеп бе?

— Ийе, даап каапкыңар. хлеб херек.

— Ону кайыын эккеп бээр мен?

Чугаалажы - чугаалажы кээрге, Сендажы хлеб бижыкаан. Аңаа база-ла ылыртышмаан. Тудуг бригадири чедип келгеш:

— Сени шевер кижи дээр чүве-дир. Бызаңнаар апаардыр сен, колхоз даргазы чөпшээрешти. Суур товүнче дораан көш деп мыпдыг. Дажы-Намчал чөпшүл кижи болгаш, маргышпаан...

Шыпын алыр болза, Дажы-Намчалда тудуг талазы-биле тускай эртеми-даа чок. Ынчалза-даа төрүмелиңден шевер кижи болган. Бажың тутчуп, маңза чонуп тургулаан. Оон шевери Арыскаппыг-Арыгга школа тутчуп турда көвүлген. Ону ашактар эскерген. Ол дугайын олар-ла колхоз даргаларының кулаанга чедирген болур үжүрлүг. А конторага келирге, тудугжулар бригадири болур сеп деп дужаан каан. Бригадир болган соонда, боду база-ла холу-биле киржи бээр. Баштай-ла школаның стол, сандайларын кылганнар. Оон соонда, ясли тудуп киргикен. Хлеб чок, ол багай, тараапы удур хооруп чиригиниң шүүттүү кончуг. Үүгле оларга эвес, бүгү чурттакчыларга, ылаңгыя школага хлеб эргежок чугула. Тудугжуларның араазында Сендажы деп эр турган.

— Чаа, бригадир, сеп бо бисти ажыл дээш кыңчыктырбас кижи-дир сеп. Чангаш келийн дээрге безин чөпшээревес — дээш, айтырган: — Ол хиреде бистиң хырывыс бодавас кижи боор сеп бе?

— Оон артык канчаар чемгерерил? Далган-тараа үспейн тур ышкажыңар чүл — деп. Дажы-Намчал баштай херекке алыксаваан. Оон сагыш анаын келгеш, демгизиндеп удур айтырган. — Азы хлеб чикеп тур сеп бе?

— Ийе, даап каапкыңар. хлеб херек.

— Ону кайыын эккеп бээр мен?

Чугаалажы - чугаалажы кээрге, Сендажы хлеб бижыраар суугу кылып билир кижи апарган. Ыяш материалды санап көөрге, база ажырбас, ясли тудуундан артыкталып чыдар. Колхоз даргазы Лопсаң турган. Дажы-Намчал аңаа халып четкен. Оозу удурланмаан: «Бодуңар-ла билиңер, ынчалза-даа мекээ бир дугаарында ясли херек» дээр болган.

Яслини хүндүс ажыл шагында тудуп турганнар, а кежээлерде, дыштанып хүннерде хлеб бижырар бажың туткаш турушканнар. Өскелери чудук чонуп, ханалар эптей салып турда, Сендажызы маңзыларны хирээлеп ап, кадап турар болган. Оозу ынчап чорүй ыяш печка апарган. Кажан бичии дөрбелчин бажыңны дээвирлеп турда, ыяш печканы ооң иштинге тургускаш, дой-довуракты хоюткаш, маңзылар араазынче кудупкан. Оон када бээрге, маңзыларны ап каапталга, ёзулуг печка апарган. Ол суурга хлеб ынчаар көстүп келген. Тударын база кончуг шалын кыла каапкан. Ооң үжүн Дажы-Намчалдың алдары көдүрүлген.

1958 чылда ону Туран хоорайже тудуг школазынче чорудупкан. Чыл эрткенде, тудугжу-десятник деп дипломнуг чаңын келген. Ол дээрге тускай эртем-дир. Аңаа өөрүн турган. Ийе, өөрүн турган! Ынчалза-даа ооң-даа өөрүнчүг чүве Туранга болган. Ол хүн кажан-даа кайын уттундурар.

Дажы-Намчал чааскаан киченээл катаптап орда, школада партий организациязының секретары кылаштап келген. Өөреникчилериниң араазында чүгле ийи тыва бар, өскелери дооза өрү класстар дооскуладан орус оолдар. Дажы-Намчалда оларга бодаарга, эртем чок. Кичээлдерни орустап эрттирер. Дылга база пат. мөлдүк-калдык, кыспас болза хорчок. Ынчангаш бичии-ле хостуг шакты катаптаашкыны-га үндүрүп, кудумчуга-даа чааскаан чугаалаттынып, бижирткайның чорун турган.

— Чаа, кайы хире чоруптур сеп? — деп, башкызы парторг айтырган.

— Отлично, башкы — деп, Дажы-Намчал орустап-тывалап харылаашы, тура халып келген.

— Олур, олур — дээш, башкызы ону эктинден олуртындип каан. — Сээң өөредилгең багай эвээш билдингир. Оон аңгыда сээң кызып турарыңны база билир бис. Сеңээ бир сүме кадыксай-дыр мен. Болур бе?

— Чоп болбас боор. Кандыг сүме боор, башкы?

— Партия кежигүүнге кандидат кижи болгай сеп. Стажың эрткен болгай. Чоп ыыт чок сен. Билдириишкиндеп бижи. Чиңгинезинге кирер-ле болгай — деп бо-ла.

— Дажы-Намчал чүшкуурзуп дырбаттынган. Ооң күзели болза, чаңа бергеш, чурттунга кирген болза эки.

— Чүл, хөөнүң чогул бе?

— Хөөп чонталып-даа канчаар мен, башкы — дээш, бичии үзүктелгеш, айтырган: — Мени маңаа үлээн алыр бе ынчаш?

— Чоп үлээн албас боор. Бижи. Рекомендацияның бирээзин мен бээр мен.

Дажы-Намчал ол-ла дораан бижирип дең барган. Парторг соксадып каан:

— Далашпа. Хондур бодап. Кежигүнге кирип алырынга сенден пегелде-даа, харыысалга-даа улам улгадыр. Шыдажыр сеп бе? Бодап— дээш, демгиин чорүй баргап.

Кижи бодунга боду бүзүревейн канчаар. Бодангап-даа чүве чок, эртеңинде кичээл эгелээр деп турда, билдириишкиниң аппарып берген.

— Кончуг эки-дир. Ам хурал болгуже, белеткеп — дээш, парторг сейфтеп партияның Уставы биле Программазын үштүп берген. — Боларны илдик чок билир ужурлуг сеп. База катап помчу.

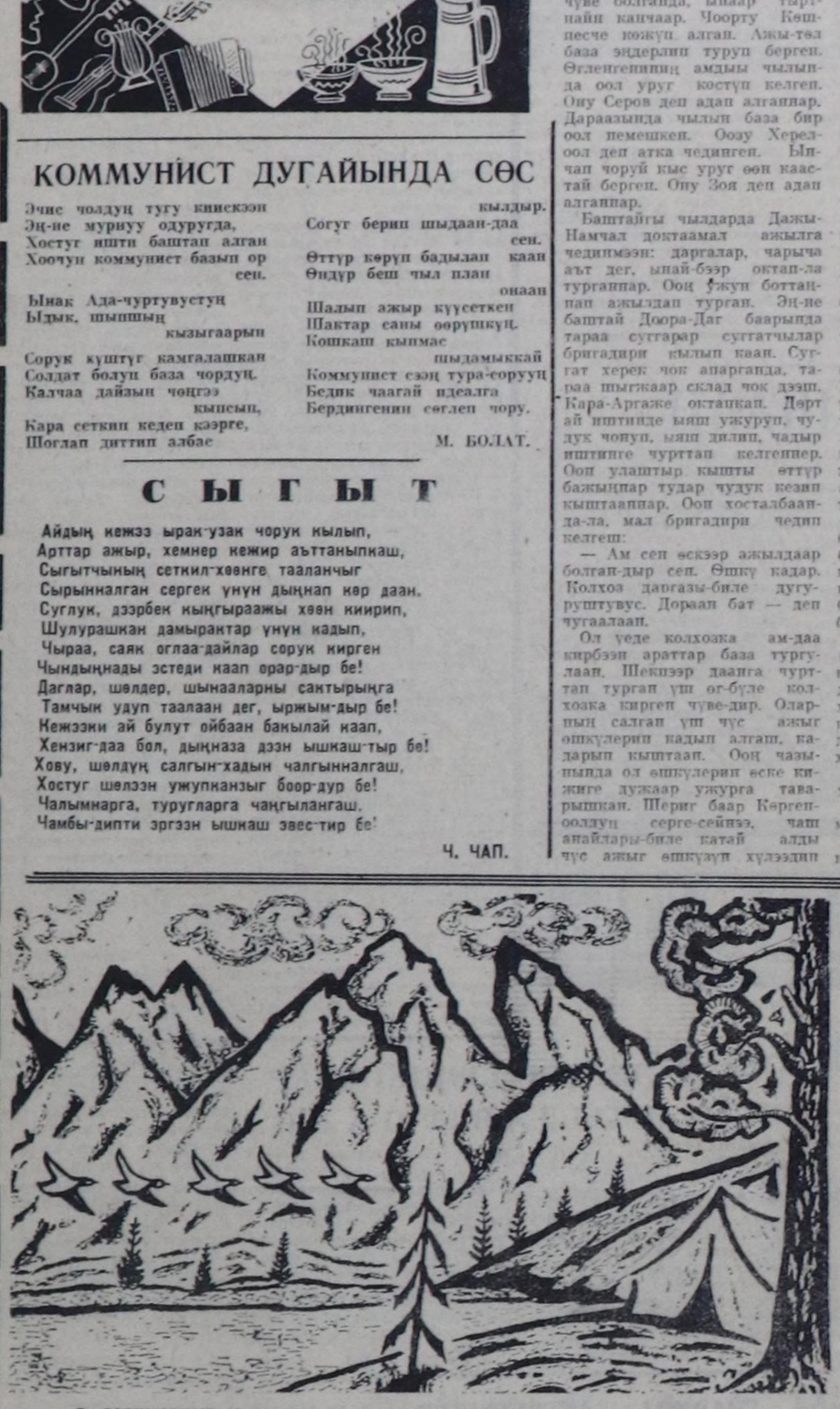
Школада партия кежигүнчери эвээш, партбюро чок. Айтырыгны шиитп хуралга тургускан. Партия секретары ооң билдириишкинин, аңаа берген рекомендацияларны помчаан. Оон айтырыглар эгелээн. Чиик айтырыглар салгылаан. Аңаа ажырбаан. Саналче шилчээн. Дөрт кижи санал берген. Дооза хүлээп алыр деп санадаан, ооң-биле кады шүгүмүүлелдер база бар болган.

— Өөреп ир чүгээр кижи бо. Оон-даа артык өөреп ирарга мында бар. Багай-ла чүвези кичээлге, бирги класстың өөреникчилери ышкаш, кезээде кыйбыңайның олурар. Ында та чүзү бар чүве, чай араазында-ла соңгаже көөрчаңы бар. Оон улам кичээлгейин чардыктырып орар, оозун каар болза эки-дир — деп, бир башкы чемелээн.

— Ооржак Дажы-Намчалды хүлээп алыр деп саналдым мен. Ооң-биле кады бир чагым бар. Ал-ла сагыжы аалында, кадайында дег чүве бар кижи бо. Чүве болза-ла «меңден кажан-даа тудугжу үнмес, хей-ле бээр кел чыткан-дыр мең» деп орар. Ынчап баарга, кайын боор. Ам удавас тудуг десятниги болур кижи-дир. Боду билир, моон колхозунга ам-даа хей бажыңнар туттунар. Тудугжуларны баштаар ужурлуг кижи-дир. Амдан эгелеп бодуп ол ажылга белеткээр, аңаа эът-хаңындан, чулдучүрээнден ыпакшыыр болза эки-дир — деп, кады өөренип турар эки база шымчыпкаш барган.

Чүс хүү бадылаашкын-биле Дажы-Намчал хүлээп алдынган. Төрээп колхозунга чүгле тудуг десятниги деп диплом эвес, а партияның чиңгине кежигүнү деп билетти база хойлап эккелген. Ол келгеш база-ла тудуг кылдырып чоруп турган.

(Уланчылыг).

Б. ООРЖАКТЫҢ «Ортаа Саянда Сылдыстыг бедин» деп чуруу.

КҮШ-АЖЫЛ ДУГАЙЫНДА ҮЛЕГЕР ЧУГААЛАР

«Ажылды бодуң далаштыр; ажыл сени далаштырарын мапава».

Б. ФРАНКЛИН.

«Амыдыралдың корабли күш-ажылчы утланыышкын чок болза, бүгү хаттарга болгаш шуургаңнарга алымптар».

СТЕНДАЛЬ.

«Өске кижилерге ажыктыг кылдыр бодуңну күш-ажылга дадыктыр — кол хоолйлу ыңдыг».

Я. РАЙНИС.

«Кижилерге эң үнелиг эртине — ажылдан билирин».

ЭЗОП.

«Күш-ажыл ажыктыг кежикти тургузуп турар иишгилел биле ажылдан турар кижиниң араазында быжыг, ханы харылзаапы тургузуп турар».

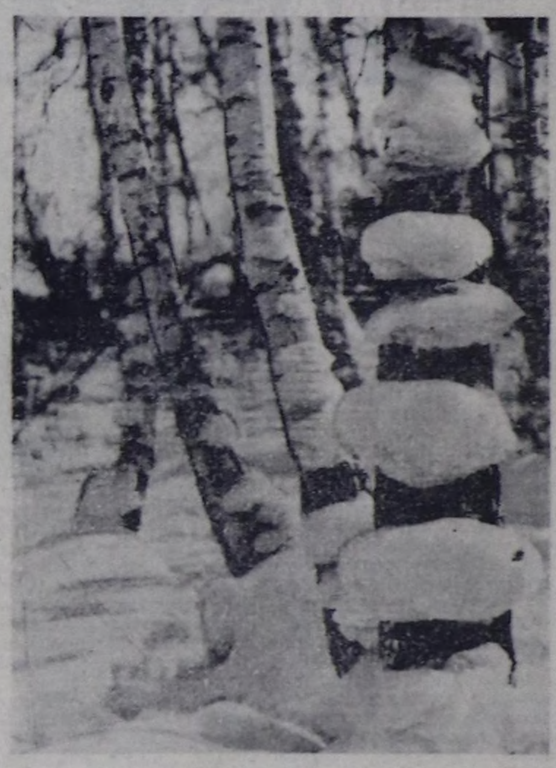
Д. ПИСАРЕВ.

«Кошкак азы назыны улгаткан-даа болза, хүн бүрү ажылдан турар кижилер, ажылдың бергезин аныяк болгаш күштүг-даа болза, ажылга чаңчыкпаан кижилерге бодаарга чиик эрттирер».

ГИППОКРАТ.

«Күш-ажыл — амыдыралдың дүрүмү, хлебти чүгле дерия тэп тургаш чедип ап болур деп чүвени бичиизиңден тура билген кижи кандыг-даа бергени эртпин шыдаар, ыңдыг кижи херек апарганда күштү болгаш тура-соруктү тып алыр».

ЖЮЛЬ ВЕРН.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Кышкы чурумал» деп фотоэтюду.

МАМЛЯКАТТЫҢ УЛУГ ӨГ-БҮЛЕЗИ

ТАДЖИКИСТАННЫҢ Пенджикент деп улуг эвес хоорайында аңаа эвес салым-чаяанныг хөрээжен кижи чурттап турар. Мамлякат Худойбердиева 25 өскүстүң аважы болган. Чогум бодунуң иези беш харлыында мөчээн. Адазын эки билбес турган. Ава чок артары берге деп чүвени ол ханы билир. Ол бичиизинден-не эртенден дүнеге чедир байларга хөлечиктеп чораан.

Мамлякатты 13 хар безин четпээнде ашакка берипкен. «Кижиниң ажы-чаңы — ооң салым-чаяанында» деп, ол девискээриниң даг чурттуг кыргыннары чугаалажыр турган. Мамлякат ону күш-биле ашакка бергенинге эштешпейн, Йоры суурдан Пенджикенче дезип келген. Уруглар бажыңында ол үш чыл чурттаан. Башкылар уругга хой эки түүлдерни өөреткен. Эң-не кол чүве — шынчы, кижилерге бүзүрээр чорукка өөреткени болур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының өөскээнииң дугайында өөрүнчүг медээ ыраккы Россиядан дыңналып кээп турган. Ооң чалгыы Таджикистанның дагларында удаваанда чаңгыланган.

...Чээрби чылдар. Пенджикентииң чоок-кавы суурларында басмачылар тура халчын үнген. Олар суурларның бажыңнарын өрттедиптер, малын сүрүп аппаар турган. Шак ол үеде Мамлякат милиция начальниги Мирзояхье Аминовка хүниүң кээп, ажылга хүлээп алырын дилээр апарган. Мамлякат Худойбердиева Таджикистанда бир-ле дугаарғы хөрээжен милиционер болганы ол. Мамлякатка хөй чүүл даалганы берип келгеш.

Хоорайга дежүрныйлаар, басмачыларга удур операция чорудар дээш ооң-даа өөске. Хөрээнге бижектеткениниң сорбузу турасказал боон арткан.

Бир-ле катап дежурныйлаан үезинде базаарга чеде берген. Чыылган хөй кижи көргеш, чогуш болган-дыр дээш чеде бээрге, чөргекте ораап каан чаш уруг ыглап чыткан. Мамлякат уругну алгаш хөрээнге чыыпшыр кужактаарга, ыды дораан чиде берген. Ону бажыңынга эккелгеш, кургаглап көөргө, көк карактарлыг ак оол болган. Оолду Анатолий деп адаан. Мамлякат шак ынчаар пе апарган.

Элээп үе эрткен. Ажыл соонда милиция начальниги Аминовка кире дүшкеш.

— Бичии оол тыл алдывыс. Уруглар бажыңынче аппаан бе? — деп, начальник айыы тыпшастаан орган.

— Меңээ берип көрүнер— дээш, Мамлякат оолга чоок-шулап чеде берген. — Ол мээң оглум болур...

Пенджикентиниң милиция ажылдакчызы Мамлякат Худойбердиевага ийиги оол костүп келген. Оолду Түйчи деп адаан. Хостуг үезин ол чүгле оолдары-биле эрттирер турган.

...Шаг-үе билдиртпейн эртип турган. Кедээ ажылагыйны хогжүдери-биле чурткa чаа машиналар кылдыныр эгелээн. «Комсомолчулар — трактороже!» деп кыйгырыг чүүткa тарай берген. Ол үеде Пенджикентиге „бир трактор келгеш, мырыңай милиция чанынга доктааган. Мамлякат ол техниканы кончуг сонуургаан.

— Машинага дегбе, бодуңнуң милиция ажылын кылын көр! — деп, тракторист аңаа чугаалаан.

Мамлякаттың хөрээнге хомудал кыптыккан. «Черле кижи канчан шыдавас боор? Шыдыг турбас ужурлуг!» деп, ол ханы боданган. Оза-ла кежээ МТС механигиниң бажыңынга четкеш, трактор башкарарынга өөредирин дилээп. Механик чөпшээрешкен. Ол кежээниң-не ажыл соонда өөредип турган. Мамлякат экзаменин конгуг эки демдектерге дужаагаш, трактор башкарарының шыңгыдгазын холга алган. Ёзулуг мастер болгужеге чедир ол болеп эвес орукту эрткен.

Мамлякат орайга чедир ажылдаан. МТС-че ыяш орда, малгаштыг черге трактору тырыкыланып турун алган. Хепертен ол мурнунда орукче көрүптерге, бичии кижи турган. Ол машиназын тургускаш айтырган.

— Кымның оглу сен, кайзаар баарың ол?

— Кымның-даа эвес мен. Менде кым-даа чок. Өлүп калганнар.

— Кады чоруулу, бээр олур.

Мамлякаттың чымчак, чылыг хүлүмзүрүүн көргеш, оол чөпшээрежикпкен. Ам дөрт алышкыга беш дугаары Шариф пемешкен. Авазы ажылдаашкаа көөрге, оолдары өөрүшкүлүг каректары-биле ону уткуур. Оларның көрүжүдеп ченин торуткан холдары күш кирип, көөр ышкаш сагындырар. Чоорту ооң бажыңынга Угуло, Анзурат, Биби, Махкамо деп бичиилер удаа-дараа көстүп келгилээп. Уругларының ажылгыр болгаш мөзүлүүнге Мамлякаттың сеткили ооруур. Дайын үезинде Мамлякат чолаачылап бээ ажылдаан. Дайын төнгеш соонда безин ол 15 чыл чолаачылаан. Ооң соонда пенсияже үнген. Мээң барганымның бүдүүзүнде Холойберды деп бичии оолду азырап алган. Оон-биле кады оон уруглары 25 болган.

Мамлякат уругларының кайда ажылдап, кандыг мергежилдиг болганын чугаалап орар:

—Анатолий техникум дооскан. Өг-бүлелиг. Ам Москвада. Түйчи геология-эңничилел экспедициязында ажылдап чоруур. Хушаахта — Пенджикенге сеңгелге-тудуг эргелиңде бригадир. Шариф база мында орук кылып гуран. Бүрнай Душанбеде. Ол «Чырыдыышкын» болган культураа солуунун редакторлуг. Далер база мында чурттап турар. Биби биле Анзурат Самаркандыда. Олар колхозчулар болган. Мисаева Пенджикентиниң эмнелгезинде ажылдап турар. Раджап болгаш Курбан Пенджикентиде тудугжулар. Курбан Айнинск районда чолаачы. Аткам база чолаачы. Ибодулло биле Муслима таакпы заводунда. Шарофат — педучилищеде. Равиль. Нетадый чедиги классче шилчээп.

— Четтирдим, төрээниечим! — деп, не чугаалаан оозар. — Силер-ле эвес-кежик-тиг, күрүнеңерге төлептиг бараан боон чорзуңараз, медээ оон үнелиг чүве чок.

С. ДВОРЕЦКИЙ.

Д А Ш Т Ы К Ы БАШТАКТАНЫГЛАР

— Сутта эңдей бер часкаңында сеңи үштүң каан кижини шаңнадың-на ыйнаан?

—Ынчанмайн канчаар. Мен аңаа мырыңай-ла доллар бердим.

— Кайы, ол-ла бе? А ол?

— Чүнү-даа чугаалавады. Чүгле төзан цент чаңдырып берди.

* * *

Англи биңесмен коллегазындан чагаа алган. Ында бижээнин: «Эргим сэр, мээң секретарым хөрээжен кижи чүве, ынчангаш силерниң дугайыңарда чүнү бодап турарымны машинага бижиттирдим. Ооң эрткен, бир-төө мен үжентьлмен болганымда, мен силерниң дугайыңарда ынчаар бодаар эргем чок. Ынчалзажок силер олгаа, мен-даа эвес болганыңарда, мени шын билип алыр боор силер деп идегел артым».

* * *

— Синьор Пиреллн, аарыг улустан кандыг арага ижерин чүге-де үргүлчү айтырар кижи боор силер? — деп, бир эмчиден өскеси айтырган.

— Кандыг маркалыг арага ижерин билип алыры ооң кадыынга кандыг салдарлыг болганын эвес, а ооң кайы хирө шыдалдыын айтыр. А ооң меңээ бээр гонорар хамаарыр болгай.

Сонуургактарга

ЧАПАЕВТИҢ ОГЛУ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында балыглангаш, тус чернин госпитальдарынга өлген дайынчыларга тураскаадып. Борисоглебск хоорайда тургускан мемориал-тураскаалдың чоогунда база бир тураскаал бар. Ында мындыг бижилге бар: «Аркадий Васильевич Чапаев. Ужудукчу, авиа-ордактан мөчээн. 1914—1939 ч.ч.».

Хамааты дайынының маадыры В. И. Чапаевтиң оглу Аркадий Чапаев ужудукчу болурун бичиизинден тура кончуг күзээр турган. Школага өөренип турган, аныяк ужудукчулар болгумуже өөренип турган, ооң соонда авиация школазын чедиишкиниңиг доосказ, болук хөлер-ле болгай — деп бо-ла.

— Дажы-Намчал чушкуурзуп дырбаттынган. Ооң күзели болза, чаңа бергеш, чурттунга кирген болза эки.

— Чүл, хөөнүң чогул бе?

— Хөөп чонталып-даа канчаар мен, башкы — дээш, бичии үзүктелгеш, айтырган: — Мени маңаа үлээн алыр бе ынчаш?

— Чоп үлээн албас боор. Бижи. Рекомендацияның бирээзин мен бээр мен.

Дажы-Намчал ол-ла дораан бижирип дең барган. Парторг соксадып каан:

— Далашпа. Хондур бодап. Кежигүнге кирип алырынга сенден пегелде-даа, харыысалга-даа улам улгадыр. Шыдажыр сеп бе? Бодап— дээш, демгиин чорүй баргап.

Кижи бодунга боду бүзүревейн канчаар. Бодангап-даа чүве чок, эртеңинде кичээл эгелээр деп турда, билдириишкиниң аппарып берген.

— Кончуг эки-дир. Ам хурал болгуже, белеткеп — дээш, парторг сейфтеп партияның Уставы биле Программазын үштүп берген. —

Артемовскиниң чурттакчызы М. А. Селиверстовтуң паспортунда ооң төрүттүнген чылы — 1873. Чурттап келгени чүс ажыг чылдарның дургузунда Мария Амосовна эмчиге дуза дилеп чүгле чаңгыс катап барган. Өрт үнген черге таваржы бергеш, ону ажуржуп тургаш, чалбыраштан салыгланган, чүгле ынчан эмчиге баар ужурга тавакышкан. Күш-ажыл, шимченгир чорук — Мария Амосовнаның бызыг кадыкшылыгын үндезинин.

Облеста чүс ажыг хар назылыг кажилерниң саны бо хүннерде ийи чүс чыгыы.

Г. ДОРОФЕЕВ.

Артемовск.

УЗУН НАЗЫЛЫГЛАР

Агаар

Республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биле хар чаар. Соңгу-барыын утланыышкынныг хаттың дургеш секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 14—19, чамдык черлерге 4—9 градус соор.

Кызылга көжүп турар булуттаар, хар чагбас. Агаар хүндүс 14—16 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олар артпетер чораннар» 9.30, 17.30, (узаткан). «Эрлер!» 11.30, 13.30, 15.30, 20.00 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Боолаар эрге» 9.50, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00. Киночымынды № 56 11.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сергей Лазо» 15.00, «Чажыттыг азыткыыш» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оон база оон кээр мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ПРАВО НА ВЫСТРЕЛ

Республиканың киноэнраннарынга «Боолаар эрге» деп уран-чечен фильм удаваа үнүп эгелээр. Уи киноны уругларның болгаш аныяктарның М. Горький аттыг Теп студиязы үндүрген.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 8.55— «Кадык болурун күзеевисе», (Күш-культурукуларга сүме). 9.00 — Аныяктарның чогаадылгазы. 9.30— «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 —«Силерге, ада-иелер!» 11.10 — «Спортдотонуң» 8-ки тиражы. 11.15— «Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.45—«Шуургаңныг черниң оглу». Эстониянның улустуң чогаалчызы Ю. Смуул дугайында. 12.30— ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң танцы ансамбльдериниң ансамбльдериниң конперти. 13.40— Чаа мультфильмпер программазы. 14.15— Бүгүн делегейде. 14.30 — «Хүннүң шыгжамыры». 15.15— Уругларга фильм. «Кышкы эртен». Ураң-чечен фильм. 16.40— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.10— «Дириг амытаннар дугайында». 18.10— УССР-ниң улустуң артизи Ю. Богатиков ырлаан. 19.00— 19.15— Чапсар. 19.15—«Кижи, Чер 'деп октаргайны камгалап көр». Документалдыг фильм. 19.45 — «Кызыл шөл». Ураң-чечен фильм. 1-ги сериязы.— «Комиссар Амелин». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Кызыл шөл». Ураң-чечен фильм. 2-ги сериязы.— «Начдив Кутасов». 22.45— Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 30 км. Норвегиядан дамчыдылга. 23.20—04.00— Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол»—«Спартак». Киевтеп дамчыдылга. 2-ги, 3-кү үелер. Чапсарда болгаш төнгенде— Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Хөглүг чеээш». Уругларга фильм-концерт. 14.50 — «Бистиң секретарывыс». Документалдыг телефильм. 15.20—«Эстраданың ынзы-бүрү өңнери». 15.50— «Хүлер болгаш кан». Кургаг чер ширгилериниң дугайында документалдыг телефильм. 16.50— Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. Трамплинден хаңыш. Норвегиядан дамчыдылга. 17.20— «Ольстериң чазбыыкы». Документалдыг телефильм. 18.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 18.55—Делегей байдалының доңчулалы. 19.10— «Вакх болгаш Ариадна» деп балетке А. Руссельдиң музыказы. 19.30—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Кзарганың хуулгаазыпкары». 19.45— «Музыкалыг киоск». 20.15 — «Эрмитаж. Германияның ураң чүүлү». 15-ки фильм. 20.45 — «Чоппуң аллагары». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. 15 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 22.15—23.30 — «Бо таварылга Нарв станциязының ыпдынга болган». Музыкалыг телефильм.

Чагыг № 71.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарааттың 2-23-35, партийжи эмдыралы болгаш совет тургузуу кылдыстеринин 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфиал болгаш ном садыынның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—00644.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (11842) | 1982 чылдың февраль 21, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 кеп.

КОММУНИСТЕРНИ, КОМСОМОЛЧУЛАРНЫ, ЧУРТТУҢ БҮГҮ НАЦИЯЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БИЧЕ УЛУСТАРЫНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ 60 ЧЫЛ ОЮН СЭКПНИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ТӨӨГҮЛҮГ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАРЫНГА, ЭКОНОМИКАНЫ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ, ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛ КҮЧҮЗҮН БЫЖЫГЛААРЫНГА, СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУН БОЛГАШ КУЛЬТУРАЗЫН БЕДИДЕРИНГЕ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУРУНЧЕ СЭКП ТК КЫЙГЫРЫП ТУР.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

60 чыл бурунгаар —1922 чылдың декабрь 30-де бистин чуртувустуң улустарының тура-соруу-биле Совет Социалистиг Республикалар Эвилели —ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы хөй национадлыг чаңгыс аай эвилел күрүнези тургустунган.

ССРЭ-ниң алдан чылы — совет улустуң амыдыралында алдарлыг болуушкун, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезининг, социадизмниң төөгүлүг чеднишкиннеринің херечизи-дир. Бо алдарлыг байырлалга Совет Эвилели коммунизмни дем-биле тургузуп турар дең эргелиг республикаларның найыралдыг өг-бүлези кылдыр бүгү делегейниң мурнунга көстүп турар. Бистиң ниитилеливистиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви кан дег бижыг. Төрээн Коммунистиг партиязын, ленинчи улуг херектин бүзүрелдиг уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитедин долгандыр совет улустуң сырый каттыжыышкыны бузулбас мөңге бижыг.

Совет кижилер бодунуң улуг байырлалын ниитилел амыдыралының бүгү адырларында чаа-чаа чедиишкиннер-биле, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкунуң планнарын боттандырбышаан, чүткүлдүг, чогаадыкчы күш-ажыл-биле үткүп турар. Партия болгаш чон съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, дайын кыжаныышкының узуткаар болгаш Чер кырынга тайбыңны бижыглаар дээш шиитпирлиг демиселдиг чорудуп турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганы —Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезининг түңнели-дир. Социал болгаш национал дарлалдың кинчи-бегин Октябрь үзе шапкан, бистиң чуртувустуң бүгү улустарын бот-тускайлаң төөгүлүг, чогаадыкчы чорукче көдүрген. Ажылчын аңгының эрге-чагыргазын, бүдүрүлгенин чепсек-херекселдеринге ниитининг өнчүзүн тургусканы бүгү нацияларның болгаш биче улустарның хостуг хөгжүдезининг, оларныч сырый чаңгыс эвининг болгаш найыралының бижыг үндезинни хандырган.

Россияның ажылчын аңгызы интернационалчы сырый каттыжыышкының кол күжү болган. Хаан чазааның тургузуунга болгаш капиталисниге удур бодунуң революстуг демиселиниң кызыгаар чок маадырлыг чоруу-биле, хамаатты дайынның фронтуларынга маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруу-биле, эрес-шудургу күш-ажылы-биле чайгылыш чок интернационализми-биле ол бүгү националдарның ажылчы чоннарының хүлээп көрүүшкүнүн болгаш идегелин чедип алган. В. И. Ленинниң баш бурунгаар көргени ышкаш, ажылчын аңгы совет тургузугга ажылчы чоннарны массаларын чедирип келген. Совет организацияның идеязы Россияның бүгү улустарының күш-ажылчы массаларынга чоок болгаш оларның амыдыралының эң-не янзы-бүрү байдалдарынга эптиг кылдыр тааржыр болган.

Чаңгыс аай эвилел күрүнеиниң тургустунарынга шиитпирлиг рольду РСФСР ойнаан, ынчаарга бүгү совет республикалар оны долгандыр эки тура ёзуу-биле сырый каттыжкан. РСФСР хөй национадлыг баштайгы совет республика болбушаан, ССР Эвилелиниң эгези болган. Орус улус бергелерге болгаш качыгдалдарга ундаравайн, бистиң чуртувустуң өске улустарының революстуг чаалап алышкынарын камгалаар талазы-биле оларга чаагай сеткилдиг дузаны көргүскен болгаш национал кыдыг-кызыгаар чораан черлериниң хожудашкының ажып эртеринге үнелеп четтинмес улуг салыышкынны киирген.

ССРЭ-ниң тургустунганы — бодунуң составының талазы-биле хөй национадлыг, идеологиязының болгаш политиказының, организастыг түзүзуунуң, ажыл-чорудулгазының принциптериниң талазы-биле ханы интернационалчы ленинчи большевиктер партиязының кайгамчык улуг ачы-хавыязы-дыр. Ажылчын аңгының, эң калбак массаларның үндезин эргеге ажыктарын могаг чок камгалап турары-биле, коммунизмниң идеалдарынга бердингени-биле, бүгү улустарның национал эрге-ажыктарынче болгаш сагыш-сеткилдеринче өндүр чаагай кичээнгейн-биле, буржуаз национализмнин, шовинизмнің болгаш национал нигилизмниң кандыг-даа илдээшкиннерин эптеп чок көөр чоруу-биле партия чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарының баштыңчызы болур бедик эргени чаалап алган. Чайгылыш чок теоретиктиг, политиктиг болгаш организакчы ажылы-биле партия сырый каттыжыышкыны бижыг шиитпирлиг болур чорукту оларга кижизидип, ниити эчис сорулганы чедип алырынче — социализмни болгаш коммунизмни тургузарынче оларның тура-соруун болгаш күжүн мөөнүзээ. Чурттуң улустарының социал болгаш национал хоталгазының, оларның экономиказын болгаш культуразын кедүрелиниң хереэзинге партия болуунуң моғаг чок күш-ажылын, коммунистерниң талантызын болгаш кыптыгыышкынның чаагай сеткилин, кадрзарның билиглерин болгаш организакчы уран ажаанын бараан болдурган.

ССР Эвилелин тургусканы — Владимир Ильич Ленининң идеяларының, национал политиканың ленинчи принциптеринин амырыралчы боттанчыышкыны-дыр. Чаа үеэн эртем ёзуу-биле аналитээринге үнезилээн, В. И. Ленин национал айтыыг талазы-биле К. Маркс биле Ф. Энгельстин үзелбодалдарын чогаадыкчы, бүгү талалыг хөгжүткен. Политиктиг эрге-чагырганы чаалап алыры дээш, чаа, мөлчүүшкүнден хостуг ниитилелди тургузар дээш пролетариаттың аңгы демиселин ол айтырыгны шиитпирлээринин дөрт оруу кылдыр ол көргеп. Социалистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын шиитпирлээринге, империализмнин халдаашкыннарындан Төрээн чурттуу камгалаарынга совет республикаларның эң сырый эвилелдиг болурунуң эргежок чугулазын Ленин хааны үндезилээн. Нацияларның аразында харылзааларга бүрүн долу бүзүрежилгени, эки-турачы чөпшээрежилгени, дең эргелиг эвес болуу чоруктуң кандыг-даа хевирин чок кылырын Ленин ол эвилелдиң быжыының үндезинни ёлдүүн санаан. Национал айтырыгларны шиитпирлээринге кандыг-даа хажыдыышкынарга удур, бүгү ажылчы чоннарның революстуг сырый каттыжыышкынны дээш бүзүрелдиг интернационалчы болганы-биле ол чайгылыш чок болгаш эптеп чок демисежин чораан. Ленининң политиктиг болгаш организакчы гениий, оон өндүр улуг ажылы коммунистерниң дайынчы организацыязының күжүн, пролетариаттың революстуг энергиязын болгаш национал дең эргеже болгаш хоталгаже улустарның тиилеттирбес чүткүлүн чаңгыс аай бүдүн чүүл кылдыр каттыштырган. Оон ажылдан тургускан идеялары амыдырапда боттанган.

Бистиң бүгү улустарывыстың социалистиг Ада-чурту — ССРЭ ышкаш нацияларның болгаш биче улустарның бүгү талалыг хөгжүлдезинге эң кыска хуусаада мындыг хөй чүүлдерни кылган күрүнени төөгү билбес. Индустриализация, кедээ ажыл-агыйның коллективизациязы болгаш культура революциязы чоруп турганының үезинде, социализмни тургузар дээш демиселге оларның чаңгыс эви канналган болгаш быжыккан. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында аңы-дуңмалыышкы улустар Төрээн чурттуң камгалаар дээш хол-холдарындан туттунчун алган тускуп, массалыг маадырлыг чоруун болгаш тиилелгеже чайгылыш чок тура-соруун көргүзүп, фашистиг экелекчилерни чылча шаан, күлүндырыышкындан болгаш узуткаттырыышкындан делегейниң улустарын камгалап алган. Ажылагыйны дайын соонда катап тургусканы бүгү улустуң үтүндурбас эрес-маадырлыг чоруу болу берген.

Советтер чуртунуң улустары боттарының дуржулгазында чаңгыс аай эвилелге каттыжары оларның күштерин улгаттырар, социал-экономиктиг хөгжүдени шапкынчыдар дээрзин бүзүреп көргеннер. Шаандакы национал кыдыг-кызыгаар чөрлериң улустары чурттуң бүгү нацияларының ажылчы чоннары-биле кады ниити одурукка кирбишаан, шаанда чүс-чүс чылдарда хожудангай чорукка таваржып турган-даа болза, капитализмни өөп эртиишаан, социалистиг келир үеже бүзүрелдиг базып киргенинге болгаш социал депшилгениң бедиктериге четкенинге чоргаарланыр эргелиг-даа бис. Чаа, шыныг делегей дээш кады демиселге күш-ажылдың кижилериниң улуг аңы-дуңмалышкы эвилели, чаңгыс аай өг-бүлени медереп билир чорук тывылган, улустарның бүзүлбас ленинчи найыралы — массаларның тургузукчу, төттүнмес чогаадыкчы чоруу нептерээн.

Эрткен 60 чыл иштинде Совет Эвилелиниң социал-экономиктиг шапкын хөгжүлдези демгелеттингеп. Ол үениң дургузунда национал өрулга хөй катап өскен. ССРЭ-ниң делегейниң үлетпүр бүдүрүүшкүнүнге үлүг 1922 чылда чаңгыс хуу тургандан амгы үеге чедир чээрби хуу чедир көдүрүлгеп.

Улустарның найыралдыг өг-бүлезинде бүгү совет республикаларның экономиказы дең-дескизи-биле хөгжүп турар. Бөгүн оларның кайызын-даа онаалардыр көргузуп турар чүүлдер —амгы үениң сайзырангай үлетпүрү, кадаа ажылагыйы, эртеми, культураның ёзулуг чечектелиишкини бодуп турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ССР Эвилелинге сырый каттышкан улустарның революстуг-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының түңнели сайзырангай социализстиг ниитилелди тургусканы болган. Чуртта бышкан социалистиг ниитилел харылзаалары тургустунган, совет республикаларның экономиктиг хөгжүлдезиниң хемчээлин дениээриниң сорулгазы колдуунда шиитпирлеттинген. Бүгү нацияларның болгаш биче улустарның юридиктиг болгаш херек кырында дең эргелиг чоруу хандыртынган. Кижилерниң чаа төөгүлүг ниитилежилгези — совет улус хевирлеттиниң тургустунган. Ол ниитилежилге совет кижилериң төөгүлүг салым-чолуунун тудужунга, материалдыг болгаш угаан-бодалдаа талазы-биле ханы объективтиг экелеишкиннерге, ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенциянын бузулбас эвилелинге үндезилеттинген. Ол — ажыл-агыйжы болгаш бүгү ниитилел амыдыралын улам интернационализдаалганынын, оларның аразында боттуг дең эргелиг, аңы-дуңма ёзуу-биле бот-боттарының аразынга дузалажыышкынын болгаш кады ажылдажырының, хүндүлежириниң болгаш бот-боттарынга бүзүрежириниң харылзаалары тургустунган бистиң чуртта социалистиг нацияларның хөгжүлезининң түңнели-дир.

Бистиң Төрээн чуртувустуң социал-экономиктиг депшилгениң чаа бедиктеринче үнген чоруу партияның болгаш чоннуң коммунизмнин материал-техниктиг базазының тургузарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруун болгаш культуразын улам бедидеринин, социал-аңгы болгаш национал харылзааларны хөгжүдеринин, социалистиг күрүнени болгаш демократияны сайзырангайжыдарының, чаа кижини кижизидеринин хемчээл болгаш нарыныын-даа талазы-биле улам улгадын турар сорулгаларны боттандырын чорудар арганы берип турар. Ол сорулгаларны шиитпирлээринин кол бөк программазын СЭКП-ниң XXVI съездизи одобрил турар.

Бышкан социалистиг чаңгыс аай улус ажыл-агыйы комплекизи — ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңмалышкы найыралының материалдыг үндезини чедиишкинниг хөгжүп турар. Совет Эвилели — бедик механизастаттынган кедээ ажыл-агыйлыг, мурнакчы эртемниг болгаш культуралыг, күүлүг индустриалдыг күрүне.

Республика бүрүзүнүң экономиказы ниитилелдиң күш-ажыл хуваалдазынга чугула черии ээлеп, чурттуң национал байдаанга улам-на өзүп турар салыышкының кирип турар. Чер бүгүде хөй национадлыг бүдүрүлге, эртем база чогаадыкчы коллективтер тургустунган болгаш чедиишкинниг ажылдап турар. Ол дээрге бистиң хүннеривистиң социал болгаш ниитилел-политиктиг кайгамчык болуушкунудур.

Совет республикаларның улам ынай көдүрүүшкүнүнге Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сонгу чүктүң, БАМ зоназының, одалга-энергия база чиг-эт курлавырларының шиитпирлээдип алыры, Кара эвес херзүнүг зонаны хөгжүдери дээш ышкаш ниити-эвилел ужур-дузалыг улуг улус ажылагый сорулгаларын шиитпирлээри дыка улуг черге-биле дузалап турар. Ону боттандырарынга бүгү республикаларның ажылчы чоннарының демнешкен күжениишкиннери, оларның материадлыг болгаш күш-ажыл курлавырларын идепкейлиг мобилизастаары эргежок чугула.

Партияның угланыышкыны республика бүрүзүнүң материалдыг база угаан-бодал күштерин улгаттырары болгаш оон-биле чергелештир ону бүгү чурттуң дең-дескизи хөгжүлдезинге налбаа-биле ажыглаары болур деп, XXVI съезд демделээн. Партия ону совет ниитилелдиң бурунгаар хөгжүлдезинин, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң өзүлдезинин эргежок чугула негелдези болур деп көрүп турар. Эвилелдекчен болгаш автономнуг республикаларның, автономнуг областарның болгаш округтарның калбак инициативазынга дүүштүр төнчүткен планнаашкын совет экономиканың балансылаттынган болгаш ажыктыг хөгжүлдезин хандырар арганы берип турар. Бүгүзе экономиктиг болгаш социал сорулгаларны бир-ле дугаарында ниити күрүне туружундан шиитпирлээри, туе черниң база чүгле ажылдап турар черининг эрге-ажыктарын бодаар чоруктарның кандыгдаа илдээшкиннери-биле демисежин — ажыл-херекти ёзулуг партийжи, интернационалчы ёзу-биле көрүүнүң хажыдын болбас негелдези болур.

Амгы байдалдарда совет ниитилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал белүктериниң чоокшулажыышкыны уламчылап турар, ол чорук ниитилелдиң аңгы чок структуразы колбуунда база үндезинингe быжыкан социализмниң төөгүлүг хемчээлдеринге тургустунарынче угланган. Ол чорудулганың кол күжү, оон «социал угаан-сарыылы болгаш социал чүрээ» (К. Маркс) ажылчын аңгы болуп турар. Бодунуң экономиктиг байдалы-биле, бодунуң идеологиязы, психологиязы болгаш морали-биле ол ажылчы чоннарның интернационалчы эң-сеткил каттыштырылгазының болгаш аңы-дуңмалышкы ёзулуунуң шүүт чайгылыш чок илередикчизи боон келген болгаш болуп турар. Бистиң хөй национадлыг ажылчын аңгывыстың идея талазы-биле быжыкан чоруу, социал идепкейи, ниити культуразы болгаш профессия талазы-биле мергежили, амгы политиканың үндезин айтырыгларын шиитпирлеп-ринге оон роло доктаамал өскен турары дээш, СЭКП бүгүзе эргежок чугула чүүлдерни кылып турар.

70 чылларда совет ажылчын аңгының бүгү национал отрядтары, эң ылангыя чурттакчы чоннуң иштинде оон дең-зигүүрү ниити-эвилел деңнелилдеп эвээш турган республикаларда өскен. Үндезин национал кижилерден мергежилиг ажылчын кадрларны белеткээринче партия чоон социал-дааа доктаамал кичээнгейин салыр. Бо бүгү ниитилелдиң хөгжүлезинге ажылчын аңгының салдарын калбартырынга, бүгү аңгыларның болгаш белүктериниң, национальный болгаш биче улустарның чаңгыс эвининг социал-үндезининг быжыглаарынга дузалыг болуп турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг Күрүне планнарын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эки түңелдерни чедип алганы дээш СЭКП Төп Комитедиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Профессионалдар эвилелиниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели база ВЛКСМ Төп Комитедиң дараазында чөрленнип СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаан:

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР, КРАЙЛАР БОЛГАШ ОБЛАСТАР

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг Күрүне планнарын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эки түңелдерни чедип алганы дээш

РСФСР-деп: Дагестан АССР, Калмык АССР, Якут АССР, Ставрополь край, Камчатка область, Ленинград хоорай, Ленинград область, Магадан область, Москва хоорай, Москва область, Мурманск область, Томск область, Тюмень область, Чита область, Даг-Алтай автономнуг область;

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг Күрүне планнарын чедиишкинниг күүседир дээш үлетпүр талазы-биле эки түңелдерни чедип алганы дээш

РСФСР-деп: Башкир АССР, Приморье край, Иваново область, Ростов область, Саратов область, Свердловск область, Челябинск область;

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бедик көргүзүлгерни чедип алганы, ССРЭ-ниң 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг Күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш РСФСР-деп база дыка хөй хоорайларны шаңнаан.

Боряк, Ханды-Мансий, Эвенк, Ямал-Ненец автономнуг округтар, хоорайларның 8 болгаш кедээ 144 районнар.

Тиилекчилер кылдыр санаткан болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар болза:

үлетпүрүнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажылагыйының өске-даа адырларының, эртем-шинчилел, төвилел, конструктор организацияларының каттыжыышкыннарының, бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң 871 коллективтери, оон иштинде 545-ни ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразынга киирбишаан;

колхоэтарның, совхоэтарның, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының, ажылагыйлар аразының болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа будүрүлгелериниң база организацияларының 749 коллективтери, оон иштинде 250-ни ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразынга киирбишаан.

ССРЭ-ниң 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг Күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин хаңы болгаш бүгү талалыг сайгарыы көөрүн партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацыязынга СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК даасканнар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтышкыннарны болгаш түңелдерни, «Оп бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугаайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдургап, ажылдакчы бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң 1982 чылда планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирин хандырар тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилери күш-ажылчы коллективтерниң дуржулгазын, ол ышкаш будүрүлгениң ажыктыын болгаш деңнилгелиг бүгү кижи төрелгетеннің улуг байырлалынга тураскаатканы чарыштың калбартыр. Үлетпүрүнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының мурнакчы коллективтериниң, будүрүлге чаартыкчылаа социалистиг чарыштың калбартыр талазы-биле эгелээшкинин деткинир.

Төп, республика, адырлар, чер-чер солуннары болгаш журналдары, радиоэу болгаш телевиденнеан Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин улам долу чыырдар, мурнакчы коллективтерниң, будүрүлге чаартыкчыларының социал-экономиктиг чугула сорулгаларны күүседирииң талазы-биле ажылының дуржулгазын, бар четпестерниң чылдагааннарын ханы көргүзер ужурлуг.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи болган крайларга, областарга, хоорайларга, районнарга, автономнуг округтарга, будүрүлге каттыжыышкыннарының, организацияларының тудуг, транспорт, кедээ ажыл-агый болгаш өске-даа адырларының коллективтеринге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК байыр чедирбишаан, маадырлыг ажылчын аңгы, кайгамчыктыг колхозчу тараачыннар болгаш күш-ажылчы интеллигенциин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оп бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседир болгаш ажыр күүседир. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганыдан бээр 60 чылын чаа-чаа чедиишкиннер-биле үткүүр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыр дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлээн.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

ТЫВА АССР-ДЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар:

1. Тес-Хем район.
2. Эрзин район.
3. Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң коллективин СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразынга киирген.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКПТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ти арында).

Совет республикаларның колхозчу тараачыныарының соцнал бүдүжүнде, культуразында, амыдырал чүрттаар байдалдарында кайгамчык ханы чаартылгалар ленинчи национал политиканы боттандырганы-биле тудуш ходбаалыг. Аъш-чем айтырыын шинтирлээри, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелин, чер болгаш мал ажылынын культуразын бүгү тала-биле көдүрери амгы үеде аң-не чүгүла ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгалар болуп турар. Ол сорулгаларны күүседиря көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ынай быжыглазырын, агроүлетпүр интеграциязын хөгжүдерин, кадрларны белеткээрин болгаш быжыглаарын экижидерин, көдээге күш-ажылдың болгаш амыдыралдын байдалдарын сайгыраңгайжыдарын негеп турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң социал политиказының бүгү-улусчу бүдүжү сайзырааңгай социалистиг нинтилелге улам тода илереп турар. Ол ажылчы чоннарның чаагай чорууп, эртем-биле болгаш культуразын бедидериве, олуртының ажылдаар болгаш амыдыраң чүрттаар байдалдарын экижидерининг, чүрттанга тудуушкунуң хөгжүдерининг, социал хандырылга, медицина болгаш амыдырал хандырыла системазын сайгыраңгайжыдарының, бойдус камгалалының айтырыглары дээш ышкаш бүгү нацияларга болгаш биче улустарга эргежок чүгүла сорулгаларны шинтирлээринге угланган. Чеден чылдарда чонның амыдырал денелин бедидерининг чүрттүң бүгү төөгүлүг эң-не калбак программазын боттандырган. Ацаа мурнунда он чылларга бодаарга барык ийи катап хөй хөрөнгилерни үндүрген. Оон түннелинде чонның кижи бүрүзүнүң боттуг орулгазы бирык бүдүн чартык катап улгатkан. Социалзмнин социал-экономиктиг хөгжүлдете, кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деннелин бедидерииге чедиишкиннери — ол дээрге бүдүн эпоха-дыр.

Оон-биле чергелештир партиз шинтирлеттинмээн айтырыглары, бар бергелерни болгаш чегнестерни база көрүп турар. Оларны ажып иртер дээш коммунистерни, бүгү ажыл-чы чонну СЭКП мобилизастап турар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга Л. И. Брежневтиң «Эки ажылдаар херек. Планнарны эки тургузар болгаш оларны эки күүседир. Бүдүрүлгени эки организастаар болгаш эки бүдүрер. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, ажыктыг кылдыр ажылдаар херек» дээн сөстерин совет кижилер партийжи дайынчы чагыг кылдыр хүлээп алган.

Материалдыг болгаш үгаан-бодалдың чаагай кежиниинг хереглениниң ниити өзүлделиниң үезинде, шаажыдан бөөр шилчип келген социал белүктер болгаш девискээрлер, хөөнөдөн демдеглээн. Конституцияны бүгү чонның чугаалашканы база чүүлдүг деп көргени бодунуң күрүне эвилелин камнаарынга болгаш бижыглаарынга ССРЭ-нин улустарының чүткүлүн база катап бадыткаан.

Нацияларның чайгылыш чок чөөкшулажылгазының ССРЭ Конституциязы илергейлевишаан, хөй националдыг күрүненин эвилелчи үндезиннерин улам ынай бижыглаарынга бараан болуп, социалистиг федерализмни демократтыг централизм-биле сырый хөлбаштырып турар. Түс черниң хөөннеринин болгаш национал кызыгаарланчак чоруктун илергейлээшкиннериден болгаш нацияларның болгаш биче улустарның спецификтиг эрге-ажыктарын херекке албайн бөөр чоруктан бүзүредилгиг камгалал ында кылдыр партия саналп турар.

Совет нинтилелиниң экономиктиг, социал болгаш үгаан-бодал амыдыралынга болдунган эң-не боттуг чаартылгаларны, бистиң күрүненистиң хөнөй демократизмин ССРЭ Конституциязында, эвилелешкен болгаш автономнуг республикаларның конституциялыкыда моөнеп илергейлээн. Бүгү нацияларга болгаш биче улустарга нинти чангыс дай амыдыралдың социалистиг тургузуунуң чинтиве үндезиннерин конституцияларда быжыглаан, республикаларның бүрүн эргелериниң магадызалдарын күштелдирген, нинти чонның сорулгаларын шинтирлээрииге оларның ролюн бедиткен.

Социалистиг демократия делегем хөгжүп, чүрттүн амыдыралы демократтыг болган түлүмда, бүгү нацияларның болгаш биче улустарның эки тура-биле чоокшулажылгазының күжү улам улуг болур дээрзи ССРЭ-ниң дүржулгазында бадыткаттынган. Нацияларның дең эргелии бүзүлевир барымдаалап чарлаан бүрүзүл демократизазын илгалдыг кылыр социалистиг демократия ажылчы чонналрының социал болгаш национал эрге-ажыктарын база эргежерин бүзүредилгиг камгалап турар. Күрүненин болгаш нинтилелдиң хөрекшерин эргелеп башкарарынга улам-на калбак-биле болгаш дөрт кире жир боттуг арганарны социалистиг демократия кижи бүрүзүнге берип турар. Ол дээрге — политиктиг совет системаның улам ынай хөгжүдезининиң кол угланчыышкыны-дыр.

Күштүг, авторитеттиг болгаш чонның бүрүн илегелии эдилеэн күрүне эрге-чагыргазы моока социализм үезинде демократия боттанмас. Совет күрүне — ол дээрге ажылчы чонналрының боттарының тургусказы, боттанмарын туралы база оларның үндезин эрге-ажыктарын илергейлээн болгаш камгалап турар эрге-чагыргa-дыр. Күрүне, партия организацияларының системазын, профсоюзларын болгаш комсомолду, улусчу контроль органнарын замчыптыр, күш-ажылчы коллективтерни, массалыг информацияның чепсек-хөрөкселлерии, бүгү чонның чугаалажын көрүшкүүлерин болгаш сөглүдә кампаниялардың замчыптыр совет нинтилелдиң бүгү ангыларының болгаш социал белүктериниң, нацияларның болгаш биче улустарның пегелделерин болгаш хереглелдерин барымдаалап база херек кырында хандырып турар.

Бүгү нацияларның болгаш биче улустарның политиктиг амыдыралының нинтизинин, оларның сырый чангыс эвилеп чайынналчак илерели эң-не массалыг, бүрүн эргелиг күрүне органнары — улус депутаттарының Советтери боөп турар. Улуска сөңгүтүрүлгөн 2,3 миллион кижилер, коммунистер болгаш партиз кежигүнү эвестер. 100 ажыг национал-дарның төлээлекчилери политиктиг, социал-экономиктиг болгаш культуза тургузуушкунуңуң бүгүдү айтырыгларын нинти күрүне ёзулу-биле оларда шинтирлеп, социалистиг интернационализмниң ёзулуг школазын эртип турлараан.

Амыдырадың бадыткан туралы болза: ССР Эвилели — социалистиг күрүне тургузуунуң коммунистиг нинтилел бот-башкарылгазынче чоорту шилчилиниң бүгү төөгүлүг эрге-зузынга магалыластырыгаш совет нацияларның болгаш биче улустарның күүзүнге каттыжарының дең-дескн болгаш ажыктыг хевири болур.

Сайзыраңгай социализминиң байзалдарында ССРЭ-ниң нацияларының болгаш биче улустарының хөгжүлдезинге, оларның аңы-дунмалыкшы эвилелин быжыглаарынга СЭКП-ниң удуртукчу, башкарыкчы болгаш организанчы ажыл-чорулулгазының ролю чайгылыш чок улгавып турар. Национал харылзаалариың чорудулгаларынга шилчил, маркесчи-ленинчи принципгерге үндезилеттинген партийжи удуртулга — хөй националдыг социалистиг нинтилелдиң бувунгаар ленинизмниң мааны-да негелгирер чүүлү болур. Партия, СЭКП Төп Комитединиң эң Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң улустарының бүзүлбас найыралың болгаш чангыс эвилеп бүгү хемчег-биле быжыглаарының дугайында доктаамал сагыш салып, национал айтырыг талазы-биле ленинчи өөредилгиниң чогаалдыкчы ёзу-биле хөгжүдүп турар.

В. И. Ленинниң чугаалаары-биле алырга, коммунистер ёзулуг демократтыг, ёзулуг интернационалчы үндезин-биле нацияларның чоорту, улам-на долузу-биле чоокшулажылгазының талалакчылары турган болгашындыг боөп артар-дал. Анаы чок нинтилелдиң тургустуларыг марксчи-ленинчи өөредилгиниң ажыктарыны ол дүрүмү ёзугаар болуушкүнүү улам хөгжүдүп, калбартырынга чугула үе-чаза болур. Шиңдыг боттуг чорудулгага кылымчал ниит кылыр азы аңаа шантыктаар орадлажышкынар коммунистиг идеологияга канчаңда таарышпас. Сорулга чүл дээрге, улустарның эки-тура ёзугага, дең эргеге болгаш дэмократияның кады ажылдажылгазынга үндезилээш, оон чайгаар хөгжүүрүнге делегем сайдалтарны тургузуп бөөри болур.

Нация болгаш биче улус бүрүзүнүң эрге-ажыктарын болгаш негелде-хереглелдерин барымдаалап көөрү, оларны бүгү совет улустуң эрге-ажыктары-биле үзүлбес кылыр хөлбаштырары, ажылчы чонналрының күжүн нинтилел хөгжүдезининиң эң чугула сорулгаларын шинтирлээринче каттыштырары — бо бүгү СЭКП-ниң кичээнгейинин төөнүде туруп турар.

Бистиң ышкаш ынзыг хөй националдыг улуг күрүненин үргүлчү-де тывылдырып турары национал харылзаалариың чаа-чаа чорудулгалары болгаш айтырыглары партия, совет, профсоюзтелери болгаш комсомол организацияларының, ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазынга чогуур үезинде болгаш долузу-биле көргүстүнген түрзүн дээш партия кичээнгейлиг хайтаарап турар. Бо сорулгаларны боттанды-рып чорударының шынчы чепсээ удуртулганың эртемге үндезилээн принциптерин, ажылдың ленинчи стилин, ленинчи кадр политиказын чайгылыш чокка сагыры болур.

Совет республикалар чүрттакчы чонның талазы-биле хөй национал составтыг. Ынчангаш кижинин ажыл-херекчи болгаш идея-мөзүг-шынарларын шынгыы барымдаалап көрүп тургаш, партия болгаш күрүне органнарынга бүгү нацнялар боттарының чогуур төлөлекчилерин киирген турары чугула.

Чамдык республикаларда сөөлгү чылдарда үндезин эвес националдарның дыл, культура болгаш амыдырал байдалының талазы-биле боттарының тускайлан негелделериг хамаатыларның эдээн көөдээни-биле хөлбаштыр партия комитеттери ол айтырыгларже ханылап кирер, оларны шинтирлээринин аргаларын чогуур үезинде саналдаар хүлээлелиг.

«Бистиң чүртувуска кижи бүрүзүнүң национал чергаарлыг, национал сагыш-сеткилин хүндүлеп турар — дең, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинде демдеглээн. — Социализмнин үтка-шынарынга окта дүүшпес шовинизм азы национализм ышкаш, ындыг чоруктарга үдүр, антисемитизм азы сионизм дээн ышкаш национализчи канчыгдаа хажыдыышкынарга удур СЭКП демисежин келген болгаш кезээде шинтирлиг демисежир». Болунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле, тодаргай угланышкынчыг идеология ажылы-биле партия совет патриотизмнин болгаш социалистиг интернационализмнин, чангыс аай өндүр улуг совет Төрээн чүртүнга хамаарыжып турар дээп чергаараалдың ёзугаар нацияларның болгаш биче улустарның политиктиг амыдыралының ийи-ниң артыышкынарын үзүткаар дээш, неоколониализмге болгаш расизмге, экономиктиг болгаш политиктиг албадаашкынга база дең эргелиг эвес чоруккa удур Совет Эвилели шинтирлиг демисежин турар. Каяа-даа каттышпастың шинчээшкиниинин антиимпериалистиг чанчылдарын ол чайгылыш чок деткип, делегейниң экономиктиг харылзааларын демократтыг үндезинге эдө тургузары дээш хөгжүп орар күрүненирин демиселивге херек кырынга идиг берип турар. Аныяк күрүнелер, бала бирги эллчегде, оларның араңындан социалистиг угланышкынны шилип алган күрүнелер, национал күрүне-тургузуушкунуңуң, ССРЭ-нин хөй-хөй улустарының хөгжүдезинин капиталистиг чадазын оөп эртпеш, социализмче шилчээнининң совет дүржулгазын хаңы сонуургал-биле көрүп турар.

Европанын, Азиянын, Африканын, Латин Американың ялзы-бүрү чүрттарында чүс-чүс миллион кижилер Улуг Октябрьның салган оруу-биле, ССР Эвилелиниң улустары-биле бөгүн кады чорун орар. Чүрт бүрүзүнүң национал онзагай чүүлдерин бүгү талалыг барымдаалап көрбээнде ол оруктан чедиишкиниинг бурунгаардаашкынның болдунуп шыдаваы ышкаш, социализмче орук марксизм-ленинизмниң ажыктавы, ССРЭ-нин, боттуг социализм чүрттарының дүржулгазы-биле, революцчу демиселивге болгаш социалистиг тургузулганың интернационалчы практиказы-биле бадыткаттынган дүрүм ёзугаар чүүлдерни оөп эртери хөрөөк болгаш болдунмаз-даа.

Империализмниң, хамыкты мурнай америк империализмниң политиказының тызылдыргаңы дээргей байдалы чигленген байланда бистиң партиявыстың болгаш нүүнөвистиң камгалал туларының тайбыңның ленинчи стратегиялың амыдыралга идепкейлиг боттанмарының кижи төрөлгөтенниң салым-чолунга бирги чергелиг үжүр-дузалыг боөп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идин ундүргени болгаш Л. И. Брежневтиң чаа инициативалары-биле немей долдунган 80 чылдарның Тайбың программазы дайын айтырыын кошкадырының, чавырылдырышкынны хаңылдырының, аңчылаңгы тургузүлүг күрүнелерниң калбак кады ажылдажылгазын хөгжүдерининг боттуг, конструктивтиг арганарын айтып турар. Ол программа эң нарын делегей айтырыгларын конфронтация арганары-биле эвес, а шынчы, дең эргелиг чугаалажышкынар аргазы-биле шинтирлээрииге оруктуг ажыдып турар.

Бөө-чеңгекти өндере бүдүрериниң чаа чалазынче, делегей байдалын доктаамал дүшкүүредириниче, бот-бодунга ажыктыг делегей харылзааларының үндезинин үзеринче делегейни чыгаар дээн империализмниң агрессчи күчтүлүнге Совет күрүненин политиказы дээштиг удур турушкун болур. Ол хаңыы-биле гуманнистиг, ажык, демократтыг шинчилиг, СЭКП-нин, акы-дунма социалистиг чүрттарның улустарының, тайбыңга ынак бүгү кижи төрөлгөтенниң эрге-ажыктарынга дүжүп турар. Делегей хөй-нинтизиниң эң калбак болуктериниң, чаагай сеткилдиг бүгү кижилериниң деткимчезин ынчангаш ол ап турар.

ССРЭ-нин, социалистиг дем каттыжылга чүрттарының тайбыңга ынак политиказы — ол дээрге оөң-биле кады ажылдажылгага пекин удуртулганың антисоветчи политиказының каттышканы империализмниң агрессчи күчтүлеринге. ССРЭ-нин болгаш оөң эвилелчилериниң айыыл чок чорууңче кандыгда семизошкиниңге ылаң ойтур шарыышкынының политиказы. Бодунуң төөгүлүг революцчу чаалап алышкынзырын камгалап алыр эртежок чүгүлә бүгү чүүлдер социалистиг дем каттыжылгазында бар.

Кайы-бир чүрттуң онзагай чүүлдерин тоомчага албас күрүне тургузуунуң канчыг-даа хевир-майның болгаш «модельдерин» Совет Эвилели ымгга-даа сыгавайн турар. Ол төөгүге оөң орар салдарын бодунуң догуинаң турар фактарымдазы-биле, социал, нацнялар араңының харылзаалары-ның чаа хевиринде боттуг дүржулгазы-биле, капитализмнин шинтирлеп шыдаваы эң нарын айтырыгларны шинтирлээрииге үлегер-чижээнин күжү-биле чедирип турар. Бүчүлүг социалистиг күрүне — ССРЭ өске чүрттар-биле бодунуң харылзааларын өндүр улуг улус-чонну дорамчылаар оңза эргелерини принципиниге эвес, а В. И Ленинниң сөстөри-биле чугаалаарга, дең эргелиг бедик, кижизит принципиниге үндезилеп тургузуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганыны 60 чылын уткуп тура, совет улус боттарының чедиишкиннерииче, тайбың, улустарың хамаарышпас чоруу, хосталгазы база аас-кежии дээш демиселчилериниң баштайгы одуруунда чоруп орар бистиң Төрээн чүртувустуң алдарлыны бижыг күүсевип турары ыңныг революцчу төөгүлүг хүлээлгезинге дүрүм ёзугаар чергаарланып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң нинтилелдери Совет Эвилелиниң бүгү нацияларының, биче улустарының ажылчы чонналрының индивидуал-дыг ажыктыг хевирин боттандырып, социалистиг демократияны хөгжүдүп, ССРЭ-нин, ажы-дунма социалистиг чүрттарның улустарының, тайбыңга ынак бүгү кижи төрөлгөтенниң эрге-ажыктарынга дүжүп турар. Делегей хөй-нинтизиниң эң калбак болуктериниң, чаагай сеткилдиг бүгү кижилериниң деткимчезин ынчангаш ол ап турар.

ССРЭ-нин, социалистиг дем каттыжылга чүрттарының тайбыңга ынак политиказы — ол дээрге оөң-биле кады ажылдажылгага пекин удуртулганың антисоветчи политиказының каттышканы империализмниң агрессчи күчтүлеринге. ССРЭ-нин болгаш оөң эвилелчилериниң айыыл чок чорууңче кандыгда семизошкиниңге ылаң ойтур шарыышкынының политиказы. Бодунуң төөгүлүг революцчу чаалап алышкынзырын камгалап алыр эртежок чүгүлә бүгү чүүлдер социалистиг дем каттыжылгазында бар.

Кайы-бир чүрттуң онзагай чүүлдерин тоомчага албас күрүне тургузуунуң канчыг-даа хевир-майның болгаш «модельдерин» Совет Эвилели ымгга-даа сыгавайн турар. Ол төөгүге оөң орар салдарын бодунуң догуинаң турар фактарымдазы-биле, социал, нацнялар араңының харылзаалары-ның чаа хевиринде боттуг дүржулгазы-биле, капитализмнин шинтирлеп шыдаваы эң нарын айтырыгларны шинтирлээрииге үлегер-чижээнин күжү-биле чедирип турар. Бүчүлүг социалистиг күрүне — ССРЭ өске чүрттар-биле бодунуң харылзааларын өндүр улус-чонну дорамчылаар оңза эргелерини принципиниге эвес, а В. И Ленинниң сөстөри-биле чугаалаарга, дең эргелиг бедик, кижизит принципиниге үндезилеп тургузуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганыны 60 чылын уткуп тура, совет улус боттарының чедиишкиннерииче, тайбың, улустарың хамаарышпас чоруу, хосталгазы база аас-кежии дээш демиселчилериниң баштайгы одуруунда чоруп орар бистиң Төрээн чүртувустуң алдарлыны бижыг күүсевип турары ыңныг революцчу төөгүлүг хүлээлгезинге дүрүм ёзугаар чергаарланып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң нинтилелдери Совет Эвилелиниң бүгү нацняларының, биче улустарының ажылчы чонналрының индивидуал-дыг ажыктыг хевирин боттандырып, социалистиг демократияны хөгжүдүп, ССРЭ-нин, ажы-дунма социалистиг чүрттарның улустарының, тайбыңга ынак бүгү кижи төрөлгөтенниң эрге-ажыктарынга дүжүп турар. Делегей хөй-нинтизиниң эң калбак болуктериниң, чаагай сеткилдиг бүгү кижилериниң деткимчезин ынчангаш ол ап турар.

ССРЭ-нин, социалистиг дем каттыжылга чүрттарының тайбыңга ынак политиказы — ол дээрге оөң-биле кады ажылдажылгага пекин удуртулганың антисоветчи политиказының каттышканы империализмниң агрессчи күчтүлеринге. ССРЭ-нин болгаш оөң эвилелчилериниң айыыл чок чорууңче кандыгда семизошкиниңге ылаң ойтур шарыышкынының политиказы. Бодунуң төөгүлүг революцчу чаалап алышкынзырын камгалап алыр эртежок чүгүлә бүгү чүүлдер социалистиг дем каттыжылгазында бар.

Кайы-бир чүрттуң онзагай чүүлдерин тоомчага албас күрүне тургузуунуң канчыг-даа хевир-майның болгаш «модельдерин» Совет Эвилели ымгга-даа сыгавайн турар. Ол төөгүге оөң орар салдарын бодунуң догуинаң турар фактарымдазы-биле, социал, нацнялар араңының харылзаалары-ның чаа хевиринде боттуг дүржулгазы-биле, капитализмнин шинтирлеп шыдаваы эң нарын айтырыгларны шинтирлээрииге үлегер-чижээнин күжү-биле чедирип турар. Бүчүлүг социалистиг күрүне — ССРЭ өске чүрттар-биле бодунуң харылзааларын өндүр улус-чонну дорамчылаар оңза эргелерини принципиниге эвес, а В. И Ленинниң сөстөри-биле чугаалаарга, дең эргелиг бедик, кижизит принципиниге үндезилеп тургузуп турар.

Партиязың нинтилел бүдүрүлгезин интенсификастаарынче, оөң ажыктыг бедидерииче угланышкынны бедик организастыг чорукту, ажыл-херекчи болгаш сагыыла-чурумнуг болуруп, эргелеп-башкарылга системазының тодаргай болгаш тааштырган ёзу-биле ажылдаарын, массаларның чогаалдыкчы инициативазын, эгелээшкинин сайзыраңгайжыдарын негээр.

Он бирги беш чылда болгаш бүгү 80 чылдарда партияның салган сорулгалары совет улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүжүп турар. Оны шинтирлээр дээш олар шудургу демисежин турарлар. ССРЭ-нин 60 чылынга тураскаадын калбарткан социалистиг чарышка бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның ажыл-ишчилери шалынчы ажыдың кайгамчык чижектерин көргүзүп, 1982 чылдың планның чедиишкиниг күүседир дээш бүгү чүүлдү кыынын турар.

Бодунуң күжүнге бүзүредилгиг, оптимизмге бүргеткен совет улус Ленинниң партиязының айыткагы оруң-биле чорул орар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодаратканы коммунистиг тургузуушкунуңуң сорулгалары чедиишкиниг боттанып дээрзинге чигланыг чок. Оөң магадылалы — ССРЭ-ниң улустарының бүзүлбас сырый каттыжылышкыны, ол өндүр сорулга дээш оларның найырадлыг демниг ажылы болур.

СЭКП Төп Комитединиң доктаалыры болза:

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партия крайкомнары, обкомнары, округ комитетери, хооркомнары болгаш райкомнары, партия эге организацияларының, Чепсектиг Күштериниң политорганнары Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургузуунганының 60 чылынга белеткел талазы-биле организакчы болгаш идей-кижизидилге ажылын улам калбартыр.

Партия, совет, профсоюзтел болгаш комсомол организацияларының, ажылчагый органнарының бүгү ажыл-чорудулгазын массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам ынай көдүрериче, партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шинтирлерии, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң көдүрүп үндүрген сорулгаларын амыдырапга чедиишкиниг боттандырарынче угландырар.

ССРЭ-ниң 60 чыл оөң төлептиг үткүүр, 1982 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүдезининиң планнарын, оөң бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен бүгү республикаларның мурнакчы коллективтериниң инициативазын чүүлдүгүүнүң деткиир.

Чарыштың алдарлыг чаагай чанчылдарын көөдедир, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге чаа-чаа курлавырларны чогаалдыкчы ёзу-биле дилеп тывырының эң хуузунуң дузалажылгазының, продукция белеткээр талазы-биле онаалдаларны болгаш хүзээлгелерни күүседиря дээш бедик харылсалгалыг болуп, четпестерге, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктарга эптеш чок болурунуң байдалын тургузар. Чарыш партияның XXVI съездизиниң шинтирлерии амыдырапга боттандырарынче ажылчы чонналрны мобилизастаарының, бистиң социалистиг Төрээн чүртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарының дээштиг чепсээ болган турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң юбилейнинге белеткел ажылчы чонналрның идейполитиктиг, патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезин, оларның аңгы талазы-биле канналмышкынчыг удам ынай экижидерииге идиги бөөр ужурлуг. Ол сорулгабиле:

марксизм-ленинизмниң революцчу-чаартыкчы өндүр улуг күжүн, пролетарлыг интернационализминиң идеяларын, эртемниг коммунизмниң теориязынга болгаш практиказынга бистиң партиявыстың, эң Л. И. Брежневтиң сөнүрүп турар чогаалдыкчы улуг салымчыкының хамыды-биле тайылбырлар;

(Уланчызы 3-ку арында).

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГА НЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКПТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

бүгү ажылчы чоннарның интернационалчы сырый каттыжышкынынга, ленинчи национал политиканы боттандырарынга, нацияларның болгаш биче улустарның бүгү талалыг дешилгезинге болгаш чоокшулажышкынынга, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга маадырлыг ажылчын аңгының, Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының роазын калбаа-биле көргүзер;

социал-политиктиг, экономиктиг болгаш национал эң нарын айтырыгларны шиитпирлээринге социализмнин төөгүлүг артык күштерин болгаш чеднишкиниерин, СССР-нин улустарының найыралын улам ынай быжыглаарыяче углаган СЭКП-нин XXVI съездизинин шугумун тодаргай болгаш чижек-барымдаалыг кылдыр пропагандалаар. Республика бүрүзүнүң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн бедиерине, ону СССР-нин бүгү улус ажыл-агыйының ажыктыын бедиерине долузу-биле ажыглаарыяче болгаш анаа үндезилээш совет кижилерниң материалдыг база культурлуг деңнелин чайгылыш чокка бедиерин хандырарын углаган партиянын болгаш күрүненин социал-экономиктиг политиказының ужур-дузазын бүгү талалыг тайылбырлаар;

кижилерниң төөгүлүг чаа шиитилежилгези — совет улустун тургустунун келгенинин байдалын болгаш онзагай талаларын, ажылчыныарның, тараачыныарның, интеллигенцияның эвилелин улам ынай быжыглаарының, чурттун нацияларының болгаш биче улустарының чоокшулажышкынының аргаларын, аңгы чок шиитилелдиң тургустунганын ханызы-биле тайылбырлаар;

национал харылзааларның азырларына, шиитилел амыдыралының бүгү азырларына чайгылыш чок социалистиг демократизмни быжыглаарына ССРЭ Конституциязының, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның конституцияларының ужур-дузазын бүгү талалыг тайылбырлаар;

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, автономнуг областарның болгаш округтарның чеднишкиниерин калбаа-биле чыыдар, чүгле социалистиг тургузуг, найыралы болгаш акы-дүмелышкы кады ажылдажылга оларның хөстүг, бүгү талалыг болгаш шапкын хөгжүдезин хандырар дээрзин тодаргай көргүзер;

СЭКП-нин ленинчи даштыкы политиказының тайбынга накшылдыг, интернационалчы характерин, империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешилге дээш демиселге совет улустун болгаш акы-дүмә социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының, делегейнин ажылчын ангызының, хөгжүп турар чурттарның улустарының үндезин эрге-ажыктарының ниити чорууп тодазы-биле көргүзер. Хамаарышпас күрүнедерин иштики херектеринге империализмниң хөлзараалын, оларның-биле кыжаныг ёзу-биле чугаалажырын орадажырын, бодумун күзел-бодалдарын политиктиг ыйыдышкын, экономиктиг болгаш шериг чөнгээзинин дузазы-биле албадар фактыларны шиитпирлин-биле сойгалаар;

национализм дээрге, боттуг социализмге удур империализмнин хоралакчы ажыл-чорудулгазының бир көл чепээ болуп турарын өөренип көргеш, чамдык кижилерниң национализмчи үзел-бодалдарын өскүдер орадажышкыннар-биле доктаамал, шиитпирлиг демиселди чорудары эргежок чугула, национал политиканың ленинчи принциптеринге удур каңгыг-даа хажыдышкынналарга удур шынгыы демнеежир. Бистин чурттувустун төөгүзүнүн болгаш СЭКП-нин национал политиказының буржуаз фальсификаторларын чижек бараңдаза үндезилеп сойгалап наередир. Капиталдыг делегейде национал дарылалдын болгаш ден әвес чоруктун уязыктатпазын, национал болгаш аңгы талазы-биле чөрүдээлерин илереэшкиннерин, хөгжүп орар чурттарның улустарынга империализмниң албадалдыг үптекчи характерлиг хамаарылгазын кескүзү-биле тодаргай фактыларга көргүзер;

аныяктарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин күштедирер; коммунистиг партияның, совет улустун, ССРЭ-нин Чепсектиг Күштеринин маадырлыг чоруктарының революшчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын пропагандалаар; совет кижи бүрүзүн социализмнин шынныынга болгаш тиилеттирбес чорууңга, политиктиг серемчилелдиг болурунга, Төрээн чурттун, социализмниң чаалап алышкынарын камгалаарынга беден болурунга кижизидер.

Совет улустун чангыс эвин болгаш сырый каттыжышкының могаг-шылаг чок быжыглаарынга, социалистиг Ада-чурт болгаш ССРЭ-нин улустарының акы-дүмә найыралы дээш сагыш-сеткилдин чергааралынга, националдар аразының харылзаазының бедик культуразынга, национализмниң кандыг-даа илереэшкиниерине эптеш чок болурунга ажылчы чонну кижизидери — коммунистернин хүлээлгези.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының Төп Комитеттери, партия крайкомнары, обкомнары, окружкомнары, хоркомнары, партия райкомнары, ВПСПС, ВЛКСМ Төп Комитеди. Камгалал министерствозу. Совет Арменияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң политиктиг кол эргелери, ССРЭ-нин Эртемнер академиязы, СЭКП Төп Комитединиң чанында Марксизм-ленинизм институзу болгаш Иниитилел эртемверинин академиязы, ССРЭ-нин Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди, солуннар болгаш журналдар редакциялары, СЭТА, ССРЭ-нин Күртелерадиозу, ССРЭ-нин Күрнаазу, ССРЭ-нин ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш Ном сактар талазы-биле күрүне комитеди, Авторлар эргеминин талазы-биле Бүгү-эвилел агенствозу, Политиктиг ном үндүрер черлер, «Плакат» парлалга черн, ССРЭ-нин Культура министерствозу, ССРЭ-нин Дээди, ортумак, тускай өөредилге черлериниң министерствозу, ССРЭ-нин Чырыышкын министерствозу, ССРЭ-нин Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитеди, ССРЭ-нин Спорткомитеди, ДОСААФ-тын Төп комитеди, Бүгү-эвилелдин «Билиг» иниитилелиниң башкаар черн, чогаадыкчы эвилелдер бо доктаалга үндезилээш, ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл ойнга белеткел талазы-биле хемчеглерни ажылдан кылыр болгаш боттандырар.

* * *

Коммунистерин, комсомолчуларны, чурттун бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарын Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 ооң СЭКП-нин XXVI съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга, экономиканы хөгжүдеринге, чурттун камгалал күчүзүн быжыглаарынга, совет улустун чаагай чорууп болгаш культуразын бедиерине чаа-чаа челнишкиннер-биле үзкүүрүнче СЭКП ТК кыйгырып тур. Совет кижилер коммунистерниң ленинчи партиязын долгандыр боттарының хүрээленип улам быжыг болдурар, бистин чуртувуска коммунизмни тургузар болгаш бүгү делегейге тайбынны камгалаар дээш чаа Эфиопияның демиселин көзээде шиитпирлиг деткип турар деп, Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ-нин) ТК-зының кежигүнү Несибу Тайе КОПТЭ ТК-ның органы «Серто Адер» солуннуң айтырыгларында харыылап тура медеглээн. Бүгү талалыг дузаламчызынган аңгыда, ССРЭ эфиопи революцияга идепкейлиг моральдыг деткимчени делегей ареназынга база көргүзүп турарын ол онзалап демдеглээн.

Эртемниң, техниканың болгаш иниитилел билиглериниң янзы-бүрү талаларынга мергежилдиг надрларны белеткээринге Советтер чурту дыка улуг улуг-хуузун киирип турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдерде ындыг кадрлар Эфиопияга эргежок чугула. Национал-демократтыг революцияның тиилелгезинин соонда эртнен чеди чыл дургузунда ССРЭ-нин дээди болгаш ортумак техниктиг өөредилге черлеринде эфиопи студентилерниң саны он катап өскен. Национал надрларны белетиээрдэ Эфиопияга эң улуг дузаламчыны чогум-на харын Совет Эвилели көргүзүп турарын КОПТЭ ТК-ның кежигүнү онзалап демдеглээн.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫН БЕЛЕТКЭЭР

Социалистиг Ада-чурту камгалаар дугайында ленинчи чагыгларны, шериг-патриоттуг кижизидилгенин дээштинн бедидер, шериг херээнге аныяктарны өөредир талазы-биле калбак масселаларны хаара тудар дугайында Коммунистиг партияның негелдезинн күүседиринге Армияга, авиацияга болгаш флотка эки тура-биле дузалаарының Бүгү-эвилел иниитилели (ССРЭ-нин ДОСААФ организациязы) улус улугхуунуң кииреп турар. СЭКП-нин XXVI съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр ооң ажыл-херектериниң болгаш соргулгаларының дугайында СЭТА-ның корреспондентизинин дилээн ёзугаар ССРЭ-нин ДОСААФ ТК-зының даргазы Совет Эвилелинин Маадыры, флот адмиралы Г. М. ЕГОРОВ мынчаар чугаалаан:

— Сөөлгү 15 чыл дургузунда ДОСААФ кежигүннери 38 миллион кижи чедир өскен болгаш ажылчы чонпарның база өөренип турар аныяктарның 73,5 хуузу апарган.

Бистин иниитилеливисти патриоттарның школазы деп улус адаң турары таварылга эвес. Ындыг-даа болза, ооң кижизидикчи ажыл-чорудулгазында четпестер чок эвес болдур нйнн. Чамдык черлерде шериг-патриоттуг кижизидилге ажылы сула чоруттунуп, чойну, ооң иштинде өөренин турар аныяктарны, бүрүн хаара тутпайн турар болгаш аңаа хамаарыштыр чоруттунган чамдык хемчеглер куду деңпелдиг болганындан ажыы база эвээш болуп турар. Ынчангаш бо ажылды бүгү тала-биле калбартпышаан чаартырын ДОСААФ организациязының кол сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Аныяктарны Чепсектиг Күштерниң одуруунга шериг албаны эртгирериие бүгү талалыг белеткээр дээш СЭКП ТК, Совет чазак доктаамал сагыш салып келген. Армияны болгаш Флотту амгы үеиң техниказы-биле дерээниинден, шериг болгаш флот албаның, хуу составтың өөредилгезинин нарыыдаашындан, оларның күш-дамырының озулдезин иеген келгепинден шериг баар аныяктарны белеткээрн кол айтырыг апарган.

Шериг назыны чеде берген болгаш ам чедер аныяктарбиле өөредилге эрттирер, оларның кадыкшылын быжыглаар болгаш күш-культурага чаңчыктырар талазы-биле таламчалыг чугула байдалдан тургустунган. Амгы үеде ДОСААФ-тың дыка хөй школаларында чагайжыды туттунган бажыпнар, автодромнар, радио болгаш радиолокациялыг полигонпар, түсшаймыттынган болгаш программа ёзугаар өөредилге эрттирер класстар, практиктиг ажылдар кылыр лабораториялар, гаражтар, техниктиг хандырылга пунктулары, мастерскаилар бар.

Боттарының техниктиг дериг-херекселдер-биле хандырылгазының база өөредилгекижизидилгелиг ажылының деңпелиниң талазы-биле профтехөөредилге училищелери ийикпе, тускай ортумак өөредилге черлеринден дудавайн турар өөредилге организациялары бисте эвээш эвес. Оларга Москваның 3-кү, Каунастың аэроклубтарын, Таганроггуң болгаш Алма-Атаның автошколаларын, Киевтин, Владивостоктуң болгаш Волгоградтың далай, Краснодарның болгаш Күйбышевтин радиотехниктиг школаларын айтып болур. Дыка хөй өөредилге организациялары-ла «Үлегерлиг» деп хүндүлүг аттарны тывыскан.

Өөредилгенин деңпилгелиг аргаларын болгаш чаа хевирлерин шиитээдин алырынче кол кичээлгей база салдынган. Башкыларын мергежилин бедидеп-биле зона курстарын тургускан. Өөредилге организацияларын чаа техника, тренаж комплектилерн, чугула дериг-херекселдер-биле хандырар хемчеглер хүлээп алдынган. Аңаа чарыгдаары-биле акша-төгерикти, материалдыг дузаламчыны база көрген.

Техниктиг мергежилдиг кадрларны улус ажыл-агыйынга белеткеп бээр сорулга база ДОСААФ организацияларының мурнунда салдынган. Бир эвес алдан чылдарда улус ажыл-агыйынга техниктиг мергежилдиг 1,3—1,4 миллион специалистерни белеткеп берип турган болза, ам 2 миллион ашкан. Ниитизи-биле улус ажыл-агыйының 26—27 миллион хире кадрларын белеткээн.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам ынай кедурер дугайында» доктаалы ДОСААФ ажылдакчыларының программалыг документизи болур. Бистин чурттувуста күш-культураның болгаш спорттуң байдалының дугайында хаяы болгаш бүгү талалыг анализти ында кылган.

ГТО-нуң Бүгү-эвилел комплекизи — ынчээпгейнин кол төөвүнде. Ону дужаган дугайында сан-түн эдбек. Ынчалза-даа катап хынаида үезинде дыка хөй оолдар болгаш кыстар нормативтерни бадыткап шыдаваан. ССРЭ-нин Спорт комитеди-биле ол четпестерни эдер бис. Ооң-биле чергелештир хамааты камгалал органнары-биле кады чонну ракета-ядролуг халдаашкын үезинде камгалаарыпның чаа арталарынга өөредир ужурлуг бис.

Ол бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинде ДОСААФ организациялары шериг-патриотчу, камгалалмассалыг, өөредилге болгаш спорт талазы-биле социалистиг чарыпты ССРЭ-нин 60 чылынга тураскаадып, калбартыр.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧАА ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

ВЕНА. (СЭТА). Венада чугаалажышкынналарга социалистиг чурттар чаа чугула инициативаны үндүрген. «Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкиниерни бирги үе-чадада кайнда таланын кызырарының болгаш ооң-биле холбаалыг хемчеглерниң дугайында дугуржулганың» телевилелни польша делегация чугаалажышкынналарның дөрт киржикчилериниң болгаш чурттарның айнын чок турарының эрге-ажыктарын телевилелде ыяк балансыаштырын көрген.

Дугуржулга телевилелиниң көл негелдези чүл?

Кызырышкынналарның ийи үе-чадазының түннелинде тала (эвилел) бүрүзүнүн чепсектиг күштерниң составының ниити санын 900-900 мун кижи, ооң иштинде курган чер шериглерин — 700-700 мун кижи болгаш шериг-агаар күштерин — 200-200 мун кижи коллективтиг деп деннедгере чедир эвээжедир — чугаалажышкынналарның алыс сорулгазы мнда тода айыттынган. Ынчангаш деп эргелир болгаш коллективтиг болурунуң бодалы телевилелде керээ ёзугу-биле илергейлеттинин киргеп.

Бирги ээлчеге ССРЭ-нин болгаш АБШ-тың шериглерин болгаш чепсегленнишкиниерин кызырар база кызыгаарлаар апаар. Ооң-биле холбаштыр Совет Эвилели Төп Европада курган чер шериглеринден 20 мун кижини, а Алтышкан Штаттар 13 мун кижини кызырар. Кызырар апаар курган чер шериглериниң болгаш чепсегленнишкиниерниң тозаргай составын дугуржулгага капсырар тускай протоколга айтыр.

ССРЭ-нин болгаш АБШ-тың шериглерин база чепсегленнишкиниерин кызырарыбиле кады, телевилел ёзугаар дугуржулганың өске киржикчилери боттарының чепсектиг күштериниң санын — коллективтиг деңнелге — дугуржулганың күштүг болурунун үезинде өстүрбес ужурлуг.

Адак соонда, дугуржулганың күүседлезин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында түүдер телевилелде киргеп.

Социалистиг чурттарның чаа эгелекчи саналы Вена чугаалажышкынналарында мүнгаштальшкынны ажыл эртер, оларны ёзулуг ажыл-херекчи болгаш боттуг бүдүштүг болдурар, баштайгы практиктиг түннелдерни чедип алыр арганы бээр.

Ынчангаш, социалистиг чурттар тайбынга болгаш шериг талазы-биле дүшкүүрелдиг чоруктуң чавырылдырарынга ажыктыг тода сөзүн чугаалаан. Аңаа Барыын чүк харыы бээр ужурлуг.

АМЕРИК САДЫГ ПАЛАТАЗЫНЫҢ ЧАГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Суралгыг америк үлетпүр балатаны, «Пепсико» компаниянын директорлар чөвүлелиниң даргазы Д. Кендалл америк садыг палатазының удуртулгазы президент Р. Рейганче чагаа чоруткаш, Польшада болуушкунинарга чылдактаан, ССРЭ-те удур садыг-экономиктиг улам ынайгы хемчеглер алырының планынга шиитпиргиг удурланышкынны илергейлээн деп чарлаан. «Кым-бир кижилер удур кызамдалышкынны азы хемчеглер челнишкинниг болганын кым-даа бүдүредин шыдавас — деп, Д. Кендалл чугаалаан. — Бир эвес Алтышкан Штаттар ындыг хемчеглерни боттандыра бээр болза, ченчиидип чугаалаарга, бодунуң будунче боду боолаттынганы ол болур. Ындыг хемчеглер дештиг, ажыктыг болзун дээр болза, эвилелчилерниң аңаа 100 хуу деткимчези эргежок чугула, а ындыг чүве бисте чок».

Америк администрацилиның бо «хемчеглерин» Барыын Европада америк компаниялар салбыларының ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыглажышкынына, ол ышкаш америк чөнчээрел биживтер ёзугаар бараанар бүдүрүп турар барымын-европейжи корпорацияларга база хамаарыштырын пептередир дээр орадажышкынарын ол «дүрүм чок болгаш айыылдыг» чүве-дир деп адаан. Ындыг хемчеглер АБШ-тың идегелдиг садыглажыкчы болуп шылаар аргаларын бакыырадыр болгаш делегей рыноогунга АБШ-ты өөделетпес байдалдарны тургузар деп, ол чугаалаан.

АБШ-тың чалаа «өске күрүнелериниң херектеринче бодунуң үзүн дүмүүн суклас болгаш америк хемчеглерни боттандырын чорударынче оларны албадаваас» ужурлуг деп, Д. Кендалл онзалап демдеглээн.

Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында чавырылдырышкынның база кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганын байдалын катап тургузарын Д. Кендалл деткип чугаалаан.

ШИИТПИРЛИГ ДЕТКИШКИН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Пролетаржы интернационализмниң принциптерин удуртуляга бөлдургаш, Совет Эвилелиниң чону болгаш Коммунистиг партиязы революстуг чаалап алышкыннарын камгалаар, социалистиг иниитилелди тургузар дээш чаа Эфиопияның демиселин көзээде шиитпирлиг деткип турар деп, Эфиопияның ажылчы чонннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ-нин) ТК-зының кежигүнү Несибу Тайе КОПТЭ ТК-ның органы «Серто Адер» солуннуң айтырыгларында харыылап тура медеглээн. Бүгү талалыг дузаламчызынган аңгыда, ССРЭ эфиопи революцияга идепкейлиг моральдыг деткимчени делегей ареназынга база көргүзүп турарын ол онзалап демдеглээн.

Эртемниң, техниканың болгаш иниитилел билиглериниң янзы-бүрү талаларынга мергежилдиг надрларны белеткээринге Советтер чурту дыка улуг улуг-хуузун киирип турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдерде ындыг кадрлар Эфиопияга эргежок чугула. Национал-демократтыг революцияның тиилелгезинин соонда эртнен чеди чыл дургузунда ССРЭ-нин дээди болгаш ортумак техниктиг өөредилге черлеринде эфиопи студентилерниң саны он катап өскен. Национал надрларны белетиээрдэ Эфиопияга эң улуг дузаламчыны чогум-на харын Совет Эвилели көргүзүп турарын КОПТЭ ТК-ның кежигүнү онзалап демдеглээн.

ЯДРОЛУГ ДАЙЫН АЙЫЫЛЫНГА УДУР

Совет херээженнер комитединиң пленуму болупун ажылын Москвага февраль 19-та дооскан. Чурттун эвилелдешкен автономнуг республикаларының, крайларының, областарының болгаш хоорайларының телээлекчилери СЭКП-нин XXVI съездизинге хүлээп алган 80 чылдарның Тайбың программазын болгаш херээженнерниң бүгү-делегей Конгрезинин ядролуг дайын айыылынга удур, тайбын дээш демиселди күштелдиреринин дугайында шиитпирлерин боттандырарының талазы-биле Совет херээженнер комитединиң сорулгаларын чугаалажын көрген.

Идеткел кылган Совет херээженнер комитединиң даргазы В. В. Николаева-Терешкова, пленумнуң еске-даа киржикчилери Совет күрүненин Чер кырынга тайбынны камгалап арттырарыңче угланган тайбыңга ышакшылдыг дашты политиказын ишин-биле деткип турарын чугаалаапар.

Ам келир делегейнин күш-ажылчы херээженнериниң эрсеткил каттыштырылгазының хүнү март 8-ти херээженнер Прагага бүгү-делегей Конгрезинин шиитпирин ёзугаар ядролуг дайын айыылынга удур кады хөделиишкиннерин хүнү кылдыр эрттирерин аңаа демдеглээн.

Милитаризмге удур күштерниң чангыс эвин быжыглаарынче, тайбын дээш, ядролуг дайын айыылынга удур эрсеткил каттыштырылгазынче кыйгырып турар бомбүрзектик бүгү херээженнериңге кыйгырыгны пленумга хүлээп алган.

(СЭТА).

Социалистиг чурттар-биле бараан солчулгазы болгаш экономиктиг кады ажылдажылга ПУР-нуң улус ажыл-агыйында кризистиг болуушкунларны ажып эртеринге чугула ужур-дузалыг боюп турар.

ЧУРУКТА: бараанар чүдүрген автоколонна ПУР биле ГДР-ниң кызыгаарында. Ол Кодбус хоорайдан ГДР-ниң Зелено-Гуруже бар чоруур.

ПАФ-СЭТА-ның фотозу.

ВАШИНГТОННУҢ ГЕГЕМОНИСЧИ УГЛАНЫЫШКЫНЫН БУРУУ ШААП ТУРАР

БАРЫЫН БЕРЛИН. Вашингтонниуң сүмелеп турары «нулевой шиитпир» деп чүвези ооң гегемонисчи планнарынга, албадашкын политиказынга ажыктыг деп, «Вархайт» деп барыын-герман солун бижээн. Ындыг хевирлиг планнарны керээ телевилели кылдыр саналдан киирип турары боо-чепсекти болгаш удур туржуушкунну улам өстүрер угланыышкынын амдаа боттандырар дээш АБШ-тың кайы хире турамык ажылаап турарын көргүзүп турар-дыр деп ук чүүлде чугаалап турар.

Социалистиг интернационалдың чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң телээлекчилери-биле ужуражып тура, Л. И. Брежнев Вашингтонуң саналын мөзүлүг деп үнелээр арга чок-тур деп чугаалаан деп, солун онзалап демдеглээн. Женевада болуп турар чугаалажышкынынарга ССРЭ-нин принципиалдыг туружун, ийи таланың эрге-ажыктарын деңге өөренип көрүп турар болгаш чүгле тайбыңны хандырарынче угланган туружун база катап тайылбырлаан. Ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин кайы-даа тала 1990 чылга чедир үш катап болгаш харын-даа ооң-даа хөй кылдыр кылырар деп ССРЭ-нин саналы чогум-на аңаа бараан болуп турар деп, солун бижээн.

ЛИССАБОН. «АБШ-биле ССРЭ аразында шериг талазы-биле деңнежилгеде кандыг-даа хажыдышкын амгы үеде чок. Бир эвес ол бар чүве болза, чүгле Барыын чүкке болуп болур» — деп, халапкан француз адмирал А. Сангинетти «Кадеринуң лутерсейру мундуз» журналга интервьюзунда медеглээн. Саннарны болгаш фактыларны өжегээр хажыдып турган. Пентагон Совет Эвилелиниң шериг талазы-биле яптык күштүүн көргүзер болгаш ындыг кажарлаашкын аргазы-биле боо-чепсекти, бир-ле дугаарында ядролуг боо-чепсекти, эндере бүдүреринче угланышкынын агартыр бодап турар деп, ол чугаалаан.

«Мен АБШ-ты ажыы-биле шугумчүлеп турарым ССРЭ-ни камгалап турарым ол эвес — деп, А. Сангинетти медеглээн. — Мен чүгле америк администрациянын, президент Рейганның боттуг чүүлге дүүшпес медеглелдерин буруу шаап турарым ол».

ДАКАР. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада болуп турар совет-америк чугаалажышкынларның баштайгы үе-чадазы кайы-кайызынга-даа тааржын болгу дег дугуржуушкунунуң үндезинин тыварында америк таланың илден-не күзел чогунуп уржуундан, арай-ла селиичиг болуп турар-дыр деп, «Солей» деп сенегал солун бижээн. Совет Эвилели чангыс талалыг бодунуң ортумак ыракшылдың бүгү ракеталарын узутказын дээп вашингтончу «нулевой вариант» мырнай буттунмес чүүл-дүр. Ону мөзүлүг санал дээрзи берге.

ВАШИНГТОН. Женевада чугаалажышкынларда америк делегацияның АБШ-тың «Нулевой вариант» дээр саналын хүлээп алырын кызыдып турарны «мүгүлай болган Совет Эвилелиниге шуут-ла тааржышпас» чүве-дир деп, күрүне департаментизинин шаандагы ажылдакчызы, Чөөн болган Барыын чүктер аразынга чепшээрежилге комитединин политиктиг консультантызы Артур Бойс чугаалаан. Ындыг «вариант» Рейганның администрацияязынга тааржымчалыг боон магатчок — деп, америк специалист демеглээн. — Ынчалзада ол совет талага чогумчалыг болбас, чүге дээрге Каттышкан Штаттарның Европада мурнуку одургаа турар бүгү ядролуг чепсээн болгаш АБШ-тың эвилелчилери — Англияның болган Франциянын база-да ындыг хевирлиг чепсектерни киирштирбейн турар.

(СЭТА).

Санзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ХОСТУГ ШАКТА УРУГЛАРГА

Найысылалдың «Енисей» Культура бажыңында «Чалыларга музыка дугайында» деп клуб ажыттынган. Клубтуң кичээлдеринге 4—6 класстарның өөреникчилери киржир. Аңаа уруглар опералар, опера-тоолдар, балеттер болгаш совет чогаалчыларның оске-даа чогаалдары-биле танымжарлар.

1—3 класстарның өөреникчилери «Чебурашка» деп тоолдар клубунга хостуг үезин эрттирер. Культура бажыңының методизи Наталья Пеньковская тоолдарны номчуп бээрге, уруглар ынак маадырларын чуруур азы пластилин-биле тудуп кылыр. Эң бичиилерге «Светофор» клуб удавас ажыттынар. 6—8 класстың уругларынга этикага хамаарышкан клуб база ажыттынар.

П. АЛОВ.

ЭШ-ӨӨРҮ ДЭЭШ

Школаның улуг эжиниге чеде бээрӊге-ле, кымның канчаар кеттингени, аажы-чаңы, уругларның бичиилерге дузалап турары — бо бүгү корум-чурум дугайында тускай бөлүктүң кичээнгейинде. Уругларның бот-башкартынылгазы Кызылдың № 4 школазының башкылар коллективиниң ажылынга көскү черни ээлей берген. Школачыларның идепаажы-чаң кижизидилгезинге ол салдарлыг болуп турар. Өөрком, ооң комиссиялары (ооң составында 60 ажыг кижи кирип турар) маңаа эң идепкейлиг.

Школачыларның онаалда күүседзин, кичээлге, бөлүмге, секцияга кээп турарын, эт-херекселге хумагалыг чоруун комиссиялар хынаар. Темалыг кежээлер, олимпиадалар, конференциялар, конкурстар организастаарынга оларның идепкейи бедик. Бүгү ажылдарны өөрком, комсомол комитеди, дружина чөвүлели бир дем-биле чорудуп турар.

В. БАРМИН.

ҮШ ИЙИСТЕР

Эрткен чылдың чайынында мээң «Космонавтарның атташтары» деп чаграам «Правда» солунга парлаттынган чүве. А күзүн ол үш ийистер Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттирери-биле чорупкан.

«Эртенги хала» колхозтуң ажылчыны Анастасия Андреевна Сукмановның өг-бүлезинде космос маадырларының ады-биле адаан үш ийистер—Юрий, Герман болгаш Павел — барын дыңнаан, космонавт Герман Титов боду оолдарның аважыга чылыг сөстер-биле байыр чедирген чагаа чоруткан. Космонавт чагаазынга ийистериң шериг херээн эки эрттирерин, а ооң соонда боттарының сууругна ээп кэрии күзээн.

Өөрүп четтиряшкинниң чагаазын оолдарның шериг херээ эрттирип турар кезээниң командири база бижээн. Чоокта чаа Анастасия Андреевна оолдарынга ужуражып чораан.

Үш алышкылар төрээн колхозуң утпайн турарлар, колхоз баштаар чери-биле, партком-биле оларның харылзаазы бижыг. Шериг кезээниң удуртукчулары оолдарга чазын чангаш кээр шөлээ бээрин аазаан. «Тапты-ла тарылга үеинде чеде бээр бис» деп оолдар колхозче бижээн. Ол үеде колхозка кижи күжү чугула дээрзи билдингир. А ийистер ужезлээн — макталдыг механизаторлар.

А. ПЕТРОВ.
Курек область,
Горшечное суур.

13 МИЛЛИОН ЧЕТКЕН

Биетиң чуртувуста өг-бүлелериниң 95 хуузу бажыңнарында хууда библиотекалыг. Ында номнарның түңү 30 миллиард — чурттуң күрүне болгаш профовилелдер библиотекаларындан ол алды катап хөй.

Номга хандыкпылдыгларның Бүгү-эвилел эки тура нияитилелиниң кежигүннери 13 миллион кижи четкен.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ АДЫНГА ТУРАСКААТКАН

Тыва литератураның өгелекчилериниң бирээзи Василий Людупович Эренчиннии 70 харлаанын ылаңгыя ооң чаңгыс чер чурттуглары — эрзинчилер хүндүткел-биле демдеглээн.

СЭКП Эрзин райкому, район Совединиң күүсекчи комитеди-биле кады Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилели болгаш Тыванын дылдын, литератураның, төөгүнүң эртем-шинчилел институдуң В. Л. Эренчиннии 70 харлаанынга тураскаатказ кежээлерни Эрзин болгаш Бай-Даг суурларга организастаан.

Эрзин суурга кежээ. Районнуң Культура бажыңынга чон залды шыгырт долдур чыылган. Сценада В. Л. Эренчиниң портреди болгаш 70 деп санны бижээн.

Чаңгыс чер чурттуу, тыва бижимел чогаалдың өгелекчилериниң бирээзи Василий Людупович Эренчиннии 70 харлаанынга тураскаатказ байырлыг кежээни партия райкомунуң ийиги секретары Л. Б. Чамзырай эге сөзү-биле ажыткан. «Тываның бижимел чогаалының өгелекчилениң бирээзи В. Л. Эренчиниң чогаал ажылы» деп илеткелди Тываның дылдын, литератураның, төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы З. Б. Самдан кылган.

Ол В. Л. Эренчиннии чогаал ажылынга эртем талазы-биле ханы аналитти берип, ооң баштайгы болгаш амыдыралының сөөлүг чылдарынга чедир бижээн чогаалдарының чоорту сайзырап келгенин, тыва литератураның хөгжүлдезинге боттуг амыдыралдан көргүзүглерни кылганын онаалап демдеглээнин.

Чогаалчы О. Сувакпиттиң чугаазында бодунуң үезинде В. Эренчиннии чогаалчы эш-өөрүнүң дугайында үнелел демдеглелдери бир онзагай болуп турар. Ынчаарда чаа эгелеп чораан аныяк чогаалчылар дугайында ооң бижээн бодалдары ам херек кырында боттанып келгенин болгаш оларның талантызын ооң үнелеп билгенин көргүзүп турар. Ооң ынай ооң чырыкче үнмээн болгаш катап-катап ажылдап, парладырынга дамлашпаан чогаалдары барын, оларны моон соңгаар өөренип көөр апаарын ол демдеглээн.

Хөй-ниитиң ажылдарынга хөй чылда кады ажылдап чораннардан ол чылларда Эрзин райкүүскомунуң даргазынга болгаш СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары турган С. С. Чымбанын сактыышкынында Василий Эренчин чүгле чогаалга эвес, а хөй-ниитиниң кандыг-даа ажылдарын ол кылып, ажылдың бичезинде өкпелевес, кандыг-даа даалга алганда, ону күүседир дээш бүгү күжүн үндүрүп чорааның айыткан. В. Эренчин райкүүскомнуң культура килдизин эргелекчилеп турган, район төвүнге клубту боду шуут-ла холу-биле тудуп, таваан салышкан. Ол ышкаш районнуң орук килдизинге ажылдап турган, Эрзин суурнуң адаанда, үстүнде кадыр хавактарны чире кастырып, орук кылдыртканын чаңгыс чер чурттуглары сактып турарлар.

Бо-ла ажыллар-биле чергелештир ол «Шын» солуннуң дактаамал тускай корреспондентизи болуп, район девискээрин эргип, чаа тургустунуп турган колхозтарның дугайында хөй чүүлдерни бижип турган. Чаа суурларга, өглерге ол баргылаан, колхозка кирер дээн араттарның билдириишкиннерин даңны арсы бижип берип чораан...

Василий Людупович — баштайгы тыва башкыларның бирээзи. Ооң баштайгы өөреникчизи чораан Эрзин ортумак школазының төөгү башкызы С. Дамдын-Сүрүннүң чугаа-сактыышкыны чыылганнарының кичээнгейин хаара тутkан. 1937-38 чылдарда Эрзинге 1-2 классталыг эге школа турган. Ооң эргелекчизи аныяк башкы В. Эренчин турган. Араттарның ажы-төлүн өөредир дээш ол хөй ажылдарны кылган.

В. Л. Эренчиниң 70 харлаанынга тураскаатказ район төвүнге болган кежээнин соонда, ооң чогаалдарындан колдады тургускан солун концерт болган.

Бай-Даг суур. Маңаа чогаалчы сөөлүг чылдарын чурттан эрттирген. Ооң чурттан чорааны кудумчузун ам Василий Эренчин деп адаан. Ында В. Эренчин аттыг № 2 агитквартирага бардывыс. Ында хөй кижизидилге ажылдары кылдыныр турар. Ол дугайында ол кварталдың даргазы школада физика башкызы Боттуг-оол Ондар тайылбырлап көргүстү. Ол суурга В. Эренчиниң 70 харлаанынга тураскаатказ хурал соонда, агитквартал солун концертти көргүстү.

Шүлүкчүнүң ажы-төлү эки кижизидилгени алган болгаш олардан кижи эмчизи, культура ажылдакчызы болгаш эске-даа дээди, ортумак тускай эртемниглер чонунга бараан болуп ажылдап турарлар. Ол ышкаш уругларының уругларының 15 бичии кижи өзүп, өөренип чоруурлар. Шүлүкчүнүң кадайы К. Ч. Эренчина пенсияже үнзе-даа, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлии-биле кириштиишаан, загдыныкчы хүлээлгени ак сеткилдиг күүседип турар. Ол Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, дыка хөй чылдарда библиотекарьлап келген.

«Чаа орук» совхоз районга баштай тургустунарда аналидепкейлии-биле киржип чораан суртаалчы, шүлүкчү В. Эренчиниң 70 харлаанынга совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының күш-ажылынга бедик көргүзүглери-биле ужурашкан.

Чогаалчы В. Л. Эренчиниң 70 харлаанын демдеглээни Тываның литература болгаш культура хөгжүлдезинге ооң киирген үлүүнүң амыдыралга балыткалы болуп турар.

А. АРАПЧОР.

«Шынның» конкурузунга киржиринче чалап тур

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

1982 чыл — ССРЭ-ниң тургустунганының аддан чылы. Бо алдарлыг юбилейге холбаштыр «Шын» эң эки очерк, рассказ, фельетон, репортаж, чугула айтырыг көдүрген корреспонденция база публицистика чүүлү, эң эки фото болгаш чураан чурук дээш конкурсту чарлап тур.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бүгү-ле совет улус-биле бир дөмей, бистиң республиканың ажылчы чону оң бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, кызымаккай ажылдап киришкен. «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраал» деп лозуң бедик көдүрүшкүнүг чогаадыкчы ажыл-херектерге ажылчы чонну мобилизастап турар.

Интернационалчы найыралдың, совет көдээниң кайгамчык чаартылгаларын, экономика, культура хөгжүлдезинде бистиң бурунгаар базымнарывысты, оң бирги беш чылдың ийиги чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг күүседир дээш чоннуң соруктуг көдүрлүүшкүнүн, беш чылдың маадырларының өвур-хевирлерин оларның ажыл-херектери-биле холбап көргүзер.

Фото болгаш чураан чуруктарга кижилериниң күш-ажылын, өөредилгезин, ажылчы чонуңуң дыштанылгазын, спортту, уран чүүлдү, бойдустуң каас-чараш чурумалдарын, хоорай, суурларның чаартылгаларын көргүзерии оралдажыр. Чуруктарны тырттырган, кылагар (глянцевая) саазынга 18—24 хемчээлдиг, кончуг тода көстүп турар кылдыр парлааш чорудар.

I. Эң эки очерк, рассказ, фельетон, репортаж, чугула айтырыг көдүрген корреспонденция база чүүл дээш:

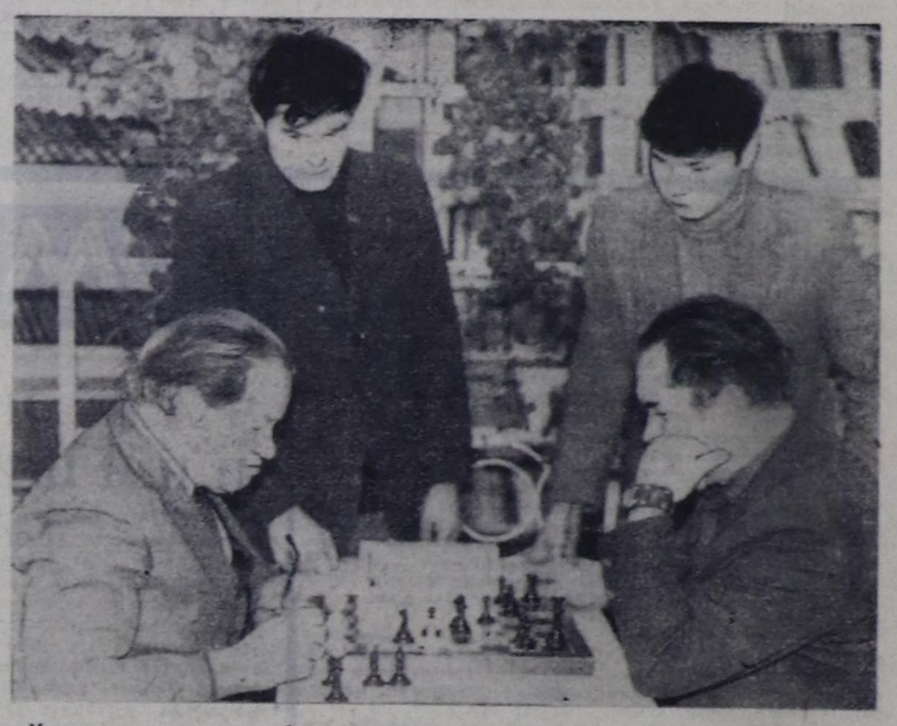
Бирги шаңнал (чаңгыс) — 50 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи) — 35 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи) — 25 рубль.

II. Эң эки фото болгаш чураан чуруктар дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) — 25 рубль.
Ийиги шаңнал (ийи) — 25 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи) — 15 рубль.

Конкурска материалдарны дараазында адресче чорудар: 667000. Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 3, «Шын» солуннуң редакциязынга. («Шынның» конкурузунга).

Конкурска идепкейлиг киришпишаан, чогаадыкчы чедишкиннерлиг болуруқарны күзедивис, эргим номчукчу.

Маңаа арга-дуржулгалыг Захаров тиилелгени чедип алган. А. ЕВСЕЕВТИҢ фотозу.

ДАМЫРАК

Дамырак ол чылын доозукчу турган. Ол оожум, топтуг, узун, чиңгежек дурт-сыныг, доозур хүреҥ шырайлыг, хүреҥ карактарлыг, ак диштерлиг уруг-ла болгай.

Ооң өөредилгези ортумак. Ынчалза-даа ол кандыг-бир теманы сонуургап, хандыкшып өөрени бергеш, ылап белеткенип алганда, «беш» демдектерни болганчок-ла алгылаар. Ындыг таварылгада башкылары Дамыракты макташ, үргүлчү кызаар болзунда, ударник-даа кылдыр өөренип болур-дур сеп, көрем — деп чемелээр-даа турганнар.

А херек кырында Дамырактың ортумак өөренип турарының чылдагааны, ооң кыспазында эвес, а кезээде-ле аңа үе чедишпеазинде. Ол өөредилгезинге харыысалгалыг, кичээл шагы үепес, эртем бүрүзүнге опаалгаларын үргүлчү шевергин күүседип алыр чаңчылдыг уруг. Чүгле үе чедишпес. Ооң кадында бажың ажылынга дузалажыры, ынак номнары, солун киполар, чуруук тырттырары дээш чүлерни чок дээр.

Он дугаар класска өөрени бээрге, Дамыракка зачеттар, семинарлар, хостуг беседалар дээш бергелер улам немешкен. Ынчалза-даа уруг ону баш удур билип, хүн чурумун эде планнап, эрте туруп, орай удуп турар апарган.

Сөөлүг үеде Дамырактың угаан-сагжыын өөредилгеден өске база хөй-ле бодалдар дувүредип чоруур апарган: чуртталга деп чүл, ооң утказы чүдел, кижи чүү дээш чурттан чоруурул, бодумнуң чуртталгамны кайчаар чурттан эртер ужурлуг мен, кандыг мергежил шилип алза экил?

Дамырак школаже бар чораш, чаңгыс классчылары оолдарны көрүп каан. Олар чазык, хөглүг, бир-ле чүвениң дугайын каттырыпп чугаалажып чорааннар. Дамыракты көрүп кааш олар бот-боттарынче көрүшкеш, аразында чугаалажып алган чүве дег:

«Дамырак ам чараш,

Далайдыва кирер» — деп ырлажы каашкаш, база-ла каттыржып каапнар.

Оолдарның баштакташыышкынының харыызынга: «Айлаң кушка четпес-тир силер» — деп удур баштактанып каан.

Школага келгеш, эштери уруглар-биле кады зачёт дужаар классының эжинге ээлчег маңаа эгелээнер. Дамырак мурнун былаажып далашпайн, соңга дужунда сандайга олуруп алган. Ооң сеткилинде бир-ле билдинмес өөрүшкү хевээр, ону дүвүредип турар бир-ле бодал бар болган. Ол-ла ынчап бодалынга алзыпкан олурда, ооң чанында демги оолдарның бирээзи Марат эжи Севил-биле кады чедип келгеш, зачёттуң канчаар дужааганын, төөгү башкызы Чодураа Темировна кандыг айтырыглар салганын хөөреп чугаалап органнар. Марат үнүп чоруурупуң мурнунда, Дамыракты дневникпиниң азыынга бир-ле чүве бижип каан. Бүдүү номчуп көөрге:

«Дамырактың карактарын
Далай дүүнче алгаш барза.
Зачёдуң эки дужаар сен,
Дамыр» — деп каан болган.

Дамырактың арны апаа-ла изицейнип, харын-даа деридип келген шыкаш болган. Ынчап олурда, эзлчээ чедип келген, классче кирип келгеш, чада каап каан чыткан билеттериниң ортузундан бирээзин алгаш, артында столга барып олуруп алган. Дамырактың таварышкан айтырыглары ындыг-ла белен эвес болган. Ынчалза-даа кезек боданын олурарга, удаа-дараа бодалдар башка кирип, айтырыглардың үтказы колдуунда билдинип эгелээн. Харыылап эгелей бээр дээрге, канчаар эгелээнин, канчаар төндүрери орта билдинмес боон турган. Уруг чамдык бодалдарын саазынга бижип, канчаар харыылаарының планын тургузуп олурда, Чодураа Темировна Дамыракты кыйгырыпкан.

Дамырак харыылап олурда, башкызы ону эгезинден төнчүзүнге чедир бичии-даа үзе кирбейн дыңнап олурган. Харыылап каапталга, немелде айтырыглар салгылаан. Дамырак ол айтырыгларга ылдык чок харыылап каан.

— Билирик билир-дир сен, ынчалза-даа аай-баш чок харыыладың, утказы бар-дыр, харын-даа чамдык солун харыыларны база бердиң — деп үнелел бергеш, башкы зачёттуу салып берген.

Дамырак даштыгаа үнүп кээрге, ооң сагжыынга дораан-на Марат, демги дневникте бижик, ооң овур-хевирин киргеш. Марат дээрге оң чыл иштинде кады өөренип келген чаңгыс классчызы, боду мөге-шыырак мага-боттуг, бажының дүгү кылагар кара, улуг кара карактарлыг (ынчангаш өөрү Дашка деп шолалаар), биче сеткилдиг, үргүлчү-ле бир солун чугааны эгелээн чоруур, кезээде омак-хөглүг оол-ла болгай.

Дамырак биле Марат бот-боттарын эки билчирлер. Аразында ойнап-баштактанчыпдаа чорааннар, 8 класска өөренип турган, чаңгыс партага-даа олуруп турганнар. Чүгле сөөлүг үеде Маратты Дамыракка хамаарылгазында бир-ле ескерлиишкин, сөөлеттинмес чажыттар барын Дамырак иштинде эскерип чоруур апарган. Эрткен субботада уруг сонюз библиотеказы бар чыдырда, Марат ону көрүп каапш, чанында бажың артынче чаштына-даа берген.

«Дамырактың карактарын
Далай дүүнче алгаш барза».

Маратның ол чүзүл, хөктүүн але... Ынчап боданып чорда, Марат чанында доора кудумчудан дүргээп-дүргээп дортла Дамыракче базып орган. Ооп биле уруг ужуражып келгеш, кожа базышканнар. Дамырак ыядып, ыңай-бээр көрүнгүлээп, ынчалза-даа кудумчуда ким-даа чок. Марат делгем адыжынга Дамырактың чиңге салааларын тудуп алган. Дамыран салааларын ушта тыртарып орадашпаан, чүгле чүрээ дүргедээн...

Олар чуртталганың солунун, ооң чаражын, нарынын база бүгү бергелерин улам хаңы билип, боттарының мурнунга тургуступуп келген амыдыралдын «душкүүлүг» айтырыгларын ажып эртип, өөрүшкү, муңгаралды-даа юрун, ону денге үлежип, эш-өөрү-биле оңнуктежип, улугбичии кижилерни — чонуп хүндүлеп, кижилерден үвенип ап, кижилерге берип-даа чурттап келгеннер.

Дамырак биле Марат кайыы-даа культурлуг, эки мөзүшынарлыг, бот-боттарын хүндүлежип билир, байлак сеткил-сагыштыг, Төрээн чурттуның төлептиг хамаатылары болу бергеннер. Олар мөңгүн кудазын безин эрттириш каапканнар. Марат Мартанович — журналист. Дамырак Болатовна — Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Оларның үш уруу, бир оглу база эки бүдүштүг, төлептиг кижилер болуп өзүп орарлар.

Дамырактың амыдыралы ырыдан ынчалдыр ужуталган.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Совет Армияның хүнүнге тураскаатказ шыдыраа маргылдаазы Кызылдың автоорук техникумунда чорун турар. Ук маргылдаада И. Захаров биле Л. Иванов чаңгыс-даа аштырышкын чок чорун турар. Бо удаада олар бот-боттары ужуражы бергеннер.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага конверт. 9.10—«Будильник». 9.40— «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». 11.15—«Эртенги почта». 11.45—«Көдээден дамчыдылга». 12.45—«Музыкалыг киоск». 13.15—«Таллининиң бөмбүү» деп фехтованиеге делегей маргылдаазы. 13.45— «Даалга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктеп. 14.10 — М. Горький—«Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шин. 16.45— «Кипоавин-чоруктар клуву». 17.45—«Топыжка». Мультфильм. 17.55—«Делегей панорамазы». 18.40 — 18.55 — Чапсар. 18.55—«Зариповтар — джигиттер». Фильм-конверт. 19.20—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Сыгыр дан бажыңдан кара дүнге чедир». Уран-чечен фильм. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Силерге, көдээнин ишчилери!». Музыкалыг программа. 22.25—Конькиге маңнаар спортка делегей чемпионады. Эр улус. 22.55—23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор»—«Динамо» (Москва). 3-кү үе.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хөл дугайында чугаа». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.35—«Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 15.20 — «Вашингтонуң канаадыкчы ажылы». 17.05—«Чедишкиннерниң чылы». Телеочерк. 17.20— Гайананың национал байырлалынга — республика Хүнүнге. «Атлантик-стил бенд» оркестрниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.50— Телемедээлер. 18.05—«СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

18.35 — СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин—амыдыралга» Прикарпатьеви арга-ыяш комплекизи. Дамчыдылгага Украинаның Компартиязының Ивановo-Франковск обкомунуң бирги секретары И. И. Скиба киржир. 19.05 — «Сээн-биле корушпейн баар чадавас бис». «Современник» театрның фильм-шинизиниң баштайгы көргүүзү. Автору — К. Симонов. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Документалдыг экран». 22.45—Бүгүн делегейде. 23.00—00.00— Спортчу программа. Хаак спортунга делегей маргылдаазы. Трамплинден шураашкыннар. Норвегиядан дамчыдылга. Конькиге делегей маргылдаазы. Эр улустар. Голландиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30—Бойдус эртеми. 3 класс. Ховулар бойдузу. 12.50—ССРЭ-ниң тураскаал уран чүүлү. 13.20 — Ботаника. 6 класс. Үпүштериң харылзаазы. 13.40 — Эртем амыдыралы. 14.10—Л. Леонов — «Шаан халдаашкын». 14.55— Медээлер. 15.05—18.05 — Чапсар. 18.05—«Бистиң садывыс». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.45 — «Ийи минута доктаар чер». Телефильм. 19.00 — «Улусчу контроль». 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

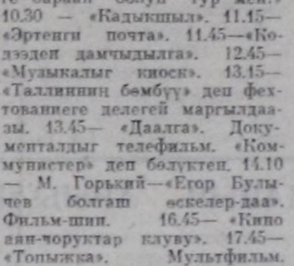
19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». «Илбилиг экран». 19.45—Делегей панорамазы.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Аныяк гвардия». Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Джамиля» Уран-чечен фильм.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде төрелдиериңерге, чоок кижилериңерге болгаш оңнуктериңерге белек тыпсыр деп бодазыңараа, Кызылдың үлетпүр бараанарының садыгларынга барыңар.

Магазиннерде белектер делгелгелерин организастаан. Сиңерниң чагыңарны ёзугаар шилип алганыңар бараанардан белекти садыгжылар тускай кылып берип база болур.

Хүндүлүг садын алыкчылар, магазиннер силерни чалап тур.

Агаар

Республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу-барыын утланыышкынныг хаттың дургени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 14—19, чамдык черлерге 4—9 градус соор.

Кызылга көжүп турар булуттаар, хар чагбас. Агаар хүндүс 14—16 градус соок болур.

Кино

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олар артистер чорааннар» 9.30, 17.30 (узаткан). **«Эрлер!»** 11.30, 13.30, 15.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Боолаар эрге» 9.50, 13.40, 15.00 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00. **Киночымынды № 56** 11.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол уруг эвес болза» 10.30. **«Коргуушкунуң 6000 километри»** 12.00, 15.40 (узаткан), 19.50 (узаткан). **«Каскадерлар»** 13.50, 18.00.

«КАА-ХЕМ»: «Тажы-куу» 11.00. **«Истекчи»** (2 сериялыг) 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боолаар эрге» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас ажээн негекчилери» 9.00. **«Тоолдан тоолче» киноклуб** 11.40, 15.00. **«Дужаал: от ажытпас»** 16.50, 18.55, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар Төрээн чурту дээш тулчуп чораан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар артистер чорааннар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» КБ: «Каскадерлар» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информапия киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи берээнде 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 75

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00647.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 45 (11843) | 1982 чылдың февраль 23, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНГАН ХҮНҮНДЕН БЭЭР БИР ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

СОРУК КИРИИШКИН

Совет Эвилелиниң бүгү коммунистериниң улуг шуулганы — партияның XXVI съездизинге делегат болуп киржир улуг аас-кежии меңээ таварышкан. Оңгу беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш соңгал хөгжүдезиниң кол түңнелдерин, СЭКП-ниң тайбың политиказын, партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролүн, чонуң чаагай чоруун улам экижидерин, он бирги беш чылдың кол соруглаларын чугаалашкан партияның съездизи ажыттынгандан бээр бир чыл болуп турар.

Совет улус съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүг ажылдап турар. Оон чижээн бистиң райондан, Ак-Довурак хоорайдан, комбинаттан корүп болур. Ажыл-ишчи бүрүзү социалистиг чарышта хаара туттунган. Планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар коллективтер болгаш ажылчыннар бисте эвээш эвес. Оларга энергоцех, септелгемеханика цеги, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң № 3 тудуг участогу болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Совет Эвилелиниң он ажыг нацияларының төлээлерин хаара туткан бистиң В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың пайгалдыг коллективи Төрээн чуртка эки шынарлыг даг-дүгү бээр хүлээлгезин күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Комбинат ажылдап келгенинден бээр бир миллион тонна даг-дүгүн бо чылдың эгезинде чуртка берген. Бо болза комбинаттың ажыл-ишчилериниң бир дениг ажылының түңнели, ниити күш-ажылчы чедиишкиннивис болур. Улуг мастер Ондар Даш-Мөгере удурткан бистиң бирги ээлчег эрткен чылын съездиге алдар тыдыр алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур-биле ээлчег бедиткен хүлээлгелерин алган, ону күүседир дээш бо хүнерде шалыпчы ажылдап турар бис.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл ооюнуң дугайында СЭКП Төп Комитеди докгаал хүлээн алган. Ол чугула партийжи документиде мынчаар бижээн: «Коммунистерниң, комсомолчуларның, чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарын Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл ооюн СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга, экономиканы хөгжүдеринге, чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаарынга, совет улустуң чаагай чоруун болгаш культуразын бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурунче СЭКП ТК кыйгырып тур». Оңу бистиң коллектив бир эп-сеткилдиг деткээн, партияның кыйгырыы бистерни күш-ажылче улам-на сорук киирип турар. Юбилейлиг чылда 100,4 муң тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бээрин комбинаттың ажыл-ишчилери хүлээнген. Бүгүде күштү планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угландырган бис.

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дериглелер машинизи.

Делегатка сөс

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУР

СОРУЛГАВЫС

Совет күрүнениң алдарлыг юбилейин төлептиг уткуур дээш «Тыва тудуг» тресте «Кызыл тудуг» эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарышка бистиң бригадавыстың тудугжулары идепкейлиг киришкеш, январь айда тудуг-монтаж ажылдарының планын 116,6 хуу күүседип, мурнакчыларның санында кирген.

Бо чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени боттарывыска алдывыс. Оон чамдык негелделерин айтырга мындыг: Беш чылдың ийиги чылының онаалдазын 1982 чылдың декабрь 20-ге чедир бүрүн доозар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 1 хуу бедидер. Михаил Лаштевтиң бригадазын күш-ажылчы маргылдааже кыйгырар.

Хүлээнгенин күүседир дээш шудургу ажылдан турар бистиң тудугжуларывысты ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ооюнуң дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалы улам сорук киирген. Оон материалдарын солуннардан номчуп, радиодан дыңнап тур бис. Бистиң соруглавыс — юбилейлиг чылды күш-ажылчы белектерлиг уткууру.

М. ШИПОВАЛЕНКО,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир.

САЙЗЫРАЛЫВЫС ЧЫЛДАРЫ

Октябрьның күштүг чалгыы оран-делегейге дыңмирээш, дарладдың кинчи-бегинден хосталган чоп хоетуг күрүнеши — Советтериниң эрге-чагыргазын тургускан соонда улуг үр болбайн, хөй национальдыг улустарны бузулбас пайыралдыг ег-бүлеге каттыштырган өндүр-чаагай эвилелдиң — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр ам 60 чыл болуп турар-дыр. Тоогуге хамаарыштыр алыр болза, ол мырыңай-ла кыска, чаңгыс кижи назыны беәрин четпес уе ышкажыл. Ынчалза-даа бистиң чуртувус ол үениң иштинде кайы хире кайгамчык чаартылгаларны чедип алган, экономика, социал, культура талазы-биле кайы хире хөгжөп-дир!

ССРЭ-ниң 60 чыл ооюн төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың база 1982 чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш бистиң совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң, малчыннарының ортузунда калбаргаш.

Бистиң коданывыста төрүүр 370 ажыг хой барык шупту ооолдакан. Хураганпары онча-менди. Бо юбилейлиг чылда чүс хойга онаалтыр 105 хураганы алырын хүлээнген бис.

К. КҮР-БАЗЫР,
«Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу.
Өвүр район.

СЭКП ОБКОМУНГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының, элээн хөй будүрүлге чергелериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы дүүн СЭКП обкомунга болган. Удуртулганың стилин болгаш методтарын сайзыраггайжыдар, ведомстволарның, будүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының организакчы база политика-кижизидилгиг ажылының деңнелин бедидер дугаайында ацаа тодаргай чугаалажып көрген. СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң ажылдакчылары чөвүлел хуралга база киришкен.

СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** чөвүлел хуралды ажыктап болгаш оон ажылын удуртқан.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар**, СЭКП обкомунуң бирги секретары **П. И. Кравченко**, СЭКП обкомунуң секретары **Г. И. Долгополов**, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме**, партия обкомунуң секретары **А. И. Ванжа**, СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл киидизиниң эргелекчизи **В. П. Суров**, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев**, республиканың Улустуң контроль комитединиң даргазы **М. К. Шыырап** олар чөвүлел хуралга чүве чугаалаан болгаш ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганың хөй айтырыгларынга доктааган. Партия болгаш совет органнарның шиитпирлериниң күүселдезиинге контроль, эргелел аппарадының ажылдакчыларының ролүн, күүсекчи сагылга-чурумун болгаш инициативазын бедидери, даандырган ажыл-херек дээш олардың харысалгазын бедидери ол айтырыгларның аразында чугула черни эвлеп турар.

СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаан болгаш ажылга негелделин күштелдиреринин, боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртукчуларның мергежилии, билиин, моральдыг болгаш ажы-чаң мөзү-шынарларын бедидеринин эргежок чугулазын демделээн. Удуртукчу бүрүзү бодунуң ведомствозунда, коллективинде ажылхеректиң байдалы дээш бедик харыысалгалыг болуп, ажылагыйны башкарары-биле чергелештир күш-ажылчы коллективке кижизидилге ажылын чорудар, ажылдакчыларның чогаалдыкчы инициативазын хөгжүдер, бодунуң хүлээлгелерин күүседиринин, кады ажылдап турар эш-өөрүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнүн үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1982 чылдың февраль 23. № 53 Москва хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуннары!

Бөгүн совет улус Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл ооюн байырлалдыы-биле демделеп турар-дыр.

Бо байырлалды бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүлүүшкүнүнүң байдалында уткаан. Партияның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин, беш чылдың ийиги чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш чурттуң чер болганында калбак иептерээн.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП Төп Комитединиң, ленинчи улуг херектиң шынчы уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң хөй таладыг ажыл-чорудулгазын совет кижилер изии-биле түүлдүгзүнүп болгаш чангыс эп-сеткилдиг деткип турар. Партияның болгаш чонунуң бузулбас чангыс әви, ССРЭ-ниң бүгү нацияларының база биче улустарының найыралы болгаш ақы-дүнма ёзузу чайгылыш чок быжыглыг турар.

80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизинин хүлээп алганы Тайбынның программазы делегей хөгжүдезинге аажок улуг салдарын чедирип турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбазын, дүшкүүрлүг чорукту чавырылыргарының херээн камгалал арттырарын болгаш ханыладырын, ынзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуназарының принциптерин бадыткаарын чедип алыр дээш Совет Эвилели социализмниң ақы-дүнма чурттары-биле, чер бөмбүрзээнин тайбыңга ынак бүгү күштерибиле кады туржуп турар.

ССРЭ-ниң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының тайбыңга ынак ленинчи политиказынга АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының дайынзырак болуктериниң агрессчи угланышкыны удурланыштыр туржуп турар. ССРЭден болгаш Варшава - Керээзиниден шериг талазы-биле тергиидеңгей байдалды чедип алырынга кордал салгаш, ол дайынзырак болуктер делегей байдалын чидигленирерин уламчылап, боо-чепсекти улам эндере бүдүрүп турар. Империалистиг реакция бот-эргелиг күрүнелерниң иштики херектерин дерзин ёзу-биле холгаарлап, Польша Улус Республикага болгаш Куба Республикага удур хоп-нүүлүү халдаашкыннарның калчалыг кампаниязын чорудуп, Афганистан Демократтыг Республикага удур чарлаттынмаан дайынын уламчылап, Чоокку Чөөн чүкте болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа девискээрлеринде дүшкүүрлүг чоруктун одагларын кыпсыктырып турар. Империализмниң эң агрессчи күштеринин болалдарынга Кытаттың удуртукчуларының политиказы илиг берип турар.

Ол байдалдарда СЭКП биле Совет күрүне тайбыңга ынак ленинчи политиканы чайгылыш чок чорутпушаан, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, Чепсектиг Күштерниң дайынчы белен чоруун бедиерингe эргежок чүгүлә бүгү-ле түүлдерин кылып турар. В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның тургусканы бистиң Чепсектиг Күштеривис Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң ақы-дүнма армиялары-биле чаңгыс аай дайынчы одуругга совет улустуң тайбың ажыл-ижин, социализмниң өндүр улуг чаалап алышкынарын серемчиледдиг болгаш идегелдиг камгалап турар. Олар боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседиринге кезээде белен.

Эштер, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Бүгү улустуң байырлалы-биле—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү-биле силерге байыр чедирип тур мен. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелинге, амгы үениң боо-чепсээн болгаш дайынчы техниказын шингээдип алырынга, черге, агаарга болгаш далайга дайынчы өөредилгени сайзырангайжыдырынга, дайынчы сагылга-чурумну бодгаш организастыг болур чоруун быжыглаарынга, кезектерниң болгаш корабльдериниң дайынчы белен чоруун бедиерингe чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун Чепсектиг Күштерниң бүгү составынга күзедим.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл ооюн демделээри-биле **дужаарым болза:**

1982 чыдың февраль 23-те чер-чернии-биле 21 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, Маадыр шивээ Бреске, ол ышкаш Калининград, Львов, Донда-Ростов, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга байырлалдың фейерверкиин кылыр.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл ою делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш ооң эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киириктиин болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы А. УСТИНОВ.

ЧОРГААРЛАНЫР, ИДЕГЭЭР

Тудугжуның ажылының түңнели — шынар. А ажылдың шынары бедик арга-дургулгадан, мергежиден хамаржыр. Кувискаал Кончуктуң тудугжу мергежилди чедип алырынга дургулгалыг, ат-сураглыг тудугжулар дазалаан. Ол күш-ажылчы базымын Кызыл-Даг суурга организастаттынган суг ажылагыйының суггарылга бугаларын кылырындан эгелээн.

— Сеңээ идегээр-дир бис. Сээң тудугжу, дашчы болурунга бүүрен болур-дур, тудугжу кижиниң аваангыр, шевер холдары сенде бар-дыр — деп, ынчан ону удуртуп турган специалист кижи чугаалаан. Чаа Чаа-Хөлдүң тудуу эгелей бээрге, ол маңаа күзелдин-биле ажылдай берген.

Кувискаал Куртугурович орген-даа чок турган шөлге чаа суурнуң баштайгы таваан салчыр аас-кежиктиг болган. Оон эгелээп-ле ооң тудугжу мергежили бедээн. Ооң тудушканы баштайгы бажыңы ажыглаага кирип, олче көшкен чурттакчылар өөрүп, байырлап турда, Кувискаал Кончук орайга чедир-ле магадап, чырык соңгаларны, он-он өг-бүлелерге өөрүшкүнү, аас-кежиктиг бергенин бодап келгеш, чоргаарланып турган. Ындыг өөрүшкү Кувискаал Кончуктуң амыдыралынга чыл санында таварыжыр апарган. Ооң Чаа Чаа-Хөлде тудушпааны бажыңы ховар. КМК-ның конторазын, столовааяны, садыглар, чурттагга бажыңнарын, школа болгаш өске-даа хөй-хөй тудугларны тударынга ол база киришкен. Аныяктарны тудугжуның мергежилиниге өөредип турар дагдыныкчыларның бирээзи.

Бригадада ажылдап турар өөрү боттарының дагдыныкчызынга чоргаарланыр болгаш идегээр. ССРЭ-ниң 60 чыл ооюн төлептиг уткуур дээш планныг онаалдаларны күүседиринче бүгү күжүн ол мөөңнээн.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ХҮР КЫШ АЖЫРАР

«Мал ажылы көдээге богүүг шалыпчы фронт деп республиканың, крайларның болгаш областарның партия организацияларын, районнарның партия организацияларын, көдээнин бүгү ажылчыларын СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт иэеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Ол айтышкынны амыдыралга боттандырары-биле совхозтуң парткому малдың баш санын өстүрериниче, продуктулуун бедидеринче кичээнгейни үгландырган. Малчын кадрларны шилип алыр, быжыглаар чамдык хемчеглер алдынган. Коммунистерниң 27 хуузун мал ажылында быжыглаан. Малга четчир санныг чем курлавырын тургузуп алыр дээш эрткен чылын тодаргай хемчеглерни алганындан бо талазы-биле планныг онаалдаларны ажыр күүсеткен.

Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ап чоруткан ажылдарның ачызында совхоз эрткен чылын күрүнеге эът, сүт, дүк садарының, мал бажы өстүрериниң даалгаларын ажыр боттандырып, чамдык чедиишкиннерлиг болган. Ону быжыглаар база ковудедир дээш амгы үеде ниитиниң малын кыштан хүр ажырарының бүгү-ле хемчеглерин ап турар бис. Салбырларда, сүтбараан фермаларында, хойжу бригадаларда партком кежигүннерин, агитквартираларны коданнарда быжыглаан. Олар чер-черде кыштаглаашкынның байдалын хүн бүрү хайгаарап көрүп, четпестерин илередип, чогуур үезинде практиктиг дузаны чедирип турарлар. Ооң түңелиндe совхозта мал кыштаглаашкынының байдалы багай эвес. Фермаларда, кодапцарда мал чеми четчир, сугну үэүктелиишкин чокка чедирип турар. Хой кидин түүлүк төрүп турар, малдың чаш төлүн менди өстүрүп алыры-биле четчир санныг сакманчыларны коданнарже чоруткан. Совхозта шиитизи-биле чеди муң хире хой төрээп, ооң хурагаанары менди алдынган. Хойжулар Болат Чыргал, Саая Шактар, Даңзычы Соднам, Сарыглар Сарыг-оол, Күжүгет Эшик-оол, Дойбаа Караң-оол болгаш өскелер-даа шиитиниң малын хүр кыш ажырып, эки көргүзүглерлиг болуп туралар. Хөй мал төлү алыр дээш социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда коммунистер чоруп орар.

Партком, партия эге организацияларының мал ажылдакчыларының политиктиг биилии болгаш мергежилип бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң кичээлдери үэүктел чок эртип келгеп. Ылаңгыя хойжу бригадаларга ай санында эртер экономиктиг өөредилге малчыннарның чедиишкинниг ажылдаарынга салдарын чедирип турар. Биижиктиг-Хая салбырының хойжулары чижекке киирип болур. Олардың малдан ап турар продукциязы чыл келген тудум-на көвүдеп орар.

Кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезин экижидер дээш доктаамал сагыш салып чоруур пропагандистер бисте эвээш эвес. Ындыгларга Ш. Ондар, Д. Саая, П. Хомушку, Д. Хертек, К. Саая, А. Мөктээр оларны хамаарыштырып болур.

СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының, делегейде, чурт иштинде болуушкуннар дугайында беседаларны малчыннарга ында быжыглаан партком кежигүнери, агитквартираларның төлээлери кылып турар. Солуннарны, журналдарны, чаГаа-бижиктерни почтачылар үэүктелиишкин чок чедирип келген. Ажыл-ишчилерни чугула хереглелдиң барааннары-биле хандырар дээш автомагазиннериниң ажылдаар графигин тургускан, олар түүлө барааннар садары-биле кызыгаарлаттынмайн, чагыгларны хүлээп ап чоруур.

Малчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче сөөлгү үеде кичээнгейни салган бис. Чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдан кылгаш, ону кижи бүрүзүнге чедир таныштырып турар. Күш-ажылчы маргылдаанын түүлелин айыткан хуусаазында үндүргеш, тиилекчилерни шаңнаан, ону директорнуң дужаалын ёзуглаар чарлап дыңнадып, көргүүг самбыраларына бижиндирип чаңчыл болган. Чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг-дериишкиннинiң хевирлерин ажыглаарын экижидер хемчеглерни алган бис. Бердингеп пландан ажыр продукция бүдүргени, мал төлү камгалап алганы дээш немелде төлевирии бээрин көвүдеткен. Биижиктиг-Хая салбырының хойжу бригадазы онаалдадан ажыр продукция бергени дээш 20 муң рубльдиң немелде төлевирии алган, ол болза 1980 чылдан он чеди муң рубль хөй. Хойжу Хомушку Хеймер-оол дүк планын ажыр күүсеткеш, 2400 ажыг рубльди алган. Эки ажылдааны дээш 45 хойжуга немелде төлевирии берген. Ол чорук кижилерниң улам бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга идиглиг болуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 550 тонна сүттү, 400 тонна эътти, 50 тонна дүктү садар. Ону чедиишкиниг күүседири малды кыштан хүр ажырарындан хамаажыр. Ынчангаш бүгү-ле хемчеглерни малды кыштан хүр ажырарынче партком углапдырган.

Д. САЯ,
«Барлык» совхозта партком секретары.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан) садыгжылар Т. Метелькова, Н. Лобанова, З. Старцева болгаш В. Ярославцева. В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кызыл районнуң холушкан барааннар садыының ийи дугаар салбырының коллективи бо чылды эки көргүзүглүг эгелеп, эрткен айның бараан саарылгазын 101 хуу күүсеткен.

КЫШТАГЛААШКЫН — малчының ажыл-ишчи

НЕМЕЛДЕ — ХҮННҮҢ-НЕ

Брянскиниң мал ажылдыглары малдың продуктулуг чоруунуң өзүлдезини чедип ап турар. Областың ажыл-агыйлары ам эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге инек бүрүзүнден-не чартык килограмм хей сүттү хүнүң саап ап турар. А күрүнеге продукция сайгарылгазы эрткен чылдың көргүзүглеринден хүнүң-не 80-100 тонна ажып турар. Ол — мал чемин хумагалыг ажыглааның ачызында чедип алдынган. Фермаларда мал чемтерер муң ажыг цехтер ажылдап турар.

«Дятьково» совхозтуң Дружбинская фермазының коллективи социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Хүлээп алышкыч пунктуларында биргн сорттуг будун чартык муң тонна продукциязын эрткен чылын моон чүдүрүп чоруткан.

А. КУЗНЕЦОВ.

ДЕҢЗИЗИ ӨЗҮП ТУРАР

Заокскиниң Киров аттыг колхозу малды эки шынарлыг чем-биле чемгерип турарындан эътти күрүнеге садарының талазы-биле квартал планын Тула область бир дугаарында күүсеткеннериниң бирээзи болган.

Ажыл-агыйның малын чемгерии-биле эки шынарлыг чемнерии ында белеткеп, чемге микроэлементилерни холувушаан концентраттарны үүрмектеп берип турар. Кыжын, чайгы үеде ышкаш, малдың немелде деңзизи хонукта 800 грамм чедип турар. А чемгерилгениң сөөлгү хонуктарында — будун чартык килограмм чеде бээр.

Күрүнеге саткан бугажыктарның деңзизи ортумаа-биле 490 кг болган. Бедик сорттуг эъттерии сатканы дээш ол ажыл-агый 50 хуу немелде төлевирии алган.

А. СЫРОВАТКИН.

Национально-краеведческий отдел

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 2 (116) 1982 чыл, февраль

Түр тайыңны үрэшш, бүгү фронтуга шавар халдаашкынче шылчээн Германияның кайзер шериглериниге ойтур шавымышкыны бээри-биле «Социалистиг Ада-чурт аймылда!» деп Совет чазактың кыйгырымның соонда, бүгү чуртка шериг кезектери болгаш каттыжымышкыннары тургустувуп турар үеде, 1918 чылдың февраль 23 Совет Чөпсектиг Күштериниң төрүттүнген хүнү болган. Ынчаш чамдык черлерге аныяк Кызыл Армияның отрядтары дайзынны аштырымышкынга таварыштырып, оларны докталып турган.

Ынчалза-даа байдал чидиглеген. Немец шериглериниң шаап халдаашкыны соон дарый Антантаның чөпсектиг күштери, ол шынаан АКШ, Япония Советтер чуртунга удур интервенцияны эгелээн. Иштики контрреволюция бажын кодуруп келген, аңаа даштыкыдан ок-чемзек болган дайынчы техниканы берип, деткип турган.

Хөй санныг дайзыннарга удур кадыг-дошкун тулчуушкунарга Кызыл Армия социалистиг революцияның чаалап алышкыннарын камгалап шыдаан. Даштыкы интервентилерниң болгаш иштики контрреволюцияның каттышкан чөпсектиг күштерин чылча шапкан болгаш совет черден үндүр сывырып-кан.

Хамааты дайынга Совет Республиканың тиилелгелериниң үндезинниерин аналиэтевишаан, В. И. Ленин мынчаар бижээн: «Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның хөй пурузу боттарының Совет эрге-чагыргазын — ажылчы чоннарның эрге-чагыргаларынде гвардейжи зенитти ракетанның Путилов-Киров полугу бар. Бо кезекти 1917 чылда Петроградтың Путилов заводунуң ажылчыннарындан тургускан. Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглерин тургузарынга полк чугула рольду ойнаан.

Улус ажыл-агыйының улугулуг айтырыгларын шиитпирлээринге дайынчылар идепкейлиг киржип трарлар. Демир-оруктуң дайынчылары Байкал-Амур магистралының тудуунда хаара туттунган. Автомобиль транспортунуң дайынчылары чылдыш-на дүжүт ажаан алышкынныга киржип келген. Онгу бөш чылда олар 400 миллион тонна ажыг кедээ ажыл-агый чүүктерин есөртөкен.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бодунуң 64 чылын чедиишкиннериглиг уткуп турар. Совлгу чылдарда оон дайынчы арга-шинээ чаа чадаже кодурулгеп. Кургаг чер, агаар болгаш далай шериглериниң мергежилии, кезектериниң тактиктиг хөделиишкиннери бедээн.

«Запад-81» деп өөредилгениң эрткенинге ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов бедик үнелелди берген. Өөредилгеге киришкен шериглиң хүүда составы политика талазы-биле бышкының, тура-соруктуг шынарып, социалистиг Ада-чуртуң, бистиң өшүктеривисти болгаш эвилелчилеривисти камгаларынга белеңиң көргүскен.

Совет улус биле оон армиязының бижиг чаңгыс эвп, оларның Варшава Договээнниң чурттарының улустары болгаш шериглери-биле экы-дүнма кады ажылдажыптары—социализмниң чаалап алышкыннарын, тайбыңны империализмниң агрессия күштериниң кыжанындан камгалаарынга идегелдиг магадылал болур.

С. БОБЫЛЕВ.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң Политиктиг эргелелиниң начальниги, генерал-полковник.

Кызыл гарнизонунда

ДАЙЫНЧЫ НАЙЫРАЛ

«ССРЭ-ниң Чөпсектиг Күштериниң хүрээлеңинге шериг албаның эрттирери — совет хамаатызарының хүндүлүг хүлээлгези».
(ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ 63 ЧҮҮЛҮ).

Шериг назыны четкен аныяк оолдар ынак Ада-чуртуң, Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын, төрээн чонунуң тургузукчу тайбың күш-ажылын камгалаарынга белеткенип, шериг албаның эрттирип турар. Хөй-хөй аныяктар амгы үениң кайгамчык болбаазын шериг техниказын шудургу шингээдип, политиктиг болгаш дайынчы белеткелиниң чөпсектиг күштериниң Кызыл гайнизонунуң офицер Гулмурат Келдиярович Хушваковтуң командирлээни мотоадыгжылар болуунуң дайынчыларының дыка хөйү мындыгларның санынга кирер. Азербайжан чурттуг Р. Аббасов шеригге кедиргкен баштайгы хүнүнден бээр дайынчы өөредилгеге, политиктиг белеткелге, хөй-ниити, амыдыралга идепкейлиин көргүзүп, эш-өөрүнге үлегерлиг болганы дээш болуктуң комсоругунга сонгуткан. Ол бодунуң комсомол организациязынга идей-политиктиг бедик утка-шынарлыг, солун ажылдарны чорудуп келген. Р. Аббасовну чоокта чаа партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алганы таварылга эвес.

Дайынчы белеткелдиң ол дег төлептиг мурнакчыларының чижээнге ефрейтор В. Калинканы, аңаа дайынчылар чуваш И. Фиксти, орус С. Пестинни, казах Б. Каримовту, немец В. Мутту болгаш өскелерни-даа адап болур. Чаңгыс ол мотоадыгжы белүүте чурттуң кайы-даа булуңундан келген 14 нацияларның оолдары эп-найыралдыг, бижыг коллектив болуп чурттап, боттарының белен эвес шериг албаның эрттирип, дайынчы задыгышкынны ап турар.

Бистиң кожавыста Красноярск чурттуг аңаа дайынчы Юрий Кучеренко эш-өөрүнүң, дайынчы амыдыралының дүтайында мынча диди:

— Шериг хүлээлтемни ийиги чыл эрттирип турарым бо. Маңаа келирим мурнуда танывазым, билбезим турган үе-чергелерим-биле найыралдажып, бот-боттарывыска дузалажып, деткижип, шериг белеткелиниң бергелерин дүгеле үлежип, демниг сөрүк-биле аңаа чедиишкиннерни чедип ап тур бис. Халажып чаңа бээримге-даа маңаа найыралдашкан өөнүктерим Баку чурттуг Фахрад Османов, Омск областан келген Сергей Сакулин болгаш оон-даа арткаңнары-биле солдат амыдыралга доңнашкан харыызаам үзүлбес боор деп бодаар, күзээр-дир мен. Кыштың соогунда чылдып, дүнүүн карангызында чырыдып кээр солдат найырал бистиң ыдыктыг албан-хүлээлгевистиң чарылбас кезээ болур.

Офицер Валентин Иванович Шибанский ол болуктуң белеткелиниге хамаарыштыр чугаалап ора:

— Болуктүн хөй национальдыг найыралдыг коллективи дайынчы болгаш политиктиг өөредилгениң мурнакчы болуу боон турар. Оон мотоадыгжыларының 30 ажыг хүүзу өөредилгениң тергиннерни, 90 хүүзу спортчу-дайынчының разрядтарын чедип алган. Сөлгү өөредилгеге бо болук эң эки коргузуглерлиг болган. Ол чедиишкин оларның демниг хөделиишкиннериниң ачызы —деп демделеди.

Болуктүн дайынчылары шериг албаны эрттирер ыдыктыг хүлээлгениге ыңдыг төлептиг чоруун көргүзүп турар.

М. СААЯ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) **аңаа дайынчы Сергей Сакулин, биче сержант Станислав Гурин болгаш Юрий Кучеренко олар автоматтың материалдыг кезээн сайгарып орары: хостуг шакта.**

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧОН БИЛЕ АРМИЯ ЧАҢГЫС ЭПТИГ

Бөгүн—Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ажыл камгалап турарын, типелгези оларга болгаш оларның ажы-төлдериниге культураның бүгү кежиктерин, кижиниң ажыл-ишкинин чаңдап тургускан бүгү чүүлдерин ажыглаар арганы хандырып бээр хереги камгалап турарын билген; бодунга шенеп көрген, билген болгаш ындыг чоп кажан-даа типлеттирбес».

Чаа армия ёзулуг улусчу ёзуузу-биле күштүг болган. Оон хүрээлеңинге ажылчыннар 15 хүү, тараачыннар 77 хүү, өске социал бөлүктериң төлээлери 8 хүү турган.

1922 чылдың декабрьда ССРЭ-ниң — чаңгыс аай хөй национальдыг социалистиг күрүнениң тургустуунганы чурттуң социал, экономиктиг болгаш культурлуг бурунгаар деңнилгениге улуг аргаларны ажыктаан. Оон камгалаңнар аргазы бижыккан. Армия болгаш Флоттуң дайынчы күжү улгатканы.

1936 чылда хүлээп алган ССРЭ Конституциязы Чөпсектиг Күштерге шериг албаның эрттирери Совет Эвилелиниң бүгү хамаатыларының хүндүлүг хүлээлгези деп чарлаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Чөпсектиг Күштер шынгыы шылгалдаңы эрткен. Совет Эвилелиниге удур агрессияга белеткениң турган. Гитлер бирги согуушкундан-на хөй национальдыг Совет күрүне бүстүп дүжер деп сананып турган. Ынчалза-даа оон күзел-бодалы бүтпээл. 1941 чылдың июнь 22-де ССРЭ-же гитлержи Германия оор ёзу-биле халдаан соонда, Советтер чурттуңун бүгү улустары социалистиг Торээн чурттуң камгалазарынче бир демниг демисежки кирипкен.

Чөпсектиг Күштериниң хүрээлеңинге чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының төлээлекчилери маадырлыы-биле дайыллашкан.

Фашизмге удур демиселче бүгү улус кодурлуг үнген. Фронт болгаш тыл чаңгыс аай дайынчы лагерь кылдыр каттышкан. Ажылчын ангы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция маадырлыг күш-ажылы-биле дайзынны чылча шаварынга дайынчыларга дузалап турган. Фронт чаныңын — районнарынга улусчу ополченнерни, эки тураның каттыжымышкыннарын тургускулаан. Дайылдажып турар шериглер чаа техниканы, чөпсектерни, октарны, хептерни ап турган. Дайзынның тылынга партизаннар ёжелекчилерге өлүмнүг соотуушкуннарны бергеп.

Ажылчы чоннарның эки тура-биле чыгаан дадывырындан тургустуунган камгалалдың улусчу фондузу дайынның баштайгы хүннеринде-ле ала-чайгаар тыптып келген. Дайынның чүгле баштайгы чартык чылында москвачылар боттарының хууда чылдазындан болгаш шалыңындан 1400 самолёттарны тударынга четчир акшаны бергеннер. 1942 чылдың июнь 1-де бүгү чурт 2 миллиард 740 миллион рубльди туда, 2 миллиард 163 миллион рубльди күрүне чөлзининиң облигациязы-биле камгалал фондузунга киргеп. Оон аңгыда 11,5 килограмм платинаны, 24 килограмм алдыңны, 9 муң килограмм мөңгүнү болгаш өскедаа хөй өртектиг чүүлдерни дужаагаан.

Амгы үеде армия болгаш чоннуң чаңгыс эвиниң идепкейлиг болгаш социал базазы улам-на быжыккан. Шак мындыг чаңгыс эптин илереливиниң бирээзи болаа Чөпсектиг Күштериниң кезектериң каттыжымышкыннарын шефке алыры болур. Ол чанчыл хамаатыы дайынныг чылдарында-да тывылган. Чүрттүн аалзын каш хоорайларының, районнарының ажылчы чоннары 1920 чылда чамдык дивизияларны шефке алган, оларны шефтеп турган черлеринин ады-биле адаан: Москваның 51 дугаар адыгжы, Петроградтың 4 дугаар аътыг шериг, Иркутскиниң 30 дугаар дивизиялары болгаш оон-даа өске.

Чүрттүн агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң Путилов-Киров полугу бар. Бо кезекти 1917 чылда Петроградтың Путилов заводунуң ажылчыннарындан тургускан. Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглерин тургузарынга полк чугула рольду ойнаан.

Улус ажыл-агыйының улугулуг айтырыгларын шиитпирлээринге дайынчылар идепкейлиг киржип трарлар. Демир-оруктуң дайынчылары Байкал-Амур магистралының тудуунда хаара туттунган. Автомобиль транспортунуң дайынчылары чылдыш-на дүжүт ажаан алышкыныга киржип келген. Онгу бөш чылда олар 400 миллион тонна ажыг кедээ ажыл-агый чүүктерин есөртөкен.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бодунуң 64 чылын чедиишкиннериглиг уткуп турар. Совлгу чылдарда оон дайынчы арга-шинээ чаа чадаже кодурулгеп. Кургаг чер, агаар болгаш далай шериглериниң мергежилии, кезектериниң тактиктиг хөделиишкиннери бедээн.

«Запад-81» деп өөредилгениң эрткенинге ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов бедик үнелелди берген. Өөредилгеге киришкен шериглиң хууда составы политика талазы-биле бышкының, тура-соруктуг шынарып, социалистиг Ада-чуртуң, бистиң өшүктеривисти болгаш эвилелчилеривисти камгаларынга белеңиң көргүскен.

Совет улус биле оон армиязының бижиг чаңгыс эвп, оларның Варшава Договээнниң чурттарының улустары болгаш шериглери-биле экы-дүнма кады ажылдажыптары—социализмниң чаалап алышкыннарын, тайбыңны империализмниң агрессия күштериниң кыжанындан камгалаарынга идегелдиг магадылал болур.

С. БОБЫЛЕВ.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң Политиктиг эргелелиниң начальниги, генерал-полковник.

ДОШКУН ӨЙДЕ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң чаңчыл болган байырлалының хүнү чоокшулаан тудум, сагыш-сеткилге Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге, дошкун хүннери ала-чайгаар кирип турар апаар-дыр.

1941 чылдың июнь 22 чүү хүнүл? деп кандыг-даа кижиден айтырар болзувусса, «Гитлержи Германияның Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинче оор ёзу-биле халдаан хүнү-дүр...» — деп харыылаар.

Акы-дүнма совет чонче фашистиг Германия халдай бээрге, Азияның чиге тевүнде Тыва Арат Республиканың малчын чону айыылдыг дайынның сурваан дыңнап, нуулап салып аңаа олурбаан. Дөртен бир чылдың июнь төнчүзүнде Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем кожууннарга шериг өөредилгезин организастап эгелээн. Дөртен беш хардан куду назылыг хамаатыларны ополчен шериг өөредилгезинче хаара туткан, ажыл-агыйны дайын байдалынга таварыштыр эде тургускан турган. Кызыл Шеригге деткимче-дузалamчы кыдыр белек чыырынга араттар кончуг идепкейлиг киришкен. Белек чыылдазынга киришпээн өгбүле кайы-даа кожуунуң кандыг-даа сумузунга чок турган боор.

Дайзынны холуу-биле сылба шапчып, херек кырында бодуу-биле дайынга киржир изиг күзелин илередип, дилег билдириишкин бижип тургаш чоруткан эки турачы эш-өөрнү, оларның дайын шөлүнге кылган маадырлыг чоруктарын кижи назыда кайын уттур.

Ам үжен чеди чыл дургузунда тайбың ак-көк дээр адазында аас-кежиктиг чурттап, тайбың күш-ажылывыс делгем оруун улап, амыр-шөлээн чурттап орар-дыр бис.

Тайбың үеде тамчыктыг чурттап, тайбың иштиң фронтузунга киржикри дег аас-кежик кайда боор.

А. ДОСТАЙ-ООЛ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

Эрес-оол Карыма Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Аксы-Барлык салбыры чурттуг. Ортумак школаны дооскаш, клубка чурукчу-шимекчи боон, совхозтуң кескү агитациязын дерип ажылдап тургаш, Совет Армиязының хүрээлеңинче келдиртиеп. Чурулгаа Эрес-оол эге класстардан-на сундулуг чорааш. Ол аалынга тургаш, чаңгыс чер чурттугларының— тараажылэрының, малчыннарының, ынчыларының портрет чурууктарын хаая эвес чуруп тургулаан. Төрээн черинің бойдузун чуруурун —Эрес-оолга таалал. Амгы үеде ол аалоранда каш-каш муң километр ыракта-даа бол, чаңгыс чер чурттугларының тайбың күш-ажылының камгалалында.

Эрес-оол Карыма шеригде ам чыл чедип бар чылар. Дайынчы машинаның командиринде өөренип турар. Шериг өөредилге-биле кепсырлаштыр ол чуруувушаан. Гарнизон клубуң болгаш девискээрни кескү агитация-биле шевергин шимеп турар. Маңаа келгеш үр болбаанда, дайынчы өөредилгеге тергиин демдектерни болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиин дээш мактады берген.

...Өөредилге класзы. Дайынчы машинаны башкарарынга, оортан чөспайн адарынга белеткел кичээли. Сержант Геннадий Гордиенконуң командазы-биле курсант Эрес-оол Карыма дайынчы чөпсектиң харааалының артынга олчак-шагы, хонук-хонуу, неделя-неделязы-биле бодуң «хоюглап», шылгап келгенинің түңнелинде чедип алдынар дээрзин Совет Тывадан келген оол дуржулгазындан эки билир.

...Боодалга кылыр чер. Ону солдаттың хову академизи дижин, шериг оолдар арааында баштактанчырлар. Шелге өөредилге девиденчиг-даа, Ёзулуг тулчуушкунда дег, чай-шөлээн чок тутчуп үнер черин ол.

Боодалга шөлүнге кышкы өөредилгениң эдлеглиг сөөлгү кичээли. «Дайзынга» удур от ажыдар даалга Эрес-оолдуң машиназының экипажыга онаашкан. Командылал пунктуузундан команда-даа үнген. «Удурланыкчының» машиналары ырактап тода эвес көзүлгүлээп. Курсант Карыма ам шыгажкчы-операторнуң даалганын күүседир (машинаның командири экипажтың кежигүннеринден ажыр адар ужурлуг). Команда азыы-биле Эрес-оол Карыма ыш-бус аразында көстүр-көзүбес танкыларның бирээзинче шыгаап чоруй, адыш-ла дүжүрген. Ыш ойбунундан көөрге «удурланыкчызының» танкызы хып турган. Машина тура дүшпейн бурунгаар куштадырып-ла орган. Дараазындагы сорулгалар шуптузуу күүсеттинген...

Шулемёт-биле адар ужурлуг даалгаларга кандыг-ла болдум деп ол иштинде арай сестии зарак, өөредилге түңнелин четтикпейн маңап турган. Дайынчы өөредилгениң демдеглел дептеринде Эрес-оол Карыманың адының дужунда үш улаштыр «тергиин» деп демделел бар болган.

Чадаг шеригниң дайынчы машиназының командири, биче сержант Эрес-оол Карыма чолаачы адазы Көпеек, школада техажылчын шеан Достай оларның күш-ажылга ынак, эртем-билигже сүндулуг эки «мөзу-шынарын» дээзи.

В. КАРГАПОЛОВ.
Н. шериг кезээ.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

ВОЛОЧАЕВ ХҮННЕРИ

Бо айда бистиң чуртувус Ыраккы Чөөн чүктү ак гвардейжилердеи болгаш япон экелекчилерден хостаанының 60 чылдың демдеглээн. Төөгүге кирген ол алдарлыг хүннерниң аразындан Амур демир-оруунда Волочаевка станциязы-биле холбашкан ырда кирген Волочаев хүннери бүгүдеге билдингир.

Япон империалистер боттарының хууда эрге-ажыын камгалаан, АКШ, Англия, Франция-биле эвилелдежип, Владивостокка тергиинден турган ак гвардейжилерни бүгү тала-биле деткип турган.

АКШ-тың, Англияның, Францияның техниказы-биле дижинге чедир чөпсегленген ак гвардейжи болгаш япон дайзыннар улусчу-революсчу армияга шыдажыр арга чок күштү деген келген. Кижи болгаш техника талазы-биле чогуур немелде күштү алган, бистиң кезектериве дайын шинчизинге кирип, удур халдаашкынче кирген. Дайзынның артиллериязының болгаш пулемётунуң олуи эртип, 1922 чылдың февраль 10-да Улусчу-революсчу армия дайзынның камгалалынче чаза таварын кирипкен. Февраль 12-де дайзынның камгалалы буза шапгырган болгаш Волочаевка долузу-биле хосталган, а 14-түң хүнүнде Дальнореченск, Хабаровск хоорайлар хосталган.

Соолгу быжыг даянгызыкын шаа келгеш үр болбаанда, дайынчы өөредилгеге тергиин демдектерни болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиин дээш мактады берген.

...Боодалга кылыр чер. Ону солдаттың хову академизи дижин, шериг оолдар аразында баштактанчырлар. Шелге өөредилге девиденчиг-даа, Ёзулуг тулчуушкунда дег, чай-шөлээн чок тутчуп үнер черин ол.

Боодалга шөлүнге кышкы өөредилгениң эдлеглиг сөөлгү кичээли. «Дайзынга» удур от ажыдар даалга Эрес-оолдуң машиназының экипажыга онаашкан. Командылал пунктуузундан команда-даа үнген. «Удурланыкчының» машиналары ырактап тода эвес көзүлгүлээп. Курсант Карыма ам шыгажкчы-операторнуң даалганын күүседир (машинаның командири экипажтың кежигүннеринден ажыр адар ужурлуг). Команда азыы-биле Эрес-оол Карыма ыш-бус аразында көстүр-көзүбес танкыларның бирээзинче шыгаап чоруй, адыш-ла дүжүрген. Ыш ойбунундан көөрге «удурланыкчызының» танкызы хып турган. Машина тура дүшпейн бурунгаар куштадырып-ла орган. Дараазындагы сорулгалар шуптузуу күүсеттинген...

Шулемёт-биле адар ужурлуг даалгаларга кандыг-ла болдум деп ол иштинде арай сестии зарак, өөредилге түңнелин четтикпейн маңап турган. Дайынчы өөредилгениң демдеглел дептеринде Эрес-оол Карыманың адының дужунда үш улаштыр «тергиин» деп демделел бар болган.

Чадаг шеригниң дайынчы машиназының командири, биче сержант Эрес-оол Карыма чолаачы адазы Көпеек, школада техажылчын шеан Достай оларның күш-ажылга ынак, эртем-билигже сүндулуг эки «мөзу-шынарын» дээзи.

В. КАРГАПОЛОВ.
Н. шериг кезээ.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЛОДУ.

Бирги класстың специализи капитан В. Васильев командылаан хайгааракчы самолёттуң экипажының мурнунга чаа немелде даалга онаашкан: Баренцево далайда айыткан районга баргаш, «удурланыкчының» суг дүвүнге чоруур хемезин хайгаарап, командылал пунктузунче оон координадын кончуг дүрген дамчыдар.

Агаар чүдереп турар үеде даалганы күүседири авиаторларга чиик эвес болган. Ынчалза-даа капитан Васильев самолётту доктаатказын районга чазыг чок экиелген. Маңаа чы Юрий Кучеренко эш-өөрүнүң, дайынчы амыдыралының дутайында мынча диди:

— Шериг хүлээлтемни ийиги чыл эрттирип турарым бо. Маңаа келирим мурнуда танывазым, билбезим турган үе-чергелерим-биле найыралдажып, бот-боттарывыска дузалажып, деткижип, шериг белеткелиниң бергелерин дүгеле үлежип, демниг сөрүк-биле аңаа чедиишкиннерни чедип ап тур бис. Халажып чаңа бээримге-даа маңаа найыралдашкан өөнүктерим Баку чурттуг Фахрад Османов, Омск областан келген Сергей Сакулин болгаш оон-даа арткаңнары-биле солдат амыдыралга доңнашкан харыызаам үзүлбес боор деп бодаар, күзээр-дир мен. Кыштың соогунда чылдып, дүнүүн карангызында чырыдып кээр солдат найырал бистиң ыдыктыг албан-хүлээлгевистиң чарылбас кезээ болур.

Офицер Валентин Иванович Шибанский ол болуктүң белеткелиниге хамаарыштыр чугаалап ора:

— Болуктүн хөй национальдыг найыралдыг коллективи дайынчы болгаш политиктиг өөредилгениң мурнакчы болуу боон турар. Оон мотоадыгжыларының 30 ажыг хүүзу өөредилгениң тергиннерни, 90 хүүзу спортчу-дайынчының разрядтарын чедип алган. Сөлгү өөредилгеге бо болук эң эки коргузуглерлиг болган. Ол чедиишкин оларның демниг хөделиишкиннериниң ачызы —деп демделеди.

Болуктүн дайынчылары шериг албаны эрттирер ыдыктыг хүлээлгениге ыңдыг төлептиг чоруун көргүзүп турар.

М. СААЯ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) **аңаа дайынчы Сергей Сакулин, биче сержант Станислав Гурин болгаш Юрий Кучеренко олар автоматтың материалдыг кезээн сайгарып орары: хостуг шакта.**

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Флоттуң амыдыралындан

Аэродромга эзп чедип кээри билек, самолёттуң экипажыга эш-өөрү байыр чедирип, оларның агаарга эрттиргени 2.500 шагы дээш мактааннар.

М. БОРИКОВ,
старшина.

ЧАЛГЫГЛАР КЫРЫ-БИЛЕ

— Агаар өскерлип тур, десапт өөредилгениң соксадыш каптар ирги бе?—деп, мичман Владимир Скитерге чугаладым.

— Элээн хөй чылдарда катер командылап келдим, өөредилгеш чаңгыс-даа катап соксадын корбээн, бо хире хаттыг шуургада чалгыглар биске харын дузалыг болбур.

Бортче кедүрүлгеш, башкарылга рубказынга кирип келдивис. Далай кораблиниге мырыңай дөмей эвес: хып, өжүп турар ов-оп лампочкалар, тумблерлер, приборлар, янзы-бүрү херекселдер — бүгү-ле чүве самолёт кабиназы сагындырар. Штурвал безин чартык тегерик хевирлиг. Командирниң болгаш команда старшиназының сандайлары база бедик, баш салыр черлиг. Катерниң мурнунда, самолёт хүртүлери, кильдерни турускан.

Катерниң турар черинден суга чедир чаптык километр хире. Курлаг чер-биле суга чедир ыанчан чоруурул?

Ынчалза-даа мичман Скитер, оон экипажының кежигүннери мичман Юрий Журавель, Сергей Мальченко, улуг матрос Анатолий Несукай, матростар Федор Красавин биле Иван Тукманов олар мырыңай дүвүрээзин чок ооржум болдулар.

Мичманның салаалары тумблерге дегген соонда, башкарылга пультузу дөраан ажылдап эгеледи.

— Трактарны, люктарны ап каапкай. Десант борттаа—деп, улуг боцман С. Мальченко илеткээн. Мичман Скитер приборларже көргеш, күш херекселдерни ажылдадыкан. Олар чылый бергеш, одаага дамчыдылгазын немеп, шимчедикчилериниң дескиндирнин ковүдедир.

Бетонпаан каан оруктай ужуп үүп турар самолёт мышкап, катер хенертен ковдүүлгеш, причал кыры-биле сугже коичуг чавыс ужупкан.

Бис, цынап-ла, улуг чалгыглар кыры-биле ужуптувус. Хаттың сыгыдып-даа, кораблдың дүвүн соктаар даашпимээнин-даа эскербейн ужуп ордувус.

— Бо дээрге хат эвес, чүгле үш баллдыг анаа чүведир, а моон-даа улуг шуургаларда чоруп түрдувус— деп, мичман Журавель чугаазын уламчылады.

Катерниң командири Скитер 1 класстың специализ, корабль башкарарының бедик мастери, тергиин тактик, билдилиг башкы—деп дыңнаан мен. Катерниң экипажының тергиин деп атты чаалап алганынга оон салыышкыны улуг. Скитер үш чыл улаштыр партия организациязының секретарынга соңгудуп келген.

Кезекте шериг херээниң бирги мастери, командаңың старшиназы мичман Юрий Журавельдиң дончу памдары база шак-ла мындыг. Ол өскө кандыг-даа аскылче чалгыгларга барбайн, экипажындан чорбаан. «Экипажта бот-боттарывыска өг-бүле дег сеткил-сагыышыыс-биле өөренип, чаңчыга берген бис»— деп, ол чугаалаар.

Юрий биле Сергей Мальченко база дөмей бодалдыг. Бо экипажка Сергей матрос болуп келген. Мичман апарган, база-ла маңаа артарын дилээн. Дээди шериг-далай училищезинче өөренир деп турар улуг матрос Анатолий Несукай, оон эштери матростар Федор Красавин, Иван Тумаков оларның садым-чаяаны кандыг болуруун кым-даа билбес. Ынчалза-даа «Запад-81», «Чөпсек талазы-биле акыдүмалышкы» деп шериг өөредилгелериниң үезинде далай чалгыгларының кыры-биле ужугун чоруур кораблин, өөредилге походтарының үезинде өөрүшкү, берделерни деңге үлежип, кадыг өдүп, бижыгын келген эштерин, командирин олар кажан-даа утпастаа.

Майор В. ЛИТОВКИН.

СЭКП обкомунда

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ ХЕМЧЕГ АЛГАН

1982 чылдың февраль 14-тен 15-те дүнезинде Кызылдың пассажир автобудурулгезининң гаражынга орт болган. Ооң түңнелинде күрүнеге материалдыг улуг когарал таварышкан. Пассажир АТБ-ниң удуртулгазының болган коллективиниң ортке удур айыл чок чоруктуң дүрүмнерин харыысалга чок ёау-биле коргенинин, күш-ажыл болган бүдүрүлге сагылга-чурумуун үреп турда, чидиг хемчегер онааваан.

Орттуң болган чыыдагаанарының дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозу чугаалажып көрген болган чогуур доктаалды хүлээп алган.

Автобудурулгеге ортке удур айыл чок чоруктуң хемчегерин чогуур үезинде албаны дээш, удуртукчу болган инженер-техниктиг ажылдакчыларны шилип, таарыштыр тургузар болган кижилидер талазы-биле четпес ажылдааны дээш, оларга негелдени кошкатканы дээш, Тыва транспорт эргелелиниң начальнигы В. А. Парупинин шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн болган оларны албан-дужаалдарындан хостаан. Ортке удур күрүне хайгаараалының айтышкынарының күүседеззинге контрольду бөстандырбааны дээш республиканың ИХМ-ниң орттен камгалал киидизининң начальнигы И. И. Козьминин шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн.

Кызылдың пассажир АТБ-ниң удуртулгазын бижыглаар болган автобудурулгенің партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидер хемчегер алдынмайн тургазы дээш, коллективте организастыг болган масса-политиктиг ажылда четпестер дээш, будурулгенің удуртулгазынга болган инженер-техниктиг ажылдакчыларынга сула негелделиг дээш, СЭКП хоорк омунуң ийги секретары Б. П. Свинцовту база хоорк үском дарганының оралакчызы Г. М. Шамонинин доңгуткан.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозу пассажирлер автобудурулгезининң начальнигы Е. И. Семынинин партиядан үндүрген болган албан-дужаалыдан хостаан; кол инженер А. В. Волков биле начальниктиң ажылгал болган саарылга ажылдарының, талазы-биле оралакчызы Е. А. Филимоновту ажылындан дүжүргүлээн, Партбюро секретары Ю. В. Батаргинин шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн, местком даргазы А. П. Овсянникованы шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн, ону местком даргазы хүлээлгелиг дээш, СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозу пассажирлер автобудурулгезининң ажылын кошкак контрольдап, ону спецыалистер-биле бижыглаар хемчегерни чогуур үезинде албаан, чамдык инженер-техниктиг ажылдакчыларның болган ажылчыннарының бүдүрүлге болган күш-ажылдың сагылга-чурумуун үреп турда, чидиг хемчегер онааваан.

Орттуң болган чыыдагаанарының дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозу чугаалажып көрген болган чогуур доктаалды хүлээп алган.

Автобудурулгеге ортке удур айыл чок чоруктуң хемчегерин чогуур үезинде албаны дээш, удуртукчу болган инженер-техниктиг ажылдакчыларны шилип, таарыштыр тургузар болган кижилидер талазы-биле четпес ажылдааны дээш, оларга негелдени кошкатканы дээш, Тыва транспорт эргелелиниң начальнигы В. А. Парупинин шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн: Тыва транспорт эргелелиниң кол инженери В. Н. Петровту, эргелелиң начальнигиниң оралакчызы В. А. Мераликовту шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн болган оларны албан-дужаалыдан хостаан. Ортке удур күрүне хайгаараалының айтышкынарының күүседеззинге контрольду бөстандырбааны дээш республиканың ИХМ-ниң орттен камгалал киидизининң начальнигы И. И. Козьминин шыңгыы доңгуткаш, учёт карточказынга кирир бижээн.

Кызылдың пассажир АТБ-ниң удуртулгазын бижыглаар болган автобудурулгенің партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидер хемчегер алдынмайн тургазы дээш, коллективте организастыг болган масса-политиктиг ажылда четпестер дээш, будурулгенің удуртулгазынга болган инженер-техниктиг ажылдакчыларның болган ажылчыннарының будурул

ЧУРУКТА: дайынчы алдарның музейинге аныяк дайынчылар-биле Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, полковниктер П. П. Жинкин (солагай талазындан), В. А. Ляхов оларның ужуражыш турары.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Сураглыг совет шүлүкчү Алексеандр Прокофьев Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында Тывадан фронтуже барган, эрес-дидим тулчуп турган миномётчу Шумов алышкыларның дугайында «Россия» деп кайгамчык шүлүглелди бижээн. Маадырларының изи-биле Алексеандр Прокофьев Тывага база аалдап чораан. «Россия» деп шүлүглели дээш аңаа ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан. Оон шүлүктериниң чыындызы бо чылын бир-ле дугаар тыва дылга үнер. «Россия» деп сураглыг шүлүглелди Ю. Кюнзегеш очулдурган. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүүн таварыштыр оон үзүндүлерни «Шынның» номчукчуларынга бараалгаттывыс.

Алексеандр ПРОКОФЬЕВ

РОССИЯ

Миномётту Шумовтар кыңчыктырбас,
Мингутада он сес мина каккыртыптар.
Агаарга ол миналарның кышкызынган
Адаан кылык, каржы килең дыңналып кээр.
Алызындан шыырак моге Вася Шумов
Ары бир пуд миналарны, картошка дег,
Улай шывап, унче книр каап ада бээрге,
Угаан-кут чок фашист шериг кырлып турган.
Хоорай, сууруң чүрээн дыңча, авай Россия!
Хортан немец шуран турда, ийи муң пуд
Кан, шойну чаңгыс ол-ла тулчуушкунга
Халдаанарже шак ол мөге чаңныктанкан.
Кымчы ышкаш дыйлаңнаан хем эриин дургаар
Погостье суур чоогунда озаңналган,
Кырлып калган дайынчарның сеги козурт,
Борта олар күзээни дег ирип каарлар!
Россиядан «Чүрек» аяң нүүрүнден.
Оон келир, чечектелир хүннеринден
Аваңгырың, мөгенин дээш, эш Василий,
Алдар, хүндү йөрээл сөзүң тудуп туру.
Экер эрес Шумовтар шуптунарга
Эгүүр шагдан эргим чараш шыналардан,
Эзимнерден, чаптаңчыг сыык хемчигештен
Энеңерден-Россиядан мөгейип тур.
Кайгамчыктыг ак-көк дээри кырын шыпкан
Каптагайның хостуг шөлээн делгеминден...
Ада-чурттуң чүрээ болган Москвадан
Аяң шыктыг «Чүрек» шөлдү көрүп туру.
Шериг орун болу берген кара черим,
Черлик, чинртим чаңнык, диңми киткээлекте
Акывые дег күжүр сенче ййленгештин
Алышкылар бежээлээвве дыштанып бис.
Ийи хире гранатаны холга туткаш,
Ийи-үжүн—бергедээже шыгаан алгаш,
Шала-була удуй соп аар, дайын-чаага
Чаңчыл болган дыжывыстын шаа-ла ол.
Черниң эвин көрүп тургаш, кезек дыштa
Черзи тежек артын орта удумзуран,
Соганайның орза-орза дүжей бээр бис,
Солдат уйгу кандыг ийик биллингир боор,
Уйгу-дыштан дудаза-даа, аңаа чүве.
Удуучаңнаан он караан шимзинчек бол
Солагайы сувураны чаңдыр көрбес —
Солдат бистиң чаңчылывыс апар чыдар.
Оон өскээр, сыр дедир бооп болур.
Солагай быктын багай бадыр удузунза.
Он караан чаңдыр көрбес, хайгаараар деп.
Чонуң ыңдыг үлегери бар-ла болгай.
Солдаттар ышка-таа бол, чыпшын алыр,
Солдаттар шитбей-биле салын чүлүүр.
Балды дүлеп, амданныг мүн хаваңнаптыптар.
Баланыг ай биеке черле шаптык болбас!

ПОЛКОВОДЧУНУҢ ЧУУЗАЗЫ

Юрьево-Польск хоорайда «Пётр Иванович Багратион—Россияның национал маадыры» деп делгелге ажыттынган. Амгы турар черинге чедир орукка ол чууза баштайгы хевиринге киргеи.

— Ол чууза хөй чылдар дургузунда кудумчуга, шывыг чок черге турганындан будуктары дужуп, үрелип баксыраан, хүлерден кылган каастталагалары читкен. Ол чууза биске төөгүңүң тураскаалы болгаш үнелиг — дел. чурукчу-реставратор А. Туголукоя чугаалады.

Бородино тулчуушкунунга балыгланган Багратионну аптаор чоода, бай кижи ону кээргээш, чуугазын берген. Оон-биле ол Б. А. Голицын кижизтың адазынга бараан турда, Москваны француздаога бериинкенин дыннатkан соонда ол мөчээн.

Чурукчу А. Туголуков ол чуузаны катап тургузуп, аңтап аорылаан көөрге: «И. Меңжельберниң императоо өргээзинин чуузазы» деп бижип каан болган.

Улуг орус полководчуну сөөлгү орукче сөөртүп чедиргени чууза музейге келгеннерниң мурнунда туруткан.

Э. ВАСИЛЬЕВ.
СЭТА-ның корр.

САДЫП ТУРАР

Папуа — Чаа Гвинея — курт-кымысканак шинчилээр кижиге ёзулуг дываажан орамы. Ында ховаганнарның бир муң хире хевири, доосказаларның 35 муң хевири бар. Чараш болган улуг ховаганнар-биле ол черниң улузу бажын каастаар. Ховар ховаганнарның чамдыктары делегей садыңга 1,5—2 муң доллар чедир үнелиг.

Шаанда Папуа—Чаа Гвинеядан ховаганнарны үндүр садарын даштыкы чурттарның бөлүк чилбиргектери холга ап, чиик өртек-биле мөңүп турганнар. Ам аныяк күрүнеиин чазаа ол бүгүнү бодунуң чайгаарадыңга тургүскан. Бүлодода тускай агенстволуң штаб-квартиразы бар.

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

Чылдар болгаш кижилер

БАШТАРЫҢЫҢ дүгү агарып калган, бирээзи шала чолдаксымаар, метпегер, а өскези узун болгаш арганзымаар ийи кырган эрткен-барган узун оруун сактып чугаалашшышаан, Кызылдың Ленин кудумчузун өрү далаш чок базыпканнар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында мөчээн дайынчыларның тураскаалыпга дириг кызыл чечектерни салгаш, олар бөрттерин ужулгаш, дыка-ла үр турганнар.

— Пётр Леонтьевич, дайынга маадырлыы-биле мөчээн эш-өөрүвүстү сактып, бо тураскаалга чечек салырындан хүндүлүг чүве турбас-ла болгай — деп, Михаил Секачёв аңаа оожум чугаалаан.

— Ийе, Миша, сен билир-ле болгай сен, мен ышкаш өлүмнүң оруктарын эртип чораашы. Тиилелге хүнүнге четкен солдаттың бирээзи ону кажандаа, кайын уттур ийик мен— дээш, Пётр Леонтьевич, дайын чылдарында эрткен аарберге, хилинчектиг оруктарның, өлген-чүткен эш-өөрүңүң дугайын чугаалааш, чамдыкта оон карактарының чажы бүлденейниң, дамдылап бадып-даа келгилээр-ле.

Эжи ынчан баарга, Секачёв оозун:

— Шылгарангай совет чогаалчы Михаил Шолоховтуң «Кижиниң салым-чолу» деп чогаалында Андрей Соколовтуу дег аар-берге, хилинчектиг орукту эртип, сээн эрес-дидим чоруктарыңны кым-даа кайын уттур — деп, оожукторуп каар.

АДА-ЧУРТТУҢ Улуг дайынының ийиги чылы. Ынчап Тывага чурттап турган орус эштер оларны фронтуже чорударын четтикпейн маңап турган. Ындыг келдиришкин келбээнде-ле кончуг хып дээн аныяк эр Пётр Мартынов 1942 чылдың эрээнинде фронтуже чорупкан. Ол аътаның турда, амыдыралының бүгү дургузунда шынчы болуп келген эжи, кадайы:

— Петя, сенээ чүгле экини күзээр-дир мен, фронтудан тиилелгелиг чедип кээп көр, сени кезээде маңаар мен.

— Ийе, сээң күзелиңни билип тур мен. Чаа-дайын үезинде чүү-даа болур-ла болгай. Үргүлүү чагаадан бижир мен — дээш, кадайының бүлдеңейнин бадып турган караанық чажын аржыыл-биле чоткаш, оозун база үш харлыг Лёнязын аажок эргеледип каан. Ада-неэп, дөргүл-төрели, эш-өөрү-биле байырлашкаш, ол аътталыпкан. Баштай Красноярск чоогунга пулемётчиктериниң түр курузун дооскаш, шуут тулчуп турган армияга барган. Бистиң шериглериивис кадыгдоңкуу тулчуушкуннарны чорудуп турган ол үеде. Ворошиловград чоогунга бир-ле дугаарында Мартынов тулчуп киргеи. Марттан эгелээш июльга чедир эжи Насыров-биле кады дайзынналрның калчаалыг атакаларын өске дайынчылар-биле эрес-дидим ойтур шаан келген.

— Петя, кончуг бөрүдерни черле эрттирбээли. Пулемёдуп-биле кескен сиген дег кылдыр кыра тут-ла — дээш, Насыров ону улам сорук киирер турган. Олар тулчуушкуннарга дидим чоруун корузун келгеннер.

ЧЫШТЫГ, бүстүг, дүвүрээзиниг чай. Доп хеминиң эриинге оон кирип турган шериг неэзэ аткаарлаан. Чаа турушту эзлеп ап турда, пайзының миналары чаазылгаш, оон бажыңга аар кемлээшкин болган соонда медерелиң оскунупкан. Пётр Мартынов миниң кээрге — долганзыр фашист солдаттар. Бай шоолуг көдүртүнмес, эдергей, буттар атпаңлаар болган.

— Ах, медереллиг турган болаумза, бо кончуг аш бөрүдерниң холунга дириттерле кирбес ийик мен —деп бодаап, диштерин ызыртыңып алгаш олурган.

«Канчап, чоон-даа турган, дезип чоруур» деп дораан черле ол болдунмас ээзрилп биляп олурза-даа, бодунуң бодалыңдан Мартынов чарыдбаан. Теңниг сывырган демирлер-биле херимнеп каан, фашист солдаттарга, куу-куу бөрүдер дег ыттарга камгалаттырган лагерь. Туттурган хөй совет солдаттарны эжинидаа, соңгазыл-даа ажытпас вагонга тырыш алгаш, бир черже сөөртүп чоруп каан. Бир вагонда алдан-чеден хире кижи, тыныш бачыдап, баксыраан кижилер олгулеп, мооран кээп дүшкүлеп турган. Орукка беш хүн чоруп келгеш, олар чем-даа чивээп, суглаа амзаваан.

Улуг эвес Вольштейн деп хоорайга эккелгеш, концлагерьге хоругдаан. Оларның кижи бүрүзүнүң мойнунга дугаарлар баглагылаан каан. Туттурган дайынчыларны фашистер араатанзыг ёзу-биле ажылдап, ында-бүрү шаажыладарны кылып эгелээн. Соок воскресенье хүннеринде оларның шуптузун чанагаштаап, даштагаа чыскаагаш, чоон хоорза резиннер дамчыштыр соок суглу оларже күштүг-биле аттыктырыптарга, баксыраан, балыг-быжыын кижилер шылашнайн барып дүшкүлээр. Ынчан өлүрүкүүссестер оларны докпактар-биле душкан-на черинче улдап эгелээр. Чамдыктары шыдаңнайн ол-ла черинге өлгүлеп турган. Арай деп бут кырыңга туруп келген кижилерже ол-ла соок суг база катап аттыгын эгелээрде, бүгү бот доңуп, диш шаккынайнын келир, медерел оскунгуже ынчап кээр.

Араатанзыг шаажыладарның, эттеп согуушкуннарның үезинде Мартыновтуң кандыг-бир арга-биле дезип үнер деп бодалы улам күштелген. Удаваанда ону туттурган эштер-биле кады Устүү Селеэзия чоогунга эккелген. Каш хонганда Мартыновту шахтёрлар хоорайы Кируовтуң чоогунда теңниг сывырган демир-биле кажаалаан черге эккелген. Маңаа туттурган солдаттар, ол-ныык, кижи шыдаар аргажок ажыг ыыттыг шахтага эртеп эртеден кежээ орайга чедир ажылдаар турганнар. Оларның хөй нуруузу аштап, доктаамал эттеп, соп кээринден, кулданыышкынныг кадыг-берге ажылдан өлгүлээн.

ЫНЧАН ол үеде оларның дүне моңар соок казаңнаанга арып-доруп баксыраны аажок узун мага-боттуг Григорий Мельниченко-биле ол қожа чыдып турган. Чоорту олар таныжа бергеннер. Гриша Украина чурттуг кижи болган. Олар боттарының сагыш-сеткилин-даа билчир апарган. Кончап-чоон-даа турган, дезип чоруурун дугуржуп алгаш, оон белеткелии кичээнгейлиг бодап, кылып эгелээннер. Лагерь херимнең бедиктээжинде таныылдарның кайы үеде халажыры, хүндүскү база дүнеги эзлчеглерпин кажан солчурун бирден-бирээ чокка өөренип алган. Хостуг ажылдап турар чамдык поляктар туттурган совет солдаттарны кээргёл-биле көөр турганнар. Григорий Мельниченко оларның бирээзинден кажар аргабиле бичии ызырар кыскаш дилеп алган. Ынчангаш дезип чоруурупун бүгү байдалын ылап бодап алганнар. Оон будүүзүнде Мартынов «ништим ааралн» дээш шимчээр аргажок кижи боон чыдыпкан.

Карангы ирнир дүшкеп. Мельниченко биле Мартынов эштиг үезин маңап турган, казанактан будүү чорупканнар. Хүндүскү эзлчегпин кээрии маңап, хапа чаныпга дыка ур чытканнар. Немеп таңныылдарның алгы-кышкызы дыңналган. Ынчан ажытпыпп турда, улуг чыыткыны ожүрүпкеп. Теңниг сывырган демирпи Гриша ызырар кыскаш-биле кончуг дурген үзе кескилеикеп, үтеп үнерге арны-бажын, холүн теңниг демирлер ора-чара тыртып каап, хапы токтуп чорза-даа, оңу-даа тоовайн, улам-на ырады союп чорупканнар.

Көрбээни, чоруваапы чербиле элээп каш хонуқ чоруп келгеннер. Аштап-суксаанылаа аажок. Арга иштинде аяңга чоокшулап олурарга картофель тараан шөл көстүп келген. Бышпаан-даа болза, моон бир дөстен казып чиир дээш чоокшулап нел чорда:

— Халът! Хенде хох! —деп, алгы дыңналган.

Хая көрүүн кээрге, кончуг узуп кылчыгыр немец-эсес автомат тудуп алган турган. Олар ийи талазынче кончуг дүрген маңнажыпкан. Фашист автомат-биле элээп каш бүлгүртүпкен соонда эжи аар балыглаткан. Удаваанда Мельниченко биле Мартынов база катап туттурган. Бо удаада оларның дезинишкинп түңнел чок болуп доозулган...

Концлагерьден дескеп дээш оларны эң дерзии ёзубиле эттеп, өлгүже соп-соп, чүгле тыныг кижилерни кара-бажыңпын соңгазы-даа чок, ел-ныык камеразынче кирир октаылапкан.

Удаваанда Мартынов бичии оңгарлап келгеп, бут кырынга турун келген. Ажок шөртөгер хырынныг, метпегер гестапочу ону байысаан эгелээн.

— Чүге дургушпадың, партизаннарга каттыжып чордун бе, бужар ыт? — деп, олче алгырбышаап, резина докпак-биле душкан-на черинче нагарга, ол медерелии оскупупкан. Оон соок суг саарыптарга, оңгарлып келген. Дерзии байысаалга, эрнидел эзлеп каш хүн үргүлчүлээн. Үш дугаар хүн Пётр Мартынов ажок баксырап, бут кырынга безин тура албастай берген. Ынчан ону кара-бажыңдап концлагерьнии шиитпиргеннер тулар эң берге «Д» деп кезээнче шилчиткен. Маңаа база коргунчуг хилинчектээшкиннер эгелээн. Бичии-ле озалдаанны, азы өскээр кылаштаанны, комендантының айтышкынын күүсетпээни дээш фашист полицейжилер үнүнда коргулчуп күдүп каан кымчылар, докпактар-биле оларны өлгүже эттеп, соп, кайы хамаан чок боолагылап, өлүрүп турган.

С. ШОЙГУ.
(Уланчыдыг).

Келир үеже кылыйткан

ААЛ ТУРГАН ЧЕРДЕ

— Бистиң пайысылалывыс чалыы, ол ам удаваа бодуңуң бежен чылын демдегдээр — деп Узбекистанның компартиязының Нукус хоорюмунуң бирги секретары Реппназар Бабаназаров чугаалай-дыр. — Нукус Совет эрге-чагырганын чылдарында хоорай болу берген. Революция мурнунда маңаа ийи чүс хире кижилиг аал турган. Нукустуң чүрттакчыларының саны ам 120 муң кижи чедип турар. Ында демир болгаш ыяш болбаазыралыр, чиик болгаш аъш-чем база тудуг үлетпүрлериниң оң-оң бүдүүлгелери, эртемшинчилелиин алды институттары. Узбекистанның Эртемнер академиязының филиалы, алды муң студенталыг университет, 12 техникумнар бар.

Узбекистанның Эртемнер академиязының каракалпак филиалын удуртуп турар сураглыг эртемден Сабур Камалов бодунуң чонунуң төөгүүзү-биле мени ,таныштырды:

— Түрк чылдыг каракалпак улус XVI векпиң төнчүзүнде Арал хөлдүң кыдыынга [illegible] «Каракалпак» деп ат бистиң бурунгуларывыстың кедип чораанын кара-кара бөрттеринээ удамындан тывылган. Олар боттарының байларының болгаш хаан чазаанын дүжүметтериниң азар дарлалыңын азаанга чурттаи чорааннар. XX векпиң эгезинде маңаа чораан аян-чоруқчулар каракалпактарның өлүп төнер чыгаанын бижээнпер.

Бистиң чонувустуң экономика болгаш культура талазы-биле дүрген хөгжүүнүнге, национал талазы-биле төрттүнеринге үгле Совет эргечагырга чогумчалыг байдалдарны тургускан.

ХӨВЕН ТАРЫЛГАЗЫНЫҢ ЭҢ-НЕ СОҢГУ ДЕВИСКЭЭРИ

— Каракалпак дээрге хөвен тарылгазының делегейде эң-не соңгу девискээри болуп турар— деп. Алишер Навои аттыг колхозтуң даргазы Салли Козыбаев чугаалай-дыр. — Бистин бо черге хөвен тараан хөрээ бар бе деп дадаргаззаар кижилер ээзээ эвес турган. А тарыыр херек дээрзин үе бадыткаан. Бодап-даа көрүкер даап, бистиң колхозувус гектар бүрүзүндеи-не 40-50 центнер чиг хөвении ап турар. 60 центнер чедир алыр деп сорулганы салган. Ындыг бедик дүжүт дешилгелиг агротехниканың, таарыштыртыпган ирригация системазының техника-биле хандырылганын чедимчелиининң ачызында алдынын турар.

Хөвен ажылы улуг орулганы берип турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда колхозчуларның бир айда ажылдап алыры 200 рубль чедир көвүдээн. Чаа школаны, клуб биле кинотеатрны, хоорайларда чурттарга бажыңнарны дег суг дамчыдар, бүс-биле ышлар системазыг, газтыг 70 чурттарга бажыңнарын колхоз тудуп алган. Дээди өөредилге черлеринде өөренип турар 12 оолдарга болгаш кыстарга стипендияны колхоз кассазындан төлеп турар.

Гектар бүрүзүнден 60 центнер дүжүттү ачылгаанга эвээш ажыл-агыйлар ап турар, а 40 центнерни ап турарлар оң-оң. Кадөө ажылатыйның ында чаа алыры — рис тарылгазы — база дурматографистер эвилелиининң баштаар черинин секретары А. В. Караганов үүве чугаалаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Күрүнеиин Төп концерт залынга «Шленск» деп (ПУР) улусчу ырыың болгаш таныың-күүрүне ансамблинин концерти. 22.20 — Бүгүн делегейде. 22.35 — 23.05 — «Бистин ынакшылывыстын хеми». Документалдыг телефильмиин баштайгы коргузүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— «Бистиң садывыс». 13.00 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 13.10 — Зоология. 7. класс. Куштар камгалалы. 13.35 — «Кызыгаарда албан эрттирип турар мен» Уран-чечен фильм. 15.00 — Медээлер. 15.10—17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Кышкы ярмарка». Телефильм. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «СЭКП Төп Комитединиң поябрь Пленумунун шиитпирлерин — амыдыралга». 18.45 — «Техниктиг информацияның дыннадыы».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. («Орбита-3»). 19.30 — «Тивлекчилер». Фронтучу онпуктер клуву. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Бодунга дужаа». Уран-чечен телефильмиин баштайгы коргузүү.

Төрээн чуртта

ЭЗЭН ХӨВҮЛАРЖЕ

Амгы үеде Каракалпакта 300 муң ажыг тарылга шөлүг ажыгталтынын турар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнде 100 муң гектар шөлдү немей ажыглалга киирер.

Кур черлерни ажыглалга киирер хемчегни боттандырып турар организацияның удурткучуу Жаслык Палваков амгы бо программа болза, автономнуг республиканың төөгүзүнде эң улуг программа болуп турар дээрзин демдеглеп. Кур черлерни шингээдин алырын комплекстиг чорудуп турар: суггарылга каналдары-биле арык сарыктырыпга четкизин деңге кылыр, рис тарылгазының инженер системаларын дөпиир, рисчилерге чаагайжыды туттунган бажыңнарлыг, школаларлыг садиктерлиг -суурлаанны тудар.

— Эрткен чылын бистер 300 муң тонна рис үүжүдүн алган бис. — деп Жаслык Палванов чугаазын уламчылады. —Бо беш чылдың төнчүзүнде оон чылда дужүдү бир миллион тонна четкен аяңга чоокшулап олурарга картофель тараан шөл көстүп келген. Бышпаан-даа болза, моон бир дөстен казып чиир дээш чоокшулап нел чорда:

— Халът! Хенде хох! —деп, алгы дыңналган.

Хая көрүүн кээрге, кончуг узуп кылчыгыр немец-эсес автомат тудуп алган турган. Олар ийи талазынче кончуг дүрген маңнажыпкан. Фашист автомат-биле элээп каш бүлгүртүпкен соонда эжи аар балыглаткан. Удаваанда Мельниченко биле Мартынов база катап туттурган. Бо удаада оларның дезинишкинп түңнел чок болуп доозулган...

Концлагерьден дескеп дээш оларны эң дерзии ёзубиле эттеп, өлгүже соп-соп, чүгле тыныг кижилерни кара-бажыңпын соңгазы-даа чок, ел-ныык камеразынче кирир октаылапкан.

Удаваанда Мартынов бичии оңгарлап келгеп, бут кырынга турун келген. Ажок шөртөгер хырынныг, метпегер гестапочу ону байысаан эгелээн.

— Чүге дургушпадың, партизаннарга каттыжып чордун бе, бужар ыт? — деп, олче алгырбышаап, резина докпак-биле душкан-на черинче нагарга, ол медерелии оскунупкан. Оон соок суг саарыптарга, оңгарлып келген. Дерзии байысаалга, эрнидел эзлеп каш хүн үргүлчүлээн. Үш дугаар хүн Пётр Мартынов ажок баксырап, бут кырынга безин тура албастай берген. Ынчан ону кара-бажыңдап концлагерьнии шиитпирлерин тулар эң берге «Д» деп кезээнче шилчиткен. Маңаа база коргунчуг хилинчектээшкиннер эгелээн. Бичии-ле озалдаанны, азы өскээр кылаштаанны, комендантының айтышкынын күүсетпээни дээш фашист полицейжилер үнүнда коргулчуп күдүп каан кымчылар, докпактар-биле оларны өлгүже эттеп, соп, кайы хамаан чок боолагылап, өлүрүп турган.

С. ШОЙГУ.
(Уланчыдыг).

Владимир МИЖИРИНСКИЙ,
ПМА-ның корр.

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Совет Армиянып болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүге документалдыг фильмнер программазы: «Камгалаттынган делегей билир». «Эр болур үе келген». 9.35 — Аныяктар дугайында ырлар. 10.10 — «Горизонт». 11.10 — ССРЭ-ниң Күрүнеиин академиктиг Улуг театрының балет артистериниң концерти. 11.40 — «За рулем» журналдың шаңналы дээш автомобиль спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы. 12.30 — Музейлер болгаш делгелге залдары. Б. Пророков. 13.00 — «Салют, пионерия!» Ташкентиниң Пионерлер ордузунуң уругларның уран чүүл коллективтериниң концерти. 13.45 — «Маадырлыг чорук». 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Кол конструктор». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги серилары. 15.35— 16.50 — Чапсар. 16.55— «Кырган дээрбенин аллгалары». Фильм-концерт. 17.15 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Херээжеппер. 5 км. Норвегиядан дамчыдылга. 17.45 — Совет ырларның конперти. 18.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бир чыл ооңга. «Кижиниң чаагай чоруунга» деп документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делетейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — Бөгүн — Совет Армиянып болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүге. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Кол штабының начальныгы ССРЭ-ниң камгалал министрииин бирги оралакчызы Совет Эвилелиининң Маршалы И. В. Огарковтуң чугаазы. 19.25 — «Солдат дугайында баллада». Уран-чечен фильм. Ол кинонуң тургузукчулары-биле ужуражылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.40 — Совет Армиянып болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүге турасказатқан Остапкинога байырлыг кежээ. Төнгенде—информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.30 — Нинти биология. Чайгаар болгаш кылымал бүткен шилилге. 13.00 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. 13.30 — Совет күрүнеиин болгаш эргенин үндезиннери. 8 класс. Хамааты эрге. 14.00 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чурулга уран чүүлү. 14.30 — А. Т. Твардовский — «Василий Теркин». 15.00 — Медээлер. 15.10 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Үймээнии базар». Телефильм. 18.15 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. — 18.50 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.20 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Валя угбай чугаалап ор». 19.45 — Неделя спорту. 20.15 — П. И. Чайковский. Оркестр-биле фортепианога № 1 концерт. 20.50— «Кызылкумнарда час». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Инфомастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Өлүм чок ыр». Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Инфомастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Солдат дугайында баллада». Уран-чечен телефильм. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Эртем-өөредилгелиг фильмнер программазы. 15.00 — Орус чугаа. 15.30 — М. Равель. «Вальс». Хореографтыг поэма. 15.45 — «Амыдралдың дүрүмү». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Ж. У. Утуров дугайында телеочерк. 16.15 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Норвегиядан дамчыдылга. 16.50 — «Горнистер, харыылаңар!»

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Тываның улусчу талантылары». ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатқан телефестиваль. Каа-Хем районуң бот-тывынгыр, уран чүүл коллективтериниң конперти. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Өг-буленин баштыны кымыл?». Документалдыг телефильмниң баштайгы коргузүү. 19.50 — «Партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырын тура». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары чугаалап тур. 20.05 — «Эш-өөр дугайында». Кино-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — К. Федин. Чогаалыкчы чорушун ырыннары. Төнгенде — информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — География. 7 класс. Уралдың бойдус комплекстери. 13.00 — «Силерге, ада-иелер». 13.30 — Нинти биология. 9 класс. Эволюцияның кол угланышкыннары. 14.00 — «Ажылдаар чери — космос». Эртем-өөредилгиг фильм. 14.55 — Медээлер. 15.05 — 17.20 — Хабаровск крайның болгаш Томск областың уран чүүл коллективтериниң конперти. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Бир күскү хүн». Телефильм.

МОСКВАДАН

18.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Бистиң почтавыс». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Эрзиниң кижилери». Киночурумал.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45 — «Кедөө шак». 20.45 — «Чыскаалга турар мен». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.40 — «Бодунга дужаа» Уран-чечен телефильмниң бирги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, харыылаңар!» Душанбеден дамчыдылга. 9.25 — «Өлүм чок ыры». Уран-чечен телефильм. 10.35 — «Улуг сектет». М. Глинканың чогаалы. 11.00 — Бүдүүлге гимнастиказы. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — Тбилиси студизазының документалдыг фильмнер программазы: «Бистер — руставчылар бис». «Кедөө этюд». 15.15 — С. Насидзе. «Пиросмани» деп № 5 симфония. 15.40 — Кувейтиниң национал байырлалынга. «Кувейт, вектер болгаш хүннер» деп документалдыг фильм. Автору — Ф. Сейфуль-Мулюков. 16.35 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар класы. 17.05 — Хаак спортунга делегей маргылдаазы. Херээжеппер. 4х5 километрге эстафета. Норвегиядан дамчыдылга. 17.40 — «Илбилиг ан». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.15 — Миллионнарның дүнинчи университеди. «Күрүне болгаш профэвиледдер». 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

19.10 — «Телейк».

МОСКВАДАН

19.25 — «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга». «Хөл кырында соната». Уран-чечен фильм. ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиининң баштаар черинин секретары А. В. Караганов үүве чугаалаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Күрүнеиин Төп концерт залынга «Шленск» деп (ПУР) улусчу ырыың болгаш таныың-күүрүне ансамблинин концерти. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.05 — «Бистиң ынакшылывыстын хеми». Документалдыг телефильмиин баштайгы коргузүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— «Бистиң садывыс». 13.00 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 13.10 — Зоология. 7. класс. Куштар камгалалы. 13.35 — «Кызыгаарда албан эрттирип турар мен» Уран-чечен фильм. 15.00 — Медээлер. 15.10—17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Кышкы ярмарка». Телефильм. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «СЭКП Төп Комитединиң поябрь Пленумунун шиитпирлерин — амыдыралга». 18.45 — «Техниктиг информацияның дыннадыы».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. («Орбита-3»). 19.30 — «Тивлекчилер». Фронтучу онпуктер клуву. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Бодунга дужаа». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

аграар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—16 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—12 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боозаар эргеш» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар актёрлар болуп чораан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аңза дайынчы Александр Матросов» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда

«ЕНИСЕЙ»: «Граната ортулуктарында» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедөө ажыл-агыйлар кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 76

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00069

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46 (11844) | 1982 чылдың февраль 24, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ТК-ның «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң дугайында» доктаалын Тываның ишчилери деткип турар

ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы коммунистиг күш-ажылдың коллективи—республика типографиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары сеткил ханыышкын-биле танышкаш, ол төөгүлүг документиниң иэин-биле чүүлдүгүүнүп, чаңгыс үн-биле деткээнер.

Алдарлыг юбилейге уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжынга типографиянның өргүүр, парлаар, дептерээр цехтериниң ажылчыннары бедик көргүзүгнү чедип ап, улам шудургу ажылдаарын хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: типографиянын бедүк ажылчыннары «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы-биле танышып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш

СЭКП обкомунда

ИНИЦИАТИВАНЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дугайында Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң, «Көдээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Тываның электри четкилериниң, Таңды райпозунуң коллективтериниң инициативазын СЭКП обкомунуң бюрозу чугаалашкан болгаш чүүлдүг деп көрген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаз бетинде күүседиринче болгаш ажыр күүседиринче, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунче ажылчы чонпарның күжегинишкиннерин эвилелдээр талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомпарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш совхозтарның удуртукчуларынга бюро даасканы.

«ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗ:

малды чемгерерин болгаш ажаарын амгы үениң зоотехниктиг негелделеринге дүүштүр чорударын чедип алыр, бөдүүн чемнерни чүгле болгаашрадып кылгаш, малга бээр, мал чемнериниң эки кадагалады дээш бүгү ажылдакчыларның харысалгазын бедидер, мал чемнериниң чидирии болгаш төччелээшкинин болдурбас;

малчыннарның, көдээниң ажыл-ишчилериниң культура, садыг болгаш эмнелге хандырылгазын бедик деңнелге организастаар;

100 баш төрүүр малга онаашты 90 хураганны, 85 быжааны, 70 кулунну өстүрүп алыр, малдың ниити баш санының 98 хуузун камгалаарын хандырар, малдың баш санын хоратпайн, кыптаглаашкынны доозар;

чайлагларже көжер мурнуу чарыында кыштагларның үүрмек септелгезин доозар, а кыштаглаашкынга белеткелди—сентябрь 1-ге чедир бүрүн доозар;

сезоннуг чугула ажылдар үезинде бодунуң кадрларының күсели-биле механизаторларын ийи эвлечглиг ажылдаарын чедип алыр;

дүжүт ажаап алыр комбайннарны, тракторларны, часкы тарылганың болгаш хөрээн болбаазырадырының техниказын, тараа шаннарын болгаш складтарны чогуур үезинде шынарлыг белеткээр:

гектардан ортумаа-биле тараа культураларың 9,5 центнер дүжүдүн алыр болгаш 11210 тонна тарааны ажаап алыр, күүрүнеге 4250 тонна тараны садар:

сенокосилкаларны, дырбааштарны, пресстээр подпорщиктерни, витаминниг сиген далганың белеткээр агрегаттарны болгаш мал чемнерин белеткээр өске-даа техниканы апрель 20-ге чедир септеп доозар:

ниитининиң мал ажылынга бедик шынарлыг 3150 тонна сиген белеткээр планны 3160 тонна, 15630 тонна силос салыр планны 15650 тонна, 800 тонна сенаж планын 850 тонна кылдыр күүседир болгаш тараа культураларының бүгү шөлдериизең саванны бүрүн чыып, 2500 тонна мал чемнерин пресстээр;

чазын чажар тараа культураларының тарылгазын 12 ажыл хүнүнде доозар, оруктарны эки байдалга тургузар, шөлдерни, фермаларны болгаш бригадаларны бок үнүштерден арыглаар;

дүжүт ажаап алышкынын 18 ажыл хүнүнде чидириг чок доозар;

саар инектиң продуктулуун бедидип тургаш, инектен ортумаа-биле 1600 кг сүттүг саар, ону күүрүнеге планнаң ажыр 25 тоннаны садар, чыл онаалдазын декабрь 22-ге чедир күүседир:

мыйыстыг бода малдың хонукта ортумак немелде деназын—500 грамм, хойларның — 85 болгаш хаваннарның—350 грамм болуруун чедип алыр, күүрүнеге 340 тонна эттии садар, чыл онаалдазын ноябрь 7-ге чедир күүседир;

бир хойдан-на дүк кыргып алырын 3,2 кг чедирер болгаш ниитизиң-биле 46 тонна дүктү алыр, күүрүнеге садарының чыл онаалдазын ноябрь 7-ге чедир күүседир.

«КӨДЭӨ ЭЛЕКТРИ ТУДУГ» ТМЭ:

1982 чылдың планын декабрь 26-га—Энергетик хүнүнге чедир күүседир, немей үш километр электри дамчыдылгазының ЛЭП-10-0,4 киловольт шугумун тудар;

3,500 рубльдиң материалдыг курлавырларын, ооң иштинде —чагы кылыр 25 кубометр ыяшты, бир тонна продуктуг болгаш 25 мун киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр. Бир бригада юбилейге чедир ийи чартын чылдың планын күүседир.

ТЫВАНЫҢ ЭЛЕКТРИ ЧЕТКИЛЕРИ:

1982 чылдың планын декабрь 22-ге чедир күүседир, ону пландан ажыр 2000 гигакалорий чылыг энергиязы кылдыр болгаш 300 мун киловатт-шак электроэнергия кылдыр ажылдадып үндүрер, 30 мун рубльдиң продукциязын сайгарар;

ТЭС-тиң турбиналарының ажылдадып казанын чылын ажыглап, чылыдылга магистралының суг дамчыдылгазының схемазын чаартып тургаш, 2,500 тонна одаар чүүлдү, а котёлдарны мазут чок одаарын пептередип тургаш, 500 тонна дизель одаар чүүлүн камнап алыр;

электри четкилериңе электроэнергияның чидирииң 1,5 миллион киловатт-шак эвээжедир.

ТАҢДЫ РАЙПОЗУ:

100 мун рубльдиң барааннарын чонга пландан ажыр садар;

ниитининиң чемненилге черлериниң талазы-биле чыл планын күүседир болгаш бодунуң продукциязын бүдүрериң ниитининиң чемненилге черлериниң ниити саарылгазынга хамаарыштыр 67 хуу чедирер;

белеткел саарылгазының планын декабрь 26-га чедир күүседир:

дузалал ажыл-агыйга 250 хаванны, 50 баш мыйыстыг бода малды семирти азыраар, үш гектар картофельди олуртур, 6,3 гектар согуунаны, 6,2 гектар редисти болгаш мал чемтерер бир гектар погаан массаны тарыыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышка бедик түңнелдерни чедип алырынче база чыл планын болгаш хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседирип-биле ону демдеглээринче республиканың бүгү коллективтерин социалистиг чарыштың эгелекчилери кыйгырган.

К. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

«Улуг-Хая» совхозтуң Эъжим хойжу бригадазында хой ооллаашкыны кидии түлүк. Бо хүннерде мында төрүүр 4650 баш хойдан 3300 ажыг хураган камгалап алдынган.

Бригаданың тус-тус хойжуларының көргүзүглери багай эвес. Хойжулар Б. Дүгжү, В. Дадар-оол, Д. Серээдар, Б. Кызыл-оол оларның коданнарында чаш хураганнар онча-мейди доругуп турар. Хойданпа хураган дээш кызымак ажыл-иш хайыкпаан. Малдың массалыг ооллаашкынының үезинде малчыннарның чымыштыг инжинин дузалакчылары сакманчылар база харыысалгалыг ажылдап турарлар. Хойжу бригаданың сакманчыларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче О. Тюлюш, Д. Дупгар-оол, Л. Дадар-оол олар киргеннер. Олар бо хүннерде 100-тен 140 чедир хураганны доруктуруп турарлар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниң арасында алган хүлээлгелерин хуусаадап эрте күүседип келген коллективтер бар. Оларның бирээзинге Терлиг-Хаяның моңгун суу будүрүлгезин хамаарыштырып болур.

Дуржулгалыг проходчик коммунист Владимир Пашинге удурткан бригада чедиишкинниг ажылдап турар. Ында экскаватор башкарыкчылары И. Шубаров, В. Тытыков, проходчиктер В. Алексеев, Ш. Шагдыр, Г. Крыщин, чер үттээр станок мастерлери Б. Наксыл, А. Кодурак, Д. Байкара олар хүп үлүүн доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Металлургия пегинин мурнакчылары Ф. Печенёв, А. Ищенко, В. Ондар, арылакчылар М. Уэунак, Э. Хоюроол оларга эштери чоргаарланып турарлар.

Будүрүлгенин коллективи чылдың планныг онаалдазын декабрь 20-де күүседир сорулганы салган.

М. ДАМДЫН-ООЛ.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Респотребсоюзтуң садыг-кооператив училищезиниң сургуулу, комсомолчу Наталья Серен поварлар болүүнде өөрүп ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттыпарынга алдар кылдыр бир хүн ажылдаап, оон алган акшаны тайбын фондузунче киирериңе кыйгырган.

Оон киирген саналын болуктүн кыстары изии-биле деткээн.

П. АЛОВ.

АЖЫЛЧЫНГА СӨС

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ БОТТАНЫР

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Теп Комитединиң доктаалын Кызылдың чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылчыннары улуг үүлдүгүнүүшкүн-биле уткааннар. Бо партийжи документ оларның моон соңгааргы ажыл-херээнге чугула черни ээлээр, кижи бүрүзүн чаа-чаа чедиишкинперже кыйгырар. Партиянын, биске бүгү совет улуска, быжыг бүзүрелиңге харыы кылдыр улам кызымак ажылдавышаан, ажылдың бедик шынарын, оон бүдүрүкчүлүг болуруун чедип алыр бис.

Бистиң коллективте аңгыаңгы пашияларның кижилери ажылдап турар. Бот-боттарывыска дузалажып, бижыг пайыралдыг ажылдап турар бис. Чыл эгезинде коллектив социалистиг хүлээлгени алган. Ам оон күүселдези дээш кызымак ажылдап, бүгү күжүвүсту олче утландырып турар бис.

Бо чылды багай эвес эгелединс. Январь айда коллектив 48 тонна хептиң чүп, кургадып, базып белеткээр планывысты ажыр күүседип, ону 112 хуу кылдыр боттандырдывыс. Мында мээң-биле кады үр чылдарда ажылдап келген эштерим массалыг хеп хүлээп алыкчызы А. Ф. Громаренко, хеп берикчилери А. Л. Рогатина, З. Т. Журавкова, М. Д. Тонких оларның киирген үлүү улуг деп бодаар мен. Чүге дээрге, олар чаңгыс коллективке үр чылда ажылдап келгеш, арга-дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг кижилер апаргылаан. Хептиң чүп, ону кургадып, базып турар еске ажылчыннарын оларның негелдези улуг. Шынары багай чүгдунган, бастынган хептиң олар хүлээп албастар. Ону катап эки кылырын аныях ажылчыннарга сүмелеп турарлар. Ажыы-биле чугаалаарга, үстүнде адаанын хоочуннар бистиң коллективнистиң даяныр болгаш чоргаарланыр кижилери ол.

Мен бо коллективке ажылдаап, чээрби чыл болдум. Бир эвес он, он беш чыл мурнунда үе-биле деңнээр болза, бистиң ажылывыстың хемчээли дыка улгаткан. Кызыл хоорайның чонунуң саны өскен түдүм, биске хоорай чурттакчыларындан хөй хеп хүлээп алдынып турар. Оон аңгыда бистиң чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинадывыс коллективи ниити чурттагга черлериниң, аалчылар бажыңнарының, өөредилге черлериниң, ресторанпарның болгаш өске-даа организацияларның чагырларын хүлээп ап турар. Хүлээп алдынган хептиң ажылчын бүрүзү эки шынарлыг чуур, ону ээзиниң сеткилинге чедип турар кылдыр белеткен бээр дугаймында чугаа коллективке чаңгыс эвес удаа болган. Бистер, ажылчыннар, шак ынчаар кылыр сорулгалыг ажылдап турар бис.

Маңаа баштай келген кижиге бистиң ажылывыс бөдүүн, хала хөк ышкаш саглындырар. А херек кырында мындыг эвес. Ажылывыс парыл техника-биле холбашкан болганда, ол кижи бүрүзүндеп бедик харысалгалыг болуруп пеген турар. Ажылывыстың бүдүрүкчүлүү — техниканың туруушкун чок ажылдаарындан дорт хамаарыгалыг. Ындыг болза-даа, үрелиишкинер болу, бээр таварылгалардан чайлавайн турар бис. Ол үүлдер, бистерге, прессовщиктерге база таваржып турар. Бир эвес дериглер туруушкун чок ажылдаар болза, хүнде кылыр нормавысты ажыр күүседип болур арга туруп келир. Сөөлгү үеде хүнде 65 кг хеп прессе бастырар үлүүвүстү 75—80 кг кылдыр күүседип келдивис.

Мээң-биле кады Н. А. Насырова ажылдап турар. Ол база багай эвес ажылчын. Эш-оорүнге дузалаар кижи. Ажылынга брак кылбас дээш ол кызымак болуп келген. Үстүнде чугаалаан мен: бир эвес техника үрелгеш, саадал болдура бербес болза, ай планын чайлыг күүседип шыдаар бис дээп. Ам бир машина үрелген. Апаа турар. Ынчангаш бистиң кылыр ажылывыстың хемчээли улгадып тур. Ол-даа ажырбас. Бистер февраль айның планын күүседип алыр бис. Апаа ажылчын бүрүзү бүзүреп турар.

Л. МУРОМЦЕВА,
Кызылдың чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылчыны.

ДАЙЫНЧЫЛАРНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл оюнга холбаштыр ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш пайысылал гарнизонунуң дайынчыларының байырлыг хүралы Москвага болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазының оралакчылары И. Б. Усманходжаев, М. А. Иснов, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, СЭКП ТК-ның киидистер эргелекчилери И. Ф. Дмитриев, Н. И. Савинкин, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң камгалал министрининиң оралакчылары, өскедаа шериг начальниктер, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Кургаг чер шериглериниң кол командылакчызы — ССРЭ-ниң камгалал министрининиң оралакчызы армия генералы В. И. Петров чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Варшава Керээзинниң чурттарының армиялары-биле сырый дайынчы демнежилгеге коммунизмниң өндүр улуг хереэнге моон соңгаар-даа идегелдиг бараан болуп, улустарның тайбыңының болгаш аймыл чок чоруунуң камгалалынга серемчилелдиг туржүр деп, ол онаалап демделээн.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хүралдың киржиичилери улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

КАЖААЛАР ОРНУНГА

Тарутинск районнуң «Красный» совхозу хөй ажылын үлетшүр аргазынче шилчиткен. Бо чылдың берге кыжылын үезинде безин төрүүр түе баш хойга онааштыр 125 хураганны менди камгалап алган. Ол — Одесса область эң бедик көргүзүг.

Совхозтуң хойжу коданнары бүгү ажылды ында механизастаан комплексче көжүп кирген. Хойжу коданнарны солаан ол комплекстин он ийи кажааларынга 1300 хой кирер.

Күүрүнеге эът планынга киириштир дужаары-биле түскайлай үскен хойларны ол ажыл-агый область бир дугаарында тургузар чемгерилгеже шилчиткен. Оларны эң семиртии азыраан соонда күүрүнеге садар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир комплекстеги малдың баш санын ийи катап улгаттырар болгаш оларны 30 мун баш чедирер.

В. ЧЕРЕВИЧЕНКО.
СЭТА-ның корр.

Одесса.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатканы хоорайның байырлыг хуралы дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажынынга болуп эрткен. СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев байырлыг хуралды ажыктан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунун составын байырлыг хуралдың президиумунга оон киржикчилери улуг кедүрүүшкүн-биле соңгаан.

«Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнүн дугайында» илеткелди Кызыл хоорайның шериг комиссары В. А. Озерский кылган.

Шериг назылыг болгаш шериг назыны четпээн аныяктарны белеткээр талазы-биле республиканың социалистиг чарыжынга Кызыл хоорай тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунун болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар ук шаңналды найысылалдың төлээлериңе байырлыг байдалга тывыскан.

ДАШТЫКЫДА

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

ЛУАНДА. (СЭТА-ның корр. В. Махонин, Н. Семенов). Африканың мурнуу чүгүнүн хамаарышпас чурттарының экономиктиг хөгжүлдезин аайлаштырар талазы-биле конференциязын (САДКК-ниң) кежигүнүпери күүрүнелериниң энергетика министрлериниң чөвүлел хуралы ангола пайысылалда дооэулган. Оон киржикчилери чаңгыс аай энергетика политиказын ажылдап, ол талазынга кады ажылдажылганын айтырыгларын көргеп.

Чиг-эттиг яңаы-бүрү дөстерни кады ажыглаарыны арагалаын министрлер яңк аналиэтээн. Чижээ, бойдүс газының, хөмүр-ташты болгаш нефтиниң байлактарлычаа черлериң шинчилеп тывар улуг хемчээлдиг ажылдарны чорударының эрежелерин чугулазын айыткап. Девис кээрниң бойдүс курлавырларының САДКК кежигүнүнерге чурттарның улустарының чадагай байдалын бедидериниң болгаш энергия-биле ботарын боттары хандырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаар ужурлуг деп, чөвүлел хуралдың түңнел документилериниде айыткан.

Африка диптин чурттарының ёзулуг хамаарышпас чорукту чедип алырынга экономиктиг коргудуушкунуун аргазы-биле болгаш боо-чепсектин күжү-биле шаптыктаарын кыдыын турар Претория-ның кеш-сеек ылгаар Зэу-чурумунга дуза чедирип турар барын талакы күүрүнелерни, хамыктың мурнунда АКШ-ты энергетика министрлери шинтиирлиг буруу шаптаан.

Делегейнин чурттары-биле, оларның аразында социалистиг чурттар-биле, экономиктиг кады ажылдажылганы бүгү ,хемчег-биле хөгжүдерин чөвүлел хуралдың киржикчилери деткип чугаалаан. САДКК-нин энергетика комиссиязын тургузар дугайында шинтиирни хүлээп алган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсегленишкинни эңдере будурерин соксадыр, делегейде моңңелген ядролуг чепсектин курлавырларын кызырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырынче АКШ-тың президентизин болгаш конгрести кыйгырган резолюцияны Висконсин штаттың хоойлужудулга хуралы бир үн-биле хүлээп алган. Ядролуг чепсектин бүгү хевирлерин эңдере будурерин соксадыр дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкынпарны Каттышкан Штаттар доп-дораан эгелээр ужурлуг деп, резолюцияда айыткан. Тайбың болгаш хөсталга дээш хөрээженнериң делегей литазының түе черде салбырының төлээлекчизи Эллен Мур Висконсинниң хоойлужудулага хуралынга чүве чугаалаан болгаш чугаалажыышкынналарны эгелээрининче АКШ-тың чазаа чүгле харыы бербээн эвес, харын-даа ол инициативаларны америкапнарга чөжырарын оралдажып турар. АКШ-тың администрациязының хынаддазының адаанда турар материалдыг информациязының чепсектери ССРЭ-нин инициативаларының дугайында база дыннатпаан.

Көвүдеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чер-чер солуннарының редакторларынга президент Р. Рейган интервью берген болгаш шериг чарыгдалдарын Вашингтоннуң улам көвүдеир деп туралын дыннаткан.

Келир сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдарын кызырбас болгаш улам көвүдеир бодап турарыңамерик администрациязын баштыны айыткан. Дараазында сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдарын 260 миллиард доллар чедирер бодап турар. Пентагонның бюджединге он-он миллиард долларны бо чылын немээн бие. Ол чарыгдалдар дараазында чылдарда улам көвүдээр апаар деп, Рейган чугаалаан. Чурттуң шериг чарыгдалдарын көвүдеринге «совет кыжаныышкын» дээр хоозун нүгүлдээшкинни америк президент база катап ажыглаарын орадлашкан.

АКШ-тың шериг бюджедин 18 хуу көвүдеринге «чажыт чылдагааннар» деп Рейганның Ак бажынга балыкаанын Си-би-эс деп телекомпаниязының корреспондентизи дыннаткан.

Национально-краеведческий отдел

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң бедик ады

КАЖАН-КЕЗЭЭДЕ, КАЯА-ДАА...

«Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында чугаа» деп, партия кежигүнү Алдын-кыс Монгуштуң «Шынга» парлаттынган чүүлүнде кончуг чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр. Ынчангаш мен маңаа толептиг хоочун коммунистерниң бирээзиниң ажыл-амыдыралының дугайын чугаалап көрейн.

1934 чылда нам кежигүнүге киргеш, партийжи хүрээленге 50 чыл ажыг үеде коммунистиң адын бедии-биле кадагалап келген Иргит Очур-оолович Биче-оолдуң күш-ажылчы памдары намга киргенинден эгелээн деп чугаалап болур. Ол бедик атты эдилээн хүнден 7 чыл эрткенде ынчангы аныяк Биче-оол Чөөн чук улустарының Москвада Коммунистиг университедин дооскан. Аныяк нам ажылдакчызын ТАР-ның Тес-Хем кожуунунуң шүүгү даргазынга ажылдаары-биле чоруткан.

Ынчангы Барыын-Хемчик кожуунуң Кара-Хөл чурттуг Иргиттиң күш-ажылчы базымнары 1938 чылда Тес-Хемге мынаар эгелээн. Оон бээр ол Тес-Хемден үнмээн, район оон караанга көзүлдүр-ле чаагайжып, сайзырап келген. Районнуң экономика болгаш культура тургузуушкунугга оон киирген үлүг-хуузу база бар.

Чаа ажылдан келген шүүгү даргазын ынчангы кожуун даргазы Чанаей келдирип алгаш: «Эң ырак-суму О. Шыпаажке сургакчылаап келиңер, чон-биле танышыпшаан, ында солун ажыл хайыгыш турар. Чеди-Кара бугазын казып, сумунуң чөөн улуг сорук киирипшин-биле ажылдап турар. Аңаа барып, намның тайылбыр ажылын кылыр апаарэ» — дээн.

Иргит Очур-оолович ол-ла хүн О. Шыпаажке чорупкан.

Амгы О. Шыпаа суурдан 3 км хире черден Оруку шыпаанның суун ховуже бугалап үндүрер деп сорулга салгаш, сумунуң араттары ажылдап эгелээн. «Ол ажылды ССРЭ-ден чаладып келген тускай эртемниг Лукович дээр орус инженер башкарып турган. Ынчан оон хөрээнде ТАР-ның Республика ордени чайыпап, оон Тывага келгеш кылган ажылынын үре-түнелдиин херечилеп турган» — деп, Иргит Биче-оол сактып чугаалап олурар.

Оруку шыпаанның уну чавызаатын эң дүвү ыйгыл иштинде чыдарындан суг бедигээшче кончуг тура чок агып-үнер болган. Ындыг турбуже буга уну Кевүрүг-Аксын эрттир казып экклелгенер. Ол боду оны хол-биле касчып, араттарның эгелээшкинин деткип, чонну эвилелдежип турган. Айдазыпнарбиле черни чара тыртырып бээр, өске бүгү ажылдарны чон хол-биле кылып турган. «Буга дөзүге суг мөөнелиш, хем унуче катап чире хап кирип эгелээп. Ынчан ерете бүрүзү кидис дээвирлерин союп эккээп, ону дутлаарга-даа дуза болбаан, суг кедээр ховуже үлмейн барган чүвел деп, ол чугаалаар. Оон, бир дугаар сургакчылаашкыны эки түнел бербээп. Оныпаажылларның бута каскаш, тараа тарып чинир күзел бутпейн барган.

Суггаттыг черлерни ажыглаар, суггарылга бугаларын казар дугайында айтырыгны ол 1942 чылда Тес-Хем кожуунунуң даргазынга ажылдап турган база катап эзээп хаңыы-биле өөренип көрүп эгелээп. Ынчан Ужарлыг хемнин, Суг-Бажының суггарылга бугаларын казып ажылдарга киирерин чугаалажып эгелээп.

...Тес-Хемче Калдак-Хамар оруун аштаар улуг ажылүүлени башкаржырынга Иргит Очур-оолович база киришкеп. Районнуң үдуртур даргалары Намның Тап Комитединиң, ТАР-ның чазаанның даалгазы-биле Эрзин, Тестиң (ынчан чангыс кожуун турган) чонун бо ажылче мөөнелеп, чон ортузунга хөй талалыг ажылды чорутканының түңнелиинде, Калдак-Хамар каалама орук апарган. Республика төвү-биле автотранспорт оруу тудушкан, районнуң экономиказынга, культура хөгжүдериңге бурунгаар улуг балым кылыпган.

Фашистиг Германияның ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаанын ТАР-ның арат чону киленгээшкин-биле дыннаан. Бүгү улус-биле бир дөмей Тес-Хемниң чону патриотчу көдүрлүүшкүн-биле күш-ажылчы турушту эзелекеп. Маадырлыг Кызыл Шеригге белек чылдагаын организастаар дугайында намның ТК-ның айтыышкыннарын бөлүктүүр ажыл калбарып эгелээп. Белек чылдагаының талазы-биле Тес-Хем кожуун республиканга багай эвес черде чоруп турган. Ол ажылды кожуунга эки организастаанны, кызымак күш-ажылы дээш кожуун даргазы И. О. Биче-оолду ТАР-ның Биче хурал Президиумунуң Чарлыы-биле Күш-ажыл орденниле шаннаан.

Совет Эвилелиниң улустарының пайыралдыг өг-бүлеэҥге Тыва каттыжып киргеш — Иргит Очур-оолович мышкан амыдыралдыг улуг школазын эткен коммунистеп ажылдаарынга, чурттаарынга ажыктыг хөй чүүлдерни бидип ап турар бис.

Парторгазинация секретары В. Аранчөр:

— Бо дээрге чүгле бисте эвес, районда эң хөй партстажтыг коммунистерниң бирээзи. Оон чурттан эрткен амыдыралында өөренип ап болуур хөй эки чүүлдерни ажыктарга ол күзелдиг-биле дамчыдып берип келген.

Хоочун коммунист түгле даалдыргаш ажыл-херекке, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейин, бедик харыысалгазын көргүзүп келген эвес, өг-бүлезинге чаагай сеткилдиг ада болуп, уругларының нигжиндилгези дээш эккээп эвес күүкүн үндүрүп келген. Оон ажы-төлү башкылар, механизаторлар, чолаачылар болгаш өске-даа тускай эртемнигler апарган, адазының талантыг салгакчылары болуп ажылдап, чурттап чоруурлар. Өг-бүлезинниң эзэн Чаяннаа Доңгуловна ам-даа казы эки, база пенсионер, уругларының уругларын ажаажын-тежээжин чоруур буянныг кыргынаа.

Иргит Очур-оолович район болгаш кедээ Советтериниң депутадынга, СЭКП райкомунуң кежигүнүге хөй удаа сөңгүүнү, ол харыысалгалыг партийжи даалгага коммунистерниң, чоннуң доктаамал ажыл-херек-биле байытпай келген. Күш-ажылчы аныяктарын чылдагаанында эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш, Ленинниң юбилей болгаш «Күш-ажылның хоочуңу» деп медальдар-биле оон ажыл-чоруулгазы демдеглеттингеп.

Кажан-кезээде, каяа-даа коммунист болуп, партия кежигүнүнүң адын бедии-биле кадагалап чоруур кижилериниң бир чижээ бө-дүр. Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында «Шын» солуунуң арнынга көдүрген чугаага бо тергелеттиг эртемнин дугайын болгаш СЭКП Уставының негелделерин күүсетпес ийи-чангыс кижилериниң дугайын база көргүзери чугула деп болдар мен.

Т. ДОЮНДУП.

ӨСКЕЛЕРДЕН ӨӨРЕНМИШААН...

«Шекпээр» совхозта пропагандистер партиянық политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин ажыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерниң школаларының пропагандистериниң теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидер, политиктиг база экономиктиг өөредилгенин дүрүмчүлгезин шептереп-ниитилеп сорулга-биле политөөредилгенин методиктиг чөвүлелин тургускан. Оон ажылын партком кежигүнү, МТМ эргелекчиниң инженер Борис Ооржак удуртуп турар.

Биче-Тей суурда ортумак звеноның специалистери марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренип школага хаара туттунган. Бо чылын олар «Дедегейни чаартып турар эртем» деп ийи чылдыг курстуг доозар. Инда 25 дыңнакчы бар. Оон пропагандистеринге юрист Кан-оол Ооржак-биле бо оолугуларының авторун төмүйлеан. Өөредилге чылының эгезинден эгелээн бо хүннерге чедир чүүлдериниз чүүлдей оон этпээ келген. Чылдагаан чок берге кижээл эртпейн баар ийикпе, аны оны өске түүне чыдыпар таварыла биске болбаан. Доктаатыгнаан чүүлүм турда, оны хажыдары ыңоңаргидистиң кижилиин аныңчүүрүүре канчаа-даа таарыышпас. Курстуң программазын чолуу-биле өөренип эрткеп. өөредилге чылының төнүүлүнде зачёттаар дүжаалыр сорулга-биле ол шынчылага ажыглаавиган эртем белетиин түвар бис. Программаже көрүнгеп кол темаларга өөредилептип ажыл-агыйның, районнуң болгаш республиканың күш-ажылчы базымын квартал, чартык чыл, чыл түңнелдери-биле декларативан, чедишкиннериниң баа четпестерни таны анализтеп, сайгарып турарының, чөвгелептир эртип турарының темадарны шинчээпчиниже кесиң чижек болуп турар. Мынчыг чижектер, деңнелдер тыңнакчыларның сеткилиниге таарыжыр, харын-даа бөтүрүнүп кылып, бүдүрүп турар ажылынга харыысалгазын бедидер. Кичээлдериниз чүгле пропагандистериниң лекцияларын номчуп каапы-биле кыйгаарланмас. Дыңнакчы бүрүзү кижээл өөредилгениниң программазын, темага дүүштүү сана-оналын, болдалын идепкейлиг чанып, чүве чугаалап кээри эки. Дыңнакчыларывыстан бригадир К. Монгуш, зоотехник Ооржак дыңнакчыларының политөөредилгенин билиглеринкен ангыла педагогиктиг талазы-биле байлак дүжүлгазын дамчыдып берип турар.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаазында политиктиг өөредилгенин пропагандистери С. Ооржак, Э. Монгуш дыңнакчылары-биле В. И. Ленинниң номчуу намаанын өөренип дооскан. ам политиктиг билиглериниң үкпеленнери өөренип турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин совхозта чоруун турары дең-дескээ эвес. Чамдык школаларда эртип турар кичээлдериниң шынаарга партийжи негелдеттиг дүүштүүлер, ынчалдарнин сонгаарладып, даразыңда күнденже чылдыраар ийи, чаптыс таварылгалар ам-даа бар. Ылаңгыя тен сайбыңга ай санында ийи катап эртер үүлүүлүг Биче-Тей. Аңгыда сайбырларның специалистериниң экономиктиг кичээли бө өөредилге чылында эгелеэвээн. Ох шынаан малчыннар оргузуунга политиктиг болгаш зоовтөөредилгеже база-ла күүн үнмейн турар. Комсомолчу аныяктарның өөредилгези Биче-Тей суурга бө өөредилге чылында болбаан. Совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары Р. Домбуу ажыг кичээлгейни сайгыы чүгле болуп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ПРОПАГАНДИСТИҢ ИНДИРИ

В. Хомушку, бухгалтер Л. Куулар, механиктер С. Саая, О. Белек-оол, столованың повары Т. Ооржак болгаш өскелер-даа кичээл санынга ак сеткилдиг белеткенин, идепкейлиин көргүзүп турарлар. Олар коммунист деп бедик адын төлептиг эдилеп, өскелерге үлегер-жижек болуп чоруурлар.

Бис ажылывысты чүгле бодувуттун өөредилгевис-биле кыызгаарлавайн, өске школаларның ажылын көрүп, олардан эки талаларны үдергелеп ап, оларга бодувустун авга-дүжүлгавыс дамчыдып турар бис. Өөредилгевистиң чангыс айланмайн турарының бир чажыды ол.

Суг-Кажаа суг-бараан фермазының политиктиг өөредилгезинин дыңнакчылары партияның иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын өөренип турар. Ында ферманың ажылчыннары хаара туттунган. Пропагандистер ажылдың номтединиң даргазы В. Ооржак, тудуг бригадири К. Эмер-Сарыг олар кичээл бүрүзүнге эки белеткенип, темаларны ферманың ажыл-амыдыралынга алган чижектер-биле холбап турун, солуп болгаш ханы утка-шыпарлыг кыдыр тайылбырлап турарлар. Оларның кичээлдеринге чангыс эвес удаа олуруушкан бис.

Совхозта, ялын-сал ажылдакчыларының политиктиг болгаш профессионал билиглерине бедиларине партком кичээлгейни салып келген. «Сайзырааш ялын-сайга малчыннарның, механизатоларның болгаш совхоз ажылчыннарының уругларының туралы, олардың кижиредилгези база бай эвес. Бо уругларга садыңның коллективинде пропагандист, хоочун башкы, уругларга салының эгелекчизи Ч. Ооржак дыңнакчыларының политөөредилгенин билиглеринкен ангыла педагогиктиг талазы-биле байлак дүжүлгазын дамчыдып берип турар.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаазында политиктиг өөредилгенин пропагандистери С. Ооржак, Э. Монгуш дыңнакчылары-биле В. И. Ленинниң номчуу намаанын өөренип дооскан. ам политиктиг билиглериниң үкпеленнери өөренип турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин совхозта чоруун турары дең-дескээ эвес. Чамдык школаларда эртип турар кичээлдериниң шынаарга партийжи негелдеттиг дүүштүүлер, ынчалдарнин сонгаарладып, даразыңда күнденже чылдыраар ийи, чаптыс таварылгалар ам-даа бар. Ылаңгыя тен сайбыңга ай санында ийи катап эртер үүлүүлүг Биче-Тей. Аңгыда сайбырларның специалистериниң экономиктиг кичээли бө өөредилге чылында эгелеэвээн. Ох шынаан малчыннар оргузуунга политиктиг болгаш зоовтөөредилгеже база-ла күүн үнмейн турар. Комсомолчу аныяктарның өөредилгези Биче-Тей суурга бө өөредилге чылында болбаан. Совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары Р. Домбуу ажыг кичээлгейни сайгыы чүгле болуп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

— Малды хүр-менди кыш ажырар, оон ажаалда-хайгаралын улам экижидер — мал ажылында ажылдап турарларның кол сорулгазы ындыг болгай. Бо кыштың бистиң фермавыс чамдык бергедээшкиннерлиг эртип турар. Оон кол чылдагааны — малга четчир чемни белеткеп албаанындан болган. Ынчангаш сүт саалдазы кудулап турар чоруктар бар. Бо берге кыштың бистиң фермага көргүскен кеземчезин совхозтуң удуртукчулары өөренип көрүп, моон соңгаар ол четпестерни болдурбазының хемчеглерин алыры чугула — деп, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының инекчизи М. Саая чугаалап орар.

Мөңгүн-оол Самдан-оолович Саая бо фермада 8 чыл ажыр ажылдан турар. Кызымак ажылы-биле кады ажылдан турары эш-өөрүнүң хүндүткелин ол чаалап алган.

Комсомолчу Мөңгүн-оол Саая — социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектериниң эдилекчизи. Аныяк ажылчынның кызымак ажыл-ижи совхоз дирекциязының өртектиг белектери-биле каш удаа демдеглеткен.

ЧУРУКТА: инекчи М. Саая.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының мурнакчы саавчыларының бирээзи Валентина Сергеевна Углова оң бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедишкиннерлиг доосканнарның бирээзи. Саар инек бүрүзүнге онаалтыр ол 2538 литр сүттү саап ап, республиканың мурнакчы ажылдыг саавчыларының бирээзи болган.

— Бо чыл — бистиң чуртувустуң төөгүзүнде онзагай чылдарның бирээзи болгай. ССРЭ-ниң тургустуунганының 60 чыл оюн демдеглеп эрттирери-биле белеткел амдан эгелээн. Эрткен чылын чедип алган чедишкиннеримни улам быжыглап, оондаа эки түңнелдерни бо чылын чедип алыр ужурлуг мен — деп, хоочун, дурзулгалыг саавчы Валентина Сергеевна чугаалап орар.

ЧУРУКТА: саавчы В. С. Углова.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотодары.

КАМГАЛАП ӨСТУРУП ТУРАР

Чадаананың ыяш ажылагайы ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг кириишпшаан. бо чылдың бирги кварталының планның даалгазын чедишкинниг күүсединбиле түс-түс бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаан. Ук коллектив эрткен чылда 8900 ыяштыг белеткээп, үндүр сөөртken. Анаа ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы Ф. Аштров эвээш эвес улуг-хуузун кирипп, ыяш сөөртүрүнүң хүүда планның онаалдавын 143 хуу күүсеткеп. чолаачылар аразында чарышка төлептиг болган.

Чөөн-Хемчик районнуң деревняларында арга-арыгның санитарлыг аштылгазында үш бригада хаара туттунган. Кызыл-оол Монгуштуң удуртканы ыяш белеткекилериниң бригадазы ай санында 400 кубометр ыяш белеткээр даалгазын 500-600 кубометр чедирип. планның онаалдазын доктаамал 110-115 хуу күүсеткеп келген. Бригада кежигүнүнүнден Намба-Монгуш, Ким-оол Монгуш зэң ажылдап, радиет улуун ажыр боттанчыгып турар. Ол дээрге дилит материалдары, газаныкка петрини белеткээри шпанетинитер, сошка, эрик блоктары, шала маргалары ээлп оон-даа өске кылыгларын.

Ыяш ажчыл-агыйы чоруун хереглеет. баранзарын 260,5 мун рубльге сайгарган.

Арга-арыгның санитарлыг аштылгазын чедишкиннериниң чорудар сорулгазы-биле Чаязына хоорайның бүүдүрлеп, тудуг организапиндарынга болгаш районнуң совхозтарынга ыяш кезип белеткээр ажылын удирип турар. Ук коллективтен арга-арыгның түгле санитардыг аштылгазынга хоочун кижи, хөй-ниитиниң даалгазы дээш кызымак чүткүлдүүн кергүзүп чоруурлар хөй. Оларның бирээзинге «Малчын» совхозтуң хоочун чолаачызы, Каргы кедээ Советтиниң депутадты, коммунист эш Манок Доңгакович Успун хамаарыжыр. Ол эрткен 1981 чылда парткомдан тускай даалга алгаш, совхозтуң Ак-Чыраага сигенчилер бригадиринге томуйлаткан. Ол ажылды билдиглиг организастаанының түнелиинде совхозтуң ол черден белеткээр сигенинин түгле планы эвес, а социалистиг хүлээлгелери ажыр күүсеттинген. Маңаа М. Л. Успунуң ниирлеп үлүү улуг Күш-ажылдың хоочуннарм, алдарлыг малчыннар Биче-оол Доңгак, Биче-оол Дыртыына оларның оглу, салгакчызы малчын, район Советиниң депутадты Мочак-оол Биче-оол доктаамал бедик кергүзүглерин чедип ап, ажылдап чоруур. Ол база 1981 чылдың мурнакчызы болуп, 100 баштан 98 хураганны ап, улуг малдың камгалалын 99 хуугa күүсеткеп.

Хоочун хойжу Тас Айысанович Салчак 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң бүгү негелделерин болуу-биле күүсединп, малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың бирги черин ээлэп мурнакчылар одуруунда кирип турар. Мал ажылынга мергежилдиг, доктаамал эки кергүзүглерин чемин ап чоруур, аныяктарның сагдыныкчызы хойжу Т. А. Салчак «Малчын» совхозта хүндүлүг ишчилериниң бирээзи.

Будурулге, албан организазиня черлериниң оргузуунга калбарган чарыштың ийиги черинин негелделеэнин күүсеткен коммунал ажыл-агый будурулгэ эргелеэнниң ажылдыы, хөй ургларның иези Кара-кыс Доңгаковна Саая болуунун хамаарыжыр ажылынга ак сеткилдиг, бедик харыысалгалыын кергүзүп чоруур. Ол бирги бөш чылдың бирги чылында ол будурулге ажылчыннарының оргузуунда калбарган чаныштың тиилекчизи болган. Бедүүн ажылчын Кара-кыс Саая 1982 чылда база-ла бетинген хүлээлгени алган.

Мугур-Аксы ортумак школазының техниктиг ажылчыны Малдавай Докулаевич Иргит хөй чылдарның иштикте школаның одалга черинге ажылдап келген. Ол ам улуг одакчы болуп ажылдап турар. Ажылын эки битир, анаа кыымак кижини чүгле школа коллективи эвес, районнуң төөгү хүндүлээр, 1981 чылда ол база-ла социалистиг чарыштың тиилекчизи ... шаннадлы алган.

М. ОНДАР.

«Шынга» харыы

ПАССАЖИРЛЕРНИҢ САНАЛЫ-БИЛЕ

Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал аразынга автобустарның чоруурун доктаамал эвес, расписание үстүп турар дугайында Баян-Кол суурнуң бөлүк чурттакчыларының чагаазын декабрь 25-те «Шын» солуунга парлаан.

Тыва автотранспорт эргелелиң ук чагаада киирген фактыларны хынап көргеп болгаш ук эргелелдиң начальнигиниң пассажир аргыжылгазының талазы-биле оралакчызы Н. Г. Антонов редакциязга моон адаанда харыыны берген.

1981 чылдың декабрь 12-де Кызылдан Баян-Колче баар турган № 61-85 автобус (чолаачызы А. Писаев) техниктиг үрелиишкин болганындан рейсче үнмейн гаражче ээп келген. Ол хүн автобусту солуур азы дүрген септөөрнин аргазы турбаан.

Декабрь 13-те билет ведомозунда кииргенин ёзугаар Баян-Колдан 12 пассажир келген деп айытkан. Ынчангаш ол хүн Баян-Колче баар маршрут күүсеттинмээнин хынаар арга чок болган.

Баян-Колдуң чурттакчыларының саналын барымдаалаш, Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал маршрузунга автобус шимчээшкинин 1982 чылдың январь 15-тен эгелеп неделяның 1, 5, 7 дугаар хүнүнерине эрги расписаниеже турганы ышкаш кылдыр докладтаткаңын редакцияга дыңнаткан.

ООҢ ҮЛҮҮ

Эрзин, Тестиң зэр-дагыр оруктарынга автокран башкарган, улгады берген назыңдыг киженге бо-ла таваржып болур. Оон ажылынын зайы кындыг, кайы-бир ажыл-агыйга тодарадыр ажылдарны улам калбарткан. Ол будурулгеде 17 геология-шинчилел партиязы бар. Олардан 4 партия чыл дургузунда доктаамал ажылдаар. Ук экспедиция боду автосептелге участоктуг, материал-техниктиг базалыг. Амгы хүнүерде даг-дүгүнүү, кобальтынын, мөңгүн-сууның курлавырын немей шинчилеп, тывар ажылдарны Ак-Довуракта, Хову-Аксында, Терлиг-Хаяда болгаш өске-даа черлерде чорудуп турар.

Ховар металлдарны шинчилээрин база үргүлчүлеп турар. Ол ажылдарның бирээзин Ак-Сугнуң чоогунда мөөнизээн. Бо чылын аңаа хөй шинчилел ажылдары чоруттунар.

Геологтарның бир кол ажылы Улуг-Хемниң хөмүр-даш бассейниниге. Чадаанаының хөмүр-даш разрезиниң чоогунга калбарар. Чоокку чылдарда «кара алдын» тывыжы ийи-үш катап улгадыр.

Казымал байлактыг черлерге гидрогеологтуг чуруун тыртырыышкыннарын бешчыл чорудуп келгеп. оон соонда оларны ажылдан кылын турар. Радоннуг суглардың шинчилел ажылдарын чорудар. Амгы үеде ындыг ажылдарны Бай-Тайганың Шивилиг аржаанында уламчылап турар. Чоокку чылдарда аңаа санаторий ажыттынар. Оон-биле кады тудуг материалдарынга ажыглаттынар байлактарның чыдар черлерин шинчилээрин моон соңгаар-даа уламчылаар.

Үстүнде чугаалаанывыс ажылдарны бүдүрүп турар экспедиция коллективиниң мурнунда турар сорулгалар дугайында Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальнигы В. Д. Аврупкий республика солуннарынын, радио болгаш телевидение ажылдакчылары-биле болган парлалга конференциязынга чугаалап берген.

Журналистерниң айтырыгларынга деллерендей болган солуу харыыны экспедициянын кол геологу А. А. Подкаменный берген.

Солуннар, радио болгаш телевидениениң ажылдакчылары экспедициянын музейинге сөөртүрген көргеннер.

Ш. ДОРЖУ.

ЖУРНАЛИСТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Тываның геология-шинчилел экспедициязының коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш казымал байлактарны шинчилептивар, оон-курлавырларын тодарадыр ажылдарны улам калбарткан. Ол будурулгеде 17 геология-шинчилел партиязы бар. Олардан 4 партия чыл дургузунда доктаамал ажылдаар. Ук экспедиция боду автосептелге участоктуг, материал-техниктиг базалыг. Амгы хүнүерде даг-дүгүнүү, кобальтынын, мөңгүн-сууның курлавырын немей шинчилеп, тывар ажылдарны Ак-Довуракта, Хову-Аксында, Терлиг-Хаяда болгаш өске-даа черлерде чорудуп турар.

Ховар металлдарны шинчилээрин база үргүлчүлеп турар. Ол ажылдарның бирээзин Ак-Сугнуң чоогунда мөөнизээн. Бо чылын аңаа хөй шинчилел ажылдары чоруттунар.

Геологтарның бир кол ажылы Улуг-Хемниң хөмүр-даш бассейниниге. Чадаанаының хөмүр-даш разрезиниң чоогунга калбарар. Чоокку чылдарда «кара алдын» тывыжы ийи-үш катап улгадыр.

Казымал байлактыг черлерге гидрогеологтуг чуруун тыртырыышкыннарын бешчыл чорудуп келгеп. оон соонда оларны ажылдан кылын турар. Радоннуг суглардың шинчилел ажылдарын чорудар. Амгы үеде ындыг ажылдарны Бай-Тайганың Шивилиг аржаанында уламчылап турар. Чоокку чылдарда аңаа санаторий ажыттынар. Оон-биле кады тудуг материалдарынга ажыглаттынар байлактарның чыдар черлерин шинчилээрин моон соңгаар-даа уламчылаар.

Үстүнде чугаалаанывыс ажылдарны бүдүрүп турар экспедиция коллективиниң мурнунда турар сорулгалар дугайында Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальнигы В. Д. Аврупкий республика солуннарынын, радио болгаш телевидение ажылдакчылары-биле болган парлалга конференциязынга чугаалап берген.

Журналистерниң айтырыгларынга деллерендей болган солуу харыыны экспедициянын кол геологу А. А. Подкаменный берген.

Солуннар, радио болгаш телевидениениң ажылдакчылары экспедициянын музейинге сөөртүрген көргеннер.

Ш. ДОРЖУ.

МУРНАКЧЫЛАР ОДУРУУНДА

Чоокта чаа Мөңгүн-Тайга районнуң төвүнге партия-совет-ажыл-агый активиниң мурнакчылар-биле каттышкан хуралынга 1981 чылда районнуң социалистиг хүлээлгелериниң күүседизин түңнээн болгаш чаа социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Районнуң совхозтары, кедээ Советтери болгаш будурулге, албан организация черлериниң коллективтери чедишкиннинг ажылдап, ийи совхоз, Каргы кедээ Совет, будурулге черлериниң 8 күш-ажылчы коллективтери күүнге мурнунга планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, хөй-хөй мурнакчы коллективтер, бригадалар болгаш түс-түс малчыннар, ажылчыннар илерзи.

Оларның аразында «Малчын» совхозтуң № 3 хойжу бригадазы бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш бирги черинин шаналын чаалап алган. Бригаданың ажыл-ишчилериниң ортузунга ажылды эки организастаанының түңнелиинде, ниити бригада күүнге мурнунга планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Район Республика ордени чайыпап, оон Тывага келгеш кылган ажылынын үре-түнелдиин херечилеп турган» — деп, Иргит Биче-оол сактып чугаалап олурар.

Оруку шыпаанның уну чавызаатын эң дүвү ыйгыл иштинде чыдарындан суг бедигээшче кончуг тура чок агып-үнер болган. Ындыг турбуже буга уну Кевүрүг-Аксын эрттир казып экклелгенер. Ол боду оны хол-биле касчып, араттарның эгелээшкинин деткип, чонну эвилелдежип турган. Айдазыпнарбиле черни чара тыртырып бээр, өске бүгү ажылдарны чон хол-биле кылып турган. «Буга дөзүге суг мөөнелиш, хем унуче катап чире хап кирип эгелээп. Ынчан ерете бүрүзү кидис дээвирлерин союп эккээп, ону дутлаарга-даа дуза болбаан, суг кедээр ховуже үлмейн барган чүвел деп, ол чугаалаар. Оон, бир дугаар сургакчылаашкыны эки түнел бербээп. Оныпаажылларның бута каскаш, тараа тарып чинир күзел бутпейн барган.

Суггаттыг черлерни ажыглаар, суггарылга бугаларын казар дугайында айтырыгны ол 1942 чылда Тес-Хем кожуунунуң даргазынга ажылдап турган база катап эзээп хаңыы-биле өөренип көрүп эгелээп. Ынчан Ужарлыг хемнин, Суг-Бажының суггарылга бугаларын казып ажылдарга киирерин чугаалажып эгелээп.

...Тес-Хемче Калдак-Хамар оруун аштаар улуг ажылүүлени башкаржырынга Иргит Очур-оолович база киришкеп. Районнуң үдуртур даргалары Намның Тап Комитединиң, ТАР-ның чазаанның даалгазы-биле Эрзин, Тестиң (ынчан чангыс кожуун турган) чонун бо ажылче мөөнелеп, чон ортузунга хөй талалыг ажылды чорутканының түңнелиинде, Калдак-Хамар каалама орук апарган. Республика төвү-биле автотранспорт оруу тудушкан, районнуң экономиказынга, культура хөгжүдериңге бурунгаар улуг балым кылыпган.

Фашистиг Германияның ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаанын ТАР-ның арат чону киленгээшкин-биле дыннаан. Бүгү улус-биле бир дөмей Тес-Хемниң чону патриотчу көдүрлүүшкүн-биле күш-ажылчы турушту эзелекеп. Маадырлыг Кызыл Шеригге белек чылдагаының организастаар дугайында намның ТК-ның айтыышкыннарын бөлүктүүр ажыл калбарып эгелээп. Белек чылдагаының талазы-биле Тес-Хем кожуун республиканга багай эвес черде чоруп турган. Ол ажылды кожуунга эки организастаанны, кызымак күш-ажылы дээш кожуун даргазы И. О. Биче-оолду ТАР-ның Биче хурал Президиумунуң Чарлыы-биле Күш-ажыл орденниле шаннаан.

Совет Эвилелиниң улустарының пайыралдыг өг-бүлеэҥге Тыва каттыжып киргеш — Иргит Очур-оолович мышкан амыдыралдыг улуг школазын эткен коммунистеп ажылдаарынга, чурттаарынга ажыктыг хөй чүүлдерни бидип ап турар бис.

Парторгазинация секретары В. Аранчөр:

— Бо дээрге чүгле бисте эвес, районда эң хөй партстажтыг коммунистерниң бирээзи. Оон чурттан эрткен амыдыралында өөренип ап болуур хөй эки чүүлдерни ажыктарга ол күзелдиг-биле дамчыдып берип келген.

Хоочун коммунист түгле даалдыргаш ажыл-херекке, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейин, бедик харыысалгазын көргүзүп келген эвес, өг-бүлезинге чаагай сеткилдиг ада болуп, уругларының нигжиндилгези дээш эккээп эвес күүкүн үндүрүп келген. Оон ажы-төлү башкылар, механизаторлар, чолаачылар болгаш өске-даа тускай эртемнигler апарган, адазының талантыг салгакчылары болуп ажылдап, чурттап чоруурлар. Өг-бүлезинниң эзэн Чаяннаа Доңгуловна ам-даа казы эки, база пенсионер, уругларының уругларын ажаажын-тежээжин чоруур буянныг кыргынаа.

Иргит Очур-оолович район болгаш кедээ Советтериниң депутадынга, СЭКП райкомунуң кежигүнүге хөй удаа сөңгүүнү, ол харыысалгалыг партийжи даалгага коммунистерниң, чоннуң доктаамал ажыл-херек-биле байытпай келген. Күш-ажылчы аныяктарын чылдагаанында эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш, Ленинниң юбилей болгаш «Күш-ажылның хоочуңу» деп медальдар-биле оон ажыл-чоруулгазы демдеглеттингеп.

Кажан-кезээде, каяа-даа коммунист болуп, партия кежигүнүнүң адын бедии-биле кадагалап чоруур кижилериниң бир чижээ бө-дүр. Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында «Шын» солуунуң арнынга көдүрген чугаага бо тергелеттиг эртемнин дугайын болгаш СЭКП Уставының негелделерин күүсетпес ийи-чангыс кижилериниң дугайын база көргүзери чугула деп болдар мен.

Т. ДОЮНДУП.

Бистиң почтавыстан

ДУЗАҢАРНЫ МАНАП ТУРАР

Кодээниң ажыл-ишчилерив партиявың XXVI съездиниң салган сорулгаларын амыдырзга боттандырар, ишитинин малын кыштан хур ажырын, чаш толун менди камгалап, остурер, он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазынга баш бурунгаар эки белеткенир дээш чүткүлдүг ажылдан турар. Ол дугайын солунның кодээ болган ажылчын корреспондентилерив хүн бүрү бижип чорудуп турар. Редакцияга келген чагаа бүрүзүн парлаары берге чүве болганда, оларны ой-ийде допчулап үндүрүп турарывысты номчукчуларбидир.

Редакцияның почтазындан элээн каш чагааларның допчулалын моон адаанда парладывыс.

Әрткен чылдың агаар-бойдузу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге таарымча чок, ылаңгыя чайы кайдаашкынныг-даа болган болза, республиканың элээн каш районнары, ажыл-агыйлары мал продуктуларын бүдүрериниң болган күрүнеге садарының планныг даалгаларын багай, эвес, күүсеткен. Оларның аразында «Мадчын», «Мурнакты», «Кызыл тук» (Өвүр), «Чодураа» совхозтар күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планныг даалгаларын ажыр күүседип, ажыл-агыйларының социалистиг чарыжынга киилекчи болганнар. Ол дугайын кодээ бижикчилер **Э. Хомушку, С. Адыг-оол, С. Иргит, А. Куулар, И. Комбу** дээш өскелер-даа редакцияже чоруткан чагааларынга дыннадып, мурнакты бригадаларны, фермаларны, түс-түс мурнакчыларны айтып бижээн.

«Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылында кодээ ажылагый продуктуларын бүдүрериниң болган күрүнеге садарының планнарын бүрүн күүсеткен. 1980 чылдаазынга денээрге, малдың өлүп хораар чоруу кызырылган, оон башеның остуреринин планы чүаун айыл-биле чедиишкинниг күүсеткенинген. Кодээ ишчилер күрүнеге эът садарының планын 101, дүктүүн 108, сүттүүн 103 хуу күүсеткен, чарышка киилекчи болүп, районнуң ажыл-агыйларының аразында шилчинир Кызыл тукту чаалап алган болгаш бо чылда баазала эрес-кызымак ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чыл ооң төлептиг үткүүр дээш бедиткен хүлээлгелерин алганнар» деп С. Адыг-оол Бай-Тайгадан бижээн. Ажыл-агыйларның чедиишкиннерин сан-чурагайдар-биле бадыткап коргүскеп, ол ишкап одурүглар өске-даа авторларның чагааларында бар.

Амгы үеде кодээде эң-не харымсалгалыг болган чымыытыг ажыл —мал кыштаглаашкыны, хой оолдаашкыны, малдың чаш толүп чидириг чок камгалап, остүрери дээш демиселдер. Ол дугайында чагаалар редакцияга хүн бүрү хөй-биле кээп турар. Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынның, хой оолдаашкынының амгы байдалының база малчыннарының ынымакпай ажыл-ишкиниң дугайын бистиң идеяйлиг авторларывыс **Б. Багай-оол, Х. Самданчап, А. Кайтыыр** дээш өскелер-даа бижип турар. «Мен бо Мешкен-Хөл бригадазының почтачызы болганымда, суг соортур машиналарга олурупкаш, малчыннарның солуп-сеткүүлүн чедирип, аалдарга үргүлчү чоруп турар болгаш, улустуң кандыг ажылдап, чурттап турарып даалы эскерип чоруур-дур мен. Бо кыш черле эки-дир, малдың кыштап турары-даа хүр. Бергедеп турар кодаг ам дээреминде чок, мал чемнери бар, суг-биле хандырылга багай эвес. Малчыннарның кичээлдери доктааттынган үеазинде эртип турар. Ынчап автолавка кээп, чугула хереглелдиң бараанарын садып турар» деп, «Бай-Таа» совхозтан **Б. Иргит** бижип турар.

Кыштаглаашкында малга болбаазырадып, немелде чем кылдыр бээри-биле Мешкен-Хөлдүң кыдында ортулуктарында хыыргыышты, шива будуун белеткээрин база ол-ла «Бай-Тал» совхозта организастаанын, хээндектээн хыыргыышты хойларга болгаш хураганнарга сиген далганы-биле холуй берип турарын кодээ бижикчи **Х. Кара-оол** биске дыннадып мурнунда ажыглаттынмайн турган курлавырларны ажылап эгелээни эки, ажыктыг чүүл дээрзин айтыкан.

Мал ажылында үр үеде доктаамал ажылдап, эки коргүүглерин чыл бүрүде чедип ап чоруур мурнакчы кижилерниң дугайында бистиң авторларывыс чылыг состер-биле бижип турар. «Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажы хойжу бригадазында хоочуң малчын Ховалыг Кара-оолдуң дугайында чагааны Өвүрден **М. Чактар**, «Моген-Бүрен» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Иргит Эмер-оолдуң дугайында тайылбырлыг фото-чурукту Моңгун-Тайгадан **И. Успун-Доржу** олар чоруткан.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының коллективи «мурнунда салдыңган сорулгаларны чедиишкиниг күүседир, «коммунистиг күнүн ажылдың коллективи» деп бедик атты чедип алыр дээш чангызы — шуптузу, шуптузу — чангызы дээш туржуп, оон түнелинде эки коргүүлерни чедип ап турарын бижикчи **О. Таваа** биске дыннадып, бижээн.

Өвүрүнүң «Кызыл тук» совхозунда, Бай-Тайганың «Кара-Хол» совхозунда машина-техниканың ажыглал, калгалалында бар четпестерин бистин кодээ бижикчилеривис **О. Далбый, С. Хертек** олар шүүгүмүүлээн.

Кодээ ишчилериниң мурнунда амгы кол сорулгалар болза, кыштаглаашкынның арткан айларында улуг, аныяк малды хорамча чок камгалап алыры, часкы хоөу ажылдарынга белеткелди, техника септелгезин, үрезин арыглаашкынын, соортулгезин дүргедерин болгаш өске-даа ажылдарны организастаатыр бедик деңнелге чорудары, социалистиг чарыштыр чер бүрүзүнде, коллектив санында организастаары, оон дээштиин чедип алыры. Бо бүгү айтырыгларны солуп арнынга чырыдарынга номчукчуларның болгаш авторларның дузаазын редакция манап турар.

Х-К. МОНГУШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Совет делегациянның баштыны, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министриниң орлакчызы Л. Ф. Ильичев Мадрид ужуражыышкынының ээлчеглиг хуралынга чүве чугаалаан.

Боттуг идеяларны илергейдээн төлээлекчилериниң чугааларын совет делегация улут киизээнгей-биле болгаш биилишкин-биле дыңнаан деп, ол демдеглээн. Европа динке кадыы ажылдажылганы болгаш айыыл чок чоруктуг быжыглаарынга идиг бээр кылдыр түнелдерни Мадрид ужуражыышкынынга чедип алырынга беленип олар илергейлээн.

Ынчалзажок чогумчалыг эвес чугааларны өске делегаттарның кылганын совет төлээлекчи база демдеглээн, АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон чоок эвилелчилериниң төлээлекчилериниң медеглелдери тайбын хераэнге чогумчалыг эвес болганын ол айыткан.

Кадыы ажылдажылдаган ойталаарынче болгаш удур туржуушкунче угланган АКШ-тың политиказын Мадрид ужуражыышкынынга америн туруш илергейлеп турар. АКШ-тың туружу чавырлыышкынны кошкадырынче, боо-чепсекти әдере будурериче угланган. АКШ-тың дайынзырак күштери бодунуң агрессчи планнарын боттандырарынга Барыын Европаның чурттарын ажыглаарын оралдажып турар.

Чавырлыышкынның болгаш кадыы ажылдажылганың политиказын божанидырынга Польшада болуушкуннарны ажыглаар дээн америк дипломатияның оралдажыышкынынарын совет делегацияның баштыңы шыгыы буруу шапкан. АКШ-тың милитаристчи бөлүктери делегей харылзаалаарының бүгү норма-чижектерин үревишаан, Польша Улус Республиканың иштики херектеринге холгаарлап, Польшада байдалдың чогумчалыг болурунга моондактап, Европага дүшкүүрлүг чоруктуң доктаамал одаа кылдыр Польшаны хуулдурарын күзеп турар.

Ыйыышкынның болгаш коргудуушкуннуң дузазы-биле Вашингтон барыын талакы өске чурттарны бодунун дайзырак политиказының аайынга киирерин оралдажып турар.

Барыын чүктүң чаңгыс-даа чурту-биле, оон иштинде АКШ-биле удурланыышкынның болурун Совет Эвилели күзевейн турарын совет делегацияның баштыны айыткан. Өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлап киржир дээн бүгү оралдажыышкыннарга Совет Эвилели шыңгыы удурланып турар. Агрессчи планнарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны Совет Эвилели таварыштырып келген болгаш моон сонгаар-даа таварыштырар апаар. Бүгү-иитии тайбының быжыглаар дээш, бүгү улустарның кадыы ажылдажылгазы болгаш айыыл чок чоруу дээш Совет Эвилели туржуп турар. Чогумчалыг түнел документиниң хүлээп алыры-биле Мадрид ужуражыышкынын чедиишкинниг доозары Европага болгаш бүгү делегейге политиктиг байдалды экижидиргенге чугула ужур-дузалыг болур ийик деп совет делегация санап турар. Европага идегежир болгаш айыыл чок чоруктуң быжыглаар хемчеглериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирлиг чедип алыры эр-оок чугула.

Болгарияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчөшкининиң көскү ажылакчызы Георгий Димитров бо чылын түс хардаар. Оон адын бистин чүртүвүстә хөөрайларга болгаш районнарга тывыскан, «колхозтар болгаш школалар ол атты эдилээн.

Азербайджанның найысылалы Бакуда Димитров күдүмчүзү — хөөрайның төп күдүмчуларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Бакуда Димитров аттыг күдүмчү.

М. ЧИАНУРОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР, КАЛБАРТЫР

ЛӨНДӨН. (СЭТА). ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидт Англияның «Гардиан» солунунга интервью берген болгаш Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында чугаалажыышкыннарны үргүлүлээринин болгаш калбартырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Европага дайынны болдурбас дугайында сагыш салыры — Совет Эвилелиниң болгаш Чөөн Европаның өскедээ чурттарының сорулгазыдыр. Барыын Европаның журнелериниң болгаш Каттыышкан Штаттарның сорулгазы-дыр деп, ол чугаалаан. Боо-чепсектерни төпчү чонка әдере будурериң болдурбас төлөдө, чугаалажыышкынар болгаш керээлер болүп турар.

Чавырлыышкынның политиказын чигзинишкинге таварыштырар дээш Йолышкан болуушкуннарны чылдагы кылыры тайбының эрге-эмезинге, киижи оргүүлүнүң дедүлүг аргыларын, киижи чүве. Бажының электри сырыткызы, чок. Өрттеткен артыш чыды бээп турар. Ажым маннап келгеш, мынча дидим. «Чествение келген чылаш тур бис». Улус олурган өрээлге чеде бээримге, честеан дээш киижиэн сан салып, ном номчаан олур. Ол доозугаан соонда чыылган улус чемнешпин, аракалаан. Элээн эмирий берген киижилер демги «каран көрүүрү» бажыннарынче чалап, хунун-даа дутуржуп ап тургулаар... Даартазында катап келгеш, түге «хуулгаазын» киижилерге бүүрей-бергенин, оон чылдагаанын тодаралдыр, ажым-биле шынгыы чугаалаштым. Соолгу чеде оон үйгүзүү читкеп, удуй бээрге коргунчуг, өдеп-эзин үштер-дүжээр, хей чедуддуг болу берген. мындыган онуу «коргуун» ап чыткаш от болду. Ларынын чылдагаанны дораан-на билдине берген. Оо-соруулу аракалап кетченидеп-пери системазы баскыраап. Эштп төрели киижи-биле кадыы Чылыл эвчилиниче чорудупкаа бис. Элээн де эртеминде от кап-кадыг чанып келгеп. Ынчаар өөрүмге орта аныяк, чаран болу бергенинге сеткилим аавок, ооруя. «Кандыг-даа айыыл чок хүрмактап чалап экпеп, аарыгны хавыладып,

Чаңгы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ДАҢГЫРАК ХҮЛЭЭП АЛГАН

Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга районнуң эки тура улусчу дружиналарының, комсомолчу оперативтиг отрядтарының каттышкан слёду болган.

Аңаа чурттакчылыг черлерге хөй-ниитиниң корум-чурумун (бижыглаар талазы-биле улусчу дружиналарның, комсомолчу оперативтиг отрядтарының 1981 чылда ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр дыңнадыгларны улус депутаттарының Моңгун-Тайга район Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы К. С. Дилак, ВЛКСМ райкомунуң ийиги секретары О. О. Очур-оол кылган. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң начальниги Ю. Ш. Монгуш дружинниктерниң эрге-хүлээлгелеринге чыылганнарны таныштырган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун бижыглаар херекке идепкейлиг киржилгези дээш Мугур-Аксы коммунал ажылагый эргеделиниң улусчу дружиназы СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Дружинниктер Л. Салчак, Н. Донгак болгаш оон-даа өскелериниң кызымак ажылы өртектиг белектер-биле демдеглеттинген.

Слёттуң киржикчилери түнелинде дружинниктериниң даңгыраан, рапортун хүлээп алган.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

Чоокта чаа «Шамбалыг» совхозтуң Куыльтура бажыңынга «Аянга» ансамблдиң артистери аалдап чораан.

Чаа ансамблдиң концерт программазы солуп болгаш байлак. Чарлакчы Александр Хертектиң хөглүг чугааларын, баштак ырларын, танцычы Галина Сапогованың испан танцыны чиик, кашпагай ойнаа күүсеткенин, Тывa АССР-ниң алдарлыг артистери, Нина, Рафик Баязитовтарның хуулгаазын илби-шидизин, аныяк ыраажы Екатерина Бады-Суурнуң хөөг-чараш үнүн чыылганнар адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турган.

Артистерниң идик-хевиниң каастап, угулзалап таарыштыр даараанны көрүкчүлерниң сеткилинге таарышкан.

Талантызын чонга бараалгатканы артистерге шамбалыгжылар өөрүп четтиргенин илеретпишаан, чогаадыкчы ажылжинге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээн.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

СОНУУРГАДЫВЫС

Бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозка «Аян» ансамбли бодунуң солун концертин бараалгатканын.

Ол хүн Культура бажыңынга улус долдур чыылган. Артистер концертин ийи катап көргүскен. Ылаңгыя Михаил Аижинин, Надежда Иргит, Галина Сат оларның ырлаанын болгаш Кайгал-оол Ховалыгның хөөмейин улуг адыш часкаашкыннары-биле хүлээп ап, улуг сонуургал-биле дыңнадывыс.

Чоруунар чогузун «Аян»!

Э. ООРЖАК.

НОМЧУКЧУЛАРГА

Тываның ном үндүрер чери номчукчуларга чаа номнарны удаа-дараа парлап үндүрүп турар. Бо удаада база бир чаа ном—Даңгыт Чыдымның «Өөрүмнүң өөрүшкүзү» деп тоожулар чыындызы үнген.

Чыл төнчүзүнге чедир совет болгаш даштыкы авторларның элээн каш номнары парлаттынар. Александр Прокофьевтиң, Самуил Маршактың шүлүк чогаалдары, Василий Шукшиниң, Ванда Василевскаяның, Нодар Думбадзениң, Александр Дюманың болгаш Вальтер Скоттуң проза чогаалдары үнер.

В. БАРМИН.

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

1943 ЧЫЛДЫҢ күзүнү. Аар-берге кара ажыл кылдыртыры-биле туттурганнардан бежен хире кижини цилип алган. Дерзин шаажылалды эртип, арыпдоруп бакшыраан Мартынов база оларның аразынга киргеп. Беш-дугаар хүнүң соонда оларны Польшаның Целшин хоорайның чоогунга экелгеш, долгандыр тенниг сывырган демирлер шөйген казармага экелгеп. Орукка чораашаар, Акмолин область чурттуг Иван Богунов-биле таныжа берген. Чоорту ол база катап дезип чоруурунуң дугайын ооң-биле сүмелешкеп.

— Кыш чоокшулап келгенде дезип дургушпаары—өлүмдүр. Час келирин мааал. Ынчан арга ыяш бүрүзү биске чагдак болгай—дээп.

Олар дезип чоруптарынга үр үеде белеткенип келгенер. Мартыновтуң дезип чоруптарын билип турган ооң база бир эжи, үш удаа дескеш туттурган Анатолий Петров аңаа Польшаның карта-чуруун тып берген. Оны ол матрас хавының иштинге чажырып каан.

Үр маңааны 1944 чылдың чазы келген. Дезиптеринге бүгү чүве белеп. Хенертей оларның планы база буступ дүшкеп. Туттурганнар ажылдан турган үеде бир катап немец таныылдар казарманы үжеп, чиидип тургаш, карта тып алган. Оларны чогуур шак четпээнде келдирткеш, кирер эжик аксынга кижи бүрүзүн каржы-дерзин ажылап, үжеп-чиндээп. Кажан казарманга чедип кээрге: «кижи бүрүзү орнуун чанынга туразун» деп, комендант дужаган. Мартыновтуң каракгары караңгылап келген дег апарган.

— Бо картаны сеңээ кым берди?— деп, комендант олче кышкырган. Мартынов баштай ону дыңнаваачаңнап эртирип каан. Комендант база катап кышкырган.

— Кымдан, кандыг-даа карта албаан мен. Ону бир-ле дугаарында көрүп турарым бо—деп, Мартынов харыылаан.

Эжиниң берге байдалга таварышканын билип каан, Иван Богунов аңаа дузалажырын оралдашкан:

— Бүрүүлүг болдум, дээрги обер лейтенант, хөй-хөй матрастарда эрги самдар помнар, сеткүүлдер болгаш солуннар суп каан-на болгай, көрүп көрүңер даан—дээн.

Кедереп, шыжыгып турган фашист кезек матрастарны көргеш, эгиннерин кыскаш, оожургай берген ышкаш болган. Ынчалзажок туттурган шериглерни ам-даа кезедирин шиитпирлээш, ол бир таныылдың ыяш кымчызын алгаш, Маргыповтуң бажынче улдап эгелээн. Оозу бажын туттунгулаан:

— Чүү болду? Менде буруу чок—деп алгырган.

Чүнү-даа дыңнаар хөнүү чок араатанзаан офицер «комендантыны дорамчылаанын ол-дур, чүге алгырдың», дээш оон бажынче, арныынче ыяш кымчы-биле каш удаа уддаан соонда, хан төгүлеп. Мартынов шала кырынга барып ушкан. Ынчалзажок фашист оон-даа оожургаваан, оон хөрээнче, ооргаашынче, бажынче тепкилеп каапкан.

Эртенинде Мартыновтуң арны-бажы тулуптадыр ышкан, комендантының коргулчуниг кымчы-биле соп каапкан эът-кежи хып турган чүве дег. Ийи буду атпаңнаар, ол хүн ажылче барбаан.

Чылдар болгаш кижилер

ООҢ соонда Богунов-биле дезип чоруптарының дугайын бала катап дугурушканнар. Бүгү байдалды ылап ооренип, белеткенип алган, 1944 чылдың август 15-те, дүн ортузунуң карагызын ажыглап алгаш, берге шорулгактарны, тенниг сывырган демирлерлиг херимни эртип чораашаар, дезипкеннер.

Фашист кара аспактан адырылгаш, олар улам-на ыравышаан, чоон чүкче чартык ай хире чоруп келгеп. Изин чажырары-биле колдуунда-ла малгаш, шалбаалыг черлер-биле чорааннар.

Август айда арга ыяш аразында кат-чимис элбек аңаар, огородтарда картофель быжып кел чыдар. Аштапсуксаш, олар оон-биле аргастаныш келгеннер. Бир катап көдээ суур чоогунга келгеш аштап, бергедээш, олче баар деп бодай бергеннер. Суурже чоокшулап олурда хенертен сербегер салдыг, мөге-шыырак эр коступ келген. Ону көрүп каап, дөвидеп-бачыдап аргаже маңпапканнар. Оозу бакасокка, орустап алгырган:

— Алло! Дыңнаңар, менден кортпаңар, польша партизандыр мен.

Баштай олар шуут-ла бүзүревээннер. «Чүү-даа болгайла, шивишкин азы немец полицейжи-даа боол чадавас, дезип үнген дайынчылар бис, совет партизаннарны дилеп чор бис.

— Ынчаарга бээр чоокшуланар.

Шырыштар аразындан эктинде совет автомат чүктээн, ыйбан сарыг баштыг оол туруп келгеп. Мартынов ону көрүп каап, ыглап бадырыпкан. Оларны штабка эккелгеп. Штаб начальниги оларже кичээнгейлиг көргеш:

— Мындыг арган-доргая улус канчаң дайылдажыр боор. Амдыызында бичии дөнгел кирип, каш хонук партизаннарның инээн кадарып, сүттеп ижип тургаш күш киргп алыңар—дээн. Мартыновтуң Ыраккы Тывадан, Кызылдан келгенин дыңнаш, оларның отрядында Кызылдан келген Михаил Секачев бар дээрзин аңаа дыңнаткан.

— А ону таныыр боол чадавас силер — дээн.

— Ийе, таныыр мен. Мээң кадайымның башкылаап турган ооренигчизи-дир.

Дайынчы даалга күүседип чораан дөрт дугаар хүнде Михаил Секачев чедип кээрге, отрядта оон чаңгыс чер чуртталжы база келгенин өөрү аңаа дыңнаткан. Ыраккы өске чуртка, партизаннар тулчуп турган даглярга өөнүктер ужуражып келгеш, ыглажыдаг, өөрүп-даа турганнар.

Удаваанда Секачев отряд командири Иван Максимович Таранченкога маңнап чеде берген.

— Мээң чаңгыс чер чуртту өөнүүмнү бистиң болүүвүскеге киирип көөр силер бе?—деп, айтырган.

— Болбайн канчаар. Оон боодзары кайы хирел, азы чаңгыс чер чуртту эжиң боорга ынчап тур сен бе?

— Ол дээрге чазыг чок адар, шыырап аңчы кижи болгай, мээң акым Иван-биле кады аңнаар турдулар. Оон боозунуң хараалыгга кирген фриц черле дириг үнмес.

Михаилдиң чугаазы чазыг чок болганын, кончуг часпас адыгжы кижи дээрзин Мартынов дайынчы тулчуушкунпарга хөй удаа коргускеп.

ОЛ БҮГҮНҮҢ шуптузуп чугаалаары берге, а чамдыктарын маңаа донучалап көрээли.

1944 чыл. Күс. Кулдандырган поляк чонга удур фашистерниң үүлгедиглери кедереп турган. Партизаннарның Польшага тулчуп турган каттыжыышкыннары Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Федорович Золотарьның удуртулгазы-биле оларга бичиндаа дыш бербейн, тулчуушкуннарны план ёзугаар чорудуп турган.

Октябрь эгээн. Сооксумаар апарган.

Партизаннар каттыжыышкынынга айыылдыг, дүвүрээзининг байдал тургусчуңуп келген. Дайзынның өлүрүкчү шериглериниң сөөлгү батальоннары олардан ырак эвесте Мишан Оргузунга мөөнетингеп. Камгалал шугумун кылып алган. Гитлержилер партизаннарның баазазынче халдаарынга белеткенип турар.

Ол дүвүрээзининг үеде оларга Охотницы Горный суурдан девиден, бачыдаан ийи поляк чедип келген. Новый Таргтан муң ажыг гитлержилер чедип келгён, олардың кожазында Охотницы Дольнойнун эр кижилерин шуптузуп бөлүп, малывысты булаап, хунаап, бажыңнарывысты үптеп, дээрбеден туруп берген дээрзин дыңнатканнар.

— Бисти камгалап, өлүмден адырып ап көрүңер—дээш, поляк Ян Гушек биле Юзор Следзь командирден дилеп, ыглап. сыктап туруп бергеннер. Иван Золотарь отрядтар командирлерин чыгташ, бүгү байдалды кончуг кичээнгейлиг ооренип көргеннер.

(Уланчылыг).

С. ШОЙГУ.

Дзю-до хүреш Тывага эң-не баштай «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чер дээш ажык маргылдаага киришкен. Оон эң баштайгы секциязын 1977 чылдың күзүнүнде Кызылдың динамочуларының аразынга бо спортка сонуургалдыг тренер Иван Хураган ажыткан. Баштайгы үеде секцияга келир күзелдиглерниң саны эвээш турган. Оон чартык чыл эрткенде ук секцияга сонуургалдыгларның саны 50 кижи ашкап.

Ол-ла үеде чамдык районнарның динамочулары боттарының ажылдан турар черлеринге дзю-до хүрештиң секцияларын ажыдып, ынаар аныяктарны хаара тудуп эгелээн. Ынчангаш 1978 чылда «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги ажык маргылдаазы болган. Ынчан деңзи бүрүзүнге 2—3-ле кижи хүрежип, үк хүрештиң кол аргаларын ыдыг-ла кончуг эки шиңгээдин алган спортчуларның саны ийи-чаңгыс кижи турган. Оон эгелээш-ле динамочулар спортчуң бо хевирин аныяктар ортузунга пропагандалап, секцияларны чер-черлерге ажыктылаан.

Үе эртнен тудум спорттуң бо хевири чүгле динамочуларның аразынга эвес, а харын «Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдеринге база секциялар ажылдап эгелээн. Ынчангаш 1981 чылдан эгелээш дзю-догa республиканың бирги чери дээш ажык маргылдааны база эрттирип эгелээн. Аңаа динамочулар эң бедик шаңналдыг черлерни эзеп турарлар.

Бо удаада «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаага киришкен. Команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаага Кызыл гарнизонунуң спортчулары бедик мергежилдиин, эки белеткелдиин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черже үнген. Ол командадан самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериңе кандидат, аныяк трепер Валерий Баазаң эки белеткээн.

Кызылдың спортчулары — ийиги, а Бии-Хем райондан келген спортчулар — үшкү шаңналдыг черлерни эзээпнер. Болуп эрткен маргылдаага республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң шилиндек командазының кежигүннери хүрешпээнер. Олар февральдың 27—28-те болур республика маргылдаазынга белеткенип тураалар. Ынчангаш деңзи бүрүзүнге аныяк могелер хөйү-биле хүрежип, арга-дуржулгазын, аваангыр-кашпагайын шенешкеннер.

Дзю-до хүрештиң эң чиик деңзизи 60 килограммдан эгелээр. Бо деңзинге бирги черни Каа-Хемден келген Анатолий Кыыраа чаалап алган. Кызылдың спортчулары Александр Идам (65 кг), Хеймер-оол Ондар (71 кг), а шериг кежээниң спортчулары Аслан Тхазаплишев (78 кг), Масхут Сарбашев (86 кг) болган Игорь Сапрыгин (95 кг) чемпион аттарга төлептиг болганнар.

Эң-не солун маргылдаа дзюдога тулган чемпионну илередиринiң ужуражылгалары болган. Хүрештиң дүрүмүн ёзугаар тулган чемпионну илередиринiң маргылдаазынга каш-даа килограмм деңзилиг моге хүрежин болур. Азы тыва хүрештиң дүрүмү-биле кара чаңгыс.

Ынчангаш маргылдааның тулган чемпионун илередир ужуражылгаларның түңнел оюнунда 60 килограмм деңзилиг, самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериңе кандидат Валерий Баазаң биле оон өөренигчизи 78 килограмм деңзилиг Аслан Тхазаплишев ужуражы бергеннер.. Маңаа Валерий Баазаң бедик мергежилдиин көргүзүп, бодундан 18 килограмм аар деңзилиг өөренигчизин сап талазы-биле ойнап алгаш, тулган чемпион атты чаалап алган.

Маргылдааның байырлыг хаашкынының үезинде Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал спортчуларга байыр чедирип, оларның ажыл-ижиниге, спортка улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруун күзеп, шаңналдыг черлерни алган спортчуларга өртектиг белектерни, чемпионнуң лептазын байырлыг байдалга тывыскап.

В. ЧАДАМБА,
ЧУРУКТАРДА: Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал команда талазы-биле бирги черни алган команданың капитаны В. Баазанга шаңналды тыпсып турары; маргылдаа үезинде.

СПОРТ
СПОРТ

ДЗЮ-ДО

Спорттуң бо хевириниг республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде республика найысылалының «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Динамочулар шак мындыг маргылдааны ам дөрт удаа эрттиргеннер.

АРЫГ-СИЛИГ, КӨРҮШТҮГ

— Бо номну номчуп көрүцер, уруглар. Аажок солун пом боор—деп, Татьяна Алексеевна «Аъштыг-чемниг Ташкент хоорай» деп номну тудуп алган, номчукчуларга сүмелээп олур. Школачы уруглар ол номну дораан-на былаажы бердилер.

Татьяна Алексеевна Хуужугурнуң ажыл хүнү ынчаар эгелээр. Ол номчукчуларга номнар дугайында сонуургадыш чугаалаан, азы бирге-ле кижиге сүме каткап, чок-ла болза диспут, лекцияга белеткенип, чүруттунган, бижиттинген олурар. Номчукчу бүрүзүн эвилең-ээлдек хүлээп аап, хереглээн номуп тып алырынга аңаа дузалажып, школачы уругларны библиотекаже үргүлүү хаара туткан турар.

Татьяна Алексеевна Кунгуртугнуң школа библиотеказынга эргелекчилеп ажылдаандан бээр 6 чыл чеде берген. Бо үениң иштинде ол ажылынга кызымаан көрүзүүн, эш-өөрүңге үлегерлиг боол турар. Шынап-ла ыңыг. Оон ажылдап орар черинге кирип кээрге, арыг-силиг, полкаларда номнарны көрүштүг кылдыр делгеп салгаш, библиотеканың иштин каастап каан.

Татьяна Алексеевна —школачы кежээлерниң киржикчиаи болгаш организакчызы. Пионерже чыыштарга киришкеп, номчудга конференцияларын бо-ла эрттиргилээп турар. Оон ангыда ол боду идепкейлиг хөй-ниитичи. Кандыгдаа даалгадан ойталавас, концерттерге болгаш янзы-бүрү шефтээшкиннерге үргүлүү киржип турар.

Бичe сеткилдиг, ажылынга кызымак боорга Т. А. Хуужугурну оон номчукчулары болгаш чаңгыс коллективте кады ажылдап турар эш-өөрү аажок хүндүлээр.

П. БАЗЫРАА.
Кызыл район. башкы.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Шыдыраага Самагалдай суурнуң албан организацияндар, тус-тус коллективтер аразынга команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа болуп эрткеп. Аңаа бирги черни райкүүскомнуң шилиндек командазы чаалап алган. «Күркомсельхозтехника» салбырының шыдыраачылары — ийиги, «Сельхозхимиянын» командазы — үшкү черлерни эзэлээн.

П. АРТАМОНОВ.

ХОККЕЙ

Мячилиг хоккейге район маргылдаазы Шагаан-Арыгга чоокта болуп эрткеп. аңаа ажыл-агыйларның, албан организацияларның черлериниң шилиндек командалары киришкен. Спортчу демиселдиң түнелинде «Ак-Туруг» совхозтуң хоккейжилери бирги черни эзэлээн. Шагаан-Арыгның шилиндек командазы — ийиги, «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының спортчулары үшкү черни эзэлээн.

В. МААЖЫК.

ФЕВРАЛЬ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Хөл кырында соната». Уран-чечен фильм. 10.30 — ССР Эвилелиниң Күрүненiң академиктиг симфониктиг оркестриниң концерти. 11.35 —Медээлер. 11.40 —14.15 — Чаңсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Чаштар бажың чанынга ойнаазы дээш». Документалдыг телефильм. 14.45 — «Москва болгаш москвачылар». 15.15— Концерт. 15.50 — «Мал ажылы —«шалынчы фронт». Самарканд» область мыйыстыг бода малды өстүрүп турарының дугайында. 16.10 —Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 4х10 километрге эстафета. Новвегиядан дамчыдылга. 17.00—17.15 — Чаңсар. 17.15 — «Тоол аалдан келди» «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шиитиирлээр». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эртирер.

КЫЗЫЛДАН
20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН
20.30 —«Тайбыңдан үнелиг чүве чок». Эш Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруунуң дугайында документалдыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Хөглүг оолдар». Аныяктар программазы. 22.30 —Бөгүн делегейде. 22.45—23.15 — Делегейниң улустарының уран чүүлү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы бөш чылдарның тудуу. 13.00 —«Көшке доктаадыр кижилер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.10 — Төөгү 7-ги класс. XVII чүс чылдың орус культуразы 13.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Лёп чечектелип турар черде». 14.10 —Генрик Ибсен 15.00 — Медээлер. 15.10 —17.30 —Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН
17.30—«Эрткен че дугайында шын чугаалар». Уран-чечен телефильм. 18.30 — «Чүе оруктун бирээзи сээнин». 19.00 — «Тываның экранында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чаңсаадар.

МОСКВАДАН
19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран».

КЫЗЫЛДАН
19.45 — «Челээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН
20.15 — Документалдыг телефильм. 20.30—А. Глазунов. Оркестрлиг фортепианога концерт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — ТГ-ниң экранынга бир дугаар. «Чээрби тоскү». (ЧССР).

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Кадык болурун күзеңиңерзе». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — АБВГД-лээр. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — Эки бараанларны хөйнүү. 10.30 «Спортлотонун» 9-ку тиражы. 10.35 — «Номчулга дээрбээ. 11.20—Москва Кремлиниң комендатуразының үлегерлиг көргүзүт оркестри ойнаар. 11.45—ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездиниге уткуштур. Белоруссияның профвилелдер чөвүлелиниң экономиктиг болгаш социал комплекстиг планнарының ажылынын дугайында. 12.15— Футболга ССРЭ кубогу дээш. «Шахтёр» (Донецк) —«Динамо» (Москва). 2-ги ужуразылга. Сочиден дамчыдылга. 13.00 — «Кижи. Чер Октавгай». 13.45 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Хараженнер. 20 км. 14.15—Көрүү делегейде. 14.30 — «Бээзинг-даа бол, эдептиг». 15.30 —«Аскыр дагаанын чүвүрүү чүге кыскал?», «Пети болгаш оон Феликс деп өөнүү». Мультфильм. 15.45—Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.30—«Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 17.45—17.30—Чаңсар. 17.30—«Телекөрүкчүлерге 9-ку студия харылаан тур». 18.30—«Знатоктар истелгени чорудуп тур». 16-гы херек—«Кат-чимис дугайында». Уран-чечен телефильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Андрониковтуң сөзү». «Тагильдиң тывыжы». Телефильм. 22.40—23.35—Даштыкы эстраданың аялгалары. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүүнүң демделгелери». 15.05 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Трамплинден • халыш. Норвегиядан дамчыдылга 15.25 —«Кинопанорама». 17.00 —Уругларның «Киипас ун канчки» музыка коллективиниң концерти. 17.40 —Р. Шуман. «Карнавал». Чаңгыс көрүзүглүг балет. 18.15 —Эстрада музыказының концерти. 18.45 — Делегей байзалыгның төнчулалы. 19.00 —«Музыкалыг киоск». 19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45 —Эрмитаж. 17-ги фильм. XVIII чүс чылдың бирги чартыында Франциянын уран чүүлү. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.50 — «Че-ве, кырган-ачалар!» Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ
ЗИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—«Сула шимчээшкинче чыскаадыңар!» 8.50 — «Будильник». 9.20— «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен.». 10.20—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.35— «Кодээден дамчыдылга». 12.35 — Спорт программазы: Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 50 км. Норвегиядан дамчыдылга; Тепниске делегей маргылдаазы. «Наймрал» деп универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 13.45— «Музыкалыг киоск». 14.15—В. Гусев.— «Иван Рыбаков». Фильм-шин. 15.50— «Шелкунчик». Мультфильм. 16.15—«Кино аян-чоруктар клуву». 17.15 —17.30— Чаңсар. 17.30—«Хөлденчиг үннерниң романызы». Фильм-концерт. 18.45— Футбол допчулалы. 19.15—«Делегей панорамазы». 19.45— К. Гольдониниң төрүттүнген хүнүнден бээр 275 чыл болуруңга. «Трактир эзэзи». Телешин. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Хлеб дугайында документалдыг фильмнер. 21.45—23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» —ЦСКА. 2-ги, 3-кү үелер. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Тоол аалдан келди». «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 15.50—Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга ырлар. 16.00— Улуг Октябрьның 65 чылынга. Бистиң допчу намдарывыс. 8-ки фильм.— «1924 чыл». 16.55— «Бо кайгамчыктыг делегей». школачыларга литературлуг викторина. 2-ги үндүрүлге 17.55— Бистиң корреспондентилеринис чугаалап турлар. Допчулал. 18.55— «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң романын ёзугаар. 19.30— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Илбилиг экран». 19.45—«Эрмитаж. XVIII чүс чылдың ийиги чартыында Франциянын уран чүүлү». 18-ки фильм. 20.15—Дош орукка мотоцикл чарыжынга ССРЭ чемпионады. Түңнел. Сут полозунга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев)—ЦСК ВМФ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10—«Хундуску поезд». Уран-чечен телефильм.

(Солуннуң даразында номери февраль 26-да үнер).

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичe быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк углаңыышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13 градус соор. Автоорукгарга көстүрү эки.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкының хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус соор.

Кино

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боолаар эрге» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чажыттыг ойнаарак» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрлер!» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакциянын адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 ТЕЛЕФОНнары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, партийжи амыдыраа болгаш совет гургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ чыл ачы-дылы килдизиниң 2-21-47, үлетшүр килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-31-75, 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 77.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00072

Бүгү чурттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 47 11845 | 1982 чылдың февраль 26, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГҮТКҮҮР!

ПОЛИТИНФОРМАТОР

Политиктиг агитацияның бүгү активчилери ышкаш, политинформаторлар күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннеринге, чоннуң чурттап турар черииң аайы-биле СЭКП-ниң иштики, даштыкы политиказын тайылбырлап, делегейде, чуртта, республикада, районда болуушкуннарны тодаргай чугаалап берип турар. Оларның ажыл-чорудулгазын совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн бедидеринге, социалистиг чарышты калбартырынга, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге дузалаар. Ол ышкаш ажылчы чоннарны совет патриотизмге болгаш социалистиг интернационализмге, коммунистиг мөзүү-шынарга кижизидеринге улуг салдарны чедирип турар.

Политиктиг аас агитациязының ролюн бедидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседир дээш, партия комитеттери лекторларның, илеткелчилерниң информаторларның, агитаторларның ажылының хевирлерин болгаш аргаметодтарын сайзыраңгайжыдар хемчеглерни алган, ол багай эвес түннелдерни берген. Ылаңгыя политинформаторларның ажыл-чорудулгазы сөөлгү чылдарда идепкейжээн. Бистиң республиканың партия организацияларының чанында тургускан политинформаторлар бөлүктеринде үш муң ажыг кижи бар. Чурттуң политиктиг, экономиктиг, культура амыдыралының, мөзүү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын, делегей байдалын, коммунистиг моральдың принциптерин болгаш нормаларын тайылбырлап шыдаар теория талазы-биле белеткелдиг, дуржулгалыг политинформаторларны ында киирген. Оларны билининиң, мергежилиниң аайы-биле чурттуң политиктиг амыдыралының, партияның экономиктиг политиказының, культура айтырыгларының болгаш делегей байдалын тайылбырлаар кылдыр дөрт бөлүкке үскен. Политинформаторларны шак ынчаар специализастааны бодунуң темазынга хамаарышкан литератураны хандыр өөренириинге, беседаларга шынарлыг белеткенириинге, болуушкуннарны шын, ханы аналиэтеп, тайылбырлаарынга дузалап турар.

Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның, Хову-Аксының партия комитеттери политинформаторларны шыи шилип алырынче, өөредилгезинче, даанган ажыл-херээнге оларның харыысалгазын бедидеринче чогуур кичээнгейни салып турар болу берген. Бо черлерниң күш-ажылчы коллективтеринде, организацияларында политинформацияның болур хүнүн, эртер шагын доктааткан.

«Тыва кобальт» комбинаттың автоматика болгаш хыналда төп лабораториязында партия организациязы (секретарь Г. М. Башкатова) политинформацияны неделя санында эрттирип турар. Политинформаторларны парткомнуң чанында идеология активиниң школазында хаара туткан. Мында политинформатор Х. С. Ракитина чүгле дыңнадыглар, болуушкуннар чугаалаары-биле кызыгаарлаттынмайн, планныг онаалдалар күүселдезиниң талазы-биле экономиктиг анализти кылып, кандыг курлавырлар, аргалар барын чугаалап берип, ону канчап ажыглаарының оруктарын айтып турар. Партийжи даалганы шак мынчаар ак-сеткилдиг күүседип турар активтер ында эвээш эвес. Ооң ачызында лаборатория коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алган, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседип келген.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир политинформаторларның ажылында четпестер ам-даа бар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң болгаш идеология ажылын улам сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынга хамаарышкан партия Төп Комитединиң сөөлгү доктаалдарының негелделерин чамдык партия комитеттери чедир күүсетпейн турар. Ылаңгыя политинформаторларны шын шилип алыр талазы-биле ажыл четпес. Ооң уламындан теоретиктиг билии кошкак, политиктиг аас агитациязын чорударының методиказын билбес, мергежили кошкак кижилер таварышкылаар. Чамдык күш-ажылчы коллективтерде, организацияларда политинформацияның болур хүнүн, эртер шагын доктаадып албаан. Ынчангаш политинформациялар ында-хаая, шынар чок эртип турар. Социологтар чурттуң янзы-бүрү девискээрлериниң шинчилел ажылдарын чоруткаш, политинформаторларның чүгле 60 ажыг хуузу оларны өөредири-биле организастаан семинарларга олуржуп турарын илереткен. Бо бистиң республикага база хамаарыжыр. Ынчангаш СЭКП райкомнары, партком нар политинформаторларның билиин, мергежилин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салыр ужурлуг.

СЭКП Төп Комитеди ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол чугула партийжи документиниң утказын, ында салдынган сорулгаларны кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар ажылды партия организациялары чорудар хүлээлгелиг, орта политинформаторлар биче эвес рольду ойнаар.

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери апрель 17-де ленинчи коммунистиг субботник эрттирер деп эгелекчи саналды үндүрген.

Совет кижилериң күш-ажылчы кайгамчыктыг чаңчылдарының аразында онза черии ленинчи коммунистиг субботниктер эвлеп турар. Олар заводтар, тудуглар, колхозтар, совхозтар, эртем-шинчилел институттар коллективтериниң бетк чылга бараан болдурар курлавырларының көрүлдези апаран. Оларны боттандырып турарының ачызында улуг онаалдаларны күүседиринге эргежок чугула дүргедээшкин чедип алдынар.

В. И. Ленин субботниктиң аажок улуг төөгүлүг үжүдузалыын айтып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хөгжүдеринге, күш-ажылчы чаа сагылга-чурумче шилчириинге, ажыл-агыйның болгаш амыдыралдың социалистиг негелделериниң чогаадылгазынга олар ажылчыннарның медерелдиг болгаш эки турачы эгелээшкиннерин көргүзүп турарын онзалап демдеглеп чораан.

Улуг эгелээшкин ам миллион-миллион кижилерни бодунче хандыкпыдып, партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын шиитпирлээриче оларны сорук киирип турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы бедик көргүзүүлер-биле демдеглээринге белеткенмишаан, кайгамчыктыг хүнүү төлептиг уткуур дээш улам-на дээштиг социалистиг чарыш чурттуң чер болганында калбарып турар.

Ооң чугула үе-чадазы часкы күш-ажылчы эвлеш — субботниктиң шалыпчы эвлчээ болу бээр. Москваның мурнакчы бүдүрүлгелеринге февраль 24-те болган митингилернің болгаш ажылчыннар хуралдарының киржикчилери ол дугайын чугаалаан. Найысылалдың ажыл-ишчилери ленинчи коммунистиг субботниктиң база катап инициаторлары болу берген.

Улуг эгелээшкиннің төрүттүнген чери—Москва —Сортировочнаяның локомотив депозу. Электровоз машинизи А. Абрамов эштеринге мынча деп чугаалаан:

—Депонуң коллективи коммунистиг субботниктерниң эстафетазын салгалдан салгалче дамчыдып берип турар. Апрель 17-ниң бүгү хүнүнүң дургузунда камнаттынган электроэнергияга болгаш материалдарга ажылдаам, ол хүн ажылдап алган бүгү акша-шалыңымны беш чылдың фондузунче шилчидер бодалдыг мен. Шалыпчы эвлчегге күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче коллективти машинист кыйгырган.

Митингиге чүве чугаалаанар апрель 17-де 11 локомотивти, көдүрүкчү бир краныы септээрин, 170 чүүл болгаш 72 пассажир составын чорударын хүлээнген.

Субботник хүнүнде деподан эстафета поездизин чорудар.

Лихачев аттыг автозаводтуң ажыл-ишчилери субботниктиң күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүү-биле демдеглээрии шиитпирлээн.

600 автомобиль, хөй санныг четчелекчи кезектер апрель 17-де завод конвейериндеи үнер. Хөй пургулайы бээр чылдың күш-ажылчы эвлчээнче хуусаа бетинде кирер ол чүк машиналары бүдүрүлгелерге, тудугларга, шөлдерге болгаш фермаларга барып ажылдаар. ЗИЛ-дин бажың соодукчуларының марказы эки билдингир. Массалыг хереглелдиң барааннарын бүдүрии ковүдедир дугайында партияның айтыышкынын удуртулга болдурган, зилчилер коммунистиг субботник хүнүнде тергиин эки шынарлыг түс-түс соодукчуларны белеткээр.

Найысылалдың эң парын хөй-нинти объектилерин тудуп турар «Мосстрой-16» трестиң коллективи субботник хүнүнде шалыпчы ёзу-биле ажылдаарын хүлээнген. Найысылалдың янзы-бүрү районнарында түс-түс тулуг шөлдерииче апрель 17-де барык бүгү тудугжулар үнүптер.

«Сокол» дээр даарапылга каттыжыышкынының, хөвеңсаазын пестер кылыр «Трехгорная мануфактура» комбинаттың ажыл-ишчилери апрель 17-де — күш-ажылчы байырлалдың хүнүнде эң хөй продукциялы кылып үндүрерии хүлээнген.

Найысылалдың өске-даа мурпакчы чамдык бүдүрүлгелериие база митингилер болган.

(СЭТА-ның корр.).
Москва.

ДЕТКИП ТУР БИС

Пролетариаттың улуг баштыңчызы, Совет күрүнеиің үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүн калбак-делгем Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнге күш-ажылчы байырлал-биле демдеглеп келген. Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери, мооң мурнундагы чылдарда ышкаш, коммунистиг күш-ажылдың байырлалы —«кызыл субботаны» бо чылдың апрель 17-де эрттирер деп эгелээшкинни идип үндүргеннер. Мурнакчыларның эгелээшкиннин бистиң республиканың ажыл-ишчи коллективтери изии-биле деткивишаан, аңаа турасиаатканан митингилерии чер-черде эрттирип турар.

Дүүн, февраль 25-те, арынарында өөрүшкү чайынаан ажылчыннар найысылалдың ыт комбинадының кызыл-булуңунга, күш-ажылчы эвлчегиің кыска чапсарында чыглып келирге, коммунистиг субботникке тураскаатканан митингини эът комбинадының директору Б. Конуспаев ажытган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка киришпишаан, бо чылдың баштайгы айының планныг даалгаларын ажыл-херекке боттандырар дээш түс-түс бригадаларның, цехтериің киирип келген үлүүн база юбилейлиг чылдың планыи чедиишкиниг боттандырарыбиле коллективтиң мурнунда салдының турар сорулгаларны чыылганнарга таныштырган. комбинаттың ажыл-ишчилери апрель 17-де болу субботникке бир демниг киришкеш, коммунистиг күш-ажылдың үлегерии көргүзериие бүзүредиин ол чугаалаан.

Бүдүрүлгеиің шалыпчызы, ажылчын Матрёна Кедрова, колбаса цехиның начальниги Валентина Петухова болгаш оон-даа өскелер митингиге сөс алган, «кызыл суббота» хүнүнге тус-тус туруштарын эвлепкеш, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан, эвлчег үлүүнүң даалгазын ажыр күүседип, күш-ажылдың байырлалынга чаңгыс кижи дег киржиринче комбинаттың ажыл-ишчилерии кыйгырганнар.

Комбинаттың коллективи коммунистиг субботникке бир демниг киришпишаан, түс-түс ажылчын туруштарынга 80 кижи ажылдаап 10 тонна эът ти, 2 тонна колбаса кылгыларын бүдүрер. Күш-ажылчы байырлал хүнүнде киргеи акша-херектеи 500 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерлер.

Коммунистиг субботникти апрель 17-де эрттирер деп Москваның, Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин деткээн митинг-хуралдар Кызылдың үлетпүр садыынга, Тываның электри четкилеринге, Каа-Хем хөмүрдаш разрезинге болгаш оон-даа өске коллективтерге эрткилээн.

М. ОНДАР.

Делегейге кады ажылдажылга болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш туржуп турар австрали организацияның чагаазынга

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХАРЫЫЗЫ

Хүндүлүг өөңүктер!

Меңээ болгаш АКШ-тың президентиэи Рейганга чоруткан чагаанарны номчудум. Боо-чепсектерни эңдере бүдүрерии үргүлчүлеп турарыбиле, термоядролуг дайынның кыжаныышкынының күштелгени-биле холбаштыр дүвүрээшкинни болгаш сагыш човаашкыны силерниң илергейлээниилер меңээ чоок болгаш билдингир.

Термоядролуг дайынны кыпсыры дээрге бүгү кижи төрелгетенге халаптыг кыжаныышкынның кем-херек үүдегии болур иик деп Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне удуртулгазы, бүгү совет улус санап турар. Ол дугайын бис чаңгыс эвес удаа медеглеп келгеп бис.

Силерниң салгай айтырыгларынар-биле холбаштыр дараазында чүүлдерни чугаалаар бодаан иик мен:

1. Ядролуг чепсекти мурнай кажан-даа ажыглавас хүлээлгени бадытказыри дилээн-дир силер. Ядролуг чепсекти будүрериидеи, садып алырындан ойталаан болгаш бодунуң девискээринде ындыг чепсек чок күрүнелерге удур ядролуг чепсекти кажан-даа ажыглавазын Совет Эвилелиниң мелеглээнинче силериің кичээнгейницрии угландырыш тур мен. Ядролуг чепсээ чок чурттарның кайызынга-даа керээ ёзугаар чогуур магадылалдарны бистер бээрииге белеп бис, шак ындыг хүлээлгелерии бодунга алырынче ядролуг чепсектиг өске бүгү күрүнелерни кыйгырып турар бис. Ядролуг чепсекти кымдаа, кажан-даа мурнай ажыглавазын чедип алыр дугайында чугула болгаш чогумчалыг саналды КНО-нуң Кол Ассамблеязының 36-гы сессиязында чогум-на Совет Эвилели киирген болгай. Аңаа үндезилээш хүлээп алдынган декларацияга шиитпирлии-биле мынчаар чарлаан: ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас күрүнелер кижи төрелгетен е удур эң-не аар кем-бурууллуг үүлгедигии кылганы ол болур. Бүгү делегейниң улустарының изиг күзел-соруунга дүүшкен ол шиитпирии үүлеи АКШ болгаш оон шериг-политиктиг чоок эвилелчилери деткивээн.

2. Ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүрерии кызырар дугайында боттуг дугуржулганы ат салышкынын КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинии дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чедир азы оон үеииде чедип алырынче кыйгырыгны силерниң чагаларда айыткан болдуу. Ындыг хемчеглерни алырының далаштын билии турар бис, ынчангаш аңаа холбашкан дугуржулганы чедип алырынга идиини бээр дээш, бистеи хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

Европада ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээнии дугайында Женевада советамерик чугаалажыышкынарга чогумчалыг түүнелди дүрген чедип алырын бо талазы-биле бирги эвлчегниң соруулгазы кылдыр санап турар бис. Европа дип Австралиядан муң-муң километр ырак туруп турар-даа болза, бо сорулга бүгүдеге хамаарыжыр ужур-дузалыг деп санап турар бис, чүге дээрге Европага эгелеп болгу дег ядролуг дайын бүгү делегейниң кылдыр чайлаш чок киптитга бээр иик.

Стратегтиг ядролуг чепсегленииишкиннерии кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкынарны катап эгелээрии дүргедилии база эргежок чүгула деп санап турар мен. Ол чугаалажыышкынарны кайы-даа үеде катап эгелээрииге Совет Эвилели белеп, ынчалзажок бүгү кижи төрелгетеии дүвүредип турар бо темага хамаарышкан чугаалажыышкынарны америк тала төөнү чоокка үргүлчү соңгаарладып турар-дыр. Химиктиг чепсекти хоруур дугайында советамерик чугаалажыышкынарны америк тала боду үскен болгай, ынчаарга ол чугаалажыышкынарны катап эгелээри база эң-не чугула ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Индий океанның районунга шериг талазы-биле ажылчорудулганы кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкынарны кайы-даа үеде үргүлчүлээриие Совет Эвилели база белеп, ынчаарга ол дугайында 1979 чылда Венага бедик деңнелге чедип алдынган дугуржулга турбуже, ол чугаалажыышкынарны база-ла америк тала үскен болгаш катап эгелевейн турар. Ындыг хевирлиг хемчеглерни Оожум океанче неитередиринге кандыг-даа моонгактар бодувуста чок. Улуг күрүнелериин шериг флоттары боттарының эриктериинден оранчок ырак далай девискээрлериидеи үр үеде чоруп турарын таарымчалыг кылдыр кажан-даа санаваан болгаш санавайн-даа турар бис. Ол айтырыгны шиитпирлээриинге база белеп бис, ынчалзажок деи эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң негелделерии ёзугаар ону шиитпирлээр апаар.

3. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерии соксадырының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны тургузуп турар-дыр силер. Агаарга, суг адаанга, космоска ядролуг чепсектиң шенелделерии барык 20 чыдарның дургузуида — чогуур нерээ күштүг болган үеден бээр Совет Эвилелиниң кылбайн турарын сагындырар ужурлуг мен. Ядролуг күрүнелерден чүгле Кыдат биле Франция ол керээге ат салбаанар, ынчаарга ядролуг шенелделерии агаарга чорударын Кыдат үргүлчүлеп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерии чер адаанга чорударын кыыгаарлаар дугайында 1974 чылдың кежээнии кайы-даа үеде күштүг болдуруп бадылаарынга база белеп бис. Ынчалзажок ону күштүг болдурарын америк тала саададып турар. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерии чүгле бүрүн соксадыр дугайында эвес, харын-даа ол чепсекти будүрериин соксадыр дугайында, ооң курлавырларын кызырар дугайында, а ооң соонда бүрүн узуткаар дугайында дугуржуп алырынга Совет Эвилели белеп.

4. Чепсегленииишкинии дүжүрер дугайында өске таланың бүгү саналдарын саат чокка чугаалажыш көөрүнге белеп бис. Өске таланың туруштарын болгаш саналдарын кичээнгейлиг өөрүнге көрүп турарывысты, оларны дораан-на кажан-даа буруу шаппайн турарывысты силерге бүзүредир бодай-дыр мен. Оларны үнелеп көөрде чүгле чаңгыс хемчээшкинии —дайыны болдурбазының болгаш тайбыны быжыглаарының соруулгазынга кайы хире ажыктыын, деп эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принципиинге кайы хире дүжүп турарын барымдаалап турар бис.

Капитализм делегейи-биле шериг-стратегтиг дең байдалды социализм чурттары чедип алган. Ол ден байдал агрессчи күштериин хөделиишкиннерии шегледир фактор болуп турар. Ол дең байдалды чайгылдырар дээш кордаашкынар буурап дүжер. Боо-чепсектериин эң-не куду деннелдериге шериг күүнүүн дең болуруи — ядролуг чепсегленииишкинии бүгү улустарының эрге-ажыынга дүүшкер дүжүреринии чогумчалыг аргазы кылдыр санап турар бис. Ядролуг боо-чепсектеии дыка кызырарын боттандырарынга белеп бис. Ынчалзажок бо талазы-биле деп байдалды канчаар-даа үүзэри таарымчалыг байдалды айыылдыг кылдыр үрээни болуп, тайбыны камгалаарын, кыжаныышкынга таварыштырар иик.

Силериің чагаанарда айыткан бодалдарны барымдаалап көрбүшаан, даваазында чүүлдү онзалап демдеглээр бодай-дыр мен: сарыылдыг угаан тиилээр болгаш ядролуг халаа болдунмас дээрииге бүзүредип барымдаалап турар бис. Чүгле чаңгыс таланың күжениишкиннери-биле ону чедип алыры болдунмас, ынчангаш бүгү чурттарның болгаш делегейниң улустарының иленкейлиг хөделиишкиннери негеттиичии турар.

Тайбың дээш шимчээшкинии талалакчылары Австралияда улам-на көвүдеп турарын билир мен, чепсегленииишкинии дүжүрер болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаар дээш оларның буянныг ажыл-чорудулгазынга чедиишкинии ол шимчээшкинииің бүгү киржикчилериие күзеп тур мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

ЯДРОЛУГ БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИН СОКСАДЫР

Тайбың дээш шимчээшкинниң австрали киржикчилериниң чагаазы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганга ажык чагааны «Нэшнл таймс» деп австрали солунда парлаан. Ядролуг дайын айылының өзүл турарынга дүвүрээшкинии улустар аразынга кады ажылдажылга болгаш боо-чепсектерни дүжүрери дээш туржуп турар австрали организация ында идереткен болгаш ядролуг боо-чепсектерии эңдере бүдүрерии соксадырынче кыйгырган.

Чагаада бижии турары болза:

Боо-чепсектерни дүжүрериниң талазы-биле чогумчалыг чугаалажыышкынарны чорударының болгаш боттуг дугуржулганы чедип алырында идиини бээр дээш, бистен хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

Европада ортумак ыракшылдың ядролуг чепсээнии дугайында Женевада советамерик чугаалажыышкынарга чогумчалыг түүнелди дүргеп чедип алырын бо талазы-биле бирги эвлчегниң соруулгазы кылдыр санап турар бис. Европа дип Австралиядан муң-муң километр ырак туруп турар-даа болза, бо сорулга бүгүдеге хамаарыжыр ужур-дузалыг деп санап турар бис, чүге дээрге Европага эгелеп болгу дег ядролуг дайын бүгү делегейниң кылдыр чайлаш чок киптитга бээр иик.

Стратегтиг ядролуг чепсегленииишкиннерии кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкынарны катап эгелээрии дүргедилии база эргежок чүгула деп санап турар мен. Ол чугаалажыышкынарны кайы-даа үеде катап эгелээрииге Совет Эвилели белеп, ынчалзажок бүгү кижи төрелгетеии дүвүредип турар бо темага хамаарышкан чугаалажыышкынарны америк тала төөнү чоокка үргүлчү соңгаарладып турар-дыр. Химиктиг чепсекти хоруур дугайында советамерик чугаалажыышкынарны америк тала боду үскен болгай, ынчаарга ол чугаалажыышкынарны катап эгелээри база эң-не чугула ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Индий океанның районунга шериг талазы-биле ажылчорудулганы кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкынарны кайы-даа үеде үргүлчүлээриие Совет Эвилели база белеп, ынчаарга ол дугайында 1979 чылда Венага бедик деңнелге чедип алдынган дугуржулга турбуже, ол чугаалажыышкынарны база-ла америк тала үскен болгаш катап эгелевейн турар. Ындыг хевирлиг хемчеглерни Оожум океанче неитередиринге кандыг-даа моонгактар бодувуста чок. Улуг күрүнелериин шериг флоттары боттарының эриктериинден оранчок ырак далай девискээрлериидеи үр үеде чоруп турарын таарымчалыг кылдыр кажан-даа санаваан болгаш санавайн-даа турар бис. Ол айтырыгны шиитпирлээриинге база белеп бис, ынчалзажок деи эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң негелделерии ёзугаар ону шиитпирлээр апаар.

3. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерии соксадырының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны тургузуп турар-дыр силер. Агаарга, суг адаанга, космоска ядролуг чепсектиң шенелделерии барык 20 чыдарның дургузуида — чогуур нерээ күштүг болган үеден бээр Совет Эвилелиниң кылбайн турарын сагындырар ужурлуг мен. Ядролуг күрүнелерден чүгле Кыдат биле Франция ол керээге ат салбаанар, ынчаарга ядролуг шенелделерии агаарга чорударын Кыдат үргүлчүлеп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерии чер адаанга чорударын кыыгаарлаар дугайында 1974 чылдың кежээнии кайы-даа үеде күштүг болдуруп бадылаарынга база белеп бис. Ынчалзажок ону күштүг болдурарын америк тала саададып турар. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерии чүгле бүрүн соксадыр дугайында эвес, харын-даа ол чепсекти будүрериин соксадыр дугайында, ооң курлавырларын кызырар дугайында, а ооң соонда бүрүн узуткаар дугайында дугуржуп алырынга Совет Эвилели белеп.

4. Чепсегленииишкинии дүжүрер дугайында өске таланың бүгү саналдарын саат чокка чугаалажыш көөрүнге белеп бис. Өске таланың туруштарын болгаш саналдарын кичээнгейлиг өөрүнге көрүп турарывысты, оларны дораан-на кажан-даа буруу шаппайн турарывысты силерге бүзүредир бодай-дыр мен. Оларны үнелеп көөрде чүгле чаңгыс хемчээшкинии —дайыны болдурбазының болгаш тайбыны быжыглаарының соруулгазынга кайы хире ажыктыын, деп эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принципиинге кайы хире дүжүп турарын барымдаалап турар бис.

Капитализм делегейи-биле шериг-стратегтиг дең байдалды социализм чурттары чедип алган. Ол ден байдал агрессчи күштериин хөделиишкиннерии шегледир фактор болуп турар. Ол дең байдалды чайгылдырар дээш кордаашкынар буурап дүжер. Боо-чепсектериин эң-не куду деннелдериге шериг күүнүүн дең болуруи — ядролуг чепсегленииишкинии бүгү улустарының эрге-ажыынга дүүшкер дүжүреринии чогумчалыг аргазы кылдыр санап турар бис. Ядролуг боо-чепсектеии дыка кызырарын боттандырарынга белеп бис. Ынчалзажок бо талазы-биле деп байдалды канчаар-даа үүзэри таарымчалыг байдалды айыылдыг кылдыр үрээни болуп, тайбыны камгалаарын, кыжаныышкынга таварыштырар иик.

Силериің чагаанарда айыткан бодалдарны барымдаалап көрбүшаан, даваазында чүүлдү онзалап демдеглээр бодай-дыр мен: сарыылдыг угаан тиилээр болгаш ядролуг халаа болдунмас дээрииге бүзүредип барымдаалап турар бис. Чүгле чаңгыс таланың күжениишкиннери-биле ону чедип алыры болдунмас, ынчангаш бүгү чурттарның болгаш делегейниң улустарының иленкейлиг хөделиишкиннерии негеттиичии турар.

Тайбың дээш шимчээшкинии талалакчылары Австралияда улам-на көвүдеп турарын билир мен, чепсегленииишкинии дүжүрер болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаар дээш оларның буянныг ажыл-чорудулгазынга чедиишкинии ол шимчээшкинииің бүгү киржикчилериие күзеп тур мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

ОЛЧЕ УГЛАНГАН

«Торгалыг» совхозтуң малчыннары оң бирги беш чылдың ийигизиниң кыштаглаашкынын үреттүңнедиг, организастыг эрттиреринче бүгү күштү мөөнүзэн.

Ажыл-агыйның төрүүр 14550 баш хою 36 кезек черде кыштап турар. Бригадаларда, хойжу коданнарда мал оолдаашкыны кидин түлүк. Бо хүнперии көргүзүүбиле алыр болза, ажыл-агыйда байдал шиитпир-биле багай эвес, төрүттүнген чаш төл эки камгалаттынып турар.

Совхозтуң Чоза хойжу бригадазының төрүүр 4171 баш хою 17 коданда. Бо хүннерге чедир ында 2032 ажыг хой төрээн, ынча хураган онча-менди. Бригаданың хойжузу, район Совединиң депутады Д. Монгуштуң коданында 202 баш хой оолдапкан, «дужүт» чидириг чок алдынып турар. Ол-ла бригаданың хойжулары К. Ортуи-оол, В. Бичээкей, К. Балдан оларның бо хүннерде көргүзүглери эки.

Кадый-Бажы хойжу бригаданың (бригадири Т. Лопсан) ажылы бо хүннерде хайныышкынныг. Бригаданың төрүүр 5108 баш хоюнуң 2232-зи оолдапкан. Түс-түс хойжуларның бо хүннерде көргүзүглери база багай эвес.

Ажыл-агыйларның хойжуиии бригадаларында кыштаглаашкынның байдалы мындыг. Чугула кампания доостурунга чедир үе үзүп. Ынчангаш шылгалданы чедиишкиниг эрттирери кызымак ажылдан хамаарыжыр дээрзин малчыннар шупту коичуг эки билирлер, бүгү күш олче угланган.

Н. ДАМДЫН.

«Тувашвейбыт» будурулге каттыжыышкынының Кызылда даараныла фабриказында М. Е. Потылицынаның удуртканы комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы эрткен чылдың планныг онаалдазын хуусаазындан эрте күүсеткеш, бо хүннерде чартык чылдың үлүүн доозарынче чоокшулаанаар.

Аныяктар В. Ажы-оол, Г. Куулар, Г. Берестова, дагдыныкчы Р. Кара-Донгак олар ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарыштың мурнукуодуруун ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) дагдыныкчы Р. Кара-Донгак аныяк даараныкчы Г. Куулар-биле сүмележип турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МЕРГЕЖИЛ БЕДИДИЛГЕЗИ

«Хемчик» совхозта 70 ажыг суттагчы бар. Олар айда ийи удаа өөренип турарлар. Хову ажылының бо чугула ишчилериин башкызы — совхозтуң кол агроному К. К. Хомушку. Чоокта чаа беш кижиге— бирги, он үш кижиге — ийиги, 27 суттагчыга үшкү класстың суттагчызы деп аттарны тывыскан.

А. ЕВРОП.

Национально-краеведческий отдел

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл ооның дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы парлалгага үвгеи. Совет кижилер хаңы сонуургал-биле доктаалды өөренип, ооң-биле таныжып турар.

Ажыл-чынарның болгаш тараачынарның делегейде эң баштайгы чаңгыс аай хөй националдыг эвилел күрүнезиниң —ССРЭ-ниң тургустунганының төөгүлүг ужур-дузазын ол документтиде хаңызы-биле бүгү талалыг айыткан, чаа ниитилелди тургузарынга Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чедиишкиннерин, күш-ажыл кижизинге бараан болган социализмниң улуг чаалап алышкынарын тодаргай көргүскен, а олдуышкаш алдарлыг болуушкунга белеткел-биле холбашкан тодаргай программаны айыткан.

ССР Эвилелиниң тургустунганы—Улуг Октябрьның уламчылаашкыны, бистиң партиябыстың эң улуг ачы-хавыяазы, пацконнал политиканың ленинчи идеяларының, ленинчи принциптериниң дириг боттанышкыны-дыр. «Нацияларның аки тура эвилелин, бир нацияны өске нацианы күчүлээрин болдурбас ыңдыг эвилелди, бүрүн идегежилгеге, акы-дуңма чаңгыс эптиң тодаргай медерелинге, эки туранып, бүрүн чаңшээрежилгезинге үндезилеттинген ыңдыг эвилелди күзеп турар бис» деп, В. И. Ленин чугаалаан.

Ыңдыг эвилел 1922 чылдың декабрьда тургустунган болгаш алдан чылдарның дургузунда бистиң чуртувустуң улустарының революстуг чаартыкчы ажыл-чорудулгазының үлегери болуп, ооң түңнели сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болуп турар. Кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээ — совет улус тургустунган. Бөгүн Совет Эвилели коммунизмни дем-биле тургузуп турар дең эргелиг республикаларның найыралдыг өг-бүлези болуп, бүгү делегейниң мурнунга көстүп турар деп, доктаалда демдеглээн. Бистиң ниитилеливетиң социал-экономиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви кан дег быжыг. Төрээн Коммунистиг партиязын, ленинчи улуг херектиң бүзүредиг уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ооң Төп Комитедин долгандыр совет улустуң сырый каттыжыышкыны бузулбас мөңге быжыг.

Алды он чылдар — төөгүге узун эвес хуусаа-дыр. Нацияларның болгаш бичe улустарының бүгү талалыг хөгжүлдеинге кайы хире хөй түүлдериниң кылдыныпнаан бистиң чуртувустуң эртикен орууниче эргилдир көрүп боданмышаан, бистериниң кижи бүрүзү көрүп турар. Экономиканың шапкын өзүлдези, амгы үениң үлетшүрү, көдээ ажыл-агый, эртем, культураның ёзулуг чечектелиишкини — бо бүгү түүлдер бөгүн совет республикаларның кайызында-даа бар. Ынчаарга ол түүлдер кататтатпынмас овур-хевирлиг, боттарының национал бүдүш-хевирлериг болуп турар.

Чаңгыс аай эвилелге сырый каттыжыышкын Советтер чуртуның улустарының күштерин көвүдедип, социал-экономиктиг хөгжүлдеин дүргедедип турарын олар боттарының дружулгазындан бүзүрел көрген. Ол чорук индустриализацияның, көдээ ажыл-агыйның коллективизацияның, культура революциязының чылдарында бүрүнү-биле илергейлеттинген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында акыдуңма улустар Төрээн чуртун дем-биле камгалааннар. Дайынга үрелген ажыл-агыйны олар ооң сооңда база дем-биле катап тургускан. Партияның херээ дээш дем каттыштырган демиселге күш-ажыл кижилериниң улуг акы-дуңма чорууу, чаңгыс аай ог-бүленiң сагыш-сеткили, улустарының бузулбас ленинчи найыралы түңнел кылдыр тургустунган.

СЭКП-ниң XXVI съездизи социал-экономиктиг дешилгеңниң чаа делгем аргаларын ССР Эвилелиниң, эвилелдешкен бүгү республикаларның мурнуунга ажыктан. Бистиң акыдуңма найыралывыстың материалдыг үндезини — улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи улам ыңай сайзыраар. Республика бүрүзүнүң материалдыг болгаш угаанбодал күчүзүн улам-на улгаттырарын, ооң-биле чергелештир бүгү чурттуң чогумчалыг хөгжүлдеинге ону бүрүн ажыглаарын он бирги бен чылдың чылдарында болгаш 1990 чылга чедир үеде партияның утланышкыны айтып турар. Совет ниитилелдиң дешилгезиниң, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бижыглаарының, ажылчы чоннарның чаагай чорууның өзүлдезиниң эргежок чүгула негелдеи шак ында деп партия санап турар.

Бистиң чуртувуста күш-ажыл кижилери — бодунуң күрүнезиниң ёзулуг ээлери-дир. Бүгү совет улус ССРЭ-ниң чаа Конституциязының чогаадыкчызы болган. Нациядарның дең эргелиин чүгле ёзу-хевир барымдаалап чарлап турар буржуаз демократиядан ылгаддыг кылдыр социалистиг демократия ажылчы чоннарның социал болгаш национал эрге-ажыктарын база эргелерин идегелдир камгалап турар. Күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга калбаа-биле киржириниң боттуг арга-ларын бистиң чуртувуста кижи бүрүзүнге хандырып берген.

ССРЭ-ниң 60 чылын совет кижилер шалынчы күш-ажыл-биле уткуп турар. Алдарлыг байырлады төлептиг уткуур, 1982 чылдың планын, он бирги бен чылдың опаалдаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш чарыштыг калбарткан Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен бүгү республикаларның мурнакчы коллективтериниң инициативазын СЭКП ТК чүүлдүг дең санап көрген.

Партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агый органнары боттарының ажыл-чорудулгазын масаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиин улам-на бедидериниң, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга айыткан соруулгаларны амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынче угландырар ужуруут. Экономиканы интенсификастаарының айтырыгларынче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, алыс бедик түңнелдерни чедип алырынче кол киҥээнгейни угландырар херек. ССРЭ-ниң юбилейинге белеткел ажылчы чоннарның идей-политиктиг, патриоттуг болгаш интернационалдыг кижизидилгезин улам-на экижиндеринге идигни база бэзр ужурлуг.

ССРЭ-ниң тургустунганы болгаш чедиишкиниг хөгжүлдеан делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар дең, доктаалда демдеглээн. Социализмниң бүдүжүнге дүүшкен күрүнелер аразында харылзаалар социалистиг дем каттыжылгазында эң-не долузу-биле боттанган.

Тайбың дээш, улустарының хамаарышнас чорууу, хосталгазы болгаш вас-кежии дээш демиселчилериниң мурнуу одуруунда бистиң Төрээн чуртувус чоруп турар. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак политиказы улуг ат-алдарны чедип алган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүргени, эш Л. И. Брежневтиң чаа инициативалары-биле немээин 80 чылдарның Тайбың программазы дайын кыжанышкынын кошкадырының, чавырлышкынны ханыладырының, янзы-бүрү тургузуглуг күрүнелериниң калбак кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң боттуг, чогумчалыг арга-ларын айтып турар.

ССР Эвилели бодунуң алдарлыг 60 чылын күштериниң чечектелиишкини-биле уткуп турар. Төрээн чурттуң чаагай чорууунга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээш күш-ажылга чедиишкиннерни көвүдедиринге совет кижилер бүрүн шиитпирлиг.

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

Лекция пропагандазы

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ШЫНАРЖЕ

Кызыл районнуң «Билиг» ниитилел организациязы отчёттуг үениң дургузунда ээлээн ажылдарны кылып чоруткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ооң соонда партия Төп Комитединиң үндүртен шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннери, партияның болгаш чазактың кол-кол документилери-биле чоннуң таныштырып, лекция пропагандазында ак сеткилдиг ажылдап турар идепкейжилер районда кайы хөй. Ындыларга Д. С. Очур, С. С. Самбала («Тере-Хөл» совхоз), Х. Ч. Кара-оол, П. О. Хертек, В. О. Оюн («Тиилелге» совхоз), З. Л. Маадырова, В. Х. Сагды, С. Ч. Доржу («Кара-Хаак» совхоз), А. Б. Шанчаа, Р. А. Бады-Назын (Баян-Кол ортумак школа), Л. Г. Бочкарева, В. С. Ойдуп, А. В. Чучун (Каа-Хем суур) болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Бо бүгүнү чоокта чаа болуп эртнеи «Билиг» ниитилел организациязының район конференциязынга ниитилелдиң баштаар черииниң даргазы В. Ш. Сат элеткелиирге чугаалаан.

Районнуң ажыл-ишчилериниң он бирги бен чылдың бирги чылының планныг опаалдаларын боттандырар талазы-биле чедиишкиниг ажылдаан: эзэлээ 100,1 дукту 100,8, дагаа чуургазын 122,6 хуу кылдыр сатканнар. Мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг опаалдаларын «Тере-Хөл», «Шамбалыг», «Сукпак» совхозтар болгаш Кызылдың күш фабриказы хуусаазында ажыр күүседип, бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол ышкаш районнуң хереглекчилер ниитилели, районнуң холушкак садыы, септелге-тудуг участогу, мяш ажыл-агый черн 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен.

Улус ажыл-агыйының күрүне мурнунга планныг опаалдаларын база культура, чырыдыышкын, чоннуң хандырылга айтырыгларын шиитпирлээринге районнуң «Билиг» ниитилел организациязының лекторларының киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес. Сөөлгү үеде лекторларның номчуп турар лекцияларының шынары бедээн, ында бедеткенириниң методтары янзы-бүрү апарган, а дыңнакчыларның ниити билии чылдан чылче өзүп турэр.

«Билиг» ниитилелиниң организациязында бактаап турар районнуң харылзаа белдиринде Л. Бочкарева, «Шамбалыг», «Тиилелге», «Тере-Хөл» совхозтарда К. Хертек, П. Хертек, Д. Очур олар дарганаан эге организациялар-ның ажылы сөөлгү үеде экижээн. Пропагандаңың лекция, беседа, информация-биле холбашкан янзы-бүрү хевирлерин ажыл-агыйның, бүдүрүлгенiң, уруглар албан черлерiнiң мурунда салдынган соруулгалары-биле дүүшүрүп турар.

«Билиг» ниитилелиниң район организациязының баштаар чери лекторларың билиг-мергежилин бедидеринче киҥээнгейни кошкатпайн, оларны район, республика болгаш бүгү-эвилел масштабтыг семинарларже чорудуп турар. Чижээ, 1980-1981 чылдарда лекторлар И. Алексеева, С. Доржу, В. Сагды, А. Чүчун болгаш өскелер-даа бүгү-эвилел семинарларынга чораан. Олар сортан келгеш лекторларга практиктиг дузаны көргүзүп, дузалажып, чоңга солуп лекцияларны номчуп турар.

Школа бүрүзүнде ада-иелер университеттерин тургускан. Кок-Тейниң ортумак, Элегес-Аксының сес чыл школаларында «Элээдилер болгаш хоойлу» деп университеттерниң ажылы чүгээр. Каа-Хем суурда «Кадыкпыл» киполекторий ажылын план ёзугаар чорудуп, бодунуң дружулгазын өскелерге неп-тередип турар.

«Билиг» ниитилел организациязының ажылында четпестерни чок деп болбас. Чамдык лекцияларның шынары куду, хоойлу-дүрүм темазынга лекция эвээш номчуттунун турарындан, корум-чүрүм үрээшкинiниң саны кыскылбайн турар. Хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, машысталчак амыдыралдыг, ара-дарыже сундулуглар-биле ажыл чогуур деңнелге ам-даа четпес.

Баян-Кол ортумак школаның директору Р. Бады-Назын, «Кара-Хаак» совхозтан В. Сагды болгаш өске-даа санал берген эштер үстүнде четпестерге доктаап, оларны чайладырының хемчеглерин алырын болгаш боттарының ажылының дружулгазындан ажыктыг, дээштиг, чаа түүлдерни чугаалап, лектор киҥи ныл-домаанның культуразынче сагыш салырын сүмелээн.

Идепкейлиг лекторларга хүндүлүг бижиктер, ертектиг белектер тывыскан.

Д. ЧЫМБА.
Кызыл район.

Бора Эртинеевич Сарыглар эрткен чыдыы бедик көргүзүглүг дооскан. Ол Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозта чолаачы, хөй чылдарда төрээн черинде мурнакчы бөөп ажылдап турар. Сарыглар Эртинеевич бо хүннерде мал ажылының эргежок чүгула түүктерин шалынчы сеертүп чоруп турар.

Бора Эртинеевич угундан эки ажылдыг кижилериҥ санында: ооң ачазы ол ажыл-агыйның мурнакчы малчынарының бирээзи чораан, акылары, дуңмалары база эки ажылдыг ажыл-ишчилер.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Бора Сарыглар.

О. Охемчиктиң фотозу.

ОГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Районнуң күрстрахование инспекциязы эрткен чылдың планың бүгү хевирлерге 108,3 хуу күүсеткен.

Күстрахованиениң чонга көргүзүп турар ачы-дузазы калбарган, ону ажылдап турарларның саны база көвүдээн. Ону дараазында сантүңге көргүзүп болур. Эки тура страхованиениң бүгү хевирлериниге районда 3228 кижи камгалалдыг, ооң иштинде амы-боттуң холушкак болгаш уруглар страхованиеинге — 2112, транспорт, оран-бажың, ооң иштиниң эт-херекселдериниң камгалалынга 458 кижи көрээлиг. 658 кижи оваа-ондактап камгаладыг. Ынчангаш чурттакчы чоннуң 65 хуузу страхованиениң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Эрткен 1981 чылда районнуң күрстрахование инспекциязы страхованиениң бүгү хевирлериниге 182824 рубльзи хамаатыларга төлээн.

Үстүнде ажылды чорударынга улуг-хуузун киирiштирип турар агентилер мыңда хөй. Оларга Л. Дыртый-оол, Ч. Сапаа болгаш ооң-даа өскелер хамаарыр. Страхованиение албаныңнып ачы-дузазын чурттакчы чонга чедирер, тайылбырлаар талазы-биле олар хөй ажылды чорудуп келгенiер. Өг-бүле бүрүзү страхованиениң кандыг-ла-бир хевирин ажыглаан турарын чедип алыры-биле тайылбыр ажылынче коллектив улуг киҥээнгейни угландырган.

Б. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

ОЛЧА-ОМАКТЫГ

«Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги бен чылдың баштайгы чылының планныг опаалдаларын, социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш шудургу ажылдаанындан 1981 чылдың планы 119,4 хуу күүсеттингеи. Иланда көрдүнгенинден ажыр 68 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүргеи. Саарылга планын 123,5 хуу боттандырган, 50 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Өлүк планы 135,5 хуу күүсеттинип, ооң иштинде 34527 диин болгаш өске-даа аңнарның үнелиг кештерин аңныыр-тывыжының ажылдакчылары күрүнеге дужааган.

Өлүк планың күүседиринге Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның девискээринге эки туранын 400 аңчылары-биле катай «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының штаттыг 27 аңчызы аң-меҥниг тайгаларга аңнап тургаш, олча-омактыг кээп турганы-биле күрүне планы ажыр күүсеттингеи.

Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының белеткекчилериниң сыын мыйызының белеткелиин эки организастыг чоруткаш, 118 кг сыын мыйызын кадарып белеткээн, бо талазы-биле планың база ажыр күүсеткеи. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының Николай Николаевич Баскаков баштаан бригадазы Монгун-Тайганың Хиндиктиг-Холден 4680 килограмм балыкты тутчаш посаавдарга дүзээш. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның садыг четкилериниге дужаазанының түңнелинде балык белеткээр планны база ажыр боттандырган.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый черииниң девискээринден чеп-шээрел ёзугаар аң эъдин белеткээрин эки организастаан, 4 тонна эзэлээ белеткеп, планны ажыр күүсеткеи. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының ыяш белеткекчилериниң бригадазын Сарыг-оол Сарыгларович Чамыяң билдилиг удуртуп турар. Ырак тайгада ыяш белеткеп турар ажылчынар шудургу ажылдап келгеш, алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 394 кубометр ыяшты белеткээн. Ыяш белеткекчилериниң бригадазында 8 ажылчын бар. Оларам мартың үлүүнде ажылдап турардар. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының штаттыг аңчылары Хан-Дээр тайгазынга аңнаан, тыңкан олчазын дужаап турар. Штаттыг аңчылардың аразында лучшылыг санында кирген. Олышкаш хоочун аңчы Даваа Ооржактың удуртқан бригадазы 2000 рубльдиң өлүүн киирип, чарыштың мурнакчылары болган.

Чарыштың түңнелдерин квартал санында-ла үндүрүп, мурнакчыларны плереднип, оларны шаҥнап-мактап турары планныг даалгаларны чедиишкиниг боттандырарынче угландырар. Эрткен чылды эки дооскаш, он бирги бен чылдың ийиги чылының планныг опаалдаларын ССРЭ-ниң 60 чылының ооңда чедиишкиниг күүседип дээш коллектив бедиткен хүлээлгени алган.

Чыл планың хуусаазындан эрте, декабрь 25-те, бүрүн күүседирин хүлээлгезинде айыткаш, планда көрдүнгенинден ажыр 82 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүрерин хүлээлгезинде олар айыткан. Продукцияның бот-үнезин планда көрдүнгенинден 0,1 хуу чиигедир. Бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап тургаш, ажылдың ажыктыг чорууп бедиткеи 2000 рубльдиң арыг орулгазын киирип алыр. Социалистиг чарышка Тес-Хем аңныыр-тывыш ажыл-агыйын кыйтырган. «Хемчикчилер» ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турар.

А. ДОҢГАК.
Чөөн-Хемчик район.

ШЫНАРЫ ЭКИ БЕ?

Чагааның изи-биле

«Шынар айтырыын бис кончуг делгеми-биле көрүп турар бис. Ол ажыл-агый чорудулгазының бүгү-ле талаларын хаара тудуп турар. Бедик шынар дээрге-ле—ажылчын күштү болгаш материалдыг курлавырларны камнап алыры, экспортче үндүрер аргаларны көвүдедири, а ядактың сөөлүнде ниитилелдиң хереглеэн эки болган долдур хандырары бо-лууры» — деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге чугаалаан. Шынап-ла, бо сөстерден алгаш көөрге, бүдүрген продукцияның шынары дээш бүдүрүлгелериниң харыысалгазы улуг, хереглекчилериниң талазындан негелде-даа шынгыы дээрэи билдингнир-дир. Кызылдың хлеб, алгы заводтарының, Кызылдың даараныла фабриказының, «Тувашвейбыт», «Тувааобувьбыт» каттыжышкыннарының бүдүрүлгелериниң кылыгларының шынары, чоннуң негелдезинге чамдыкта дүүшпейн баар таварылгалар дугайында чагаалар бистиң бижиктилеривистеп кээп турар.

Кызылдың чурттакчызы Минчимаа Соянның чагазында Кызылдың даараныла фабриказының, хуула чатылар ёзугаар хеп даараар «Чечек» ательеңиң даараан хептеринге хамаарыштыр шүгумчүлеп бижээн. Кызылдың даараныла фабриказының даарааны платьелер колдуула чаңгыс аай размерниң, казаталгазы сагышка четпес азы мырынай-ла артык, харап эвес казаталгалар ыскыттап кааи болгулаар. Сатинден, бийтан кылган платьелериниң хөрээ алгыт, хөйлеңиниң мурнында, артында чыырыглыг, моюндурүүнда, чеңнинде ыскыттыг, узун курдуг. Платьелериниң, халаттарының хөй кезиниин размери 50-ден өрү.

«Чечек» ательеге тыва тон даараттым, бир дугаар хемчээринге элеткеттим, тоннуң колдуун тарладып каан, мастер-быжыкчы эдип каар болган. Айыткан үезинде ийи дугаарында келиримге, амда эде кылбаан ол-ла хевээр. Оон аңгыда өөк дижиниң аразын чыпшыр даараан база таарышпас өске черде илген болган дээн.

Чаа модельдерни шилип чорууу

Кызылдың даараныла фабриказы даараар хептериниң модельдерин канчаар шилип ап, чоннуң хереглелин канчаар барымдаалап, өөренип турарыл деп айтырыглар тургустунун келирлиг.

Бо айтырыгларга харыыны тывары-биле Кызылдың даараныла фабриказының сегтелге ажылдарының бот-үнези чиигээн.

Шак ындыг машина парыгын эки дерээн ажыл-агыйларга Белоруссияның дыка хөй ажыл-агыйларынга кылырын планнаан.

Е. ГАЛКИН.
СЭТА-ның корр.

Хыналдадан

— Фабрикаңын даараан хептеринин шынарынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер? Садын алыкчылар албазынадан фабриканың кылыгларының базаларга, магазиннерге үр чыткылаар таварылгалар турган бе? —деп, госторг инспекция эргелериниң улуг инспектору Г. П. Горбуновадан айтырдывыс.

— Уруглarга болгаш хөрээжен улуска халаттарның, платьелериниң модельдерин «Востоксибирьшвейпром» (Красноярскиде) каттыжышкынының дамчыштыр ап турар бис. Иркутскиниң, Новосибирскиниң, Москваның, Кемеровоның модельдер бажыннарының кылган модельдерин болдуунда ажылап келген бис. Чаа модельдер, даараан эгелээр кылдыр шилип алырда чүрүмү мыядыг. Хептиң үлегерлерин ыяк кылдыр даараан белеткээн, чылдың-на сентябрь, октябрь айларда ярмарка-садыгны организастаар. Аңаа модельдерни янзы-бүрү өңнүг пестерден, даараң, белеткээн делген көргүзүп болур. Республсоюз, «Росторгодеждa» базазарының райсмешторгтуң. Кызыл үлетшүр садыгның, «Сайн» универмагтың, «Детский мирниң» төлээлекчилерин чалаар. Ынчан садыг черлери боттарының таарыштаны модельдерни садыл алгаш, чагыг киирер. Ол чагыгда кайы модельди канчыг пестеп, база размерлер айыбиле чежеин даараанны кварталдарга хуваап каан болур. Чагырларны колдууда күүседип турар бис. Поставщиктерниң талазындан пес-талавыны чедир бербейн баар азы таварышпас өңнүүн бээрн фабриканы бергедаашкынге таварыштырып турар.

Чаа модельдерни шилип чорууу

Кызылдың даараныла фабриказы даараар хептериниң модельдерин канчаар шилип ап, чоннуң хереглелин канчаар барымдаалап, өөренип турарыл деп айтырыглар тургустунун келирлиг.

Бо айтырыгларга харыыны тывары-биле Кызылдың даараныла фабриказының сегтелге ажылдарының бот-үнези чиигээн.

Шак ындыг машина парыгын эки дерээн ажыл-агыйларга Белоруссияның дыка хөй ажыл-агыйларынга кылырын планнаан.

Е. ГАЛКИН.
СЭТА-ның корр.

Чечек» ательеде

Чоннуң чаагай чорууу, культураазы чылдың-на бедиш олурары-биле киҥи бүрүзүү чараштыр, силиди кеттинер, идик-хептиң амгы үедеги аян-шинчаазиндеи чыдыш калбазын бодаар болгай. Хүүда чагыглар ёзугаар хеп даараар «Чечек» ательеиниң директору И. С. Макарова-биле ужурашкаш, **чагыкчыларның хомудалдарын хандырар база ону эвээжедир дээш кандыг хемчеглер алдыпын турарын** сонуургадывыс.

— Чагыкчы бүрүзүнүң чагыын ооң сонуургалын ёзугаар даараар болгаш, бистиң бижыкчыларывыстан, даараныкчыларывыстан негелде улуг. Улуг-ла үрей кылыышкынар азы чагыгны ээзи азбайн баар таварылгалар барык чок болгаи. Чагыг белеп болу бээрге, ээзи хепти хемчээп, кедиш көргеш, кандыг-бир чүвеге биҥии-де таарзынмас болза, ооң дилээн дораан-на күүседир, эде кылып бээри бистиң ательеде чанчыл болган.

Чагыкчылар ательеге келгеш, чаа аян-шинчиин киирер азы модель-биле даараан бээрни бо-да дилээр боорлур. Бис чоннуң негелдезин, чагыын хандырар дээш хемчегларни ап турар бис. Кадрларның мергежилин бедидерн чүгула, Казанга үчилиште дооскан ийи бижыкчының хүлээн алдывыс, бир бижыкчы билиг бедидер курстарга өөренгеш келген. Бижыкчылар ортуузунга техөөредилгенин «Тувашвейбыттың» модельер-конструктору Е. Р. Коэит чорудуп турар.

Хепти аян-шинчи киирер чаа кылыгларны: регланчен, сыгыглардыг чен, тофре-моюндурук, шарфик-тофре (моюндурук), хөөлеп даараарын бижыкчылар-даа, даараныкчылар-даа шиҥээдип ап турар.

Н. ООРЖАК.

Кижилериҥ хереглелин хандырары дээрге — чоннуң чаагай чорууп улам бедидери дээш Коммунистиг партияның салган соруулгаларын боттандырарынга идиг болуруур. Бүдүрген продукция садыл алыкчыларга таарышкап, оларның хереглелинге дүүшкен болза, бүдүрүлгениң ажылынга чон эки үнелелди бевгени ол.

Кызылдың даараныла фабриказы-даа, «Чечек» ательеда садыл алыкчыларның, чагыкчыларның хереглелин хандырар — продукцияны шынарын экижидер дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар-дыр. Ынчалза-даа доктаамал бедик шынарлыг продукцияны бүдүрери дээш ам-даа хөй ажылдаары негеттинер дээрэин үстүнде киирген-нивис хыналдалар материалдары көргүзүп турар-дыр.

САГЫШ ЧОВАНГЫР ХОЛДАРНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Техникага хумагалыг чорук Белоруссияның Ленин аттыг колхозунга дыка улуг ажыкты берип турар. Хумагалыг чоруктуң ачызында машиналар ховуларга болгаш фермаларга долу күжү-биле ажылдап турардар. Ооң түңнелинде дүжүттүг хөйнү эп, мал ажылы хөгжүп турар. Ынчангаш, ниитизи-биле чылда беш миллион рубль орулганы ап турар.

— Машиналар парыгын улгаттырып тура, бистер инженер албакыи бижыглаарынга аңша-хереңги харамаанмайн турар бис —деп, колхоз даргазы Я. Ольферович чугаалаан, ажыл-агыйның 800 муң рубль-биле кылып алган машина парыгын көөрүнче чалады.

Долгандыр херимпээш, бетоннаң каан шөлде трактор-ларны, комбайннарны, хөрээн болбаазырадыр болгаш тарылга машиналарын тургускулаан. Олар ховуларже үнеринге белеп. Ам рейсче бар-бас автомобильдер чылыг гаражтарда. Херим иштинде ийи каът мастерская бар, ооң дериг-херекселдери заводтан-даа дудавас. техниктиг хандырылга иеги, машиналарны чуур болгаш хуваар чер, диспетчерская ында бар.

Боттарының күш-ажылчы орууп механизаторлар эгелээн инженерлер болгаш техниктер ам ажыл-агыйның садыыларын удуртуп турарлар. Техника-биле холбашкан мергежилдиг кижилер бо колхозта сураггаан ында школачы чылдарындан эгелеп машиналарга өөредип, ында хандыкшыдын турар. Машина парыгынга чаа ажылдап келгеннерге дагдыныкчыларын дораан бижыглаар, олар боттарының билиин, мергежилин аныяктарга дамчыдып, техникага хумагалыг болурунга чанчыктырып турар.

— Механизаторлар дугайында доктаамал сагыш салып турар бис —деп, колхоз даргазы үламчылады. — Машина парыгын тударда-ла аңаа ажылдаар кижилерге таарымчалыг байдаллар дугайында база бодаан бис. Ында столовая, пыштаныр өөрт, бассейниниг фин чүпар-бажың бар. Механизаторларны чурттаага шөлү-биле хандырар дугайында айтырыг база шиитпирлеттингеи. Ынчангаш, аңаа хоорайжыгшче шылчин бар чыдар колхоз төвүнге бажыны дораан бээр.

Сагыш човангыр чорук халас барбайн турар. Механизаторлар техникага дыка камныг апарган. Трактор бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүү беш чылда үш катап өскен. машиналарны эдилээринiң хуусаазы немешкеи. Кывар-чаар материалдарның камналгазы кызыгаар, механизастаттынган болгаш септелге ажылдарының бот-үнези чиигээн.

Шак ындыг машина парыгын эки дерээн ажыл-агыйларга Белоруссияның дыка хөй ажыл-агыйларынга кылырын планнаан.

Е. ГАЛКИН.
СЭТА-ның корр.

АНЫЯКТАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Малдың чаа төлүн азырап өстүрериниге, кыштаглаашкынын хүр эртериниге комсомолчулар болгаш аныяктар улуг үлүүн киирип турар. Ылаңгыя 1981 чылдың түңнелиниле № 3 хойжу бригаданың комсомолчу сакманчызы Сергей Намдал малдың чаа төлүнүң бажың менди дорукгурар дээш бедиткеи социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеи. 100 хураганы азырап дорукгурар турган, ол 180 хураганы дорукгурган. Шалынчы ишчи малчын эдег

ТУСКАЙЛАТТЫНГАН БРИГАДА

Он бирги беш чылда Тыва АССР кодээ ажыл-агыйның, млаңгыя мал ажылының продукциязын элээн улгаттырар. Мал ажылының — республиканың кодээ ажыл-агыйының ол кол адырының —продукциязын бүдүрерин ковүдедири мал чемнериниң чедиңгепезинден болгаш шынарының чавызындан чер албайн турар дээрзин демдеглээр апаар. Мал ажылдарын экижидерде салдынган сорулгаларны боттандырар төлээде. мал чеминиң бүдүрүшкүнүн үндезини-биле өскертир, ону тускайлаттынган адыр хевирлиг тургузар херек.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң соонда совхозтарга мал чемнерин бүдүрери ортумаа-биле 12,9 хуу, бир башка опааштыр чем чарыгдалы 4,9 хуу өскен. Республиканың 56 совхозтары мал чемнериниң бүдүргелзин тускай адыр кылдыр эде организастаан, ол адырны удуртур тускай кижилерни тургускан. Оларга тарылга болгаш сиген шөлдерин, техниканы болгаш кижи күжүн быжыглаан, ниитиниң болгаш ажылчыннарның малынга четчир чемнерни белеткээринге планнарын бергеп.

Мал чеминиң бүдүрүлгезин экижидерине бир чүгүла чүүл болза, мал чеми белеткээринге тускайлаттынган бригадаларын тургусканы болур. Ындыг бригадалар республикага алдан чылдарда организастаттынган. 1980 чылда оларның саны 60 четпен, оларга 120 мун гектар мал чеми культуралар, 80 мун гектар анаа сиген шөлүг тургап. Бригада бүдүзүнде ортумаа-биле чээрби механизатор бар.

Мал чеминиң белеткелинде күш-ажылды организастаарын экижидерине Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз элээн чедиишкинниг болган. Тараа үрезинин өстүрер үтланыышкынның ол ажыл-агый сүткүр-эътжир малдарны өстүрүп турар. Ында тарылга шөлүг 10153, анаа сиген шөлүг 773, одар-белчиир 11452 гектар. Тарылга шөлүңүн 55,2 хуузу тараа, 24,2 хуузу мал чеми, 16,3 хуузу чайын андырган чер. Мыйыстыг бода мал ортумаа-биле 1767 баш, оон иштинде инек 612 баш, хой 5513 баш.

Чер ажылында ийи бүдүрүлге бригадазы, бир ногаа звенозу ажылдап турар. Бригадалар тараа өстүрер, оларның бирээзи-ле 21 механизатордуг. Бригадаларда 7 К-700, он чеди ДТ-75 трактор, чээрби алды СКД-5 комбайн болгаш өске-даа кодээ ажылагый техниказы бар.

Мал чемнерин 1964 чылда тургустунган тускайлаттынган бригада бүдүрүп турар. Ында 3500 гектар тарылга шөлүг, 773 гектар сиген шөлүг быжыглаттынган. 1980 чылда чангыс чылдыг сиген 1638 гектар, оон 902 гектарын сигенге, 736 гектарын сенаж болгаш сиген далганы кылырынга ажыглаар. Хөй чылдыг сиген 120 гектар, оон 90 гектарын сигенге, 30 гектарын одарга ажыглаан. Силос культуралары 940 гектар, оон 365 гектары — кукуруза. Бригадада дугуйлуг 16 трактор, сиген кезер 8 машина, 5 пресс-подборщик, сараат салыр ийи херексел, 8 силос комбайны, ийи АВМ-0,4, андазын, сеялка болгаш өске-даа техника бар.

Бригадага бүдүрер мал чемнериниң хемчээли, хуусаазы баш бурунгаар бердинген, күш-ажыл болгаш материалдыг чарыгдалдар, ажыл төлевири база тодаратгынган — бот-орулга-чарылгалыг колдектиң. Бригадада анаа болгаш тараан сигеппер, силос болгаш витаминниг сиген далганы бүдүрер звенолар бар.

Часкы хову ажылының үезинде бригаданың механизаторларындан тарылга комплекстери тургустунар. Суттатчылар звенозу база-ла бригада кежигүннеринден тургустунар. Мал чеминиң үезинде ажаалда-транспорт комплекстери организастаттынар. Шөлдериниң хемчээли, механизаторларның саны болгаш техника-биле хандырылгазы бригаданың шуушгурулга-болдук аргазы-биле ажылдаарын хандырып турар. Техниктиг болгаш өске-даа дузалал хандырылганы төнчүткен звенолар хандырар. Бригада кежигүннери кыжын мал чемпери соөртүр болгаш өске-даа ажылдарга киржир.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң мал чеми белеткээринге тускайлаттынган бригадазының ажылының ажыктыын онгу беш чылдың түңнелдеринден көрүп болур.

Совхозта бүгү кодээ ажылагый культураларының дүжүдү республиканың өске совхозтарыныңдан ортумаа-биле: тарааның 132,3 хуу, сигенге ажыглаар чангыс чылдыг сигеннериң 50,5 хуу, хөй чылдыг сигеннериң 55 хуу, кукурузаның 49,3 хуу, өске силос культураларының 60 хуу, анаа сигенниң 138,9 хуу бедик болган. Бир центнер мал чеминиң бот-үнеэн болгаш күш-ажыл чарыгдалы республиканыңдан оранчок эвээш. Бир баш малга опааштыр мал чеминиң бүдүрүлгези беш чылда ортумаа-биле 18,7 центнер чемгерилге единицазы болган. Бо керүүг республиканың совхозтарында 11,6 центнер. Бир центнер чемгерилге единицазының ботүнеэн республикага 10,26 рубль турда, бо совхозта 4,58 рубль болган.

В. А. ИЛИВЕРОВ,
СибсельхозНИПТУ Төвүүн Тываның эртем-бүдүрүлге лабораториязының сектор эргелекчизи.
(«Земля Сибирская, Дальневосточная» журналдан).

СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН, БЫЖЫГ ТУРА-СОРУК

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның дашткы херектер министрлериниң ужуражыышкыннары Индий-Кыдат чурттарның политиктиг амыдыралынга шуут чаңчыл апарган. Ынчалза-даа ол ужуражыышкынының туе бүрүзү кезээде киезэнгейин хаара тудуп турар, чүге дээрге улустарның ниити дайзынга удур дем катказ хөй чылдардагы демиселиндеп тургустунган акы-дүңмалышкы эвилелин аайлаштыр башкарарынга чаа базым-биле демдеглеттинип турар. Делегейниң амгы үеде оожургал чок бо кавы девискээринге тайбыңны күзеп турар үш улустуң чаагай тура-соруу ужуражыышкын бүрүзүнге чаа күш-биле демдеглеттинер.

Дашткы херектериң үш министриниң Вьетньянга бо чылдың февраль 17 болгаш 18 хүнүнде эрткен ээлчеглиг — бешки —ужуражыышкыны база шак ындыг болган. Олар Индий-Кыдатта байдалдың таарымчалыг хөгжүдезиниң база демдеглеп. Кампучияда байдалдың чайгылыш чок чугумчуп, ВСР-ниң, ЛУДР-ниң болгаш Кампучия Улус Республиканың аразында кады ажылдажылганын онза харылзааларының быжыгтыр тураын айтыкканнар. АКШ-тың империалистиг болуктери-биле болгаш реакцылыг өске-даа бодуитер-биле эвилелдежин алгап, Кампучияда болуушкуннар чорудулгазын бүдүлүрарын. Вьетнамны болгаш Лаостуң бүгү хемчег-биле кошкадырын кызыдып турар Пекинниң калчаалыг оралдажыышкынарының буурап дүшкенниң дугайын ол хереглеп турар. Ужуражыышкынның хүн чүрүмүнүң чүгула чүүлү Индий-Кыдат күрүнелериниң дээди дениелге конференциязын бо чылын чыылдырарынга бөлүктеп болган. Мында конференцияны вьетнам болгаш лаос улустарның америк агрессорларны болгаш олардың өмөзүржикчилерин тинлээнинин соонда, Пекинниң чалчаларын Кампучиядан үндүр облатканының соонда бир дугаарында эрттирери ол. Чүгле дем катказ революцеч демиселиниң төөгүзү-биле эвес, харын хамаарышпас чоруун намгаларының, экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң ниити эрге-ажыктары-биле холбаалыг үш улустуң акы-дүңмалышкы дашкы эвилелин быжыглаарынга ук конференция онза чүгула үе-чада болуру чиглиг чок.

Индий-Кыдат чурттарының үштүң эвилелиниң быжыышкыны-биле тергелеттир дашткы херектер министрлери Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттар боттарының бүгү делегейге тайбыдан чарылбас холбаалыы билдингир.

Индий-Кыдаттың улустарынга удур Пекинниң хоралакчы дайынын буруу шапшыпаан, ВСР, ЛУДР болгаш Кампучия Улус Республика тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дугайында ийи талалыг керээлерге ат салыр болгаш маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажышкынар аргазы-биле шинтпирлээр деп саналды КУР-ның чазаанга база дагыы киирген. Вьетнам-кыдат кызыгаарга чепсентиг хөделиишкиннерна бүрүн сонсадыр болгаш вьетнамкыдат чугаалажышкынарны дагыы эгелээр дугайында тодаргай эгелекчи саналдарны Вьетнам Социалистиг Республика чоокта үндүргени билдингир болгай.

Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыныы, найырадыы болгаш кады ажылдажылганы аснаы болдурар сорулга-биле ол кавыныы чурттарның аразында чугаалажышкыныче углаышкын деизкээрнин харектериге дашкаартан холгаарлаашкынын түңнелинде мооңдактарга таваржып турар. Индий-Кыдат чурттары АСЕАН күрүнелери-биле чугаалажылга дээш өскерлиш чок туржуп турар. Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелеринің бо ийи белүүнүң харылзажылгаларын организастаарын олар бо удаада база саналдаан.

Вьентьянга ужуражыышкын Индий-Кыдат улустарының сырый каттыжышкынының, оларның чаагай тура-соруктуун болгаш Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чорукту чок кылырынче шынчы түткүлдүүн, ол чорук тайбың болгаш чавырылдырышкын дээш делегейниң бүгү улустарының демиселиниге салыышкын киирип турарын база дагыы көргүскен.

А. МИНЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

ССРЭ-ниң УАЧД юбилейжи чылда

Чурттуң кол делгелгезиниң чаа көргүүглери совет улустуң тургузуушкунуунуң хемчээлдерин, чогаадыкчы эресмаадырлыг күш-ажылын ССР Эвилелиниң тургустугганының 60 чыл болган оюнуң чылында көргүзериниге тураскаатгынган. Оларның онзагай болуп турар талаларының дугайын февраль 24-те ССРЭ-ниң УАЧД-ге болган парлалга конференциязында журналистерге чугаалап берген.

ССРЭ-ниң бүгү нациларының болгаш биче улустарының материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан, биетиң совет амыдыралывыетың хевирэ илередин көргүзер чүе муң экспонаттар УАЧД-82-ниң сезен павильоннарына делгеттинер. Делгиирлерге акы-дүңма республикаларның чечектелиишкинге, улус ажылагыйының бүгү ёдырларына мурнакчы дуржулга, эртеминиң болгаш культураның чедиишкиннери, ниитилел харылзааларының хөгжүдезиинде чаа үүлдер чырыттынар. ССРЭ-ниң XXVI съездизиниң айткан шинтпирлерин амыдырапга боттандырар талазы-биле совет улустуң коммунистиг чогаадыкчы ажылыжының бүгү хевирлерин хөйхой факт-барымдаалар-биле илереттинер. Төрээн чуртувустуң СЭКП-ниң, ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан ондур улуг интернационалчы өг-бүле улустары алдарлыг 60 чылче уткуй бар чоруур. Юбилейлиг чылдың «Чаңгыс аай өг-бүледе» деп ээ улуг делгелгези биетиң кайгамчык чаагай беш чылдарывыетың ниити-эвилел программазынга эвилелдешкен республика бүрүзүнүң салыышкынын, оларның хогжүдезин көргүзер. Ол делгелге 16 мун дөрбелчин метр шөлдү ээлээр. Улуг-улуг девискээр комплекстерин, тудуп тургусканы, БАМ-ның, Саяи-Шушенск ГЭС-тиң тудуглары, Барыын Сибирының нефть курлавырларын шингээткени. РСФСР-ниң Кара эвес хөрөңнүг зоназының чартылгазы— ол дээрге ССР Эвилелиниң экономиктиг күчү-күжүнүң быжыгыышкынының улуг үе-чадалары болур деп үвенн делгелгениң материалдары чугаалап турар. Россияның, Украинаның болгаш Узбекистанның металлургтарының, Армения биле Казахстанның химиктериниң, Азербайджанның болгаш Туркменияның нефтижилериниң, Казахстан биле Россияның тараажыдарының, Ортаакы Азия республикаларының база Азербайджанның ховенчилериниң үре-түңнелдиг чарыжының дугайын көрүкчүлер тодаргай чижектерге коор.

ССРЭ-ниң УАЧД-ге эвилелдешкен республикаларның хүннери эртер. Оларның мурнакчы төлөөлери— ажылчынар, колхозчулар, эртемденнер, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары партия болгаш совет ажылдакчылар делгелгениң залчылары болуурлар.

Чаа делгелгени «Центральный» павильонда белеткеп турар. Оны «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп адаар. Төөгүлүг ховар документилер, фото-чуруктар болгаш өске-даа чүүлдер ССРЭ-ниң тургустунганының болгаш көжүп келгенниң дугайын, ооң күрүне тургузуунуң, чурттуң нациларының болгаш биче улустарының найыралының база экыдүңмалышкы чоруунуң дугайын көргүзер. ССРЭ-ниң тайбыга ынак дашткы политиказынга, Совет Эвилелиниң тайбың дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш соксаал чок демиселинге тураскаатқан кезек көскү черни эзлээр.

Павлалга конференциязынга будүрүлге чаартыкчылары, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чүве чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Л. И. БРЕЖНЕВ: тайбыңны камгалаар сорулгадан өске чугула болгаш соңгаарлаттынмас сорулга чок

ДЕЛИ. (СЭТА). «Социализм, тайбың, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу»—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр бир чыл оюнуң мурнуу чарыында Индияның номнар парлап үндүрер эң улуг черлериниң бирээзи «Эйлайд паблишерз прайвит лимитедтиң» парлап үндүргени, Леонид Ильич Брежневтиң чугааларының болгаш илеткелдериниң чылында номун ынчалдыр адаан. 1979 чылдың төнчүзүнден бээр 1981 чылдың декабрь чедир Л. И. Брежневтиң чугаалары болгаш илеткелдери, ол ышкаш партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден чамдык чүүлдер ол номда киргеп.

Л. И. Брежневтиң «Индий номчукчута» кыйгырыы-биле номну ажыктап. Ында чугаалаары болза: «Найыралы Индияга база дагыы барган үемдеп бээр чыл биче ажыг үе эрти. Индий черге чоруп турганымның дугайында, силерниң улуг чуртуңарның удуртукчуларыбыла болган хөй-ниитп төлөөлекчилери-биле ужуражыышкынывыстың дугайында сактыышкынарым сагыжымда ооң бээр ол-ла хевээр артнан. Бистиң чурттарывыстың аразында найырадлы болгаш кады ажылдажылганы улам-на быжыглаар. Азияга болгаш бүгү делегейге улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарыпга идиг бээр дээш ол хүннерде Премьер-Министр дээрги Индира Гандиниң-биле болгаш Индияның өске-даа күрүне ажылдакчылары-биле эки болгаш үре-түңнелдиг ажылдаан бис.

Тайбың, улустар аразында калбак кады ажылдажылга бистиң планетавыстың бүгү улустарынга амыдыралчы эргежок чугула. Кижи торелгетенниң тургузукчу ажыл-чорудулгазы, депшилгениң оруубиле ооң бурунгаарлаашкыны чүгле тайбыңның байдалдарында болдунар арталыт. Ам империализмниң болгаш делегей реакциязының агрессчи күштери делегей байдалын чидиглендиреринге оралдажып, ядролуг дайынны өөскүдүп үндүрер дээр бодалы-биле ыят чокка мактанып турда, тайбыны камгалаар сорулгадан артык чугула болгаш соңгаарладып болбас сорулга улустарда чок».

«Индий номчукчута» кыйгырыгда ооң ыңай чугааланы:

«Силериң кичээнгейниерге саналдаттынып турар номну номчаан, Совет Эвилелиниң политиказы аразында харылзаалыг ийи кол утланыышкынга мооңеттиниң турарынга база дагыы бүзүрээр силер. Оларның бирээзи—бистиң чуртувуска коммунистиг тургуушкунуун аажок улуг болгаш нарын сорулгаларын шинтпирлеп турары. Ол сорулгаларны—бүгү-ле чүвени кижи дээш, бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруу дээш деп состер-биле илередип болур. База бир өске утланыышкын — тайбың дээш, дайынны болдурбас дээш, улустарның айыыл чок чоруунуң болгаш хосталгазының херээ дээш демисел-дир.

Совет Эвилели хосталган чурттар-биле дең эргелиг үндүрер дээр бодалы-биле ыят чокка мактанып турда, тайбыны камгалаар сорулгадан артык чугула болгаш соңгаарладып болбас сорулга улустарда чок».

«Индий номчукчута» кыйгырыгда ооң ыңай чугааланы:

«Силериң кичээнгейниерге саналдаттынып турар номну номчаан, Совет Эвилелиниң политиказы аразында харылзаалыг ийи кол утланыышкынга мооңеттиниң турарынга база дагыы бүзүрээр силер. Оларның бирээзи—бистиң чуртувуска коммунистиг тургуушкунуун аажок улуг болгаш нарын сорулгаларын шинтпирлеп турары. Ол сорулгаларны—бүгү-ле чүвени кижи дээш, бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруу дээш деп состер-биле илередип болур. База бир өске утланыышкын — тайбың дээш, дайынны болдурбас дээш, улустарның айыыл чок чоруунуң болгаш хосталгазының херээ дээш демисел-дир.

Совет Эвилели хосталган чурттар-биле дең эргелиг үндүрер звенолар бар.

Часкы хову ажылының үезинде бригаданың механизаторларындан тарылга комплекстери тургустунар. Суттатчылар звенозу база-ла бригада кежигүннеринден тургустунар. Мал чеминиң үезинде ажаалда-транспорт комплекстери организастаттынар. Шөлдериниң хемчээли, механизаторларның саны болгаш техника-биле хандырылгазы бригаданың шуушгурулга-болдук аргазы-биле ажылдаарын хандырып турар. Техниктиг болгаш өске-даа дузалал хандырылганы төнчүткен звенолар хандырар. Бригада кежигүннери кыжын мал чемпери соөртүр болгаш өске-даа ажылдарга киржир.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң мал чеми белеткээринге тускайлаттынган бригадазының ажылының ажыктыын онгу беш чылдың түңнелдеринден көрүп болур.

Совхозта бүгү кодээ ажылагый культураларының дүжүдү республиканың өске совхозтарыныңдан ортумаа-биле: тарааның 132,3 хуу, сигенге ажыглаар чангыс чылдыг сигеннериң 50,5 хуу, хөй чылдыг сигеннериң 55 хуу, кукурузаның 49,3 хуу, өске силос культураларының 60 хуу, анаа сигенниң 138,9 хуу бедик болган. Бир центнер мал чеминиң бот-үнеэн болгаш күш-ажыл чарыгдалы республиканыңдан оранчок эвээш. Бир баш малга опааштыр мал чеминиң бүдүрүлгези беш чылда ортумаа-биле 18,7 центнер чемгерилге единицазы болган. Бо керүүг республиканың совхозтарында 11,6 центнер. Бир центнер чемгерилге единицазының ботүнеэн республикага 10,26 рубль турда, бо совхозта 4,58 рубль болган.

В. А. ИЛИВЕРОВ,
СибсельхозНИПТУ Төвүүн Тываның эртем-бүдүрүлге лабораториязының сектор эргелекчизи.
(«Земля Сибирская, Дальневосточная» журналдан).

ВСР. Хаузянг мөжуда Хаузянг хемни кежир чаа көвүрүг туттунган (чурукта). Ооң узуну 223 метр, дооразы 11 метр.

Ол Хошимин хоорайны Миньхай мөжу-биле харылзаштырып турар.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агенствоюң дыңнадыын ёзугаар алырга, Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлелиниң хуралы В. Ярузельскийниң даргалаашкыны-биле ПКАП ТК-ның чедиги пленуму Варшавада дыкчы эвилелдериниң болгаш ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазын катап эгелээринге хамаарышкан сүмелери Шериг чөвүлели база бергеп.

* * *

«Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» дээр контрревольюстуг организациянның удуртукчуларын шиидер суд чорудулгазы Варшаваның шериг округунуң судунда эгелээн. Ол суд херээн 1981 чылдың июньдан декабрьга чедир Варшаваның воеводство судунга көрүп турган. Ынчаарга 1981 чылдың декабрь 12-де декретке дүүштүр ол херекти шериг судунга дамчыдып берген болгаш катап көрүп эгелээн.

Польшаның камгалалыр аргазын кошкадыр, ССРЭ-биле ооң эвилелчи чаңгыс эвии божаңнадыр. ПУР-ның конституциязын ёзугаар тодаргайлаан турүзуулгу күшбиле дүжүрер сорулга-биле 1979—1980 чылдарда Польшаның девискээринге болгаш заштыкыга үүлгедиглерни кылганы дээш судка киргептерни буруудадып турар. Польшага өөскөн политиктиг диверсиянын тептиишинге детиктеткен болгаш оларның акша-хөрөңгизи-биле хандырынган чажыт организациязы ПОРП-ның политиязы дыңнаткан.

ПКАП ТК-ның пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Ярузельскийниң даргалаашкыны-биле ПКАП ТК-ның чедиги пленуму Варшавада ажылдап эгелээн.

ПАП агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, партияның чаңгыс эвии бижыглаарының айтырыгларын, чуртка улусчу эрге-чагыргаңы болгаш социализм туруштарын бижыглаар дээш демиселге ПКАП-ның сорулгаларын шинга чугаалажып турар.

ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң илеткелин ол пленумга В. Ярузельский кылган.

Бомбазын чидирипкен

БОНН. (СЭТА). Зигмаринген (Баден-Вюртемберг-тиң чери) районунда Верингендорф суурнуң кыры-биле дүрген ужуп эрткен реактивтиг шүүргедекчи самолёт бомбазын чидирипкен. Ол самолёт бундесверниң болган. Суурнуң төвүнде бир бажының чанында бомба кээп дүшкен болгаш чазылбаан. Аңаа турган кижилер тавырылга болуп качыгдаваан. Ол дугайын Зигмарингеннин полициязы дыңнаткан.

А. КУНЬЯЛДЫҢ ЧУГААЗЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал Компартия «демократтыг эвилелдиң» чазаан шуут дүжүргүжеге чедир демиселин күштелдирер долу шинтпирлиг. Ажылчы чонпарның демиселин коммунистер кезээде деткип келген болгаш деткивр бодалдыг. ПКП-ниң Чингине секретары А. Куньял Сюрттуң наймысылал ордузунга болган хөй муң кижи киржикчилиг митингиге ол дугайын медеглээн. ПКП ТК-ның чаа доозулган пленумунуң шинтпирлериниң дугайын ол чугаалаан. Февраль 12-ниң ниити национал ажыл соксадыышкынының соонда чуртта политиктиг байдалды ол пленум анализтээн.

Ниити националдыг ажыл соксадыышкының чорударынга мооңдактаар дээш бүгү чүүлдерни кылган реакцылыг күштер амгы үеде ол ажыл соксадыышкынның ужур-дүзазын авазжедирип оралдажып турар-дыр деп. А. Куньял демдеглээн. Февраль 12-де демиселдиң хүнү Португалияның ажылчын шимчээшкиниинің бүгү төөгүзүнде ян улуг демисел болганын реакцылыг күштер хүлээп чаар төп чок болуп турар. Чазактың политиказынга таарымнаанын будун чартыг миллион ажыг ажылчы воннар тодаргай илергейлээн болгаш чазакты доп-дорзап дужурерин иегээн.

Сее кырынга чазакка удура черек кырында ооң-биле кады ажылдажып турар М. Соареш баштаан гоппартиның туружуп А. Куньял шыңгыы шүүмчүлээн Индыг политика социалистиг партияның улам ынай бакыразырынга чедирер апаар.

«Демократтыг эвилелдиң» политиказы Португалияның ажылчы чоннарының эргежажыынга дүүшпейн турарын чоннуң улам-на хөй болуктери билип турар апарган деп. А. Куньял демдеглээн. Ынчангаш кризистиг ажыл эртери: чазакты дужурери, республиканың хуралын тараларыы, түр кабинетти тургузары, парламент социлдаларын хуусаа бетинде чорулары эргежок чугула деп. Португалияның Коммунистиг партиязы савап турар.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иран-ирак фронтуда дайын чорудулгазы Бостанның районунда күштелген. Ирак шериглер удур шавар халдаашкынны кылган болгаш хоорайны буазелекпен. Ирак шериг кезектери сеолгу үеде Нейсан хемниң чоогунда чугула черлерни эжелеп алган. Иранның шериг самолёттары ол районда ирак шериглерни бомбалап, ракеталар-биле боолап турар.

Ирак шериглериниң удур шавар халдаашкынарын Бостанның районунга челиишкиниг ойтур шапкан деп Иранның шериг медээларинде айтыкан. Ирак шериглер Бостан хоорайже кирип шыдаваан болгаш улуг чидиргилерге таварышкан.

ТЕГЕРАНГА ЧАСТЫЫШКЫН

ТЕГЕРАН. (СЭТА). «Ислам революциязының камгалакчыларының» гарнизон шеринин чурттап турган бажыңнарга күштүг частыышкын болган ИРНА агентствоюн дамчыткаңын ёзугаар алырга, частыышкын үезинде 11 кижи өлген, хөй кижи балыглаган. Частыышкын болган бажың чоогунда тудулгар база үреген, элээн каш автомашинавар узуткаттынган.

Тегеранның төп шөлүнде бажыңче кирер эжик аксыга бомбаны салган болган.

Эрткен чылын Тегеранга болган чурттун өске-даа хоорайларынга ындыг хөй чамыдырыышкынар болган түңнелинде 1200 ажыг кижи өлүрткен, олариың аразынга парламентиниң депутаттары, күрүне болган шажың-чүдүлге ажылдакчылары бар турган. АКШ-тың төп разведка эргелелинге даянган монархисти күштер ындыг өлүрүкчү үүлгедилерни кылып турарын Иранның удуртукчулары медеглеп келген.

Чаа университет

НАЙРОБИ. (СЭТА). Элдорет хоорайга чаа университетти тургузар дугайында шинтпирни Кениянның чазаа хүлээп алган. Аңаа 5 мун студентилер өөренир. Республиканың дээди өөредилге министри Дж. Камото ол дугайын «Дейли пейшн» солунга интервьюзунга дыңнаткан. Чурттуң үлетпүрүнге болгаш кодээ ажыл-агыйынга национал кадрларны чаа өөредилге черн белеткээрин ол демдеглээн.

Ном ярмарказы

МЕХИКО. (СЭТА). Делегейниң 3-кү ном ярмарказы ында ажыттынган. Делегейниң 15 чурттарының беш чүе хире ном парлаар черлери, ном садының фирмалары болган компаниалары ярмаркада киржип турар. Мексика, ССРЭ, Куба, Испания, Германияның Федеративтиг Республиказы, Колумбия болгаш өске-даа чурттар боттарының номнарын ярмаркага делгээн.

КЫДАТ: хоочураан аарыг

Кыдатта кадыын, кырган болгаш шериг ажылдакчыларының аразында чорук чугула. Кадрлаар ажылдакчыларны албан-дузаалдарындан ундүрген дугайында ынчаңзыларны барык хүн бүрүде бижип турар апарган. Куртинчин болгаш партияның төп аппаратындан хөй чүе кижилерни албан-дузаалдардан ундүрген. Тоо албан черлериниң ажылдакчыларының үштүң бир кезиин халаар деп турарын Гонконгтуң «Дагун бао» солуну бижээн. Кезээ черлерде арыглаашкын база чорун турар.

Арыглаашкының амгы кампаниязы 40 чылларның эгезинде Мао Цзэдуунуң өөскүткени ККП-ниң ниити ашталгазы-биле демей болуп үзүлүп, 3 миллиард хөй миллион коммунистерни партиядан ундүрген турган. «Ажылдың стилин мөгөөрөп» деп Маоцун дозуунуң адаа-биле амгы ашталганы «сорудун төрарын үүлдер бар дээрзинге өөрөп миллион ажылдакчылар, хөй миллион партия кежигүнерге бузурөвейн турар деп, «Жэньмиинь жибао» солун бижээн. Амгы системаны болгаш удуртулганы дужурерни оралдашкан кижилер элээп эвес дээрзин солун демдеглээн. Дэн Сяопин болгаш ооң талалакчылары боттарының политиказынга орукту ажылдарын оралдажып турар. Дэн Сяопин 1957 чылда «барыын үелдиглер-биле» демиселдиң кол удуртукчузу болган. Ынчангаш Маоцун өгелээнн политиктиг болгаш экономиктиг кошкашкын Кыдатта үргүлчүлеп турар.

М. ЯКОВЛЕВ.
СЭТА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

Массалыг митинг

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың шеригларының Японияда турып турарынга удурланыышкынның массалыг митингизи Карпя хоорайга (Анти префектура) болган. Чурттуң дешилгелиг политиктиг партияларының болгаш хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилери митингиге киришкен.

Японияның девискээринде бүгү америк шериг базаларын узутказарын митингинің киржикчилери шынгыы иегээн.

Дылывыс—байлаавыс

ЧӨП АЖЫГЛААР

Сөөлгү үеде солунга тыва дыл дугайында үнүп турар материалдарны улуг сонуургал-биле номчуп, чугаа культуразынга хамаарыштыр чамдык бодалдарымны номчукчулар-биле үлежикседим.

Школа программазында чугаа культуразының кол негелделерин, литературлуг нормаларын 8-ки класска өөренип эртер. Черле чугааның шынныг, чиге, дорт, бодүүн, арыг болурун эге класстардан эгелеп өөреникчилерге чаңчыктырары башкы бүрүзүнүң сорулгазы. Чамдык өөреникчилерниң аас, бижимел чугаазы шоолуг сайзыраңгай эвес дээрзин билир бис. Оон чылдагааннары хөй дээрзи чугаажок.

Борта үлегерлээн сөстер дугайында чугаалаксадым. Дылга эргежок чугула сөстерни үлегерлеп алыры—кандыг-даа дылдың словарь составының байлакшыыр аргаларының бирээзи. Бистиң тыва дылывыста национал бижик тыптыр мурнунда-даа, литературлуг дылды-даа дамчыштыр үлегерлеттинип кирген биске билдингир, аас, бижимел чугаавыска шын, хостуг ажыглап турар сөстеривис хөй. Оон-биле чергелештир тыва дылдың лексиказында кирбээн сөстерге база таварышкылай бээр боордур.

Утказы эки билдинмес сөстерни чугаага ажыглавас деп негелде бар бөлгай. Ол-ла өөредилге номунда 218 дугаар мергежилгеде арьергард деп сөстү база киирген.

Школага аас, бижимел чугаанын чаңгыс аай негелделери класс-кабинеттерге турары черле чугула болгай. Ындыг турбуже башкыларның боттарының талазындан үлегерлээн азы дылдың лексиказында кирбээн сөстерни ажытлап турарындан өөреникчилерниң чугаазында турумчуй берген сөстер хөй. «Учительская, директорская, звонок, ручка, урок, каникул деп сөстерни башкылар өрээли, директор өрээли, коңга, демир үжүк, кичээл, дыпланылга деп ажыглаарын билип тургаш-ла баштайгы сөстер хөй чугаалап турар. «Доскага Мерген келзин», «Тетрадың кайыл?», «Переменнеп алыңар», «Бирги четверть төнген» дээн домактар хүнүң дыңналыр.

Алban-херек бижиктерип өөредирин программада айыткан. Чарлалдарны тывалап бижээш, адаанга женсовет, сельсовет, лесничество, комитет комсомола, методобединение деп каан болгулаар.

Хуралдар, ужуражылгалар, отчёттар, илеткел, лекция, беседа үезинде кайы-даа дылды камнавас, бокталдырып турар чижектер хөй. Аңгыаңгы мергежилдиң кижилериниң чугаазында ук ажылагыйның терминнеринде билдинмес азы үлегерлеп киргээн сөстерни чон мурнунга чугаалап турары ховар эвес. «Кем-херек үүлгедип турар подростоктарның ада-иелеринбиле собеседованиени профилактикага кылган бис»—бо дээрге уруглар ортузунга ажыл чорудар иштики херектер органнарының ажылдакчызының чугаазы дээрзи илдең. Дылды чоп ажыглаарының дугайында ажылды чогуур дециелге чорудары школа, ылаңгыя, тыва дыл башкыларының кол сорулгазы дээрзи билдингир. Солуун хөй-хөй номчукчуларның кичээнгейинде турар болганда, мыя чүүл дузалыг болур чадавас дээш бижидим.

Тыва дылдың программазында бердингеп шактар эвээш деп саналды деткип, ылаңгыя алдыгы класска 3 шакка немей бир кичээл шагын киирзе чугула деп саналды республиканың тыва дыл башкылары-биле сүмележикседим.

Т. КУШКАШ,
Азас школазының башкызы.
Тожу район.

ААС ЧОГААЛ АНСАМБЛИ

Тываның электри четкилериниң бот-тывынгыр артистери Кызыл хоорайның бүдүүлге болгаш албан черлериниң уран чүүл көрүлдезиниң доктаамал киржикчилери.

Олар эрткен көрүлдеге идепкейлиг киришкеш, жюриниң тускай шанналынга төлептиг болганнар.

ЧУРУКТА: Тываның электри четкилериниң аас чогаал ансамбли күүселде үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ИДЕПКЕЙЛИГ

Кызылда дээре ажылдыг ДОСААФ эге организацияларының бирээзинге № 1 көдээ ПТУ хамааржыр. Бо училищеде боодалга бөлгүмү, «Колос» мотоспорт клуб ажылдап турар. Шериг-патриоттуг «Зарница», «Орленок» оюннар маңаа солун кылдыр эртикилеилээн.

Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылынга башкы К. 3. Тетерин идепкейлиг киржип, өөредилге черинин сургуулдарын шериг өөредилгезинин эге белеткелинге чугкудуг өөредип турар. Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын эки чорукталы дээш профтехучилищениң күш-культура коллективи ДОСААФ ТК-ның хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

В. ГРУЗДЕВ.

МАССАЛЫГ

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунда күш-культура болгаш спорт ажылынче чугула кичээнгейни салган. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай кедүрер дугайында» доктаалы-биле министерствонуң ажылдакчылары танышкаш, спорт ажылын коллективке эжижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырын эгелээн. ИЖМ-ниң партбюрозу, политика-кижизидилгиг ажылдар чорудар килдизи болгаш күш-культураның болгаш спорттуң ында эге организациязы министерствонуң бүгү ажылдакчыларын спортче массалыы-биле хаара тудар дээш организастыг ажылдарны кылып чорудун турар. Министерстонуң ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип, кадыкшылын быжыктырып, омак-сергек болурун чедип алыр сорулгабиле күш-культура болгаш спорт ажылын чугула кичээнгейге салган.

Иштики херектер министерствозунуң партия эге организацияларының аразында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар доктаамал эртип турар. Чоокта чаа баскетболга болгаш боодалгага маргылдаалар солун эрткен. Аңаа команда талазы-биле бирги черни кемхерек истелгезиниң килдизибиле, ОБХСС-тиң командалары үлешкеннер.

Эң эки ойнакчыларның санынга Валерий Потылицин, Павел Елисеев, Александр Гулевич, Владимир Гриневский олар киргеннер. Олар баскетбол шөлүнге чараш аргаларны кылып, ук оюнның техниказын эки билирин бадыткаанвар.

Боодалгага команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа кончуг солун болган. Хары угда үш команданың аразынга кым чемпион болурун сөөлүнге чедир тодарадыры берге турган. Командаларның адыгжылары шупту бедик мергежилдиин көргүзүп, хөй санны командазынга эккеп турганнар. Түңнелинде кем-херек истелгезиниң килдизиниң командазы—бирги, штаб ажылдакчыларының спортчулары —ийги, КАИ-ниң командазы—үшкү черлерни эзээннер. А хууда бирги чер дээш маргылдаага эң эки көргүзүгүнү Владимир Васильев чедип алган. Ол аза чогуур 100 сандан 94 санны аткан.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге шак мындыг солун маргылдааларны моон-даа соңгаар организастаар.

Н. ТРУБИЦИН,
политика-кижизидилгиг ажылдар чорудар килдистиң инспектору.

СУГЛАРГА ХОРАЗЫ

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйда база ыяш ажыл-агыйында үнүштерни болгаш дириг амытаннарны хоралакчылардан, аарыглардан камгалаарынга, бок үнүштер-биле демиселди чорударынга янзы-бүрү органиктиг бүдүмелдерни хөй-биле ажыглап турар. Оон-биле чергелештир хорап химикаттарны чаштырарының технологиязын шын эвес ажыглаанындан, оларны шын эвес кадагалап, сөөртүрде төп турарындан, үргүлүлелдиг чаастаашкыннардан, эрээн хар суундан болган суғгарылга системаларының суун кайы хамаан чок аксып турарындан хемнер, хөлдер, хөөлбектер суглары бокталып турар.

Шөлдерге, суғгаттыг черлерге болгаш арга-арыг хөрүүнүңге төп, чаштырган хорап химикаттар хар, чаъс, суғгат суу-биле кады суг объектилеринче агып киргеш, оларны хораннап, бокталдырып, дириг амытаннарга когаралды чедирип турар. Чамдык совхозтарда, чижээ, «Кара-Хаакта», хорап химикаттар складтарын шуут-ла суглар чоогунда тутқан, бүдүмелдерни кадагалап турары доктааттынган норма-чурумга дүүшпес.

Хорап химикаттарның бир чүведен өске чүвеже дамчып болур шынары айыылдыг. Чижээ, хөрүүниүң кырында каъдындан оон иштинче сиңип киргеш, оон үнүштерже дамчааш, оон соонда дириг амытаннарга халдаар.

Хорап химикаттарның чамдыктары суглarже бичиилеп киргеш, балыкты болгаш өске-даа микроэлементилерни өлүрбес-даа болза, сугнуң физиктиг шынарын дыка баксырадып, балык эъдиниң шынарын кудуладыр. Сөөлгү чылдарда ДДТ препаратты, гексахлораинды тарылга шөлдерине чаштырарын хораап, чүге дээрге балыктарның үзүнге чыылгаш, оларны хораннап турар. Ынчалзажок бисте ол препараттарны кайы хамаанчок ажыглап турарының фактылары хөй. Таңдыда «Коммунизмниң херели» совхозтуң авиахимажылдар чорударда ажыглаар шөлүү Чагытай хөлдүң мырыңай кыдыында.

Хорап химикаттарны суглarга айыылын эвээжедири-биле оларны чаъс чаарының мурнунда ажыглаарын, оларның артыын суглarже төгериң болгаш саваны агым суглар, хөлдер, хөөлбектер эриктеринге чуурун, арттырарын хорзан.

Суглarга чеминчидилгелер база-ла багай салдарлыг. Олар суглarже хөй-биле киргенде, суг үнүштериниң дүргеп өөрүлдезин болдуруп, агыминарны дуглап, бокталдырар.

Шоодайларда-даа, чадагай хевээр-биле чеминчидилгелерни хемнер, хөлдер, хөөлбектер эриктеринде хөй-биле моөнней каттылап каан чыткыларын бистиң республиканың ажыл-агыйларындан хаая эвес көрүп болур. Ол дээрге соортуп эккелген чеминчидилгелерни канчаар хүлээп ап, кадагалап, ажыглап турарын чамдык совхозтарда болган Сельхозтехника салбырларында багай контрольдап, оон үчёдүн четпес чорудуп турарының хереечизи-дир.

Хемнерниң, хөлдерниң, хөөлбектерниң чеминчидилгелерден бокталыр чоруун болдурбазы-биле дараазында негелделерни сагыыр ужурлуг:

— чеминчидилгелерни төгериниң хемчээлин шыңгыы сатыыр;

— чеминчидилгелерни борбаандылап (мочевина, суперфосфат) ажыглаарын боттандырар болгаш үнүштерниң чүтле өзер шөлүнге төгер;

— үнүштерни самолёттан чемгерерде, чогуур негелделерниң күүселдезин шыңгыы контролдаар;

— күштүг чаъстаашкыннар үезинде чеминчидилгелерни суг албазын дээш, түр үениң складтарын дески шөлдерге кылыр;

— чеминчидилгелерни шөлдерге кайы хамаан чок кааптар чорукту болдурбас.

СССР-ниң Көдээ ажыл-агый, Ыяш ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының 1972 чылдың август 31-де чагаазынга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң 1977 чылдың ноябрь 23-те үндүрген доктаалынга дүүштүр, балык тудуп болур хемнер, хөлдерни долгандыр 500 метр хемчээлдиг санитар зоназын суг дыка улгады берген үезинде чедип болур кызыгаарындан эгелээп тургускан.

Ол зонага:

—бок үнүштер болгаш хоралакчылары-биле демисел чорударда, самолёттан хорап химикаттар чаштырары;

— хорап химикаттар болгаш минералдыг чеминчидилгелер шыгжаар складтар, авиахимажылдар чорударда, самолёт ужудар-хондурар шөлдер, мал чуур оңгачалар, химикаттарлыг савалар тургузар черлер тудары хоруглуг.

Ынчалзажок бо негелделерниң күүсеттинмейи турарының фактылары эвээш эвес. Чижээ, «Коммунизмниң херели» совхозтуң авиахимажылдар чорударда ажыглаар шөлүү Чагытай хөлдүң мырыңай кыдыында.

Хорап химикаттарны ажыглаар дээн бүгү таварылгаларда республиканың көдээ ажыл-агый органнары балык камгалалының органнарынга баш бурунгаар дыңнадыр ужурлуг. Ынчалзажок ол негелделерниң колдуунда күүсеттинмейи турары хомуданчыг. Чамдык ажыл-агыйларда, чижээ, «Кара-Хаак», «Бурунгаар», «Улуг Октябрь», Тока аттыг совхозтарда мал чуур оңгачалар мырыңай суглар чанында тургустунган. Тегүлген креолин эрээн хар болгаш чаъс суу-биле суглarже агып кирип, багай салдарны чедирип турар. Айыттынган совхозтар мал чуур оңгачаларын санитарлыг зонадан өскээр кылырының дугайында балык камгалалының органнарының негелдезин чыл бүрүде күүсеттепейн келген.

Черни, оон байлактарын, суг ыяларын, дириг амытаннарны болгаш үнүштерни камгалаар, амгы болгаш келир үениң салгалдары чөп ажыглазын дээш, агаарны болгаш сугну арыг тургузар, бойдустуң байлактарын көвүдедир база кижини долгандыр турар бойдусту экижидер дээш чогуур хемчеглерни бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс ап чорудун, ол айтыгларны доктаамал кичээнгейге тудуп турар. Ынчангаш бойдусту камгалаары болгаш оон байлактарын улам элбедири совет кижи бүрүзүнүң чугула хүлээлгези дээрзин билир ужурлуг бис.

И. БЕСКРОВНЫХ,
республиканың балык камгалал инспекциязының райинспектору.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

Бистиң интервьювус

Кара-Хөл — Тыванып бир онзагай чараш, дириг бойдус-биле байлак булуңнарының бирээзи. Хөлдүң девискээрин күрүнеиң камгалалдыг чери кылдыр чарлаан. Ында ам кандыг ажылдар чоруттунуп турарын чугаалап бээрин Кара-Хөлде күрүнеиң комплекстиг камгалалдыг черинің егери Б. К. ХЕРТЕКТЕН бистиң корреспондентивис дилээн. Оларның бе-седазын моон адаанда парладывыс.

— Кара-Хөлдүң девискээрин камгалаанының сорулгазы чүү? Ол хемчегни алган соонда кандыг өскерилгелер болганыл, Белек Кастамыкович?

— Бистиң Кара-Хөл шагшаандан тура-ла арганың аңмеңи, хөлдериниң, хемнериниң балык-байлаңы-биле байлак чер чүве. Ынчалзажок чежеда байлак оранның аң, бойдусун хайыра чок төтчеглеп, күзээн-не кижилер хемчээл чокка өлүрүп турар болза, сөөлүнде барып чүү-даа артпайн баары билдингир-ле болгай. Бойдустуң ындыг хоозуралын болдурбас дээш база тайганың аң-меңин төтчеглээшкинден камгалап, ковудедир өстүргеш, алызында барып чөп ажыглаар сорулга-биле Кара-Хөлдү оң чыл хуусаада күрүнеиң комплекстиг камгалалдыг чери кылдыр чарлаан. Комплекстиг дээрге-ле ында бар кандыг-даа аң, куш, балык аймаан өлүрери хоруглуг дээнин олдур.

Черивистиң орап-девискээрин (ол 15 муң дөрбелчин километр) камгалалдыг болдурганын чарлаандан бээр эрткен дөрт чыл ажыг үеде кылдынган ажылдар эки түңнелдерин берип, элээн өскерилгелерни-даа болдурган. Аң-меңни, балыкты кайы хамаан чок төтчеглеп, өлүрер чоруктар эвээжээш болгаш диригамытанварның саны хөлчок өзүп турар. Ылаңгыя те-чуңма элик-хүлбүс дээш ышкаш чиңге аңнар хөлчок өскен. Оон аңгыда, он чыл бурунгаар бо черге черлик хаванныар тыптып келген чүве, олар ам база-ла өзүп ковудээп. Кожавыста Алтайдан, Хакасиядан черлик ивилер база хөй-биле ажып кээп, бистиинде турумчуп турар. Дөрт чүгаалаарга, девискээрни камгалалдыг болдурганы аң-меңнин өзүп-ковудээринге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

— Ынчалзажок чер-девискээрни камгалалдыг кылдыр чарлан каары дээрге эге хемчег-дир. Аңаа хөй дизи ажылдарны кылып чорудары негеттинер болгай...

— Ийе, ындыг харын. Кыжын хар улгадып, дириг амытаннарның чиир оът-сигени чегейтей берген таварылгада оларны чемгерерибиле будук-бүрүңү, өске-даа чемнерни баш бурунгаар белеткеп, азыраар, кыш ажарынга дузалаар ужурлуг. Оон аңгыда, аңнарның кол тевер кужурлуг черлерине, хайырлар чоогунга дусту чедирип, төгер. Бисте бо ажылдарның чедир кыадынмайн турарын миниир апаар.

Бойдус камгалалының билиглерин чонга пропагандалап, лекция, беседаларны кылыры — бистиң бир чугула хүлээлгевис. Эрткен чылын чурттакчы чоннуң хуралдарын ийи удаа чыылдырган, бойдус камгалалының темазынга беседаларны кылып, беш-алды кезек черге база-ла ындыг беседаларны организастаан бис. Ол дыка эвээш болбайн аап, чүге дээрге чыл дургузунда 15—20-ден эвээш эвес лекция, беседаны чон ортузунга кылып чорудар хүлээлгелиг улус болгай бис.

Арганың аң-меңнээ өзүпковудээринге улуг кожаңда чедирип турар араатан аңнар-биле демисежири этарны уаткан. Чок кылыры онза чугула болгаш болеп эвес херек. Бо талазы-биле чамдык эки чүүлдер харыы бар. Чоокку эрткен үеде чеде улуг барыңу, ийи дырбактыгны, он беш черлик ытты аңчыккан бис. Ол ажылды моон соңгаар-даа уламчылаар апаар. Ынчалзажок барыңу ам-даа хөй, ылаңгыя улуг аңга эвээш эвес когаралды ол чедирип турар.

Төтчеглээшкинге үзүп хемисежири бистиң бир чугула сорулгавыс. Кара-Хөлдүң чердевискээрни кадыр-берт, төп черлерден ыракта болгаш, машина-техника ажыглап аңнаары берге. Бистиң аң-бойдусувусту чиижең төтчеглекчилерден чайгаар камгалап туоар бир эки чүве ол.

Ынчалзажок төтчеглекчилерни чок деп болбас. Чайын, кыжын өске черлерден четкилеп кээр «аңчыларны» тудуп, чогуур харыысалганы онаан-даа турар бис. Оон-биле чергелештир боттарывыстың аравыстан безин оорлап аңнап, төтчеглээшкиннерни болдура бээр ийи-чаңгыс кижилериң бары хомуданчыг. Ындыг чоруктарны болдурбас дээш улус ортузунда тайылбыр ажылын чорудуп турарының ужуру-даа ында.

— Кара-Хөл — балык-биле байлак хөлдериң бирээзи болгай...

— Девискээр талазы-биле дыка улуг—узуну 12 км, дооразы 5 км. бо хөлде бел, мыйыт (шокар), кадыргы, мезил дээш ышкаш кол балыктар шупту бар. Хөлдүң ишти амдаа орта шинчилеттинмээн, терең черлери дүп чок ышкаш сагындырар, ында озаңналган ыяш-даш, чалым хаялар дээш черле чүү чок дээр. Чайын чалгый бергенде, оон кыдымынче кижи чоокшулаар арга чок апаар.

Ол ышкаш Алаш хем, оон бир талакы адырының бажында Даштыг-Хөл — база-ла балык ораны чердер. Бо бүгү, тоолда дег, чараш-чагай бойдус кижилерни, шынап-ла, хаара тутпас арга чок. Чайын маңаа кандыг транспортту кижи көрбес дээр. Барыын районнардан, Чадаанадан, Ак-Довурактан, харын-даа республика даштында хоорайлардан кандыг-даа машиналар көстүп кээрдир.

Ынчалзажок чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер маңаа үүле дыштанып дээш эвес, а аңнап, балыктап алыр сорулгалыг кээри хаая эвес. Олар балыкты четкилээриниден шала сезинген, сыыртнышбиле эңдере өлүре бээр-дир. Ындыг төтчеглээшкиннерни болдурбазының хемчеглерин ап, көдээ Совет ажылдакчылары, совхозтуң удуртукчулары, специалистери демисежип, төтчеглекчилерни тудуп, харыысалгага онаап-даа турар бис. Чижээ, эрткен чылдың август айда Берт-Боом деп черге доскуул кылып, эрткен машиналарны чыыланывыстың түңнелинде, Ак-Довурак АТБ-зинин чолдаачызы К. Мазунин, «Тыва таг-дүүз» комбинаттың ажылчыны В. Анашкин олар албан машиналары-биле хөй өөрүт балыктан чорааны илереттинген. Күрүнеиң камгалалдыг черинде доктааттынган чурумну хажыдып, бойдустуң байлаан туразы-биле төтчеглээр сорулгалыг чораанны дээш оларга чогуур штрафты онааган. Ындыг чижектерни оон-даа ыңай көргүзүп болур.

— Балыкты-даа, аң-меңнидаа камгалап, өстүрери—чаагай үүле-херек болбайн аан. Ынчалза-даа сорулга болза, аң-меңни анаа-ла өстүрүп алыр эвес, а келир үеде улуг ажыл-агыйычың херегледелеринге ажыглаары чүве ыйнаан...

— Күрүнеиң комплекстиг камгалалдыг черинден кэндыг-даа аңны, балыкты өлүрери хоруглуг деп үстүнде чугааладым. Ынчалза-даа тус черни, ында аң-меңни камгалаарының айыттынган хуусаазы эртерге, ону тускай шинитпир ёзугаар ийикпе азы өлүк-тывыш ажылын, балык тударын катап чорударын чөпшээрээр чурум бар. Ийиги таварылгада Кара-Хөлге балык тударын катап организастап болур арга тургустунуп кээр. Ынчан кажы-биле составтыг балыкчы эвенону тургускаш. Кызылдың балык заводу-биле керээ чарып, чугула херек дерат-херекселдерни оон алгаш, ажылды кылып эгелеп болур-дур. Маңаа колхоз турда, тускай бригада ынчаар ажылдап, туткан балыывысты садыгга дужаап, пинтипиң чемпенилгезинге ажыглап турдувус. Ол хөлчок ажыктыг боор чүве...

Кара-Хөлдүң камгалалдыг черинің бойдус байлаан камгалаар талазы-биле ажылдар ам-даа четпес чоруттунуп турары егерь Б. К. Хертектиң үстүнде харыыларындан тодаргай-дыр. Ылаңгыя бойдус камгалалынга хамаарышкан тайылбыр ажылын чурттакчы чон ортузунда чорудун турарының чөп ажыглаарының дугайында егерьнин бодалдары солун болгаш бо айтырыгга хамаарылгалыг органнарның кичээнгейин хаара тудуп болгу дег. Чүге дээрге бойдусту чүтле камгалаар дээш эвес, а оон байлаан ажыглаар дээш камгалап турар болгай бис.

Х-К. МОНГУШ.

АЛЫЗЫНДА АЖЫГЛААРЫБИЛЕ

Төрээн Тывавыста

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Кышкы арыгда» деп фотозүгү.

ТӨЖЕКТЕР АРТКАН

Долгандыр турар бойдусту оон янзы-бүрү [illegible] камгалаар өстүрериниң талазы-биле элээн чыыладырып эрткен чылде Сүт-Хөлдүң мал ажыл-агый ажылдакчылары кылып чоруткан. Олар 240 мун ажыг дес мяшта тарыны өстүргеш, хөрүүнүң хаттаң камгалаар дээдекелерге бичүүрүү-биле Улуг-Хем, Танды районнарга бергеп. Лесничествонуң ажылдакчылары 15 гектар черге 7635 дес мяшта тарааш, 8 тонна чыыырга па дузалаш планның 85 гектарга күүсеткен.

Бойдус камгалалынга хамаарыштыр 250 лекцияны помчаашн, чон ортузунга тайылбыр ажылдарын органиастап келгенинден арга арыгга өрт болуру, мурнунгы чылдарныынга болаарга эрткен чылын эвээш болган.

Лесничествонуң девискээринің 100 гектар черинде чыырына плантациязын өстүрүп [illegible]. Оон чаа-кавымында кайгаар үүлге чыыырганың база ажаан-каяктар турар. Чыыырганы эм катпаш Сибирьнин виноградыгаа-даа тевирелге [illegible] кеп чыыл, оны чыыл, кажаар үези четпээнде, чамдык четчеглекчилер электее чыгашыдан, по үлешкен үүштүн кады ара сонгаш үрелген. Ынчангаш ажыл-агыйының эвээш сашныг ажылдакчылары тегчеглээшкин-биле демисеядп чорудун келзе-даа, чер-черниле, калбарып, чаптылган оран-бойдустуң байлаан четче-бүрүн камгалаар күш четкейн турар. Ынчангаш түс черниң үдуртур ажылдакчылары, хөй-шинти организацияларды долгандыр турар бойдусту, оон байлаан камгалаарыныче чурттакчы чонну эвилелдээри чугула.

Одалгага ажыглаар токпак

С. ОПДАР
Чөөн-Хемчик район.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Хөл кырында соната». Уран-чечен фильм. 10.30 — ССР Эвилелиниң Күрүнеиң академиктиг симфониктиг оркестриниң концерти. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Чаштар бажың чанында ойназын дээш». Документалдыг телефильм. 14.45 — «Москва болгаш москвачылар». 15.15—Концерт. 15.50 — «Мал ажызы — шалычы фронт». Самаркандо областа мыйыстыг бода малды өстүрүп турарының дугайында. 16.10 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 4х10 километрге эстафета. Норвегиядан дамчыдылга. 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Тоол ялдан келди». «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 —«Айтырыглар — дилээшкинпер — шинтпирлээр». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.30 — «Тайыңдан үпелиг чүве чок». Эш Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруунуң дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Хөлүг оолдар». Аныяктарының дүне 24—25, чамдык районнарга 13—18, хүндүс 10-15, чамдык районнарга 1—6 градус соор.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30—Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның тудуу. 13.00 —«Көшке доктаадыр кижилер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.10 — Төөгү 7-ги класс, XVII чүс чылдың орус культуразы. 13.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Лён чечектелин турар чердеө». 14.10 —Генрик Ибсен. 15.00 — Медээлер. 15.10 — 17.30 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 —«Эрткен үе дугайында шын чугаалар». Уран-чечен телефильм. 18.30 — «Чүс оруктуң бирээзи сээңин». 19.00 — «Тываның экранында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!» «Илбилиг экран».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «Челээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15 — Документалдыг телефильм. 20.30—А. Глазунов. Оркестрлиг фортепианога концерт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30 — 22.00 — ТТ-ниң экранында бир дугаар. «Үзэрби тоску». (ЧССР).

ағаар

Республикага көжер булуттаар, соңгу-чөөн талага хар бичче чаар. Соңгу-барыын угланышкынныг хаттың дүргеп секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 24—26, хүндүс 10—12 градус соок болур.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 24—26, хүндүс 10—12 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (үзаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээлдигеннер араазында» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бедик черниң камгалакчызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чажыттыг ойнаарак» 18.30, 20.30 (үзаткан) шактарда.

Бөгүн, 15 шакта, Респотребсоюзтуң садыг-кооперация профтехучилищезининң сургуулдарының ада-иелериниң ниити хуралы болур. Аңаа шупту ада-иелериниң келирин чарлады.

БОЛУР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 41. Садыг-кооперация профтехучилищези.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлавакчыларының 2-35-24, 2-23-54, хаяысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже эмызырал болгаш совет туругуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагы № 78.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00078

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 48 (11846) | 1982 чылдың февраль 27, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

КОМСОМОЛЧУ САЛГАЛ, БУРУНГААРЛА - ДА!

Бөгүн найысылал Кызылга комсомолдуң XX область конференциязы ажыттынар. Конференция СЭКП-ниң XXVI съездизиниң сөөлүнде бир-ле дугаарында эртип турары-биле онзагай бооп турар. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ол съездиниң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде, чугааларында айтыышкынналар, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга дүүштүр комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын ооң хөй санныг делегаттары бүгү талалыг анализтеп, чугаалажыр болгаш моон соңгааргы сорулгаларны тодарадыр.

Бодунуң хүрээлеңинде 35 муң ажыг оолдарны болгаш кыстарны каттыштырган комсомолдуң область организациязы партия организациязының удуртулгазы-биле сан талазы-биле өскен база организас талазы-биле быжыккан, ВЛКСМ комитеттериниң дайынчы арга-шинээзин бедээн. Ажыл-агый чорудулгазынга комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгези улам идепкейжээн. Комсомол организациялары хой ажылын, капитал тудугну, амыдырал хандырылгазын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын шефке алган, ол бүгүге чалыы назын бодунуң энергиязын, билиин бараалгадып турар.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур чарышты калбартпышаан, комсомолдуң чамдык район организациялары бо конференцияны эки ажыл-херектери-биле уткаан. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп хоорайларның, районнарның комсомол организацияларының аразынга калбарган көрүлде-конкурска он бирги беш чылдың баштайгы чылының ийиги чартыында бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Эрзинниң, Чөөн-Хемчиктиң комсомол организациялары ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканнар.

«Аныяк өскеннерниң шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун — XI беш чылга бараалгадыыл» деп патриоттуг шимчээшкинде комсомолчу-аныяктарның 300 ажыг коллективтери болгаш муң-муң аныяк кижилер киржип турар. «Тоора-Хем», «Чодураа» совхозтарының Көк-Чар, Хараал-Тей сүт-бараан фермаларында, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Улуг-Ховуң хойжу бригадазында, «Шагонартажстрой» тресте № 14 механизация эргелелинде кодуртур кран машинистеринде, республика типографиязының дептерлекчилер цегинде, Өвүрде чонның амыдырал хандырылга эргелелиниң дараныла цегинде, Кызылда № 48 тудуг эргелелиниң шеверленчилер бригадазында болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында комсомолчу-аныяктар коллективтери ВЛКСМ конференциязына күш-ажылчы чедишкинниг ужурашканнар. Ынды коллективтерниң болгаш он-он мурнакчыларның аттарын бөгүн конференцияга чоргаарал-биле адаар.

Комсомолчу бүргүү ленинчи ёзу-биле чурттаарын, ажылдаарын база өөренирин бодунуң амыдыралының принцивиниң кол чүүлү болдурбушаан, ажыл-херээн, өөредилгезин болгаш сагылга-чурумун В. И. Ленинниң чагыглары-биле шүүштүрүп, ВЛКСМ-ниң удавас болур съездизиниң бүдүүзүнде партияга, Төрээн чуртка бо хүннерде отчёттап турар. Ол сорулга-биле амгы үеде республиканың бүгү комсомол организацияларында: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунуң 40 муң ажыг киржинчилериниң ниитилел-политиктиг аттестациязын эрттирип турар. Ол ышкаш комсомолчуларның болгаш аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы база мөзүг-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле комсомол организацияларының чорудуп турар ажылының дугайында бүгү талалыг, ханы аналитиг чугааларны конференцияга кылыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев: «Комсомол ол дээрге бистиң салгалывыс, ол болза партияның дузалакчызы деп бо-ла чугаалажыр бис... Политика талазы-биле идепкейлиг, бодунуң хөрээн эки билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгалын дадыктырып кижизидеринге идигни бээри — комсомол ажылында эң чугула, эң кол чүүл болур» — деп онзалап демдеглээн.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары партияның салганы ол чугула сорулгаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар болбайн аан. Ынчалзажок Кызыл, Ак-Довурак, Чадаана хоорайларда, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның суурларында чамдык аныяк кижилер ниитиге ажыктыг күш-ажылдан оспаксыраар, арагага хандыкшыыр, хулиганнаар, корум-чурум үрээр, оон кедерезе кем-херек үүлгедир чоруктар бар. Ол болза чамдык таварылгада бо черлерде комсомол организацияларының четпес ажылының түңнели-дир.

Бир эвес ол черлерде ВЛКСМ комитеттериниң идей-политиктиг-даа, күш-ажылчы-даа, мөзүг-шынар-даа кижизидилгезинге холбаштыр чорудуп турар хемчеглериниң санын алыр болза, эвээш эвес-ле болгай. Ынчангаш кол-ла чүве болза, ол чугула ажылды парторганизацияларның удуртулгазы-биле ВЛКСМ организациязы бүрүзү боттуг, чогаадыкчы ёзу-биле, ажыктыг, дээштиг кылдыр чорударында бооп турардыр. Мында хөй чүүлдер партия организацияларындан, коммунистерден база хамаарымыр.

Комсомол организацияларының ажылының стилин болгаш арга-методун доктаамал сайзырааңгайыдар, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер дугайында, комсомолчу салгал улам бурунгаарлазын дээш партия организацияларының талазындан хүн бүрү сагыш салган таварылгада, олар боттарының мурнунга салдынган харыысалгалыг чугула сорулганы чедишкинниг күүседирин чугаажок. Ынчангаш партия комитеттери комсомолга удуртулганы үениң негелдезинге чедир тургузарының, оларга партийжи өзекти быжыглаарының айтырыгларын хүн бүрүнүң ничээнгейинге алыр ужурлуг.

Партияның болгаш чазактың аныяктар дугайында ада сагыш салыышкынын Тываның комсомолчулары болгаш аныяк өскеннери шалыпчы күш-ажылы, кончуг эки өөредилгези-биле харыылавышаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың даалгаларын чедишкинниг күүседирингге боттарының бүгү күштерин, билиглерин бээринге, ССРЭ-ниң 60 чылын чаа-чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуурунга долу шиитпирлиглер.

Комсомолдуң XX область конференциязынга бүгү районнарның болгаш Кызыл хоорайның комсомолчу салгалының 700 ажыг делегаттары ооң бүдүүзүнде-ле четкилеп келген. Оларның аразында бүдүрүлгениң, көдээ ажыл-агыйның он-он аныяк мурнакчылары, интеллигенцияның төлээленчилери, студентилер болгаш сургууддар, Совет Армияның дайынчылары бар.

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң комсомол организациязының бөлүк делегаттары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хүннүң медээлери

БЕШ ХОНУҚ ЭРТЕ

Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң № 1 орук-тудуг участогунга бир чыл бурунгаар бот-орулга-чарылгалыг комплекстиг бригаданы тургускан. Ону грейдерист Н. С. Исправников удуртуп турар. Бригада бо чылын бедиткен хүлээлгелиг 1.800 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр. Январь айның планын олар беш хонук эрте күүседеннер.

Бригаданың составынга механизаторлар, асфальт-бетон заводунуң ажылчыннары, чолдачылар киргеннер. Ол бригада Чадаана — Хандагайты аразының оруун септеп, асфальтылап турар.

Эгезинде олар бергелерге таваржып турганнар. «Союзвзрывпромнуң» тускай эртемниглери кылыр ажылдарны белеткевес, азы Ак-Довурак биле Чадаананың автобудурулгелериниң чолаачылары ажылче четче үнмес, чамдык ажылчыннар чурум үрээр тургулаан.

Ажылчыннар, чолаачылар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди шынгыы чорудуп келгенинин түннелинде, ажылдың шинары экижээн, бүдүрүкчүлүү улгатсан. Коллектив өскен, быжыккан. Чоокта чаа бригада чаа техника алган. Механизаторлар мергежилин бедиткен. Олар ам ийи эдлчег-биле ажылдаар.

В. БАРМИН.

ЭПТЕН, САЛЫП

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде Б. С. Кара-оолдуң удуртканы бригаданың керээлиг аргазы-биле ажылдап турар дашчылар Ак-Довурак хоорайның эмнелге комплекизиниң тудуунда ажылдап турар. Олар эрткен айның тудуг-монтаж ажылдарының онаалдазын ажыр күүсеткеш, 200 кубометр туйбу хананы эптеп салганнар. Бригаданың чамдык дашчылары архив бажының тудар дээш ында чер ажылдарын база кылып турар. Оларның ажылы база шуудаан.

Мурнакчы коллективтиң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чыл ооюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалыбиле танышкаш, ону изии-биле чүүлдүзүнүп деткээш, бар курлавырларны ажыглап тургаш, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеш, алган хүлээлгезин хуусаадан эрте күүседирин шиитпирлээш, холу дыңзыг ажылдап келген. Балчыр Салчаковичиниң бригадазы эмнелге комплекизинде тудуг-монтаж ажылдарын шуудадып, туйбу хананы эптеп салып, ол объектини хуусаадан эрте чагыкчыларга дужаар дээш кызымаккай ажылдап турар.

В. СЕРГИЕНКО.

Барыын-Хемчик район.

Д. А. КУНАЕВКЕ ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев февраль 25-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаевке Ленин орденин болгаш Социалистиг Куш-ажылдың Маадырының «Кадыыр болгаш Маска» үшкү Алдын медалын тывыскан.

Эштер М. С. Горбачев, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. В. Русаков, а од ышкаш СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчизиниң бирги оралакчызы К. М. Боголюбов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. П. Блатов, Г. Э. Цуканов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариадының начальныгы А. И. Лукьянов олар залга турган.

Шаңналды тыпсып тура, эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бисте бөгүн өөрүнчүг болуушкун-дур: Дмаш Ахмедович Кунаевке Ленин орденин болгаш «Кадыыр болгаш Маска» үшкү Алдын медальды тыпсыр деп турардыр бис.

Улус ажыл-агыйын, эртемнин, культураны хөгжүдер талазы-биле Казахстанда шылгарааңгай чедишкиннер бар. Тараа бүдүрелиниң быжыг туруштуг өзүлдезин онзалап демдеглээр болдаан ийик мен. Республика дөрт чылда улаштыр планны ажыр күүседип, миллиард пуд. а оон-даа хөй тараалы берип келген. Бо чедишкиннерге Дмаш Ахмедович бодунуң хөй күжүн киирген.

Партия удуртукчузу болуру дээрге дыка нарын болгай. Партия удуртукчузу кижи байлак билиглиг, ажылхеректи чогаадыкчы ёзу-биле көөр, оон ыңай партияның идеалдарының шынчыына ханмаш-биле бүзүрээн болур ужурдуг.

Амыдыралды, кижилерниң сагыш-сеткилин ханызы-биле билири, эштериниң санал-оналын дыңнап, барымдаалап шыдаары ёзулуг партийжи удуртукчуга дээди чадада эргежок чугула болур.

Сагыш амыр шүшпеп болбазы, чаа чүүлду бодаары, дүүнгүзүнден бөгүн хөйнү эки кылыры ёзулуг партийжи удуртукчуга сиңиккен болур ужуралуг.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары эш Кунаевте бо мөзүг-шынарлар бар.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле холбаштыр сеңээ сагыш-сеткилдиң ханызынган байыр чедирип тур мен, Дмаш Ахмедович. Чаагай сеткилдиг болгаш шаандан бээр эжим сеңээ быжыг кадыкшылды, аас-кежиктиг, сээн харыысалгалыг улуг ажылыңга чаа-чаа чедишкиннерни күзээрим.

* * *

Эш Д. А. Кунаев харыы сес ап, чүве чугаалаан.

Д. А. КУНАЕВТИҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!

Эргим эштер!

Мээң күш-ажылымны бедии-биле үнелээнин дээш база мээң адрезимге чылыг сөстерицер дээш СЭКП ТК-га, ооң Политбюрозунга, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка, эргим Леонид Ильич, Силерниң бодуңарга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни меңээ сүрээдениг болуп турар бөгүнде илергейлээримни чөпшээреп көрүңер.

Маңаа чугаалаан бүгү чүүлдерни төрээн партиямга, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде күжениишкининг ажыдан турар Казахстанның коммунистериниң, республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң алдарлыг ажыл-херектеринге хамаарыштырып тур мен.

Бистиң чуртувустуң болган ооң республика бүрүзүнүң кайгамчык улуг чедишкиннери чаа делегейниң башкарыкчызы — партияның мерген угаанныг удуртулгазының, оон идеалдарынга кызыгаар чок шынчы чоруктуң ачызында чедип алдынган дээрзин Казахстанның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң алдарлыг 60 чылының азагы бүдүүзүнде хөй национал-дыг Казахстанның бүзүреллиг бурунгаар хөгжүү турары, 250 чыл бурунгаар бодунуң салым-чолун Россия-биле кеээ-мөңгеде сырый холбаштырган бурунгу шагның казах черинде тайбың тургузуушкунуун аас-кежиинин бөгүн чечектелип турары Улуг Октябрьниң, төрээн партиявыстың, бүгү совет улустуң, эргим Леонид Ильич, Силерниң докталмал сагыш салыышкыныңарның болгаш кичээнгейиңерниң, тайбыңның бүзүреллиг камгалакчызы Силериниң эгээртинмее энергияңарның, бистиң күрүне кораблявисти ленинчи шынчы угланыышкынбиле бүзүреллиг башкарып турар Силериниң шылгарангай мерген угааныңарның ачыхавыязы-дыр.

Перспективаны тодаргай өттүр көөр, күш-ажыл кижилериниң санал-оналын сагыш човангыр дыңнап, барымдаалаар, чаа делегейни тургузарынын нарын чорудулгазынга чедип алдынган кайгамчык эки дуржулганы мергежилдиг ажыглап бидир талазы-биле үнелеп четтинмее чаагай эртине Силерде бар-дыр, эргим Леонид Ильич.

Үш он чылдар дургузунда Силериниң удуртулганар-биле ажылдаар ленинчи стильди, коммунистиг тургузуушкунуун нарын сорулгаларын эртем ёзуу-биле боттуг хандыр көөрү болуп партийжи ажыл-чорудулганы Силерден өөренип алыр улуг ааскежик мээң улүүмге опаашкан.

Ол дээрге — амыдыралдың кайгамчык чаагай школазыдыр.

Төрээн партиязының сагыш салыышкынына харыы кылдыр Совет Казахстанның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары улам-на күжениишкининг, улам-на ажыктыг ажылдаар, бистиң республиканың алдаржаан байлаан Советтериниң улуг чуртунга шынчы бараан болурунга бараалгадыр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедишкинниг күүседиринге, бистиң улуг болган чаңгыс аай Төрээн чуртувустуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улам ыңайы чечектелиишкинниинге чүүү-дээ харамнанмас дээрзин силериниң шүптүңарга бүзүредирин чөпшээреп көрүңер, эргим эштер.

Үттүндүрбас бо хүннүң өөрүшкүзү дээш силерге улуубиле четтирдим.

* * *

Эш Д. А. Кунаевке Төрээн чурттуң бедик шаңналын тывысканы-биле холбаштыр партия болгаш күрүпенниң удуртукчулары чүректиң ханызындан изиг байырны анаа чедирген болгаш чаагай кадыкшылды, совет улустуң чаагай чоруунга, бистиң чуртувуска коммунистиг шиитпилелди тургузарының хөрээнге моон соңгаар-даа чаагай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулганы күзээннер.

(СЭТА).

ХОВУДА БАЖЫҢ

Часкы хову ажылдарынга белеткелди «Хемчик» совхоз улам шапкынчыткан. Ылангыя Кара-Сал Ламаның удуртулгазы-биле часкы хову ажылдарының ишчилериниге бир бажыңны септеп дооскан. Өткек-оол Ооржак, Оолак Донгак болгаш өскелер-даа бо ажылга эрес-кежээ чоруун көргүскен.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

Апрель 17— ленинчи коммунистиг субботник хүнү

Коммунистиг субботникти эрттирери совет улустуң кайгамчык чаңчылы апаргап. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлериниге сорук киргеп, ооң төөгүлүг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга бүрүн шиитпирлиг совет кижилер чаа беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле эгелээннер.

Ооң мурнуку одуруупда чоруп турарларның аразында — Москваның мурнакчы бүдүрүлгелери. Ынчангаш олар Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр 112 чыл ооюнга тураскаатказын апрель 17-де коммунистиг субботник эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң үндүрген эгелээшкинин Тыва АССР-ниң ажылчыларын изии-биле чүүлдүгаунуп, бир үн-биле деткип эгелээн.

Кызылдың үлетпүр садыының ажылдакчылары дүштеки чапсарының үезинде «Саяң» универматының улуг залынга чыглып келгеннер. Садыгжыларның арын-шырайында өөрүшкү, хүлүмзүрүг долган. Олар байырлыг митингиге чыглып келгеннери ол. Ону коллективте партия организациязының секретары Галина Яковлевна Шикина ажыткаш, «Саян» универмагында комсомол организациязының секретары Наталья Ковалёвага сөс берген.

— Бистиң коллективтиң садыгжылары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин солуннардан помчуп, радио, телевидениеден дыңнап көргеш, чүүлдүгаунуп, оларны бир үн-биле деткип турар. Бистиң универмагта 40 комсомолчулар бар. Олар чыл бүрүде эртип турар коммунистиг субботниктерге бир демиг, бедик көдүрүүшкүнүг киржип келген. Бо чылын база-ла бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турар бис. «Кызыл субботаны» ботарывыстың түс-түс ажылдаар черлеривиске эрттирип, ол хүн ажылдаан акшавыстың шүптүзүн беш чылдың фондузунче киирер бис — деп, ол чугаалаан.

Ооң соопда садыгжы Тамара Кыргыс сөс алгаш, мынча диген:

— Бо чылын бистиң чуртувус ССРЭ-ниң тургустуганыңдан бээр 60 чыл болуру дээш ооң демдеглеп эрттирер. Ынчангаш СЭКП Төп Комитединиң «ССРЭ-ниң 60 чыл ооюнуң дугаймында» доктаалын Кызылдың үлетпүр садыының коллективиниң кежигүннери сеткил ханыышкын-биле танышкаш, ол төөгүлүг документини изии-биле чүүлдүгаунуп, чаңгыс үн-биле деткээннер.

Бистиң коллективтиң садыгжылары ол юбилейни күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур дээш бо хүннерден улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң торуттүнген хүнүнге тураскаатказын коммунистиг субботник хүнүнде бистиң коллективтиң садыгжылары ажылынче чаңгыс кижи дег, демниг үнер.

Болуп эрткен митингиге Кызылдың үлетпүр садыының директору Александра Салчаковна Сат сөс алгаш, мынча дээн:

— Кызылдың үлетпүр барааннар садыының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылында болган «Кызыл субботада» төлептиг ажылдаан, беш чылдың фондузунче 1 муң рубльди шилчиткен бис. А бо чылын оондаа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан, он бирги беш чылдың фондузунче 1 муң 200 рубльди шилчидерин хүлээндивис.

Апрельдиң 17-де болур күш-ажылдың байырлалынга ол коллективтен ниитизибиле 580 хире кижи ажылдаар. Оларның 375-жи ол хүн боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаан, хоорайның чурттакчыларынга, ажлчыларынга төлептиг бараан болурлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: митинг үезинде; Н. Ковалеваның чүве чугаалаан турары.

БИР ҮН-БИЛЕ ДЕТКЭЭННЕР

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бөгүн—комсомолдуң XX область конференцилзы ажытгынар

ШАЛЫПЧЫ ИЖИВИСТИ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

ХАР'ЫЛЗАА БЫЖЫККАН

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл ою болган ВЛКСМ-ниң XIX съездиан бо чылын болур болгай. Ол кайгамчыктыг болуушкуннарны 10 муң ажыг комсомолчуларны каттыштырган Кызыл хоорайның комсомол организациязы төлептин-биле уткуурунга белеткенип турар. СЭКП-ниң XXVI болган ВЛКСМ-ниң XVIII съездилеринин шиитпирлерни күүсетпишаан, наймыылалдың комсомол организациялары «Аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиглерин, инициативазын болган чогаадыкчы чоруун он бирги бең чылга бараалгадыр» деп шимчээшкинни калбарткан.

Бо хүнперде чүс-чүс аныяк ажылчыннар 1,5—2 эвлегиниң онаалдаларын күүседип, боттарының коллективтеринде күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап турар. 500 ажыг аныяк бүдүүлгечилер бо чылдың ийи айларының онаалдаларын күүсеткенин рапорттаан. Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң хөй кезии чартык чыл планын ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген. Күш-ажылчы фроптуның янзы-бүрү участоктарында хөй-хөй комсомолчу-аныяктар коллективтери, болдар болган кыстар ажылдап, шалыпчы күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турар комсомолчуаныяктар коллективтерининг ужур-дузазы өзүп, аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы мөзүг-шынзр кижизидилгезин эжижидериниң айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Оон түнелинде шалыпчы күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар комсомолчуаныяктар коллективтерининг ажыл-ижи макталдыг. Ында комсомол организациялары аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинче, дагдыныышкын ажылын эжижидеринче, социалистиг чарыпты дөштит организастаарынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар.

Сөөлгү чылдарда хоорайның комсомол организациялары аныяктар-биле ажылдың чазаа арга-хевирлерин джыглап, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин комплекстиг шиитпирлээринге уламчылап турар. Ол ажылды улам сайзырангайжыдарынга комсомолчу-аныяктар коллективтеринин ужур-дузазы өзүп, аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы мөзүг-шынзр кижизидилгезин шиитпирлээринге дөштит салдарны чедирип келген. 48 дугаар тудуг эргелелинде, «Детский мир», № 19 магазининде, «Саян» универмагында, даараныпга фабриказының № 2, 6 бригадаларында аныяктар коллективтеринге аныяк ажылчыннын, специалистин мергежилин шиитээдип ап, күш-ажылды коммунистиг ёзуу-биле көөрүнге аныяктар өөредип ап турар. Бо коллективтерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик, планныг опаалдаар чедишкинниг күүсеттинип, кадрларның ажылдан үнеркирери өске коллективтерге деңээрге 5—6 катап эвээш.

Комсомол организациялары идей-политиктиг, культура-массалыг болгаш спортчу ажылдарның янзы-бүрү аргахевирлерин дамчыштыр боттарының ажылының бүтүү талазыг бедидерин чугула соруга кылдыр көрүп турар. Сөөлгү чылдарда культура-албан чөрлери, чогаадыкчы эвилелдер-биле халыызаа элээн быжыккан. Аныяктарның янзы-бүрү категориялары-биле темалыг кежээлерни эртиреринге планнаан. Чижээ, эрткен чылдың түнелдери-биле «Енисей» Культура бажыңынга «Күш-ажылчы алдар» деп темалыг кежээни эрттирип, аңаа аныяк ажыл-ишчилерни, бот-тывынгыр уран чүүл болгүмнеринин кирижикчилерин киништирген. Аңаа совет музыканың эң эки хевирлерин програндалаан. Ында янзылыг ажылдарны аныяктарның дыштанып чөрлеринин аайыбиле часкы, чайгы үелерде организастаар.

Ооллар, кыстарның коммунистиг кижизидилгезинин соругларын комплекстиг шиитпирлээринге Ленинчи зачёт улуг рольду ойнап турар. Бо чүүлга кампания үезинде шиитпирлеге чогуур айтырыгларже кол кичээнгейни салып, чогуур түнелдерни кылып турар бис. Аныяктарның культурлуг дыштанылгазын организастаавында четпестер ам-даа бар. Чамдык аныяктарның, ылангыя пазы четпестерниң ортузунда корум-чурум үреэр чоруктар эвээш эвес. Өске-даа четпестерни чайладыры-биле комсомол эге организацияларының ролюн бедидер. Ылангыя «Сээн хостуг үең» деп хүн айтырыглыг комсомол хуралдарын эрттиреринп практикалап, комсомолчуларның хостуг үелерин капчаар ажылап турарының дугайын аңаа дыңнап, бодунуң коллективинде, организациязында ажыл-херек дээш харысалганы улам бедидер.

В. ДОҢГАК.

ВЛКСМ Кызыл хоркомунуң бирги секретары.

Комсомол ол дээрге бистиң салгалывыс, ол болза партияның дузалакчызы деп бо-ла чугаалажыр бис. Ол шын, кончуг-ла шын сөстер!... Политика талазы-биле идепкейлиг бодунуң херээн билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгалын дадыктырып кижизидеринге идигни бээри — комсомол ажылында эң чугула, эң кол үүл болур.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң эразынга калбарган социалистиг чарышка Кызыл районнуң харылзаа белдириниң коммунистиг күш-ажылдың коллективи эрткен чылын планныг даалганы 113 хуу күүсетиеш, тиилекчилерниң бирээзи болган.

ЧУРУКТА: ол харылзаа белдиринде аныяктарның дагдыныышкызы ийи класстың оператору М. К. Макаревич биле (солагай талазындан) оператор Вера Кудрявцева ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИ

БАРЫЫН-ХЕМЧИК районнуң улус депутаттарының Советтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Совет күрүнелеулам ыңай быжыглаар социалистиг демократизиниң сайзырангайжыдар дугайында салган соругларын удуртулга болдурбушаан, улус депутаттарының ажылчорудулгазын идепкейжидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутkан. Депутаттарның эрге-хүлээлгелерин чедишкинниг боттандырарынга оларның күштерин каттыштырары улуг ужур-дузалыг. Моон ужуруудан районнуң чер-чер Советтери депутаттар бөлүктеринин ажылын организастаарынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болган сөөлгү сонгуулдалар соонда Советтерниң организастыг сессияларынга 25 депутаттар бөлүктерин тургускулаан. Депутаттар бөлүктерин тургузарда Советтер ССРЭ-де улус депутаттарының Советтеринин депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуулу база улус депутаттарының район, хоорай, суур болгаш кодээ Советтеринин дугайында Тыва АССРниң хоойлуларын удуртулга болдурбушаан, оларны бүдүрүлгелерде болгаш девискээр аайы-биле тургускулаан. Оларда шупту 300 ажыг депутаттар киржип турар.

Аксы-Барлык кодээ Советтиң девискээриниде совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазында механизатор депутат К. Б. Сааның удуртканы депутаттар бөлүү элээн ажылдарны кылган. Ол бөлүкте Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. С. Маактээр, район Советиниң депутаттары С. К. Монгуш, К. Ш. Монгуш, кодээ Советтиң депутаттары — шупту 7 кижи ажылдап турар. Бо бөлүк тургустунгандан бээр 12 хуралдарынга салбырның кодээ ажыл-агый талазы-биле янзы-бүрү айтырыглары чугаалажып, бөлүктүң үндүрген шиитпирин күүседир талазыбиле сапал-опаадарын хамаарышкан черлерге хөйбиле кирген. Аксы-Барлык салбырга мал чеминиң белеткелгининг үезинде айтырыглары чугаалажып көрген, чамдык четпестерни илередип, оларны эдип алыр хемчегларни ап келген.

Ол ышкаш бо депутат бөлүү сонгукчуларның чагыларын күүседиринин талазыбиле айтырыгларже киришпээн үглалдырып келген. Аксы-Барлык суурда сөөлгү үеде чурттакта бажыңнары немешкен, ясли-садтың тудуу ажыглалда киргеп, мал чеми белеткелгинин үезинде сигенчилер чурттаар көзүп хорууп үлектерни чагып кылдыртkан. Часкы үеде хөй чылдыг ситеппер, кукуруза шелүн суттарарының чугулазын өөренип көргеш, суг-биле хандырар айтырыгларны депутаттар белүү хуралында база чугаалаткын (бо чыышта 2 катап). Барлыктың суггарылга системазының эргелелинин мурнунга айтырыгларны түргузуун, боттарының киирген сүмезин чедип ап келген. Оон түнелиде «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры мал чеми белеткээринин талазы-биле районга үргүлүү мурнакчыларның одуруунга кирип келген. Депутаттар болуунуң кежигүннери бүдүүлгеде база эки ажылдан турар. Район Советиниң депутаттары С. Д. Соднам төрүүр 275 хоюндан 290 хураганны, К. Ш. Монгуш төрүүр 331 хоюндан 297 хураганны февраль 10-га чедир камгалап алганнар. Хойуғы ооллашкыны ам-даа үргүлүлеп турар.

Ак-Довурак хоорай Советиниң В. П. Солодков удуртkан депутаттар бөлүү эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. В. П. Солодков—«Тыва даг-дүгү» комбинатта арыглал фабриказының слесары. Бөлүк хуралдарынга фабриканың девискээринде агаарның доозунналышкының болдурбас, демисежир, ооң арыг турарын чедип алыр дээш айтырыгны чугаалажып, сүмелерни комбинаттың удуртулгазының мурнунга тургузуп, ооң боттанышкының чедип ап турар. Ол бөлүк арыглал фабриказында бодуун рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң ажылын хынап көргеш, хурадында түгаалажыкаш, чамдык четпестерни эдер талазы-биле хемчеглерни алырын цехтиң начальнигинге сүмелеп киирген түнелиндe четпестер чайлаттынган. Ук бөлүкте 14 депутат ажылдап турар. Ажыл планын үргүлүү тургузуп, сонгукчуларны хүлээп ап турар.

Шекпээр кодээ Советтиң К. Д. Оорнакка удуртkан депутаттар бөлүүнүң ажылынга база-ла чамдык эки талаар барын демделээр херек. Ол депутаттар бөлүү «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажа сут-бараан фермазынга тургустунган. Депутат бөлүүнүң составында район Советиниң депутады Р. Б. Күтлар база ажыллап турар. Депутат бөлүү бодунуң ажыл-чорудулгазын фермаларга, кукуруза шелүн суттарарының чугулазын өөренип көргеш, суг-биле хандырар айтырыгны депутаттар белүү хуралында база чугаалажып, ам-даа үргүлүлеп (бо чыышта 2 катап). Барлыктың суггарылга системазының эргелелинин мурнунга айтырыгларны тург

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиндe

КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу «Өртектерниң күрүне чурумун республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының сагып турарынга ведомство контролюнуң байдалының болгаш ону күштелдирер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле дыннадыгны Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Х. Л. Даржаа кылган.

Республиканың министерстволары болгаш ведомстволары өртектерниң күрүне чурумун сагыырынга контрольду күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын Президиум хуралы демдеглээн. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны өртектерни сагып турарынга ведомство контролюн чорударының планы 1981 чылда күүсеттингей, өртектерниң күрүне чурумун быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Өртектер талазы-биле хыналдарының шынары элээн бедээн.

Өртектерниң күрүне чурумун сагыырының айтырыгларын коллегияларга, баланс комиссияларынга, бүдүрүлгелерге хыналдаларны бөлүп барымдаалап, кыры-биле чорудуп турары болур. Чамдыкта хыналлалар өртектер хажыткан фактыларны саналары-биле кызыгаарланып, артыкка алдынган акшаның түңүн айытпайн, өртектерни хажыткаңының чылдагаанарын тодаратпайн турарында. Ведомство хыналлалары өртектер болгаш тарифтер хажыдыышкынынарын хыналарда илереттейн баар, а өртектер комитеди катап хынаарга, ындыг хажыдыышкынынар илереп турар фактылар. «Тыва швейбыт» каттыжымышкынга, Ыяш-ажылагый министерствозунга, Чурт-ѳлетпур эргелелинге. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунга, Аныыр-тывыш ажыл-агый эргелелинге тургулаанны илерээн.

Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар бүдүрүлгелериниң сан-хее-ажылагый чорудулгазынга азы комплекстиг ревизиялар чорудуп тургаш, өртектерни доктаатканының, ажыглаанының шынаан хынаваас, илереттинген хажыдыышкынарыны чайладыр болгаш моон соңгаар ону болдурбас хемчеглерни албайн турар. Оларның элээн хөйүнде тургустуган хөй-пинтиин комиссиялар болгаш бүрлар кошкак ажылдан, планнар кылбайн, хыналлаларны кудуу денеддиг чорудуп турар.

Өртектерниң күрүне чурумун сагып турарында хажыдыышкынарның болгаш аңаа ведомство база хөйниити контролюнуң кошкак болуп турарының кол чылдагааны болза, министерстволарның болгаш ведомстволарның удурткулуларының талазындан бо айтырыг талазы-биле партияның болгаш чазактың айтыышкынарын, ол шынаар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар дээш боттуг, организакты ажылды кошкак чорудуп, министерстволарның, ведомстволарның аппарадының ажылын ылаштыг организастаарын хандырбайн турарында. күүселдениң контролюн четпес боттандырып келгенинде дээрбин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу шыңгыы демдеглээн.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле делегерелгей докладлу хуралдан алган болгаш үстүнде демдеглеттингеи четпестерни дарый пайладыр хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу шыңгыы демдеглээн.

«АЛДАН- МААДЫРГА» УЖУРАЖЫЛГА

Кайы ыяктан-на илден көстүр, даштын көрүштүг кылдыр шимеп каан, шевергин чараш бажың — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Самбажык аттыг Культура бажыңы ол. Олче февральдың сооксумаар-даа болза, аас хүннеринин бирээзинде суурнуң улуг, биче чону шуужуп чоруп турган.

Культура бажыңына солуң лекция болур. Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчылары телекөрүкчүлер, радиодыңнакчылар-биле ужуражылга кежээзин эрттирер дугайында чарлалды суурнуң чурттакчылары эртен-не дыңнап, номчуп каапкаанар.

Кежээ залды чылгаанар долдур ээлепкен, совхозтуң удуртукчулары ужуражылга кежээзин ажыктаан, төлээлерни таныштырган. «Амгы делегей байдалының дугайында» лекцияны СЭКП обкомунуң лектору Д. Е. Ендан номчаан. Ук темага лекция номчуттунган соонда салдынган айтырыгларга лектор харыылаан. Оон соонда телерадиокөрүкчүлерге, дыңнакчыларга республиканың телерадиодамчыдылга комитединиң адырлар аайы-биле телерадиоредакцияларының чырдын турар тематикаларын, кандыг-кандыг айтырыгларны көдүрүп, чырдын турарын пропаганда редакциязының улуг редактору И. Д. Келин-Сенги чугаалаан. Аныяктарның амыдыралын, ажыл-херээн радиодамчыдылгаларга канчаар чырдын турарын, радиопуң аныяктар редакциязының планнарын корреспондент Л. Иргит дыңнаткан.

Дамчыдылгалар талазы-биле, оларның чедер, четпезинин дугайында, ылаңгыя үе-шагының дыңнакчы, көрүкчүлерге тааржып, таарышпайн турарының база чаңдык дамчыдылгаларның идейлиг утка-шынар деңгелиниң дугайында санал-оналарын солчулгазы база болган.

Алдан-Маадыр салбырының эргелекчизи Ч. Х. Ооржак сөс алгаш, мынча дээн:

— Мындыг ужуражылгаларны чер болганга эрттирери ажыктыг деп саналга чогуур. Дыңнакчыларның, көрүкчүлериниң санал-оналарын, дамчыдылгаларны кылып турары — чогаалдыкчы эштериниң ажылдарынга ажаан идегдиг. Радиодамчыдылга талазы-биле алырга чамдык дамчыдылгаларны дыңнаандаа, дыңнавайн-даа турардыр бис. Ылаңгыя хойжуларга хүндүскү-даа, чамдык эртенги-даа дамчыдылгаларның шак-үеин таарымча чок. ажылдавас олурар кижи транзистор азы приёмниктер дамчыштыр дыңнап-ла турар боор, а ажылдан турар кижилер ону черле дыңнавас боордур. «Шагар ары» деп шоодулуг болгаш шүгүмчүледдиг радиожурнал солуп. ажыктыг журнал деп билир кижи мен. Ынчалзажок ону ам-даа эки кылыр, чидиг фактылардан көргүссе, дамчыгса болгуур.

Радиодамчыдылга лариың шак-үеинге хамаарыштыр таарынымай турарын Алдан-Маадыр кожа Советтиниң күскомунуң секретары Ю. Б. Монгуш, хөй-пинтиниң корум-чурумун камгалаарынга, хоойлу-дүрүм сагыгазынга эрге-хүлээлгеге хамаарыштыр дамчыдылгаларны күштелдирери чугула дээрбин Бора-Тайга кожа Советтиниң күскомунуң секретары Д. Н. Ондар болгаш оон-даа өскелер санаалаапкаан.

Малчыннарга болгаш өскедаа чурттакчыларга эң чугула чүве—транзисторлуг, кайда чырык сайгылгаан бар болдур, ында приёмниктелдиг болуур — оон үзеринде батереялары чедиишпес, харындаа чок болуп турарындан радиодамчыдылгаларны шуут дыңнавайн турарын, оз ынакаш телевизорлар үрели бээрге ону кылдырар. сентедир айтырыг шуут берге болуп турарын Бора-Тайга ортуманскиолазының башкызы Б. Куулар, Алдан-Маадыр суурнуң чурттакчызы Доңнак Шалдыр болгаш өске-даа эштер хомудан саналдаапкаан.

Телекөрүкчүлер, радиодыңнакчыларга-биле ужуражылга болгаш лекция, беседа поччулгазы совхозтуң Ак-Дөш, Бора-Тайга салбырларынга база болгулаан.

Ужуражылга партиячүлерге-даа, дыңнакчыларга-даа, телерадиодамчыдылга редакцияларының ажылдакчыларынга-даа ажыктыг болгаш кежээ ажыглаанының корреспондентилер постуларын база организастаан.

Д. ОНДАР,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң партком секретары.

САРЛЫК ОРАНЫНДА

Сарлык — тыва улустуң шаандан бээр өстүрүп чанчыккан зътнир, сүткүр, дүкнүр малы. Оон ажаалдазынга улуг күш-даа, хөй чарыгдал-даа негеттинмес. Ол чиик ботунелиг хөй продукцияны берип турар.

Сарлыктың баш санын көвүдедир өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш бистиң республикада сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Тывадан сатнан унсаалыг сарлыктар Чечен-Ингуш болгаш Кабардин-Балкар автономнуг республикаларда өзүпкөвүдеп, ол черлерниң байдадыңга, агаар-бойдузунга хөлчок тааржы берген.

Ыракыы «Кара-Хөл»» совхоз, оон девискээри база-ла сарлык ораны. Ажылагыйның ол малының баш санын келир чылдарда ийи муң ажыр өстүрер болгаш аңаа сарлык фермазын тургузар сорулга салдынган.

Совхозтуң сарлык малын өстүрериңге Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, хоочун малчын И. Балчий төлептиг улуг-хуузун киирип чоруур. Ол бодунуң оглу Александрны база малчынның белен эвес мергежилинге ижиктирген. Адашкылар ам бир кодан сарлыкты демнежип малдап турарлар.

ЧУРУКТА: аныяк малчын А. Балчий.
Х-К. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

АЛЫШКЫЛАР

Хайыраан суур хүн бүрү чаартының, өзүп орар. Мында чуртталга бажыңнарын, албан организация черлериниң база машина-трактор парыгының тудугларын Красноярск ГЭС тудуунуң № 3 КМК-зының тудугжулары кылып турар. Тудугжуларның хөй кезии аныяктар, комсомолчулар. Ында он ажыг нацияның ажылчыннары ажылдап турарлар. Оларның арасында 1977 чылдан бээр ажылдап келген үшкү разрядтың дашчызы Анай-оол Шивидек ажылынга кызымак, харыысалгалыг база планныг онаалдаларын күүседип турар. Ол мастер Валерий Донгактың бригадазында аныяктарның дагдыныкчызы болуп, боднуун ажылдап келген үезинин дургузунда шиңээдин алган мергежилин өскелерге күзелдин-биле дамчыдып, оларга үлегерин көргүзүп турар. Анай-оолдуң дукмазы Юрий акызының соон салган, тудугжунуң мергежилин шилип алган.

С. КОНГАРЖАП.
Улуг-Хем район.

Улегерлиг корум-чурум дээш

ИЙИ ЧИЖЕК

Хөй-пинтиниң корум-чурумун быжыглаарынга эш хуу судтарының киржилгези улуг. Ол ылаңгыя кандыг-бир хажыдыышкын кылган хамаатыларын частырыын эде көрүнге кижизидер болгаш оон профилактиктиг талазы улуг. Ажыл-чорудулгазын негелдеге дүштүүр тургускан эш хуу судунуң хемчегленнин дээштиг болуру чугаажок.

Кара-Хөл кожа Советиниң девискээринде эш хуу судунуң ажылынын дугайын бижиир болдувыс. Суд киргеи херектерни сайгарып көрүп, бүрүүлүг кижилерге чогуур хемчеглерни онаап турар. Анаа хамаарыштыр дараазында хөрек киргеи. Назы четпээн оолдар гараж таныылын көргудуп тургаш, чүүк сөөртүр машинаны үндүрүп мунуп алгаш, орукка аидарын кааннар. Бүрүүлүг кижилерни эш хуу судунга хөрээн көөрү-биле келдиртирге, оларны кедөбейн барган. Судка киргеи херек кижиг яңылыг узап болур бе?

Эш хуу судунга киргеи херектерни ол дораан холга ап, ону шынгыы сайгарып көөрү чугула. Үстүнде ийи чижек мында эш хуу судунуң ажылы мыдыг-да деп-дескн эвес-тир дээрбин бадыткан турар. Мынчангаш оон ажылын, ам турар хемчегленнин дээштиң четпээ алырынче үлүг кичээлгейин үгланчыпары чугула деп бодап бар.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

НЕПАЛ-СОВЕТ НАЙЫРАЛ ДЕКАДАЗЫ

КАТМАНДУ. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизи ажыттынган хүнден бээр бир чыл болганынга тураскаатказын непал-совет найырал декадазы непал пайысылалда эгелээн. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үдуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган ажыок улуг чедишкиннериниң дугайын гоожаан номнарының болгаш фото-чуруктарының улуг делгелгелери ында ажыттынган. Документалдыг фильмнер кинофестивалы эгелээн, көрүкчүлер «Ленинниң партиязының съездизи», «Чаа-чаа чедишкиннерже», «Россия — богунгу хүнүз» деп болгаш өске-даа фильмнер-биле танышкан.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр бир чыл оонга тураскаатказын байырлыг хуралга непал интеллигенциязының, ажылчы чон болгаш аныяктар төлээлекилери чыылган. Непалдың сураглыг хөй-пинтиг ажылдакчылары, непал-совет найырал эвилелиниң, непал-совет культура эвилелиниң удуртукчулары декаданы ажыдарда чүве чугаалаан. СЭКП-ниң болгаш Совет Чазактың гайбын дээш, чавырылгырышкын болгаш чеңселгеннишкинни дужурер дээш могаг чок демисселинге ан чугула үеэзи болуу берген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринин дугайын гоожаан номнарының болгаш фото-чуруктарының улуг делгелгелери ында ажыттынган. Документалдыг фильмнер кинофестивалы эгелээн, көрүкчүлер «Ленинниң партиязының съездизи», «Чаа-чаа чедишкиннерже», «Россия — богунгу хүнүз» деп болгаш өске-даа фильмнер-биле танышкан.

Эрткен чылын делегей ареназынга ССРЭ-ниң ап чоруткан чаа инициативалары съездиниң шиитпирлеринин амыдыралга төлөгей боттанышкынны болуп, делегейниң тайбын кожа-хелбээ догуиаашкынче, айыыл чок чоруткуе чүткүлүг улустарының эң ыдыктыг күзел-чүткүлдеринге таарыш турар деп, олар чугаалап турган.

ГСДП-ниң төлээлериниң ПУР-га аян-чоруу

ВАРШАВА. (СЭТА). ГФР-ниң бундестагында ГСДП-ниң бөлүүнүң даргазы Г. Вепер Польшага аян-чорук кылып келген болгаш ону В. Ярузельскийниң хүзээн алганын ПАП агенство дыннаткан. Беседаның үезинде хөй айтырыгларны чугаалажып коргенин ПАП демдеглээн. Польшада байдал-биле болган оон делегейге салларыбиле Г. Вепер танышкан.

Аян-чорук моон соңгааргы харылзааларга чугула үжүрдүүлиг болур деп бодалы ийи талалар илергейлээн. Делегейге, ылаптыл Европага чавырылышкынныц болгаидады ажылдажылганың политиказын ийи чурттарның кажнаан көөрүнче улуг кижээнгейин чугаалажышкынар үезинде утландырган. Ол политиканы солупку дег сарыылдыг чүүдүк чогун онаалап демдеглээн. Удур туржүүшкунуңуң политиказы улустарның эрге-ажыктарынга шуут чөрүшкен болгаш кандыг-даа перспектива чок болуп турар. Польшаның иштики бергедээшкиннерин делегей байдалын чидиглеприринге ажыглаар дээн оралдажышкынныларын айыылдың аңаа холбаштыр демдеглээн. Польшага хамаарыштыр экономиктиг «хемчеглерге» ГФР-ниң политиктиг күштериниң элээн кезии болгаи чоннуң хөй шүүлүүр улур болуп турар дугайынга дыннадыгны Польшаның талазындан сеткил ханышкыны-биле дыннаан.

Польшаның болгаи Германиянның Федеративиг Республиказының араазынга харылзаалар ПУР-нуң болгаи ГФР-ниң араазынга харылзааларны таарыштыр экижилер үнделиннер дугаймында 1970 чылдың декабрьда кергенин бәүзүнга чайгылыш чокка хегжүүр ужурлуг деп иинти бодалды чугаалажышкынарының үезинде илергейлээн.

Польша бодуунуң амгы бергедээшкиннерин болуунуң күжү-биле ажып эртер ужурлуг болгаш ажып эртиш шылаар дээрзинге чөпшээрежилге илергейлеттингеи.

НИКАРАГУАНЫҢ САНАЛДАРЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандино фронтузуңуң национал удуртулгазының кежигүнү, национал катай тургузуушкун чазаанын удуртукчу чөвүлелиниң башкарыкчызы Даниэль Ортега Манагуага болган митингиге чүве чугаалаан болгаш Төп Америкада байдалды таарыштыр экижилеринге хамаарыштыр Никарагуаның саналдарын чарлаан. Ол саналдар дараазында чүүлдерден тургустуган.

1. Кааа-даа маттышпазының политиказын чайгылыш чокка эдерер дээн бодуунуң азазашкызының Никарагуа бадытнап турар.

2. Халдашпас дугайында болгаи бот-боттарының ийнлл чок чорууруп дугайында керүүлерни холгаарлашпас чоруктуң болгаи бот-боттарынга идегежирининн принциптеринге үидеалдээн. Коста-Рика-биле болгаи Гондурас-биле чаварынга Никарагуаның чазаа белеп.

3. Каттыжкан Штаттар-биле найыралдыг харылзаалар тударынга, а ол шынаар ийи чурттарга сонуургалдыг кандыг-даа айтырыгларны чугаалажып көөрүнге чөрүлээлиг айтырыгларны чугаалажышкыннарның аргазы-биле таарыштыр шинтпирлээринге белеткин Никарагуаның чазаа бадытнап турар.

4. Ол харылзаалар Никарагуаның бүрүн эргенин күндүлээринге, бистин иштики хелектеривиске холгаарлап киришпезинге, контрреволюстуг болуктерни деткиринден, агрессиядан болгаи экономиктиг бүзөлээшкиниден ойталарынга үидезилеттингеи турар ужурлуг.

5. Революстуг чорудулганы көгжүдер, холуунган экономиканың системазын, каазда каттышпазының политиказын барымдаалаар, демократтыг социалдаларны 1985 чылдан орай эвесте чорудар дээн бодуунуң бодалын Никарагуа бадытнап турар.

КОММУНИСТЕРНИҢ ЭКОНОМИКТИГ ПРОГРАММАЗЫ

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның Коммунистиг партиязының даргазы Ф. Мури парлалга конференциязын, эртирген болгаш чурттa экономиктиг бергелерге удур, ажыл чок чорук-биле демисселдиң программазын АКП-ниң ажылдап кылганын журналистерге дыннаткан. Амгы үеде Австрияда 150 муң ажыг ажыл чоктар бар. Ол дээрге — сөөлгү он беш чылдарда деңгелден мракта бедик болуп турар. А 1981 чылда үлетпүр болгаш аъш-чем барааларының өртектери 1980 чылдың деңгелиниден 6,8 хуу белээн. Ол бергелерни ажып эртериите эң-не шинтпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула деп, АКП-ниң даргазы айытkан.

Национал экономиканың үндезини болур үлетпүрүн күрүне секторун бирги ээлчеге дүрген хегжүдери, ында дашты капиталдың тергиделинге удур дээштиг хемчеглерни алыры коммунистерниң экономиктиг программазында көрүнүп турар.

Социалистиг күрүнелерибиле ажыл-ишчи харылзааларны калбартырындан ойталаар ыллыр. Барыын Европаның чурттарын албадаар дээн Вашингтонуун оралдажышкынарын Ф. Мури шынгыы буруу шаңкаан.

Хоегут Никарагуайын аас-кежиктиг бичии хамаатылары. Оларның оорушкулуг, кац-кадык, эртем-билиглиг келир үези — аңмак республиканың мурнунда туруп турар кол сорулгаларның бирээзи ыңдыг.

ЧУРУКТА: төрээн чурттуңуң хоегалгазы, никарагуа чаштарның аас-кежии дээш октуг боону тудуп алган демисселиң чораан партизиннарның командирн Мануэл Калдерону бичии оол корун тур.

СЭТА-ның фотохроникази.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Ажылчы чоннарның чаагай байдалын бедидериниң, бодуунуң социалистиг ада-чурттуунуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр БКП-ниң XII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраарынга болгаи улуг бодуунуң бүгү күжүн, биилии болгаи турбулгазын бөрээн боддурар үезинге БКП ТК, БУРнүн Министрлер Чөвүлели, профсоюздарлери болгаш чурттуң өске-даа массалыг хөй-пинтиг организацияларының бүдүрелин илергейлеп турар деп «Сескн беш чылдың онаалдаларын доддур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарышкының дугайында» Софияда парлаттынган доктаалда чугаалаан.

Социалистиг чарыш будурүлгенин ажыктының болгаш кылып үндүрүн турар протукцияның шынарын бедидер, күш-ажылчы күрлавырларны болгаш ажыл шагын чоп ажыглаар, күш-ажылчы сагыгга-чурумну быжыглаар дээш улам шиңгы демисселче күш-ажылчы коллективтерни мөөнээр улам дээштиг күш болуп бар чылзал деп документтиде онаалап демдеглээн.

Социалистиг чарыш болза, социалистиг өнчүнүң ёзулуг ээзи болур сагыш-сеткилдиг ажылчы чоннарга чайчыктырып, коллективизмниң болгаш эш-ёзулуунуң дузалажылга принциптерин, бедик идегелдиг болгаш медередиг болур чорукту хөгжүдүп, түпкөй, социализмниң байдалдарында кижиниң таарымчалыг сайзыралынга шын берип турар деп докладда чугаалаан.

Областарның, хоорайларның болгаш будурүлгелериниң арасында социалистиг чарыштың хевирлериниң чайгылыш чок калбарышкынын болгаш сайзыраашкыны улам улуг ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Оон-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң болгаш акы-дүмалышкы социалистиг өске-даа чурттарның чагыларын өй-шаанда болгаш шыпарлыг күүселирн бирги планче көдүрүп, ажылдың мурнакчы дужулгазын солчурунун, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын деминг күжениишкинер-биле шиитпирлээрининң роаю бедии орар деп документтиде демдеглээн.

ХАРЫЛЗААЛАР КАЛБАРГАН

КОЛОМБО. (СЭТА). ССРЭниң болгаи Шри Ланканың араазынга дипломаттыг харылзааларны тургускаңындан бээр 25 чылынга тураскааткан массалыг митинг чурттуң пайысылалынга болган.

Шри Ланканың Компартиязының ТК-зының Чиигинде секретары К. П. Силва, ШЛКП-виң даргазының оралакчызы П. Кейнеман, Ланка-совет найыралдың литазының даргазы Т. Б. Субасинхе олар митингиниң президиумуна олурган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы кижи төрелгенниң төөгүзүнге эргилделиг үе-чада болган деп, информация, радиодамчыдылга болгаш туризмниң күрүне министри Ананда Тисса де Алвис демдеглээн. Экономика, эртем болгаш культура талазы-биле Совет Эвилелиниң чедишкиннери, гитлержи нацизмге удур дайынга совет улустуң тнилегээн, сайзырангай социалистиг нитиледи ССРЭ-ге тургусканы социалистиг тургузугиуң артык күштүүн тодаргай херечилеп турар-дыр деп, министр чугаалаан. Совет болгаш ланка улустарының найыралдыг харылзаалары Шри Ланканың хегжүдезинге кайгамчык улуг салдыкшынны киирген деп, Ананда Тисса де Алвис демдеглээн.

ҮҮЛГЕДИГЛЕР

МАДРИД. (СЭТА). Эрткен чылдың февральда организастаан шериг үймээнниң оралдажышкынының 33 киржикчилерни шиидер судту болдурбас дээш Испанияның кедергей барыын үзелдиг күштери чурттуң аазы хөй хоорайларынга өнчүкченгээлиг үүлгедиглерни кылган.

Мадридке, Валенсияга болгаш Авилага фашист үеелдиг кижилер бомбаларны хөй-пинтиниң черлеринге чаңылдырган.

Барыын үзелдиглерниң болук кижилери парламент бажыңының баарынга чыглып келгеш, сулчээчилерни деткээн хуудустарны тараткан.

Шүлүк-кыдыраажындан

СЫЛДЫЗЫМ СЕН

Эртеңиң-не кудумчулап,
Эртиен-дүшкен санында-ла,
Бедик эзжек асфальтыга
Медээ берип дыңналгылаар.
Ток, ток, ток.
Ток, ток, ток.

Даңгаар эртен үнген хүннү
Далаш-биле уткуп аар дээш,
Соңгам караан ажыдар мен,
Чоруй барган куруг боор
сен.
Чок, чок, чок.
Чок, чок, чок.

Сени көрбейн барганымга
Сеткилимниң хылы дыңзып,
Чүреккейим хөлүнде-ле
Чүге чүве ажыңнай бээр.
Чым, чым, чым.
Чым, чым, чым.

Канчалдыр-даа бодаарымга,
Кады чоруур сылдызым сен.
Оюн-баштак эреведим,
Оваарып көр, шыным-на ол.
Шын, шын, шын.
Шын, шын, шын.

ЧАГЫТАЙ

Сактырымга,
Чагытай хөл ак-көк дээрниң

Черге берип,
Чегдирип каан кезии-даа
дег.

Буура дег
Булуттарның коданнары,

Чалгыларга
Салдагылап, «оъттап»
чоруур.

Чедишкен ай,
Чеди-Хаан деп сылдыс
безин,

Кыламазыг
Кылаң хөлге одун кыпсыр.

Хемелериң
Хээлери самөлёттуң,

Агаар орта,
Арттырып каан истери дег.

Чаъс соонда,
Чагытайдан кедурүүген,

Бус дег туман
Булут-биле ошкажыптар.

Аяскан дээр
Арнын хөлдүң көрүнчүүнге,

Көрнүптерге
Көнкүр торгу чаттына бээр.

Сактырымга,
Чагытай хөл ак-көк дээрниң
Черге берип,

Чегдирип каан кезии-даа
дег.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

МОСКВА. Бистиң Төрээн чуртувустуң девискээри делгем. Оон аңгы-аңгы булуңнарында янзы-бүрү нацияның кижилери найыралдыг чурттап, ажылдап турарлар.

Бо хүннерде ССРЭ-ниң УАЧД-де Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдези чоруп турар. Чаңгылаттаан өткүт ырларны, аңчыларның болгаш бадыкчыларның хөглүг, кашпагай танцыларын, ансамбльдер көрүлделерин москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары улуг сонуургал-биле көрүп турар. Эң эки номерлерни төп телепрограмма дамчыштыр чурттуң миллион-миллион телекөрүкчүлери сонуургаарлар.

ЧУРУКТА: Хабаровск крайның төлээлекчилери ССРЭ-ниң Улуг ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинде.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮШ ДЫЛГА АДААН

Кызылдың тап кудумчузунда элээн каш квартал кежир кылаштааш, ийи хемниң белдиринге келир сен. Бурятияның кызыгаарындан эгезин алган Каа-Хем биле Бии-Хем чаржып батнаш, Кызылга кээп каттыжарлар. Олар күчүлүг Улуг-Хем боп хуулгаш, оруун уламчылап чоруптар.

Саян даглариның аразыбиле аккан Улуг-Хем Хакасиның делгем шөлдерин тавараан. Ону хакастар шаандан тура Кимсуг деп адап келген. Оон улаштыр мун-мун километрже шөйүлген Улуг-Хем эвенкилерниң дылынга Иоанеси апарган. Бот-боттары-биле дугурушпаан үш нацияның төлээлери ол хемни чаңгыс аай Улуг-Хем деп адааны кайгамчык.

Чогаалчы А. П. Чехов Сахалинче бар чыда «Улуг-Хемден артык кайгамчык хем бо назыда көрбээн мен» — деп бижээн. Оон уну база кайгамчык деп хөйну көрген кижилер бадыткаарлар. Шынап-ла аажок дидим кижилер аңаа сал даап, шапкын ужарларны таварты эжиндирип турар.

Красноярскиниң педагогика институдунуң улуг башкызы М. Ф. Величконуң назыны дөгүй берген. Ынчалза-даа чээрби ажыг чыл дургузунда шөлээзин хемнерге эртпиринкелген. Ол кинокамера-биле чепсегленгеш, сонуургалдыг кижилерни эдерткеш, Саянда хемнерже чоруптар. Ол бирде Бии-Хемге, бирде Каа-Хемге келир. Кайгамчык шынааларны, улуг-улуг чалымнарны, дүмбей тайганы тырттырып алган келир. Оон оруунга алыг-даа, аргар-даа, те-даа таваржыр, суг куштары көстүр.

Ылангыя Тожунуң каас-чаражы медээжок. Бии-Хем аңаа таваар агымныг кулбуруп балып чыдар. Ол ой-ойде хөлдерин «чаяан» турар, оларда балык-байлан аймаа өлбек. Бии-Хем Хүт ужарынга чедир оожум келзе-даа, оон ынай даап-шимээнниг, дүрген манныг апаар. Чогум Кызыл чоогунга ол база «аъдының аксын тыртыптар».

Тываның найысылалының бир онзагай талазы — ол Азия диптиң төвү болур. Оон тураскаалын Улуг-Хемниң эринде тургускан. Ында орус, тыва, англи дылдарда «Азияның төвү» деп сөстерни синилбиш бижээн. Оон чоогунда база бир тураскаал бар. 1919 чылдың августа аңаа болган тулчуушкунга тураскаал ол. А. Д. Кравченко болгаш П. Е. Щетинкин оларның удуртқан партизаннары ол хемниң эриинге Колчактың шериглерин чылча шапкаш, артканнарын Улуг-Хемче дулуп киришкен. Ынчан Тыва Арат Республика тургустунган.

Тываның хөгжүлдезинин дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Геология болгаш география институдунуң Тыва лабораториязының эргелекчизи К. Кужугет мынча деп чугаалаан:

— Улуг эвес хуусаа иштинде республиканың девискээринден өөнүг болгаш ховар металлдар, даг-дүгү, демир рудазы, кокстуг хөмүр-даш, түдүг материалдары тывылган. Ону казып тып турар. Келир үеде үлетпүрге коргулчуунуң, цинктиң, холаның, молибденниң, алюминийниң болгаш өске-даа казымал байлактарның курлавырлары шиңгээдип алдынар.

Бөгүнгү Тывада эң-не чугула болуп турар айтыры — транспорт айтырыы. Саяның бедик сынарны өлче демир-орукту киирелиринге шаптыктап турар. Ынчалза-даа Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг шыгжамыры Кызылче чоокшулап келир, ынчан чүк сөөрткен судноларының саны көвүдээр. Амгы үеде Тываже автомобильдер үзүк чок шуужуп турар.

Чаартылгаларны Тывага хүнүнүң көрүп болур. Кызылдан чүс ажыг километр черде Шагаан-Арыг хоорайже чоруптаалынар. Хайыракан дааның чанындан чаптылган хоорайны көрүп каар силер. Эрги Шагаан-Арыгдан ырак эвесте Чаа Шагаан-Арыг база туттунуп турар. Эргизиниң орнунга удавас далай тургустунар. Чаа хоорай улуг үлетпүр төвү кылдыр чоокку чылдарда шилчий бээр.

Тываның Красноярск крайбиле кылыгаарлашкан черинге Улуг-Хемге Хемчик хем каттыжып кирип чыдар. Оон-биле суун улам долдургаш, улаштыр кылыйытыптар болгай. Улуг-Хем ам удавас оожургаар, оон чалгыглары эриктиг удавастай бээр үе келир. Кылымал далай бызыын Саянларга турумчуп, Улуг-Хемниң маңын доктаадыр. Ынчан туристерге улам таарымчалыг байдал тургустунар.

В. ПРОКУШЕВ.
(«Правданың» корр.).
«Правда» солундан кызыра очулдурган.

АЪТТЫҢ АЖЫК-ДУЗАЗЫ

Белгород областа Ильич аттыг колхозтуң ажыглалыңда транспорт техниказы хөй. Чүгле тракторлар безин 148. Ынчалзажок колхоз аъттарны транспорт кылдыр калбаабиле ажыглап турар. Оон ажылчын аъттарының саны 500 четкен. Оларны үлегерлиг азырап, ажаап, эки кажаалларга кыжын тургузуп турар. Ажыл-агыйның мастерлери эптиг шанактарны, хомуттарны, дугаларны кылган. Чайгы үеде ажыглаар тергелер база четчир.

Аъттарны транспорт кылдыр ажыглаан түңнелинде колхоз эртken чылын 35 муң рубльдиң камналгазын чөвип алган. Аъттарны ажаарынга үндүрген чарыгдалдан аът транспортундан киргеп орулга ыракта хөй болуп турар.

— Ажылчын аъттарны транспорт кылдыр ажыглаары колхозка улуг орулгалыг болуп турар. Аът транспортунга кывар, чаар материалдар, артык кезектер негеттинмес болгай— деп, колхоз даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Я. Кирилихин чугаалап турар.

Колхозтуң хөй бүдүрүлге участоктарынга ажылчын аъттарны ажыглап турар. Чижээ, комплекстиг ийиги бригадада тос аъттарны фермаже мал чемнерин дажыглаарынга, мал өдээн үндүр сөөртүүнге, тарылга шөлдеринге чедиреринге чедишкинниг ажыглап келген.

Үрезиннерни, минералдыг чемишчидилгелерни, кывар, чаар материалдарны, сугну звеу бригадаларынга, тракторларга, комбайннарга чедиреринге база ажыглап турар. Колхозтуң түүйбу заводунда бүгү сөөртүүге ажылдарын чүгле аът транспорту-биле боттандырып турар.

Ильич аттыг колхоз—улуг ажыл-агый. Ынчангаш аъттарны учетчиктерге, бригадирлерге, звеулар эргиир ажылдакчыларга, мал эмчиленге, зоотехниктерге быжыглаан. Көдээ ажыл-агый продукциязын дажыглаарынга аът транспорту база дыка эптиг. Ол ышкаш колхозчуларның хуудa ажыл-агыйларындан артыкшылдыг продукциязын түлээн алышкын пунктуларынга чедиреринге, оларның дузалал ажыл-агый участоктарында шөлдерни аңдарарынга аъттарны база ажыглаан турар.

Аът транспортун колхозтарга болгаш совхозтарга ажыглаарының оруглалын Белгород областың Красногвардейск районунда Ильич аттыг колхозтуң дружулгазы бадыткаан.

(СЭТА).

СТУДЕНТИНИҢ БУЯНныг ЧОРУУ

Туркмениянық Күрүне университединиң студентизи Джума Керимов ийи бичии оолдуң болгаш бир уругнуң амы-тынын камгалап каан.

Ашхабад хоорайга хар ховар дүжер. А бичии оолдар, бүгү-ле чер болганда ышкаш, хоккей ойнаарын ында база кончуг күзеп турар. Ханы суглуг хөөлбекке чуга дош турупкан. Оолдар аңаа ойнап эгелээн. Чуга дош хенертен ойлу берген. А ийиги класстың өөреникчизи Солтанмурад Моллаев сугже кире берген. Эжин сугдан уштуп алыр дээш бешки класстың өөреникчизи Мухаммед Байрамсахатов база сугже дүшкен. Солтанмурадтың угбазы оолдарны камгалаар дээш сугже киргеш, үнүп чадаан...

Д. Керимов сугга киргеннерниң алгызын дынаааш, оларның амы-тынын камгалаар дээш сугже дидими-биле киргеш, оолдарны эриикче үндүрүп эккелген. А оон соонда удаваанда Моллаеваны суг дүвүнден уштуп эккелген.

Эрес-дидим Джума Керимов үш кижиниң амы-тынын шак ынчаар камгалап алган.

Е. ПРИХОДЬКО.
СЭТА-ның корр.

КЭРОЛ ХЬЮЗ—ОРУС МУЗЫКА ШИНЧИЛЕКЧИЗИ

Кэрол Хьюз орус дылды өөренип алган. Россияның музыказының болгаш музыкантыларының дугайында номнарны номчуур дээш, ол ынчанган. Ам оон күзели боттанганы бо — Соңгу Каролина штаттың университединиң доозукчузу оратория жанрының тывылганының болгаш хөгжүп келгенининг дугайында материалдар чыып алыр дээш, Совет Эвилелинде чедип келген. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чазактарының аспирантылар болгаш эртемденпер солчулгазының дугайында дугуржулгазын ёзугаар Ленинградтың Н. А. Римский-Корсаков аттыг консерваториязының стажёру апарган.

— Чажымдан-на орус музыкага ынак мен, чуртумга концерттерге Рахманиновтуң, Прокофьевтиң, Шостаковичиниң, Кабалевскийниң фортепианога таарыштыр бижээн чогаалдарын күүседип турдум — деп, Хьюз СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Музыковедение сонуурган, ол талазы-биле ажыллай бергеш, мээң башкым профессор Говард Смитериң хөй чылдарда ажылдап келген темазын уламчылаксай бердим. Ол «Ораторияның төөгүзүү» деп үш томнуг номнуң автору. Ол кедергей улуг материалды мөөнүнеп сайгарган, ынчалзажок ук номда четпес чүүл бар — орус оратория дугайы чыруттынмаан. Силерниң чуртуңарда чогум харын ону шинчилеп турарым ол.

К. Хьюз Ленинградта XVIII чүс чылдың төнчүүнде XIX чүс чылдың эгезинде креностпой композитор Степан Дегтяревтиң чогаал ажылын шинчилеп көрүп турар. Дегтярёв — «Минин биле Пожарскийге» деп баштайгы орус патриотчу ораториянық автору.

Кэролдуң чугаазы-биле алырга, Россияга аңаа «чаңгыс-даа чалгаарынчыг минута турбаан». Ленинградтың музыка амыдыралы болуушкунар-биле кайгамчык байлак колдуунда кежээ санында концерттерге болгаш шинилерге барып болур.

Аалчы опера болгаш балеттиң С. М. Киров аттыг үлегерлиг театрынга үргүлчү барын. Евгений Мравинскийниң симфония кежээлериниң чыдын калбазын қызын турар. Орду төлүүге болган Октябрь чыскаалын ол магадан көрген.

— Чогум харын ол хүн, байырлал колонназынга базып ора. Россияны ылап медерел билген мен—ол уттундурбас— деп, К. Хьюз чугаалады.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Челябинскиниң комсомолу аттыг 96-гы танк бригадазының коочуннарының солун ужуражымшыны Челябинск хоорайга болган. Ол ужуражымшынны танк бригадазының тургустунганындан бээр 40 чыл болганынга тураскааткан. Чуртта эң баштайгы комсомолчу танк бригадазының составынга 27 националдарның төлээлекчилери кирген турган. Бригаданың дайынчы туктарын олар Москва хоогундан акы-дүнма Болгарияга чедир алдарлыбиле тутканнар.

(СЭТА).

«УТТУУЧАЛ ААРЫГГА» УДУР

Артыкшылдыг акшаны ажаалга кассазынга кадагаларын эргежок чугула дээрзинге Кострома Федорково суурнуң чурттакчызы А. Лебедев бодунуң дуржулгазындан бүзүрээн. Акшазын ол ажаалга кассазынга шыгжавайн, бажыңынга кадагалап чорааан.

Кажан акша херек апарганда, ол хөй түңнүг акшазын бир катап тыппайн барган, «Оор алган-дыр» деп бодааш, шагдаа черинче телефоннаан. Шагдаа ажылдакчылары келгеш, оорларның изин истеп эгелээн. Оон түңнелинде А. Лебедевтиң бажыңынга суп кээн акшазын тыныышаан, бежен литр браганы (эзиртир түүлдер аймаа) илереткен.

Ол хире хөй браганы чүге белеткеп алган турганын суд петелгезинниң үезинде Лебедевтен айтырган.

— Уттуучал аарыгга удур эм кылдыр ажыглаар дээш бежен литр браганы хайындырып алган мен—деп, ол харылаан. Садыглаар сорулгалыг эвес-даа болза, арага аймаан белеткээнин база кадагалап турганы дээш РСФСР-ниң кеземче дурумунуң 158-ки түүлү-биле А. Лебедевти 250 рубль түңнүг торгаалга онаштырып шиитken.

(СЭТА).

ДОКТААМАЛ ЭРТЕР

Волейболга маргылдаа № 4 ПТУ-га болуп эрткен. Ону Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатkан. Балгазында № 2, Кызылда № 1, № 4 ПТУ-ларның, Шамбалыг, Кур-Чер, Балгазын ортумак школаларның волейбол командалары аңаа киришкен. Уруглар командаларындан бирги черни № 4 ПТУ-нуң, ийигизин Кур-Чер ортумак школаның, үшкү черни Шамбалыг ортумак школаның командалары эзлээн. Оолдар командаларындан Балгазында № 2 кедээ ПТУ-нуң командазы бирги, № 4 ПТУ-нун—ийиги, Кур-Чер школаның командазы—үшкү черни эзлээн. Бо чижектиг маргылдааларны доктаамал эртпиринең чаңчыл болдурары көрдүнген.

Оюн соонда ортумак школарның өөреникчилери № 4 ПТУ-нуң будүрүлге мастерскааларын сонуурган көрген.

К. МОНГУШ.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Кадык болуруң кузезиңерээ». (Куш-культуржуларга сүме). 9.00 — АБВГД-лээр. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — Эки бараанларны хөйнү. 10.30 «Спортлотонуң» 9-ку тиражы. 10.35 — «Номчулга дээрбээ». 11.20 —Москва Кремлиниң комендатуразының үлегерлиг көргүзүү оркестри ойнаар. 11.45—ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездаининге уткуштур. Белоруссияның профэвилелдер төвүделиниң экономиктиг болгаш социал комплекстиг планнарының ажылынның дугайында. 12.15—Футболга ССРЭ кубогу дээш. «Шахтёр» (Донецк) —«Динамо» (Москва). 2-ги ужуражылга. Сочиден дамчыдылга. 13.00 — «Кижи. Чер. Октартай». 13.45 — «Хаак спортугна делегей чемпионады. Херээжеппер. 20 км. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30 — «Билдингир-даа, бол элдептиг». 15.30 —«Аскыр дагаанның чүвүрүү чүге кыскал?», «Пети болгаш оон Феликс деп өөнүүр». Мультфильм. 15.45—Политиниг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.30 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 17.15—17.30—Чапсар. 17.30 — «Телекөрүкчүлерге 9-ку студия харылап тур». 18.30 — «Знатоктар истелгени чорудуп тур». 16-гы херек—«Кат-чимис дугайында» телефильм». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Андрониковтуң сөзү». «Тагильдин тывыжы». Телефильм. 22.40—23.35 — Даштыкы эстраданың аллгалары. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Киноөрүкчүнүң демдеглели». 15.05 — Хаак спортугна делегей чемпионалы. Трамплинден халыш. Норвегиядан дамчыдылга. 15.25 —«Киношанорама». 17.00—«Уруглар-ның «Кипиас ун канукн» музыка коллективиниң концерти. 17.40—Р. Шуман. «Карнавал». Чаңгыс көргүзүлүг балет. 18.15 — Эстрада музыказының конперти. 18.45 — Делегей байдалының дончулалы. 19.00 — «Музыкалыг киоск». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Изби-лиг экран». 19.45—«Эрмитаж». 17-ги фильм. XVIII чүс чылдың бирги чартымында Франциянын уран чүүлү. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Че-ве, кырган-ачалар!». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Республикага көжер булуттаар. Соңгу-барыын угаа-лыышкынның хаттыг дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 24—25, чамдык районнарга 13—18, хүндүс 10—15, чамдык районнарга 1—6 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар. Агаарның температуразы дүне 14—26, хүндүс 10—12 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт бадылаашкыны» 9.30, «Медовый месяц» аалчылар чурттаар бажыңның чажыды» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дужаал: боолан болбас!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сээң караан кирбининиң хөлегезинде» (2 сериялыг) 11.00, 14.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакциянық адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-[illegible], редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарааттың 2-23-35, партийжи ажыдыраа болгаш совет гургузут[illegible]лдистериниң 2-37-13, пропаганда кылдазының 2-31-75, культура кылдазының 2-23-54, кедээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетүүр кылдазының 2-31-75, [illegible]агаз кылдазының 2-41-27, информация кылдазының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 79

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфиял болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00081

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 49 (11847) | 1982 чылдың февраль 28, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинмишеп | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР!

Чадаананың Соңгу № 54 соңгулда округунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулда эрттирер дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузувуң 57 чүүлүнге дүүштүр Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың Соңгу № 54 соңгулда округунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулданы 1982 чылдың март 28-те, воскресеньеде эрттирерин доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың февраль 26.

ПАРТИЯНЫҢ ХООЧУННАРЫНГА ХҮНДҮЛЕЛ ДЕМДЕКТЕРНИ ТЫВЫСКАН

Коммунистиг партияның хоочуннары бистиң чуртувуста бүгү улустуң хүндүткели-биле бүргеткен. Олар революцияның баррикадаларынга бирги одурукка турганнар, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде бирги күрүнезиниң үндезинин тургузуп, кадыгдошкун тулчуушкуннарга Совет эрге-чагырга дээш тулчуп, аш-чут, хоозурал-биле шиитпирлиг демисежип, заводтарны болгаш фабрикаларны бузундулардан катап тудуп, чурттуң ажылчы чоннарын социализм тургузуушкуунун эрес-маадырлыг херектеринче соруктарга киирип келгенивер.

СЭКП-ниң хоочуннарының үлегерлиг эрес-маадырлыг чоруу төөгүге мөңгеде артар. Оларның кайгамчыктыг маадырлыг чоруу, тураскоруктуу, бедик идейлиг база эң бүзүрелдиг арыг-шынчызы, чайгылыш чок турушту болгаш шудургузу — Коммунистиг партияның баштыңчызы улуг Ленинниң хөрээнге шынчы бердингенининиң чайыннанчак үлегер-чижээ болур. Оон овур-хевирин «СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» хүндүлел демдекте сиилбип чыраан. Ол демдекбиле СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар бодунуң билиин болгаш энергизин чонунга, социалистиг Төрөөн чуртунга чартын чүс чыл болгаш оондаа хөй үеде соксаал чок бараалгадын келгеннерге тыпсып турар.

Бистиң республиканың партия организациязында ыдыг коммунистерниң саны бөгүн 80 кижи. Олар — Тывага революсчу болуушкуннарның киржикчилери, хожудангай чуртту экономиктиг болгаш социал депшилгениң бедиинче хөгжүлдени хандырган ленинчи национал политиканы амыдыралга бодтандырып келгеннер.

«СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» хүндүлел демдекти республикадан бир дугаар шаңнаткан кижи персоналдыг пенсионер, 1930 чылдан бээр партия кежигүнү Хертек Амырбитовна Тока болган. Аңаа ол демдекти СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин тывыскан.

Партияның хоочуннар бөлүү «СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» хүндүлел демдекти алыры-биле бүрүнгү хүн СЭКП Кызыл хооркомунга чыылган.

СЭКП хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев хоочуннарга чүректин ханызындан чылыг сестерин чугаалаан.

— «СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» демдекти СЭКП ТК-ның тургусканы бистиң хоочуннарывыстың дугайында сагыш салышкынының база бир чаа хереченди, партияның алдарлыг дайынчыларынга хүндүткелдиң илереп болур — деп, ол чугаалаан.

Оларның үре-түнелдиг улуг ажылы, республиканың болгаш хоорайның экономиктиг база социал хөгжүлдезинге улуг салыышкыны дээш хоорайның партия организациязының мурнундан ханы өөрүп четтириишкининиң сөстерин А. И. Пожидаев хоочуннарга сөглээн.

«СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» хүндүлел демдекти республикадан бир дугаар шаңнаткан кижи персоналдыг пенсионер, 1930 чылдан бээр партия кежигүнү Хертек Амырбитовна Тока болган. Аңаа ол демдекти СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин тывыскан.

Партияның хоочуннар бөлүү «СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» хүндүлел демдекти алырыг

Совет көдээниң кижилери

КЫШТАГЛАРДА ЧЫРЫК

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң хойжузу Парын-оол Эренчинович Эртинениң кыштаанга хүн чүгүрүүнче кирип чорда келдивис. Аалдың ээлери азыраан малының аразында-ла хөлзээн турлар. Хойжу болду опагар сигенниг кажаазының иштинде туруп алган, хойга кежээ бээр сигенин ангы бөле салган тур. Хураганнар чиилээр, ана дүвүренчиг. Хойжунуң калайы Саглайлап Чымчаковна сакманчылары Мария Сипдек база Шончалай Кочага олар-биле чаш хураганнар эмзирген, оларны чемгерген турлар. Чай шолээн-дала чок.

— Кандыг кыштап тур силер, Парын-оол Эренчинович? — дедим, малчылыдан сонуурган айтырыгывыс.

Ол чывар-сookка хүрертир додуккан арын-шырайын чырыдыр хүлүмзүрүй каапкаш:

— Чүгээр-чүгээр ийин. Кыжагла тур бис—деп, допчу хөрүлээш, сигенни айыыр-биле октап эгеледи.

Хүвирин бодаарымга, «кыш ам-дээ элек, час база берге» деп, ол бодап турган ышкаш болду.

— Эрткен чылын чеже тонна сиген белеткеп алган ийик силер?

— Он-беш ажаа берген чүве. Ону ам чаа төрээн хойларга, чаш хураганнарга берип тур бис —дээш, сарапт сигенинче шинчилей аарак көрдү. —Бодаа чер албас ийин. Совхоз дузазы эвес болза, берге болуру чугаажок. Улуртур-баштаар даргалар, түскай эртемниглер үргүлчү келир. Ылап-ла сагыш салып турар-дыр.

Ол шын. Олар шиитпиин малын кыштан хүр ажырар дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Чай аразында Саглайлап Чымчаковна-биле база чугаалаштывыс.

— Коданывыста 347 хой бар —деп, ол чугаалады. — Шупту оолдакан. Хураганнар бүрүн онча-менди. Сакманчыларывыс дыка кызымак ажылдап турарлар.

Кандыг-даа малдың чаш төлүнге азырал херек. Ону үргүлчү ажаан-каравтаар аназар. Дүржүлгалыг хөйжулар Парын-оол биле Саглайлап Эртинелер ынчаар ажылдап-даа турар болду.

«Чодураа» совхозта төрүүр 7 мун ажыг хойлуг чээрби бир кодан бар. Хөй оолдаашкыны массалыы-биле чорун турар. Ынчан ол чорааш.

Дүржүлгалыг хойжу Минчей Мырысдевич Белек-оолдуң кыштаанга база четтивис. Оон кадарган малы база хүр кыштап, оолдаашкыны адактадып турар, хураганнары шупту онча-менди. Хойжу не Делгерма Шоюновна чаш хураганнар азырап өстүрер талазы-биле улуг мергежилдиг кижи болду.

Бригаданың өске малчыны коммунист Шимит Серенниң кадарган коданының байдалы база эки болду. Оон хөө шупту оолдакан, хураганнары бүрүн доругуп турар.

Совхозтуң хоочун хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл тук база Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Иван Симчитович Лаҥзурунуң кыштаанга база чордувус.

Улуг-чаагай мага-боттуг, чугаакыр, төлептиг мөзү-шынарлыг ол малчын-биле мага хандыр чугаалаштывыс. Амыралдан хойну көрген, дүржүлгалыг хойжу Даҥзурун совхозунга хой ажылының хөгжүлдезин дээш туржун, аналь бодунун төлептиг үлүүн киирип, чүткүлүг ажылдан чоруур. Ынчангаш оон ат-алдары-даа алгаан, өскелерге үлегерлиг, ажылынга бедик харысалгалыг.

«Хоочун хойжуларның чымыштыг ажыл-ижи үгле каранғы дүн дүжүп келгени-биле чоорту оожургай берди. Ынчалза-даа оларның кол-да сагыжы азыраан малында дээрги илден болду. Хой кажаазы, хураганнар турар черлер эвээ артпас, аналь дежурный кижилер ыяап турар. –

Чаш хураганнар домун-дожай бербелин дээш, оларның турар кажаазын чылыы одап турар. Айыыл, ерт болбазын хайгааран көөр. Ол хамаан чок, хураганнарның баскылаашпазын карактаар апаар. Чангыс сес-биле чугаалаарга, хавыысалга улуг.

Хойжуларның амыырал байдалын экижидеринче доктаамал-кичээнгейин содюз салып келген. Ам кыштаглар электрижиттинген. Имир дүжерге сайгылганнар чайынналдыр чырып үнер.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА ӨШКҮ АЖЫЛЫ

Республиканың Статистика эргелелиниң февраль бирдеги медээзин ёзугаар алырга, совхозтарда 110110 өшкү бар, азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан 6131 баш азы 104,9 хуу хөй.

Республикада эң-не хөй өшкүлүг совхоз — «Сүт-Хөл». Ында 16222 өшкү бар, ынчалза-даа бо ажыл-агый өшкүнүң санын эрткен чылдаазындан эвээжеткен. Оон дараазында черни 9591 өшкүлүг «Найырал» совхоз ээлээн. Ол база хорамчалыг болган. 9446 өшкүлүг «Тес-Хем» совхоз—үшкү черде.

Ында эрткен чылдыындан 637 өшкү хөй.

Республикада 66 ажыл-агыйның 26-зы өшкүзүн чок кылып каапкан, а 11-инде өшкүзү чүс безин четпес. Төка аттыг совхозтуң эрткен чылдагы 80 өшкүзүнден 37 арткан. «Шивилигде» 33, «Бурунгаарда» чүгле 5 өшкү бар. Өшкүзү кодан четпес ажыл-агыйлар оларынче сагыш салбас-даа, ажаавас-даа, оон уламындан таварышкан-на мал аразында чоруур. Ынчангаш оларны коданнар чедир өстүрери чугула.

Бир мундан эвээш өшкүлүг ажыл-агыйлар 23 турда, беш мундан хөй өшкүлүү чүгле 8 болуп турар. Февраль бирдеги медээ-биле өшкүлүг 40 совхозтан 381 өшкү өлген. Үк көргүзүг эрткен чылын оон 117 эвээш турган. 1981 чылдың бо үезинде «Коммунизмче орук» совхозка 2 өшкү өлген турда, ам 28, «Тес-Хем» совхозка 27 турда, ам 41 өлген.

Республикада Чөен-Хемчик район эң-не хөй өшкүлүг — 26041 баш. Ынчалза-даа оон саны мурнуку чылдыындан элээн эвээжээн. Ийиги черни 23322 өшкүлүг Бай-Тайга район, үшкү черни 20273 өшкүлүг Улуг-Хем, дараазында черни 12100 өшкүлүг Барыын-Хемчик район ээлеп турар. Өске районнарның өшкүзү он мун четпес, оларның дээрези-ле Тес-Хем —9636 өшкүлүг. Беш районда өшкүнүн саны бир мун безин четпес. Оларның иштинде Тожу 167, Таңды 116, а Бии-Хем район 79-ла өшкү өстүрүп турар. Бии-Хем моон мурнуда чылда 30-не өшкүлүг турган. Өшкүнүн өзүлдези Тожу, Таңды болгаш Чөен-Хемчик районнарда эвээжээн.

ДАШТЫКЫДА КАНДЫГЫЛ?

Чылдың-на парлаттынар ФАО дээр журналдың 1980 чылдагы 34 дугаарынын дынадының ёзугаар алырга, делегейниң бүгү чурттарынга 1978 чылда 435 миллион 352 мун өшкү турган. Оларны даштыкы 169 чурт өстүрүп турар. Бо чүүлде бүгү көргүзүттерни өшкүзүнүң саны бир миллиондан хөй чурттардан (ССРЭ чокка) алган.

Делегейниң өшкүзүнүң 32,9 хуузу Африкага, 6,9 хуузу Америкага, 56,2 болгаш 2,6 хуузу Азия биле Европага (ССРЭ чогун утпанар) хамааржыр. Оларга черлерге дараалаштыр өшкү сүдүн бүдүрери 20,3; 6,3; 46,2 болгаш 21,5 хуу онаажыр. А өшкү эдин бүдүрери 25,9; 5,1; 61,8 болгаш 5,1 хуу.

Өшкүнүң саны, эът болгаш кеш бүдүрери Индияда. Бырлатта болгаш Пакистанда хөй, а өшкү сүдү Индияда, Турцияда болгаш Грецияда элбек. Чүс кижиге онаштыр эң хөй өшкүлүг болгаш өшкү эдин бүдүрер чурттар Сомали, Моол Арат Республика болгаш Мавритания, а өшкү сүдү бүдүрер чурттар Сомали, Мавритания болгаш Греция болуп турар. Өшкү дүгүн Турция, АКШ, Мурнуу-Африка Республика хойну бүдүрүп турар. 1974 чылда бо чурттарга 7,3 миллион ангор турган. 15,9 мун тонна өшкү дүгү бүдүрүнген. 1965 чылдан бээр өшкү саны Турцияга 36 хуу, АКШ-ка 64 хуу эвээжээнин, оон уламындан өшкү дүгү бүдүрери ол чурттарга тараалаштыр 32,5 болгаш 68,2 хуу кызырылганын айтыры чугула.

Делегейде 70 миллиондан хөй өшкүлүг чурттар 1,8 хуу, 1-1 миллион өшкүлүг чурттар хөй азы 20,6 хуу, а бир миллион четпес өшкүлүү эң-не хөй —67,6 хуу.

Даштыкы чурттар эдин-бүрү угланыышкынныг 148 уксаанын өшкүлерин өстүрүп турар. Оларның 64,8 хуузу чангыс-ла продукция (чиижээ, эът) бүдүрерине, 21,9 хуузу сүт бүдүрерине, үш хевирнин продукциязын бүдүрерине 6,1 хуузу тускайлаттынган. Өшкүлериин 61 уксаазы — сүткүр, 26 уксаазы — эткир, 5 уксаазы — дүккүр, 4 уксаазы —аңай кежи бээр. Кеш бээр өшкүлериин уксаалары чүгле Бразилияда. Ында канида болгаш марота уксаалар ак кеш бээр. Репартизо уксаанын өшкүзү кара болгаш хүреп өнерлиг кештиг. Мосото уксаанын хүреп өшкүлериниң кежи узун дүргаар кара-кара дилиндектерлиг.

Дүккүр уксаанын өшкүлери Азия дипте: Бахани —соңгу Пакистанда, кашмир уксаа — Кашмирде, Индияда, куд — Иранда, ватани — Афганистанда. Ийи продукция алырынга тускайлаттынган өшкүлерден эткир болгаш сүткүр уксаалар 69,8 хуу, дүккүр-эткир — 16,3 хуу, сүткүр-дүккүр —9,3 хуу, эң сеелгү черии — 4,6 хуунү эткир-дүккүр өшкүлер ээлеп турар.

Үш продукция алырынга тускайлаттынган уксаалардан эът, сүт, дүк бээр өшкүлер эң хөй —66,7 хуу. Олар болза Пакистанда лери, камэри, Индияда чичха болгаш гуджарати, Израильде негев, Моодла моол, Кыпатта канвейдир. Эткир өшкүлериин 61,5 хуузу, Азия чурттарында, сүткүр өшкүлериин 68,9 хуузу Европада.

Эң-не хөй өшкүлүг чурттар Кыпат биле Индия. Ынчалзажок оларның, бирээде, девискээри улуг, ийиде, чурттакчы чону хөй. Ынчангаш чүс кижи бүрүзүнге-ле чүгле 8-11 өшкү онаажып турар. А ол кончуг чавыс көргүзүг. Ынчан кээрге, эң-не хөй өшкүлүг чурт, девискээри бичиндаа болза, чүс кижиге-ле 489 өшкү онаажып турар Сомали болур.Оон дараазында черни Моол Арат Республика ээлеп турар. Чүс кижиге хамаарыштыр алыр болза, сүт болгаш эът бүдүрери база-ла Сомолиде кончуг хөй. Оон дараазында черде Мавритания дээр бичии күрүне.

А. ВЕНИАМИНОВ,
недээ ажыл-агый эртемниң кандидады.
(«Овцеводство» журналдан).

ХЕНЧЕ ХУРАГАН АЗЫРААР ЧЕР

Тоттурбас иелерлиг ырбыска болгаш четпес төрүттүнген хураганнар өстүрер тускай казанак чогааттынган. Ында кылымал хой сүдү кылыр болгаш ону хураганнарга бээр түргүзүг база бар. Үк казанак Марий АССР-ниң Медведьев районда «Марий Эл» каттыжылышкынының «Шойбулак» совхозка шенелге эрткен соонда, ССРЭ-ниң Мал ажылының болгаш мал чемни бүдүрүлезиниң машина тудуушкун министерствозунуң, ССРЭ-ниң Келээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомнуң эртемтехниктиг чөвүлелдери ковүдедир кылып бүдүрерин санналдаан.

Механизастаттынган казанак хураганнарны төрүттүнген соонда 2—3 хонгандан 45—60 хонарынга чедир өстүрер. Казанакты улуг кажаа иштинге тургузар. Ында бичии дескажаа, мал чеми дажыглаар терге, хураганнарны электри-биле чиинээр болгаш хередендирер керексел, суг кудуп бээр болгаш чем каап бээр черлер бар.

Казанакка хары угда 640 хураганны тургузуп болур. Бүүп болгаш далганнаан чемнерни бээри, суггарары болгаш кажла иштин аштаары бүрүн механизастаттынган. Түскай механизмге кылган кылымал сүт хоолайлар дамчыштыр аикка келир. Үш-дөрт минута болургаала, сүт хураганнарның шупту-зуниа чедишкен болур. Ол сүттү 3—13 хонган хураганнарга хүнде 4—5 катап, 14—22 хонганнарынга 3—4, 23—27 хонганнарынга 2—3, а оон хөй хонганнарынга 1—3 катап бээр. Хүнде үүү хире хемчээлдиг сүт бээри хураганнарның каш хонганынган хамаарыжыр. Үстүнде чурагайлар ёзугаар алыр болза, бир башка дараалаштыр 0,12—1,0; 1,1—1,2; 0,6—1,0; 0,2—0,8 килограмм болур. Хураганнар хонукта 0,3—3 литр суг база ижер. Оон ыңай 5—10 хонуктан кургаг чем база чип эгелээр.

Тоттурбас иелерлиг ырбыска болгаш четпес төрүттүнген хураганнар азыраар механизастаттынган бо чер маллың чаш төлүн бүрүн камгалап, доруктурарынга дузалыг, хойжуларның ажылын чиигедир болгаш ажылдаарынга таарымчалыг. Хураганнар маңаа ботқур болуп, дүрген өзер.

В. М. СОКОЛОВ.

Калин-оол Успунович Хертек Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» совхозунуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Ол кадарган хөөн өрткен чылын Кара-Хөлге дыка берге, хар-чамы улуг болган кыштан багай эвес ажырган болгаш төрүүр 100 башка онаштыр 95 хураганны камгалап, дорукторган. Дүржүлгалыг малчыныңың коданы бо кыштың база хүр өртин турар.

К. У. Хертек ССРЭ-ниң төөгүлүг юбилейин күш-ажылчы таленттиг белектерлиг үткүүр, кадарган хөөнүң баш санындан-на хураганны камгалап, өстүрер дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: К. Хертеи.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

САЛГАКЧЫЛАР

Казахстанның Павлодар облазында СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг совхозтуң хоочун хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Күлаш Шарбанбаева — аныяктарның дагдыныкчызы. Оон оглу Кабдылнасир авазының мергежилин шингээдип алган.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Кабдылнасир Шарбанбаев эрткен чылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган. Оон оглу Айтжан база хойжулап эгелээн. Мергежилинге бердинген кызымак комсомолчуга ам хойжу бригада удуртуруп дааскан. Ында ажыл база чедишкинниг.

ТАРН-НЫҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ

Тывага улусчу революциянын тиилелгезин быжыглаан болгаш В. И. Ленинниң айыткан оруу-биле чурттуң хегжүлдези дээш туржуп турган Тыванын Араттын революстуг намы 60 чылдар бурунгаар, 1922 чылдың февраль 28-те тургустунган.

Социал революциязының тиилелгезин хандырарынга болгаш оон эчис сорулгаларын чедип алырынга эргежок чугула болуунун политиктиг организациязын революсчу араттар Совет Россияга даянмышаан, делегейниң нарын байдалының үезинде, ангы демиселиниң чидинген байдалдарында тургускан. Олар боттарының күштеринге бүзүрелди, чогаалыкчы эпергенның үнер дөзүн болгаш улусчу революциянын чедиишкинниг болурун, болгаш быжыг магадылалды РСФСР-ниң Даштыкы херектериин улус комиссариадының 1921 чылдың сентябрь 14-те үтүүлгазынган тодаргай көөгеннер. Ында айытканы болза: «Россияның ажылчыннары болган тараачыннары кижи көөр хөөн чок эргеин хаан чазакты дужүрген болгаш хазының дужүттерин эрге-чагыргаан бүрүн чайлаткан амгы үеде Россияның ажыл-чымаачыл чазаа ажылчы чоннар массаларының тураскаатыр күчүгейдевишаан. Үргүлчү кыйын болдунун чедискээри кылдыр санналбайн, ону ынчаар санналының баримдаалы чогун байырлалдыы-биле чарлаан тур».

Элегеске болгаш Туранга 1921 чылдың күзүнүңде организастыг ийи белүүтер тургустунган. Элегес белүүнге мурнакчы араттар Алдай-оол, Узун-Доспан, Саарбай, Орүйгу, Күржепей, Чуржапай, Дембрел, Онзалай, Хоюрук-Хөл, Чылбак-кыс, Мумба-Хуурак, Энди-Хөө олар О. Күрседиге баштадып алгаш, ажылдап турган. Араттарның шимчээшкинин боттарының салдарынга чагыртыр сорулгалыг феодалдар Туран белүүнге колдай берген турган. Ол ийи белүүктерни катышкан чөвүлел хуралы Коминтерниң болгаш РКП (б)-ниң төлээлекчилеринең кирижилези-биле 1921 чылдың октябрь 29-та Дыттыг-Аныг деп черге болуп эрткен болгаш оргбюрону тургускан. 100 кире эгелекчи активчилер оргбюрокун удуртулгазы-биле дөрт айларның дургузында ядыы болгаш күшажылчы араттарның ортузунга тәйылбыр болгаш организокчы улуг ажылды чоруткан.

1922 чылдың февраль 28-тен март 6-га чедир Туранга болган съезд Тыванын Араттын революстуг намын (ТАРН-ны) тургузар дугайында шиитпиин хүлээп алган, оон тур уставын бадылаан болгаш ТК-ны сонгаан. Арат массаларның дайзынгыларын идеязы-биле массаларның медерелин төөредир дээш бүрят болгаш калмык хүрээлериң дагыл эгелээн шимчээшкинин, сарыг шажыннын бүрүү сүртаалын пептередир, болгаш Лениннин номналын буддизмбиле дөмейлештирер бодаан МАРН-ның ынчаардагы чамдык ажылдакчыларының ораздажыышкынын ТАРН-ның идеологтуг ажыл-чорудулгазынга шынгыы моондак болган. Чогум-на оларның салдары-биле ТК-ның пленумун чыылдырган, «хүрээ-хинтти кадыышпадар дугаймында» айтырыгны чугаалашкан. ТК-ның шиитпиин ёзугаар кыылдырган бүгү Тывания ламаларының съездизин сөрүг шажынны күрүне шажыны кылдыр чарлаан болгаш шажынга удур пропагандазы чоругдаан. Биче бүржуазытыг, феодал-шажын идеологиязынга удур нам кежигүннериниң болгаш кежигүн эвес араттарның ангы талазы-биле медерелин сайзырадыр дээш демиселге онза рольлу нам. ның парлалгазы («Туриигийн үнэн» солун болгаш «Хувьсгалту арат» журнал) ойназа. Намның парлалгазы марксизм-ленинизмниң идеяларын пептередип, хожуданган чораан удыстарның капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезинниң дугаында ленинчи өөредигинниң утказын массаларга тайылбырлап турган.

Революциянын дайзыннары араттарның ортузунга боттарының салдарын күштелдирер, чаа амыдыралдың тургузуушкунун мооңдактаар дээш бүгү дерзин арганарын ажыглап, революстуг чаартылгаларга удур ажык-даа, чажыттаа байдал-биле демисежин турган. Намга удур кижилер «Чудурук нам» деп бөлүүн чажыды-биле тургузуп алган, болгаш ТАР-ның бүрүн эргелевинге удур кижилерни удурланыышкынның түгүнүн адаа-биле эвилелдээрин ораздажып турган. А херек кырында анархисчи ол бөлүктүн талалакчылары ынчаарда калчаалыы-биле арагалап, дерзин үүлгедиглерин кылып, араттарны эттеп, оларның малын, эт-хөреңгизин хунаан ап турган. 1924 чылда Хемчик үйметпин баскан сөөлүнде ТАРН-га барыын үзелдиг бөлүк тергиндээн болгаш оон удурткучулары (Буян-Бадырғы, Дондук, Нимажап, Шагдыр, Сотнам) намның ТК-ынга болгаш чазакка удурткучу албан-дужаалдарны эзлеп алганнар.

Улусчу революциянын баштәйгы үе-чагазында (1921-1931 чылдар) шиитилелге эргин харылзаалар хевээр арткан. нам кадрларының чок турганындан эргелел аппарадының албанынга дүжүметтерни ажыглап турган болгаш намның социал составының чангыс аай эвелин ажыглааш, ол бүтпес идегеттер намче күштүг ыыдыышкынны кылып турган. Ол дээрге биче бүржуазтыг националистер боон турган, феодал-шажыныы тукту долгандыр каттышкан барыын үзелдиг оппортунистер-дир.

Барыын үзелдиг оппортунистерниң баштыңнары ТАРның түскай хамаарышпас чоруун үзуткаарының үндезинин белеткеп, Моолдуң чазаанының удурланыкчылары-биле сырый харылзааны тургузуун, үзелиин ядыларга, ортумактарга эвес, а байларга узун хуусаалыг кылдыр тыпсып, үндүрүг политиказын мелүүкчү бай кижилерге ажыктыг кылдыр хажыдып. Совет Эвилели-биле эвес, а даштыкы хүү фирмалар-биле садыглажырын орлаашын турганнар. Аныяктарның революстуг Эвилелин тургузар талазы-биле намның ийиги съездизинин шиитпириниге барыын үзелдиглер үр үеде сагыштыы-биле шаптыктан келген.

1925 чылдың декабрь 20-де аныяктарның бирги съездизи болган. Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелин (ТАРЭ) тургускан болгаш оон уставын база программазын хүлээп алган. Эвилелдин удурткучуларынга мурнуудагы хөлечиктерни дешпиткеп, бышкан аныяк нам кежигүннериниң аразындан Иргит Шагдыржап оларның бирээзи болган. Тываның амыдыралынга бо чугула үе-чадада удаваанда ол ТАР-ның революсчу кезээниң удурткучуу болу берген. Шагдыржап ТАРЭ-ниң аңгы талазы-биле составының база идейлиг дагыышкынының дугайында доктаамал сагыш салбыпаан, нам кежигүннериниң болгаш ареэчилерниң бүрүн бердинген революсчу күштерин ТАРН ТК-ны долгандыр сырый каттыштырып, ареэзиниң хүрээлерин өстүрүп, ВЛКСМ-биле оон харылзаазын улам быжыглаан. ТАРН-ның бүүдеидиг күрлавыры ТАРЭ болу берген. 1927 чылда ареэ кежигүннериниң составының 96 хуузу ядыы база ортумак аныяк араттар болу берген.

ТАРЭ-ниң IV съездизинге (1928 чылдың декабрь 3-тен 1929 чылдың январь 3-ке чедир) И. Шагдыржап биле С. Лопсан баштаан партийжи фракция намның ТК-зында болгаш чазакта барыын оппортунистиг ажылдакчыларның политиказынга болгаш практиказынга принципиалдыг болгаш шиитпирлиг удурланыышкынны кылган. Үндүрүг, чээли болгаш сазыг политиказың үндезинин-биле эдегөөрүнүң, Тыва баиыкының база Тыва Топ коонтун акпахөрейгизин төтчеглеп, самчылап турар бүрүүлүг кижилерге кеземче-харысалганы хүлээдиринин дугайында, намның аңгы талазы-биле шугумун амыдырапга боттандырып шылаар кижилер-биле ТАРН ТК-ның составын ескертип чаартырының дугайында, намның база эргечагырга органнарының топтеболгаш чер-черде аппарадың бүтпес идегеттерден арыглаарының дугайында негелдерни съездиниң документизи көдүрүп үндүрген.

ТАРН ТК-ның январь пленуму (1929 чыл) ТАРЭ-ниң IV съездизиниң партфракциязының ажыл-чорудулгазын бүрүн чүүлдүзүнүн, деткээн, барыын үзелдиг оппортуистерни шыгыы буруу шашкан, оларны ТК-ның составындан үндүрген. Шагдыржап баштаан революсчулардан ТК-ның чаа составын сонгаан. ТАРН-дан болгаш эргечагыргадан аңгының бүтпес идегеттерип арыглаарының дугайында, чүрттүүн амыдыралын калбаа-биле демократчыдарының, барыын үзелдигленрип ажыл-чорудулгазының үржүктарын уэуткаарының дугайында хемчегерни ол съездиниң документтеринде идип үндүрген. Удаваанда ТАР-ның Биче Хурал Президиумунан болгаш Сайыттар Чөвүлелиниден позинарны база контрреволюстуг дужүметтерни эрыглаан, чазыы болгаш чайын хөй санныг «ангы демиселиниң чүүлдүрүнүң» нам кежигүнүү бүрүзүнүң телептиниин база четпестерининң дугайын бүгү талалыг чугаалажып, намче шүргүл киирген бүтпес идеттерни оон үндүр сыырган, ареэниң база профэвилелиний, кооперацияның хуучу кежигүннериниң хүрээленнеринге арыглаашкынны база чорут-

ШЭЭР МАЛ

Шээр мал—республиканың экономиказының бир кол үндезини. Оон баш саны, февраль айның медээзин ёзугаар алырга, 1135511 болуп турар. Чогум өзүлдези эрткен чылдың деңнелиниң колдуунда ескерилбээн.

Республиканың 66 ажылагыйының 61-и шээр малды өстүрүп турар. Оларның 27-зинде ол мал мурнуку чылдан өзүлделиг болган. Ылаңгыя «Революцияның чалбыжы» совхозта өзүлде 32 хуу, «Тиилелге» совхозта 18 хуу, «Хемчик», «Хөндергей», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда 15-15 хуу болган. Оң бирги беш чылды олар мындыг чедиишкин-биле эгелээн. Мичалза-даа «Бурунгаар» совхоз шээр малының 24 хуузун, «Кара-Хөл» совхоз 15 хуузун, «Коммунизмниң херели» совхоз 10 хуузун эвээжеткен.

Бо хүннерде эң-не хөй шээр мал — Мөнгүн-Тайганың «Малчын» совхозта. Мында оон саны 45041 баш, азы эрткен чылдың бо үезинде турганындан барык-ла үш мун (ол хире хөйлүг совхозтар база бар) хире көвүдээн. Шээр малының хөйүнүң талазы-биле ийиги черни 37477 малдыг «Найырал» совхоз эзлеп турар. Мичалза-даа оон саны мурнуку чылдыындан 4050 эвээш. Үшкү черде турар «Торгалыг» совхоз 37346 шээр малдыг, ол база-ла хорамчага таварышкан.

Нигизи-биле оң мундан эвээш шээр малдыг 15 совхоз бар. Каа-Хемниң чеди совхозу шуптузу 5000—7000 баш шээр малдыг. Эң-не эвээш шээр мал «Ак-Чыраа» совхозта—57-де баш. Тожуның «Май 1» совхоз 3441 баш шээр малдыг.

Районнардан Чөөн-Хемчик эң-не хөй шээр малдыг—165639 баш. Оон дараазында черни 158570 хойлуг Улуг-Хем эзлеп турар. Өвүр биле Эрзин районнарның шээр малы 94800 болгаш 94406 баш. Шээр мал Тожуда 7900, Каа-Хемде 39000, оон өске районнарда чеден мундан хөй. Чеди районда шээр мал өзүлделиг болган.

Эрткен чылын республика 415536 анай болгаш хураган дорулуурган. Ол оон мурнунда чылдааскыннан 74 мун баш хөй. Үче башка онаалтыр эң-не хөй чаш төлүг —90 баштыг — Тожу район дорулуурган. Эрзин 84, Чөөн-Хемчик 82 баштыг дорулуурган. Тандының бо коргузуг эвээш — 66, Бии-Хемниң — 69 болган. А республика 80 баштыг алган.

1981 чылда үче башка онаалтыр 98 анай, хураганы «Чыраа-Бажы», 96-ны «Тоора-Хем», 95-ти «Шивилиг» совхозтар алган. Эң-не эвээш чаш төл алган совхозтар: «Улуг-Хая»—62, «Шекпээр», Жданов аттыг болгаш «Өвек» — 66-66 баш. «Кызылаар» совхозта Валентина Бызаакай удуртказ хойжу бригада үче башка онаалтыр 108 хураганы дорулуурган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чөчектиг, «Күш-ажылдың хостуунда» Эйлиг-Хем, «Чыраа-Бажында» Улуг-Хөөв бригадалары үче хөй, өшкүге онаалтыр 101-ден хөй чаш төлдү дорулуурган. Республикала үүске онаалтыр 101-ден хөй хураган алган малчынар 94 кижи, 110-дан хөйүнү алганнар 28 кижи. Оларның аразында «Сут-Хөлде» П. Сат, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта В. Чамбыл-оол биле М. Күдер-оол үче өшкүге онаалтыр 125-132 анайны, а «Кызылаар» совхозта А. Бызаакай биле Л. Эрендей болгаш «Революцияның чалбыжында» И. Сәңгүр олар үче хөйнан-на 122-125 хураганны дорулуурган алган.

Тывага шээр малды өстүрер эргелиңге улуг сорулганы СЭКП обкомунуң онгу (1973 ч.) пленуму салган. Маңаа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдениниң «Тыва АССР-ге хөй ажылын удам ыңнай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалының каскы вольуг болганы демдеглээр херек. Бо чугула документилернин соонда «Ортумак школа доозукчуларын —хөй ажылынче!» деп кыйгырыг, улгаттырган көзек. Бот-оруга-чарылгалыг хөйжу бригада, «аяк-хөлээр», «көржен-оолдаар» деп шимчээшкиннер республикада бедик үнелелди алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендумеңниң даргалаашкыны-биле болуп эртикен.

Дээди Советтиң Президиумунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң 1981 чылда ажыл-чорудулгазының дугайында отчедун дыңнап чугаалашкан, оңу медээ кылдыр хүлээп алган. Бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалда республиканың Улусчу контроль комители болгаш улусчу контроль-шу нер-терде органнары. Тыва АССР-ниң Конституциязын болгаш «СССР-де Улусчу контроль дугайында» Хоолдуну удуртулга болдурган, республиканың экономиктиг болгаш сонпал хөгжүдезинин эң чугула айтырыгларының талазы-биле партиянның болгаш дажактың, түс черниң партия болгаш совет органнарының директиваларының күүседелдезин хынаар талазы-биле доктаамал ажылды чорудуп турарын демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комители СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, экономиктиг болгаш сонпал хөгжүдезиниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң сүмелериниң амыдыралда боттанышкының контрольдаарының кол айтырыгларынче кичээнгейин үгландырар. Улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын чүткүлдүг сайзырангайжыдар, министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарның, будүрүлгелериниң болгаш албан организацияларның ажылынга чорудуп турар хыналлаларның ажыктыын бедидер, улусчу контроль белүктериниң болгаш постуларының идепкейин бүгү хемчег-биле хөгжүдер, оларның ажыл-чорудулгазын күрүне чүрүмүн бужыглаарыңче, эрге-дужаал соора ажыглаар болгаш төтчелекчи чоруктарны баш удур болзурбазыңче болгаш чайлаарыңче углапшыраар ужурлуг. Республикада контроль боттапшыраар органнарның ажылын дүүштүрүп, олар-биле доктаамал харылзаалыг ажылдаар.

Республиканың улусчу контроль органнары хамаатыларның дыңнадыларын болгаш биллиринишкиннерин көөрде СЭКП ТК-ның «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң күүседелдизи

АМЫДЫРАЛДАН ТӨРҮТТҮНГЕН АЯЛГАЛАР

ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Тихон Хренников москвачыларга болгаш найысылалдың аалчыларынга чогаадыкчы отчёдун берген. Сураглыг композиторнуң авторжу кежээлери Күрүнениң Төп залынга чедишкинниг эрткеннер.

Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Силантьев удуртказ эстрада-симфония оркестриниң үделгези-биле ийиги фортепиано концертиниң финалын ол күүсеткен. «Гусарь балладазы» балеттиң чаа көргүүү программазы улам солуп болдурган. Ону Москваның область филармониязының классиктиг балет ансамбли көргүскен. Кинофильмнер болгаш шилерден ырлар чаңгыланып турган. Операладан болгаш музыкалыг комедиялардан үзүндүлерни ацаа көргүскен.

— Мээң музыкам дыңнакчыларның калбак массазынга бараалгаттынган — деп, Тихон Николаевич чугаалаан. — Мен ам бээли бодумнуң чогаадыкчы планнарымны ангыаңгы жанрлар-биле харылзаштырып турар мен. Үшкү фортепиано концертин чогаадым, ажыллап кылып тур мен. Ийи дугааргызын он чыл бурунгаар бижидим. Шеридан-ның шинзин өзугаар «Дуэнья» деп музыкалыг комедияны доозуп тур мен. Бо чогаадыг Куйбышевтиң, Минскиниң, Свердловскиниң хөгжүм театрлары көргүзерлер. Амгы үеэргем дугайында ырларны база бижиир мен.

ЧУРУКТА: Т. Н. Хренников, ыраажы Майя Кристалинская, композитор Александра Пахмутова.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

Охотницының чурттакчылары Горцах даглыларынга Иван Таранченко биле Алексей Батяның совет партизан отрядтары тыптып келген баштайгы хүннеринден эгелээш, ол үеге чедир партизаннар-биле хлевинин сөөлгү кескиндизинге чедир дениге үлежип, олар аңаа хайгыыл кылын чеде бээрге боттарының кижилери дег хүлээп алыр турганнар. Ынчангаш каттыжышкынының командылалы олче Иван Таранченконуң отрядындан Михаил Секачевтин взводун чорударын шинтпирлээн. Аңаа Петр Мартыновтун пулемётчулар бөлүү: Кокан Карабаев Петр Сопиков болгаш өске-даа хөй-хөй эрес-дидим кижилер кирген. Олар-биле кожа капитан Лямпардтың командылааны поляк партизаннар база тулчуушкунга киржири дугуруштунган.

Автоматтар, гранаталар болгаш пулемёттар-биле чепсегленген бөлүк кижилер арга-ыяштыг черлерге чаштынмышаан, суурже чоокшулап келген. Арга үжүнда тейжигештен ортуузундан Охотянка хем ангылаан суур адышта дег көстүп чыткан.

Секачев кижи бүрүзүнүң ээлээр ужуруглуг туружун тодаракташ, бодунуң взводун суурнуң чөөн талазын. Сиваннын кижилери барыын талазын, а Мартынов эштери Кокан Карабаев, Петя Сопиков биле оруктуу ээлээрин дужаагаан.

Бичии-бичии хаяларлыг черлеп чаштыпып үнген чорааш. Мартыновтун бөлүү эглээр туружунга келген. Дыкала ур ышдып келген. Ол үеге Петр Леонтьевичиннин бөлүдларынга амыдыралының эрткен оруу караанга токаваайнын көстүп келген. Чаш эллээди чылдары, өскен төөгөн чери — Кызыл-Сулдуг Баян-Колу, тыва оолдар-биле ойнап, балыктап, өглерге хойтпак ижип, тывалап ырлажып турганы, ону фронтуже үдеп турганы. Ыраккы Саян ыңдынга артып калган кадайы, чаш оглу, туттуруушкун үезинде таварышканы өлүмүң оруктары, ол кара аспактан адырылгаш польша черге совет партизаннар-биле ол чурттуң чонун хостажыр дээш интернационалчы хүлээлгени күүседип чоруурун дээш хөй-ле чүүлдерни бодаан. Бүгү-ле чүве шыпшың ышкаш. Арганзымаар болза-даа мөгешыырак. дескел чок шимченгир Кокан Карабаев ковайын көрүнгүлээп.

Мартынов оозун:

— Шимчевейн чыт, фриптер хавааңче өттүр салыпса бергедээй сен—деп, чагый аарак дужаагаан.

Элээп каш минуталар эрткен соонда мотоциклдиг фриптер, оон соонда чүк машиналары кел чорааш. Мартыновтун пулемёду олардын бажында көзээнге бүдүрүп эгелээн. Бөлүк партизаннар боозаарга, көжүүлүг мотоциклдерлиг фриптер шоодайлар дег андаалып бажып турган. Удаваанда машиналар өткилеп келгей. Мартынов баштайгы машинаның чолаачызын чазыг чок бооладан соонда, машина доктаап турупкан. Оон-биле кожа олурган офицерлер оон кырында солдаттар оларже бооладып-ла эгелээн. Пулемёт чүдер болгаш автоматчылар ол-бо талаларындан уэык-соксаал чок бооладып турган. Ол-ла үеде оруктан ыраак эвесте хол боозу тутказ офицерге командылаткан эскертерни бөлүү хемче коокшулап олурган. Ол үеде Мартынов-тун бөлүү ыржым-на барган. Эштериже аар бажыладыкзы өлүрткен-дир деп бодаш, Секачев дувуреп эгелээн. Фриптер оларже үлемна чоокшулап олурган. Мартыновтун ыңдыг туруштуг, далашпазынга ок дискалары чүктээр эжен Кокан Карабаев мырыңай тура халаш, маңнаптар часкан.

— Чыт, шимчеве, улам чоокшулаазын! — деп, Мартынов оңу командылаан. Гитлержилер ак черже үнүп, мырыңай чоокшулап кээрге, оон пулемёду оларны сиген дег хыдып-ла турган. Фашистер аткаарлап эгелээн. Ол-бо талалардан күчүлүг «Ура-а» диңмиреп үнген. Тулчуушкун шөлүнге фашистерниң полковниктен эгелээш, он-он солдаттарының сеги чыдып калган.

Имир дүшкен. Күш немеп алгаш даарта суурну хостаар, шинтпирлиг тулчуушкун чорудар дээш Горцах даанче олар дедир чорупканнар. Мартыновтун арны-бажы агарып, карактары шагзыргай апарганын Секачев эскерип каан.

— Иштимде балыгланган хевирлиг-дир мен, эш командир.

— Каям кергезем — дээш, бирээзи дүвүреп берген.

Мартынов сөөлгү минуталарда бээли хары үгда үш диска октуг улаштыр-улаштыр бооладып кээрде оон пулемётунуң үнү шүүт от дег шаңй берген чүве-дир. Ону нооганы өрү иштинге чыпшыр тутказ, солгап эскээрде кешти суганзыр шонуңканы ол. Отояд олардан ырак эвесте турган полык каштан Лямпардтың баазазынга барып хонганнар. Суурже чоруткан хайгыылчылар дан аткалакта чедип келген.

Лямпардтың батальону болгаш Мартыновтун пулемётчулар белүү Охотницының төөн талазынга оруккa. Секачевтин взводу суурнуң сонгу талазындан хенертен халдаарын дугуруушкан. Олар эллээр турушкарын чоорту эленкеннер. Шак үениң эртпези-ле аажок ышкаш сегиндырган. Мартыновтун пулемёду, оон аштеринин автоматтары-биле чүгле адарынга белеп, кедеп чытканнар.

— Ооҳ, пан Мартын, далажын болбас, оон башка олар бисче коргулчун долуну чагдырар — деп, Лямпард олче үнген чедип келгеш, сымыранган.

Гитлержилер чоокшулап келгенде Мартыновтун пулемёду үзүк-соксаал чок бүлгүртүп эгелээн. Совет болгаш поляк партизаннар база олбо талалардан боолай бергеп. Дайзыннар оларга удур күштүг отту ажыткан. Мартыновтун бергүн үшта бооланканын боду бээли эскербээн. Демги-ле капитан Лямпард сөөстап чорааш, ону эккелгеп:

— Кичээнинер, кичээнинер, пан Мартын, оон башка башты чидиөөп болур —дей тыртып каан.

Охотницы суур дээш кадыгдошкун тулчуушкун ийи хүн үргүлчүлээн. Партизаннар чамдыкта бурунгаарлап, эргежок чугула апарганда аткаарлап-даа турган. Кежээликтей тулчуушкун оожургай бээрге, «партизаннар аткаарлаан, аргаже киирген-дир» дээш немептер үптеп алган хөй малын, тудуп, хүлээп кижилерни Охотянка хемнин көвүрүүн кежирип эгелээн. Туттурган полыктарны, хөй малды эштиринкеш, партизаннар оларйың соондан кел чорааш фриптерни кыргый тудуп эгелээн. Ол үеде Мартыновтун пулемёт расчёду үш диска окту хары үгда бооланып четтингинкен. Адак сөөлүнде:

— Карабаев, калчаарааш аш бөрүлерни гранаталарын-биле өрттендир бергилевит — деп, Петр Леонтьевич командылаан. Гранаталарны улаштыр-улаштыр октаарга, чеп, үзээр сириңейнин турган дег болгап. Ол-ла үеде Секачёвтин отряды болгаш поляк өске партизаннар суурнуң сонгу талазынга немецтерниң хөй кижилиг колонназын чылча шапкан.

Тулчуушкун шөлүнге өлүрткен болгаш балыгланган кижилерин каггаш, партизанларның күчүлүг халдаашкынарынга шыдашпайн, немептер дезинкен.

Гитлержи кулданышкынган хостааны дээш суурнуң чурттакчылары, тараачыннары ыглаар кижи ыглаң, чүректин хаңзыңдан өөрүп четтиришкинин оларга илереткеннер...

Петр Леонтьевич дайын чылдарында фашистерге эжелеттирген Польшага немеп гарнизоннарны чылча шаварынга, демир-орук станцияларын чаза тепсиринге, хоорайларны база суурларны хостажырынга эвээш эвес эрес-маадырлыг чоруктарны кылган. Польшага тулчуп турган каттыжышкынының партизаннар командирн Совет Эвилелинин Маадыры Иван Федорович Золотарь «Өңнүктер берге үеде билчир» деп номунуң бир маадыры кылдыр оон дугайын тоожуп бижээн. Мартыновту Польша Улус Республиканың чазаа «Партизан крест» деп медаль-биле шаңнаан.

Кады партизаннар чорааш поляк өңнүктери-биле чагаа харылзаа биээки хевээр уламчылавышаан. Оон бир чоок эжи отряд командири Юбилян Зубак даглarга партизаннар баазазынга оон кайлаы божуптарга чаш төлөү Иван Золотарының агаардан халаап парашюдунда тоогуну үзе кезип, таарыштыр чөргек кылдыр ажылган турган өстүрген берге үени сактып демделээш, дайын чылдарында совет болгаш поляк улустарның хан-биле бижыглаттынган найыралын кандыг-даа күш үзеп шыдавас дээрээн бижээн.

Сержант Петр Мартынов:

— фашист аш бөрүлерден ам-даа ажээнин пегээр, оларны ижээнинге чедир сокчур ужурлуг мен—дээш, 1945 чылдың март эгезинде Совет Армияның доктаамал кезээнге киргеш. Чехословакияның, Германияның чамдык хоорайларын, суурларын хостажырынга эрес-дидим чоруун көргүзүп, маадырлыг тулушкан. Ол түгле дайын төнген соонда, 1945 чылдың ноябрьда төрээн Тывазынга ээп келген. Дайынчы алдар орденнин үшкү чергеэн баштадыр оон хөрээнде Совет Эвилелинин база акы-дүнма Польшаның, Чехословакияның хөй-хөй орденнери, медальдары Мартыновтун дайын чылдарында өлүмүн оруун эрткен эрес-дидим, маадырлыг чоруун бадыткап турар.

Ол берге чылдарда үр үеде ашаандан чагаа, дыңнаазыгдаа албаан Александра Ивановна «Пайынга түү-даа болгай-ла. Петя ыяан-ла ээп кээр, бистиң өг-бүлевиске байырлал болур» деп, шынчы сеткил-биле ону манап чорааш. Ол ыңдыг болган-даа ынчаш. Петр Леонтьевич фронтуже чоруп турда чаш турган оглу ам шагда-ла өг-бүлелиг, чедип алган тускай мергежилиинин аайы-биле ажылдап чоруур. Оон оглу кырган-авазының изин баскан, педагогика институдунда студент. Александра Ивановна Мартынова он-он кижилерни эртемнин деткем оруунче киирген. Тыва АССР-нин школаларының алдарлыг башкызы. Петр Леонтьевич ам 68-тиг. Шагда-ла пенсияже үзе-даа ам-даа ажылдавышаан.

— Кижи каяа-даа, каплыгаа берге үеде улус совет Төрээн чуртун, оон хамаатызы мен дең үүнеин белик харылсаалта-биле мелереп бидип, болап кээр чүве чорааш. Өдүмүн оруктарын эрткеп. Тиилелге хүнүнге ол күш меня чедирген — деп, ол чугаалап турар.

С. ШОЙГУ.

НОМ-ЭКИ БЕЛЕК

Кызыл-Даг ортумак школазының интернадының өөренчилери байырлыг чурум чыскаалынга чыскаалыпкан. Кижи бүрүзүнүң арнында өөрүшкүүн хүлүмзүрүү чырып турган. Чүге дээрге оларга, интернат өөренчилерининге, чыгган номнарны ам белек кылдыр бээр.

Школаның бүгү класстары эрткен хүннерде шинтизи-биле 110 номну чыгган. Ам ону интернатка эккеп, оон өөренчилериге үлээдип берип турары бо. Белек чедирикчилериниң талазындан башкы К. Хертек, школаның улуг пионер вожатыы Г. Опай шугум чыскаалынга чүве чугаалаап, чечен чогаалдың ужур-дузазының, номнарны кампыг эдилээринин дугайында онзалап демделээн.

Белек бергенперге харыы кылдыр шугум чыскаалының мурнунга интернат өөренчилери номнарны кампыг эдилээрин, эки өөренирин үлээнгеннер.

Х. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

Чылдар болгаш кижилер

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Аяңгатыга ядыы, көшкүн амыдыралдыг араттың өг-бүлезинге 1922 чылда ол төрүттүнген.

Тывага революстуг амыдыралдыг шапкын агымы озаалаан хем Аянгатының унун база оттурупкан. «Хувискаал», «революция», «школа», «чырыдыышкын», «бижик», «сургуул», «аревэ», «коммунизм» дээш сөстер, оларның дугайында чугаалаар ол черниң аныяктарының, бүгү араттарының амыдыралынче чоорту кирип, сагыш-сеткилин сергедип, хөлзедип, чаа амыдыралды тургузарынче угланган ажыл-херектер оларны каттыштырган.

Х. С. Алдын-оол бичизиндеп-не бодунуң чаңгыс чер чурттуг чажыттары-биле кады революциядан одупган төрээн чонунуң амыдыралының делгеминче дидими-биле базып кирипкен. Аныяктар хураллары, бижик, чырыдыышкын чыштары, болгүмнери оон чалыы сеткил-сагыжының кыптыккан одуп чалбыштадырып, амыдыралда, черле Тывада, делегейде үүү болуп турарының дугайын сонуурган, билип алырына чогумчалыг аргаларны берген. Оон ачызында 1935 чылда Кызыл-Мажалыктын эге школазынга Алдын-оол амыдыралдың, ажыл-иштин, чаа тургузуушкун дээш демиселдиң биче эвес оруун эрткеп, бергелерге торулбас, дадыккан эр апарган өөренин кирген. Чаа амыдыралдың өндүр чаагайын херек кырынта билип, көрүп, сагыш-сеткилиниң ханызындан түүлдүгүнүн хүлээп алган. Ону улам экижидип, сайзырадырынга эртем-билиглиг, бедик, күштүг, күзел-соруктуг кижилер херек дээрээн ол үениң аныяктары медереп билип турган. Ынчангаш башкыларның, улуг кижилериниң «кызын өөренипер, эртем-билиг түгле бодунарга эвес, а төрээн чонунарга, чуртунарга херек»— деп чагыгларын ынчан кончуг чөптүзүнүп, сагып турганын Х. С. Алдын-оол сөөлүнде эш-өөрүнге, өөренчилериге сактып чугаалап чораан.

1941 чылда Кызылдың совет (амгы № 1) школазының чедиги класын болгаш башкының түр сургуулун доозаш, Х. С. Алдын-оол бодунуң күш-ажылчы амыдыралынче кирип, Чадаана школазынга төрээн дылды болгаш төөгү башкылап эгелээн. Баштайгы базымнар белен эвес турган. Тыва школаларга ол үеде өөредилге-кижизидилге ажылын канчаар таарымчалыг, үре-түңнелдиг чорударының дугайында тускай номнар, сүмелер барык турбаан. Кады ажылдап турган эш-өөрү-биле сүмележип, орус школаларга таарыштыр кылган методиктиг сүмелерни ажыглап турган, Х. С. Алдын-оол башкылаашкынының арга-мергежилин шингээдип алп келген.

Х. С. Алдын-оол башкы ажылын чогаадыкчы ёзу-биле көрүп чораан. Ынчангаш бодунуң эртем-билинин, мергежилин бедидери-биле кезээде үүткүлдүг ажылдап келген. Ол 1949 чылда Кызылдың башкы училищезин, а улаштыр Абаканның башкы институдун 1951 чылда дооскан. А оон соонда ажылдавышаан чораан, 1958 чылда, 36 харлыында, Кызылдың пединститудун доозун, башкының дээди эртемин чедип алган.

Х. С. Алдын-оол Кызыл-Мажалык чеди чыл школазының өөредилге эргелекчизи. Тыва облононуң инспектору, Чадаананың № 1. Кызылдың № 2 школаларының директору, Башкылар билин бедидер институттуң методизи-даа боон ажылдап, Тывага улус өөредилгезинин системазын сайзырадырынга идепкейлиниби-биле киржип чораан.

1961 чылда тыва школаларга төрээн дыл башкылаарының методиказын өөрепип шинчилээр соруглга-биле Кызылдың № 2 школаларының директору, Башкылар билин бедидер институттуң методизи-даа боон ажылдап, Тывага улус өөредилгезинин системазын сайзырадырынга идепкейлиниби-биле киржип чораан.

Ол шыкаш 4—8 класстарга төрээн дыл башкылаашкынының талазы-биле «Тыва дыл методиказы. Фонетика, морфология, синтаксис. теоретиктиг айтырыглар» (Кызыл, 1972) деп оон ажылы башкыларның холдан салбас кол ному апарган. Х. С. Алдын-оол 1968 чылда Москванын «Советская энциклопедия» деп ном үндүрер черинге парлаттынган «Тыва-орус словарының» авторларының бирээзи, тыва дыл талазыбиле баштайгы көргүзүг материалдарын редакторлаан. Төрээн дыл программаларын, номнарын чогаадып кылырынга Х. С. Алдын-оол идепкейлиг киржип чораан. Пединституттуң дыл болгаш литературага, эге школаның педагогиказының болгаш методиказының факультеттеринге тыва дыл башкылаарының методиказын студентилерге өөредип турган.

1965 чылдан эгелээш Тываның баштайгы дээди өөредилге черн болур Кызылдың пединститудунуң ректорунга үзүк чок чедишкинниг ажылдап, башкыларны, улус өөредилгезинин ажылдакчыларын белеткээринин чаагай херээнге бодупун улуг үлүүн киирип, билинип, бедик мергежилин, байлак дуржулгазын харам чок берип келген. «Бодунарның могаг-шылаг билбес шудургу ажыл-ижинер-биле аныяк салгакчыларны коммунистиг ёзуга өөредип кижизидеринге, улус өөредилгезин чаа бедик деңнелге сайзырадырынга төлептиг үлүг-хууларны киирепнеге бөгүрөп тур бис»— деп, институттуң доозукчуларынга ол чагыы чораан.

Совет башкының профессиязынга хандыкшылдын, кызыгаар чок бердингешиниң үлегер-чижээ оон ажылдакчы ажыл-херээ болур. «Башкылар совет интеллигенциязының түгле бир отряды эвес, а Коммунистиг партияның, Совет чазактың политиказын чоп ортузунга пептередер пропагандист, бүгү-ле эгелекчи, мурнакчы херектерни бодтандырар дээш йогаг чок демиселчи, хөй-ниитпчи болур» дээп бүзүрел Х. С. Алдын-оолду соруг киирип чораан. Оон ур үеде школаларга болгаш пединститутка ажылдап тура кижизиткен өөренчикчилерн амгы үеде башкылап, партия, совет, хөй-ниити ажылдарында чедишкинниг-биле киржип турарлар.

Хоочун башкының кызымаккай ажыл-ижин Коммунистиг партияның, Совет чазактың бедик үнелелин алган. Х. С. Алдын-оол Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутадынга, СЭКП обкомунуң, Кызыл хооркомунуң кежигүнүнге каш дакпыр сонгудуп чораан. Ол чазактың дээди шаңналдары — Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң болгаш медальдарның эзлекчизи турган.

К. САЛЧАК,
башкы.

ХООЧУННАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунун хүнүнге тураскаатказ ужуражылга болуп эрткен. Аңаа чалаткан хүндүлүг аалчылар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары Б. Ш. Лама, А. И. Пахомова, А. К. Ак-оол, Д. Х. Таржа олар чүве чугаалаан.

Персоналдыг пенсионер, хоочун партия ажылдакчызы чораан А. И. Пахомова эрткен дайынчы оруун сактып, шериг госпиталында кезер эмчи сестрээ болуп ажылдап турганын ышлганнарга сонгудуп. Тыва эки туружылар Д. Х. Таржа, тыва эки тудуучулар Ч. Ундарманын Ровно хоорайларын өстүрүүнүң эрес-маадырлыг хостаашкынын чугаалап. 1981 чылда бечүк ат-авторлыг Ровнога чоруушкун, дайын хоочуннарының Москвага эрткен конференциязынга киришкенин сонгудаткан. Кымза чүү-дүл үттүнүрбээн. Тайын шеңгиге хостадга үзүк алган Тываның тайынчы оолдар, кыстарының аттарын аттын ужуктер-биле бижээн. Ровно хоорайның Карл Маркс аттыг кудумчузунда аскан.

Өске-даа хоочуннарның чугаазы ылангыя чалыы салгалдың төлээлеринге, солун болгаш өөредилгиг болган. Ужуражылышкынга салыг үчиншизинин сургуулары, № 3 школаның өөренчикчилери болгаш өске-даа аныяктар киришкен. Түңнелинде музейнин килдис эргелекчизи Н. Н. Кузнецова фронтучу аалчыларга бөлектер түтсүп «Тыва музей 50 чыл болган» деп тускай хөрек демдектерин оларга тывыскан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ӨГ-БҮЛЕ КОМАНДАЛАРЫ

Азербайджанның С. Агамалиоглы аттыг кедээ ажылагый институдунуң башкызы Буняд Исаевтин Кировабадтың чиик үлетүүр техникумунуң ажылдакчызы Фарман Мамедовту удуп каан салыы Кировабадка эрткен бир солун маргылдааның салым-чолуп шинтпирлээн. Өг-бүле коллективтеринин аразынга эрттирген хоорай чемпионадынга Исаев адашкылар типлекчилер болганы ол.

Маргылдаага шинтизи-биле 14 команда киришкен, оон иштинде бирээзи херээжен—тудугчу-механизатор Халида Мамедова биле оон уруу Шалала. Олар мактал шаңналга четкен.

Өг-бүлеан-биле шыдыраага хандыгары Азербайджанда элээп пептерээн болуушкун. Дайын мурнунда-ла бүгү-эвилел маргылдааларынга мастер алышкылар Михаил Владимир Макагоновтар чедишкинниг киржип турганнар.

Нахчеванда Фатуллаевтерниң өг-бүлези республикада амгы үеде сурагжаан— ачазы Джалал Нахчеван АССР-нин каш дакпыр чемпиону, а беш уругларының чамдызы Азербайджанның аныяктарының шилиндек командазынга кирип келген.

Республикада шыдыраа калбак пептерээн. Аныяк гроссмейстер Гарри Каспаровтун чедишкиннери сениялarже оон хөй үе-чергелерин хаара тудуп турар. Кахи чеп бичии хоорай чурттуг 12 харлыг Айнур Софиева Азербайджанда шыырак шыдыраачылардың санында кирген. А оон улуг өдүүн Эльмира Алиева азербайджан шыдыраачы кыстардан мастер атты бир дугаар чедип алган.

Хоорайларда болгаш районнарда ам уругларның 18 шыдыраа школалары ажылдап турар. Иинти билиг школаларында тускай шыдыраа класстары база бар. Бакуда Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң шыдыраа салбыры, республиканың өске хоорайларында оон филиалдары чедишкинниг ажылдап турар. Шыыраа салбырынга гроссмейстерлер Г. Каспаров, В. Багиров, Т. Затуловская олар өөренип турган. Сумгаиттин аныяк шыыраачыларының «Школачы бүрүзү шыдырааны ойнап билир» ужуруглуг» деп кыйгырыын Азербайджанның бүгү школаларында деткип, эдерген.

В. АСРИЯП,
СЭТА-ның корр.

Баку.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.50 — «Будильник». 9.20—«Совет Эвилелинге бараан болуп турмен». 10.20—«Кадыкшыл» Эртем-тайылбырлыг порграмма. 11.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.35—«Көзээден дамчыдылга». 12.35—Спорт программазы: Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр үзүс. 50 км. Норвегиядан дамчыдылга: Техниске делегей маргылдаазы. «Найырал» деп универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 13.45—«Музыкалыг киоск». 14.15—В. Гусев. — «Иван Рыбаков». Фильм-шин. 15.50—«Шелкунчик».Мультфильм. 16.15—«Кино аян-чоруктар клубу». 17.15—17.30—Чапсар. 17.30—«Хөлзенчиг үннериниң романызы». Фильм-конперт. 18.45— Футбол доңчулалы. 19.15—«Делегей панорамазы». 19.45 — К. Гольдониниң төрүттүнген хүнүнден бээр 275 чыл болуруңга. «Трактир ээзи». Телешин. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хлеб дугайында документалдыг фильмнер. 21.45—23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—ЦСКА. 2-ги, 3-ку үелер. Тонгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Тоол алдан келди». «Гаснлиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 15.50—Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга ырлар. 16.00—Улуг Октябрьның 65 чылынга. Бистиң доңчу памларывыс. 8-ки фильм. — «1924 чыл». 16.55—«Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 2-ги үндүрүлге 17.55—«Бистиң корреспонденциязивис чугаалап турлар. Доңчулал. 18.55 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң романын өзугаар. 19.30—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45—«Эрмитаж. XVIII чүс чылдың ийиги чартынында Франциянның уран чүүлү». 18-ки фильм. 20.15 — Дош оруккa мотоцикл чарыжынга ССРЭ чемпионады. Түңнел. Суг полозунга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — ЦСК ВМФ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Хүндүскү поезд» Уран-чечен телефильм.

МАРТ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — С. Михалков. «Үш хаванак». Тываның хөгжүмшин театрының шинзи. 18.40 — «Хамааты камгалалының билиглериин — кижи бүрүзүнге». 18.50 — Телемедээлер. 19.05 — «Карелияның тоолу». Телефильм. 19.20 — «СЭКПнин XXVI съездизиниң шинтпирлерин — амыдыралга». 19.50 — Документалдыг фильм. 20.10 — «Чогаадчы болгаш үе». 20.40 — Телемедээлер (орус дылга) 20.50 — Чарлалдап. реклама. 20.55 — 22.30 — «Истелге». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт бадылаашкын» 9.30, «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 11.30, 13.30 15.30 17.30 (узаткан) 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дужаал, боолап болбас!» 11.00, 12.50, 14.40, 16.30, 18.20, 20.10 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Узун дуне» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бо уруг турбаан болза» 14.00, «Коргуушкунунуң 6000 километри» 16.00, 18.00 шактарда.

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шуптузу сыр өске» 13.00, 14.50 «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 16.50, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Боолдар эрге» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Бот-бодунга ынчаар ынак чорааннар» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Олар актёр болуп чорааннар» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Аагаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас, барыын чүк углуг хаттың күжү секундада 2—7 метр. Агаарның температурязы хүндүс 6—11, чамдык районнарга — 14—19, Кызылга—6—9 градус соок болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫҢАР!

1982 чылдың Март 8-ке уткуштур үндүрген акша-бараан лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазинперден, харылзаа черлеринден, киоскилерден садып ап болур.

Байырлал лотереязының ойнаашкыны 1982 чылдың март 10—11-де Ленинград хоорайга болур.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партийжи ажыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстеравин 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кедээ ажыл агый кылдызының 2-21-47, үлетүүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чатыг № 80

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00085